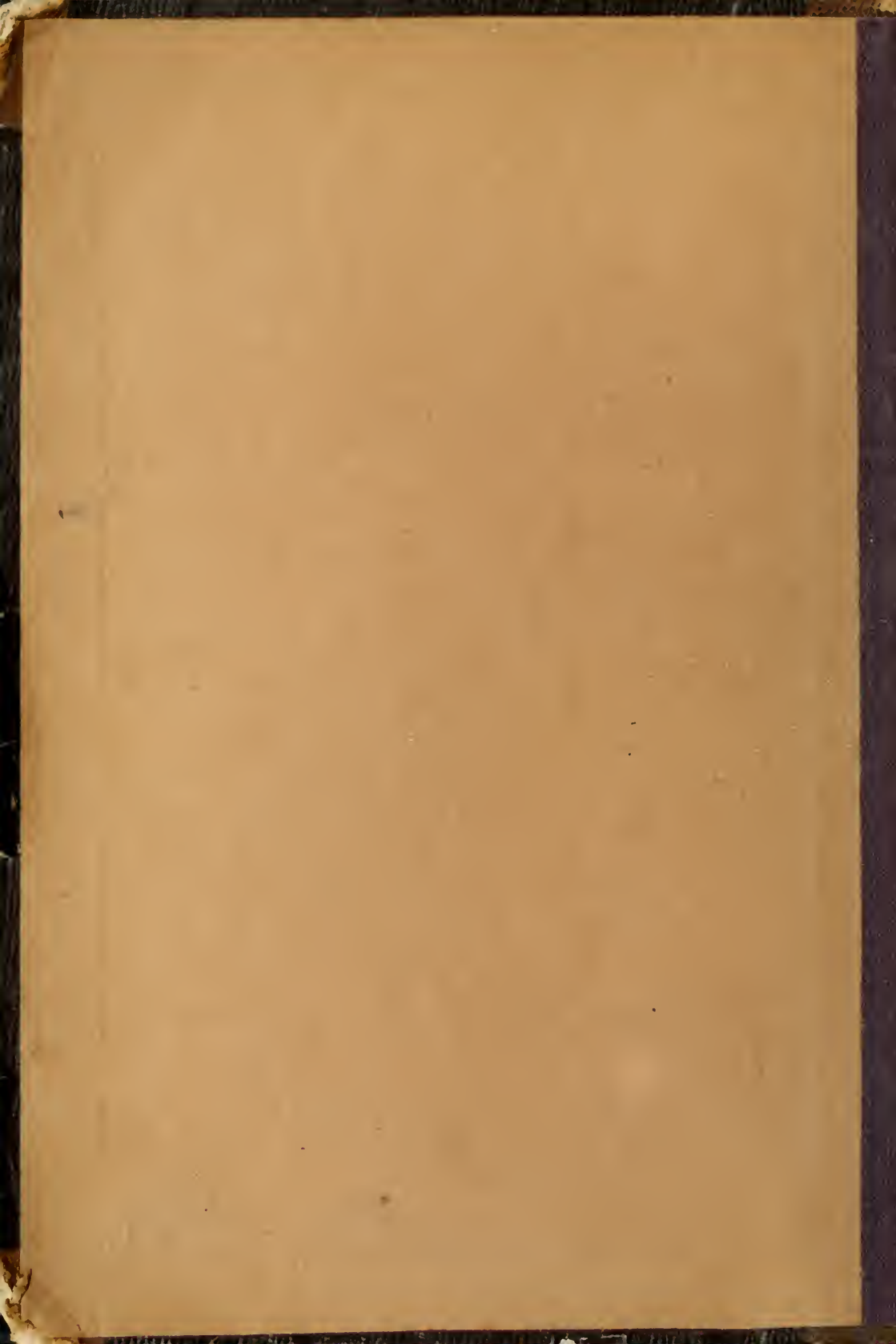

3 1761 03572 2941

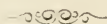

MAGYARORSZÁG KRÓNIKÁJA

AZ 1848. ÉS 1849. ÉVI

FORRADALOM

IDEJÉRŐL.

IRTA

SZEREMLEI SAMU.

F. NAGY IMRE
N° 751.

PEST,
EMICH GUSZTÁV TULAJDONA.
1857.

DB
935
S9

ELŐSZÓ.

E töredékes jegyzetek ezélja : rövid átnézetet nyújtani az utolsó nemzeti mozgalom dolgairól, egyszersmint kalauzul szolgálni azon munkákhoz, melyek kimerítően tárgyalják ez eseményeket.

Miután az időrendi sorozatot követtük, szét kellett darabolnunk az egymáshoz tartozó dolgokat, s azok nyelvében oly tarka különféleségben advák elő, a mint az élet szinpadán is föltűnni szoktak. Ily módon előre le kellett mondanunk mindazon igények és előnyökről, melyek a kerekded és egymásból folyó előadással, s az ügyes tárgyrendezéssel együtt járnak.

A vázolt korszak irodalma, ha az ide tartozó művek számát nézzük, elég gazdag, de beltartalom tekintetében még mindig hiányos. A politikai pártvezérek, nálunk és a tulsó részen, mind eddig nem adták át a nyilvánosságnak emlékirataikat s a kezökben levő adatokat ; a korszak okmánytára sem rendezve, sem kiegészítven nincs, s az ennel eddig gyűjtemények jóformán csak annyit tartalmaznak, a mennyit már az egykoru hivatalos közegek is nyilvánosságra bocsátottak. A volt magyar kormány és hadsereg irományai pedig legnagyobb részben az ellenséges vezérek kezei közè estek, s belőlök csak annyit tudunk, a mennyit ezek történetirői közleni jónak láttak. Kormányunk csak 1849. márcziusában gondolt arra, hogy e napok története megírhatásához az adatokat összegyűjttesse, midőn t. i. az egyes hadvezérek táborai ba történeti jegyzőket küldött. Azonban, a mennyire az eddigi jelekből itélni lehet, e jegyzők igen keveset jegyeztek és gyűjtöttek akkor, s egykoru följegyzéseket, úgy látszik, azok sem tettek,

kik a kormányhoz igen közel állottak s a nemzet története megírására hivatva is voltak. Nemzeti hírlapjainkat pedig a ránk nehezült abszolút osztrák kormány oly annyira elpusztította azon időről, hogy azok ritkábbak az ezer éves kodexnél és megszerzésük annyira hihetetlen nehézségekkel jár, hogy a történetírás érdekében kívánnunk kell, vajha a beesesebbek (péld. a Közlöny) minél előbb újra nyomattatnának!

Kiterjesztettük figyelmünket olyan művekre is, melyeket, mint igénytelen emberek följegyzéseit, rendszerint mellőzni szoktak. A közemberek és alsóbb tisztek emlékiratait értjük ezek alatt, melyek ugyan hemzsegnek számhibáktól és időtévesztésektől, de a tömegben uralkodó nézetek és eszmék jellemzésére nézve, mely nélkül bármily kornak eseményei is érthetetlenek maradnának, néha sokkal beesesebb és pontosabb adatokat nyújtanak, mint a hadvezérek gonddal készített művei.

E szigorúan tárgyias munkának politikai irányzata nincs. Adatokat halmoztunk össze, tényeket kerestünk és igazságot nyomoztunk, az olvasóra hagyván, hogy lelje föl a tanulságokat s az események egymásutánjából következtetéseket huzzon. Igyekeztünk részrehajlatlanok lenni, s a hibákat és embertelenségeket, akár mi, akár ellenfeleink követték el, egyaránt följegyeztük. Könnyebb és kellemesebb lett volna tán hallgatni sok helyt, a hol beszéltünk. De ezzel jogot adtunk volna bárkinek is kétkedni előadásunk őszinteségében, s alkalmat szolgáltatnunk volna oly következtetésekre, melyek hamisak, mert hiányos alapra fektetvők. E részrehajlatlansággal azt is elérhetni véljük, hogy az egykori ellenfelek meg fognak győződni sérelmeik kölesönös voltáról és arról, hogy mintán a visszatorlás érzelmének is nyomban elégtételt, most már nem vagyunk egymásnak adósai egyébbel, mint a multak feledésével és testvéries érzelmekkel, — s hogy a jelen korra vár: helyreítani az elődök hibáit. — Ily törekvésünk mellett pártérdekeknek nem szolgálhattunk, s azok minket nem is köteleznek.

Mint 11—12 éves gyermek éltük át a forradalom izgatott napjait, melyek dolgaiban nem lehetett tevéleges részünk és tapasztalatunk. Ez ránk nézve azon hátránnyal van, hogy közvetlen tudomásból semmit sem közölhetünk, de egyszersmind

azon előnnyel is, hogy elfogulatlanul vizsgálhatjuk az eseményeket, melyekkel szemben némikép az utókor képviselhetjük. Korán meggyőződünk felőle, hogy azon eszmének, mely mellett a nemzet oly roppant lelkesedéssel állott fel, okvetlen nagynek és szentnek kellett lennie, s így ekképen vágy keletkezett bennünk: ismerni közelebbről azon napok történetét, hogy irányában a tisztelet adóját leróhassuk. Ily ezéلبől gyűjtöttük eleintén csak magunk számára e jegyzeteket, melyeket ezennel átadunk a nyilvánosságnak. Ha valami érdemök lehetne, azt abba kérnök fektettetni, hogy szerzőjük igazságszeretettel járt el dolgában, s őszintén igyekezett arra, hogy egy lépésőt szolgáltatson a további nyomozódásokhoz.

Nagyon valószínű, hogy dolgozatunk nincs számos fogyatkozások és hibák nélkül, melyeket képességünk parányiságának kérünk betudatni.

Végül ide igtatjuk a rövidítésekkel idézett munkák jegyzékét:

Asbóth, Emlékiratai az 1848—49. magyarországi hadjáratról. P e s t, 1862. 1-ső kötet.

Bericht über die Kriegs-Operationen der Russischen Truppen gegen die Ungarischen Rebellen im J. 1849. Nach offiziellen Quellen zusammengestellt von H. v. R. kais. russischen Obristen des Generalstabes. B e r l i n, 1851. 3 rész, 2 kötetben.

Czetz, Bem's Feldzug in Siebenbürgen. H a m b u r g, 1850.

Esti Lapok, napilap. Szerk. J ó k a i M ó r i e z. P e s t, 1849. 1. 4—26. számok.

Feldzug, der, in Ungarn und Siebenbürgen in Sommer des Jahres 1849. P e s t h, 1850. (Szerzője, köztudomás szerint, R a m i n g ezredes, H a y n a u volt tábornokari főnöke).

Főrendi Napló, az 1847^s. országgyűlésen. P o z s o n y b a n az országgyűlési irományok kiadó-hivatalában. 1848.

Frey, L. Kossuth und Ungarns neueste Geschichte. M a n u h e i m, 1849. 3 kötet, sok arczképpel.

Görgei, Mein Leben und Wirken in Ungarn, in J. 1848. u. 1849. L e i p z i g, 1852. 2 kötet.

Görgei és a világozi fegyverletétel, egy honvédtiszt naplójából. P e s t , 1850.

Honvéd, hivatalos napilap. Szerk. O e s v a y Ferencz. K o l o z s v á r t , 1849. 13—196. számok. (Kissé csonkán.)

Horváth S., Graf Ludw. B a t t h y á n y , ein politischer Martyrer. H a m b u r g , 1850. B. arczképével.

Karok és Rendek naplója az 1847^s. országgyűlésen. P o z s o n y b a n , az országgyűlési irományok kiadóhivatalában. 1848.

Kemény G., N a g y - E n y e d n e k és vidékének veszedelme 1848—49-ben. P e s t , 1863.

Klapka, Memoiren. Orig. Ausg. L e i p z i g , 1850. K. arczképével.

Klapka, Nationalkrieg in Ungarn u. Siebenbürgen. L e i p z i g , 1851. 2 kötet.

Korányi, Honvédek Naplójegyzetei 2-ik kiad. P e s t , 1861.

Kossuth, a forradalom végnapjairól (Widdini szózata.) K i a d t a S z i l á g y i S á n d o r . P e s t , 1850.

Kövári, Erdély története 1848—49-ben. P e s t , 1861.

Kövári, Okmánytár az 1848—49-ki erdélyi eseményekhez. K o l o z s v á r , 1861.

Közlöny, hivatalos napilap. Szerk. G y u r m á n A d . P e s t és D e b r e c e n , 1848. jun. 8. — 1849. jul. 1. (Itt-ott hiányos példány.)

Lapinski, Feldzug der Ungarischen Hauptarmee, i. J. 1849. Selbsterlebtes. H a m b u r g , 1850.

Levitschnigg, K o s s u t h und seine Bannerschaft. P e s t , 1850. 2 kötet.

Majláth, Neuere Geschichte der Magyaren. R e g e n s b u r g , 1853. 2 kötet.

Mészáros K., K o s s u t h levelei a karvezérekkel, U n g v á r , 1863.

Országgyűlési Irományok 1847^s-ről. P o z s o n y , 1848. (Hiteles kiadás.)

Palugyay Imre, B u d a - P e s t sz. k. városok leírása. P e s t , 1852.

Pejaković, Aktenstücke zur Geschichte des Kroatisch-sla-

vonischen Landtages und der Nationalen Bewegung v. J. 1848. Wien, 1861. Jellačić arczképével.

Pesti Hírlap, napilap (1848. apr. 16. — jún. 8. hivatalos.) Szerk. Csengery (1848. máj. 15. óta: Csengery és Kemény Zsigmond.) Pest, 1848. febr. — decz. 30. számok. (Kissé csonka példány.)

Respublica, napilap. Szerk. Erdélyi János, majd Szokolovics Istv. Pest, 1849. 1—17. sz.

R. d. g. r. Rezső (volt székelytiszt.) Élményeim vázlata 1848. és 1849-ről. Kézirat. (Szerző szivességéből birtokomban.)

Rüstow, Geschichte des Ungarischen Insurrections-Krieges im J. 1848. u. 1849. Mit Karten und Plänen. Zürich, 1860. 1861. 2 kötet.

Sammlung der für Ungarn erlassenen a. h. Manifeste und Proclamationen, dann der Kundmachungen der Oberbefehlshaber der Kais. Armee in Ungarn. Aemtlliche Ausg. Umfassend den Zeitraum von 22. Sept. 1848. bis 31. December 1849. Ofen, 1850. Függelékkel.

Szemere, Gr. Ludw. Batthyány, Arthur Görgei, L. Kossuth. Politische Charakterskizzen aus dem Ungarischen Freiheits-Kriege. Hamburg, 1853. 3 kötet.

Serbische Bewegung, die, in Süd-Ungarn. Ein Beitrag zur Gesch. der Ungarischen Revolution. Berlin, 1851.

Szilágyi S., a magyar forradalom története 1848. és 49-ben. Pest, 1850.

Szilágyi S., a magyar forradalom férfiai 1848. és 49-ben. 2-ik kiadás. Pest, 1850.

Szilágyi S., a magyar forradalom napjai 1849. jul. 1. után. 3-ik kiadás. Pest, 1850.

Sommer-Feldzug, der, des Révolutions-Krieges in Siebenbürgen im J. 1849. Von einem Veteranen, Verfasser der „Skizzen und Kritische Bemerkungen der Ereignisse in Siebenbürgen“ etc. Vollständige Ausg. Prag, 1864.

Vahot és Gánóczy (szerk.) Honvédek Könyve. Történelmi adattár 184^{8/9}-ból. Pest, 1861. 1862. 3 kötet.

Winter-Feldzug, der, 1848—1849. in Ungarn. Unter dem Ober-Commando des Feldmarschalls Fürsten zu Windisch-

Grätz. Im Auftrage Sr. Durchlaucht des Feldmarschalls nach offiziellen Quellen bearbeitet und Herausgegeben. Mit zwei Übersichtskarten des Kriegsschauplatzes. Wien, 1851.

A hírlapok számainak idézésében azon eljárást követtük, hogy a hírlap évszámát, rövidség okáért, elhagytuk, ha az az eseményekével azonos volt, s a hol a szövegben valami hivatalos okmány vagy országgyűlési közlemény tárgyalatik, a jegyzetben megnevezett hivatalos lap számában mindig maga az illető okmány vagy közlemény foglaltatik, habár az különösen megemlítve nincs is úgy, mint a többi munkáknál, melyek nem hivatalosak. A ritkábban előforduló s itt meg nem nevezett kútfők és segéd munkák jegyzeteink folytán eléggé fölismerhetőleg vannak megemlítve.

Irtam H.-M.-Vásárhelyen, 1866. évi ápril 6-án.

Sz. S.

BEVEZETÉS.

I.

Magyarország alkotmánya az utóbbi századok alatt nemcsak számtalan sérelmeket szenvedett, hanem több ízben nyíltan fel is függesztetett. Ausztria törvényeink rovására is érvényesíté hagyományos egységesítési és központosítási kormány-elveit, s hatalmi korlátlanságának és a közállam erejének növelhetése végett, a birodalom összes alkatrészeinek oly egybeolvasztására törekedett, melynek létesültével országos önállásunknak és jogainknak meg kell vala szünniök.

A nemzet azonban, melynek független alkotmánya több századot átélt már midőn az ausztriai birodalom lenni kezdett, — át volt hatva azon meggyőződéstől, hogy szerződéseken és szentesített törvényeken nyugó alkotmányát nem szabad feladnia, s az osztrák kormány beolvasztási kísérleteinek minduntalan ellenszegült, annyival inkább, mert hazánk földrajzi és népiségi elkülönöttsége folytán különben is egy önmagában egész országot alkot.

Ily körülmények közt a legfőbb hatalom igen gyakran meghasonlásban és erőt pazarló küzdelemben állott az alattvalókkal, a hon sérelmei rendszeresekké váltak, s államférfiaink és országgyűléseink pedig a sérelmi politikán felül emelkedni sem birtak. Benn az abszolút természetű kormány ellen, künn pedig az ozmán terjeszkedés ellenében kellvén küzdenünk, nem esoda, hogy hazánk egykori állami nagyságából és tekintélyéből idők folytával mindinkább vesztett, — s csupán nemzetünk életképességének, az ősi intézményekhez bü ragaszkodásnak s a gondviselésnek tulajdoníthatni, hogy alkotmányunk és nemzeti-ségünk ez óriási hosszú küzdelemben végkép el nem bukott.

A nemzetnek még örülnie kellett, hogy ha régi jogait új törvényezikkekben koronként biztosíthatta. Haladásra, jelesen a nemzetiségi érdekek korszerű ápolására, a köz- és magánjog tovább fejlesztésére, az alkotmányosság s az anyagi közjólét nagyobb biztosítékaira őseink sokáig nem is gondoltak. Pedig mindenik kornak saját igényei vannak. Az ősi intézményeket a világszellem fejlődése szerint olykor nem támogatni, hanem megváltoztatni és tökéletesíteni szükség.

A francia forradalom végre újjászülte az emberiséget. A társadalmi felszegsége, az államok hibái és bűnei, a haladás régi akadályai felleplezve lőnek, s kitzetett az emberiség fejlődésének új iránya: szabadság az elmének, — egyenlő jog az egyének és nemzetiségnek, — s önkormányzat az államnak. A szabadsági és nemzetiségi mozgalmak, miket az 1815. bécsi gyűlés oly elbizakodott és durva kézzel törekedett elfojtani, europaszerte tünedezni s majd győzelemre jutni kezdtek. Baden és Bajorország (1818.), Württemberg (1819.), Nápoly (1820.), Hessenkassel és Görögország (1822.) népjogi küzdelmek szinterévé váltak, s alkotmányt és felelős kormányt nyertek. Francia-, Olasz- és Németországban mint vérerek a testet, úgy hatották át a szabadelvű titkos társulatok az értelmiséget. Az időjelek nálunk sem maradtak ki. Ausztria közügyeinek élén egy lángeszű miniszter (Metternich Kelemen) állott, ki minden eszközt felhasznált a régi állapot fenntartására s a monarchiai korlátlan hatalom erősítésére. A felébredt szabadsági szellemet vas szigorral törekedett visszafojtani, s önállósági követeléseinket a nemzetiségek és társországok mozgalmainak szitogatása által igyekezett ellensúlyozni. Meddig csak lehetett, minden országos reformnak ellenszegzé magát, s támogattatva törvényhozásunk egyik tényezője (a Főrendek) által, sokáig a siker látszatával küzdött a megújult idő szelleme ellen, mely azonban végre őt is elsodorta, s a mindenható miniszter egy vesztett harez szégyenével lön kénytelen megfutamodni.

Magyarhon szabadelvű mozgalmainak eddig nem tapasztalt erővel megindulására a kormány adott közvetlen alkalmat. Ferencz császárnak ugyanis a nápolyi és spanyol forradalom-

nak leverhetése végett katonára és pénzre lévén szüksége, 1821-ben, az országgyűlés mellőzésével, ujonczozást rendelt a helyhatóságokban, s a következő évben az eddig bankópénzben (Einlösungschein) fizetett adót ezüstre, vagyis $2\frac{1}{2}$ -szerte nagyobb összegre emelte, s megrendelé, hogy az ujonczok és az adó egyenesen a megyéken hajtassanak be, ha másképp nem, katonai erőszakkal. A nemzet vére és pénze felett azonban törvény szerint (1608: 22; 1723: 13; 1791: 19; 1802: 3; 1808: 6.) csupán az országgyűlés útján és ennek beleegyezésével lehetett rendelkezni. A megyék tehát a szigorú törvényesség terére álltak, egy szívvel lélekkel megtagadták a rájuk vetett ujonczokat és az adót, s nyíltan ellenszegültek a kormánynak, annyival inkább, mert beláthatták, hogy a fejedelem külföldön fegyveres erőszakkal vevén le a népmozgalmakat, s benn a francia háborúra szükségelt sok adó, ujoncz, pénzérték-esökkentés, sóárfelemelés, országgyűlés nemtartás miatt a hon sebei már is igen nagyok és számosak lévén, szabad alkotmányunk ellen most a halálos vágás czéloztatik. S a megyék bátor ellenzésén utoljára is meghiusult a kormány törekvése. A király hosszu szünet után országgyűlést tartatott 1825-ben, s tétova nélkül bevallá, hogy bánja a mit cselekedett.

Ez időpont vala az új élet kezdete. Az ország nagyjai ugyan, kik egykor a nemzeti ellenzék élén állottak, a mult század közepe óta jobbára nemzetietlen, korszak szellem szolgálatába voltak szegődve, de az alsó nemesség, mely ős idők óta fogva különben is leghatalmasabb öre és támasza volt a nemzetiségnek, szíven hordozá a hon felvirágzása ügyét. Az országgyűlés előtti ellenzék nagy részben átpártolt a magát jóindulatunak mutató kormányhoz, de helyette keletkezett újabb és erőteljesebb, mely a mellett hogy a kormány iránt ellenzékét képezett, haladni is akart, s mindenekelőtt demokratikus elveket tűzött zászlójára. Lassanként a közvélemény is belátta, hogy a nemzet felvirágzására nem kielégítők többé a régi intézmények, hogy a magán- és állami jogviszonyokat eddigi hiányaikkal, czéltalan, emberietlen, nemzetiség-ellenes és tehetlen jellemökkel együtt fenntartani törekedni, bűn és képtelenség. Széchenyi István megkezdi reformátori működését, hirdeti elmaradott voltunkat,

mérlegeli az emelkedés és fejlődés eszközeit, s kitüzi a haladás egymásutánját. Irodalmi úton, magánkörökben, egyletekben és közgyűléseken lankadatlan lévvel szól és tesz böles terve szerint. Politikai irodalmat, egyesületi szellemet teremt, országos értékű vállalatokat tervez és indít meg, kimeríthetetlen tevékenysége folytán minden nap egy lépést téve előre kiszámított célja felé. — Az országgyűlések maguk is érezték, hogy rájok a gyökeres reform feladata vár, s ehhez képest hozták az új törvény-czikkeket.

Egyik mozzanat volt ez átalakulásban a polgári jogoknak az eddiginél méltányosabb kiosztása, a jobbágyok sorsának javítása s a hűbériség torz kinövéseinek metszetegetése. Midőn az 1807. országgyűlésen Nagy Pál megemlíté, hogy a nép millióinak sorsáról is kellene gondoskodni, még akkor elhangzott szavaira azon egyetlen választ nyéré, hogy „ne boldogozzék!” A kormány még 1834-ben is határozottan megtagadá az örökváltságot, mindazáltal az 1836-ban berekesztett hongyülés már javított a jobbágyok állapotán. (1836: 4—17.) Majd 1839-ben az örökváltsági törvény is megerősítést nyert, melynél fogva a jobbágy megválthatta magát az urbéri szolgálat alól. (1840: 7.) A következő országgyűlés pedig a nemnemeseket hivatalviselésre és birtokszerzésre képesíté, s a nemesek adózását elvileg elfogadá. (1844: 4. 5. 12.) Ekkép az egyén szabadságának s a polgári jogegyenlőségnek eszméje törvényhozásilag is érvényesülni kezdé.

Másik főmozzanat volt a nemzeti nyelv emelése. A nemzetiségi mozgalmakat europaszerte a francia forradalom szülte, s nálunk a II. József germanisáló törekvéseire következett ellenhatás is különösen kifejtette. Hazánkban a latin nyelv a nem magyar törzsekkel való közlekedés és társulás tekintetéből szükséges és jó közvetítő volt. Mint semleges nyelvet t. i. minden aggály nélkül lehetett használni, s általa megkimélve lön hazánk a nemzetiségi féltékenységtől és összeütközésektől, melyek a még fejletlen magyar elemre nézve könnyen veszélyesekké válhattak volna. A latin nyelv azonban sokáig túlságosan széles mezőt foglalt el belügyeinkben is, s a közigazgatásban, tanácskozmányokban, törvényhozásban és tudományos irodalomban majdnem

kizárólagosan használtatott. Ennek szükségképeni következménye lön, hogy a nemzeti nyelv és irodalom fejletlenül maradt, s őseink által igen mostoha bánásmódban részesítettett, mire nézve jellemző például szolgálhat a következő esemény. II. József mindjárt uralkodása elején meghagyta a helytartótanácsnak, hogy az ügykezelési nyelv magyar legyen. A helytartóság azonban azt válaszolta a felségnek, hogy a magyar nyelv a kijelölt czélra nem alkalmas, és szükség megmaradni a latin mellett. A császár ekkor ismét leirt, hogy holt nyelv nem kell, s ha a magyar nem alkalmas, be kell fogadni a németet; a ki ezt nem érti, hivatalából elmehet. A nemzeti nyelv kérdése az 1790. országgyűlésen került először tanácskozás alá. Az 1805. hongyülés már a helyhatóságoknak megrendeli, hogy a helytartósághoz magyarul irjanak, az 1830-ki pedig (1830: 8.) a helytartóságot is magyar válaszra kötelezi, a kir. és ker. táblák törvénykezési nyelveül a nemzetit rendeli, s ennek művelésére a magyar tudományos akadémiát létesíti. Az 1832—1836. országgyűlés már magyarul szerkeszti a törvényczikkeket, s a kir. ítélőtabla és főtörvényszék hivatalos nyelvévé a magyart rendeli. Az 1840: 6. még tovább megy. Meghagyja, hogy az egyházi törvényszékek s a kir. udv. kinstár is magyarul közlekedjenek a világi hatóságokkal, s az országgyűlés és a helytartóság nemzeti nyelven irjon a királyhoz. Végül az 1844: 2 minden kívánatot kielégített. Megszabta t. i., hogy a király is magyarul szóljon és irjon a rendekhez, az országgyűlés törvényhozási és tanácskozási nyelve csupán a nemzeti legyen, iskolákban tannyelvül ez használtassék, s a kapesolt részekben is rendes tantárgyul tanittassék stb. Ekkép a nemzetiség élet jogának kivivására és megerősítésére a leghatalmasabb eszköz alkalmazásba tétetett. Örökre sajnálni lehet azonban, hogy az ellenzék a nemzeti nyelv körüli buzgóságában általán véve kevés figyelemmel és méltánylattal volt az idegen törzsek és társországok egyenlő jogosultságu hasonérzelmeire, s e miatt azok szívében az alattomban szított és ápolt féltékenység és elhidegülés kigyóit, megfészkelni engedte.

Ily körülmények közt fejlődött ki az eszmeharcz az ország önkormányzati jogának biztosítása érdekében.

Mire az ellenzék mint szilárd alapra támaszkodhatott e dialkőzben, az törvénykönyvünk, s különösen az 1790: 10. volt, mely legvilágosabban magában foglalja az önkormányzat eszméjét, a mennyiben kimondja, hogy: „Magyarország a kapcsolt részekkel együtt szabad ország, kormányformájára nézve független, azaz más országnak vagy résznek alávetve nincs, hanem önállással és saját alkotmányával bír, — s azt a maga törvényei és szokásai szerint, nem pedig más tartományok mintájára kell igazgatni és kormányozni.“ Hosszú tapasztalás bizonyítja, hogy a törvényeinkben kimondott szabadságot, függetlenséget és önállást az eddigi közjogi intézmények sem kifejteni, sem főleg biztosítani nem bírták. Mindamellett az ellenzék nagyobb része a szabad önkormányzatra nézve a régi módorú helyhatóságokat jövőre is kielégítőeknek tartotta, hivatkozván különösen az 1823. évre, midőn az alkotmányt a megyék passív ellenállása mentette meg. De voltaképen a megyerendszer, ha jó mentőszere is a kormány túlkapásaiban, de magában elégtelen arra, hogy ily bajok ismétlődéseinek elejét vegye, miután az ország kormánya az udvari kanczellária és a helytartóság által gyakoroltatván, ezeket, mint testületeket, a nemzet kérdőre és felelősségre nem vonhatta. Végre Apponyi kanczellár adminisztratori rendszeréből megérté az ellenzék, hogy a megyék jogkörét is meg lehet esorbítani és a helyhatóságok önállását is alá lehet ásni, s ez által arra indítatott, hogy programjába az eddig háttérbe szorított centralisták eszméjét, t. i. a független, felelős kormányt is beigtatá.

II.

Az országos reformokkal és haladási eszmékkel szemben a kormány sokáig szenvedőlegesen viselte magát. Végre azonban maga is belátta a régi állapotok tarthatatlanságát, annyiival inkább, mert főtámasza, az u. n. conservatív párt is, lassanként mindinkább több eszmét sajátított el a szabadelvű ellenzékétől. Elhatározá tehát, hogy maga álland a reformok élére. E czélből a conservatív felső táblán hirtelen túlsulyra vergődött Apponyi Györgyöt tette kanczellárnak (1845-ben), ki, hogy az

alsóházban biztosíthassa maga részére a többséget, mindenekelőtt a megyék feletti befolyását törekvék szilárdan megállapítani, s e végre azokat saját emberei közül kinevezett főispáni helytartókkal rakta meg. E részben az erélyes és ifjú kanczellár oly kevés körültekintéssel járt el, hogy két év alatt (1845—1847.) már 32 adminisztrátort nevezett ki, kik nem a helytartósággal, hanem egyenesen a kanczelláriával közlekedtek. Ezek fizetése 500 p. frtról 5000-re emeltetett oly időben, mikor első osztályzatu megyékben az első alispánnak 800, a főszolgabírónak 400, az eskütnök 100 p. frt volt fizetése. Az új „Kreishauptmann“-ok alatt (mint Kossuth az 1845. márcziusi pestmegyei gyűlésen az adminisztrátorokat gúnyosan, de találólag nevezé), az igazságszolgáltatás rossz karba jutott, sőt néhol egészen fennakadt, a helyhatósági jogok rövidségére a kormány érdekében lélekvásárló korteskedések indítottak meg, s ha olykor a megyék a Föltség előtt sérelmeiket akarták elpanaszolni küldöttségeik által, ezek kihallgatást nem nyertek, sőt törvényellenesen szándékaiktól eltiltattak. Az alispánok, kik szuronyhatalommal is felruháztattak, nem a megyéknek, hanem az új adminisztrátoroknak tartoztak felelőséggel, kik szintén karhatalmat gyakoroltak, s ez uton több megyékben (Bihar, Hont, Turóc stb.) vérlázító kegyetlenségeket is idéztek elő. Ily módon Apponyi az országos ellenzék rokonszenvét és elismerését nem nyerhette meg, s ez nem nyújthatott kezét egyességre oly kormányfőnek, ki magát mindjárt felmerülése idején törvényteleniségekkel vette körül. A számos adminisztrátorok kinevezése ugyanis törvénybe ütköző volt, s az ilyenek alkalmazását már az 1825. országgyűlés is a sérelmek közé sorozta. Ezenkívül a kormány önkényileg megszünteté a horvát tartományi gyűlés régi rendszerét, s a nemességet ott jogos szavazatától megfosztván, csupán azoknak engedett szavazatot, kiket oda a bán tetszése hívott meg. A Részek visszakapcsolása, melyet számos törvényezikk megrendelt, nem fogantatosított. A határőrvidéken a váltótörvényszékek ítéletei az 1840. törvényhozás daczára sem hajtottak végre. Az előleges könyvvizsgálat, melyre semmi nemű törvény sem létezett s annál fogva törvényteleniség volt, tulságos szigorral és aggályoskodással gyakoroltatott. Az osztrák dohány-

egyedárússág hazánkba is befészkeltetve lön, s azon törvények mellőzésével, melyek a boltnyithatási jogot megszübják, a hazai ipar rövidségére es. k. dohánykereskedések nyitattak stb. Ily körülmények közt hasztalan sürgeté S z é c h e n y i az ellenzékét, hogy szövetkezzen a kormánylyal, — mert szem előtt folytak le a számos jogsértések, s a nemes gróf azon nyilatkozata, hogy „a kormány lemondott alkotmányellenes és nemzetiségtelen ezéltatairól,“ bár elvben valót tartalmazhatott, de a tényekkel szembeszökő módon ellenkezett.

A kormány a conservatív pártban talált hü szövetségést, mely A p p o n y i t nemsokára sugalmazójának fogadta el. E párt, az ellenzék törekvéseit éretleneknek és vészthozóknak találván, a tagadás terén vetette meg lábát, magát egyébiránt „fontolva haladó“-nak szerette nevezettni, magatartását illetőleg pedig benn az országban a M e t t e r n i e h-politikát legyezgette, s egészben véve vak eszközévé vált a kormánylynak. E párt szintén csak 1825. óta tömbözödött. Állandó magvát mágnások és a főpapság képezték. Népszerűsége a nemzeti közvélemény előtt semmi sem volt.

Minél inkább haladt az idő, a pártok annál nagyobb bizalmatlansággal viseltettek egymás iránt. Az ellenzék különösen szenvedélyes modort vett fel, s törekvése ezéljául a kanczellár megbuktatását tüzte ki; előre azonban nem gondoskodott azon esetre, hogy mi lesz akkor, ha esakugyan lehetetlené fogná tenni a kormánylyt, — s e miatt a dolgok váratlan fordulása sok tekintetben készületlenül találta. Növelte az ellenzék mérészségét az a körülmény, hogy A p p o n y i fölemelkedése első példa gyanánt szolgált arra, hogy a parlamenti befolyás magában is elég a kormány átvételére, s hogy a nyílt küzdelemre a conservatívek részéről történt a kihívás, nem csekély elbizakodással. Legnagyobb ingerültségre adott okot az adó kérdése. Az ellenzék azt kívánta, hogy minden adó közös legyen. A conservatívek haladni kívánó része pedig a köztelherviselést nyílt kérdésnek hagyta fel, és sem ellene, sem mellette nem nyilakozott, s a párt legutoljára kibocsátott programmjában ez egész dolgot egy igével sem érintette. Másik nagyobb része pedig a conservatíveknek egyenesen a közadózás elve ellen volt. Ilyen vala

a kormány eljárása is; hallgatott a reform e legfontosabb ága felett, s magatartásából nem lehetett kivenni: vajjon volna-e hajlama azt életbe léptetni, sőt a gyanús hallgatás esőnde alatt eltűrte, hogy közegci az adózás elve ellen izgassanak, s itt-ott lelkiismeretlen és erőszakos harezot folytassanak.

A pártok között, nemesak a kiegyenlítés, hanem a közvetítés is lehetetlenné vált már. Széchenyi, ki egyik párthoz sem tartozott, attól tartott, hogy a nemzet önmaga fogja erőszakosan érvényesíteni igényeit, s különösen félt, hogy az adózó néptettelesen lép fel, és kényszerítendi a nemességet előjogának félretételére. Ismételten kérte azért P o l i t. P r o g r a m m. című munkájában az ellenzéket, s különösen *Kossuthot* óvatosságra, mérsékletre s a kormány iránt bizalomra. Az ellenzék azonban ugy gondolkodott, hogy a tulsó párt semmi biztos alapot sem nyujt a kölesönös együttműködésre. K o s s u t h pedig kihallgatni sem volt már hajlandó a grófot. Elkeseredve ugyanis a tüle származott, szenvedélyes és nem ritkán személyeskedő megtámadások miatt, az ellenzék egyik közlönyében Széchenyi P r o g r a m m - t ö r e d é k é r e gunynyal mondá: „Megjelent . . . ezen keresztényi epeömlengése ő excellentiájának Krisztus születése után 1847. esztendőben. Mondják, az van benne, a mit emlitem. Mondják; én nem tudom, nem olvastam. . . . Ő excellentiája nagyon beteg; s én nagyon sajnálom, de nem olvasom „töredékeit.“ — Miután a conservatív párt magát szervezé, s önhittent programot is adott már ki, S z é c h e n y i e művének megjelenése alkalmat adott az ellenzéknek arra, hogy hasonlót tegyen. Ily czélből még azon évben (1847. jun. 5.) az ország különböző részeiből P e s t r e seregelvén, onnan „Nyilatkozatot“ bocsátott ki. Ebben azt a meggyőződését fejezte ki, hogy a kormánynak sem szándéka, sem ereje nincs a törvényeket s az alkotmányt híven megtartani, elsorolja az általa elkövetett számos törvénytisértéseket, s egymásután előadja, hogy az ellenzék minémű reformok behozatalát tartja szükségesnek, kívánván t. i. parlamenti felelős kormányt, sajtószabadságot, Erdélylyel való egyesülést, vallási szabadságot, és azt, hogy „a honpolgárok minden osztályainak érdekei, a más nyelvű népségek óvatos kiméletével, nemzetiség és alkotmányosság alapján egyesíttes-

senek.“ De kiváltképp multhatatlanul szükségesnek nyilváníja a köztelherviselést, a politikai jogegyenlőséget, az urbériség kármentesítéssel való eltörlését és az ősiség megszüntetését. Végül kijelenti, hogy ezen nyilatkozat szellemében fog működni a legközelebb tartandó országgyűlésen. E nevezetes program, mely Deák tollából folyt, végleges kinyilvánítása volt a kormány iránti engesztelhetetlenségnek, teljes összeszámolása Apponyi törvénysértéseinek ép úgy, mint az ellenzék reformterekvéseinek, s megpecsételé a pártok közti egyezkedés lehetetlenségét.

III.

A válság közelgetése idején (1847. január 13.) meghalt József nádor, ki „félszázadon keresztül, nem ritkán nehéz körülmények közt, a hazának ügyeit ernyedetlen buzgalommal vezette,“ s kire épen ekkor lett volna nagy szükség, midőn pártokon felülemelkedett állásánál és sokoldalú tapasztalatainál fogva a békés kibontakozást igen elősegíthette volna. Harmadnapra V. Ferdinánd király az elhunyt nádor fiát, István főherceget nevezte ki, a közhangulat nagy öröme, Magyarország királyi helytartójának. Szept. 17-én végre kiadatott a királyi meghívó levél magyar nyelven, melyben a Föltség 1847. nov. 7-re Pozsonyba gyűjti össze híveit országgyűlésre, a végett, hogy nádort válasszsanak, s hogy velök „az ország boldogságának növelésére s a közjó gyarapítására kívánt, többféle nagyfontosságú törvényes intézkedésekről tanácskozhassék.“

A követválasztási mozgalmak alatt mindkét párt nagy tevékenységet fejtett ki, hogy saját jelöltjeit választathassa meg. A kormány-párt különösen sem fáradságot, sem pénzt nem kímélt, hogy az országgyűlésen többségre juthasson, mi az alsótáblánál is majdnem sikerült, azonkívül, hogy a felsőtábla egészben véve rendelkezése alatt állott.

A kormány részéről Bécsben Apponyi György vezeté az országgyűlést. Az alsótábla elnöke Zarka János kir. személynök volt, tagjai valának a megyék (105), szabad kir. ke-

rületek (7), kir. városok (72), a káptalanok és apátságok (35), Horvátország (2) s a mágnások, vagyis u. n. „jelen nem lévők“ (189) követei, úgy szintén a kir. ítélőtábla tagjai és ülnökei (22), összesen 432 tag. A felsőtábla elnöke István. Helyettes elnökök: Majláth György országbíró és Keglevics Gábor főtárnokmester. Tagjai voltak a főispánok (32), a bárók, grófok és hercegek (190), az ország zászlósai (10), Horvátország küldötte (1), a püspökök, a pannonhegyi főapát és a jászói prépost, úgy szintén a karloviczi érsek (25), összesen 258 tag. A két tábla külön tanácskozott, a kir. leiratok felolvasása s a két tábla által már közösen megállapított határozatoknak a Felső elibe való terjesztése végett azonban u. n. egyes ülésben egyesült, melynek elnöke a nádor vagy az országbíró volt. Az alsó tábla tagjai az országos ülések tárgyát előleges tanácskozmányban vitatták meg, melyet kerületi ülések neveztek, fontosabb ügyekben itt tétettek meg az előmunkálatok, hogy az országos küldöttséghez való utasítás szüksége kikerültessek. A kerületi ülés tárgyalásai is nyilvánosak voltak, s a hallgatóságra nézve mindenekelőtt legérdekesebbek, mert minden ügy itt hozatott először szönyegre, itt világosított meg, s ennek szerkezeteit fogadta el, rendszerint változtatás nélkül, szóról-szóra az országos ülés. Ezen ülés is rendes jegyzőkönyvet vezetett, benne a megyék követei sorszerint felváltva elnököltek, a tagok rendszerint szavaztak, a városok és káptalanok követei azonban ezen ülésben nem vettek részt, miután szavazati joguk és befolyásuk általában alig volt több a semminél.

A conservatív vagyis kormánypártnak tulajdonképeni vezére nem volt, miután hiányzott köztük oly kiváló fő, kinek szellemi fölnye többi társaié fölött állónak általában elismertett volna. Nevezetesebb főnökök voltak az alsótáblán Somsiich Pál és Babarezy Antal, a felsőtáblán Széchenyi Antal és Desseffy Emil. Az ellenzék feje volt Batthyány Lajos (a főrendeknél), szónoka: Kossuth Lajos pestmegyei követ. Jeles bajnokai ezeken kívül: Szemere Bertalan, Pázmándy Dénes, Szentkirályi Mór (az alsótáblán), úgy

szintén Teleki László, Perényi Zsigmond és Batthyány Kázmér (a főrendeknél.)

Az alsótábla első országos ülését (nov. 11.) az országgyűlés megnyitására leérkezett király és családja üdvözlése felőli intézkedések vették főképp igénybe, mely alkalommal Jozipovich Antal a horvátországi küldöttek követi illetékesége ellen tesz óvást. Ezek viszont az óvás ellen tesznek óvást, s ekként megkezdődik azon kölesönös keserőségek és bosszantások hosszú sora, mely az utóbbi országgyűléseken annyiszor megújult. Másnap (nov. 12.) a Főrendek és a Rendeek a primási palotában a királyi előadások átvételére gyűltek össze, mely alkalommal Apponyi György kanczellár szólott a Főlség nevében és jelenlétében magyar nyelven. Beszédét a király azon rövid kijelentéssel toldotta meg, szintén magyar nyelven, hogy „Magyarország Rendeit itt látni örvendek; atyai szándékomat a királyi előadások mutatják, fogadják bizodalommal.“ Az ország rendei ekkor gyűlési termőkbe visszatérven, előttök felolvastattak a királyi előadások pontjai. Ezek szerint ohajtja a Főlség az országgyűléstől, hogy: 1. nádort válasszon; 2. a katonai szállásolás és élelmezés dolgában a mellékelt törvényjavaslat nyomán intézkedjék; 3. a sz. kir. városok, az egyházi rend és a szabad kerületek országgyűlési szavazata ügyében határozzon; 4. a sz. k. és bányavárosokat, törvényjavaslat nyomán alkotmányszerűleg szervezze; 5. a birtokszerzési és átruházási törvényeket módosítván, az e tárgyú törvénykezés szabályozására telekkönyvek készíttetése és állandó megyei törvényszékek felállítása felől törvényjavaslat szerint intézkedjék; 6. az urbéres jobbágyoknak örökvaltságai szabadságát, miután annak érvényesítése útjában több nehézségek állnak, a méltányossággal s a tulajdoni joggal összhangzásba hozza; 7. a belkereskedés és müipar felvirágoztatása érdekében az ország és az örökös tartományok közt fennálló vámvonal felől intézkedjék; 8. a közlekedési eszközök, minők a Tiszaszabályozási és Fiumei vasút dolgában törvényjavaslatokat készítsen; 9. a Részek visszakapcsolása iránt az 1836: 21. folytán határozzon; 10. büntető törvénykönyvet szerkesztszen; 11. miután az országos pénztár a kamarai kincstárnak 528,566 ezüst frrtal

és 24,313 váltó frttal adósa, gondoskodják, hogy ezen összeg minél hamarébb megfizettség. A kir. előadások felolvasása után István főherceg, a kir. kijelölések mellözésével, egyhangulag megválasztatott nádornak, mely választást a Fölség még az nap helyben hagyta.

Ezután elkezdődött a ker. ülésekben a pártok mérkőzésének ideje. Az ellenzék czélul tüzte ki, hogy a k. előadásokra adandó válaszfeliratában az ország helyzetének általános rajzát adandja, s a kormány eljárását és politikáját, olynemü bírálat alá fogja venni, mely után Apponyi a k nem maradna egyéb hátra, mint leköszönnie. A conservativok pedig ellenszögezték magukat e törekvésnek. Széchenyi itt is közvetíteni akarta a dolgot. Végre (nov. 27.) az ellenzék javaslata, melynek érdekében az indítványt Kossuth tette meg, négy szó többséggel elfogadtatott, s a hónap első napján (decz. 1.) országos ülés elébe vitetett, mely azt elfogadá. A felirati javaslat, midőn a kir. előadásokról elismeréssel és hálával emlékezik, sulyos panaszokat emel a kormányzás ellen. „Haladási czélzataink főakadályát —ugymond— abban látjuk, hogy az 1790 : 10. teljesen életben nincs, mert hazánk kormányzata nem bir azon önállással, melylyel a törvény szerint birnia kellene. Sulyosbitja ezen akadályt az, hogy törvényhozásunknak és kormányzásunk rendszerének alapzatában is lényeges különbség létezik ; mert ez az, a mi okozza, hogy országgyűléseinken a kor szükségeiből felmerült kérdések megoldásában a nemzet és kormány czélzatainak összegeyztetésére biztosan nem számíthatunk. Előleges és egyéb sarkalatos sérelmeink, melyeket országgyűlésről országgyűlésre sok izben felpanaszlánk, még mindig orvosolatlanok, s ez által a hozandó bármily üdvös törvényeinknek foganata iránt annyival inkább kétség támad, mivel törvényeinknek végrehajtása és kihirdetése sines teljesen biztosítva. Így az 1836 : 21. foganatba véve még most sines ; a vallásbeli és váltótörvények az ország határörvidéki részeiben kihirdetve sem lettek. Hozzájárul, hogy a törvényhozás alkotmányszerü befolyása mellözésének és a kormányhatalom egy oldalu terjeszkedéseinek iránya is tapasztalható. És e részben bizonyásgul szolgálhatnak már csak azon intézkedések is, melyek a megyei szerke-

zetnek az 1723: 56. és 1536: 36. törvényekben megállapított rendszere körül az eddig kivételes adminisztrátori hivatal rendszeresítésével, ugyszintén a kapcsolt részek közgyűlésére nézve, egyoldalulag jöttek közbe. . . . Nagy és nehéz a következő idők feladata. A miénk: alkotmányos életünket és anyagi erőnket teljes mértékben kifejteni. . . . Figyelembe véve az elintézésre váró tárgyak sokaságát, és azoknak a közálladalom sokszerű viszonyaira kiterjedő kapcsolatát: nélkülözhetetlen eszközül tekintjük, hogy az országgyűlés évenként Pesten tartassék. Kérjük Felségedet, hogy ezen kívánata iránt a nemzetet előlegesen is megnyugtatón kegyelmesen méltóztassék.“ E válaszfelirati javaslat rögtön átküldetett a Főrendekhez, ezeknél azonban dec. 4., 6., 7., 9., 10. és 11-én oly erős ellenállásra talált, hogy azt a esekély számu felsőtáblai ellenzék utoljára sem tudta legyőzni, s határozatba ment, hogy a javaslat leglényesebb helyei, melyeket a kormány sértőknek találandna, kitöröltessenek. E viták közben a conservatív párt főnökei általában nagy szívósságot és sok dialektikai ügyességet fejtettek ki, s bár a hallgatóság folytonos nemtetszését hallatá, nem engedék magukat visszajesztetni. A karzat zajongása idővel annál hangosabb lön, minél nagyobb fontosságot nyert a kormánypártiak magatartása, minél inkább tünedezett a remény az ellenzék győzelmé iránt. Végre Zichy Ödön a karzat ellen kifakadt (febr. 3.): „Oly hallatlan botrányok történnek itt e teremben—ügymond—miszerint azokat tovább tűrni majdnem lehetetlen. . . . Akármely szabad nemzetet tekintsek, sehöl sem vettem észre, hogy ott, hol valaki hivatalos, a vendégek által lepisszegettessék, és akármilyen módon legyaláztassék. Én ezt semmi esetre, valamint sokan közülünk többé tűrni nem fogjuk.“ Ezután felszólítja a nádort, hogy vessen véget ez állapotnak, különben elhagyják e helyet. Ürményi József és Szécheny ekkor Zichy felszólalását indítvány gyanánt tekintik, s felszólítják a táblát, tanácskozzék e tárgy felett. Teleki azonban a hallgatóságpártjára kel. Végre az elnök-nádor megint a karzatot, mit már azelőtt is több ízben tett. Másnap megújulnak a pisszegetések. — A válaszfelirati izenetet az alsótáblai ellenzék nem esekély boszúsággal fogadta. Máskor ha a két tábla az első izenetre

egyező véleményben nem volt, többszörös izenetek által igyekezett egyik testület a másikat saját nézetének elfogadására bírni, s a kormánypárt most is hasonló eljárást várt az alsó táblától, mely előtt már kilátásba is helyezé, hogy a Főrendek végre is majd simulni fognak a felirati javaslatához. A Karok és Rendek azonban, K o s s u t h indítványára, elhatározzák, (decz. 20.), hogy „miután a méltóságos Főrendek tőlük a válaszfeliratra nézve egy térben, mint irányban, egészen különböznek, . . . s a létező különbözések összeegyeztetésére nézve reményt nem táplálhatnak,“ annál kevésbé, mert a RR. a választfeliratban kifejezett nézeteiket „az ország alkotmányyszerű kifejlődésének akadályai felől . . . nem változtathatják meg,“ ennél fogva ők semmiféle válaszfeliratot sem fognak küldeni a Főlséghez, hanem a benne előadni szándékoltt sérelmeket kifejtve és indokolva, majd külön feliratokban terjesztendik fel. Ekkép lelépett az alsótábla „azon térről, melyen a fejedelem szavától megnyugtatót remélt,“ s azon felirati javaslat, melyről a Pesti Hirlap azt mondá, hogy „annál jobb irományt formára és alakjára nézve a magyar törvényhozás még nem állított elő,“ a nélkül, hogy rendeltetése helyére eljutott volna, félretétetett az országgyűlési irományok lomtárába.

Az első országos jelentőségű törvényhozási tárgy, mely az alsótábla munkásságát igénybe vette, a közteherviselés ügye volt. Ez iránt Szemere Bertalan tette meg a kerületi (nov. 29.) ülésben az indítványt. Egy hét múlva pedig az országos ülés a szerkezetet elfogadván, átküldé a felsőtáblához (decz. 7.) „A KK. és RR. — ugymond az izenet — sem az ország lakosaira nézve igazságosnak, sem a közállományra nézve czélszerűnek nem tartván, hogy minden rendes közadózási terhek, az ország lakosainak csak egy része által kirekesztőleg viseltessenek: óhajtanának ezen terhekben megosztózni, még pedig akképen, hogy a közteherbeni ezen részesülések által az adózó népnek jelenleg fennlévő terhei könnyítettvén, mód és alkalom nyujtassék sokféleképen elkorlátolt társadalmi viszonyainknak igazságos úton kiegyenlítését lépcsőről lépcsőre sikeresen megközelíteni. Ugyanezért óhajtanák, hogy a nemesség és mindazok, kik e nevezet alatt értetnek, s eddig e részben

tehermentesek valának, a törvényhatósági házi adó viselésében részt venni törvény által köteleztessenek.“ Ezenkívül az ország sürgetősebb szükségei fedeztetésére egy országos pénztár felállítása elvileg szintén meghatározotatik. Hogy a RR. az adó harmadik nemét, a hadiadót is el nem fogadták, az egészen utasításaik szellemében történt, mert a megyei nemesség többsége nem akarta, hogy mindenféle adófizetésre kötelezze magát előre is, mintán a kormány számadási felelősségéről még egyáltalában nem volt biztosítva, s egyelőre a felől sem érezte magát megnyugtatta, mire fordítandják majd pénztét. A főrendek azonban, bár a „nemesi szüz vállak“ védelmére nyíltan áttállottak kelni, csak négy napi (jan. 12., 14., 15. és 17.) hosszú vita után lettek rábirhatók, István nádor közbevetésére, hogy az izenethez immel-ámmal hozzájáruljanak. Ekkor kijelentik, hogy „a közös teherviselés elvében megegyeznek, s a törvényhozás feladatát annak részletes alkalmazásában keresik, s a fizetésnek a KK. és RR. izenetiükben említett két nemét, u. m. a házi adót és országos pénztárt, ezen elv részletes alkalmazásának tekintik“ — s e tárgyban érdemleges működés végett az alsótábla által javasolt országos választmány kiküldéséhez részükről is hozzájárulnak, ámde ez ügy érdemét illető végelhatározásukat a választmány jelentésétől függesztik fel. Vecsey Miklós báró szathmári főispán azonban egyenesen kívánta a nemesi nemadózási elv épségben fenntartatását, támogattatva némiképp Busan Hermann horvátországi követ által, ki a régi modoru subsidium mellett óhajtott maradni.

Még nagyobb ellenállásra talált a Főrendeknél az alsótábla izenete (decz. 21.) az urbéri örökváltság dolgában. A RR. óhajták, hogy „valamint egy részről a földesurnak tökéletes kármentesítés biztosítassék, ugy másrésztől az urbéri tartozásoktól és szolgálatoktól megváltás a földesur beleegyezésétől felfüggesztve továbbá ne maradjon,“ mely felfüggesztés ezélhoz nem vezető úton az 1840: 7-ben állapítottat meg. Ez izenet a Főrendeknél tárgyalás alá kerülén, két napi vita után Vay Miklós indítványára kinyilatkoztatják, (febr. 3. 4.), hogy az 1840: 7. ezéltalanságának oka nem a földesurak idegenkedése volt az örökváltságtól, ők beleegyeznek, hogy az

urbéri viszonyokból kibontakozás minden érdekek kielégítésével eszközöltessék, ennek módjai kimutatására az alsótáblától ajánlatba tett országos választmányhoz részükről is hozzájárulnak, azonban kényszerítő törvény hozásának kérdésébe ereszkedni nem fognak.

A következő országos ülésekben (jan. 7. és 15.) a magyar nyelv és nemzetiség ügyében készült javaslatok tárgyalattak, miközben, valamint e dolognak a kerületi ülésekben tárgyalása alatt is, a kapcsolt részekbeli követek, a javaslatoknak rájuk vonatkozó s őket nemzetiségükben érdeklő része ellen erősen küzdöttek. E keserű viták újult erővel törtek ki, midőn a honosítás ügye került szőnyegre, (jan. 27.—29.) mely alkalommal a honosítandóra nézve feltételül tüzetett, hogy a magyar nyelvet beszélje. Bunyik József és Ožegović Metell horvát követek e feltételt visszautasíták, s kinyilatkoztatták, hogy országuknak külön honosítási joga van, melyet ezután is függetlenül fenntartani kívánnak. A RR. azonban a szerkezetbeli feltételhez ragaszkodtak, s Horvátország sürgetett jogát oly törvénytelenségnek állították, melyet, ha eddig gyakorolt volna is, ezután meg kell szüntetni. E törvényjavaslatok a Főrendekhez elküldetvén, ezek azt sokkal több körültekintéssel tárgyalták, s reá oly lényeges megjegyzéseket tettek, melyek szerint a javaslat egyoldalú merev iránya változást szenvedett. A főrendi izenet később felolvasatott (márcz. 4.) a rendi táblán, s aztán a nélkül, hogy újra tárgyalatnék, az egész dolog igen tapintatosan félre tétetett. Ezentúl a magyar nyelv-nemzetiség és honosítás ügyében készült szerkezetek az országgyűlési naplóban egy igével sem említettnek, s természetesen sem a Főlétséghez fel nem terjesztettek, sem a megerősített törvénycikkek között nyomuk sincsen. ¹⁾

¹⁾ Így állván a dolog, a *Serbische Bewegung* ismeretlen szerzőjétől az igazság érdekében megvártuk volna, hogy midőn a magyar nyelv és nemzetiség tárgyában készített javaslatot, mint a nyelvkényszer okmányát az 1847/8. országgyűlés politikai nézeteinek jellemzésére egész terjedelmében közli (23. és köv. l.), midőn elsorolja, hogy egyes magyar követek (különösen *Kossuth*) mily méltánytalan kifejezésekkel éltek (az országgyűlés kezdetén) az idegen nemzetiségekre vonatkozólag:

Míg az országos ülések ily tárgyak körül forogtak, azalatt a kerületi tábla és a bizottságok egymásután vették elő és vitatták meg azon dolgokat, melyek országos sérelmeknek tekintettek, hogy e sérelmeket külön feliratokba szedve terjeszhessék fel majd a Főlségnek. Ily dolgok voltak a horvát tartományi gyűlés oktroyált szerkezete, a g. n. e. vallást illető önkényes kormányi intézkedés, a Részek és az adminisztrátor-ság kérdései. A viták e tárgyak körül igen nagy élességgel és elkeseredéssel folytak, mert mindkét párt tudta, hogy ezeknek kimenetelétől dől el: megmarad-e továbbra is Apponyi a kormányon, vagy pedig a szabadelvű ellenzék fogja végrehajtani a nemzet alkotmányos ujjaalakítását. A kormányt e viták aggodalommal töltötték el, különösen félt az adminisztrátori kérdésben működő választmány munkálatának színre hozatalától, mely oly fényesen és oly megdönthetetlen logikával fejtegeté az adminisztrátori rendszer törvénytelenységét és alkotmányra veszélyes voltát, hogy minden erejét össze kellett szednie, s a követeket szép szóval, ígéretekkel és lélekvásárlásokkal pártjának megnyernie, hogy a nagy compromissionak elejét vegye, annyi-val inkább, mert a megyék utasításainak többsége is sérelemnek tekinté az adminisztrátori rendszert. Végre az ellenzék némely tagjai titkon megegyeztek a kormánypártiakkal abban, hogy többséget fognak szerezni egy e tárgyban kiadandó királyi leiratnak, melyben meg fog ígértetni, hogy a megyék jogait adminisztrátorok kinevezésével többé nem fogják esorbitani; mely leirat kedvező fogadtatásával aztán minden további vita megszűnend e kérdés felett. Január végével tehát kiadato tt (jan. 30.) Bécsben a leirat. E szerint a király figyelmét nem kerültek ki azon „aggodalmak és különféle eszmék,” melyek a főis-

megemlítette volna azt is, hogy e javaslat soha sem vált törvéynyé, hogy annak félretételével a hongyülés a leggyöngédebb figyelmet tanúsította a nem magyar törzsek és Horvátország iránt, s hogy az országgyűlés további folyamában és végén egyes szónokok (maga Kossuth is) a legméltányosabb elismeréssel nyilatkoztak az idegen nyelvek jogairól. S midőn ezt nem tette, azon állitmány, hogy az 1847⁸. országgyűlési vezérférfiak beleestek az önmagok által készített s a kancellártól előre sejtett törbe, t. i. a nyelvtörvény hozatalába, aligha tartható alaposnak. miután az utolsó pozsonyi gyűlés nyelvtörvényt nem hozott.

páni helytartók kinevezése miatt több törvényhatóságban keletkeztek, attól tartván, mintha az uralkodó a megyei szerkezetet, az ősi alkotmányt, s különösen az 1790: 10-et megsérteni törekednék. E „féltékenység és balvélemény“ már a jelen országgyűlés folyamára is oly káros hatást látszik gyakorolni, mely azt feladatának „eredménydús megoldásában tetemesen nehezíti.“ A F ö l s é g tehát az „alap nélküli keletkezett“ aggodalmak eloszlatására kijelenti, hogy a főispáni helytartóknak százados gyakorlat szerint ugyan, de a körülmények igényeihez képest nagyobb számmal történt kinevezése által sem a megyék törvényes állása, sem a főispáni hivatal hatásköre csontkittatni, sem valamely új, az 1723: 56. t. czikkel és az 1790: 10. t. czikk szellemével ellentétben lévő rendszer felállíttatni . . . nem szándékoltatik, hanem főképp az ezélotzatott, hogy az előhaladt kor által okozott mozgékonyabb közéletnek változó jelenetei között, kivált a helyhatósági sajátságos viszonyok irányában önként megnehezült országkormányzásnak törvényes működhetése okáért az ennek főkellékét képező megyei közigazgatás és igazságszolgáltatás a főkormányzóknak az 1723: 56. t. czikk rendelte állandó örökdedése alatt gyorsabbá, szabatosabbá, hatályosabbá tétessék, — egyszersmind pedig több főispánoknak személyes és hivatalos viszonyaiból eredt akadályok megszüntével, a megyei főkormányzók, a méltóságaikkal járó kötelességeiknek tökéletes teljesíthetése végett azon állapotba tétessenek, mely az idézett t. cz. üdvös rendeletének teljes értelmében megfelelőend.“ Mintán e szerint a király a főispánokat törvényes hatóságaikba visszafogja helyezni, megvárja az országgyűléstől, hogy a féltékenységek félretételével, elfogultság nélkül szoritkozzék törvényhozói kötelessége teljesítésére. E leirat mindkét párt meglepetése és ámulata között olvastatott fel (febr. 1.) az elegendes ülésben. A conservativoknak nem tetszett, mert benne nagy engedményeket láttak a közvélemény iránt, de az ellenzékietek sem elégité ki, mert pusztá ígéretekkel tartalmazott, melyeknek teljesítéséhez nem volt bizadalma. A törvényhozó test általában nagy felindulásba jött; mert e leirat keletkezése körülményeinek titkába előre beavatva nem voltak, és K o s s u t h különösen ingerült hangulatot öltött fel, sejtven, hogy miután az adminisztrátori

sérelem tárgyában kiküldött bizottságban ő dolgozott legjobban, s ennek részéről az indítványt is ő készült megtenni, most őt e fényes szerepétől ily módon elejteni annyit tesz, mint vezértekintélyét megdönteni. Mindazáltal a mérsékletre hajló ellenzék nem akarta eltaszítani a kormánynak békülésre nyújtott jobbját, s több napi keserű és makacs vitatkozás után, miközben a kormánypárt többségi súlyát is érezteté az ellenzékkel, végre abban állapodott meg, hogy a választmányi munkálatot és az adminisztratori sérelmet nem fogja tüzetesen tárgyalni, hanem a leiratra egy köszönő választ intéz a F ő l s é g h e z. E válaszfelirat, melyet az országos ülés febr. 12-én fogadott el, az országos RR. háláját fejezi ki azon aggodalmak eloszlatásaért, melyeket „a megyei szerkezetnek és főispáni hivatalnak az 1723 : 56. 58. ugy az 1536 : 36. t. cikkben megállapított rendszere körül, a törvényhozás mellőzésével tett intézkedések a nemzetben okoztak,“ s a leiratbeli ígéretnek a törvények értelmében minél előbb leendő fogantatását a „F ő l s é g királyi szavának szentségébe vetett legőszintebb bizodalommal reménylik.“

Ugyanezen országos ülés javaslatot fogadott el a R é s z e k haladéktalan visszakapcsolása, vagyis az 1836. 21. tényleges fogantatása és K ö v á r v i d é k nek még ezen országgyűlésre meghívása ügyében. Ez alkalommal Z a r k a személynök indokolni és mentegetni igyekezett a kormány abbéli valóban botrányos magaviseletét, hogy az idézett t. cikket eddig is nem érvényesítette, az indokolás azonban a dolog természete szerint egyáltalában nem sikerült, és K o s s u t h, k i e tárgyban már előzőleg kerületi ülésben is kimerítő remek beszédet tartott, nyomban kifejté, hogy a kormány 12 évi eljárása és mulasztása e dologra nézve menthetetlen.

A remény azonban mindinkább enyészett, hogy ez országgyűlésen a szabadelvű reform-párt a maga eszméit győzelemre seghíthesse és A p p o n y i önkényuralmának véget vetlhessen. A kormány nemesak a felsőtábla hasonlíthatlanul nagyobb fele által támogatott mindenben, hanem időközben a Rendeknél is több-több befolyásra talált, s az ellenzék sorai közt is titkos és nyilvános párthíveket esábitott magához. Az adminisztratori kérdésben történt kerületi ülés szavazásának eredménye (febr.

5.) kétségtelenné tette, hogy az ellenzék a conservatívok befolyását többé szám szerint sem képes már ellensúlyozni. Az alsótábla el volt készülve a legroszabb fordulatra, a feloszlásra is, és febr. 12-ike óta nem tartott országos üléseket. Kossuth szónoki bukása szélén állott. Ugyanis nemcsak az adminisztrátori sérelem tárgyalhatásától tített el, hanem reá egy másik, még nagyobb kudarc is várakozék. Indítványt adott be t. i. már régebben az alsótáblához, a vukovárfiumei vasuti vonal létesítése iránt. Széchenyi vasut hálózati tervébe azonban e vonal, mely nemcsak hazánk érdekeivel merőben ellenkezett, hanem hamis költségvetéssel is volt ajánlva, sehogy sem volt beilleszthető, annyival kevésbbé, mert a nemes gróf Fiumét Pesttel egyenesen (Székes-Fehérvár, Siófok, Károlyváros felé) akarta összekapcsoltatni. Az országgyűlési tagok s a közvélemény Kossuthtól elfordulva, nyíltan Széchenyire pártolt. Az ellenzék legtekintélyesebb közlönye a Pesti Hirnap, január és februárfolytán szintén ez értelemben vezérezikkezett. Pest megye követének lehetetlen volt nem látnia a reá várakozó vereséget, s hogy az ellenzék kedvéből mégis ki ne essék, igyekezett más téren ragadni magára a figyelmet.

Mindjárt az országgyűlés kezdetén az ellenzék saját kebeléből hét tagot küldött egy bizottságba, melynek feladata volt a kérdéseket előre kidolgozni s meghányni-vetni, mielőtt azok a nagy értekezletbe, vagyis a kerületi ülésbe vitetnének. Kossuth mellözve e kisebb bizottságot, egyszer csak azon váratlan indítvánnyal lép fel egyenesen a ker. ülésben, hogy az országgyűlés szólítsa fel az Uralkodót, hogy adjon alkotmányt az örökös tartományoknak s elégítse ki a zavargó olaszok kívánatait. E tárgy fényes beszédekre nyújthatott anyagot. Szemere azonban kifejté, hogy mennyire nevetségessé tenné önmagát az országgyűlés, hogyha a többi tartományok számára kérne alkotmányt, s az olaszok kívánatainak megadását sürgetné, holott saját nemzeti alkotmányának sem bir érvényt szerezni s az olaszok ellenében álló 60,000 magyarországi katonát nem képes visszahívni. Az indítvány tehát mellőztetett.

Ekkor véletlenül egy irtózatoss hírrázta fel Európát nyu-

galmát, hogy t. i. Franciaországban forradalom tört ki, s Lajos Fülöp királyi trónját Párizsban összetörték (febr. 22. és 24.). A magyar lapoknak nem volt szabad rögtön közölniök e hírt, s a Pesti Hírlap is csak márcz. 5-kén hozott arról először tudósítást. A sajjáról szájra szállingó hír azonban kimondhatatlan izgatottságot szült Pozsonyban, annyival inkább, mert az Olaszországban kiittott szabadsági és nemzetiségi mozgalmak a nagy közönség érdekeltségét és figyelmét különben is felvonva tartották. Kossuth elhatározta, hogy keresni fogja az alkalmat, s nemzete nevében hangot ad az idők viharának.

Pár nap óta az a hír terjedt el Pozsonyban, hogy az osztrák hitelintézet bankjegyei, melyek Magyarországon kizárólag voltak forgalomban, nem váltatnának be névleges értékük szerint. E pusztá hírré, mert komoly aggodalomra még semmi ok sem volt, Balogh Kornél győrmegyei conservatív követ, bejelenté a kerületi ülésnek (márcz. 1.), hogy a bankjegyek iránt indítványa lesz. Kossuth az örökváltásági ügynek általa egy nappal azelőtt indítványozott fölvetelét önkényt alárendeli Balogh indítványának, s ekkép határozatba megy, hogy legközelebb (márcz. 3.) a pénzügyi indítvány tárgyalassék.

Az alkalom, mire Kossuth várt, megjött és önkényt kínálkozott. Kitűzött napon roppant számu hallgatóság előtt s remegő várakozással emelt szót Balogh. „Visszatekintve — úgymond — Európa azon pénzbonyodalmaira, melyeket a francia forradalom idézett elő, s melyek következései a magán viszonyokra nézve még élénk emlékezetben vannak, s figyelmeztve az újabb eseményekre is, melyek a pénzügyre már is befolyást gyakorolnak, küldői kebelében aggodalom ébredt a forgalomban lévő bankjegyekre nézve.“ — Indítványozza tehát, „kérésék meg ő felsége, hogy a bank állása, s különösen a forgalomban lévő bankjegyek mikénti fedezése iránt a nemzetet felvilágosítani s megnyugtadni méltóztassék.“ S ekkor felszólalt Kossuth. „Köszönettel fogadom — úgymond — Győrmegye indítványát. Ámbár meg lévén győződve, hogy a fennforgó rendkívüli körülmények specialis tárgyakon felülemelkedni paranesolnak, indítványát csupán alkalmul kívánom használni, hogy a t. RR.-et felkérjem, miszerint a perezek roppant felelősségének ér-

zetében az országgyűlés politikáját azon magasságra méltóztassanak felemelni, melyet az idő előnkbe szab.“ Ezután kiemelé, hogy az aggodalmak még most időelőttiek, a mennyiben a bankigazgatóság ma reggel több követekhez hiteles kimutatásokat küldött, melyekből kitűnik, hogy kibocsátott jegyei nemesak tökéletesen fedezve vannak, hanem azon felül még 30 millió frt activ értékkel is bír. Azonban, így folytatja, veszélybe jöhet a bank, s ennél fogva honunkra roppant kár háramolhat, ha a jelenlegi kormány-politika még tovább is folytattatik, s nekünk önálló fináncz-miniszteriumunk nem leend. S majd a baj kuféjére menve át, fejtegeti, hogy nemesak hazánk alkotmányos kifejtését gátolja az eddigi „bureaeratikusszozdulatlanság politikája,“ hanem a birodalmat is „dissolutióba sodorhatja.“ S végül felszólítja a RR-et, hogy „emeljük fel politikánkat a körülmények színvonalára, merítsünk erőt a dynastia iránti hűség érzetéből, merítsünk erőt a rajtunk fekvő felelősség s polgári kötelesség érzetéből nagy körülményekhez illő nagyszerű határozottságra,“ s ehhez képest egy formulázott felirati indítványt tesz, melynek főpontja, hogy a király Magyarországnak független felelős miniszteriumot adjon. Az indítvány ellenmondásra nem talált, s általános lelkesedéssel elfogadtatott, s a d. u. következtet másik ülésben is minden változtatás nélkül keresztül ment.

Ezen esemény jelzi a dolgok új fordulatát. Az ellenzék táborában s az országgyűlési közönségben mint növekedő áradat terjed a határtalan lelkesültség. A felsőtábla nagyobb része pedig a rohamos események nyomása alatt elveszti önbizalmát, a mozgalom előszele kényelmetlenné teszi a conservatív álláspontot, s a kormánypárt tagjai egymásután szállingóznak Pozsonyból Bécsbe, minden további harez nélkül átengedvén a tért az ellenfélnek. Ez pedig ott habozás nélkül urrá teszi magát, s a nemzeti felvirágzás érdekében nagy gyorsasággal végrehajtja az átalakulás művét, melynek részletei és általános terve már a több évtizedre terjedő politikai eszmeharezban különben is kelőleg megvitatta és megkedveltetve valának.

1 8 4 8.

Márcezius 4. Szombat.

Az alsótábla országos ülése elfogadja Kossuth tegnapi felirati javaslatát az országgyűlési teendők iránt. „A legújabb időkben kifejtett események — így kezdik a Rendek — mulaszthatlan kötelességül teszik figyelmünket azokra fordítani, miket Felséged uralkodó háza iránti hűségünk, az összes birodalom iránti törvényes viszonyaink és hazánk iránti kötelességünk megkíván. Historiánkra visszatekintve, előttünk áll annak emlékezte, hogy három század óta alkotmányos életünket a kor igényeihez képest nemcsak ki nem fejthettük, de sőt leginkább fenntartására kelle minden gondjainkat fordítanunk. Ennek oka, hogy Felséged birodalmi kormánya nem levén alkotmányos irányu, úgy kormányunk irányával, mint alkotmányos életünkkel összhangzásban nem lehetett. Eddig ezen irány csak alkotmányosságunk kifejlődését hátraltatta, most úgy látjuk, hogy ha tovább is folytattatik és a birodalmi kormány az alkotmánynyal összhangzásba nem hozatik, Felséged trónját és a *pragmatica sanction*ál fogva kedvelt képesekkel hozzánk kötött birodalmat elláthatlan következményekbe bonyolíthatja, hazánkra pedig kimondhatatlan kárt árasztthat. Felséged minket reformokra hívott össze; mi régi óhajtasunkat láttuk ezáltal teljesedve és buzgó készséggel fogtunk munkához.“ A RR. a köztelherviselést, az urbériség kármentesítéssel eltörlését már elfogadták, óhajtják a katonai szállásolás és élelmezés megkönnyítését, a sz. k. városok és kerületek rendezését, a honvédelmi rendszer gyökeres átalakítását, a földművelés-, ipar- és szükségének számbavételét és felelős kezelés alá helyezését, az ország alkotmányának „valódi képviseleti irányban“ kifejtését, és „szellemi érdekeink ápolását a szabadság alapján;“ végül pedig „minden reformok alapfeltétele és biztosítékául“ magyar független felelős miniszteriu-

mot. Csak ezen óhajtások megadásával lesz béke és nyugalom a hazában, így lesz az az uralkodó-háznak ezentúl is biztos támasza. Egyébiránt a RR. „aggodalommal látják a nyugalom bomladozásának azon jeleit,⁴ melyek az örökös tartományokban itt-ott tünedeznek, s a legnagyobb birodalmi válságok kifejlésének azzal vélik elejét vehetni, hogy ha a Fölség „fejedelmi székét minden uralkodói viszonyaiban a kor szükségéi által múlhatatlanul igényelt alkotmányos institutiókkal környezendi.“

KK. és RR. Napl. 164. Orsz. Irom. 70. 71. l. Pesti Hir-
lap 1848. 2. sz. V. ö. Kemény, Forr. Után. 114—134. l. Va-
hot. Orsz. Emlékk. 1848. 24. l. Szemere. III. 96. l. Szilá-
gyi Forr. Tört. 8—11. l. E javaslat még ez nap felolvastatik a
Főrendeknél, de miután a nádor már ekkor Bécsbe elutazott, tárgyalás
alá vétetni az országbíró nem engedé. Két nappal ezután (márcz. 6.) a
ker. ülés felszólítja az országbíró, hogy a javaslat tárgyalására tartson
ülést. Majláth azonban erre nem érzé magát felhatalmazottnak, ha-
nem a kívánságot megjelentette a Bécsben időző nádornak, kitől válaszul
azon rendeletet kapta, hogy a király paranesából maga is oda siessen.
(För. Napl. 337. 340. l.). A RR. türelme ekkor fogyni kezdett. Márcz.
8-án a ker. tábla Kossuth indítványára az országbíró, vagy ennek
távollétében a tárnokot már „törvényes kötelességére“ figyelmeztetve
szólítja fel az izenet tárgyalására. De már a tárnok sem volt helyben, s
a conservativok általában annyira oda hagyták Pozsonyt, hogy Kos-
suth e nap méltán mondhatá: „az országgyűlés inkább Bécsben mint
Pozsonyban van.“ Ekkor Kossuth azt kívánta, hogy a felirat a Fő-
rendek mellőzésével küldessék fel, Szentkirályi pedig, hogy az or-
szágbíró közkereset alá fogassék, azonban Pázmándy ez indítvá-
nyoknak ellenmondott, s így keletkezett a márcz. 9-ki határozat. (V. ö.
P. II. 1848. 1051. 1052. sz.)

Márczius 9. Csütörtök.

Az alsó tábla izenetet küld a Főrendekhez, s felhívja
ezeket, hogy a felirati javaslatot haladék nélkül tárgyalják, mi-
után a tárgyalásoknak a körülmények által sokszorosán sürge-
tett folyamát sem a számos tagok, sem az elnöklő nádor eltávo-
zása nem szakíthatja meg, mert „a távollévők a jelenlévők
jogaik gyakorlatában és kötelességeik teljesítésében nem gátol-
ják.“ De mivel nemesak a nádor, hanem a helyettes elnökök is
eltávoztak, s e miatt az üléstartás több napokra lehetetlenné vált,
a RR. „kötelességöknek érzik kijelenteni, hogy ezen állapotot a

törvények és törvényhozás méltóságával összeegyeztethetőnek nem vélhetik, s reményleni szeretik, hogy hasonló rendellenesség miatt felszólalni többé okuk nem lesz.

Orsz. Ir. 75. 76. l. KK. és RR. Napl. 164. l.

Márczius 13. Hétfő.

Bécsben forradalom. A birodalmi főváros lakossága a császártól a fináncz-ügy közzétételét, alkotmányos törvényhozást, szabadsajtót stb. követel, s midőn a Főlségtől kitérő választ kap, fenyegetődző csoportokban a császári lakfelétől, s a katonasággal ösztöztűz. Erre Albert főherceg főhadiparancsnok tüzet vezényel, mire a népből többen megsebesülnek és elesnek. A nép azonban perczenként több-több előnyt vív ki a csekély számú katonaság felett. D. e. 9 órakor közhírré tétetik Metternich és Apponyi lelépésök, s egy császári nyilatkozat a tanulók felfegyverkezését elrendeli. D. u. 3 órakor a sajtószabadság és nemzetörség megadása, úgyszintén Albert és Lajos főherczeknek a kormánytól visszalépése adatik köztudomásul. Harmadnapra pedig nyiltparancs jelenik meg, mely körülírva megígéri, hogy az örökös tartományok alkotmányt fognak nyerni.

P. H. 1848. 8. 3. 2. sz. V. ö. H. M. Huszonöt év. II. 593. 594. l.

Márczius 14. Kedd.

Az alsó tábla d. u. 3 órakor a bécsi események hírének vétele után, határozatilag kijelenti, hogy márcz. 4. felirati javaslatában „a szellemi kifejlődés ápolása szükségének megemlítése által, a népnevelést, a vallási jogok viszonyosságát, az esküdtszék létesítését, és a sajtószabadságot, úgy szintén a nemzeti erőnek egyesítése szempontjából az Erdélylyeli egyesülést is nevezet szerint érteni kívánja; továbbá, hogy ott, hol a képviseleti rendszernek alkotmányos iránybani fejlődését határozataik sorába helyezik, ezen általános kifejezés alatt nevezet szerint az országgyűléseknek Pesten évenként leendő tartása szükségét is ezélozta kifejezni.” Ugyanezen alkalommal tudomására adatik a

RR-eknek, hogy a felső tábla a márcz. 4. felirati javaslatot, a nádor indítványára, egész kiterjedésében, minden változtatás nélkül, általános felállással elfogadta, mire a RR. a feliratnak Bécsbe vitelére egy 59 tagu küldöttséget határoznak, melyhez a főrendi tábla a maga részéről kinevezett 13 taggal csatlakozik. E küldöttség elnöke István főherczeg és nádor.

K. K. Napl. 165. 166. l. Főr. Nap. 338. l. A felirat: Orsz. Irom. 78. 79. l. — P. H. 1848. 2. sz. Mielőtt a Főrendek fentebbi határozatukat hozzák, a ker. ülés Kossuth indítványára, felszólítá a tegnap leérkezett nádort, hogy a felsőtáblán a feliratot „tüstént“ tárgyalassa és „oda hasson, hogy az vita tárgyává ne tétessék, hanem egyhangulag elfogadtassék.“ — A küldöttség márcz. 15-én már Bécsben gyült össze.

Márczius 15. Szerda.

Budapesti forrongás. Márczius 12-én az ellenzéki körben egy Irinyi József által szerkesztett folyamodvány fogadtatik el az országgyűléshez, melyben elő van adva, hogy „miután egész Európa mozog,“ s többé „hosszas tanácskozásra vagy halogatásra“ idő nincs, az országgyűlés alakítsa át rögtön az egész alkotmányt és foganatosítsa a mellékelt 12 pontot. A szekezetet azonban még ekkor sokan igen merésznek találják, s első nap (márczius 14.) az megy a közgyűlés határozatába, hogy a petitio ne nyújtassék be mindjárt, hanem az országos ellenzéki választmány által szervezendő agitatio folytán aláírások gyűjtessenek hozzá. Esti 9 órakor azonban megérkezik a bécsi események híre, s az ifjuság elhatározza, hogy „nem hagyja magát a formák életlőkörlátai közé szoríttatni.“ Másnap (márczius 15.) tehát d. e. 10 órakor Petőfi Sándor és Jókai Mór vezetésök mellett, nemzeti színű zászlók alatt, tüntetési menetet képez, miközben nagy néptömeg (fegyvertelenül) csatlakozik hozzá. A menet a Hatvani-utczában Landerer és Eckenaszt nyomdájuk előtt megállapodik, s ott a sűrű eső daczára bevárja, míg néhányan egy sajtót lefoglalnak, s a 12 pontot ily czim alatt: „Mit kíván a magyar nemzet?“ ugy szintén Petőfi „Nemzeti dalát“ kinyomatják. A kívánat pontjai ezek: 1. Szabadsajtó. 2. Felelős miniszterium Pesten. 3. Évenként országgyűlés ugyanott. 4. Egyenlőség a törvény előtt. 5. Nemzetország.

6. Közteherviselés. 7. Urbéri terhek megszüntetése. 8. Esküdt-szék, képviselet, egyenlőség alapján. 9. Nemzeti bank. 10. A magyar katonák felesketése az alkotmányra, s külföldről hazahozatala. 11. Politikai foglyok szabadon bocsátása. 12. Unió Erdélylyel. — Végül áll: „Szabadság, egyenlőség, testvériség.“ Míg a sajtó dolgozott, a néptömeghez Irinyi, Petőfi, Jókai és többen lelkesítő beszédeket tartottak. D. u. 3 órakeroppant néptömeg lepi el a városház előtti tért, benn pedig nyilvános közgyűlés tartatik a tanács, a választó polgárság és a nép befolyásával, s itt Szepesi Ferencz polgármester megkezdi a 12 pont aláírását, mely az országgyűléshez kérelem alakjában felterjesztetni határoztatik, egyszersmind pedig a közcsend fenntartására, Rottenbiller Lipót alpolgármester elnöksége alatt, 14 tagu választmány alakittatik. Ugyanezen gyűlés elhatározza, hogy a jelen országgyűlés Pestre áttételét a Fűlség előtt s a nádornál sürgetni fogja, s végül küldöttséget indít Budára, hogy a helytartótanáctól a cenzura eltörlését, Tanesies Mihály szabadon bocsátását s a katonaságnak a közrend fenntartásába bele nem avatkozását kinyerhesse. E küldöttséget, melynek elnöke Nyáry Pál, beláthatatlan sokaság kíséri át a szomszéd fővárosba, hol a meglepett helytartótanács nevében Zichy Ferencz helyt. id. elnök d. u. 5½ óraker az utcán várakozó néptömegnek személyesen kijelenti, hogy a küldöttség kívánatai megadatnak. Este a Nemzeti Színházban Egressy Gábor Petőfi „Nemzeti dal“-át szavalja, a kar pedig a közönséggel együtt a Hymnust és a Szózatot éneкли.

P. H. 1848. márcz. 17-ki vagyis 4. szám. Palugyay, B. Pest Leirása. 77—79. l. Szilágyi, Forr. Tört. 12—15. l. Kemény, Forr. Ut. 134—140. l. Levitsehnigg, Kosuth u. s. Bannersch. II. 8. 9. l. Zerrffi, Márczius 15-ke 1848. Pesten. Pest, 1848. — Kléh, A Pesti Forrad. Tört. Pest, 1848. — Magyarország Ujjászületése. Márczius 1848. Geibelnél, Pest, 1848. — Nyáry Albert A Magy. Forr. Napjai 12 arezképpel. Pest, 1848. Magyar Mihálnál. — A mérsékelt irányt P. H. márcz. 16. számában csak röviden, igen színtelen rajzát adja a tegnapi történetnek. mintha szándékosan nem akarna annak fontosságot tulajdonítani, s ugyanezen számában tesz először említést hasonló modorban a bécsi zavargásokról. A 3. sz. (ezen hibás kelt-tel „Vasárnap: márcz. 18.“) a pesti esemény-

ről semmit sem szól, a 4-ik azonban (mely elég csodálatosan „Péntek, márcz. 17.” felirattal van ellátva), már kimerítő rajzot hoz. A következő számon felül ez áll: „Hétfő márcz. 20. 4-ik szám,” — és így 4. sz. kettő adatott ki. — A fővárosiak küldöttségét, mely élén Hajnik Pállal márcz. 18-án indult el, a ker. ülés márcz. 19-én fogadta. A tábla részéről Kossuth válaszolt, kijelentvén, hogy ő ugyan méltányolja Bpest hazafi érzelmeit, s különösen az egyetemi ifjuság azon tettét, hogy a rendet és békét fenntartani segítette, de „mint törvényhozó, utána nem indul... Nem egy város, akár egy kasta, hanem az összes nemzet az, melyet illet az ország sorsáról ítélni... s e nemzet elég erős és hatalmas eltiporni mindenkit, minden egyest, egyes kastát s egyes municipiumot, melynek gondolata jöhetne ellene szegiülni.“ Különben a „törvényhozó test már találkozott a nemzet s a főváros kívánataival, a mennyiben épen a kérelemlevél pontjaival foglalkozik. rövidre szabott idejét azonban a Pestre leköltözéssel nem vesztegetheti, különben is a képviselőház, majd nem sokára ott gyűlend össze.“ (K. beszéd e P. H. 7. sz.) A küldöttség ezután Kossuth s a nádor rábeszélésére eláll azon szándékától, hogy a 12 pontot Bécsbe is felvigye (I. m. 3. sz.) A közesendi válaszmány ez alatt otthon mindent elkövetett, hogy a kitérésnek elejét vegye s a közbátorságot fenntarthassa. Pártfogásába veszi az egyetemi ifjuság „kívánatait“ (függetlenség a bécsi kormánytól, az egyetemi javadalmak nyilvános, felelős kezelése, tanszabadság, a tanszékek nyilvános pályázat útján betöltése, tekintet nélkül a hitfelekezetre, az évi próbatételek megszüntetése stb.) s átadja azt is pozsonyi küldöttségének. Hogy a nép kedvét töltsé, a polgári őrseregbe szabadon beállhatást engedett, a városházát nemzeti lobogóval látta el, fegyvereket osztogatott, márcz. 16-án este kivilágítást rendezett. Nyáry Pál egy újabb küldöttségében kivitte a helytartóságnál, hogy az osztrák színek és a kétfejű sas a közhelyekről eltávolíttassanak, s márcz. 18-án már a sóház, harminczad stb. helyiségek korlátait és kapuit nemzeti színre festék; ugyanezen nap nemzetőrök váltják fel a sorkatonákat az őrszolgálatokon. Ugyanezen küldöttség kívánta azt is, hogy az ingerültséget szülhető kormányintézkedések változtassanak meg, hogy a kir. kamaránál latin helyett magyar nyelv használtassék, a cs. k. dohány-trafikák s a lotteryák zárassanak be. A helytartóság márcz. 16-án 500, 17-kén 200, 18-kán 800 fegyvert bocsáttat a közesendi válaszmány rendelkezésére. E válaszmánynak pedig tagjai voltak márcz. 15-kén: Rottenbiller Lipót (elnök), Kaeskovics Lajos, Staffenberger István, Molnár György, Nyáry Pál, Klauzál Gábor, Tóth Gáspár, Gyurkovics Máté, Irinyi József, Petőfi Sándor, Vasváry Pál, Irányi Dániel, Hengel Alajos és Egressy Sámuel. Összesen 14. Márczius 16-kán pedig: Rottenbiller (elnök), Klauzál, Nyáry, Egressy S., Irinyi, Staffenberger, Molnár György, Irányi, Vasváry, Petőfi, Tóth Gáspár, Gyurkovics, Kaeskovics, Nádosy István, Gross Ferencz, Borsos-

dy Endre, Emmerling Károly, Burgman Károly, Gieszriegl József, Beliczay Imre, Müller József, Vecsey Sándor, Aul József, Ilkey Sándor, Jókai Mór, Emödi Dániel, Csány László, Kendelényi Károly, Székely Gábor, Bulyovszky Gyula, Oroszhegyi Józsa, Sükey Károly, Sebő Antal. Vidacs János, Degré Alajos, Szegfi Mór, Magyar Mihály, Egressy Gábor, Keleti Zsigmond, Moesári János, Justh Mánó, Számvald Gyula, Sauer Ignác, Bugát Pál, Csasz Márton, Balassa János, Halász Géza, Flór Ferencz, Pólya József, Székács József, Peczelt Ottó, Vörösmarty Mihály, Eötvös József, Kunewalder János, Török Pál, Szántófy Antal, Margó György, Mavromaty Józsa, Hajnik Pál, Aigner Ferencz, Landerer Lajos és Kasselik Endre. Összesen: 62. Ugyanekkor új tagokul ajánlottak: Pulszky Ferencz, Perczel Mór és Smidegg Kálmán (Szepessy polgármester közlése után P. H. 3. sz.) A választmány vezérlő lelke Nyáry volt.

Március 16. Csütörtök.

Az országgyűlés küldöttsége Bécsben Ferdinánd királynak átadja a feliratot, mely által a nádor-elnök beszéde szerint a nemzet a királyi trónt akarja híven támogatni. A Főlség „a nemzet nyilatkozatát köszöni, s kívánságát mielőbb lehetőleg sikeresíteni óhajtja.” Másnap

Március 17. Péntek.

Ferdinánd király kéziratot intéz István nádorhoz, mely szerint „az országgyűlési felirat kívánságainak teljesítésére... szívesen fordítandja gondjait,“ s ez okból tudatja vele, hogy mintán ő az elválasztott s megerősített nádor és kir. helytartó, „a törvények értelmében teljes hatalommal van felruházva“ az országot a király távollétében „a törvény és alkotmány ösvényén kormányozni, Én (a király) a hű KK. és RR.-nek, egy a fennálló honi törvények értelmében független felelős miniszterium alkotása iránti kívánatát elfogadni hajlandó legyek.“ Felhatalmazza tehát a nádort, hogy a miniszterségre alkalmas egyéneket jelölje ki, s ezeknek hatáskörét, „a többi örökös tartományokkal legszorosabb kapcsolatban lével“ szemelött tartásával, készülődő törvényjavaslatok által megszabadni igyekezzék. E kézirat folytán s a Főlségtől nyert külön felhatalmazás kö-

vetkeztében a nádor Batthyány Lajost miniszterelnöknek kinevezi, s őt miniszterium alkotásával bizza meg.

KK. Napl. 178. 170. l. A kézirat Orsz. Ir. 84. l. István levele B.-hoz — márcz. 17-ről P. II. 3. sz. V. ö. 6. sz. A kir. kéziratba, melynek határozatlan és ingadozó szerkezete feltűnő, egy tényellenes adat eszszott, a mennyiben benne az mondatik, hogy a Főlség a RR. feliratát márcz. 17-én vette kezébe, holott egykoru adatok (P. II. 6. sz.) és István hivatalos jelentése azt bizonyítják, hogy a felirat átadása márcz. 16. d. e. történt. — István nádor a küldöttség előtt Bécsben előre is kijelentette: hogy „azon pillanatban, melyben a magyar nemzet felterjesztett kérései megtagadtnának, megszűnt nádor lenni.“ (Szentiványi P. II. 8. sz.) s a kir. kézirat kinyerésében neki, Széchényinek és Eszterháznak van legtöbb érdeme. — A küldöttség, melyet Bécs lakói rajongó lelkesültséggel és örömmel fogadtak, márcz. 17. estére visszaérkezik Pozsonyba, homnan Batthyány első rendeletét írja a törvényhatósági elnökökhöz, a közesend és biztonság érdekében. (A rend. n. o.)

Márczius 18. Szombat.

Az alsó tábla határozatilag kinyilatkoztatja, hogy miután szabad és alkotmányos országban a törvényhozói és végrehajtói hatalmat csak oly egyének gyakorolhatják sikerrel, kik az összes nemzet többsége akarátának kifolyásai, szükség, hogy a felelős miniszterium már megadva levén, néhány hónap alatt képviseleti alapon szerkesztett országgyűlés gyűljön össze Pesten, mely a nemzetet híven és méltóan képviselvén, az ország felvirágzására kivántató törvényeket meghozandja. A jelen országgyűlésnek pedig esupán azon tárgyakról kell határoznia, melyek rögtöni intézkedést kívánnak. Ilyenek: a felelős miniszterium, a képviseleten alapuló országgyűlés, a közteherviselés, az urbériség eltörlése, a nemzetörsereg és a sajtóviszonyok, melyeknek „néhány rövid nap alatt okvetlen leendő elintézése után“ a mostani hongyűlés szét fog oszolni. — Egyszersmind elhatározzák a RR., hogy addig, míg e tárgyak el nem intéztetnek, ülései folytonosak lesznek, s ezek alatt a megyék, Horvátország, a sz. k. városok és kerületek, s az egyházi rend követői személyenként egyenlő szavazattal fognak birni. Ugyanezen napon elfogadtának a közteherviselés életbeléptetése, az urbér és papitized megszüntetése tárgyában készült törvényjavaslatok. A felső táb-

Ia a köztelherviselési t. javaslatot egyhangulag elfogadja, úgyszintén a RR. fentebbi nyilatkozatát a jelen országgyűlés feladata iránt. E nyilatkozat hírvil adására a két tábla egy 22 tagu küldöttséget nevez ki Pestre, oly czélből, hogy a fővárosban a küldöttek személyes jelenlétükkal is hassanak közre a közrend és béke fenntartása végett.

KK. Napl. 168. és köv. l. Főr. Napl. 339. l. Orsz. Ir. 80. 81. l. — A pesti küldöttség eljárásáról a márcz. 22. elegendes ülésben Keglevich Gábor főtárnokmester († 1854.) tett jelentést. E szerint a küldöttség márczius 18-dikán este indulván meg, márczius 19-dikén reggel érkezett Pestre, hol a közsesendi választmányyal rögtön érintkezésbe tette magát, s annak gyűlésében még az nap d. e. részt vett. A városban „igen nagy élénkséget“ tapasztalt, s hogy „mindekkoráig a mozgalmak aggasztólag ki nem törtek“, Klauzál, Rottenbiller és Nyáry tevékenységöknek köszönhetni, kik a rend további fenntartásáról is teljes kezességet nyújtanak. Ez utóbbiak a küldöttség közbenjárását két dologra kérte fel. Egyik, hogy az országgyűlés mielőbb Pestre tétessék át, másik, hogy „a márczius 15-ki összetalálkozás, mely napról az ismeretes 12 pesti pont felküldetett, törvényben is megemlítették.“ (Keglevich jelentése Orsz. Ir. 111. lap. KK. N. 190. l. — Bővebben P. H. 8. sz.) — Az országgyűlésnek volt oka féltékenynek, sőt bizodalmatlannak lenni a pesti mozgalmak s a közsesendi választmány iránya felől. A 12 pont felett ugyanis, mely az egész országot egyszerre oly lelkesedésbe és örömbé hozta, minek párja ezredéves történetünkben nines, a megyék és városok egymásután kezdtek tanácskozni, s a tanácskozományok eredménye mindenütt a pontok „elfogadása“ és aláírása volt, mire a közsesendi választmányhoz hivatalos jelentések folytak be. — Az országgyűlés majdnem elhomályosítva és elfeledve maradt. (V. ö. még ápr. 15. jegyz.)

Márczius 20. Hétfő.

Az alsótábla a hitelintézetéről s az évenként Pesten tartandó országgyűlésről szóló törvényjavaslatokat elfogadja (d. u. 1 óra.) Később pedig (este 8 óra) a cenzurát örökre eltörölvén, s a jótörvényjavaslatot állapít meg, s két rendbeli feliratot határoz a Fölséghez. Az egyikben a lengyel és olasz politikai állampolgályok szabadon boesátásaért, a másikban pedig Erdély országgyűlésének minél előbb összehívásaért esedezik, hogy ekképen Erdély a vészes bizonydalmaktól megkiméltessék, tartományi gyűlésén „a hazánk-

kali rég óhajtott egyesülés kieszközöltessék,“ s az átalakulás ott is törvényes uton ez irányban történhessék. — Deák Ferencz, mint zalamegyei követ, barátai meghívására, Pozsonyba érkezik.

KK. N. 179—181. I. Orsz. Ir. 89. 90. I. P. H. 8. sz. A hitelintézeti t. javaslat ápr. 3-án, az országgyűlésről szóló pedig ápr. 2-án nyert kir. megerősítést. A polit. foglyokat illető kérelemre az lőn a válasz, hogy a király a foglyok szabadon bocsátásával a nemzet kívánságát már megelőzte. A sajtótörvényjavaslat azonban utólagosan sok bajt és keserűséget szerzett a törvényhozásnak. A napisajtó (P. H. márcz. 23. sz.) azt mondta rá, hogy „sok részben rosszabb állapotot idézne elő, mint márcz. 15. előtt volt,“ sokalván különösen a t. javaslat 20,000 pftnyi biztosítékát a hirdapokra nézve. Pest megye rendfenntartási bizottsága márcz. 22-én kemény bírálatot irt rá, melyben kimondja, hogy e javaslat megerősítése „a szellemi kifejlődésre közcsapás“ lenne, s felkérte követeit, hogy a javaslat hibáin igazítsanak (P. H. 7. sz.) Pestváros pedig ugyanezen nap d. u. közgyűlést tartván, Pulszky Ferenczet futárkép küldi Battyányhoz egy fenyegetődző levéllel, mely így kezdődik: „Miniszterelnök úr! Mit e város lakossága a sajtó felszabadításával márczius 15-kén dicsően kivívott, azt a törvényhozás a sajtótörvényjavaslatával... tökéletesen lerombolni indul. Ezen törvényjavaslat maga oly helytelen, hogy ellene városunk minden lakosa azonnal érzetével szólal fel, melytől visszalépés többé nem lehet.“ Felszólítja tehát a miniszterelnököt, hogy a javaslatot vétesse vissza. A levél végén ez áll: „Az idő percei drágák, intézkedjék ön, hogy az intézkedés késő ne legyen.“ Mig ezen izenet felett a tanácskozás benn a teremben folyt, azalatt a „szabadságtér“-en (városház előtt) álló nép a t. javaslatot megégeti. (I. m. 8. sz.) Pozsonyban ezután Battyány befolyására visszavitetett a t. javaslat a ker. ülés elibe, hol rajta lényeges változtatások történtek, s a lapok biztosítéki összege is felényire szállíttatott alá. — Márcz. 26-án a pest megyei bizottság Degré Alajost már új követelésekkel küldé az országgyűléshez, a képviseleti t. javaslat módosítása érdekében.

Szerémmegye közgyűléséből kéri a Főlséget, hogy a magyar országgyűlés javaslataitól a szentesítést tagadja meg.

P. H. 19. sz.

Márczius 21. Kedd.

Kolozsvár, Méhes Sámuel és Bethlen János indítványukra, „polgári őrsereget“ alakít, s e felől midőn jelentést tesz a főkormányzéknek, egyszersmind kéri a tartományi gyű-

lés összehívását, hogy ott a köztelhivvelés, törvényelőtti egyenlőség, Magyarhonnal egyesülés és a sajtószabadság elhatározathassék.

A kérvény Szilágyinál Forr. tört. 29. l. és Köváriánál Okm. 5. l. V. ö. Kövári Erd. Tört. 1848. és 1849-ben 7. l. Hajdan Erdély Magyarhon kiegészítő része volt, s a magyar királyok nevében vajdák által kormányoztatott, azonban ekkor is némi önállása volt, mert külön tartományi gyűlést tarthatott. Szapolyainak, az utolsó vajdának, miután a magyar korona oszlatlan birtokától elűtetett, a nagyváradi békében (1538.) Erdély külön birtoklása és független uralma biztosított, s ekkép a két ország egymástól elszakítása megerősített, habár csak Sz. haláláig ideiglenesen. De ezen ideiglenes állapot később nagyon hosszúra nyúlt, s miután Erdély közjogának és nemzeti életének nagyobb biztosítékait látta a Porta védnöksége alatt, mint a Fölséges Habsburg-ház uralkodásában, körülbelül másfél századig terjedt, mely időszak alatt azonban a nemzeti fejedelmek (mint Báthori Zsigmond és Gábor, ugyszintén Bethlen Gábor) a magyar király felsőségét is elismerték, s Erdély törvénytárunk szerint (1552 : 1 ; 1595 : 2 ; 1608 : 19. stb.) úgy tekintetett, mint hazánk kiegészítő része. I. Lipót alatt (1688.) Erdély „visszatér“ ugyan „Magyarország királya oltalmába,“ s Lipót a kormányzónak utasításba adja, hogy „Erdélyt, mint Magyarországnak ös tagját,“ vegye át, azonban a Királyhágon túli rész egészen külön kormányzás, törvényhozás és nemzetiségi szerkezet alatt marad. Ez időtől kezdve, bár a Fölség Erdély önálló közjogi viszonyait, rendi és nemzetiségi kiváltságait biztosítá (Lipótokmány. 1691.), az országos sérelmek halomra szaporodtak. Végre (1757--1790-ig) a tartományi gyűlések is elmaradtak, melyek egyébiránt a nemzeti fejedelmek elhalása óta, az Uralkodó messze lakása s a tanácskozási ügyrend nehézkessége miatt különben is gyarló módon teljesítették törvényhozói tisztöket. Ekkor merült fel az eszme, hogy Erdély jogainak megvédését könnyebben biztosíthatná a burocratia túlkapásai ellenében, ha Magyarhonnal egyesülne. Az egyesülés dolgában már a budai országgyűlésre (1790.) küldött tehát férfiakat. Ezen országgyűlés a koronázási hitlevélbe akarta igtatni, hogy „Erdély Magyarország koronájához tartozik, annak elválaszthatlan darabja,“ s a Fölség azt „Magyarország királyának jogán és neve alatt fogja kormányozni a törvények értelmében.“ Azonban II. Lipót a hitlevél ezen részét ismételt felterjesztés után is visszavetette, habár a rákövetkező évben (1791.) annyit kijelentett, hogy Erdélyben, mint az 1741 : 18. szerint is a magyar koronához tartozó részen fog uralkodni. Az 1791. kolozsvári tartományi gyűlés azonban tüzetesen is tárgyalja az „egyesülést,“ habár ennek oly feltételeket szab, melyek az egymásbaolvadni vágyó két országot ezután is teljes elkülönöztségben

akarták meghagyni. Ezek szerint ugyanis Erdélynek megmaradt volna külön országgyűlése „minden függés nélkül,” külön főkormány-széke, külön udv. kancelláriája, Lipót okmánya, minden alapjoga, törvénye és szabadalma. (A feltételek Szilágyi F.-nél Erd. Un. I. —40. l. V. ö. Budapest. Szeml. VII. 321—377.). — Magyarhonban ezután az unio 1791-től 1848-ig nem került törvényhozási tárgyalás elé, azonban megvalósulása közóhajtás maradt, habár a kormány a Részek ügyét Erdély és Magyarhon közt viszály kérdésévé tenné, s a kedélyeknek kölcsönös elkeserítésére felhasználni több éveken át mindent elkövetett. Végre ismét Erdély volt az, mely nevezetes lépéseket tett az egyesülés dolgában. Az 1842. tart. gyűlésen választmányt bízott meg az előmuakálatok megtételére, s a királyhoz isintezett feliratot, az 1846. évi közgyűlésen pedig határozottan követelék az egyesülés foganatosítását, mintán alkotmánysértésekkel lévén elborítva, belátta, hogy önmagában nem leendő többé képes országos lételet megóvni, s jóléte és felvirágzása az erök egyesítésében és a Magyarhonnal összeolvadásban keresendő. E tekintetben az ellenzéki és a konservatív párt teljes egyetértéssel működött.

Pest megye a nádornak, a miniszterelnöknek s az alsótáblának bizalmat szavaz. követeit a régi kormány irányában tett esküjük alól ezentulra felmenti, s utasítással jövőre nem terhelé, megvárja, hogy a magyar katonák külföldről hazahozásának kéri az országgyűlést, hogy ha üléséi 14 napnál hosszabb időre húzódnának, Pestre jöjjön le, Batthyány miniszterelnököt pedig, hogy a fegyvertárakat a nemzetörök előtt nyitassa meg. Továbbá minden megyebeli lakosnak tanácskozási és szavazati jogot ad, s a polgári és hivatali ezimezés félretételével, hivatalos használatban az egyszerű „Ur” megszólítást állapítja meg. Végül a nemzetörök szervezése, s a rend fenntartása tekintetéből Nyáry Pál elnöksége alatt 47 tagu bizottságot nevez ki.

P. H. 6. 8. 9. sz.

Az alsótábla a sz. kir. városokról, a Jász-Kun- és Hajdu kerületekről, mint szintén a községi választásokról szóló törvényjavaslatokat elfogadja.

KK. Napl. 181. l. Orsz. Ir. 90—94 l. P. H. 8. sz. Ezen t. javaslatok ápr. 3-án nyertek kir. megerősítést, a sz. k. városokról szóló szerkezet kivételével, mely ápr. 7-én erősített meg.

Márcz. 22. Szerda.

Az alsótábla a nemzeti őrseregről és a független magyar miniszterium alakításáról törvényjavaslatokat állapít meg.

KK. Napl. 183—185. l. Orsz. Ir. 96—100. l. A nemzetőrségi t. javaslat ápr. 3-án felterjesztetvén, ápr. 7-én nyert megerősítést. A miniszteriumról szóló cikk pedig márcz. 24-én terjesztett a Fölség elibe. V. ö. márcz. 29.

Márcz. 23. Csütörtök.

Az alsótábla az urbéri megszünt javadalmak státusadóssággá leendő átváltoztatásáról, az ösiség eltörléséről, a turmezei, Fiume- és Buccarikerületekről, a magyar egyetemről, a nemzetiségről és országezimerről, ugyszintén a nemzeti színházról szóló törvényjavaslatokat elfogadja. A kerületi ülésben pedig Batthyány miniszterelnök felolvassa az általa királyi megerősítés alá felterjesztett miniszterjelöltek neveit, úgymint Szemere Bertalan (belügy), Kossuth Lajos (pénzügy), Széchenyi István (közlekedés), Eötvös József (vallás és közoktatás), Klauzál Gábor (földmivelés, ipar, kereskedés), Eszterházy Pál (Ausztriával viszonyok), Mészáros Lázár (honvédelem), Deák Ferencz (igazságügy) neveiket.

KK. Napl. 186—189. l. Orsz. Ir. 100—113. l. P. H. 14. sz. Szilágyi Forr. Fért. 16. 17. l. A fentebbi t. javaslatok ápr. 3. nyertek királyi megerősítést, kivéve az urbéri kárpótlásról szóló cikket, mely ápr. 7-én hagyatott helyben. — Az első magyar miniszterium a nemzet legümmepeltebb férfainak csoportja volt, azonban mind nézet rokonság, mind a közös törekvés érdeke hiányzott arra nézve, hogy e csoportot egységes egészszé forraszsza és alakítsa. Kossuth és többi miniszter társai közt a törvényes téren maradásra nézve, Szemere és Batthyány közt demokratikus törekvésekre nézve, Eötvös és Kossuth közt a központosításra nézve régibb idő óta véleménykülönbség tátongott; többeket közülök személyes idegenkedés és feszültség is tartott távol egymástól, mint Batthyányt Széchenyitől, s majd Kossuth-tól, Szemerét, Klauzáltól, Eötvöst és Széchenyit Kossuthtól; mindezen különbözőségeknél azonban, mint a későbbi viszonyok megmutatták, nagyobb baj volt az, hogy Kossuth kihívó modorával, merőben érzelmi politikájával és excentrius irányával, a minisztertanácsban és a parlamentben, gyöngeség érzeből vagy népszerűség féltés miatt, a törhetetlen jellemű Batthyány kivételével, a

többi minisztereknek nem volt elegendő bátorságuk erélyesen megharcolni. Ily körülmények közt nemesak szilárdul kivitt programja nem volt e miniszteriumnak, hanem hagyta magát sodortatni Kossuth által oly irányba, mely saját többsége nézeteivel homlokegyenest ellenkezők. A válságos szeptemberi napok különösen kitűntették, mily gyöngye volt a hatalmas eseményekkel szemben. Tevékenységében azonban a képviselőház némely fegyelmetlen tagjai is nem egyszer hátráltatták és kedvetlenítették, kiknek kicsinyes és folytonos aggatódzásai a miniszterek önértetét sérték, erejüket béníták s idejüket rablá. Széchenyi már aug. 21-én elkeseredéssel veté a Madarász-pártnak szemére, hogy „általa a miniszterium minden erőből és minden időből ki van vetköztetve,“ s a „haza szent nevére“ kérte annak tagjait, „adjanak szabad kezet a minisztereknek, ha bíznak bennök, s meg fogják talán menteni a hazát.“ (P. H. 143. sz.) Batthyáynak, mint Kemény (Forr. Ut. 157. l.) mondja, célja volt a miniszterek ily összeválogatásában egymás által ellensúlyozni a pártvezéreket, kik nélkül miniszteriumának kevés tartósságot remélhetett, Széchenyit tovább sodorní, Kossuthot visszatartóztatni s a pártfuralatokat a kormány érdekébe vonni. E cél teljességgel nem sikerült, s ujjolag bebizonyult, hogy derék kormány csak hason nézetű s egyező törekvésű bátor férfiakból alakítható.

Ferdinand király Szögyény László alájegyzése mellett Jellačić József ezredest a Horvát, Szlavon és Dalmát királyság báni méltóságával felruházta, s őt egyszersmind vezérőrnagynak és valóságos titkos tanácsosnak is kinevezi.

A kir. kézirat Pejakovićaúl, Aetenstüekeszur Gesch. des Kroat. Landtages v. Jahre 1848. 25. l. — Jellac. kinevezését Rüstow (I. 60.) s utána Kövári (17.) ápr. 6-ra, Horváth M. (Huszonöt év II. 692.) márcz. 28-ra teszik, hibásan. A bán egy (kelt nélküli) körlevélben tudatja, honfitársaival kineveztetését, melyben politikai hitvallását előadván, többek közt így nyilatkozik: „A forradalom megrendíté és romba dönté a társadalmi élet, a nemzeti és állami viszonyok régi alapjait, nevezetesen pedig a mi Magyarországgal, ősi szövetséges tartományunkkal való viszonyainkéit, miből ránk nézve azon szükségesség folyik, hogy: tekintettel a magyar koronával való ősi kapcsolatunkra, mi magunk oda működünk, hogy ahhoz való viszonyunk új, a szabadság, önállóság és egyenlőség szellemének megfelelő, tehát szabad és hős nemzethez méltó alapokra fektettség, addig pedig részünkről minden viszony a mostani új magyar kormánynyal megszakíttassék.“ (Az okmány Pej. 1—2. lap.). A magyar közönség a kinevező kéziratról az egész forradalom alatt nem volt értesítve.

Márcezius 25. Szombat.

A zágrábi nemzeti gyűlés harmincz pontu kérelmet határoz küldöttsége által a Fölség elébe terjeszteni. A pontok ezek. 1. Jellačić neveztessek ki bánnak. 2. A tartományi gyűlés májusra hívassék össze. 3. Dalmácia, Szlavonia és a Határ-őrvidék Horvátországgal egyesíttessenek. 4. Nemzeti függetlenség. 5. Felelős független miniszterium. 6. A nemzeti nyelv szabad használata bel- és külügyekben. 7. Zágráiban egyetem állíttassék. 8. A szabad nemzeti szellem alapelveinek politikai és értelmi kifejezése. 9. Sajtó-, szólás-, tan- és vallás-szabadság. 10. Évenként országgyűlés, felváltva Zágráiban, Eszéken, Zárában és Fiumében. 11. Népképviselet egyenlőség alapján. 12. Jogegyenlőség, törvényszéki nyilvánosság, esküdtszék, bírói felelősség. 13. Közös adózás. 14. A robot eltörlése. 15. Nemzeti bank alapítása. 16. Az eddig magyar kormányi kezelés alatt álló nemzeti pénzalap visszaállítása. 17. Nemzetőrség, az ország kapitányának, kit a tart. gyűlés választ, parancsnoksága alatt. 18. A nemzeti csapatok béke idejében otthonn maradnak, hazafi tisztectől nemzeti nyelven vezényeltetnek, az idegen csapatok az országból kiparancsoltatnak, a határőrök Olaszországból hazahívatnak. 19. A nemzeti csapatok esküt tesznek le a király, az alkotmány és a nemzeti szabadság iránti hűsége. 20. A politikai foglyok, különösen Tomesco Miklós szabadon bocsátandók. 21. Társulati, gyülekezési és kérelmijog. 22. Mindennemű közbülső vámok eltörlése. 23. A tengeri só szabad bevitele. 24. A közmunka eltörlése az őrvidéken, a községek régi jogainak helyreállítása. 25. Az őrvidéki pénzalap a nemzeti pénzügyminiszter kezelése alá adassék. 26. A határőrnek egyenlő joga és szabadsága legyen az ország egyéb polgáraiéval. 27. A városok és községek újraszervezése a szabadság, önkormányzat és szólás-szabadság alapján. 28. A főispán az ősi „Zupán“ néven neveztessek, s a megyék újra szerveztessenek. 29. Mindennemű egyházi és világi hivatalok csupán belföldieknek adassanak. 30. A papi nőtlenség töröltessék el, isteni tiszteletben a nemzeti nyelv alkalmaztassék.

Az okmány *Correspondence relative to the Affairs of Hungary*, Majláthnál, *Neu. Gesch. der Magyaren*. II. 27—28. Lássuk itt igen röviden Horvátország történelmi és jogviszonyait hazánkhoz. Béla Névtelenje szerint Horvátország földét még Árpád meghódította, s csakugyan törvénytárunk több századokon át „Hódított részek“ (*partes subiectae*) neve alatt is említi, habár az anyaország hódítási jogát vele szemben soha sem érvényesíté, sőt inkább úgy tekinté, mint vele kapcsolatban álló országot (*partes adnexae*), melynek külön helyhatósági jogait meghagyta, saját tartományi gyűlésének illetékkörét, melynél fogva a magyarbani törvényekkel nem ellenkező végzéseket (*statuta*) hozhatott, nem bántotta. Az is igaz, hogy Kálmán király Horvátországban külön koronáztatta meg magát (1102), de hogy ez alkalommal a horvátok állami teljes függetlenségét eskível vagy szerződéssel biztosította volna, miut az illyrek szeretnék, az koholmányon alapul. (V. ö. Szalay M. *Tört.* 2. kiad. I. 218. l. Uj. Ismeret. IV. 380. l. A tulsó oldalról Zágrábm. 1861. körlevele *Magy. Orsz. Szerk. Pompéry* 61. és köv. sz. *Erre Deák Ferencz észrevételei* i. m. 70. 71. sz.) Horvát testvéreink századokon át közös törvények alatt a legjobb egyetértésben éltek együtt velünk, s irányunkban oly bizalommal viselkedtek, hogy helyhatósági külön jogaik egy részét is önkényt átengedték nekünk, miután azokat épségben fenntartani és gyakorolni az osztrák burocratiával szemben különben sem tudták. Így 1790-ben horvát követek felterjesztésére határozottatott, hogy országuk adóját a magyar hongyűlés szabja meg, s a külön horvát helytartótanács megszüntetésével az ország közigazgatási tekintetben a magyar k. helytartótanács alá rendeltessék (1790: 59. 59.) A két ország közt a jóbekesség kötelékei csak 1830. táján kezdtek lazulni és szakadozni. Az Európaszerte felébredt nemzetiségi mozgalmak Horvátországban is mutatkozni kezdtek, s itt panslav irányban egy délszláv birodalom felállítása tüzetett ki ezélul, mely természetesen csak a magyaroktól való elszakadás után vala fogantatandó. E birodalom neve *Illyrorszag* lett volna, s alkotórészei gyanánt *Karinthia*, *Görtz*, *Istria*, *Krajna*, *Styria*, *Horvát-*, *Slavon* és *Dalmátország*, továbbá *Raguza*, *Bosznia*, *Montenegró*, *Herzegovina*, *Szerbia*, *Bulgária* és *Alsó-Délmagyarország* valának kiszemelve. (*Danicu*, horvát lap. 1835. dec. 6. sz.) Ezen ábrándos és veszélyes nemzetiségi törekvések (*illyrismus*) megindítója és vezetője *Gaj Lajos* volt, ki főkép irodalmi izgatásaival mindent elkövetett ez eszme érdekében a magyarok meggyűlltetésére, mi neki aránylag kevés idő alatt nagy mértékben sikerült is. Az illyrek csakhamar fenyegetődző, harezias állásba helyezték magukat a magyar nemzet ellenében, oly időben, midőn ez a maga részéről még egyáltalában semmi okot sem adott ily kihívásra. E modor honfainkat szenvedélyesen felingerlé, s a kölcsönös megtámadások

közt a kedélyek rövid idő alatt igen elkeseredtek. Alkalmat szolgáltattak a küzdelemre az országgyűlési nyelvkérdések. Még az 1827. és 1830. években a tartományi gyűlés olyan végzést hozott, hogy a magyar nyelv a horvát iskolákban is taníttassék, s hasonló szellemben ad utasítást a pozsonyi országgyűlésre küldött követeknek. Ily körülmények közt ezen bougyűlés minden aggály nélkül határozhatta el, hogy a hivatalképesség jövőre a magyar nyelv tudásától feltételeztetik, a határozat azonban a kapcsolt részekre nem terjesztetett ki. Az 1836. 1840. és 1844. országgyűléseknek magyar nyelvet illető törvényezikvei már heves vita után, s a horvát követek ellenmondásával keletkeztek. Horvátország utóbbik országgyűlés alkalmával már azt is meghagyta követeknek, hogy magyarul ne szóljanak, minek többek közt az a következménye is lett, hogy a hevesvérű országgyűlési közönség kihallgatni sem akarta őket, a mi méltánytalanság volt, miután törvény szerint 1850-ig latinul lehetett szólniok. Horvátország értelmes és jobbára nemesi osztálya ugyan, főleg Draskovich Sándor és Jozipovich Antal vezéreltük alatt, ellenzékét képezett az illyris mussal szemben, s annak fanatizált és elámitott híveit tanácsülésekben és tisztújításokon nem egyszer ostromolta, de az egyeneten harezot, mi több ízben (például 1842. márczius 13., május 31., 1843. dec. 9.) véres verekedéssé is fajult, általában elveszíté, annyival is inkább, mert a kormány, bár az illyrek ellen néha kényszer-rendszabályokhoz is nyúlui láttatá magát, ezalatt őket felbátorítá és általában nekik kedvezett. — De bár az utóbbi országgyűléseken oly nyelvtörvények is hozattak, melyeket a horvátok egyenesen saját nemzeti nyelvkök megtámadásának tekintettek, a történeti hűség érdekében annyit ki kell nyilatkoztatnunk, hogy a végrehajtó hatalom a törvények szigorán sokat enyhített, s a kapcsolt részekben a közhivatalok betöltésénél a magyar nyelv tudását soha sem sürgette, minek folytán az ottani hivatalnokok magyarul általában nem is értettek, miután mindnyájan belföldiek voltak. A határövidéken különösen tekintetbe sem vétetett az 1840. 6. rendelete, s az országos nyelv méltósága anynyira nem tiszteltetett, hogy az utazók és a kereskedelmi szállítmányok a magyar útlevél és fuvar-czédulák miatt folytonos zaklatásoknak és feltartóztatásoknak voltak kitéve, s Kossuthon is megesezt e vidéki útjában, hogy magyar útlevelét senki sem értvén, mint gyanus egyén elfogatott s Bellovára kísértetett. (Lev. I. 43.). Az 1844: 2. azon rendelete, hogy a tannyelv magyar legyen, benn az országbeli idegen nyelvű nemzetiségeknél sem volt érvényesítve, sőt a kormány a tanodai magyar nyelv művelői társaságokat is befiltotta. Ily körülmények közt a magyar nyelv gyakorlatban nemesak hogy nem erőszakoltatott, hanem a nyelvtörvények ellenében sok nem magyar ajkú vidékeken a hivatalnokok kihívó daczot fejtettek ki. Így péld. az eszékki főpostamester szerémi és szlavoniai alárendeltjeihez ily tartalmú levél mellett küldte meg a helytartóság parancsait. „Mit önöknek magyarul küldeni kényte-

len vagyok, azt tegyék ad acta, a mit pedig németül küldök, ahhoz tart-
sák magukat.“ Egy másik közhivatalnok (a zimonyi prépost és cenzor)
a helytartótanácsnak 10 év alatt hozzá ezíntett magyar leveleit fel sem
bontva tette félre, miket holta után együvé gyűjtve találtak meg nála, a
nélkül, hogy ezért életében valami baj érte volna. (P. H. 33. sz.) —
Az 1847. országgyűlésen a Főrendek soknemű méltányosságot tanúsít-
ottak Horvátország irányában. Batthyány L. a nyelvkérdésben
épen azt az álláspontot védte, melyet II. aulikai zágrábi püspök tartott, s
törvényileg meghatározatni kívánta, hogy a horvátok belügyeikben sa-
ját nyelvükkel élhetnek. (F. ö. r. N. a. p. l. 255. l.) A RR. azonban eleinte
korántsem birtak ezen higgadt igazságszeretettel, mint ez a nyelv és
nemzetiség dolgában készült javaslat vitatása alatt különösen kiderült,
Kosuth többek közt febr. 27-én a következő fenyegetődzéssel élt:
„Igen szeretem, hogy a KK. és RR. gyakran hallanak oly felszólaláso-
kat, mint épen most (ezélzás, az előtte szólott Bunyik és Ožegović
horvát követek beszédeikre), mert ezek majd csak kifogják meríteni a
nemzet türelmét a jogtalanságok, bitorlások és önkény ellenében.“ (A
beszéd P. H. 1032. sz.) Az országgyűlés vége felé, igaz, hogy a hangul-
lat a horvátok irányában tökéletesen megváltozott, de már későn. Kos-
uth az ápr. 6-ki (l. e.) határozatot csak a márcz. 28. ker. ülésben in-
dítványozá (P. H. 19. sz.), midőn a keserűségek pohara már esordultig
telt, s a horvátok visszavonhatatlanul megtették az első lépést az elsza-
kadásra. Horvátországban különben is régebb idő óta vártak az alkalom-
ra, s minden tekintetben résen állottak. A varasdi közgyűlés Ma-
gyarország hongyülésének jogilletőségét bizonyos kérelem-levélben vilá-
ges törvény ellenére megtagadta. Kukuljević Iván már ez alkalom-
mal indítványozá, hogy ha a pozsonyi országgyűlés valami nekik
nem tetsző nyelvtörvényt hozna, a követek hagyják el az országgyűlést
és folyamodjanak a Főlséghez. Az indítvány nem fogadtatott ugyan így
el, azonban határozatba ment, hogy a magyar megyék szólíttassanak fel
többek közt arra, hogy a törvények ismét két nyelven, t. i. magyarul és
latinul szerkesztessenek, továbbá, hogy ha az országgyűlés a nemzetisé-
geket illetőleg továbbra is az eddig követett irányban haladna, a köve-
tek a királytól kérjenek segílyt, s ezenkívül még külön helytartótaná-
csot, külön osztályt az udv. kanczelláriában s a báni tábla főtörvényszé-
ki rangra emelését (Zgr. Z. e. t. a P. H. -ban 1046. sz.) Ez utóbbi ké-
relmet Zágráb megye is elsajátítá, s ennek folyamodására február
21-én a tartományi gyűlésen tárgyalattott. Ily sugalmazások folytán a
horvátországi követek, kik különben oly testületől lőnek a magyar hong-
yülésre megválasztva, melyet törvényesnek elismerni nem lehetett, Pozsony-
ban mindinkább követelődzők és ingerlékenyek lőnek. Minduntalan csak
hazájuk területi épségét és helyhatósági jogait tolták előtérbe, s alig me-
rült fel t. javaslat, melyből ürügyet ne kerestek volna politikai előkér-
lések támasztására és örökös óvástételekre hazájuk érdekében. — A

bécsi és pesti népmozgalmak híre pedig Z á g r á b b a n is fokozá az izgatottságot. E körülményt saját ezéjára felhasználni elhatározá az illyr-párt, egy központi bizottságot alakított a közcsend fenntartására, s e bizottság első dolga volt a „Nemzeti gyűlés“ összehívása.

Márczius 27. Hétfő.

A közcsendi választmány Budapestén, azon híre, hogy Bécsben a magyar független hadi- és pénzügyi miniszteriumok iránt nehézségek támadtak, felszólítást intéz a „Hazaftak“-hoz. E szerint a független nemzeti kormány ügye veszélyben van. Miután a Fölség már megígérte a magyar önálló miniszteriumot, s B a t t h y á n y t miniszterelnöknek ki is nevezte, a had- és pénzügynek a nemzeti kormány kezéből kivétele, az adott királyi szó meglusítása, a „nemzet igazságos követelésének kijátszása és nyílt megcsalása“ lenne, „mi ellen, határozot-tan tiltakozik“ (a választmány.) „A pragmatika sanctio, melyben a nemzetnek s az országló háznak jogai különösen biztosítva vannak, kétoldalú kötés; eddig csak egyik része volt életben, mely az országló ház javát érdeкли; jelenleg szükség, hogy kormányunk, függetlenségünk biztosításával másik része is teljesedésbe lépjen, a nemzet jogai is biztosittassanak. A nemzet vévét áldozta a pr. sanctio egyik részeért, ugyan azt fogja tenni, ha kell, másik részeért is.“

A felhív. P. H. 12. sz. A választmány midőn a „nemzet vévét“-re hivatkozott, még inkább feltüzéle a különben is felingerült pesti közönséget, s oly fenyegető forrongást idézett elő, melyet aztán csak a legnagyobb erőfeszítéssel lehetett a kitöréstől megóvni. A felhívás, mely d. e. készült, a d. u. 6 órai muzeum előtti népgyűlésben olvastatott fel, hol V a s v á r y és P e t ő f i szónokoltak. A népet csak azzal lehetett megnyugtanni, hogy a jelenlévő S z e m e r e és K l a u z á l miniszter-jelöltek, kiket a törvényes rend fenntartására márcz. 23-án küldött le Pestre a nádor (oda érkeztek 25-én), kijelentették neki, hogy semmi veszély sem fenyegeti, sőt a kat. parancsnok utasítva van 1000 darab fegyver kiadására. A nyugalom azonban csak rövid ideig tartott. Másnap (márcz. 28.) a nép zászlók alá gyülekezve, a B á l v á n y u t c z a felé tartott, s ott a váltó altörvényeszek kétfejú sasos és latin köriratu pecsétnyomóját hatalmába kerítve, készült azt diadalmasan a Dunába lökni. A választmány azonban talált módot kezéhez venni a pecsétnyomót, melyet aztán

Nyáry a nép szeme láttára bereszelt, s a muzeum régiségtárába küldött: egyszersem pedig intette a népet, hogy ne rakonezátlanokdjék, hanem ha valamit akar, közölje a választmányal. Este 10. órakor visszakerkezik Degré Pozsonyból (v. ö. márcz 20. jegyz.) azon hírrel, hogy a pénz- és hadügyi tárczák még sínesenek megerősítve. Ujra esoportosulások kezdődtek. Egy nemzeti conventről a fővárosban pár nap óta folyt már a közbeszéd. A mozgalom irányadói 30—40-en Csány Lászlóhoz gyűlnek, köztük Szemere és Klauzál, hol Perczel Mór csakugyan megteszi a botor indítványt, hogy a „városi állandó választmányból holnap nemzeti conventet hívjunk össze,” miután az országgyűlés „nem hű kifejezése a nemzetnek, s nem bír elég erővel.“ Az indítvány nem talált többségre, s 11¹/₂ órakor abban történt megállapodás, hogy Perczel és Farkas János menjenek fel Pozsonyba, s ha a miniszterium alakulása iránt remény nincs, nem várva be az országgyűlés végét, „hívják le a jobb embereket“ (a nádort is) Pestre. — Ugyanezen éjjel hire terjed, hogy a Dunán Promontornál egy hajó 31 mázsa löport szállit. A forrongás iszonyu fokra hág. Rottebiller azonban nemzetöreibel letartóztatja a hajót, s a löpor, melynek rendeltetése felől a Pesten volt és megérkezett miniszterjelöltek természetesen semmit sem tudtak, lefoglaltatja. Lederer hadikormányzó azonban visszakövetelte a löport, miután az Eszékre volt megrendelve. (P. H. 14. sz.)

Március 29. Szerda.

Elegyes országos ülésben a tegnap Bécsben Zsedényi Eduárd aláírásával kelt két rendbeli kir. válasz olvastatik fel. Ezek szerint a Fölség némely t. javaslatokat helybenhagyván, egyszersem kívánja, hogy miután a robot rögtöni megszüntetése a földesuraknak, s általában az egész országnak nagy károkat okozna, vegyék ujabb tanácskozás alá a RR. az urbéri kármentesítésről szóló t. javaslatot, továbbá hogy a miniszteriumról szóló t. javaslaton szintén tétessenek változtatások, még pedig olyanok, melyek különösen a pénz- és hadügyi miniszterium jogainak megesorbitását, s a kir. udv. kanczelláriának további fennmaradását czélozzák. E válaszok azonban, Batthyány L. kifejezése szerint, „sem a nemzet törvényes igényeinek, sem a méltányos várakozásnak meg nem felelven,“ nagy elégtelenséget szűlnek, s a nádor felkéretik, hogy közbenjárása által e válaszoknak a királyi adott szó értelmében megváltoztatását eszközölje, különben Batthyány és a mi-

niszterjelöltek kormányt nem fognak alakítani. A nádor-főherceg egy jobb válasz kieszközlését magára vállalja, s állását köti annak kinyeréséhez (d. u. 1 órakor.) Az alsótábla pedig határozatilag kimondja (esteli 6 $\frac{1}{2}$ órakor,) hogy miután az urbéri viszonyok a fejedelmi jogokat különben is legkisebb mértékben sem érdeklik, s miután azok haladék nélküli megszüntetését tárgyzó határozatától „semmi szín alatt“ sem állhat el, az urbériség eltörléséről szóló javaslatot újabb tanácskozás alá venni nem fogja, hanem azt „a kir. válasz által teljesen helybenhagyottnak tekinti.“ A miniszteriumi t. javaslat ügyében érkezett kir. válaszra pedig azt határozza, hogy miután a Fölség felelős független magyar miniszterium alakítására szavát adta, „mindazt, mi ezen királyi szót bármi részben meghiusíthatná, a nemzet és trón irányában ugyanazon bureaeratia maradványai által, mely az ausztriai ház uralkodása alatt egyesült népek jövendőjét kockára tette; vakmerően üzött játéknál egyébnek nem tekintheti.“ A nádor közbenjárásának sikerét „a lehető legrovidebb idő alatt elvárja, azon elszánt indulattal, melyet a hazá felett lebegő terhes pillanatok igényelnek.“ Az alsótábla ezen határozatait némi tanakodás után a Főrendek is elfogadják.

KK. Napl. 198. 199. l. Orsz. Ir. 126. 127. För. Napl. 450. l. P. H. 16. 20. sz. A RR. határozatában többek közt ez is áll: „bizván, hogy a királyi akaraton győzelmet nem veendek oly egyének, kiknek az ország sorsa felett intézkedni sem jogát, sem hivatását el nem ismerik.“ Fentebb már idéztük „a bureaeratia maradványa“ kifejezést. Miután a válasznak Zsedényi neve volt alájegyvezve, e szavak czélzását nem volt nehéz eltalálni. Az ápr. 2. ülésben Kosuth már világosabban szólott. Kijelenté t. i., hogy a magyar királynak más felelős tanácsadója nincs mint Battyány Lajos miniszterelnök, e szerint a nemzet az ő ellenjegyzését óhajtana minél előbb látni. (KK. N. 214 l.) Mindazáltal a királyi megerősítéseket ezután is Zsedényi és Szögyényirták alá. Ekkor (ápr. 6) egy feliratot intéz az alsótábla a Fölséghez, melyben kijelenti abbéli kívánságát, hogy miután márcz. 31. óta felelős miniszterium létezik, s az udv. kanczellária teendői is erre néznek, az ország a megerősített t. javaslatok ellenjegyzését is a miniszterelnöktől várja. (Orsz. Ir. 181. l.) E felirat, melyet a Főrendek is elfogadtak (För. Napl. 501. l.), királyi válasz nélkül hagyatott, hanem annyi eredménye lett, hogy a kanczelláriai hivatalnokok nevével megerősített

t. ezikkel utoljára Batthyáynak is kiadattak aláírás végett. — Zsedényi azonban Pozsonyban és Pesten elkeseredett gyűlölet tárgya volt. — Madarász, Beöthy és Balog a ker. ülésben ellene, mint a király hűtlen tanácsosa ellen, bűnvádi keresetet indítványoztak (P. H. 28. sz.), mely indítvány azonban (ápr. 7.) Deák bölcs megjegyzésére, hogy t. i. „vigyázzanak, nehogy inconsequentíába essek, miután előbb minden politikai bűnös számára amnestiát kértek,“ elesik. Pozsonyban márcz. 30-án este a válaszok a sétatéren nyilvánosan megégettettek, s a szilaj fiatalság egy része Meškóné szállását, hol Zs.-it tartózkodni vélte, embertelenül átkutatta (i. m. 27. sz.) Zs. a maga meentségére ápr. 3-ról egy nyilatkozatot küldött a Pesti Hírlapba, melyben kijelenti, hogy azon válaszokat, „mint tanácsa eredményét nem tekintheti,“ de aláírta, mert a „fennálló törvényeket nem sértették.“ (21. sz.) Végre az utolsó ker. ülésben (ápr. 11.) Deák és Kossuth kelnek nyíltan védelmére az udvari tanácsosnak, kijelentvén, hogy ő mindenkor, de kivált az utóbbi napokban híven és buzgón munkált az átalakítás ügyében, s ha tőle függött volna, már előbb is mindent elkövetett volna a haza javára.“ (37. sz. Mindazáltal V. ö. 55. sz. és Közlöny, hivatalos lap. 1848. 19. sz.)

Március 30. Csütörtök.

A közesendi választmány Buda-Pesten azon 30 pontban foglalt kívánságokra vonatkozólag (lásd márcz. 25.) melyek a horvátok neve alatt keringenek, ez utóbbiakhoz magyar és horvát nyelven egy testvéries hangon irt szöveget intéz, kérvén őket egyességre, békére és szövetkezésre közös ellenségünk, „az ausztriai zsarnok burocracia“ ellen, egyébiránt a miniszterjelöltek figyelmébe ajánlja a horvát kívánságok ügyét, mint szintén azt is, hogy Jellai és horvát bánnak kineveztetett, még mielőtt a magyar miniszterium szentesítést nyert volna. Majd helyi események veszik legnagyobb mértékben igénybe a választmány tevékenységét. Ugyanis este tíz órakor a gőzhajó érkezével híre terjed a márcz. 28. királyi válaszoknak. A néppoppant tömegben gyülekezik a városház elibe, s fenyegető kitöréssel kiáltozza: „Fegyverre!“ A választmány tagjai ekkor Szemere és Klauzál kíséretükben megjelenvén, az országgyűlés tegnapi határozatait felolvastatják, a mi némiképp csillapítólag hatott. Nyáry és Klauzál nyugalomra intik a népet, s kérik, várja be, mi lesz a nádor fellépésének eredménye. Sze-

merc hasonló szellemben szól; inti a tömeget, hogy ne támadja meg a katonaságot, s egyszersmind indítványozza, hogy a boltokban lévő lőporkészlet hatóságilag foglaltassék le stb. A nép ekkor a miniszterjelölteket szállásaikra kísérvén, szétoszlani kezd.

Pesti Hirl. 16. 17. sz. A szózat (márcz. 31. kelttel) Szil-nál és Forr. Tört. 25. l. V. ö. Horv. II. 682. l.

Az alsótábla i rendek határozatot hoznak, mely szerint „miután a közigazgatásnak és kormányzásnak rendezett működése a törvényhozás munkájának befejezése előtt meg nem indíthatatik, s a nemzet közéletének fejlődése törvényes formákban nem nyilatkozhatik,“ mi napról-napra súlyosbitja a körülményeket, — kötelességöknek ismerik szorgalmazni az országgyűlés mielőbbi kifejezését. E czélból közbenjárásra felkéri a nádort, s kifejezik abbéli ohajtásukat, hogy vajha a törvény végszentesítését, s az országgyűlés berekesztését, a király személyesen vinné véghez. E határozathoz a főrendek is azonnal beleegyezésökkel járulnak. Másnap

Márczius 31. Péntek.

Az alsótáblán a népképviselőtről és a vallásügyről szóló törvényjavaslatok elfogadtatnak (d. u. 1 óra.) Esteli 6 órakor pedig elegendes ülésben olvastatik fel az e napról kelt, s csupán „Ferdinand“ aláírással ellátott és István nádorhoz címzett királyi leirat, mely a miniszteriumról szóló törvényezikk lényegét megerősíti, s csak némi, kevésbé fontos módosításokat ohajt azon. A leirat roppant lelkesedéssel fogadtatik.

KK. N. 202—210. l. Orsz. Ir. 141—150. l. P. H. 16. 17. sz. Vahot Orsz. Eml. 23. l. Klapka Nationkrieg I. 26. l. (hibás nap, t. i. márcz. 30.) — A népképviselői javaslatban a főrendek a kisebb községekben lakóknál a cenzust $\frac{1}{2}$ telekre akarták felemelni, mibe azonban az alsótábla nem nyugodott bele, s a javaslat a RR. szerkezete szerint erősített meg ápr. 9-én. A vallásdolgá a főrendeknél ápr. 2-án került először tárgyalás alá, Scitovszki János, Ocskai Antal és Fogarassy Mihály pápista püspökök, mintszintén Cziráky János és Hertelendy Ignác előtt a javaslat szelleme nem talált kedvességet, különösen felszólaltak a „tökéletes egyenlőség és viszonyosság“ ellen. Ellenben Busán Hermann, Teleki

Domokos, V a y Miklós G y ü r k y Pál, P e r é n y i Zsigmond, T f e l é k i László és többen erélyesen keltek a szerkezet védelmére. A vita eredménye az lett, hogy „a tökéletes egyenlőség és viszonyosság“ után ezen jezsuita szellemű záradék toldatott, „saját hitelvei és egyházi szervezete sérthetetlensége mellett,“ mely tökéletes mása a bécsi béke ama hírkedt és oly sok elnyomatásra ürügyül szolgált zártételének „absque tamen praedjudicio eath. religionis.“ A RR. azonban (apr. 5.) a gyanús záradékot elvetették, midőn egyszersmind a javaslat eddigi 5. §-hoz a 6—8. §§-kat is hozzátoldották. De a főrendek a záradékhoz, mely a pécsi püspöktől eredt, tovább is ragaszkodtak, s attól csak akkor állottak el, midőn a másik tábla az ítélőmester által kereken megüzente neki, hogy záradékát semmi esetre sem fogadja el (KK. N. 222. l.) S c i t o v s z k i és Ó c s k a i püspökök, s utánuk meg néhány mágnás óvást tettek az elfogadott javaslat ellen (F ör. N a p l. 466—492. l.), melyet a F ü l s é g apr. 9-én minden változtatás nélkül megerősített (O r s z. I r. 194. l.) A m i n i s t e r i u m r ó l szóló kir. kéziratot, melylyel D e á k szerint „minden meg van adva, a mit papiron adni lehet,“ a háborgó P e s t r e éjjél után (márcz. 31. és apr. 1. közt) hozzák le P e r e z e l Mór és E ö t v ö s József, mely még azon éjszaka fáklyavilágnál felolvastatik a városház terén egybegyűlt néptömeg előtt. A derengő hajnal már megnyugodva találta a kedélyeket Pozsonyban pedig e nap (apr. 1.) mindkét tábla egyesülten hálaünnepet rendez I s t v á n nádornak a kir. kézirat kieszközléseért, mely alkalommal K o s s u t h tartott megragadó üdvözlő beszédet (KK. N. 211. l. P. H. 19. sz.)

April 2. Vasárnap.

Az alsó tábla Magyarhon és Erdély egyesítéséről t. javaslatot állapít meg.

KK. N. 212. l. O r s z. I r. 150. E javaslat a Főrendiekhez átküldetvén, azok azt mondták rá, hogy a később megerősített t. czikknek csupán 4. és 5. §-ai tartoznak a király elébe, a többit pedig Erdélylyel különös értekezés útján kell eldönteni. Ez izenet szolgáltatott alkalmat a RR.-nek arra, hogy a többi §-ok szabatosabban fogalmaztassanak s hozzájok még egy új §. taldassék, mely a törvényczikkben 6. §. alatt olvasható. Az ekkép átdolgozott javaslat az apr. 7. ülésben fogadtatott el.

F e r d i n a n d király leiratot küld az országgyűléshez, melyben az orsszágyülés berekesztése határnapjául apr. 10-két tüzi ki, s megígéri, hogy ekkorára személyesen lejöven Pozsonyba, megfogja erősíteni a hozandó törvényeket.

O r s z. I r. 155. l. P. H. 21. E leirat másnap (apr. 3.) olvastatik fel az országgyűlésen.

April. 4. Kedd.

Az alsó tábla törvényjavaslatot fogad el a megyei hatóság ideiglenes gyakorlásáról, melyet a Főrendek is minden változtatás nélkül helybenhagynak.

KK. N. 217. l. Orsz. Ir. 167. l. A helyhatóságok kérdése az apr. 2., 3. és 4. kerületi ülésekben tárgyalatott, s erős vitára adott alkalmat. Sokan a követek közül ragaszkodtak a régi autonóm megyékhez. Kossuth a mellett volt, hogy a népképviselőten újból alakítandó megyei hatóságok a felelős miniszterium mellett is fennállhatnak, sőt szükségesek. Deák azonban azt fejtegette, hogy „megyei bíróság és felelős miniszterium két összeférhetetlen eszme, és ott vagyunk, hogy vagy a municipiumot, vagy a felelősséget kell megmentenünk.“ Pázmándy hasonló véleményét nyilvánítja. Széchenyi a megyék átalakításának most nem látja idejét, s a nemesség jogait, mely különben is oly sokat áldozott egy időre, még fenntartani óhajtja. (P. H. 22. 23. sz.). — A t. javaslatot apr. 7-én erősíti meg a Főlség.

April. 6. Csütörtök.

Az alsó tábla a kapcsolt Részek irányában határozatilag kinyilatkoztatja, hogy a folyó országgyűlés által nyert vívmányok, melyek minden, a magyar korona alatt egyesült nemzetekre szólnak, csak úgy lehetnek üdvös hatásúak, hogy „ha ezen törvényhozásnak hatalmát és a magyar koronát, mely a magyar közálladalom egységét képviseli,“ minden népek egyenlően tisztelni fogják, s Magyar- és Horvátország a nyelv- és nemzetiség dolgában egyet értend. A tábla azon testvéri szeretetre hívja fel a horvátokat, mely a Zrinyiek és Frangepánok idejében egybekapcsolá a két országot. Egyszersmind pedig „ünnepélyesen kijelenti, hogy azon kapcsolatot, mely által Horvátország és Magyarország egyesülve vannak, nem abban keresi, hogy a horvát honpolgárok nyelve a helyhatósági közigazgatás köréből száműzetvén, helyette a magyar állittassék.— Kijelenti, hogy valamint eddig ezéjja soha nem volt Horvátország lakosainak nemzetiségét és nyelvét elolvasztani, úgy ezen nemzetiséget és nyelvet, mint a horvát honfiak eltulajdoníthatlan sajátját, most is tiszteli és épségben meghagyni óhajtja. A kapcsolatot, mely Magyarországot a részekkel egyesítse: közös sza-

badság, közös törvényhozás, közös főkormány, közös király. A törvényhozás azon szabadságért és jóléért, mely Horvátországra Magyarországgal közösen fog kiáradni, kívánja, hogy a kapocsnak nemzetisége magyar legyen, és elvárja, hogy ezt a horvát hazafiak önként is ismerjék el. A miniszterelnök megbizatik, hogy az ország rendcinek ezen érzeményeit, a kapcsolt Részekben egy, különösen e czélra kibocsátandó körlevél által érthetően és a nép fogalmaihoz is alkalmazva, a kapcsolt Részek honpolgárainak nyelvén is tegye közhirül.⁴ Továbbá elfogadják a RR. az ország közhivatalnokairól, az 1836. 21. foganatosításáról s a megyei tisztválasztásokról szóló törvényjavaslatokat. A két utóbbi javaslatot, mint szintén a horvátok ügyében tett nyilatkozatot, a főrendek is helyeslik.

KK. N. 222. 223. I. Orsz. I. r. 179—181. l. Az említett három javaslat apr. 9-én nyert királyi megerősítést. A főrendeknél a közhivatalnokokról folyó tárgyalások közben némely conservativok különösen elárulták, mennyire bántja őket a dolgok új rendje. Ez alkalommal tartott Berényi János gróf, egy desperált beszédet, melyben igen érdekes, hogy a conservativok azon pártárnyalata, mely a középkori kiváltságokhoz, alkotmányunk ezen egyiptomi húsos fazekaihoz makacsan ragaszkodék, mint szerette azonosítani sorsát és diesőségét az egész nemzetével. A beszédet curiosumkép közöljük: „A rosznak az a tulajdona, hogy csak roszat szül, így tehát, mivel a sors úgy akarta, hogy a jelen diadal a magyar 1000 esztendőös aristoeratiának végperzeze legyen, nem esodálatos, ha maholnap sem főispán, sem felsőtábla, de utoljára municipiumok sem lesznek. Mi lesz tehát Magyarországból? Vagy centralizált idegeneknek országa, vagy eldarabolt nemzeteknek csatamezeje, magyar pedig többé nem lesz; én azonban nem bánom, akár micsoda változás történik Magyarországban, mert személyemre nézve áubár magyarországi nemes többé nem vagyok, leszek amerikai szabad polgár, ezekből a nézetekből a jelen törvényjavaslatot nem pártolom.“ (Főrend. Napl. 508. l.) Hogy a derék honfi iránt krónikási tisztünket most egyszerre bevégezzük, megemlítjük még róla, hogy apr. 8-án (l. e.), midőn Széchenyi közlekedési munkálatokra 10 millió forintot kért, ő is a 10 millió megadása ellen szavazott, s ekkor született törvényhozói bölcseségének egy másik oldalát ismertette meg. Elmondá t. i., hogy a 10 millióval 12 millió honpolgár szabadsága, sőt léte semmisíttetnék meg, miután a honpolgárok a zsidók esalása, uzsoráskodása stb. folytán fizetni nem tudnak, minék következtében ő inkább azt indítványozza, mondja ki az országgyűlés: hogy „minden keresztényi adósság zsidókra nézve megszűnjön, azaz, hogy multra nézve semminemű adósságot magyarországi keresztény honpolgár zsidóknak visszafizetni köteles ne legyen.

Ezzel — így folytatja tovább a gróf — a zsidóság csak nyerni fog. . . A minisztereknek és törvényhozó testnek kötelessége . . . említett móddal a keresztényeket a zsidókkal kibékíltetni, vagy ha az oly provisio lehetőségünkön felül van, e 10 milliót a zsidóságra róni, úgy is keresztényeknek kinevei és vérrel szerzett pénze összehalmozva létez és található náluk“ stb. (I. m. 523. l.)

April 7. Péntek.

Ferdinand király tudatja István nádorral, hogy a Batthyány miniszterelnök által hozzá megerősítés végett felterjesztett egyéneket (I. márcz. 23.) minisztereknek kinevezi, egy másik levelében pedig „a nem magyar tartományok felelős miniszteriumának“ abbeli kérelmére, hogy „a magyar nemzet és képviselői által mondatnék ki, miszerint az egész osztrák monarchián fekvő közös státusadósság igazságos arányban a magyar korona alatt levő tartományokra is átruháztassék,“ sürgőleg felhívja a nádort, hogy (a mire nézve különben az országgyűlés legközelebb leendő bevégeztetése miatt formaszerinti törvényes intézkedés már ki nem vihető), bírja rá a hongyulást arra, hogy őszintén nyilatkoztassa ki leendő részvételét a birodalom státusadósságaiban, péld. „tíz milliónyi mennyiségű évenkénti adófizetés“ által.

Orsz. Ir. 197. l. Az államadósságról szóló kézirat P. H. 34. sz. és Szil.-nál Forr. Tört. 40. l. A hazai közhangulat jellemzésére ez időből érdekes az a mit Wesselényi Miklós apr. 10-én Pozsonyból ír egyik erdélyi barátjának. E szerint Batthyány, hogy némely felterjesztett törvényjavaslatokra megerősítést nyerhessen, apr. 6-án Kossuth-tal együtt felmegy Bécsbe. Pozsonyban feszült izgatottsággal várták leérkezésüket s működésük eredményét. „Az értekezés — ugymond W. Batthyány alkudozásairól szólván — már nem kanczelláriai egyének s volt miniszterekkel, hanem csak Ferencz Károly főherczeggel történt. Azonban, Isten tudja minő kilátás vagy minő befolyás következtében, konferenciákat tartottak, melyen sem Batthyány sem herezeg Eszterházy, ki hasonlóan fenn volt, jelen nem voltak. Egy pár törvényezik s azok közt épen az unióról volt a botránykö, megbikacsolták magukat, Batthyány törvényezikkek nélkül volt kénytelen lejönni. Még tegnap is egész estig úgy álltak, miszerint azt lehetett és azt kellett hinnünk, hogy törvény nélkül menendünk szét. Ez esetben nem hiszem, hogy lehetséges lett volna a kitörést. kivált Pesten megakadályozni. Az örültség neki bősziült s ke-

seredett nép, s ábrándos vezérei, kikiáltották volna a nádort királynak, vagy a köztársaságot. . . . Tegnap este hat órakor jött végre nyugtató telegraphi hír. Ma d. e. a törvényezikkek is leérkeztek szintúgy, mint a miniszterek.“ (W e s s. l e v e l e i ; R e v i e z k y A l f ö l d i s e g é l y - a l b u m . P e s t . 1864. 235. l.), Idéztük ez egykoru tudósítást, hogy kitünjék, mennyire ingerlékeny és izgatott volt ezen időben az országgyűlési és a fővárosi közhangulat, s mennyire nem alkalmas arra, hogy a státusadósság egy részének elvállalása törvénybe igattassék. K e m é n y Zsigmond (F o r r . U t . 145. 147 l.) mindazáltal hibául rója fel az első magyar miniszterinnak, hogy a „státusadósságbani méltányos osztozás eszméjét“ az 1847. törvényekbe be nem tételé, miután „nincs E u r ó p á b a n d i p l o m a t a , k i a z o s z t r á k a d ó s s á g b ó l a z a r á n y l a g o s v a g y m é l t á n y o s ö s s z e g e t n y a k u n k r a n e r ó t t a v o l n a . “ A mit a nemes báró az európai diplomatákról mond, abban kétségen kívül igaz van, azonban már a fentebbi levélből is kitünik, hogy itthon az országgyűlési és hazai közhangulat, ily kísérletnek merőben útját állotta, s talán jövőre is egészen elrontotta volna. Hogy a sikerhez az osztrák miniszterinnak sem volt bizodalma, mutatja az a körülmény, hogy a státusadósságok egy részének elvállalására a hongyülést egyenesen felszólítani sem merte, s tudván, hogy Magyarországon mit tart a közvélemény azon, törvényhozásunk tudta és beleegyezése nélkül felszedett adósságokról, a nádorhoz intézett levélben is ismételten csak a nemzet n a g y l e l k ü s é g é r e h i v a t k o z o t t . E nagylelkűség azonban azon napokban nem érvényesíthette magát. Mindenki tudta azt nálunk, hogy a bécsi kormány valódi jóakarattal irányunkban nem volt, s midőn a hongyülés kívánatai megerősítettek is, a bureaneratia mindig vonakodva, s a körülményektől kényszerítve engedett. E magatartás az emberi lélekbe oltott visszahatás törvényénél fogva a nemzetet csak kihívóbbá és követelőbbé tette, nagylelkűségi és áldozatkészségi hajlamát pedig elnyomta, annyira, hogy a magyar kormány a státusadósságról szóló kéziratot közhírré sem merte tenni, s az csak az országgyűlés berekesztése után látott először napvilágot német lapokban. (A h i v . W i e n . Z e i t . 107. sz.) Ausztria ezen időben oly nagy rázkódtatásoknak volt kitéve, hogy az akkori közvélemény még további fennmaradásáról is egyáltalában kételkedett. B é c s k é n y t e l e n v o l t e l i s m e r n i L o m b a r d i a f ü g g e t l e n s é g é t , V e l e n c z é n e k k ü l ö n f e l e l ő s k o r m á n y t a j á n l o t t , d e P a l m e r s t o n m é g e z t i s k e v e s e l t e , a s z é k v á r o s b a n f o r r a d a l o m t ű r t k i s a z u t á n n é m e t b i r o d a l m i s z í n e k e t h o r d t a k , P e s t o l y a n v o l t m i n t a f ű s t ö l g ő v u l k á n , s i g e n v a l ó s z í n ű , h o g y , m i n t e g y „ M e g b u k o t t i D i p l o m a t a “ m o n d j a : „ m a g a a b é c s i k a b i n e t n e m t u d t a v o l n a a k k o r m e g m o n d a n i , k i f o g j a m a j d f i z e t n i a b i r o d a l m i a d ó s s á g o t ? “ (D o c . F e l e l e t . 9—12. l.) Magyarországha a közvélemény ily nagylelkűsége legkevésbé sem volt hajlandó. A leghiggadtabb organum, a P e s t i H i r l a p i s í g y í r t e t á r g y b a n : „ H o g y a n i s v á l l a l h a t n á e l M a g y a r o r s z á g a z a u s z t r i a i s t á t u s a d ó s s á g b á r m e l y

esekély részét? A magyar törvényhozás megbízásából történt-e azon adósság felvétele? Vagy talán magyarországi beruházásokra fordíttatának azon kölcsönök? A n s z t r i á n a k minden beruházásai hazánkban azon kétféjű sárgafekete sasok, melyek közelebről sóházainkról leszedettek. Ezeket, ha kívánja a szomszédországok kormánya, készek vagyunk, bármely pillanatban visszaküldeni azon szekereken, melyek eddig oly nagy mennyiségben szállíták idegen földre a nemzet kincseit. . . Nálunk minden olyan kísérletet (a mi a státus adósságok elvállaltatását czélozná) közindignatioval utasítand vissza a nemzet." (38. s. z.) A miniszterek tudták ezt, s azért nem is kísértették meg e tárgyban t. javaslattal lépni elő, mindazonáltal, hogy a politikai eszélynek eleget tegyenek, mely azt diktálá, hogy a bécsi kormány nyal s a Felsőes uralkodóházzal való őszinte barátságos béke feltételeinek engedni kell, a nádor által oly értelmű választ adtak az osztrák miniszterium levelére, hogy ők a körülményekkel megalkudni hajlandók, azonban a jelen országgyűléssel, melyen a nemesség képviselői ily nagy terhet elvállalni jogosítva ninesenek, e kérdésben már semmit sem végezhetnek. (V. o. F ü g g. I. 93. l.)

Az alsó tábla déli 12 órakor törvényjavaslatot állapít meg József volt nádor emlékének törvénybe iktatásáról és István főherczeg nádorrá választatásáról. Esteli 7 órakor pedig a nádori méltósághoz kötött hivatalokról, s a felelős miniszteriumnak közlekedési tárgyak iránti teendőiről szóló t. javaslatokat fogadja el.

KK. N. 225—229 l. O r s z. I r. 181—187. l. Mindezen javaslatokra apr. 9-én adatott ki a királyi megerősítés. A közlekedési tárgyban a t. javaslat Széchenyitől eredt, s az év elején röpirat alakjában Pesten nyomtatott ki ily czim alatt: „Javaslat a magyar közlekedési ügy rendezéséről.“ E szerint tizenegy év alatt közlekedési munkálatokra 100 millió pfrt rendeltetnék, mely összegből ezen gyűléstől 10 millió kéretik. A vasuti fővonalok Budapestről, miut központból kiindulva, ezek: 1. pest-pozsony-bécsi. 2. pest-székesfehérvár-károlyváros-fiumei. 3. pest-szolnok-arad-erdélyi. 4. pest-miskolcz-kassagallieziai. Mellékvonalok: 1. szolnok-debrecezen szathmári. 2. mohács-pécs-szigetvár-istvánd-fiumei. 3. sopron-nagykanizsai, csatlakozva a fumeihez. 4. czepléd-kecskemét-szegedi. Szárnyvonalok: 1. arad-temesvári. 2. debreczen-nagyvárad. 3. miskolcz-tokaji. 4. szeged-szabadkai. E nagyszerű terv felett apr. 6-án folytak a kerületi ülés tanácskozmányai, miközben Deák remek szónoklata oszlatta el a némely szűkmarku és még szűkebb látkörű követek aggodalmait. (P. H. 25. 29. 32. sz.) A főrendi táblán Széchenyi mindent elkövetett, hogy a RR. szerkezete keresztül menjen, azonban többeknél (Barkóczy János, Tihanyi Ferencz és Perényi Zsigmond) legyőzhetetlen ellenállásra talált,

vége is (apr. 8.) az lett az izenet, hogy közlekedési czelokra nem lehet előre kifizetni a 10 milliót, hanem előbb meg kell tudni, mennyit bir meg az ország anyagi ereje; azt sem tartják czélszerűnek, hogy az újabb vasutvonalakon a munkálatok a közelebbi országgyűlés elhatározásának bevárása előtt megkezdessenek. (Orsz. Ir. 189. l.). Többszöri izengetés után azonban a főrendek végre kényszerültek belenyugodni az alsó tábla javaslatába. Egyébiránt a bekövetkezett mozgalmas napok nem engedték meg az 1848: 30. fogantatását. Széchenyi átvévén tárczáját, hozzálatott ugyan kedvenc szakjához, s a terv kivitelére előleges lépéseket is tett, a középponti vasuti igazgatósággal egyességre lépett, a szolnok-aradi vonal részletes tervét elkészíttette, sőt a buda-székesfehérvári, szolnok-debreczeni és debreczen-szathmári vonalokon a mérnöki osztályokat és felállította, mint szüntén intézkedett a pest-miskolci vonal előmunkálatai iránt is, azonban kezei meg voltak kötve, mert a megajánlott 10 millió csak a törvényben maradt, s a miniszter további tervezgetéseivel irodája falai közé volt szorítva, miután az államkülönben is megapadt bevételeit közigazgatási és honvédelmi czelokra kellett fordítani. (V. ö. P. H. 72. sz.)

April 8. Szombat.

Az újvidéki szerbek küldöttsége az országgyűlés kerületi ülésének egy mart. 27-ikén Ujvidéken kelt kérelemlevelet nyújt be, melyben a szerbek „a magyar nemzetiséget s a magyar nyelv diplomatikai méltóságát, ezek elsőbbségét és hatalmát, minden közálladalmi és hazai viszonyokban szives készséggel elismerik“ ugyan, de viszont kívánják, hogy „az ő nemzetiségök is elismertessék, és nyelvük szabad használása, a maguk tulajdon ügyeiben, az egyházi szolgálatokban és azok körüli beligazgatásban törvény által megerősíttessék.“ Ezenkívül óhajtják még egyházuk önkormányzatát és egyenjogusítását, a megürült bácsi püspökség minielelőbbi betöltetését s hovamarább nemzeti gyülekezet tartását, szerb hazafiak hivatalra alkalmaztatását stb. A küldöttség szónoka Kostics Sándor, később újvidéki főbíró, hálával ismeri el, hogy az országgyűlés a 16 pontu kérelem legnagyobb részét megadta már az új törvényezikkekben, s a még nem teljesült kívánalmakat azon nyilatkozattal ajánlja a gyűlés kegyébe, hogy „mi szerbek, czentül csak egyedül Magyarorszáért, és csak a magyarokért élni és halni fogunk.“ A tábla nevében Kosuth válaszol, kiemelvén, hogy a hongyűlés „minden népségnek a maga nyelvét, s annak beltügyeiben, egyházi dolgaiban szabad használatát tisz-

teli,“ s hogy a még nem teljesült kívánatok és sérelmek intézkedés és orvoslat végett a miniszteriumhoz fognak utasíttatni. Erre a küldöttség következő szavakkal vesz bucsút: „Azon atyai gondoskodás, azon magasztos pártolás, azon kegyelemért, melyet a t. RR. irántunk ez alkalommal bőven és atyailag megbizonyítani méltóztattak, hálás köszönetünket nyilvánítjuk, és a t. RR. bölcsességében bizván, sorsunkat és életünket ezennel általadjuk.“

P. H. 31. sz. (A kérelemlevél és a beszédek.) A Serb. Bew. (55. és köv. l.) röviden megemlítvén ezen országgyűlési jelenetet, elbeszéli, hogy „a küldöttek a kihallgatás után B a t t h y á n y és K o s s u t h minisztereket külön is felkeresték szállásaikon, miután K o s s u t h azon kifejezése „hogy a magyar szívesen r é s z e s í t i a szerbet azon szabadságban, melyet kivivott“, bennök aggodalmakat költött. „A ki ugyanis“ így okoskodtak a szerb küldöttek „valakit valamiben „r é s z e s í t“, egyszersmind azt is kijelenti, hogy ezt nem azért teszi mintha abbéli tartozását elismerné, hanem mert szabad hajlamából akarja s kijelenti, hogy épen úgy hatalmában állana azt nem tenni is. Ezzel pedig közvetve a magyar néptörzs felsősége van kimondva.“ K o s s u t h a magán fogadtatáson ismét kijelenté, hogy „az egyenjogúsági kívánat méltányos.“ A küldöttek azonban „a szerb nemzet“ elismerését kívánták, mire a miniszter nem állott rá. Ekkor egyikőjük figyelmezteté K o s s u t h o t a délszlávok közt évek óta növekvő forrongásra. „Attól félek — ugymond „hogy a forrongás nyílt kitörésre fog vezetni, ha a délszlávok abbéli várákozásukban, hogy a dolgok új állása a nyelvkényszernek végét szakítja, csatlakoznak, s az elismerést másutt fogják keresni, ha P o z s o n y megtagadja.“ „Ez esetben kard fog dönteni“ válaszolá K o s s u t h; s visszavonult szobájába. „E pillanat idézte elő a szerb háborút minden iszonyaival és pusztításaival“ teszi hozzá az idézett munka szerzője. (E látogatási jelenet Szemere III. 103. l. is leírja, habár ő azt, miután ekkor P e s t e n időzött — P. H. 27. sz. — közvetlenül nem tudhatta s a fentebbi műből is meríthette, mely az ő könyvénel két évvel hamarabb jelent meg.) Feltéve az elbeszélés történeti hűségét, tagadhatatlan, hogy K o s s u t h a fenyegetődző szerb előtt szelidebben is kifejezhette volna magát, s az is igaz, hogy K o s s u t h végső heves szavaival a küldöttek könnyen felingerelhettek honn maradt társaikat; de más felől azt is lehetetlen el nem ismerni, hogy a másutt keresésre hivatkozni akkor, midőn mind az országgyűlés mind K o s s u t h magánosan s örömmel ígérték megosztani a magyarnak minden szabadságát és minden jogát (miket csakugyan a magyar nemzet szerzett az 1848. törvények által) szerb testvéreivel, — s a legjobb indulatból ejtett „r é s z e s í t n i“ ígéből mesterkéltséggel sophismával oly értelmet vonni ki, mi a világosan kijelentett „jogegyenlőség“gel ellentétbe állítható volt, — csak úgy lehetett, ha a

„másutt keresés“ sikere felől a küldöttek már legalább is annyira biztosnak érezték magukat, hogy azzal Kossuthra ráíjeshetnek vélték. S valóban, az említett műből (54. l.) csakugyan azt látjuk, hogy a szerb hazafiak már az újvidéki kérelemlevél megírása előtt el voltak határozva „új szerződvényeket készíteni, akár az udvarral, akár az új magyar kormányval.“ Kik az udvarnál keresték a kiváltságokat, azok a karloviezi párt tagjai valának, s ezek, ha egyenesen felbízattva nem voltak is, de azért felbízattva érezhették magukat.

Udvarhelyszék 30 tagu küldöttsége Kolozsváron a lakosság lelkesültségének nyilvánításai között sürgeti az erdélyi tartományi gyűlés összehívását. A küldöttség, élén Pálffy Jánossal, fényes fogadtatásra talál a városban.

P. II. 35. sz. Szilágyi Fer. Erd. Un. 41. l.

April 10. Hétfő.

A m. k. helytartótanács Budán, hatásköre a megerősített új törvényezikkek által megszüntetve lévén, utolsó ülését tartja, s magát feloszlottnak nyilvánítja.

Palugyay 83. l.

Józsika Samu erdélyi udvari kancellár beadja lemondását.

Köv. Erd. Tört. 17. l. A Pesti Hírlap (21. sz.) ezen, a közvélemény által igen óhajtott lemondásra már előbb felszólította a kancellárt, sima udvarias szavakban, mesteri oldalgóságokkal. A királyi felmentés azonban csak május elején történt meg, midőn a megürült tiszttség ideiglenes vezetésével Apor Lázár alkancellár bizaték meg (46. sz.)

April 11. Kedd.

A pozsonyi országgyűlés befejezése. Ferdinánd király leiratot ad ki, melyben a helybenhagyott s Bathyanytól ellenjegyzett törvényezikkeket közhírrététel végett az ország rendeihez visszaküldi. Ezek d. e. 10 órakor a primási belső palotában gyűltek össze, hol nevében lelkesült éljenektől kísértetve, Bathyány üdvözli a Fölséget. Ferdinánd ekkor következőleg válaszol: „Hű magyar nemzetemnek szívemből óhajtom boldogságát, mert abban találom fel a magamét is.

A mit tehát ennek elérésére tölem kívánt, nemcsak teljesitem, hanem királyi szavammal erősítve, ezennel át is adom neked, kedves öcsém, s általad az egész nemzetnek, úgy mint kinek hűségében leli szívem legfőbb vigasztalását és gazdagságát.“ A nádor e szavakra átvevén a szentesített törvényeket, az ország nevében hálát mond a királynak, ki a törvények megerősítése által „honunk új alkotója“ lett. A szentesítés után az országos RR. az országházába mennek át, hol a szentesítésről szóló kir. leirat és szentesített összes törvények a befejezéssel együtt felolvastatnak. Ez utóbbiban kijelenti a Főlség, hogy . . . „a törvényezikkelyeket ezen levelünkbe szóról szóra beigtatni és beiratni rendeltük, s azokat összesen és egyenként az azokban foglaltakkal, helyeseknek, kedveseknek és elfogadottaknak vallván, hozzájuk királyi megegyezésünket és jóváhagyásunkat adtuk, s azokat királyi hatalmunknál fogva elfogadtuk, helybenhagytuk, helyeseltük és megerősítettük: biztosítván az említett hű Karokat és Rendeket a felől, hogy minden, a fent beigtatott törvényezikkelyekben foglaltakat, mind minmagunk megtartjuk, mind más hiveink által megtartatjuk, miként is azokat jelen levelünk ereje és tanusága szerint elfogadjuk, helybenhagyjuk helyeseljük és megerősítjük.“

KK. N. 237—239. l. Orsz. Ir. 198—227. l. (hol a szentesített törvények.) — Horvát részen megütköztek azon is, hogy a törvényezikkeket magában foglaló királyi levélnek Jellačić neve alá van írva, holott ő köztudomás szerint a pozsonyi országgyűlésben nem vett részt, s a horvát-slavon tartománygyűlés ama t. ezikkeket sem ki nem hirdette, sem soha el nem ismerte. (Agr. Zeit. a P. Napl.-ban. 1861. 86. sz.) Mi ehhez még azt tesszük, hogy Jellačićén kívül több hivatalos egyén neve is olvasható a t. ezikke alatt, a kik szintén nem voltak jelen az országgyűlésen. De megjegyezzük azt is, hogy itt a hiteles aláírás csupán a király és tanácsosa (a miniszterelnök) részéről szükséges, a záradékban leírt nevek pedig nem sajátkezü aláírások, hanem régi törvény-szerkesztési irmodor szerint, csak a főméltóságok viselőit sorolják elő. kiknek idejében a törvények szentesítették, melyeknek általános kötelező ereje azonban többé legtávolabbról sineselfüggesztve attól, hogy a törvényeket vajjon azon méltóságok hordozói maguk részéről is elismerik-e kötelezőknek vagy sem. — A Felső, nője, Ferencz Károly és Ferencz József („nemzetünk kedveltje“) főherczegek kíséretében apr. 10-én esteli 5¹/₂ órákor érkezik meg Pozsonyba és szokás szerint üdvözöltetik.

Teleki József erdélyi kormányzó, a közkívánatnak és több törvényhatóság, ezek közt a főkormányzék, felszólításának engedve, az erdélyi tartományi gyűlést a király nevében és helybenhagyása reménye alatt f. é. május 29-re Kolozsvárra összehívja. V. ö. máj. 5.

P. H. 33. sz. A meghívó még Kőv-nál. O k m. 16. l. V. ö. K ő v. Erd. Tört. 15. l.

April 14. Péntek.

Kossuth, Batthyány és Széchenyi felelős magyar miniszterek Pozsonyból Pestre leérkeznek, s nagyszemélyes ünnepélyességgel és közlekedéssel fogadtatnak. Szónok: Vasvári Pál.

P. H. 32. sz. Deák és Eötvös egy nappal előbb érkeztek le. Szemere és Klauzál pedig, mint említők, márcz. 25. óta a fővárosban időztek.

April 15. Szombat.

A fővárosi közszendiválasztmány kinyilatkoztatta, hogy miután a felelős nemzeti miniszterium Buda-Pesten átvette az ország kormányát, hivatását bevégzettnek tekinti, s a rend további fenntartását a miniszterium kezébe örömmel leteszi.

P. H. 34. sz. A választmánynak Pesten a forrongások fékezése körül tág hatatlan érdemei vannak, azonban működéseiben nem mindig található fel az összhang és tapintatosság. Feladatául tűzte ki: vezetni és mérsékelni a fővárosi mozgalmakat, s ily módon két oly iránynak szolgálni, melyek egészen ellenkező uton futnak. Már említők (márcz. 18.) hogy a törvényhozás előtt méltán némi aggodalomra adott okot a választmány, s ez aggodalom alapos volt annyiban is, mert e testület t. javaslatok és királyi válaszok felett is tanácskozott. Márcz. 31-én felhívást adott ki a választmány, melyben ez áll: „Azon szabadság, melyet a pesti 12 ponts az országgyűlés a haza minden fiaira visszavonhatlanul kiterjesztett, s tovább: „Buda-Pest polgárai, ti, kiket legközelebről érdekel márcz. 15-kénck dicsősége és jövője, egyesüljete az egész országgal az eddig kivított szabadság védelmére. Ti pedig vidéki községek, kik belátva, hogy Pesten az egész ország sorsa döntetik el, egyesüljete B-Pesttel küldötteitek által, hogy a középponttal

folytonos érintkezésben lehetetek. Egyanus értelműszavakból azonban kormányra vágyás határozottan még nem tűnik ki, bár a felhívás azzal végződik, hogy a lakosság „felkészülten várja be az eseményeket, míg Pozsonyban küzdő hazánkiai jó vagy rossz hír kíséretében hozzánk megérkeznek, hogy velök együtt a nemzet sorsa felett határozni lehessen.” (P. H. 16. sz.) Úgy látszik, e nap volt a választmány történetében a válság napja, a mennyire délelőtt Nyáry indítványára elhatározá, hogy 1. Ha a nádor és Batthyány le fogvának mondani, azon népszerű férfiakból alakítand kormányt (t. i. a választmány alakítand), kiknek egy részét Pozsonyból várja; 2. Mai felhívását a pest megyei nagyobb községeknek, s általában az ország mindazon hatóságainak megküldendi, melyek a választmány iránt rokonszenvüket kifejezték, még pedig azon felszólítással, hogy a választmány kebelébe a nép által választandó két képviselőt küldjenek. Valószínű, hogy ekkor küld szét az ország különböző részeibe, többek közt a kassai egyetemi ifjúsághoz intézett felhívását is, melyben arra buzdítja, hogy tüzze ki „a forradalom és az egyenlőség zászlóját.” A kassai ifjúság azonban kételkedett a levél igaz eredetiségében, s april közepén felvilágosítást kért a választmánytól, hogy vajjon a felhívás csakugyan azoktól ered-e, kiknek nevék alájegyezve van. Tényleg azonban csak a főváros területén intézkedett a választmány, egyéb községek dolgába pedig nem avatkozott. Így, midőn márcz. 20-kán a kunok panaszt nyújtottak be hozzá kapitányuk ellen, a választmány az elmozdítást sürgető panaszt a miniszteriumhoz utasította (i. m. 5. sz.) Fentebbi napon (apr. 14.) este a gőzhajó hidján a partra szálló miniszterek előtt a választmány tagjai tartották a fáklyát, s általában lemondásuk őszinte hangon volt szerkesztve. Mind a mellett még ezután is létezett egy „pesti középponti választmány,” melynek nevében Nyáry Pál elnök június 10-én a megindítandó „Népbarát” ügyében a magyar honi megyék és községek előljáróihoz ajánlást írt (i. m. 85. sz.) Megállapított neve a választmánynak soha sem volt. Szokottabb kifejezések, melyeket önmaga használt, ezek: „Közesendi választmány” (5. sz.), „Bizottmány” (3. sz.) „Rend- és közesendi bizottmány” (u. o.) „Állandó választmány” (u. o.) „Rend- és közesendi választmány” (u. o.) „A rend fenntartására megbízott pestvárosi állandó választmány” (12. sz.) „A pestvárosi rendre ügyelő bizottmány” (16. és 19. sz.) A Pesti Hírlap leginkább „Központi választmány” néven említi.

Szögyény László alkanczellár a m. k. udv. kanczelláriát az e napi utolsó ülésében miniszteri rendeletnél fogva felosztatottnak nyilváníta.

P. H. 35. sz. Szil. Forr. Tört. (apr. 16.). Az udvari kanczellária csak 1860. nov. 4-kén állíttatott ismét vissza régi működésébe.

April 16. Vasárnap.

A magyar független felelős miniszterek jelentik a „polgártársak“-nak, hogy a hazának közkormányzatát a törvények értelmében átvették, s mindenkit hazafiúi közremunkálásra és engedelmességre szólítanak fel.

P. H. 33. sz. Az első miniszteriumra nézve igen nehéz volt a kezdet. Nem örökölvén kész közigazgatási gépezetet, mindent magának kellett egészen újból alapítania és rendeznie, mi sok nehézséggel járt és időt kívánt. Míg a régi kormány fő közvegeitől átvett jegyzőkönyvek, okmányok stb. számbavétele és elkülönzése stb. meg nem történt, s míg az egyes miniszteri osztályok szervezve s alkalmas egyénnel betöltve nem voltak (mi csak május közepe felé ment végbe), addig a kormányi tevékenység, mint a kinek keze-lába hiányzik, megbénítva vala. K o s s u t h hamarjában egy az akkori fogalmaknak hízegő pénzügyi kimutatást tett közzé (36. sz.) s magyar köriratu pénzverő minták készíttetése felől értesíti a közönséget. B a t t h y á n y mint id. hadügyminiszter, az országos nemzetörség szervezése módját szabja meg (38. sz.). S z e m e r e főispánokat nevez, a Részeket visszakapcsolatja, a törvények német, szerb, oláh, horvát és tót nyelvre fordításáról, országos statistikai hivatal állításáról gondoskodik (39. sz.). E ö t v ö s megrendeli, hogy a középiskolák, akadémiák és egyetemek a tanulmányok végeztével a tanév vége előtt is bocssássák haza az ifjúságot (40. sz.) s az öhitűeknek és protestansoknak egyházi nagygyűlést hirdet. D e á k, a sajtóügyi esküdszékeket alakítja meg (44. és 45. sz.). A minisztertanácsnak legtöbb gondot adott azonban a katonai főhatóságok engedelmességre tanítása s a honvédelmi ügy rendezése. A polgári főhivatalokat a kormány saját embe-reivel tölté be, a katonai hadparanesnokságokkal azonban, bátorság- vagy belátás hiány miatt nem tön hasonlóan. A régi katonai kerületek és várak bureaucratiától kinevezett hivatalnokaikkal maradtak úgy, a mint voltak, s ezek folyvást fenntartották Bécestől való függésöket, miközben törvényes felsőbbbségök, a magyar miniszterium, még olykor kedvöket is keresni látszék. E fél rendszabály később iszonyú csapásként nehezedett az országra. A hadparanesnokok mindjárt eleinte független állást akartak elfoglalni az új kormánynyal szemben. Midön apr. 18-án a minisztertanács küldöttsége Budán megjelent, hogy a fegyvertárt átvizsgálja, s abból a nemzetöröket ellássa, L e d e r e r Ignác, kat. kormányzó, a vizsgálatot sem engedte meg, azon ürügy alatt, hogy „a magyarországi katonaságnak a miniszterium iránti állása tárgyában a bécsi haditanács-tól még ekkorig semmi rendelet sem érkezett.“ (39. sz.). S a küldöttségnek szögyen-szemre eredmény nélkül kellett visszatérnie. A bécsi haditanács, vagyis új néven: hadügyminiszterség pedig, az országban ily kész-

séges alárendeltjei lévén, folyvást küldözgette a kat. kormányzóknak a parancsokat. Ily módon a m. kormány tekintélye sem elismerve, sem megszilárdulva nem volt, s még június derekán is megesett rajta, hogy biztosát a mezőhegyesi tisztek visszautasították, s az ó-budai országos kat. ruha-bizottság, midőn az alakuló honvédszázalajknak az ott készletben levő posztóra legnagyobb szükségök lett volna, a posztót a kormány elől titkon máshová szállíttatta. A miniszterium azzal szerzett elégtételt magának, hogy a dolgot hirlap útján elpanaszolta, s az ó-budai tisztekhez ellenőrt küldött. — E szervezkedési gondok között azóban a kormány megfeledkezett arról, hogy az országbeli idegen nemzetiiségeket, kiknek magyar-ellenes érzelmeik régebb idő óta köztudomáson voltak, s kik a márcziusi vívmányokat őszinte örömmel üdvözölték, a reakció által pedig még nagyon felizgatva nem voltak, saját részére előzékenységgel és engedményekkel megnyerje, vagy daczosság esetén szigorral megfékezze. A hirlapi tudósítások figyelmeztették a kormányt e köteletségére, s különösen a délvidéki magyar elem szorongatott helyzetére, támaszt és erélyes biztosokat kértek Pestről, de hasztalan, mert a kérelmek koronként mindig megujultak. Végre a Radikál-kör megsokalta a mulasztást, s maga részéről is erélyesen felhívta a kormányt, hogy a vidékre népszerű emissáriusokat küldjön, különösen az oláhok közé. (46. sz.) A magyar törvényhatóságok azonban örömmel üdvözölték az új kormányt és készségesen teljesítették parancsait; s midőn apr. végén és máj. elején némely hazai lapok (különösen a „Márczius 15-ke“) mindent elkövettek a miniszterium népszerűtlenné tételére, a megyék egymásután küldözték be bizalmi nyilatkozataikat, és kárhoztatták a lapokat.

Szemere belügyminiszter rendeli, hogy a főispáni helytartók hivatalaiktól felmentessenek, s a hol jelenben főispán nincs, ott ideiglenesen a főispán kinevezéseig az alispán vegye át a kormányzást. A főispánok fizetése az 1845. előtti fokra állíttatik vissza, s az 1845. aug. 14-ki törvénytelen főispáni utasítás hatályon kívül tétetik.

P. H. 33. sz. Az 1848. ujjonnan kinevezett főispánok névsora: Ápr. 20-án kinevezettek: Bohus János (Arad), Madocsány Pál (Árva), Just József (Bars), Vay Lajos (Borsod), Wenkheim Béla (Békés), Beöthy Ödön (Bihar), id. Pázmándy Dénes (Fehér), Kabos József (Kraszna), Wesselényi Miklós (Középszolnok), Ráday Gedeon (Nógrád), Pálffy József (Pozsony), Ujházy László (Sáros), Zichy János (Somogy), Károlyi György (Szathmár), Karácsony László (Torontál), Révay Simon (Túróc), Bánfy János (Zaránd), Radvánszky Antal (Zólyom), Szentkirályi Mór (Jász-kun-kerületi kap.), Teleki Sándor (Kő-

várvidéki kap.) — Ápr. 22-én: Batthyány Kázmér (Baranya), Andrassy Gyula (Zemplén), Sztankovánszky Imre (Tolna), Patay József (Szabolcs), Kárász Benjámin (Csongrád), Zay Károly (Nyitra). — Ápr. 26-án: Jankovics László (Verőce), Csernovics Péter (Temes), Jankovics Gyula (Pozsega), Erdődy János (fiumei korm.), Zidarich János (Kőrös), Jozipovich Antal (Zágráb). — Máj. 16-án: Szentiványi Károly (Gömör), Tosoni Ágoston (fiumei alk.), Smaich Bertalan (buccarri alk.). — Máj. 20-án: Degenfeld Imre (Szabolcs), Andrassy Emanuel (Torna), Návay Tamás (Csanád), Hunkár Antal (Veszprém). — Jun. 15-én: Károlyi István (Pestm. főisp. helyt.). — Jun. 18-án: Jeszenák János (Nyitra), id. Pejacsevich László (Szerém), Weér Farkas (B. Szolnok), Kun Koesárd (Hunyad), Béldi Ferenc (Doboka). — Jun. 19-én: Kemény István (Alsó-Fehér), Horváth János (Felső-Fehér), Bánfi János (Küküllő), Bethlen Gábor (fogarasí főkap.). — Jul. 2-án: ifj. Bethlen Gábor (Zaránd), Szentiványi Ödön (Liptó). Összesen 51 kinevezés. — Később a főispánok kormánybiztosokkal pótolttak.

April 18. Kedd.

István nádor B.-Pestre, Jellačić horvát bán Zágrábra érkeznek. Mindkettőnek nagyszerű és lelkes fogadtatása.

P. H. 36. 47. sz. A Haller Ferenc lemondása folytán megüresült báni hivatal, ideiglenesen Hauлик György zágrábi püspök vitte.

April 19. Szerda.

Utzai zavargás B.-Pesten. A népgyűlés a közelgő évnegyedi lakbér leengedését követeli a háztulajdonosoktól. Az alnép pedig a zsidókat üldözőbe veszi és bántalmazza. Végre nemzetőrök és gránátosok állítják helyre a rendet és közbiztonságot.

P. H. 36. sz. A személy- és vagyonbiztonság a fővárosban a mozgalmak kezdete óta több ízben volt fenyegetve. A zsidók iránti ellenszenv különösen mindjárt eleinte nyilvánult abban, hogy a polgárok (az egyetemi ifjuság kivételével) a nemzetőri osztályokba nem akarták befogadni őket. Később eziránt a miniszteriumhoz is folyamodtak (i. m. 39. sz.), mely ez ügyet, gyöngeségének nyilvános elárulásával, oda döntötte el, hogy a már kiosztott fegyvereket a zsidó nemzetőröktől beszedette. Növelte ez ellenszemet az, hogy ápril elején némely zsidók Pesten gyü-

lekezetet tartván, oly mereven ragaszkodtak régi elavult separativ álláspontjukhoz, hogy K u n e w a l d e r annyit sem tudott köztök kivinni, hogy szombat helyett vasárnapot ünnepeljenek. (23. sz.) De általában a vagyon fogalma a főváros alsó osztályánál ép úgy, mint vidéken is, több helyeken az emberek fejében összezavarodni kezdett. Ily hangulat közt érkezik a hír, hogy Sz é k e s - F e h é r v á r r ó l az utczai néptömeg kitörése miatt a zsidók nyakra-főre futni kenyszerültek (ápr. 5.), s csak a harmadnap mulva odaérkezett P u l s z k y Ferencz miniszteri biztos közbevetésére fogadtattak vissza (31. 38. sz.), mely hír igen élénk izgatottságot szült Buda-Pesten. — Ápr. 9-én a közesendi választmány kiáltványa egy másnemű kihágásról értesít. Többen t. i. kivált vidékiek, vörösszínű jelvényeket tüztek fővegjük mellé és ruháikra, kik ellen aztán „néhány polgártárs vérengző kihágással vétett,“ s abbeli tévhiedelmében, mintha a vörös jelvényesek „veszedelmet, vérengzést és lángokat“ terveznének, kényszeríté őket jelvényeik eldobására. (26. sz.) Ápr. 15-én még fenyegetőbb mozgalom volt kitörő félben. A fővárosi iparoslegények t. i. összebeszélvén, a czéhek eltörlését, iparszabadságot kívántak, s néhányan közülök el voltak határozva, a zsidó mesteremberek megrohanását (kik a magyar kézművessegeket mellőzni szokták), s a czéhláda megégetését erőszakosan végrehajtani. A városi és megyei közesendi bizottságok ébersége azonban a kitörésnek szép szerivel elejét vette, s az elégedetlenek, miután számukra egy nagy népgyűlés engedélyeztetett, kívánalmaikat kérelem alakjában a törvény útjára vitték. (34. sz.) Hogy a közrend nagyobb sérelmeket nem szenvedett az itt elősoroltaknál, legfőképen a n é p érdeme.

April 20. Csütörtök.

A felelős miniszterium Pesten a tegnapi botrányos zavargások vezetői és részesei ellen bünvizsgálatot rendel, s alkalmilag a népgyűlések tarthatását korlátozza. „A felelős kormány, — ugymond a hirdetmény, — minden kérelmet meghallgat, minden jogos kívánatot támogat és teljesít, de törvényszegésre irányzott csoportozásokat el nem tűr, s azok követelésének engedni soha sem fog.“ — Továbbá M a d o c s á n y i Pált 150 ezer pfrttal Á r v a -, L i p t ó -, T r e n e s é n -, T u r ó c z - és S z e p e s megyébe küldi, az ott mutatkozó inségnek, különösen a földek vetetlen maradásának meggátolására.

P. H. 36. sz. V. ö. K ö z l. H i v. l a p. 4. sz.

A szerbek U j v i d é k e n gyűlésileg kimondják különszakadásukat Magyarországtól, és csatlakozásukat Horvát-Szlavon-

országához Ausztra kormánya alatt, egyszersmind felkérlik R a - j a č i é karloviczi érseket, hogy szerb „nemzeti gyűlést“ hívjon össze. Végre néhányan közülük P é t e r - V á r a d r a mennek át, s ott, mint már előbb U j v i d é k e n , a magyar jegyzőkönyveket és okiratokat a templom udvarán szitkok között megégetik. U j v i d é k e n a közbátorság megszűnik a magyar és német lakosokra nézve, kik közül sokan Péterváradon keresnek oltalmat.

P. H. 43. sz. Rüstow G e s c h. d. U n g. I n s u r r. I. 62. 63. lap. Az 1840. és 1844. törvényezikkelyek rendelkezése folytán az egyházi anyakönyveket nem magyar ajku vidékeken is magyar nyelven kellett vezetni, s e nyelvkényszer adott alkalmat a szerbek tüntetéseire, melyek majd mindenütt (különösen S z e n t - T a m á s o n , B e e s é n , V e r s e c z e n) az anyakönyvek elleni kegyetlenkedéssel kezdődtek. A miniszterium a mozgalmak hírére vevén, C s e r n o v i e s Pétert küldte ki nyugtalankodó vérei közé biztosképen, kinek a szerbek közt nagy tekintélye és soknemű összeköttetései voltak. Ez máj. 9-én érkezik U j v i d é k r e , mely ezalatt egészen lecsöndesült és megjuhászodott, annyira, hogy az anyakönyv-író pártnégy nappal előbb küldöttségileg hívta meg Ó - B e c s é r ő l a miniszteri biztost. (P. H. 63. sz.) C s e r n o v i e s népszerűsége azonban rögtön szerte foszlott, mihelyt máj. 13-án kijelenté, hogy az időközben kihirdetett rögtönbírótságot, a nemzeti gyűlés (l. e. máj. 13.) tanácskozásai alatt sem akarja felfüggeszteni, noha erre a károlyvárosi püspök vezetése alatt hozzáindított nagy küldöttség is felkérte. Így történt, hogy a nemzeti gyűlés K a r l o v i e z r a ment át tanácskozni. Máj. 15-én a k. biztos U j v i d é k e n közesendi bizottságot nevezett ki, melynek illetékességét azonban a szerb érzelmeik már megtagadták (i. m. 75. sz.) A magyar szerb kérdéssről lásd többet a máj. 13. jegyzetben.)

April 23. Husvét-Vasárnap.

István nádor és kir. helytartó a részek visszakapcsolását elrendeli, s annak végrehajtására W e s s e l é n y i Miklós elnöksége alatt királyi biztosságot nevez ki. A visszakapcsolás ennek folytán Z a r á n d r a máj. 6-án, K r a s z n á r a máj. 8-án, K ö z é p s z o l n o k r a és Z i l a h r a nézve máj. 15-én tényleg megtörténik.

P. H. 39. 58. 61. 68. sz. A R é s z e k (Partium) ügyének történelmi előzményei röviden ezek. Azon időben, mikor Magyarország királyai az erdélyi fejedelmekkel háboruskodtak, nem egyszer megtörtént, hogy ez utóbbiak a magyarhoni megyék közül néhányat elfoglaltak, s

maguk számára békekötésileg is biztosítottak, rendesen életfogytig birtoklás végett. (V. ö. Szalay M. Tört. IV. 178. 451. 525. 599. l.) Az ily módon elszakított megyék közül némelyek, mint Szathmár, Ugoesa, Bereg, Szaboles, Zemplén, Borsod, Abauj. Békés, Arad és Bihar, csakhamar ismét visszacsatoltattak az anyaországhoz, mások azonban közigazgatásilag továbbra is Erdélyhez tartoztak. III. Károly alatt 1733-ban, az országgyűlés mellőzésével, kormányrendelet jelent meg, mely Középszolnok-, Kraszna- és Zaránd megyéket, mintszintén Kővárvidéket és Zilahvárost az anyaországtól kerületi viszonyaik miatt határozottan elszakítá s Erdélyhez tartozóknak nyilvánítá. Az elszakított megyék dolga az országos sérelmeknek századok óta majdnem állandó tárgyat képezte, halomra szaporodtak a visszakapcsolást elrendelő térvénycikkek (minők: 1715: 92; 1723: 20; 1729: 7; 1741: 18; 1751: 24; 1791: 11; 1836: 21;) de a tényleges visszakebelezés csak nem történt meg. Utójjára még Erdély Rendei sértve érezték magukat alkotmányos jogaikban, midőn ez ügyben a magyar hongyülés befolyásuk nélkül határozott, s megtartani kívánták a Részeket, mint a melyekhez szerződési joguk van. A kormány pedig gondosan szítá a keletkező viszály tüzeit a két ország között, s többek közt 1839-ben Középszolnok főispánjának kézalatt meghagyá oda működni, hogy a megye a magyar hongyülésre, világos törvény ellenére se küldjön követeket. A RR. a törvénynek ily módóni kijátszását a kormány részéről az országra nézve igen veszélyes példaadásnak tartották, s óvást tettek ellene. Végre az 184³/₄. hongyülésen a Részeket követ nem küldés miatt bepörölték, s 800 arany forintban elmarasztaltatták, de a követelés végrehajtásának az illető hatóságok (ismét a kormány utasításából) karhatalommal ellene állottak. Mint láttuk, az országgyűlés febr. 12-én és ápr. 6-án állapította meg az 1836: 21. foganatosítását. Mindazáltal ily elkeseredésig fokozott ezivódást csak az Erdélylyel való testvéries összeolvadás szüntethetett meg gyökeresen. — Forradalom után a Részek ismét Erdélyhez csatoltattak.

Pozsony város „gyalázatot hoz magára.“ A nép ugyanis a zsidókat üldözőbe veszi, testi sérelmekkel bánalmazza s boltjaikat kirabolja, sőt a rend helyreállítására kiküldött katonasággal is összetűz és rajta erőt vesz. A kegyetlen dűlás más nap is folyvást tart. Szemere belügyminiszter az erőszakosságok megtorlására ápril 25-én az esemény színhelyére Tarnczy Kázmért küldi kormánybiztosképen.

P. H. 42. 43. 47. 48. sz. Pozsonyváros utcaí népe márcz. 20. és 21-én is erőszakos tüntetésekkel fenyegeté a zsidókat, s hogy már

ekkor nagyobbműrvü kicsapongások nem fordultak elő, a helybeli nemzet-
 örségnek köszönhető. A hivatalos *Pesti Hírlap* ápr. 30. így ír a fen-
 tebbi eseményekről. „Irtózatosa azok; az ember feje ég és fellázad kebele,
 midőn a pozsonyiaknak zsidók elleni harezáról olvas. Ah, uraim, ne ne-
 vezzétek azt zsidók elleni hareznak, mert az valósággal nagyon elleni
 harez, magyarul mondva rablás volt. Szemtanuink oly polgárokat,
 kiket ur embereknek neveztek, ragadmánynyal terhelkezni láttak. az
 osztálygyűlés e harezában . . . Osztálygyűlés! Mily bűnös szó; és
 ez még csak bírta értelemmel. De rablás: ez elviselhetlenül gyaláza-
 tos. . . .“ T a r n o c z y intézkedéseit Pozsonyban 1. Közl. 2. sz.

April. 24. Husvét Hétfő.

A nemzeti miniszterium Eszterházy Pál Bécs-
 ben lévő minisztert ujjal felszólítja (ez ügyben most harmad-
 szor), hogy az ottani hadügyminiszteriumnál eszközölje a kül-
 földön szállásoló magyar katonaság hazajövetelét, miután reá a
 bátorság fenntarthatása czéljából is égető szükség van. V a s-
 m e g y é - b e n (Szombathelyen) ugyanis, a zsidók üldözése köz-
 ben dülnek és rabolnak, S z a t h m á r - b a n a kisebb birtokosok
 a nagyobbak ellen fellázadtak, B é k é s - b e n a volt jobbágyok
 erőszakos foglalásokat tesznek, S e l m e c z e n veszélyes tót moz-
 galom áll kitörőfélben, s a pozsonyi féktelenségek szintén ka-
 tonai erő alkalmazását kívánják. Jelenleg az egész országban
 tanyázó sorkatonaság létszáma alig megy 18 ezerre. A nemzet-
 öröknek pedig fegyvereik nincsenek. A miniszterium, ha ezen
 követelése is elutasíthatnák, azon kívül, hogy az innen eredő es-
 hetőségekért magáról minden felelősséget elhárít, „oly lépések
 megtételét látja elkerülhetlenné, minőkre felelősségének érzete
 kényteleníti.“

P. H. 40. v. ö. 29. sz. A v a s m e g y e i é s s z a t h m á r i r a k o n -
 czátlanságok három vidéki levélben érintve 53 és 76. sz. Önként kínál-
 kozik itt alkalom tárgyalni az 1847. időszak alatt felmerült osztály-
 surlódásokat és birtok sértő mozgalmakat, s fejtegetni azon igen érde-
 kes kérdést: van-e és mennyiben hajlama Magyarország lakosságának a
 kommunizmusra? Szerző azonban e tárgyban gyűjtött adatait s tett
 tanulmányait helyszűke miatt itt elő nem adhatja, s rövid időn másutt
 igyekszik nyilvánosság elébe bocsátani.

N a g y k i k i n d a i l á z o n g á s. A R a d á k György által
 felizgatott, s R a j a c i é r s e k zászlóját hordozó néptömeg a ma-

jorsági földek új kiosztását sürgeti, s követeli, hogy a városházán a magyar nemzeti zászló helyére a szerb tűzessék ki. K e n g e l á t z kerületi bíró ekkor az erőszakoskodni kezdő tömeget, mely 'szétoszlásra hiába szólíttatott fel, egy osztály lovas katonasággal megtámadtatja és szétkergetteti. A nép azonban ekkor felfegyverkezik, fejszét és kaszát ragad s a katonaságot csakhamar elkergetvén, a tanácsházat megrohanja, a háromszinü lobogót letépi, a rabokat tömlőezeikből kibocsátja, több házat felgyújt s a hivatalnokok közül kettőt (C s u n e s i e s és I s a k o v i c s) agyon ver. Ekkép a rakonezátlanok a magyar és német lakosok gyilkolásává fajul. Harmadfél napig tartanak ez iszonyatosságok, miközben K e n g e l á t z s az üldözött lakosok egy része menekül. Nagyobb katonai erővel K i s s Ernő ezredes apr. 29-én érkezik a városba, midőn a lázongók önként meghódolnak s átadják fegyvereiket.

P. H. 41. 45. 47. 49. 79. sz. S e r b. B e w. 63. l. A s b ó t I. 121. l. (az időt hibásan „május“-ra tévén.) M é s z á r o s, Magyar szabadságharcz 9. és köv. l. — A K i k i n d á n okozott kár hivatalosan 6000 pft-ra becsültetett, a zavargás szerzői közül május 17-ig 5-en végeztettek ki. (P. H. 65. sz. V. ö. á p r. 26. máj. 13. j e g y z.)

April 25. Kedd.

F e r d i n a n d osztrák császár az osztrák császárság alkotmánylevelét kiadja.

P. H. 41. sz. (hol az alkotmánylevelét egész terjedelmében.) V. ö. K ö z l. 3. sz. Az alkotmányt aláírták: F i q u e l m o n t (külügy. s id. elnök), P i l l e r s d o r f (belügy), S o m m a r u g a (közoktatás), K r a u s s (pénzügy) és Z a n i n i (hadügy) miniszterek.

J e l l a č i ć B u c c a r i t kizárólag báni hatósága alá rendeli, s annak a f i u m e i kormányzóval és a magyar miniszteriummal való mindennemű összeköttetését betiltja.

P. H. 48. sz.

April 26. Szerda.

I s t v á n nádor s k. helytartó megparancsolja R a j a č i ć karloviczi érseknek, hogy az 1848. 20. foganatosítása végett a g. n. egyesülteknek vallásbeli és iskolai ügyeik iránti congres-

susát, f. é. május hó 27-re Karlovie zra hívja össze. V. ö. máj. 15. jun. 2.

P. H. 43. sz.

Az osztrák bankjegyek iránt egy idő óta lábra kapott közbizalmatlanságot s az ezüst pénznek a forgalomból kivonását a pesti kereskedelmi testületek alaptalan félelemből származott dolgoknak nyilatkoztatják.

P. H. 42. sz.

Ó b e e s e i z a v a r g á s. A szerbek népgyűlés alkalmával felzendülnek, a városi tanácsnokokat üldözőbe veszik (Z á k ó t megverik), a kerület házát lerombolják, a pénztárt kirabolják, 300 rabot szabadon bocsátanak s a határbeli tanyákat felgyújtogatják.

P. H. 46. 49. 59. sz. Az itteni lázongásnak fékezésére legelőbb J o v i c s n y n g. vezérőrnagy érkezik (kit a miniszterium jun. 2-án C s e r n o v i c s biztosnak támogatására rendelt. P. H. 75. sz.) s ki a felkelők garázdaságait tovább hunyt szemmel nem nézhetvén, néhány kevés számú hívének élén ellenök indult, rájuk tüzetetett s közülök 17-et elfogott, kiket azonban később szabadon bocsátott. Hogy e zavar g á s mennyiben találta támaszát, az ó b e e s e i szerb lakosság érületében, bajos eldönteni. A város szerb része nevében 1848. oct. 26-án egy nyilatkozat jelent meg (i. m. 203. sz.) melyben az mondatik, hogy a reactió által a magyarok ellen felfegyverezett ráczokkal egyet nem ért, s azok iránt „nemesak rokonszenvet nem érez, sőt hálatlan magaviselettel párosult rút s égbekiáltó büneiket kárhoztatva, mint istentelen ámitóknak fejére átkot mond“ stb. Azonban ez időben magyar seregek tanyáztak a városban s pár nappal azelőtt (oct. 24.) tartá É d e r vezérőrnagy a magyar sereg átalakulási ünnepélyét, melyen B e ö t h y és B e r n á t h kormánybiztosok is részt vettek. (294. sz.). Az akkori körülmények oda mutatnak, hogy a lázongási hajlam a szerb elemnél általános volt. Kikiindán megkezdődvén a háborgás, gyorsan elterjedt B e e s é n, Z e n t á n, K a n i z s á n, S z e n t t a m á s o n és F ö l d v á r o n. A S e r b. B e w. írja, hogy mindenik községnek meg volt a maga kis forradalma, mi rendszerint a régi hivatalnokok elkergetésében s njak választásában állott. Hogy C s ó k á n, T. S z. M i k l ó s o n, P á d é n, és H e g y e s e n a mozgalom ki nem tört, C s u t a k K á l m á n torontálmezei őrbiztosnak köszönhetni, kinek ebbeli érdeme elismerésül I s t v á n nádor később méltányoló kéziratot küldött. (P. H. 102. sz.). V. ö. máj. 13. jegyz.

April 27. Csütörtök.

E ö t v ö s vallás- és közoktatási miniszter az 1848: 20. foganatosítása végett a protestans egyházkerületeket az „egyházi és iskolai reform ügyében“ f. é. aug. 1-én Pesten tartandó értekezletre meghívja. V. ö. jul. 10.

P. H. 43. sz.

S z e r e d e n és környékén a lakosság a z s i d ó k lakhelyeit s boltjait megrohanja, kirabolja és feldúlja. Az embertelen rakonezátlankodás, miután az uradalmi tisztek fellépése kellő eredmény nélkül maradt, másnap is folyton tart.

P. H. 50. sz.

J e l l a č i é b á n Horvát-Szlavonország területére rögtönbírótságot rendel. Miután ugyanis „némely rossz és gonosz indulatu emberek, nevezetesen azok, kik a horvát-szlavon haza iránt ellenséges érzületűket eddig is minden alkalommal kimutatták, a jelen forrongó idő körülményeit felhasználva a népet, a nemzeteket, s az alattvalókat és a parasztokat, mindenféle hazugsággal nyugtalanságra és zendülésre ösztönzik,“ szükségesnek látja közhírré tenni, hogy a köztelherviselést és a jobbagyság eltörlését, noha ez utóbbit a márez. 25. nemzeti gyűlés magában is kivívta volna, a horvát követek közreműködésével a pozsonyi országgyűlés határozta el, s a király szentesítette. Ezen vívmányokat senki sem veheti el többé, de a volt jobbagyoknak azért tiszteletben kell tartani a földesuri birtokot. Miután azonban ez ellen sokan vétének, rögtönbírótságot állítatnak fel a rablók, gyujtogatók és lázítók ellen, ez utóbbiak alatt értvén azokat, kik a király és a bán ellen lázítanak, kik a köznemességet azzal bujtogatják, mintha „az u. n. illyrek“ hozták volna rájuk a köztelherviselést, a parasztokat pedig azzal hitegetik, hogy ők magyarok és nem horvátok, s hogy a magyar urak mentették fel őket a robottól stb. V. ö. m á j. 10.

Az okm. P e j. nál 5—7. l. A P. H. (47. v. ö. 124. sz.) szerint már apr. 19-én küldött a bán rendeletet Z á g r á b megye alispánjához, meghagyván ennek, hogy rögtönbírótságot hirdessen mindazok ellen, kik a Fölség, a (horvát) haza és a (horvát) nemzetiség ellen lázítani merészelnének. (V. ö. Füg. I. 163. l.) Ezzel megkezdte J. azon cselekvé-nyeinek hosszú sorát, melyeknek czéljok volt, a magyar nemzetiséghez

szító horvát pártot elhallgattatni és elnyomni, s a lakosságot gyűlöletre és fegyverfogásra ingerelni Magyarhon ellen. A fentebbi rendelet is ügyes szerkezete által azt a képtelenséget látszik elhitetni a tudatlan néppel, hogy a köznemességre az adót a magyarok rótták, ellenben a robot eltörlését az illyreknek lehet köszönni. Z á g r á b b a n ezalatt személyes bátorsága sőt élete volt veszélyezve annak, ki a magyarokhoz ragaszkodását nyilvánítani meré. V a r a s d o n a tanács letétetett, mert a pesti miniszterium hatóságát elismeré. (P. H. 85. sz.) Apr. 22-én a z á g r á b i magyar kaszinót a esendbizottság bezáratta s illyr zászlóval látta el, azon ürügy alatt, hogy ott fegyverek vannak elrejtve (i. m. 64. sz.) A zágrábi lap, G a j j a l s a Z á g r á b b a gyűlekező papokkal kezét fogva, a kedélyek erőszakos felzaklatására hű szövetségesei voltak a bánnak. A népnek azt hirdették: „Magyarok jönnek rátok a nyert szabadságot elvenni; ezen vad esoport gyermekeiteket ölni, nejeiteket s leányaitokat megszeplősíteni fogja, papjaitokat elüzendik, s magyar lutheránus vagy pláne kálvinista lelkészeket hoznak magokkal számotokra. Nem leszen szabad az atyának gyermekével, férjnek nejével anyanyelvén — hanem csak magyarul beszélni,“ stb. Naponként érkeztek vidékről a népesoportok, kiket a robot elengedése felől (melyet a magyarok vissza akarnak állítani) oklevelekkel ajándékozott meg a bán (85. sz.), ki nem sokára mint „Istentől küldött Messiás“ tekiutetett s magasztaltatott, az értelmetlen esoportok előtt pedig ilyen beszédeket tartott: „Testvérek! még nektek soha sem volt ilyen bánatok, a ki anyanyelven szólt volna hozzátok. Mindig idegen ajkuak valának, azért is rabok voltatok. Én szabaddá foglak titeket tenni . . . de . . . vakengedelmességet kívánok.“ E szónoklatai után a tömeg rendszerint koresmákba vezetett s ott, néha a bán jelenlétében, lerészegítették. A magyarelles horvát földesurak szélteben híresztelték, hogy ők maguktól szabadítják fel jobbágyaikat, s a robotot nem a magyarok törölték el. (70. sz.) A köznép eleinte gyanakodott s az urbériség eltörlése felől is kételkedett. Ekkor J. nyílt körlevelet boesátott ki, melyben bizonyosokká teszi a jobbágyokat a robot s a papi tized eltörltetése felől, a nélkül hogy a magyar törvényhozást egy igével emlitené. (Az apr. 15. kelt okmány P e j . - n á l 4, l.). Május elején a Z á g r á b b a szorult magyarok már esdve kérték a miniszteriumot, nyujtson valami módot menekülhetősökre, mert fejökre halál van esküdvé s helyzetök kétségbe ejtő. A miniszterium azonban csak jun. 2-áról téteti közhírré, hogy a Horvátországból kimenekültek gyámolítására, a személy és vagyonsbiztonság fenntartására a D r á v a mellékére C s á n y Lászlót küldte, ki az illető megyék nemzetörsége s az oszéki katonai erök felett is rendelkezhetik. (75. sz.) A közbeeső időt pedig azzal tölté a kormány, hogy J. józan megtérésére váraozott. E ezélből őt a miniszterek s István nádor, april havában (apr. 24. táján, — és semmi esetre sem május 10-én, mint R ü s t o w s A s b ó t h hibásan állítják. V. ö. I s t v á n hiv. levele

P. H. 62. sz.) bizalmasan felszólították, hogy ha az utóbbi vívmányokban nemzetére nézve sérelmeket lát, egyenlítsék ki békés uton, jöjjen el a bán P e s t r e (tetszése szerint bármikor május 10-ig), s értekezzenek ott a két ország közös ügyeiről, a tartományi gyűlés határnapjának kitűzéséről, a beigtató királyi biztos kinevezéséről s általában a horvátok kívánalmairól, a magyar kormány tagjaival, kiknek, mint hivatalos lapjuk ekkor írta, „erős szándékuk és törekvésük mindenben, mit a törvény, méltányosság és igazság megenged, oda munkálódni, hogy a kölesönös bizodalom Magyar és Horvátország között erősödjék.“ (P. H. 39. sz.). De a bán a bizalmas felszólítást visszautasította. „Levelében nem annyira Horvátország nemzetiségének, önállásának, municipális jogainak állítólagos sérelmeit emeli ki, hanem főkép a dynastiának az 1848. törvények által sértett érdekeit hozza fel, melyeket mint katonai és hű alattvaló védeni tartozik.“ (D e á k F. a P e s t i N a p l ó b a n 1861. 70. sz.)

April 30. Vasárnap.

A pesti R a d i k á l k ö r nyilatkozatot intéz a miniszteriumhoz, mely szerint a szerb-illyr mozgalmakra való tekintetből szükségesnek látja, hogy országos toborzás útján minélelőbb egy önkéntes hadsereg (különösen tüzérség) állíttassék fel, melyhez a rendelkezés alatt levő sorkatonaság is csatolandó, továbbá kéri a kormányt, hogy a honpolgárokat pénz-, élelem és más nembeli adakozásokra szólíttassa fel, s hogy mindezek haladéktalanul és célszerűen eszközzésbe vétethessenek, szaporítsa a haditanácsot több szakértő és értelmes egyénekkal. E nyilatkozatot máj. 2-án nyújtja be T e l e k i László elnök.

P. H. 46. sz. E nyilatkozat keletkezési történetére tartozik, hogy apr. 23-án K o l o z s v á r r ó l E r d é l y rokonérzetének és ragaszkodásának tolmácsolása végett a nádorhoz és miniszterekhez egy 14 tagú küldöttség érkezvén (43. sz.), ennek tiszteletére april 29-én (Szil. hibásan egy helyt april 30-at, más helyt april 24-et Forr. Tört. 48. l. és F. Férf. 1. l.) lakoma rendeztetett, mely alkalommal W e s s e l é n y i beszédet tartott ezen tárgyról: „Veszélyben van a hon, fel minden, ki magyar, ki polgár.“ Nemesak a szerbek proclamálják az elszakadást, így szól W., hanem „leghitelesebb kutfőkből merítve mondhatom, hogy J e l l a c i e a horvát bán, ellenforradalom élére álland, ... horvátaival s 20 ezeren felülálló határhozeivel visszaállítani a dolgok régi állását,“ a ki azt hirdeti, hogy „a mit nálunk s az örökös tartományokban a jó király a szabadság s a jogok érdekében tett, mindaz töle csak kicsikartott.“ (P. H. 44. sz.) E beszéd következtében formuláztatott másnap a nyilatkozat. — A R a d i k á l k ö r april 16-án vette fel e nevet, azelőtt „E l l e n z é k i-

kör“ lévén (33. sz.) Windischgrätz bevonulásával élete megszünt. Később Hentzi szállás-helyiségét is összelövette, részvényesei pedig részint mint honvédek, részint mint hivatalnokok érvényesíthették elveiket. Ez okból az egylet 1849. jun. 24-én végkép feloszlottnak nyilvánította magát. (Resp. Szerk. Erdélyi. 8. sz.)

Balásfalvai gyűlés. Barnutz Simon tanár meghívása folytán Balásfalván mintegy 2 ezer oláh, jobbára az értelmiségből, főkormányzékai engedély nélkül népgyűlést tart, s itt az oláhok kívánatairól és sérelmeiről értekezve, elhatározza, hogy azokat egy, a gyűlés által kinevezett bizottság által formulázottan, mint tanácskozási pontokat, a máj. 15-én tartandó oláh nemzeti gyűlés elébe terjessze. Egyelőre az unio pártoltatik.

Köv. E. T. 21. l. Függ. I. 48. l.

Május 2. Kedd.

Vág-Ujhelyen a lakosság megrohanja és kirabolja a zsidókat, s rajtuk irtóztatós kegyetlenségeket visz véghez. Két nap alatt (máj. 2. és 3.) mintegy 600 zsidó-lak romboltatik össze. Végre a Trensín városából segélyre szólított nemzetőrök megrohanván a rakonezátlankodókat, fegyverrel vetnek véget a zavargásnak.

P. H. 58. 68. sz. Egy belügyminiszteri tudósítás azt mondja: „Vág-Ujhelyen szörnyű rablás és vérengzés követetett el. Nagy sereg nép gyűlt össze a környékből mindenféle fegyverrel. A katonaság nem birt vele. Ennek folytában a belügyminiszter futár által Tarnóczy Kázmér kir. biztos urat meghatalmazta a Pozsonyban tanyázó katonaság egy részét azon vidékre áttenni, s gyökerében elfojtani a gonosz irányt (i. m. 50. sz.) Miután Trensénben több helyütt is kiütött az erőszakos lázongás a zsidók ellen (Pruszkán az előjárók voltak a vezérek), e megye területén rögtönbírótság állítottatott fel. Szemere pedig e zavargásokból alkalmat véve rendeletet küld a törvényhatóságokhoz, melyben az efféle erőszakitételek megfékezését különösen kötelességül teszi, egyszersmind pedig meghagyja, hogy a zsidókat házanként írják össze, annak kimutatásával, hogy mennyiben van települési engedélyök. (63. sz.) — Tudva van, hogy hazánkban utoljára az 1840: 29. szabályozta a zsidók települési jogát. A volt kormány alatt azonban sok helyt ütötték fel zsidó-polgártársaink sátorfáikat, hol települési joguk sem volt, s törvényszerint lakniok sem volt szabad. E visszaélés nagy mértékben fokozta irányukban az ellenszenvet.

Május 3. Szerda.

Nagyszebenben nyilvános tüntetés a Magyarhonnal egyesülés ellen s az Ausztriával leendő szoros kapcsolat mellett.

P. H. 55. sz. K ö v. E. T. 23. l.

Május 5. Péntek.

A szász egyetem Nagy-Szebenben bizottságot nevez ki a szász alkotmány reformálására, s két testületet bíz meg, a szászokat arra bírni, hogy a Magyarhonnal egyesülésben vallásuk és nemzetiségük veszélyeztetését lássák, s a megnyitandó tartományi gyűlésre olyan követeket küldjenek, kik az uniót nem pártolják.

K ö v. E. T. 24. l. V. ö. P. H. 59. sz. Sz e b e n s z é k az oláhok fellépése által is (lásd máj. 15.) neki bátorodva, máj. 18-án S a l m e n Ferencz elnöklete alatt kinyilatkoztatja, hogy az egyesülés a szászokra nézve nem üdvös, Ausztriára nézve pedig veszedelmes, s e nyilatkozattal a Fölséghez kérelmező küldöttséget indít, a többi székeket pedig felhívja, hogy a kolozsvári gyűlésre követeket ne küldjenek. Mindamellett a többi székek megválaszták követeiket. Legutoljára Szeben is.

Ferdinand Erdély nagyfejedelemség három nemzetének (a Részeket kihagyva), tartományi gyűlését f. e. máj. 29-re K o l o z s v á r r a kitzüzi, tanácskozási tárgyakul kiírván az udv. kanczellárságra való kijelölést, a kir. táblai elnök megválasztását, a Magyarhonnal egyesülést (unio), az urbériség eltörlését, a köztelherviselés elrendelését, az oláhok állapotáról, polgári és vallási jogairól törvény által gondoskodást és egy sajtótörvényjavaslat készítését. Teljhatalmu kir. biztosul a gyűlésre P u e h n e r nagyszebeni hadparanesnok rendeltetik.

P. H. 60. sz. A k. leirat még K ö v.-nál Okm. 7. l. A meghívó levél (latinul szerkesztve s Apor L. és Szentgyörgyi Imre által alájegyezve) Erdély szabadelvű rendeinél nem csekély visszatetszéssel találkozott, miután első helyeken oly hivatalok betöltését tüzte ki tanácskozás alá, melyek ezentúl csak azon esetre maradhatnak fenn, ha az unio nem létesül. A higgadtabbakra nézve azonban elég megnyugtatót és biztositékot nyújtott az 1791: 12, mely felhatalmazza a RR.-et, hogy a tanácskozási tárgyak közül, a meghívó rend sorától eltérőleg, azokat tüzhetik

első helyre, melyek sürgetősebbek és fontosabbak. P u e h n e r kinevezése sem volt kedves, annyiival kevésbé, mert I s t v á n nádor az erdélyi küldöttek előtt ápr. 23. kilátásba helyezte, hogy kir. biztosul „nemzetünk kedveltjét“ fogja kieszközölni.

Május 6. Szombat.

Ferdinand király Bécsben két kéziratot ad ki. Az egyikben István nádort egy Horvátországba küldendő kir. biztos dolgában utasítja, kinek feladata leendő elnyomni az ott felmerült, s Magyarországgal és a birodalommal való egység tekintetében veszélyes elkülönzési törekvéseket. A másikban pedig Jellačić bánnak megparancsolja, hogy „határozott és rendíthetetlen akarata“ lévén fenntartani „a Magyarország koronája alatt egyesült tartományok egységét,“ a nádor kir. helytartónak és a magyar miniszteriumnak, melyre az 1848: 3. szerint a kapcsolt Részek kormánya is bízott, a kormányzás minden ágában pontosan engedelmeskedjék. V. ö. máj. 11.

P. H. 58. sz. A kéziratok (utóbbik máj. 7. kelttel) még P e j . - n á l 8. l. — Jellačić némely elszakadásra és lázadásra mutató iratait máj. 1-én Batthyány bemutatá a minisztertanácsnak, minek folytán ettől azon megbízást nyerte, hogy másnap (máj. 2.) menjen fel a királyhoz, s eszközöljön ki oly rendeleteket, hogy a m. kormány törvényes hatósága ellenszegülőkre ne találjon. (Miniszt. közlemény P. H. 57-dik szám.)

Szerémmegye Uj-Vukovárt tartott közgyűlésében az utolsó pozsonyi országgyűlés törvényezikkeit felolvastatván, elfogadja. Jellačić bán azon levele, melyben a megyét a pesti miniszterium iránt köteles engedelmességtől letiltja, szintén felolvastatván, határozattá válik, hogy feliratilag kérdeztessék meg a Főlség, vajjon a megye a bánnak tartozik-e engedelmességgel, vagy a magyar miniszteriumnak. Egyszermind a szerb nyelv hivatalosnak nyilvánítatik.

P. H. 65. sz. E megye Dubravay János illyr érzelmű főjegyző lázításai folytán ezután nem sokára (máj. 30.) nyíltan Jellačić zászlója alá szegődött, alkotmányos magyar alispánját és aljegyzőjét száműzte (89. sz. Közl. 67. sz.), s népfölkelését Joannoviés Csicsa által a kapcsolt Részekben leghamarább szervezte (V. ö. jun. 6.)

Május 7. Vasárnap.

Ferdinand király Jellačić zágrábi, Hrabovszky pétervárad, Piret bántási és Lederer budai hadikormányzóknak tudtul adja, hogy az 1848: 3. folytán a határőrvidék és a magyar katonaság „jövőre minden kiadandó parancsokat és rendeleteket az illető magyar miniszterium utján veendő” s „ahhoz intézendők minden hivatalos jelentések.” Mészáros ezredesnek pedig rendeli, hogy mintán hadügyminiszterré van kinevezve, ezrede kormányát tegye le, s tárczája elfoglalására siessen haza, B. - Pestre.

P. H. 58. V. ö. 52. sz. A hadparancsnokokhoz szóló parancsra nézve a Függetlenségi Nyilatkozat azt állítja, hogy a parancs köröztetés végett Istvánhoz Budára beküldetett, de onnan a nádor által ismét visszavétették. Azonban, hogy ily eljárásra szükség lett volna, az akkori körülmények összevetéséből nem tűnik ki. A reakció ugyanis, vagy más szóval, a marceziusban uralmától leszorított s magát ujjalag a király környezetébe fészkelte absolutismus, talált arra módot, hogy az ilyen királyi parancsok hatása már előre ellensúlyozva legyen, a menyében meghittei által arra inté magyarországi közegeit, hogy ezentul is csak a bécsi miniszterium utasításaihoz szabják magukat, s ha a király neve alatt ezekkel ellenkező szellemű rendeleteket kapnának, ne engedjék megzavartatni magukat. A mai rendeletek, ugyszintén a máj. 6. kéziratok is ellenjegyzés nélkül adattak ki. — Mészáros máj. 24-én érkezik meg Pestre. (Nem pedig „ápr. végén,” mint Mészáros K. írja „Kossuth Leveli”-ben 8. l. V. ö. P. H. 63. sz.)

Május 8. Hétfő.

A báni értekezlet Zágrábban a dalmát-szlavon-horvát tartományi gyűlés egybehívására és összeszerkesztésére tervet készít. E szerint a gyűlés f. e. június 5-én nyitja meg. A követek (számszerint 192) népképviselő utján választatnak meg, úgy t. i., hogy az öregek és családtyák nevezik ki a választókat. Választható minden bennlakos, 24 éven felüli, irástudó honfi, „kinek az illető helyen ingatlan vagyona vagy polgárjoga van,” születés-, vallás- és rangkülönbség nélkül. A megnyitandó gyűlésen „az osztrák-szláv tartományok képviselőinek, ha ezek . . . a gyűlést jelenlétükkel megörvendeztetni akarják, illendő hely

készítették.⁴ E terv a bán által egyszeri használatra megerősítve, később kihirdették.

A rendelet, mely máj. 8. és köv. napokon dolgoztatott ki, Pej-nál 9—13. l.

Május 10. Szerda.

István nádor s kir. helytartó Szemeré ellenjegyzése mellett felszólítja Jellačićot, ki még be sines igtatva báni hivatalába, hogy azon körlevelét, melyben a Kapcsolt-Részek hatóságait az anyaországtól elszakadásra serkenté (l. márcz. 23.) s azon rendeletét, melyben Szerém-, Pozsega- és Verőce megyék területén még politikai vétségekre is rögtönbiróságot hirdetett (v. ö. ápr. 27.) rögtön huzza vissza, miután azok törvénybettközök és érvénytelenek. Továbbá a Kapcsolt-Részekbeli törvényhatóságokat, s utóbb említett megyéket tudósítja, hogy mindkét kiadvány alkotmányellenes és semmis. A rögtönbirósági jog, melylyel bármely hatóságot csak a nádor kir. helytartó ruházhat fel, a mennyiben közbátorsági tekintetből szükség lenne rá, meg fog adatni, de nemesak az eddigi rendeletek által korlátolt értelemben. A hatóságok a magyar kormánynak szigoru büntetés terhe alatt tartoznak engedelmeskedni, egyébiránt az anyaországgal való törvényes kapcsolat ellen eddig elkövetett merényletek megvizsgálására és megfenyítésére, mintszintén a törvényes rend helyreállítására, a máj. 6. kir. leirat szerint királyi biztos fog kiküldetni.

P. H. 55. sz. A J.-nak szóló parancs máj. 11-ről kelteve még Pej-nál 18. l. A hatóságokhoz szóló kormányrendelet egyike latin szövegben (P. H. 66. sz.) május 15-én érkezett Zágrábra, hol mihelyt a városháznál elolvastattott, a Márktéren tüzet gyújtottak, hogy ott a pesti levelet megégetik, mit csak a bán közbelépése gátolt meg. A felizgatott néptömeg azonban a nádor és miniszterek arcképeit még azon este macskazene kíséretében megégette. (64. sz.) Másnap (máj. 16.) a zágrábmegyei kisgyűlés is megkapta a rendeletet. Egy szerb hírlap idevonatkozólag ezt írja: „Ezen küldvény . . . félretétetni határozottatott. Ezen küldvényvel horvát-szlavoniai nemzetünknek holmi parancsokat és commisáriust feltukmálni törekednek; kinek, mint mondatik, az egész hős határszéli katonaság, nemzeti örsereg s tudja az isten ki még, engedelmeskedni köteles. A nagyszámu gyülekezetnek ily felfuvalkodottság

oly nevetségesnek tetszett, hogy mind, de maguk a parasztok is, kacagni kezdtek. Hagyjon fel velünk a m. miniszterium és nádor, ne bántsák szentségeinket, paranosoljanak ők a magyaroknak.“ (P.H. 70. sz.)

Lederer-féle macskazene. A fővárosi ifjuság esteli 10 órakor tömérdek nép kíséretében vonul át Pestről Budára, s itt a Szent-György téren macskazenét kezd Lederer Ignác hadparancsnok ablakai alatt, mint a ki az állítólagosan üres fegyvertárból a népnek fegyvert adni ujabban is vonakodott. Azonban alig kezdődik meg a tüntetés, midőn Lippe és Cerini főhadnagyok vezérlete alatt e végből előre kirendelt lovas és gyalog katonák törnek elő rejtett helyeikből, s a néző közönséget, a nélkül, hogy előbb távozásra felszólították volna, fegyverrel megrohanják. A meglepett népből 20-an megsebesülnek s ezek közt hárman életveszélyesen. A Pestre átfutott nép azonban, mely a macskazenében semmi részt sem vett, ártatlansága érzetében boszura gerjed; a Ferenczrendiek egyházában meghuzatnak a vészharangok, s az ingerült tömeg felfegyverkezve, már készül áttörni Budára, midőn ebbeli szándéka kivitelétől a mindig mérsékelt Nyáry visszatartoztatja. A miniszterek a katonaságot a további beavatkozástól eltiltván, ígéretet tesznek (éjfél után), hogy ez ügyben szigorú nyomozást fognak tartatni.

P. H. 54. s köv. sz. A vizsgáló bizottság (elnöke Zoltán belügyminiszteri tanácsos) jelentése 66. sz. V. ö. Palugy. 85. 86. l. Majlát 45. l. Ezen időben a polgárság és az idegen eredetű helybeli katonaság közt számosak voltak a kölcsönös ingerlések, apróbb tüntetések és surlódások, mikre legtöbbször némely meggondolatlan szájhösöktől eredt az indítás. Végre (máj. 13.) Szemere kinyilatkoztatja, hogy a rakonezátlan polgárokat a nemzetörsséggel és sorkatonasággal fogja rendre kényszeríteni, ha kihívó magaviseletökkel alább nem hagynak. (P. H. 63. sz.) Lederer a macskazenét követő nap elhagyta Budát és Bécsbe távozott a vizsgálat elől. A kormány ekkor meghagyja Eszterháznak, hogy „b. Lederer Ignácznak itteni (Buda) megjelenését a maga útján eszközölje,“ (a miből semmi sem lett), s ezen kívül, eddigi félrendszabályaihoz híven, b. Boyneburg Móricz osztrák altábornagyot bizza meg a főhadí kormány ideiglenes vitélével. (A rend. i. m. 55. sz.) Lederert a Főlség júniusban felmentette állásától és „tábornagyi rangra“ emelte (93. sz.), Boyneburg pedig, miután hivatalát négy hónapig a bécsi hadügyminiszterium teljes megelégedésére ve-

zette, a magyar kormány közbevetésére szeptember elején mozdított el állásától. (Batthy. levele 194. sz.)

Liptó-Szent-Miklóson némely panszlávok tót nemzetiségű gyűlést tartanak, s itt a magyarországi tótok, mint a haza „egyenjogusított őse népe számára elidegeníthetetlen jogokat reclamálnak“, s „a legitimitás és törvényes rend érdekében“ egy külön, katonailag rendezett önkényes csapat szervezését határozzák el az osztrák kormány részére.

Moyses püspök felterjesztménye 1861-ben. P. Napl. 1861. 291. sz. Ezen felterjesztmény szerint a tótok sérelme az volt, hogy ők, kik a magyarok beköltözése előtt „örömteljes művelődési fokon“ állottak, ez utóbbiak által „az ország termékeny lapályairól kiszorítatván“ (hinc illae lacrimae!) felelték „a nemzetiségi egyenjogúság rovására... lassanként és rendszeresen fejlődött a magyar hegemonia.“ E sérelem ürügye alatt a cseh panszlávok 1830. óta főként irodalmilag és némely ev. egyházi közegek által mindent elkövettek, hogy a felvidéki tótokat a magyaroktól elidegenítsék. A régi igazgatások a mozgalmak kezdetén fokozott mértékben újultak meg. Márczius óta Liptó, Turóc, Pozsony és Nyitra megyéket panszláv emissariuskok járták fel. Hurbán és Hodzsa, maig is életben levő ev. lelkészek Sturral kezét fogva, különösen kitüntették magukat a panszláv eszmék, a prágai hírhedt kiáltvány (v. ö. máj. 14.) és a magyar gyűlés terjesztésében. Előbbi azonban a hatóságok üldözése folytán később elhagyni kényszerült az országot. Ekkor a prágai szláv gyűlésen (juniában) maga beszélt el, hogy „önkéntes csapatok alakítására hívta fel a szlávokat a magyarok ellen, mert míg ezek ki nem irtatnak, nincs remény Szlávia jövődjéje iránt.“ Hasonló jó akarrattal szólott Stur a német Ausztria ellen, „melynek — úgymond — már neve is keblét épével és dühösséggel tölti el.“ (P. H. 1848. 84. sz.) E szláv gyűlés központi bizottsága a magyarországi panszláv törekvéseknek ezen kifejezést adja: „A magyarországi szlávok nem lehetnek többé a magyarok uralkodása alatt. Magyarország... ezentúl csak egyenlő jogú nemzetiségeket fog ismerni. A németek hallgassák ki a tótótól. A magyarok is erre kényszeríttessenek országgyűléseiken. Különben ha harezra kerül a dolog Magyarországon, kijelenti a cseh bizottmány ünnepélyesen, hogy a borzasztó polgárháborúban közös rokonaik mellett fel fognak kelni.“ (j. m. 91. sz.) E felkelés, mint alább (sept. 18.) látandjuk, meg is történt. Felvidéki tót testvéreink azonban a panszláv igazgatók sugalmazásaira általában nem hajlottak, sőt a magyar kormány kívánatára az egész forradalom ideje alatt készséggel állították ki njonezilletőségeiket. Hurbán jobbára csehekből szervezte a maga csapatát. Lewartowsky hadnagynak, ki 1849. jun. egy második ön-

álló tót csapatot vezetett a magyarországi szlávok „felszabadítására,” segéret szintén az ország határán kívül, Ungarisch Hradischon kellett alakítania.

A máramarosi oláhok „hűségüket nyilatkoztatják ki a király, haza és nemzet” iránt. Ők magyarajkú polgártársaik ellen szövetkezni senkivel sem fognak, s belölök „panszlávok soha sem válnak,” — annál fogva a magyar miniszterium részéről a „rác-illyr befolyás ellensúlyozására” netalán küldendő emissariusra semmi szükségök sincs.

A nyilatkozat P. H. 78. sz. E nyilatkozatot a megye minden oláh ajkú lakosa nevében M. Szigethen aláírták: Mihályi Gábor, Mann József, Jurka János, Vlád László, Mihályka László, ifj. Jura György és Mihályi György, azonban, sajnos, hogy sokan, kiknek nevében szólt a nyilatkozat, nem maradtak hozzá hívek. Az Erdélyi elhatáros vidéken lakó hegyi oláh nép. öszre kelve, fenyegető hangulatot öltött; összeköttetésbe tette magát Urbannal, ennek utasításait úgy értelmezvén, hogy „minden nadrágos embert fogjanak meg és akasztanak fel” (i. m. 198. sz.) A mozgalom nyílt lázadásban is kitört. A sóbányák veszélyben forgottak. A rakonezátlankodás Borsán érte tetőpontját, hol az oláhok az ujonczozó bizottságnak ellenszegültek, Urbántól pazsurákat (kétfejű sas ábra darabka papíron) hoztak, s kijelenték, hogy a „esászár”-ral és az Erdélyiekkel fognak tartani. E falut aztán Ferenczy hadnagy egy csapat határral megostromolván, erőszakosan kényszeríté hódolatra (205. sz.). A katonaság távoztával a garázdaságok ismét kitörték, a midón (oct. 28.) Péterfi András őrnagy szigethi és szabolcsi nemzetőrökkel rohanta meg a helyet, s azt felgyújtatta. (223. sz.) A főbb czinkosok közül pedig később négyen felakasztattak. (228. sz.)

Május 11. Csütörtök.

István nádor és kir. helytartó Szemere ellenjegyzése mellett Hrabovszky János altábornagyot és pétervárad-i hadparancsnokot a Kapesolt Részekbe királyi biztosképen küldi ki, az ottani törvényhatóságokat, a határőrséget és a sorkatonaságot hatósága alá rendelve, s feladatául tűzvén, hogy a maga mellé veendő polgári egyénekkal egyetemben a közbátorságra ügyeljen fel, az elszakadási törekvéseket fékezze és büntesse meg, s a máj. 10-kén megadott rügtönbirósági hatalmat, a meny-

nyiben szükségesnek látná, más egyéb bűnök fenytésére is használja fel.

P. II. 55. sz. A rend. még P e j.-nál 20. l. E kinevezés kevés szerencsével történt, a mennyiben H. hatalmát nem tudta érvényesíteni és éreztetni a lázongókkal. J e l l a č i ć a kormány e kinevezését azzal a megvetéssel fogadta, melylyel a többit. H.-nak mindjárt eleintén kijelenté, hogy ha az országba teendi lábát, életéért sem állhat jót. Majd június 12-én N u g e n t biztosát küldi hozzá, kinek hatósága alá S z l a v o n i á t és a H a t á r ő r s é g e t adta, oly kijelentéssel, hogy H. is neki (N u g e n tnek) tartozik engedelmességgel. (P. II. 84. sz.) H. tiltakozott e furesaság ellen, de parancsainak teljességgel nem tudott fogamatot szerezni. Az egyes hatóságok olynemű tüntetéssel éltek, mint péld. Z á g r á b m e g y e, mely azt határozta, hogy ha H. a Kapesolt Részek és a szerbek dolgába fegyverrel fogna beavatkozni, a bán által kihirdetett rögtönbiróság alá essék. (119. sz.) — M é s z á r o s (M. Szab. Előj.) H.-it a horvátokkal eleitől fogva egyetértőnek, sőt „áruló“-nak mondja, azonban erre nézve semmi tényleges bizonyítékot sem említ. Annyi tény, hogy biztosi minőségében kellő erélyt és gyorsaságot nem fejtett ki, s e miatt vele a m. kormány sem volt megelégedve, azonban a bécsi hadügyminiszterség sem volt, annyira, hogy őt elfogatása után a cs. k. haditörvényszék 5 évi börtönre ítélte; — s e z t á n i n d o k u l s z o l g á l h a t a r r a, hogy mi legalább ne gyanúsítsuk.

A b á n i é r t e k e z l e t Z á g r á b b a n feliratot intéz a Fölséghez. E szerint a hárommegy királyság nem engedelmeskedhetik a magyar miniszteriumnak, mert az „a szláv nemzet iránt ellenséges elemekből, a (horvát-szlavon-dalmát) királyságok minden befolyása nélkül alakult, erkölesi kényszer folytán állított fel... az osztrák monarchia közös kapesából való tökéletes elszakadás magyát hordja magában,“ s a pozsonyi törvények még ki sem hirdettettek a Kapesolt Részek gyűlésén. A közbátorság fenntartása ezéljából szükség volt a bán erélyes rendszabályaira (v. ö. apr. 27.), s a magyar kormánynak nincs igazsága, midön a bán és a horvátokat jogaiktól megfosztva, egyszerűsmind mint honárulókat, felségsértőket és gonosztévőket akarja megbélyegezni, holott alattvalói hűség dolgában a horvátok, kik közül most is 40 ezeren vérzenek O l a s z o r s z á g b a n a trónért, feljebb állanak a magyaroknál. Kéretik a Fölség, hogy ne bocsásson ki oly rendeletet, s ne engedjen meg oly kormányi lépéseket, melyek J e l l a č i ć intézkedéseivel ellenmondásban ál-

lanának, sőt inkább addig is, míg a tartományi gyűlés szabályozná a belügyeket, adjon neki „legkorlátlanabb teljhatalmat, mindent intézni és végezni, mit ő a rend és nyugalom fenntartására s a nemzeti érdekek biztosítására ezen királyságokban szükségesnek vélel,“ miután „ez az egyetlen mód a hazát a féktelenségtől és a fenyegető polgárháborútól megmenteni.“ Ha ezen kérelem teljesítését „a magyar (magyárisch) ellenfelek“ meggátolnák, „nem marad egyéb hátra, mint a törhetetlen jobbagyi hűséghez való változatlan ragaszkodásunkhoz képest nemzeti és politikai létezésünk megőrzése végett saját elhatározásból mindazon lépéseket megtennünk, melyeket a körülmények szüksége és kényszere parancsolni s az önfenntartás üsztöne sugalni fognak.“ Sajnosan veszi, hogy a márcz. 25. nemzeti gyűlés halaszt-hatatlan kérései sem teljesítették. V. ö. máj. 6.

Az okm. P e j -nál 14—18. l.

Május 13. Szombat.

Szerb nemzeti gyűlés vagyis Skupstina Karlovi-
czon. A gyűlést ünnepélyes isteni tisztelet előzi meg, melyen R a j a č i ć érsek a lelkészek által vezetett több ezer főre menő szerb néptömeg és számtalan ez alkalomra érkezett szervián előtt beszédet tart ezen tárgyról, hogy „a szerb nemzet megváltásának napja elérkezett,“ s az ősi dicsőséget most vissza kell állítani. Ezután — az érsekilak udvarán — felmutatja és felolvastatja a szerbek számára kiadott 1690. és 1691. királyi kiváltság-leveleket, s népszónokok megmagyarázzák a sokaságnak, hogy azon okmányokban ígért szabadalmakat, minők: a patriárka- és vajdaválaszthatás és nemzeti önkormányzat, a népnek soha sem adták meg. Ekkor a tömeg mindkét méltóságot helyreállítja, s patriárkának R a j a č i ć József érseket, vajdának pedig Suplikatz István határőr ezredest kikiáltja. A gyűlés elnöke R a j a č i ć.

Serb. Bew. 70. és köv. lap. — V. ö. Die am 1. und 3. Mai zu Karlovitz abgehaltene Serb. Nationalversammlung. Von einem rechtgläubigen Vaterlandsfreunde. Belgrad, 1848. (Ez utóbbi munka jelen sorok írója előtt esupán cziméről ismeretes.) P. H. 63. 69. sz. — A szerb forrongás első kitöréseit apr. 20., 24. és 26-án láttuk, oly tények

kiséretében, melyekből magyar-ellenes fajgyűlölet és földfoglalási communisticus vágyak tüntek elő. A szerb papság már évek óta panaszkodott vallási elnyomatás felől, s e bajt a magyar nemzeti ellenzéknek tudta be, s ily módon a vallási rajongás tüzét oltotta be a könnyen fellobbanó tömegbe. A külföldi szerviánokkal való gyakori érintkezés, s a magyar és horvát függetlenségi törekvések szemlélete folytán pedig nem sokára mindenekelőtt a faji érdekek s a szabad nemzetiségi eszmék nyomultak előtérbe, noha a nép a művelődésben sokkal hátrább állott még, hogysen ez eszmék valódi értékét megítélhette volna. A szerb mondák s a népballadák mesés hősei, azon nemzeti énekek, melyek egy hajdani nagy szerb birodalom korára és diadalmára vezettek vissza, a nemzetiségi érzelmek fellobbantására igen alkalmas eszközök valának, s a nemzeti gyűlésre is ily dalok és balladák éneklése közben gyülekeztek a csoportok. A rácz papok helységről helysége járták a Bácskát és Bánságot, terjesztvén és szitván minden kigondolható eszközzel a független szerb nemzetiség eszméit s az eddigi elnyomók, a magyar elem elleni gyűlöletet. E végre ábrák és festmények is használtattak a legaljasabb szerkezettel. A Verseez vidékén használt efféle képek egyikén péld. „az ördög szörnye előtt Magyarhon 3 fia áll, nyaka körül fűzött kötéllel, ki őket, midőn B a t t h y á n y t, K o s s u t h o t, K l a u z á l t stb. emlegetik, fojtogatja“ stb. (67. sz.) Ekkép a nép, mely a máreziusi mozgalmak első hírére saját ösztönét követve, a magyarral testvéresülni vágyott (S. Bew. 50.), esakhamar a legféltlenebb dühösségre lön ingerelve irányunkban. — A nemzeti gyűlést óriási néptömeg kívánságára némi vonakodás után hitta össze R a j a č i ć, a B á n s á g, B a r a n y a, S z e r é m, H a t á r ö r s é g, S z l a v o n-Horvátország „minden igaz hitű szerb községét“ felszólítván követek küldésére. C s e r n o v i e s azzal vélte bevághatni a gyűlés útját, hogy Ú j v i d é k e n, hová eredetileg hirdetve volt, rögtönbírótságot hirdetett. Hanem ekkor az érsek áthitta magához Karloviczra népét. — A mi már a magyarhoni szerbek politikai állását, s történelmi és jogviszonyait illeti, ők hazánkban nem képezhettek és nem is képeztek soha államot az államban. Midőn a törökök által szorongatott szerbeket őseink saját hazánk területére vendégszeretettel befogadták, nem adhatk nekik nagyobb jogokat, mint a mimővel maguk is bírtak, s valóban C s e r n o v i e s Arzen települő népe számára 1690-ben és azután kiadott oltalom-levelek csak annyit ígérnek a ráczoknak, hogy „a hol letelepedtek és elhelyezkedtek,“ egyházi önkormányzatuk lesz és saját hatóságai alatt élhetnek, a mennyiben az ország törvényeivel összefér. Ily saját hatóságok alatt éltek akkor azon a részen a többi néptörzsek is, u. m. a bolgárok, németek és francziák is, kik azonban a ráczokkal együtt közvetlen a bécsi kat. kormánytól függöttek, törvényeink sérelmére. E külön hatóságok szervezését azon körülmény igazolá, hogy a háborús időkben a megyei kormányzást szervezni és fenntartani nem lehetett. De már az 1741: 18. életheléleti a megyei igazgatást a B á c s B á n s á g b a n

is, s az 1779. Declaratorium Illyricum, mely a rácok szabadalmait biztosítja, egyszersmind azt is kimondja, hogy „ezen nemzet clerusával együtt, miként az ország egyéb lakosai, elsöben a provincialis magistratusoktól és helyhatóságoktól, azután a m. k. udv. kancelláriától fog függeni.“ Egyébiránt a törökök által a kossovo i esatában (1498.) megsemmisített nagy szerb birodalom, s a hajdani ön-állós nemzetiség reminiscentiái már régebben is indított arra egyes magyarországi szerbeket, hogy itt nekik, bár azon a részen, a hol laknak, szét-szórva, s a többi népfajokhoz mérve kisebbségben vannak, független szerb vajdaságot kellene alakítaniok. Így a Bánság kihatása már az 1790. szerb nemzeti zsinaton indítványoztatott. T ö k ö l i Száva azonban, a kitünő szerb hazafi, „lehetőség nélküli rajongás“-nak nevezé azt. „Valamint most — úgymond — úgy hajdanta is be volt Magyarországba kebelezeve a temesi bánság, kikebelezése ellenkezik az ország törvényeivel, a király hitlevelével s még a mi kiváltságainkkal sem egyezik meg. . . . De tegyük fel, hogy a temesi bánság kihatása lehetséges volna, vajjon mi-féle boldogság háramolnék onnan reánk? Vélték-e, hogy a törvényhozás egyedül rátok fog bizatni? Remélték e, hogy a közterhek viselésétől meg fogtok menekülni? Hiszitek-e, hogy nagyobb jogokat nyertek, mint a mennyivel Magyarországbir?“ stb. (E beszéd s a szerbek viszonyai általában tüzetesen Szalainál „A Magyaror. Szerb Telepek.“ Pest. 1861. és Magyarországb. Szerk. Pompery. 1861. 24. 25. 32. sz.)

Május 14. Vasárnap.

István nádor és kir. helytartó Szemerere ellenjegyzése mellett megparancsolja Hrabovszky biztosának, hogy miután Jellačić a május 10. rendeletnek nem engedelmeskedett, s bár hivatalába sincs beigtatva, ennélfogva törvény szerint hatóságot sem gyakorolhatna, mindazáltal időközileg kibocsátott rendszabályaiban „törvénytelenséget törvénytelenséggel tetéz“: hirdettesse ki a Kapcsolt Részekben, hogy ezután Jellačićnak engedelmeskedni nem szabad, s mindenki csupán a Hrabovszky, mint kir. biztos rendeleteitől tartozik függeni. Ezenkívül hirdettesse ki mindenütt a rögtönbiróságot, a Jellačić által kinevezett hivatalnokokat a hatalomgyakorlásról tiltsa le, s a törvényes hatóságokat állítsa vissza, Jellačićot pedig foszszja meg kat. tisztségétől, fogassa hűtlenségi perbe s büntársaival együtt a fenyítő törvény kezébe szolgáltatassa át, maga ideiglenesen mindennemű polgári és kat. hatalmat kezébe vevén, s a határörö-

ket a magy. kormány méltányosságáról és kedvezményeiről biztosítván.

P. II. 62. sz. — Amáj. 10. rendelet elküldésekor meghagyatott J e l l a ě i é n a k, hogy a rendelet vételétől számítandó 3 nap alatt futár által tudósítást küldjön P e s t r e, annak miként teljesítése felől. J. tudósításának kimaradása szolgáltatott alkalmat a fentebbi parancs kibocsátására. Ez a nádornak újabban tudomására jutott törvénytelenségeket így sorolja elő. „P o z s e g a-, V e r ő e z e- és S z e r é m megyékben, melyek még a törvényes bánnal is csak felebbezési és ország-kapitányi viszonyban állanak, a hatósági felsőbbséget jogosítatlanul megragadta; tisztében maga sem lévén megerősítve, mégis Horvátországban főispánokat nevezni és így a fejedelmi hatalmat elsajátítani merészkedik, a hivatalnokokat, hatóságokat és tisztviselőket a törvény, a helytartói parancsok, a miniszteri rendeletek iránti engedelmség alól felmenti, sőt épen és egyenesen az engedelmesek ellen büntetéseket szabni bátorzkodott, az országos kincstár részleteit letartóztatja, a hatóságok pénztáraitól sőt a korona jövedelméről is rendelkezni merészel, és ezen törvényellenes bitorlásokat F i n m e kerületére is kiterjeszteni törekszik.“

A magyar kormány István nádor és kir. helytartó s B a t t h y á n y miniszterelnök aláírásával P á z m á n d y Dénesnek és S z a l a y Lászlónak megbízó levelet ad, hogy mint Magyarország meghatalmazottai, menjenek a frankfurti alkotmányozó gyűlésre, s ott Ausztria viszonyát Németországgal, a mennyiben Magyarhont is érdekli, vitassák meg, győzzék meg a német képviselőket a felől, hogy ők a magyar nemzetiségben legfőbb és legbiztosabb szövetségesökre fognak találni, hogy Magyarország a német elemben nem olvadhat fel, mert így elkoresosulva, Németországna k sem tenne hasznot, saját határai közt pedig elesenevérszne, — adják továbbá tudtul, hogy „Magyarországot kellemetlenül érintené, ha az osztrák monarchia oly módon alakíttatnék által, miszerint a birodalom azon tartományai, melyek eddig a német szövetséghez tartoztak, szláv álladalmakká alakíttatnának. . . . Ez által egy már is óriási hatalom túlsúlya még növeltetnék, azon hatalomé, melynek növekedő befolyása E u r ó p a nyugati álladalmaira Magyarhonn fennállását annyira veszélyeztetné, hogy ha Németország az ausztriai birodalomnak ilyszerű átalakítását saját érdeke ellen létre jöni engedné, Magyarhonn kényszerítve volna szövetségéseit a német birodalmon kívül keresni.“ A Magyar- és Né-

metország közt kifejtendő politikai viszony lesz irányadó kereskedelmi tekintetben is.

A megbízó levél Szi l.-nál Forr. T. 51. l. C s e n g e r i n é l M a g y. Szón. és Stat. 552. l. és a P. N a p l.-ban 1861. 231. sz. A követség okmányai együtt láthatók S z a l a y ezen művében: „A frankfurti magyar követség hivatalos okiratai“ Zürich, úgy szintén K o r n-nál Neus. Chronik der Magy. Hamb. 1852. II. 217—240. l. (Majl. II. 73. l. szerint). — A dolog előzményei röviden ezek. Az osztrák birodalom szláv népei egy május elején kelt pan-szláv kiáltványban május 31-re szláv nemzeti gyűlésre voltak meghíva P r á g á b a. A kiáltvány tanácskozási főtárgyul a birodalomban szétszórt szlávok egységét és nemzetiségök megszilárdítását tüzte ki s féltékenységet árult el a frankfurti parlament által netalán létrehozandó német egység iránt. Magyarország szláv törzsű lakosai éjszakon úgy mint délen, elárasztva lönek ezen irat példányaival, melyek kivált az illyrek és ráczok közt gyújtó hatást gyakoroltak, minek bizonyosságára itt csak azt említjük meg, hogy midőn a később megnyílt zágrábi tartományi gyűlés a karloviezi skupstina példájára elhatározá, hogy magát Prágában képviseltetni fogja, a magyar nemzetre vonatkozólag azon kifejezéssel élt, hogy „nem nézheti el közönyösen, hogy egy j ö v e v é n y (Fremdling) a szláv testvéreket elnyomja.“ (A végz. P e j.-nál 36. l.). Ily körülmények közt kormányunk sem maradhatott tétlen. Azon kívül, hogy a kiáltványok terjesztőit szemmel tartatá. B a t t h y á n y utasította E s z t e r h á z y t, kijelenteni a bécsi miniszteriumnál, hogy a magyar kormány oda fogja irányozni törekvéseit, hogy a máj. 31-re hirdetett összejövetel, melyre a hazánkban lakó szlávok is hivatalosak, panszláv jellemét vesztvé. csak mint a cseh nemzet tartományi gyűlése létesülhessen, s hogy azon főleg a gallieziaiak meg ne jelenjenek, mi az által érhető el, hogy ha a gallieziaiaknak a beldolgaikban már a magyarok által is sürgetett önállás és függetlenség megadatik. (B. átirta P. H. 62. sz.) Ezen kívül természetesen felmerült a miniszteriumban azon eszme: nem lehetne-e a frankfurti parlamentet magunknak szövetségesül megnyernünk? „F r a n k f u r t b a n, miután a cseheket nem tudták rávenni arra, hogy lemondva szeparatiztikus törekvéseikről a német parlamentben képviseltessék magukat a páuszláv törekvések ellensúlyozására, szintén szükségésnek tartották a magyar nemzetiséggel kezét fogva haladni, s május 3-án, midőn a cseheknél tett meghiusult kísérlet eredménytelenségéről S c h i l l i n g jelentését beadta, ez többek közt így szólott: „Mínthogy pedig a magyarok, kik ellen 'prágai emisszárius által a tót és illyr népség a mézszárlásokig felingerelve van, végveszélylyel fenyegettetnek, szükség velök szövetségre lépni, hogy a szláv lázadások, melyek I l l y r i á b a n, S z e r b i á b a n, B o s z n i á b a n és B u k o v i n á b a n szintén prágai vagy orosz bujtogatók által élesztetnek s már kitérés pontján vannak, korán elnyomathassanak.“ (P. H. 59. sz.) E szerint a páuszláv törekvések elleni kölesönös védelem érdeke volt alapja a

házánk és Németország közt létesítendő szövetségnek. P i l l e r s d o r f osztrák miniszter máj. 20. helybenhagyta a magyar követek meghívó levelét és utasításait, s P á z m á n d y és S z a l a y máj. 25. a frankfurti gyűlésen nagy kitüntetéssel fogadtattak (72. sz.). Mindazáltal e követség eleitől fogva nagy szállka volt a reactio szemében, maga a bécsi miniszterium csak immel-ámmal türte, később pedig hivatalos lapjában már kereken ki is mondta, hogy a magyar miniszteriumnak nem volt joga Frankfurtba meghatalmazottakat küldeni, miután „követségeket csak király vagy országgyűlés küldhet.“ (P. II. jun. 30. vagyis 95. sz.) A bécsi miniszterium azonban nem tudta, hogy e követküldés törvényes szokáson alapult, hogy az 1655: 17. 50.; 1635: 5.; 1613: 43. szerint a portához, L e n g y e l o s z á g b a, s é p e n a német birodalmi gyűlésre is rendeltettek magyar tanáستól magyar követek, s nem akart rá emlékezni, hogy a megbízólevelet a nádor írta alá, ki az 1741: 9. szerint a királynak távollétében helytartója s az 1848: 3. szerint végrehajtói teljhatalommal birva képviseli a királyt. De akkoriban a vádat a lomha szerkesztési s szellem nélküli K ö z l ö n y észre sem vette, a P e s t i H i r l a p pedig meg nem ezáfolta. (A frankf. követség ügyét l. tov. aug. 18.)

Május 15. Hétfő.

I s t v á n nádor, kir. helytartó, E ö t v ö s ellenjegyzése mellett megrendeli R a j a č i ć érseknek, hogy a g. n. egyesültek máj. 27-re K a r l o v i e z r a rendelt e g y h á z i gyűlését (l. apr. 26.) a közelebb lefolyt „kikindai gyászos események“ következtében jun. 27-kére elhalasztva T e m e s v á r o n tartsa meg, állambiztos C s e r n o v i e s Péter levén. V. ö. jun. 3.

P. II. 58. sz.

A szerb nemzeti gyűlés K a r l o v i e z o n határozatilag ki nyilatkoztatja, hogy „a szerb nemzet politikailag szabad és önálló nemzet az osztrák ház és Magyarország közös koronája alatt,“ s hogy a S z e r é m s é g örvidékével, B a r a n y a, B á e s k a, a beesei és csajkai kerülettel, a B á n s á g határörvidékeivel s a kikindai kerülettel az önálló szerb vajdaságot képezik, mely politikai szövetségben állandó a horvát-szlavon-dalmát királysággal. E szövetség foganatosítása végett a nemzeti gyűlés egy főbizottságot (odbor) nevez ki, mely szükség esetére a skupstinát összehívhatja, kebeléből pedig egy állandó választmányt alakítandó K a r l o v i e z o n a nemzet kívánatainak és sérelmeinek eligazítására és a skupstina elé terjesztésére.

re. Ezen főbizottság felhatalmaztatik arra is, hogy a patriárka és pénztárnokok egyetértésével a céljaira szükséges költséget a nemzeti pénztárból felvehesse, s hogy a nemzet kebléből küldöttséget nevezzen ki, mely a skupstina határozatait és kívánatait a Fölségnek és a horvát tartományi gyűlésnek megvigye, s a nemzetet a prágai szláv gyűlésen is képviselje. Végül határozatba megy, hogy a máj. 27-re kitűzött egyházi gyülekezet ne tartassék meg. A skupstina még ezen nap feloszlik.

Serb. Bew. 77—81. l. (hol a határozatok.) (V. ö. P. H. 63. 69. sz.).—Csernovics, kit Pestről erélyesebb fellépésre sürgettek, s ki Pestet ágyukért és katonaságért sürgeté meg (P. H. 57. sz.), a karloviczí gyűlés dolgairól tudomást nyervén, azokon maga is megdöbönt. Máj. 16-án felszólítja R a j a č i ć o t, hogy törvénytelen állásáról (a bizottság főelnöksége) mondjon le, az odbort oszlassa fel, s a határozatokat semmisítse meg. A „patriárka“ az iratot átadja a bizottságnak, mely azt nyilvánosan megégeti. Máj. 18-án a bizottság az eddigi alelnököt, a 28 éves S z t r a t i m i r o v i ć György huszárhadnagyot választja meg elnöké-
nek, aztán küldöttei által községenként albizottságokat állítat, melyek az eddigi községi hivatalok megszűntével a végrehajtást kezelték, s szigoru engedelmességgel tartoztak, és hogy tekintélyét növelje, önhatalmilag ezen czímet vette fel: „A szerb vajdaságot ideiglenesen kormányzó főbizottság.“ (l. tov. jun. 12.)

Román nemzeti gyűlés Balásfalván. Az erdélyi főkormányshéktől e napra engedélyezett papi gyűlés, melyre mintegy 15 ezer oláh sereglett össze, magát nemzeti gyűlésnek nyilvánítja, s aztán I. Ferdinand osztrák császárnak (de nem V. Ferdinand magyar királynak) hűséget esküdván, osztrák és orosz zászlók alatt több napon (máj. 15—17.) át tanácskozik, minek eredménye lön, hogy a nemzet 16 pontból álló kívánalmainak Bécsbe és Kolozsvárra vitele végett küldöttségek neveztetnek ki. A gyűlésen szövivők S a g u n a András erdélyi g. n. e. püspök, M i k á s, P a p Sándor és B a r n u e z. Állandó nemzeti bizottság rendeltetik Balásfalvára. A kívánalmak pedig ezek. 1. Nemzeti egyenjoguság. 2. Az oláh egyház önkormányzata, az unitus és a nem unitus felekezetek közti válaszfal s a külön elnevezés megszüntetésével és Balásfalván érsekséggel. 3. Az urbériség és dézma töröltessenek el kárpótlás nélkül. 4. Ipar- és kereskedelmi szabadság a czéhek és külvámok megszünteté-

sével. 5. Az oláh juhászok kettős adója szünjék meg. 6. A bányatized töröltessék el. 7. Korlátlan szólás- és nyomtatási szabadság. 8. Népgyűlések és egyesületek ne korlátoztassanak. 9. Esküdtszékek. 10. A végvidéki katonasággal kapcsolatban felállítandó nemzetőrségnél tisztségre csupán románok alkalmaztassanak. 11. „A hajdan románoktól birt és most más kézen levő földek amazoknak adassanak vissza.“ A románok sérelmei orvosoltassanak. 12. A román papokat az állam fizesse. 13. „Elemi tudós, ipar- és katonai iskolák a románok számára állanaköltségen álltassanak; de a tanárok a nemzet által választassanak.“ 14. „Adót és közterhet mindenki aránylag fizessen.“ 15. Új alkotmány, új büntetőkönyv a szabadság, egyenlőség és testvériség alapján. 16. Az unió kérdése addig ne tárgyalassék, míg a tartományi gyűlésen a román nemzet is alkotmányosan képviselve nem lesz.

Közl 4. 5. 8. sz. P. H. 59. 64. 66. 84. sz. A gyűlés jegyzőkönyve még Kőv. Okm. 17—24. l. V. ö. Függ. I. 44. 60. l. Kőv. E. T. 28. és köv. l. Kemény G. Nagy-Enyed Vesz. 27—30. l. A természettől jószívű és jámbor, de tudatlan és ingerlékeny erdélyi oláhság, mint erre később is vissza fogunk térni, a szász burocraták s néhány önző oláh főnök bujtogatásainak esett áldozatul, midőn a fentebbi nemzeti gyűléssel a törvényes átalakulás útjába akadályt gördített. Mint láttuk, már apr. 30-án tartatott Balásfalván népgyűlés, mely a fentebbi nemzeti gyűlés napját kitűzte, s tanácskozási tárgyairól intézkedett, azonban a magyarok és az unió irányában testvéries rokonszenvező hangon nyilatkozott. A rövid időköz s a gyűlés folyama alatt azonban nagy változásan mentek át a kedélyek. A szászok, a magyar faj zarnoki elnyomására hivatkoztak, mely alatt oly sokáig maradtak az oláhok. Az aldunai tartományokból az orosz propaganda küldöttei, kik némely oláh főnökkel már régebbi idő óta összeköttetésben állottak, járták fel a románokat, s ezek közt terjesztették azon eszmét, hogy a külön nemzetiségeknek, s így az oláhoknak is külön kormányt saját területtel kell képezniök, annyival inkább, mert Erdély földje az övék s a vezérszerep ott őket illeti. (Hasonló eszmét terjesztettek, Lemény Brán és társai még az 1863. erdélyi tart. gyűlekezeten is — lásd P. Napl 1863. sept. 1. sz. — állítván, hogy Erdélyben 105—1459. K. u. az oláhok voltak uralkodó nemzet, s Árpád idején is csak szövetkezett, nem pedig hódított nép valának, a mit azonban Béla Névtelenje — 24—27. fej. — sehogy sem látszik megengedni.) A hiszékeny oláh nép csakhamar egészen átengedte magát e benyomásoknak, annyival inkább, mert jobbára szegény és bárdolatlan lévén, természetes irigységgel né-

zett a magyarra, melyből jobbára földesurai és hivatalnokai is kerültek, s mert tagadhatatlan, hogy az erdélyi törvénytár csak a székely, szász és magyar nemzetiségeket ismerte el, az oláhokról pedig némely helyt kiméltetlen kifejezésekben nyilatkozik, „alacsony voltukat“ hányja szemökre, s még az öltözet bizonyos nemét is eltiltja tőlök. A törvényhozás e kinövéseit, mikre különben régibb időkben maguk az oláhok adtak okot, emberemlékezet óta senkinck eszébe sem jutott foganatosítani, s azok tényleg semmi jelentőséggel sem bírtak, mintán az oláh nemes mindazon előjogokban részesült, melyekben a velök hason állásu magyar, székely és szász, a magyar jobbágy pedig éppen azon mértékben volt szolgálta, melyben az oláh: mindazonáltal, mintán a törvényhozás semmi tekintettel sem volt az oláhok nemzetisége iránt, s a n. c. hitűek (milt-egy 600 ezer oláh) törvény szerint ki voltak zárva a hivatalviselhetőségből, e körülmény is befolyt arra, hogy ama lázas napokban a néptömeg előtt a magyar faj zsarnoksága bebizonyítva legyen, s az oláh népben, mely anyagi terheinek könnyítésével és vallási egyenjogúsításával megelégedett volna, oly szenvedélyeket és vágyakat ébreszsen, melyek később a legféltelenebb rakoncátlanságoknak lönek szülő okaivá. Az első kihágásokra a robot ügye adott alkalmat, melyet a márcziusi mozgalmak hírére az oláh nép általában megtagadott. Némely földesurak ekkor karhatalommal kényszerítették a jobbágyokat kötelességeik teljesítésére, mi az elámítottaknak annál keservesebben esett, mert bujtogatói azt hitették el velök, hogy a császár már több év óta eltörölte a robotot, hanem a magyarok nem hirdették ki a Fölség rendeletét. A tömegbe így oltatott belé azon eszme, hogy a zsarnokságot csak a magyar faj kiirtásával lehet megszüntetni. E tekintetben Mikás Ferenc ügyvéd és Pap Sándor táblai őrnök rendkívül szenvedélyesen izgattak. (Az oláh dolgokat lásd tovább aug. 19., sept. 16.)

Bécsben forrongás. A nemzetörök, bár felsőbb helyről szétoszlásra szólítottak, fegyveresen tanácskoznak a politikáról. Az apr. 25. alkotmány, mint nem kielégítő, elvetetik. Átalános szavazatjog s a felsőház eltörlése e nap vívmányai. Ferdinánd császár (a máj. 17. miniszteri tudósítvány szerint) „egészségi tekintetből“ elhagyja székvárosát.

P. H. 59. 63. sz. A császár máj. 20-án nyilatkozatot bocsátott „népeihez“, melyben elmondja, hogy „egy rendzavaró töredék . . . őt szabad tetteiben korlátozni akarta,“ s azért távozott el, mert nem akart katonai erőszakhoz nyulni. Ő nem kívánja a márcz alkotmányt visszavonni, a nép törvényes úton nyilatkozó kívánatait meghallgatni kész, csak hogy ezek „ne egyesektől fegyveres kézzel esikartassanak ki.“ (A nyil. 68. sz.) A bécsi mozgalom hírét a magyar politikai körök nagy megdöbbenéssel és kedvetlenül fogadták (v. ö. máj. 19.) A pesti forgalom

ban az osztrák nemzeti bank jegyei ismét akadozni kezdtek, úgy hogy a helybeli kereskedelmi testületek és a pénzügyminisztérium ismét szükségnek látták kinyilatkoztatni, hogy a bankjegyek iránt a bizodalmatlanság alaptalan. (U. o. és 65. sz.)

Május 16. Kedd.

Az első honvédek. Batthyány Lajos miniszterelnök és Baldacci Manó ezredes az országos nemzetőrségi haditanács elnöke, felhívják a hazafiakat, hogy miután „magyar hazánk láthatárán veszélyes felhők tornyosulnak,“ s a törvényparancsolta nemzetőrségen felül egy 10 ezer főből álló „rendes nemzetőrség“ felállítása haladéktalanul szükséges, seregellenek zászlók alá a honfiak „a királyi trón, haza és alkotmány védelmére.“ Feltételek: 3 évi szolgálat, 20 pfrt foglalópénz, s közlegénynek 8, tizedesnek 16, őrmesternek 24 pengőkrből álló napidíj (azaz kétszerre nagyobb zsold, mint a sorkatonaságnál.) Másnapról egy felhívás intéztetik a sorkatonákhoz is, melyben szolgálatban lévő vagy nyugalmazott tisztek, s a kiszolgált katonák őrmestertől lefelé, szintén felszólíttatnak a belépésre, kilátás adatván az előléptetésekre s minden egyéb kedvezményekre, melyekben a rendes katonaságnál netalán számíthatnának. A havi díjak ezek. Alhadnagy 30, főhadnagy 40, százados 80, őrnagy és zászlóalj parancsnok 130, főorvos 50, alorvos 30 pft.

P. H. 58. 62. 64. sz. E felhívás következtében alakulnak katonai törvények és hadi fegyelem mellett az 1—10. honvédzászlóaljok, habár a felszólításban ez a szó „honvéd“ még nincs benne. Eleintén „rendes nemzetőrség“ használtatott, majd Kiss Károly indítványára Kisfaludy egyik verséből választatott a „honvéd“ szó, mit kezdetben „honvéd sereg“ (hivatalos közl. i. m. 64. vagyis máj. 24. sz.) és „honvédi nemzetőrsereg“ (máj. 26. sz.) összetételekben használtak.

Z á g r á b m e g y e kis gyűlésén, J e l l a ő i é b á n levele olvastatik fel, melyben megparancsolva van, hogy „miután önállásunk életéről van komoly szó... elkerülhetetlenül szükséges, hogy a... jogaink s nemzeti szabadságunk ellen intézett megrohanások elháríttassanak,“ e végett a fegyverfogható önkéntesek összeirassanak, előkészületek tétessenek, hogy ha szükséges leendő „a nemzeti hadsereg és a tömeges felkelés“ is kivezethet-

sék. Ezenkívül megrendeli a bán, hogy a házi- és hadipénztár készleteit rendelkezése alá adják. A nádor és a miniszterek arcképeik macskazene kíséretében ujjal megégettetnek.

J e l l. levele P. H. 70. sz. v. ö. 66. sz. A bán különös gondot fordított a közpénztárakra, mint ezt már B a t t h y á n y is észrevette (l. máj. 14.). Így máj. 27-én M i t r o v i t z o n és Z s u p a n j e n b e n a só- és harminczad pénztárakat katonai erőszakkal foglaltatja le s azokból mintegy 40 ezer pfrtot eltulajdonít (71. sz.) Hasonlót cselekszik R a j o v a s z e l l á n is. S e p t e m b e r b e n T h e r e s o v á e z o n (164. sz.) E s z é k e n és F i u m é b a n (165. sz.) Söt június elején még a steyer pénztárakról sem feledkezett meg (77. sz.) Máj. 27-ről azonban az Oest. Zeit.-nak „legnagyobb bizonyossággal“ írják Z á g r á b b ó l, hogy „mítta a bán ő nagyméltósága hivatalát folytatja, legkisebb lépést sem tett olyat, miről felsőbb helyre hivatalos jelentést nem tett volna, és mostanig egy lépése sem rosztaltott.“ „Goromba rágalom“ véli a Pesti Hirlap, honnan (73. sz.) az idézetet vettük. Május 28-án pedig B r ó d r ó l írják Pestre, hogy J e l l a č i ć egy eszászári hercegtől „iratot bir, melyben meghagyatik, hogy ő Felsőségének bármilyen parancsa érkeznék is hozzá, azt ne teljesítse.“ (U. o.)

Május 17. Szerda.

A „szerb nemzet“ kiáltványa az „O l á h n e m z e t“-hez. „Ütött a szabadság, egyenlőség és testvériség órája.“ A szerb és oláh nemzetiség ekkorig üldöztetve és elnyomatva élt. A „magyarismus“ mint egy „megásottnagyborzasztó sár fenyegetett minden nemzetiséget“ elnyeléssel. Ámde a haladó idő netovábbot kiáltott. A szerb már szabad és független nemzetnek nyilvánította magát, vajdát és patriárkát választott. Lépjen az oláh is „a világ többi nemzetei közé.“

A kiáltv. K ö z l. 3. sz. Hasonló szellemű külön felhívás intézte-tett május 22-ről „a német polgárokhoz“ (l. e. S e r b. B e w. 87. 1.) s egy elég barátságos hangú szózat „a magyar ajku polgártársakhoz“ (l. e. K ö z l. 9. sz.), melyben már nincs szó „a magyarismus sárjára“, sőt ellenkezőleg ilyen hely fordul elő: „A szerb nemzet hivatva érzi magát a népek életének egy magasabb eszméjét létrehozni és foganatosítani, melyet az eddigi s z ű k k e b l ű f e j e d e l m i p o l i t i k a elnyomott“ (érti a nemzetiségi egyenjogúságot.) E szózat így végződik: „Éljen a császár és király Ferdinand! Éljen a mi igazságos ügyünk! Éljenek magyar polgártársaink és szent jogaik. Karloviczán az 1848. máj. 10

Május 19. Péntek.

A magyar miniszterium tudatja a közönséggel és hatóságokkal, hogy a Fölség Bécsből eltávozott (l. máj. 15.), de meg van hagyva Eszterházy miniszternek, hogy a király után induljon, s bárhol állapotandik meg, folyvást mellette maradjon, s a magyar nemzetnek hozzá hű ragaszkodását tolmácsolván, kérje meg, hogy családjával együtt jöjjön közénk, s tegye át Buda-Pestre állandó lakását. Felszólíttatnak egyszersmind a honfiak, hogy a fenyegető veszélyek közt legyenek egyetértők, s a miniszteriumnak nyújtsanak kezet a haza megmentésére az által, hogy a honvédsereg alakulhatását elősegítik s vagyonuk egyrészét ajándékol vagy legalább kölcsönkép leteendik a hon oltárára. Végül közzé teszi a miniszterium, hogy az új országgyűlés megnyitási napja jul. 2-ra van kitűzve.

P. H. 61. 62. 63. 75. sz. A miniszterium ezután István nádort s Széchenyi és Eötvös minisztereket is elküldé Innsbruckba Eszterházy kérelmének támogatására, hol az lett a válasz, hogy az udvar Buda-Pestre fog költözni, ha a megnyitandó országgyűlés 40 ezer katonát adand az olaszok ellen. E feltételt a Függ. Harcz szerint a kormány elfogadá, azon kikötéssel, hogy a Fölség mindjárt az ujonczok megszavazása után közénk jöjjön s Jellačićot vagy békére és engedelmességre bírja, vagy ellenszegülése esetén formáserint tegye ki hivatalából. E közös megállapodás eredménye lett a máj. 29. kir. kézirat. Mindezen dolgokból azonban a közönség semmit sem tudott, s Eszterházy egyik átiratának (l. e. P. II. 71. sz.) közzététele által, június elején csak arról értesült, hogy a király a meghívást „legbensőbb köszönettel fogadá . . . forrón óhajtván azon pillanatot, mely hű magyarjai közé vezetendi, de meghatározását a jelen körülmények meg nem engedik.“ A közönség azonban e pillanat elérkezését nem remélte. A bankjegyek hitelének megrendülése, a miniszterium által kifejtett s eddig szokatlan tevékenység, az adakozási felhívások, az országgyűlés napjának gyors kitűzése, a nádor egyik rendelete, hogy a katonák az alkotmányra esküdjenek fel, s a polgárokkal egyetértésben legyenek (62 sz.) Bathány kiáltványa a székelyekhez (l. alább), mely megrázó szavakban írja, hogy a magyar haza veszélyben van s „a fergeg . . . minden órán kitörésre hajlik,“ majd a bécsi zavargások ismét megújulása (l. máj. 26.) kétségtelemné tették, hogy a válság napja elérkezett. A fővárosi forradalmi és radikál elem ismét elszakítani vágyott a törvényes feket s a miniszteriumnak minden erejét össze kellett szednie, hogy a szenvedélyeket korlátok között tarthassa. Ezen izgatottság közben tette köz é a

Máj. 15-ke (56. sz.) azon hírt, hogy „a miniszterium István nádor ő főhercegségét provisorius királynak kiáltotta ki,“ miért a lap bírói megfenyítést kapott.

Batthyány miniszterelnök kiáltványa a Székelyekhez. „Bizva a székely nemzetnek világszerte elismert harcziasságában s magyar testvérci iránti ingadozatlan szeretetében,“ a miniszterelnök a hon védelmére szólítja fel a székelyeket, mi czélból a Szeged vidékére határozott 12 ezer főnyi táborba kellene seregelnök. V. ö. máj. 29.

P. H. 62. sz. A kiált. még Köv. Okm. 11. l. A székelyek hangulatának jellemzésére kiirjuk ide ezen egykoru tudósítást. „A székelység igen melegen karolta fel a szabadság és a haza közügyét. Az E. Híradó máj. 9. számában több képviselői nyilatkozatot tesznek, miszerint a székely nép utolsó csep véré is kész a honért feláldozni. Ha a szabadság kívánja, bármely perczen 80 ezer székely fog fegyvert fogni . . . Ezen nyilatkozatra az u z o n i eset adott alkalmat. Mint közölve volt, ide székely csapatok érkeztek, Szeben és Brassó felé menendők, némelyek azonban azon álhírrrel felizgatták, hogy Olaszhonba kell majd menniök. Erre megtagadták a tovább menetelés szétoszlottak. E végett sokan a haza ügye iránti hidegségről vádolták a székelyeket. . . Ugyanezen alkalommal 1515 darab fegyvert is foglaltak. Az Ellenőr szerint már visszadták azt. Wesselényi M. az E. Híradó máj. 12. számában felszólítást intézett hozzájok, hogy „csak most le ne tegyék fegyvereiket, mert azokra jelenleg legnagyobb szükség van. Legyenek azon, hogy mielőbb nemzetőrséggé alakíthassák magukat“ stb. (i. m. 59. sz.). Ily nép különösen hivatva volt a harcziás életre, s Batthyány igen jó helyre intézte kiáltványát. Ezen irat, mely a király menekvő állapotban léte miatt csak utólagos jóváhagyás reményében adatott ki, Puchnerhez is megküldetett, kinek „ismert hazafiai buzgalmától“ azonban Batthyány mint kisérő leveléből is kikandikál (l. e. Okm. 12. l.), előre sem sok támogatást remélt. A kiáltvánnyal pedig három férfi (Klapka, Gál Sándor és Hajnik Károly) indult a székelyek közé, hol Marosvásárhelyt népgyűlést tartva, nagy lelkesedésre hangolák a fegyverfogható fiatalságot. Hajnik azonban Nagyszebenben fogságra vettett — tévedésből, bár ő vitte Batthyány érintett levelét Puchnerhez. (Egyébiránt, hogy a székelyek a magyarhoni szabadelvű mozgalom és az unió iránt eleintén gyanakodással viseltettek, kétségtelenül kitünik az ily czimű kiáltványból: „Csíkygyergyókászoni szeretett véreink! Vitéz székely atyánkfiai! Dicsértessék az ur Jézus! Éljen urunk kir. Ferdinánd ö. cs. k. Felsége!“ Kelt a sz. udvarhelyi rend fenntartási bizottság 1848. máj. 20-ki üléséből. Aláírva: Ferenczi Pál h. alkir. bíró és Bányai Antal bizottsági jegyző. A nyomt. kiáltv. meg van Varga Lajos h.-m.-vásárhelyi tanár gyűjteményében).

Május 21. Vasárnap.

A magyar honi románok képviselői. R a j a č i é érseknek az egész magyarországi g. n. egyesült egyház patriárkájává lett választatása ellen óvást tesznek, s miután „polgári törvények és canonok szerint a választás törvénytelen s a román nemzet jogainak világos letapodásával történt,“ ennél fogva a patriárkaságot semmisnek nyilatkoztatják. Ezen kívül a magyar miniszteriumhoz intézett beadványukban a királynak hűséget, a „szabadság lelkes harcosainak köszönetet, magyar testvéreikhez ragaszkodást, a pesti miniszteriumnak pedig rokonszenvet és őszinte bizodalmat szavaznak, s végül panaszkodván „a szlavismus“ és a „szerb hierarchia“ által nemzetiségökön ejtett sebek miatt s kifejezvéna azon óhajtásukat, hogy a román nemzet a szerbtől mind egyházi, mind iskolai tekintetben önállóságot nyerjen, előadják politikai igényeiket, melyek a következők. 1. A román nyelv diplomatikai méltósága épségben hagyatása. 2. Egy külön román osztály felllítása a kultus-miniszteriumnál. 3. A románok polgári hivatalra; 4. és határőri tisztségekre alkalmaztatása.

Mindkét okm. P. II. 67. sz. Az utóbbi alá ez van írva: „Kelt P e s t e n, az alábbirt megyékbeli románok küldötteinek gyűléséből, máj. 21. 1848. évben. G o z s d u M a n ó m. k. elnök.“ Ezután következnek az A r a d, B i h a r, T e m e s, T o r o n t á l, K r a s ó m e g y e i és a pesti képviselők (összesen 36) aláírásai.

Május 24. Szerda.

K o s s u t h pénzügyminiszter 5°/_o-os kamatos k i n e s t á r i u t a l v á n y o k a t b o c s á t k i 2 millió pftt erejéig, azok számára, kik az államot jelen rendkívüli szükségei között kölcsöneikkel segítni akarják. Továbbá köztudomásul adja, hogy „egyes és kettős magyar pénzjegyek“ (így) „kibocsátása tizenkét és fél millió pftt erejéig“ már munkába vétetett s mintegy 6 hét múlva végrehajtatni fog. V. ö. aug. 5.

P. II. 65. sz. A magyar bankó keletkezése történetéhez tartozik, hogy K o s s u t h, miután a napi szükségek fedezésére sem volt elegendő pénze, már ápr. végén tanácskozott pesti bankárokkal és kereskedőkkel a felett, hogyan lehetne e bajon segítni s a közforgalomba is élénkséget

hozni. E tanácskozmány eredménye lón a k. k. utalványok megállapítása (45. sz.), melylyel azon másik cél is vala összekötve, hogy ily módon a kamatatlan papírpénz kibocsátásának megkezdhetésére némi alap gyűjtessék. Az 1 és 2 forintos pénzjegyek kibocsátása iránt, mint rajtok is meg írva van, a pesti magyar kereskedelmi bankkal kötött meg a szerződés (olvasható: 146. sz.) az országgyűlés utólagos helybenbago yása reményében, az összes miniszterium s a nádor beleegyezésével. Ily kisebb összegre szóló jegyek azért készítettetek, mert az ezüst eltűn- vén a forgalomból, főkép kis kategóriájú jegyre volt szükség, melyet az osztrák nemzeti bank nem boesátott ki. K o s s u t h a pénzügyi munká- lat tervét közölte bé c s i tisztvársával is, azon kijelentéssel, hogy a ma- gyar pénzjegyek a bécsi banknak is könnyítésére leendnek, mert mélt- hető, hogy ez által meg fog szűnni, nagyobb bankjegyei ezüstpénzre be- váltásának igénye. E barátságot azonban B é c s b e n nem tudták megér- teni. Az osztrák nemzeti bank sietett szintén 1 és 2 frtos jegyeket köz- reboesátani, a bécsi pénzügyminisztterség által (jun. 14.) kinyilatkoztatta, hogy a magyar bankjegy kibocsátása a birodalom pénzügyeire kedvezőt- lenül hat, hogy ez iránt előre kölesönös értekezéseknek kellett volna tör- ténniök, miután a bé c s i banknak a Fölségtől 1866. dec. végéig az egész mornachiára kiterjesztett kizárólagos szabadalma van bankjegyek kibocsátására, s hogy tebát a magyar 1 és 2 forintos jegyek ne adassa- nek át a forgalomnak. K o s s u t h azonban ez indoklást és követelést, mely a magyar pénzügy függetlenségének megcsorbítását czélozá, alap- talannak nyilatkoztatá ; s bár a bécsi bank azon ajánlatot tette, hogy kész Magyarországnak 12¹/₂ millió forintot egy és két forintos jegyek- ben kamat nélkül kölesön adni, oly feltétel alatt, hogy a kormány a tör- vényhozással együtt kezességet vállaljon arról, miként a bécsi bank sza- badalma elismertetik s más papírpénz Magyarországhban nem fog kibo- csátanni, tárczáját kötötte ez ajánlat el nem fogadásához. Az ország- gyűlés augusztusban K o s s u t h minden lépését helyeselte.

P e s t e n népgyűlés, melyen ¹/₂ S z é c h e n y i miniszter több mint egy mázsa ezüstjét, W o d i á n e r két láda arany- és ezüst- neműit, a p e s t i nemzeti kaszinó 20 ezer pfrtját s minden ezüst- jét ajándékozta a hon felségelésre és védelmére.

P. H. 65. sz. A kormány felhívására (l. máj. 19.) nemes versenyre keltek a hazafiak az adakozásban ; vidéken és P e s t e n összejöve- teleknél és magán uton kézről-kézre jártak az aláírási ívek, a fővárosban, a városháznál, az arany- és ezüst beváltó hivatalnál, a budai főpénztárnál s a lapok szerkesztőségeinél egymást érték a lelkes ajánlatok. Ezek kö- zül itt csak Z i e h y Manóét említjük meg, ki 5 mázsányi remekmivű ezüst szereket ajándékozott a hon oltárára (74. sz.). Mint K o s s u t h elöterjesztéséből (l. e. 146. sz.) kitűnik, 1848. máj. 24. — jul. 6-ig be-

adatott kölesünkép 304,494 frt; ajándékkép: 234,027 frt; összesen 538,521 pft.

Május 25. Csütörtök.

Jellačić bán Turmezeje magyar lakosságát éjjel katonasággal és ágyukkal megrohantatja, a nemzetőröket lefegyverezteti, Jozipovics István főispán lakát feldulatja, kineseit felkutatva Zágrábra viteti, s a kerület házára az illyr zászlót feltűzeti.

P. H. 77. 81. sz. Turmezeje (Turopolja) mintegy harmincz helységet számlál magában, melynek magyar volt nemes lakossága közigazgatásilag Zágráb megye hatósága alá esik, a bán törvénytelen rendeleteinek azonban engedelmeskedni vonakodott.

Május 26. Péntek.

Ujabb zavarzás Bécsben. A nemzetörség torlaszokat emel, a lakosság a császár hazajövetelét, a katonaság eltávolozását és alkotmányra feleskettetését, a zárdák eltörlését, az alkotmányozó gyűlés összehívását, a Frankfurt-hoz esatlakozást stb. követeli. „Bécs” — ugymond a legtekintélyesebb, s a hivatalos magyar lap „vakságában öngyilkossá válik és értetlen ségeivel bennünket is veszélybe hoz.”

P. H. 69. sz. Az osztrák miniszterium e forrongás előidézőit bünvizsgálat alá fogatta, egyszersmind azonban, még máj. 26-án, maga részéről is felkérte a császárt, hogy térjen vissza Bécsbe vagy képviselőjeül valamelyik főherceggét küldje oda. A kormányhatalmat ezután a gyöngye miniszterium a polgárok, nemzetőrök és egyetemi ifjak választmányával megosztva gyakorlá.

Május 28. Vasárnap.

Egy század Würtemberg-huszárság Fiáth Pompéjus főhadnagy vezénylete és Lenkey János százados kísérete mellett Marimpolból — Galliczia — a haza veszélyben léte hírére felindul, s éjjel a Dnie szterén átszattván, terhes bujdosás után magyarföldre érkezik.

P. H. 77. 79. 127. sz. Klapka Memoir. 64. 65. l. (hol több hasonló eset is van elősorolva.) Mécsáros hadügyminiszter roszaló nyilatkozata Közl. 41. sz. A magyar kormány eleitől fogva mindunta-

lan sürgette a bécsi hadügyminisztert, hogy törvény szerint boesássa már haza a külföldön, különösen G a l l i e z i á b a n levő magyar katonaságot. E sürgetéseknek semmi eredménye sem lett, sőt miután a huszárok szökődése gyakoribb lön, a magyar ezredek még távolabbra vitettek a hon határitól. Legsűrűbbek voltak a szökések ősz felé, miként az egykoru hírlapok hasábjairól olvashatni, különösen megragadó a Nádorhuszárok szökése. (Lásd 1849. jun. 9.)

Május 29. Hétfő.

Ferdinand király Innsbruckban az erdélyi kormányzókat és hadparancsnokságot a magyarországi miniszterium főhatósága alá rendeli. B a t t h y á n y f. h. 19. harczra szólító kiáltványát a székelyekhez helyesli. I s t v á n nádornak megígéri, hogy „azonnal, mihelyest lehetséges, mindenestre a legközelebbi magyar országgyűlés megnyitására, családjával együtt hű magyarjai körébe jó, s hosszabb ideig ott marad.“ Végül J e l l a ő i é - n a k megparancsolja, hogy az általa királyi előleges engedelem nélkül önhatalmulag jun. 5-re kihirdetett horvát tartományi gyűlést hirdesse vissza és tiltsa be, maga pedig e parancs vétele után számítandó 24 óra alatt Innsbruckban személyesen jelenjen meg. V. ö. jun. 2.

P. H. 77. sz. és K ö z l. 1. sz. hol az ellenjegyzés nélküli négy kir. irat, úgyszintén még K ö v. - n á l Okm. 14. l. és P e j. - n á l 21. l. (a J e l l. - n a k szóló.) E kéziratok keletkezésére v. ö. máj. 19. jegyz.

Az erdélyi tartományi gyűlés megnyílik K o l o z s v á r t. A királyi előadásokat tartalmazó magyar leirat felolvasatván, P u c h n e r altábornagy és kir. biztos a Fölség nevében szintén magyarul üdvözli a RR-et. Ezek tanácskozási tárgynak első helyre kitűzetni a Magyarhonnal egyesülést kívánják, mire az elnök a kir. előadás három első pontját tüzi ki napirendre, miután azok oly szoros összefüggésben állnak egymással, hogy a „harmadik pont (az unió) ezelszerű megoldása által a két első feleslegessé válik.“ Az unió ekkép a gyűlési tagok s a roppant számú hallgatóság roppant lelkesültsége közben legközelebbi tanácskozás tárgyául kitűzetik. Ezután n e m z e t i ü i é s - b e n tárgyalatik a Magyarhonnal egyesülés dolga. Miután a székely és oláh küldöttek (ez utóbbiak közt L e m é n y János

püspök, a balásfalvai küldöttség vezére és Bohetz el Sándor követeléseikre megnyugtató választ nyertek, még csak a szász követek emlegetnek nehézségeket és feltételeket, de majd id. Szász Károly remek szónoklatára ők is meghajolnak, s beleegyeznek az unióba azon kikötéssel, hogy kívánataik a jelen gyűlés részéről kinevezendő küldöttség által a legközelebbi pesti országgyűlésre törvényjavaslatok alakjában terjesztessenek fel.

P. H. 74. 75. sz. Köv. E. T. 42. l. A gyűlés, melynek mintegy 300 tagja volt, s ezek közül mintegy 200-at a kormány nevezett ki, egy táblából állott s előleges tanácskozmányai nemzeti üléseknek neveztek. Az első nemzeti ülés május 28-án tartatott, s Bethlen Jánost kiáltotta ki elnökének. A fentebbi ülésben Szászváros követe (Lészay) e kétszóbanadta elő utasítását: „Az uniót pártolom.“ Brassó (Roth Illés) és Szász-Sebes küldöttei sem elleneztek azt, csakhogy feltételül kívánták szabni, hogy a pragmatica sanctio (!) nyelvök szabad használata, földterületük, helyhatósági jogaik, s a magyar királytól való közvetlen függésök épségben fenntartassanak. Nagy-Szeben követe, Semidtf Konrád azonban e gyűlésen kitüntetett lelkes magaviseletért otthon minden népszerűségét elvesztette, s már jun. 6-án visszahívott. Salmen a szászok grófja a dolgok kimenetelét sejtve, el sem ment a gyűlésre, s később jun. 26-ra „szász országgyűlést“ hirdetett. Az uniót pártoló szász követek általában árulóknak nyilvánítottak bureaucerata véreiktől, és személyes biztonságuk tekintetéből később a szász földet is elhagyni kényszerültek. Juniában már egy küldöttség is járt a reactionárius szászok részéről a Fölség előtt, az unió ellen panaszkodván. (V. ö. máj. 5.) A király azonban kinyilatkoztatá, hogy „aggodalmaik alaptalanok,“ az unió t. ezikk „az erdélyi RR-ek által valamennyi szász követek hozzájárulásával, egyhangulag határozottatott el,“ s már legfelsőbb megerősítést is nyert. (A királyi válasz P. H. 84. sz.)

Május 30. Kedd.

A kolozsvári tartományi gyűlés a Magyarhonnal egyesülést egyhangulag elhatározza, s ehhez képest a magyarországi 1848: 7-et „a pragmatica sanctioban szentesített birodalmi kapcsolatnak épségben tartása mellett és teljes kiterjedésében magáévá tévén: ennek következtében valamint a testvér Magyarhonban minden lakosok jogegyenlősége ki-
mondva és életbe lépve van, ugyanaz, ugyanazon módon itt is e hazának minden lakosaira nézve nemzet-, nyelv- és val-

l á s k ü l ö n b s é g n é l k ü l ö r ö k é s v á l t o z h a t a t l a n e l v ü l e l i s m e r t e t i k , a z e z z e l e l l e n k e z ő t ö r v é n y e k e z e n n e l e l t ö r ö l t e t v é n . “ A z e m l í t e t t m a g y a r h o n i t . c z i k k a l k a l m a z á s a k é p p e d i g h a t á r o z t a t i k , h o g y 1 . a z e r d é l y i t ö r v é n y h a t ó s á g o k a m a g y a r o r s z á g i h o n g y ü l é s e n ö s s z e s e n 73 s z a v a z a t t a l b i r j a n a k ; 2 . a t e l j e s e g y g y é a l a k u l á s r é s z l e t e i n e k k i d o l g o z á s a v é g e t t T e l e k i J o z s e f f ö k o r m á n y z ó e l n ö k l e t e a l a t t 26 t a g u b i z o t t s á g n e v e z t e t i k k i a m a g y a r m i n i s t e r i u m f e l v i l á g o s í t á s á r a , s a l e g k ö z e l e b b i p e s t i o r s z á g g y ü l é s e l é b e t e r j e s z t e n d ő e t á r g y u t ö r v é n y j a v a s l a t e l k é s z í t é s é r e ; 3 . a k ö z i g a z g a t á s f o l y a m a é s s z e m é l y z e t e a k ö z e l e b b i k ö z ü s h o n g y ü l é s á l t a l f o g a n a t o s í t a n d ó e l r e n d e z é s i g j e l e n h e l y z e t é b e n m a r a d , a z u d v . k a n c e l l á r i a a z o n b a n m e g s z ű n i k , s a n á d o r i é s m i n i s t e r i u m h a t ó s á g E r d é l y r e i s a z o n n a l k i t e r j e d ; 4 . a m a g y a r h o n i 1848: 29-e l ö s s z h a n g z ó l a g „ a t ö r v é n y u t j á n k i v ü l i e l m o z d í t h a t a t l a n s á g a k o r m á n y i k i n e v e z é s e k t ő l f ü g g ő k ö z h i v a t a l o k k ö z ű l e s a k a z i g a z s á g s z o l g á l t a t á s r a r e n d e l t b i r ő i h i v a t a l o k r a s z o r i t t a s s é k . “ — K o l o z s v á r ö r ö m ü n n e p e t t a r t , s e s t é r e ü n n e p é l y e s e n k i v i l á g í t t a t i k .

K ö z l . 2 . s z . F . H . 75 . 78 . s z . A g y ü l é s f e l i r a t a K ö v . n á l i s O k m . 31 . V . ö . S z i l á g y i F . E r d . U n . 42 . 49 — 51 . l . A z u n i ó - b i z o t t s á g j a v a s l a t a e l ő s z ö r k ö z z é t é v e a z o l á h G a z . u t á n K o r u n k . S z e r k . K ö v á r i . 1866 . m á j . 2 . s z . E r d é l y t ö r v é n y h o z á s a a k o r s z e r ű s z a b a d e l v í s é g b e n t ű l s z á r n y a l t a M a g y a r h o n é t a k k o r , m i d ő n a „ j o g e g y e n l ő s é g e t n e m z e t - k ű l ö n b s é g n é l k ű l “ k i m o n d á . (N á l u n k a p o z s o n y i t . c z i k k e k a p o l g á r o k j o g e g y e n l ő s é g e t s e m m o n d á k k i , a n n á l k e v é s b é a n e m z e t i s é g e k é t , h a b á r e l ő b b i r e n é z v e a z 5 . 8 . 9 . 11 t . c z i k k e k b e n a l e g n a g y o b b l é p é s e k m e g t é t e t t e k , s m a g a a s z ó i s e g y h e l y t a z u n i ó r ó l h o z o t t V I I . 5 . § - b a m í n t e g y v é g z e t s e r ű l e g b e i g t a t t a t o t t .) — I l y k ö r ű l m é n y e k k ö z t v a l ó b a n n e m é r t j ű k o l á h a t y á n k f i a t , m i d ő n a z 1848 . e r d é l y i g y ű l é s t s z ű k k e b l ű s é g g e l v á d o l j á k a z é r t , m e r t a r o m á n o k a t n e g y e d i k a l k o t m á n y o s n e m z e t n e k e l n e m i s m e r t e , — m e r t h i s z e n e z e l i s m e r é s r e a t ö r t é n e k u t á n t ö b b é s e m m i s z ű k s é g s e m v o l t . A z e r d é l y i 1848: 1 . a t ö b b i n e m z e t e k e l ő j o g a i t i s m i n d e l t ö r ö l t e , k i m o n d v á n , h o g y a j o g e g y e n l ő s é g „ m i n d e n l a k o s r a “ k i t e r j e s z t e t i k „ n e m z e t k ű l ö n b s é g n é l k ű l . “ E s m i d ő n a m a g y a r o k , s z é k e l y e k é s s z á s z o k n e m z e t i s é g i e l ő j o g a i k t ó l m i n d e l e s t e k , e s a k a l e g k é p t e l e n e b b l o g i k á t l a n s á g g a l l e h e t e t t v o l n a o l y a s m í t k i n y i l a t k o z t a t n í , h o g y a r o m á n o k n e g y e d i k a l k o t m á n y o s é s k i v á l t s á g o s n e m z e t n e k f e l v é t e t n e k . H o l a f e l t é t l e n j o g e g y e n l ő s é g k i v a n j e l e n t v e , o t t a n e m z e t i s é g s e m m i f é l e m e g k ű l ö n b ö z t e t é s a l a p j á u l s e m s z o l g á l h a t t ö b b é , v a g y h a k ű l ö n b ö z t e t é s t a k a r n á n a k t e m n i (m e r ő b e n f e l e s l e g e s m ó d r a) , a k k o r ú g y k e l l e n e

tenni, hogy abból senki se maradjon ki; s ekkép negyedik alkotmányos nemzet lenne a román, ötödik a szláv, hatodik a bolgár, hetedik a zsidó, nyolezadik a ruthen, kilencedik az örmény, tizedik a ezigány, és így tovább. De világosabb lenne e ezzel a dolog? (Az unió — t. ezikk keletkezésére és jogérvényére nézve v. ö. szept. 16.)

Erdődy János kormányzó Fiume-ben az első kapitánysági ülést tartja, melyben a miniszteri utasítás pontjai lelkes „E v i v a“-kkal fogadtatnak. V. ö. szept. 1.

P. H. 79. sz. v. ö. Majl. II. 29. l. (hol az állítatik, hogy a fiu-ciek Erdődyt elűzték.) E. t. István nádor április 26-án nevezte ki F-be (44. sz.). Jun. 10-én pedig Szemere Gerliezi Henrik nyugalmazásával az alkormányzói hivatallal Privitzer Istvánt ruházta fel, ki a pozsonyi hongyülésen F. követe volt. — A forradalom után Fiume Horvátországhoz esatoltatott, mely azt az 1807: 4. sőt az 1815. bécsi szerződés daczára (mely a „littoral Hongrois“-t biztosítja) 1861-ben is magának követelé.

Junius 1. Csütörtök.

Buda-Pest örömmünnepet ül. A sorkatonaság ugyanis d. e. a budai vérmezőn a miniszterek jelenlétében és ropant néptömeg éljenzései közt ünnepélyes tábori isteni tisztelet után leteszi az új esküt, melyben a fejedelmen kívül a törvényes hatóságnak is engedelmességet s az alkotmány iránt hűséget és védelmet fogad. Estére pedig az unió elhatározásának (l. máj. 30.) híre megérkezvén, villámgyorsasággal futja be a fővárost. Az utczákon lelkesült vidám csoportozatok hangoztatják: „Éljen az unió, éljenek az erdélyiek!“ Aztán az Erdélyből hozott s a Magyarhonnal egyesülés kimondásáról szóló kiáltvány felolvastatik a Nemzeti színházban s ott az unió zászlója az elragadott közönség örömkialtásai között ki bontatik.

P. H. 72. 73. sz.

Junius 2. Péntek.

A kolozsvári tartományi gyűlésen a pesti legközelebbi országgyűlésre küldendő képviselők választásáról s a fegyveres nemzeti erő rendezéséről ideiglenes törvényjavaslatok hozatnak, s ehhez képest többek közt elhatároztatik, hogy

„közvetlen választásban részesüljenek mindazon urbéresék, kik fejadójukon felül 8 pfrt adót fizetnek, ezen kívül minden helység egy vagy két választottai által foly be a képviseletbe, a szerint, a mint száznál kevesebb vagy több füsttel bír“ — s végre kimondatik, hogy „a közbátorság biztosítása végett Erdélyben is lehető legrövidebb idő alatt alakíttassék nemzetőrsereg, melynek egy része mozdítható állapotban fog tartatni, és ez rendes zsoldot huzni.“

Közl. 2. sz. P. H. 78. 77. sz. (hol a t. czikkek szintén olv.) E t. javaslatok másnap azon kérelemmel együtt terjesztettek fel, hogy a Főlség Budára tegye át lakását. — A magyarhoni 1848: 5 Erdélynek csak 69 szavazatot szánt, a fentebbi törvényjavaslat azonban 73 erdélyi képviselőt számít. A különbség onnan ered, hogy a pozsonyiak két erdélyi kir. városról (Szamos-Ujvár és Erzsébetváros), melyeket két-két szavazat illet, megfélekedtek. Az erdélyiek pedig a pozsonyiak irataiban észrevették e hibát, s az említett két királyi városnak is megadták az őket illető képviselőválasztási jogot, minek következtében a 69 szavazat 4-el szaporodott. A képviselőház a kir. városok követeit jul. 15-én igazolta, s ezzel az erdélyiek javitmányát elfogadta.

Alsó-Fehérmegyében Mihályfalván az urasági rétet elfoglaló oláhok ellen végrehajtásra kirendelt székely katonaság a helység ellenszegülő lakóival s a szomszédfalvakból összeesődült és erőszakoskodni kezdő néptömeggel összeverekeedik, miközben többen elesnek.

Közl. 88. sz. (hol a hivatalos vizsgálati jelentés.) V. ö. 86. sz. P. H. 80. 82. sz. Köv. E. T. 56. l. A fentebbi verekedés kedvező ürügy volt a szász és oláh bujtogatóknak, mert azon, egy idő óta terjesztett kólmányok, hogy a székelyek az oláhokra akarnak rátörni, ez által az igazság némi látszatával kezdett birni. Az oláh bizottság pedig alkalmat nyert Puchner előtt „a legoemánnyabb bűnökkel“ vádolni a székely katonaságot.

A báni értekezlet Zágrábban kijelenti a bánnak, hogy a reá vonatkozó máj. 29. kir. kézirat által „mint szabad és alkotmányos nép“ nem hagyja magát „megkötetni és... félrevezettetni.“ A bán személyes jelenléte „az eddig háborítatlan nyugalom és rend“ fenntarthatására okvetlen szükséges lévén, „netalán szándékolt elutazását erőszakkal is meg fogja akadá-

dályozni“ az értekezlet. A tartományi gyűlést pedig okvetlen meg kell tartani, mert a nemzet kívánatai itt nyilatkoznak, a király annak összehozásába már aprilban beleegyezett, a pozsonyi t. ezikkeket ki kell hirdetni, hogy érvényesek lehessenek, a jul. 2. megnyíló magyar országgyűléssel értekezni szükség, s a Kapcsolt Részek követei már együtt is vannak s csak karhatalommal lehetne visszatartóztatni szándékuk kivitelétől.

Az okm. P e j.-nál 22—24. l. A kir. parancsnak ily vakmerő módon való ellenszegülés, oly népuél, mely a dynastia iránti hűségéről és hódolatáról ismeretes, csak ugy képzelhető, ha előre felteszszük róla, hogy J e l l a č i ć által biztosítva és meggyőzve volt arról, hogy a dynastia valódi akaratáról most csak ő képes helyes tudósítást adni, a mi tökéletesen összhangzik azzal, mit máj. 16. a l a t t feljegyeztünk.

Junius 3. Szombat.

E ö t v ö s vallásminiszter R a j a č i ć karloviezi érseknek kijelenti, hogy mintán a máj. 13-ra U j v i d é k r e engedélyezett gyűlés, melyen jun. 27. egyházi gyülekezet dolgában kellett volna előlegesen tanácskozni, „a magyar földi g. n. egyesültek nagy részének részvéte nélkül és utólagos tiltakozása mellett, idegenekből is szerkeződve, K a r l o v i e z á n megtartatva, akkép és oly dolgokba merült, a mikép s a melyeket sem törvényeink, sem az 1779. jul. 16. kiadott szabályok, sőt magának a keleti egyháznak elvei sem engednek meg,“ ez oknál fogva mind a pátriárkaválasztás, mind a mód, melylyel az tétetett, „törvénytelenek és érvénytelenek“ nyilvánittatik. Egyszersmind megparancsolja az érseknek, hogy a jun. 27-re T e m e s v á r r a rendelt egyházi gyülekezetet, melyet az ő kívánatára sem elhalasztani, sem K a r l o v i e z o n tartani nem lehet, a mennyiben még ki nem hirdette volna, 24 óra alatt „a legszorosabb felelet terhe alatt saját költségén küldendő sürgönyök által hirdesse ki,“ tudtul adatván, hogy a g. n. e. egyház a király rendeleteit törvény szerint a magyar miniszterium utján veendő, s hogy az egyházygyülekezet már a jul. 2-ra kitüzött magyar országgyűlésre való tekintetből is jun. 27-én T e m e s v á r t okvetlen megtartassék. (V. ö. aug. 2.)

P. H. 75. sz. V. ö. Közl. 59. sz. A jun. 27-re kitűzött gyülekezetről lásd 1848. jun. 22.

Sztratiimirovics, mint a szerb nemzeti bizottság elnöke, fegyverre szólítja testvéreit a magyarok ellen, kik a szerbek „elnyomására“ már közelednek. „Vegyétek el — ugymond — először is az ágyukat, válaszsátók meg vezérciteket, seregjelteket Ujvidékre, s tegyüek semmivé ellenségeinket,“ nehogy „titeket felakaszszanak és kinezzenek mint a beceseiket és kikindaiakat.“

A kiáltv. P. H. 83. sz. Sz.-e lépésére alkalmat szolgáltatott azon hír, hogy Csernovics 1500 főnyi sereggel közelget az ujvidéki forrongás, különösen az ottani törvénytelenül előállított új tanács megfékezésére. A kiáltvány, mintán a bizottságnak ügynökei is személyesen feljárták a helyeket, megtermette gyümöleseit. (V. ö. jun. 6.) A vidéki nép kaszával, kapával, vasvillával és puskával felfegyverkezve özönlött, Ujvidék helyett azonban a bátorságosabb Karloviczt szállotta meg. Junius 5-én az Este-zászlóalj, másnap estére Csernovics is megérkezik Ujvidékre. Jun. 7-én azonban az a hír futja be a várost, hogy a csakások számszerint mintegy 3 ezeren, jönnek! Ekkor leírhatatlan rémülés és zavar keletkezik. Csernovics a lakosság magyar-német részével Péter-Váradra fut, az Esték azonban és a nemzetőrség bennmaradnak a városban, hol a tanács a feketesárga zászlót nyomban kitűzeti. — Az óbecsei és kikindai rablás és gyilkolás részesei közül előbbi helyen már máj. 2-án, midőn a rögtön törvénszék kihirdetve volt, 110-en voltak fogva és kikötve (50. sz.), kik közül néhányan, mint említik, fel is akasztattak. (69. 65. sz.)

Junius 5. Hétfő.

A horvát-szlavon tartományi gyűlés megnyitása és Jellačić ünnepélyes beigtatása. Miután Lentula y Imre elnök és varasdi főispánhelyettes a bán kineveztetéséről szóló királyi levelet (1. márcz. 23.) felolvasá, a küldöttségileg meghitt Jellačić zeneszó és ágyudörgések közt megjelen a gyűlésben, s Rajačić g. n. e. érsek után elmondja az ezen alkalomra ujonnan készített eskü szavait, melyek Magyarországról egy betűvel sem emlékeznek. Majd harsány Živio-k és ágyudörgések közt háromszor felemelik a bánt, ki ezután hosszabb beszédet tart, melyben költőileg áradozván a szabad-

ságról és király iránti hűségről, előadja a tanácskozási főtárgyat, melyet a Magyarországgal való további viszony képezend. „Ha a magyarok, így szól a bán, elakarnák nyomni a Kapesolt Részeket, ezek fegyverrel állanak ellent. „Félre tehát a magyar kényszeruralommal,“ félre a mostani magyar kormányval, mely „nemcsak semmi törvényes viszonyban sincs a király hatalmával, hanem őt önhatalmulag egészen függővé tette magától, s ekkép a monarchiai elvet alapjában megrendítette.“ Megemlíti még a bán a személye ellen szóló rágalmakat s a közbátorság érdekében tett intézkedéseit, azután pedig a pozsonyi t. ezikkeket átadja a képviselőtestületnek, s kijelenti abbéli sajnálkozását, hogy „a dalmata testvérek“ követeit nem láthatja. E beszéd után a bán ismét háromszor felemeltetik, aztán az egybegyűlték nevében Raja čičtól, mint „a nemzet diésősége és reménye“ üdvözöltetik, s végül a közönség által székén ülve a Márk-templomba vitetik, hol a zengi püspök horvátnyelven misét mond. A tartományi gyűlés Jella čičot a három megye királyság főkapitányának választja meg.

A jegyzőkönyv s a t. javaslatok Pej-nál 25—33. l. V. ö. P. H. 83. 85. 89. sz. A fentebbi események színhelye Zágrábban a Katalin-tér volt, miután a roppant számu hallgatóság a gyűlés rendes helyiségébe (a színházépületbe) nem fért volna be. A beigtatás törvényességére nézve megkivántatott volna, hogy a Fölség a tart. gyűlésbe egyezzek bele, s a beigtatására kinevezett kir. biztos, Haulik püspök, jelen legyen. Azonban egyik sem történt meg, s a tulnyomólag kath. horvátoknak is némileg visszatetszett, hogy az óhitü Raja čič érsek viszi a beigtató szerepet. A zágrábi püspökkel együtt a diakóvári püspök és mind az 5 főispán hiányzott a beigtatásnál, s ekkép a Jella čičot megjelenésre hívó küldöttség ehökeivé is két idegen méltóság neveztetett ki, t. i. Schrott belgrádi püspök és Raja čič. Végre a gyűlés főjegyzője sem jelent meg, ez tehát ideiglenesen Žigrović Ferencz körösmegyeyei főjegyzővel helyettesített.

Junius 6. Kedd.

A zágrábi tartományi gyűlés elhatározza, hogy a Fölségnek köszönet nyilváníttassék Jella čič bänná nevezetéseért, melylyel „a délszláv nemzetnek egyik legnagyobb és legforróbb óhaját teljesítette,“ s egyszersmind jelentessék ki, hogy a gyűlés a bán minden eddigi közintézkedéseit helyesli és

magáévá teszi, s végre kéressék meg a király, hogy Dalmáciát kebelezzze vissza a horvát-szlavon királyságba, s helyezze a bán főhatósága alá, kit a királyságbeli hadseregek főparanesnoksága is illessen. Továbbá L e n t u l a y elnöksége alatt 59 tagu bizottság neveztetik ki a követi igazolásokra, az Ausztriával és Magyarországgal való további közjogi viszonyokat szabályozó terv kidolgozására. Ezenkívül a szerb nemzeti küldöttséget fogadja a gyűlés, melynek élén R a j a č i ć érsek előadja, a „szerb nemzet“ óhajításait (ezek közt a vajdaság, patriárkaság s nemzeti függetlenség elismerése), és népe nevében szövetséget ajánl a horvát nemzetnek. Ekkor határozatba megy, hogy „a szövetséget egyfelől a királyság közt és másfelől a szerb vajdaság közt, a hová tartoznak a S z e r é m s é g örvidékeivel, B a r a n y a , B á e s k a a b e c s e i kerülettel és csajkás zászlóaljjal, a B á n s á g határörvidékével és a k i k i n d a i kerület, a szabadság és jogegyenlőség alapjára fektetve,“ a gyűlés elfogadja, a szerbek minden kívánságát magáénak vallja, s igyekezni fogja azokat a trón előtt is támogatni és érvényre emelni. A gyűlés részéről a királyság kívánataival J e l l a č i ć bán fog egy küldöttség élén I n n s b r u k b a utazni, s ekkép esatlakozandik az ugyanoda szándékozó R a j a č i ć h o z, ki a skupstinától (l. máj. 15.) küldve, szerb társaival együtt átutaztában érinté Z á g r á b o t. (V. ö. junius 19.)

A jegyzőkönyv P e j .-nál 33. és köv. l. (nap nélkül.) V. ö. P. H. 85. 83. sz. A gyűlésen tartott beszédek s ezek közt a magyar-gyűlöletet lehelő K u k u l j e v i ć -é 89. 90. sz. A feliratot (jun. 10. kelttel) lásd jun. 19. — Midőn a fentebbi gyűlésben R a j a č i ć a vajdaság területét körvonalazá, S z e r é m megye felemlítésével, mihez a horvátok tartottak jogot, erős vitát idézett elő. E megye meg volt hívva a z á g r á b i gyűlésre is. s a horvát nemzeti párt nem akarta, hogy a Vajdaságba kebeleztessék be. A régi vajdák, így okoskodott e párt, királyi vérből származva is csak hadvezérek voltak a törökök ellen, a B á n s á g o n sem uralkodtak, — mostani viszonyok közt „a vajda csak a bán alkaptányja lehet,“ stb. Az érsek a horvátokat azzal igyekezett megnyugtanni, hogy „ha szintén a Szerém a mi vajdaságunk alá esik is, ezzel a bán hatalma nem esőkken. mert erkölesi befolyása a Dunán át ki fog terjedni a B á e s k á r a , B á n s á g r a és B a r a n y á r a .“ Végre is Szerém, mint láttuk, átengedettett a vajdaságnak. Az ajánlott „erkölesi befolyás“ azonban csak nem akart a horvátok fejébe térti, s pár nap mulva elha-

tározták, hogy a királyhoz intézendő feliratban ki kell jelenteni, hogy a háromegy királyság területéhez Szerémmegyét is okvetlen oda értik. A szövetség e kis vizzály daczára életbelépett, de míg a mozgalom nemzeti jellegét megtartotta, csak abban állott, hogy mindkét fél követet tartott a másiknál, egymást a felmerült nevezetesebb eseményekről rögtön tudósították, s a horvátok megígérték, hogy a magyarokkal alkudozásukba a szerbeket is befoglalandják, a mit meg is tettek. R a j a č i é s J e l l a č i é, a két pártfőnök közt azonban esakhamar nem titkolhatóvá lön a gyűlölség. Előbbik akként nyilatkozott, hogy „szívét és lelkiismeretét a Horvátországgal kötött szövetség, mint kö nyomja,“ J e l l a č i é n a k ez zokon esett és szemrehányásokat tett érte az érseknek. (J e l l. levele R a j. -hoz P. H. 167. sz.) — 1861-ben S z e r é m megye, bár a karloviézi szerb kongresszus ugyancsak igényt formált hozzá, Z á g r á b b a küldte el követeit, kik azonban, midőn az illyr patrioták a Magyarországgal való barátságos kibékülésnek magukat ellenszögezték, többekkel együtt kiléptek a tartományi gyűlésből. (S z e r é m r ó l l. máj. 6.)

Egy szerb csapat Joannovics Csiesza vezérlete alatt Tittelen a helybeli esajkásokkal egyesülve, a fegyvertárt megrohanja, feltöri, s 8 kis ágyut és némi hadiszereket elfoglalván, megrabolja, melyekkel aztán a R ó m a i s á n e z b a huzódik. (V. ö. jan. 16.)

K ö z l. 9. sz. R ü s t. I. 79. l. (máj. 6.) A s b ó t h I. 29. l. („jun. első napjaiban.“) S e r b. B e w. 97. l. (nem előbb, mint jun. 8.) — J o a n n o v i c s jun. 3-án szólítá szerb véreit zászlója alá, minek következtében pár nap alatt mintegy 400 rácz felkelővel szaporodott serege (P. H. 83. sz.)

Junius 7. Szerda.

A zágrábi tartományi gyűlés J e l l a č i é b á n indítványára elhatározza, hogy mintán a bán a gyűlés küldöttségével I n n s b r u e k b a menend, s ez utazási idő alatt a gyűlés bizottságának van min dolgoznia, az ülések J e l l a č i é v i s z z a t é r t e i g elnapoltassanak. (V. ö. j u l. 10.)

P. H. 90. sz. A bán távollétében a gyűléstől kinevezett bizottságra (elnöke L e n t u l a y) ruháztatott a kormány.

Junius 8. Csütörtök.

A magyar kormány önálló hivatalos lapja K ö z l ö n y ezim alatt, G y u r m á n Adolf szerkesztése alatt megindul.

P. H. 75. sz. Köz l. 1. sz. A miniszterium átvén P e s t e n a kormányt, Sz e m e r e apr. 16-ki felszólítása által a P e s t i H i r l a p szerkesztőségét hitta fel, hogy mintán lapjának a többi hazai újságok közt legtöbb előfizetője van, ideiglenesen adjon egy rovatot a hivatalos közlenivalók számára is. — Az önálló lap, melynek tervezete elkészítésével B a j z a bízott meg (P. H. 97. sz.), az országgyűlés ideje alatt a diplomatikai hitelességi országgyűlési naplót is helyettesíté, s legfőbb érdeket ez kölesönzött neki. Benne az országgyűlési beszédek és irónányok egész terjedelmökben s kielégítő gyorsasággal (az elmondás után harmadnegyednapra) jelentek meg. A kormány e célra a gyorsírókon kívül beszédszerkesztőket alkalmazott, kik az élőszóval elmondottak megfigyelésére, a gyorsírói jegyzetek ellenőrzésére s azok netalán szükségelt kijavítására voltak rendelve. A kiadás körül költséget nem kimélt, mert a terjedelmes országgyűlési szónoklatok miatt igen gyakran két, sőt három regál íven jelent meg. Azonban, mint ezt a képviselők olykori felszólalásai bizonyítják, a beszédek nem mindig voltak az elmondáshoz híven közölve, mit az is okozhatott, mert néha az érthetetlen hang vagy a zajgó láрма miatt a gyorsírók a szónokok beszédét tisztán meg sem érthették. Külfornáját tekintve, a lap a később megindult K o s s u t h H i r l a p j á v a l együtt legnagyobb volt az akkori nemzeti újságok között. Naponként megjelent, s ára a jun.—decz. folyamán P e s t e n 7, vidéken 8 pfrt volt. Később minden községnek és minden zászlóaljnak hivatalosan küldetett. A mi szerkesztését illeti, ez az országgyűlési tudósításon kívül, majdnem egyedül a hivatalos rendeletek és kinevezések lajstromzásából állott. Vidéki levelezései azonban élénkek voltak, miután e célra a hatósági tudósítások is felhasználhattak. A kormányelvek rendszeres fejtegetésétől, felvilágosításától, a felmerülő ellenkező irányok tüzetes czáfolásától azonban mindvégig makacs következetességgel tartózkodván, fíteendőjét hanyagolta el, s azon helyet, melyet egy szabadelvű felelős kormány közegének kell vala betöltenie, igen gyarló módon foglalta el. 1849. jul. 1-vel E m ö d i Dániel lett a szerkesztő; ez időtől kezdődő új folyamat azonban e sorok írójának nem sikerült megszereznie és felhasználnia. (V. ö. Vas. Ujs. 1865. 45. sz.)

Junius 9. Csütörtök.

K l a u z á l kereskedelmi- és ipartügyi miniszter, a fennálló c z é h i s z a b á l y z a t módosítása iránt rendeletet ad ki.

Köz l. 4. sz. P. H. 80, 81. sz.

Junius 10. Péntek.

A z á g r á b i tartományi gyűlés feliratot állapít meg, melyet küldöttségileg nyújtand át a Fölségnek. (V. ö. jun.

19.) Ezen okmány szerint Horvátország alkotmánya, törvényhozása, bánja és közigazgatása eleitől fogva független volt Magyarországtól, s az uralkodó Fölség is megesküdütt, hogy a horvátok nemzeti önállását és szabadságát fenn fogja tartani, biztak is ebben a hazafiak, de a magyarok megszorították a királyi hatalmat. „Nyíltan bevalljuk, hogy hideg borzongás futotta végig ereinket és sötét, kellemetlen sejtés vett erőt rajtunk, midőn a legközelebbi múlt márczius vége felé Magyarországnak az összbirodalommal tökéletes amalgamizálódása helyett, melynél egyebet Ausztria mostani alkotmányossága mellett nem várhatunk, reménytelenül Ausztriával szemben való új helyzetéről értesültünk.“ A magyar miniszteriumhoz, mely elszakadásra törekszik, nem esatlakozhatnak a horvátok, sőt inkább a nemzetiségi egyenjogúság alapján az osztrák császársággal akarnak szorosabb viszonyba lépni, mihez képest 11 pontban foglalt kérelmük megadását kérik. A pontok ezek. 1. Semmisíttessenek meg a magyar kormánynak rájuk nézve sérelmes rendeletei, a mostani ideiglenes helyi kormányzat erősíttessék meg, jövőre pedig egy országos hatóság (derzavno vieće) engedélyeztessék a bán elnöklete alatt, melynek tanácsnokait a bán előterjesztésére a Fölség nevezi ki. E hatóság a bécsi kormánynak lenne alárendelve, egészen függetlenül a b.-pestitől, s a tartományi gyűlésnek felelős. 2. A pénz-, had- és kereskedelem ügyeit az egész birodalomra nézve egy felelős öszszminiszterium vigye Bécsben. 3. A határörvidék polgári ügyekben az országos hatóság alatt álljon, a királyságok katonai parancsnoka a bán legyen. 4. A hivatalos nyelv nemzeti legyen. 5. Az összbirodalommal való viszonyok tekintetében a királyságok a megnyitandó központi birodalmi gyűlés alá vetik magukat, s e célból oda már követeket is (négyet) választottak. 6. Dalmácia egyesíttessék a horvát-szlavon királysággal; a szerb vajdaság, Alsó-Szteyermark, Karinthia, Krajna, Isztria és Görez hozassanak szorosabb viszonyba a kapcsolt részekkel. 7. „A magyar királyság népeivel való barátságos viszonyt a pragmatica sanctio értelmében s a magyar korona alatt élő minden nemzetiségek szabadsága, egyenlősége és testvérisége alapján ezen királyságok továbbra is fenn kíván-

ják tartani. De hogy miképen történjék ez meg, ezen országok nemzete azután fogja meghatározni, midőn ezen igazságos kívánatai ö Felségétől teljesítettnek s Magyarországra valódi helyzete az összállammal szemben világosan kivihető leend.“ 8. Az országos hivatalnokokat a király helyett a bán nevezze ki, utólagos megerősítés mellett. 9. Mig az új törvénykezési rend életbe nem lép, a magyar főtörvényszékekre felebbezni ne lehessen. 10. Kulmer Ferencz a Fölség oldalához a királyságok képviselőjeül választatik. 11. A királyságok kiegészítő részei: Pozsega, Verőcze és Szeréms megyék; a gradiskai, bródi és péterváradiezek; a fiumei, buccarii és a tengerparti kerületek. Ezen pontok, mint a gyűlés határozatai, jegyzőkönyvbe is igtattatnak.

A okm. Pej.-nál 79—84. v. ö. 37—39. l. Hogy a tartományi gyűlés s vele együtt az egész 1848/9-ki horvát mozgalom tudva vagy nem tudva, tényleg a reactió zászlóját tűzte ki, többek közt e nevezetes okirat is napfény-tisztaságban mutatja. Ha Horvátország csupán nemzeti érdekből kelt volna fel, nemzetiségének s függetlenségének sürgetésére és biztosítására kell vala szorítkoznia, de nem lett volna szabad Magyarországra a malmizálását Ausztriával, a magyar pénz-, had- és kereskedelmi tárczáknak a bécsibe való beolvasztását s az okirat elején a nádornak adott tulságos hatalmat emlegetnie, mely mellett a Fölség „csak árny- és czimzetes király“ marad, mert mindezek a reactió jelszavai voltak, Horvátország önálló szabadságát pedig távolról sem érintették. V. ö. Jul. 10. (Az 1848. törvények mennyiben lehettek sérelem Horvátországra nézve lásd szept. 10. jegyz.)

Ferdinand király két nyilatkozmányt ir alá. Az egyikben a horvátokhoz és szlavonitákhoz szól a Fölség, előadván, hogy mily fájdalmasan esik neki hűtlenségök, és a magyar kormány mint törvényes felsőbbségök iránti engedetlenségök, noha „egyedül a magyar koronához esatlakozásuknak köszönhetik, hogy alkotmányos szabadságuk, mint a többi szláv népeké, az idők folytában el nem veszett,“ s noha az utolsó országgyűlés t. ezikkei nyelvöket és szabadságukat sem sértik, sőt az azok által kivított jogok és szabadság rájuk is testvéreileg kiterjesztettek. Szomorúan tapasztalta a Fölség, hogy mint „találkoztak köztök emberek, kik köszönet, szeretet s a nekünk tartozott hűség helyett az eszeveszett gyanusítás zászlóját tűzték ki, kik a ma-

gyarokról azt állították, hogy ellenségeik, s kik e két nemzet közt minden kigondolható eszközökkel meghasonlást igyekeznek előidézni.“ E „büntetésre méltó kihágások vezére“ Jellačić, kinek a Fölség, a nádor, a magyar miniszterium s a törvény irányában elkövetett vétkei elsoroltnak. Az ő megbüntetésére adattak ki a máj. 6. és 14. királyi rendeletek, melyekben kötelességeül tétetik Hrabovszkynak, hogy „b. Jellačić Józsefet, netalán létező büntársaival együtt ... perbe fogassa, s őt ... báni méltóságáról és minden egyéb tisztségéről tegye le,“ minélfogva tehát a hatóságoknak most már Jellačić-csal minden hivatalos érintkezést meg kell szakítaniok s a kir. biztosnak engedelmeskedniök. — A másik nyilatkozmány a határrörökhöz van intézve, kik tudósíttatnak, hogy parancsaiikat nem a haditanács, hanem a magyar miniszterium útján veendő, mely az ő nemzetiségök, vallásuk szabadságát szívéen hordozza, s kívánataik meghallgatására és különféle országos értékű könnyítésekre hajlandó; továbbá, hogy Jellačić bünnvad alá van helyezve, s ezentúl nem neki, hanem Hrabovszkynak tartoznak engedelmisséggel. — E nyilatkozmányokon kívül kéziratot intéz a Fölség Mészáros hadügyminiszterhez, kité nap tábornoknak nevez ki, tudatva vele, hogy a Magyarországon (a kapcsolt részeket s Erdélyt is ideértve) szállásoló katonaság az osztrák hadügyminiszterségtől függetlenül, a magyar hadügyminiszterium parancsai alá van helyezve. Végül a királyi Fölség az erdélyi tartományi gyűlésnek unió t. czikkét megerősíti, s István nádor és kir. helytartót meghatalmazza, hogy a király nevében saját belátása szerint szentesítse azon törvényjavaslatot, melyet az erdélyi hongyülés az országgyűlési képviselők választására nézve alkotni fog.

Köz l. 10. (vagyis jun. 18-ki sz., hol a két nyilatkozmány) és 8. sz. P. H. 86. 84. 85. sz. A két nyil. még Pej.-nál 87—92. l. Freynál, Kossuth und Ung. neust. Gesch. I. 66. l. Szilágyinál F. Tört. 63—71. l. Az unió megerősítéséről szóló leirat Apór és Szentgyörgyi által alájegyezve még Köv.-nál Okm. 27. 40. 42. l. V. ö. Szilágyi Fer. Erd. Ün. 43. l. Köv. E. T. 60. 61. l. A két nyil. keletkezésére nézve V. ö. máj. 19. jegyz. — Battlyán a királyt környező reactió ellenállását nem csekély küzdelem után legyőzván, rábirta a Fölséget, hogy miután Jellačić a máj. 29. kézirat szerint nem enge-

delmeskedett s Innsbruckban meg nem jelent, most már tegye ki nyíltan hivatalából, úgy, a mint erre nézve már közös megállapodás is volt, annyival inkább, mert ha Jellačić még tovább is állásában hagyatnék, a magyar miniszterium fogna lemondani. Az udvar kénytelen volt hajolni B. indokaira, de a „Függ. Harecz“ szerzője szerint kikötötte volna, hogy ha Jellačić mégis eltalálna jönni Innsbruckba, az okmányok ne adassanak ki, s hogy a pesti országgyűlés mindjárt kezdetén ajánlja meg az olaszok ellen a miniszterek által kilátásba helyezett 40 ezer katonát. B. azután a hitelesen aláírt rendeleteket magához véve, elhagyta Innsbruckot. Ezalatt azonban itthon a miniszterium a horvát-magyar viszály kiegyenlítésének új módját gondolta ki, s ehhez képest sürgöny által arra szólítja fel B.-t, hogy kérje fel János es. k. főherceget, miszerint békéltessen ki bennünket a horvátokkal, menjen le, mint közbenjáró, személyesen Zágrábra, s világosítsa fel ott az ellenünkben elfogultakat. Batthyány utközben vevén a sürgönyt, a tervet maga is helyeslé, s azonnal felkereste a főherceget, ki a neki szánt tisztelet elfogadta. Ekkép a horvátok észretérítésére s Jellačić engedelmességének fékezésére más ut választatván, a királyi nyilatkozmányok gyors közzétételére többé szükség nem lett volna, s e miatt azok rendeltetésök helyére el sem küldettek. Hogy mikép kerültek mégis nyilvános lapokba s a Közönybe is, mindenesetre B. tudtán és beleegyezésén kívül, az még mind ekkorig nincs kellően kiderítve (V. ö. Függ. I. 253—261. l.) Majláth János a „Magyarok Ujabb Történetéről“ írt könyvében (II. 37. l.) némely egykoru reactionariusok hiedelméből indulva ki, e nyilatkozmányok igazeredetiségét megtagadta, s a szent jellemű B.-ról olyas rágalmat állít, mintha azon okiratokat ő a király nevével visszaélés útján boesátotta volna ki. Ezen alaptalan vádat, melynek B. egész jelleme ellenmond, a „Függ. Harecz“ szerzője is tökéletesen megezáfolta, s az ott elmondottakhoz mi itt csak annyit teszünk még, hogy a méltatlan ráfogást maga a Fölség, Ferdinand király is két ízben hazudtolja meg, két olyan levelében, melyeket magyar tanácsosai meghallgatása nélkül adott ki. A sept. 4. legfelsőbb leiratban ugyanis ez áll: „Atyai szívemnek különös megnyugtatóására szolgál, hogy azon ítéletemtől eltérhetek, melyet f. é. jun. 10. nyilatkozatomban ön (Jellačić) iránt rendelendő vizsgálat és kat. szolgálata alóli előleges fehenntése iránt oly vádak alapján hozni késztetve valék“ stb. Az okt. 20. esászári kiáltvány pedig ezt mondja: „A magyar országgyűlés képviselői gyűlekezete azonban, a nélkül, hogy a dolgok állásáról értesülve lett volna, a nélkül, hogy az esetleg távollevő ideiglenes miniszter, Batthyány gróf visszatérését bevárta volna, a nélkül, hogy az események rohamát tekintetbe vette volna, és semmit sem hajtva azon körülményre, hogy az 1848. jun. 10-én a horvát bán ellen kiboesátott nyilatkozmányok, mely miniszteri ellenjegyzésben nem részesült, mindig törvényes érvényt tulajdonított, az említett, Kossuth Lajos-tól vezetett párt ösztönzésére, oly határozatot hozott, mely gr. Lamber-

get a nyilvános rosszalásnak zsákmányul dobva stb.“ — Az unió t. ezikk megerősítése kieszközlésében a főérdem B a t t h y á n y't illeti, ki az erdélyi gyűlés követivel együtt utazott el I n n s b r u e c k b a.

A szerb nemzeti bizottság Karloviezon (I. máj. 15.) H r a b o v s z k y altábornagytól küldöttei által védelmet kér azon megtámadások ellenében, melyek a magyar kormány rendeleteiből egyes rácz községeken elkövettetnek, s kívánja, hogy addig is, míg a szerb küldöttség haza térne, a esajkások a bizottság rendelkezése alá boesáttassanak. H r a b o v s z k y azt válaszolja, hogy ő a magyar miniszterium parancsai ellen nem cselekedhetik. „Szerb nemzetről pedig — ugymond — teljességgel semmit sem tudok. Vagy önök meg tudják mutatni, hol van itt (Ausztria térképére mutatva) Szerbia, vagy a szerb nemzet feljegyezve? Én nem látok szerb nemzetet sehol, a meddig Magyarország és Ausztria határa terjed, s annál fogva meg sem védelmezhetem. Oda át a Szá vá n túl van egy Szerbia, s a ki szerb akar lenni, menjen oda!“

Serb. Bew. 91. és köv. l. P. H. 87. sz. H r a b o v s z k y ezen erélyes fellépésének hatását maga rontotta le, a mennyiben másnap átzient Karlovie z r a, hogy küldjenek hozzá újabb biztosokat, mert tegnapi nyilatkozatát felakarja világosítani s a kívánatot érettebben megfontolni. A vérszemet kapott bizottság azonban erre átküldte neki azon panaszlevél másolatát (olvasható K ö z l. 12. sz.), melyet ellene már Bécs felé utnak indított, s kijelentette, hogy „miután a szerb nemzet ő Felsége jóvoltának előmozdítása végett állott fegyverbe,“ (tehát nyiltan bevallja, hogy nem saját nemzetisége és függetlensége érdekében!): minden H r a b o v s z k y részéről nyilvánítandó ellenségeskedésért, ő reá, mint magán személyre hártandja vissza a felelősséget (K ö z l. i. sz. és P. H. 87. sz.) Azután pedig egy gyújtó hatású kiáltvánnyal árasztja el a rácz vidékeket, megrendelvé, hogy minden községben verjék félre a harangokat, s ragadjon fegyvert ez a „nyomoru nép,“ melynek „nevét is ki akarják irtani.“ Egyszermind kinevezte a vezéreket. J o a n n o v i e s o t, ki a Szerémséget már fellázította (I. máj. 6.) ezredesi ranggal a Csajkások közzé s a titteli fegyvertár elfoglalására küldé, D r a k u l i e s főhadnagyot szintén ezredesi ranggal a nemzet-bánsági ezredbe, a p a n e s o v a i fegyverkészlet lefoglalására és a p e r l a s z i táborba küldte, K o i e s főhadnagyot és S t a n i m i r o v i e s o t a fehértemplomi hadiszerek birtokba vételével s a z a l i b u n a r i tábor szervezésével bizta meg. K a r l o v i e z védelmét pedig az oda sereglett szerémi népfelkelésre s a

szerviánokra hagyta. Maga az elnök *Stratimirovics*, kinek már az ezredesség is kevés volt, fővezér („*vrhovni vožd*“) ezimet vett fel, épen mint *Kara* György Szerbiában, midőn ez a törökök ellen felkelt.—*Hrabovszky* azonban a ráczok merészségén felháborodva, haditanácsot hív össze, mely a főbizottság elfogását és *Karlovicz* meghódoltatását elhatározza. V. ö. jun. 12.

Junius 11. Pünkösöd Vasárnap.

Szemeré belügyminiszter, miután a szerbeknél „az elszakadási szándék tetteges lázadásá fajult,“ a horvát tartományi gyűlés királyi rendelet ellenére is megtartatott, s ellenünkben a népet fegyverre szólítá, felhívja a magyar dél-vidéket Erdély határától a Dunáig, hogy legyen készen a legvégsőre is, a mint a kormány is készen van, a mennyiben az ország épsége, alkotmányunk, a személy és vagyonbiztonság védelmére *Szeged* tájékán nagyobb számú nemzetőrséget és katonaságot fog táborba küldeni, melynek ellátása és élelmezése tekintetéből *Bácsban* és a *Bánságban* *Csernovics* Péter és *Vukovics* Sebő királyi biztosok, *Csongrád*, *Arad* és *Csanád* megyékben pedig *Török Gábor* aradi polgármester fognak kinevezni polgár-biztosokat. E polgári biztosokkal, kik most a szükséges pénzzel el vannak látva, működjenek készségesen közre e hatóságok és a nép, szükség esetén őket előlegezéssel is gyámolítván.

Közl. 10. sz. P. H. 87. sz.

Katonai vérengzés *Pesten*. A *Károly-kaszárnyában* levő olasz katonaság a magyar önkéntesekkel csekély ürügy miatt összeverekedik, s aztán az ártatlan utcai nézőközönségre is lövéseket tesz. *Mészáros* hadügyminiszter a helyszínén megjelenvén, a lövéseket bátor fellépésével megszünteti ugyan, de az olaszokat fegyvereik letételére rá nem bírhatja, mit a lázongók csak másnap délben, *István* főherczeg személyes felszólítására tesznek meg. A fővárosi nép e panszláv izgatásból eredt lázongás alatt, melyben mindkét részről többen elestek, ritka önmérsékletet tanusít.

P. H. 81. 126. sz. A rakonezátlan olaszok másnap fegyvertele-nül *Komáromvárb*a küldettek, hol ellenük bűnvizsgálat kezdetett.

Junius 12. Püünkösd Héttő.

Szemerere belügyminiszter Pest város területén rögtönbíróságot állít fel „a lázítók, bujtogatók, közesendzavárók, gyilkosok, gyűjtogatók, rablók“ stb. ellen.

Közl. 8. sz. P. H. 84. sz. Ily rögtönbíróság ezután az ország minden vidéken hirdettetett, mire a miniszter szerint főképp azért volt szükség, hogy a vakmerő törvénszegés a társadalmi viszonyokat veszélybe ne döntse, s „az alnép a személy- és vagyon biztonságát fel ne dűlja.“

Karloviezi ütközet. Hrabovszky altábornagy miután a Karloviezbba összeseregelt szerb felkelőket forrongásaik megszüntetésére sikertelenül szólította fel (v. ö. jun. 10.) a szerbek seregét d. é. 10 órakor egy zászlóalj gyalogsággal s egy lovas osztálylyal Stein Miksa százados vezénylete alatt a város előtt megtámadtatja, majd miután az ellenség csakhamar a városba húzódott, ezt gránáttal löveti. A felkelők nagy része fegyvereit eldobva menekül, sokan az érseki lakba és a templomba húzódnak, melyet Hrabovszky ostrom alá fogat. Délről d. u. 4. óráig szünet volt. Ezután ismét megtűlnak a támadások, melyek estéli 8—10 óráig tartanak, miűn a felkelők Kameniez felé elfutnak, a támadók pedig éjszakára Mária-Schnee mellett ütik fel táborukat. Veszteség a szerbeknél mintegy 300 ember holtakban és sebesültekben, magyar részen pedig 6 halott.— Első forradalmi harez.

Közl. 8. 17. 48.—12. sz. (utóbbik helyen a nap jun. 11.) P. H. 84. 87. 90. sz. Vahot. I. 4. 19. l. („püünkösd első napján.“) Szilágyi For. Tör. 72. (jun. 11.). — A harez napjára vonatkozólag még a hivatalos jelentések is jun. 11. és 12. közt oszlanak meg. (Mi a Közlöny egykorú és szemtanu levelezőjének keltét fogadtuk el, ki a jun. 12-öt kétszer írja, s a harezról óra számra közli jelentéseit.) — Asbóth (I. 123. l.), miűn a verseczít írja „első komoly hareznak“ a forradalomban, hibázik annyival inkább, mert az akkori magyar kormány is (Közl. 1849. 84. sz.) a karloviezi t mondá „első esatá“-nak. Először sebesült részűnkön meg Weinhengst fiatal hadnagy, ki szíve táján lövést kapva, ekkép kiáltott fel: „Dicsőségemnek tartom, hogy első kaptam sebet a haza védelmében.“ — A harez legrészletesebb leírását szerb részről (Serb. B. 99. és köv. l.) bírjuk, s itt azt állítják, hogy a diadal a felkelőket illeti. A szerb bizottság e „győzelmet“ tudatván a horvátokkal, egyszersmind felhívta őket, hogy „Ő Felségénél és alkalmass helyen“ részükre segílyt sürgessenek. A zágrábi bizottság

azonban már ekkor más úton hallotta az ütközet hírért, s jun. 15-én feliratot (l. c. P e j n á l 84—86. l.) küldött a királyhoz, melyben H r a b o v s z k y n a k Jellačić-csal való feleléséről s az összes határőrvidéknek Horvátország hatósága alá rendelését szokatlan kemény hangon sürgeti. a kérelem nem teljesítése esetére azzal fenyegetődözvén, hogy akkor az Olaszországban harezoló honfiak tüzhelyeik védelmére haza fognak jöni. J e l l a č i ć, ki ekkor útban volt I n n s b r u e k felé, megdöbbenve olvasá e feliratot, s azo mal (jun. 20.) még T y r o l b ó l kiáltványt intézett az Olaszországban harezoló őrvidekiekhez, biztatván őket, hogy csak maradjanak tovább is nyugodtan, s ne engedjék félre vezetetni magunkata hazulról jövő bírek által, vannak otthom elegen, megvédeni a házi tüzhelyet. (A kiáltv. P e j n á l 125. l.) S a bánnak igaza is volt. A harez H r a b o v s z k y erélytelensége miatt csak olaj volt a felkelés tüzére. s a magyar biztosok annyi határozatlanságot és tehetlenséget árultak el, hogy az a megvertellenségben a győztes fél bátorságát és önértetét költötte fel. Miután H r a b o v s z k y visszavonult a várostól, azt jun. 13-án a N u g e n t által összegyűjtött felkelők ismét megszállották, s ekkor alkudozáshoz kezdettek. C s e r n o v i e s a rögtönbiróságot megszünteti Ú j v i d é k e n, hová K o s t i e s Sándor, a szenvedélyes izgató, visszatér, az E s t e g y a l o g o k T e m e r i n b e rendeltetnek, a városi sáncokról az ágyúk beszédetnek, a D o m m i g n e l e k eltávolítása megígértetik, s Pétervárad külvárosában a sárgafelete zászló kitűzetik, és, mint ezt két levélből is tudjuk (P. H. 88. és 90. sz. keltezve jun. 18. és 16-ról). a fegyvernugvás megkötetik. K a r l o v i e z r ó l azonban ezalatt alkalmas izgatók. jobbára papok járják fel a vidéket, adókat szednek, maga az érsek P a n e s o v á r a és B e l g r á d b a utazik izgatni és segélyt szorgalmazni (131. sz.). a mi nem is marad foganatlan. Szerbiában aláírási ívek keringtek, s maga a szerb kormány is Rajačić kezébe a S e r b. B e w. szerint 20 ezer. magyar forrás (P. H. 135. sz.) szerint pedig 100 ezer db aranyat adott volna, melyből 80 ezer J e l l a č i ć kezébe lón átszolgáltatra. A belgrádi osztrák konzul (Mayerhofer) pénzzel és rábeszéléssel maga is mindent elkövet az idegen segélyhadak kinyerésére, s e ezéllből K a r a g y o r g y e v i e s Sándor fejedelemnek, ha egy szerémi levélnek (a pécsi német újság után P. H. 166. sz.) hinni lehet. bizonyos házi pénztárból 5 millió forintot ígér. A harezvagyó szerbiánok pedig seregenként tódultak át a határon. Mihály, az elűzött szerb fejedelem, s atyja O b r e n o v i e s Milos, kiknek még S z e r b i á b a n is volt pártjuk. maguk is megfordultak a B á e s k á b a n (szintén június folyamán.) A ráczok mozgalma kedvező volt a tényleges uralkodó politikájára nézve, de e körülmény mégis aggodalomba ejtette, attól tartván, hogy a forradalom, melyben oly sok alattvalói vesznek részt, rokonszenvet talál mutatni az elűzött hercegek javára. A szerbiai csapatok élére tehát később az uralkodónak egyik híve állíttatott, t. i. P e t r o v i e s István, ki szülőföldéről K n i č a n i n n a k nevezteték. Ennek felada-

távát tétetett a forrongás irányát szemmel tartani s a szerbiai kormány irányában netalán felmerülő ellenséges czélzatokat meghiusítani. (S e r b. B e w. 128—132. l.) Itthon S z t r a t i m i r o v i e s fejtett ki legtöbb tevékenységet. Jun. 15-én 500-ad magával T i t t e l b e megy, a hadparancsnokot erőszakosan leteszi, a fegyvertárt kiüríti (140 ágyúcsövet, 2 ezer db fegyvert, sok löszert stb. vesz magához) s az egész csajkás kerületet zászlója alá gyűjti. A határőrökhöz új harcziás kiáltványt intéz, a tisztek is hozzá szegődnek, s ennek következtében a határőri szolgálat és rendszer megszűnik, s az őrvonal megszakad. A k a m e n i e z i tábor leginkább Szerémből óriási arányokban növekedik. B á c s k á b a n S z u r d u e s k i nyújt kezét a felkelés szervezésében, S z e n t t a m á s n á l B o s z n i e s sánczoltat, s két hét múlva a fővezér már mintegy 15 ezer fegyveressel és 40 felszerelt ágyúval rendelkezik (S e r b. B. 103. l.) A magyar biztosok pedig e roppant tevékenységgel szemben oly dolgokat tettek, mi a semminél is kevesebb volt. C s e r n o v i e s r ó l már emlékeznék. Hrabovszky eleintén írásos rendeleteket küldözgetett a nyiltan lázongóknak (P. H. 105. sz.), melyeket rendszerint gúnynyal fogadtak. Jun. 16-án a jun. 10-ki nyilatkozmányokat teszi közzé, s a K a r l o v i c z o n és R ó m a i s á n e z b a n összegyűlt tábort szétoszlásra szólítja fel, igérvén, hogy eddigi magaviseletéért senkit sem vonand kérdőre (91. sz.). E képtelen ügyetlenségre mutató felhívásnak a hivatalos jelentés szerint eredménye az lett, hogy „Karloviczról mintegy 30-an hazaoszlottak,” (jun. 17. és 18. közti éjen, midőn H r a b o v s z k y jelentése szerint ott 15 ezer fegyveres állott.) B á c s megye helyzete napról napra aggasztóbbá vált. A kormánybiztos erélytelenségén kívül másik baj volt, hogy a megyét a főispán is oda hagyta. A közigazgatás gépezete, hol szét nem szakadt, akadozott, mert a felkelők a postát kirabolták s a futárokat elfogdosták. Végre a megyei bizottság látott védelmi intézkedések után (jun. 17.), elhatározván, hogy 20 ezer főnyi őrsereg állítására fel, más kat. képzettségű tisztt nemlétében J o v i e s István vezérlete alatt, Ó k é r főhadiszállással, s a közelebb fekvő megyéktől gyors segély kéressék. A közelben fekvő sorkatonaság parancsnokai kinyilatkoztatták, hogy ők helyöket nem hagyhatják el, s a szerbek ellen mit sem tehetnek, sőt D r e i h a n n e tekintetben „magas báni parancsra“ hivatkozott. (A déli állapotokat lásd tov. többek közt jul. 18.)

Junius 13. Kedd.

S z e m e r e belügyminiszter Dél-Magyarországot Csongrád- és Pestmegyékkel s a Jász-Kunkerülettel együtt felhívja, hogy miután a szerbek és horvátok lázongásai naponként fenyegetőbb alakban mutatkoznak, s a személy- és vagyonsbátorságot, a törvényt, a hazát és a koronát veszélylyel fenyegetik, mindenki, a ki elbírja, fogjon fegyvert.

A megyék védelméről a kormány is fog gondoskodni ugyan, de mindenik megyének saját határa megvédésére két hét alatt 2—4 ezer embert kell kiállítania a maga költségén és fegyverrel vagy kaszával stb. ellátnia, löszert a kormány adván. Ezen őrsereg hivatása: a belső rakonezátlanságok fékezése s a horvátok és rácok ellen való harcrolás, szükség esetén szomszéd megye területén is, mely esetben zsoldot fog húzni. „Azon hatalom, mely Varasdtól kezdve Krassó havasáig a Dráva innenső részén fekvő délmegegyékben fekszik s 1,323,402 magyar, 485,836 német, 651,055 oláh és 66,425 tót, tehát 2,526,718 lakos kezében van, kik boldogul és békésen együtt éreznek, ezen hatalom ugyan oly roppant, hogy annak ellenében 378,352 rác, 72,949 horvát, ha mind engedetlen volna is, mit sem tehetne,“ mind azon által készen kell lennünk.

P. H. 87. sz.

István kir. helytartó Mészáros ellenjegyzése mellett többek közt századosoknak kinevezi Görgei Arthur volt főhadnagyot az 5. zászlóaljhoz Györbe, és Klapka György volt főhadnagyot a 6. zászlóaljhoz Veszprémbe.

Közl. 7. sz. Görgei és Klapka neveik ekkor merülnek fel először a nyilvánosság előtt. Görgeit Györben sehoggy sem elégitette ki új állapota, miután tisztársait képteleneknek tartotta hivatásuknak becsülettel megfelelni. Valódi örömmel fogadta tehát, midőn zászlóaljától elszólítottva, augusztusban Prágába és Bécs-Ujhelybe küldetett, hogy az ottani gyárakból czindert és kapszlit hozzon a kormánynak. Ennek megtörténtével a kormány a tiszáninni önkénytes nemzetőrség parancsnokává nevezte ki őrnagyi ranggal, Szolnokba aug. 27-én (P. H. 147. sz.) Bővebben, azonban a nap megjelölése nélkül, Görg. I. 1—4. l. (Függ. I. 539. l. hibásan állítja, hogy Görgei a kormánynak „szépt. elején“ ajánlotta fel szolgálatát.) Klapka okt. 16-án a táborkarhoz őrnagyi ranggal tétetik át. (Közl. 131. sz.)

Junius 16. Péntek.

Ferdinand király kiáltványt intéz a csajkásokhoz és határőrökhez, mely szerint sajnálkozással értette, hogy jun. 10. kir. nyilatkozata ellenére „a közjök lopozott lázitóknak hitelt adtak,“ császári vagyont s „8 ágyút eltulajdonítani vakmerősködtek,“ s lakhelyeiket elhagyva, „feljebbvalóik ellen nyilt lázadásra keltek.“ Intetnek ezennel, hogy esend-

re és engedelmességre térjenek, a nyolez ágynt visszaállítsák s békével haza oszoljanak, annyival inkább, mert vallásukat és nyelvüket semmiveszedelem sem fenyegeti és kérelmeik meghallgattatására számolhatnak.

Közl. 16. sz. P. H. 92. sz. Az ellenjegyzés nélkül kiadott nyilatkozvány, (melyben „esászári vagyon,“ „esászári kegyelem,“ „esászári kedvezés“ fordul elő a király és a magyar kormány említése nélkül) Hrabovszkyhoz azon utasítással küldetett le, hogy csak azon esetre hirdesse ki, ha szükségesnek látandja.

Csehországban Windisch-Grätz tábornok és hadparancsnok Prága városát, hol a pánszlávok forrongtak, ideiglenes kormányt, független nemzeti gyűlést stb. alakítottak, bombáztatja. Másnap erőt vesz a lázongáson és táviratozza Bécsbe, hogy „a rend helyre van állítva.“

Közl. 11. 13. 14. 20. sz. P. H. 84. 85. sz. A nagy pánszláv-gyűlés, melynek előzményeit röviden említők (máj. 14., jun. 2-án nyílt meg. A gyűlés kimondá, hogy Ausztria szláv állam, melyhez Németországnak semmi köze, a magyarországi szláv részek pedig független és önálló királyságot fognak képezni. Jun. 11-én a gyűlés, (hol mindenik követ saját dialektusán akarván beszélni, bábeli zavar támadt, s utoljára is a német nyelvre szorultak), már oszló félben volt. Jun. 12-én az utczaharez megkezdődik, 13-án az ágyúztatás, 14-én szünet, 15-én a bombák újra hullnak, 17-én a város több helyen ég.

Junius 17. Szombat.

István nádor Szemere ellenjegyzése mellett megrendeli Apor Lázár erdélyi udvari helyettes kanczellárnak, hogy az erdélyi udv. kanczelláriát, melyre, az unió megerősítve levén, többé semmi szükség sines, szüntesse meg és oszlassa fel, be nem végzett ügyeit a magyar miniszteriumhoz tevén által.

Közl. 17. sz. P. H. 92. sz. E kanczellária az 1860. októberi oklevél folytán nyert új életet, midőn a Fölség Kemény Ferenczet erdélyi kanczellárnak kinevezé (1860. decz 9.)

Junius 19. Hétfő.

Ferdinand király Innsbruckban Eszterházy minisztere jelenlétében fogadja egymásután a Jellačić bán és Rajáčic érsek által vezetett horvát és szerb küldöttségeket. A bán előtt nem-tetszését fejezi ki eddigi magaviseletéért

kit küldött társaival együtt, a történetek után, csak is mint magán egyéneket fogadhat el. A karloviczi törvénytelen gyűlés (I. máj. 13. 15.) határozataitól jóváhagyását szintén megtagadja, s a szerbeket a megnyitandó pesti országgyűléshez és a magyar kormányhoz utasítja. — Ezen kívül István nádor s a magyar miniszterium kívánságához képest János főherceget kéziratban felszólítja, hogy egyeztesse ki az egymás közt vizálgodó Magyar- és Horvátországot s a kölcsönös kívánatokat közvetítse oly módon, hogy „a két ország közt századok óta fennálló kapocs megerősíttessék.” V. ö. jun. 6. 10.

Közl. 20. sz. P. H. 94. sz. Serb. B. 113. l. Frey I. 65. l. A horvát küldöttség ez alkalommal nyújtá át a jun. 10. feliratot. A bán a Közlöny szerint jun. 17-én ért az udvarhoz s egyenesen Ferencz Károly főherceghez szállott, a P. Ztg. értesülése szerint ellenben jun. 16-án érkezett Innsbruckba s a főherceghez csak azután ment el midőn kívánata szerint tudtára adatott, hogy a fogadtatáson Eszterházy miniszter nem lesz jelen (P. H. 90. sz.). A bán, kinek a tyroliaiak jun. 18-án este nagyszerű fáklyás zenét adtak, nem érezte magát lesújtva a fentebbi kihallgatás miatt, miután a Fölség éles válaszáat a környezet szelidítette, s bizonyos körökben leplezetlen tetszést is aratott eddigi magatartásáért. Ellenben a szerb küldöttségnek adott választ „bizalmas kommentár” nem követte, mi, a Serb. Bew. szerint, annyira hatott a karloviczi bizottságra, hogy az talán Pestre fordul kérelmeivel, ha Kossuthnak jul. 29-ki (jobbán: jul. 11-ki) a szerbekre nézve sértő beszéde, mely az innsbrucki fogadtatás hírével „egy szempillantásban” jutott tudomására, a kiegyezkedést lehetetlenné nem teszi vala. E könyv annyi őszinteséggel és igazságszeretettel van készítve, hogy ismeretlen szerzője reggyőződésének valóságát nem lehet kétségbe vonnunk, azonban véleményét ezuttal lehetetlen hibás értesülésen alaplónak nem nyilatkoztatnunk. Először is nem hiszszük el, hogy a bizottság, bár a szerb küldöttség külön bizalmas kommentárban nem részefittetett, elég bátorítást ne talált volna a bán kitüntetésében, miután Jellačić a szerbek ügyét is sajátjává tette, s a horvát és szerb mozgalom kölcsönös solidaritásban állott egymással (I. jun. 6. jul. 10. 29.); és miután Jellačić „a Magyarok elleni törekvéseiért aratott” tetszést, a bizottságnak, mely hasonló törekvéseket ápol, semmi oka sem lehetett az udvari fogadtatással meg nem elégedni. Másodszor nem való, hogy az innsbrucki fogadtatás és a Kossuth jul. 11. beszéde hírei egyszerre érkeztek volna Karloviczra s ez utóbbik nyomban lerontotta volna a másik hatását. Ugyanis az Oest. Ztg.-nak már jun. 30-ról írják Szerémből, hogy a karloviczi bizottság Rajačićtól gyorspostán tudósítást kapott a kihallgatás felől s arról, hogy János főherceg Karloviczra is le fog utazni. (P. H. 111. sz.). Harmad-

szor, hibásan adatnak Kossuth szájába ezen elkeserítő szavak: „Ezen szerbek és ráczok nevezik magokat nemzetnek — ez a csoport eső es elék rabló nép; itt nem lehet szó alkudozásról, rablókat rögtönbírótság illet.“ Ezen hely Kossuth beszédében így hangzik: „A második dolog ott lenn a szerb lázadás. Mi az okokat illeti, erről, uraim, nincs mit mondani, mert itt a dialektikára nem nyílik többé tér. Magyarországon különböző népek laknak; de aki Magyarország belső részében külön országot akar alakítani, az oly lázadó, oly pártütő, kinek statáriummal kell felelni.“ Semmi esetre sem rabló es es elékről van ott szó, hanem oly politikai vádlottakról, („lázádoók, pártütők“) kik az ország szétdarabolására törekedtek, kikkel a törvényes hatalom (s nem Kossuth) s a haza azért nem alkudozhatik, mert kölesönösen egymás álláspontjának lerontásán igyekeznek. A karloviczi bizottság tudta ezt s ezért az innsbrucki hír vétele után, bár azelőtt már fegyverszünetet kötött, egy lépést sem tön többet a kiegyezkedésre, noha arra addig is (jun. végétől jul. közepéig) lett volna elég ideje, míg Kossuth beszéde tudomá-ára jutott.

István nádor s kir. helytartó, Szemeré ellenjegyzése mellett tudatja Vay Miklóssal, hogy miután Erdélyben a nyert szabadságot, a korona jogait s a haza épségét veszélyeztető törekvések merültek fel, a szászokat és oláhokat bujtogatják, a rosszul értesült népnél kihágások és rendtelenségek fordulnak elő: ezeknél fogva, de azért is, mert a havasalföldi s oláhországi szomszédtság különös tekintetet érdemel, egy helyben központosított hatalomra van szükség, melynek élére királyi biztosi címmel ő állíttatván, neki teljhatalom adatik, a bujtogatásokat, a csend és rend megtörését fenyegetni, e czélből rögtönbíróságokat állíttatni, s az erdélyi polgári és kat. hatóságok felett rendelkezni, melyeknek az irányában köteles engedelmesség már meg-hagyatott.

Közl. 17. sz. P. H. 92. 91. sz. Vay jun. 29-én érkezik Kolozsvárra, hol rendkívüli szükség volt rá, miután Erdélyben az ifju szabadság ügye majdnem egészen magára volt hagyatva. A főkormány-szék kényelmes és tevékenytelen tagjai elnézték, hogy mint működnek az oláh és szász bizottságok e két nép fellázításán, mint kényszeríti némely rövidlátó és önző földesur, katonai erőszakkal is robotra jobbágyait, kik az új idő szellemét érezve, törvény nélkül is felszabadulva érezték magokat; ha egy pár rendeletet adtak is ki, s biztosokat küldének egyes bujtogatók elfogatására, az intézkedést, majdnem semmi eredmény sem követte. Ily gyöngeség láttára a főhadparanesnokság Szébenben az oláh bizottságot merészkedett védszárnyai alá is fogadni. (V. ö. Köv. 65. 66. l.).

Borsodmegyében **Dédesen** képviselő-választás miatt tetemes vérengzés, mincképpen folytán ötven ember marad a hely színén.

Közl. 16. 27. 39. 55. sz. P. II. 90. sz.

Junius. 20. Kedd.

Kis-Szebenben „borzasztólag dühös vérengzéssé” fajult képviselőválasztás.

Közl. 17. sz.

Fehérmegyében **Bodaikon** véres képviselő-választás, miközben harmincz ember kap sebet.

Közl. 22. sz.

Junius 21. Szerda.

Zágrában, a jun. 10. kir. nyilatkozmányok vételére, a tartományi gyűlés a bán távollétében rendkívüli ülést tart. **Kukuljević** indítványozza, hogy le kell tenni a királyt, s minden erdőt és rétet kiosztani a parasztok közt, hogy ezek mindnyájan felkeljenek a honvédelemre; továbbá, hogy minden szláv népet, főleg pedig **Bosznia- és Oroszországot** segítségére kell kiáltani. Az örvidéki követek ekkor kijelentik, hogy elégtessenek ki minden kívánataik, még pedig most rögtön, mert különben egy embert sem adnak. A gyűlés a kívánatok kielégítését némi vonakodás után megígéri. Ezek után jegyzőkönyvbe megy, hogy „gyors futár által **Őfelségéhez** ultimatum küldessék, melyben férfiasan és határozottan kívántatik, hogy a dieső, derék, ellenségeitől általában alaptanul és aljas módra rágalmazott bán nemesak rögtön minden méltóságába és hivatalába visszahelyeztessék, hanem ezenfelül neki az egész horvát-szlavon kat. örvidék főparancsnoksága is átadassék, a Főlség pedig az országgyűléstől elibeszabott (vorgelegten) kívánalmakba egyezzek bele s azokat hagyja jóvá;” miután pedig a királyság a bán netalán bekövetkezendő elmozdztatása esetén „vezető fő nélkül” nem maradhat, az ország kormánya 12 tagu bizottságnak adatik át, mely korlátlan diktátori hatalom-

mal ruháztatik fel, tetteiről azonban a tartományi gyűlésnek felelős.

A jegyzők. és az ultim. P e j.-nál 43. 92. l. v. ö. P. II. 100 sz. Másnap az izgatottság lecsendesült, mert hire érkezett, hogy a bán „Ferencz Károly főhercegtől a legbarátságosabban fogadtatott . . . s várni lehet minden kívánatának teljesültét.“ A tartományi gyűlés ezután egy nyilatkozványt készít „minden osztrák-szláv törzsekhez,“ melyben a bán és a nemzet ellen szórt rágalmakat megczáfolni igyekszik s kifejti, hogy a „háromegy királyságok semmi egyébire sem törekesznek, mint a mi őket természeti és történelmi jog szerint megilleti, t. i. az o s z t r á k m o n á r k h i a nemzeti szabadságára és integritására.“ (A nyil. olvasható P e j.-nál 94—99 l.)

Jun. 22. Csöt.

Stanimirovics rácz serege (700 ember) V r a c s e g á j o n D r e i h a n n alezredesnek F e h é r t e m p l o m -ra beizen, hogy a kezei közt lévő 3 ágyút, 30 mázsa lőport, 215 darab fegyvert és a parancsnoksága alatt lévő század katonaságot adja ki. Az alezredes, bár a városi 1200 főnyi fegyveres nemzetőrség a fegyvertelen ráczokkal megvívni kívánt, a követelt tárgyakat szekereken átviszi a szerbeknek. A szorongatott város védelme élére ekkor M a d e r s p a e h százados áll, ki torlaszokat és sánczokat készített.

K ö z l. 21. 22. sz. P. II. 92. 95. 98. sz. F e h é r t e m p l o m -ban már jun. 16-kán komoly összetűzés volt az illyr és német párt között. — A szerbek a főntebbi sikerült tény után V e r s e c z r e törekedtek. Azonban e szándékuk hire T e m e s v á r r a eljutván, itt jun. 23-án este két század gyalogságot gyors fogatokra raktak, s általa Verseczet hirtelen megerősítették. A szerbek ekkor P a n c s o v á r a visszahuzódnak.

Jun. 24. Szomb.

H r a b o v s z k y altábornagy és C s e r n o v i c s királyi biztosok, a karloviezi főbizottsággal f e g y v e r s z ü n e t r e lépnek. Föltételek: kölesönös személyi és vagyoni biztonság, szabad közlekedés, a esajkások és végvidékiek tiszteikkel együtt haza mennek s 10 napig otthon maradnak, a bizottság maga is szét fog oszlani, ha J e l l a ĉ i ć a szerb-horvát küldöttséggel 10 nap alatt haza nem érkeznek, a kedélyek

lecsöndestítésére s a békés együttlakásra mindkét szerződő fél fölszólítást fog közzé tenni.

A szerződvény P. H. 97. sz. v. ö. Serb. 105. l. a fegyverszünet, mely ha aláírva nem volt is, mint láttuk, (jun. 12.) a karloviczi harez ideje óta tartott, csak arra való volt, hogy a küldöttség távollétében gyámoltalan és precaire helyzetbe jutott szerb nemzeti ügyet a végveszélytől megmentsse, mely terv, a dél-vidéki magyar főnökök rövidlátása és erélytelensége folytán tökéletesen sikerült. R a j a ĉ i ć jun. 26-án Jellačić jun. 29-én tehát a fegyverszünet alatt megérkeznek s átveszik a mozgalmak további vezetését. Egyébiránt a fegyverszünetet, mint e munka további folyamából is kitünik, a szerbek nem tartották meg.

Nyitramegyében V á g - V e c s é n képviselőválasztás alkalmával dühös verekedés. Sebesült mintegy 30 ember.

K ö z l. 18. 23. 30. sz. P. H. 95. 99. sz.

Jun. 25. Vas.

F e r d i n á n d király, E ö t v ö s miniszterének előterjesztésére, H á m János szatmári püspököt esztergomi érsekprimásnak, L o n o v i c s József esanádi püspököt egri érseknek, H o r v á t h Mihály hatvani prépostot esanádi, J e k e l f a l u s y Vinceze esztergomi kanonokot szepesi, K a r n e r Antal győri kanonokot sz.-fehérvári, A t h a n a e z k o v i c s Plátó budai g. n. e. püspököt bácsi püspöknek kinevezi.

P. H. 23. sz.

Jun. 26. Hétf.

C s e r n o v i c s királyi biztos rendeletéből U j v i d é k e n képviselőválasztás, mely alkalommal a választást ellenző s leshelyeikből előtörő szerbek és a magyar érzelmű nemzetörtség közt véres összecsapás keletkezik. Előbbiek több lakost, még nőket is, leöldösnek. A városban két század sorkatonaság, a vár alig ezer lépésnyire; azonban segély egyik részről sem nyújtatik. A választás elmarad.

K ö z l. 21. 23. sz. Serb. 107. l. P. H. 95. sz. K l a p k a Nat. II. 16. l. (jun. 24. és 25.) H r a b o v s z k y ezután lefegyverzi a szerbeket, s hasonló rakonezátlanságok megújulása esetére a várost lövetéssel fenyegeti. Ujvidék lakossága ezután az egész forradalom alatt csöndesen viselte magát.

Jun. 27. Kedd.

János főherczeg tudatja Jellačić-csal, hogy azon viszálynak békés kiegyenlíthetése tekintetéből, mely közte és a magyar kormány közt fenn forog, a közbenjárói tisztet a király meghagyása folytán elvállalta. Fülhivja ennél fogva a „kedves horvát bánt“, hogy a magyar minisztérium képviselőjének megérkeztével ő se késsék Bécsben személyesen megjelenni. Addig is pedig megvárja, hogy országa részéről minden ellenségeskedő készüléket szüntessen meg, valamint a magyar kormány is fölfüggesztette hadi készüléteit. V. ö. jul. 4. 10.

P. H. 106. sz. A levél még P e j.-nál. Hasonló tartalma felszólítás érkezett István nádorhoz is, melyben ki volt mondva, hogy János nem mehet személyesen Horvátországba, mert Bécsben jun. 16-án császári helytartónak neveztetett ki. A fentebbi báni megszólítás, melyen a magyar minisztérium méltán megütközött (I. jul. 4.), a horvát tartományi gyűlésnek azon okoskodásra adott alkalmat, hogy miután János levele a bánt hivatalától feltüggesztő jun. 10. nyilatkozmány után bocsátattatott ki, a báni megszólítás „bizonyosságul szolgál, hogy azon nyilatkozmány nem a Fölség akaratával jelent meg, s hogy az, az ezen királyságok ellenségei koholmányának tekintendő.“ (A jegyzőkönyv P e j.-nál 47. l.) Hogy ily gyanúsítás, melyre a fönnbbi ezimezés adott okot, mennyire növelte az elkeseredést, könnyen elképzelhető.

Jun. 30. Pént.

Szent-Mihály végvidéki oláh községet, mely a szerb fölkelőkkel nem akart tartani, utóbbiak d. u. 4. órakor ágyúkkal megtámadják, beveszik, s benne több mint 70 házat leégetnek. A község védelmére katonáival előnyomuló d'Orsay Miksa százados agyonlövetik, a lakosság nagy része legyilkoltatik.

Közl. 30. 34. sz. P. H. 102. 107. sz. Füg. I. 227. 230. l. (jul. 1.). E község (a Serb. 108. l. szerint) a hozzájuk küldött öket a szerbekhez esatlakozásra buzdító követet letartóztatta s Temesvárra a haditörvénytörés clibe küldte.

Jul. 2. Vas.

Klauzál kereskedelmi miniszter. Pesten utasítást ad ki az urbéri tartozások megbeeslése iránt.

Közl. 24—26. sz. P. H. 99 —105. sz. Ezen utasítás az 1848 XII. 3. §. foganatosítása végett jelent meg.

Jul. 3. Hétf.

Klauzál miniszter kiadja a hirlapkezelési szabályzatot.

Közl. 25. sz.

Az osztrák miniszterium Jellačić báznak 150 ezer pforintot küld.

P. H. 103. sz. (aug. 30-ról Latour hadügyminiszter 16 ágyút küldött Jellačićnak P. H. 153. sz.). Szept. végén a bécsi országgyűlésen e tárgyban interpelláltatván a hadügyminiszter, azt felel, hogy „ő Jellačić-nak mindaddig, míg a magyar miniszterium a törvényesség terén maradt, se pénzt se katonát nem küldött; azonban miután a (magyar) miniszterium megtagadá a zsoldot a horvát katonáktól s a eszásári katonákat nem lehetvén úgy hagyni: a zsold egy része 100 ezer p. frt küldetett nekik.“ (177. sz.) Ugyan ő becsületszávára fogadta a képviselők előtt, hogy közte és a magyarországi hadparancsnokok közt máj. 10. óta nincs semmi összeköttetés; később azonban a képviselők hiteles okmányokból győződtek meg, hogy Piret bánsági parancsnokkal folytonosan közlekedett. (Allg. Oest. Zeit. után P. H. 180. sz.) A mit azonban a bécsi képviselők előtt nem mert bevallani az osztrák miniszterium, abból a magyar kormány előtt, mely különben is világosan tudta az ő itteni dolgait, legkisebb titkot sem csinált. A Pille rsdorf-féle miniszterium mindjárt julius elején fölszólította a pesti kormányt, hogy engedjen Jellačić-nak, mert különben „a neutralitást felmondja,“ egyszersmind a fennebbi pénzküldési határozatot is tudatta, felszólítván a hadügyminiszter nevében Eszterházy utján Kossuthot, hogy a Jellačić-nak küldött 100 ezer pfrtot (50 ezret jónak látott elhallgatni) térítse vissza, s a horvát seregeket mind jelenben, mind jövőre pontosan kifizesse. (Koss. Hirl. után P. H. 106. sz.). Elképzelhetni, hogy a magyar miniszterek mit felelhettek vissza ily fölszólításra, mely az ellene fegyveresen pártot ütött ellenség egyenesen oltalma alá veszi, — s egyáltalában nem csudálkozhatunk rajta, hogy bécsi tisztvársaik iránt azontul még mélyebb bizalmatlanságot éreztek, s a birodalom mindkét részét egyaránt érdeklő függő kérdéseket közös értekezés útján megoldani, sőt tárgyalni is kedvet nem nyerhettek, annyival kevesbbé, mert naponkint világosabbá lőn, hogy a bécsi miniszterium nyílt ellenségeinkkel állván szövetségben, az államkérdéseket nem az alkudozás és a jog alapján, hanem a harezí koczka által akarja eldönteni.

Az erdélyi szász egyetem a budapesti képviselőházhoz intézett emlékiratában azon föltételeket szabja

meg, melyek alatt a szász nép a magyar királysággal egyesülni hajlandó. E föltételek közt van, hogy a szászok [saját alkotmányuk alatt maradjanak, mind az erdélyi tartományi gyűlésen, mind a magyar kormány előtt, — hogy a szász terület, a nemzeti egyetem, a német nyelvnek hivatalos használata, egyházi és iskolai ügyeik független kormányzata, a nemzeti statutumok stb. épségben hagyassanak, a miniszteriumban külön osztály adassék; egyébiránt pedig „a nemzeti egyetem és a király közt semmiféle közép hely sem állhat fenn.“ E föltételek teljesítése nélkül a szász nemzet az unioba nem egyezik bele.

Az emlékirat K ö v.-nál Okm. 72—68. l. Az egyetem a p e s t i követek elé még utasítást is szabott (P. II. 137. §sz.). — Jul. 11-kén V a y személyesen jelent meg a szászságban s kijelentette, hogy a magyar kormánynak nincs szándékában viszonyaikat magyar mintára önteni s ők előbbi szerkezetükben maradhatnak (118. sz.). Egynémely régi kiváltság fenntartásának kívánsága azonban nem csak méltánytalan, de képtelen is volt, mivelhogy a szabadalom hajdan azon czéleből volt ajándékozva, hogy a nemesség ellenében biztosítékot nyújtson, és midőn a nemesi osztály minden előjogáról lemondott, biztosítékra sem volt többé szükség. V. ö. okt. 2.

Julius 4. Kedd.

A m a g y a r m i n i s z t e r i u m felterjesztvényt intéz I s t v á n nádor s kir. helytartóhoz a horvátokkal való egyezkedés iránt, melynek közvetítését János főherczeg vállalta el, s a horvátok és a bán állása törvénytelenségének részletes kifejtése után kinyilatkoztatja, hogy valamint megbotránkozott J á n o s főherczeg jun. 29. levelének báni kifejezésén, azonkép kijelenti, hogy egy „korona ellen föllázadt alattvalót“ hozzá hasonló alkudozó félnek el nem ismerhet, és hogy itt a Föltség részéről boesánat és elfeledés, J e l l a č i ć részéről pedig „a hűséghez és törvény iránti engedelmességhez való visszatérés“ jöhet szóba. Hogy a közbenjárásnak sikere legyen, arra nézve szükség, hogy a főherczeg személyesen Z á g r á b b a menjen, s ott az összegyűjtendő határöröket, a nép- és hatósági küldöttségeket élőszóval világosítsa föl arról, hogy a Föltség s az uralkodóház egyéb tagjai a pártütést kárhoztatják, az A u s z t r i á b a beleolvadást nem helyeslik, a magyar miniszterium iránt

engedelmességet kívánnak, s Jellačićot többé bánnak nem ismerik el. Ezenkívül szükség, hogy a Kapesolt Részek törvényes gyűlést tartsanak s ez uton kívánataikat a pesti országgyűlésre, végzeményeiket pedig a Fölség elibe terjeszszék föl. A miniszterium az országgyűlésen oda fog működni, hogy a Kapesolt Részek nemzetisége nemcsak eddigi jogában és szabadságában megmaradjon, hanem újabb méltányos engedményeket is nyerjen.

A felterjeszt. P. H. 114. sz. ugyszintén Frey-nál 107—118 l. János főherceg a személyes leutazást a horvátok és szerbek közé eleintén megígérte (P. H. 107. 111. sz.), később azonban, miut láttuk, (jun. 27.) bécsi helytartóvá lett kiíneveztetése miatt nem foganatosítá. Mindamellett Frankfurtban a német birodalom kormányzójának jun. 26-kán elvlasztatván (97. sz.), oda elutazott (113. sz.). Julius 20-án azonban Bécsbe ismét visszatért. (115. sz.)

Julius 5. Szerda.

A képviselőház megnyitása Pesten. Miután a királyt „sulyos betegsége“ nem engedé, hogy személyesen jelen legyen a gyűlésen, István főherceg, mint teljhatalmu királyi biztos, déli 12 óraker megnyitja az országgyűlést, átadván a képviselőháznak az országgyűléshez intézett junius 26-diki királyi leiratot, mely szerint István főhercegnek nádori és helytartói törvényszabta hatalmán kívül, a király betegsége ideje alatt, teljhatalom adatik az országgyűlés végzéseit megerősíteni, törvényezikkeit szentesíteni, üléseit megszüntetni s a végrehajtó hatalom mindazon jogait gyakorolni, melyek az 1848: 3. t. cz.-ben megírvák. A nádor kir. biztos ezután a trónbeszédben előadja, hogy a jelen országgyűlés sietős összehívását a hon jelen körülményei, a horvátországi „nyílt támadás“, az „aldunai fegyveres csoportok“ által megzavart közbékének minielelőbbi helyreállítás, a korona épségének s a törvények sérthetlenségének megvédése tették szükségessé. Az ország védelme s pénzügye lesznek tehát a gyűlés tanácskozásának főtárgyai. „Fájdalmas érzéssel s legmélyebb neheztelelssel értette Ő felsége, hogy... bár ön kegyes indulatának sugallatát követte“ akkor, midön az utolsó pozsonyi törvényezikkeket szentesité, „találkoztak mégis különösen a kapesolt országokban, s Magyarországnak aldunai vidékén, rosz akaratu

lázítók, kik az országnak külön nyelvű és vallású lakosait áhírekkel s rémitésekkel egymás ellen ingerelték s... arra izgaták, hogy a tetteges ellenszegülést Ő Felségének s fenségese kir. házának érdekében, Ő Felsége vagy kir. háza tudtával s elnözésével történtnek hirdetgették. „A király különös meghagyása folytán kijelenti István, hogy a Felség erősen és változhatatlanul el van határozva, koronája épségét s a szentesített törvényeket egész hatalmával megvédeni, s a törvény iránt engedetlenkedők vakmerőségét mind ő maga, mind kir. háznak minden tagjai szigoruan kárhoztatják.“ Ezután megemlíti még a nádori biztos, hogy „Erdélyországnak Magyarországgal egybeolvadását legszívesebb atyai indulattal teljesítette a király,“ s hogy a külhatalmasságokkal a békés egyetértés sértetlenül fenn áll, kivéve, hogy a szárd király ellen még mindig tart a háboru.—A ház igazoló osztályra oszlik, melyeknek mindenike 33 tagot számlál.

Közl. 27. sz. P. H. 100. sz. Jul. 4-én előleges ülése volt mindkét háznak Palóczy László korelnöksége alatt, melyen tisztelgő küldöttségek választattak István elébe s elhatározatott, hogy a képviselők megbízó leveleiket a korelnöknel mutassák be. — A képviselőház üléseit a Redout-teremben tartotta.

Batthyány miniszterelnök az igazság és méltányosság tekintetéből megrendeli a hatóságoknak, hogy a haza védelmére kiindult nemzetőröket időről időre, de 10 hétnél előbb semmi esetre se, ujakkal váltassák föl, kiket községeik határán kívül az ország pénztára fizetend, töltenyeikről gondoskodnak maguk a községek. V. ö. a n g. 13.

Közl. 28. 55. sz. Ezen nemzetőrök jul. 21-kén a honvédsereg katonái törvényei alá rendeltettek.

Julius 6. Csütörtök.

A képviselőházban az igazoló osztályok megteszik jelentéseiket, a tárgyalások megkezdése azonban Nyáry Pál indítványa folytán az erdélyi képviselők megérkezteig (jul. 10.) elhalasztatván, az ideiglenes tisztviselők alatt csak a ház szabályai kidolgozása tüzetik ki napirendre.

K ö z l. 28. sz. P. H. 101. sz. A képviselők névsorát l. jul. 10. jegyz.

A felső tábla, melynek elnökeiül a jun. 25. kír. leirat szerint Majláth György országbíró és Perényi Zsigmond ugoecsi főispán rendeltettek, a maga reformáltatását szükségesnek vallja, s e végett a kormányt e lőmunkálatokra hívja fel. Tárgyaláson a házszabályok.

K ö z l. 27. 28. sz. P. H. 101. 103. Ülési helyiség: a Muzeum terme. A jul. 4. előleges ülésben Beöthy bihari főispán hozta meg először a tábla felett a lélekharangot. „A főrendi tábla“ ugymond „jelen alakjában fenn nem állhat... s figyelmeztetem tagtársaimat, hogy a tábla rendezésére mi tegyük meg az első lépést, ugy legalább megmutatjuk, hogy az avas institutióknak barátai nem vagyunk.“ A tábla a megváltozott idők benyomásának engedve, jul. 5-én „méltóságos“ ezimét, jul. 6-án pedig „főrendi ház“ nevét leteszi. Jul. 12-én Madarász L. a képviselőházban már egyenesen azt indítványozá, hogy „az ugynevezett felsőház, mint a nemzeti akarattal össze nem férő intézkedés, töröltessék el,“ indítványát azonban, még mielőtt tárgyalásra bocsátatott volna, jul. 16-án visszavette. A bekövetkezett háborus idők miatt a tábla reformálása is elmaradt, habár a közvélemény belátta, hogy miután a nemesség kizárólagos politikai előjogairól lemondott, többé a mágnások sem lehetnek született törvényhozók, annyival kevésbbé, mert a másik házban már ugyis képviselve vannak, s mint esetleg szerkezdött testület sem a nagy birtokot, sem a politikai értelmiséget nem képviselhetik s nézeteiket a nép millióival szemben, ezekkel egyenlő vonalra, ők, kik 2—3 százan vannak, nem emelhetik. A tábla mindjárt eleinte hiányosan alakult meg, mert a konservatívek, miután támaszuk, a volt kormány, megbukott, egészen visszavonultak a eselekvés színteréről. E miatt a határozathozatalra elegendő tagok számát később 30-ra kellett leszállítani. Az elnök már októberben köröztetni volt kénytelen a nagyszámu távollevőket, míg az ujévi válság alkalmat adott a keveseknek is széteszolniok. Kossuth, hogy a mágnási rendnek hizelegjen, ragaszkodott az elavult intézményhez, s nem merte foganatba venni annak megszüntetését, mire különben Szemeré váltig sürgeté.

A zágrábi tartományi gyűlés kiáltványa a horvát-szlavon nemzethez. „Az idegen járommal teljesen beelégedett már a nemzet,“ sok századokon át békeséges türéssel hordozta a sebeket, melyeket az „idegen uralom“ ütött rajta. A jelen gyűlés igyekezett gyógyítani a tovább hordozhatatlan sérelmeket, s „midőn már közel voltunk ahhoz“—ugymond a képviselők testü-

lete, „hogy neked örvendetes jelentést tegyünk erről, hallottuk mindenfelől megrendítő fájdalomkiáltásodat s észrevettük, hogy egy mérges kigyó esüszott kebeledbe és téged megmart. De tudod-e drága nemzet, kiesoda ez a kigyó? Ez azon jövevény, mely téged mindekkorig gyötört“ stb. Mindvégig ilyen hangon ösztönöztetik a nemzet, hogy ne higgyen a magyarok ígéreteinek, kikhez többé soha sem fog tartozni, hanem higgyen e gyűlésnek és a „dieső bán“-nak.

A kiált. P e j.-nál 126—128 l.

Temesmegyében V l a j k o v e e z-en a papok által vezetett szerviának és határőrök a nyugtalankodó lakosokkal kezét fogva, kegyetlenül dülnek, a jegyzőt és mézáróst halálra kinozzák, rabolnak stb.

P. H. 108. sz. K ö z l. 35. sz. A faluba, mely Verseczről hasztalan kért katonai segílyt, jul. 8. vagy 9-én érkezik egy csapat nemzetőrség, mely több gyanus lázítót elfogott, két ellenszegülőt pedig föbe lött. V. ö. S e r b. 120. l. (hibás nappal.)

Julius 7. Péntek.

Ferdinánd király H r a b o v s z k y altábornagyot budai hadparanesnoknak nevezi ki, helyébe P é t e r v á r a d r a B l a g o c v i e h bukovinai és határőrvidéki paranesnokot rendelvén.

K ö z l. 42. 21. sz. P. H. 114. sz. E esere a magyar kormány előterjesztésére történt, mely H. eredménytelen működésével teljességgel nem volt megelégedve. (V. ö. Közl. 1. sz.).

Julius 8. Szombat.

E ö t v ö s vallásminiszter a bitfelekezetek főpásztorait abbéli intézkedésre hívja fel, hogy a lelkészek a felelős kormány rendeleteit alkalmilag szószékből hirdessék ki és magyarázzák a nép előtt.

K ö z l. 32. sz.

Julius 10. Hétfő.

E ö t v ö s vallásminiszter az ágost. és helv. hitv. egyhá-

zaknak aug. 1-re egyházi és iskolai reform iránt kitűzött (l. apr. 27.) értekezletét, az országgyűlésnek idő előtt történt egybehivatása s az Erdélylyel való egyesülés miatt f. é. szept. 1-re halasztja el. Másnap, t. i. jul. 11-én, ezen értekezletre az erdélyi evang. és unitárius hitfelekezettieket is meghívja. V. ö. szept. 1.

Közl. 32. 35. sz.

A zágrábi tartományi gyűlés János főherceghez intézett fölterjesztményében elősorolja azon föltételeket, melyek mellett Magyarországgal egyezkedni hajlandó. Ezek: 1) A jun. 10. nyilatkozmány visszahuzása. 2) Az alkudozásokban a szerbek is részt vesznek. 3) A tart. gyűlés és a májusi skupstina törvényesnek elismertetik, 4) s ezeknek minden kívánataik megadatnak. 5) A magyarok megszüntetik ellenségeskedéseiket. 6) Mintán a magyar miniszterium hatóságát el nem ismerik, a kapesolt részekbeli katonaság, a bán útján, az osztrák miniszteriumtól függjön. 7) A főherceg legyen a kapos a bán és a fejedelmi hatalom közt s eszközöljön megerősítést a bán kinevezéseire. 8) A bán által szervezendő országos hatóság (l. jun. 10.) erősítsék meg. 9) Dalmácia is vegyen részt az alkudozásban, mint a horvát-szlavon királyság kiegészítő része. 10) A magyar miniszterium nyilatkoztassa ki, alá fogja-e magát vetni a főherceg közbenjárásának s aztán a nádor elnöklete alatt nevezzen ki megbizottakat, kikkel a bán semleges területén találkozzék. 11) A magyar hatóságok boesássák szabadon a szláv érzelmük miatt bebörtönözötteket. — Ezenkívül a gyűlés felhatalmazza Jellačićot, hogy a nép terhei könnyítése végett egy millió pírnyi kölcsönt vegyen fel, melyet a közjöveldelmekből 10 év alatt kell letörleszteni. V. ö. j u l. 29.

A fölterjesztv. Pej.-nál 101.-106. l. V. ö. P. H. 111. sz. A fölterj. utolsó pontjának értésére tudni kell, hogy a gyűlésen Hurbán személyesen jelen volt s „keserves színekkel rajzolta szlovák földieinek elnyomatását Magyarországon, csupán azon okból, mert nemzetiségök mellett buzgólkodni merészlenek“ stb. — A gyűlés ezután megbizza Jellačićot, hogy bizottságot alakítson, mely, „mint egy szabad s Magyarországtól független nemzet“ képvisellete az egyezkedést e két föelv alapján vigye. A) „Mindenesetre az osztrák monarchia egységére kell törekedni s azt fel kell tartani. . . ennél fogva a jelenlegi

dualismus egyetlenegy kormányban s egy központi eongressusban összpontosíttassék, mint az egység jelképében és létesítőjében.“ (Tehát a horvátok nemzeti és országos ügyeiről ismét (V. ö. jun. 10.) megfellelkeznek, az „egységes összállam,“ a reakció jelszava kedvéért!) B) A magyar korona alatt élő nemzetiségeknek egyenjogúság adassék, a szerbeknek és horvátoknak elkülönített közigazgatás és törvényhozás szükséges.“ (A határozat P e j - n á l 48. 49. l). A bán nemesak az alkudozásokban nyer ekkép szabad kezet, hanem egy külön végzésben diktatori hatalommal is ruháztatik fel mind a polgári, mind a katonai ügyekre nézve, miután, „a jóságos király“ nines azon állapotban, hogy a nemzet iránti érzelmeit szabadon követhetné (XXXI. végz.). A gyűlés ekkor, miután még előbb 254, 250 pfrnyi adót rótt a portákra, a só árát leszállította, az örvidéknek új szervezetet adott, az urbériség eltörléséről, faizásról, makkoltatásról, közmunkáról stb. határozatokat hozott, — a diktátorbán által feloszlatatik. De hogy mikor? arra nézve kutfőim biztos adatot nem nyújtanak. (A P. H. 118. száma már jul. 9-én szétoszlattja a képviselőket, 126. száma pedig a bizottság kinevezését jul. 20-ra teszi). Jellačić még azon napon (jul. 10.) elhagyja Z á g r á b o t s z l a v ó n i a i körutjára indul, hol a kiűtött osztály-harez és zavargások személyes jelenlétét nagyon igénybe vették. (Böv. P. H. 119. 123. sz.).

A magyar képviselőház szervezi magát. Elnök ifj. P á z m á n d y Dénes. Alelnökök: A l m á s y P. és P á l f y János. Jegyzők: Z á b o r s z k y Alajos, Z á k ó István, L u d v i g János, I r á n y i Dániel, K e l l e r János és K a z i n e c z y Gábor.

K ö z l. 32. sz. P. H. 104. sz. P á l f y † 1857. Z á b o r s z k y † 1862. Ide mellékeljük az első magyar képviselőház tagjai névsorát, a mennyiben az a hivatalos K ö z l ö n y és más egykoru magyar lapok egyes tudósításai nyomán összeállítható volt.

J e g y e k m a g y a r á z a t a : 1= 1849. márcz. 1-ig Debreczenből engedelem nélkül távozott. 2= 1849. márcz. 1-ig Debreczenben meg nem jelent s távollétét nem igazolta. 3= 1849. márcz. 1-ig a nyert engedelmen túl igazolás nélkül elmaradt. 4= 1849. márcz 1-ig lemondott. † = 1849. márcz. 1-ig meghalt. Általában ezen megjegyzettek a ház által lemondottaknak tekintettek.

A b a u j m. Bárczai Albert (mislei), Ferdinandy Bertalan (n. idai). Szentimrei György (szepsii), Darvas Antal (szikszai), Gábrriel István (göncei). A b r u d - B á n y a Reinik Ágost. A l s ó - F e h é r m. Kemény Domokos, pótk. Fosztó Ferencz. A r a d m. Fábrián Gábor (világosi), Szerb Tivadar 2. (radnai), Szőke Károly (pécskai), Mülek Ferencz (sz. annai), Orbán Gyula 3. (butyini), Simonyi Lajos (kis-jenői). A r a n y o s - s z é k

Zeyk József, Fejér Márton. Á r v a m. Májeresik Márton (bobrói), Kubinyi Flóri (kubini). B á e s m. Latinovics Mór 3. (kulai), Zákó István (rigyiezi), Mánics Péter (ó-moraviczai), Szalmágy Ferencz (ó-beesei), Mártonfi Károly, Zahorai Márton 2. Hauke Béla, Allaga Imre, Vörösmarty Mihály (bácsalmási), Zákó Péter 2. B a j a: Mészáros Lázár. B a r a n y a m. B a t t h y á n y Kázmér (pécsi), Angyal Pál (bükösdí), Madarász József 3. (dardai), Tánecsis Mihály (siklósi), Perezel Vince 2. (mágóesi), Benecze Ignác (mohácsi), Hegedüs Imre (pécsvárad), Barthos Ede 2. (németürögi). B a r s m. Sebestyén Ignác 2. (ujbányai), Balogh János (amaróthi), Farkas Pál 2. (lévai), Mácsai Lukács (1849. jun. óta). B é k é s - C s a b a: Ördög Frigyes. B é k é s m. Boeckó Dániel (orosházi), Omaszta Zsigmond (gyomai). B e l s ő - S z o l n o k m. Torma István, Torma József: B e r e c z k Fejér János. B e r e g m e g y e Budai Sándor, Román Ferencz (munkácsi), Lónyai Menyhért (beregszászi), Szintay János (kászonyi). B e s z t e r e z - B á n y a: Szumrák János. B e s z t e r e z e v i d é k: Soltész Traugott, Stábriger Dániel. — Lang Dániel és Wittstöck Károly (e kettő 1849. ápr. 15 óta). B i h a r m. Dobozy Mihály (margitai) Bernáth József (székelyhidi), Haller Sándor (élesdi), Drágoss János (belényesi), Irinyi József (h. pályii), Erecsey Zsigmond (bihari), Szivák Miklós (b. ujfalusi), Beöthy Ödön (1849. jun. óta), Miskolczy Károly (bárándi), Nagy József (ugrai), Toperezer Ödön (szalontai), Ambrus József (tenkei), Gozmán János (esekei). B o r s o d m. Eötvös József 2. (kövesdi), Okolocsányi László (edelényi), Vadnay Miksa (szirma-besenyői), helyette: Klapka György (1848. máj. 9. óta), Genesy József (esáthi), Ágoston József 2. (dédesi), helyette: Görgei Arthur (1849. máj. 18. óta). B r a s s ó v i d é k e: Mysz Károly, Róth Illés. B u d a P e r e z e l Mór, Házmán Ferencz 3. C z e g l é d: Varga Sándor. C s a n á d m. Glatz Antal (battonyai), Dedinszky József (nagylaki). C s i k s z é k: Mikó Mihály 3. Boér Antal. C s i k - S z e r e d a: Horváth Dániel 2. C s o n g r á d m. Somogyi Antal (tápei), Bogyó Sándor (szeghvári). C s o n g r á d v á r o s: Klauzál Gábor 3. D e b r e e z e n: Komlóssy Imre, Tar Károly, Farkas Károly. D o b o k a m. Vas Samu, Bohetzel Sándor 4. E g e r: Csiky Sándor. E r z s é b e t v á r o s: Másvilági István, Karácsonyi János. E s z é k: Freund Ferencz. E s z t e r g o m m. Zsitvay József (dunáninneni), Varga Benedek (párkányi). E s z t e r g o m v á r o s: Besze János. F e h é r m. Fláth István (ráczalmási), Madarász József (alcsuthi), Salamon Lajos (vaáli), Madarász László (esákvári), Festetics Géza 2. (bodaiki), helyette Lethenyi Károly, (1849. jun. 6. óta). F é l e g y h á z a: Szabó Sándor. F e l s ő - F e h é r m. Horváth István, Pócsa Ferencz 2. F i u m e: Susánni József 2. F o g a r a s v i d é k Pap Máté, Boer Antal. G ö m ö r m. Ragályi Ferdinánd (rozsnyói), Kubinyi Rudolf (r. szécsi), Bodon Ábrahám (kövi), Hevesi Bertalan (putnoki), Nagy Sámuel (jolsvai), Kubinyi Ödön (r. szombathi). G y ö n g y ö s Almásy Pál. G y ö r m. Kálózi Lajos (sukorói), Bay Antal † (pusztai, Keresztesi Ambrus (öttevényi). G y ö r v á -

ros: Lukács Sándor. Gyula Bessenyei Károly, helyette: Huszka János (1848. okt. óta). Gyula-Fehérvár Kemény Dénes, Szoboszlói Tóth György. Hajdu-Böszörmény Sillye Gábor. Hajdukerület Kovács Miklós (szoboszlói), Molnár György (nánási). Hala s: ifj. Gózon Imre. Háromszék Szentiványi György 2. Berde Mózsza. Hátszeg Onucz János. Heves m. Reeski Andor (abádi), Borbély Lajos (turi), Gräfl József 2. (szilnoki) helyette: Damjanics János (1849. jun. óta), Fehér Lajos (pétefvásári), Német Albert (tiszanánási), Puky Miklós (n. fügedi), Papp Pál (kápohnai). — Említetik még: Salamou György és Gosztonyi József (gy. patai). Hódmezővásárhely Török Bálint. Hont m. Ivánka Zsigmond (ipolysági), Okoloesányi Antal (szalkai), Zsembery Imre (németii). Hunyad m. Gyulay Lajos, Györffy Sándor. pótk. Várad Ádám. Illyefalva: Gál Dániel. Jászberény: Illésy József. Jász-Kunkerület: Nagy Károly (szabadszállási), Szentkiszályi Mór 3. (turkevii), helyette: Pompéry János (1849. máj. 30. óta), Pethes József (árokszállási), Papp Mór (karczagi). — Említetik még Szabó Sándor. Kassa Luzsénszky Pál. Kecskemét Simonyi János, Karika János. Kézdivásárhely Fábán Dániel. Köhalmiszék Falk Károly 2, Jakobi János 2, pótk. Todt János. Kolozsm. Mikes János, Zeyk Károly. Kolozsváros Toplek Antal. Kolozsvár Méhes Samuel, Gyergyai Ferencz. Komárom m. Halassy Ede (udvardi), Ghiezy Kálmán (csallóközi), helyette: Thaly Zsigmond (1849. márcz. óta), ifj. Pázmándy Dénes 2. (nagyigmándi), Sárközy József 2. (tatai). Említetik még Csernátony Lajos (1849. febr. óta). Komárom város: Tóth Lőrincz. Körmezbánya Mátyás József. Középszolnok László Imre (tasnádi), Buda Sándor (szilágyesehi), Décesy László (zsibói). Körvidék: Kemény Zsigmond, Pap Zsigmond. Krasznam. Bagosy Sándor, Lázár János. Kraszó m. Murgu Euthym (lugosi), Vlád Alajos (nagyzorlencezi), Joanneszkó István 3. (bogsáni), Borzsinka Axent (szászkaui), Csolokos Dénes 2. (faeseti), Paszku Miksa 3. (oraviczai). Kükülő m. Haller Lajos, Teleki Domokos 3. pótk. Szentpály József. Liptóm. Szentiványi Márton (szentmiklósi), Jakubik Antal (rózsahegy). Makó Bánhidi Albert. Máramaros m. Asztalos Pál † (husztlui), Mánú József (sugatagi), Szaplonezai József (m. szigetli), Selevér Elek (ökörmezői), Mihály Gábor (f. visói), Móriecz Antal (técsői). Marosszék Berzencezy László, Antal Imre. Marosvásárhely Pap János, Medgyeszék Fabinyi Frigyes 2. Schnell József 2. Miskolcz: Szemere Bertalan, Palózy László. Mozsonym. Zichy Antal (zurányi), Imrédi Lipót (szentjánosi). Nagybeeskerek Hadzsics Lázár. Nagyikinda Stojanovics Mihály 3. Nagykorös Tanárky Gedeon. Nagysinkszék Schmitt Mihály 2. Schindler János, pótk. Capesius Gusztáv és Eitel Frigyes. Nagyvárad Szaesvay Imre. Nyíregyház Hatzel Márton. Nyitra m. Vagyon Antal 2. (szakolezai), Szidor Ferencz (galgóczi), Tarnóczy Kázmér 3. (nyitrai), Markhot János 2. (éresekujvári), Rad-

nyánszky János 2. (vágvecsei), Zmertiics Károly 2. (szénásfalvi), Tormay György (vágujhelyi), Zelenay Gida (verbói), Simonyi Ernő (privigyeyi), Kovácsics János 2. (n. tapokasányi), Brogyáni Imre (ny. zsámbokréti). N ó g r á d m. Kubinyi Ferencz (losonezi), Sréter László (b. gyarmathi), Horváth Ödön (esegehi), Pulszky Ferencz 2. (szécsényi), Repezky Ferencz (füleki), Frideczky Lajos 3. (nógrádi). Ó A r a d Szalbek György. O l á h f a l v a Gál János 2. P á p a Vermes Illés, helyette Horváth Mihály püspök (1849. jun. óta). P é e s Aidinger Pál. P e s t m. Nyáry Pál (ráczke-vii), Hajnik Pál (vácsi), Eckstein Rudolf 2. (szentendre), Beniczky Ödön (gödöllői), Hlalász Boldizsár (dabasi), Széles Lajos (d. pataji), Telekys László (abonyi), Nagy Ignác (keczeli), Hajós József 2. (d. vecsei), Patay József (monori). P e s t v á r o s : Kossuth Lajos (bélvárosi), Irányi Dániel (lipótv.), Tre-tort Ágoston (terézv.) helyette : Molnár György (1848. decz. 23. óta), Ken-delényi Károly (józsefv.), Kacsukovics Lajos (ferenczv.). P o z s o n y m. Bol-dizsár István (szentgyörgyi), Szálé Antal (stomfai), Beniczky Pál (bazini), Olgyay Lajos (somorjai), Bittó István (d. szerdahelyi), Cséchy Zsigmond 2. (n. szombathi) Sebestyényi László 2. (galanthai), Szüllő György (szemp-ezi). P o z s o n y v á r o s : Neszter József 2. Hauser Ernő 2. S á r o s m. Piller Gedeon 2. (kisszebeni), Kapy Ede 2. (eperjesi), Dobay Hugó 3. (héthársi), Fábri István 2. (bártfai), Szirmai Pál 4. (kurimai), Jakovics József (zborói). S e g e s v á r i s z é k Gosz Károly 2. Wennrich Mihály 2. S e l m e c z b á n y a Jendrassik Miksa 1. S e p s i s z e n t - G y ö r g y Demeter József 3. S o m o g y m. Festetics Miklós 3. (lengyeltóti), Fekete Lajos (csurgói), Záborszky Alajos (szigethvári), Kund Vinceze 3. (kaposi), Mujszer József (n. atádi), Koller József (marczalii), Záborszky Imre. Em-lítettik még Farkas Lajos (tabi). S o p r o n m. Csupor Gábor 3. (esornai), Niezky Sándor 3. (lövői), Tar János (nagymarton), Lukinics Mihály (kapuvári), Széchenyi István 2. (nyéki), Glózer Ferencz (kismártoni). S o p r o n v á r o s Mártini Frigyes. S z a b a d k a Biró Antal, Szepletics Bódog. S z a b o l e s m. Elek Mihály (bogdáni), Erős Lajos (kisvárdai), Bónis Sámuel (löki), Kállay Ödön (nádudvari), Szunyogh Rudolf (n. kál-lói), Somossy Ignác (nyirbáthori). S z a m o s u j v á r Sárosi Ferencz, Kor-buli Bogdán, pótk. Simay Gergely. S z a r v a s Boezkó Károly. S z á s z s e b e s i s z é k Majszter Sámuel 1. Ballomiri Simon, Khail Mihály (1849. jun. 19. után). S z á s z v á r o s i s z é k Lészay Lőrincz, Popovics Mik-lós. S z a t m á r m. Kovács Lajos (nagybányai), Terneyi János (a. med-gyeyi), Nagy Ignác (csengeri), Riskó Ignác (n. károlyi), Botka Imre (f. gyarmathi), Ujfalusy Lajos (szalkai), Kricsfalusy Lajos. S z a t m á r - N é m e t h i Papp Endre. S z e b e n s z é k Rosenfeld József 2. Schmidt Henrik 2. S z e g e d Osztrovszky József, Rengey Ferdinand. S z é k v á r o s Nagy Károly 3. S z é k e s f e h é r v á r Batthyány Ist-ván. S z e n t e s : Horváth Ferencz. S z e p e s m. Raisz Szilárd 2. (lub-lói), Hunfalvi Pál (szepesszombathi), Ludvig János (iglói), Francsek János 2. (löcsei), Veszter Pál (kézsmárki), Jekelfalusy Emil (gölnicz-

bányai). Szerdahelyszék Schmidt Konrád 2. Zimmermann József 2. pótk. Löw Vilmos. Szerémi végvidék: Fésüs György 1. (pétervárad). Temes m. Vukovics Sebő (kisbeeskereki), Gorove István (or-zifalvai), Várkonyi Ádám (csákovai), Fischer István (rékasi), Róth Sándor (új-aradi), Kis Miklós 2. (rittbergi), Deskó Athanáz 2. (lippai), Nyéki Albert (moraviczai). Temesvár Fülöp Lipót. Tolnam. Bezerédi István (szekszárdi), Perczel Miklós (kölesdi), Radnisi Pál (paksi), Bartal György (pincehelyi), Döri Frigyes 2 (bonyhádi), Simon Rudolf (szakcsi). Tor dam. Demény József, Horogi Sámuel. Tornam. Gedeon János (széni), Soltész János (görgei), Torontálm. Plechl József (sz. györgyi), Bogdanovics Vilibárd (párdányi), Bogdán Vince (komlósi), Bakalovics Szilárd 3. (zsembolyai), Dániel Pál (zichydorfi), Hertelendy Miksa (billéti), Karácsonyi Antal (n.-sz.-miklósi), Rónay Lajos (ó-bessenyei), Raczkovics Kozma 2. (hassahidai). Trenesén m. Borsiczky István 2. (baáni), Kubicza Pál (treneséni), Ullman László 2. (vágbesztercei), Nozdroviczky Gyula 2. (pnehói), Marsovszki Bertalan (bicsai), Martinesek Miklós (kisutezaujhelyi), Dualszky Ignác, Vitulay József 2. Turóc m. Juth György 2. (mosóczi), Prócnay Gábor (szentmártoni). Udvarhelyszék ifj. Bethlen János, Keller János. Ugocsa m. Abonyi István (tiszaújlaki) Egri János (halmi). Ujegyházi szék Bransch Mihály 2. Friedenfels Ödön 2. Ujvidék Hermann Gáspár. Ungm. Pribék Antal (szobránzi), Olsvái Gábor (unghvári), Fekete Lőrincz (kaposi), Kandó Kálmán (szerednyei). Zalam. Bója Gergely (kanizsai), Deák Ferencz (szentgróthi), Tolnai Károly 2. (keszthelyi), helyette: Csány László (1849. jun. 15. óta), Glavina Lajos (csáktornyai), Horvát Péter (letenyei), Gyika Jenő (lendvai), Putheány József 2. (tapolcai), Simon Pál (baksai), Certán Sándor (eger-szegi). Zaránd m. Baternay Imre (brádi), Dobolyi Károly (balmágyi). Zemplén m. Szirmay Ödön (litzkai) Balai András (mádi), Lónyai Gábor 4. (meggyaszói), Molnár György (terebeai), Sennyei Pál 2. (helmezei), Szirmai József (nagy-mihályi), Kazinczy Gábor (ujhelyi) Lutzsénzky János (homonnai), Zenta Sinkay János, Zilah Sámly László helyette: Deáki Sámuel (1849. ápr. 2. óta) Zólyom m. Havas József (breznóbányai), Kalauz Pál (szliási), Huszágh Dániel 1. (korponai). Zombor Kovács Gáspár. Vajda-Hunyad Pappfalvi Konstantin. Vas m. Batthyány Lajos (sárvári), Széll József 3. (rumi), Szapáry Antal 2. (muraszombathi), Bezerédy László 2. (sözeghi), Reissig Alajos 2. (f. sööri), Hettyei István 2. (németújvári), Horvath Balázs (szombathelyi) Szabadfi Sándor (sz. gothárdi), Hettyei Vince 2. (kö-möndö), Békássy Imre 3. (kis-zelli). Verőce m. Antal Mihály (rétfalva), Szalopek Lajos 3. (diakovái), Tallán Eds (verőzei), Tani Mátya (roviczai). Verseez Csizsár Ferencz. Veszprém m. Szabadhegyi Antal (usoli), Kipicz Imre (veszprémi) Besor István (enyingi), Ányós István 2. (ziczi), Páp János 2. (s. vá. helyi), Molnár Dénes (nagyvá-

sonyi). **Vizakna:** id. Szász Károly. Összesen 415 képviselő. Nem küldték el követeiket: Bánsági végvidék (3) Csajkásker. (1), Horvát végv. (8), Horvátország (18), Pozsegam. (2), Szerémm. (6), Szerémi végvidék (2), minek következtében összesen 40 képviselő maradt el. A 415 megjelent képviselő között 16 gróf, 10 báró volt. A hírlapi tudósításokból csak 146 képviselő polgári állását sikerült kinyomoznom. Ezek között 109 hivatalnok (8 miniszter), 13 hivatalnélküli ügyvéd, 5 író, 5 pap, 4 földműves, 4 iparos. 3 tanár, 2 földbirtokos, 1 kereskedő, 1 „doktor.“

Julius 11. Kedd.

Ferdinánd király az erdélyi tartományi gyűlés unio-törvényezik két, melyet már jun. 10-én megerősített, szentesíti, az országos törvények közé igtatja, s róla ünnepélyes oklevelet ad ki.

Az okl. Magyarország. Szerk. Pomp. 1861: 50. sz. V. ö. Szil. Per. Erd. un. 43. l. Pesti Napló 1861. 215. 270. sz.

A képviselőházban Kossuth Lajos azon tárgyban tesz indítványt, mely a jelen országgyűlés egybehívását leginkább szükségessé tette. „Midőn e szószekre lépek“ ugymond Kossuth, „hogy önöket felhivjam, mentsék meg e hazát, e percznek irtózatoss nagyszerűsége szoritva hat kebelemre. Ugy érzem magamat, mintha isten kezembe adta volna a tárogatót, mely felkiáltja a halottakat, hogy ha vétkeztek vagy gyöngék, örök halálba sülyedjenek, ha pedig van bennök életerő, örök életre ébredjenek. Ugy áll e perczben a nemzet sorsa, uraim, önök kezében, és isten kezökbe adta mai határozattal a nemzet életét, de kezökbe adta a nemzet halálát is.“ Ezután szónok részletes rajzát adja a hon mostani állapotának. A miniszteriumnak sem pénze, sem hadereje, pedig a felföld panszláv mozgalmak miatt nyugtalanított. Horvátország „nyílt pártütésben áll,“ élén Jellačić-esal s a kormány a horvátokat és a bánt hasztalan kísérlette meg lecsöndesíteni. A szerbek föllázadtak s ellenök fegyveres erőre van szükség. Az aldunai tartományok helyzete s az orosz haderő ottani összehvonása kormányunk részéről szintén éberséget kíván. Az Ausztriával való viszonyok a két kormány közt palástolhatatlan ellenségeskedéssé fajultak, mi-

után a pénz- és hadügyi tárczát vissza akarják tőlünk Bécsbe vinni. „A nemzet veszélyben van, vagyis inkább lesz, ha el nem határozza magát élni.“ Külhatalmasságokkal való érintkezéseink semmi biztosítékot sem nyújtanak a honnak. Mintán tehát a nemzet esupán önereje állal tarthatja meg magát, szónok nagyszerű határozatra hívja fel a házat, hatalmazza meg t. i. a kormányt: a) 200 ezer fegyveres kiállítására, miből 40 ezer azonnal hadi szolgálatba hívandó; b) a mennyiben e hadi erő felszerelésére az országos adó elég nem lenne, 42 millió pftig hitelnyitásra. Kossuth beszéde erejével meghatja a házat. Az ellenzék egyik fejének, Nyáry Pálnak jeladására a képviselők mindnyájan felemelkednek üléseikről, s míg Kossuth szól, félbeszakítják helyeslő kiáltásukkal. A pénzügyminiszter mellén keresztbe fonja kezeit, s a megindulás töredezett hangján mondja: „Ezt akartam kérni, de önök felállottak és én leborulok a nemzet nagysága előtt.“

Közl. 33. sz. P. II. 105. 106. sz. Klapka Memoir. 383—401 l. Szil. Forr. T. 79—93 l. Frey I. 87—105. l. A képviselők lelkesült magaviselete magát Kossuthot is meglepte, a mennyiben ily módon előre is határtalan bizodalom szavaztatott a kormánynak. Előző nap még heves viták folytak a felett, a válaszfelirat tüzesség-e kő napirendre, vagy a honvédelmi indítvány. Az alakuló ellenzék előbbiket követelte. „Nem ajánlom meg“ ugymond Madarász József „semmi áron sem (t. i. a pénzt és katonát), mert bizonyosan tudjuk, hogy a mult országgyűlés óta nagy részben ármány kezelé a rájuk bizott ország képviseletét; tudjuk, hogy a 200 ezer katona csak arra lesz megadva, hogy szünetidő költessék a lázadókkal (ezézés a Hrabovszky által kötött fegyverszünetre l. jun. 24.) azoknak további megerősítésére.“ E méltatlan vád ellen a miniszterek tiltakoztak s Madarász oda fordítá el beszédét, hogy szavaival a kormányra nem ezélezott. Az elnök szavazat alá bocsátván a kérdést, a honvédelmi indítvány tetemes szótöbbséggel kitűzetett másnapi (jul. 11.) tárgyalás alá. — Ezután jul. 12—17-ig a tanácskozások tárgyát a házszabályok képezik, melyeket láss. Közl. 34—39 sz. ugyszintén Récsynél Magy. Közjog 413 s köv. l.

Az osztrák örökös tartományok országgyűlése első ülést tart Bécsben. A képviselők egymás nyelvét jobbára nem értik s többen közölők írni és olvasni sem tudnak.

P. II. 108. sz. Az ekkori galliciai képviselők pásztori egygyűségűkökkel még az 1863³/₄. ruthen követeket is felülmulták. Olvassuk ró-

luk, hogy Bécsbe érkezvén „a ligurianusok kolostorában egészen neki vetkőzve, pöre módon települtek le mindannyian, s mikor rendes követi szállásaikra meghivattak, nem fogadták el a meghívást, hanem együtt maradának a prieseken. Nagy része nem tud egyebet, mint a ruthen nyelvet, s így alig beszélhettek velök. Hogy a dolgon segítsenek, H. urtól kértek tanácsot a jó bécsiek, ki őket ily rögtöni intézkedésre utasítá: minthogy a bátorasági bizottmány a kormánnyal együtt is elég gyöngye, eszközöljenek Frankfurtból olyféle parancsot, mely megtiltsa a bécsi országgyűlésen más, mint a Németországban diplomatikai német nyelven beszélni. Ez anekdotának látszik, pedig tiszta valóság, megtörtént dolog“ (97. sz.). A Csehországban e gyűlésre megválasztott 92 követ közt (kik okt. közepén tömegesen ott hagyták a gyűlést) volt 40 paraszt és kisebb birtokos, 18 polgár, 12 hivatalnok, 4 jogtudós, 3 orvos, 4 író, 2 iparos és 1 pap. (99. sz.). A Kremsierbe áttett országgyűlésen pedig volt 133 földbirtokos, 66 hivatalnok, 43 jogtanár, 32 iparos, 26 orvostudor, 20 lelkész, 12 tanár, 9 író, 8 polgár, 8 gróf, 6 magánzó, 3 báró, 3 miniszter, 3 exminiszter, 2 nyugalm. katona és 1 herceg. (241. sz.).

Verseczi ütközet. Blomberg ezredes a Paulison támadó szerbeket, kik ott 45 elfogott nemzetőrön irtózatot kegyetlenségeket vittek véghez, másfél órai küzdés után Verseczen megveri. Kiténtek Eszterházy és Kohlman őrnagyok. Veszteség szerbeknél: 294 halott, 194 fogoly, (ezek közt Stanimirovics nemzeti biztos és Koics felkelő őrnagy) 4 ágyú, 3 zászló, részünkről 12 ember holtakban és sebesültekben.

Közl. 35. 36. 39. 41. 69. sz. P. H. 108. 110. 121. 136. sz. Serb. 120. l. (hibás nap: aug. 11.). Klapk. Nat. II. 20. l. (hibás nap: jul. 10.). A nevezett két foglyot a temesvári kir. katonai törvényszék jul. 19-én felakasztatja (Frey I. 187. l. P. H. 117. sz.). A fentebb harez alkalmával jutott a magyarok kezébe az a sokat emlegetett zászló, melyet rugó segítségével tetszés szerint szerb vagy osztrák színűvé lehetett alakítani.

Julius 14. Péntek.

Első támadás Szent-Tamás ellen. Bechtold altábornagy s magy. kir. bács-bánsági fővezér, Stefanovics és Bosznics elsánczolt szerb táborát (3 ezer ember) Szent-Tamáson tulnyomó erővel támadja meg, de majd három órai kölesönös ágyuzás után a Rómái sáncz felől fenyegettetve, vereséggel visszahúzódik Ó-Becsére. — Koloráth ezredes,

Éder vezérőrnagy. — Turia ellen Damjanich őrnagy intéz támadást szintén siker nélkül. Veszteség magyar részen állítólag 5—6 halott és a 3-ik zászlóaljnál 8 sebesült.

Közl. 40. sz. P. H. 113. 124. sz. A hiv. jel. még Szil-nál Forr. T. 95. l. V. ö. Serb. 124. l. — Vahot (Tört. Ad. III. 129. l.) egy jul. 9-ki, Klapka (Nat. II. 20. l.) egy jul. 10. Szent-Tamás elleni támadásról emlékezik. Bechtoldot a ráczok ellen Mészáros hívta meg a vezérségre, miután a számos) magyar születésű tábornokok közül e tisztre egyet sem nyerhetett meg. Felhívására sokan (mint Legedics és Vogel Gallieziában) magyar származásukat is eltagadták, mások (mint Gyulay Ferencz és Benedek ezredes) nem is válaszoltak, a legtöbben pedig (mint az említettek és még Puchner, Burich, Barco, Petricsévich Horvát) többé-kevésbé ismeretesek voltak nemzetetlen érzelmeikről s később csakugyan ellenünk küzdöttek. (Mészáros nehéz gondjait a vezérválasztás körül maga beszéli el emlékiratában idézve Függ. I. 374. l.). — Damjanichot, ki szerb eredete dacára magát hazafias érzületéről tette ismeretessé, a temesvári hadparancsnokság utján a magyar miniszterium apr. 16-kán hivatta haza Olaszországból a Rukavina-ezredtől. (P. H. 39. sz.).

Tarason és Écskán szerb lázadás üt ki, elősegítette a Tiszán ájtott csajkásoktól; Kiss Ernő ezredes azonban két lovas és két gyalog századdal Tarasra a fölkelték ellen indul s azokat erőszakosan leveri. Taras felerésze porrá ég. Másnap

Julius 15. Szombat.

Ecskánál ujul meg a harez, mely alkalommal Kiss Ernő (6'ágyú és csupán lovasság), a csajkás hadesapatokkal erősödött szerbeket (mintegy 6 ezer felkelő 12 ágyúval) 6 órai tüzelés után visszanyomja és megszalasztja.

Közl. 41. 78. sz. Hiv. jel. Szil-nál i. h. A Serb. Bew. (126. 127. l.) szerzője e harczot így adja elő: Kissnek rendelete volt Perlaszt bevenni, hol Drakulics 5 ezer emberrel s 12 ágyúval állott, ehhez képest N.-Beeskerekéről Ecskára mozdul, hol azonban a szent-tamási harez rossz kimeneteléről értesülvén, tétova megáll; ekkor a szerbek, köztük Sztratimirovics is előnyomulva, őt jul. 15-kén Ecskánál megtámadják s N.-Beeskerekre visszaverik. — Kisst jul. 8-án nevezte ki Bechtold a bányási összes hadak parancsnokává, a temesvári hadparancsnokságtól, mely őt eddigi előnyomulásaiban gátolá, függetlenné tévén.

O-Futaknál 300 főnyi szabadkai nemzetőrsereg mintegy 100 Don-Miguellal egyesülten, 500 emberből álló szerb csapatot 2 órai puskatűz után visszaver. Woronieczky és Foulc főhadnagyok.

Közl. 43. 46. 50. sz. P. H. 115. sz.

Julius 18. Kedd.

Az erdélyi tartományi gyűlés befejeztetik. Mikó Imre az erdélyi unio-t. czikk szentesítését tárgyazó kir. leiratot (l. jul. 14.) felolvassa.

P. H. 118. sz. A t. gyűlés t. czikkei együtt Köv.-nál Okm. 25—41. l. A követeket méltán sújtja a vád, hogy nemzeti hagyományos beszélesi és szónoklási kedv miatt a hosszura nyújtott gyűlés alatt rakásra csinálták és halmozták a törvényezikkeit, melyeknek nagy része hiányos és felesleges vala.

Földvárnál Bechtold altábornagy a Római sáncz-ból előtört szerb felkelőkön erőt vesz. A küzség, honnan tegnap éjjel a magyar őrség kiveretett, ismét a győzők kezébe jut, mely alkalommal a r. kath. templomban egy gula találtatik, melyet a szerbek legyilkolt gyermekek fejéből raktak össze. Rippalezredes, Almásy, Mária-sy, Bergmann századosok.

Közl. 46. sz. P. H. 119. sz. Ezen összecsapás után Bechtold hitvány ürügy miatt odahagyja Földvárt, hol már jul. 14 és 15-én is voltak némi összecsapások. Mindezen harcok összes vesztesége részünkön 10 halott s 14 sebesült.

Szemere belügyminiszter „a pártütők által előidézett-polgárháboru“-nak véget vetendő, a Bács-Bánság, ugyszintén Zaránd, Csongrád, Békés, Csanád és Pest megyékben rögtönítelő haditörvényszékek felállítását rendeli el, melyek csupán halálra ítélendnek, s főleg a Szerbiából hazánk területére „berohant“ idegen csoportokkal, mint törvényen kívül állókkal kegyelem nélkül bánnak el. V. ö. jul. 29.

Közl. 44. sz. Délen már ekkor minden törvényes rend felbomlott s a lakosság a magyar kormányközegek és hadvezér erélytelensége miatt iszonyu anarchiában háborgott. „Mig mindenik nap a Római sánczban, az alibunári, perlaszi, tamásfalvai táboroknál és Fe

hért em pl o m n á l apró, de annál véresebb viadalokat idézett elő: a szerb és magyar lakosok a helységekből kölesönösen megrohanták, kirabolták és szétüzték egymást s ma itt, holnap amott rendeztek sziezi-liai estvét. . . . Itt szerb, ott magyar portyázó csapatok szügguldtak maguk szántukból harez és kalandok után a pusztákon, s a legelső emberen, kívül találkoztak, aggastyánokon, nőkön s gyermekeken saját felelősségükre a kivallatás és hóhérlás tisztét gyakorolták. Krónikát lehetne írni a kegyetlenségekről, ha mindazon embertelenségeket számba akarnók venni, melyeket ezen két nép közt duló harez története följegyzett, melyek közül mindegyik megesküdni látszék a másiknak a földszinéről kiirtására. Barbárságokat, melyektől a lélek iszonyodik, beszélnek azon időből a magyar lapok, mint a melyeket a szerbek, — a szerb lapok, mint a melyeket a magyarok követtek el, bizonságul arra nézve, hogy mindkét részen előfordultak.“ (S e r b. B e w. 146. 147. l.). A magyar kormány ugyan már egy idő óta rögtönbírárságot hirdetett a garázdaságok fékezésére, azonban, mint S z e m e r e mondja, Bácsban „nem találkozott ember, ki a rögtönítélő bírárságban részt mert volna venni, és, ha a statáriális bírárság összeült és ítéletet hozott volna, annak ítéletét végrehajtani bátorkodott volna.“ (Szem. beszéde jul. 19-én P. H. 122. sz.). A rögtönjogot tehát ki kellett venni a polgári hatóság kezéből s katonai széknek adni át, ettől várván a miniszterium, hogy az ítéleteket végre is fogja hajtani. P i r e t bánsági hadikormányzó azonban oly kicsinybe vette a kormány parancsát, hogy azt, mint a K ö z l ö n y 68. sz.-ből láthatni, még aug. 7-én sem hirdettette ki. S e n a t u s h a e e i n t e l l i g i t, C o n s u l v i d e t, h i c t a m e n s t b. — Sztratimirevics ezalatt a Bánságban lakó minden népfajokhoz jul. 24-ről kiáltványt intéz „a esászár és király nevében, kinek atyai kezei a hü szerbekre nézve egyidő óta meg vannak kötve.“ s minden eddigi polgári és katonai hatóságot felfüggeszt, azok iránt az engedelmességet „honáruulás“ vétke alatt megtiltja, ígéretet tevén, hogy új bizottságok fognak alakittatni a közigazgatás vezetésére. (A kiáltv. P. H. 147. sz.). A karloviczi főbizottság pedig R a j a Č i ě -ot, ki helységről helysére járt a magyarok ellen tüzelni a ráczokat, „a nemzet kormányzója“ czimével ruházza fel.

Julius 19. Szerda.

Batthyány miniszterelnök Szalay Lászlónak, Magyarhon frankfurti követének (l. máj. 14.) utasításba adja, hogy a német birodalom és Magyarország közt oly szövetség létrehozásán működjék, melynek erejénél fogva mindkét fél kötelezze magát 100 ezerig terjedő segélyhadsergeknek három hó alatt leendő kiállítására, azon esetben, ha a német bi-

rodalom és Magyarország határai szláv elem által, vagy a szláv elemmel szövetkező más hatalmasság részéről megtámadtatnának.“ Az osztrák államadósság egy részének elvállalása felől kérdeztetve pedig oda nyilatkozzék, hogy „ezen adósságokból legfőlebb csak a francia háborúból származott magyar kamarális kötelezvények elvállalásáról lehetne szó.“

Az utasítás P. N. 1861. 244. sz. (Szalay által közölve). Az osztrák államadósság Cz o e r n i g szerint 1848-ban: 1.233.062,395 ft, tíz évvel később 2,439.616,605 ft.

Jellačić bán Karloviczra érkezik, hol a szerbek roppant lelkesedéssel fogadják. Esteli 6 órakor a Maria S c h n e e kápolnánál H r a b o v s z k y magyar kormánybiztossal, egykori bajtársával tanuk nélkül találkozik, s felhívja ezt, hogy esatlakozzék a horvátokhoz, kik a császári udvar érdekében, sőt „annak felhatalmazásával és jóváhagyásával“ tesznek mindent. H r a b o v s z k y katonai kötelességére hivatkozik, mely neki azt parancsolja, hogy a kezében levő királyi rendeletekhez szabja magát.

S e r b. 143. l. P. H. 122. (jul. 18-án) 123 sz.

Lánchidisi szerencsétlenség Budapesten. D. u. a közép oszlop közti negyedik láncz a felhuzás alkalmával, miután az emelő láncz elszakadt, a vízbe visszabukik s az alatt álló hajóhidat, melyen tömérdek néző állott, szétrombolja. A Duna felszínét a vízbe hullott emberek lepik el.

P. H. 112. sz. L e v i t s c h n i g I. 220. l. (jul. 18-án).

Julius 20. Csütörtök.

A képviselőházban a válaszfelirati viták kezdődnek, s tartanak ehó 23-áig. K o s s u t h a kormány szószólója, a miniszterium politikáját fejtegeti a horvát és az olasz ügyben, miközben a horvát felkelést pártütésnek bizonyítja, az olasz kérdésben pedig oda nyilatkozik, hogy bár ő a maga részéről személyes rokonszenvet érez az olasz felkelés iránt, mindazáltal a miniszterium az ott harszó 10—12 ezer magyar katonát nem hihatta vissza, mert hazánk a pragmatica sanctioból eredő köte-

lezettségénél fogva Ausztriát és királyát kül megtámadások esetén védeni tartozik, — másrésről azonban saját hazánk területi épségének s belbékéjének helyreállítása után az olasz háboru hevégzését akkép kívánja elősegíteni, a hogy az a kölcsönös jogigényeknek s az olaszok alkotmányos szabadságának kára nélkül történbetik. A miniszterium, ha e politika nem nyerne többséget, kész lelépni. E politika ellen szólnak Irinyi József, Nyáry Pál, Teleky László, Perczel Mór, Madarász László s többen. Mellette pedig Pulszky Ferencz, Kazinczy Gábor stb. Végtere is a miniszterium győzs a Kossuth által tolmácsolt politika szellemében készült válaszfelirat kézbesítésére a ház jul. 25-dikén küldöttséget nevez ki Innsbruckba. V. ö. aug. 8.

Közl. 43—47. sz. P. H. 113 s köv. sz. A beszédek és a felirat még Freynál I. 119. 144. l. Szil. Forr. T. 97—101. l. Mint láttuk (máj. 19. jun. 10. jegyz.) a magyar miniszterium megigéré az udvarnak, hogy a mennyiben rajta álland, a képviselőházzal az olaszok ellen 40 ezer ujonezot megszavaztat, s a király e föltételhez kötötte Jellačić lételet s udvarának Budapestre átköltöztetését. Ez ígérethez képest a miniszterium már a trónbeszéd készítése alkalmával értekezletre hitta ösaze a ház legbefolyásosabb tagjait, felvilágosítván őket a helyzet s annak követelése felöl. Az egybegyültek majdnem négyötöd része pártolta a miniszterium kívánatát, melyet Kossuth is védelmezett. „De a kisebb szám hangulatából látszék“ - ugymond Kemény Zsigmond — „hogy majd a válaszfelirat tárgyalásakor a miniszteriumot hevesen fogja az olasz ügyben ostromlani. Ez megdöbbsenté vagy felbátorítá Kossuthot, s minden miniszteri conferentia nélkül tisztársai nevében is kinyilatkoztatja, hogy a kormány az olasz kérdésben nem többséget, hanem egyhangúságot óhajtván, eláll kívánataitól és a nádor meg fog kéretni, hogy a trónbeszédnek ide vonatkozó szavai kihagyassanak. E nyilatkozat valósággal az országgyűlési miniszteri többség megbélyegzése és annak tudtul adása volt, hogy a kormány saját pártját örökké kész feláldozni a minoritásnak, mihelyt az heves és követelő. Csakhamar a miniszterium Kossuthra bizá parlamenti képviseltetését a vitatkozásokban. Rendszerint Kossuth indítványozott és felelt az általános politikára vonatkozó interpellatiokra. De ő már augusztus elején titkos összejöveteleket tartott a minoritással s annak érdekei szerint compromittálta mindig a miniszteriumot, mely, minél inkább nehezdedek a körülmények, annál kevesbbé mert a tárezákról lemondani. Így jutott többségre a parlamentben a szélső párt s foglalt el az utczai és clubbi közvéleményben minden terrenumot.“ (Csengerinél 510. l.). Ezen tudósításból látható, hogyan történt az, miszerint Kossuth akkép tolmácsolá a miniszterium kívánatát

és politikáját, hogy tolmácsolása valódi meghamisítása volt a miniszteri tanács köz megállapodásának, kijátszása és gunyja a loyális kormányférfiak egyenes ígéretének. Örökre sajnálandó, hogy e népszerűség-hajhászási módnak a többi miniszterek s vezértalentumok szabad tért engedni elég gyöngék voltak.

Julius 23. Vasárnap.

A perlaszi szerb tábor egy része Uz din falut a németbánsági ezredben megrohanja s az oláh lakosok ellenállását legyőzvé, a helységet felgyújtja.

Függ. I. 381. l.

Sztrati mirovics szerb fővezér Pancsovát véletlenül megrohanja, 8 ágyút birtokába ejt, a lakosság magyar érzelmü részét lefegyverzi s a városi hatóságot meghódoltatja.

Serb. 133. l. Innen bocsátotta ki másnap a fővezér azon kiáltványát, melyet jul. 18 ka alatt említettünk, melyben tudatva van az is, hogy a pancsova-deliblati tábor főparancsnokául Bobalics nemzeti alvezredes van kinevezve.

Julius 24. Hétfő.

István nádor s kir. helytartó, Szemere ellenjegyzése mellett Bács, Torontál, Csongrád és Csanád megye területére, a visszalépett Csernovics helyébe, Szentkirályi Móriczot királyi biztosnak nevezi ki s rendkívüli polgári hatalommal ruházza fel, kötelességévé tévén „a tábori főhadparancsnokokkal egyetértőleg munkálkodni, más részről a polgári és büntető ügyekben minden olyan intézkedést megtenni, jelesen a rögtönítélő bíróságokat megalkotni, melyek által a pártütés elnyomása s a béke helyreállítása biztosittatik;“ a nevezett megyebeli hatóságok a biztos iránt engedelmességre köteleztetnek. (V. ö. a u g. 26.).

Közl. 48. sz. P. H. 120. sz. A Függ. I. 395. l., hol különben érdekes adatok vannak Szentkirályi és biztosai működése jellemzésére, abban hibázik, hogy a kinevezést aug. elejére teszi. Windischgrätz cs. kormányzó később 1849. febr. Szentkirályit vasra vette. (Közl. 1849. 20. sz.).

Julius 29. Szombat.

A képviselőház Hadzsics képviselő jul. 24-ki indítványa folytán, mely akkor el nem fogadtatott, szükségesnek látja Bécs, Temes és Torontál megyéknek ostromállapot alá helyzetését, s ehhez képest megbizza a miniszteriumot, hogy ezen ügyben törvényjavaslatot készítsen.

Közl. 52. 54. sz. P. H. 122. sz.

Békekisérlet Jellačić-csal Bécsben. A János főherceg közvetítése folytán megjelent bán, nemzete nevében e három pontot fekteti az egyezkedés „megmásíthatatlan“ alapjául: 1) „Egyesítsék a magyar pénz-, had- és külügyminiszterium az összbirodalom kormányával. 2) Nemzetiségünknek és nyelvünknek adassék meg a tökéletes érvényes egyenjogság a belkormányzatban épen úgy, mint a közös magyar országgyűlésen. 3) A magyarországi szerb nemzet kívánalmi és igényei teljesítenek.“ István nádor és Batthyány miniszterelnök azonban kijelentik, hogy az országgyűléssel és pártjukkal szemben nincsenek oly helyzetben, hogy e pontokat, így a mint formuláztattak, elfogadhassák. Ezzel az értekezletnek vége szakad.

Jell. hiv. tudós. 1848. aug. 6-ról Pej.-nál 124. l. Ugyszintén P. H. 135. sz. és Frey-nál I. 208. l. V. ö. Rüst. I. 88. l. Frey, ki nagyon szereti regénnyel keverni össze a történetet, azt mondja, hogy Jellačić és Batthyány ingerültségben váltak el egymástól. Utóbbi azzal búcsuzott: „Viszontlátásra a Drávánál!“ Mire Jellačić: „Nem a Drávánál, hanem a Dunánál!“ — A bán jul. 28-án, küldött társai azonban már jul. 20-án érkeztek fel Bécsbe s minden helyet eljártak, hogy a döntő körökben kedvezőleg fogadtassanak, s hogy Horvátország követei a bécsi országgyűlésbe befogadtassanak. (P. H. 120. sz.). Annyi sikerült nekik, hogy nemesak az osztrák miniszteriumot teljesen megnyerték, hanem a gyűlés és a politikailag éretlen székváros érületét is elidegenítették hazánktól. Mire Jellačić Bécsbe érkezett, a katonatisztek és lakosok nagy része fáklvás zenével fogadá (P. H. 122. sz.). A küldöttség által formulázott alkupontok, melyek a tartományi gyűlés által kiszabott határon is (V. ö. jul. 10.) tulesapongtak, olvashatók Pej.-nál 122. s köv. l. E pontok között nevezetes az, hogy ámbár a háromgy királyság a bécsi miniszteriummal állana közigazgatási tekintetben közvetlen kapcsolatban, s ámbár Magyarhontól minden egyéb tekintetben független és önálló állást kapna, mégis követeltetik, hogy „a ma-

gyar korona jövedelmei, a népességi szám arányában, a háromegy királyság javára is fordítottassanak.“ — Másnapra a fennebbi találkozás után János főherceg Frankfurtba elutazott s ezzel vége szakadt közbejárói szerepének, mely után a horvátok még nagyobb vérszemet kaptak ellenünkben.

Julius 30. Vasárnap.

A bécsi országgyűlés követelése nem kéri a császártól, hogy haladék nélkül visszatérjen elhagyott székvárosába.

P. H. 125. 126. sz. Rendkívül jellemző az akkori bécsi dolgokra nézve az Augs. Zeit. egyik bécsi levele jul. 28-ról: „Minden viszonyaink csupa zavar márczius óta. Fiquelmont mindig halogatott mindent, Pillersdorf mindenre igent mondott; az új miniszteriumnak kellene tisztába hozni dolgainkat, ez azonban semmit nem tesz. Még mind csak Innsbruckból várja megerősítettését, mi egyre elmarad.“ (Ezután nem sokára végbement ez is). „Akamá, hogy itt lenne a császár, hogy az eljöveteléhez esatlakozó népi elemet a történeti formák pártjával erősíténé. De a császárnak tollába mondatja az orosz követ: Van Bécsben törvényhozó gyűlés, a császár ott nem szükséges. Ma az országgyűlésen kormányzóról lesz szó. De azzal semmit sem nyert a miniszterium. Hogy a császár leköszönjön, a baloldal szeretné, sőt Stadion is a mellett nyilatkozott; de ki legyen utána s helyébe? A legközelebbi trónörökös meghasonlott a közvéleménnyel, s csak fia volna lehetséges azon esetben, ha ki tudná magát venni az anyai befolyás alól.“ (P. H. 130. sz.). — A császár visszatérésének sürgetésére nézve v. ö. aug. 15. jegyz.

Julius 31. Hétfő.

A képviselőház Pesten, Kossuth jul. 26-ki törvényjavaslata nyomán, miután az alduinai s tiszai részeken kiütött lázadás is bebizonyította, hogy ott a magyar lakosság erősítésére szükség van, határozatot hoz a Bács, Torontál és Krassó megyékben kinestári javakon eszközözendő székely telepitvények ügyében, e tekintetben vezérelvül állapítatván meg, hogy „egy-egy telepedőnek oly kiterjedésű földbirtoknál kevesebb ne nyujtassék, mint a mennyinek műveléséből egy szorgalmas család úgy élelmét, mint önállását biztosíthatja.“ Hat éven át adómentesség, a kevésbbé vagyonosak segítélyezése, a

birtok méltányos áron átengedése állapotátik meg. Az imaházak, lelkészek, tanítók 6 évig az állam költségén tartatnak fenn.

Közl. 49. 54. sz. P. II. 119. 123. sz. Mondanunk sem kell, hogy a beállott háborús napok miatt, e telepítvény ügyében, az indítványon kívül semmi egyéb sem történt.

Augusztus 1. Kedd.

A kun nemzetörök Szenttamásnál a tanyai kukoricza-földeken, a Verbász irányában előrenyomuló szerbekre támadnak, s bár vigyázatlanul lesbe rohannak, elleneiket visszavonulni kényszerítik. Zichy Ferencz őrnagy hős halála.

Közl. 60. 66. 81. sz. P. H. 131. sz. A Serb. (149. l.) következő hibás tudósítást adja: „Aug. 20. (szept. 1.) elesett Zichy az ifjú magyar gróf Verbásznál, egy marok szerbiánnal harczolván; tíz nappal később Castiglione ezredes Járeknél a Rómáiasánczban megveri a szerbeket.“

Augusztus 2. Szerda.

Ötvös vallásminiszter Rajačić karloviezi érseket, mint a ki az ápr. 26-ról elrendelt egyházi gyülekezetet megtartotta, sőt párttűtő gyűléssé változtatta, magát törvénytelenül patriárkává választatta s ezen felül még nyílt lázadás élén is áll, — érseki és metropolitai hivatalától felfüggeszti, s a g. n. e. egyház kormányzásával ideiglenesen Athanáz, kóvics Plató püspököt bizza meg. V. ő. jun. 3.

Közl. 58. sz. P. H. 130. sz.

Legay alezredes (2 lovas és 6 gyalog század) Fehértemplomnál a város megrohanására készülő szerb-illyr esapatot (1500–2000 ember) reggeli 7 órakor megtámadja, s két izben visszavervén szétkergeti. Veszteség a támadók részén 3 halott és 8 sebesült.

Frey I. 202. l. (a Koss. Hirl. után). Közl. 62. 66. sz. P. H. 131. sz. A felkelő csapat, mely a Loquana-nál táborozott, előző nap alkudozni próbált s a városba bocsáttatást követelt. A fehértemplomi tanács azonban így kezdte hozzá intézett válaszáat: „Rablókkal és gyilkosokkal nincs alku, ezeknek a rögtönbiróság kötele való“ stb. (Az eredeti okmányok Freynál 200 l.) V. ő. aug. 23.

Auguszt. 3. Csütörtök.

A képviselőház, Gorove István indítványára, a németországi kérdésben kinyilatkoztatja, hogy a kormány követkündését (l. máj. 14.) helyesli, a német nemzet egységét rokonszenvenvel üdvözli, a német elemmel a legszivesebb barátságban és szoros szövetségben akar élni, és hogy a bécsi kormány azon esetre „ha a frankfurti összpontosult német hatalommal a német egységnek kérdése felett háboruba keverednék, Magyarországnak pártfogására Frankfurt ellenében ne számítson.“ — Továbbá Eötvös vallásminiszter elemi tanügyi t. javaslatát veszi tárgyalás alá a ház. A javaslat szerint, mely legnagyobb részben elfogadtatik, joga van az államnak a szüléket kényszeríteni is gyermekeik iskoláztatására, a közoktatási költségeket általános adó útján pótolni, s fő felügyeletet gyakorolni a tanügy kezelés körül. A vallásos oktatást a többtől el kell különíteni s a lelkészeknek átadni. Közös iskola állítatik olyan helyeken, hol a gyermekek száma egyik felekezeti részéről sem haladja meg az ötvenet. — Az elemi tanügyi körüli tárgyalás aug. 10-ig nyulik.

Közl. 57—64. sz. P. H. 126—131. sz. Frey I. 152—165i l. A megállapított törvényezikk P. H. 136 sz. — A németország. kérdésben hozott határozatot, mely egyébiránt a pragmatika saució-ból reánk háramló kötelezettséggel össze nem egyeztethető, megelőzte az, hogy a frankfurti képviselőház jul. 22-én egyhangulag kijelenté, miszerint Magyarországgal szövetségre ohajt lépni. A magyar képviselőház viszonzta e nyilatkozatot s azon parlamenttel készült szövetségre lépni, mely Ferdinánd király örökös tartományait a német birodalomban felolvasztani célozta. Kossuth maga is, Ferdinánd király minisztere, minisztertársai nevében (de megkérdezése nélkül: Sze mere III. 100. l.) támogató a ház határozatát. — A közoktatási kérdést a felsőtábla aug. 25 én mellözi, miután a jelenlegi országgyűlésnek „a haza megmentésén kell tanácskozni.“ A méltóságos urak azonban, kik egy-két hétben tartottak egy-egy ülést (fél-fél órára), e határozatukkal csupán közönyösségöket árulták el a nagy fontosságú tárgyban, mi annál kevésbbé meglehető, mert a körülmények a közoktatási ügyben gyors határozatot és orvoslást sürgettek. A lelkészi és tanítói osztály jóvedelme ugyanis, a beállott mozgalmas napokban majdnem mindenütt fennakadt, s naponként érkeztek a miniszteriumhoz iralmas panaszok, hogy az eddig is nyomorúságos helytben lévő papok és tanítók, ha a státusz nem segít rajtuk, éhen fognak elveszni, mert a nép az 1848: 20-ra támasz-

kodva, megtagadta tőlök fizetésöket. (P. H. 145. sz.) — Egyébiránt az utóbb idézett törvényezikket egész kiterjedésében nem is lehetett volna fogatosítani, mert E ö t v ö s számítása szerint, csupán a néptámítók kitaratása, legkisebb fizetést számítva, 8—9 millió pfírtot vett igénybe, mi az állam erejét túlhaladta.

A j a r k o v á c z i és thomasovaezi szerbek mintegy 200-an Karácsonyi István 1600 fönyi torontáli nemzetörseregét Neusinárról elkergetik s közüle futás közben többeket leöldösnök.

K ö z l. 68. 69. sz. P. H. 130. 136. sz. Klapk. Nat. II. 22. l. Serb. 149. l. (nap nélkül).

Auguszt. 5. Szombat.

K o s s u t h pénzügyminiszter, I s t v á n nádor s kir. helytartó jóváhagyásával „5 millió ezüst pénz alapján, 12 $\frac{1}{2}$ millió pfírt erejéig, egy és kétforintos magyar pénzjegyek kibocsátását vévén munkálatba“ (v. ö. maj. 24.), e dologról ujlag azon hozzáadással értesíti a közönséget, hogy a kétforintos pénzjegyek, melyek ezüst helyett minden közpénztáraknál elfogadtatnak, ezennel forgalomba is tétetnek. Első nemzeti bankjegyek. V. ö. aug. 10.

K ö z l. 58. sz. P. H. 130. sz. A hird. még Freynál I. 168. l. Az egyforintos bankók okt. 6-án tétettek forgalomba. (Kossuth jelentése K ö z l. 120-dik vagyis okt. 8. szám.)

K i s s Ernő ezredes Neusina és Száresa visszafoglalására S c h i f f n e r örnagyot kiküldvén, ez Száresát reggel ostrom utján beveszi és felégeti. Neusina ellen azonban a szerb tüzéréség túlnyomósága s majd katonáinak lankadtsága miatt sikerrel támadhatni nem remélvén, miután ellenein Er n e s z t h á z á n á l is győzelmet vett, L á z á r f ö l d r e visszavonul. Estére a szerbek az üresen hagyott Ernesztházát kirabolják és felgyújtják. Másnap —

Auguszt. 6. Vasárnap.

S c h i f f n e r örnagy segédesapatokat nyervén, Neusina t Lázárfölde felől megtámadja, s miközben a D o n - m i g u e

lek a Bucsákerdőt elfoglalják, maga egy osztály élén az égő falut rohanja meg s veszi be kétségbeesett védelmeztetés után. Meussinger főhadnagy. — A szerbek Jarkovácra hátrálnak.

Közl. 68. (magán tudósítás). 64. 69. sz. (hivatalos tudósítások, melyek a napra nézve egymásnak ellenmondanak). V. ö. P. H. 131. sz. Szil. Forr. T. 104. l. Klapk. Nat. II. 22. l. (hibás nap: aug. 7.).

Maderspach őrnagy Fehértemplomról a várost nyugtalanító szerb tábornok Vraesegájon megtámadja, azonban Blomberg m. k. ezredes tétlensége miatt siker nélkül.

Asb. I. 124 l.

Augusztus 8. Kedd.

Az országgyűlés küldöttsége Innsbruckban átnyújtja a válaszfeliratot s megkéri a Főlséget, hogy miután egészsége helyreállt, jöjjön Budára magyarjai közé, s „legfőbb jogait a törvények szentesítése által hű nemzete közt gyakorolja.“ Ferdinánd, ki éppen visszautazandó volt Bécsbe, megígéri, hogy az országgyűlést személyesen fogja berekeszteni. V. ö. júl. 20.

Közl. 70. 71. sz. Jelentés a küldöttség eljárásáról P. H. 136. sz. A válaszfelirat tartalmából következtetve Pesten előre is tudták már, hogy a Főlség nem fog lejöni Budára. Kossuth, Ferdinand minisztere, a maga hírlapjában ehhez képest már júl. végén egy indítványal állott elő, hogy t. i. koronáztassék meg az ifju Ferencz-József főherceg Magyarország külön királyává. „Atyja életében“ ugymond K. „Öfelsége (Ferdinánd) is koronás ifjabbik királya volt Magyarországnak, oly eset, a mi gyakran előfordult történetünkben. A magyar nemzet kedveli ezt a drága főherceget, Ferencz-Józsefet, kinek születésénél fogva a trónöröklésre kilátása van. A magyarok Istene hozza urunkat és királyunkat közénk, de hogyha ez meg nem történhetnék, akkor tegye meg Öfelsége tekintélyének legkisebb rövidsége nélkül, tegye meg a főséges Ferencz-Károly főherceg atyai szeretetből azt az áldozatot, hogy adjon nekünk Ferencz-Józsefben egy ifju királyt. A magyar nemzet, mint győzhetetlen óriás fogja őt védelmezni, ha kell, a pokol ellen is, az osztrák ház jövendője biztosítva leendő; — a magyar azonban Budán akarja tisztelni királyát.“ (Koss. Hírl. júl. 29. sz. Freynál I. 144—148. l.). — Talán ez idő tájon történt az is, mit Szemeremond (III. 100. l.), hogy Kossuth, Ferdinand király minisztere, négy szem közt István főherceget megkínálta a magyar koronával, melyet azonban ez visszautasított.

Aug. 10. Csütörtök.

Kossuth pénzügyminiszter az osztrák egy és két forintos ujbankjegyek elfogadásától eltiltja a magyar közpénztárakat, miután aug. 7-én az osztrák pénzügyéség is eltiltotta az állampénztárakat a magyar kormány egy és két forintos pénzjegyeinek elfogadásától. Egyszersmint a pesti pénzügyminiszter az arany és ezüst Ausztrián kívülre vitelét általában eltiltja, az örökös tartományokba való ezüst-kivitel pedig csak 500 frton alóli összegeknél engedi meg.

Közl. 64. sz. P. H. 134. sz. Koss. rendeletei még Szil-nál Forr. Tört. 103. és Frey-nál I. 210. l. V. ö. máj. 24. jegyz. Az arany és ezüst kivitele tilalmának indokát és történetét Kossuth aug. 24-én a képviselőházban adja elő. Ekkori beszédét l. P. H. 148. sz.

A szerb felkelők d. e. 11. órakor Járek falut Bács megyében három oldalról megrohanják. Castiglione ezredes azonban két órai vitéz harez után a támadókat visszavonulásra kényszeríti. Veszteség magyar részen 8 ember holtakban és sebesültekben.

Közl. 69. sz. P. H. 137. sz. Mészáros hadügyminiszter e napon érkezik N-Becskerekre.

Augusztus 13. Vasárnap.

Batthyány miniszterelnök megrendeli a hatóságoknak, hogy miután a nemzetőrök gyakori váltogatása s összes ki-mozdítottása céltalannak bizonyult be, „olyan nemzetörökből álló hadi erőt teremtsenek, mely önkéntesen ajánlkozó, erős, egészséges egyénekből alkotva legyen, kik kötelezvék mindaddig míg a harez tart, vagy a haza szolgálatukat igényelni fogja, a kormány rendelete alá helyezni magokat.“ V. ö. j u l. 5.

Közl. 66. sz. P. H. 134. sz. A rend még Köv.-nál Okm. 73—76. l.

A Szireg elfoglalására törekvő Sztratimirovics rácz fővezért (2 ezer ember s 8 ágyú) Wollnhoffer vezérőrnagy készen várva, Verbásznál reggeli 4. órakor megtámadja. A

meglepett ellenség szekereit a kukoriczákban hagyva harezirendet képez, de majd heves küzdelem után visszahúzóztatik. Jász-kun nemzetőrök. De-Vitte és Balázs őrnagyok. Jónák ütegpáncsok.

Serb. 151. 152. l. Közl. 66. P. II. 138. sz. Szireg birtokára az ellenség rendkívül nagy súlyt fektetett, mert az itteni sánczok bírása volt a kulcs azon egyetlen töltéshez, melyen át a Krivajamocsárokon közlekedni lehetett, ezen kívül e falu, valamint Temerin és Jarek is, Szenttamással és Turival szemben fekvődvén, míg a magyarok kezében volt, a szerbek szabadon mozoghatását igen megkötötte.

Augusztus 14. Hétfő.

Ferdinánd király Eszterházy miniszter ellenjegyzése mellett leiratot intéz a magyar országgyűléshez, melyben tudtul adja, hogy miután Besze visszatért s egészsége helyre állott, a jun. 26-án István nádorra ruházott rendkívüli ideiglenes megbízást királyi jogainak gyakorlására nézve (v. ö. jul. 5.) ezennel megszünteti. Másnap

Augusztus 15. Kedd.

A Fölség irásbeli válaszát is kiadja az országgyűlés feliratára, melyben megígéri, hogy az országgyűlést szept. 17-én személyesen fogja berekeszteni, kinyilatkoztatván egyszerűsint, hogy meg fogja védni az országot azok ellen, kik királyi parancsának s a törvényes hatóságnak nem engedelmeskednek, s hogy a horvátoknak meghagyta, miszerint béküljenek ki s Magyarország határát megtámadni s átlépni nem merészeljék. V. ö. aug. 8.

Közl. 76. sz. Függ. I. 336. (hol az utóbbi válasz kelt nélkül). Az előbbik leirat, (mely Szilágyi nál is Forr. T. 120. l. megvan), aug. 22-én olvastatott fel a házban. — Utóbbi napokban Radeczky mind több-több előnyöket vivott ki az olasz fegyverek ellenében s aug. 5-én Károly Albert Majlandót, székvárosát, is kénytelen volt a diadalmos vezérnek feladni. Ekkor a két harezoló fél közt Anglia és Franciaország közbenvetésére fegyverszünet létesült. Bár Ausztriát e két idegen hatalmasság beavatkozása nagyon sérté, nemsokára a fegyverszünet meghosszabbításába is beleegyezett, remélvén, hogy ezen

idő alatt Magyarország és Bécs megzaboláztatik. A bécsi miniszterium tehát nyiltan el kezdé hagyni eddigi ingadozó politikáját s merészen állott a reakció élére. Hogy célját annál biztosabban elérje a Fölségnek közel kellett lennie, s visszatérnie rendes lakóhelyére. „A császárnak Innsbruckba vonulása a magyarok számára gyümölcsözőtt“ ugymond az egykoru hiv. Wien. Zeit. „E félreeső városban lett legkívánatosabb alkalmat az orezáatlan vakmerő Batthyány Lajos gróf, az osztrák miniszterek tudta nélkül, eselek, ármányok és insinuatiók által kiesikarni azon rendeleteket, melyek Magyarországnak a birodalombóli kiszakasztását még határozottabbá még bevégzettebbé tévék. E kierőszakolásban a gróf lú segédre talált a jó érzésű de hígeszü Eszterházy hercegeben.“ (P. II. 230. sz.). — A magyarországgүүлés tudta azt, hogy a Fölség lakása csak azért tétetett vissza Bécsbe, hogy a reakzionárius miniszterek és birodalmi képviselők annál inkább ellensúlyozhassák hazánkban a szentesített törvények foganatosítását s megakadályozhassák a hongyүүлés jul. 11. határozatainak helybenhagyását, és ezt a föltevést a bécsi döntő körökröl még a fentebbi jul. 15. válasz sem hárfihatta el, habár ugy látszik, mintha annak feladata lett volna a királyi leirat kellemetlen hatását csillapítani.

Batthyány miniszterelnök megrendeli a Duna és Dráva közt fekvő törvényhatóságoknak, hogy miután Jellačić, daczára hogy neki „János főherczeg jelenlétében ígértet tett, hogy azon feltétel alatt, ha a magyar kormány hadi erejét a horvát határról hátra huzza (a mi meg is történt), maga is ugyanazt fogja tenni, most Horvátországban, nevezetesen Varasd körül, tetemes haderőt gyüjt,“ s határainkat megtámadással fenyegeti: állítsák ki tüstént minél nagyobb számmal a kiindulásra önkéntesen ajánlkozó nemzetöröket, fegyverezék fel s gyüjtsék egy helyre azokat, hogy velük egy a dunántúli kerületbe e napokban kinevezendő hadvezér rendelkezhessék; ezenkívül intézkedjenek a hatóságok, hogy a horvátokat, ha betörnének, népfölkeléssel is visszaverhessék.

A rendelet P. II. 137. sz. és Freynál I. 217. l.

Auguszt. 16. Szerda.

A képviselőházban Mészáros hadügyminiszter ujonczállítási t. javaslata napirenden. A javaslat szerint a rendes katonaság létszáma, ide nem értve a határöröket, 200 ezer főre emelendő, miből 40 ezer gyalog és 4300 huszár tüstént kiállítandó, ugyan-

annyi gyalog és lovas pedig első felhívásra készen tartandó. A katonai szolgálat ideje 6 év, (a határozatban 4), egy apának két fia be nem sorozható, megváltásnak és helyettesítésnek módja nincs, ujonczozás alá esnek a 19—22 évesek, az eddig szokásos toborzás megszűnik, az egyházi személyek, és egyetlen fiuk vagy nők nem soroztatnak be stb. — A tárgyalás aug. 23-ig tart s rendkívül heves jellemet ölt magára ezen kérdésnél, hogy minő lábra állíttassék a katonaság? Végre a miniszter javaslata nyer többséget mely szerint sor ezredek a régi német lábon hagyatnak s csak további kiegészítettésük rendeltetik el, az ujonczok ellenben magyar vezényletet, nemzeti színű jelvényeket s „honvéd“ nevet kapnak.

Közl. 76. 77. sz. Szil. Forr. Tört. 105. 110. l. Forr. Férf. 6—8 l. A honvédujoncz, országgyűlési végzés folytán megyéjétől előre 20 pftot kapott. (P. H. 226. sz.). A viták menetére nézve v. ö. aug. 21.

Auguszt. 18. Péntek.

Batthyány miniszterelnök Szalay frankfurti követet felszólítja, hogy a B-Pest és Frankfurt közti szövetség megkötését siettesse. „A reakció“ ugymond Batthyány „már nyíltan lép fel, és többé nem titkolja szándékát s terveit. Magyarország van kijelölve első áldozatul. E végre az olasz győzelem után huszonnégy ezer katona küldetett Olaszhonba szintannyi végvidékinek felváltása végett, hogy ezek egyesüljenek azon tizennégy zászlóaljjal, melyeket Jellačić Varasd körül már is koncentrált. Ő hidakat készít s proklamációiban betörését igéri. Ha aztán a horvátok, szerbek és reakzionáriusok segedelmével legyőzik a magyart, akkor akarnak Bécsnek menni, hol Windisch-Grätz és Hammerstein Jellačićnak segédkezet nyujtand a végre, hogy megbüntessék azon oktalan várost és miniszteriumot, ki most bajunkat nagyobbítja és veszedelmünknek ürül. Ezekből következik, hogy előttünk legfelebb három hét van. Arra szólítom tehát fel önt, hogy ezt értesse meg a német diétával, és birja azt mielőbb egy oly diplomatikai fellépésre nemzetiségünk és függetlenségünk mellett, legyen az követküldés, legyen az szövetségkötés, mely lépésnél fogva

megakadályoztassék azon irány és törekvés, melynek diadala csak antigermán felsőbbséget tenne uralkodóvá Ausztriában.“

A levél Függ. I. 346. l. Szalay minden sürgetése a szövetség dolgában eredmény nélkül maradt. Aug. 19-én ugyan János főherczegnek, a birodalmi kormányzónak, bemutatattva, ettől szivesen fogadtatik, de már szept. 15-én Heckscher külügyminiszter azzal lepi meg, hogy István nádortól nyert meghatalmazása az ang. 14-ki leirat (l. e.) folytán megszűnt. Szalay tiltakozott e képtelenség ellen, mig nem Schmerling, az új külügyminiszter, okt. 1-én kijelenté előtte, hogy a Frankfurtban lévő osztrák követ közlése szerint, Ferdinánd király roszalja ide küldetését, s felhatalmaztatását semmisnek nyilvánítja. Sz. ekkor elhagyta Frankfurtot. (További működését l. nov. 11.)

Aug. 18. Szombat.

Béldi Ferencz Vay kir. biztos parancsa folytán oly célből jelen meg Nagyszebenben, hogy az ott fészkelő „román nemzeti bizottság“ bujtogatásainak véget vessem. A bizottság tagjai azonban menekülnek, s esupán Laureanit és Balacescut sikerül Beldinek a Puehner től nyert katonasággal elfogatnia.

Közl. 88. sz. Köv. E. T. 78. l. Az elfogottak, miután kiszabadításukra társaik mintegy kétezer fegyveres kérelmezőt vezettek Szebenben aug. 25-én szabadon boesáttattak. — A Balásfalvi csoportozás után, (l. máj. 15.) az oláhok nemzeti bizottsága a szászok fővárosába huzódott, hol ez utóbbiak egy választmányt neveztek ki (élén Benigni, a Sieb Bote szerkesztője), mely az oláh bizottsággal összhangzásban működjék vagy is inkább azt sugalmazza, és a magyarokkal bekülni ne engedje. A szász burocraták hivatalukat befolyásukat, a papok gazdag dézmájokat féltették az unio foganatosítása esetére, s miután a Föltség az unio-törvényezikket, melyre a szász követek is rászavaztak, megerősíté, az ellene tiltakozó szász küldöttséget pedig rendre utasította, nem maradt más hátra, mint „körültekinteni“, s a románok ellenszegülési hajlamát titkon ápolgatni, arra oktattván őket, hogy az unio érvényét nem lehet elismerniök, mert a román negyedik alkotmányos nemzetnek még nincs elismerve. (P. H. 66. sz.). A Mihálfalvai eset (l. jun. 2.) igen kedvező alkalmat nyújtott nekik, hogy a székelyek és magyarok elleni gyűlöletet szítsák; egyszersmind azon eszmét is bele oltották a tudatlan oláhokba, „hogy most annyi szántó földet, rétet és erdőt kell elfoglalni, mennyi csak lehetséges, mivel a földesurak is évek előtt némely darab földeket majorsági földekké tettek, melyek pedig urbérik voltak“ s t eff. Az oláh bizottság tehát ezen különben is kedvelt

hangon hurokta a kedélyeket, s a pópák által, kikkel az egész tartományban összeköttetésben állott, a legveszélyesebb kommunisztikus eszméknek lön terjesztőjévé. E miatt a lelkészeket, kik erőszakoskodásra vezették a népet, több helyen be is kellett fogatni. Az oktatás kesernyés gyümölcsét a szászoknak is nem sokára meg kellett kóstolniok. „Az oláhok jószágai szász szántóföldekre és rétekre hajtattak. . . A szebeni oláh majorosok . . . barmáikkal. . . háborítlanul legeltették beteken, hónapokon át a szebeni polgárok buja buzaföldeit és réteit. Százankint lehetett látni naponkint az ökröket és lovakat, melyek a szebeniek buja földjein és rétein barangoltak, senki sem gátolta ezen botrányt mindaddig, míg a jó egyetértés a szász és oláh politikusok közt fennállott. . . Végre azonban . . . az oláh majorosok nomádi működése erélyesen félbeszakasztott. Két század polgárórság segélyével a mezőkön legelő barmok behajtottak. A mezőkön okozott kár összesen mintegy 10—12 ezer vfrtra rúgott.“ Az oláh „G a z e t t a“ hirdette, hogy a tizedszedés törvényesen meg van szüntetve, az unio ellen azonban, mely e törvényt az oláhokra is kiterjeszté, tiltakozott. A szóvivők általában „ugy állították fel a dolgot a nép előtt, hogy a mit nyertek, egyedül a császárnak, nem pedig a rendeknek, s különösen nem a nemességnek köszönhetik. Uj tér nyílt meg a cselekvényekre a bujtogatók előtt, mikor az oláh határörvidékiek parancsot kaptak a s z e g e d i táborba indulásra. Már előreki volt minden csinálva, Hónapok óta vannak már B a r n u e z és L a u r e a n i stb. folytonosan utban a tartomány egyik végétől fogva a másikig. Néhány nappal ezelőtt azonban ismét visszatértek S z e b e n b e, és itt tartották és a környékben hol a másik oláh határezred főtisztikara van, O r l á t h o n titkos gyűléseket.“ (153. sz.).

Első támadás F e h é r t e m p l o m ellen. B o b a l i c s ráczai (mintegy 6 ezer ember) V r a c s e g a j és K u s i c h felől reggeli 4. órakor három csapatban megrohanják a várost. A polgárság azonban, élén M a d e r s p a c h őrnagygyal, s a kevés számu temesi nemzetőrök (S k u b l i c h főhadnagy) és illyr-bánsági katonák (P h i l i p e s z k o hadnagy) kétségbeesett elszántsággal védelmezik a minden oldalról felgyujtott város sánczeit. D. e. 8. órakor a város fele része már az ellenség birtokában. Déli 12. órakor a lángok a templom körül is kiütődnek s K n i c a n i n szervianai a védők háta mögött a vásártérre nyomulnak. Ekkor érkezik V e r s e c z ről B l o m b e r g ezredes segédcsapata, minek folytán a támadók a házak közül kiveretnek. Azonban künn még 6 óra hosszat folyik a csatározás, mignem esti 9. órakor a szerbek T h o m a s o v á c z felé elhuzódnak. A német polgárság a városi áruló szerb lakosokat leöldösi. Veszteség a szerbeknél

290 halott, a védők részéről 64 ember holtakban és sebesültekben.

Serb. 174 s köv. l. Közl. 79. sz. 81. 82. P. H. 144. sz. Frey I. 238. l. Vahot I. 82. l. (képtelenségekkel vegyest.) V. ö. aug 2. 23.

A Kiss Ernő ezredestől küldött Véese y őrnagy Tarasnál a szerb felkelőket a Tiszán átverisa falut egészen fölégetteti. V. ö. j u l. 14.

Közl. 81. sz. P. H. 143. 144. sz. (aug 20.). Szil. Forr. T. 121. lap.

Második támadás Szent-Tamás ellen. Beehtold m. kir. fővezér a Sztratimirovics vezérlete alatt álló el-sánczolt szerb tábort reggeli 6. órakor Wollnhoffer dandarával Kis-Kér felől megtámadtatja, s míg maga a sánczokat és a községet löveti, azalatt a verbászi vonal ellen Bakonyi gyöngye esapatát küldi rohamra. A Sándor-gyalogok már belől jutnak a sánczokon s a kétségbeesett bátorsággal küzdő szerbiánokat és albániaiakat visszaverik, midőn a legyőzötteknek egy zászlóalj határőr érkezik segítségökre, minck következtében a támogatás nélkül hagyott magyarok visszahuzódni kényszerülnek (d. u. 3. óra). Végre 8 órai kölesönös s főkép a szerbek részéről heves ágyuzás után a hadereje legnagyobb részét vesztglésre kárhozható Beehtold érzékeny veszteséggel vonul vissza. Kitüntek Aulich alezredes és Lenkey százados. Veszteségünk 2 halott és 110 sebesült. Fiáth Pompejus főhadnagy bajnoki halált hal. — A szent-tamási működéssel egyidejűleg Kolowrath és Castiglione ezredek Turriát támadják meg (reggeli 5. óra), hol Joannovics parancsnokolt. Öt óra hosszat tart már a kölesönös ágyutűz, midőn a Vásák és Schwarzenbergék a helysége rohannak, azonban a szerbek gyilkos lövései elől, s mintán hátban is fenyegettetek, végre eredménytelenül huzódnak vissza. — E nap Földvár ellen is intéztetik szintén sikertelen támadás.

P. H. 141. 143. 148. 149. sz. Közl. 74. 82. sz. Serb. 153—102 l. Klapka Nat. II. 23—25. l. Szil. F. Tört. 111—113. l. — E támadás a magyar kormány határozott rendeletéből történt, melyet a szerbek naponként való térfoglalásai s kegyetlenkedései valahára kihoztak türel-

méből. B e c h t o l d azonban úgy intézte az ostromot, hogy a siker lehetlenné váljék. W o l l n h o f f e r ezután öregség miatt leköszönt s helyébe B a k o n y i lépett, miről D e á k miniszter aug. 26-án értesíté a képviselőházat.

Auguszt. 20. Vasárnap.

F e r d i n á n d király M é s z á r o s hadügyminiszternek rendeli, hogy a Magyarországbán tanyázó, nem a magyar koronához tartozó ezredeket a többi örökös tartományokban elhelyezett magyar ezredekkel váltassa fel, egyedüli kivételével azon ezredeknek, melyek jelenleg még O l a s z o r s z á g b a n az ellenség előtt állanak.“

K ö z l. 79. sz.

Auguszt. 21. Hétfő.

P e r c z e l M ó r a képviselőházban a szenttamási harcok miatt árulással vádolja a vezérséget. E vád által a miniszterium sértve érzi magát s Perczel ellen az egész ház felindul, ki azonban, bár a ház rosszalását fejezi ki a gyanúsítás fellett, a vádat vissza nem veszi. Napirendre nem kerül a sor.

K ö z l. 75. sz. P. H. 140. 142. 143. sz. A beszédek még F r e y n á l I. 220—228. V. ö. L e v. I. 127. S z i l. Forr. Tört. 115—119. l. F. Férf. 180. 227. 240. l. Perczelnek ezen, a képviselőház előtt mindenestre tapintatlan, habár egyébként helyes sejtelmén alapuló, vádjából B a t t h y á n y esinált magának legtöbb kellemetlenséget, kit többi minisztársai most is csak gyöngén támogattak. Miután M é s z á r o s magát a hadsereggel azonosítá, s arra szólítá fel a házat, hogy vagy öt kárhóztassa, vagy P e r c z e l idő előtti kifejezését: a miniszterelnök, mint a kormány feje, ezt szintén kívánta, azon hozzá tétellel, hogy vagy a kifejezés rovassék meg, vagy mondja ki a ház a minisztérium ellen a bizalmatlanságot. P e r c z e l azonban megmarad kifejezése mellett, sőt a minisztereknek „zsarnokság“-ot lobbant szemökre. M a d a r á s z folytatja a támadást, s kimondja, hogy ha az ellenség meg nem veretik „a késedelem oka egyenesen őket terheli.“ N y á r y szintén a minisztérium gyöngeségét emeli ki s Madarásznak védelmére kél, a dolog mibenléte felől azonban S z e n t k i r á l y i kihallgatását sürgeti, ki a délvidékről épen ekkor P e s t r e érkezett. Végre B a t t h y á n y elkeseredéssel jelenti ki, „hogy ha ház elfogadja N y á r y képviselő ur indítványát:

holnap minisztérium nem létszen, mert én még ma lelépek.“ A pesti közvélemény, mely a kormányt általában erélytelenségről és tértlenségről vádolá, e miatt már ekkor nem sokat búslult volna, annál kevésbé, mert a miniszterelnök az épen ekkor tartó ujonczkiállítás vitákban ezélszerúség tekintetéből makacsul ellenszögzé magát oly követeléseknek, melyeket a katonaság megmagyarosítása tekintetében a baloldal igen erősen sürgetett.

Aug. 22. Kedd.

Asbóth alezredest Uj-Moldován mintegy 400 főnyi szerb-határőr csapat reggeli 4 $\frac{1}{2}$ órakor megtámadja. Asbóth öt óra hosszát tartó csatározásban védi magát, s már-már győzelemre jut, midőn túlnyomó erőttől tartva Szászkanak elhuzódik. A szerbek Uj-Moldovát felgyujtják. Veszteség magyaroknál 3 halott s 12 sebesült, a szerbeknél összesen 21 ember.

Közl. 87. sz. Szil. F. Tört. 122. l. F. Férf. 141. l. Ö. P. H. 150. 152. sz.

Aug. 23. Szerda.

Vitális őrnagy Fehértemplomnál a Verscez felöli szőlőhegyek körül a város ellen támadó szerb felkelőket visszaveri s Krusiczák-ig üzi. Kálnoky főhadnagy, Schölskorn hadnagy. Veszteség magyar részen 3 halott s 4 sebesült.

Közl. 110. sz. P. H. 147. sz. (hivatalos jel). Szil. F. Tört. 121. l. Frey I. 240. l. Serb. 177. l. (aug. 24.). — Aug. 19. (l. e.) után a szerbek ismét alkudozáshoz kezdtek, szertelen követelésekkel azonban elutasításra találtak. Fentebbi harez végeztével este ismét egyezkedési ajánlatot tesznek, minck folytán Vitális többekkel együtt más nap átmege a szerb-osztrák táborba. Az alkuból semmisen lett, Vitális azonban, ki a 9. honvéd zászlóaljjal aug. 21-én érkezett Fehértemplomba, lelép tisztségéről, midőn a veres sipkások vezérnyete Rác századosra marad. V. ö. aug. 19. 23.

Aug. 24. Csütörtök.

A képviselőházban az országos költségvetés s Kosuth pénzügyi javaslatai szőnyegen. A kiadás czimei. Királyi udvar $3\frac{1}{4}$ évre 2.166,667 ft. Nádor udvara és hivatala 112,860 ft. Miniszterelnök 41,750 ft. Küllügymiriszter 49,398 ft. Belügyminiszter 408,720 ft. Pénzügyminiszter 1.44,910 ft. Közmunka és közlekedés 4.412,475 ft. Földmivelés ipar és ke-

reskedés 318,813 frt. Vallás és közoktatás 825,414 frt. Igazságminiszter 404,590 frt. Hadügy 16.480,000 frt. Összesen 28.845,507 frt, melyből a bevétel bevonása után fedezendő marad 18.718,777 frt. — Apr. 11-én találtatott a' pénztárban 506,015 frt. Ettől kezdve június végeig a bevétel 3.010,943 frt. Az 1848 és 1849-diki mindkét évre szóló költségvetés eredményét összefoglalva, a hiány 1848-ban 16.000,000. frt, 1849-ben 45.000,000 frt, összesen 61.000,000 frt, azon esetre számítva, hogyha a háboru 1849. végeig tartana. Miután nem tudhatni, hogy a javasolt adónemekből mennyi gyürend be, a pénzügyminiszter a jul. 11. határozat nyomán az egész hiányzó összegre hitelt kér, s felhatalmazást, hogy kamatatlan pénzjegyeket bocsáthasson ki, melyeknek beváltásaért az állam minden jövedelmével felelős legyen, s melyek az 1852 évtől kezdve évenként 3 millió pfrttal törlesztessenek. E jelentés és a kapcsolatában lévő t. javaslat, melyre a központi bizottság részéről L ó n y a y Menyhért előadó tesz észrevételeket, huzamosabb ideig állandó tanácskozási tárgy marad, azonban a ház mingyárt az első napon felhatalmazza a pénzügyminisztert, hogy a mennyiben a költségvetést a közjövödelmek nem fedeznék, az ország 1848. második félévi és 1849. évi közszükségeinek fedezése végett a kincstár számára 61 millió forint erejéig hitelt nyisson, illetőleg kamatatlan pénzjegyeket bocsásson ki.

Közl. 82—86. sz. Az általános tárgyalás aug. 28-án fejeztetik be.

Aug. 26. Szombat.

A magyar kormány Beöthy Ödön főispánt Bács, Torontál, Csongrád és Csanád megyékbe Szentkirályi Mór helyére rendkívüli királyi biztosnak nevezi ki. V. 3. jul. 24.

Közl. 83. sz. Szentkirályi, a Jász-kun nemzetőrökkel együtt, kikre személyesen akart felügyelni, már ekkor visszatért a déli táborból, az események szellemével s némikép multjával meghasonlva.

A szenttamási szerbek az ókéri magyar tábor egy részét Sziregen d. u. 2½ órakor ismét megtámadják. Harmadfélórai tüzelés után rohamot intéz az ellenség, de a ma-

gyarok szuronyától, kiknek időközben 2 ágyu érkezett segélyekre, Temerinről véresen vissza kergettetik, s futásnak ered. Veszteségünk 6 ember.

Hivat. jel. P. H. 150. sz. Közl. 86. (aug. 24.). Sziregre vonatkozólag v. ö. aug. 13. jegyz.

Aug. 28. Hétfő.

Batthyány és Deák miniszterek a buda-pesti kormány megbízásából Bécsbe indulnak, oly czélból, hogy ott a jul. 11. ki határozatra megerősítést nyerjenek, továbbá rábíriák a Fölseget, hogy parancsolja meg a Magyarorszáiban lévő katonai parancsnokoknak, miszerint a magyar kormánynak engedelmessékedjenek, Jellačićnak pedig izenje meg, hogy hazánkat meg ne támadja, sőt a horvátokkal együtt fegyvereit tegye le, — egyszersmint ohajtják a miniszterek megtudni, mikor jöle a Fölsege hosszabb időre hazánkba.

Függ. I. 413. l. Kossuth beszéde: Közl. 82. sz. és Szil-nál F. Tört. 116. 133. v. ö. 152. l. B.-Pesten a délvideki szerencsétlen harcok s általában a minisztériumi ingatag és tétlen politika miatt a kedélyek igen fel voltak ingerülve a kormány ellen, melynek feje Batthyány minden erélyesebb rendszabályt került, mit Bécsben forradalmi szándékra magyarázhatnának, nehogy ez által a dynasziával kiegyezkedés útjába akadályok gördíttessenek. Végre azonban a minisztérium tisztába akart jöni a bécsi dolgokkal, miután belátta, hogy az eddigi crötelen politika, csak ellenségeink bátorságát növeli, s időt enged nekik harci készületre. A miniszterelnök azonban hazáját végveszélytől féltette, ha a forradalom árja elborítaná, s ez okból, csakhogy a bécsi kormánnyal való nyílt szakadást kikerülje, kész volt engedményekre s nevezetesen a birodalmi államadósságok egy részének elvállalására is, habár ez eszme Pesten legkisebb népszerűséggel sem bírt, annyival kevésbbé, mert a politikai körök és gyüldék szelleme, Kossuth által sugalmazva, a szigorú jogosság teréből egy lépést sem volt hajlandó önként feladni. V. ö. szept. 4.

Kiss Ernő ezredes huszár előőrsei Aranyfi főhadnagy alatt Eeskánál a szerb felkelőket, kik közt két század gyalog is volt d. u. 4. órakor visszaverik. Veszteség magyaroknál 1 hatott s 1 sebesült.

Közl. 88. sz. P. H. 152. sz.

Asbóth őrnagy Rác Sándor századossal egyesülten Ó-Moldovából kiveri a szerbeket s részben a Dunába szoritja. Ó-Moldova porrá ég.

Közl. 90. sz. P. H. 154. sz. (hiv. jelentés). Asbóth (I. 124. l.) a harcztot aug. 23-ra teszi, hibásan. Az aug. 22. alatt idézett hivatalos tudósítás Asbóthot a lezredesnek, a kéz alatti uyanesak hivatalos jelentés pedig órnagynak írja.

Aug. 29. Kedd.

A szerb felkelők Istvánföldnél (Hajdusitza) az Allibunár irányában átkelt magyarokat megverik s Istvánföldét hamuvá és rommá változtatják. A magyar csapat vesztesége 20 halott.

A Sieb. Bote után P. H. 187. sz.

Aug. 30. Szerda.

Második támadás Fehértemplom ellen. Kničanin szerviánai reggeli 4. órakor túlnyomó erővel rohannak a város ellen, azonban a polgárság legkiváltkép a 9-ik zászlóalj (Pliez százados) hősie küzdelme folytán d. u. 2. órára visszazüzetnek. Blomberg ezredes sorkatonaságát a harc ideje alatt a várostól egy óranyi távolságban heverteti, s a küzdelem végére érkezik Fehértemplomba. A harcban kitünik Abancóurt Károly őrmester. Gyurics szerb kapitány elesik. Részünkön veszteség 5 halott s 22 sebesült.

Hiv. jel. Közl. 128. v. ö. 88. 110. sz. Serb. 177. l. (nap nélkül.) — Asbóth (I. 124. l.) és Vahot (Honv. K. I. 85. l.) a napot aug. 31-ára teszik. Az ellenség számát a hiv. közlemény 2, Asbóth 5, Vahot (szokása szerint jól elhajtván a sulykot) 13 ezer emberre teszi. — Pliez nevét a Közlöny egyik magán tudósítása „Bliez“nek, másika (189. sz.) „Bliez Antal“nak, egy hivatalos harmadik értesítés pedig (egyenesen a 9-ik zászlóaljtól Fehértemplomról szept. 24.) „Pliez János százados“nak, Asbóth végre a 9. z. a. egyik századosát „Villám“nak írja. Egy jun. 19. ki tiszti kinevezésben (Közl. és P. H. 89. sz.) a 9. z. a.-hoz századosnak „Pleitz János főhadnagy“ neveztetik ki. — Pliez János ok. 16-án a 38. z. a. hoz neveztetett ki őrnagyi ranggal, s egy hiv. kimutatásban már „Villámi János“ néven fordúl elő. (Közl. 161. sz.) — Blomberg előző napok valamelyikén személyesen találkozott Nugenttel Jellačić ügynökével s ezt a jun. 10. kir. nyilatkozmányt előmutatván, felhívta, hogy mutasson neki ezzel ellenkező írásos királyi rendeletet. Nugent válaszolá, hogy olyan még most nincs, de lesz nem sokára. (Böv. Közl. 85. sz.)

Aug. 31. Csütörtök.

Ferdinánd király kéziratot intéz István nádorhoz, mellékelvén az osztrák minisztérium ily című dolgozatát; „Emlékirat a Magyarország és Ausztria többi országoi közt fennálló egységi kapcsolásról.“ A kéziratban megrendeltetik, hogy a magyar minisztérium néhány tagja 8—14 nap alatt menjen fel Bécsbe, értekezni egyfelől az emlékiratilag kifejtett egységes összbirodalmi kormányzatról, melynek tervét a Föltség is helyesli, másfelől azon előfeltételekről, melyeknek alapján remélni lehet, hogy a János főherczeg Frankfurtba távozásával megszakadt alkudozás a horvátokkal ismét megújítható s a háboru kikerülhető leendő. Az előfeltételek ezek. 1. Az alkudozáson Bécsben Jellačićnak vagy felhatalmazottjának jelen kell lennie. 2. Minden ellenségeskedést kölcsönösen meg kell szüntetni. 3. A „bán és metropolita“ személyét sértő rendszabályokat vissza kell vonni. 4. A határőrséget ideiglenesen a bécsi hadügyminisztérium alá kell bocsátani. — Az emlékirat pedig bebizonyítani igyekszik, hogy a legfelsőbb államkormány vezetésénél a pénz- és hadügyek kormányzásában való egységet hazánk és az örökös tartományok között már a *pragmatica sanctio* megállapította, régebbi országgyűléseink több törvényezyikkben elismerték, s hogy annál fogva a magyar független had- és pénzügyi minisztériumokat a bécsi központi minisztériumba kell olvasztani s a Magyarország alkotmányába márczius óta behozott változtatásokat, ezek közt különösen az 1848: III. 2. t. cikket is, melyek az összbirodalom egységének ártanak, meg kell szüntetni, annyival inkább, mert a császár márcz. 15-én az osztrák-német tartományok számára is alkotmányt ígervén, „e percz óta a törvényhozó hatalom nem vala, mint régen, kizárólag a monárkhánál“, s az uralkodónak jogosultsága sem volt a márcziusi engedményeket a birodalom egy részének nyújtani. Ezenkívül elpanaszolja az emlékirat, hogy a magyar minisztérium a birodalmi államdósságok egy részének elvállalására nézve mindeddig semmi tényleges biztosítékot sem nyújtott, s számos példákat hord fel arra nézve, hogy a magyar független had- és pénzügyi minisztériumok a birodalom

lom L a j t h á n innen és túl fekvő részeinek kormányai között zsur-
lódásra és szakadásra adtak okot, s a közös birodalom rövidsé-
gére állanak fel, hogy a független magyar kormány az ország-
ban kiütközött „fülkeléseket és lázadásokat“ nem bírta megfékezni,
hogy több, jogkörét túlhaladó dolgokba avatkozott u. m. Frank-
furtba követeket küldött, a katonák esküjét megváltoztatta, a hon-
gyitlén 200 ezer ujonezot szavaztatott meg, mely „veszélyes
szinben“ tűnik fel, mert a belföldön a rendet kisebb haderővel
is helyre lehetne állítani stb. Végül kimondatik: hogy „a z A u -
s z t r i a i e s á s z á r s á g t ó l k ü l ö n v á l t m a g y a r k i r á l y -
s á g n a k f e n n á l l á s a p o l i t i t i k a i l e h e t e t l e n s é g -
n e k t e k i n t e n d ő.“

A kézirat és emlékirat S a m m l u n g d e r f ü r U n g a r n e r l a s s. A l -
l e r h. M a n i f e s t e u. P r o k l a m. A n h a n g 1—23. l. A kézirat még P e j. n á l
128. l. és F r e y n á l I I. 5. l. Az emlékirat. P. H. 161—164. sz. — E
nagy ügyességgel szerkesztett, de lelkiismeretlen emlékirat egyike a forra-
dalmi korszak alatt felmerült legfontosabb államokmányoknak. Határo-
zottan jelzé a dolgok új fordulását s kimutatta a politikai irányt, melyet
a bécsi kormány százakodok óta titkon követett, ezután pedig követni
a k a r n y i l t a n. Midőn ez emlékirat a magyar királyság független fennál-
lását „politikai lehetetlenségnek“ nyilatkoztatta s a királyilag szentesi-
tett törvények megváltoztatásának „mellőzhetlen szükségét“ és módját
kijelenté, megalapítá a jogvesztési tant, melynek mindazon vezéreszméit
előadá, melyeket egy későbbi politikai iskola bővebben is kifejtett és re-
f i n k alkalmazott. A Pesten lévő miniszterek nagy megütközéssel vették az
o s z t r á k kormányférfiak által szerkesztett iratokat, az elsőt, annyival in-
k á b b, mert a) B a t t h á n y és D e á k már két nap óta (l. aug, 28.) Bécs-
ben lévén, különösnek tünt fel, hogy az udvar magyar minisztereket ki-
v á n, holott a fennlevők kihallgattatást sem képesek nyerni a Fölségnél, s
mert b) a bécsi miniszterek hivatlanul megszábták a J e l l a c s i c s a l való
e g y e z k e d é s előfeltételeit, kit az emlékirat már „bán“ néven említ. Szept.
4-én tehát futár által értesítik a magyar miniszterek Batthyányt és Deá-
k o t az érkezett iratokról, kijelentvén, hogy valamint eddig, ugy most is haj-
l a n d ó k a h o r v á t viszonyokat a jog és méltányosság alapján kiegyenlíteni,
d e a k i r á l y n a k M a g y a r o r s z á g o t i l l e t ő d o l g o k b a e s u p á n ö k a d h a t n a k t ö r -
v é n y s z e r i n t t a n á e s ö t, m i n t f e l e l ő s m a g y a r m i n i s z t e r e k. — Az emlékiratra
a m a g y a r o r s z á g g y ű l é s, a b e k ö v e t k e z e t t h á b o r u s i d ő m i a t t, m e l y m i n d e n
k ö z j o g i v i t á k a t h á t t é r b e s z o r í t o t t s f e l e s l e g e s s é t e t t, a d ó s m a r a d t a f e l e l e t -
t e l, a z o n b a n u j a b b a n D e á k F e r e n e z L u s t k a n d l m ű v é t t ű z e t e s e n e z á f o l -
v á n (C s e n g e r y, B u d a p e s t i S z e m l. 1865. 1—170. l.) k ö z v e t v e a z
e m l é k i r a t p o l i t i k a i é s j o g i á l l i t m á n y a i t i s h a l o m r a d ö n t ö t t e, a m e n n y i b e n
e l ő t t i n k u g y l á t s z i k, h o g y L u s t k a n d l k ö n y v é n e k i r á n y á t é s f ű l e i t

az emlékiratból kölesönözte. — Nekünk nem lehet feladatunk e helyt tüzetes vizsgálat alá vennünk a terjedelmes emlékirat minden javaslatait és elveit, csupán azon viszonyt akarjunk röviden érinteni, mely az u. n. *pragmatica sanctio* és hazánk országos függetlensége közt létezik és gondoltatik. Az emlékirat azt mondja: „A *pragmatica sanctio* értelme mindig oly világosnak, oly kikerekítettnek tekintetett, hogy iránta soha semmi kétség fenn nem forgott. A legfelsőbb kormányzás egysége, az összes finánczügy vitele, a sereg kezelése és vezetése volt a monarchia osztatlanságáról szóló alap törvény szükséges folyománya.“ De hogy ha ez igaz, volna, akkor a *pr. sanctio* nem biztosítéka lett volna önálló alkotmányunknak, hanem eltörlése, s nem az ország nagylelkűségének és bölcseségének, hanem a korlátlan uralkodói jognak lenne oklevele. Ily felfogást pedig maga az 1723. II. 9. hazudtol meg, mely azt mondja, hogy „a nőágnak ekképen elfogadott örökösödésére is kiterjesztessék az 1715. évi 3-ik törvényczikknek rendelete, mely szerint a nemzet biztosíttatik, hogy a fejedelem Magyarországon soha másként országalant kormányozni nem fog, mint az országban alkotott s jövőben alkotandó törvényei szerint“ stb. E törvényekben szó sincs „a legfőbb kormányzás egységéről,“ sőt inkább határozottan ki van kötve, hogy Magyarországot a többi tartományok mintájára nem szabad kormányozni; sem a pénz- és hadügy Bécsben összpontosításáról nincs szó, sőt inkább meg van szabva, hogy az adót és a katonaságot a hongyülés határozza meg, annak hova fordításáról és elhelyezéséről ugyanaz intézkedik a m. k. helytartótanács utján. Így értelmezték az 1723: 1. 2. t. cikkeket (vagyis a Magyarhont kötelező *pragmatica sanctio*t) Mária Terézia s II. Lipót, kik esküt tettek le az ország alkotmányának megtartására, s utóbbiak az 1790: 10-ben, világosan kijelenté, hogy hazánk „egész országlási formájára nézve független és semmi más országnak vagy népnek lekötve nincs hanem saját önállással és atkotmányával bír“ stb. Az 1723: 1. 2. Magyarországot a német-szláv örökös tartományoktól való azelőtti teljes függetlenségében tehát meghagyták, a birodalom Lajthán inneni és tül része közt az uralkodó személyének egységén s a kölesönös védelmi kötelezettségen kívül, melyet már az 1790: 6 is elismer, semmiféle más közös ügyet nem alapítottak, s kiváltképen semmi igényt és jogot sem nyujtottak az örökös tartományoknak arra nézve, hogy törvényhozásunk s országos önállásunk jogkörét esorbítsák vagy elnyeljék, s a törvényalkotásnak ezer éves szerződvényeken és szentesített határozmányokon alapuló tényezői közé zavarólag lépjenek. Ily szerep annál kevésbbé illeti meg az örökös tartományokat, mert ha szintén a *pragmatica sanctio* ép ugy magában foglalná a birodalmi had- és pénzügy összpontosítását, a mint nem foglalja, azon esetben is ezen összpontosításra sokkal inkább Buda-Pest tarthatna számot, mintsem Bécs, miután Magyarország a Fejedelem országai közt

területileg legnagyobb, s folyvást alkotmányos önkormányzattal bírván, politikailag legérettebb. Magyarország sohasem vágyódott felül kerekedni az örökös tartományokon, s az öszbirodalom pénze és vére felett intézkedni magának jogot nem formált. A bécsi miniszterek részéről pedig ily igény különösen botránkozató volt ránk nézve 1848. nyarán, midőn ők az örökös tartományokat sem tudták kielégíteni, magában Bécsben sem voltak képesek jó rendet tartani, hatalmukat kényszerültek huzamosabb ideig megosztani az Aulla-val és a „Sicherheits-Comité“-val, nem csak a Szent-István tornyán kényszerültek eltűrni a német nemzeti színeket, hanem közelállottak ahhoz, hogy a frankfurti minisztérium parancsára az osztrák színeket még a katonaságnál is német birodalmi színekkel cseréljék fel, és a mi mindezeknél több, arról voltak ismeretesek, hogy Magyarhon ellenségeivel rokonszenveznek, Jellačićnak pénzt és ágyukat küldöznek, politikájukra nézve legkisebb önállással sem bírnak, mert egy titkon működő reakciónak sugalmazásait követik. Ily körülmények miésoda biztositéket nyujthattak volna arra nézve, hogy a magyar nemzet pénze és vére, Bécsben rendeltetéséhez híven fog kezeltetni? s hogyan nyugodhatott volna bele e szerint Magyarország legfőbb jogainak átadásába főkép oly időben, midőn az Európaszerte megindult demokratikus és szabadsági szellem inkább hajlandó volt több jogokat követelni, mintsem a régi önállóságot is feladni. De azt sem engedhetjük meg, mintha „a magyar kormányba márczius óta behozott intézkedések“ ellenkezésben állnának a pragm. sanctióval. Ugyanis az utolsó pozsonyi országgyűlés czikkei százados törvényekre vannak fektetve, és oly alapelvekre, melyeket minden koronás király esküvel szentesített. A független s felelős kormány azon ősi törvényes elven alapul, hogy Magyarország szabad ország, semmi más népnek vagy országnak lekötve nincs, saját eddigi vagy ezutáni országgyűlési törvényei szerint kormányzandó (1790 : 10 ; 1715 : 3.) s a hűtlen kormányférfiak és tanácsosok az országgyűlés által feleletre vouhatók ; a nádori hatalom, szintén régi törvényekből ered, melyek megszabják, hogy ha a király nem lakik az országban, a végrehajtó hatalmat helyette a nádor gyakorolja ; a had- és pénzügy eleitől fogva országgyűléseinken tárgyalatott s határozatott meg, mire nézve töméntelen t. czikkeket idézhetnénk (lásd ezeket Réesy M. közjog. és Deák i. m.) ; egy szóval az 1848. törvények, a mint az 1861. magyar országgyűlés mondja, „csak újabb és határozottabb alakot adtak a nemzet jogainak, tisztába hozták s a kor igényeihez alkalmazták, miket az ország évek söt századok óta mint alkotmányának s törvényeinek szelleméből szorosán következőket folyvást sürgetett, de a nemzet és fejedelem közti viszonyt illetőleg lényegben újabb jogokat nem teremtettek.“ (Felirat P. N. 1861. 182. sz.) E szerint a pragm. sanctióból az 1848. törvények megváltoztatása szükségét teljességgel nem lehet következtetni, már csak azért sem, mert e változtatás oly régi törvényes alapok lerontásával eshetnék meg.

melyeknek épségben tartására épen a magyarországi pragm. sanctió is kötelezi az uralkodót. — Egyébiránt sok álokoskodásnak és sok közjogi zavarnak eleje vétetett volna, ha az idegen államférfiak és jogászok nagyobb lelkiismeretességgel, a magyar publicisták pedig több vigyázattal szólnak a pragm. sanctióról midőn az Magyarhonra alkalmazták. A tudományos külföld s az osztrák államférfiak pragm. sanctió alatt oly szerződést értenek, mely a magyar közjogterén jogérvénnyel nem bír, értik t. i. alatta azon esaládi szerződést, melyet 1713. ápr. 19. a trónöröklés rendére nézve az uralkodó család tagjai magok közt megállapítottak, s melyet az alsó ausztriai, steyeri, sziléziai, és esehországi rendek is elfogadtak. (Igy péld. a miramarei kötvényben: „a VI. Károly esászár által pragmatica sanctió neve alatt 1713. ápr. 19-én felállított házi törvény.“ A kötv. P. N. 1864. nov. 19. sz.). Miután tehát a név már e házi törvény számára le van foglalva, s azzal a politikai nyelvhasználat terén tökéletesen azonosult, a mi 1723 : 1. 2. t. czikkeinket, melyek a nőág örökösödését változhatlanul megszabják, mint ezt az 1861. országgyűlésen Révész Imre kifejté, nem lehet pragm. sanctiónak neveznünk, annyival kevésbé, mert azon szó sem az idézett, sem a későbbi t. ezikkeben 1848-ig elő sem fordul. Különben e név használata által magunk adunk okot a zavarra, s arra, hogy a név köpenye alatt a két pragm. sanctió egymással kieseréltessék s a mi kétoldalu szerződésünk helyett reánk oly törvény erőszakoltassék, mely merőben esászári oklevél, számunkra törvényes önállásunk felől semmi biztosítékot sem nyújt, s az 1723 : 1. 2. t. ezikkektől, mint ezt Deák kifejté (i. m. 49. s közl.), igen lényeges pontokban különbözik. Mindaddig pedig, míg Magyarországon minden szorosabb körülírás nélkül széltében és egyszerűen használják a „pragm. sanctiót“ ép úgy mint az örökös tartományokban, magunknak tulajdonítsuk, ha a Lajthán inmeni és túli tartományok ugyanazon egy pragm. sanctió kalapja alá fogatnak, s hogy nemcsak Lustkandl-nél hanem még hivatalos munkákban is olyat olvashatunk, mint péld. Czernignél, ki (Stat. Handb. Wien 1861. 1. l.) „az összes birodalomra“ (s így Magyarországra is) „tartozó alaptörvényül az 1724. decz. 6. pragmatica sanctió“-t jelöli ki, mely a trónöröklés rendét az 1713. ápr. 19. esaládi törvény szerint szabályozza. Legérthetőbb és legszabadosabb kimondani; hogy a magyar közjogban pragmatica sanctió nincs, hanem van 1723 : 1. 2. törvényezikk, mely a trónöröklés rendét ép oly szentül és változhatlanul megszabja, esakhogy saját feltételek mellett, mint a közönségesen ugynevezett s anémet-szláv tartományokat kötelező pragmatica sanctió.

Sztratimirovics fővezér (5 ezer ember s 20 ágyu),
hogy Péterváradot közléki vonalától elszakítsa, Bech-

told m. k. altábornagy seregét éjjel (aug. 30 és 31. közt.) négy hadoszlopban támadja meg, maga a főerővel N a d á l y ról indulván T e m e r i n re, hol M a t h é ezredes és S z é c h é n 8 ezer emberrel s 14 ágyúval állottak, két hadoszlopot pedig G o s p o d i n e z e r ő l és K á t y r ó l S z i r i e g és J a r e k ellen rendelve. M a t h é e t e r v m e g h i u s í t á s a végett a két utóbbi csapat elébe a R ó m a i s á n e z megrohanására tetemes erőt küld, hol reggel tájon kemény viadal fejlődik. Sztratimirovics e dologról értesülvén maga is e harc színhelyére siet, midőn Mathé T e m e r i n felé visszahúzódik s a támadásra előnyomuló hadoszlopokat erős ágyutüzével viasszariasztja. Járek és Temerin a szerbek által fölégettetik.

S e r b. 166. 167. l. A K ö z l. (87 sz.) és P. H. (151. sz.) tudósításai Temerin megtámadtatását és elhamvasztatását aug. 29 és 30 közti éjre teszik. — M é s z á r o s hadügyminiszter személyesen jelen volt e harcban, s kis hia vala, hogy el nem fogott. V. ö. s z e p t. 1.

E s z é k v á r ő r s é g e k i n y i l a t k o z t a t j a, hogy „a várat császári birtoknak s az ősszállam vagyonának tekintti, melyet a Magyar- és Horvátország közt kifejlett pártharcban mindkét fél által semleges területnek kíván tartatni és respektáltatni“, ennélfogva nem engedi meg, hogy a magyar minisztérium parancsára honvédek menjenek falai közé, valamint védeni fogja magát akkor is, ha Horvátország részéről megtámadtatnék, mely esetben segítségre a honvédzászlóaljkat is befogadandja.

A nyilatkozat F r e y n á l II. 84. 85. l. Mint a tisztí aláírásokból látszik, az őrséget leginkább V á s a és Z a n i n i g y a l o g o k képezték. Az eszéki eseményekből az tűnik ki, hogy a tisztikar általában s a városi lakosság egy része ellensége volt a magyar nemzeti ügynek, s e két elem Pest felé csak akkor bajlott, midőn valamely erélyesebb hazafi fellépése a reakzionáriusokra rájlesztett. Az alsóváros J e l l a č i ć támogatására a jun. 5. gyűlésre elküldte követeit, a felsőváros és a vár azonban a követküldést megtagadta, minek folytán a zágrábi gyűlés Jellačić ügynökét N u g e n t - e t bizta meg, hogy a nép által vétesse foganatba a választást. (A végz. P e j - n á l 40. l.). Ezalatt azonban a magyar országgyűlésre küldendő képviselők választási ideje is elkövetkezvén, a városi közgyűlés nem tudta, mit kelljen csinálnia. Végre J a n k o v i c s pénztárnok befolyására jun. 10-én azt határozza el, hogy a pesti követelek választásáról csak azután tanácskozik, hogyha a bán I n n s b r u c k b ó l visszatérend. (P. H. 96. sz.) Jun. 30-án azonban már a magyar be-

folyás lön a túlnyomó, s Tallián Ede eszközlésére a pozsonyi törvények és a jun. 10. nyilatkozmányok kihirdetettek (98. sz.). Az országgyűlési képviselő ezután Pesten meg is jelent (Közl. 131. sz.). Aug. 6-án a vukovári dandársegéd Jovich várparanesnoknak ajánlatot tesz, hogy az erőd védelmére két zászlóalj gradiskai és broodi ezredbeli katonaságot kész bevezetni; de ajánlata visszautasított (P. H. 153. sz.) Nemsokára ezután a reakció nyílt fellépésének ideje elkövetkezvén Eszékre is erélyes biztos érkezett Bunyik József személyében. Ez okt. 7. és 8-án a törvényes tanácsot feloszlata újat választott s ezt Jellačić irányában engedelmességre kötelezte, a pesti képviselőnek pedig meghagyta, hogy azonnal haza térjen, mit azonban ez nem tett meg. A honvédelmi bizottmány okt. 17-én Bunyikotetteért „törvényen kívüli honáruló“nak nyilvánítja (192. sz.), s egyszersmind erélyes kormánybiztost küldött az ingadozó vár megtartására. Nemsokára Jovich rábiratott, hogy a vár ormaira a nemzeti háromszint kitűzesse. (Eszékről l. tov. Febr. 14.) V. ö. okt. 8.

Szept. 1. Péntek.

A magyarországi ev. ref. egyházkerületek képviselői értekezlete B.-Pesten, némely az egyház önkormányzatát illető s a törvényhozásilag kimondott vallási egyenlőség és viszonyosság alkalmazását célzó elveket és javaslatokat állapít meg, ezuttal a honvédelem által egészen igénybe vett kormánytól csupán némely halaszthatlan egyházi és iskolai szükségletek fedezését kívánja (megszüntettétvén s kárpótoltatván mindennemű u. n. ágy vagy párbér), s végül egy képviseleti alapon B.-Pesten tartandó nemzeti zsinat idejéül 1849. aug. 1-ét tűzi ki. V. ö. jul. 10.

Az ért. jegyzőkönyve (Az alsószab. és hajduk. ref. e. megye levéltárában, kéziratban). Az értekezleten részt vett Tiszamellékről 16, Tiszántúlról 33, Dunántúlról 22, Dunamellékről 18, Erdélyből 9 tag. Elnökek megválasztott Teleki József, jegyzőknek Salamon József és Apostol Pál. Az 1848: 13. és 20. felolvasása után a tiszántuli kerület véleménye, mint legkimerítőbb fogadtatott el a tanácskozás vezérfonalául (aug. 30.). A miniszteri rendeletben előforduló „reform“ szóra nyilvánítatik, hogy azt „egyházi beléletünkre nem érthetjük,“ s az államsegélyt csak az ön kormányzat rövidsége nélkül fogadhatjuk el. Azután az 1848: XX. 2. életbe léptetéseül a kül reformra vonatkozólag következő megállapodások történnek. Az államhoz való viszonyt illetőleg: 1. Beléletünkbe az állam ne avatkozzék. 2. A protestansok mindenütt szabad lakással s polgári joggal birjanak. 3. Az állam közügyeibe (törvény-

hozás, kormányzás, bíraskodás) vagy egyik egyház se folyjon be, vagy mindenik egyenlően. 4. Népeesség arányában legyen segítve minden egyház az állam által. 5. Tábori papok egyházunk részéről is állíttassanak. 6. A válóperek folytatása, elítélése, a háromszori hirdetéstől való felmentés adassék át az egyháznak. Más egyházakhoz való viszonyt illetőleg: 1. Az áttérési törvényes (184 $\frac{3}{4}$) formaságok vagy más hitfelekezetre is alkalmaztassanak, vagy (mi inkább kívánatos), a hozánk ájtjövökre nézve is szüntettessenek meg; az áttérők korára nézve vagy semmi korlát se legyen, vagy minden egyházbeliekre nézve egyforma legyen; „a nagyszámmal történő átmenetekről rendelkező XX. 7. §. a templomoknak mint feloszthatlan tárgyakként birtokára nézve minden hitfelekezetekre kiterjesztssék.“ 2. Vegyes házasságoknál a „hirdetés végetti bejelentésről két tanu bizonyosságot tévén, ezen bizonyosságtétel mellett az egybeesketés érvényesen megtörténhessék;“ a válófelek szabadon választhatják a bíróságot, s a felperes az alperes bíróságát követi, a protestáns fél az elvlasztó ítélet után bármely felekezeti eggyénnel új házasságra léphet; a gyermekek vagy mindnyájan atyjuk vallását kövessék, vagy a fiu az atyáét, a leány az anyáét. 3. R. kath. ünnepek megtartására a protestánsok ne köteleztessenek. 4. A kölesönös iskolatartási szabadság életbe léptettessék. — Az 1848: XX. 3. foganotosítása tekintében az állam által csak „a belhivatalnokok fizetését kívánja teljesíttetni az értekezlet, még pedig oly módon, hogy eltöröltetvén az egyháztagokra kivettetni szokott adók, megtartatván ellenben az e végre szolgáló föld és egyéb ingatlan birtokok, mint szintén az e célra rendelt alapítványok, ezeknek jövedelmét a meghatározandó mennyiségig pótolja ki az állam, meghagyatván ezen felül a stolarék is, a majdan eltöröndő keresztelési díj kivételével“. A kormányzasi költséget vagy mindenik egyház maga fedezze, vagy minden egyházaknál az álladalom. Az állam az egyházi költségeket az egyes egyházkerületek utján fogja kiszolgáltatni. A lelkészi fizetések három osztályba soroltatnak; 600, 800, 1000 pft. és a segédlelkészek 300, 400, 500 pft minimummal. — Az iskolai reform szüksége elismertik; a közös iskolák ügyéhez csak akkor fognak szólani ha az 1848: XX: 2-ben kimondott egyenlőség és viszonyosság életbe léptetve lesz; a nemzeti egyetemnek mind a tanítókra mind a tanulókra nézve közösnek kell lenni, s a hitfelekezet számára ott alapítandó hittani szék betöltésére az egyház befolyást kíván magának. Az állam vállalja el az elemi, közép és felsőbb tanodákban a tanítók fizetését, az eddigi tandíj eltöröltetvén, az iskolai célokra szolgáló földek és egyéb ingatlanok azonban a tanítók fizetésébe betudatván. A fizetéséknél az elemi, közép és főiskolák szerint 400, 600 és 1000 pft legyen minimum. (Aug. 31.) Ezután E ö t v ö s vallásminiszter kinyilatkoztatja az értekezlet küldöttsége előtt, hogy az országgyűlés egyházi szükségekre 1 millió, iskolai célokra pedig 1.500,000 pftot rendelt, s ennek nagyobbbrészét a szépeességi plébá-

niák, az oláh és orosz lelkészek veszik igénybe. (Szept. 4.); — „A megdöbentöleg“ kevés összeg felől azonban bővebb felvilágosítás kéretvén, kijelenti, hogy azon összeg csak a megkárosult hivatalnokok ideiglenes felségelésére van szánva, a minden egyházi és iskolai szükségek fedezésére kívántató összeg pedig azután lesz meghatározva, hogyha az e részben szükséges adatok és összcírások elkészülnek s igazolatnak, mi 1850-nél előbb nem történhetik (szept. 6.) — Ezután a zsinat ideje és helye az ág. és unit. atyafiakkal egyetértőleg kitűzöttvén, s e tárgyban az egyházkerületek előmunkálatokra szólottatván, miután az utiköltségek megtérítése a kormányra hagyatott, mely az értekezletet összehitta, a képviselők szétoszlának. (Szept. 7.)

Sztrati mirovics fővezér Szireget, Temerint és Járeket a tegnapi (1. c.) terv szerint megtámadtja. A harc éjféltájon kezdődik Járeknél, hová Mathé ezredes Temerintről főerejével indul. Ezalatt azonban Sztrati mirovics a csekély őrséggel hagyott Temerint megrohanja, s az ottani sánczokat véres küzdelem után elfoglalja, minek következtében az égő várost a magyar csapatok odahagyni kényszerülnek. Járek és Szireg szintén elfoglaltatnak s a magyarok Ókerre hátrálnak. E hadi műtét után Pétervárad szeged-szabadkai közléki vonalától elmozdítják, s a ferenczesatornai és tiszai vonalak az ellenség javára felszabadúlnak.

Serb. 167—169. l. (a nap: szept. 13. hibás v. ö. 183. l. és P. H. 151. sz.). Temerin romjain ekkor a győzedelmes Sztrati mirovicsot vajdának akarták kikiáltani harczosai.

Jellačić bán Zágráiban rendeletet küld Fiume tanácsához, mely szerint miután a kerület megszállása s a báni kormány előtti meghódolása felől értesült, tudomásul adja, hogy a város kormányát Busán Hermann teljhatalmu biztosára ruházta, ki oda nem sokára megérkezendik. A csend és rend fenntartására ottani főhadi kormányzónak Viktor tábornokot nevezi ki. V. ö. máj. 30.

A rendelet P. H. 158. sz. Fiumet aug. 31-én Bunyevác Jellačić biztosa fegyveres erővel kényszerítette a meghódolásra.

Szept. 2. Szombat.

Első támadás Perlasz ellen. Kiss Ernő ezredes (4 ezer ember s 16 ágyu) Drakulics szerb táborát (mintegy

4 ezer ember s 11 ágyu) a perlaszi sáncokban reggeli 4. óraker megtámadja, s három órai tüzelés után a várost rohammal bevén (Vetter alezredes) az ellenséget tökéletesen legyőzi és szétkergeti. Pesti önkéntesek Woroniecki alatt. Biharinemzetőrök Kiss Pál százados alatt. Veszteség szerbeknél 260 ember (holtakban és sebesültekben), 9 ágyu, 30 mázsa löpor stb. Magyaroknál 14 halott, 69 sebesült.

Közl. 88. 89. 91. 103. sz. P. H. 152. sz. Frey II. 61. 66. l. Serb. 179 s köv. l. (nov. 2.-hibás). Szil. F. Tört. 124. l. F. Férf. 98. l. Rüstow I. 87. l. Klapk. Nat. II. — Bechtold tábornok már ekkor lemondott a vezérségről, s a győzelem dicsősége első helyen Kisst illeti, ki azonban teljességgel nem tudta felhasználni diadalát. „Ha Kiss“ ugymond a szerb író „rögtön Tittel ellen fordult volna, ez első támadásra kezeibe esik vala, ha Pancsova ellen nyomult volna, ez kénytelen vala elébe hozni a fehér zászlót, oly nagy volt a megdöbbenés, oly megsemmisítő hatással volt e veszteség az egész tartományban.“ Rajačić ekkor egy bátorító kiáltványt intézett a szétfutottakhoz s őket összegyűjteni iparkodott. Sztratimirovics pedig sietve küldött Knjčaninért, kivel egyesülten Perlasz és Pancsova között nemsokára védelmi helyzetbe tette magát. Mindezen rémület és intézkedés azonban felesleges volt a magyar vezér aluszékony-sága miatt, ki harezosait nem előre, hanem hátra vezette a diadal után, t. i. Ecskára és Beeskerekre.

Szept. 4. Hétfő.

Ferdinánd király kéziratot intéz a „kedves báró Jellačić“-hoz, mely szerint „atyai szívének különös megnyugtatóra szolgál, hogy eltérhet azon nyilatkozatától, melynek kimondására f. é. jun. 10. nyilatkozmányja által oly előterjesztések alapján biratott, melyek az ő tetteleg kimutatott hü engedelmességében legteljesebb czáfolatukat találják.“ A báró minden eddigi hivatalába és méltóságába a legfelsőbb megelégedés nyilvánítása mellett állittatik vissza.

P. H. 166. sz. Az ellenjegyzés nélküli kézirat még Pej-nál 130 l. Samml. Anh. 23. l. Freynál II. 7. l. Klapkánál Mem. XXI. 379. 380 l. v. 5. Nat. I. 36. l. Szil. F. Tört. 135 l. Szaploneczay, az 1861. képv. házban P. N. 1861. 119. sz. Köv. E. T. 77 l. — E levél, bár az osztrák kormányférfiak egyetértése Jellačić-csal eleitől logya tudva volt, rendkívül lesújtó volt a magyar körökben. A P. Hir-fapot szept. 12. számában tudósítják először felöle, a szerkesztőség

azonban egyelőre nem adott egészen hitelt a hírek, majd a dolgot „a kamarilla gyalázatos eselszövényének“ tulajdonítá „mely által jó fejedelmünket akarják gonoszul kompromittálni.“ (V. ö. szept. 21. sz. hasonértelmű nyilatkozata.) A kormánykörökben azonban még nagyobb megdöbbenést szült a levél. A Pesten levő miniszterek épen szept. 4-én izentek Bécsben levő társaiknak, hogy a horvátokkal készek egyezkedni (l. aug. 31.), s míg feleletet várnak, gr. Teleki Ádám utján a táborból kapják (szept. 10. vagy 11.) Neustädter varasdi tábornoktól egyéb báni iratok közt a fentebbi kéziratot. István nádor a kézirat felől rögtön megkérdeztetvén, oda nyilatkoztatott, hogy annak igaz eredetéről semmit sem tud. Ferencz-Károly főherczeg azonban a Bécsben lévő Deák kérdésére kinyilatkoztatta, (szept. 16.), hogy a kézirat a Fölségtől ered.

Kossuth az aug. 31. kir. kéziratról értesítvén, felhívja a képviselőházat, hogy támogassa a minisztériumot azon czéljai elérésében, melyekért most két tagja időzik Bécsben (l. aug. 28.), mert ha a törvény szerint kormányozni akaró miniszterek nem hallgattatnak meg a Fölségtől, a vész készületlenül fogja meglepni a hazát. Indítványa folytán tehát elhatározza a ház, hogy 100 tagú küldöttséget indít a Fölséghez, megkérni őt, hogy a jul. 11. határozatok szentesítését ne halogassa tovább. jöjjön le Budára, távolítsa el köréből a reakeziót, parancsolja haza a külföldön lévő s ellenség előtt nem álló magyar katonákat, az itt benn levőkkel teljesítse pontosabban a honvédelem kötelességét, s vegye ki Horvátországot a jelen katonai hatalom alól, hogy törvényes kívánságai az „egyenlőség, testvériség és szabadság“ alapján elintéztethessenek. Továbbá bizottságot nevez a ház Európához és a nemzethez intézendő nyilatkozmányok készítésére, melyekben elmond va legyen, a nemzet „joga, mérséklettsége és hűsége“, s az, hogy e hazát „ármánnyal akarják megdönteni.“ Végre a déli táborba a lelépett Bechtold helyére a sereg vezérletére ideiglenesen Mészáros hadügyminiszter rendeltetik, s a kormány által kinevezett Beöthy Ödön (l. aug. 26.) biztos a ház részéről is teljhatalommal ruháztatik fel, különösen a végett, hogy a seregben hűséget és összetartást létesítsen.

Közl. 89. sz. P. H. 153. sz. Kossuth és Pázmándy beszédeik még Szil-nál F. Tört. 125 129., 131., 132. l. F. Férf. 182. l. és Frey-nál I. 242—252. l. E határozatok a d. u. ülésben

hitelesítettén, esti 8. órakor a felső táblán is elfogadtatnak, mely a küldöttségbe a maga részéről 20 tagot nevezett. Az Európához szánt kiáltvány, melynek szerkesztésével Szemere bízott meg (Közl. 119. sz.) nov. 27-én olvastatott fel a házban (P. H. 225. sz.), de az olmiezi iratok érkezete után decz. 4-én már kérdésbe tétetett, van-e reá a beállott körülmények közt szükség? (231. sz.) A nemzethez intézendő nyilatkozmány tárgyalása decz. 4-én kezdődött s másnap be is végeztetett (231. 232. v. ö. 226. sz.) A kiáltvány javaslata (Közl. 179. sz. P. H. 229. sz.) így kezdődik: „Atyáink! Az örökké való Istennek nevében szólunk hozzátok az igazságnak szavával. Szólunk hozzátok magyarok, németek, tótok, oláhok, ráczok, horvátok, szólunk elárult közös hazánk nevében” stb. A tárgyalás alkalmával a javaslaton némi változtatások tétetvén, miután az egészet a felső tábla is elfogadta, decz. 11-én a ház meghagyja a honv. bizottmánynak, hogy az okmányt tegye közzé. Ebben elő vannak sorolva a nemzet és a legfőbb hatalom közt márezius óta kifejlett viszonyok s különösen intetnek a honfiak, hogy a nov. 6. és 7. irományokat semmisenek tartván, az országgyűlés kívánása szerint minden erőt fejtessenek ki a hon megmentésére. Az elfogadott szerkezet a Közlönyben nem tétetett közzé. A küldöttség utját l. szept. 9.

Urbán Károly es. alezredes Bécsből a 2. oláh ezredhez Naszódra érkezvén s annak parancsnokságát a megbetegedett Jóvich-tól átvévén, tiszteit összegyűjti, a magyar kormánynak az engedelmisséget felmondja, s magát Erdély északi szélén a reakció leghatalmasabb eszközeül veti fel.

Köz. E. T. 79. l. A második oláh ezred már régiebb idő óta fanatizálva volt ellenünk, annyira, hogy midőn jul. 26-án Dézsen Jablonszki és Pap ezredesek a n. szebeni hadparancsnokság máj. 7. azon rendelete folytán, hogy a régi eskümintába e szavakat kell bele szurni: „az alkotmányt megtartani és megoltalmazni“ (Puehner körirata Köv. Okm. 9. l.)— az ezred zászlóalját felakarták esketni, a legénység kijelentette, hogy az új eskü mintát nem fogadja el, s inkább az oroszokkal tart, mint a magyarokkal. (Közl. 68. sz. Koss. Hirl. aug. 3. sz. Frey-nál. I. 204. l. v. ö. Köv. E. T. 71. l.) Urbán további működéseit, l. szept. 14.

Szeptember 5. Kedd.

Széchenyi közlekedési miniszter Buda-Pestről betegen távozik, s utját Bécs irányában a döbbingi tébolyda felé veszi.

Balogh Pál orvosi jelentése Közl. 103. sz. vagy szept. 20. sz. ugyanaz P. H. 168. sz. Szil. Forr. Férf. 240—242. l. V. ö. Uj. Ism.

VI. 313. l. Utolszor szólott a képviselőházban szept. 1-én, a költségvetés tárgyalásakor, a Tiszaszabályozás s a hazai vasutak ügyében. (Közl. 86. sz.) Az utóbbi napok eseményei különös megrázó hatást gyakoroltak a nemes grófra. A reakció merész fellépése elrablotta a békés kiegyenlíthetőség reményét tőle is, annyival inkább, mert Buda-Pest hangulata sem kedvezett a körülményekkel való megalkuvásnak, s titkon támogattatva Kossuthtól, a békülékeny politikájú Batthyány ellen mind hangosabban nyilatkozott. A közvélemény elkeseredve volt a felett, hogy a minisztérium a fenyegető veszélyekkel szemben igen keveset tesz a haza megmentésére, s már-már nyílt kitöréssel fenyegetődött. Növelé a bajt, hogy egy idő óta (l. aug. 28.) Batthyány nem volt látható Pesten, s ez némelyek előtt gyanura adott okot. Széchenyi „folytonos álmatlan éjjeli virrasztásai közt nem látott egyebet, mint rénképeket, melyek ellen lelke diadalt vivni ki, képes többé nem vala. És ezen lelki küzdelmekhez azon gondolat csatlakozott legkinosabb hatással, hogy imádot hazája veszedelmének legfőbb oka, ő maga, ő ébresztvén fel a nemzetet százados álmából. Szüntelen hazája szerencsétlenségét emlegeté, s egész komolysággal fejtegeté, mikép nincs többé menekülés nemzetünkre nézve. Már látá hazánk fővárosát ellenséges vad esordák által elpusztítatva, e század egyik legpompásabb mesterművét, a budapesti lánczhidat, a hullámok mélyébe temetve, s mint Márius Karthago düledésén, ugy képzelé ő magát elpusztult hazája romjain. És mikor a szerencsétlen grófot meglepi az eszelősség haragja, mint Esquirol a dühöt nevezi, az eltorzult arc barázdáin gyakran a kétségbeesés keserű könnyei görgedeznek le“ stb. A Jellačić beütéséről szóló hírek hivatalosan is megerősítettek (l. aug. 15.) Pesten a toborzások nagyobb mérvben kezdettek meg, a sorkatonaság hazafi érzelmű tagjai saját ezredük oda hagyásával a honvédek közé lépni buzdítottak, az idegen eredetű katonák a fővárosból eltávolítottak, Kossuth az utcai és clubbi párttal kezét fogva, valami zenebonát tervezett, hogy ez alatt Budavárát elfoglalja s több ezer fegyvert tartott elrejtve, miket nem akart kiszolgáltatni. (Cseng. 511. l.) A nádort magát is rémület fogja el, és sietve izen Batthyánynak, hogy jöjjen haza rögtön, mert a Kossuthpárt kiesapongásait csak ő lehet képes még fékezni, s Zsedényit Bécsbe küldi, hogy hozzon magával Budára katonai erőt. Latour bécsi hadügyminiszter azonban, ki Pesten rakonezátlankodást óhajtott, hogy Jellačićnak annál jobb ürügye legyen a betörésre, a kért katonaságot megtagadta. (V. ö. Függ. I. 438. l.) Ily események sulya alatt aludt ki Széchenyi elmevilága. Pestről eltávozva több hirlap (Márcz. Tiz. 151. sz. utána az Életképek és a Népelem) nem átalotta hirdetni, hogy a gróf csak álbeteg, s a veszélybe jutott hont ide hagyva, Bécs pártfogása alá siet. E vád ellen aztán Wesselényi szólalt fel a Pesti Hirlapban „alacsony rágalmazók“ nak mondván a vád terjesztőit. Wesselényi kijelenté, hogy ő

ugyan Széchenyivel elvben meghasonlott, de szívben mindig barátja maradt. E védelem a báró lovagias jellemének becsületére válik ugyan, azonban kétségtelenül mutatja, hogy ő messzelátó barátjáról ítélve nem kevésbé volt elfogult és vak, mint azok, kiket megezáfolni igyekezett. Védírátaban ilyen hely is fordul elő. „Mindig nagyon fáj nekem, hogy magam előtt sem tudtam, s nem a világ előtt menteni azt, miként ő (Sz.) e közölebbi években oly ügyet, melynek sokáig volt buzgó harczoza, s oly személyeket, kik a jó ügynek mindig hív bajnokai voltak s maradtak, gyöngédtelenül támadott meg. Nem tagadom azon hitemet, hogy Széchenyi a jó ügynek, melynek ő előbb oly roppant sokat használt, később, bár használni akarva, sokat ártott.“ (A levél P. H. 158).

Szeptember 6. Szerda.

Kossuth pénzügyminiszter értesíti a közönséget, hogy az 5 forintos magyar pénzjegyek ezennel forgalomba tételnek. V. ö. szept. 4.

Közl. 90. sz.

Futakon és Kérnél a szerbek diadalt aratnak.

Szil. F. Fört. 139. l. Ezen harezot Sz. kívül senki sem említi.

Nagy-Szeben a minisztériumtól rendelt honvédállítást megtagadja, miután a jul. 11. határozat még királyi megerősítést nem nyert.

Köv. E. Tört. 77. l. V. ö. P. H. 163. sz.

Szeptember 7. Csütörtök.

Maderspach őrnagy Fehértemplomról a 9-ik honvédszászlóaljjal Kruschiczát és Kusichot a szerbek-től elfoglaltatja. Amott Pliecz itt Rácz Sándor századosok. Utóbbi a kalugyer-zárdát Szlaticzán fölégeti. — Ugyan e napon a 9. zászlóalj egy század határőr s 4 ágyú segítségével könnyű viadal után Vraesegejéből is kiveri a szerbeket, kik sáncaikból is kiszorítottván a Karason tul vesznek állandást. Vraesegej elhamvad.

Közl. 97. 98. sz. P. H. 163. sz. Frey. II. 64. l.

Brassóban kerületi ülés, mely „a magyar minisztériumot mint kormányt egyáltalában el nem ismeri.“

P. H. 167. sz.

Szeptember 8. Péntek.

Kničanini szerviánai (mintegy 400 ember) Debelli-á csa határőrvidéki falut megrohanják, lángok martalékává teszik, s a szerencsétlen lakosok közül mintegy 10-et leöldösnek.

Nagy István volt debell. tanító kézírata után (birtokban.) Hivatalos: Közl. 97. sz. P. II. 187. 171. sz. (utóbbi helyen hibásan: szept. 10.) Szilágyi (F. Tört. 210. l.) és Vahot (III. 85. l.) a napot szintén elhibázzák, amaz okt. 24-ét, ez decz. 16-át említvén, noha ez időtájt újolagos támadások ismét tétethettek a falu ellen. Nagy István, ki a debelliácsi eseményeket személyesen végig élte, e tárgyban így ír: A szerbek május óta rábeszélés, ármány és kecs egetetés útján számtalanszor megkísérlették e reformatus magyar falut pártjukra áttéríteni, de mindig siker nélkül. Idővel azonban a helység állapota aggasztó lón, s Vörös Mihály, „mint D.-án régibb tanító, a vidék és népség ismerője, egy tájékozó s némi tanácsadással ellátott jelentést írt“ a falu helyzetéről a magyar kormány és közönség számára, mely jelentés nem sokára hírlapi uton is közzé tétetett. E közlemény, mely a ráczok elszakadási terveire és akkori egyéb dolgaira kellő világot vetett, általános figyelmet költött, de egyszersmind a szerbek ingerültségét is annyira felkelté, hogy Vörös, a leendő bosszuállás hozzá elhatott hangjai által megrémítve, nemsokára minden nyugalomát elveszíté. „Előbb tehát családját kiszókteté a határon“ azután pedig maga is utra kelt, s mint a helység követe Pestre ment, a minisztériumot tudósítandó a dolgok állásáról. Ez történt június közepén. Ez idő óta nem tért többé vissza Vörös D.-ba s a mit a Füg g. Hare z írója (I. 237. 238. l.) az ő magasztalására ír, az hibás értesülésen alapul. Vörös eltávózása után, a szerbek újra levelek és követségek útján igyekeztek maguk számára megnyerni a falut, mely azonban elég szilárd volt el nem szédítettetni magát, habár Kiss Ernőtől többszöri kérelmezései daczára sem kapott egyebet szóbeli biztatásnál. A falu küldöttei ez időtájon (jul.-ban) Kiss Ernő táborában találkoztak Vörös Mihálylyal is, ki Kossuth által időközileg mozgó nemzetőrségi kapitánynya neveztetett ki. Ezalatt a szomszédfalvak saját biztonsáruk szempontjából mindnyájan szövetségre léptek a szerbekkel. Szept. elején szétveretvén a perlaszi tábor „s a ráczok mindenfelé szétszaladván az örvidéken, D. felé is rohanva jött a veszelj napja, mert a szétvert had P a n e s o v á n összeszedvén magát, mintegy 5—6000 fővel s 8 ágyúval ellátva szept. 8-án pénteken délután helységünk ellen megindult, s hat lovas szervián legelőbb is a ménest körbe fogva, vágta sebesen a rácz sereg felé, mit látva a mind sűrűbben előrohanó lakosság, löni kezd rájuk. A ráczok egyelőre egy lövést sem tettek, s ha talán mi nem kezdünk, egészen más sorsunk leszen, mert a célba vett szervián jól felénk vágatva megfenyegetett, de szavát a roppant zajban nem értvén meg, a debelliácsi népség rohant

intézett ellenök. Ekkor aztán ők is elkezdtek 3 fontos golyóikat 8 ágyúból sebesen küldözni, mire mi azonnal hátráltunk, s üzetni kezdeténk a sebesen nyomuló ágyuzó ellenségétől. Egy fél óra mulva a fél falu be volt kerítve, s egymást derékszögbe vágó utcáin keresztül-kasul süvöltött a golyó, a futó sívó-rívó lakosság között; majd fél oldala egyszerre lángba borult. A ki menekülhetett, ment, alig gondolhatva családjára. Az egy mérföldnyire lévő Antalfalvára vezető ut el volt lepve menekülőkkel. A ki hátra maradt, elfogatott. A ráczok azonban nem üzének, hanem zsákmány után láttak. Mi Antalfalvára bebocsátva, s kevés vizet kapva csupán — de menhelyet Istenért sem — égő helységünknek hátat fordítva, mentünk még este-tovább s falunk lángjainál 9 óra tájon Ecskára értünk. Én onnan még éjfélre Beeskerekre Kiss Ernőhöz mentem, s a történeteket neki elbeszéltem. Mintegy 300 férfi, lány, gyermek, öreg pedig barom módjára fogságba vitetett s Zimonyban tartatott hat hétig, aztán pedig elbocsátatott. Halottunk 10—12 lehetett. Mintegy 4-ed napra a Perlasz városba ismét bevonulni akaró ráczok újra megveretvén s egész Perlasz hamuba döntetvén, az előre nyomult magyarság védelme alatt sikerült a debelliáesiaknak mintegy 2 ezer pfrnyai cassájukat a torony hegyéből, hová rejtetett, előhozni, s legégetőbb szükségüket ebből fedezni. Különben kenyérrel az országos bizottság látott el bennünket Beeskereken. Debaliás harangjait a ráczok elvivék, s azok csak később kerültek vissza.“ Hogy a helység 100 halottat vesztett volna, mint némelyek állítják, az be nem bizonyítható. E 100 halott egyébiránt benne áll azon folyamodványban is, mely, hihetőleg Vörös által készíttetve, egy néhány d.-i. lakos nevében a képviselőháznak benyújtatott, s itt szept. 26-án tárgyalatott. (Közl. 110. sz.) A képviselők azt határozták a segélyt kérő levélre, hogy a D.-iak számára „rögtön országzerte segély gyűjtessék“, első szükségük pótlására pedig nekik az országos pénztából némi összeg nyujtassék. Az ekkori magyar hírlapokból láthatni, hogy a segély szépen gyűlt a D.-iak számára, de hogy miképen osztatott az ki, arról N. I. semmit sem tud. A télen át a menekülők közül igen sokan Makón és H. M. Vásárllyhelyen huzták meg magokat, hol, mint egykori származási helyeiken, emberséges vendégszeretetre találtak. A falu ügyeinek bátor vezetője, ki a levelezéseket is vitte Vörös eltávozása után, s ki a helységből ntolsó távozott, a fent említett Nagy István volt.

Szeptember 9. Szombat.

Ferdinand király Schönbrunnban az országgyűlés küldöttséget fogadja s Pázmándy elnök beszédére válaszolja, hogy az ország integritását s jogait királyi hite szerint védeni, a felterjesztett törvényezikket átvizsgálni, s a fennállókat megtartani fogja, gyöngé egészsége miatt azon-

ban Budára nem jöhet le. Pázmány és a nagy küldöttség a király beszéde s maga meghajtása után némán és feszesen megfordulnak, s eltávoznak a teremből. A nemzet és királya utolszor találkoznak egymással. V. ö. szept. 4.

Legkörülményesebben P. II. 158. sz. (egy szemtanútól.) V. ö. Pázmány jelentése: u. o. 159. sz. Közl. 96. sz. Frey I. 254—260. l. Klapka Mem. 380—383. l. Függ. I. 432—437. l. (szept. 8.) Szil. For. Tört. 131—133. l. (szept. 9.) Kövári E. T. 78. l. (szept. 8.) A küldöttség szept. 6-án már Bécsben volt, másnap elkészítette a beszédet, melylyel Pázmány a Fölséget üdvözölni akarta, s Deák miniszter bejelenté a küldöttséget a királynak, és lépéseket tett az elfogadtatásra. Ennek napja szept. 8-ra tüzetett ki. Már épen indulni akart a küldöttség a kihallgattatásra, midőn Lobkowitz a Fölség segéde azon hírrel érkezik, hogy az elfogadás el van halasztva, miután Pázmány beszédében (melyet német fordításban „tudomás végett“ előre bekivántak), sértő kifejezések vannak (l. ezeket Függ. i. h.) melyeket előbb meg kell változtatni. A küldöttség, bár maga részéről ugy volt meggyőződve, hogy a beszédben „a tiszteletlenségnek még csak árnyéka sem foglaltatik,“ kivánta a sérelmeseknek talált helyek kijelölését, mi esteli 9. órára meg is történt, midőn Batthyányhoz a Fölség részéről adandó válasz is megérkezett. A kivánt módosítások ekkor a beszédben megtétettek, a küldöttség szept. 9-én reggel Bécsben maradt, s bár azon 48 óra, melyet a képviselőház a bécsi időzésre kiszabott, már elmult, mindazáltal megakarta tenni a végső próbát, s bizonyosságot akart szerezni arról, igaz-e az, hogy Jellačić lázadása a király helybenhagyásával történik. Batthyány már reggel a schönbrumi palota lépcsőin állott, bebocsátatásért sürgetve. „Déli 12. óráig semmi tudósítást sem kaptunk“ ugy mond a P. II. tudósítója „midőn fájdalmas elkésztültséggel felkerekedtünk, és száz s egynehány bérkoesival egyenesen a király udvarára hajtottunk. A nép köszöntő szerencsekívánatai közt már az előteremben voltunk, midőn a királynak bejelentettek. A bámulásig egyszerű ruhájú küldöttség, ridegül teljesítette kötelességét. Egyetlen szava nem hallatszott a lelkesedésnek.“

Szeptember 10. Vasárnap.

Jellačić hadizenése. Az altábornagy „a Drávánál“ két nyilatkozmányt ad ki. Az egyikben előadja, hogy „egy elbizakodott önző párt Magyarországon“ a márcziusi izgatottságot „oly engedmények kivívására használta fel, mely a magyar korona alatt lévő idegen nemzeteknek szolgáására és elnyomására“ s az egységes összbirodalomtól elszakadásra vezet. Horvát-

és Szlavonország létezése megsemmisítettett, a szerbek ellen erőszakos rendszabályokhoz nyultak, János főherceg közbenjárásának semmi haszna sem lett, mert Batthyány nem fogadta el a feltételeket (1. jul. 29.), Jellačić ezután a magyar országgyűlés határozatát várta „utolsó békeszavá“-ra, de mind-
 eddig tárgyalásra sem került a dolog. Ezalatt pedig a sérelmek szaporodtak, a mennyiben „a magyar párt“ Horvátországban „az anyagi (materielle) nyugalmat“ megzavarni, Szlavoniában Pestre képviselőket választatni, a szerbeket erőszakosan legyőzni törekszik, Triestben és a Dunán vízi harc-
 készületek folynak, s a magyar nemzetörök a bán hatósága területére berontottak. „Mi egységes, hatalmas, szabad Ausztriát akarunk, s annál fogva elmaradhatatlan feltételül a had-, pénz és külügyek minisztériumának összpontosítását,“ a nemzetiségek jogegyenlőségét kívánjuk. „Miután a magyar minisztérium azt véli, hogy erre nem állhat rá, s miután megmarad különszaka-
 dási törekvéseinél, vagyis a szép monarchia felbomlását akarja előidézni, annál fogva a kötelesség és becsület azt parancsolják, hogy merjük a legvégsőt és ragadjunk fegyvert!“ — A másik nyilatkozmány a „magyar nemzet“-hez van intézve, lényegben az elsővel azonos tartalommal, benne felhivatnak „a magyarok, a testvérek,“ hogy a bán csapatait fogadják barátságosan, miután azok nem ellenök, hanem csak a miniszterek ellen men-
 nek, a személy- és vagyonbátorságot azonban nem támadják meg, sőt védelmezni fogják.

A két nyil. Pej.-nál 131—135. l. P. H. 167. sz. E nyilatkoz-
 kozmányok szerint a bán hadizenésére okot az 1847^{7/8}. t. cikkek s a magyar minisztereknek azokhoz való állhatatos ragaszkodása képezte, csakugyan, a horvát nemzeti párt még maig is azt tartja, hogy azon törvények „Horvátország és Szlavonia municipális önállóságát és autonomiáját, valamint minden törvényhatóságának szabadságát a legtökéletesebb megsemmisítéssel fenyegették,“ (Agr. Zeit. P. N. 1861. 87. sz.), hogy általuk „a horvát nemzetet a három megy királyságban a világ szinpadáról kitörülni, s a török rajákhoz lealacsonyítani“ akartuk (Zágráb m. körlevele 1861. febr. 14-ről Magy. Orsz. Szerk. Pom p. 1861. 61. sz.), sőt egyenesen is kimondják, hogy az említett törvények „egyetlen indoka volt a szerencsétlen polgárháborúnak.“ (Körösm. végz. i. m. 69. sz.) Azonban a vád, mintha az 1848. törvények Horvátország helyhatósági és önkormányzati jogait sérelmesen megváltoz-

tatták, vagy megsemmisítették volna, mérőbeu alaptalan. Márczius előtt Horvátország közigazgatásilag a m. k. kanczellária és helytartótanács alatt állott, s ez állása az új törvények semmit sem változtattak, azon kívül, hogy a kanczellária és helytartótanács helyére a minisztériumot igtatták, a korábbi kapcsolat és helyhatósági jogok pedig érintetlenül maradtak. De Horvátországnak kipróbálni sem volt alkalma az új állapotot, mintán Jellačić vezetése alatt tényleg felmondta a régi kapcsolatot, s elszakadt tőlünk, még mielőtt a minisztérium a kormányt átvette volna. A fentebbi vád tehát egészen méltatlan, s annál kevésbé illik az 1848. törvényekre, mert ezek azon felül, hogy a politikai joguk gyakorlatát, az urbéri mentességet (mint ezt maga Jellačić is elismerte! P. e. j. 5. l.), a közteherviselést a kapcsolt részek lakóira is kiterjesztik, a horvátok irányában különös kedvezménynyel is voltak. Horvátország csekély terjedelme miatt az urbéri kármentesítést maga nem eszközölhetvén, Magyarhon saját erszénye rovására a horvát földesuraknak oly kármentesítést határozott, mint az itthoniaknak, a régi országos sérelem tárgyát, a határörrendszert, embertelen és baromi szolgálatával együtt eltörölte, a báni hatóság s a főbb törvényszékek jogkörét érintetlenül hagyta, Horvátországtól, mint országtól, kívánt képviselőket, kiknek választási módjuk elintézését a zágrábi tartományi gyűlésre bizta. Annyi előzékenységgel, hogy az iránt a márcz. 31. országos ülésben maga Bunyik József, a horvátországi követ is köszönetét fejezte ki (K. K. és R. R. Napl. 206. l.). A pezsonyi törvényhozás elismerte, hogy a horvátoknak orvosolatlan sérelmeik vannak, (nem voltak-e Magyarországnak is?), miket még a letűnt kormány okozott, s e sérelmek eligazítása végett rendelte (1848. 3) az álladalmi tanácsot, s ha ott nem képviseltette magát Horvátország ámbár meghivatott; — ha a bán a miniszterek májusi szives felszólítására, hogy jöjjön Pestre s adja elő a horvátok óhajtásait és panaszait, hogy orvosoltathassanak, Pestre el nem jött: vajjon mindezekért az 1848. törvényeket, a magyar törvényhozást és kormányt kell-e vádolni? A magyar kormány annyi előzékenységet mutatott a horvátok iránt mingyárt működése kezdetén, a mennyit soha az előtt nem tapasztaltak. Május elején azt is elhatározta, hogy a bel- és igazságügyi minisztériumban külön horvát osztályok állittassanak fel, hogy a Horvátországgal való levelezés latin vagy horvát nyelven folyjék, (P. H. 57. sz. miniszteri közl.), a tengeri só árát leszállította, a szicíliai só behozatalát megengedte, a miniszteri osztályokba keresve kereste a horvát és szlapon eredetű hivatalképes egyéneket, s a határőrökről a legemberségeseb szabadelvűséggel intézkedett (részletesen i. m. 114. sz. a határőrök korábbi nyomoru helyzetét 33. sz.) Csak az eddig mondotakból is látható, hogy az 1848. törvények Horvátországra sérelmesek nem voltak, s nem lehettek, sérelmeseknek esupán a nemzetiségi ábrándoktól elfogult elme tartható, oly ezélből, hogy ekkép ürügyet találjon azon elszakadás végrehajtására, mely felé az illyr párt már évek óta

gravitált. S valóban azt látjuk, hogy midőn a bálványozott Jellačić, nemzete ezen hangulatára támaszkodva, az 1848. törvények ellen hadat izent, korántsem arra fektette a fősúlyt, hogy ezen törvények Horvátország helyhatósági jogait sértik, hanem, mint ezt hivatalos okmányokból kimutattuk (jul. 10. 29.) arra, hogy Magyarországnak külön pénz- és hadügyminiszteriumot adtak, melyet szerinte Bécsben kell összpontosítani. E tétel van legerősebben hangsúlyozva a fentebbi nyilatkozványban is, úgy hogy az altábornagy nem annyira a megsértett Horvátország nevében jó elégtételt követelni, mint inkább a bécsi miniszterium nevében elvenni tőlünk a független had- és pénzügyi kormányt, a mi már Horvátország helyhatóságai jogaival legtávolabbi összeköttetésben sem áll, mert hiszen az Horvátországra teljességgel nem tartozik, hogy egy merőben idegen ügy felett, t. i. a tulajdonképeni Magyarhon pénze és vére felett Pesten intézkedjenek-e vagy Bécsben? Jellačić világosan tudta, mit akar. Ő Bécsben tett alkujja szerint (Jellačić saját levele P. H. 173. sz.) „az egységes Ausztria létesítéseért“ harczolt, mire nézve az összpontosított miniszterium szükséges, de nem Horvátországért, s ezért történt, hogy mihelyt hadai átlépték a Drávát, a horvát nemzeti színeket az onnal esászári színekkel cseréltette fel. (Kraljevics képviselő az 1861. zágrábi gyűlésen P. N. 1861. 148. sz.), sőt a szerzesanak zászlaira, melyek a Dráván át hozattak, már otthon e jelszó iratott fel „Császárunkéért!“ (Laib. Zeit. P. H. 1848. 169. sz.) Hogy horvát atyánkfiai Jellačić szándékai felől később magok is gondolkodóba estek, s hogy Stojanovics képviselő az 1861. zágrábi gyűlésen a multak igazolására szükségesnek látá kimondani, miszerint: „1843-ban csak min magunkért harczoltunk s ez által nem akartunk senkinek sem szolgálni, sem senkinek hállája után nem sovárgánk, akkor nemzetünk fenntartásáért, a háromegy királyság alkotmányaért harczolánk“ (a beszéd P. N. 1861. 153. sz.): azt utólagosan tökéletesen értjük, és méltányoljuk.

Szept. 11. Hétfőn.

Jellačić altábornagy hadseregének nagyobb részével átkel a Dráván, s Magyarhon földére beront.

P. H. 187. 188. sz. V. ö. 180. Közl. 98. sz. Szil. F. Tört. 142. l. Rüst. I. 90. l. Klappk. Nat. I. 35. 39. l. — A Pesti Hirlapban (187. 188. sz.) közlött levelezésből, Jellačić tisztei tudósításai szerint, tudjuk, hogy az előhad Grammont ezredes alatt szept. 11 és 12-én vonult Varasdrol Csáktornyára, s onnan Letenye majd N. - Kanizsa felé vette útját. A jobbszárnyon Roth tábornok, az utóhadnál Kempen vezérőrnagy, a tartaléknál Hartlieb tábornagy parancsnokoltak. Maga Jellačić, kinek összes hadereje mintegy 50 ezer főre ment, szept. 12-én Csáktornyáról kiindulva Per-

lak, Kottori, Kanizsa, Berény, Sárd stb. felé tartott, betörési szándékát a magyar kormánynyal sem előre, sem utólagosan nem tudatva, minnek következtében ez hivatalos tudósításaiban ezen stereotyp kifejezéssel élt: „a hazánk földére rabló módjára beütközött Jella čič.“⁴ És e kifejezés tökéletesen illet a hadseregre is, melynek legénysége min-mindenféle gyűlévelész fegyelmezetlen emberekből állott, kiket úgy lát-szik esupán a rablási vágy és a tisztek parancsszava tartott együtt. E részben, mellőzve a magyar hirlapi levelezők egykoru tudósításait, a horvát tábor elfogott levelezése is teljes hiteli adatokat szolgáltat. Kempen vezérőrnagy péld. így ír: „Én 12 ezer főnyi osztályt vezet-tek, oly tarkán összeszedett, a mint csak képzelhető. Határőrségi gya-logság, nép, szerzsánok, vasasok, báni lovasok, kovás puskák, pisztolyok, vadász fegyverek, kaszák, lánésák, stb. Ezt mind egybeilleszteni az én ne-héz munkám leendő.“ (A lev. P. H. 174. sz.). Egy másik tiszt Székesfe-hérvárról szept. 27-ről így ír: „Az idő ránk nézve igen kedvező, csak-hogy igen nehéz feladat a csapatok élelmezése, melyből mindent requi-rálnunk kell. . . Négy nap alatt Pest előtt fogunk állani. Jaj ezen városnak, mert határőreink annyira el vannak keseredve és felbőszítve, hogy ott borzasztóan fognak gazdálkodni, most sem lehet őket a legdur-vább kihágástól visszatartani és lopnak s rabolnak borzasztóan; minden-nap kiosztogattatunk köztök ezer botot, de mit sem használ, maga az Isten sem, nemhogy egy tiszt lenne képcs őket visszatartani. . . Én ezen rablókirándulásban már kétségbeestem, és úgy tetszem magannak, mint valami rablófőnök, mert az élelmezésről nekem kell gondoskod-nom, s ha az élelmiszereket szép szerével ide nem adják, akkor requi-rálnom kell. . . Naponként szükségem van 9 ezer kenyérre, 280 akó borra, 100 mázsa husra, 5 mázsa sóra, 60 mérő zabra; rövideu, ez bor-zasztó, és mégis mindamellett az itt előszámláltakat naponként minded-dig behajtottam“ stb. (A levél 187. sz.) Egy másik tiszt: „A velünk jövő szerzsánok és a felső határvidék mezei osztályai rettentő gazdálko-dást visznek véghez. A bán halált rendelt ugyan minden rablásra, de hasztalan, ők csapatonként hajtják táborunkba a juhokat. A mit meg nem foghatnak lelővik“ stb. (A lev. 190. sz.) Ismét másik: „Borzasztó egy hadjárat. Ez zsarnoksággal bemázolt emberség, már nem is kívánok élni. . . A határőrvidékiek a legdurvább kihágásokat követik el. . . Rablás és lopás az ő foglalkozásuk. Én nem értem a bán-t, miért hozta el e szemetet, mely jól fel sines fegyverezve“ stb. (És így tovább! Lásd azon több százra menő ellenséges elfogott leveleket, melyek a betörés után közzététettek a magyar lapokban.)

A képviselőházban esti 6. órakor Pázmándy küldöttségi elnök jelentést tesz a bécsi utról (l. szept. 9.), azután István nádor s kir. helytartó levele olvastatik fel, melyben irva áll, hogy a Főlség a magyar miniszterium lemondását elfo-

gadta, s addig is, míg az új miniszterelnök, ki már felterjesztve van, megerősítést nyerhetne, ő maga veendő át az ország kormányát. Kossuth ekkor, bár előbb már lemondott, székét a miniszteri padra vissza teszi s kijelenti, hogy ismét miniszter akar lenni, a ház pedig az ő indítványára óvást tesz a nádor szándéka ellen s tudtára adhatja, hogy rendelete, miután ellenjegyezve nincs, nem érvényes, egyszersmind Kossuthot és a le nem mondott Szemerét megbizva, hogy mindaddig vigyék tárczáikat, míg az új miniszterium meg nem alakul. Ezenkívül értesülve lévén, hogy Jellačić a határszél felé már megindult a fegyveres betörésre ugyancsak Kossuth indítványára határozatba teszi, hogy a kormány addig is, míg a 61 millió pfrt-nyi hitelre (l. jul. 11. aug. 24.) királyi szentesítés érkeznék, az ország összes közjüvedelmeivel biztosított 5 forintos pénzjegyeket forgalomba bocsássa, a szerint, a mint a pénzügyminiszter már előlegesen is (l. szept. 6.) intézkedett, a megajánlott ujczok számából a hatóságokra eső számot vesse ki s állíttassa elő, szabadság adatván a régibb hadfiaknak, hogy a serezekből rangjuk megtartása mellett a honvédszászlóaljakra átjöhessenek. — Esteli 9. órakor megérkezik Aylmá s y Pál elnök, ki egy küldöttség élén a ház fentebbi óvását Budára átvitte, s elmondja, hogy a nádor, fentebbi iratához, miután az csak egyszerű tudósítás volt és nem rendelet, ellenjegyzést nem látott szükségesnek, hogy ő azzal törvénytelenséget elkövetni nem akart, s az irányában nyilvánított „bizalmatlanságot“ igen sajnálja. A ház ezen izenetre kijelenti, hogy általa tökéletesen meg van nyugtatva. V. ö. szept. 15.

Közl. 97. sz. P. H. 159. sz. A beszédek még Freynál II. 10—19. l. Szilágyinál F. Tört. 133—138. l. Az első magyar miniszterium lemondásának történetét és napját a kutfők ellenmondásai miatt alig lehet bizonyosan megírni. A Függ. I. 440. lap ide vonatkozólag ezt mondja: „Szept. 10-én végre Batthyány és Deák is megérkezett (Bé sből), s a miniszterium azonnal tanácsba gyűlt az elsőhöz. . . E tanácskozásnak az lett eredménye, hogy a miniszterek mind összesen még a gyülekezetből átküldték lemondásukat a nádorhoz, kivéve Szemere belügyminisztert, ki Kossuth indítványára az új miniszterium kinevezetéseig tárczáját megtartotta, mind hogy a közrendet és bátorságot fenntartsa, mind hogy legyen, ki az új elnökmiszter kinevezetését ellenjegyezze.“ Ezen előadás azouban ismét hibás

értésülésen alapul. Először is nem áll, hogy a tanácskozmányból „a miniszterek mind összesen“ küldték volna el lemondásukat a nádorhoz. Ugyanis Szemeréről és Deákról később szólván, Mészáros hadügy-miniszter a lemondókhoz nem csatlakozott (Közl. 1849. 24. sz. P. H. 1848. 160. sz.) s távezését ezután is vitte, még pedig a Főlség jóváhagyásával, mi onnan tűnik ki, mert Ferdinánd király még okt. 17-én is Mészáros felterjesztésére és ellenjegyzése mellett nyugalmaz és léptet elő több katonatisztet. (A főkorm. szék irata P. H. 217. sz. v. ö. Közl. 141. sz.). Eszterházy szintén nem ezen tanácskozmányból küldte el lemondását, miután ő Pázmány küldöttségi előterjesztése szerint a schönbrunni fogadtatást megelőző nap (szept. 8. vagy 7. de nem 6. mint Füg. I. 431. l. állítja) leköszönt és eltávozott Bécsből. (Battyan y lemondására nézve v. ö. szept. 12.) Másodszor téves azon előadás, (mely Kossuth szept. 11. képviselőházi beszéde nyomán készült), mintha Szemere Kossuth indítványára tartotta volna meg egyidőre távezését. Szemere maga az egész dolgot így írja le: „Miután a király Bécsben a nemzetgyűléstől megszavazott hadi és pénzerőt nem szentesítette, a miniszterium, mintha normalis időket élt volna, sietett feloszlani, mindenik miniszter nyakrafőre és egyenkint (tehát nem is gyülekezetből) beadván lemondását a nádornak. Ily körülmények közt a képviselőház elnöke szept. 11-én titkos ülést hívott össze. Mindenik miniszter, kivéve Deákot (igazság) és engem (belügy), mint a kik visszalépésünket nem adtuk be, elhagyta a miniszteri padot. . . . Volt tisztársaink bejelentették, mintegy dicselkedve, a háznak, hogy lemondásukat benyújtották, és Kossuth, ki az általa azelőtt „törpe“-nek nevezett ellenzékben foglalt helyet, örömet fejezte ki a felett, hogy: „valahára megengedie az Isten, hogy a minisztertávezésétől megszabadulhatott.“ Ekkor Deákra került a sor, röviden kinyilatkoztatta, hogy ő nem vágyik táveza után, de nem tartotta kellemes dolognak, a ház tudta nélkül oly állást odahagyni, mely a mostani körülmények közt annyira fontos; azonban miután tisztársai elhagyták a miniszteri padot, ő is hasonlóan eslelekszik. Ekkor én kezdtem el beszélni és mondek: Ámbár igen kellemetlen dolog félreértetni, azonban e miatt nem hagyom magamat polgári kötelességem teljesítésében megzavartatni, és ezennel kinyilatkoztatom, hogy épen most jövök a főherczeg nádors kir. helytartótól, kinek kijelentettem, hogy a miniszteri tollat mindaddig nem fogom letenni kezemből, míg új miniszterium nem lesz alakítva, attól félvén, hogy ha ezen törvényes miniszterium lelép, második nem fogna kinézvettetni.“ És ez valósult is. E nyilatkozatom hallatára mintha hályog esett volna le a ház szeméről, és hangos tetszéssel jutalmazá tette-met, általános szavazattal felszóllítottak, hogy a miniszteri hatalmat ne bocsássam ki kezemből. Nehány óra mulva a titkos ülés nyilvánossá alakult, és mit tön itt Kossuth? Belátván a miniszterium nagy hibáját, hogy visszalépése által könnyelműleg kibocsátotta kezéből a kormányt, és va-

lőszinűleg boszankodva azon, hogy e hiba helyrehozását talán másnak és nem neki fogják tulajdoníthatni, azt állította, hogy én a ház részéről hozzám intézett kérelemnek folytán maradtam helyemen, és aztán így kiáltott fel: „És én, ki lemondtam, ezen széket ide teszem (egy széket megfogva és a miniszterek asztala mellé helyezve), ráülök (tetszés, leül a miniszteri padon), és akarom látni azon embert, a ki merészelné tagadni, hogy én pénzügyminiszter vagyok.“ (III, 110—112. l.) Azonban Szemere is hibázik (I, 75. l.) midőn állítja, hogy „a miniszterek szept. 11-én nyujtották be lemondásaikat,“ mi képtelenségnek bizonyul be, mihelyt meggondoljuk, hogy szept. 11-én István nádor már azt tudatá a házzal, hogy a Főlség Bécsben elfogadta a lemondást, melynek e szerint, (oly időben, midőn Pest és Bécs között még sem vasut, sem táviró nem volt,) egy vagy két nappal előbb kellett történnie. (Klapka Nat. I. 37. l. pedig abban téveszt, hogy a lemondást szept. 8. előtti időre teszi.)

Második támadás Perlasz ellen. Kiss Ernő ezredes értesülvén Sztrati mi ro vi c s rácz fővezér azon ter-
véről, melynél fogva Nagy-Bécs kerekét, az ő főhadiszál-
lását megtámadni törekszik, ennek megliúsítása végett Vetter
alezredest a támadás egyik kiinduló pontja, Perlasz ellen küldi,
honnan az alezredes Stefonovics szerb főnököt (3 ezer ember, 7
ágyu) véres szuronyharcban kiveri. A város kétharmada porrá
ég. Klock tüzérfőhadnagy, Vécsy őrnagy.

Közl. 102. 118. sz. P. H. 165. 180. sz. Serb. 186. l. Szil.
F. Tört. 98. 119. l. Frey II. 74. l. Klap. Nat. II. 30 l. (szept. 10.)
Asb. I. 128. l. (nap nélkül.)

Tordamegyében Aranyos-Lónán az oláh néptömeg az
ujjonczösszeirő bizottságnak ellenszegülvén, a katonaságtól szét-
veretik. Eliesik 13 oláh.

Közl. 112. sz. P. H. 174 sz. (szept. 12-én, az oláhok közül 23
hal meg). Köv. E. T. 78. l.

Szept. 12. Kedd.

A képviselőházban déltájon, miután a Kossuth
által ezuttal formulázottan benyujtott indítványok (l. szept. 11.)
megerősítették, Zsembéri képviselő javaslatba hozza, hogy
a ház, mintán a haza veszélyben van s egy reakzionarius mi-
nisterium kinevezése sem lehetetlen, azon időre, mig az ország
megmentve nem lesz, nyilvánítsa permanensnek magát. A tet-

széssel fogadott indítványt Nyáry és Palóczy is pártolják, Bezerédy, Schmidt, Klauzál és Batthyány Lajos azonban helytelenítik, ez utóbbik főleg azon az okon, mert ily módon a nemzetgyűlés lelépven a törvényesség teréről, a nádor főherczeget arra kényszeritené, hogy „sorsát elvászassa a miénktől.“ Az indítvány mindamellett szám szerinti többséget nyer. Batthyány ekkor pártfeleivel egyesülve, névszerinti szavazást kíván, miközben az ő hívására Deák a terembe lép, kifejti hogy az 1848: 4. az országgyűlés időelőtti felosztatása ellen tökéletes biztosítékot nyújt, s hogy így a forradalmi czélzatu permanentia kimondására nincs semmi szükség. Zsembery ekkor indítványát visszaveszi. — Este másik ülés tartatván, Kossuth indítványára elhatároztatik, hogy keressék fel a nádor az áprilisi törvény által reá rubázott hatalomnál fogva megalkotani a kormányt, s tovább feszültségben nem tartani a nemzetgyűlést, melynek aggodalmai vannak, hogy Bécsben valami reakezionarius embert fognak miniszterelnöknek kinevezni. Batthyány ekkor kijelenti, hogy a nádor öt bizta meg miniszterium alakításával. A ház ezt örvendetes tudomásul vévén, István főherczeg iránt küldöttségileg osztatlan bizalmát fejezi ki.

P. II. 160. sz. Függ. I. 448—452. l. (hol a jelenet érdekes és tárgyavatott leírása). Az cseményeket összevetve, s tudva, hogy Batthyány már Bécsbe utazása előtt (aug. 28.) kijelenté a nádornak, hogy visszatértevel Kossuth nélkül akar új miniszteriumot szervezni, igen valószínű, hogy neki nem volt komoly szándékában végkép visszavonulni, s a forradalmi elemnek szabad tért engedni, hanem midőn lemondott, e formalitás csupán arra való volt, hogy általa minisztertársai is hasonló lépésre ösztönöztetvén, ő módját ejthesse az új kormány megalkotásának. — Zsemberi, ki permaneneziát sürgetett, két hét mulva azt indítványozá, hogy a ház egy időre függeszse fel magát. (P. II. 170 sz.)

István nádor s kir. helytartó köztudomásul adja, hogy miután az ország a végrehajtó hatalmat egy perezig sem nélkülözheti, a leendő új miniszterium elnökét, Batthyány Lajost, a király jóváhagyása alá már felterjesztette, s öt lemondásának visszavételére is rábirta, hogy rendeleteit vele ellenjegyeztethesse. Egyszersmind felelősekké teszi a közigazgatás közegeit a törvényes rend fenntartásaért, s kijelenti, hogy ő „az ország törvé-

neyeit, alkotmányát, szabadságát minden ellenség ellen erejéhez képest megvédeni s fentartani el van határozva.“

A rendelet Batth.-tól ellenjegyezve P. H. 161. sz. és Szil.-nál F. Tört. 142 l. B. kinevezetésé-e nézve v. ö. szept. 15.

Sztrati-mirovics fővezér Nagy-Beeskerek elfoglalása végett Zsabllya és Mossorinról éjjel (szept. 11. és 12. közt) két hadoszlopot a Tiszán áttévén, Elemért és Aradaczo t heves esatározás után birtokába veszi, s ott Kničaninra várakozik, kinek utasítása volt Tomasovácztól támadni Beeskerek ellen. Kiss Ernő ezredes azonban e tervről értesülve lévén, Kničanint visszatartóztatja, a többi ellenséges csapatok ellen pedig támadólag lép fel. Aradacsról Appel vezérőrnagy (2 század ember és 4 ágyú) könnyű szerrel elkergeti a szerbeket, Eleméren azonban, hol Sztrati-mirovics maga vezényelt, véres küzdelem fejlődik ki, míg végre az ellenség, miután Kiss pompás kastélyát feldulta, visszaveretik, s a Tiszán keresztül hajtatik.

Serb. 192. l. Köz l. 102, 118. sz. P. H. 180. Klapka Nat. II. 30. l. (szept. 11.) E meghiusult vállalat után Rajačić letette paranesnokságából s elfogatta az eddigi fővezért, kinek tisztán nemzeti irányja és pazar pénzköltése eddig is szálla volt szemében (v. ö. szept. 30.) Sztrati-mirovics azonban megszökött fogságából, s nemsokára tekintélyes szerb had élén állott, szemben a többi rácz hadakkal. Az érsek megrémülve, nemzeti gyűlést hív össze (l. okt. 9.) Sz.-csal, kit előbb mint honárulót száműzött, kibékül, s őt a vajda megérkeztéig fővezérnek elismeri. Három nap mulva megérkezik a vajda.

Szept. 13. Szerda.

Batthyány miniszterelnök a dunántúli megyék et rögtöni tömeges fölkelésre szólítja. „Az ellenség“, ugymond felhívásában „a drávai vonalat három helyen nyíltan megtámadván“, készül hazánk földét fegyverrel elfoglalni s a „magyar nemzetet szolgává alázni.“ V. ö. szept. 11.

Köz l. 98. sz. P. H. 160. sz. Szil. F. Tört. 140. l. Másnap a képviselőházban Madarász L. interpellálta Batthyányt. „Miért történt az“ ugymond M. „hogy a miniszterelnök általános népfölkelést rendelt, a nélkül, hogy ez iránt a törvényhozó testet megkérdezte volna.“ B. válaszolá, hogy a felhívás nem általános fölkelést céloz, esupán azon

vidékre szól, mely az ellenséges táborhoz közel esik. M. nem volt kielégítve a magyarázattal, miután népfölkelést a ház mellőzésével csak diktátor rendelhet. Végre is K o s s u t h nak kellett a miniszterelnök védelmére kelnie, s a becsmérő és kötekedő szónoklatoknak vége szakadt.

Szept. 14. Csütörtök.

Urbán alezredes Naszódon kiáltványt boesát ki, melyben tudtul adja a hatóságoknak, hogy tőle már ezideig 50 falu kért segílyt a magyar kormány ellen és nyilváníta ki, hogy az uniót el nem ismeri s ujonezokat a b.-pesti miniszterium számára szolgáltatni nem fog. Az alezredes tehát ellene fog működni a márcziusi vívmányoknak, melyek a császártól csak ki-erőszakoltattak s a birodalom egységét és fennállását veszélyeztetik, ez okból megtiltja a magyar miniszterium iránt az engedelmességet, s felhívja az oláhokat, hogy saját kívánságuk szerint keljenek fel a császár és a monarchia védelmére s minden 100 főtől egy ujonezot küldjenek hozzá Naszódra. V. ö. szept. 4.

A kiáltvány töredéke Frey-nál II. 92. l. v. ö. Közl. 126. 109. 134. 131. (ez utolsó számban a m. kormány jutalmat tűz Urbán fejére.) Függ. II. 123. l. Naszód ezután valóságos Meckája lön mindazoknak, kik Erdély északi részén a reakezio kezére dolgoztak, hol Urbán a hires oltalom leveleket, vagyis pazsura-kat (oláhul: sas) osztogatá hiveinek. Messze vidékekről nagy seregekben jártak, utközben hógomolyhoz hasonlóan szaporodva az oláh néptömegek, hogy bemutatók hódolatukat a „Császár“ emberének. E csoportok hol keresztül utaztak, mindenütt félreverték a harangokat (s ezt még oly község sem tagadta meg tőlök, minő Dézs), foglyokul magukhoz ragadták a tekintélyesebb magyarokat, kik közül Urbán, miután az oláhok által megesufoltatni engedé őket, néhányat szabadon boesátott. Az erdélyi hatóságok összegyűgott kezekkel nézték e népvándorlásokat, s nem esuda, hogy befolyásukat a magyar parasztságnál is esaknem egészen elveszítették. Bel-ső-Szolnokban a nép az eddigi tisztviselőknak sok helyt felmondta az engedelmességet, Kövárvidékről pedig Urbánt szólítá fel, hogy adjon nekik uj tisztviselőket, az ujonezozásnak ittott ellenszegült, s az anyakönyveket hatalmába ejté, utóbbik helyen a megye pénztárát is erőszakkal lefoglalva (Monostoron) Naszódra küldte. (Urbán befolyását a máramarosiakra l. máj. 10. jegyz.)

Szept. 15. Péntek.

Ferdinand király Schönbrunnból irt levelében kijelenti István nádor s kir. helytartónak jóváhagyását Bat-

th y á n y új miniszteriuma iránt, s a leendő miniszterek neveit felterjesztetni kívánja, — a feltételekre nézve azonban, melyek mellett B a t t h y á n y új miniszteriumot alakítani ígérkezék, oda nyilatkozik, hogy azokra most „még nem adhat határozott feleletet.“ Egyszersmind szemrehányást tesz a magyar országgyűlésnek, hogy két hónapi ülésézése daczára még mindeddig semmit sem tett a horvát viszály kiegyenlítésében, (mire nézve a Főlség a R e i c h s v e r s a m m l u n g-ra fogja bízni az alkalmas eszközök feltalálását), s hogy szept. 11. határozatában elhagyta a törvényes tért, a sorkatonáknak engedélyt adni merészelve (sich entblödete) a honvédseregbe lépniök.

K ö z l. 102. sz. P. H. 164. sz. S z i l. F. Tört. 145 l. A képviselőház utóbbik engedélye a kibékülést szíven hordozó B a t t h y á n y-nak is nem csekély aggodalmakat okozott. Szept. 12—14 a budapesti rendes katonaság tagjai százanként mentek átiratni magukat a honvédek közé. Önmagok kezdték lehányi és tépni fekete-sárga jelvényeiket. A gránátosok, egynéhányat kivéve, mind átjöttek B u d á ról. Batthány végre szept. 14-én rendeletet ad ki, hogy több áttérni kívánók nem vétetnek föl, mert az épen alakuló H u n y a d y-csapat már ki van egészítve. E miatt azonban keserü megtámadtatásokat kellett szenvednie. (1. szept. 16. midőn a királyi levél felolvastatik a ház előtt.)

A k é p v i s e l ő h á z K o s s u t h indítványára elhatározza, hogy az örökös tartományok országgyűlésének küldöttségileg rokonszenvet fog nyilvánítani, s ajánlatot tesz neki, hogy Magyarország és a birodalom közt fennforgó kérdéseket és összeütköző érdekeket igazítsa el a két ház egymás közt barátságosan. Napirenden a szölldézmá, mely elvileg, eltöröltetik. Éjjel C s á n y kormánybiztos leveléből értesül a ház, hogy T e l e k i Ádám vezérőrnagy, a J e l l a č i é előtt álló hadsereg vezére, a bán ellen, kivel közös katonai eskü köti, harezolni nem akar, mire szintén K o s s u t h indítványa folytán, rögtön fölszólíttatja I s t v á n nádort, hogy tiszte szerint álljon azonnal a had élére s Magyarhon földéből védtelenül egy talpalatnyit se engedjen oda. A nádor a felhívásnak készséggel enged, s kijelenti, hogy „ha a nemzetet mindenki még fogja is esalni, ő halála után is tisztán akarja a maga emlékét fenntartani.“

K ö z l. 96. 100. 101. sz. P. H. 163. 165. 167. sz. F r e y II. 52. l. A nádor nyilatkozata őszinteségében K o s s u t h már nem bizott

s így történt, hogy indítványára a ház a nádoron kívül még három embert küldött a táborba, a kik tökéletesen „birják a ház bizodalját“ s mindenre felhatalmazva legyenek, a mi a háza megmentésére szükséges. — A drávai magyar sereg vezére május vége óta a hazai származású Ottinger Ferenc volt, ki Mészáros megérkezéig Budapesten a hadügyminiszteri tanács elnöke vala (P. II. 38. vagyis apr. 20. sz.) Ottinger azonban Jellačić beütésekor több ezredekkel együtt átpártolt hozzá, s ekkor szállott a vezérlés Telekire. Csány fentebbi tudósítását a nádorral egyetértve szept. 18-áról már oly magyarázattal kíséri, hogy Teleki kész a haza ügyét védelmezni. A képviselők előtt azonban ekkor is különösnek tünt fel, hogy egy királyi biztos előbb árulásról ír, később pedig egyszerűen azt mondja, hogy tévedés volt. A dolog tulajdonképeni állását a tábor tisztikara igyekezett felderíteni egy nyilatkozmányban (P. II. 166. vagyis szept. 21. sz.) E szerint Teleki főhadiszállására „Buda-Pestről“ nagyszerű republikánusi mozgalomok és minden törvényes rend megszűnéséről hírek érkeztek. A dolgok ezen állapotában haditanács képződött, mely oda nyilatkozott, hogy egy ideig a horvátokkal semmi nemű harezba ne boesátkozzanak, mert különösebben a trón jogait kell szemük előtt tartaniok. Ennek következtében Keszthelyig visszavonulás határozatotott. Itt az összes tisztikar összegyülekezett, s ezek azt határozták, hogy miután az ország törvényes állapota még mindig fenn van, ők letett esküjükhöz hiven, a horvátokkal minden harezot elfogadni, és a trón s magyar királyság jogaiért épen oly hősileg harezolni akarnak, mint ezt társaik Olaszországban megmutatták. Előbb azonban szept. 16. küldöttségileg felszólították Jellačićot, mutassa meg nekik a Fölség világos parancsát a Magyarhonba betörésre nézve, ellenkező esetben védeni fogják ellene magokat. E tárgyra vonatkozólag érdekes összevetésre ad alkalmat Csány említett tudósítása s dr. Híbl levele a Jellačić táborából, ez utóbbiból is kiderül, hogy a Bubna őrnagy által vezérelt tisztikül-döttség készeknek nyilváníta magyar a sereg tiszteit átmenni Jellačićhoz azon esetre ha „Ő Fölségétől a nádor és magyar miniszterium által a bán serege elleni harezolásra adott parancs visszavonatik.“ (A lev. i. n. 187. sz.) Batthyány közléséből azt tudjuk, hogy a Miklós- és Sándorhuszárok tisztikara nyilatkoztatta ki először (Bubna és Bárczay százados vezetése alatt) Telekinek, hogy tovább hátrálni nem akar. (164. sz.)

Szept. 16. Szombat.

A képviselőház esti ülésében Batthyány előmutatja a tegnapi kir. kéziratot, s ennek folytán kijelenti, hogy miután ő néhány nappal azelőtt csupán azon esetre ígérkezett miniszteriumot alkotni, ha egyfelől a Fölség az ő föltételeit (ezek

veleje: hogy Jellačić rögtön parancsoltassék ki az országból) teljesíti, másfelől a képviselőház is bizalmával támogatja, s miután jelenleg egyik eset sines valósulva, ő a miniszterelnökségről visszalép. Nyáry és Kossuth szerint a kézirat pusztán eselvetés akar lenni a bécsi kormány részéről, hogy ckkép a nemzet leszoríttassék a törvényesség teréről, s úgy vélik, hogy meg kell rakadni „a fonalat, mely meglehet, épen azoktól hagyatott fenn számunkra, kik azt hiszik, hogy mi azt el fogjuk lökni magunktól.“ Hasonló szellemben szól Madarász L. igérvén, hogy ő és elvtársai ezentúl támogatni fogják Batthyányt, csak fogadja el az állást. Majd Kossuth ismét felszólalva, kéri a grófot: „hozza meg a hazának ezt az áldozatot,“ maga részéről ő nem kíván miniszter lenni, nehogy egyes ember személye ürügyül használtassék a nemzet szabadsága elnyomására, ellenben megvárja a háztól, hogy a királylyal való egyesség kedvéért az új miniszteriumot elfogadja. Ennek, így szól, két jó következménye leend, ugyanis megmarad „azon constitutionalis erő, mely a nádor fővezérségében rejlik, az ármány pedig kénytelen lesz vagy lemondani feltett czéljáról, vagy nyíltan kimondani: én reakció vagyok. Batthyány ekkor kinyilatkoztatja, hogy kötelességének tartja engedni a felhívásnak, s miniszteriumot fog alkotni.

Közl. 102. P. H. 164. sz. Az utóbbi napokban főkép Jellačić betörése folytán a forradalmi szellem annyira erőt vett a házon, hogy Batthyánynak alig lehetett többé reménye, hogy elkésettnek tartott kibékülési politikáját a többség támogatni fogja, pedig okvetlen erre volt szüksége, hogy magának Bécsben is befolyást szerezhessen. Szept. 13-án d. e. hosszú szónoklatok tartattak a sorkatonák honvédek közé állásának felmerült akadályai felett, azonban Kossuth befolyására a ház végre is a miniszterelnök hazafiságában megbizván, az áttérések foganatba vételét az ő belátásától függeszté fel. A baloldal, és a bécsi fogadtatás s a raboló horvátok előnyomulása folytán felingerült utczai közvélemény azonban minden áron erőlyes védelmi intézkedéseket követelt s Batthyány irányában minden bizalmat elveszítvén, Kossuthot akarta az ügyek élén látni, és már széltében beszélgették, hogy őt diktátornak kell kikiáltani. A radikálpárt a népet és a magyar érzelmű sorkatonákat izgatá a közohajtás foganatosítására. Batthyány a tervről értesülvén, átlátta, „hogy ha a esiny sikerül, a forradalom kitérését nem lehetend többé meggátolni. Még azon éjjel (szept. 14.) a katonai laktanyába sietett tehát és czélszerű intézkedései által a katonaság el-

esábittatásának elejét vette. Utóbb értekezett Kossuth-tal is, ki ezen izgatásokról mit sem látszék tudni, s kijelenté, hogy azokat nemesak nem pártolja, hanem azoknak engedni sem hajlandó (Függ. I. 475 l.) Szept. 14-én azonban a tárgy ismét a ház elibe huzeltatott. Madarász interpellálta a miniszterelnököt, miért nem szabad a sorkatonának áttérni a honvédek közé? A zaklatott Batthyány rekedtsége miatt személyesen jelen nem lévén, írásban küldte meg feleletét; ez azonban nem találtatott kielégítőnek, Balogh János általában bizalmatlanságot nyilvánítt a miniszterelnök iránt, s a haza megmentőjét egyedül Kossuthban látja. Ekkor tomboló lelkesedés ragadja meg a házat. Madarász L. „a miniszterelnök által adott feleletet úgy tekinté, mint a legnagyobb oklevelet, az általa követelt politika ellen.“ stb. Végre ismét Kossuth csöndesíti a viharokat, s határozatba téteti, hogy a miniszterelnöki felelet felett a ház nem kíván tovább tanácskozni. Ily jelenetek után csak az oly rendületlen, honáért minden áldozatra kész férfi maradhatott még tovább is az ostorozott helyen, minő Batthyány volt. A következő nap a király kézírata, s azon megdőbentő hír, hogy nincs hadsereg, mely Jellačić ellen harcolni kész legyen, aggodalomba ejtá a nagy szavu népszónokokat, a ház jobb szellemétől vezetettve rögtön bizalmat kezdett érzeni B. iránt, mert belátta, hogy most Kossuthot állítani a kormány élére, annyit tenne, mint készületlenül egyszerre belerohanni a forradalomba. Batthyány eleintén vonakodott. „Egyik lehetlenség“ ugymond „Bécsben, másik Pesten. Bécsben lehetlenné van téve oly férfiakkal kormányoznom, kik e háznak s talán a hazának is nagy mértékben kedvesek volnának, itt lent pedig nem engednek oly férfiakat jelölni ki, kiknek kedvéért némi kedvezményeket lehetne az országra nézve remélni, kedvezményeket, melyek ha mindjárt csak bizonyos subjectumok kedvéért adatnának is, a nemzetnek respiriumot szereznének“. Egyszermind panaszkodott, hogy hozzá nincs bizalma a háznak. A képviselők ekkor mindnyájan felállva, lelkes kiáltással nyilvánítták bizalmukat. Batthyánynak azonban még mind ez nem volt elég. Mintegy fürkészve a köznyilatkozat őszinteségét, kérdé: „Vegyék jól fontolóra. nem érkezett-e el azon végperez, (szept. 16.) melyben a nemzetnek utolsó elszánt védelemre lévén szüksége, a törvényesség bilineseit nem tartozik többé respectálni.“ A ház azonban érezte, hogy e politika, melynek még pár nappal azelőtt hódolt, most bizonyos veszélybe sodor, s a mérséklettség mellé szavazott. Így állott elő azon visszásnak tetsző jelenet, midőn Batthyány „a törvényesség bilinesei széttöréséről“ szól, Madarász L. pedig Kossuth-tal együtt a törvényesség terén irradás mellett szónokol.

A román nemzeti gyűlés Balásfalván az erdélyi oláhok kívánatait a következő pontokban foglalja össze. 1. A „magyar terrorismusból származott rögtönbiróságok szűnjenek

meg, az elfogott egyének s a lezárt vagyonok adassanak ki. 2. Az üldözéseknek, a falura küldetni szokott katonai végrehajtásoknak, a robotnak s miniszteriumi újonezállításnak szakittassék végök. 3. Román nemzetőrség állittassék fel s ágyuval és egyéb fegyverrel láttassék el. 4. Az eddigi „erőszaktételek“ és elítélések megvizsgálására a különböző nemzetiségekből „parasztok-, polgárok- s értelmesekből“ vegyes bizottság neveztessek ki. 5. A földesurak és parasztok közt kifejtett viszályok kiegyenlítésére egy másik bizottság szerveztessék. 6. Az unio nem ismertetik el érvényesnek, valamint 7. a magyar miniszterium joghatósága sem. 8. Az oláhok a hadparancsnokság közvetítésével a császári miniszteriumtól kívánnak függeni. 9. Mielőbb közönséges nemzeti gyűlés tartassék a román érdekek szempontjából, a májusi nemzeti bizottság pedig erősítettessék meg. 10. Erdélyi országgyűlés is tartassék, melyen a román nemzet is képviselve legyen. 11. Az osztrák alkotmány Erdélyre is terjesztessék ki, 12. s itt ideiglenes kormány alkittassék, melynek népességi arányban legyenek tagjai románok, németek és magyarok. — A jegyzőkönyv ezen végződik: „Éljen az osztrák kormány!“ V. ö. szept. 27.

A jegyzőkönyv Szil.-nál F. Tört. 195. l. V. ö. Köv. E. T. 81. l. E gyűlést, melyre az oláhok több napokon át fegyveresen gyűltek, Vay eleintén karbatalommal szét akará kergettetni, de majd hiszékenysége folytán rászedetvén, engedélyezé, sőt tagjainak oltalomlevelet is adott. A kívánati pontok ujjal mutatható bizonyossággal hirdetik, hogy e gyűlés tagjai az osztrák reakció sugalmazásai alatt állottak, s azokról egyenként szólani fölösleges. Csupán a 6. pontban foglalt tétel az, a mi megérdemelheti további figyelmünket, annyival inkább, mert e tekintetben a román közvélemény 17 esztendő lefolyása alatt is úgy látszik keveset változott. Az 1861. felső táblán G o z s d u Manó elsorolá az okokat, melyeknél fogva az erdélyi oláhok a Magyarhonnal egyesülést nem tartják „jótékonságnak, kívánatosnak és bevégzett ténynek,“ s ez okok közt fő az, hogy az erdélyi unio-t. ezikk befolyásuk nélkül készült, róluk nélkülök határozott. „Az erdélyi országgyűlésnek“ ugymond G o z s d u egy régi tan szerint (l. aug. 19. jegyz.) „az lett volna teendője, hogy a román nemzetet jogosult nemzetnek kellett volna nyilvánítania, s egy általános népképviselőlet alapján összehívandó országgyűlésben az uniót a román nemzettel együtt határozni el.“ (G. beszéde P. N. 1861. 142. sz.) E tárgyról az 1863. n a g y s z e b e u i tantományi gyűlekezeten is számtalan szónoklatok folytak, melyek már korántsem maradtak

meg a mérséklettség azon színvonalán, hová Gozsdu magát felemelni tudja. A vég nélküli beszédek közül csak a Sterea Siulutiu érsekét (Lemény utóda!) érintjük, ki többek közt ezeket mondá: „Az 1848. (erdélyi) országgyűlés vastag politikai hibát követett el, mert a balásfalvi gyűlés követőit nemcsak nem fogadta el, hanem elkergette s az uniót nélkülök erőszakosan kikiáltotta,“ holott ez országgyűlésnek, „midőn Magyarhonban a jogegyenlőség már ki volt mondva, nem volt joga a román nemzet követőit el nem fogadni.“ (St. beszéde P. N. 1863. 189. sz.) Ezen ellenvetésekre, bár az ügy magyar nemzeti részről újabban is kellőleg felvilágosítottatott, nem tartóztatjuk meg magunkat, alkalmilag röviden meg nem felelni. — Első tekintetre feltűnik, hogy az érsek kevesebb szerenésével szólott a dologhoz, mint Gozsdu. Ugyanis, midőn az erdélyi gyűlés összehivatott, még akkor a polgári (és nem nemzeti) jogegyenlőséget megalapító magyarhoni törvényeknek nem volt törvényes érvényük Erdélyben, miután a Királyhágón túl eső résznek külön törvényhozása volt, melynek beleegyezése nélkül ott semmiféle jogelv sem vala kötelező. E szerint a balásfalvai küldötteket el nem fogadni igen is joga, sőt kötelessége volt a kolozsvári gyűlésnek (bár a küldöttség elnöke, Lemény püspök részt vett a tanácskozásokban, s mint látandjuk, beleegyezett az unióba), annyival inkább, mert az elfogadásra a magyarhoni jogegyenlőségről szóló törvényekből sem merithetni semmiféle érvet, nemcsak azért, mert ama törvények nemzeti egyenjogúságról semmit sem szólunk (ez csak 1849. jul. 28-án határozottatott el), hanem azért is, mert a sokadalom módjára összereglett balásfalvi gyűlést szabályszerű képviseletnek egyáltalában nem lehetett volna elismerni. Az elfogadás nem is jogegyenlőség, hanem a jogegyenlőség megsértése lehetett volna, a rendi és demokratiai képviseletnek oly esodálatos összekeverése, melyben a román elem vegyszáma merőben hamis fogott volna lenni. Azonban ugy látszik, Sterea nem is tudja, mit akartak voltaképen a balásfalvai követek. Miután abban lát hibát, hogy a gyűlés a román követek nélkül kiáltotta ki „erőszakosan“ az uniót, szerinte ama követeknek a tanácskozásokban is részt kelle venniök. De ily képtelenséget még a balásfalvi gyűlés sem kívánt, s arra fel sem hatalmazá küldötteit, kiknek egyes egyedüli teendőjük volt, a jegyzőkönyv szerint, „a kérést Kolozsvárra az országgyűlésnek elvinni.“ E kérés 15-ik pontjában volt aztán az, hogy az uniót ne vegye tanácskozás alá az országgyűlés a román nemzet nélkül. — És ez az, a mit Gozsdu is szükségesnek tartott, oly formán, hogy mondja ki az országgyűlés a román nemzet törvényes elismerését, s aztán egy második „átalános népképviselet alapján összehívandó országgyűlésre“ hagyja az unió-kérdés tárgyalását. Ily dolog az akkori viszonyok közt kivihetetlen lett volna. A bel- és külföldi erőszakos rázkódások következtében a birodalom alaposzlopai kezdtek ingadozni. annyira, hogy az első erdélyi tartománygyűlés összehívására

nézve sem lehetett bevárni, míg a Fölség írja ki a gyűlést, hanem a kormányzónak önfelöltségére kellett annak napját kihirdetnie. Májusban még borultabb lett a láthatár, s a fejedelem kénytelennek érzé magát székvárosából menekülnie. Ennek következtében tüzetett ki, idő előtti gyorsasággal a pesti országgyűlés egybegyűlésének ideje. Ily körülmények közt a dynastia leghűbb tanácsosai is szükségesnek tarták, az Erdélyben legelső rendű alapkérdéssel minél előbb tisztába jöni, s ekkép tüzetett ki a király által a kolozsvári gyűlés elébe a Magyarhonnal egyesülés égető kérdése. E gyűlés május végén teljes joggal vette tanácskozás alá mindazt, mi a királyi előadásokban foglaltak, s a fennálló törvények értelmében határozhatott az unió-ügyben is, annyival inkább, mert azon elem, mely egykor Erdély földét megszerzés alkotmányát az idők folyamán át fenntartotta, legméltóbb és egyedül illetékes volt dönteni ezen, a jövő szabad alkotmányos életét biztosító kérdésben is. — Az unió t. czikk érvényét a román nemzet előleges elismerése különben is semmivel sem fogta volna emelni. Ugyanis Erdély gyűlésén a tanácskozás és szavazás régi gyakorlat értelmében nem a nemzetiségek szerint történt, s kétségen kívül áll, hogy valamint a t. czikk hozatalába a magyar, székely és szász nemzetiségek, mint olyanok, nem folytak be, ugy a netalán törvényesnek elismertett román sem fogott volna befolyjni. Mindazáltal nem lehet mondani, hogy a kolozsvári gyűlés az unióczikkben az oláhokat illetőleg „róluk nélkülök“ határozott. — Ugyanis e gyűlés rendi szerkezetű volt, hová az ország kiváltságos tagjai, bármely nemzetiségből valók voltak is, elküldték követeiket s benne az oláh nemesség tényleg s ép oly jogosan volt képviselve, mint a magyar. Már pedig maga Gozdu mondja, hogy „Erdélyben a nemesség fele része román“, s magok az erdélyi oláhok elismerik, hogy a „román nemzet, mint nemes 1848. előtt is (1848-ban is) részt vett a polgári és politikai jogok gyakorlatában.“ (Mann Gábor az 1863. n. szeb. tart. gyűlekezeten P. N. 1863. 203. sz.), s hogy mily mérvben vett részt, gondolhatjuk onnan, hogy Mann szerint csupán „az ő megyéjében 500 nemes család közül 400 román és 100 magyar család van.“ (u. o.) E szerint kétségen kívül áll, hogy az unió t. czikk az erdélyi illetékes oláhok befolyásával készült, s valóban máj. 29-én egyetlen egy oláh követnek sem jutott eszébe az unió tárgyalás alá vétele ellen azon képtelen kifogást tenni, hogy a tárgyalás halasztassék el, miután ők (kik jelen vannak), ninesenek jelen. Figyelemmel kísérve itt az unió t. czikk keletkezését, azt látjuk, hogy tárgyalás közben az oláhok érdekében Bohetz el Sándor Hátszeg követe szólalt fel először is, kijelentvén, hogy neki „utasítása az uniót pártolni, de küldői azt kívánják, hogy ugyanazon törvényben, mely az uniót kimondja, mondassék ki az oláh nemzetnek az erdélyi három nemzettel hasonjogsága;“ tudja ugyan a szülő, hogy e kívánat a magyarhoni törvényekben már teljesítve van, de

a kedélyek megnyugtatósa végett mégis szükségesnek látja annak különös megadását. Ez indítvány hosszú vitát idézett elő. „Elvileg“ ugyemend az Erdélyi Híradó egykoru tudósítója „minden szónok pártolta, csupán formulázása felett ágaztak el a vélemények.“ Lemény püspök ezután még annak kimondását is óhajtá, hogy „a nemzetét alacsonyító kifejezései törvényeinknek megsemmisítettnek.“ — És „e kívánatokhoz, jóllehet az unió eszméjében is bennfoglalvák, a nemzeti ülés többsége hozzá járult, s a törvényjavaslat ahhoz képest lön szerkesztve,“ beleigtattatván t. i. azon szavak, hogy „minden lakosok jogegyenlősége nemzet-, nyelv és valláskülönbség nélkül elismerttetett és az ellenkező eddigi törvények eltörölteknek nyilvánítatnak,“ (V. ö. máj. 30. jegyz.) Ekkép készült az unió t. ezikk a törvényesen egybegyült oláhok közreműködésével, sőt egyenesen kívánságuk szerint. Más nap a javaslat országos ülésben is elfogadtatott, a nélkül, hogy ellene csak egyetlen egy oláh követ is óvást tett volna. Jun. 10-én és jul. 11-én megerősíthető és megszentelhető a Fölség a t. ezikket minden aggály nélkül, mert egyhangulag szavaztatott meg. Puchner királyi biztos pedig a végső ülésben, miután a törvények magyar és oláh nyelven kihirdetettek, a Fölség nevében e szakkal rekeszté be a gyűlést: „Bezárom Erdély utolsó országgyűlését“ s ismét nem volt senki az oláh követek közül, ki az „utolsó“ ellen tiltakozva, még egy másik gyűlést kívánt volna. Ezután az oláhok tényleg elismerték az unió érvényét, midőn a pesti országgyűlésre képviselőiket elküldötték. — Se kétségbe vonhatatlan történelmi tények daczára, azt mondani, hogy „az unió t. ezikk nem érvényes“, csupán annyit jelenthet, mint legszelidebben szólva, megtörtént dolgokat meg nem törtétekké tenni óhajtani s ezáltal oly törekvéseket igazolni, melyeknek kezdete: országos törvényeink és integritásunk tagadása. — A nemzeti bizottságot, melynek megerősítése sürgettetett, ezután a n. szebeni hadparanesnokság is („Pacifications-Ausschuss der Romanen“ ezim alatt!) elismerte, s a kölesönös solidaritás fenntartása végett ahhoz állandó ügynököt küldött. Elnöke volt a bizottságnak Barnutz (kicsapott tanár), titkára: Florián, pénztárnoka: Belecescu (szintén volt tanár és nyelvész.)

A Verseezet és Fehértemplomot ostromló szerbek d. u. 5. órakor Szuboticzát megrohanják, Udvarszállást felgyújtják, (az ott talált magyarokat leöldösik), s innen Jámba tódulnak, hol az urasági házat feldulják s magtárait kirabolják.

Közl. 111. sz. Ez események Oraviczát annyira megrémítették, hogy a város bár megtámadtatva sem volt, előre meg akart hódolni a ráczoknak, mit csak Asbóth L. őrnagy és Graenzenstein Gusztáv bányaigazgató akadályoztak meg (i. h.)

Szeptember 17. Vasárnap.

Batthyány miniszterelnök közli a képviselőházzal az új miniszterium felterjesztett tagjait. Ezek: Ghyezy Kálmán, Szentkirályi Mór, Erdődy Sándor, Vay Miklós, Kemény Dénes, Eötvös József és Mészáros Lázár. A nyolczadik minisztert nem terjeszthette fel, mert a személyre nézve még nincs önmagával egészen tisztában.

Közl. 102. sz. P. H. 164. sz. Szil. F. Tört. 146. l.

Komáromváros nagyobb s szebb része (mintegy ezer ház) porrá ég.

P. H. 165. 167. sz. Közl. 106. sz. A képviselőház szept. 21-én Tóth Lőrincz komáromváros képviselője előterjesztésére, a leégetvárosnak 5 évre 300 ezer pfrot kamatatlan kölcsönt határoz. A szerencsétlenség napja egyébiránt összeesik a Vilmos-gyalogok mozdulataival, kiket Maerez várparancsnok az erődbe belopott volna, ha az éber komáromi nemzetőrök az érkező katonaság előtt még idején fel nem szedik a hidat. (V. ö. P. H. 170. sz.) Ugyancsak szept. 21-én határozatott el, hogy a miniszterium a várparancsnokságot Maerez kezéből kivévén, azonnal született magyarra bizza. — Hogy a vár kézbekerítésében mennyi ármány és fondorlat követtetett el, az a mélyen beavatott és részes Lambert és Maerez levelezésökből tűnik ki, melyet Bécsben a hadügyminiszteri palota ostroma alkalmával a tanulók feltaláltak s Tausenau tanár közreboesátott. (A leveleket l. P. H. 194. sz.)

Puchner nagyszebeni hadparancsnok az erdélyi katonai alhatóságoknak megrendeli, hogy ezentul a polgári kormányuk semmiben se nyujtsanak támogatást.

Köv. E. T. 79. l.

Szeptember 18. Hétfő.

Muraköz képviselői a Horvátországhoz leendő csatlakozás végett a Simunich cs. k. tábornok által összehívott esáktornyai gyűlésen kinyilatkoztatják, hogy ők „a királynak s a magyar miniszteriumnak engednek, Horvátországhoz tartozni pedig nem akarnak.“

P. H. 179. sz. Hogy Muraköz mennyiben tartozik az anyaországhoz, s mily jogtalanul követeltetik a horvátok által maguk részére,

ujjabban kifejtették Deák Ferencz (P. N. 1861. 70. sz.), Inkey Ádám (i. m. 141. és 176. sz.) s legkiváltkép Botka Tiv. (i. m. 167. 168. sz. és Budapest. Szeml. 1861. 1.)

A magyar nemzetörök Nagy-Kanisán a szőlők- és pincékben garázdolkodó horvátokat megrohanják, s közülök mintegy 100-at levernek.

P. H. 179. V. ö. 187. sz.

Miavára, Hurbán és Hodzsa evang. tót papok vezetése alatt „a magyarok által 900 évig nyomott szlávok felszabadítása“ végett mintegy 500 eseh tanulóból alakult csapat érkezik, mely az országbeli tótokat fegyveres csatlakozásra hívja fel a magyarok ellen. V. ö. máj. 10.

P. H. 168. 170. sz. A esehek szept. 17-én indultak ki Bécsből, hol Milos volt szerb fejedelem fia is befolyt a toborzásba (174. sz.) s a tót „nemzeti tanács“ levele szerint, melyet az ellenök küldött parancsnokokhoz intézett (l. e. 180. sz.), külön vonaton, katonai vitelbérért utaztak, miután „ézelünk és érzelmeink Ő Felsége kormánya előtt már előbb is tudva voltak,“ fegyvereiket és egyéb szerelvényeiket pedig egyenesen a es. k. hadiszertárból kapták, mint ezt Windischgrätz maga is írja. (Wint. 17. l.) Miavára a lakosok egy része vezette be az idegen csapatot, mely alkalommal a vezetők egyike Stur (a „Narodne Novini“ volt szerkesztője) azzal lelkesíté a népet, hogy „most van ideje a magyarok által elfoglalt tótok földjét visszavenni.“ Az első összejövetel szept. 21-én történt, melyben „a rablók közül 9 esett el, a katonaság közül pedig“ (ezt Lambert küldte Pozsonyból) „csak egynek is még hajszála sem görbített meg“ (173. sz.) A pánszláv csapat Szeniceig előnyomulván, itt a falusi elámitott tótok egyelőre rokonszenvenvel fogadták, azonban Zmertich képviselő, Vojnics őrnagy és Koronthály biztos erélyes fellépések a további esábitgatásoknak pár nap alatt elejét vették (Böv. i. m. és Közl. 123. sz.) V. ö. szept. 20. — Kossuth a pánszlávok betöréséről esakhamar értesülvén, határtalan dühösségre fakadt. „Az ilyen vérebekegyumond, „melyek a szegény magyar hazát vérral áztatni akarják, agyon kell verni, mint a veszett kutyákat. Fogjátok meg a gaz lázítókat, bitóra velök irgalom nélkül.“ (Koss. Hir. Freynál II. 98. l.) Később a kormányt kezéhez vevén, Hurban, Stur és Hodzsa fejekre egyenkint 50 pfrt jutalmat tüzött ki (okt. 17-én Közl. 130. sz.), s őket mint honárulókat számiúzé. — Idők folytával Hurban, ugy látszik, jobb meggyőződésre tért, mint a melynek 184⁹/₉-ben hódolt. Az 1861. tót értekezleten legalább oda nyilatkozott, hogy a tótság „nem kifelé, hanem Morva- és Csehország is Pest felé fog

gravitálni“, s hogy „ő maga is Pestre fog lemenni, nemzetisége sorsát az országgyűlés kezeibe egész bizodalommal letenni, ha tudná is, hogy mingyárt felakasztják.“ (P. N. 1861. 133. sz.) Hodzsa ellenben magyar gyűlésében javíthatatlan s a protestansokra tartozó 1859. es. k. nyílt parancs köpenye alatt mindegyre folytatja igazításait.

Perczel Mór, a képviselőház által a drávai hadseregbe kinevezett biztos, felhívja B u d a - P e s t harczképes egyéneit, hogy miután ő a táborba magával egy a kormány költségén alapítandó u. n. Z r i n y i - e s a p a t o t akar vezetni, ezen csapatba önkéntesen minél számosabban soroztassák be magokat.

A felhívás F r e y n á l I I 95. l. Okt. 13-án e csapat 35. honvédszászlóalj nevet kapott. (K ö z l. 127. sz.)

Szeptember 19. Kedd.

A képviselőházban Rosenfeld és Schmidt Henrik szebeni, Bransch és Friedenfels ujegyházi, nemkülönbén Schnell József és Fabinyi Frigyes medgyesi szász képviselők kinyilatkoztatják, hogy ők visszalépnek a nemzetgyűlésről, miután ezt oly irányúnak tartják, hogy benne részt venni a két elsőt és két utolsót nemesak egyéni meggyőződésök, hanem küldöiknek állítólagos politikai iránya, a két közbülsőt pedig egyedül magánvéleményök tiltja. E nyilatkozatra K o s s u t h kijelenti, hogy a nemzetgyűlés a törvényesség s „a pártütök elleni védelem“ terén áll, „a ki ezen irányt nem követi, az J e l l a c i é irányát teszi magáévá, ki pártütő,“ s a ki elhagyja a házat, a nélkül, hogy helyébe más követ választatnék, „azzal úgy kell bánni, mint árulóval.“ N y á r y indítványára határozatba megy. hogy az elnökség új választások felől intézkedjék, addig pedig, míg ezek végbe nem mennek, a lemondók maradni tartoznak, általános szabály lévén, hogy „eltározni rövidebb időre az elnök, hosszabb időre a ház akarata nélkül nem szabad s kik ezzel ellenkezőt tesznek, szökevényeknek tekintetnek.“ — Napirenden a szöllő dözma.

P. H. 165. sz. K ö z l. 103. sz. (előleges rövid tudósítás, a következő 104. sz. előttem nem ismeretes.) F r e y I I. 94. l. S z i l. F. Tört. 156. l.—F a b i n y i két nappal e rettentő leczke után egészségi változás miatt kért 3 heti engedélyt a háztól, mit meg is kapott. (Nem emlékszem rá, hogy egészsége helyreállításával ismét visszajött volna) Brassó

követe Myss már szept. 18-án kért és nyert eltávozási engedélyt családi ügyek miatt. Saguna azonban még a szept. 22. felsőházban is Leménynyel együtt erdélyi ügyben kiküldetést fogadott el. szept. 25-én pedig ugyanott mondá egyebek közt: „Az 1848: 20 elég biztosságot nyújt a g. n. e. vallásuaknak, s ezt annyival inkább mondhatom, midőn már Erdélynek az anyahonnal egyesülése királyunk által is szentesítve van.“ (Közl. 109. sz.) Hogy Schmidt Henrik, ki az unió érvényét tetteg elismert azzal, hogy Pestre ment s ott hónapokon keresztül tanácskozott, mint lépett később a centralista burokratia zsoldjába, s mint szerzett Schmerlingianus érdemeiket a Herm. Zeit. szerkesztése körül, működve az unió ellen: az sokkal közelebb esik hozzánk, mint hogy csak említeni is kellene.

Az örökös tartományok országgyűlése Bécsben 189 szavazattal 108 ellenében kijelenti, hogy a hárszabályok értelmében, melyek a küldöttségek elfogadását tiltják, a magyar honyülés küldötteit el nem fogadhatja. hanem megbizza Strobach elnökét, hogy érintkezzen a küldöttekkel, s írásos jelentését tegye meg az országgyűlésnek. A küldöttek erre kijelentik, hogy ők magához a gyűléshez voltak küldve s az elnökkel írásbeli nyilatkozatok tételére nincsenek felhatalmazva. Bécs lakói este nagyszerű fáklyás zenével tisztelik meg a magyar küldöttséget. V. ö. szept. 15.

Közl. 107. sz. (hol az eredeti okmányok és Deák küldöttségi jelentése szept. 22. érol.) P. H. 167. 168. és 169. sz., (ez utolsó, mely a bécsi országgyűlési tanácskozmány folyamat adja, legkimerítőbb). A bécsi országgyűlésen („Konstituierende Reichsversammlung“) határozottan uralomra vergődött a szláv szellem, mely a reakzionárius minisztereket legyezgeté. Szept. 11-én péld. Rieger prágai képviselő, a magyarok tüzes ellensége, a ház tetszése közt jelenté ki, hogy „monarkhia addig áll, míg mi (t. i. a szlávok) akarjuk. Én és mi nem ismerhetjük el a parlamentit nyelvet: hogy németül beszélünk, ez engedmény tőlünk.“ (P. H. 160. sz.) — Kossthot. kinek érzelmdns politikája sugallá a küldöttséget, leginkább bosszantá a fentebbi kudarcz. „Ha hottentottákhoz küldött volna a nemzet egy ily küldöttséget“ ugymond szept. 22-én a képviselőházban „barátsággal hajolt volna meg előtte! De a bécsi országgyűlés tette egy impertinens durvaság s szégyen, gyalázat, mely civilizált emberekből álló gyűléshez nem illik. Azonban a dolog engem nem confundál“ stb.

A magyarok segítségére kiindult bécsi légio főosztálya (1100 ember) Buda-Pestre érkezik s a városháztéren

Rottenbiller polgármester által ünnepélyesen fogadtatik. A légió részéről Mathey Gusztáv százados tart üdvözlő beszédet.

Fre y II. 105. l. (hol M. szép beszéde is.) E legiónak, melyet a bécsi egyetemi ifjuság (élén Szer é dy) toborzott diákokból és mesteremberekből, egy része (mintegy 400 ember) Breszlern-Sternau Ernő vezérlete alatt már e hó közepén leérkezett Pestre (i. m. 46. l.) Tetemesen szaporodtak pedig a legióbeliek Bécs meghódolása után, midőn számuk összesen mintegy 2 ezer főre emelkedett. November 26. a Muzeumtéren nagy ünnepélyességgel szenteltetett fel zászlójuk (Le v. I. 157. l.) Ezután közülök az első csapat Erdélybe küldetett, hol Bem seregének egyik állandó diszét képezé. Mathey azonban elesett még a horvátok elleni harcban. Breszlernt pedig Windischgrätz végeztette ki s Erdély hegyeit egyik sem látta meg, hol vitéz bajtársaik Bem oldalánál legnagyobb részt harcban hullottak el. Az életben maradtak mint tiszték különböző zászlóaljakra beosztattak. A légió feloszlására egy méltatlan vád szolgáltatott alkalmat, minek folytán a légió podgyászai lopás gyanúja alatt megmotoztattak. E lealázó tény után egy méltóságteljes nyilatkozat (olvasható Honv. 77. sz.) kíséretében feloszlatta önmagát a hős csapat, melytől Bem a szebeni esata után Sz elindeken könyezve bucsuzott el.

Ferdinand kéziratát lásd szept. 23.

Szeptember 20. Szerda.

Mayerhofer alezredes s osztrák konzul Belgrádban, tudósítja Jellačićot, hogy ő hosszabb idő óta folyamatosan utazással járja be a Bánság és Szerémiség örvidékeit oly czélból, hogy a határőröket a magyarok ellen fegyverezze, kéri a bántól az ígért fegyvereket és a gőzhajókat.

A levél Közl. 179. sz. — Mayerh. (kinek működéseiről l. Klappk. Nat. 36—39. l. Rüst. I. 82. 119. l.) küldetésének egyik felét, a szerbiai segédhadak kinyerését már ekkor bevégezte, (l. jun. 12.) s a délvidékre jövőn sok tevékenységet és ügyességet fejtett ki. (V. ö. szept. 21.) Sztratimirovics letétele után Rajačić a szerb hadak ideiglenes vezérletére is őt hitta meg. (L. szept. 30.)

Hurbánót felkelő főnök Brezováráról „a szláv nemzetet“ fegyverre szólítja. V. ö. szept. 18.

A felhívás közölve P. H. 174. sz. Egészben lakonice így hangzik: „Parancs a szláv nemzethez, üdvözlés Ó-Tura lakóihoz. Siessetek magatokat felfegyverezni a szabadságért, a mint csak töletek telik. A felfegyverzett szláv népség Brezovára jön. A szláv nemzet

tanácsából. Szept. 20. Jaroslav és Hurbán, a szláv nemzet titoknokai. — (Hurbánt a Fölség később ezredesnek nevezte ki.) A peeséten hármás halom, a középsőn kettős keresztel, körirat: „Narodna Rada Slovenska.“ (A szláv nemzet gyülekezete.) Ezután Ó-Turáról 800, Szeiczéről 3 ezer, Lubináról 150, Hradek és vidékéről „minden ép, fegyverviselhető egyén“ harezra szállott Hurbán...ellen. (P. II. i. sz.)

Szeptember 21. Csütörtök.

István nádor és Jellačić altábornagy kitiltott találkozásuk Szemesnél a Kisfaludy gőzösön. A bán a nádor érkezése előtt a Balaton partján beszédet tart tisztjeihez. „Ha a találkozás“ ugymond „nem nyujtand biztosítékot a felől, hogy a magyar miniszterium az ausztriaival összekapcsolatik, nem leend semmi eredménye. Az én ezélom egy erős Ausztria létesítése. Bánná neveztetésem óta“ így folytatja „huszonegy kéziratot kaptam a Fölségtől, melynek, fájdalom, nem oly helyzetben voltam, hogy engedelmeskedhettem volna; de végre a császár maga is méltánylá eljárásomat.“ A nádor megérkezével Jellačić „a magyarok hűtlenségétől tartva,“ nem megy a gőzösre. Ekkor a felindult főherczeg nádor a magyar sereg vezérletét másra bízván, Budára, s innen másnap titokban Bécsbe utazik, s a nélkül, hogy eltávozásáról értesitené a nemzetet, elhagyja vészben forgó hazája földét, csupán Batthyánnak jelentvén ki bizalmasan, hogy a királytól vett parancs következtében távozik.

Közl. 104. 108. sz. Jellačić magavisletére nézve legrészletesebb egy elfogott levél a horvát táborból P. II. 174. sz. A nádor eltávozására, mely szept. 24. d. e. Ghyezy által jelentetett be a háznak: Függ. I. 504—511. l.—Rüstow (I. 95. 96. l.) és Levitschnigg (I. 16. l.) hibáznak, a találkozást megtörténtnek mondván. Ghyezy említett alkalommal többek közt mondá: „Nádor ő fensége ezen méltatlauságról, mely irányában elkövettetett, szükségesnek tartván Ó Felségét is értesíteni, hogy tudja, miként az utolsó kísérlet Ó Felsége generalisának engedetlenségén mult el, Bécsbe ment“ stb. Ugy látszik, ezen a többség akkor megnyugodott. Szept. 27-én jelenti a ház elnöke, hogy a nádor lemondása megérkezett, mire a ház titkos ülésé alakul, melynek tanácskozmányai nem jutottak nyilvánosságra. Ettől kezdve a közvélemény egészen más hangulatot öltött a főherczeg megítélésében. Okt. 10-én Madarász már így szólt a képviselőházban: „István, Magyarország nádora. minden előrei bejelentés nélkül, melyet e háznak tett volna,

„sereget elhagyván, éjjeli időben Budára jött és innét éjjeli időben Bécsbe eltávozott. István főherceg, Magyarország megbízott fővezére, elvállalván ezen fővezéri méltóságot, egy iratot küldött, a mely egy egész ívből áll Batthyány miniszterelnök urhoz, melyet magánlevelével kísért, melyben kimondja, hogy a Fölségtől egy parancsolatot kapván, melynél fogva meghagyatik neki, hogy mint ausztriai főherceg a Jellačić táborával szemközt mint ellenség ne merészeljen állani, hanem tartóztassa meg magát minden személyes befolyástól, ennek engedni köteles lévén, nádori hivatalát kénytelen letenni, s ekként elmegyén Bécsbe s megpróbálja az utolsó lépést, s ha ezen eltávozása a háznak némi aggodalomra s erősebb vitákra adna alkalmat, azon esetre fellatalmazza a miniszterelnököt, hogy lemondását, melyet én is olvastam, a képviselőháznak azonnal adja be“ stb. A honvédelmi bizottmány átvévén a kormányt s a háborus idők mindenféle szenvedélyeknek szabad tért engedvén, István személye oly nyilvános itéleteknek lett kitéve, melyek tekintve a főherceg eddigi érdemeit és helyzetét, nyilván tulságosak és méltatlanok voltak. A *Közlöny* decz. 6. száma a nádori lefoglalt irományok közül, egy 1848. márcz. 23-ról kelt s a Fölséghez intézett levelét is közli a nádornak, minden legkisebb magyarázat nélkül nyíltan, de a czélzat érthető volt, s a közvélemény és a féktelenkedő napi sajtó nem késelt a közzé tett levelet, mely egyébiránt, mint Horváth helyesen megjegyzi, a főherceg ellen fegyverül egyáltalában nem alkalmas, a legszélsőbb vádak alapjává tenni. (E levél közölve van az egykoru többi magyar lapokon kívül *Freynál* is II. 119—122. l.) — Visszatérvén a fentebbi találkozásra, Jellačić maga így tudósítja arról *Kulmert*, barátját, szept. 23-ról: „Tegnapelőtt *Beöthy*, *Szapáry* kíséretében zöld, veres és fehér lobogóval ellátott Kisfaludy nevű gőzösön István főherceg Szemesre jött; felakartam keresni, de nem engedték meg, épen nem engedték meg. A főherceg becsületszót becsületszóra halmozott, de az emberek azt hitték, hogy a gép mégis erősebb a becsületszónál, s hogy daczára a főherceg kétségbeesésének, magokkal vihettek volna. Elég az hozzá, hogy nem bocsátottak a főherceghez“ (ez a hajó fedezetén állott, *Jellačić* a somogyi parton s ladikba kellett volna ülnie, hogy a gőzösre, mely a víz sekélysege miatt a parthoz egészen közel nem köthetett ki, felléphessen), „s így az értekezésből semmi sem lön; de különben sem lett volna az értekezésnek eredménye, mert habár a nádor Isten tudja mit ígért volna is, nem feküvék benne alkotmányos garancia, az országgyűlés vagy a miniszterium mindent désavouirozhatott volna, de egyébiránt is minék az alkudozás, az nekem nincs természetemben,“ stb. A horvát tábor tisztjei, kiktől a bán fennhangon kikiáltva kérdé, beleüljön-e a ladikba vagy sem? azon ürügy alatt tartóztatták vissza a hős altábornagyot, hogy a gőzösön 4 nemzeti zászló mellett egy császári színű sines kitűzve.

Ujházy László, sárosmegyei főispán egy fölhívást bo-

csát ki egy szabad vadász-esapat alakítása iránt, melynek tagjai a győzelemig saját költségükön harezolandnak.

A felhívás K ö z l. 107. vagyis szept. 24. sz. E csapatba U. és három fia sorozzák be először magukat. Szept. 25-ről már jelenti II., hogy S z o n t a g h Gusztáv ny. százados is belépett. Decz. 5-éről pedig P o z s o n y b ó l, (a toborzásnak Batthyány rendeletéből Pest határán kívül kellett történnie), azt teszi közzé, hogy csapata felszerelését és kitarítását a kormány vállalta el. (L e v. II. 99. l.)

Harmadik támadás Szent-Tamás ellen. Mészáros tábornok s ideiglenes vezér, (25 ezer ember) Bigga százados sánczait (mintegy 5 ezer ember s 14 ágyú) hajnali 3 $\frac{1}{2}$ órakor ágyuztatni kezdi, aztán pedig a ver b á s z i vonal ellen rohamoszlopot rendel, melyet azonban félutról meg visszaparancsol. Majd d. e. 10 órakor Ó k é r felől erősebb csapatot indít a hidfő megtámadására, melyet már-már elfoglalnak a magyarok, midőn C s u r o g r ó l J o a n n o y i c s Mihály 3 ezer határőrrel érkezik, s az ellenében küldött huszárokat visszavervén, a veszélyezett hidfőig magának utat tör. Mészáros, ki személyes vitézségét egész a vakmerőségig kitüntette, ezután pusztá ágyúzásra szorítkozik, s 12 órai harez után az ostromot félbeszakítja.

S e r b. 196—198. l. K l a p. Nat. II. 32. l. P. H. 170. sz. K ö z l. 108. sz. R ü s t. l. 119. l. V a h o t II. 50. l. III. 64. l. S z i l. F. Tört. 158. l. F. Férf. 108. l. Mészáros, ki e támadást a kormány egyenes parancsából tette (P. H. 218. sz.) a szerencsétlen ostrom után visszahívatott tárczájához. Helyét a hadseregnél É d e r foglalta el.

Blomberg ezredes Verseczen, miután Mayerhofer osztrák ügynök személyesen felszólítja, hogy a várost engedje át a ráczoknak, a városi tanácsülésben kijelenti, hogy Magyarország ügyéért ő és ezrede többé nem akar harezolni, s a várost sem fogja tovább védeni. Azonban maga részéről semlegességet ígér. De miután másnap a magyar had ágyúit lefoglalni akarta, a városi nemzetőrök katonái ellen fegyvert szegeznek. Blomberg szept. 23-án, miután hasztalan sürgette a tanácsot hogy hódoljon meg a szerbeknek, kivezeti dsidásait a városból.

P. H. 173. 181. sz. Ezzel ellenkező a S e r b. Bew. (199. l.), mely szerint szept. 21-kén Versecz feladta volna magát a szerbeknek, illetőleg Mayerhofernek. A P. H. 159. (okt. 17.) száma pedig közli is a szerződvényt, mely mellett Versecz megbódolt. Czi-

me: „Egyesség egy részről es. k. ezredes Blomberg és kir. kir. Verseez városa küldöttsége, másrészről es. k. ezredes Mayerhofer és az osztrák — szerb nép küldöttsége közt Lagerdorfon (Straza) szept. 22. 1848.“ A dolog mibenléte a *Közlöny* 118. (okt. 6.) száma vet tiszta világot, hol *Damaszkin* főbíró (Verseez szept. 25.) hivatalos pontossággal tesz jelentést *Vukovies* kir. biztosnak a verseezi eseményekről. E jelentés szerint szept. 23-án vonult ki Blomberg, és se- regeivel a *Vatina* felé vezető uton ütött tábort, Verseez irányában előőr- söket állítván, s ujjalag felhíván az előjáróságot, hogy lépjenek egyes- ségre a szerbekkel, miből azonban semmi sem lett, sőt a 9-ik zászlóalj éppen ekkor is harezolt velök. Szept. 24-én a dsidások kalauzolása mel- lett az alibunári táborból új szerb csapat érkezik, mely másnap megtá- madja a várost. Szóval Blomberg és a szerbek egyezkedni akartak a vá- ros birtokára, a verseezi nemzetőrök azonban *Szkublich* százados alatt visszautasították az egyezkedést, ép úgy mint az erőszakos támadást. *Asbóth* (I. 125. l.) ismét hibázik, midőn állítja, hogy Blomberg már szept. 6-án elvonult Verseezről *Temesvár* és *Lugos* felé. — *Juliusban* a b. pesti hadügyminiszterium „hazánk igazságos ügyének hő felkarolásáért“ elismerést és köszönetet nyilvánított Blombergnek (P. H. 116. sz.); forradalom végeztével pedig a bécsi hadügyminiszterium fejezte ki elismerését irányában azzal, hogy az ezredest tábornoknak ne- vezte ki.

Szeptember 22. Péntek.

Ferdinánd király a hivatalos *Wiener Zeitungban* érzelmeit közli Magyarország népeivel s az itteni katonasággal. E szerint különösen roszalja a Fölség a Magyarország és a többi örökös tartományok közt fennálló kapocs gyöngítését érző tö- rekvéseket, melyeknél fogva a magyar kormány magát idegen kormányokkal érintkezésbe tette, az országgyűlés az Olaszor- szág ellen nyujtandó segélyt feltételekhez kötötte s kinyilatkoz- tatta, hogy Ausztriának nem fogna segélyt adni, ha a német bi- rodalommal háboruba keverednék. Oly katonai intézkedések is történtek a királyi jogok csorbitása mellett, melyeknek komo- lyan ellenállani a jul. 11. országgyűlési határozatok meg nem erősítése által a Fölség kötelességének tartotta. A magyar mi- niszterium félrevezette az uralkodót, midőn a horvát mozgal- makat csak egy pártos kisebbség fondorkodásainak mondá, ho- lott azokban „egy egész hű nemzet kívánatai“ nyilatkoznak, melyeket miután sem a magyar miniszterium sem a pesti or- szággyűlés ki nem egyenlített, a királynak „nem maradt egyéb

hátra, mint egy szerencsétlen háboru iszonyatosságain sajnálkozni, s királyi akaratját kinyilatkoztatni⁴. Ezen akarat az, hogy a sorkatonák, kiknek az országgyűlés merészkedett az átlépést a honvédek közé megengedni, el ne hagyják zászlóikat, a pártházokban az összeütközést kerüljék, annyival inkább, mert a Fölség valamint megfogja büntetni a katonaság áttérését és a papirpénz kibocsátását illető rendszabályok szerzőit, ugy el van határozva „az ország törvényes jogait figyelembe venni.“ A fejedelem azon meggyőződésben él, hogy népei „inkább hien-denek királyuk szavának, mint a bujtogatók és esend háborítóknak.“

A két nyilatkozvány (kelt Schönbrunnban ellenjegyzés nélkül) P. H. 178. sz. és Pejnál 139. l. ugy szintén Samml. 1--4. l.

A honvédelmi bizottmány keletkezése. A képviselőházban d. e. 10 órakor az elnök jelentést tesz, hogy Nyitra megyébe „nehány száz fegyveres lázító“ ütött be Morvából, s az ország veszélyes helyzetét festő szónoklatokból kitűnik, hogy Komárom vára sines biztosítva a nemzet számára. Ily körülmények közt Kossuth indítványára a ház küldöttséget indít a miniszterelnökhöz, hogy tőle a honvédelmi ügy mibenléte felől felvilágosítást nyerjen, s egyszersmint megkérdezze, hogy a mennyiben az új miniszterium mindekkorig nincs megerősítve s a kormányteendőkkel ő egymaga annyira túlhalmozva van, hogy azok elintézésére elégtelen, jelentse ki, nem érzi-e szükségét annak, hogy a képviselőház közreműködését a kormány kezelésében rendkívülig igénybe vegye, mely esetben a küldöttség tagjai rendelkezésére állanak. E küldöttségbe Kossuth, Nyáry, Madarász László, Pálffy József és Zsembéri nevezettek ki. Napirenden az urbéri viszonyok s szőlődézsma. — A délutáni ülésben tudtul adatik Batthyány válasza, mely szerint ő a honvédelmi intézkedéseket kellőleg megtette, rendeletei mindenütt készséggel foganatosítatnak, s szükségtelen, hogy a ház a végrehajtásban segédkezet nyújtson. Az állandó bizottság kinevezését tehát feleslegesnek, sőt állásával összeférhetetlennek tartja. Egyébiránt ő kész számot adni tetteiről, s ha a ház másra akarja bizoni a végrehajtó hatalmat, bár mikor leteendi azt. V. ö. szept. 28.

Közl. 107. sz. P. H. 168. 169. sz. — Kossuth, ki ezen ügyben fél óra alatt ötször beszélt, kívánta, hogy Batthyány vagy a ház rendkívüli közreműködését vegye igénybe, vagy pedig a miniszterjelöltek foglalják el rögtön helyöket. Madarász L. Batthyány intézkedéseivel nincs megelégedve, s kiküldetéseket sürget. Ghyezy, Bezeređy és Deák e forradalmi lépések ellen szólnak. Kossuth azonban kereken kijelenti, hogy „azon bizalomnál fogva, melylyel a miniszterelnököt hivatala elvállalására felhivta, támogatni akarja azon politikájában, hogy az országban egy talpalatnyit se engedjen védtelenül.“ — Miután Batthyány a kormány gépezetébe való avatkozástól visszautasítá a bizottságot, ennek teendője egyelőre csak a tanácskozással arra volt szorítva, hogy a hadügyi híreket a miniszterelnöki irodából a képviselőházba hordja.

Ürményházát, Torontálm. déli szélén, mintegy 3 ezer főnyi szerb csapat megrohanja, s a falut, mely a rácz betörések ellen hónapokig sikerrel védte magát, egészen lángok martalékává teszi. Az órajársnyira fekvő Zichydorfon a közbiztonságra kirendelt ublánok jó előre megadják magokat a szerbeknek.

Közl. 112. sz. P. H. 175. sz. Ezen helyeken egy nagy bécs-kerek-i tudósítás van közölve, úgy látszik, hivatalos tollból. Szerja: „a tőlünk elfogottakkal iszonyu kegyetlenséggel bánnak, kínozzák, korbácsolják, nyuzzák, hasokat felhasogatják s oly rettenetességeket visznek rajtuk végbe, melyre megborzad az ember, s nem képes leírni a toll.“ Zichydorfon ezután hosszabb időre tábort ütöttek a ráczok.

Szeptember 23. Szombat.

A képviselőházban István főherczeg közléséből Ferdinand király kézírata tárgyalatik, mely szept. 19-én Schönbrunnban ellenjegyzés nélkül kelt. E kéziratban felszólittatik a nádor, sürgetni a miniszteriumot, vonatkozva az aug. 31. királyi levélre, hogy a Bécsbe küldendő miniszterek által az osztrák miniszterium emlékirata nyomán tárgyalassa mindazon kérdéseket, melyek a pragmatia sanctionál fogva Magyarországgal összeköttetésben lévő tartományok nyugalalmát érintik. Ezen kéziratra másnap Deák Ferencz indítványa szerint határoztatik, hogy miután sem a kézirat, sem az emlékirat nem az országgyűléshez küldetett, azokra felelni az országgyűlésnek nem szükséges, hanem a miniszterium elibe

azon elv tüzetik ki, hogy a fenn forogható kérdések kiegyenlítése körüli alkudozásokban, a mi Magyarországnak területi épségét, független önállását, és szabadságát illeti, a törvény korlátai közül egy hajszálnyira sem szabad eltávozni.

Közl. 107. 108. sz. P. H. 169. 170. sz. Az osztrák miniszterek szept. 19. irata különösen alkalmas volt Buda-Pesten a végletekre kényszeríteni az elkéseredettséget, a mennyiben rendkívül ingerlő volt, hogy azon befolyás, mely az országra ráküldte Jellačićot, magyar minisztereket kíván látni Bécsben, holott azok már szept. 11-én lemondtak, az ujakat pedig éppen azon befolyás megerősítettén nem engedé.

Somogy megyében Szántód és Zamárdi közt d. e. 11 órától d. n. 4 óráig magyar és horvát csapatok csatároznak.

P. H. 172. sz.

Jám, Kustil és Vojvodinez Krassó megyei falvakat Rác és Pliecz századosok, Udvarszállást pedig Maderspach őrnagy a fehértemplomi őrség élén megtisztítják a szerb felkelőktől, kik Bobalics vezérlete alatt Verseezet megtámadással fenyegették.

Közl. 119. sz. P. H. 180. sz. Szept. 25-én Mayerhofer Fehértemplomot Jellačić nevében önmegadásra hívta fel siker nélkül.

Szeptember 24. Vasárnap.

Kossuth Lajos Buda-Pestről Czepléd. Szolnok, Körös és Keskemét felé indul, szónoklata hatalmával, tömeges fölkelésre buzdítani magyarjait.

P. H. 170. 172. sz. Közl. 108. sz. A d. e. ülésben Kossuth ekkép nyitá meg a beszédek sorát: „Lelkemben felvagyok” nygomond „indulva azon gondolattól, hogy egy 40—50 ezer potom ember bejö az országba, s úgy szólván kardvágás nélkül foglalja el az országot. Én nem érzek magamban annyi erőt, hogy ezt türjem: egy fél óra mulva mint a miniszterelhök által kiküldött biztos megyek a vasuton s megkezdem Czeplédnél felhívni a népet, hogy tömegestül fegyverbe szálljon, s így megyek tovább faluról falura, és vagy nem látnak önök többé, vagy látnak, mint utóesapatát oly seregnek, mely maga is képes lesz semmivé tenni azon gyalázatos rablócsordát.” Ezután egy pár indítványt tesz, hogy t. i. a képviselők hasonló ezélből oszoljanak szét, mindenki azon vidékre, hol a népre befolyása

van, s aztán, hogy a karzat menjen a Duna bal partjára a városi néptömeggel egyesülve, s kövekkel, kaszákkal verjék vissza Jellačić-ot, ez alatt a boltokat be lehet zárni. Ez időtájon történt, hogy Kossuth egy képviselő által utlevelet kéretett magának Batthyánytól valami megbizással Franciaországba, ki azonban „nehogy őt ott is kompromittálja“ a kérelmet megtagadá. (C s e n g. 185. l. Szem. III. 65. l.)

Szeptember 25. Hétfő.

Ferdinand király a hivatalos Wiener Zeitungban nyilatkozványt intéz Magyarország lakóihoz. „Magyarhonban a polgárháboru minden oldalról kiterjedéssel fenyeget.“ Hogy a veszélyes helyzetnek vége szakíttassék, „az anarkhia félelmei eltávolíttassanak“, s a vérontás megakadályoztassék, Gróf Lamberg Ferencz tábornagy neveztetik ki az országban lévő, bármily néven nevezhető fegyveres csapatok főparancsnokának s rendkívüli kir. biztosnak, kinek kötelessége a további villongásnak elejét venni s a törvényes rendet kivált az északi részen helyreállítani. Az országban lévő hadsereget Lamberg irányában engedelmességre intvén a Fölség, figyelmezteti katonáit, hogy „a magyar miniszterium és a horvátországi bán parancsa alatt álló csapatok közti harezot semmi esetre sem engedi meg, s mindazoknak, kik enmagukat zászlóik elhagyására esábittatni engedék, tettüket megbánva, a visszatérésre s királyuk iránti kötelességök teljesítése“ parancsoltatik.

K ö z l. 132. sz. P. H. 181. sz. A nyil. még P e j.-nál 139. l. és S a m m l. 5. l.

A verseczi nemzetőrség a Blomberg ezredes katonái által Allibunárról kalauzolt szerb felkelők (mintegy 800 ember) támadását megelőzve, Boros székely főhadnagy vezérlete alatt az ellenséget Vlaikevecz felé megrohauja s ágyulövéseivel megszalasztja.

K ö z l. 118. sz.

A szeged városi lakosság távolból egy ökörcsordát rácz csapatnak vélvén, népfelkelést rendez, s a helybeli szerbek ellen kegyetlenkedik. Végre a honvédek lecsillapítják a hühöt.

Vah. II. 51. l. Hasonló eset történt ez időtájon Beszterezén, hol a szászok félreverték a harangot, s fegyvert ragadtak „egy csorda marha“ közeledésére, melyet toronyból vizsgálva, ellenséges magyar csapatnak láttak. (P. H. 181. sz.)

Szeptember 26. Kedd.

Ferdinand király Schönbrunnban levelet írt Batthyány miniszterelnöknek, kapcsolatban küldvén Majláth György országbiróhoz intézett rendeletét, mely szerint ez utóbbik a királyi helytartói tiszt ideiglenes vitelével megbizatik, és az országgyűléshez szóló leiratát, melyben ez december 1-sejéig elnapoltatik, — meghagyván Batthyáynak, hogy mindkét okmányt ellenjegyezze, s azok végrehajtására a szükséges lépéseket tegye meg.

A levél Függ. I. 531. l. E levelet Lamberg hozta le Budára, s ennek meggyilkoltatása után küldte meg Kossuth Batthyáynak. Ez Jellačićhoz ment a levéllel, hogy meggyőzze őt arról, miszerint a fejedelem nem fegyverrel, hanem békés úton kívánja eligazítani a bonyodalmakat, s hogy e szerint a bánnak meg kell szüntetnie a király újabb rendelete vételeig az ellenségeskedéseket; mire azonban Jellačić nem hajlott. Aztán haladék nélkül Bécsbe sietett a miniszterelnök, hogy ott a kapott rendeletek törvénytelenységét kifejtse. (különösen, hogy helytartót a törvény nem ismer, s a költségvetés tárgyalása előtt az országgyűlést nem lehet berekeszteni), s megakadályozza, hogy Lamberg időközben történt meggyilkoltatása valami állampártás véghezvitelére fölne használtassék. (Batthy. levele P. H. 191. sz.) Majláth hasonló szellemben működött. „Mihelyt“ ugymond maga, a felsőtábla nov. 1. ülésében „hitelesen értesültem az iránt, hogy a nádornak lemondása után a helytartói hivatal személyemre ezéleztartott ruházhatni, mulhatlan kötelességemnek ismertem azonnal Bécsben személyesen megjelenni a végett, hogy az el nem fogadhatás törvényes okait az illető helyeken előadhassam, s minden ez iránt netalán teendő további lépéseknek ideje korán elejét vegyem. Ez sikerült is.“ (Közl. 145. sz.) Majláth távollétében egész október alatt Perényi vitte a felsőtáblai elnökséget.

Somogy megyében Marczali és Boronka közt a megyebeli nemzetőrök horvát csapatokkal győzedelmesen csatároznak, s foglyul 118 embert, zsákmányul pedig 242 lovat s 95 szekeret nyernek.

Közl. 147. sz. (hol a somogyi táborozás szept. 15-től 30-ig hivatalos pontossággal leiratik.)

Szeptember 27. Szerda.

A képviselőházban d. e. 10 órakor Jellačić elfogott levelezése szönyegen, melynek érdekesebb darabjai felolvastatván, a ház többek közt megérti, hogy a bán ismételve pénzt kér a bécsi hadügyminisztertől, s Kulmer horvát minisztert is „arany és határozott (es. k.) nyilatkozmány“ küldésére sürgeti. Éjjeli 11 órakor pedig az új miniszterium (l. szept. 17.) meg nem erősítése, Vay Miklós miniszterelnöknek kineveztetése jelentetik be a háznak s ezen kívül két kir. leirat német nyelven szept. 25-ről, melyekben Lamberg Ferencz kineveztetése a magyar néppel és a katonasággal közöltetik. A ház Kossuth indítványára, (ki jelenté, hogy vidéki körútjában mintegy 12 ezer embert gyűjtött össze, kik az ellenség elébe kiindultak), elhatározza, hogy mintán Lamberg kinevezése miniszteri ellenjegyzés nélkül történt, s e szerint törvénybe ütköző: az „érvénytelen és semmit érő,“ minek következtében Lamberg irányában az engedelmség megtiltatik, másként esekelvök „az alkotmány és nemzeti szabadság felfogatásának bünébe“ esvén. Egyszers-mint „a miniszterelnöknek s a honvédelmi bizottmánynak“ meghagyatik, hogy az ország s alkotmány védelméről gondoskodjanak, s e határozatot a legsietősebb uton közöljék a hatóságokkal és katonasággal.

Közl. 111. vagyis szept. 29. sz. (rövid közlemény a szept. 28. sz. végén is.) P. II. 172. 173. sz. A határozat még Szil.-nál F. Tört. 163. l. s Frey-nál II. 113—117. l. Batthyány Lamberg kineveztetéséről értesülve, kijelentette, hogy azt ellenjegyezni fogja, miután Lamberg közvetítése által a kiegyenlítést s a forradalom meggátlását még lehetségesnek tartá, és mielőtt elhagyá Pestet (szept. 27. d. u.), megígértette a befolyásosabb képviselőkkel, hogy e dologban addig, míg ő vissza nem érkezik, nem fognak határozni. (Horváth S. Ludw. Batth. 50. l.) E terv meghiusult. Alig hagyta el Batthyány a várost, Jellačić-al találkozandó, midőn Lamberg megérkezvén Budára, este 31 képviselő (ezek közt Kossuth és Madarász L.) felszólítja az elnököt, hogy tartson azonnal ülést. különben a házára háramolható veszedelemért őt teszik felelőssé. Az ülés megnyilván, először is Madarász emelt szót s bazaarulóknak nyilvánítá azokat, kik Lambergnek engedelmeskedni fognak, mire a karzati közönség oly formán nyilvánítá tetszését, hogy

az elmök kiürítettéssel fenyegetődött. — V a y a neki szánt miniszterelhökséget nem fogadá el s tovább is megmaradt királyi biztosi hivatalában. (A főkörm. lev. K ö v.-nál okm. 120. 1.)

A „r o m á n n e m z e t” — populus Romanus — Erdélyben nyilatkozatilag kijelenti, hogy a Fölségnek nemzetörséget illető rendeleténél fogva „önvédelmére és a közbiztonság tekintetéből“ fölfegyverkezik, s azok ellenében, kik ebbeli szándékát gátolni törekszenek, védeni fogja önmagát. V. ö. okt. 21. decz. 28.

A latin nyelvű nyilat. K ö v.-nál okm. 76. 1. — K e m é n y N. E. Vesz. 46. 1. Ezen okmány azon gyűlésről adatott ki, melynek egyéb dolgait szept. 16-áról már említők. Ugyanazon gyűlés hagyta meg a nemzeti bizottságnak, hogy Erdélyt ossza fel praefecturákra s D a c o - R o m a n i á n a k vesse meg alapját. A románok ez irányu tervezkedéseiről sok érdekest tud Kővári E. T. 109—114. 143. 1

Szeptember 28. Csütörtök.

L a m b e r g Ferencz tábornok s királyi biztost, a felbőszült utczai néptömeg Buda-Pesten a lánchíd közepén á. u. 1—2 óra közt némely nemzetőrök védelmezése daczára megrohanja, s kegyetlenül kivégezi. V. ö. s e p t. 25. 27.

K ö z l. 111. sz. P. H. 173. 174. 175. sz. F r e y H. 117. 1. P a l. 87. 1. S z i l. F. Tört. K ö v. E. T. 83. 1. Mint mondják, Lamberg már előző nap Budán volt, s rendeleteket osztott szét a katonaságnak. Szept. 28. Batthyányt várták vissza a táborból, egymásután érkeztek különböző hírek, majd hogy a harez folyik, majd hogy Jellačić békét kötött. A lakosság a köztérekén, a fehérvári uton, a G e l l é r t h e y e n gyűlöngött, ágyumorajt és seregmozdulatot figyelve. Ily feszült hangulat nyomása alatt terjedt el a hír déltájón, hogy Lamberg, kiről a hírlapok napok óta írnak, s a képviselőház határozott, a városba érkezett. A dobok verettek, a nemzetörség fegyverhez kapott, az izgatottságot növelé azon látmány, hogy Budán a várbeli főörhelyen két ágyu közé egy eseh tűzör állíttatott ki. Hire terjed, hogy Lamberg már elfoglalta a várat, a kapukat bezáratja, s nemsokára átjö Pestre, feloszlatni a nemzetgyűlést. „Halál az árulóra, nem illanhat el a gazember!“ kezdé kiáltani a tömeg. Lamberget balsorsa épen ekkor hozta az utczára. Hrabovszkytól kiindult s a lánchíd felé tartott Ennek közepén a kaszákkal, rudakkal, s puskával fölfegyverzett tömeg előtt habozás nélkül bevallja kiltét, mire egy dőfessel nyakán megsebesítettik, s bérkocsijából kiráztatik, Lamberg kéri a népet, hogy „bocsássa Kossuthhoz, vagy a kép-

viselőházba!" Mind hasztalan; legyilkoltatik. Az irtózatosan átszurdalt és vagdalt hullát vérszomjas emberek a Károlykaszárnnyába huzdolták, honnan azt 1849. febr. 1-én *Windischgrätz* felásatva nagy pompával takarította el. A halottnál a szept. 26-ki kéziratok találtak. Éjszakára a város kivilágított a zavargások eltávoztatása végett, s *Lanberg* katonáinak támadásától tartva, a nemzetőrség kiállított. A képviselőház e nap reggeltől d. u. 2. óráig zárt ülésben tanácskozott. Ekkor nyilvános ülésre alakulván, némelyek a vész színhelyéről a terembe tódultak s egy idegen beszélni kezdé, hogy a Budára átrendelt ágynkat visszatartóztatta. A betódult egyéneket s az idegent azonban kiutasítá az elnök, a zárt ülés határozatát kimondá (l. alább), s az utcai gyilkosság fölött rosزالását jelenté ki. Másnap a ház határozatilag kárhoztatta a véres tettet, s elkövetői ellen *Kossuth* indítványára bünvizsgálatot rendelt, mire annyival inkább szükség volt, miután úgy látszott, hogy a pestvárosi hatóságot e napon egészen elhagyta eszmélete és erélye. A *Közlöny* szept. 29. száma élén irtózattal szólott a politikai gyilkosságról. „Gróf *Lanberg* nem a becsület mezején esett el“ ugymond egyebek közt, „hanem elesett úgy, mint a legelvetemültebb ármány által felzaklatott népbosszu áldozata... Őszintén fájjaljuk azon férfiú gyászos végét, ki szolgálati készségében urának s honának talán becses szolgálatot vélt tenni, midőn oly missziót vállalt el, melyet a jó hazafi sem törvényesnek, sem természetesnek nem ismerhet.“

A képviselőház d. u. 2. órakor, a f. h. 22-én kinevezett bizottság három jelenvő tagját, u. m. *Kossuth* ot, *Nyáry* t és *Zsemberit*, miután *Batthyány* a fővárosból *Velenchébe* (*Fehérm.*) utazott s a kormányt nem viheti, a közesend fenntartásával, „azon rendetlenségek és véres bosszuk eltávoztatása végett,“ melyek legujabban előfordultak, megbizva, hatalmat adván nekik, „minden oly intézkedések sikeres megtételére, melyet jelenleg az ország állapota kíván.“ V. ö. okt. 8.

Közl. 112. sz. E bizottságba a ház okt. 1-jén még *Szemerét* és *Mészáros* t (ki időközben a délvidékről haza érkezik), a felsőtábla pedig okt. 3-án a maga részéről *Perényi Zsigmond* ot, id. *Eszterházy Mihály* t, *Somsi* ch *Pongrácz* ot, *Józsi* k a *Miklós* t és id. *Pázmány* d *Dénest* küldi ki. Az államtitkárokra nézve pedig szept. 29-én határozzatik, hogy a bizottmánynak engedelmeskedjenek.

Perczel Antal, nemzetőrségi őrnagy, *Baranya* megyében *Oroszlón* *Roth* tábornok podgyászát elfogja. Zsák-mány: 189,600 puskatöltés, 80 fegyveres határőr, s 16 két lovas szekér.

Közl. 113. sz. P. H. 175. sz.

Szeptember 29. Péntek.

Sukorói ütközet. Jellačić bán (30 ezer ember s 58 ágyu) Mógam. k. altábornagy jobb szárnyát, hol 3500 emberrel Mühlbock ezredes áll vala, d. e. 9¹/₂ órakor Pákozdt felől megtámadja, oly ezélből, hogy a Velenceze-tónak szorítsa. A magyar had azonban bátran megállja a tüzet s három ízben veri vissza a Kempen-osztály támadását, midőn a Sukoró előtt fölényre jutott középpel (4500 ember) Holsche vezérőrnagy is a jobb szárnya támogatására nyomul. A bán ekkor (d. u. 2. óra) Székes-Fehérvárra visszahúzódik. Mógam tulnyomó ellenséges erőttől tartva, estére szintén odahagyja állását s Martonvásárra vonul, miközben némely tüzérek egy magyar lovas osztályt ellenségnek véelve, erre parancs nélkül rátűzelnek, miből kölesönös lövöldözés és rendtelenség fejlődik ki. Kitüntek Makk tüzérfőhadnagy és Kohlmann József százados, ugy szintén Ivánka őrnagy, ki vigyázatlanságból foglyul esik stb. Veszteség részünkön 8 halott, s 37 sebesült, a horvát-osztrák részen holt és sebesült összesen mintegy 100.

Rüst. I. 97. l. Klapk. Nat. I. 40—43. l. Görg. I. 30. 35. 60. l. Közl. 114. sz. P. II. 175. 176. 179. sz. Frey II. 129—131. l. Szil. F. Tört. 166—170. l. Vah. I. 61. l. A képviselőház okt. 1-jén a magyar seregnek vitéz magatartásáért elismerését nyilvánítá, Kohlmannak pedig, ki a táborkarnál tett igen fontos intézkedéseket, „mint-hogy (a bánáti táborból) áttétele nem járt anyagi áldozathozatal nélkül, annak némi pótlékául“ köszönete jeleül 500 db aranyat határoz kifizettetni. — A magyar táborban, melynek vezérsége Telekiről szállott Mógára, Batthyány is jelen volt, keresvén ott Lamberget, de miután nem találta, s azt hitte, hogy Jellačić táborában leend, Mógam beleegyezésével Bubna őrnagyot küldte át oda, (szept. 27-én), oly utasítással, hogy Lamberget még azon éjjel Batthyány nevében találkozóra kérje fel. Bubna Lamberget természetesen nem találta ott, hanem azon reményben, hogy Lamberget ezalatt megérkezendik, a miniszterelnök előleges tudomása és helyeslése nélkül egy napos fegyverszünetet eszközölt ki. Szept. 30-án a magyar sereg ellenállása által meglepetett bán maga kéretett néhány napi fegyverszünetet, melyet Mógam, ki új csapatokat várt, helybenhagyott. A bán e végett Ivánkát szabadon ereszté. A fegyverszünet három napra kötöttet, oly feltétel mellett, hogy állomását mind a két ellenfél megtartsa. Jellačić azonban a feltételt nem tartotta meg. Mint okt. 6-ról maga írja Dahlen altábornagyhöz „működései vonala ellenséges

befolyások által veszélyeztetve kezdett lenni. Budát fölszoreléseivel bevenni lehetetlen volt, minthogy a magyar csapatok vakbuzgósággal küzdének az enyéim ellen. Én tehát az ellenféllel kötött három napi fegyverszünetet arra használtam fel, hogy Győr felé egy oldalfordulatot (Flankenbewegung!) tegyek, hogy így biztosabb tért nyerhessek, és segítséget vonhassak magamhoz.“ (Jell. levele P. H. 190. sz.) Mire a fegyverszünet ideje letelt, az elámult magyar sereg csak hült helyét látta a gyors lábu bánnak, ki okt. 6-án már Győrben ütötte fel hadiszállását, (P. H. 174 sz.), homán harmadnapra ismét tovább M.-Óvárig hátrált. Ez oldalfordulat azonban a bán hadiképzetségü tiszteli önérzetét is szégyennel borítá el, s bár, a dolgok ezen változásáról Bécsben semmit sem tudva, az okt. 3-ki leiratban Jellačić magyarországi főhadparancsnoknak és fővezérnek már kinevezve volt, mindazáltal később döntő körökben belátták, hogy bár Jellačićnak minden szabad és elnézhető, de e téttel a katonaság előtt mint fővezér lehetetlenné tette magát, s ekkép a főparancsnokság Windisehgrätzre ruháztatott. (l. okt. 16.) — A bán e perfid mozdulata következtében Roth és Philipovich tábornok hadteste fedezet és támadás nélkül maradt s a fő erőtől eserbe hagyatva, mint látni fogjuk (okt. 7.), rövid nap kénytelen volt letenni fegyverét.

Miavánál Vojnics Lajos őrnagy, Hurbán szláv főnök csapatát szétrobbantja.

Közl. 123. sz. P. H. 174. sz.

Szebenszék az unióról semmit sem akar tudni, a magyar kormánynak nyíltan felmondja az engedelmisséget, s volt pesti képviselőinek hazajövetelükért (l. szept. 19.) köszönetet szavaz.

P. H. 180. sz.

Szeptember 30. Szombat.

Görgei Arthur őrnagy Zichy Jenő grófot, kit Adonyánál a felbőszült nép körmei közül kiragadott, a Csepelszigeten rögtönítelő haditörvényszék elibe állítja, s itt, Lórén, azon okon, hogy „a haza ellenségeivel egyetért s tetteleges részt vett a délszláv lázadásban“ halálra ítéltetvén, felakasztatja.

Görg. I. 8—29. l. (hol Görgei igen terjedelmelen akarja igazolni eljárását). Közl. 117. (okt. 5.) 121. 122. sz. P. H. 179. sz. Szil. F. Tört. 170 l. F. Férf. 12. l. Szem. I. 11. l. V. ö. okt. 4. — Vahot (I. 43. l. III. 16. l.) és Kővári a napot szokásuk szerint elhibázzák, valamint a Függetlenségi harez írója is téved, midőn a kivégez-

tetést okt. 1-re Ujfaluba teszi. — A még adminisztrátor korából gyűlött Zichy-nek a hadi törvényszék előtt minden bűne az volt, hogy kocsijában ruhái közt a szept. 22. nyilatkozmányok nyomtatott példányai találtak s Roth táborába Kálozdra utazott Székes-Fehérvárról (hol Jellačić irányában kitüntető nyájasságot tanusított), egy levéllel, mely így hangzik: „Roth cs. k. tábornok dandárvezérhez. Tábornok ur! Gr. Zichy Jenő ur megkeresése folytán rendelem, hogy a gróf urnak sauve-garde adassék s általában minden oltalom nyujtassék. Székes-Fehérvár 1848. szept. 27-én. Jellačić m. k. altbngy.” A kivégeztetést Pesten okt. 2-án következő falragasz tudatá: „Az árulók így bünhődnek. Gróf Zichy Ödön (igye) fehérnegyei volt adminisztrátor, szept. 30-án 1/2 9 óraker Csepel-szigetén mint a haza ellenségeivel szövetkező hazaáruló kötélllel kivégeztetett.” (P. II. 179. sz. és Szil.-nál). E megdöbentő fellépés az egész hazában hihetetlen mértékben ragadta Görgeire a figyelmet. Mint Lambert meggyilkoltatásáról, ugye kivégeztetésről is a véres tettekben gyönyörködő nép számára csakhamar verszetek és ponyvairódmalmi termékek készültek, s míg felsőbb körökben a határozatlanok előtt Görgei rémképpé vált, a nép szemében ugye tünt fel, mint a forradalom hőse, ki vérrrel is kész áldozni a szabadságnak. Zichy lefoglalt ingóságai később egy szemnyes tette adtak alkalmat, melynek érdekében Kazinczy Gábor 1849. márcz. 17-én interpellálta a kormányt. (A Madarász bűnrészességét a drágaságok meglopásában lásd a Közöny egykoru számaiban, ugye szintén Honv. 9. 71. sz. Lev. II. 25--27. l. és Szil. F. Tört. 344—348. l.) Mi ez ügyet részletesen nem fogjuk tárgyalni.

Somogyban Sz. Györöknél a megyebeli nemzetőrök horvát csapatok ellen esatároznak s azokon győzelmet és jelentékeny zsákmányt (201 szekér, több mint 600 ló) vesznek.

Közl. 147. sz.

Mayerhofer ezredes Karloviczon közhírré teszi, hogy őt az alvidéki „mindkét főhadparanesnokság tehetetlensége folytán a kilátásban lévő vajda távollétében, Jellačić bán a horvát-szerb szövetség természeténél fogva megbizta a határőri ezredek s a szerémségi és bánági zászlóaljnak njra szervezésével,” hogy a szerb nemzet ereje kifejtessék s a magyarok ellenében megvédessék. Müködése oda lesz irányulva, hogy a szerb nemzet a császár által kimondott alkotmányos szabadságban részesüljön s régi kiváltságait visszanyerje stb.

A hirdetm. töredéke Serb. 193. l. Mint láttuk (szept. 20.) a cs. k. ezredes tevékenysége délen már rég óta megkezdődött, s fentebbi

szavaiban azt akarja mondani, hogy miután az érsek Sztrati-mirovicsot a fővezérségtől elmozdította, egy időre ő veszi azt kezébe. (V. ö. szept. 12.)

Oktober 1. Vasárnap.

Batthyány Lajos a kormányról s képviselői állásáról lemond.

Horváth S. Gr. L. Batthy. 51. l. Itt van közölve Batthyány levele (németben), melyet egész terjedelmében átveszünk: „A magyar képviselőháznak. Épen most vettem hírét a képviselők utolsó határozatát nyomban követő gonoszságnak, gr. Lambert borzasztó meggyilkoltatásának; e tény minden a hon javára tett fáradozásaim sikerét különben is meghiusítá, úgy, hogy majdnem fölöslegesnek látszik, midőn ezennel tudtul adom, hogy rögtön letettem hivatalomat, melynek főrvényes hatáskörét nyirbálni (schmälern) a képviselőház ismételt ízben kötelességének tartá. Azonban nyiltan ki kell jelentenem, hogy ámbár e pillanatban visszalépek, benső meggyőződéseim szerint jogom van megvárni, hogy ezen lépésemet senki ne tulajdonítsa sem a haza-szent ügye iránt való közönyösségnek, sem semmiféle önző aggályoskodásnak, hanem a joggal megvart bizalom hiányának, mely hiány a házat oly utra vezette, hová a törvényesség iránti tiszteletből, melyhez hivatalos állásomat s cselekedeteimet mindig fűzém, nem követhetem, s nem is fogom követni. — Egyszersmint lemondok képviselői állásomról. Bécs 1848. okt. 1. Gróf Batthyány Lajos.“ E rendkívül érdekes levél a képviselőház nyilvános ülésében és naplójában soha meg sem említettett, s az egykoru lapok, tudtomra, szintén teljesen hallgattak róla. Azonban úgy látszik, zárt ülésben sem vétegett elő, s így förtémt, hogy azok, kik a titokba beavatva nem voltak, el nem tudhatták képzelní, miért nem jön vissza Batthyány Pestre. Ezek közül az okt. 6. ülésben Mártonfy képviselő interpellálta az elnököt: „Tudjuk“ ugymond „hogy Batthyány miniszterelnök Bécsbe távozott, de arról, hogy mily minőségben és miért van Bécsben, a ház értesítve nincsen. Ha ő mint magánember van Bécsben, az ellen nincsen szóm, de ha úgy van ott, mint miniszterelnök: e részben... felvilágosítást kérek..., nehogy oly gyanu ébredjen, mintha a miniszterelnök talán oly alkudozás végett volna Bécsben, melyről beszélni szégyen s mélybe ereszkedni bűn volna.“ Erre Pázmándy azt válaszolja, hogy Batthyány feltételekhez kötötte a második miniszterium megalakítását, melyek Bécsben nem fogadtattak el, és ott Vay Miklóst bízták meg új miniszterium alakításával, „ideiglenesen pedig mint minden más alkotmányos országban lenni szokott, meghagyatott gr. Batthyáynak, hogy vigye addig a miniszterelnökséget és a felülről érkezendő parancsokat ellenjegyezze. Most gr. B. ilyen állapotban távozott el a táborba, ily állapotban távozott a táborból Bécsbe;“ hogy

mit esinál Bécsben, azt ő sem tudja, de ez nem is szükséges, mert a honvédelmi bizottmány viszi a kormányt, s erre Batthyáynak nincs befolyása. (Közl. 120. sz.) Végre nagy sokára nov. 9-én jelenti az elnök a háznak, hogy Batthyány képviselői állásáról is lemondott (hogymikor? elhallgatja) s helyébe új választást kell elrendelni (154. sz.) Ez meg is történt, minnek folytán Batthyány újra megválasztatott s december elején ismét megjelent a képviselőházban, hol a kormány oldal és karzat hangosan nyilatkozó nemtetszéssel fogadá. (Horváth S. 29. l.)

A Fehértemplomból kiindult Rácz és Pliecz századosok (3 század s 4 ágyu) a szerbek táborát Vraesc-gajnál korán reggel megtámadják s d. e. 10. óráig tartó kölcsönös ágyu- és puskatüz után szétkergetik. Déli 12. óra tájon azonban, a micink miután a Karason túl és Palánkán tulnyomó ellenséges erőre bukkantak, Fehértemplomba visszahúzódnak. Részünkön a veszteség 1 halott s 2 sebesült.

Közl. 126. sz. P. H. 186. 187. v. ö. 181. sz.

A Jellačić-esal kötött fegyverszünetet l. szept. 29. jegyz.

Oktober 2. Hétfő.

Ghyezy Kálmán igazságügyi államtitkár Buda-Pestben a népfülkelési rendszabályok által igényelt törvényszünetet Magyarhon minden joghatóságainak, a váltótörvényszékeket is ide érte, megrendeli, kötelességül tevén a hatóságoknak, hogy ott, hol a népfülkelés már életbe lépett, minden törvénykezést függeszsenek fel és csupán a rögtönbirósági s oly rendőri és bünvádi ügyekben szolgáltatassanak igazságot, melyek a közbátorság, a személy- és vagyónbiztonság tekintetéből haladék nélkül intézkedést kívánnak.

Közl. 115. vagyis okt. 3. sz.

Lator, osztrák hadügyminiszter meghagyja Puchner nagyszzebeni hadparancsnoknak, hogy miután „Magyarország nyílt lázadásban van, s a monarchia épsége fenntarthatása végett fegyverhez kell nyulni,“ küldje egyik tábornokát bizonyos számú hadsereggel Nagy-Váradra, az ottani várnak azon esetre leendő biztosítása végett, ha a felkelők Pestről Nagy-Várad és Debreczen felé futnának. Továbbá értesíti arról,

hogy „a magyar miniszteriumnak minden lehető paranesa, mely a seregekre vonatkozik, mostantól kezdve semmi érvényességgel sem bír, s hogy a cs. seregeknek mindent el kell követniük, hogy a nemzetőrség léfegyvereztessék.

Latour Erdélyben elfogott levele Közl. 132. vagyis okt. 20. sz. ugyszintén P. H. 193. sz. és Köv.-nál Okm. 79 l. (okt. 3. hibás nappal).

Az erdélyi szászok emlékiratban kéri a Fölséget, hogy az általuk lakott területet (összesen 200 □ mértföld) Erdélyből kiszakítván, emelje Márkgrófságra. V. ö. jul. 3.

Köv. E. T. 85. l. A szászoknak politikai és vallási elszigeteltségre törekvésök már régebben is többször nyilvánult, habár a magyar királyok által nagylelkűleg adományozott föld, melyen a többi nemzetbeliek is, péld. az oláhok velök egyenjogúak voltak, soha sem volt kizárólagos birtokuk, s az Andráss — kiváltság alapján már az 1770. decz. 15-ki Productionale Forum Nagy-Szebenben kimondá: „terrae proprietatem ad hospites teutonicos haud transivisse, ac etiam hodie ad saxoniam nationem non pertinere,“ s e földet az erdélyi törvények is „fundus regius,“ „terra regia“ néven említik, de „Sachsenland“-nak sehol. A szász nemzet esküt tett a magyar és székely nemzettel való unióra (melyek köszönheti fennmaradását), számára a Lipótkormány s az 1791. erd. országgyűlés önkormányzatot s a legszebb jogokat biztosítottak, melyeket az 1848. törvényhozás érintetlenül hagyott. (v. ö. jul. 3.) — 1850. febr. 8-án történt az a lépés, mely a törtelemben ritkítja párját, hogy a szász egyetem Wohlgemuth és Bache Ede cs. k. biztosok előtt önkéntesen lemondott önkormányzatáról, s helyhatósági alkotmányáról; hogy pedig e botrány egyedül ne álljon, 1862-ben még azt is kimondá: „hogy az egyetem szerkezeténél fogva többé nem alkalmas megfelelni az újabb korban egy főtörvényszék igényeinek“, s ekkép igazságszolgáltatási jellemét is leteszi, mit Schmerling azon évi nov. 4-én helybenhagy. Ekkép pusztították el a szászok gyönyörű jogaikat, önként és saját kezökkel. (A szászok történelmi s jogviszonyait bővebben lásd M. O. 1861. évf. 193. 194. sz.)

Oktober 3. Kedd.

Ferdinand király Schönbrunnban „mély fájdalommal és megütközéssel tapasztalván, hogy a képviselőház Kossuth Lajos és társai által nagy törvénytelenésekre magát rávenni hagyta, sőt több törvénytelen végzéseit királyi akaratumk ellenére végrehajtotta, és közelebről a béke helyre-

állítására általunk kiküldött kir. biztosunk gr. Lamberg Ferencz tábornagyunk ellen, mielőtt ez a törvényes formában kiadott megbízó levelünket előmutathatta volna, f. é. szept. 27-én egy végzést hozott légyen, melynek folytán a nevezett királyi biztosunk egy a dühösségre fölhevült vad esoport által az utczán vakmerőleg megtámadtatott és irtózatosan meg is öletett,“ ezeknél fogva a Fölség a magyar országgyűlést szétosztásra parancsolja, nem szentesített határozatait semmiseknek nyilvánítja, Magyarhont és Erdélyt hadi törvények alá rendeli, s az összes magyarországi haderő teljhatalmu főparancsnokának, királyi helyettesnek és biztosnak Jellačićé bánt kinevezi. Ezen királyi rendeletet ellenjegyzí Récesey Ádám, kit a Fölség magának Réceseynek ellenjegyzése mellett e nap Magyarország miniszterelnökének nevez ki. V. ö. okt. 7.

Közl. 121. (okt. 9.) sz. P. H. 182. sz. A k. leirat s Récesy kineveztetése még Szil-nál F. Tört. 173. l. Klapkánál Nat. I. 46. l. Memoir. 401. l. Köv.-nál Okm. 82. l. Pej-nál 140. l. Samml. 5. l. és Frey-nál II. 147. l. E leirat, a mint tartalmából kétségbevonhatatlanul kitészik, rögtön azon benyomás hatása alatt készült, a mint Lamberg megöletett, s talán azon biztos hiedelemben, hogy mire a leirat Pestre érkezik, oda már akkor győztes serege élén Jellačić be fogott vonulni. — Récesy, (erdélyi születésű előregedett katonatiszt), annyira ismeretlen volt a képviselőházban, hogy a leirat vételekor ott előbb tudakozódní kellett felőle, hogy „vajh ki ő?“ Miniszterelnöksége történetét lásd okt. 6. jegyz. A leirat méltatását okt. 7. jegyz.

Székes-Fehérváron a helybeli polgárság Roth horvát-osztrák tábornok 1800 főnyi tartalékhadát, mely a városban a megfutamodott Jellačić élelemszereit és betegeit őrizte, azonban egyszersmint rabolt és garázdálkodott is, fegyvert ragadva, ügyes terv szerint megtámadja, s komolyabb összeütközés nélkül lefegyverzi. Szász Ferencz és Izmay János.

Közl. 126. sz. P. H. 187. 220. sz. (ez utóbbi helyen Izmay-nak köszönetet szavaz a honv. biz.)

Zalamegyében Kis-Kanizsa és Szent-Mihálynál Vidos nemzetőr-parancsnok Nugent illyreivel puska-tűzet vált, mely alkalommal Szent-Mihály felgyujtatik. Másnap a kanizsai nemzetőrök a Kis-Kanizsán maradt 50 illyrből 46-ot leöldösnek.

P. H. 183. sz.

A r a d o n a várba nyomulni törekvő S c h w a r z e n b e r g-
uhlánoknak a nemzetörség ellenszögzi magát, s ezzel a vár és a
város közt a nyílt egyenetlenkedés elkezdődik. Másnap

Oktober 4. Szerda.

B e r g e r altábornagy, a várparancsnok, felszólítja Arad-
várost, hogy nemzetörségével a fegyvert rakassa le, Máriássy
őrnagy önkénteseit a határból távolítsa el, s nyilatkozzék: „a
császárral akar-e tartani, vagy a provisorius kormánynyal?“
V. ö. okt. 8.

P. II. 186. sz. Vah. III. 15. l. Klap. Nat. II. 145. l. Máriássy
parancsnoksága alatt ekkor 5,550 ember és 230 ló állott, a várörség
hadereje pedig, hivatalos tudósítás szerint (F. Z. 243. l.) 1,381 ember
és 207 ló vala, egyelőre csak 30 napi élelemmel ellátva. — A Schwa-
rzenberg-uhlánokat (147 ember), mint ugyanezen forrásból tudjuk, a
magyar kormány Gallicziába rendelte, az uhlánok azonban, megtagad-
ván az engedelmességet, a vár védelmére nyomultak elő.

K o s s u t h, honvédelmi bizottmányi tag, S z e g e d e n óriás
néptömeg jelenlétében harezra buzdít. Leirhatatlan lelkesedés.

K ö z l. 130. sz. Itt van közölve K. ez alkalommal tartott roppant
szónoki hatású beszéde. Ugyan ez megvan F r e y n á l is II. 152. l. mint
szintén L e v. -nél I. 44. l. A beszéd, mely nines tulzás nélkül, így kez-
dődik: „Szegednek népe, nemzetem büszkesége, szegény elárult hazám-
nak oszlopa, mélyen megilletődve hajlok meg előtted.“ Átalában K o s-
s u t h igen értett nemzeti büszkeségünk simogatásához s kevés szóval
igen sok hízeltgöt tudott mondani, mi a nagy tömegnél soha sem
téveszti el hatását. Így mondá (és sokkal méltóbban) 1849. jul. 18-án,
midőn A r a d r a utazott, a tisztelgő aradiaknak: „Boldognak érzem
magamat e határon, mert szent földre léptem . . . Közmondássá teszem
az állhatatosság jellemzéseül, „állhatatosak mint az aradiak.““
(H o n v. 178. sz.) A nemzetnek azonban, miután vezetői arról győzték meg,
hogy J e l l a c i c és a reakezio egyéb eszközei a magyar fajt kiirtani,
hazánk földét és szabadságunkat elragadni akarják, (mert ez volt alapér-
telme minden harezra buzdításnak), nem volt szüksége oly üres diesérge-
tésekre, melyekkel sokan szemben illették, annyival kevésbé, mert Kos-
suthot, bár merre fordult, mindenütt k é s z e n várta már a lelkesedés.
De az egész izgatás, mely tömeges felkelésre irányult, ekkor egészen
felesleges is volt. Kossuth és a kormány mi hasznát vették volna egy
óriási népfelkelésnek, oly vidéken, melyet közvetlen nem fenyeget az
ellenség? Hogyan tartott volna fegyelmet e tömegben, melyet rendes
foglalkozásától elszólított, zsolddal pedig el nem látott? A következők
megmutatta, hogy az innen-onnan Pest felé megindult népesapatoknak

a honv. bizottmány sem fegyvert, sem öltönyt, sem alkalmas tiszteteket nem tudott adni s azokat félutról vissza kellett hazájukba küldenie. Az akkori körülményeket szorosabb szemügyre vévén, úgy látszik, hogy Kossuth ezen vidéki útja ismét (v. ö. szept. 24.) a hadi eseményekkel állott közvetlen összefüggésben. A szept. 29. harez folyamáról óráról órára gyors futárok hozták a fővárosba a hírt, mint az e napi képviselőházi beszédekből kitünik. A harez kimenetele nagyon bizonytalannak tartaték, annyival inkább, mert falragaszok hirdették (d. u. 3 óra), hogy „néhány“ tábornokok nem akarnak harezolni. Kossuth a házban folyvást védelmi és fegyverkezési tárgyakról beszélt s azt is felemlíté, hogy kevés az ember a kormányban, a státustitkárokat is fel kellene venni, mit a képviselők helyeselték. E nap és a rákövetkező éjjel számos gazdag polgár kincseivel együtt elfutott Buda-Pestről. A másnapi (szept. 30.) képviselőházban (d. e. 10. óra) már Kossuth nem jelent meg. A s u k o r ó j i harez kimenetele tudva lett, s azt, miután rendetlen visszavonuláson végződött, egyelőre nem lehetett győzedelemnek venni. Az elnök beszédén a képviselőházban, bár biztató akart lenni, keresztül látszott az aggodalom, kijelenté, hogy a főváros védelmére a néptömeget kell fegyverezni, s itt igen rövid idő alatt ütközetet várt. Majd nyomatékkal emelé ki: „Azon nem várt esetben, ha itt elvesztenék az ütközetet, azt fogom tenni, mit a körülmények javasolnak, kik itt leszünk — összefogunk jöni, mert a nélkül hogy mindent meg ne próbáljunk, Pestet elhagyni nem fogjuk. — Ha elhagyta a nádor, elhagyta a többen, én elhagyni nem fogom“ stb. (Közl. 114. sz. az utóbbi tételt, szórt sorokkal szedette az elnök s Szemere szerint Kossuthra czéltott vele). Okt. 1-én és 2-án Kossuth szintén nem volt látható Buda-Pesten s e napokról a honvédelmi bizottmány rendeletei Szemere, Madarász, Pálffy stb irtak alá. Kossuth az alföldi városokon át, mindenütt harezra buzdítva, végre okt. 4. d. u. 3. órakor szakadatlan esőben Szegedre érkezett. „Mi“ ugymond Szemere „kik akkor ideiglenesen a kormányt vittük, kénytelenek voltunk Kossuthnak futárt küldeni utána, hogy ne menjen már messzebb, hanem jöjjen vissza. És így jött vissza okt. 7-én, midőn Jellačić már Pozsonynál állott; — de miután lakásából minden ki volt hordva, — világos bizonyosság arra nézve, hogy Kossuth menekült, — kénytelen volt vendéglőbe szállani“ (i. h.). — Röviden semmi sem jellemezheti jobban e korszak két főhősét, mint az utóbbi napok eseményei. Jellačić közelgetésekor B a t t h y á n y elébe megy Székesfehérvárra; K o s s u t h fut tőle Szegedre. B a t t h y á n y Lamberg kineveztetést előre helyesli, a meggyilkoltatás után pedig Bécsbe a reakció torkába siet, hogy ott a törvénytelen ségek ellen óvást tegyen; K o s s u t h Lamberg kineveztetését előre kárhoztatja, a gyilkosság elkövettetése után pedig a tettesek ellen bünvizsgálat rendeltessék el. B a t t h y á n y nem vágyik hatalomra, de a veszély perczében óvást tesz, midőn a ház Kossuth indítványára a kormányt ki akarja kezéből ra-

gadni, s csak akkor hagyja oda távezáját, midőn a hatalmat, távollétében, tudta és beleegyezése nélkül, másra bizza a ház; Kossuth rábeszéli képviselőtársait, hogy a kormányt neki adják át, Lamberg megöletésekor azonban megalázódva ír rögtön levelet Batthyánynak, esdekelve kérvén, hogy siessen vissza Pestre, vegye magához ismét a kormányt, mert a hatalmat „a nép dühe“ készül átvenni, s ezt csupán egyedül ő tudhatja még fékezni (a levél Függ. I. 530. l.), — aztán pedig, bár köztudomásos volt, hogy a fővárosi néphez ő tud legnagyobb hatással szólni s bár azelőtt való nap jelenté a képviselőházban, hogy a kormányban kevés az ember, ott hagyja a kormány székhelyét, s távol vidékekre megy merőben felesleges munkát végezni!

A zichey dorfi nemzetörök Weize Napóleon százados vezérlete alatt Szent-János helységet Torontál déli részén megtámadják s ágyúzzák, mire a szerbek a helység egy részét felgyújtván a kukoricza-földekre húzódnak, innen pedig a nemzetörök rohama folytán rendetlen szaladásnak erednek.

P. H. 186. sz.

Görgei Arthur őrnagy Percezel Mór ezredes előhadával Fehérmegyében Táczról merész huszártámadással elveri a horvátokat. Veszteségünk 1 halott s 3 sebesült, a horvátoké 11 halott s több sebesült.

Közl. 120. sz. P. H. 181. sz. A hiv. jel. még Szil.-nál Forr. Tört. 171. l. Görgei Szólokban (1. jun. 13.) szeptember folyamán mintegy 700 főnyi mozgó nemzetőrséget szedett össze, melylyel e hó végén Csepel szigetét szállotta meg, feladataul tétetvén az ellenségre nézve az átkelést meghiusítani. Hogy e feladatát annál sikeresebben megoldhassa, előre felhatalmazást kért Batthyánytól, hogy az előfordulható engedetlenség, gyávaság és árulás büntetésére hadi törvényeket alkalmazhasson, mi neki meg is adatott, (v. ö. szept. 30.) sőt a kormány mindjárt megérkezése első napjaiban a Duna-Földváron állomásozó vegyes csapatot (Hunyady-csapat, némi lovassággal együtt) s e vidékbeli kaszás népfőlkelést is parancsnoksága alá helyezé (okt. 2.), oda módosítván feladatát, hogy Roth tábornok egyesülését Jellačić-csal akadályozza meg. Görgei ezen minőségben csak egy napig működött, s okt. 3-án a Roth elleni vezéréset Percezel Mórnak kénytelen átadni, kinek ő is alárendeltetett s kit a kormány a Zrinyi-csappal küldött az elszigetelt horvát tábor megsemmisítésére. Görgei azonban a honv. bizottmányhoz írott levelében már okt. 6-án kétségbe vonja Percezel „hadtudományi ismeretét.“ (Görg. I. 4—32. l. Görgei levele a h. biz.-hoz Mész.-nál 18. l.)

Október 5. Csüt.

Fehérmegyében Báránd pusztán, Roth tábornok előhada (mintegy 1500 ember) Perzel Mór ezredes és Görgei őrnagy által fenyegetett állásában, előbbiknek önként megadja magát.

Közl. 120. sz. Hiv. jel. még Szil. nál F. Tört. 171. l. V. ö. Vah. I. 43. l.

Kolozsvár a pesti kormánytól oltalmat és Vay helyett erélyesebb királyi biztost kér Urbán es. ezredes és Puchner hadparancsnok erőszakoskodásai ellen.

Köv. E. T. 85. l. Vaynak kir. biztossága alatt Erdélyben a legszomorubb állapot idéztetett elő. A magyar nép földönfutóvá lőn saját honában, s fegyvertelenül és védtelenül maradt, míg az oláhokat a szombeni kormány fegyverrel és zsarolási felbatalmazással látta el. A balásfalviak és Urbán ellenében mindekkorig semmi erélyesebb lépések sem történtek, s a garázdálkodás folyt háborítatlanul. Az erősségek, a katonai, kamarai, sőt a polgári hivatalok nagy része is a reakezióhoz szító egyénnel maradt megrakva, s e miatt több (péld. a marosportusi, dévai, gyulafehérvári) pénztárakat az ellenség ürítette ki. Az alsóbb hatóságok s magán egyének sürgetései, (péld. hogy Gyula-Fehérvár magyar várparancsnok hatósága alá helyeztessék, ugy a mint a törvény kívánja,) ép azon félszeg simogató politikánál fogva, melyet Magyarhonban is általában követett a kormány, mind eredménytelenek maradtak. Baldaeci főparancsnoksága szintén kevés jót eredményezett, miután minden intézkedéseit határozatlanság, bátortalanság, és erélytelenség jellemzé.

Lator bécsi hadügyminiszter Majthényi ezredest, Komáromvár parancsnokát felszólítja, hogy a vár kapuit Jellačić katonái előtt felnyitni kötelességüek ismerje. Majthényi a levelet okt. 9-én a honvédelmi bizottmánynak küldi meg.

L. levele P. II. 190. sz. s Frey nál II. 144. l. E levelet Jellačić Óvárról okt. 6-áról küldé meg lepecsételten Majthényihoz. (A várról l. tovább decz. 30.).

Okt. 6. Péntek.

Bécsi forradalom. A magyarokkal rokonszenvező bécsi nép nyilt fölkelésben tör ki reakezionarius kormánya ellen,

s midőn Latour hadügyminiszter Jellačić támogatására a vasuton egy gránátos zászlóaljat akar utnak indítani, az indóház körül felszaggatja a sineket, s az elindulást erőszakoló nassau ezreddel összeverekedik, miközben maga a gránátos zászlóalj is a nép részére áll. A városban hirtelen torlaszok emeltetnek, s az utcza-harezban a katonaság általán megveretik, vagy átpártol a felkelőkhöz. A halálra keresett miniszterek közül Latour elfogtatván, lámpásfára akasztatik, Wessenberg, Bach és Kranc az országgyűlésbe menekülnek, s tárezáikról lemondanak. Récesy elboesáttatását megkapja, s királyától az okt. 3. leirat visszavételét sürgeti. A Fölség, okt. 6. és 7. közti éjen, ismét elhagyja székvárosát.

P. H. 182—186: sz. Közl. 124. sz. A bécsi minisztérium, mint a Magyarországhoz küldött legfelsőbb rendeletek is mutatják, utóbbi időben teljesen letevé az álarozot, melyet eddig viselt, s nyíltan bevallá retrograd és reakezionárius irányát. A hivatalos Wiener Zeitung néhány nap óta megvetéssel és gyűlölettel utalt a nemsokára letiprandó magyar mozgalmakra. Növelte az ingerültséget, főleg Latour ellen, a Jellačić leveleinek közzé tétele, melyekből tisztán látható volt, hogy e két férfiú régóta egy célra dolgozik t. i. a máreziusi szabadság megsemmisítésére; s midőn pár nappal előbb a hazajövetelre kész magyar katonaság Bécsből Olaszországba indított, oly tüntetések történtek, melyekből a közlegő zivatar kitörése már sejthető volt. — Bécs ezután majdnem egy hónapig állott ellenséges lábón a Fölség katonáival, minek következtében mi időt nyertünk a hadi készülétekre. Récesy szintén elfogtatván, később az Anlában vallatás alá lőn vettette, s miniszterelnöksége történetét ez alkalommal így adá elő. Okt. 3-án hitták a Statast-Kanzleira miniszteri tanácsba, miután két nappal előbb a lemondott Eszterházy tárezáját elfogadni vonakodott, mivelhogy Batthyány nem akarta ellenjegyezni, valamint a szintén felajánlott hadügyi tárezát sem. A miniszteri tanácsban tudtára adaték, hogy a Fölség b. Vayt bizta meg új minisztérium alakításával, de míg ez megtörténnék, hogy az ügyek folyama fennakadást ne szenvedjen, a császár őt nevezte ki Magyarország miniszterelnökének. Miután „a hosszas katonai szolgálatban megszokta az engedelmességet . . . a kellemetlen manifestumot“ (okt. 3.) ellenjegyezte, de egyszersmint rögtön benyújtá elbocsáttatásért folyamodványát. Azonban Vay megérkezteig maradnia kellett, bár Ő felségét a manifestum visszavételére is kérte, mely kérelmét másolatban a pesti képviselőháznak is megküldé. Okt. 6-án 1¹/₂ órakor megkapta elbocsáttatását, de Kremsebe paranesoltatott az udvarhoz, a király paranesait ellenjegyezni Vay megérkezteig. (Récesy vallomásai P. H.

190. sz.). **Batthyány** Vay kineveztetését ellenjegyzé, Réceseyt azonban figyelmezteté, hogy „ne hagyja magát eszközül felhasználtatni egy készülendő státusesapára“, mit Récesey neki egyelőre meg is ígért (**Batthy.** levele Deákhoz i. m. 191. sz.). Okt. 9-én **Kossuth** az országgyűlésnek bemutatá Récesey lemondását, **Ferdinánd** német levelével (kelt **Sicharz-Kirchenben**, okt. 8.) együtt, melyben a lemondás elfogadtatik; mindazonáltal a képviselőház másnap (okt. 10-én) kinevezé a köztáblákat, kik Récesey ellen a keresetet megindítsák. V. ö. okt. 7.

Egy szerb csapat (körülb. 500 ember s 1 ágyu) **Szárcsa** falut **Torontál** déli részén déltájon **Botosh** és **Neusina** felül két oszlopban megrohanja s a lakosság és a kevés számn helyőrség ellenállását legyőzvé, elfoglalja és kirabolja.

P. II. 188. sz.

Okt. 7. Szombat.

A képviselőház az okt. 3. kir. leiratot, melyet eleinte (d. e. 11. órakor, midőn annak egyik nyomtatott példányára **Jellačić** írományai közt akadt) hajlandó volt koholtnak tartani, mintán a ház elnökéhez Récesey által hiteles példányban megérkezett, tárgyalás alá veszi, s **Kossuth** indítványára törvénytelen alakja és tartalmáért érvénytelennek nyilvánítja és elveti (esti 9. óra), ehhez képest **Jellačić** királyi biztos minőségének ellentmond, a neki engedelmeskedőket honárulóknak nyilvánítja, s kijelenti, hogy törvény értelmében (1848: 4.) addig el nem fog oszlani, míg az utolsó évi országos számadás s a következő évi költségvetés átvizsgálva s jóváhagyva nem lesz. Egyszersmint Réceseyt mint honárulót bűnvád alá helyezi, s ellene, mint a ki az 1848: 3. ellenére az ország alkotmányát sértő rendeletet irt alá, közkeresetet határoz. A felsőtábla e határozatot másnap egészben magáévá teszi.

Közl. 121. vagyis okt. 9. sz. és köv. sz. P. II. 182—184. sz. A határozat még **Szil.**-nál **F. Tört.** 174—180. l. **Freynál** II. 155—159. l. A délelőtti ülés kezdetén az elnök a benyújtott kérvényeket felémeltvén így folytatá: „Jelentem a háznak, miként **Jellačić** némely levelei elfogattak, melyekben Magyarország törvényhatóságai és katonai hatalmai fölött már úgy intézkedik, mint egy oly kormány- és királyi biztos, a ki, lehet mondani, mint egy királyi hatalommal van felhatalmazva, Ezen elfogott levelek mellett találatik nyomtatásban egy irat,

melynek alá van írva „Ferdinand“ király és „Récesey Ádám“ mint miniszterelnök. (Kaczej). Ámbár eddig sem az országgyűléshez sem az ország más törvényhatóságához egyenesen Ő felségétől ily irat nem érkezett, mindamellett úgy vélekedik a bizottmány, miként ezen nyomtatott leirat, vagy nem is tudom minek nevezzem, az országnak jelen viszonyaiban a ház előtt el nem titkolható; következésképp ez fel fog olvasatni, a ház böles határozásától függvén a további intézkedés. A felolvasás végeztével Kossuth Lajos „lelkés éljenzések közt“ a szószékre lép. „Tisztelt képviselőház“ ugymond „mielőtt ezen ocsmány dologhoz szólanék (helyes), engedje meg a ház“ elmondania azon meggyőződését, hogy a magyar nép kész utolsó emberig meghalni inkább, mintsem országát eltipratni engedni. Aztán elbeszéli, hogy a tiszavidéki nép őt oly lelkesedéssel fogadta, hogy abból következtetve „nem kerül bele 3 hét, s 300 ezer ember fegyverben áll. Jöhét tót, szerb, oláh lázadás, Jellačić a maga irtózatosságával, s mind ezt legyőzendjük. . . . Ezen gyalázatos komédiát illetőleg (hosszas és kedélyes gunykaczej), én még arról a hajdani híres rablóról Sobriról is oly véleményvel vagyok, hogy isten és az emberiségnek szemérmessége érzete előtt még ő is szégyenelne ily valamit tenni. Nincs az a bandita Olaszországban, ki el nem pirulna önmaga előtt, ha ilyet cselekednék; (igaz!),“ s alább megemlíti, hová vezet az, ha ily lépésekkel ki akarják irtani a nép szívéből a király iránti kegyeletet. Az esteli ülésben a jegyző felolvassa a hiteles iratokat t. i. Récesey levelét és a két királyi iratot okt. 3-ról „mely iratok részint köz kaczejjal, részint általános indignációval, s „gyalázat“ felkiáltásokkal fogadtattak“ ugymond a napló. — Visszagondolva Jellačić szótörésére, melynél fogva a fegyverszünet alatt megszökött (l. sept. 29.), a serege által elkövetett általános zsarolásra és rablásra, s Perczel tudósításaira, melyekben kilátásba helyezé, hogy a bennszorult horvátok nem sokára kénytelenek lesznek mindnyájan lerakni fegyvereiket: kétségen kívül áll, hogy az ő, királyi biztosnak és főhadparanesnoknak kineveztetése a közérzületre igen különösen hatott s azt mélyenséért, a házat pedig midőn törvényellenesen feloszlásra ítélték, önvédelemre ösztönzé, s az utolsó bátor szó kimondására kényszeríté, — ezt azonban a hongyülés annyi mérséklettel tevé, hogy bár onnan támadtatott meg, honnan mindenki a törvények védelmét várja, minden utógondolat nélkül semmi egyébért sem küzdött, mint megtámadott élete és törvényei fenntartásáért. Azok, kik a Fölséget az okt. 3. leiratok kiadására birták, midőn ennél fogva a magyar nemzet ellen-zugulására számítottak, elfeledkeztek arról, hogy a nemzet a törvényes tésre fog állani, midőn alkotmányát törvényben nem gyökerező uton akarják megdőnteni, s ennél fogva hasonlíthatatlanul előnyösebb és biztosabb helyzetbe jut, mint megtámadói. A nemzet nem feledte még el, hogy a Fölség az országgyűlés megnyitásakor a horvátokat lázadóknak nyilvánította, jun. 10-én Jellačić letételét helyeselte, hogy a haza területének és törvényeinek megvédelését ismételt ízben

ígérte, s az alkotmány feuntartását még szeptemberi nyilatkozataiban is fogadta. A nép előtt tisztelt volt a fejedelem neve, s tekintélye erősen állott, annyival inkább, mert sok helyt azon véleményben élt, hogy szolgasága eltörlését is esupán neki köszönheti. Nem sokára azonban a bécsi miniszterek emlékirata kétségtelenné teszi, mit addig is sokan sejtettek, hogy döntő körökben alkotmányunk ellen halálos esapást szándékoznak mérni; Jellačić hivatalát vissza nyervén, a nemzet megérti, hogy a bécsi kormány hazánk nyílt ellenségeivel tartózkodás nélkül szövetkezik, s a bán elfogott levelezései közöttétele folytán *La tour* azon állítása, hogy Jellačić-esal összeköttetése nincs, nyilvános hazugsággá aljasul; majd a bán Bécsből fegyverrel, pénzzel és es. kir. nyilatkozmányokkal ellátva hazánk földére tör, rablással és zsarolással jelőlve meg mindenütt utját, és ekkor királyi biztos küldetik ki *Lanberg* személyében, hogy a magyar seregeket fegyverezze le s az ellenállásra tegye képtelennké, Jellačić visszaparancsolásáról azonban még mindig nincs szó; sőt sajátkezü leveleiből kitünik, hogy a szept. 22. nyilatkozvány egészen az ő ezeljai tekintetéből adatott ki. E tények minden habozást eloszlattak s kétségenkivülivé vált, hogy némelyek a királyi tekintély háta mögé állva, senkitől sem korlátolt kezekkel azon működnek, hogy míg szóval jogai feuntartásáról biztosítják a nemzetet, az alatt tettleg nemzeti életét és alkotmányát támadják meg. A képviselőház mai határozata a végelszánás bátorságát mutatja fel, mely igaz jogaiban bizva, többé semmitől sem riad vissza, mi által a hont megmenteni remélheti. Azon kényszerítő szükségnek engedett, melyet *Groot*, (*De Jure Belli et Pacis Amstel. 1670. 877. 1*) „*summa necessitas*“ név alatt méltányol, s mely a *Hármás Könyv* szerint (1. sz. XIV. czím 2. szakasz) jogot ad az alattvalónak fegyverhez nyulni, még királya ellen is, büntelenül. A támadó fél nem a nemzet volt. Ki az 1848. törvényeket már előbb nyíltan megtámadá, az osztrák miniszterium vala (főleg aug. 31.); ki hazánk földére valóban rabló módjára beütött, Jellačić volt. És ekkép a nemzet a legméltatlanabb. modorban volt kihíva szentesített törvényei, házi tüzhelye, s harezi beesülete védésére, s hogy erre teljes joga van, oly kétségbevonhatatlannak látszék, hogy a királyi helyettes, az uralkodó család egyik tagja habozás nélkül vállalta el a vezérseget, s vezette táborba seregeinket azok ellen, kiknek bevallott ezeljük volt hazánk alkotmányát megsemmisíteni s integritását aláásni. Az ekkép megkezdett harez okt. 7-én is megtartotta jellemét, miután a nemzet nem új engedmények kiesikarását, hanem csak szentesített törvényeinek s országos életének megóvását határozó el, oly ellenfél irányában, kire ugyan időközben a legfőbb hatalom ruháztatott, de a ki szöszegéssel megfutamodva győztes hadaink előtt, s elfogott levelei által tetőtül talpig lelepleztetve, többé a beesületes ellenség tekintélyével sem bírt, s úgy tünt fel, mint kezdettől fogva ugyanazon kész eszköze a királyt környező reakeziónak, kinek telát a nemzet a legfőbb jog gya-

korlatát át nem engedheti, ha csak önrzetét levetkezni, és jogainak eltiprására önmaga segédkezet nyújtani nem akar vala. — Egyik nagy szeren-sétlensége volt ez időszaknak, hogy nem volt oly jóra való nemzeti párt, mely hathatós felvilágosításait a trón körül, s mérsékletét, mennyiben szükséges volt, a képviselőházban érvényesíteni akarta és tudta volna. Az u. n. conservatívok, kik közé az udvarnál befolyásos és szivesen látott arisztokrácia nagyobb része tartozott, előbbi működésük s a nyilvános szereplés helyét egészen oda hagyták, többen még képviselőknek sem hagyták magokat megválasztatni. A kik a pesti politikát a dynastia, az öszsbírodalom s az ősi viszonyok szempontjából nem helyeselték, egy lépést sem tettek, hogy annak más fordulatot adjanak, s kik márczius előtt annyi tevékenységet és befolyást tudtak kifejteni, úgy viselték magokat, mint a kiknek többé semmi kötelességük sincs a közös haza iránt, — sem Bécsben sem Pesten nem voltak láthatók, jobbára magányba húzódtak vissza vagy külföldre vonultak, s indolentiáikkal még inkább megkönyítették a bécsi kormány politikája érvényre jutását. Amnyit azonban a conservatívok multjának igazolására ki kell jelentenünk, hogy bár *Windisch-Grätz*, *Haynau* és *Paskievics* politikai ügynökei leginkább közülök teltek ki, mindazáltal a legkiválóbbak és jelesbek ha elhagyták is e vészteljes időben a nemzet ügyét, de az ellenséges kamarillának országos életünk megsemmisítésére ezéző törekvéscibe nem folytak be, sőt azokat kárhoztatták. Egyik közlönyük *Jellačić* betörésekor kimondá, hogy az csak legmagasabb kegyelvézése folytán történhetik, s „büntetésre méltó állampolitika“ kifolyása, s hogy az osztrák minisztérium emlékiratát, „az absolutismus szelleme lengi át“, melynek nálunk nincs jogosultsága. (A *czikk Frey-nál* II. 33—38. l.). S ily meggyőződés lehetett egyik oka annak, hogy Bécsét egészen oda hagyták, annyira, hogy *Lamberg* megöletésekor csupán két egyén volt, ki döntő körökben munkásságát és életét felajánlá: *Pálffy Mór*, ki nemsokára őrnagy rangot nyert, és *Majláth János*, kinek szolgálatát *Ferencz Károly* nem vette igénybe. (*Majl.* II. 83. l.). — A képviselőház okt. 7. határozatára vonatkozólag végül még azt jegyezzük meg, hogy annak hozatalakor a legutóbbi (okt. 6.) bécsi események felől Pesten senkinek sejtelve sem volt, s azok hire csak okt. 8-án hatott el a házba, s okt. 9-én tétettek közzé a lapok által.

Ozora i fegyverletétel. A *Csapó Vilmos* őrnagy nemzetőrei által a síófoki átkelésnél feltartóztatott, *Táczról* és *Soponyáról* hátráló *Ro th* és *Philippovics* cs. tábornokok horvát csapatai (összesen 7,500 ember s 12 ágyu) *Perczel Mór* ezredes felszólítására d. e. lerakják fegyvereiket. *Görgei* ezredes és *Gáspár* százados.

Közl. 122. (vagyis okt. 10.) és 126. sz. (utóbbik helyen *Perczel* hivatalos jelentése, mely a kiténtetettek közt *Görgeit* egy szóval

sem említi). Csapó hivatalos tudósítása P. II. 191. sz. v. ö. Görgei I. 43—47. l. Mész. Koss. Lev. 17—20. l. — Szilágyi (F. Férf. 12. 41. l.) és Klapka (Nat. I. 44. l.) a napot hibásan okt. 8-ra és 6-ra teszik. — Az ellenség már okt. 6-án alkudozási kívánságát jelenté Csapó előtt, ki egyelőre annyit ígért, hogy ha ágyuit itt hagyja, kész visszakisérni őt Horvátországba. De majd Görgeitől éjjig azon tudósítást nyervén, hogy Szilás felől segítségére jő, másnap reggel feltétlen hódolatot kívánt s tolnai nemzetőreit harezí rendbe állítá ki. Mire az ellenség megadja magát Csapónak. Ekkor jelen meg Kökényessi, Perezel küldötte, s a hódolati pontok megállapíttatnak. A fegyverletételről Perezel jelentéséből okt. 7. d. e. értesül a képviselőház, s a magyar hadseregnek, Perezelnek, és Görgeinek, daczára, hogy ezt amaz agyonhallgatni akarta, s a Perezel által kiemelt tiszteknek köszönetet szavaz, a népfelkelésről sem feledkezvén meg, Csapó nevét azonban, kinek az egészben legnagyobb érdemei voltak, s kinek parancsnoksága alatt Ozoránál, Szilason, Sár-Keresztúron és Simontornyan összesen 13,500 ember állott, egészen mellőzvén. — A horvátokat, miután esküt tettek, hogy Magyarország ellen soha többé harezolni nem fognak, Perezel hazájukba utnak indíttatja. Az országgyűlés ebbe beleegyezett, később azonban a kormány, tudtára esvén, hogy a már előbb eskű mellett hazabocsátottak, ellenük ismét behozattak, a haza felé utazókat nagy részben visszatérítteti, s Budán, Munkácsen és a Tiszaszabályozásnál mint hadi foglyokat földmunkákra használja fel. A sereg tisztjei elzárattak, a két tábornokot a honv. bizottmány okt. 12-én honárulási vád alá helyezé. — Igy végződött azon hadjárat, melyet a horvát tiszték olyan reményben kezdtek meg, hogy „a magyar minisztériumot pokolba üzendik“, s „lihetőleg Magyarhon el fog játszatni“ (Wenzel tiszt levele P. II. 188. sz.), s melyre visszagondolva, bárki előtt is különösnek tünik fel, ha még napjainkban is dicselkedni hallja az illyreket, hogy ő k g y ő z t é k l e a f o r r a d a l o m b a n M a g y a r o r s z á g o t ! (Brlich képviselő az 1861. zágr. tart. gyűlésen P. N. 1861. 293. sz.) Az 1848. év őszén magok a horvátok sem állítottak olyasmit, sőt hogy a kudarcot szépítgessék, Roth tábornokot gyávának és árulónak kiáltották, ki a legénységet nem fizette (hihetőleg pénze nem lévén), s apró esapatokban, mellékutakon „barátságatlan vidékeken“ (!) szántsándékkal vezette a magyarok hálójába. (A g r. Z e i t. a P. II.-ban 1848. 213. sz.). — Perezel okt. 6-án pöröl össze Görgeivel, kit, miután az ő tervét rosznak állította, az örökkel minden elítélés nélkül föbe akar lövetni.

A r a d városát, miután az okt. 4-ki felszólításnak nem engedelmeskedett, B e r g e r várparancsnok déli 12—1 óráig első izben ágyuztatja.

F e l d z. i. S o m. 243. l. K l a p k. Nat. II. 146. l. V a h. III. 16. l. Előző nap levelet küldött B e r g e r a városba, követelvén a ma-

gyarok kezében lévő 6 ágyu kiadását, a honvédek közé állott sorkatonák visszaküldetését s Máriaassy csapatának kiutasítását a városból. (P. H. 186. sz.)

A ráczok előnyomulásának és dulásának hírére a szegedi népfölkelés Szőreg felé vonul, s itt mintán az előre küldött fegyverekből 150 elsikkasztott, több szerbet legyilkol. Majd azon hirre, hogy egy szerb csapat Kikinda felől nyomul Szeged ellen, visszafordul, s megtudván, hogy Szőregen a ráczok három magyart megöltek, a városbeli rácz lakosokat rohanja meg, s rajtok embertelen kegyetlenkedést és rablást követ el.

P. H. 193. sz. V. ö. Függ. II. 63. l. (hol ez esemény igen körülményesen tárgyalatik, belevonatván a sept. 25-ke alatt említett ökörsorda szereplése is).

A Szent Jánosról előnyomuló szerbek mintegy ezeren Zichydorfort megtámadják, de a Verseczről érkezett katonai őrségtől és nemzetőröktől ágyulövésekkel fogadtatván, csakhamar visszaverettetnek.

P. H. 193. sz.

Oktober 8. Vasárnap.

A képviselőház, Kossuth indítványa szerint, addig míg az ország normális állapota visszatérével törvényes kormány nem alakittatik, az ország teljhatalmu kormányával a honvédelmi bizottmányt ruházza fel, s elnökké, kire a tagok működési körének megszabása is tartozik, Kossuth Lajos képviselőt rendeli. E határozatot másnap a felső tábla is magáévá teszi. V. ö. szept. 28.

Közl. 122. 123. 132. sz. Szil. Forr. Tört. 182—185. l. A kormányval felruházott testület eleintén „honvédelmi választmány“, „honvédelmi bizottmány“, „országos honvédelmi bizottmány“, „a király s haza nevében az országgyűlés által választott honvédelmi bizottmány“ stb. neveken felváltva nevezte magát, ez utóbbi néven főleg, midőn tisztí kinevezésekről volt szó. Ezek eleintén így vezettettek be: „A miniszterelnök helyett Nádor s kir. helytartó utólagos jóváhagyása reményében ezennel kineveztetnek.“ (Közl. okt. 6. sz.) v a g y: „Miniszterelnök távollétében a honvédelmi bizottmány által utólagos jóváhagyás reménye alatt kineveztetek“ (Közl. okt. 9. sz.). Okt. 8. után már csak így:

„Utólagos jóváhagyás reményében kineveztetnek.“ Deczember elejétől kezdve pedig csak egyszerűen: „Kineveztetnek.“ — Később a testület megállapodott a legrövidebb „honvédelmi bizottmány“ kifejezés mellett. Kossuth a fentebbi ülésben kormányelnökké választatván, arra kérte a házat, hogy a bizottság csak három tagra redukálva neveztessek ki, vagyis az elnökön kívül lenne még két tag. A ház ezek egyikeül Nyáryt kinevezés mellé még Pázmándyt ohajtá, kihez Nyáry is ragaszkodott. A diplomata Pázmándy azonban kijelenté, hogy a táborban némely politikai fontosságú tekintetek adandják elő rövid időn magukat, s ő még ma oda akar menni. Különben is ő a törvényhozó test elnöke, és „kimondom nyiltan, hogy ezen túl menni nem akarok!“ Ajánlja maga helyett Perényit. Ekkor azonban Nyáry visszalép a triumvirátus eszméjétől s ohajtja, hogy a bizottság maradjon mint eddig 10 tagu, Kossuth elnökele alatt, a ház pedig mondja ki, hogy „miután Magyarországon más konstituált hatalom nem létezik mint a ház, e ház kormányoz a maga küldöttéi által,“ egyébként nem vesz részt a bizottságban. — Nov. 26-án elhatározaták, hogy a honv. bizottmány elnöke és tagjai az előbbi miniszterek számára rendelt fizetést huzzák, de a honv. bizottmány tagjai kijelentették, hogy nem akarják magokat minisztereknek tekintetni, s a miniszteri fizetést el sem is fogadják. Kossuth hasonlóképp kijelenté a háznak (decz. 19.), hogy azon 2 ezer p. frt havi pótlékdíjt, mely a költségvetésben a miniszterelhők számára van kitéve, semmi esetre sem fogadja el. Ekkor tehát elhatározaták, hogy „a honvédelmi bizottmány azon tagjai, kik az ország kormányzásában folytonosan tetteges részt vesznek, a miniszteri fizetéshez alkalmazott napidijakat huzzanak“, melybe a havi pótdíj mellőzésével a képviselői fizetés is betudassék, — egyszersmind kijelenté a ház, hogy a honvédelmi bizottmány a ház kifolyása, s azt nem akarja oly nemű felelősségre szoritani, mint a minisztériumot; ezzel azonban a nemzetgyűlés a parlamentararis felelőség elvét elejté, miután oly kormány, mely önmagának felelős: diktátorság. De bár mint nyilatkoztak is a ház előtt a honvédelmi bizottmány tagjai, tiltakozván a miniszteri nevezés ellen, a bizottság egyes osztályai mégis felvették s tényleg használták hivatalosan is a „minisztérium“ kifejezést. Eltekintve a hadügy-minisztériumtól, mely mint láttuk (szept. 11.) törvényesen maradt fenn, olvashatni rendeleteket „pénzügyminisztérium“ (Közl. decz. 22. sz.) „vallás és közoktatási minisztérium“ (u. o.), „igazságügyi minisztérium“ (P. II. 226. sz.), „kereskedési minisztérium“ (Közl. 174. sz.) stb. feliratokkal. A távezék Levitschnigg szerint november (Lev. I. 245. l. s. ö. II. 4. l.) közepén így osztattak valaki: bel: Nyáry, pénz: Kossuth (Duschek), igazság: Szemere, kül: Batthyány Kázmér, rendőr: Madarász László, had: Mészáros, kereskedés: Pulszky Ferenc, ki deczember végén Budapestről külföldre menekült. Mindezen osztályok azonban kevés önállósággal működtek, miután Kossuth, bár

magának egy külön kormányelnöki osztályt rendezett be (ennek hivatalnokai névsora K ö z l. 182. sz.) mindenik osztály ügyeibe intézőleg avatkozott be, s október elejétől kezdve 1849. ápril végeig a kormányhatalmat saját kezeiben összpontosította, miközben a veszély nagysága érzete alatt főleg a hadsereg előállítására és szervezése körül valóban bámulatos tevékenységet és óriási eredményeket fejtett ki. Hatalmi korlátlanlansága azonban némely keblekben eleitől fogva aggodalmakat szült. Febr. 8-án végre H a l á s z képviselő indítványozá a házban, hogy a miniszteri tárczák osztassanak ki, s Kossuth a bizottmány eddigi eljárásáról adjon számot. Ez indítvány tárgyalása febr. 26-ra halasztatott, midőn a ház tetszését megnyeré, a kormányelnök azonban végre is ki tudta vinni, hogy miután a kormány rendezése „pártszakadást“ idézhetne elő, az indítvány mellőztessék. — Az egyes miniszteri osztályok s az alsóbb hivatalok eddigi szerkezetökben és hivatalnokaikkal maradtak változás nélkül, s a minisztérium visszalépése után önként és készséggel rendelték magokat alá a honvédelmi bizottmánynak. Csupán az eddig Bécsben székelő. u. n. „külgyminisztérium“ tagjai jutottak igen sajtóságos precair helyzetbe. Okt. 4-én királyi rendelet jelent meg R é c s e y ellenjegyzésével, melyben P u l s z k y az államtitkári további hivataloskodástól felmentetik. Pulszky ennek következtében Pestre jött. Itt azonban a honv. bizottmány okt. 11-ről meghagyja neki, hogy miután a királyi fölmentésnek azon alaptalan állítás szolgál indokolására, mintha ő lemondását benyújtotta volna, a mi pedig nem történt meg, nem tekintve a legfőbb rendeletre, menjen vissza Bécsbe s hivatalát tovább is folytassa, s „mindazon tisztviselőket a külgyminisztériumnál és erdélyi kanczelláriánál, kik a haza s alkotmányos szabadság iránt rokonszennvel nem viseltetnek, utólagos jelentés föltétele alatt tüstént elmozdíthassa.“ (A h. biz. rendelete K ö z l. okt. 12. sz.). Pulszky távollétében az államtanácsosok fenntartották a királylyal való előbbi összekötetéseiket. Így Mészáros hadügyminiszter fölterjesztésére a Fölség okt. 17-én két királyi rendeletet jegyez alá, melyben a sorozredkekhez különböző egyéneket tisztekké nevez ki, előléptet és nyugalmaz. (A kir. rendeletek K ö z l. 141. vagyis okt. 29. sz.), Okt. 22-ről Bartal György államtanácsos küld a hadügyminisztériumhoz újabb királyi rendeletet, melyben a Fölség okt. 17-ről M o l l i n á r y Károly csajkás csapatbeli őrnagyot magyar nemességgel ruházza fel díjmentesen. (A rend. K ö z l. 143. vagyis okt. 31. sz.) A „külgyminisztérium“ további történetét a következő jelentés foglalja magában :

„A magyar külgyminisztériumnál lévő álladalmi tanácsosok az országgyűlési elnökségnek. Herzeg E s z t e r h á z y leköszönésével és P u l s z k y álladalmi altitkárnak Bécsből eltávoztával, mi alóírtak kötelességünknek tartánk : e miniszterségnek törvényesen kiszabott foglalatosságait szakadatlanul folytatni, nemesak, hanem a legújabb bécsi események következtében, midőn jelesül S z i r m a y, R a g á l y i és H e t y e i

országgyűlési követeknek letartóztatásuk értésünkre jött, az ország által szerzett fegyverek térítvény nélkül lefoglaltattak, és V a r g h a titoknok, hivatalos szállásának lepecsétlése mellett, hadi személyek által elfogatott, — minden erélyességgel föllépni, miután pedig a hadi parancsnoksághoz intézett leveleink siker nélkül maradtak, egyenesen Ófelségének sérelmeinket előterjeszteni.

Mielőtt azonban Ófelsége kegyelmes válaszát vennénk, f. h. 12-én W i n d i s e h-G r ä t z hercegnek abbeli határozott rendelése adatott tudtunkra, hogy minden hivataloskodással azonnal felhagyván, mi két alólirottak 24 óra alatt Béésből távozzunk; midőn pedig törvényes állásunkat, az épen függőben lévő számos hivatalbeli tárgyainknak, nevezetesen életkegyelemért beadott 12 folyamodásnak sürgető voltát és e részbeni személyes felelősségünket akaránk kifejtteni, nemcsak minden értekezés tőlünk megtagadtatott, sőt Béésváros kapitánya katonatisztek kíséretében, a volt két kanczellária épületébe rendeltetvén, ott minden hivatalos szobákat és szekrényeket elzárt, lepecsételt, és minket a többi hivatalnokokkal együtt kiutasított; C o r d o n generalis pedig nekünk röviden olykép válaszolt, hogy tőlünk semmi óvásokat avagy nyilatkozatot nem fogadhat el, hanem egyedül arra int, miszerint a vett utasításhoz pontosan alkalmazzuk magunkat.

Ily helyzetben minden további kísérletünk fogamatlanságáról meggyőződván, személyeinket pedig veszélyeztetve látván, nov. 13-án B é e s-ből minden ingóságunk hátrahagyásával elutaztunk és még utunkban is több akadályt szenvedvén, csak másnap érkezhettünk honunkba; mit ezennel az országgyűlés elnökségének tisztelettel bejelentünk. — Kelt S o p r o n b a n nov. 20. 1848. B a r t a l György, P l a t t h y Mihály.“ (Közl. 172. sz. P. H. 225. sz.)

A honvédelmi bizottmány az országbeli várparancsnokoknak „a király és neuzet nevében“ megrendeli, hogy hűségük és engedelmisségi készségük felől hozzá 7 nap alatt írásbeli nyilatkozatot küldjenek s a hármias szint a várakra kitézzék, ellenkező esetben hazaárulóknak fogván tekintetni.

K ö z l. 121. sz. — A r a d m i n t láttuk (okt. 3. 4. 7.) oly magaviseletet tanusított, mely a jövőre nézve minden kétséget kizárt, s a kormánynak már előzőleg nyilvánítá, hogy mint „esászári osztrák birtok“, „semleges“ akar maradni, a pártharezba nem elegyedik, a megtámadások ellen azonban utolsó emberig fogja védelmezni magát. T e m e s v á r még határozottabban nyilatkozott, a meonyiben R u k a v i n a parancsnok az ok. 3. leirat értelmében a város területén kihirdette (ok. 7.) az ostromállapotot s a haditörvényszékeket, (R. hirdeteménye P. H. 190. 198. sz.) s okt. 16-án az őrség nevében kinyilatkozattá, hogy „Temesvárat, míg az általános zürzavar teljesen rendbehozva nem lesz s az erős

nem kényszerítő törvényekre alapított kormány helyre nem állttatik, senkinek át nem adjuk, senkitől parancsot el nem fogadunk, hanem ezen fontos erősséget a fejedelemnek és dynastiának tartjuk meg. (V. ö. okt. 25.). Eszéken melynek állapotát fentebb (aug. 31.) már érintettük, Jóvich a hó közepén kitűzte a három szint. Péter-Váradon Beöthy Hentzit elmozdítja a várparancsnokságtól s őrizet alá téteti. (P. H. 201. sz. Függ. I. 698. l.) és bár Blagoevich hadikormányzó az okt. 3. leirat vétele után kijelenté, hogy „Kossuth tulfeszíté a dolgozat”, s ő „a császárnak” kíván engedelmeskedni, (bővebben Közl. 132. sz.) mindazáltal okt. 15-én a vár falain már nemzeti lobogó lengett, minek örömére a kormány Pl.-nak köszönetet, a Dom Miguel és Este gyalogoknak pedig a várban két heti ingyenszondot határoz. Lipótváron Jeszenák János kormánybiztos erélyes fellépése folytán, ki az oláh határőröket a várból eltávolította, okt. 13-án tüzték ki a három szint. Munkásokat okt. 21. Komáromot l. okt. 5.

A thomasovácsi szerbek Zsigmondfalvát Torontálban éjjel megrohanják. Millutinovics őrnagy honvédei meglepetve futnak, s a falu népe az ellenség véres kegyetlenségének áldozataul esik.

Közl. 126. sz.

Hunyad megyében Rákoslakosai Riebel őrnagy ellenök küldött osztrákjait visszaverik.

Köv. E. T. 89. l. Riebel őrnagy Hátszegben azt a szerepet vitte, melyet Urbán Naszódon, t. i. a magyar falvakat lefegyverezni, az oláhokat a felkelésre szervezni törekedett. (Bővebben Közl. 159. sz.) azonban Kövári szerint kevesebb pusztítást engedett meg mint Urbán. (Mindazáltal ö. ö. okt. 18).

Oktober 9. Hétfő.

A szerb nemzeti gyűlés Karloviczon Rajacićnak és a főbizottságnak (l. máj. 15.) eddigi működéséért elismerést szavaz, s a megérkezett Suplikácz tábornokot felhívja, hogy álljon az ügyek élére s vegye át a fővezérséget, ez azonban kijelenti, hogy míg hivatalában megerősítve nem lesz s legfelsőbb helyről utasításokat nem nyerend, addig csak mint cs. tábornok időzhetik s működhetik szülőföldén. E nagy kedvetlenséget szült nyilatkozata után teljhatalom adatik Rajacićnak a kormány vezetésére, nemzeti pénzjegyek kibocsátására,

a magyarokkal alkudozásra s az osztrákkormányval való viszonyok elintézésére.

Serb. 211. l. (a nap nem egészen biztos). I. m. (200. l.) írja, hogy Stratimirović szept. 9. (21)-én szökött meg Karloviézból, s hogy (204. l.) Rjačić szept. 25. (okt. 7)-re hirdette ki a gyűlést, a mikorra Suplikác megérkezett; a gyűlés összeülése napjául azonban szept. 9. (21)-et ír, hol a hónap nyilván el van tévesztve. Sajnos, hogy a különben használható könyv számos ily leírási hibáktól hemzseg! — Suplikác ez tán körutat tesz a Bácskában és Bánságban vérei közt, kik rajongó lelkesedéssel fogadják, melyre csak az latott hűtőleg, hogy mindenütt „a császár nagylelkűségét“, a „császár“ irányában köteles hűséget hirdet, melylyel a lázongás össze nem fér. Ez alkalommal a végvidékieket rávette, hogy a határrendszerbe visszatérjenek. Stratimirović-től pedig egyidőre úgy szabadult meg a diktator-érsek, hogy a tüzes véri ifjat diplomatai megbízásokkal küldte fel Ollmützbe, hogy ott nemzete érdekein működjék, s mindenekelőtt pénzt, fegyvert és szabadalmakat sűrgessen. A pénzjegyek „a szerb nemzet kezességére“, nemzeti nyelven, Suplikác aláírásával boesáttattak ki. (A gr. Zeit. P. H. 225. sz. hol egy 5 forintos utalványról van szó, forgalmak azonban csupán a fölkelés helyére szorítkozott, s már Rukawina is betiltá a nemzeti jegyeket. (Pest. Zeit. P. H. 242. sz.) Forradalom után azonban a bécsi kormány e jegyeket névszerinti teljes értékükben beváltotta s e célból Trifunác pénzügyi biztost küldte le Zimonyba, hol 1849. decz. 13—1850 febr. 12-ig történtek a beváltások. (Trif. hird. Samml. Anh. 48. l.).

Bácskában Feketehegy-nél a székely honvédek az agyuk ellen támadó szent-tamási szerbeket visszaverik.

Közl. 129. sz.

Oktober 10. Kedd.

A képviselőház Kossuth indítványa szerint megrendeli a honvédelmi bizottmánynak, hogy a külföldön lévő magyar katonaságot hívja haza, továbbá megparancsolja, hogy a hon határain kívül tartózkodó magyarok, miután most reájok szükség van a nemzetnek, akár birtokosok akár nem, 15 vagy, (a mennyiben az osztrák birodalom határain túl lennének), 30 nap alatt haza térjenek, s meghagyja a kormánynak, hogy azon 480 olasz foglyokról, kiket a bécsi kormány „javíthatatlan rendzavarási hajlamaikért“ minden ítélet nélkül Szegeden tart elzárva, miután a szegedi várra egyéb célból van szükség, „a

szabadság alapján“ intézkedjék. Ezen kívül utasítja M ó g a vezért, hogy J e l l a č i ć -ot Ausztriába is üldözze, köszönetet szavaz a bécsi országgyűlésnek a Magyarország ellen kiindított serogek átjöhetésének megakadályozásaért, tudatván vele, hogy Jellačić üldözése „csupán a baráti érzelmek viszonzásából“ ered, s végre kijelenti, hogy „a nádor legveszélyesebb pillanatban hagyván el a táborn, a milyen nagy volt azon remény és bizalom, mely hozzá a magyar nemzetet kötötte, azon tette által megszakadt. . . s hogy a nádori széknek ekénti megürülése következtében az ország kormányzása iránti intézkedések annak idejére halaszthatnak.“

K ö z l. 124. vagyis okt. 12. sz. P. II. 184. 185. 192. sz. A határozat F r e y n á l is II. 159—161. l. Ezen határozat alapján történt hogy Kossuth az Olaszországban szolgáló magyar katonákhoz felhívást intézett, hogy siessenek hazájok védelmére, Radeczky azonban idegen tisztekkel rakta meg a magyar ezredeket, halált szabott a felhívás terjesztőire, s annak sikerét meg tudta hiasítani. (Bövebben F ü g g. I. 611. l. és Frey) V. ö. decz. 21.

A h o n v é d e l m i b i z o t t m á n y kiáltványa az erdélyi oláh néphez. A magyarok ujabban testvérileg megosztották minden szabadságukat az oláhokkal, kik ha szenvedtek is régi idő óta, ennek okai „a királyt környezett tanácsosok . . . kik a magyarok felett is kiterjeszték a szolgaság pálcáját.“ Ugyanezek „lázíták“ fel a többi testvér népekkel együtt az oláhokat a magyarok ellen, oly czélből, hogy a magyar megtöretése után a többi nemzeteket is újra leigázhassák. A magyar azonban valaminth Jellačić hadán erőt vett, ugy le fogja győzni és megbüntetni a fellázadt oláhságot is; azért a kinek élete és vagyona kedves, 8 nap alatt a törvényes rendhez és engedelmességhez visszatérjen.

A kiáltv. K ö v.-nál Okm. 89. l.

Kolosmegyében B á r é n az oláh felkelőket a V a y királyi biztos által kiküldött nemzetőrök és honvédek megrohanják, s miután közülök mintegy 10-et elejtettek, szétkergetik.

K ö z l. 133. sz. F ü g g. II. 128. l. A felkelők főnökei B r a t e r n a i (Tyivorán) Sándor mezőségi praefect, és S i m o n i c z tribun ez al-

kalommal elfogattak, s okt. 13-án Kolozsváron rögtön törvényszékiileg kivégeztettek. (Közl. 134. sz.)

Sopronmegyében Nemes-Kéren Pethő nemzetőr, főhadnagy és Parlekoviés sorgyalogsági főhadnagy (összesen 335 ember) a haza felé vonuló tulnyomó erejű horvát tábornok Lővő felől megtámadják. Egy negyedórai tüzelés után a kaszás nemzetőrök meghátrálnak s az egész magyar csapatot rendetlen szaladásba keverik. A horvátok Lővőt felgyújtják s a szomszéd falvakat kirabolják. Másnap

Oktober 11. Szerda.

A magyar csapat ész nélküli támadását ismételi, minek következtében teljesen szétveretik s a horvátok a Visi hegy tövében fekvő falvakat (Zsira, Salamónfa, Vis és Gyalóka) feldolják és elpusztítják.

P. H. 197. sz. Ellenben Reissig és Szécl kormánybiztosok okt. 11-ről így írnak: Ők a vas megyei maradék nemzetőrséget és a népfőlkelést Szombathely és Kőszeg közt állították fel, oly czélból, hogy a Cséreg vidékét megszállt s Móga esapatai által megtámadott horvátoknak (8 ezer ember Todorovich alatt) útját állják. Okt. 11-én egy pár órai távolságban ágyumorajt hallottak és felgyújtott falvak füstjeit szemlélték, s esakhamar azon tudósítást vették, „hogy Móga tábornok erejének egy része az ellenséget, melyet tegnapelőtt (okt. 9.) némely sopronmegyei nemzetőrök és 120 főből álló Ernőezredbeli sorkatonák siker nélkül támadtak meg, mai napon 11. óra tájban megrohanta s egy részét megsemmisítette, a másikat megszalasztotta, egy részét pedig elfogta. Ezeknek megértésére táborunknak lelkesedése és harezvúgya annyira növekedett, hogy a népet már többé a táborban megtartani lehetlenné vált, el kellett tehát őket gr. Zichy Hermannak vezérlete alatt az ellenség felkeresésére boesátani... Ezen kívül van megyénkben még egy tábor, melyet Vidos József vezérel, ezen táborban Batthyány Lajos gróf nagy erélyességgel működött, nagy elszántsággal lelkesítette a sereget, ki azonban mai napon szerenésétlenül járt, mert midőn nemzetőreinket Hegyfaluól az ellenség ellen vezette és földabroszát zsebéből kihuzta, lova megijedt s vele együtt elesvén, keze kitörött.“ (A jelentés, mely okt. 14-én a képv.-házban felolvastatott, Közl. 128. sz.) V. ö. okt. 12.

A honvédelmi bizottmány Görgei Arthur ezredest az osztrák határszélre a parendorfi magyar táborba küldi, szinleg

a fővezér rendelkezése alá, valósággal pedig a M ó g a altábornagy lektületeinek kipuhatólása s netalán áruló szándékának megghiusítása végett.

G ö r g. I. 88. l. Görgei okt. 7-én neveztetik ki ezredesnek (K ö z l. 122. sz).

Oktober 12. Csütörtök.

K a r g e r alezredes Z i c h y Manó és K o v á c s Zsigmond őrnagyok (összesen 1,800 ember) T o d o r o v i c h tábornok seregét d. e. 11 órakor H o r p á e s és S a l a m o n f a közt S o p r o n megyében megtámadják s hátranyomják, d. u. 4. óra tájban azonban a tulnyomó erejü ellenség ágyutüze elől a magyar sereg visszahuzódik, de majd V i d o s nemzetőrvezér s hadparanesnok 3 új zászlóaljjal C s e p r e g alá érkezvén, ennek hírére az ellenség P e r e s z n y ére, az erdőkbe, s innen másnap K ö s z e g e n keresztül Ausztriába szalad. Veszteség részünkön 5 halott s 4 sebesült, az ellenségnél 200 halott, sok sebesült s 38 fogoly.

K ö z l. 133. sz. P. H. 194. sz. V. ö. okt. 11. jegyz.

Oktober 13. Péntek.

P u c h n e r nagyszebeni hadparanesnok az Erdélyben lévő ezredeknek megrendeli, hogy ő rajta kívül senkitől se fogadjanak el rendeleteket. V. ö. szept. 27.

K ö z l. 91. l.

A Z i c h y d o r f i magyar őrség Aranyi huszár százados vezérlete alatt a végvidéki határsánezokban táborozó tulnyomó erejü szerbeket megtámadja s I l l a n e s a falun tul kergeti. Veszteségünk 2 sebesült, a szerbeknél 30 halott.

P. H. 193. sz.

A C s u r o g n á l átkelt szerb felkelők (3 ezer ember) T ö r ö k - B e e s é n é l C s u h a alezredes és R o h o n e z y őrnagy őrségét (ezer ember s 2 sajka-ágy) korán reggel megtámadják s a város falai közé szoritják. Az ellenség már tüzet vet a házakra s az utczákon a nők és gyermekek öldöséséhez kezd, midőn a lakosok esatlakozásával erősbödött őrség ujából rájok

ront a haramiákra, kik egy órai kölesönös mézszárlás után megszaladnak, azonban az Ó Beeséről érkező Damjanics őrnagy (3 zászlóalj) szemben találván őket, közülök sokat legyilkol, sokat pedig a Tiszába szorít. Az ellenség kezére működő Frányova felgyújtatik.

A Földvárról előnyomult szerbek (3 ezer ember s 8 ágyu) Fachezredest (9 század gyalog, 2 század huszár és 4 ágyu) ÓBeesénél megtámadják s két ízben visszaverik, végre azonban az ó-beecsei nemzetőrökkel erősbödött magyar esapatok Földvára visszakergetik az ellenséget. Veszteségünk 7 halott s 7 sebesült. Másnap

Oktober 14. Szombat.

Piquetti százados a Nagy-Kikindát megszállott végvidékieket a város előtt támadja meg, de majd belátván, hogy csekély erejével sáncaikból ki nem verheti, mintegy 20 sebesült veszteséggel, Tordára visszahúzódik. E közben Nagy-Sándor őrnagy, ki okt. 13-án a szerbek közeledése hírére 300 főnyi lovasságával N.-Kikindáról északra kivonult, a szomszéd helységekből időközben összegyűjtött néhány száz felkelővel erősbödve, a nélkül, hogy Piquettit előre értesitené, Nagy-Teremiától a városra tör, ennek déli szélén azonban a végvidékiek és Piquetti (ki Nagy-Sándor embereit újabb szerb csapatnak vélte) gyilkos ágyutüzétől visszaveretik, midőn a kikindai ráczok leshelyükből előtörvén, futó emberei közül több mint 150-et leöldösnek. Estére a szerbek önként elhagyják sáncaikat s Thomaso vácz irányában visszahúzódnak. Nagy-Sándor pedig okt. 15-én az áruló várost nagy részben fölégetteti.

Klapk. Nat. II. 40—43. l. Szerb. 222. l. Közl. 134. 139. sz. P. II. 190. 192. 194. 198. 202. sz. Lev. I. 106. l. Vah. III. 131. l. A szerbek hadjárati terve volt, hogy azalatt míg Jellačić dunántul nyomul Pest felé, ők a Duna bal partján fognak támadólag működni, mely célra első dolognak tarták Ó- és Török-Beese mintszintén Nagy-Kikinda elfoglalásával a Bácska és Bánság közt elvágni az összeköttetést s Temesvárra támaszkodva a magyar hadseregnek háta mögé kerülni. E terv az okt. 13. és 14. szerencsétlen kezdeményezéssel meghiusulván, a szerbek egyideig nem mertek temi újabb támadásokat. Beöthy ez időközt alkudozási kísérletekre fordítá. Rajačić egyideig ugy

tett, mintha szíven feküdne a béke ügye, noha követeléseit igen magasra csigázta. Bécs eleste után azonban világosan elárulá, hogy a kiegyezkedés nincs szándékában (V. ö. nov. 9).

A képviselőház a Bécs gyámolítására rendelt magyar hadsereget (v. ö. okt. 10.) miután „ugylátszik, hogy az osztrák nemzet, seregeink segélyével élni nem akar“, a magyar határra visszatérni parancsolja. Kossuth kormányelnök ez alkalommal tartott beszédében előadja, hogy a Főlség okt. 1-re „egy kombinált terv szerint“ kilenez felől akarta hazánkat megtámadtatni. A támadók ezek: Aradvár, Temesvár, Gallizia, Ollmütz tája, Jellačić és Auersperg, Mayerhofer, Nugent, Urbán s az erdélyi oláhok.

Közl. 126. sz. P. H. 188—190. sz. A határozat még Freynál II. 162—165. l. Szil. F. Tört. 188. l. — A magyar sereg a ház okt. 10. határozatát vévén, az előbaddal (Ivánka) Bruckot Ausztriában megszállotta. Bécsben ezalatt a felkelés tényezői között rendkívül nagy zavar uralkodott. Auersperg 10 ezernyi serege a Marchfelden táborozott s a birodalmi gyűlést hódolatra szólítá fel. Ez, Vargha István tudósítása szerint „minden intézkedésekre a Gemeinde-Ausehuss hatalmazta fel s határozatait előlegesen is magáéinak vállalta el.“ Az Ausehuss azonban „nem érezvén magában elég erőt, hogy a magyar sereg segélyül hívassék, ez iránt az országgyűlési bizottmányhoz járult.“ Jellačić ezalatt szintén szorongatá a székvárost s ennek a birodalmi gyűlés, okt. 16-áról a következőket írta: „Kegyelmességed a béke első feltételeül mondja azt, hogy a magyarok ne lépják át az osztrák határokat, s úgy vélelkszik, hogy eziránt csak az országgyűlés tehetne lépéseket. Az országgyűlés nem hívta be a magyarokat, s épen oly kevéssé parancsolhatja ki. A magyar országgyűlés jelenté nekünk, hogy a magyar tábornak parancsot ada Kegyelmességedet üldözni, s csak akkor állani meg, ha Kegyelmességed le van fegyverezve. Az országgyűlés análfogva ismétli, hogy békére más eszközt nem lát, mintha Kegyelmességed seregével visszavonul hazájába.“ stb. (A levél P. H. 193. sz.). Látni való, hogy az osztrák nemzet egyáltalában nem utasítá vissza a magyar segélyt, de ennek részére határozottabban nem nyilatkozhatott oly időben, midőn ellenségtől volt körülfogva s időnyeres tekintetéből követségei a császár előtt és Jellačić-nál béke felől alkudoztak. — Kossuth ezután személyesen a táborba indult s az ő felelelősségére hadaink átlépték a határt, (mely tényre a képviselőház utólagosan semmit sem határozott P. H. 211. sz). Ugyanis okt. 16-án a magyar csapatok Bécs felé mozdultak előre, de éjjel ismét visszahúzódtak. Okt. 17-én a Brucknál álló zászlóaljakat ellenséges lovasság háborgatta, mely azonban a

miéink kartáeslővéseire visszavonult. 17-én a lajthai hidat a honvédek szétrombolták s a vaspálya sineit felszaggatták. 21-én táborunk ismét megindult Bécs felé, mintegy két mértföldet haladván, az ellenséges elővéddel rövid ideig tartó ágyuzásba boesátkozott, másnapra pedig a magyar határra ismét visszahuzódott. (101. sz. V. ö. Gürg. I. 58. s köv. l.) Azon nyilatkozat, melyet okt. 14-éről a magyar sereg a bécsi nemzetőri főparancsnoksághoz intézett, olvasható P. II. 196. sz. — Az okt. 1. „kilenez támadás“, melyről annak idejében oly sokat beszéltek, s melyről Kossuth annyiszor írta, hogy „terve a nádori irományokban megtalálható“, bár alapeszméjében az akkori tények által igazolt vala, részleteiben a történelmi igazság világánál mint ködkép foszlik szét.

A honvédelmi bizottmány tudatja az országgal, hogy „egy bizonyos Simunich nevű ember, ki magát Generalnak nevezi, hivatkozva valamely rendeletre, melyet a magyar kormánytól soha sem kapott“, Sáros megyébe, minden hadüzenés nélkül „rablóként“ beittott. Ő tehát vagyónával és minden társaival együtt „közprédaul jelöltetik ki“, ellene a felső megyékben népfölkelés rendezendő, melynek vezérévé Pulszky Sándor alezredes van kinevezve. Simunich fejére 100 ezüst forint s csapata minden egyes tagjaira 20 ezüst forint jutalom tüzetik ki. V. ö. okt. 28.

Közl. 124 vagyis okt. 16. sz. P. II. 189. sz. Simunich sáros megyei betörését valamennyi forradalmi munka megemlíti. A „Függetlenség“ (I. 593. l.) e tárgyban így ír. „Simunich tábornok október elején néhány zászlóaljjal Szepes megyébe (jobban Sárosba) tört, s Bártfáig haladt, pár nap mulva azonban ismét kitakarodott az országból. E gyors távoztának az volt-e oka, hogy a derék szepesi népet felfegyverkezve s ellenállásra készen találta? vagy mivel más parancsokat vett az új fővezértől, bizonytalan.“ — Azonban egykoru hiteles tudósításokból kitűnik, hogy Simunich Sárosba (vagy Szepesbe) egyáltalában nem tört be. A tényállás ez: Okt. 12-én Eperjésen a megyei bizottság rendkívüli ülésében az alispán előterjesztette, hogy „hiteles magán tudósítás folytán értésére esett, hogy Hartmann nevű német gyalog ezred a szomszéd Gallicziából e megyébe beütni készülvén, f. h. 14-én Bártfa városába szállásoland.“ A bizottság „a metalán bevonulandó ezred“ parancsnokának tudtul adatni határozza, hogy katonái mint ellenség fognak tekintetni. Ugyanaz nap esti 10. órakor az alispáni hivatalhoz „sürgöny útján érkezett Simunich vezérőrnagynak felszólító levele, hogy miután ő... Magyarország felső részébe bevonuland“, a megye csapatai élelmezéséről gondoskodják. „E felszólítás rögtön közöltetett Frányi Dániel körünkben működő kormánybiztos ural, ki ezt sürgöny útján az

országos kormánynak baladéktalanul átküldte.“ stb. (Vidéki tudósítás Eperjes. Okt. 13-ról. Közl. i. h.) Ezután a sárosmegyei bizottság okt. 13. és 14-ről Eperjesen tartott üléséből egy harezra szólító felhívást formulázott „Sárosnak lelkes fiaihoz“, melyben őket élelmiszereiknek az ellenségtől való megvonására és Simunich ellen fegyverre szóllítja. Azonban már 14-én megérkezik „Simunich altábornagynak, mint a beütni szándékolt hadsereg hadiparancsnokának arról értesítő levele, hogy a közbejött viszonyok (eingetretene Verhältnisse) miatt jelenleg Eperjesen keresztül Magyarországra be nem vonuland.“ A levél, melyből e tudósítást vesszük, így kezdődik: „Azon vész, mely a gallicziai sereg bérohanási szándékával olyan közel fenyegette felső Magyarország részeit s különösen a megyét, jelenre legalább eltávolítottat tőlünk... Mivel azonban ellenségnek hinni nem lehet...“ a megyei bizottság már kész felhívását, közzététeti. S a levél ezen így végződik: „A mint Simunichhoz küldött futároktól értesítettünk: seregei Trenesén megyén keresztül készülnek az országba nyomulni. Ez azonban a Bécsben történtek után alig hihető“ stb. (A levél „Eperjes okt. 15.“ kelttel Közl. 132. vagyis okt. 20. sz.) Kossuth azonban Irányi sürgönyét a mint megkapta, rögtön hozzálátott a fentebbi tudósítás készítéséhez s mire értesítve lön arról, hogy a betörés elmaradt, a tudósítás már, mely történeti nevezetességet vivot ki, a világ minden része felé el volt terjesztve. Bártfa város neve a betöréssel azért hozatott kapcsolatba, mert Simunich e város tanácsát okt. 12-éről Tarnowból (Galliczia) sürgöny útján szintén felszólítja, hogy esapatai élelmezéséről gondoskodják. Bártfa tiltakozott a betörés ellen s az élelmezési felhívást visszautasítá, azonban okt. 13-án délután már Simunichtól azon tudósítást kapja (Kelt okt. 12. éjjeli 11^{1/2} óra Duklán) hogy „közbenjött viszonyok miatt katonái nem fognak Felső-Magyarországra Bártfán keresztül vonulni. (Vidéki levél Bártfa okt. 13. Közl. 131. sz.). — Simunich, élelmezési felhívását szokása szerint maga előtt küldvén (l. e. P. H. 187. sz.) okt. 20. táján Trenesén-megyébe tört be. Marezibányi főispán nemzetörököt és népfölkelést gyűjtött ellene, az útszorosokat eltorlaszoltatta, s az élelmiszerek szállítását szigoruan eltiltotta. Simunich, pénze nem lévén, esapatait zsaroláshól és rablásból tartotta, (203. sz.) vigasztalásul a különben is szegény lakosoknak nyugtatványokat hagyván. (Koss. Hirl. 106. sz.) Összeütközésre azonban egy darabig nem került a dolog, mert jól szervezett sorkatonái elébe a magyar kormánybiztosok a treneséni fegyvertelen s jobbára tót népet nem merték harezra kiállítani. (V. ö. okt. 28.) Hadereje vala 4496 ember, feladata: Gödingtől kiindulva Nyitra- és Pozsonymegyén át Nagy-Szombatot elfoglalni, Lipótvárt kézrekeríteni s aztán a bányavárosokon keresztül Szechelyek egyesülni. (Winterfeldz. 13. l. E hivatalos jellemű munka sem említi, hogy Simunich Sárosban is járt volna).

Október 15. Vasárnap.

A képviselőház a hadsereg nemzeti lábra állítása érdekében megrendeli, hogy a esapatok a háromszint általában vegyék fel (zászlóknál, tisztöveknél, esákorózsánál, stb.), s hogy a tisztek a honvédelmi bizottmány rendeletei irányában köteles föltétlen engedelmességüket jelentsék ki, a nyugalmazott tisztek pedig nyugdíjuk különbeni elvesztése mellett a magyar alkotmányra s a képviselőház irányában való engedelmességre esküdjenek fel; egyszersmint az öt forintos pénzjegyeken kívül a nagyobb pénzjegyek forgalomba bocsáttatása is elrendeltetik. V. ö. nov. 27.

K ö z l. 129. 132. sz. P. H. 190. 192. sz. A honvédelmi bizottmány a hadsereg számára később a következő esküformát állapította meg. „Esküszöm az élő istenre, Magyarországnak Magyarország alkotmányának hűségét; esküszöm, hogy az ország alkotmányát s annak törvényes s jogszerű függetlenségét éltemmel s véremmel megvédeni kész vagyok; nemzeti zászlómat soha el nem hagyom, a magyar országgyűlésnek s általa megbizott vagy megbizandó kormánynak és ennek utján kinevezett törvényes előljáróimnak engedelmeskedvén kötelességemet mindenki ellen, kit az országgyűlés a haza ellenségének tekint és általában véve mindig pontosan, becsületesen és hiven teljesítendem.“ (K ö z l. 183. vagyis decz. 10. sz. Itt van a tisztek elibe szabott nyilatkozmány minta is, hasonló szellemben szerkesztve, esupán az országgyűlés irányában kötelezvén engedelmességre, de azt is világosan kiemelvén, hogy „az ausztriai kormány rendelkezési hatósága“ el nem ismertetik. Fejedelemtől nincs szó egyikben sem). A hadak magyar lábra átalakítására a kormánybiztosok hívták fel a házat, kik a hadműveletekben e tájon beállott szünetet a sereg reorganisálására felhasználni szükségesnek vélték. A pénzjegyekre hozott határozat következtében a „pénzügyminiszterségtől“ okt. 22-én rendelet jelent meg, mely jelenté, hogy a száz f o r i n t o s j e g y e k, melyeknek leírását is közli, legközelebb a forgalomnak átadatnak. K ö z l. 142. sz. A százásokra különben ez van írva. „Buda-Pest, september 1-én 1848“. V. ö. jan. 9.

Október 16. Hétfő.

F e r d i n á n d király és esászár O l l m ü t z b ö l W e s s e n b e r g által ellenjegyzett nyilatkozmányt intéz „népeihez.“ E szerint az „okt. 6. Bécsben elkövetett istentelenségek“ székhelye

odahagyására indították a Fölséget, a ki, miután „a bécsi lázadás támasztói . . . egy nyílt lázadásban álló szomszéd tartományal fölségsértő szövetkezést kötöttek, . . . vérző szívvvel kényszerülve érzi magát“ fegyverhatalommal verni le a lázadást s Lamberg és Latour gyilkosain „boszút venni.“ E czélból Windisch-Grätz Alfred tábornok az összes haderőnek (az olaszországi csapatokat ide nem értve) fővezérévé neveztetik ki. V. ö. okt. 24.

A nyíl. Köz l. 136. sz. (okt. 17 hibás nappal). P. H. 136. sz. Samml. 9. l. ugyszintén Szil-nál F. Tört. 192. V. ö. Uj. Ism. VI. 583. l. Más nap a fővezér „eddigi kitünő érdemeiért“ (v. ö. jun. 16.) altábornagyi rangra emeltetik.

Kossuth kormányelnök utasítást ad ki a népfölkelés rendezése ügyében, mely szerint a népfölkelésben minden férfi részt vesz, a ki csak karját bírja, s otthon csupán azok maradnak, kiknek jelenléte a közbátorság fenntartására mulhatatlanul szükséges. Azon helyeket, honnan a népfölkelés kimozdult, az illető „királyi biztos“ ostromállapot alá helyezni, s ott a törvénykezés megszűnik, a fegyverek beszedetnek használat végett. Czélja a népfölkelésnek, nem homloksort képezni az ellenséggel, hanem azt oldalt és hátban minduntalan nyugtalanítani, közlekedési vonalait elrontani, podgyászát és éllemszereit elfogdosni. Fegyver gyanánt lándsa, kasza, fejsze használandó, a puska nem mindenkinek kezére bizaudo, stb.

Köz l. 131. sz. P. H. 192. sz. Az utasítás még Freynál II. 177. l.

Székely nemzeti gyűlés Agyagfalván. Berzezezy László kormánybiztos meghívása folytán, ki a kormány rendelkezéséből augusztus óta a „Kossuth-huszár“-okat gyűjté a székelyek közt, mintegy 30 ezer ember gyűl össze Agyagfalván, hogy az oláhok ellenségeskedéseivel szemben önvédelméről tanácskozzék. A gyűlés Mikó Imre elnökle alatt először is esküt tesz le a király, az alkotmány és a magyar minisztérium iránt való hűségre, aztán elhatározza, hogy az egész székelység keljen fel a harcra; a nemzeti főparancsnokságot, miután a nagyszabeni hadi kormány mindekkorig semmit sem

tett a székelyekért, ettől függetlenül Z s o m b o r i ezredes vegye kezébe. U r b á n hivatalától fosztassék meg, a várak hazai születésű és nemzeti érzelmű tisztekre bizassanak, a szászok és oláhok békére szólittassanak, a határőri szolgálat szűnjék meg, stb. A tanácskozás másnapon át is tart.

K ö z l. 135. 136. (hol a gyűlés előzményei terjedelmesen és hitelesen leiratnak) 188. sz. (hol Berzeneczey saját eljárásáról számot ad). P. H. 195. 196. sz. K ö v. E. T. 96. 94. l. C z e t z Bem's Feldz. 41—43. l. Klapka Nat. II. 193. 194. l. S z i l. F. Tört. 197. 198. l. R ü s t o w I. 132. 133. l. (a helyet Maros-Vásárhelyre tévén). P u c h n e r okt. 6-án megtiltja a székely katonaságnak és tiszteknek a gyűlésbeni részvételt (Puchner felszólítása Köv.-nál Okm. 80. l.), később azonban arról panaszkodott, hogy levelei a háromszéki postáról nem juthattak el rendeltetésük helyére. (P. rendelete u. o. 124. l. V. ö. Köv. E. T. 85). V a y még tovább ment, t. i. betiltotta a gyűlést, e miatt azonban megrohantatván, később engedélyezé, de hogy a rend fenntartása legyen, M i k ó t küldte biztosnak. A gyűlés azonban Mikó biztos minősége ellen óvást tett, s őt csak mint „székely atyafi“-t fogadta el. — Berzeneczey a gyűlésen azt kívánta, hogy csak 6—8 ezer rendes nemzetőrség induljon ki, a többi erő pedig maradjon otthon. Ámazonban a székelyek, Vay és a megyék segélykiáltására mindnyájan menni akartak, minek aztán nem lehetett egyéb következése, minthogy a fegyvertelen és hadi fegyelmet nem tartó tömeg ereje, melyet, bár megigérve volt, pénzzel és ágyakkal a kir. biztos el nem látott, önterhe alatt rogyjon össze. A nép okt. 18-án már tábor képezett: Háromszéknek D o n á t h alezredes, Csik-Gyertyónak D o r s c h n e r ezredes, Udvarhelyszéknek B e c z m a n alezredes, Marosszéknek L á z á r Dénes lón parancsnoka. Donáth minden józan számítás nélkül Kükküllővárig nyomul előre, és hadának egy részét (Kálnoky Dénes) Magyar-Sárosnál az osztrákok és oláhok elfogják s szétverik (okt. 25.), az innen kifejlett elégedetlenség miatt pedig nem sokára az egész tábor feloszlik, Donáth maga is „véletlen és gyanusan“ kimulik. (H o n v. 1849. 20. sz. K ö v. E. T. 103. l). V. ö. nov. 1. 5. Általában a későbbi események azt a föltétlen magasztalást, melylyel hazai írónk (valljuk meg) a kissé különben is bokros székely nép tetteiről szólnak, teljességgel nem igazolják, s azt mutatják, hogy az agyagfalvi lelkesültség is, miután további táplálékot nem nyert, alig volt több szalmatüznél. Tagadhatatlan azonban, hogy a székely népet mind a b.-pesti, mind a kolozsvári kormány jóformán magára hagyta, sem zsolddal, sem fegyverrel, sem lőszerrel, sem ügyes tisztekkel el nem látta, s ily körülmények közt töle a haza jogosan alig várhatott valamit. Csik-, Udvarhely- és Marosszék magától még jóra való népvézéreket és hivatalnokokat sem tudott előállítani, a főbbek pedig épen a reakezió kezére dolgoztak. H a l l e r Ferencz példája, ki

e táborozáskor fejéregyházi összes gabnakészletét, s 30 ezer forintot adott, mondhatni egyedül állott, és sem a középrendnél sem a népnél nem talált utánczókra. (I. m. 138. sz.). Az udvarhelyszéki népsaját földesurain elkövetett tetteit ezuttal nem említjük, nehogy az ócsárlásra alkalmat keresni látszassunk, mi ép oly távol áll tőlünk, mint a helytelen diésérgetés.

Oktober 17. Kedd.

Kusichot Ráecz százados a fehértemplomi őrség egyrészével elfoglalja, s a szerbek ezen fészket hamuvá égeti. Részüinkön veszteség 1 halott, s 1 sebesült. Maderspach őrnagy a karasi hidat szétromboltatja.

Közl. 137. sz.

Perczel Mór tábornok a Murán átkelni törekvő horvátokat Letenyénél megszalasztja, s közülök 700-at foglyul ejt. Trángous őrnagy. Hadának másik részével pedig Gáspár őrnagy támadja meg az ellenséget, s azt Kottorinál kiveri sáncaiból. Veszteségünk 1 halott, és 3 sebesült. Másnap

Oktober 18. Szerda.

Perczel mindkét osztálya megújítja támadását, s míg maga a vezér Csáktornyától Varasd felé kergeti, azalatt Gáspár Domborunál veri meg a horvátokat, minnek következtében a Muraköz megtisztittatik az ellenségtől.

Közl. 132. 134. 136. sz. Szil. F. Tört. 191. I. P. H. 198. sz (tulzott nagyítással). E hadjárat után Perczel a varasdi hid előtt ütött táborn, szemben Jellačić illyreivel, kik a tulsó oldalon tanyáztak. Végre a varasdi lakosok megunták várni, hogy meddig néz még a két had egymással farkasszemet, hanem, miután az illyrkatonák élelmi szereiket felemésztették s városukban drágaságot idéztek elő, nov. 1-én ellenök fellázdáltak. Véres küzdelem fejlett ki, s a város ágyukkal lövetett (P. H. 311. sz).

Puchner nagyszebeni hadparancsnok Erdély hatóságaihoz és lakóihoz kiáltványt intéz, melyben tudatja, hogy a nádor és a magyar minisztérium lemondása folytán törvényes kormány nem lévén, s az országgyűlés, mely Erdélyben „erőszakolt és terrorismusi rendszert léptetett életbe“, az okt. 3. 4.

kir. parancs által „megsemmisítettén“ s hadi hatóság által helyettesítettén, ezen parancs folytán ő mint katonai kormányzó a polgári kormányt is kezébe veszi, hogy az erdélyi nemzetiségek ellenségeskedéseinek végét szakítsa. Felszólít tehát minden hatóságot, hogy neki engedelmessé adjék, az önkéntesek toborzását, az újonczok összeírását megszüntessék. Egyszersmind a nemzetörököt saját hatósága alá rendeli, a kormánybiztosok további működését eltiltja, kiket engedetlenség esetén haditörvényszék elibe fog állítani. V. ö. o k t. 21. 24.

K ö z l. 138. v.ö. 144. sz. A kiáltvány még K ö v.-nál Okm. 1. E napon a főkormányzókat is felhívta egy külön levélben (megvan K ö z l. i. sz.) hódolatra Puchner, ki okt. 9-én még oda nyilatkozott, hogy gyöngölt egészsége miatt nem viheti hivatalát, s a hadparancsnokságot már le is tette. Talán e meggyöngült egészség lehetett oka, hogy a magyar hatóságokkal való levelezését annyira elhanyagolta, hogy okt. 20-ka táján Kolozsvár városának minden kíséző sorok nélkül küldte meg a Jellačić kineveztetését, s az országgyűlés feloszlatását magában foglaló V i e n e r Z e i t u n g o t, mire a városi képviselőtestület azzal felelt, hogy szintén minden kíséző levél nélkül küldte meg neki a képviselőház okt. 7. határozatáról szóló országgyűlési tudósítást, s egy falragaszt, melyben Jellačić mint „vogelfrei“ köröztetik. (P. H. 196. sz.)

K i s - e n y e d i mésezrlás. E helyt okt. 14-óta eltorlaszolt állásban védte magát azon vidéki magyarság, (mintegy 400 ember) mely az oláhok dúlásai és kegyetlenkedései elöl ide menekült. A mai nap, a nagyszebeni parancsnokság küldöttének felszólítására, a kis esapat lerakja fegyvereit; új beálltával azonban a románok megrohanják a gyámoltalanokat, s közülök 140-et, kik közt férfiak, nők és gyermekek voltak, részben kegyetlen kinzások közt kivégeznek.

K e m é n y G. Nagy-Eny. 54. 63. l. H o n v. 13. sz. (nap nélkül). Az öldöklés napja nem bizonyos. K ö v á r i (E. T. 91. l.) úgy látzik okt. 15-re, K l a p k a (Nat. II. 183. l.) okt. 18-ra, Kemény G. pedig (i. h.) okt. 19-re teszi, azonban előadásából kiderül, hogy a támadás okt. 14-én kezdődött, s „négy nap és négy éjén át“ tartván okt. 18. reggelén végződött. A lefegyverkezés tehát okt. 17-én, a gyilkolás pedig okt. 18. és 19. közti éjén történhetett.

Oktober 19. Csütörtök.

A román nemzeti bizottság felszólítást intéz az erdélyi magyarokhoz és székelyekhez, felhíván őket, hogy egyesüljenek a románokkal, a „császár“, haza, törvény és szabadság érdekében. „Vagy ezen egyesülést“ ugymond a fölszólítás „nem találjátok kivihetőnek? Jó, úgy tűzzük ki a harez lobogóját, kezdjük el a véres esatát, mi sem rettegünk tőle, minden erőnkkel folytatandjuk“ stb. Egy másik kiáltványban pedig az oláhokhoz szól a bizottság ekképen: „Románok, testvérek! Emeljétek fel fejeiteket! Egy szebb jövődjő hajnala hasad számotokra. Pillantsatok vissza! Néhány hó előtt még egy elhagyott, üldözött nép valátok, vezér s fegyver nélkül. Ily mennyiségben még soha fel nem keltetek, tanácskozzatok szabadon ügyeitek élén, a legfelsőbb polgári és katonai törvényes hatóság törekvéseitek törvényszerűségét elismerte, fegyverrel és vezérrel ajándékoz meg benneteket, s egyesítí veletek a fegyveres hatalmat egy közös cél elérésére: a császárért, hazáért, szabadságért és nemzetiségért. — Veletek szövetkezve, ama nagy célokért győzdelmeskedni vagy meghalni, kész a szász nemzet“ stb. „Bátor lélekkel álljátok síkra utolsó emberig, s áldozátok utolsó csepp véreteket az igaz ügyért... Hogy győzdelmeskedjünk, harezolnunk, az ellenséget mindenütt megtámadnunk s nekie mindenütt ártanunk kell, s ha ellenszegül, kiirtani.“ Azonban a szükségtelen kegyetlenségektől, rablástól „a fensőbb biróra“ való tekintetnél fogva óvakodjanak a románok, s a katonatisztek irányában legyenek tanulékonyak, fegyelemtartók.

Az első kiáltvány K ö v.-nál O k m. 100. l. A második K ö z l. 149. vagyis nov. 6. sz. (a Transsylvania után). E kiáltványok kiadták a jelszót az oláhok általános fölkelésére, s felfnyitották a kaput a nyomban megkezdődött iszonyatosságok előtt. V. ö. o k t. 18. 23. 25. 28.

Z a b o k l i e k i Péter lengyel menekült P e s t e n felhívást intéz honfitársaihoz, hogy vele egyesülten ragadjanak fegyvert Magyarország védelmére. „Magyarországtól nyerte a mi Galli-eziánk alkotmányát, most a kámarilla minden erejét megfeszíti

hogy a magyarokat, a mi testvéreinket elnyomja, alkotmányos jogukat megsemmisítse, s épen ezen kamarilla fenyeget minket is hazánk, Galliezia jogainak, eltörlésével, s azzal, hogy jogainkkal együtt magunkat is örökre a rabszolgaság legmélyebb örvényébe taszítson“ stb.

A felhívás Frey-nál II. 188. l. Ezután alakultak a lengyel zászlóaljok vagyis u. n. legiók (az első Vysocki alatt), melyek száma később 8-ra emelkedett (i. m. III. 80. l.). Gallieziából már a nyáron érkeztek üdvözlő és rokonszenvet jelentő iratok Pestre, s a lengyel menekültek számosan gyűltek itt s az északi megyékben össze, annyira, hogy Kossuth már júniusban akart egy lengyel legiót alakíttatni, terve kivételének azonban Batthyány ellene szögezte magát. (Horváth S. 47. l.). Okt. 30. után a lengyelekkel abban állapotott meg Kossuth, hogy 15—20 ezeren vegyenek részt harezunkban. Bem azonban e tervet nem javaslá, s maga részről kijelenté, hogy a lengyel bizottsággal kötendő alku érvényét nem fogja elismerni, miután a bizottságnak semmiféle országos hatóságtól sines felhatalmazása. (Weldycz, der Antheil der Polen an d. Ung. Revol. Altona. 1850. 13. l. Majlátnál II. 101. l.). A Közlönynek előttem ismeretes számai. Z.-ról és felhívásáról egy igével sem emlékeznek, sőt e nevet „lengyel legió“ sem használják hivatalosan, csak egy ízben van szó a „Visocky-zászlóalj“-ról. (Közl. 180. vagyis deez. 7. sz.)

Oktober 20. Péntek.

Ferdinánd király „utolsó felszólítást“ intéz Magyarország és a Kapesolt Részek lakóihoz. Forduljanak el „az elámitottak . . . azon kis felekezettől . . . mely magát a hazával azonosítani vakmerősködik; . . . s árulását a haza legszentebb érdekei ellen folyvást követi“, mely az országgyűlést „izgatva vagy elnyomva“, törvénytelen végzések hozatalára bírta, „önkéntes munkásságát egészen a legnyilvánosabb zsarnoksáig kiterjeszté“, s végre annyira ment, hogy a magyar seregeknek az örökös tartományokba való berontást megparancsolta (v. ö. okt. 10.). A Fölség a „békesség, rend s közjólét áldásai közt . . . a szabadság teljes élvezését“ biztosítja népeinek. (V. ö. d e z. 4.

Közl. 182. sz. A kiáltv. még Szil.-nál F. Férf. 236. l. és Samm. l. 11. l. (minden ellenjegyzés nélkül).

Oktober 21. Szombat.

V a y királyi biztos Erdélyben nyilatkozmányt ad ki, melyben kijelenti, hogy a polgári kormányt, melyet a magyar minisztérium kezéből a király és a nádor jóváhagyásával vett át, P u e h n e r nagyszzebeni hadparancsnoknak átadni nem fogja, s a közesend és rend háborgatói ellen a székelység erejével fog föllépni. V. ö. o k t. 18.

V. hirdetménye K ö v.-nál Okm. 106. l. K e m é n y G. N.-Eny. 66. l.

G y u l a - F e h é r v á r o n a helybeli nemzetőrség a városra rohanó oláhok táborát visszaveri. H ó r á k várparancsnok ekkor a győztesekkel letéteti fegyvereiket, a várost a magyar kormány irányában engedetlenségi fogadásra kényszeríti, s a sárgafekete lobogót kitűzeti. A várost a románok felgyujtják.

K e m é n y G. N.-Eny. 72—74. l. K ö v. E. T. 97. l. P. H. 202. sz. (új részletekkel). E nap az oláhoktól fenyegetett A l v i n e z is bejelenti Hóráknak, hogy alá kívánja vetni magát a es. kat. kormánynak.

P u e h n e r nagyszzebeni hadparancsnok a román nemzeti bizottságot botorul felhatalmazza az erdélyi oláhoknak 15 légióba való osztására, melyek összesen 195 ezer fegyvert számlálva, mint ilyenek az osztrák birodalom 33-ik hadtestét képezendik. Ugyan ő L e m é n y János püspököt, miután a magyarokkal tart, hivatalától megfosztja, s mással helyettesíti.

K ö v. E. T. 97. 111. l. K e m é n y G. N.-Eny. 50. 51. 64. l.

M á r i á s s y őrnagy A r a d v á r o s t r o m z á r o l á s á t elkezdeti, mely czélből a várnak K i s f a l u d (Engelsbrun) felől megszállása végett L i p p á r o l Z u r i e s százados (debreczeni nemzetőrök), Pécskáról pedig A s z t a l o s százados nyomulnak előre, azonban ez utóbbikat a marosi átkelésnél a várőrség egy része feltartóztatja. Ekkor kölesönös tüzelés kezdődik, miközben az osztrákok kedvező állásukat estig megtartják, midőn Zuricstól hátban fenyegettetve, veszteséggel huzódnak vissza a várba. Veszteségünk 12 halott s 37 sebesült, osztrákoknál csak halott 71. Máriássy megszállja Uj-Aradot. Másnap

Oktober 22. Vasárnap.

Aradvárból kimentés, melyet azonban Zurics és Asztalos századosok Kisfalud és Száderlak felől visszavernek. Máriássy őrnagy Pécska felől megszállja Uj-Aradot, s ekkép a várat egészen zárolja. Berger várparanesnok visszatorlásul 480 bomba- és golyólövetet röpit a városra s az épületekben tetemes kárt okoz.

Klapk. Nat. H. 147. l. Közl. 139. 152. sz. (utóbbik számban van a Kos. Hir. után Zurics hivatalos jelentése, mely a békésmegyei nemzetőrök ellen kemény kifejezéseket használ). P. H. 211. 198. sz. A Pesti Hirlap egy helyt (204. sz.) Zurics csatározását a Leiningen- és Sivkovics-gyalogok meg az uhlánok ellen, a hely megnevezése nélkül okt. 20-ra teszi, a békésiek féltékenységét világosan észrevétetni engedvén; más helyt (197. sz.) pedig azt mondja, hogy a Maros jobb partján előnyomuló magyar csapat (Lippáról) Angyalkutig haladván, „az ellenséget“ onnan okt. 21-én szorította hátra. Végre, hogy a zavar növekedjék, a Vasárnap Ujság egyik helyi tudósítója (1861. évf. 16. sz.) az „angyalkuti harezban magokat kitiintetett békési nemzetőrök“-ről emlékezik. Ugylátszik a rejtély nyitja az, hogy a békésvárosi öntétesek okt. 20-án derekasán megállván a sarat, a dicséretet megérdemelték, ellenben a békésmegyei nemzetőrök a kisleludü harezból kivonván magokat, s a világsi zavargók ellen intézett táborozáskor pedig rabolván is, méltó megrovásra okot adtak. A fentebbi harez után a békésmegyei, ugyszintén a szentesi és esanádi csapatok oda hagyták Aradot, s Máriássy oldalánál leginkább a debreczeni és békésvárosi önkéntesek maradtak, kik azonban, a Pestről hiába sürgetett ostromszerek nemléteben, jobbára téltlenségre voltak kárhoztatva. — Okt. 23-án a város lövetése megújul, s egy kimentés ismét visszaveretik. (P. H. 301. sz.).

Munkácsvárat Laube őrnagy s várparanesnok a honvédelmi bizottmány rendelkezése alá formasierint átboesátja.

Közl. 146. sz. P. H. 193. 198. 201. sz. (hol az előzmények is). Szintay kormánybiztos az átadás után sánczokat huzatott a vár körül, s védhető állapotba igyekezett helyezni az erődöt, mely sztratégiai fontosságát különben már rég elveszítette.

Ferdinand esászár az örökös tartományok országgyűlését Kremsierbe paranesolja.

A cs. paranes Közl. 146. sz. P. H. 205. sz. „Miatán“ ugymond

a Fölség „a törvényes rend megzavart állapota, s a bekövetkezendő katonai szabályok lehetetlenné tévők, hogy az országgyűlés a fővárosban folytassa tanácskozásait“, meghagyá, hogy „üléseit Bécsben azonnal függeszse fel“, s november 15-re K-ben gyűljön össze, „hol háborítatlanul s szakadat nélkül szentelheti magát nagy feladatának, egy státusaink érdekeinek megfelelő alkotmányt dolgozni ki.“

Oktober 23. Hétfő.

Kossuth honvédelmi bizottmányi elnök 12 ezer főnyi újoncz segédesapattal a magyar táborba, mosony-megyei Miklósfalvára érkezik, hol a hadi tanácsot támadó háboru kezdésére igyekszik rábírni, azonban Görgei Arthur ezredes nyomatékos ellenvetései miatt, sikertelenül.

Görg. I. 70 s köv. l. Kossuth hadvezéri ösztönszerű tapintatáról és belátásáról mind Rüstow, mind Asbóth kedvezőleg nyilatkoznak, s a kormányelnök szeretett is sztratégiai dolgokba avatkozni, hadi terveket készíteni. a mi állásánál fogva igen könnyen igazolható volt.

Vay királyi biztos Erdély lakóit Puchner és Urbán ellen a Fölség nevében általános népfelkelésre szólítja fel. V. ö. okt. 21.

Közl. 144. sz. P. H. 202. sz. A felhív. még Köv.-nál Okm. 109. l. V. ö. Köv. E. T. 99. l. „Keljen fel“ ugymond a felhívás „mindenki, ifjak és vénék ragadjanak fegyvert, . . . minden hatóság gyűjtse... fegyveres erejét az általa meghatározandó helyre, késedelem nélkül egybe, hogy egyesülvén azon 40 ezer vitéz székely atyafiakkal, kik már a haza oltalmára M.-V á s á r h e l y ről kiindulandók. legyőzhessük azon ellenséget, ki szép ígéreteit csalással váltotta be, s kinek ninesen más ezélja. mint összerombolni életünket, vagyonunkat, nemzetiségünket és dicső alkotmányunkat . . . Ki ellenségünkkel kezét fog, elfogja veszíteni újonnan nyert szabadságát, el azon szabadföldet, melyet egy nagylelkű áldozat következtében ingyen kapott, s azon föld jutalmul fog szolgálni azoknak, kik a haza megmentésére sikeres kezeket nyújtottak.“

Zalathna romlása. E békés és vagyonos bányavárost Dobra Angyal, Pipos és Nemes főnökök által vezetett román tábor megtámadván, a csekély számú helyi (nemzetőr) sereg fegyvereit leteszi, de midőn a románok a lakházak kirablásához és felgyújtásához látanak, az elkeseredett nemzetőrök fegyvereiket visszaragadják, s a gyujtogatokat kiverik a városból. A meg-

rémült lakosok közül sokan Gyula-Fehérvár felé menekülnek, de majd utóléretvén, bántatlanságuk kikötése mellett, az oláhoknak Preszákán megadják magokat. A románok azonban kifosztogatják a védteleneket, s (okt. 24. reggel) közülök mintegy 640-et, részben iszonyu kínzások közt, lemészárolnak. Ezalatt a várost is birtokába ejti a roppant számú ellenség, s azt fölégeti és szétdulja.

Kem. G. N.-Eny. 75—83. l. Honv. 19. sz. Köv. E. T. 101. l. Szilágyi Magy. Emléklapok Pest 105. 147 s köv. l. Czetz 57. l. Utóbbiak a zalathnai legyilkoltak összes számát 2 ezerre, a Honvéd (i. sz.) a Preszákán kirablottak és leöltékét 1,200-ra, Kemény pedig az Enyed, Gy.-Fehérvár és Balásfalva vidékén pár hét alatt lemészároltakét 2,500-ra teszi. A preszákai dolgokat a Honvéd tudósítója (Szabó János lelkész) így írja le: „Itt (Preszákán este) egy nedves térré a szegény magyarokat lefektetik, igen lefektetik, mert senkinek felállani nem szabadott, s ki ezt tette, rögtön föbe lötték. Az elvett fegyvereket magok közt elosztják. Most elkezdődött a fosztás, rablás. Mindenkit, mindenétől megfosztottak, a nőknek hajukat szétbontották, nines-e ott drágaság elrejtve, a női szemérmert megsértették. Mindenek előtt a nőknek papusaikat, a férfiaknak eszmiáikat vették el. Egész újszakán keresztül kutyáknak szídták, fenyegették, hogy a magyart egészen kiirtják. Reggelre, okt. 24-re viradólág, parancsolják a szegény kifosztott mezitelen magyaroknak, hogy keljenek fel. És szóra: „indulj“, minden fegyvert rájuk sűtnek, s boldog volt, kit golyó talált, mert a többit a legnagyobb, legtigrisebb kínzások közt lándsákkal verték agyon. Nem kimélték sem öreget sem fiatal, nem gyermeket, nem esecszopót; még az olálmők, ezen hyenák is kapákkal verték asszonyainkat agyon. Hogy az olvasónak némi fogalma legyen az oláh kínzásról, feljegyzem ide Császárs Zsigmondné borzasztó halálát; előbb fejét betörték, lánásával mellét átszúrták, úgy hogy mind elől mind hátul a vér patakként folyt, aztán egy lánacsanyelet méhébe döftek, lemeztelemtették, csak egy inget hagyván rajta; szegény asszony talán harmadnapra elkábultságából magához jött, mezitláb bevászorgott Fehérvárra, és az oláhnál kegyetlenebb várparancsnok Hórák, a várba sem engedte be, a városon a kórházba jutott és iszonyu kínok közt egy párná után életét bevégezte. Pecherné, 80 éves agnő, Friendlné, Diániesné mind alig mozogható öregek, lánsa által haltak el. Három szopó gyermeknek anyjuk szeme láttára nyakukat szakasztották el. Farkas László őrsereg kapitányának előbb egyik, aztán másik lábát, ismét egyik kezét, aztán mást vágták le s végre ütötték föbe.“ — A Zalathnán duló románok közt okt. 25-én Jancu és Balinte praefectek csináltak némi rendet.

Bethlen Gergely és Bánfi János századosok Nagylak és Vajdaszeg közt 380 honvéddel, 100 Mátyás-huszárral, és egy csapat székely huszárral mintegy 5 ezer főnyi oláh táborát megrohannak, s 5 órai küzdelem után megfutamitnak, mely alkalommal a szaladók közül mintegy 200-an lekaszabolatnak. Veszteségünk 2 sebesült.

Közl. 143. sz. P. H. 202. 204. sz. Kem. G. Nagy-Eny. 123. 124. l. Czetz 40. 41. l. Klapka Nat. II. 199. l. (hibás nap: nov. 9.). A hiv. jel. még Szil.-nál F. Tört. 124. l.

Lázár Dénes dandárnok székelyei Miklós oláh főnök táborát (mintegy 12 ezer ember) Kükküllő megyében Radnóthon megtámadják s estére futni kényszerítik. Zsákmány 400 felpakolt tarisznya, több ágyu, fegyverek és néhány száz fogoly. Veszteség 194 halott az oláhoknál, székely egy sem.

Közl. 144. sz. P. H. 202. sz. (mindkét helyt Lázár hivatalos jelentése okt. 25-éről). Köv. E. T. 103. E. (okt. 24).

Oktober 24. Kedd.

A képviselőházban olvastatik Windisch-Grätz oszrák fővezérnek a szlavoniai és szerémi hadparancsnoksághoz okt. 17-ről Ollmützben kelt rendelete, melyben az okt. 16-ki legfels. kézirat közzététele parancsoltatik, ugyszintén olvastatik Vay kir. biztos okt. 21. értesítése, mely szerint Puchner okt. 18-án a polgári kormányt is magához ragadta, s a kamarai, harminczadi, bánya- és postai pénztárait több helyt tetteg lezárta, melyhez képest határozatlik, hogy mindkét rendelet érvénytelen és törvénybe ütköző, s mindazok kik „eme az alkotmányos törvényszentesítette jogállapotot legázoló intézkedéseknek bármi értelembeni előmozdítására, foganatba vételére önkéntesen kezet nyujtanának“ honarulóknak tekin- tessenek. A felsőtábla e határozatot másnap magáévá teszi. V. ö. okt. 28.

Közl. 137—139. sz.

Székváros — Dobokam. — rendőrségi csapata az oláhok által megtámadtatván, ezek közül 17-et elejt, a többit

pedig üldözés közben a benezidai nemzetörség segítségével bekeríti, s részben (345 ember) lefegyverzi.

Közl. 143. sz. P. H. 204. sz. A hiv. jel. még Szil.-nál F. Tört. 224. l. Bővebben P. H. 202. sz.

Kovács Lőrincz százados szilágyosmlyói nemzetőreivel a krasznamegyei oláhok roppant táborát Vársolecz mellett rövid ideig tartó puskatüz után szétkergeti.

P. H. 203. sz. Az ezen alkalommal elfogott bujtogatók egyike másnap kötéllel kivégeztetik.

A szerbek Szabó alezredes huszárait, kik ezer darab szarvasmarha elhajtására voltak kirendelve, Szireg és Temerin közt megtámadják. A huszárok a véletlen támadást visszaverik ugyan, de gyalogság hiányában Ó-Kérre visszafordulni kényszerülnek, újabb megtámadástól tartván. Veszteségünk 2 halott, s 1 sebesült (Gombócz főhadnagy). A szerbeknél mintegy 10 halott.

Közl. 143. 150. sz. V. ö. Szil. F. Tört. 210. l.

Oktober 25. Szerda.

Kossuth honvédelmi bizottmányi elnök Parndorfról a magyar főserég hadiszállásáról Windisch-Grätz osztrák fővezérhez átiratot küld, melyben elő van adva, hogy „egy csalárd udvari kamarilla... hitszegés, árlás és rosszlelkűség által akarja Magyarország alkotmányos jogait s állami létét“, miknek védelmére a magyar nemzet fegyvert fogott, „megsemmisíteni“, s hogy Windisch-Grätz kineveztetése honunkra nézve törvénytelen, a ki annálfogva felszólíttatik, hogy ellenségeskedéseivel mind maga hagyjon fel, mind Jellačić-ot fegyverezze le, Bécs ostromával is felhagyván stb. Windisch-Grätz kurtán válaszolja, hogy „lázadókkal nem alkuszik“, s az átirat kézbesítőjét Ivánka ezredest letartóztatja.

Közl. 144. sz. P. H. 202. sz. Az átirat még Szil.-nál F. Tört. 201. l. Görg. I. 64. 72. 73. l. Ezen követség történetéről Pulszky tett jelentést a képviselőháznak okt. 31-én, s innen tudjuk, hogy Ivánka társa volt Dobai pozsonyi nemzetőrtsízt, A táborkövetek

Windisch-Grätz seregében találták gróf Pálffy Móricz es. kir. őrnagyot is (l. okt. 7. jegyz.), ki a magyar követek előtt azt mondá, hogy „ne esodálják ott létét, mert ő köteles Ófelsége jogait védeni, és ha igaz, hogy 15 nap alatt minden magyar köteles honába térni, úgy ő megszűnik magyar lenni.“ (E nyilatkozatra vonatkozó képviselőházi beszédeket és határozatot l. Közl. i. sz. és 145. sz. P. H. i. sz. és 226. sz). A táborkövetek visszatértökben Roth-Neusidelbe Jellačić előőrseihez érkezvén, itt Ivánkát a bán elfogatá, azon indoklással, hogy Fligelli is parlamentair volt, (Jellačić-tól Lambertghez!) midőn a magyarok fogságába esett. (Fligelli elfogatását Kossuth a honv. biz. nevében szept. 29-én teszi közzé a Közl. 113. vagyis okt. 1. sz.-ban). Ivánka elfogatása azonban Windisch-Grätz népjogról való fogalmát oly színben tüntette fel nálunk, mely az engesztelhetetlen gyűlölet meggyökereztesésére szolgált. Kossuth a ház nov. 9. ülésében ide vonatkozólag mondá, hogy ez „oly sérelem, melynek megtorlására Europa bármelyik nemzetének közbenjöveteletét és fellépését is igénybe veheti“ a nemzet!

A magyarhoni r. kath. püspöki kar Pestről pásztori levelet bocsát ki, mely szerint „a kormányzásukra bizott szent egyházakban különös áhitatosságot rendeltek tartatni a lelkipásztorok által... Midőn félévvel ezelőtt a pozsonyi országgyűlésen 8 százados polgári alkotmányunk a kor igényei és a nemzet kívánataihoz alkalmazva megújított, .. nem tarthatá senki lehetségesnek... hogy az ámitásnak és izgatásnak valaha sikerülhessen e szabad alkotmányt megtámadhatni, s e célra az országban lakó, a magyarokkal egyenlően jogosított más ajku lakosokat a magyar ellen fellázítani... Az atyai szeretet és a gondoskodás leggyöngédebb szavaival intetnek és kéretnek“ a lelkészek és minden hivek, hogy „lankadatlan buzgalommal és tántoríthatatlan hűséggel ragaszkodjanak a törvényszabta rendhez, ne hallgassanak a pártoskodók sugallataira, s önként teljesítsék a haza védelmére irányzott felsőbb rendeleteket.“ Gyakori imádkozások rendeltetnek, hogy a békesség áldásai minél előbb elkövetkezzenek. V. ö. j. a. n. 20.

A körlevél Közl. 155. vagyis nov. 12. sz. és P. H. 213. sz. Kik és hányan voltak névszerint e levél kibocsátói, nem tudom, miután a püspökök nevöket egyenként nem jegyezték alá a közzétett példánynak. Az országbeli főpapok legnagyobb részének magatartása a nemzetnél már régebben közrosszalással találkozott. A Kossuth lapja októ-

ber elején, nem türhetvén tovább szó nélkül a dolgot, kemény leczkét ad nekik, melyet lényegben a Pesti Hirlap is átvesz. (181. sz.). „A nép tétováz, a nép ingadoz, a népet ezer ármány hálózza körül, ezer rém ijeszti, ezer álpróféta esábitja, és pásztorai, atyái, örei hallgatnak.“ Míg Raja čič és Haulik püspökök izgatnak és pénztárukat üritik ki a magyar elem ellen, Nádasdi Magyarország püspökeinek legöregebbje, Hám az új esztergomi érsek, Lonovics, „kinék ékes-szólása ismeretes“, Seitovszki „a nyughatatlan, kinék buzgósa nem fukar áldozatokban“, hallgatnak, s részvétlenül félre huzódnak. „Vajjon zárvák-e előttök is, a királyi termék ajtaji?... Hol vannak a gazdag főpapok, kik márvány palotákban laknak, és arany serlegekből iszszák a föld leghiresebb borait, hol vannak, hogy nincs, ki a haza vérző vitézeinek csak egy pohár vizet nyujtson, és a földönfutókká lett ezereknek csak egy kurta szalmatetőt csináltasson a beköszöntő tél idejére.“ stb. A fentebbi körlevél oly általános mondatokban van szerkesztve, hogy a püspökök Windise-Grätz neheztelését sem vonhatták magokra, miután „az előljárók“ és „a hatalmasság“ alatt, kik iránt az engedelmesség ajánlatik, szükség esetén az altábornagy közegeit is lehetett érteni. Okt. 14-én a honv. bizottmány a „honáruló“ Haulik zágrábi püspök javait lefoglaltatni rendeli. (Közl. 128. sz.), nem sokára pedig Zichy Domokos veszprémi püspök ellen rendeli el a vizsgálatot, (P. H. 203. sz.), ki a hont elhagyta. Jellačič-esal pedig bizalmasan levelezett. (187. sz.). Nov. 30-án Zsivkovics Panteleimon temesvári g. n. e. püspököt „mint lázító és hazaáruló“ a kormány hivatala további folytatásától eltiltja, s teendőit ideiglenesen Popovics István verseczi g. n. e. püspökre bizza. (Közl. 183. sz.). Hám János primás még decz. 1-én Pesten a honvédelmi bizottmánynak a szatlmári irlalmék zárdáját honvédesbesültek számára kórháznak felajánlja, (a hirdetm. P. H. 231. sz.), később azonban oda hagyta azon ügyet, mely mellett a honvédek vézettek, s javait valamint a Seitovszkiéit is a következő év tavaszán lezáratta a minisztérium. (Közl. 1849. 110. v. ö. 139. sz.). Ellenben Popovics Vazul munkácsi görög egyesült püspök tevékenységét, melyet „a közösen és rend fenntartásában“ főként az orosz ajku lakosság közt kifejtett, 1848. októberben dicsérettel emelte ki a kormány (P. H. 189. sz.) valamint Lonovics „hazaifui készségét“ is, melynélfogva az egrü honvédkórodának 200 pfrot adott. (Közl. decz. 24. sz.). A nemzeti párthoz csatlakozásukkal legnagyobb nevet vívtak ki magoknak Horváth Mihály csanádi és Rudnyánszky József zólyomi püspök. Előbbik nagyrészt a szerbek hatalmába esett püspöki megyéjét elhagyva, 1849. januárban Debreczenbe ment, s ott Kossuth környezetének egyik állandó tagját képezé. (Kultusminiszteri működéséről alább több ízben lennd szó). Utóbbik pedig 1848. decemberében körlevelet intézett papságához, melyben a honv. bizottmány iránt engedelmességet parancsol, ugyanazon hó folytában

pedig az ország népeit Windises-Grätz ellen fegyverre buzdítja. (L. ev. II. 122. l).

Deschan Achill osztrák biztos Temesvárról es. katonákkal s oláh népfelkelőkkel szállja meg Lugost, honnan előle a esekély erejű magyar őrség kivonul. A biztos ekkor sárgafekete zászlók alá esketi fel a lakosságot, a megyei tisztikart szuronynyal kényszeríti hódolatra, mire az lemondását kijelenti.

P. H. 205. sz. Deschan a megürült tisztí állomásokat az elnöklete alatt hevenyészett katonai bizottság utján nem sokára betölti. — E hó folytán már általában szomorú képe volt a Marosontuli vidéknek, Arad és Zarándmegyéknek. Temesvárról az uhlánok most ez, majd amaz községet szállották meg, lefegyverezték a nemzetőrséget, s a nevesebb egyéneket magukkal hurezolták. A vérszemet kapott tudatlan oláh nép pedig ezalatt a rend minden kötelékét széttépte, s kommunisztikus hajlamait szabadon követé. Az alsó papságtól vezetve, nyílt lázadásban forrongott, rabolt, kegyetlenkedett és dult, mint p. o. Fűbisen, N.-Remetén, Tótváradon, Konopon, Soborsinon, Zámou stb. (P. H. 212. 222. sz). Ismerünk egy számukra kiadott felhívó parancsot, melyben 12 falu felszólíttatik, hogy keljen fel. E parancs így végződik: „Ezen faluk tüstént keljenek fel fegyveres erővel az ellenséges magyarok ellen, kik bennünket kiirtani és Ferdinánd császár birodalmát botrányul tétetni akarják, és papokkal, birákkal s esküttekkel, akárminémű fegyverekkel felfegyverkezve menjenek Hosszuszó falura s ott várják be esütörtökön este a katonai erőt, melylyel találkozni fognak minden hiba nélkül. A ki nem fog engedelmeskedni, bűnhődni fog manifestum szerint rögtönitélet által. Kelt a katonai és császári hatóságtól. Élelmezéssel lássa el magát minden ember négy napra. Lugoson Nov. 8. 1848. Barbucz s. k. commissarius (p. h.) Perbuljevicz s. k. város hadnagya (p. h.)“. Hogy a felhívás a temesvári osztrák hatóság felülvizsgálatán nem ment keresztül, már ügyetlen szerkezete is elárulja, s hogy azon iszonyu garázdaságok, melyeket az oláhok elkövettek Rukovina helyeslésével nem találkoztak, szinte bizonyosnak tartható, annyival inkább, mert az altábornagy több községnek védelmet is nyújtott, nehogy a szerbek és oláhok által felprédáltassék. Mindazáltal a zavargókra nem esekély bátorítás volt az, hogy a vár ellenséges lábra állítá magát eddig törvényes felsőbbségével a magyar kormánnyal, s hogy Rukavina Temesmegye területére nézve egy bizottságot állított elő, melyre a polgári hatalmat ruházta, a népet pedig az eddigi hatóság iránt való engedelmességtől eltiltotta. (Kiáltványa Köz. l. 177. sz). Ezen bizottmány elnökeül b. Ambrózy Lajos temesi volt főispánhelyettes, tagjaiul: Zsivkovics g. n. e. püspök, Osztoich János kir. udvarnok, Módos Pál, Veszelinovics Pál volt város kapitány,

Dézsán Ákos (igy) volt megyei szolgabíró, ki egyuttal biztosí minőségben működik, neveztetnek meg. A magyar kormány a temesi bizottság tagjait okt. 29-én törvényen kívüli hazaárulóknak nyilvánítja. (Közl. 143. sz.), a megyekormány székhelyét Lugasra tette át, s egyszersmind a földézet anarkhiának elnyomására erélyes lépéseket tön. E ezélből Máriássy Aradvár alól több izben katonai erővel rándult ki e vidék egyik és másik részébe; november elején pedig Aradmegyébe Gál László indult két század aradi nemzetörrel és egy század bihari honvéddel (P. H. 211. sz.) körutra, az oláhok megzabolázása végett, kiknek vezetői közül Világoson 6-an kivégeztetnek. Aradmegye nov. 9-e táján már ismét esöndes volt. Innen a szomszéd Zarándba megy Gál, s mjtán Guravojon és Ternován véres harcban gyözött, több ellenszegülő falut föléget. Halmágyon a bujtotatók közül ismét 6-an kivégeztetnek. (i. m. 216. 222. sz.). Gál nov. 14-én visszatér Aradra.

Tehénfalván — Vaka — Zaránd megyében, a körsbányai oláh lelkész társaságában menekülő Brády családot, Buteanu praefect románai baromi vérengzéssel lemészárolják.

Köv. E. T. 102. l.

Bánfi János és Baumgarten századosok (mintegy ezer ember) Nagy-Enyednél a Csombord és Szentkirály fölöl táborozó oláhokat (6—10 ezer ember) megtámadják, szétkergetik, s közülök mintegy 300-at levágnak.

Kem. N.-Eny. 124—127. l. Enyed környékéről a muzsinaí oláh tábort (Prodaun) már egyszer okt. 23-án elüzték a es. osztrák katonák, kik azonban e szolgálatuk után Gyula-Fehérvárra visszaparancsoltattak.

Puehner nagyszebeni hadparanesnök tudtára adja a román nemzeti bizottságnak, hogy a román népfölkelést és a eszászári katonaságot zsarolósból kell kítartani.

Kem. N.-Eny. 64. l. A müveletlen oláh nép nem tudván külömbéget tenni a zsarolás és rablás közt, Puehner felhatalmázását nagyon természetesen ez utóbbira értette. Hogy e barbarságtól Nagy-Szeben se maradjon el, „biztonsági válaszmánya“ általe hó 28-ról megrendelé, hogy a város kapuin csak azok bocsáttassanak be, kiknek osztrák utlevélök van, a többi menekülök pedig visszautasíttassanak. (A rend. Köv.-nál Okm. 113. l). A m. sárosi harezot l. okt. 16. j e g y z.

Oktober 27. Péntek.

A b i h a r megyei nemzetőrök, leginkább D o b o z y István főbíró vezérlete alatt, az oláhok roppant seregét B o g d á n h á z á n K r a s z n a megyében megtámadják s némi harc után a faluból kiverik. Bogdánháza porrá ég.

P. H. 227. sz.

Oktober 28. Szombat.

A z o r s z á g g y ü l é s, P u e h n e r okt. 18-ki rendeletére válaszolandó, kiáltványt intéz Magyarország s főleg Erdély népehez, melyben az altábornagy által hirdetett nézeteket hamisaknak nyilvánítja. Magyarország független és önálló kormányát az 1848. törvények egy előjogos osztály kezéből kivévén a néphatalom védpaizsa alá helyezték. A király kötelessége szerint e törvényeket megtartotta volna, azonban egy „vakmerészreakció lelkiismeretlen eljárásával a beteg s folytonosan gyöngülő uralkodónak szívet népeitől elidegenítette s a király nevében mindent elkövetett“, hogy az ország „az absolutismus martalékává legyen.“ A különböző ajku népeket egymás ellen bősztette, a szerbeket és horvátokat ellenünk pénzzel és fegyverrel segítette, s aztán elnyomásukra L a m b e r g e t é s J e l l a č i c o t küldte el törvénytelenül, végre a hongyűlést is szétszolni rendelte, s az országot ostromállapot alá vetette. Ily viszonyok közt a minisztériumnak le kellett köszönnie. Egyetlen egy állami hatalom, mely törvényes minőségben megmaradt, az országgyűlés, mely „az elárult haza“ megvédése tekintetéből a honvédelmi bizottmányra ruházta a kormányt, azon testületre, mely a nép rokonszenvével találkozik s Jellačić ellen győztes seregeket állított. Intetnek tehát Erdély népei, hogy „hitelt ne adjanak egy lázítónak, ki midőn a terrorismusról hazug híreket költ, ugyanazon papíron katonai kormány alá vet titeket és a vérbíróságokat rendezí;“ ellenben az országgyűlésnek és a honvédelmi bizottmánynak mindenki engedelmességgel tartozik.

V. ö. o k t. 24.

K ö z l. 143. vagyis okt. 31. sz. P. H. 201. sz. E kiáltványt, melynek készítését okt. 24-én a képviselők K e m é n y Zsigmondra

bízták, s melynek Erdélyben divó minden nyelvekre lefordítását a ház elrendelé, Pálfy János alelnök és Ludvig jegyző írták alá.

Simunich es. tábornok Ordódy őrnagy seregét Kosztolna és Zarjees mellett Trenesinben d. u. 2. óratájon megtámadja, s miután Ordódy félig fegyverzett népfelkelői az első ágyuszóra megfutottak, teljesen szétveri. Veszteségünk mintegy 40 ember holtakban és sebestültekben. Pongrácz Guidó. a népfelkelők lelkes vezére elesik. V. ö. okt. 14.

Közl. 147. 148. sz. Simunich (ki már okt. 21-én Csacszán volt) hadereje: 4,496 ember s 12 ágyu. Ordódyé négy század porosz herczeg sorkatona, 1,696 nemzetőr, és 3,400 jobbára kaszás és fegyelmetlen népfelkelés. Különösen kitűnt a fentebbi harezban a sorkatonák közt Blahó Antal tizedes, ki „látva, hogy csapatja veszve van, ha magát fel nem áldozza, löfegyverét ellökve kardot ránt, s mint dühödt oroszán vágatott az ellenséges csapatba, hol, miután négyet a másvilágra küldött, egy távolabbról jött golyó földre terité.” Simunich nov. 1-én Nagyszombathra érkezik. (P. H. 212. sz).

Vukovár at, honnan a ráczok kompon átkelni törekedtek, Végh Bertalan őrnagy szabadkai. nemzetőreivel a Duna innesső partjáról 3 óra hosszat ágyuztatja, mi erélyesen viszonoztatik..

P. H. 211. sz. Közl. 150. Okt. 31-én a Dunán át a kölesönös ágyulövések megújulnak.

A bősziült oláhok elől menekvő magyarság megmentésére érkezett Bánfi János és Bethlen Gergely századosok Krakónál Alsó Fehérmegyében Janen praefect táborát megtámadják, azonban, a nagy köd s az ellenség tulnyomósága miatt több órai sikeretlen harez után Nagy-Enyedre visszahuzódnak. Ezalatt a románok a faluban lévő szerenesetlen magyarok közül mintegy 200-at leöldösnek és agyonvernek.

Kem. N.-Eny. 90. 91. 128. 131 l. Ellenőr a P.H.-ban 216. sz. Honv. 12. sz. (a leöltek száma 165). Az oláhok nagyobb mérvű öldöklései október közepén kezdődnek. Okt. 12-re ugyanis Balázsfalvára 10—15 ezer fegyveres volt felgyűjtve, kik élelemhiányában az urasági csüröket és pincéket rabolták ki. Aztán pedig az embervér ontására került a sor. A kis-enyedi és zalathnai dolgokat már láttuk (okt. 18. 23.). Ezután a kies Hegyalja pusztítottatott el. A falvak, külö-

nösen az uri lakok kiraboltattak s széthányattak. A magyar lakosoknak először is fegyvereiket kellett átadniok, mire a gyámoltalanok rendszerint lemészároltattak vagy pedig Balázsfalvára fogságra küldettek, mi az utközben kivégeztetéssel általában egyet jelentett. A krakói gyilkolással majdnem egyideűleg Benedeken mintegy 70 ember, Magyar-Igenben az egész falu (csak a ref. lelkész hagyatott meg „hírmondónak“), Boros-Bocsárdon mintegy 63, M-Ujváron mintegy 90, Sárdon több mint 30 ember esetét Sendrae főnök román vitézei kegyetlenségének áldozatul. E vidék uri lakossága majdnem egészen kiirtatott. (Bővebben Kemény 88—101. l.). E napokban az üldöklés mondhatni általánossá vált egész Erdélyben s a románok a magyar faj gyilkolásában hóhéri művészséget tanusítottak. Kocsárdon és Gerend-Keresztúron mintegy 260 ember végeztetett ki. Előbbik helyen „az apát, anyát és gyermekeket egymásra rakták és úgy döfték keresztül; a fogak kiszedése, ujjak, fülek, orr, kéz, láb levágása napirenden vannak, másnak a belét szakasztották ki és szájába tömték.“ (P. H. 211. sz. Kem. N.-Eny. 72. l.). A Szancsalban, Hosszuaszón, Asszonynépén, Vörös-Egyházon, Forrón elkövetett iszonyatosságokról P. H. 192. 198. további vérontások: 199. 202. 203. sz. Urbán és Riebel, az oláh nép által bálványozott két katona főnök, elnézték e dolgokat, sőt közvetlen közelükben is megengedték, s így magok mentek elől a szörnyű példával. Naszódon az oda huzolt oláh ur családok tagjai, férfiak és nők egyaránt oszlophoz voltak kikötözve, hol kenyéren és vizen tengődve, a gyűlevész alnép gunyának és aljas bántalmazásainak állottak zsákmányul kidobva, néha azonban meg is esonkították és összevagdaltatták. „A nők közül némelyiknek emlői levagdálva, másoknak orruk, füleik, s mindenik gyalázatosan megnyirva.“ (P. H. 210. sz.). Hátszegén „az oláh pap 15 magyart összekötött karokkal s lábakkal a Sztrigy partjára felállítván, minden egyénnel szembe egy lánés oláhot állított, kik parancsra a magyarok fejét ketté hasították s ezek a vízbe hullottak. Algyógyon, miután Urbán azt proklamálta, miszerint ő minden felakasztott oláhért két magyart fog felakasztani, a haramiák 80 magyart s ezek közt a reform. papot Boczát akasztották fel előlegesen.“ (Honv. 13. sz.). A kisebbségben lévő s meglepett magyarok rendszerint annyira elborítottak ellenséges erőtől, hogy önvédelemhez eleinte nem is igen nyulhattak. Később azonban sok helyt elszántan várták be az élethalál berezot. Krasznanában és Belső-Szolnokban egyik falu megtámadta a másikat kölesönösen, ép úgy mint a szerbek között. Az oláhok falvai azonban nagy részt üresen állottak, mert a rablásokból megrakodott nép az erdőségekbe vonta magát, hol békés foglalkozásától elszokva, vad kalandokat keresett s bujkált a honvédek elől.

Oktober 30. Hétfő.

Schweehati ütközet. A Bécs felszabadítása végett előnyomuló Móga altábornagy (30 ezer ember s 36 ágyu) a Windisch-Grätz fővezérlete alatt álló osztrákokat megtámadja. A viadalt reggel 7. órakor Bárczay ezredes kezdi meg, a magyar jobbszárnyal Maunswörthnél, melyet Guyon őrnagy hősiessége következtében hatalmába kerít. Görgei ezredes (előhad), ezalatt a Schwechat előtt felállított ellenséges csapatokat veri vissza, majd Schwechat megrohanására indul, mely szándékától azonban Móga utközben letiltja, miután Langedorf felől a magyar balszárnyat (Répásy ezredes) tulnyomó ellenséges erő fenyegeté. Répásy az ellene intézett támadást visszaveri ugyan, de Jellačić bán ezalatt a magyar közepet (Lázár ezredes) hátranyomja, s aztán a jobbszárnyat is megriasztja, melynek példáját végre (d. u. 4. órakor) Görgei dandára is követi a Fischamentre vonulásban. A közép teljes rendben hátrál, valamint Répásy is, ki az utóvéd tisztét jelesül végezi, azonban a jobbszárnyon lévő komáromi kaszás neuzetörök disztelen szaladásnak erednek. Veszteségünk mintegy 40 halott és 200 sebesült.

Rüst. I. 113. l. Klap. Nat. I. 51—54. l. Görg. I. 75. 86. l. Közl. 145. 147. sz. P. H. 203. sz. Szil. F. Tört. 205—209. l. Vah. III. 114 s köv. l. Frey II. 192—194. l. A csata szerencsétlen kimenetelére Görgei szerint főbefolyással volt az, hogy a mindkét táborban lévő sorkatonák 30 éves béke után most állottak először tűzben, s azok, kik eddig egy urat szolgáltak, még nem szokták meg egymást egész elkeseredéssel ellenségnek tekinteni. Nem egyeiben azonban egy alaptalan rémhírnél fogva, hogy t. i. a magyar sereg már körül van kerítve, a közép és a balszárny nagy részének testi lelki erejét az ütközetet előző éjjel kimerítetté, mi a győzelemre jutást szintén nem segítette elő. Kossuth maga is jelen volt a harcban, s az ütközés folyama alatt minden áron Schwechat elfoglalását sürgeté. Móga magaviseletével annyira nem volt megelégedve, hogy ellene a hadivizsgálatot rögtön elrendelé mire egyébiránt alig volt szükség, mert a m. k. vezér lóról leesés következtében megbetegedvén, másnap önként lemondott tisztségéről, melyet Kossuth ideglovesen Görgeire bízott. A kormányelnök nov. 9-én érkezik vissza Pestre.

Oktober 31. Kedd.

Bem József lengyel tábornok Bécsből, hol Windischgrätz kiadatását követelte, menekülvén, magyar határra érkezik. Hazánk ügyének megnyerte Pulszky Ferencz, Kossuthal érintkezésbe hozta Hauk Lajos, menekülését lehetővé tette Szontagh Pál.

Szil. F. Férf. Majl. II. 101. l. Haukra kimondott haditörv. ítélet Szil.-nál F. Napj. 179. l. Szontagh beszéde képviselővé választása előtt 1865-ben: Wanderer 1865. okt. 7. esti sz. Bem Pestre érkezvén, innen nov. 8-áról Bécs ostromát s a székváros védelmezésében való saját szereplését írja le, igen kemény kifakadásokkal Windischgrätz ellen (Közl. nov. 11. sz.). A tábornok megérkezéséről s személyiségéről egyébiránt sem a hivatalos ujság, sem a Pesti Hirlap egyelőre semmit sem közölt. Hanem ez utóbbik nov. 11-ki számában következő értesítést tette közzé: „Behm general Pestre megérkezett. István herceg (ez is megváltoztathatná ezimerét) vendéglöbe szállott. Nov. 10-én egy 19 éves ifju lengyel bemegy hozzá. Kérdi: Behm generalhoz van-e szerenesém? Behm megnevezi magát. Arra az ifju pisztolyt vont elő s rálőtt. A tábornoknak fejét sebzé a golyó, de nem veszélyesen. Az ifju elfogatott s rögtönítelő szék elibe állittatott. A törvényszék előtt az ifju lengyel igen határozottan lépett fel. Mondá hogy neve K. F. Azért jött ide, hogy Magyarország szabadságaért harezoljon. Behmet megakará löni, mert árulója a szabadságnak. — A bíróság a lengyel légióból három egyént hallgatott ki. Ezek közül egy állítá a nevezett tábornok elleni vádat, Vádolák, hogy Bécsot is az eldöntő ostrom előtt két nappal oda hagyá, miért ellene többen készültek. A vádlott ifju, tüzezebb vérmérsékletü lévén, felfogá a tervet, és sietett végrehajtani. Különben az ifjut társai becsületesnek vallák és jó származásunak. Egyebet nem tudnak rá, mint hogy 1846-ban iskolából kiesapták, mivel a forradalomban részt vett. A törvényszék ez ügyet már azért sem tartá rögtönítélet alá tartozónak, mert e vádlott ifju még csak 19 éves. A közönség kitörő éljenzéssel fogadá az ítélet kimondását. A tanuskodó lengyelek egyike azzal is vádolá Behmet, hogy Párisban is a portugál király zsoldjában állott, hol 1833-ban a lengyelek már egyszer rá is löttek.“ Ezen bemutatás a lengyel hős neve iránt nálunk egyelőre nem költhetett valami nagy rokonszenvet. A Közlöny tehát Bemtől nov. 12-én rövid pótló jelentést hozott a nov. 8. cikkhez, melyben elő van adva, hogy a tábornok okt. 29-én a lakosság nagyrésze, Messenhauser, és a diákok kérésére hagyta el a várost, oly időben, midőn annak már fele része be volt véve; majd (nov. 14. 17 és 18. sz.) „Bem tábornok emlékirata“ ezim alatt felvilágosításokat ad a tábornok egész multjáról s politikai érzelmeiről,

kijelentvén azt is, hogy ő a magyar szabadság ügyéhez, melynek szolgálatát felajánlá, lelkéből ragaszkodik. E cikket a Pesti Hirlap nem előbb mint nov. 21. és 22-én tette közzé. Kossuth Bemet Pozsonyba érkezésekor egyelőre Guyon oldala mellé Nagy-Szombathra küldé hadi tanácsadókép, Bem azonban ez állásán alig pár napot töltött. (Görg. I. 93. l.) A gyilkos szándéku ifju pedig Pestváros börtönében maradt elzárva, honnan 1849. májusban kiszökött. (Honv. 126. sz.)

Bécs városa erős bombáztatás és némi ellenállási harc után *Windisch-Grätz* altábornagynak feltétlenül meghódol.

Közl. 151. 153. sz. *Rüst.* I. 111. l. P. K. 213. 214. sz. Az alkudozások már okt. 28-án megkezdődnek, de a magyarok érkezése hírére félbeszakadnak. A bécsi felkelők közül ezután *Windisch-Grätz* többeket — újságírókat is — haditörvényszékiileg kévégeztetett. *Messenhauser* Wenczel a nemzetőrség főparancsnoka nov. 16-án a *Stadt-Graben*en lövetett főbe. (Az ítélet P. H. 225. sz.)

Beezman alezredes tulnyomó erejü székelyeivel d. e. 10. órakor *Urbán* alezredes előhadát Tordamegyében *Sárpataknál* megtámadja s rövid harc után több mint 100 halott veszteséget okozva szétkergeti, majd d. u. 4—5. órakor *Dorsehner* ezredes csapataival egyesítlvén, *Vajda-Sz.-Iván* nál *Urbán* főcrejével (mintegy 1,500 ember s 3 ágyu) száll szembe, melyet csakhamar szintén hátra nyom. A székelyek üldözésének a beálló éj és köd vetnek véget. Veszteségünk két sebesült. Másnap

November 1. Szerda.

Dorsehner és *Beezman* székelyei *Urbán* seregének üldözése közben *Szász Régent* megszállják s az ellenséggel szövetségzett várostól a fegyverek kiadatását, a magyar kormány iránt engedelmességet, a sereg 24 órái élelmezését és 50 ezer pfrt hadiköltséget követelnek, midőn pedig e feltételek meg nem adattak, *Berzenczei* kormánybiztos az ingerült székelyeknek szabad rablást enged, miközben „nov. 2-re viradólag egy álnok kereskedőnek saját boltjában támasztott, s katonáink által természetesen nem oltott tűz által“ a város lángba borul s részben porrá ég.

Honv. 20. sz. (a harc napja nem biztos). Köv. 104. l. (a harc okt. 31. *Sárpatakról* nem emlékezve). *Czetz* Klap.-nál Nat. II. 196. l.

(sárpataki harez — V. Sz. J. nélkül — okt. 29.) Uj-Ism. III. 44. l. (Sz. R. fölégetését nov. 4-re tévén). P. II. 211. sz. Czetz Bem s Feldz. 56. l. — Urbán Naszódot elhagyván, a szászok és oláhok támogatására s a székelyek fékezésére délre húzódott le, s okt. 14-én szállotta meg Sz.-Régent, hová maga köré az oláhokat táborba gyűjté. A fentebbi harezből menekülvén, gyors segítséget kér Puchnertől: „Annnyi a magyar“ írja, „hogy tán még az 50 év előtt meghaltak is mind feltámadtak.“ Szász-Régen felgyujtásának története még eddig nincs egészen tisztára kiderítve a történelem számára. Berzenczey a képviselőházban így adta elő a dolgot: „3 hétig 40 ezer embert kontóra kellett, ugy mint Jellačić, tartanunk. Ugyan nem volt 2 töltsüink, de azért Szász-Régen alá elmentünk, nem kevés ütközettel, és Urbán seregét szétvertük. És akkor a szász nemzet kiköltözött a városból, kijött clónkbe néhány rabember és néhány senator, és kérdeztek mit akarunk. Mi azt feleltük, hogy tartsanak ki bennünket 24 óráig, és a város kapituláljon. A seregnek nem volt zsoldja. Méltóztattak a szász-régeiek az erdőre menni, és 24 óráig a legénység éhen szomjan fizetés nélkül ott ült béketűrve Szász-Régen alatt, akkor egy szász és egy oláh boltos felgyujták a várost. Udvarhelyről jön levél, hogy meg van támadva. Ekkor a fegyelemnek vége van, a kormánybiztosok rendelkeznek, de rendelkezéseik cont-ramandáltattak.“ (Közl. 188. sz). Az egykoru szász lapok szerint azonban magok a székelyek pörsölték fel a várost, s tagadhatatlan, hogy ily tény az akkori körülmények közé tökéletesen beillett, s a székelyek érületében is kielégítő alapját találta. E vagyonos város a megyével már a forradalom előtt is ujat húzott, márczius után pedig az uniónak pénzzel, rábeszéléssel és példájával ellene dolgozott, s legközelebb az oláhokkal a székelyek elnyomására kezét fogott. Közhiedelem szerint Urbánt is maga hívta be, s büntelen magyarokat huzcoltatott annak táborába, kiket „közhelyen a piacon legyilkoltatott, s a vidéket kiraboltatá.“ (Honv. 132. sz). Ily előzmények után részünkről egészen természetesnek találjuk a zsoldot nem huzó székelyek ingerültségét, s iszonyu bosszuját, habár azt helyeselni nem tudjuk is. A jobb érzésű székelyek akkor sem helyeselték. „Én könyeket ejték“ ugymond egy szemtanu „a lángok felett, s ezek és az eddigi, bár sokszor jóiglag menthető égetésekből nemzetünk szerencsétlenségét jósolám. De nem segítheték. A nép dühe iszonyu fokra volt hágvá.“ (i. m. 20. sz). — Tovább időztünk e város szerencsétlenségénél mint e kor eddigi történetírói, hogy tanujelét adjuk annak, miszerint kötelességünknek tartjuk nyíltan és leplezetlenül kimondani az igazat. A tények szándékos elhallgatása és elferdítése keserü utógondolatokat takar, de a hibát jóvá nem teszi, sem a meghasonlott testvérek közé, kik a szenvedély napjaiban egyaránt hibáztak, az őszinte kibékülést vissza nem varázsolja. — Szász-Régen kirablásával félbeszakadt az agyagfalvi lelkesedés. A zsákmánnyal megrakodott csikiek, kik egyébiránt sem felszerelve, sem jól vezé-

nyelve nem voltak, kedvöket veszték a további harezhoz, s mintán hire is jött, hogy székelyföldön az oláhok nyugtalankodnak, Moldva felől pedig ellenséges betörés készül, követelék, hogy bocsáttassanak haza. Ennek következtében az egész székely nép haza ment, s Berzenczey mellett alig maradt két ezer ember. Végre a maros-vásárhelyi harez az egész székely táborozásnak egy csapással di. stelen véget vetett. (l. n o v. 5).

Tóth Ágoston, Egloffstein, és Nagy Károly őrnagyok Sibón és Rónafalun, Közép-Szolnok megyében, a felázadt oláhokat éjjel megtámadván öldöklő harezban megverik és szétkergetik. Rónafalu elhamvasztatik. Az oláhok 47 halottat veszítenek.

Közl. 152. 154. sz. Szil. F. Tört. 225. l. A P. H. (198. sz.) szerint a magyar volt jobbágyok Sibon már október közepén fellázadtak, s ref. lelkészüket Urbánhoz Naszódra huzolták. Annyi más adatokból (Honv. 57. 58. sz.) is világosan kitűnik, hogy a fennebbi lázadásban az oláhokkal a sibói magyarok kezét fogtak. Mi ok indítá őket erre, az utóbbi hosszú közlemény gondosan eltakarja.

Kossuth koránányelnök, Pozsonyban a feldunai magyar hadsereg fővezérletét véglegesen az általa egyszersmint tábornoknak kinevezett Görgei Arthurra bizza. Utóbbik Guyon ezredest Simunich tábornok ellen Pozsonyból 10 ezer emberrel Nagy-Szombathra rendeli.

Görg. I. 87—93. l. Klapk. Nat. I. 84. l. Rüst. I. 114. l. — Kossuth Görgei kineveztetését nov. 9-én tudatva a képviselőházzal, így nyilatkozék: „Az volt a kérdés, találkozik-e a főtisztí karban, ki jótáll, hogy seregünk ha megveretnék is, nem fog elozslani. A fővezér eziránt semmi reményt nem nyujtott. Mondá, hogy a tisztikar nem akar a határon átmenni, és hogy ha meggyőzetünk, seregünk egészen elvész. Megkérde tehát másokat is. S csakugyan találkozott, ki a csata kedvező kimenetelére kész tervét benyujtotta, s találkozott tekintélyes egyén, ki nyilvánítá, hogy ha bár elveszítnök is a esatát, seregünket meg lehet menteni. Ezen egyén a mostani főhadvezér.“ Aztán, a kinevezésre a ház utólagos megerősítést kérvén, így folytatá: „Beesületemmel állok jót a háznak, hogy ma tessék mondani néki: Az ur nem lesz fővezér, hanem közlegény! — hiven fogja a hazát így is szolgálni.“ (Közl. 154. sz.) E dicsbeszéd mutatja, — mennyire nem ismeré még ekkor Kossuth kegyeltje híuságát. Másrésztől azonban be kell vallanunk, hogy a választás, az akkori körülmények közt a lehető legszerencsésebb volt. Mindekelőtt bátor és határozott férfira volt szükség, ki a nemzeti ügynek

sereget teremtsen, az ingadozásoknak véget vessen, és mindent elkövessen a hadereje kifejtésére. Görgei e feladatnak kitünően felelt meg, s a legelső-, és egészben véve mindvégig legjobb hadtestet szervezte. „Néhányan“ ugymond az ekkori magyar kormány egyik tagja „megpróbáltak az ifju hadvezér előtt engedetlenkedni, hanem ő ekkor egyszerűen golyóval felelt, a hanyagokat és gyávákat elkergette, a fegyelmet hol hiányzott, életbe léptette, hol meglazult szigorubbá tette; szorgalmat és kitartást követelt a katonai gyakorlatokban, pontosságot a szolgálatban: egyszóval oly sereget vett át, melyben még a régi begyakorlott ezredek is közel voltak a feloszláshoz, s ebből egy meglehetősen fegyelmezett hadsereget alkotott. És midőn a régi magyar ezredekben szolgált osztrák tisztek nagyrésze ingadozott a dynastia iránti hűség és a magyar alkotmányra letett ünnepélyes eskü között, még akkor is sikerült neki őszinté. méltóságteljes és férfias bánásmódjával sokakat megnyerni a magyar ügynek, a többieket pedig, kik egyáltalában nem akartak maradni, helyes tapintattal szabadon boesátá, azon okos nézet szerint, hogy jobb, ha az ellenség szem előtt, mint ha hát megett van.“ (Szem. II. 15. 16. l.) V. ö. d e c z. 16. j e g y z.

November 2. Csütörtök.

A fűkormányszék Erdélyben Puchner főhadparancsnok polgári hatalmának (1. okt. 18.) ellenmond. Az okt. 3. rendelet, melyre a hadparancsnok támaszkodik, a királyi kormánnyal hivatalosan nem közöltetett. A magyar minisztérium törvényes alakjában ma is fennáll. Az oláli lázadást nem a magyar tisztviselők s földesurak zsarnoksága, nem a székelyek fölkelése stb. idézték elő, mint Puchner állítja, hanem „az alkotmányos kormányrendszer megsemmisítésére törekvő párt eszközeül felvett alezredes Urbán és czinkosai hazugságai“, s e vést és nyomort árasztó dolognak a hadparancsnok is részesévé tette magát az által, hogy a polgári hatóság ismételt kérései daczára a katonaságot a magyar földről elvonta, a nemzetörséget lefegyvereztette, Urbán és a balázsfalvi gyűlés működéseit ellenben elnézte, sőt támogatta, majd okt. 18-ka után tiszteit adta vezérekül a bőszültlen duló csapatoknak. Igaz, hogy a polgári kormány tehetetlen a bajokkal szemben, de a hadparancsnok miatt az, ki a zavargóknak fejévé tette magát, s ekkép a lázadás által politikai czélokot törekszik elérni. A kormánysek az ok. 18-ki kiáltványt közzé nem teszi, sőt ellenkezőleg felszólítja a hadparancsnokot, kinek „semmi helyes és törvényes

ok alapján utja nem lehet magát az Erdélyrészek kormányára feltolni,“ hogy vonja vissza kiáltványát, szüntesse meg az oláhok lázongását, a királyi biztossal és a kormánysszékkal közreműködven.

P. H. 218. sz. Az okmány még Kőv.-nál O. 114—121. Szil.-nál F. Tört. 227—232. l. V. ö. Kőv. E. T. 108. l.

Timbul oláh főnök tábora (mintegy 6 ezer ember) Katona Miklós őrnagy Nagy-Bányáról kimozdult csapatát Szakállason, Kővárvidékén, reggel és d. u. 4. órakor két ízben megtámadja, rövid harez után azonban véresen visszautizetik. Az oláhok vesztesége 68 halott s mintegy 100 sebesült, részünkön 1 sebesült.

Közl. 151. 161. sz. P. H. 211. sz. A kővárvidéki oláh lázadás elfojtására a szathmári nemzetőrök okt. 23-án indultak ki lakhelyeikből. oly móddal, hogy nov. 1. és 2-án Farkasaszótól Erdő-Szadán, Nagy-Bányán, Felső-Bányán és Kapnyikon keresztül Sztrimbuiig félhold formán fogják körül a zavargókat. (L. tov. nov. 4).

Nov. 4. Szombat.

Simunich tábornok utóhadát Nádasnál Pozsonymegyében a magyarok megtámadják. Kölesönös ágyuzás közben az ellenség dcrékhada Jablonczára huzódik, hol a hídát maga után főlshedetvén s néhány házat felgyujtván, az üldöző sereg körmei közül kisiklik.

P. H. 212. sz. Simunich ezután Morvába vezette éhségtől esigázott seregét, (218. sz.), azonban nov. közepén ismét betört, s Szénásfaluig (Szenicz) és Jablonczáig nyomult elő, örökös zsarolásaival sanyargatván a vidéket. (225. sz).

Katona Miklós őrnagy Nagy-Bányáról kiindult önkéntesci Maróti százados vezetése alatt Timbul 4 ezernyi oláh táborát Koltó-Katalinál Kővárvidékén megtámadják, mely faluban a románok kevéssel azelőtt egy pár magyart lánésával földhöz szegezve pörsöltek meg. A felkelők az első ágyuszóra megszaladnak, s üldöztetés közben 40 halottat veszítnek. A falu porrá égettetik.

P. H. 214. 216. sz. (utóbbik helyen a nap: nov. 2.). Katona hi-

vatalos jelentése nov. 10-ről ezen harezról szintén nem emlékezik, míg a nov. 2-ki támadás leírását ismételi. (Közl. 161. sz.). Katona ezután serege balszárnyát két részre osztván, Oláh-Lápost és Rogozt, a naszói határezreddel való közlekedés ezen főtámaszait bevette és lefegyverezte (Gyene Károly), jobbszárnyát pedig Gyökeresi g küldte, s pár nap alatt összesen 52 oláh helységet fegyverezett le, harangjaikat, a lázadás főeszközeit, leszedetvén, s 92 bujtogatót haditörvényszék elé állítván. Az ellenszegülő falvak — mint Rogoz, Felső-Szöcs, Gaura fölégettettek. Timbul pedig nov. 8-án Domokos magyar falut hamvasztotta el. (Kat. i. jel. és P. H. 223. sz.). A bujtogatók közül később, midőn a magyar tábor Dézs ellen indult, 17-en felakasztattak (P. H. 226. sz.). Timbul azonban nem sokára ismét fölemelte fejét. Decz. 3-án már Máramarosba ütött be egy 1,200 főnyi csapat élén, mindenütt rablással jelölve utját. Mint mondják, maga folytonosan részeg volt, s rendszeren két ember emelte lóra, ha szaladni kellett. Decz. 26. előtt visszavonult Máramarosból. (262. sz.).

Nov. 5. Vasárnap.

Aradon Berger várparancsnok a várost ágyuztatja, miközben a Maros hidján Zsigmond háznál keresztül hatolt osztrákok a városi kaszárnyát és a faraktárt fölégetik. A mieink ekkor, hogy a közlekedést megszakítsák, s annál nagyobb biztonságban legyenek, a 80 ezer pforintba kertilt hidat felgyujtják.

P. H. 211. sz. Közl. 157. sz. Klapk. Nat. 148. l. (a város ágyuztatását hibásan nov. 4-re tévén). A bombáztatásra az adott okot, hogy a kitörésben szereplő dsidásokra a magyar előőrstől rájok tüzeltek.

Gedeon altábornagy (12 ágyu, 14 század gyalog, néhány század lovas katonaság s még nagyobb számban szász nemzetőrök és oláhok) Zsombori ezredes székely táborát, (ezer gyalog s mintegy 4 század lovas) Maros-Vásárhelynél megtámadja. Az ágyuk hiával lévő fegyelmetlen székelyek nagy része az első ágyuszóra szaladásnak ered, a többiek pedig pár órai ágyuzás után, miután Zsombori és a többi tiszték es. katonákkal ütközni nem akartak, mintegy 8 halott veszteséggel teljesen átengedik a tért az ellenségnek. A katonák és a marosvásárhelyi lakosok közül, kiknek városát a szász nemzetőrök és oláhok ez éjjel és nov. 6-án kirabolták, a sanyaru hidegben történt futás közben sokan elhullanak. Egyidejűleg Kalchberg

százados Gedeon balszárnyával Radnóthnál ver szét egy székely csapatot. Másnap

Nov. 6. Hétfő.

Heydte századost, ki a m.-vásárhelyi futó tábornak utjában állott, Bikafalvánál Udvarhelyszékben az udvarhelyi székelyek visszaverik.

Czetz Bem, s F. 56. l. Köv. E. T. 105. l. Közl. 1849. 22. 46. sz. Klap. Nat. II. 197. l. Uj. Ism. III. 95. V. ö. nov. 1. okt. 16. Zsonbori és Dorschner a fentebbi harcból kihuzván magokat, a vezérlet körül Gál Sándor tábornoki főnök intézkedett, Berzeneczytől, a Kossuth-szárók toborzójától támogatva. A szerenésetlen harc után Berzeneczyre a székely tisztek vadászatot tartottak, ő azonban Galliczián keresztül menekült, s Pestre érkezvén, a decz. 13-ki képviselőházban hosszú védbeszédet tartott kormánybiztosi működéséről, melyben Katona Miklóst és Vayt vádolja, kik elő nem nyomultak, s magára hagyták a fegyvertelen székelyeket. — Ez utóbbi híret vévén a vásárhelyi vesztéségnak, miután a székelyekben utolsó támaszát is elvesztette, Bernáth kormánybiztossal egyetértve Debreczenbe ir, s töle Kolozsvár megmentésére sietősen 2 ezer nemzetőrt kér. Debreczen a sürgönyt nov. 9-én veszi. (P. II. 214. sz). — Dorschner ezután Puehner kezére dolgozott, míg nem Bem 1849. jan. 14-én megfosztá tisztségétől, de ki már ekkor a felüggesztő irat (l. e. Köv.-nál Okm. 145. l.) szerint „a vezénylete alatt lévő székely népet annyira fanatizálta, hogy testvéreik és az alkotmány iránt ellenezős indulattal viseltetnek.“ S valóban a székelyek (különösen csikiek és gyergyószékiek) féktelenkedő és a hon ügye iránt tévelygő magaviseletéről, mely mindaddig tartott, míg Bemmel összekötetésbe nem jöttek, az egykoru „Honvéd“ is sűrű panaszokat közlött. (Azonban a három székiékről l. nov. 23). Jan. 13-án Maros-Vásárhelyen vége szakad a eszászáriak uralmának. A lengyel hős előnyomulása új hangulatot ébreszt s hősies lelkesedést önt ismét a székelységbe. Csik és Gyergyószék bünbánólag ismerik be eddigi „vétkök“-et, s „azon kegyelmet kérik, hogy engedtéssék“ meg nekik fölszerelt zászlóaljaikkal Bemhez csatlakozhatniok. (Honv. 36. sz). — Dorschner a nyár folytán mint es. osztrák biztos az orosz táborban jött vissza Erdélybe, s mint ilyennek egy kiáltványa ismeretes, melyben honfitársait a muszkák barátságosan fogadására szólítja fel. (A kiáltv. Köv.-nál O. 185. l).

Nagy-Sándor alezredes némi lovassággal és egy pár ágyúval Nagy-Jecáról Torontálmegyében az osztrák dsidásokat és gyalogokat véletlen megrohanással elkergeti. Veszteség osztrák részen 10 holt, 1 sebesült, és 10 fogoly, részünkön 1 ember.

Közl. 159. sz. P. H. 216. sz.

Ferdinánd király Ollmützban nyilatkozmányt intéz Magyarországnak népeivel, elmondván, hogy „egy szemtelen párt“ az 1848. t. ezikké királyi megerősítését „gonosz visszaélésekre s az osztrák monarchia megrövidítésére“ használta fel; e pártnak, (mely elesábitá a sorkatonákat, elszakadásra törekszik, a lázadó és gyilkos bécsiekkel szövetezik, s az örökös tartományokba betörést merészel), leverésére neveztetett ki Windisch-Grätz, oly ezélből, hogy a törvényes rend ismét helyreálltassék. Annálfogva megparancsoltatik, hogy mindenki nyugton legyen, „a papirpénz további kibocsátása rögtön megszüntettessék,“ a toborzások, népfelkelések, a nemzetörség hadiszolgálatra alkalmazásai félbeszakittassanak. Az országgyűlés „királyi szándékkal ellenkező“ minden határozatai semmiséknek, azok végrehajtói „mostantól kezdve“ ebbeli tisztökért felelőseknek, „Kossuth Lajos és az általa támasztott lázadás ezinkosai... fölségés hazaárulóknak nyilvánítottak.“ Ellenben mindenki köteleztetik, hogy Windisch-Grätz rendeleteinek „föltétlenül“ engedelmeskedjék. Másnap

Nov. 7. Kedd.

A Fölség másik kiáltványt intéz, különösen Magyarhon földmivelő lakóihoz, melyben ezek biztosítottak, hogy a robottól és dézmától ezentul is felmentve leendnek. Tudtul adatik, hogy a királyt „Kossuth Lajos és pártütő társainak vakmerő kísérletei kényszerítették“, a fegyveres erő alkalmazására. Ők „gyilkoltatták meg gyáván azon férfit, ki a polgári háboru veszélyeinek elhárítására volt küldve a hazába.“ Ők „elesábitják és megcsalják“ a földmivelőket. Csatlakozzék mindenki Windisch-Grätzhez, s az ő rendeleteinek, „melyeket a haza javára adand ki“, engedelmeskedjék. V. ö. d e e z. 5.

Közl. 182. sz. Az okmányok még S a m m l. 16—20. l. Szil.-nál F. Tört. 240. l. A kiáltványok nincsenek ellenjegyezve.

A k a l o t a s z e g i magyar falvakat es. lovasoktól vezérelt több ezer főnyi oláh fölkelés támadja meg. A lakosok azonban, kiknek D o b o z y Lajos bihari nemzetörnagya is fedezze-

tükre volt, a támadást visszaverik. Szent-Királyt és Zentelkét Hunyad megyében az oláhok fölgyujtják.

K ö v. E. T. 116. l.

Nov. 8. Szerda.

Csányi János főbíró Kecskeméten felhívja a lakos-ságot, hogy miután Károlyi István pestmegyei főispán a megye területéről 1,800 főnyi huszár-esapat alakítását vállalta el, az alkalmas egyének soroztassák be a csapatba magokat. Föltételek: szolgálat a háboru végéig, fegyvert és lovat az ország-ád, de lovat mindenki maga is vibet, melynek áraban 300 váltó forintot kap, ruházatot és nyeregszerszámot mindenki maga fog szerezni, napi zsold 8 pengő kr, tiszték és altiszték, mint honvédek díjaztatnak.

K ö z l. 158. vagyis nov. 15. sz. nov. 11-én a honvédelmi bizott-mány e huszárezred vezényletét magára Károlyira bizza ezredesi minőségben, utasítván egyszersemint a „pénzügyminisztériumot“, hogy a ki-állítandó sereg költségeinek fedezésére, a grófnak 250 ezer forintot fizessen ki.

Nov. 9. Csütörtök.

Lagerdorfi ütközet. Damjanics alezredes Bobalics vezér rácait (1,200 ember s 9 ágyu) Lagerdorfnál meg-rohanja, s Földváry Károly százados (3 zászlóalj) és Freidenreich tüzér főhadnagy vitézségök folytán a faluba szoritja. Itt a Vojvodinezről érkező Elek százados (9. zászlóalj) fo-gadja a hátrálókat, kik meglepetve vad futásban keresnek me-nedéket, miközben a Württemberg-huszárok és Rózsa Sándor lovasai által üldöztetnek. Lagerdorf felgyujtatik. Veszteség ré-részünkön 3 halott s 7 sebesült, a szerbeknél mintegy 200 ember s 2 ágyu.

Klapk. Nat. II. 55. l. Rüst. I. 123. l. K ö z l. 158. 166. sz. P. H. 222. 227. 219. 238. sz. Szil. F. Tört. 217. v. ö. 214. l. (2 har-czot csinálván egyből). A fentebbi harcért, bármily szerencsésen ütött is ki, Vetter főparancsnok szemrehányást tőn Damjanicsnak, főleg, mert Lagerdorfon tulságos kegyetlenkedés követtetett el, mely vádat Damjanics hevességében büszkén visszautasított. Innen oly gyűlölködés

fejlett ki a két férfi között, mely az egész forradalom ideje alatt fennmaradt. A thomasovácezi szerb tábor vezére a vereség után (nov. 12. táján) alkudozási készségét jelenté nálunk. Vetter maga ment el hozzánk, megtudni kívánataikat. Ezek: 1.) fegyvercik és hadszereik megtartása; 2.) 40 ezer forint, melylyel a szerviánokat kifizethessék; 3.) általános bünbocsánat. — Vetter azonban mielőtt velök egyéb pontokról szólana, a fegyverek kiadását követeli (P. H. 218. sz.). A honvédelmi bizottmány ekkor, a szerbekkel mindenáron kibékülni akarván, **Klapka** György őrnagyot küldte le az egyezkedési pontokkal **Beöthy** és **Vukovics** kormánybiztosokhoz, biztosítván a szerbeket általános bünbocsánat, önkormányzat, vajda- és pátriárkaválasztás, s nyelvük szabad használata felől, ígervén, hogy az őrvidekiekről a katonagyarmati rendszert leveszi, vagy azt tetszés szerint megkönnyebbiti; szóval oly roppant engedményeket tévén, melyeknek nagy része csupán a helyzet szorultságában leli alapját. Ezután egyidőre az ellenségeskedések megszüntek, a hadifoglyok kieseréltettek, a sánczoknál az ellenséges előőrsök egymással barátokztak. (Közl. 156. sz.). **De Rajačić** már nem volt hajlandó a kibékülésre, (bár erre a skupstinától felhatalmazva volt), s a m. kormány békepontjait visszautasítá, kijelentvén, hogy a szerbek a császártól várják kívánataik teljesítését, kinek fővezére 100 ezer emberrel már egy is közelget **Buda-Pesthez**.

Perczel Mór tábornok **Holztraun**nál, **Steyerben**, **Burich** es. tábornokot (mintegy 4 zászlóalj és 6 ágyu) reggeli 4. órakor megtámadja s állodásából 2 izben kiveri, d. e. 10. órakor pedig **Friedaut** szuronnyal beveszi, — **Gál** alezredes, **Gáspár** őrnagy, **Szekulics**. Veszteségünk 1 halott s 14 sebesült.

Közl. 158. sz. P. H. 213. sz. (a nap nem egészen biztos). 217. sz. (a nap: nov. 8). **Lev. I. 140. l. Szil. F. Tört. 212—214. l.** **Perczel** **Steyerbe** betörésére okul szolgált az, hogy **Burich** fegyverszüneti alkudozásokkal igyekezett őt ámitani addig, míg **Nugent** megerősödhetik s míg a **Friedaun** lévő osztrák sereg a horvátokkal kezét fogva támadólag léphetnek föl, mit azonban **Perczel** jobbnak látott megelőzni. Harcz után a tulnyomó ellenséges erő által bekerítettéssel fenyegettetvén, még azon nap visszahuzódik **Csáktornyára**, rendes táborhelyére. **Nov. 11-én** pedig a muraközi vizáradások miatt ezt is odahagyva, **Letenyére** vonul, **Muraközt** az ellenség betörése előtt tárva hagyván.

A es. haditörvénszék **Bécsben** **Blum** **Róbertet**, **Lipce** város frankfurti képviselőjét, ki a bécsi okt. fölkelésben

részt vett, föbe löveti. — A magyar képviselőház **B e s z e János** indítványára nov. 27-én „irtózatát“ fejezi ki ez eset fölött.

K ö z l. 172. sz. P. H. 219. 225. 227. sz. (Hol Blum rövid élet-rajza). Lipcsében ezen kivégezés után az osztrák konzul lakáról a két-fejű sast letépték, s egy utedzai lámpásfára akasztották. (222. sz). Ennél több elégtételt nem nyert Blum vére.

Nov. 10. Péntek.

B e r g e r várparancsnok **A r a d** várost esteli 10. órától másnap hajnali 1. óráig bombáztatja.

K ö z l. 159. sz. P. H. 215. sz. K l a p k. Nat. II. 149. l.

Nov. 11. Szombat.

N a g y-S á n d o r alezredes **K i s-B e e s k e r e k e n**, Temesmegyében, a temesvárbeli osztrákokat s a hozzájuk esatlakozott mintegy 2 ezer főnyi népfölkelést megtámadja s ágyutüzével szétriasztja.

K ö z l. 164. sz. (hol **N. S.** hiv. jelentése nov. 14-ről **Kis-Beesk.**) A harez napját **F ü g g. II. 68. l.** adja.

Nov. 12. Vasárnap.

K o s s u t h, honvédelmi bizottmányi elnök, **S z a l a y t**, Magyarhon frankfurti volt képviselőjét, felhatalmazza, hogy **L o n d o n** b a menván, figyelmeztesse az angol kormányt azon nemzetgazdászati előnyökre, melyeket Magyarországgal kötendő szövetségből huzhatna, s felvilágosítván nemzeti harezunk önvédelmi és jogos alapja felől, kezdjen alkudozást, melynek befejezését a londoni kabinet részéről **B.-Pestre** küldendő követ útján lehetne legalkalmasabban foganatosítani.

F ü g g. II. 52. l. **P a l m e r s t o n** Szalaynak ezen ügyben hozzá intézett első iratára decz. 3-án azt izeni, hogy „a brit kormány csak úgy ismeri Magyarországot, mint az osztrák birodalom egyik alkatrészét, s annál fogva, ha a küldöttnek valamely közleni valója lenne az angol kormánynyal, a **N.-Britannia** és Magyarország közt létesítendő kereskedelmi szerződésre nézve, az csak az osztrák császár képviselője, báró **K o l l e r** által történhetik meg.“ Szalay ekkor csak bizalmas beszélgetésre

kéri (decz 15.) a hatalmas minisztert de ezen kérelme is visszautasítatik. (Correspondence relative to the Affairs of Hungary 105—109. l. Majl.,nál II. 58. l.) Deczember 21-én pedig a Londonban időző Guizot közben járását kéri ki, de ez csak ennyit mond: „Egyezkedjenek ki önök Ausztriával; Oroszország intervenciója nekem napról-napra valószínűbbnek látszik.“ Deczember végén Szalay elhagyja Londont, s helyét később az ekkor kimenekült P u l s z k y tölti be, kit a magyar kormány levelezési ügynökségével, mint már helyben lévő egyént. 1849. májusban biz meg Kossuth. (Szem. III. 151. l.)

W i n d i s c h - G r ä t z es. fővezér Schönbrunnban kelt kiáltványában M ó g a altábornagyot s a magyar hadseregben szolgáló rendes katonatiszteket felszólítja, hogy 14 nap alatt hozzá álljanak, különben mint pártitűk és árulók haditörvényszéki leg fognak büntettetni. V. ö. nov. 13. 26.

K ö z l. 173. sz. A kiáltv. még S a m m l. 22. l.

Az A r a d tól érkező Z u r i c s százados esapata (900 ember s 2 ágyu) a T e m e s v á r és L u g o s felől előnyomuló császáriak előhadát, melynek kíséretében mintegy 8 ezer főnyi oláh népfölkelés vala, déli 12. órakor L i p p á nál megtámadja, s hat óra hosszat tartó folytonos tüzelés után K ö v e s d r e hátra nyomja. Ama város birtokáért történik másnap a

Nov. 13. Hétfő.

L i p p a i ütközet. Máriássy őrnagy ugyanis (760 ember s 6 ágyu) a t r a n n a u i és h o s s z u s z ó i utakon, meg a Lippa előtti magaslatokon állítja fel vitézeit a várost elfoglalni törekvő temesvári osztrákok és oláh népfölkelők ellen. Reggeli 7. órakor kezdődik az ágyuzás. Az oláhok ágyulövései és ordítózásai közben háromszor törnek az osztrákok a magyar jobbszárnyra, de mindannyiszor visszaveretnek. Hasonló történik a balszárnyon és középen is. Mindazáltal esteli 7 órakor Máriássy löszere fogyásával ki nem bírhatván az osztrákok erős tüzelését, a M a r o s n át M á r i a - R a d n á r a visszahúzódik, a midőn Lippát a császáriak megszállják. Veszteségünk 50, a császáriaké 300 ember holtakban és sebesültekben.

K l a p k. Nat. II. 149. l. (az első napi harc: nov. 11.) P. H. 220. 22. sz. egyezőleg, s nov. 12. az első napi harc. K ö z l. 168. sz.

(az első napi harez: nov. 12j. V a h. III. 22. l. szintén). — Mig Máriássy Lippán harezol, azalatt a várbeliek kirontanak Uj-Áradra, (melynek időközi védelméről a parancsnok megfeledkezett), s a várost kirabolván, ismét ellátják magokat a szükségesekkel. Máriássy közből (l. nov. 18.) a várost is visszafoglalja, s Lippára is őrséget helyez, miután ez utóbbi helyről az osztrákok önként visszahuzódtak. (P. II. 229. sz.)

W i n d i s c h - G r ä t z es. fővezér kiáltványa Magyarország lakóihoz. „Néhány áruló lázadónak kevés hónapokon át tartó kényuralma“ véres polgárháborút idézett elő. A koronás király jogai ellenszegülésre találtak, a személy- és vagyónbiztonság veszélyezve, a földműves fegyverhordozásra „kényszerítve“ van fejedelme ellenében. E gyászos állapotnak véget vetni akarván a fővezér a „valódi honfiak“-tól gyámolítást, „a rosszakaró lázadók által elesábitottak“-tól hódolatot vár, annyival inkább, mert „a király iránti hűségre visszatérni a végső percz elérkezett.“ Jelszava: „oltalom a hiveknek, boesánat a megbánóknak, s pusztulás a lázadóknak!“

K ö z l. 182. sz. A kiáltv. még S a m m l. 24. l. és K ö v.-nál O. 126. l.

Az E s z é k r ő l kindult V á s á r h e l y i százados (2 század Hunyady-gyalog) C s e p i n nél Verőezemegyében az ellenséges előhaddal (200 ember) összeütközik, s abból 5 embert agyon lő, 131 gradiskai határórt pedig foglyul ejt. A mieinknek e kényszer szemlén semmi veszteségük sem lett.

P. II. 216. sz. (hiv. jel.).

B a l d a c c i ezredes éhező, és fáradt ujonczai (4 ezer ember s 6 ágyu) Urbán alezredes csapatait S z a m o s - U j v á r nál, a kériői fördőházak felé megtámadják. U r b á n ekkor a S z a m o s o n átluzódik s az országuton a hegytetőn foglal helyet. Mieink a eselt észre nem véve, utána nyomulnak a hegy felé, ágyúikat sem víve magokkal, honnan azonban egy órai harez után visszahíztatnak. Az üldöző lovasságot a Székely-huszárok tartóztatják fel. M i k e s Kelemen és C z e t z János. Baldacci eszméletlenül zavarban.

P. II. 228. sz. C z e t z Bem. 50. l. S z a l. F. Tört. 232. l. K ö v.

E. T. 117. l. (nov. 14.) K e m é n y Nagy-Eny. 149. l. (nov. 3.). — Urbán pár nappal előbb szállotta meg Sz. U.-t melyet 40 ezer pfirtig sárczol meg. — Czetz mint Turszky-ezredbeli szolgálatban lévő hadnagy jul. elején neveztetett ki osztályfőnöki segédnek. (P. H. 103. sz.), s ezen minőségben a honvédelmi minisztériumban dolgozott. Okt. 14-én hivatalt cserélt, a m. k. egyetemenél a hadi szolgálatra készülők számára nyitott tanfolyamban az árkászat és hidászat tanáruul rendeltetvén, (187. sz). Okt. 30-án pedig V a y Miklós mellé Erdélybe küldetik őrnagyi ranggal táborkari segédül (250. sz). Alezredesnek decz. 1-én neveztetik ki. (253. sz).

J a n e u praefect románjai F e l v i n e z városát A r a n y o s székben egészen feldulják, s (nov. 13, 14, 15.) lángok martalékává teszik, mely alkalommal a városban maradtak közül mintegy 30 lakos az ellenség kegyetlensége martalékául esik.

H o n v. 103. sz. K e m é n y N.-Eny. 139—141. l. K ö v. E. T. 116. l. A szamaszét bolyongó felvincziek közül ezután „több mint 200 személyt emésztett fel a keserű bánat, a szükölködés és a kemény téleni szigorúság.” A haza tértek tavaszra kelve roppant inséggel küzködtek a romok között.

Nov. 14. Kedd.

F e r d i n á n d király a régi mintájú erdélyi főkormány-széket újból felállítja, s elnökének Mikó Imrét kinevezi, utasítván ezt, hogy Windisch-Grätznek és a n.-szebeni hadparancsnokságnak engedelmeskedjék, a pesti kormánytól pedig rendeletet el ne fogadjon. V. ö. j a n. 2.

K ö v. E. T. 118. l. E kinevezés a szászok és oláhok óvástétele oltán később visszavonatik.

Nov. 15. Szerda.

A s b ó t h Lajos őrnagy (420 ember s 4 ágyu) B o g s á n vidékén és utczáin Appel es. vezérőrnagy s az oláh fölkelők tulnyomó ereje ellen déli 12. órától d. n. 4. óráig csatározik, végre ellenségeit megszalasztja. Veszteségünk 3 halott 7 sebesült.

K ö z l. 167. 168. 171. 172. 189. sz. (vagyis: egy kicsiny harczó 5 mondd: öt hivatalos jelentés, melyek közül három magától Asbóth-tól eredt!). P. H. 223. 226. 242. sz. Szil. F. Férf. 141. l.

A s b. I. 126. l. K l a p k. Nat. II. 56. l. — Asbóth e harez után E z e r e s krassómegyei oláh falu megfőkezését és lefegyverzését R ó z s a Sándorra, a rablófőnökből lett csapatvezérré bizza, ki e tisztében úgy járt el, mint egy . . . haramia. (Bővebben F ü g g. II. 94. l. nap nélkül : Ide ezéoz Damaszkín verseczi főbíró jelentése is — K ö z l. 172. sz. — melyben panasolja, hogy Rózsa Bográdnál nevezetes kihágásokat követett el). Kossuthot azonban e garázdaságokról Asbóth valószínűleg nem tudósította pontosan, mert a kormányelnök még ezután decz. 15-ről teszi közzé, hogy Rózsát, miután több harezban vitéziül viselte magát, s azon vádat, hogy L a g e r d o r f nál kihágásokat követett volna el, hitelesen megezáfolá, — a már eddig is élvezett közboesámatban jöv'le is megerősíti. (Közl. decz. 16. sz.).

Az E s z é k várból kiindult Batthyány Kázmér kormánybiztos S z a r v a s mellett Verőczemegyében rövid ágyuntíz után megkergeti az ellenséget. R á e z őrnagy. Veszteség részünknön 1 halott s nébány sebesült, (köztük maga Batthyány is), az ellenségénél 17 halott, 1 ágyu, s 1 zászló.

K ö z l. 164. sz. P. H. 219. Szil. F. Tört. 215. l.

Nov. 16. Csütörtök.

A s z t a l o s százados S o l y m o s nál A r a d megyében az oláh népfelkelőket tulnyomó számuk daczára szétszórja, s elfogott főnökeiket elítelteti.

K l a p k. Nat. II. 154. l.

U r b á n alezredes S z a m o s f a l v á nál, miután a helységet felgyújtá, Baldacci ezredes seregét (a bihari és szabolesi nemzetőrökkel együtt 13 ezer ember s 12 ágyu) este 10. óraker megtámadja. A honvédek (B á n f i János) azonban bátran fölfogják s visszaverik a támadást, de eközben a szabolesiak egy kartáslövésre 3 ágyunval megriadnak, Kolozsvár irányában az egész nemzetőrséget rendetlen szaladásba keverik, s maguk Gyálm kerestül Nagy-Várad és a Hajdukerület felé haza futnak, utjokat garázdálkodással és rablással jelölvén. A nemzetőrök megfutamodására Kolozsvárt minden rend felbomlik. Baldacci este saját vadászai fogságra vetik. Éjszaka a lakosság az enyedi és tordai menekülőkkal V a y lakára tör, követelvén, hogy vezesse őket az ellenség elibe. Eredménytelen védelmi intézkedések után Urbán tulnyomó erejétől tartva elhatároztatik :

Nov. 17. Péntek.

Kolozsvár feladása, mi czélből Mikó Imre és Grois főbíró kora hajnalban az ellenség táborát felkeresik, s ott a szerződést elkészítik. E szerint a nemzetőrség fegyverét leteszi, a polgári igazgatás érintetlen marad, rablás és oláhok a városban nem lesznek, azonban hadi sarez fizettetik, — melyet később Puchner 210 ezer pfrtban állapít meg.

P. H. 226. 227. 222. sz. Közl. 170. 171. (hol Baldacci bevádolója) 188. 195. sz. (Utolsó helyen ily ezimű értekezés: „Erdély elárultatásának vázlata“, melyben bőségesen kijut Vaynak, Baldaccinak, Mikes Kelemennek, Pocha őrnagynak egyaránt, s melyet a Közl. szerkesztője megcsillagozván, különös figyelembe ajánl, maga is szentül meg lévén győződve egy „terszerüi árulás“-ról, mely miatt Erdély elveszett!) Czetz Bem 58—62. l. Köv. E. T. 119. l. O. 128. l. (hol a feladási egyezmény). Szil. For. Férf. 314. l. (Hibás nap).—Baldacci, Mikes Kelemen által még 16-án este kiszabadítottván fogságából, a megmaradt csapatok felett Bánfi-Hunyadnál ismét átvette a parancsnokságot. Ellene azonban a kormány vizsgálatot rendelt. Mikes János a kolozsvári nemzetőrség parancsnoka szintén vádoltatván, saját kértére a képviselőház ellene is vizsgáló bizottságot nevezett ki. — Wardener nov. 18-án, Kalliany nov. 20-án vonulnak be a feladott városba, hol rögtön a legszigorubb ostromállapotú rendszabályok léptek életbe. Az utcán 3 embernek együtt megállni tilos volt, minden közhelyek még a templomok is bezárattak, a lakházak a fegyverekért átmotoztatnak. Urbán kényszeríté a főkormányzókat, hogy írásban vesse alá magát, (Honv. 13. sz.) s ez a király nevében Erdély lakóit is fegyverletételre és hódolatra szólította fel, (a felszól. Köv.-nál O. 101. l.). Az oláh vezérek ezalatt követelték, hogy a várost kipredálhassák, de Wardener, ki sok méltatlankodást és erőszakoskodást meggátolt, „indignatioval kergette el a szemtelen követelőket.“ (Honv. 14. sz.) Az unio azonban egyik királyi pénztárnok vezetése alatt, ünnepeleyesen és forma szerint eltemettetett. (Honv. 112. sz. 1849. máj.-ban pedig a kolozsvári tanács azt határozá el, hogy a kétfejű sas temettessék el egész szertartással. Ily dolgokban vagy hírekben telt akkor kedvök az embereknek!)

Nov. 18. Szombat.

Nagy-Sándor alezredes mozgó csapatja Szent-Andráson a temesvári őrséghez tartozó uhlánokat megrohanja, s a

faluból kiveri. Veszteségünk 2 halott s 1 sebesült, az ellenség
nél egy tiszt agyonlövetik.

Vukovics hiv. jelentése nov. 20-ról: Köz l. 168. sz. Függ. II. 68. l. (nov. 15. esedik 40 osztrák). Ezen utóbbi könyv szerint Nagy-Sándor ezután Knéz helységet támadja meg, honnan azonban a temesváriak vereséggel üzik vissza.

Berger várparancsnok Arad városára 114 ágyulövest tétet.

Köz l. 178. sz. P. II. 221. 228. sz. Oka e bombázásnak a volt, mert 17. és 18. közti éjen Máriaissy Uj-Aradot ismét visszafoglalta.

Belső-Szolnokmegyében Sztrimbunál Pétery András őrnagy szigeti és szabolesi nemzetőrei, az oláh határszéli katonák által meglepetve, rövid ideig tartó puskatüz után szétveretnek, s 3 ágyujok és minden podgyászuk hátrahagyásával rendetlen futásban keresnek menedéket.

P. II. 227. 228. sz.

Nov. 19. Vasárnap.

Kossuth kormányelnök ígéretet tesz affelől, hogy a harezban megbénultak számára Buda-Pesten egy intézet fog állítatni, melyben azok élelmezést és ellátást kapnak, a háboru végeztével pedig a sérültek földbirtokkal fognak jutalmaztatni. Ennek következtében a katonai hatóságoknak megparancsolja, hogy a kórházakban felgyógyultakat ne ereszszék egyszerűen szerteszt, hanem, ha további szolgálatra képtelenné lettek, Buda-Pestre a kormányhoz utasítsák. V. ö. 1849. jun. 2.

A rend. P. II. 219. sz.

Nov. 20. Hétfő.

Windisch-Grätz altábornagy osztrákjai Pozsony megyében Dévény-Ujfalunál a Morván átkelvén, reggeli 4. óraker megátadják s visszanyomják a magyar előőröket. Nemsokára azonban a magyar csapatok előre nyomulva, visszaverik elle-neiket, s a Morva hidját gránátlövéseikkel elpusztítják. Nov.

23-án a magyarok Kosztolányi Mór alezredes vezérlete alatt intéznek kényszersemlét Schloßhof ellen, minek folytán itt és Ujfaluban kölesönös gránátlövések miatt több házak meggyuladnak.

P. H. 223. 224. 227. 228. sz. Közl. 174. sz. (Görg. jelentése a nov. 23. harezról).

Perczel Mór tábornok a Muraközt elfoglalva tartó horvátok ellen hajnalban Letenye és Szemenye felől támadást intéz, minek folytán az ellenség Varasd felé elhúzódik, s Muraközt Perczelnek átengedi.

P. H. 225. sz.

Nov. 22. Szerda.

Berger várparancsnok Aradvárost d. e. 9. óra tájon bombáztatja.

P. H. 228. sz. Oka elövetésnek az volt, hogy a várból Uj-Aradra memmi törekedő osztrákokat a magyar előrsök visszakergették.

Nov. 23. Csütörtök.

Háromszék gyűlése Sepsi-Szent-Györgyön. A háromszéki hős székelyek, kiktől midőn békét ajánlottak (nov. 12.) Puchner hadparancsnok föltétlen hódolatot követelt (nov. 16.), önvédelemre és harezra szánják el magokat. Gábor Áron a magas lelkesedésű egyszerű székely, ágyukat ígérkezik önteni. Miután azonban Berde Mózsá kormányküldött, Dobay ezredes, és a többi főnökök a pénz és hadi szerek hiányát fejtegetik, a gyűlés formasierü határozat nélkül oszlik szét. V. ö. nov. 28.

Köv. E. T. 125. v. ö. 122. 123. l. Egyet. Encyclop. Kiadja a Szent-István társ. I. 24. l. (Ez utóbbi műben mindenütt „Aron Gábor“ iratik, azonban az erdélyiek általában s maga a kérdéses egyé; is — egy levél tőle a Honv. 110. sz. — e nevet egyezőleg így írják u „Gábor Áron“).

Riczkó őrnagy az erdélyi sereg előcsapatával (4 század gyalog, 160 lovas és 2 ágyu) Gyálnál Kolozsmegyében a tulayomó erejű ellenséget megtámadja, s bár győzelmet arat,

később óvatosságból Gyaluról Bánfi-Hunyadra hátrahúzódik.

P. H. 229. sz. Nov. 22-ről B.-Hunyadról jelenti Vay korm. biztos, hogy seregünk Gyalt az ellenségtől elfoglalta. (Közl. 170.)

A dévány-ujfalusi harcot l. nov. 20.

Nov. 25. Szombat.

Katona Miklós őrnagy jobbára szathmári nemzetőrök-ből és önkéntesekből álló seregét (15 ezer ember s 10 ágyú), az ellenség Dézs-nél Szamos-Ujvár és Naszód felől két oldalról megtámadja. Ez utóbbik helyről intézett támadást a Vilmos-huszárok Kozárvárnál visszaverik, de a Szamos-Ujvár felől előnyomuló Urbán elől a többi csapatok az ügyetlen vezénylet miatt Dézs felé visszahátrálnak, mire az egész magyar sereg rendetlen szaladásnak ered, s csupán a bécsi légióbelieknek és a Vilmos-huszároknak köszönhető, hogy az ágyúk megmentetnek, s az üldöző ellenség feltartóztatatik.

P. H. 231. 232. sz. Közl. 178. sz. (nov. 24.). Katona serege ezután, ittott rablásokat követvén el (részletesen 236. 239. 244. sz.), Nagy-Bányára, s innen nov. 29-én Szathmárra hátrál, (233. sz.) hol ideiglenesen Zsurinay veszi át a térparancsnokságot (239. sz.), az előbbi vezért pedig a kormány vád alá helyezi, s majd megrendeli, hogy a hibás nemzetőrök fegyverüktől fosztassanak meg, s a nemzetőrségből töröltessenek ki. (Közl. 190. vagyis decz. 17. sz.)

Nov. 26. Vasárnap.

Görgei tábornok s fővezér és Csány kormánybiztos Windisch-Grätz nov. 12. kiáltványára vonatkozólag a fel-dunai magyar hadsereg nevében kinyilatkoztatják, hogy e sereg alkotmányos királyához hű maradt, de jelenben a pesti képviselőháztól s az ország törvényes kormányától, a honvédelmi bizottmánytól várja parancsait.

Közl. 173. vagyis nov. 30. sz. P. H. 227. sz. A nyilatk. még Szil.-nál F. Tört. 221. l. és Klap.-nál Nat. I. 94. l.

Nov. 27. Hétfő.

A honvédelmi bizottmány, „hogy a magyar hadsereg független állása s egysége biztosítva legyen“, megrendeli, hogy „minden a sor- és honvédsereg közt eddig fennálló különbség megszűnjék, s mindazon seregek, katonai testületek vagy szakok, melyek ez ideig nem egyedül csak a magyar miniszterium által vették rendeleteiket, hasonlóvü honvédseregekké, vagy testületekké átalakíttassanak, . . . hogy a katonai adminisztratio egysége a sereg minden ágaira kiterjesztessék, hogy az eddigi kétfelé vezetett hivatalos levelezések ugyanazon egy folyószámmal vezettessenek, hogy az ezredek nevei, s a tulajdonosok jogai megszüntetessenek.“ Mely rendelet folytán Mészáros hadügyminiszter a főhadi parancsnokságoknak s a mozgó hadsereg vezérségei meghagyja, hogy a kormány parancsát a f. é. decz. 1-ső napjától kezdve teljes erővel foganatosítsák.

Közl. 173. vagyis nov. 30. sz. E rendelet által Kossuth a rendes hadsereg „minden osztályait honvédseregekké“ átalakítani, s a zászlóaljok belső szerkezetét chezképest egyenlősíteni törekedett. (Közl. 173. sz. ide von. rend.). A gyalogszázadokra vonatkozólag már előbb határozottatott, hogy a tiszti fizetések kiméltése tekintetéből a közhonvédek létszáma nov. 1-től kezdve 160-ról 200-ra emeltessék, (Közl. 132-sz.) egyszersmint, hogy a sorozredek is tökéletesen kiegészítettessenek, sőt két-két tartalék századdal láttassanak el (158. 160. sz. nov. közepe) a honvédek közül. Mészáros azonban nov. 25-én a gyalogsági sorozredek tartalék-századait eltörölé, csak a lovasságot hagyja meg. (170. sz.). Decz. 7-ről pedig a fentebbi rendelet következményeül meghagyja az eddigi gyalog sorozredek törzs- és főtiszteinek, hogy mielőbb magyar honvédegyenruhába öltözködjének (181. sz.). A kormány ezen lépései azonban, bár a honvédek népszerűsége nagy vala, annyira, hogy a honvédelmi bizottmány végre azokat, kik ismételt tilalma ellenére sorozredeküket elhagynák s a honvédek közé akarnának állni, igen szigoruan utasítá rendre (167. sz.), számos régibb katonákban aggodalmakat ébresztettek, kiknek hiúságukat is sérté, hogy az újonez honvédekkel, bár ezek ép azon katonai törvény alatt állottak, egy sorba helyeztetnek. Újvidéken és Péter-Váradon az osztrák érzelmü tisztek e miatt egész zavargást idéztek elő (decz. 12. táján), midőn azonban a Don-Miguel legénység nyíltan fellázadva, s az ágyukat és a főbb pontokat elfoglalva, tiszteinek ellene szegült. (P. H. 244. sz.). Az aggodalmak eloszlatását mind Kossuth, mind a hadügyminiszter szükségesnek látván.

előbbik decz. 13-ról egy rendeletben fejtegeti, hogy „a kormány a sorezredeket ősi dícsőségökben fenn kívánván tartani, nemcsak hogy a sorezredek zászlóaljakká fel nem oszlattatnak, sőt inkább az új honvédszászlóaljak is ezredekbe fognak egyesítettetni; ... a sorezredek eddigi szerkezetükben maradnak“ stb. Mészáros ezen nyilatkozathoz még azt toldja, hogy a kormánynak „határozott akarata nem feloszlítani a már fennálló sorezredek, de sőt a honvédszászlóaljakat is azok mintája szerint rendez 4 zászlóaljból álló sorezredekékké összekapcsolni“ (Közl. 187. sz.), mely szándékot azonban a fentebbi rendeletből csakugyan semmiféle írásmagyarázó sem tudta volna kiolvasni. Mészáros az eddig fennálló osztrák es. k. katonai törvényeket teljes érvényben hagyta, s nov. 25-én ideiglenesen egy „kir. magyar legfelsőbb katonai törvény-szék“ állít fel, mely alá decz. 15-óta mindennemű kat. hatóságok törvénykezési tekintetben alárendeltetnek. (170. sz.). A honvéd újonczok és szabad csapatok kiállítása, felszerelése, tisztekkel való megrakása mindezeidig nem tartozott a hadügyminiszter jogkörébe, hanem az országos nemzetőrségi tanácséba, melynek elnöke, Balducci Erdélybe távozása óta, Nádosy Sándor ezredes volt, ki egyenesen a honvédelmi bizottmány-nyal állott kapcsolatban (132. 135. sz.), s a ki, tekintve szakjában fáradhatatlan működéseit, társaival (Kiss Károly, Pándy Soma) együtt a honvédszászlóaljak kiállítása és szervezése körül tagadhatatlanul nagy érdemeket szerzett. A sor- és honvédszászlóaljak közötti különbség megszüntettetvén, a nemzetőrségi tanács beleolvadt a hadügyminiszterségbe, mincként következtében ennek újonnan rendezése vált szükségessé, s a decz. 7-ki Közölnyben már közzé tétetik, hogy a beszerkezet így állapítottatott meg: I. Elnöki osztály: Gombos László. II. Katonai osztály: Nádosy. III. Táborkari osztály: Vetter (helyettese: Csermelyi Lajos). IV. Tűzértségi és felfegyverzési osztály: Lahner György. V. Újonczozási és pótlóvázásiosztály: Répásy. VI. Polgári gazdasági osztály: Török Bálint gróf. — A honvédek kiállításában legnagyobb akadály volt a ruha- és fegyverhiány, mely miatt okt. közepén kénytelen volt megrendelni a kormány, hogy egyelőre csak 38 gyalog honvéd z. a. alakíttassék. (133. sz.). A hatóságok közt voltak késedelmezők is, de voltak olyanok is, kik a 200 ezerből rájuk eső illetményt, habár erre nem köteleztettek, egyszerre kiállították. Nov. 11-én 49, (157. sz.) 18-án 51 gyalog zászlóalj volt készen vagy alakuló félben, zászlóaljként 1,200 embert számítván (161. sz. hol az 1—51. zászlóaljak állomáshelyei és parancsnokai kimutatva vannak). A gyalog sorezredek közül november közepén 15 volt benn az országban (u. m. a 2. 19. 31. 32. 33. 34. 37. 39. 48. 51. 52. 53. 60. 61. és 62-ik számúak), a huzársorezredek közül pedig 12 (u. m. az 1—12. számúak), azonban mindezen, főleg a huzársorezredek jobbára esonkák és kiegészítetlenek voltak (160-ik számú Közl. nov. 17-ről, hol az ezredek hivatalos kimuta-

tása). A huszár seregrekhez járultak az újonnan alakított lovas ezredek, melyeknek számuk ez év folytán 6-ra emelkedett. Decz. 3-óta ezek is számmal jegyeztettek, s a seregrekkel folytatólagosan összekapcsolattak, olykép, hogy a Hunyady 13., a Lehel 14., a Mátyás (Kossuth) 15., a Károlyi 16., a Boeskaí 17., s a Frangepan 18. huszárezrednek neveztetett. (K ö z l. 179. sz.). A huszárezrednél századonként 150 ember s ugyanannyi ló számított. (186. sz.). A honvédsereg nagymérvű alakulása folytán igen rövid idő alatt sok tisztet kellett kinevezni, a kinevezés kevés válogatással történhetett, és sokszor méltatlanokat is ért, (v. ö. decz. 16.) kik, a helyett, hogy állomásaikra tértek volna, vagy Pesten csoportosultak, vagy szanaszét bolyongtak az országban. Nádasy és Mészáros a sok esavargó tiszték rendreutasítására sűrűen bocsátották ki rendeleteiket, mindenkit kötelessége teljesítésére intvén. Görgői rüvidebben bánt a dologgal, a memyiben a távollevőket (s ezek közt több mágnás tisztet), mint szökevényeket körözteté. — A katonai zsold a honvédeknel eleintén nagyobb volt mint a sorkatonáknál (1. máj. 16.), de a képviselőház okt. 5. határozatánál fogva később egyenlőítettett. (P. II. 179. sz. v. ö. K ö z l. 126. sz.). Decz. 6-án a honvédelmi bizottmány elrendeli, hogy a képviselőház szeptemberben hozott abbeli határozata, hogy a szolgálati idejüket már kitöltött altisztek és közkatonák, ha továbbra is hadi szolgálatban maradnak, eddigi zsoldjuknak $\frac{1}{3}$ -dával nagyobb díjt huzzanak, az egész magyar hadseregre kiterjesztessék. (K ö z l. 180. sz.). A tiszték illetményét l. d e c z 21.

Nov. 28. Kedd.

H á r o m s z é k férfiai, miután a szász s oláh fölkelők H i d v é g n é l csoportosulva szülőföldjüket fenyegették, s H e y d t e százados betöréséről és a nemzeti tiszték harezolni nem-akarásáról értesültek, P a p őrnagy meghívására fegyveresen S e p s i S z e n t - G y ö r g y r e gyülekeznek, hol a nép a saját katonái által elfogott B a l á z s M a n ó őrnagyot, kinek árulása köztudomásra jutott, a törvényes végrehajtás megelőzésével kegyetlenül kivégezi. V. ö. n o v. 23.

K ö v. E. T. 126. 127. l. H o n v. 87. sz. Balázst, ki a honvédeket fegyverletételre akarta rábírní, s kinek az ellenséggel való levélváltásai kitudódtak, az illetékes bíróság már épen vallatta, midőn a türelmetlen nép a törvényteremből erőszakosan kihurezolá. „Miután a nála talált levelekből is a bizottmány előtt büne kiviláglott... rongálások s két lövések alatt ö-szerogyék... lovakkal tapodtaték a holttest.“

Nov. 29. Szerda.

Perezel Mór tábornok Gáspár őrnagygal Légradnál d. e. 11. órakor az ellenség sánczeit a Dráva mentén megtámadtja. A kölcsönös ágyuzás d. u. 3. óráig tart, midőn a nagy köd miatt véget ér. Veszteségünk 2 sebesült.

Közl. 177. sz. P. H. 231. sz. — Az i. hirlapokban Perezel hiv. tudósításai állanak oly pontatlansággal szerkesztve, hogy saját ágyúinak számát elől 10-re hátul 4-re, az ütközet napját pedig elől 29-re hátul vitágosan 28-ra teszi.

Abodzai harezot l. nov. 30. jegyz.

Nov. 30. Csütörtök.

Maderspach őrnagy a Karas jobb partján Palánkánál tanyázó szerb tábornok az Ördöghidja előtt megtámadja, s miután a 9. zászlóaljjal a sánczokat 2 órai véres küzdelemben elfoglalja, ellenségeit szétkergeti, táborukat pedig felgyújtja. Veszteségünk 3 halott és 9 sebesült, a szerbeké mintegy 100 ember, s ezenkívül 3 ágyú s 8 es. k. löszerkoesi. Egyidejűleg a Versezről kiindult Kiss Pál őrnagy (6 század gyalog, egy osztály lovas, és 6 ágyú) Karlsdorf előtt támadja meg Agics és Baraics főnökök sánczeit, kiket két óra hosszat tartó ágyuzás után sánczaikból kiver, s egészen a falu tövéig üz, honnan azonban időközben az ellenség Alibunárról segítséget nyervén, a honvédek Nikolincze előtti állodásukba visszahúzódnak. Veszteségünk 2 halott s 2 sebesült.

Közl. 180. 181. sz. P. H. 233 235. sz. Klap. Nat. II. 59. 60. l. E két támadást Vetter főparancsnok rendelte, kinek terve szerint a főerőnek e nap Kničanin (Thomasováz) ellen kellett volna indulnia, de a mi a nagy köd miatt nem fogantatott.

A magyar csapatok (mintegy 4,200 ember) d. e. ködös homályos időben a sziregi sánczokat Verbász felől megtámadják. A maroknyi őrség támogatására Szent-Tamásról segély érkezvén, néhány órai makacs és véres küzdelem után a támadás visszaveretik. Egyidejűleg Szent-Tamás, Turia és

Földvár ellen is intézettek tüntetések, utóbbik helyen Komlóssy őrnagy az ellenséges sáncokat a Kálvária-hegyen rohammal foglalván el, s a szerbeket a faluba kergetvén.

Serb. 221. l. Közl. 186. sz. P. H. 235. sz. Klap. i. h. Szil. F. Tört. 218. l. (hol szintén megvan Koml. tökéletlen jelentése)

Butyka százados a háromszékiekkel a Földvár felől előnyomuló Heydte századost Hidvég és Árapataka közt Felső-Fehér megyében visszaveri. Gábor Áron első ágyuját viszi a harezterre.

Honv. 87. sz. Ugyanesak itt van megírva, hogy Nagy Dani és Sárosi századosok nov. 29-én Bodzafordulónál szétüzték az osztrák tisztek és zászok által vezérelt oláh felkelőket, kik Zágonnál oly szándékkal akartak betérni a székely földre, hogy „két nap alatt az oláh boeskort m. v. á s á r helyi borban áztassák meg.“ Kövári (129. l.) ezen harezről semmit sem szól, a fentebbit pedig nov. 29-re teszi.

Decz. 1. Péntek.

A honvédelmi bizottmány Bem et, „a vitézségéről és hadvezéri tehetségéről históriailag ismeretes“ lengyel tábornokot, az erdélyi hadsereg fővezérévé nevezi ki.

A rend. Köv.-nál O. 133. l. V. ö. E. T. 132. l. Kossuthnál nov. 23-án járt egy székely küldöttség, (melyről még decz. 27. alatt szóltam fogunk) Erdélybe fővezérnek Perceit vagy Bem et kérvén. De már ekkor Csuha Antal alezredes ki volt nevezve, ideiglenesen pedig Czetzre bízva a vezéri páleza, kinek személyisége iránt a küldöttség is bizalmat nyilvánított. Miért lépett vissza Csuha? nem tudom. Bem decz. 4-én Debreczenbe érkezvén, ott a helyi csapatok felett szemlét tartott, s tábori használatra a városi nyomdából egy sajtót vett magához. Decz. 5-én Nagy-Váradon fogadtatott fáklyászenével. Itt másnap tüzérési gyakorlatot tartatott, s a várat szemügyre vette. Innen tovább indulva, utközben a nemzetőrök felett helyenként szemlét tartott, s estére Csucsára érkezett, hol a csapatokat és a vidéket megvizsgálván, s a teendőkről intézkedvén, egy napot töltött. Decz. 8-án Krauszán át ért a főtábornokszállásra, Szilágy-Somlyóra, hol vezérkarát megalakítja, irodát állít, s a sereget rendezi. (P. H. 251. sz. V. ö. Köv. E. T. 139. l. Függ. II. 189. l. — ez utóbbik sokszoros tévesztésekkel). Megérkezése, s erélyes és önbizalmat lehelő intézkedései mindenütt rokonszenvet költöttek. Decz. 13-ról már Nagy-Bányáról tudósítja Kossuthot, hogy e várost, mely szintén kivilágítással fogadta, ma megszállotta, az Erdélybe

vezető főutat ágyukkal és csapatokkal megrakta, a mellékszorosokat járhatatlanná tette, s nemzetőrökkel őrizteti. (A tudósítv. Közl. 191. sz.). „Bem tábornok fellépésével“ ugymond egy szakértő „Erdélyben a látszólag az osztrák fegyverekre nézve kedvező, mindig bágyadtan vezetett háborn új lendületet nyer. A téli hideg s a hóval mélyen borított hegyvölgyek daczára, az egész tartományban rendkívül élénk s mozgékony hadjárat kezdődik, t. i. a tulajdonképeni téli hadjárat, melyben Bem a maga kitünő hadvezéri képességét meglepőleg gyors és mindig elhatározó mozdulatai, ellenfelének helyes megítélése, valamint rejtenthetetlen bátorsága és igen nagy vakmerősége (Keekheit) által, még szinte kétségbejítő vereségek után is, a legfényesebben bebizonyította. A vén, beteges, bár személyes vitézséggel bíró Puchner tábornok, ezen mindenre kész, ravasz, vállalkozó, mindent felvillanyozó ellenfélnek, az ő lassúságával és igen nagy elővigyázatosságával egyáltalában nem felelhetett meg.“ (Berliner Militair. Lit. Zeit. 1861. 6. Heft). — Bem megérkezésekor az erdélyi magyar sereg hadereje volt 11,285 ember s 24 ágyu, a császáriaké pedig 55 század gyalog, 15 század lovas, s 37 ágyu. (A hadakról részletesen L. Czetz-nél és Köv.-nál) Bem első napi parancsa kelt nélkül Köv.-nál O. 135. 11.

K o s z t o l á n y i Mór alezredes (2 zászlóalj gyalog, 2 szakasz huszár. és 3 ágyu), az ellenségtől megszállott M a g y a r f a l v á t Pozsonymegyében reggeli 5. órakor megtámadja s elfoglalja, később azonban a Morva tulsó partjáról irányzott ágyulövések s az ellenség előnyomulása miatt visszahúzódik, a L á b és Magyarfalva közti hidat elbontván, s az átjárásokat eltorlaszolván. Veszteségünk 10 halott s 16 sebesült, osztrákoké 45 halott s 60 fogoly.

Közl. 178. sz. P. II. 232. 239. sz. Klapk. Nat. I. 101. l.

Decz. 2. Szombat.

Trónváltozás. Az e napon O l i m ü t z b e n az uralkodó család, ugyszintén J e l l a č i é, W i n d i s c h - G r ä t z, s az osztrák miniszterek előtt kelt okmányok szerint Ferdinánd császár és király, „a szomorú tapasztalás“ által a felől győzve meg, hogy „népeinek boldogságán szive ohajtása szerint munkálódnia immár nem áll tehetségében“, koronáiról s fejedelmi hatalmáról lemond, melyet, miután a törvényes trónörökös F e r e n c z - K á r o l y főherczeg „hasonló meggyőződéstől vezéreltetve“ örökösödési előjogával élni nem akar vala, F e r e n c z - J ó z s e f

főherceg vesz át, „ifjabb erő kívántatván az új státusformák előmozdítására és sikeres teljesítéshez vezetésére.“ A 18 éves új fejedelem a nov. 6. és 7. legfelsőbb intézkedéseket megerősíti, s Windisch-Grätznek, katonai parancsnokának, meghatalmazást ad a magyarországi „lázadás“ megzabolázására, felszólítván egyszersmint az „elcsábított“ sorkatonákat és „Magyarország törvényes érzelmű lakóit“, hogy a fölkelést hagyják oda. V. ö. decz. 7. 10.

A családi okmányok Közl. 182. sz. P. H. 235. sz. P. Napl. 1861. 88. sz. Samml. 25. l. és Szil.-nál F. Tört. 241. l. Ezen okmányok helyes megvilágosítását adja Teleki László, halála után közzétett beszédtörredékében (Magy. Orsz. Szerk. Pomp. 1861. 114. sz.).

A sztalos százados az aradi ostromsereg egy részével (700 önkéntes és 2 ágyú) Zámánál Hunyadmegyében a Károly-Ferdinándokat, és a roppant számu oláh felkelőket megveri, egy ágyút, több mázsa töltényt s nagy mennyiségű löport zsákmányul ejt, Nopcsa László épületeit pedig felgyújtja.

Közl. 182. sz. P. H. 235. 236. 240. sz. Klap. Nat. II. 151. l. (decz. 1. — hibás nap).

Szegedy alezredes (3 század gyalog, $\frac{1}{2}$ század huszár, s 2 ágyú) Görgei fővezér parancsából a császáriakat déli 12. órakor Deutch-Haslau előtt a Lajthánál megrohanja, s a faluból is kikergeti, de majd, Prellenkirchen felől nagyobb erőttől tartva, a kényszerzemléből Gátára visszahúzódik. Másnap

Decz. 3. Vasárnap.

Görgei őrvonalán Köpésénynél veri vissza Tessén százados másfél órai verekedésután Prellenkirchen felé a támadó ellenséget. Paky tizedes.

A decz. 2. harezra: Közl. 179. sz. P. H. 233. sz. Szil. F. T. 235. l. Klap. Nat. I. 101. l. A decz. 3. harezra: P. H. 232. sz. Közl. 178. sz. (hivatalosan nov. 3-ra tévén).

Decz. 4. Hétfő.

Támadás Aradvár ellen. Máriássy nemzetőrezredes (8,500 ember, s 12 ágyu) éjjél után a várat megrohanja. A székeltek és debreczeni önkéntesek már a keleti oldalon lévő vértgátig hatolnak, midőn észreveszik, hogy a harmadik sáncban a várabrosz szerint keresett híd. . . sehol; s ekkor a helyett, hogy a főbástya megmászhatására a további intézkedéseket bevárnák, időelőtti rohamkiabálásukkal az őrség figyelmét magukra vonják, minek következtében a támadás másfél órai tüzelés után véresen visszantassítatik. Veszteségünk holtakban és sebesültekben 100 ember. Berger várparancsnok d. u. 5-től esti 10. óráig löveti Aradot.

Klap. Nat. II. 153. l. Közl. 182. sz. Valh. III. 24. l. P. II. 136. sz. Máriássy decz. 3-án kapott új erősítéseket, Aradra érkezvén 400 lengyel s 11 ágyu 100 honvédtüzérrrel.

Decz. 5. Kedd.

A képviselőház az okt. 20. nov. 6. és nov. 7. királyi leiratokra, melyek előző nap olvastattak fel, Madarász László és József indítványunk szerint határozatilag kimondja, hogy azon iratok, mintán ellenjegyezve ninesenek, törvénytelenek és érvénytelenek, s mindazon tények, melyek azokban az országgyűlés s annak egyes tagjai ellen felhozatnak, alaptalan rágalmak; kik ezen iratokat bujtogatás czéljából terjesztik, hazaárulóknak nyilváníttatnak.

Közl. 179. 180. sz. P. II. 232. sz. A ház ekkoriban kiadott nyilatkozmányát l. szept. 4. jegyz.

Thomasováezi hadjárat. Kiss Ernő tábornok (15 ezer ember) Vetter tábornok terve szerint Ecska, Zsigmondfalva és Lázárföld irányából három oldalról támadja meg Knićanin szerb táborát. A harc reggeli 6 órakor Botoshon kezdődik meg, hol az ellenség a 3 ezer főnyi magyar hadoszlop továbbnyomulásának makacsul ellenszögzi magát. Ezalatt maga Kiss a thomasováezi Temeshidő ellen

tör, hol, a többi hadoszlopok jeladását türelmetlenségből be nem várva, déltájon 24 ágyuból megkezdte a tüzelést, d. u. 3. óraker pedig rohamot parancsol a sánczok ellen, mely azonban, bár háromszor ujul meg, határozottan visszaveretik. Ekkor az orlováti hidveréssel elkészett és feltartóztatott écskai hadoszlop hátulról rohan Thomasováczra, s azt felgyújtja, de véres küzdelem után szintén visszanyomóttik. Veszteségünk csupán holtakban 250 ember.

Klap. Nat. II. 66. l. Rüst. I. 125. l. Közl. 186. 157. sz. (nagy általánosságban, részünkön 14 halott s 40 sebesült). P. H. 240. 237. 238. sz. Kiss ezután Klapka őrnagyot bizza meg új támadó hadjáráshoz tervet készíteni.

A Zombori ezredes vezérlete alatt lévő háromszékiek d. u. 1. óraker Szász-Hermányon Brassóvidékén a Heydte százados által támogatott s ágyukkal ellátott fölkelőket megtámadják, s rövid harez után szétverik, a falut pedig, melynek lakosai a harezban részt vettek, fölégetik. Veszteség a székelyeknél 4, az ellenségénél 19 halott.

Honv. 87. sz.

Decz. 6. Szerda.

Ordódy őrnagy Nádasról kimozdult esapatai Czerván és Leszkón Simunieh őrségét megtámadják, s Windisch-Grätz herceg urasági épületeit összeágyuzzák és felgyújtják, de majd három órai csatározás után visszahúzódnak. Posta százados, Imely főhadnagy. Veszteségünk 3 halott s 8 sebesült, az ellenségé mintegy 50 halott.

Közl. 185. sz. P. H. 237. sz.

Schliek osztrák tábornok (7 zászlóalj, 6 lovas század, összesen 8 ezer ember és 15 ágyu), Grabnál és Barwineknél Galliciából Sárosmegyébe üt, s Zborót és Szvidniket ellenállás nélkül megszállja.

Wint. 103. l. Schlieknek, ki előbb krakkói hadparancsnok volt, feladatául tüzetett ki, Kassát és Felső-Magyarországot elfoglalni, s aztán Losonezon és Váczon keresztül Windisch-Grätz felé

egyesülni. A magyar kormány, a betörés felől előre értesülvén, a határszéleken főleg Hunkó ez nál eltorlaszoltatta az utszorosokat és sáncczoltatott, katonasága azonban a széleken nem volt, s miután a zborói szoros torlaszainál álló 200 nemzetőr az osztrák lovasok első látására hazafutott (P. II. 252. sz.), Schlick ellenállás nélkül nyomulhatott előre, s Fiedler dandárával decz. 9-én már Eperjésen pihent meg. A betörésről azonban sem a képviselőház, sem a közönség hivatalosan nem lön tudósítva decz. 13. előtt.

Bem tábornok nyilatkozmányt intéz Erdély lakóihoz, mely szerint a magyar kormány a nemzetiségi és vallási teljes jogegyenlőséget biztosítja, s a polgári és katonai hivatalokat a születés, nyelv és hitfelekezet tekintetbe vétele nélkül fogja betölteni; belügyeiben mindenik nemzetiség a magyar nyelv mellett tulajdon nyelvével élhet; a hadi szolgálatban bénultak vagy elesetek özvegyeiről és árváiról az állam gondoskodni fog.

Az okm. Köv.-nál O. 134. l.

Decz. 7. Csütörtök.

A képviselőház „az országba magán uton beküldözgetett“ decz. 2. trónváltozási okmányokra vonatkozólag Kossuth indítványa szerint kinyilatkoztatja, hogy „a királyi szék birtokával az országgyűlés hire, tudta és beleegyezése nélkül egyoldalulag senki sem rendelkezhetik“, annál fogva azon okmányokban foglalt családi egyezkedés, s az osztrák trónról való lemondás, Magyarhont nem kötelezi. Mig a király az alkotmányra meg nem esküszik, s megkoronázva ninesen, addig rendeleteinek sem szabad engedelmeskedni; másként cselekvők a honárulás bűnébe esnek. E határozatot d. u. 1. órakor a felsőtábla is egyhangulag magáévá teszi.

Közl. 182. vagyis decz. 9. sz. P. H. 236. sz. A határozat még Szil.-nál F. Tört. 245. l. Klap.-nál Nat. I. 56. l. E tárgyban előző nap értekezlet tartatván, Wesselényi, ki képviselő nem volt, fejtegeté, hogy az új fejedelem előtt meg kell bódolni. E javaslat azonban, melyet Pázmándy is támogatott, csak 2—3 jobboldali képviselőt tudott megnyerni. Battyány Lajos Pestre érkezéttel a határozat már ki volt mondva, ő azonban igen rosszalólag nyilatkozott felőle, s pártfeleivel értekezletet tartván, elhatározá mindent elkövetni annak visszavonására (Bövebben Függ. II. 170—175. l.).

Bánfi alezredes (2 század honvéd s 200 nemzetőr) Nagy-Sebesnél Kolozs megyében Janeu praefect táborát (mintegy 2 ezer oláh s 100 Turzski gyalog) Csucsafelől megtámadva szélyelveri, s a futókat késő estig üldözi.

P. H. 245. sz.

Decz. 8. Péntek.

A képviselőház az 1848. nov.—1849. jun. adó tárgyában elhatározza, hogy a földadónál az évi tiszta jövedelem 4°/_o-ka vétessék fel alapul, s hogy a házádnál azon városokban, hol a lakházak állandóul bérbe adhatók, a házjövedelem 4°/_o-ka, falukban pedig mindenik külön szobától 8, kisebb városokban 16, nagyobbakban 24 pkr fiztessék adóba; kereseti adónál szintén 4°/_o szolgál alapul, haszonbérlők a haszonbér 2°/_o-kát fizetik, pénztökek pedig akként fognak adózni, hogy az adósok, kik egész értékük után adóztatnak meg, a kamatok 4°/_o-kát lehuzzák; pálinka-adónál a kazánakó tartalma nagyság szerint 1—3 pforintjával számittatik; italmérési adóban a kereseti adón felül Pesten 15, egyebütt 10—2 pforintig fiztetik; személy adóba minden 18—60 éves munkabíró férfi és nő fizet 8 pkr; távolléti adóban végre azok, kik egy év alatt fél évet nem töltenek a hazában, rendes adóilletéküket háromszorosan fizetik.

Az orsz. határozat P. H. 242. sz. V. ö. K. ö. z. l. 182. 183. stb. sz. Ezen határozat a pénzügyminiszteri javaslat (l. e. aug. 24. alatt) folytán leginkább Lónyai Menyhértnek mint a központi bizottság előadójának észrevételei szerint készült, s több hónap óta egyik állandó tanácskozási tárgyát képezte a háznak, mely azonban közben-közben a napi hírek és honvédelmi intézkedések által annyira el volt foglalva, hogy néha egy hétig sem tért napirendre (V. ö. decz. 30. jegyz.). A javaslat nov. 30-án került részletes tárgyalás alá.

Decz. 9. Szombat.

A honvédelmi bizottmány a Magyar gazdasági egyletet pártfogása alá veszi, s egyelőre 8 ezer pfortot utalványoz számára.

K. ö. z. l. 184. sz.

A Háromszékre betörni igyekvő Heydte es. százados a 250 honvéd, 30 Mátyás-husár, és kevés láncásokból álló, s egy ágyúval rendelkező székely csapatot Köpeczen Felső-Rákos felől megtámadja, s miután a láncások a harez kezdetén megszaladtak, az Olton keresztül nyomja, azonban miután a honvédek bátran fődözték a hidon átvonulást, üldöztetni nem meri. Veszteség a székelyeknél 5 halott, az ellenségénél 36 halott. Másnap

Decz. 10. Vasárnap

Köpeczet az ellenség fölégeti, lakosai közül nuntegy 100-at legyilkol, s Pap Mihály örnagyot foglyul ejti.

Honv. 87. sz. Est. L. 23. sz. (Pap ismertetése). V. 3. Köv. E. T. 129. i. eltérő és hiányos adatok).

Görgei tábornok-vezér és Csány kormánybiztos Pozsonyban „a feldunai királyi magyar hadsereg nevében“ a decz. 2. trónváltásra vonatkozólag kinyilatkoztatják, hogy „a magyar királyság két oldalú kötményen alapszik s Magyarország királya csak az lehet, ki az országgal koronázási egyezményt kötött, az ország törvényeire esküt tőn, s Szent-István koronájával megkoronáztatott“, s ehhezképest kijelentik, hogy trónra „senkit sem ismernek elfeljogosítottnak, kinek uralkodását az ország és alkotmány el nem ismeri, s ők... az országot, s az országgyűlés és az általa rendelt kormány jogszerű tekintélyét minden idegen bitorlás, erőszak és megtámadás ellen készek utolsó csepp véréig védeni.“

P. H. 241. sz. A nyil. még Szil.-nál F. Tört. 252. l.

Görgei magyarjai az osztrák előrököt d. e. 10. órakor Pozsony mellett a dunántúli Gricehenau irányában megtámadják. A magyar ágyuk a Várhegy s a Dunapart közti térről a Dunán keresztül d. u. 4. óráig folytatják tüzelésüket, a midőn visszahúzódik az ellenség. Sebesültek részünkön 26-an.

P. H. 141. sz.

Jellačić bán Bécsből kiáltványban tudatja a dal-

matákkal, hogy „a császár“ őt Dalmászia polgári és katonai kormányzójának nevezte ki. Az új kormányzó Dalmásziának nemzetiségi, vallási s közgazdasági tekintetben üdvös javításokat, jogegyenlőséget ígér. s „az alkotmányos uton létesítendő kormányzási rendszabályok“ által szebb és nagy jövődőt jósol.

A kiáltv. P e j.-nál 144. l. és S a m m l. A n l. 25. l.

Decz. 11. Hétfő.

A képviselőház, Mészáros hadügyminiszter terve nyomán a Ludoviczeumot „Magyar Hadi-főtanoda“-vá alakítja át.

Közl. 189. v. ö. 185. sz. (utóbbik helyen a részletes költségvetés, minek eredménye, hogy 200 növendék kintartása évenként 101, 149 pfrt-ba kerül). Mészáros e hadi tanoda eszméjével mingyárt Pestre érkezéssel kezdett foglalkozni. s máj. 29-én már javaslat készítettése felől intézkedett. (P. H. 69. sz.). A ház Madarász József indítványára e tervben azt is elhatározza, hogy vallástamal és egyházi szolgálattal a hadi növendékek „ne terheltessenek“, hanem az intézetben egy polgári állásu, s valláskülönbség nélkül kinevezendő egyén bizassék meg az erkölcstan előadásával. A felső tábla azonban a terv ezen részét nem hagyta helybe.

Budaméri ütközet. Az Eperjesről hajnali 1. órakor megindult Schlieck tábornok Pulszky Sándor alezredes hadát (6 ezer nemzetőr, 3 zászlóalj honvéd és 14 ágyu), mely a kassai hegyek északkeleti oldalán kedvezőtlen területen állott, d. e. 10. órakor Budamér felől megtámadja. A harcot megnyitó ágyutüz első heve szüntével Pergen dandárnok a magyar balszárny ellen az erdőnek nyomul, mire az némi puskatüz után a középpel együtt visszahúzódik. Fiedler dandárnokra, ki Téhánynál a parasztok miatt felsült, s a rossz utak miatt sokáig késett, a császári vezér megúván a további várakozást, Deym dandárát rendeli ki a magyar jobbszárny megkerülésére, de már ekkor Pulszky hadai általános visszavonulásban voltak, mely a nemzetőröknel nemsokára szaladássá fajul. A kassai Hernád-híd mellett, hol valahára Fiedler is csatlakozik az osztrákokhoz, két szepesmegyei zászlóalj, a kassa-miskolczi országoton pedig

a lengyel légió egyrésze fedezi, vitéz harcban, a futóhad menekülését. Veszteségünk a számos holtakon és sebesülteken kívül 250 fogoly, osztrák részen 147 holt és sebesült, s ezek közt néhány főtiszt. Schlick esteli 5. óraker összes csapatai élén Kassára bevonul.

Wint. 104—109. l. Klap. Nat. I. Rüst I. 179. 180. l. Közl. 187. 189. sz. P. II. 241. 245. sz. A veszített harc, főleg miután a szerte futott nemzetőrök Schlick haderejéről rémületet gerjesztőleg szóltak. Miskolczen Felső-Magyarország főhelyén, rendkívüli esüggedést idézett elő, mely félelmes arányokban terjedt Pest felé is. Kossuth szükségesnek látta decz. 13-ról egy buzditást (Közl. decz. 14. sz.) intézni Borsod-, Heves-, Pestmegyékhez és a Jász-Kun-sághoz, valamint az ellenség háta mögött eső hatóságokhoz, melyben őket azzal vigasztalja, hogy „ellenségeinknek a volt nádor írományai közt is feltalált azon tervezetében... hogy magyar hazánkat kilencz oldalról fogják megtámadni... utolsó“ támadás már a Schlické, de ettől, bár a magyarok gyakorlatlanság és fegyvelenyhiány miatt elveszítették is a budaméri ütközetet, nem kell félni, mert „nevetéses dolog attól tartani, hogy 8—9 ezer ezen kényszerített zsoldosokból álló csorda a hazát veszélyeztethetné.“ Álljanak ki ismét a „derék“ nemzetőrök, keljen fel a nép, „s legyen a nemzet meggyőződve, hogy az ilyen 8—9 ezerből álló ellenség nem egyéb, mint egy jó fegyverliferans, melyet el fogunk fogni, s fegyvereivel annál több honvél zászlóaljat felszerelni.“ Egy másik levélben pedig tudósítja „a magyar népet, a Tiszának hős ivadékát“, hogy „hadügyminiszter Mészáros Lázár, ur szíves volt önként kijelenteni, hogy a Schlick elleni táborozás fővezérletét ő maga vállalja el, s rögtön rendeltetése helyére induland“, továbbá, hogy „tábori elemzési biztos Irányi Dániel képviselő leend, — tartományi kormánybiztosok pedig báró Vay Lajos főispán Borsodban, Almássy Pál képviselőházi alelnök Hevesben, kik különben is megyéjökbe, a népfölkelés organizatiójára már előbb kiküldettek.“ (u. o.) Decz. 15-én pedig a harcban kitüntettek (ezek közt Gedon László őrnagy zempléni nemzetőrei) vitézségét dícséri meg a kormányelnök. közhírré tévén „hogy a fővezér hadügyminiszter elindul a sereghez, a honvédszászlóaljak, lovasság, fegyver, töltés, ruházat küldemények egymást érve mennek.“ stb. (Közl. decz. 16. sz.). Mészáros decz. 14-én tudatja a képviselőházzal új tisztségét, egy igen kedélyes és önbizalmat lehelő beszéiben, melyet a ház „hosszasan tartó eljenzések és tapsok“ közt fogad. — előadván abbéli reményét, hogy „azt, kit Schlicknek híznak, talán megsechlikoljuk“. (a P. H. tudósítója szerint: „meg is fogjuk sikolni“), de kiemelvén, hogy „ismeri e vezért, ő jó, derék katona.“ Általában Mészáros ajánlkozása igen kedvező hatással volt a félenkség oszlatására. Kassa miatt Pulszky gyanúsított (Közl. 189. sz.),

őt némely elfutott nemzetőröktől „árulással” is vádoltatott (P. H. 246. sz.). Mészáros tiszta és rendithetetlenül becsületes érzelmeiről s hadi képzettségéről ellenben mindenki meg volt győződve, s épen azért. bár a szerbek elleni hadjáratában nem mosolygott is rá a szerencse, az ő újabb lelkes elszántsága erőt öntött a csüggedőkbe, s a Miskolczon lévők még egyszer elmondhatták felőle a mit május 24-én Pestre jövetelkor egyik hírlapunk, hogy „már érkezének esupa hírére is erősödünk.” (P. H. 63. sz.). Az új vezér több ezer honvédet s pár ezer huszárt nyer erősítésül, s decz. 18-án érkezik Miskolczra, hol Szemerével kezét fogva erélyes lépéseket tesz serege rendbehozására s a küzesüggedés eloszlatására. (Részletesen P. H. 150. 241. sz. és a Köz l.) Mészárossal ment Besze János is, (ki decz. 13. ki rémindítványával a jobbak iszonyatát és neheztelését nem ok nélkül idézte föl — V. ö. P. H. 239. sz.), s kinek a ház engedelmet adott, hogy menjen a táborba, miután maga mondá, hogy ő ismeri önmagát, s tudja, hogy „jó mellével s érzéhangjával” több hasznot tesz a táborban, mint képviselői működésével a tanácskozásoknál.

Frischeisen alezredes és Hurbán tót felkelő-főnök Budatinnél Trencsén megyében Querlonde őrnagy és Beniczky kormánybiztos csapatát megtámadják, miközben a turóczi kaszás nemzetőrök csakhamar megszaladnak, de a honvédsereg bátran helyt áll, s 6 órai kölesönös tüzelés után Hurbán kénytelen Csázára, Frischeisen pedig Jablunka felé hátrálni. Veszteségünk 7 halott s 27 sebesült.

Köz l. 188. 189. sz. P. H. 241. 242. sz. Wint. 64. l. Klap. Nat. I. 89. l. Beniczkynek Zólyom, Hont, Bars és Turóc megyékben nov. 11-óta polgári és katonai főhatósága volt; (kineveztetése P. H. 231. sz.). — A fentebbi harc után az osztrákok, tartván a magyarok Morvába és Sziléziába ütésétől, új csapatokat vonnak magokhoz Gallieziából, s az ekkép megerősített sereg vezérlete az Olaszországból hazatért Götz tábornokra bízatik. — Frisch, decz. 4-én a Jablunka-szoroson tört be hazánkba.

Az élelmi szereket szállító Kedves Lajos századost Lipánál az ellenség megtámadja, s folytonos ágyutüz között Radnára szorítja.

Köz l. 190. sz.

Decz. 12. Kedd.

Allibunári ütközet. Damjanics ezredes (2,500 ember) d. e. Karlsdorf előtt támad, s a 3. és 9. zászlóaljok köz-

remüködésével a falut és a sánczokat több órai kölesönös ágyu tűz után szuronyviadalban elfoglalja. A szerbek ekkor Allibunárra hátrálnak, hol e közben a Zichydorfról érkezett Gergely őrnagy (magyar jobbszárny) a tulnyomó erejű ellenséggel (Joanovics) hanyatló sikerrel küzdött. A Karlsdorf-ról hátráló szerbek azonban Allibunáron is rémületet gerjesztettek. Gergely épen újabb rohamra vezetí esapatát a község ellen, midőn másik irányban az ellenség háta mögött Damjanics is feltűnik vitézeivel. Erre minden további küzdéssel felhagynak a szerbek, s merő rendetlenségben futnak Pancsova felé. Allibunárt a magyar sereg fölégeti. Veszteségünk holtakban (kik közt Szkublics őrnagy) és sebesültekben mintegy 100, az ellenségé mintegy 400 ember.

Klap. Nat. II. 69. l. Serb. 223. l. (magyarok vesztesége 300 halott), P. H. 242. 244. sz. (veszteségünk 10 halott, 5 sebesült) Szil. F. Tört. 262. l. Férf. 116. l.

Gál Sándor százados a Felső-Rákosnál F. Fehérme-gyében táborozó Heydte császári százados seregét 2 oldalról megtámadja, s a jobbára fölkelőkből álló tábort tökéletesen szétkergeti. A Kosuth-huszárok a Rika-erdőn keresztül üldözve elleneiket azok közül 297-et öldösnek le. Zsákmány 60 marha, sok löfegyver, s 3 mázsa lőpor.

Honv. 88. sz. Kövári (E. T. 129. l.) ide vonatkozólag emyít és így ír: „decz. 9-én Felső-Rákosnál ütöttek össze (t. i. Heydte és a háromszékiek); mignem Gál Sándor alezredes decz. 13-án a Rikán kiverte.“

Decz. 13. Szerda.

Windisch-Graetz osztrák fővezér s kir. biztos Schönbrownból tudatja Magyarhon és Erdély lakóival, hogy nov. 13. kiáltványa értelmében hadserege élén átlépte Magyarország határait, oly czélből, hogy a „törvényeknek anárklikus fondorlatok által megdöntött uralmát, a semmivé lett személyi és vagyoni biztosságot helyreállítsa.“ Annálfogva idegen vagyont megesorbitani, „büszült dühösségből vagy vakbosszúból“ községet elpusztítani, felhalmozott készleteket megsemmisíteni,

tilos. A hatóságok és községek felelősekké tételnek a magán, köz vagy államjavakban „a lázadó kormány“ rendelete folytán eshető károkért. Másnap pedig

Decz. 14. Csütörtök.

Magyarhon és Erdély földmivelő népéhez intéz a cs. fővezér külön kiáltványt, melyben a nov. 7. levél szerint, az új fejedelem nevében és megbízásából biztosítja a népet, hogy a robot és dézma eltörölve marad, s felszólít mindenkit, hogy ezen ígéretnak hitelt adjon, s békében maradjon, mert ha a „lázaók“-kal tartand, mint áruló fog büntettetni. E kiáltványnak szószékből közzétételére a lelkészek köteleztettek, a megtörtént kihirdetés felől rögtönítéleti büntetés terhe alatt a legközelebbi kat. parancsnoknak azonnal jelentést tévén.

Mindkét kiáltv. S a m m l. 31—33. l. A honv. bizottmány a főhadserget oda utasítá, hogy visszavonulásában a háta mögött hagyott vidékeken a gabna és széna készleteket, a mennyiben Komáromba el nem szállíthatná, semmisítse meg, s G ö r g e i míg Győrbe nem érkezett, utjában roppant mennyiségű széna készleteket gyújtatott fel. Azonban csakhamar belátta, hogy ezen „hazaifui pusztításokból“ (mint ő nevezé), oly roppant kár háramlik az ország lakóira, hogy azzal az a csekély haszon, melyet a kormány czélozott, arányba sem tehető, s annál fogva a további égetésekkel önként felhagyott (G ö r g. I. 125. 126. l.). A hátráló hadsereg előtt pedig a kormánybiztosok magoktól nem mertek ily erőszakos rendszabályt foganatosítani, s magára a népre bízták, hogy élelmiszereit az ellenség előtt dugja el vagy semmisítse meg, azután pedig ragadjon fegyvert, s keljen fel tömegesen. L u k á c s Sándor kormánybiztos decz. 19-én mindenik élve vagy holtan elfogott osztrák fejére 2 pfrt jutalmat tüzött ki. A nép azonban erőtelen tüntetéseivel, melyek folytán maga földönfutóvá lett volna, a nélkül, hogy kormánya rajta, sezithetne, s anyagilag kárpótolhatná, egy erős hadsereg bosszujának nem tette ki magát, s a fegyveres fölkelés sem állott ki, mihez annál kevesebb kedv lehetett, mert Windisch-Grätz decz. 26-án F e r t ó S z e n t-M i k l ó s ról rendeletben tette közzé, hogy 1. „minden lakos, ki bárminemű fegyverrel kezében elfogatik, azon szempillantásban kötéllel kivégeztetik“; 2. minden község, mely osztrák katonát, futárt és szállítmányt megtámad, földdel egyenlővé tételük; 3. minden helység előjárósága a csend fenntartásáért életével felelős. (A rend. S a m m l. 34. l.).

S i m u n i c h osztrák tábornok (16 ⁴/₆ zászlóalj, 4 lovas század és 18 ágyu) a n á d a s i szorosból Pozsony megyében Or-

dódy őrnagy dandárát gyöngye védelem után kiveri, s Nagy-Szombathra üzi.

Wint. 43. l. Més z. 35. l. (decz. 14 és 15.). Kl ap. Nat. I. 103. l. Görgői e vereség hírére egy erősebb csapat élj. Guyomt küldi N.-Szombathra.

A r a d v á r fölmentése. Leiningen vezérőrnagy Temesvárról (2,500 gyalog, 3 század lovas, 15 ágyu s mintegy 5 ezer oláh fölkelő) Máriássy ezredes ostromló hadát déli 12. órakor Uj-Arad előtt megtámadja. Némely osztrák érzelmi tüzeink, kiknek egyrésze harez közben az ellenséghez át is pártol, a szentmiklósi sánezokból csak gyöngén viszonzozák a támadók folytonosan erős tűzét. Végre a székelyek tovább nem bírván kiállani az ellenség gyilkos lövéseit, a sánezokból rendetlen fufásban Uj-Adra vonulnak. Ezaíatt a békési zászlóalj a várbeliek kirontását hősileg visszaveri, Asztalos százados, s Vysocki őrnagy pedig szintén nagy bátorsággal állják el az üldözők utját, minek következtében a futóhad estére a csalai erdőnél vert hidon a Maros tulsó partjára menekülhet. Veszteségünk az elfogattakkal együtt 260 ember s 3 ágyu. A vár, hol decz. 8-óta már a lóhus járta, az ostromzár alól felszabadul, élelmi szerekkel 60 napra ismét ellátatik. Ostromműveink szétrombolhatnak. A város déli 12-től esteli 7. óráig erősen bombáztatik.

Kl ap. Nat. II. 154. l. Rüst. I. 130. l. Vah. III. 26. l. P. H. 244. sz. Az ostromló seregben már ezen harez előtt is általános volt a kívánság, hogy Máriássy ügyesebb vezérrel váltassék fel, miután ő nemesak hadi képzettségét nem igazolta kellőleg, hanem fegyelmet sem tudott tartani, annyira, hogy az ütközetek előtt a tisztek széltire szökdös-tek. (P. H. i. sz.) Decz. 16-án Vetter főparancsnok megérkezése ismét némi önbizalmat önt az ostromlókba kiket a Paulisra kirendelt székelyek is odahagytak (Közl. 145. 196. sz.) Vetter Aradról Postre sietvén, ott felvilágosítá az aradi dolgokat. Decz. 23. előtt kevéssel megérkezik a táborba Gál Miklós ezredes, az új parancsnok, decz. 25-én pedig átveszi tisztségét, s másnap áthidalatja a Marost, megszállja Uj-Adot, és a várat ismét elszakítja közlekedéseitől. (252. sz.) Berger várparancsnok decz. 22-én hódolatra szólította fel Adot, vonakadása esetére halomra lövetéssel fenyegetvén. A város azt felelte, hogy nincs hatalmában ily lépés, miután a honvédek által lefegyvereztetett, s a nemzet serege megszállva tartja.

Decz. 15. Péntek.

Jarkováczy ütközet. Suplikácz es. tábornok s rácz vajda a Jarkováczon (Németbánsági ezredben) szállásoló Damjanics ezredest decz. 14. és 15. közti éjen kevéssel éjféltán, a falu lakosaival egyetértve véletlenül megrohanja. Az álomból felriadt magyarok leirhatatlan zavarba jutnak. Damjanics azonban rettenthetetlenül gyűjti össze harczosait, s míg maga esapatai egy részével 4 ágyu kíséretében $1\frac{1}{2}$ órai utczai öldöklés után a helységből északnyugotra kivágja magát, azalatt Kiss Pál őrnagy és Aschermann százados a sereg másik részével délnek Dobricza felé húzódnak el, hol 5 óra hosszáig védik magokat. Reggeli 6. órakor Damjanics rohamra vezeti „fiai“-t, s benyomul a helységbe, honnan Kiss Pállal egyesülten csakhamar kiveri az ellenséget. Jarkováczon kívül még egy állandást vesznek a szerbek, melyből azonban rövid ágyuzás és egy vitézi támadás után szintén kiveretnek, s déli irányba üzetnek. Jarkováczot a magyar sereg fölégeti. Veszteség a szerbeknél mintegy ezer ember. — Estére Damjanics, Kiss Ernő és Vetter tábornokokkal egyesül Száresánál. Vetter e nap a thomasováci hidfőt foglalta el esekély ellenállás után, s Thomasováczt folgyujtatta.

Klap. Nat. II. 70—73. l. Rüst. I. 127. 128. l. Vah. III. 4. 84. l. Közl. 196. sz. P. H. 245. sz. A hiv. jel. még Szil.-nál F. Tört. 262. — A Serb. 224. l. azt állítja, hogy Allibunár elvesztése után Jarkovácznál Knićaniu támadta s verte meg a magyarokat, kik ezúttal 9 ágyut s 7 lőszer-kocsit veszettek volna. Suplikácz, e könyv czélzata szerint ismét nem emlittetik. — Damjanics e szép győzelmét nem tudta használni, mert a helyett, hogy nyomon üzné elleneit, szabadon hagyta vonulni fészökbe, Paucsovára. Általában forradalmi vezéreink sohsem bírták kellően megérteni azt a nagy igazságot, hogy a győzelemnek az ellenség öldözése adja meg igazi becsét, s a nélkül a vérontásnak pillanatnyi előnyénél nincs egyéb eredménye.

Decz. 16. Szombat.

Kossuth a guerilla-harczot elrendeli. „Az udvari kamarilla“ Ferdinánd lemondása mellett kimondta azon szándokát, hogy „Magyarországot nemzeti és országos önállásá-

től meg akarja fosztani, s az ausztriai birodalomba provinczia gyanánt beolvasztani, s a magyar nemzetnek vagy harezot kell vivni országos lételeért... vagy alá kell írni kitöröltetését a nemzetek sorából, s országos lételéről le kell mondania.“ Azért védnünk kell magunkat. Nemzetünk ellenségei e napokban vették s veszik foganatba azon tervet, hogy „9 oldalról“ támadják meg hazánkat. Bár seregeink délen győzelmeket vívnak ki, de miután S i m u n i c h Nádast bevette, s ez által Pozsony tarthatatlan ponttá vált, és a határszél védelmét fel kell adni: a harezot az ország belsejében folytatni. Most fejtse ki azért a nemzet minden erejét. S e végből a megyei hatóságoknak megparancsoltatik, hogy alakítsanak önkéntes vállalkozókból gyalog és lovas mozgó nemzetőrségi vagyis guerilla csapatokat, melyek a portyázásokra s harezí mozdulatokba begyakoraltassanak, s az ellenség beittésekor házi tüzhelyök védelmére készen álljanak. Zsoldot a guerillák az országtól fognak kapni, lóval és fegyverrel azonban magok lássák el magokat.

K ö z l. 190. sz. Decz. 18-ról Kossuth a querillákra vonatkozólag meghagyja, hogy a vezérek választása a fő- vagy alispánt vagy a kormánybiztost illesse, hogy a ki 100 embert összegyűjt, századosi, a ki 200-at, őrnagyi illetményt kapjon, s hogy a querilláknak rendeltetésök nem az ágyuk elébe állani, hanem az ellenséget „mint a hangya körülkeringeni“, véletlen meglepni, minduntalan nyugtalanítani, szállítmányait elfogdosni stb. (A rend. P. H. 244. sz.).

P a r n d o r f i ütközet. Windisch-Grätz altábornagy főerejével reggeli 9. órakor Brucknál átlépi a Lajthát, s ezzel a magyar örvonalat egy csapással felbontja. A főtámadást d. e. 11. órakor a p a r n d o r f i magaslatokon elhelyezkedett Zie h y Lipót alezredes (3 zászlóalj s 12 ágyu) ellen J e l l a c i c b a n (11 ezer ember) intézi, kinek erős ágyutüze elől csekély számú gyalogjaink csakhamar meghátrálnak, s a visszavonulási utat eltévesztve M o s o n y helyett N e z i d e r b e futnak. Kmety és Pöltenberg hősiességök a futó had útja fődözésében. Veszteségünk 20 halott, 20 sebesült s 25 fogoly. Jellačić éjszakára Fél-toronny és Miklósfalvát szállja meg.

G ö r g. I. 122. 123. l. W i n t. 27—33. l. R ü s t. I. 159. l. K l a p. Nat. I. 193. l. K ö z l. 200. sz. (hely és nap hibásan). W i n-

disch-Grätz ekkori hadereje. 1. (Jellačić) hadtest: 15 zászlóalj, 20 lovas század s 54 ágyu. 2. (Wrbna) hadtest: $15\frac{1}{6}$ zászlóalj, 7 l. század és 54 ágyu. Tartalék (Serbelloni) hadtest: $8\frac{5}{6}$ zászlóalj, 25 l. század és 108 ágyu. Összesen $39\frac{1}{2}$ zászlóalj, 52 l. század s 216 ágyu, vagyis 36,911 gyalog és 6,202 lovas. — Görgei decz. 17-én teljesen elhagyja Pozsonyt, hol nov. 1-óta serege állandó főhadi szálláson volt. A tábornok nihelyt átvette a főparancsnokságot, azon tervvel lépett fel a kormány előtt, hogy Pozsonyt, mely nem védhető pont, el kell hagyni, hogy a Duna jobb partján a főerő huzódjon vissza Győrig, elősapatait Mosonyig nyujtván, a bal parton pedig Pozsonyt s a fehérhegyiségi főátjárásokat egyes erős csapatokkal kell megrakni, melyek tulnyomó erőtlől szorongattatva Lipótvárra és Komáromra vonulhatnak vissza, ezalatt pedig a kormány és országgyűlés székhelyét Pestről a Tisza mögé kell áttenni, hol a rendes katonák és hadszerek szaporítására minden erőt ki kell fejteni. E tervet azonban a kormány elvetette, s a hadvezérnek köteleességévé tevő a háttér megrakni és védeni, miután ezt a kedélyek megnyugtatóására s a nép lelkesedésének fenntartására is okvetlenül szükségesnek tartotta. Görgei leszavaztatván, arra fordítá gondjait, hogy seregét újra szervezhesse, vagyis a nemzetőr és önkéntes hadesapatokat feloszlatthassa, s belőlök rendes honvédszászlóaljakat alakíthasson. Azonban ebbeli törekvései közben igen sok akadályokkal kelle küzdenie. Számos nemzetőrök kijelentették, hogy miután szolgálati idejük letelt, haza akarnak menni. Görgei ezeket elbocsátá, sőt a többi önkénteseket és nemzetőröket is el akarta küldeni, kik rendes honvédek lenni vonakodtak. Kossuth ezt nem engedé meg, sőt újabb önkéntes csapatokat is szerveztetett, ugy vélekedvén, hogy „a lelkesedés magában is elég a rendet, a hadi fáradalmak türesét, az engedelmességet és a fegyelmet kipótolni“ (s ezen nézetétől csak a kassai tanúságok után tért el, decz. 13. szózatában kijelentvén, hogy „a gyakorlat és fegyelem hiányát a hazafiui lelkesedés nem egészen pótolhatja“). A hazájukba visszatért önkéntes és nemzetőr csapatok tiszteit legnagyobb részt maradtak, de olyan igényekkel, hogy a honvédek közt is hasonló rangban alkalmaztassanak. Görgei ennek ellene szögezé magát. Ekkor sokan Pestre mentek, hol az ohajtott fokú kinevezést megkapták. Kossuth felhatalmazta Görgeit, hogy tiszteket nevezhessen ki századosokon alul. A honvédelmi bizottmány e jogtól megfosztá, s a főparancsnoknak csupán azon előjogát hagyta meg, hogy századosokon felüli fokozatokra egyéneket ajánlthasson, s Nádosy és Mészáros útján maga eszközölje a kinevezéseket, de annyi tévesztéssel és személyválogatással, hogy Görgei nem győzött ellene tiltakozni; (ide vonatkozó levelei: Görgei l. 99—112. l.). Ő különösen sürgeté, hogy senki honvédtisztté kellő hadi képzettség hiányában ki ne nevezessék, minek végre engedett a kormány, s a decz. 5-ki Közlönyben közzétette, hogy „senki főtisztségre a honvédseregnél nem alkalmaztatik, sem előlépte-

tésre számot nem tarthat, ha csak a kirendelt előleges bizottmány előtt képességéről a próbát le nem tette.“ Fegyver, lábbeli, ruha és fehérnemű a táborba küldött honvédek egy részénél teljesen hiányzott, az önkéntes csapatok pedig miután csak egy pár fehéreműjök volt, egészen eltevésedtek, s e miatt sokan betegséget kaptak, ezenkívül a táborban a kholera is dühöngött, oly mérvben, hogy nov. 17-ig 29 beteg közül 11 meghalt. De leginkább bántotta az új fővezért, hogy seregének elhelyezése körül jog nem engedtetett neki, s oly terv végrehajtására íteltetett, melyet maga alapjában hibásnak tartott. Észrevéven, hogy Kossuth katonai dolgokban leginkább a honvédelmi bizottmány befolyása alatt áll, azon ajánlatot tette neki, legyen diktátor, a midőn a főszereghhez jöven, nala befolyását megalapítani reménylő. A levél azonban, melyben Kossuthot elérésre bírní kísérle, (megvan G ö r g. I. 99—103. l. és M é s z.-nál 24—28. l.), oly homályosan és hiányos indokolással volt szerkesztve, hogy Kossuth abból a nagy lépés megtételére egyáltalában nem meríthetett elég alapot, s elég volt, ha a sorok közt kitudta olvasni, hogy ő ott diktátorsággal van megkínálva, miután a tárgyalás nyilván a hadparancsnok jogkörének szélesbítése körül forgott, de nem Kossuth személyéről. A határvonal őrizésének mindazáltal meg volt az az eredménye, hogy Windisch-Grätz, mint maga is bevallja, kinos bizonytalanságban sőt teljes tudatlanságban volt a magyar kormány hadereje, hadi készületeinek mibenléte s katonáink elhelyezése körül, miután a magyarok közül kémekeket pénzért sem kaphatott. (Wint. 19. 26. l.).

Petriehevich Horváth ezredes cs. portyázó csapata (mintegy 2 zászlóalj gyalog, 2 osztály lovas és 6 ágyu) déltájon megszállja Sopront, miután előbb az előörsi huszárokat a város előtt rövid ideig tartó viadalban elkergette. Veszteség mindkét részen néhány halott és sebesült.

P. H. 250. sz. Wint. 64. l. Köz l. 200. sz.

Nagyszombat-i ütközet. Simunieh osztrák tábornok Guyon ezredest délután a város előtt tulnyomó erővel véletlenül megtámadja. Guyon merész, de céltalan hősiességgel komoly ütközetbe boesátkozik, s a város utcáin is harezol, miközben a tüzérek nagyobb része ágyui mellett elhull, mig nem két órai véres küzdelem után a magyar sereg egy része Szerednek, másika Cziffenek veszi futását. Puszternik tábornokari főnök, és Makk tüzér-őrnagy. Veszteségünk holtakon

és sebesülteken kívül 798 fogoly, 5 ágyu s 1 zászló, osztrákoknál 1 halott, 38 sebesült.

Wint. 43—46. l. Rüst l. 159. l. Klap. Nat. l. 106. Közl. 194. P. H. 250. sz. E vesztőség híre, mely a budaméri vereségére nyomban következett, a közhangulatban ismét nagy rémületet idézett elő. A lapok egy ideig semmi tudósítást sem hoztak róla, a féltelmes hír azonban titkon terjengett, s Kossuth decz. 22-én az elcsüggedésnek elejét veendő, jelentést bocsátott közre a hadügyek állásáról, melyben, a feldunai hadsereg visszavonulását gondosan elpalástolván, egyes harcosok vitézi tetteit sorolja elő, oly hangon, mely annak idejében megtette jó hatását, habár most, 18 év múlva, sajátságosnak tűnik is fel. E jelentésben áll: „a honvédelmi bizottmány elnöke magasztos örömmel bocsátja köztudomásra seregünk bámulatos vitézségeinek egyes tényeit, melyeket a feldunai hadsereg segédétől, mint erre hivatalosan megbízottól épen most vett kezébe; oly tényeket fog ezek közt olvasni a közönség, minők a világ hadi történetében csak igen gyéren s mint világszerte bámult ritkaságok jelennek meg. Nem, e nemzet igazságos ügyében nem vitkésztett” stb. stb. „A feldunai hadsereg fővezérsége meg fogja tenni a f. h. 16-ka óta történetéről a részletes és kiegészítő jelentést. Egyelőre néhány előleges adatok. 16-án egy gyalog zászlóalj — Inczédynek 14. sz. honvédei — az ellenségnek egy zászlóalj közeledő lovasságát irtóztató kftáltás közt szuronnyal rohanták meg és megszalasztották.“ (Jegyzet alól: „Ez csaknem hallatlan bátorság. Ily tettet csak Desaix vitt véghez Egyiptusban a pyramisoknál, melyekre Napoleon e szavakkal mutatott: katonák, 40 század néz alá reátok! — Kossuth Lajos“). „Egy zászlóalj huszár a 10-ik ezredből Kypkeörnagy alatt, körülkerítve keresztül vágta magát egy egész dragonyos ezrednek.“ (Jegyzet alól: „Ehez hasonló tény a magyar histórián kívül alig ismerünk. K. L.“). „Kmety örnagy 23-ik honvéd zászlóaljàval az ellenség 10,000-nyi gyalogságának visszaverését merénylette megkísérteni. Egy Vilmos-huszár közvitéz egy ellenséges tisztet fogott. A fiatal legényke pardont kért, és a magyar közvitéz azt mondta neki jó német-séggel: „Eredj pokolba gyáva, nekünk ugysem árthatsz.“ (Jegyzet alól: „Ohajtom, hogy kitudassék ezen vitéz huszár neve. K. L.“). „A mi következik nagyszerű. N. Szombathban a nádasi dandár, Guyon ezredes. Pusztelnik vezérkari örnagy és Makk tüzérornagy alatt, 1,700 emberünk 15,000 ellenség ellen, szurony viadalban szemtől-szembe, mell mell iránt 5 egész óra hosszat tartotta magát. Elesett közel fele, a többi keresztül vágta magát. Az Erneszt-zászlóaljnak zászló őrző százada ott fekszik lobogója mellett, mely csak a század utolsó emberével tudott elesni.“ (Alól jegyzet: „A haza leborul szent emlétek előtt dieső vitézek! Kiontott szent véretek az enyészet átka gyanánt hulland vissza az igazságos egekről az ollmützi kamarilla nép, gyilkos fejére; melyeknek legjobbika sem ér fel egy cseppel

küntött véretekéből. Társaitok, s az egész nemzet meg fogja boszulni halálotokat. Hiszen még van Isten az egekben, s kell hogy elkövetkezzen a támadások hajnala. A nemzet imádkozik emlékezetetökért. A fővezér keresse össze neveiteket, s a földön, melyet véretekkel megszenteltek, egy nagyszerű nemzeti emléknak kell emeltetni. Addig nemuljon el az öröm minden magyar ajakról, míg N.-Szombath szent földét a gaz ellenség körmei közül ki nem ragadtuk, s bosszút nem állink e gyilkosaitokon. Ha kinek az elestek közül esaládja van, jelentse magát a kormánynál, ők a nemzet fogadott gyermekeivé lesznek. K. L.⁴⁾ stb. stb. A képviselőket is gyász ünnepély tartására hívta fel a kormány elnök, s decz. 28-án a harezban elestekért Buda-Pest minden templomában ünnepélyesen engesztelő szent misét szolgáltatott ki. A dolgot még különösebb színben tünteti fel, azon tény, melyet *Levitshchni* g g említi, hogy t. i. az Ernesztzászlóaljbeliek, kiket Kossuth, mint elestekeket égig magasztal és meggyászoltat, el nem estek, hanem a harc kezdetén megadták magokat, s zászlóstól együtt átmentek az osztrákokhoz, kik azokat Olaszországba küldték. (*Lev. I. 59. II. 107. l.*) S valóban Windisch-Grätz nagy számu elesteinkről egy szóval sem emlékezik, ellenben a 798 fogolyt csak úgy lehet megérteni, ha azok alatt az Erneszt-zászlóaljbelieket gondoljuk.

D a d a es. százados két század határór s több ezer oláh felkelő élén *Resicza* bányavárost megtámadja, a városi nemzetőrök (mintegy 400-an) azonban támogatva egy oraviezei önkéntes század (*Asboth*) által, fegyvert ragadnak, s győzelemmel visszaverik a támadókat.

Közl. 197. sz. *Lev. I. 180. l.* (a es. százados neve: *Déda*)

Decz. 17. Vasárnap.

Berger várparanesnok *Aradvárosra* 101 ágyulövést tétet, miközben a várat felszabadító osztrák hadtest *Temesvárra* visszaindul.

Közl. 197. sz. P. II. 252. sz. *Klap. Nat. II. 155. l.* (decz. 16. 17).

Decz. 18. Hétfő.

Görgei tábornok az üldözésére kelt *Jellačić* bán elűtő hadával *Mosony*nál állást vesz, s erős ágyutüzével, és az ellenséges jobbszárnyra törő 2 osztály *Vilmos-hu* szársággal

a bánt előnyomulásában feltartóztatja s visszaveri. Ütközet után pedig főerejével még azon éjjel megkezdi elvonulását Győr felé, melyet másnap ér el.

Görg. I. 124—127. l. Wint. 38. l. Klap. Nat. I. 108. l. Közl. 194. sz. P. H. 245. 246. sz. A fentebbi harcról Görgei hamarában egy magán levelet ír Kossuthhoz, melyben az ütközet eredménye felől meglehetősen könnyelműséggel nyilatkozik. Kossuth e levelet, mint hivatalos tudósítást kinyomatja, melylyel felejtethetlen bosszúságot okozott Görgeinek. A kedvező eredményü harc egyébiránt a csüggedt honvédekre, kik ezuttal az ellenség futását látták, igen jó és bátorító hatással volt.

Urban alezredes (9 század gyalog, 1 század lovas, s 5 ágyu) Baumgarten alezredest (bihari nemzetőrök, 3 szakasz honvéd, s 40 olasz lovas) Almás felől Bórvénynél Kolozsmegyében megtámadja, s rövid küzdelem után Csucsához visszaveri. Baumgarten itt egy század erősítést nyervén, újra előnyomul s ellenfelét visszaveri, a további harcot azonban löszerhiány miatt kénytelen abbahagyni.

P. H. 253. sz. Czetz. Klap.-nál Nat. II. 218. l. Czetz B. 97. l. Köv. E. T. 140. l.

Decz. 19. Kedd.

Kossuth honvédelmi bizottmányi elnök jelenti, hogy Beöthy Ödön erdélyi „teljhatalmu országos biztosnak“ van kinevezve, kinek hatósága alá még Szabolcs, Bihar, Szatmár-megyék, a Hajdu-kerület, a Részek- és a Bem vezérlete alatt harcoló sereg is tartozik. Vay Miklós királyi biztos s az eddigi kormánybiztosok hatalma megszüntettetik. Az új biztosnak az illető polgári és katonai hatóságok föltétlen és kész engedelmességgel tartoznak.

A rendelet P. H. 245. sz. Kolozsvár feladása után egy a többi-től különvált székely zászlóalj (Tolnay őrnagy alatt) Bánfi-Hunyadról Kossuthhoz követeket küldött, kik őt az erdélyi dolgok állásáról felvilágosították, s tőle Madarász, Nyaary, Csány vagy Beöthy személyében kinevezendő kormánybiztosot kértek (nov. 23. Pest). A kormányelnök azonban a nevezett egyéneket maga sem nélkülözheté, s Erdélybe Pálffy ajánlá, kit még azon este ki is nevezett. A küldöttek

nem tartották alkalmasnak Pályt, ki, bár az állást egyelőre elvállalta, azt nem is foglalta el. (H o n v. 126. sz). Beöthy új hivatála elfoglalására N. Váradról decz. 23-án indult el. (K ö z l. 203. sz). Vay Kolozsvár feladása óta minden népszerűségét elvesztette. Egy kormánybiztos rendeletéből a bihari lovasok már ki is indultak elfogására, Kossuth azonban a bárót állásában megerősítette (P. H. 223.), s ő még decz. 7-én is Czetz főhadai szállásán volt Szilágy-Somlyóban. (Hiv. tud. K ö z l. 189. sz). Később azonban a honvédelmi bizozottmány az akkori közvélemény árját követvén, keresetet indított ellene (K ö z l. a H o n v.-ben 37. sz), habár a báróval a esásáriak még kevésbé voltak megelégedve. (Ezek vádjait l. S o m m. 1—6. l.).

Batthyány Kázmér eszéki kormánybiztos R á c z és V e l s őrnagyokkal (összesen mintegy 2 zászlóalj s 8 ágyu) d. u. 1. órakor C s e p i n n é l Verőcezemegyében a horvátok el-sánczolt táborát két oldalról támadtja meg. A mieink az erdőt (T e n y e felől), a sánczokat, s a falu egy részét erős ellenállás után elfoglalják, a czukorgyárt s több épületeket azonban siker nélkül veszik ostrom alá, végre esteli 5—6. óra közt elfoglalt hadállásaikat is feladva, a kényszerszemléből fáradtan visszatérnek. Vesztetégünk 12 halott, 11 sebesült, s 16 elszéledt ember. Az elesettek közt V á s á r h e l y i István százados, a H u n y a d y csapat parancsnoka.

Hiv. jel. P. H. 250. sz.

Csucsai ütközet. W a r d e n e r osztrák tábornok a Körösön át Kis-Sebes és Csucsá közt Kolozsmegegyében R i e z k ő ezredes jobbszárnyát megtámadja, a 11. zászlóalj azonban az osztrák gyalogokat ismételt izben visszaveri. Nem messze e helytől a magyar középen D o b a y őrnagy küzd, s az ágyuira rohanó lovasok támadását szintén visszaveri. Miután B a u m g a r t e n ezredes a B ö r v é n y völgyben Urbánt s az oláhokat, mint tegnap, ma is győzedelmesen feltartoztatá, Riezkó mindennütt tulnyomóságra jut.

L. a decz. 18. alatt B ö r v é n y h e z i d é z e t t k u t f ö k e t, és K ö z l. 203. sz. P. H. 245. 250. sz. Ez utolsó helyen a P e s t. Z e i t. után van közölve a harez leírása, ugy látszik szemtanu tollából. Miután új részleteket is ád, tartalmát ide jegyezzük. „Decz 19-én korán alezredes B a u m g a r t e n egy századot kiküldött az ellenséget fölkeresni, s félszázadot K r a s z n a felé küldött, szétverni az ott gyülekező

oláhságot, hol 46-ot elfogtak... A fákkaal beágott uton találták őket a mieink, hol erősen tüzelni kezdettek. A mieink néhány száz lépésre visszavonultak először, a nagyobb számu ellenség elől, de félszázaddal erősülvén, s két kartáeslövést tévén a mieink, az ellenség engedni kénytelen volt, s mi győztünk. Ez alkalommal azonban derek alezredesünk Baumgarten térdén lövést kapott, s a parancsnokságot kénytelen volt Schöneckernek (nemzetőr százados) átadni... 19-én Csuesa és Kis-Sebes közti előőrseink is megtámadtattak Wardner tábornok serege által, s csak egy szakaszból állván, visszanyomattak. Félszázad küldetett segítségül; — s ez az ellenséget rohammal támadta meg. A roham erős volt, mindazáltal a mieinknek engedni kellett. Visszavonulás közben feltartatván, nagy kárt tñnek az ellenségben. Itt lötték meg St. Quentin őrnagyukat, mire az ellenség visszavonult, s a mieink Dobay vitéz százados vezérlete alatt, ki két sebet kapot, s még sem hagyta el a harezért, visszafoglalák előbbi állomásukat. A foglyok által tudta meg R i e z k ó ezredes, ezen szárny vezére, hogy másnap erősebb ellenséges megtámadás van készülöben. Igen gyengének érezvén a tulnyomó ellenséges erő ellen kifáradt hadunkat, éjjel az ágyukkal visszavonult. Ezen elsietett visszavonulást rosz néven vették neki⁴ (v. ö. Közl. 203. sz.) „s más parancsnok tétetett helyébe, habár a sereg decz. 21-én ismét elfoglalta előbbi állását.” Baumgarten e harez után sánta maradt. Forradalom után B. Pestre került, s az alagut titkára lett. Holttestét 1861. jan. 28-án fogták ki az Aldunason a Dunából. (P. Napló 1861. 24. 25. sz.).

B i n d e r osztrák őrnagy és M i k á s fölkelt oláhsága (mintegy 10 ezer ember) S i b ó nál K.-Szolnokban K e m é n y Parkas őrnagygyal és K i s s Sándorral harezol. Utóbbiaknak Czetz alezredes és B e t h l e n Gergely százados érkeznek segítségükre. Végre Mikes ezredes jól irányzott lövései folytán az ellenséges csapatok elhuzódnak. Másnap

Decz. 20. Szerda.

Czetz alezredes S z u r d o k nál személyesen vezeti a támadást. A székelyek bátran nyomulnak a magaslatokon állást vett ellenségre, de annak lövései miatt nem sokra boldogulhatnak. M i k e s ezredes ekkor hátrálást szinelve, az A l m á s patakon keresztül vezeti csapatait. Az ellenség leszáll a völgybe. Czetz pedig a patak magasan fekvő balpartjára ágyukat vonat fel, s mig ezekből lövet, a hálóba került ellenség háta mögé egy székely csapatot rendel. Ezt megpillantva, féktelen szala-

dásnak ered az oláhság, miközben a Mátyás-huszárok nagy vérontást visznek véghez köztük.

L. a decz. 18. alatt Bőrvényhez idézett kutfőket. Ezen ütközet leírását leginkább Csetz könyve után szerkeztettük. Ugyancsak Csetztől ered P. H. 250. sz.-ban lévő hiv. jelentés, mely decz. 20.-ról a Szamos völgyének megtisztítását ekkép írja le: „A működő sereg, mely egy zászlóalj székely, 1 osztály Mátyás-huszárok, 1 század erdélyi nemzetőr, és 2 ágyuból állt, reggel 6. órakor indult Sibóról, a többi sereg és 2 ágyu Sibó fedezésére hátramaradt. Az előcsapatot Bethlen Gergely őrnagy, a középcsapatot Mikecz ezredes, a tartalékot pedig Kemény Farkas őrnagy vezeté. Az előcsapat bátran nyomult előre, ezalatt egy osztály Mátyás-huszárok Szabó Ferdinánd vezérlete alatt Borzovát elfoglalta és felgyújtá, s az ellenség Szurdok és a közte fekvő halmokat, a Szamos balpartjait megszállotta, és Juhász százados, az ellen háta megé Tihó elfoglalására és felgyújtására, hogy sehol se legyen az ellenségnek maradata, küldetett. A csata itt megkezdett, az ellenség erősen tartá magát, száma 9—10 ezerből állott a népfelkeléssel együtt, s félóra múlva a tér mienk volt; két székely ezredbeli közvitéz nehéz, a tüzemester és a tudósító tábornoki főnök könnyű sebet kapott. Az ellenség a legvadabb futással rohant szét az erdőbe, Horváth ezredes egy eskadron huszárral ment üzésekre, mi az ellenség zavarodását még inkább emelé; a gyalogság benyomult minden akadályok daczára az ellenség falvaiba, és azokat felgyújtá. Kitüntették magokat.“ stb. stb.

Bogsánt az osztrákok a magyar őrségtől véres küzdelem után elfoglalják.

Klap. Nat. II. 76. l.

Decz. 21. Csütörtök.

A honvédelmi bizottmány hadseregi parancsot bocsát ki, melyben az alszázadosi, kissebb díju hadnagyi, hadirnoki és hadfi (kadet) tisztségeket az egész magyar hadseregben eltörli, s a sor- és honvédhadak egyenlő lábba állításának elvéből kiindulva, a katonai zsoldot megszabja, eltörölvén a sorhadnál eddig fennálló illetményeket, s az egyes hadosztályok részére márczius óta ideiglenesen megengedett hadipótlékokat. A tisztí fizetés a jelenlegi háboru idejére következőleg állapított meg. A tábornoknak jár havi 560 s évi 6,720 frt díj, s ezenkívül havonként 340 frt, vagyis évenként 4,080 frt. vendégpénz,

s így teszen minden járandósága együtt havi 1000 vagy évi 12,000 frtot. Tüzérségnél, lovasságnál, és gyalogságnál következők a havidíjak: ezredes 420, 250, 250 forint; alezredes 250, 184, 184 frt; őrnagy 195, 150, 150 frt; százados 150, 120, 120 frt; főhadnagy 80, 62, 62 frt; alhadnagy 60, 58, 58 frt. Az évi díjak pedig következők: ezredes 5040, 3000, 3000 frt; alezredes 3000, 2208, 2208 frt; őrnagy 2340, 1800, 1800 frt; százados 1800, 1440, 1440 frt; főhadnagy 960, 744, 744 frt; alhadnagy 720, 696, 696 frt. Ezen illetmények 1849. jan-tól fogva számítottak.

K ö z l. 198. sz. Az illetményi kimutatásról szóló egész munkálat későbbre ígértetett közzététetni, a hátra lévő rész azonban előttem, ki ezen időből a hivatalos lap mindenik számát nem bírom, ismeretlen. A nemzetőrségnél az őrnagyok előléptetettvén, addigi járandóságuknál (vidéken 91, B u d a - P e s t e n 100 frt) nagyobb díjt nem kaptak, miután az állam csak az őrnagyi és segédtszti fizetéseket vállalta magára, s a nagyobb kitüntetések csupán czimzetesek voltak. Hasonló elv állott a nemzetőri segédtsztekre is, kik bármely rangfokozatban mindenkor csak a kiszabott egyforma illetményeket huzzák. (K ö z l. 168. sz.). A harezban bémultak nyugdíjazását l. d e c z. 23.

O r m a i Norbert őrnagy a kormány által honvéd vadász-ezred alakítására hatalmaztatván fel, felszólítást intéz „Magyarország lövészeihez“. s „az emberiség, a drága haza, dicső K o s s u t h Lajosunk nevében“ hívja fel őket, hogy ezen új ezredbe álljanak be. Föltételek: a teljes felszerelésen kívül 20 frtnyi foglalópénz, s ha valaki lövegyvert is hoz, másik 20 frt váltságdíj. A zsold 1 vadásznál naponként 16 kr és kenyér, 1 alvadásznál 24 kr. és kenyér, 1 fővadásznál 30 kr. és kenyér.

K ö z l. 198. vagyis decz. 25. sz.

G i o b e r t i szárd miniszterelnök, S p l é n y i Lajosnak, a magyar kormány követének T u r i n b a n, kinyilatkoztatja, hogy az olasz kormány elismeri Magyarország függetlenségét, s vele szövetségre lépni hajlandó, mi ezéلبől M o n t i grófot követül küldi Pestre, ki a Magyarországnban lévő olasz katonaságot is felhivandja a magyarokhoz esatlakozásra, — ezen kívül a miniszterelnök a felől is biztosítja S p l é n y i t, hogy a R a d e c z-

k y zászlóitól elpártolandó magyar katonák, ha Piemontba mennek, szives fogadtatásban részesülendnek. V. ö. 1849. febr. 13.

Függ. II. 55. l. Az olasz kormányval Teleki László létesítette a diplomatikai összeköttetést, Ricci Albert Párizsban lévő olasz követ utján, ki már nov. 22-én kijelenté, hogy kormánya a Lombárd-Velenczéből átszökő magyar katonák hazajutathatását Piemonton keresztül elő fogja segíteni, s hogy ennek megkönnyebbitésére jó lenne, hogyha Teleki egy magyar ügynököt utasítana Turinba. Teleki így küldte oda Splényi kapitányt, kit a piemonti miniszterelnök decz. 10-én fogadott. (Az Olaszországban lévő katonák megszökttetésére tett kísérleteket l. Függ. i. h. V. ö. Frey. III. 45. l.)

Decz. 22. Péntek.

Kossuth honvédelmi bizottmányi elnök harezai felhívást intéz Magyarországnépeihez, melyben a megesalattott nemzeten elkövetett iszonyuságokat elsorolván, s az ország szorongatott helyzetét lefestvén, hazája és szabadsága védelmére tömeges fölkelésre és katonai szolgálatra hívja föl a népet. E kiáltvány így kezdődik: „Magyarország népeihez! A mindenható Isten, a népek Istenének nevében. Ámen.“ s így végződik: „Fel Isten nevében, ti a népek milliói! Velünk a jó ügy, igazság, velünk az Isten!“ Benne a kormány a harezban megbénultak számára következő, szabad tetszés szerint választandó jutalmakat ígér: holtig való ellátás, vagy 10 hold örökös földbirtok, vagy 1,000 pfrt. — Egyszersmint a kormányelnök minden vallás felekezet papságának meghagyja, hogy e kiáltványt a nép előtt szószék-ből felolvassák, a polgári törvény hatóságoknak pedig megparancsolja, hogy, „mintán a magyar nemzet ellen irtó háboru foly“, az országgyűlés által megajánlott 200 ezer ujonezból rájuk eső illeték hátrálékát haladéknélkül kiállítván, Pestre küldjék, hogy itt az ujonezok fölszereltetvén, harezra indulhasanak.

Közl. 198. 197. sz. Az 1849. évi márcz. 11-én elrendeli a honvédelmi bizottmány, hogy a harezban elesett honvédek özvegyei is nyugdíjat huzzanak az államtól, nevezetesen 4, 6 vagy 8 pkrn naponként, a szerint a mint az elesett férj, — közlegény, tizedes vagy őrmester volt.

Gál Sándor százados az osztrák tisztektől vezetett fölke-

lőket M i k l ó s v á r n á l megveri, s Háromszék határából kikergetvén „Pach“-ig üzi.

H o n v. 88. sz. (A fenebbi „Pach“ sem a Gáunán-félc, sem a n.-szebeni 3 nyelvű helynévtárban, sem Lipszky térképén nem található, s alatta talán Magyarost (Nüssbach) kell érteni).

Decz. 23. Szombat.

Bem tábornok Jablonszki osztrák ezredest Dézs-nél váratlanul megtámadja, s kemény tüzelés és ezt követő szuronyharc után Besztereze felé üzi. Tóth alezredes.

C z e t z B. 104. l. K l a p. Nat. II. 226. l. R ü s t I. 137. l. — K ö v á r i szerint (E. T. 141.) Bem, decz. 22-én K á p o l n á n á l harcolt „Jablonezi“-val.

Decz. 24. Vasárnap.

S c h u r t t e r tábornok Z s o m b o r i ezredes felkelő széke-lyeit H i d v é g n é l Marosszéken első támadásra szétkergeti.

K ö v. E. T. 154. l. S o m m. VIII. l. v. ö. d e c z. 28.

Decz. 25. Karács. Hétfő.

K o l o z s v á r v i s s z a f o g l a l á s a. Bem tábornok A p a h i d a felől Erdély fővárosa előtt véletlenül megjelen, honnan a meglepett gyöngö örség pár ágyulövés után, néhány száz emberének s podgyásza egy részének hátrahagyásával, F e l e k r e menekül.

K ö v. E. T. 141. l. K e m. N.-Eny. 150. 195. l. C z e t z B. 185. l. K ö z l. 203. sz. 1849. 16. sz. S z i l. F. Tört. 283. l. L e v. I. 158. l. R ü s t. I. 137. l. (decz. 26.) K l a p. Nat. II. 229. l. (decz. 23).

Decz. 26. Karács. Kedd.

A n.-sz e b e n i h a d p a r a n e s n o k s á g a románok kegyetlenségei és dúlásai ellen rendeletet ad ki, megparanesolván, hogy a felkelők a rablással és gyilkolással felhagyjanak, különben rögtönbiróság elé fognak állíttatni.

K ö v. E. T. 143. l. E rendeletnek, melyhez hasonló már okt.

26. és 3-án, ugyszintén decz. 15-én is becsáttatott ki, miután a fenyegetés nem foganatósítatott, teljességgel semmi haszna sem lett. A „római nép” folytatta vandalságait.

Decz. 27. Szerda.

Ferencz József császár Stadion ellenjegyzésével Ollmützben kelt kéziratok szerint Rajačić érsek „érdemei”, mint szintén „a hű és vitéz szerb nép” iránti tekintetből az ősi pátriárkaságot helyreállítja, s az érseket a pátriárka méltóságával fölrubazza, továbbá Suplikátz es. tábornok szerb vajdává lett elválasztatását megerősíti, ígéretet tévén egyszersmint, hogy a béke helyreálltával „a szerb nemzet” belkormányzatát, az egyenjogúság alapján rendeztetni fogja.

Az okmányok Samml. Anh. 26. l. v. ö. Serb. 239. l. Ezen legfelsőbb megerősítések képezték a választ a máj. 13. és 15. karloviczi határozatokra. E határozatok szentesítése kinyerhetése végett a főbizottság ügynökei Ollmützben, mint láttuk, már régebb idő óta fáradoztak. az osztrák kormány azonban sokáig huzta halasztotta a dolgot. Mintán hom az érsek volt az, a ki a dynastia, s az összbirodalom érdekeit képviselte, s a kormánynyal levelezett, a határozatok meg nem erősítéséért a szerbek őt kezdték kárhóztatni. Novemberben már hangos rosszaló hangok emelkedtek a főpap ellen, majd az ellenzék azzal fenyegetőzött, hogy a magyarokkal fog alkura lépni, még az érsek akarata ellenére is. Rajačić megrettenve egy jegyzéket (l. Serb. 232—237. l. kelt nélkül, csonkán) intézett az osztrák kormányhoz, melyben kereken kijelenti, hogy ő honfűrsáit tovább már nem tudja türtöztetni, s ha a megerősítések gyorsan ki nem adatnak „a szerb nemzet a magyar kormánynyal egyezkedik.” Ezután jelentek meg a fentebbi okmányok.

Suplikátz István es. tábornok s szerb vajda Pancsován szélhűdés következtében hirtelen meghal.

Serb. 240. l. Rajačić e végzetes balesetnek hírét vévén, rögfön Thodorović tábornokért küld, ki jan. 3-án mint praesumptív vajda, a szerb hadak parancsnokságát átveszi. (Thodorović azonban sem ezimzetes, sem valódi vajda nem volt, s Klapka és a Függ. Harcz. II. 326. l. írója hibáznak, midőn őt vajdának írják, sőt ki is neveztetik. V. ö. az 1861. szerb sknpst. feliratát P. N. 108. sz. — hol világosan ki van mondva, hogy az „utolsó” vajda Suplikátz volt). A mozgalom főnökei közt azonban, kik az érsek politikájával s diktátori hatalmával már teljesen jól laktak, ekkor kitört a tovább már nem palástolható viszály.

Stratimirović Ollmützből hazaérkezve, igényt tartott a fővezérséghez. Az odbor nyilván pártjára kelt s átadta neki a főhatalmat. De az érsek ismét elfogatási rendeletet adott ki a nemzeti vezér ellen (jan. 21.), 8 nappal később pedig Karloviczot egy császári tiszt által ostromállapot alá helyezte. E miatt az ingerültség a legvégsőbb fokra hágott. Stratimirović már fegyveresen készült az érsek ellen, midőn ez a bizottság tagjait szép szerivel Temesvárhoz csalván, itt lemondásra bírta (febr. 9, 10). Még azon hó folytán Windisch-Grätz vette kezébe a délvidék kormányát. Szerb csapatok élére es. tisztek állottak, a nemzeti színek felétették, osztrák jelvényekkel cseréltettek ki, es. katona tisztek a patriárka által megerősített hatóságokat is feloszlatták s községenként tisztujtást tartottak, és mi mindezeknél több volt, haditörvények léptek életbe, épen úgy, mint a magyar vidékeken, s minden további tüntetés a nemzeti mozgalom érdekében lázadásnak bélyegeztetett. Végre a szerbek rémülésére ápr. 2-án az érsek is mint „császári biztos“ Mayerhoffert tábornoknak, az új hadikormányzónak rendeltetett alá. S ezzel a nemzeti mozgalom el volt nyomva és megalázva. A szerbek, midőn később a közéjük szorult Jellačić segélyt kért tőlök, nem lettek többé arra birhatók, hogy tömegesen fegyvert fogjanak.

Bem tábornok Kolozsvárról Erdély ellenséges érzelmi lakóihoz békekiáltványt intéz, melyben a multakért közböcsánatot ígér, de egyszersmint kijelenti, hogy „az alkotmány szerinti kormány ellen elkövetendő minden politikai vétkeket haditörvényileg fog büntettetni.“ A hadi tüzfegyverek beadása elrendeltetik.

A kiáltv. Szil.-nál F. Tört. 286. l. és Köv.-nál O. 133. l. E. békeszónak semmi jó eredménye sem lett. Beöthy kormánybiztos jan. 18-án egyik felhívását imigy kezdi: „A bünbocsánat meg nem termette a maga gyümöleseit. A vad elem dübögve pusztít, ártatlan vérrel öntözi e földet... A főváros (Kolozsvár) közelében városok és falvak dőlnek romba.“ stb. (A felhív. Honv. 15. sz).

Görgei tábornok éjjel (decz. 26. és 27. közt) elvonul Győrből s az ottani sánczokból, hol Windisch-Grätz es. fővezér késedelmeskedése folytán 8 napot időzhetett. Estére Windisch-Grätz megszállja a várost, melynek kulcsaival Pálffy Mór őrnagyot a Fölséghez Ollmützbe küldi.

Görg. I. 128. 129. l. Wint. 54. 55. l. „Az egész dolog“ ugymond Kossuth, Győr odahagyását decz. 28-án a képviselőnek bejelentvén, „régibb terv következtében történt.“ A kormányelnök bámulatos

ügyességet fejtett ki ezen időben, hogy azon csüggedést, mely a magyar sereg palástolhatatlan hátrálása következtében a közhangulatra nehezedett, eloszlassa. A házat és a hírlapok hasábjait elárasztá apróbb gyözelmek, egyes vitézi tettek, seregmozdulatok özönével, melyeket délről és Erdélyből kapott, s a harezi lelkesedést igen élénk színben tünteté föl. V. ö. decz. 16. Nagy-Szombath.

Decz. 28. Csütörtök.

Görgei tábornok utóhadát, midőn épen utra indulni akart Ottinger vezérőrnagy (12 lovas század, s 6 ágyu) a Jellicé hadtestéből Bábólnánál Komárommegyében d. e. megtámadja. A meglepett huszárok rendetlen szaladásnak erődnek, melylyel a zempléni önkéntes és orosz sorsyalogokat is zavarba hozzák. A futás Nagy-Igmándnál ér véget. Veszteségünk 300 halott, s 700 fogoly.

Görg. I. 130. l. Wint. 59. 60. l. Görgei hiv. jel. Szil.-nál F. Tört. 264. l. F. Férf. 14. l. levele Perczelhez Mész.-nál 40. l. V. ö. Frey. II. 211. l. (érdekes s taian történetű részletekkel).

A Forróul érkező Schlick tábornok Mészáros vezért d. u. Szikszó mögötti állodásában megtámadja. Kölesönös ágyuzás után a jobbszárnyról előnyomulásra kirendelt huszárok az osztrákok gránátlövései előtt meghátrálnak. Ezalatt Percen dandára is megérkezvén, a Hernád melletti magaslatokon felállított magyar jobbszárnyat röppentyűből oldalt lövi, s szintén hátranyomja. A magyar sereg, a nélkül, hogy a tulnyomó erőtől tartó Schlick üldözni merné, éjjel Miskolcz felé a Sajó mögé tétetik át. Veszteség az osztrákoknál 5 sebesült s 3 hiányzó, részünkön több.

Wint. 115—117. l. Klap. Nat. I. 178. 178. l. Schlick e harez után Gönczre s innen Jan. 1-én Kassára huzódott vissza, miközben a 20 R. főknyi zord hidegben csapatai rendkívül sokat szenvedtek. A menésrend az utazás alatt teljesen felbomlott, s kuszált tömegekben huzódtak egész zászlóaljok. Szántalanok kidőltek s hullottak az országut árkaiba, kik 2—3 nap mulva fagyott tagokkal vánszorogtak be Kassára, hol a kórházak nem fogadhatták be a betegeket, miután egyremásra mindenik zászlóaljból 70—80 embernek el volt fagyva egyik vagy másik tagja. (Koeziczka: Winter Camp. des Schlick Ollmütz 1850. Majláthnál II. 122. l.) Kétségen kívül áll, hogy

e visszavonulás alatt, ha Mészáros ép oly mértékben, s ép oly helytelenül nem fél Schlicktől, mint Schlick Mészároستól, az osztrák hadtestet gyors üldözéssel meg lehetett volna semmisíteni.

A román nemzeti gyűlés Siaguna püspök elnöklete alatt Ferdinánd lemondását tudomásul veszi, s az új fejedelem trónra léptét „háromszoros Hoeh!“ kiáltással üdvözli. Elhatározza : hogy „minden vármegyében, kerületben és széken“ új tisztválasztások történjenek a nemzetiségek aránya szerint, „az anarkhia gyökereinek kipusztítása végett.“ A volt-földesurak és jobbagyok, a községek és magánosak, mint szintén a különböző nemzetiségek között lábra kapott egyenetlenségek, ugyszintén „az ellenségtől“ okozott károk megvizsgálása és kiegyenlítése végett bizottságot nevez ki. A 150 ezer mozgó „román gárda“ számára szuronyos fegyverek, s ezenkívül a nép számára 50 ezer puska beszerzéséről intézkedik „a nemzet rovására és hitelére.“ A községek és egyesek számára, hogy tüzelő fájuk legyen, bizonyos erdőségek kivágatását elrendeli, az unio, mint „minden a hazát érő nyomoruságok forrása“, s a „perfid“ kormányzék fennállása ellen tiltakozik, országgyűlés tartását s nemzeti főnök választását kérelmezi, s óvást tesz afféle gyanúsítások ellen, mintha a románok lázadók, elszakadásra, republikára és kommunizmusra hajlandók lennének. V. ö. s z e p t. 27. f e b r. 25.

A gyűlés jegyzőkönyve K ö v.-nál O. 137—142. l. E. T. 143. l.

Á r a p a t a k i szerződés, G e d e o n es. tábornok és a h á r o m s z é k i e k közt. E szerint a szék Ferencz Józsefnek hódolati esküt tesz le, a 12. zászlóalj és a Kossuth-huszárok fegyvereiket leteszik, a volt székely katonák azonban megtartják, de az ellenségeskedéssel felhagynak. Gedeon a szék határán senkit el nem fogat, s az oláhokat oda be nem bocsátja.

K ö v. E. T. 154. l. R. d. g. r. közlése. A hidvégi harez (l. decz. 24.) után a székely fiuk legnagyobb része hazafutott „innepelni.“ H á r o m s z é k b e n semmit sem tudtak arról, hogy Bem Erdélybe elindult, sőt olyan hír terjedt el, mintha W i n d i s e h-Gr ü t z már az egész Magyarországot meghódoltatta volna ; így kezdték a vezetők Gedeonnal az alkudozást. Jan. 2-án a szerződés kicseréltetett, 5-én a székely határóri

főtisztek Zsombori vezérlete alatt Brassóban jártak, s az esküt Gedeon kezébe letették, Jan. 6-án P u c h n e r Medgyesről örömét fejezi ki a székely nemzet „megtérése“ fölött, s a megtérteteket „az összbírodalom minden nemzeteivel közös egyenjogság“ kilátásba helyezésével kecsgetteti. (P. kiáltványa K ö v. -nál O. 143. l). Azonban ezen öröm időelőtti volt. A székely önkéntesek s a nép nagy része eleitől fogva semmit sem akartak tudni az egyezkedésről, fegyvereiket le nem tették, sőt „mire meghallák, hogy E r d ő v i d é k nek Háromszékhez tartozó részére fegyveres nép lopózott be, s a vashámorokat, melyeken ágyuit önteté, összerombolák: jan. 5-én . . . a szász földre rontottak, s hogy hámoráikért elégtételt vegyenek, H e r m á n y t szuronyal bevették s felprédálták.“ Gedeon, ki időközben katonái egy részét Puchnerhez küldte, elnézte a dolgot, hanem harmadnapra a székely falukból két-két öreg székelyt idézett kezesek gyanánt Brassóban, s az esküt a nép részéről is letétette. Párnap mulva a brassói újságból Bem közelgetésének híre elterjed, majd a lengyel vezér biztosokat küld a székelyek felbátorítására, midőn az egész szerződés feledékenységbe megy, a harezi készültek ismét megkezdődnek, az eldugott fegyverek előszedetnek, s a megömlesztett ágyuk újra öntetnek. (V. ö. f e b r. 4).

Decz. 29. Péntek.

Bethleni ütközet. Bem tábornok J a b l o n s z k i és Urbán cs. ezredeket (mintegy 4 ezer ember) négy órai heves ágyuzás és szuronytámadás után a Szamos mellett megveri. A tábornok által kergetett J a b l o n s z k i ezredes, ki lába elfagyása miatt Urbánnak adja át a vezényletet, B e s z t e r c z é r e, Binder százados pedig a vert had másik részével, melynek nyomába R i e z k ó ezredes rendeltetik, N a s z ó d r a hátrál. M i k e s Kelemen ezredes.

C z e t z B. 117. s köv. l. K ö v. E. T. 145. l. K l a p. Nat. II. 131. l.

W i n d i s e h - G r ä t z cs. fővezér G y ő r ben kelt kiáltványa szerint a papirpénz kibocsátásával, fölségsértéssel, a nép terrorizálásával, a cs. hadak rágalmazásával stb. terhelt K o s s u t h Lajost, „ugyszintén az egész honvédelmi bizottmányt, s a megyékbe és városokba kiküldött mindennemű u. n. kormánybiztost“ törvényen kívülinek nyilatkoztat, megparancsolván a hatóságoknak, hogy ezeket fogják be, s a legközelebb eső katonai parancsnokságnak adják át. Mindazok „kik merészkednek e forradalmi

bizottság habár legkisebb paranesát is elfogadni, vagy végrehajtani, azonnal kérlelhetetlenül rögtön bíróságilag kivégeztetnek.“ Az ellenséges törekvésű községek „földdel egyenlővé tétetnek“, s a esend fenntartásaért a község előljárói feleletre vonatnak.

A kiáltv. S a m m l. 35. l. Jan. 1-én, szokott diplomáciai mérsékletű hangján, már azt rendeli a herceg-fővezér, hogy „a lázadó esordák mint valami rablóbanda“ több községet felgyujtván, s mi különösen rossz néven vétetett, a b á b o l n a i ménesből tetemes számú (a W i n t. 60. l. szerint: 103 db.) lovakat elhajtván, az ekkép okozott kár megterítése végett „a Kossuth-pártban szolgáló minden egyének összes vagyonai zár alá vettessenek.“ (A rend. S a m m l. 37. l.) A magyar katonákra vonatkozólag pedig alárendeltjeinek megparancsolja, hogy az elfogott honvédtisztekkel ne úgy bánjanak mint hadifoglyokkal, hanem csak mint „közönséges fegyenczek“-kel és lázadókkal, s ehhez képest tartásukra is a legmagasabb tisztól a századosig 1 frt, ezen alól 40 kr. napidíjt fizessenek, melyet azonban az országos pénztárnak be kell tudni. Ezen lépést a debreczeni képviselőház a polgárosult népek hadakozási módjával nem találá összeegyeztethetőnek, a honvédelmi bizotmány pedig (márcz. 26.) azzal vélte visszatörölhetőnek, hogy tudtára adta a hercegnek, hogy ha tiszteinkkel tovább is úgy fog bánni mint közönséges rabokkal, a magyar kormány is épen ilyen bánásmódban részeltetendi a hatalmában lévő es. fogoly tiszteket. (K ö z l. H o n v. 80. sz).

Decz. 30. Szombat.

A képviselőház az urbéri kárpótlás tárgyalását félbeszakítja és „boldogabb idökre“ halasztja.

K ö z l. 203. sz. K o s s u t h nak egy idevonatkozó javasiata már a szept. 17. és 18. ülésben elfogadtatott, s a tárgyalás ezután az 1848:9 folytán szükséges intézkedésekre ment át D e á k javaslata szerint. Azonban csakhamar kiviláglott, hogy a mozgalmas idö nem alkalmas ily tárgy fejtegetésére. Szept. 23. és 25-én tehát ismételt izben határozat hozatik, hogy a hübéri viszonyok felett megkezdett tárgyalás folytatása elmarad. Október folyamán a harzi hírek s a trónnal való viszonyok vették igénybe a ház figyelmét; s a képviselők, miután Kossuth a táborban volt, fontosabb kérdésekbe nem ereszkedtek, s ritkán tartottak ülést is. A kormányelnök hazatérte (nov. 9.) után sürüdtek az ülések, de ezeket jobbára honvédelmi hírek s napi események foglalták el. Decz. 6-án egy a képviselők által elfogadott urbériségi javaslat a felsőtábla elibe kerül, mely azt elveté, miután benne a becslési mód-

szert igen hosszadalmasnak találta. A tárgy, Kossuth azon indokolására, hogy a volt arisztokráciának minél előbb segély nyujtassék, decz. 23-án vétett ismét elő, midőn mind a kiküldött bizottság, mind a központi választmány beadta arra vonatkozó javaslatait. A dolog vitatása azonban önző szennyes érdekeket is merített felszínre, s igen szenvedélyes vitákat idézett elő; midőn pedig határozásra került volna a dolog, a szavazás előtt sokan kivomultak, s a bemmaradtak rendszerint nem voltak elég számmal. Egyik javaslat a másikat érte, de mindenik elfogadásának és érvényesítésének főnehézsége volt, hogy tettleges fizetést adni a telkek számának hiteles összeírása előtt nem lehetett. Miután a háborus körülmények az összeírás végrehajtására nem voltak alkalmasok, hogy a volt-földesuri osztály veszteségén némileg enyhítve legyen, Deák néni előlegezést ajánlott az illetékes kárpótlási díjra. A ház azonban nem akart előlegezni. Ugy látszott, hogy sokan, az egyetemes és országos szempontokat félrevetve, egyenesen zsebkérdést csináltak a dologból, s arra néztek, hogy mit kapnak majd ők kárpótlás fejében. Az alföld a felőlddel vívott. D e d i n s z k i végre a fentebbi ülésben kijelenté, hogy a jelen idők közt büntetésnek tekintené magára nézve, ha a hon védelméről eltekintvén, ilyen ügyekről még tovább is kellene tanácskoznia, s indítványozza a tárgyalás félbeszakítását. Deák ez eszmét bővebben kifejté, s a ház ekkor, legyőzve azokat, kik bizonyosan szegyényt fogtak volna hozni rá, kimondá az elhalasztást.

Móori ütközet. Perezel Mór tábornok a sárkányi magaslatokon rendezi seregét (5,620 ember és 24 ágyu) midőn a Kis-Bérről kiindult Jellačić bán (16 ezer ember s 52 ágyu) Grammont dandárát az erdőben felállítja, mely ellen Perezel nagy távolból erősen ágyuztat. D. e. 10. órakor erős ágyutűztől támogatva, Ottinger tábornok rout lovasságával a még jóformán készületlenül álló magyar seregére, ennek következtében ez, miután Perezel ágyú a Hunyady-huszárok vigyázatlan előnyomulása s ezt követő fogságba esése miatt legnagyobb részt fődözetlenül maradtak, teljesen szétveretik. Futó csapataink menekülését Csákvár és Székesfehérvár felé a Miklós-huszárok példátlan hősiességgel fődözik. Veszteségünk 4—5 száz ember holtakban és sebesültekben, elfogatik 6 ágyu s 1000 ember.

Wint. 74—81. l. Görg. I. 133—138. l. Klap. Nat. I. 114—116. l. Est. L. 15. sz. Lev. I. 140. l. Szil. Férf. 43. l. Va h. II. 53. l. Frey. II. 219. l. Az utóbbi 4 könyv a napot hibásan adja, valamint Kövári is. (E. T. 149. l.). Perezel a kormány rendelete foly-

tán letenyei főhadiszállását oda hagyva vonult fel a főváros védelmére, Görgői parancsnokságának azonban nem volt alárendelve. Ez utóbbik Bábólnától vonulván, a honvédelmi bizottmány biztatásai következtében nagyszerű védelmi készüléket várt készen találhatni a vértesi hegyek közt. „Itt fogják“ ez volt az előleges híresztelés „a haza ellenségei sirjokat lelmi! Már készül a nép, hogy azt szélesre és mélyre ássa! Azon kevés utak és ösvények, melyek a hegygerincezen keresztül vezetnek, el fognak rontatni, s akkor ott bevehetetlen óriás sáncz létesül, és a nép készen van rajta győzni vagy meghalni! A Fleisshacker-ut Bándida és Bieske közt hegysszoroson visz keresztül, hasonlókép a Kis-Bérről Móorra vezető ut Sárkánynál. E helyeken egyes bátor csapatok egész hadsereget feltarthatnak.“ Görgői azonban a hely szívére érve, a népmel kevés lelkesedésre talált, az utak bevágásáról szó sem lehetett, a mennyiben azok mindenütt kényelmesen járhatók voltak, egyes helyeken némi esekély torlaszokat raktak, melyeket Görgői „kedélyes honvédei“ fölgynjtottak, hogy tüzőknél melegedjenek, az ugynevezett hegysszoros pedig sehoh sem volt feltalálható, s ennél fogva Görgői a vértesi hegyek oltalmazását „nagyszerű esztelenség“-nek nyilatkoztatá. E csalódások következtében főhadiszállását már decz. 29-én Bieskére tette át, s miután igen valószínűnek tartotta, hogy az ellenséges főerő a Fleisshacker-uton fog előre törni, a Győr-kisbér-sárkány-móori vonalon pedig csak kisebb mellék haderővel nyomuland Buda felé, ugy helyezé el seregét, hogy ama fővonal fűdözve legyen, meg lévén győződve, hogy a móori uton Perczel önálló hadteste maga is megfélelhet a mellékerőnek, annyival inkább, mivel Görgői, hogy Perczelt jobbról a megkerülés ellen védje és saját hadával összeköttetésben tartsa, egy erős lovas osztályt egy ütég ágyúval már Győrből Ondódra rendelt, aztán pedig egy dandárt Kócsról Csákvárra parancsolt. A honvédelmi bizottmány Perczelnek köszönetét fejezi ki azért, hogy „daczára a zordon időnek, daczára az őt sok oldalról környezett ellenséges erőnek, s a tömérdek fáradalmaknak, vitéz és lelkesült seregét akként vezette, hogy a Görgői tábornok seregéveli összeköttetését szerencsésen kiszéközlé“, (a hála szavazat, — kelt Pesten decz. 30. — Közl. 203. sz.): azonban megfélelkezett arról, hogy ugyanazon területen egymás mellett két kölcsönösen független és önálló vezér sikeresen nem működhetik, s hogy a hadműködésekben egység legyen, s az eshetőségekért a felelőség növekedjék, egyik parancsnokot a másiknak alá kellett volna rendelnie. E helyett azonban a kormány, sőt maga Kossuth, gyakorolta a két sereg felett a főparancsnokságot, 6--9 mérföldnyi távolból küldözgetvén hadi terveit a táborba, bár sem az ellenséges erő állásáról s erejéről, sem a honvéd-sereg mozdulatairól pontosan s idejében értesülve nem volt, sem a harezter sztratégiai tulajdonságáról helyes ismeretei nem valának. Perczel kirendelt állásában a honvédelmi bizottmány határozott parancsából fogadta el az ütközetet. (E parancs ügyét l. Kossuth

leveleiben Mész.-nál 38. 39. l. P erczel levele 79. l). de meglepetve, s a nélkül, hogy az ellenség creje felől magának előleges tudósítást szerzett volna, és csupán Görgei irányában táplált gyűlöletet tesz érthetővé, hogy a szenvedett veszteségért később mégis Görgeit okolá, mint a ki „neki segítséget nem küldött, sem Bicskéről Bányhidára ígérete daczára előre nem nyomult.“ (Perczel későbbi levele a hadügyminiszteriumhoz Mész.-nál 75 s köv. l). E vád azonban, há az akkori körülményeket tekintetbe vesszük, aligha igazolható, miután Görgei azzal, hogy egy hadsapatot O n d ó d ra, s egy másikat A.-G á t l á r a rendelt, sokkal többet tett Perczelért, mintha Bányhidára előnyomult volna, s miután Perczel Görgei főparancsnoksága alatt, sem a harez előtt sem a harez után nem állott, s az ütközetet is Kossuth és nem Görgei rendeletéből fogadta el. — Görgei decz. 30-án este Bicskén értesült utólagosan Perczel futó honvédek által a harezról s a vereségről, és miután a szétvert had nagyobb része F e h é r v á r irányában menekült, ekkép az ellenséges jobbszárnyak Móortól Lovas-Berénybe nyomulás által rést nyitott a két hadsereget egymástól elszakítani, e veszély megelőzésére decz. 30. és 31. közti éjen dandárait ujonnan helyezi el, a bicskeit Baracs-kára, a esákvárit V á r r a, a zásmbekit S ó s k u t r a, a gallait B i á r a rendelvén, hogy ily módon Perczel hadának összeszedése után az ellenség jobbszánya ellen támadólag lépjen fel, s azt, ha lehet, megsemmisítse. „Azonban“ így ír Görgei „Perczel tábornok tönkveretése, a honvédelmi bizottmány római bátorságát egyszerre megtörte.“ (Előzőleg Kossuth azt írta Görgeinek, hogy a korinány a főváros előtt döntő esatát akar, „s el van készülve Buda romjai alá temetközni.“) „Decz. 31-én korán reggel egy kivételesen német nyelven szerkesztett rendeletet kaptam Kossuth aláírásával, melyben nekem megparancsoltatik, hogy hadtestemmel haladék nélkül a Buda előtti u. n. első vonalba t. i. a Tétény, Buda-Örs, Buda-Keszi és Hidegkut előtti halinokra vonuljak vissza. Én válaszómban utolsó elhelyezkedéseimről adtam tudósítást, s ezenkívül szabadságot vettem magamnak a parancsolt visszavonulást határozottan rosszalni, de mindamellott az ellenséges jobbszárny megtámadásával felkellett hagynom, miután a Perczel-féle hadtest közreműködése nélkül sikerre nem volt kilátásom“ stb. A két vezér jan. 1. találkozott Tétény és Hamzsabég közt egymással, mely alkalommal Perczel azzal a nyilatkozattal kezdé meg a beszélgetést, hogy „a kemény vereség után, melyet ő Ottfingernek adott, ez sokáig nem lehet képes rendbeszedni magát.“ (V. ö. d e c z. 31. j e g y z).

W r b n a altábornagy, ($15\frac{3}{4}$ zászlóalj, 7 lovasszázad és 54 ágyu) K o m á r o m előtt az ujszőnyi hidfőnél állítja fel hadseregét, s a várat B a e h őrnagy mint tábornokvet által föltétlen hódolatra szólítja föl. Az őrség határozottan elutasító választ ad, melyhez M a j t h é n y i tábornok s várparancsnok, ki eleintén

ingadozott, még azt teszi, hogy ő a várost V. Ferdinánd király számára védelmezi. Wrba ekkor alkonyat felé főerejével elhúzódik az erősség alul, a hídfő zárolását R a m b e r g tábornok alatt Lederer vezérőrnagydandár ára (3 zászlóalj, 5 lovas-század és 18 ágyú) hagyván. V. ö. okt. 5.

Wint. 82. l. Klap. Nat. I. 361. l. Majthényi, kit azon érdemeiért, hogy a várat Jellačićnak fel nem adta, a kormány okt. 20-án tábornoknak nevezett ki (a kinevezés: Közl. 134. sz.), nem sokkal ezután (febr. elején) a kormány által a várparancsnokságban Török ezredessel cseréltetett ki, midőn megsértve érezvén magát, tisztirangját is letette, azt adván okul, hogy a honvédelmi bizottmány őt, Debreczenbe menekülésével sorsára hagyta, s fel akarja áldozni. Honvédelmi ügyeink jobbra fordultával azonban tiszti ruháját újra felöltötte, s ismét tábornoknak kívánt tekintetni, de ekkor meghagyatott neki, hogy a várat 24 óra alatt hagyja el. Midőn pedig e rendeletnek nem engedelmeskedett, s egyenruháját ismét felöltötte, ettől közhelyen megfosztatott és fogságra vettetett. (Est. Lap. 4. sz.) V. ö. márcz. 10.

Simunich tábornok Lipótvárat ostromzárolván, löveti. Estére azonban, miután tüzérosági laboratóriuma előző nap Drahocezon légbé röpült, s ezzel együtt minden löszere megsemmisült, a lövetést félbeszakítja.

Wint. 67. l. Lipótvár parancsnoksága Ordódy kezében volt. V. ö. okt. 8. jegyz.

Decz. 31. Vasárnap.

Az országgyűlésben este Batthyány L. indítványozza, hogy a kormány menjen haladéknélkül Debreczenbe, a képviselőház pedig végső perczig maradjon Pesten, s Windisch-Grätz altábornagyhoz és onnan a felséghez kibékülés végett követséget küldjön, azután pedig napolja el magát. Madarász L. ellenben azt kívánja, hogy a képviselőház is menjen Debreczenbe, a békekövetségre pedig semmi szükség. Végre határozatba megy, hogy mind az országgyűlés, mind a kormányszék Debreczenbe tétessék át, de kiegyezkedés végett az ellentáborba küldöttség is induljon, melybe Batthyány Lajos, Majláth György, Lonovics József, Déák Ferencz, Majláth Antal, és Bezereády István neveztetnek ki, főladatukká tétet-

vén, hogy a király és nemzet közti békés kiegyenlítést a nemzet becsüléte, törvényes szabadsága, és jóléte fenntartásával ki sértsék meg.

Közl. 1849. 1. sz. Karádfy, 1848. decz. 31-ke Pesten
Meggjel. Szil. M. Eml. 39. l. Szem. I. 94. Szil. F. Tört. 207. 232.
l. Klap. Nat. 119. l.

A honvédelmi bizottmány ujjlag megparancsolja Görgei tábornoknak, hogy „a nemzet becsületeért“ Buda előtt elhatározó esatát vivjon, ugy azonban, hogy rongálásoktól a fővárost megkímélje, seregét pedig a Duna balpartján megmentse.

I. h. A Windischgrätzhez indalt követek vitték meg ezen parancsot Görgei táborába, mely alkalommal egyszersmind tudósítá Kossuth Görgeit a békekövetség s a Debreezenbe költözés ügyéről is. A fővezér jan. 1. d. u. Promontóriumon olvasva a Kossuth levelet, nagy felindulásba jött. Sértette a kibékülési lépés, melyet hibásan Kossuthnak rótt fel, s melyről még hibásabban azt tartá, hogy nem is öszinte; boszantotta a Debreezenbe menekülés, mintán előbb a kormány Győr, majd Buda romjai alá ígérkezett már temetkezni, s melyet most az elpalástolhatlan félénkség sugalmának ítél; az elibeszabott hadterv pedig, melynek képtelenségét egy pillanatra belátta, s melyről ingerületen mondá, hogy „ez csak olyan hadvezér számára való, mint Kossuth“, tökéletesen kihozta béketűréséből (Görg. I. 137—139). Másnap korán reggel tehát Pestre sietett oly szándékkal, hogy Kossuth előtt a parancs kivihetelenségét föltája, s őt rábirja, hogy „álljon el vagy a esatától, vagy a hadsereg megmentésétől, vagy legalább a főváros kimélésétől és a háziurak rokonszenvétől“, ellenkező esetben ő visszalép önként a vezérségtől. De Kossuth már ekkor nem volt Pesten! Görgei tehát Vettert kereste föl, kit a kormány a honvédelemben helyettescül hagyott (1. jan. 2.).

Riczkó ezredes Beszterczéről a hátráló Binder es. őrnagyot Bukovinába küzi, Bem tábornok pedig seregének nála maradt részével Naszódot, Urbán fészket foglalja el s prédáltatja fel.

Czetz B. 119. l. Klap. Nat. II. 232. l. Köv. E. T. 145. l.
V. ö. Közl. 1849. 3. sz. (hibás nap: jan. 2.).

A es. hadparancsnokság N.-Szebenben a szász és oláh nép főnökeivel okmányt irat alá, melyben ezek Brassó és N.-

Szeben védelmére Lüders orosz tábornagytól Olábországban néhány ezer ember segítségét kérnek. V. ö. j a n. 24.

Köv. E. T. 146. 168. l. Az egykoru Honvéd 109. sz. e dolgot így adja elő: „Aunyiban mégis különböznek a szászok az oláhoktól, hogy a muszka behívása egyedül a szász atyafiak mestersége. Vegyes gyűlés tartatván, az oláhok Siagunát és Orgidán Rudolf brassai kereskedőt kivéve, mindnyájan a muszka behívása ellen, a szászok ellenben mindnyájan a mellett szavaztak. A többség győzött. S minthogy ezen interventio kérdése a bécsi és pétersburgi udvarok közt már előre el volt igazítva, csak hogy a macska lábára volt szükség, melylyel a sült gesztenyét a parázból ki lehessen kaparni, s ily macskalábnak a szász atyafiak önkényt ajánkoztak, Siaguna és Müller Gottfried mint küldöttek a muszkákhoz utaztak.“ Lüders jan. 2-án fogadá a követeket Bukurestben, s kijelenté, hogy nincs felhatalmazva átlépni a határt. (Majl. II, 199. l. Timoni bukuresti osztrák konsul levele Puchnerhez Köv.-nál O. 147. l). A román nemzeti bizottság nyilatkozatából (Köv.-nál O. 155. l.) a dolog előzményeire vonatkozólag annyit tudunk, hogy e bizottság „ha szintén nem örömet, azonban a bazának gyámoltalan helyzete és szüksége által kényszerítve a román és szász nemzet megmentetése végett aláírását önként odadta“ decz. 2-án, de ugyanazon iratban szabadkozik a bizottság, hogy az orosz segély ügyében folyt további alkudozásokban, s a hadparancsnokság későbbi határozatában többé semmi része sem volt.

(Vége az I. kötetnek.)

1849.

Január. 1. Hétfő.

Buda-Pestről a kormány, képviselőház, s magán menekülők megkezdik siettetett vándorlásukat Debreczen felé. Nagy sürgölődés, levertség, zavar, és 20° R. hideg.

Szil. F. Tört. 275. l. V. ö. Menekvés Debreczenbe. Irta —r—. Pest, 1850. (Az akkori közhangulatot érdekesen jellemző, egyébként adatok teljes hiányában szükölködő, s történelmi becs nélküli munka). Az átköltöztetés, és a főváros nyugalalmának fenntartása körül legtöbb érdemei vannak az óriás erélyű Csányinak, ki mint teljhatalmu biztos egész jan. 4. éjjelég helyben maradt, s az általános rémületben roppant tevékenységet és lélekjelenléletet fejtett ki tisztének betöltése körül. (Lev. II. 51. l). Kossuth jan. 6-án készít egy érzelmi hangon irt nyilatkozatot „Debreczen városa köszöneté”-hez, tudatva ezzel, hogy „ime én a nemzet nevében Debreczen városát a magyar szabadság örvárosának nyilatkoztatom, s az országgyűlést és kormányt a debreczeniek becsületességének rendíthetlen sziklájára helyezem.”

A 3. honvéd zászlóalj Neudorfból (a Németbánsági ezredben) kiveri a szerbeket.

Vah. 332. l. Klapka (Nat. II. 178. l.)²e Vahotpontosságu adat ellenében azt írja, hogy a Kiss Ernő hadserege (melyben a 3. zászlóalj is volt) az új évet Petrovoszellában tölté s jan. 2-án érkezett Neudorfra és Franczfeldre, anélkül, hogy utközben ellenségre akadt volna.

Jan. 2. Kedd.

Görgei tábornok Pesten a Mészáros tárczáját vivő Vetter tábornoknak kijelenti, hogy ő a kormány hadi tervét (1. decz.

31.) végre nem hajtja, s a sereg vezérletével Vettert kinálja meg. Midőn pedig az ajánlatot ez utóbbik is visszautasítja, Csány kormánybiztos elnöklete alatt haditanács ül össze, mely a további hadműködések elébe a következő jeles tervet szabja. Döntő harezra nincs szükség. Fődolog, hogy a mostani haderő a Duna bal partján elvonulván megmentessék, s az ellenséges főerő figyelmét magához csatolván, azt Debreczentől elvonja, s ott újabb csapatok szervezése lehetségessé váljék. A déli hadsereg (Vécsény és Damjanics) a Középt-Tiszához vonul fel, s ott Répásy tábornokkal együtt a kormány székhelyét védi, Szabadkát s a Maros vonalt Hadik ezredes alatt kisebb haderő tartja. Perczel Szolnok felé a kormány menekülését fedezi, Görgei pedig Vácra indul Simunich ellen, s onnan körülmények szerint vagy Komáromba, vagy a bányavárosokba veszi útját. Az egyes hadtestek további parancsaikat a hadügyminisztériumtól veendőik.

Görgei, I. 140. l. (A haditanács napja jan. 2.) Klap. Nat. I. 122. 125—129. l. (a haditanács napja: jan. 4.) Szem. II. 18. l. Az előzményeket l. decz. 31. jegyz. E haditerv részletes kidolgozása Klapkára bízott.

Beöthy Ödön kormánybiztos az unio daczára is még mindig tovább működni akaró főkormányiszéket, mely Kemény Ferencz alatt Urbánnak is meghódolt, feloszlatja és megszünteti.

Köv. E. T. 152. l. E kormányiszék erőtelen politikája folytán azon sajátóságos helyzetbe jutott, hogy ellene a küzdő pártok mindenike hadat indított. Ugyanis decz. 28. az oláhok, jan. 2. Beöthy tiltakoznak femállása ellen, 1849. szept. 1-én pedig Wohlgemuth erdélyi kormányzó tesz közzé egy hirdetményt (l. e. Samml. Anh. 34. l.), melyben a kormányiszéket a fölség m. é. decz. 22. rendelete folytán szintén föluszlatottnak nyilvánítja. Egyébiránt a májusi tart. gyűlés szükségnek látá a kormányiszék további femállását, tekintettel lévén az erdélyiek féltékenységére helyi, nemzetiségi, és vallásos érdekeik iránt. s az egykoru hírlapi tudósításokból is kétségtelenül kitűnik, hogy az erdélyi hatóságok nagy része ragaszkodott a főkormányiszékhez provinciális érdekek, az ügyek gyorsabb és biztosabb elintézése, s mindazon közvetett és közvetlen hasznok szempontjából, melyek egy összpontosított főhatóság fennállásából származni szoktak. A jul. 2-re összehívott országgyűlésen a főkormányiszék megszüntetését többen indítványba tették; de a képviselőház nem látta tanácsosnak a dolog részletes fejte-

getését sem, annyival kevésbé, mert a minisztériumnál sokan legalább egy peremptorius főtörvényszék felállítását sürgetőleg követelték. (V. ö. K ö z l. 94. sz.). Szept. 10. és 14-ikén azonban az unio ügyében készített törvényjavaslat tárgyalatván, kimondaték, hogy a kir. tábla Erdélyben eddigi helyén meghagyatik, a kormányzók helyébe pedig Kolozsvárt egy feltörvényszék alakíttatik, mely a kir. táblától és „a szász nemzet egyetemétől“ föllebbezendő pörököt lássa el, Pesten pedig a hétszemélyes tábla mellé az erdélyi törvényekben jártas egyénekből külön osztály állíttatik. (K ö z l. 99. sz.).

A Kisueza Ujhely felől támadó G ö t z tábornok (3 zászlóalj gyalog, $\frac{1}{4}$ lovasszázad, s 12 ágyu) B r o d n ó nál B e n i e z k y kormánybiztos csapatát (3 zászlóalj honvéd, számos nemzetőrség, és 8 ágyu) rövid harc után B u d a t i n re veri, innen pedig egy órai heves viadal után a V á g o n keresztül hátrálni kényszeríti.

W i n t. 144. l.

B a l l á n y százados népfölkelőkkel, zempléni nemzetőrökkel és Thworznicki lengyel hadfiaival M a t i s e h e k századost a Dargósorosból kiveri, s S z i n y é n keresztül Abaujba kergeti. Másnap

Jan. 3. Szerda.

S e h l i e k es. tábornok K a s s á r ó l S t e r n e g g századost küldi segédesapatokkal a mieink ellen, kik Szinyén éjjel (3. és 4. óra közt) meglepetnek, s Dargón keresztül Gálszécs felé kergettetnek.

W i n t. 119. l. v. ö. K l a p. Nat. 182. l.

O t t i n g e r tábornok lovasdandára G ö r g e i tábornokot (Z i c h y - d a n d á r) H a m z s a b é g és Téténynél megtámadja. Görgei a kezdetben győztes vérteseket huszáraival nem sokára visszavereti ugyan, de V e t t e r n e k azon hirasására, hogy az ellenség már átkelt a Dunán, s a fővárost baloldalról fenyegeti, estére P r o m o n t ó r i u m felé visszavonul. Vilmos-huszárok.

G ö r g. I. 142, 143. l. W i n t. 85—88. l. K l a p. Nat. I. 123. 124. l. V e t t e r jelentése hibás volt.

A magyar országgyűlés küldöttei Bieskén Windisch-Grätz fővezér s es. helyettesétől fegyverszünetet, s az ország törvényeinek elismerését kívánják, abbéli szándékukat is kijelentvén, hogy ha az egyezkedésre a es. fővezér nem érezné magát felhatalmazottnak, a Főiséghez Ollmützbe fognak menni. Windisch-Grätz a kérelmezőket nem mint az országgyűlés küldöttségét, hanem csak mint magán embereket fogadja, s odanyilatkozik, hogy a további vérontásnak csak „föltétlen hódolat“-tal lehet elejét venni, különben ő az országot meg fogja tudni hódítani, s akkor katonai kormány alá veti; a küldötteket az Ollmützbe meneteltől lefiltja. V. ö. decz. 31. jan. 13.

Wint. 88. l. Közl. 1849. 1. 3. sz. Windisch-Grätz a küldöttség egyik tagját Batthyány Lajost nem boesátá maga elibe.

Kiss Ernő tábornok Knićanin szerbjeit Pancsován Frantzföld és Neudorf felől három osztályban megtámadja, azonban szerencsétlenül, mert támadása minden felől visszaveretik, s több órai véres harcz után, melyben 100-nál több holtat és sebesültet veszít, kénytelennek érzi magát Verseez és Nagy-Beeskerek irányában elrendelni a visszavonulást.

Klap. Nat. II. 78 l. Szil. F. Tört 281. l. és F. Férf. 119. l. (jan. 2). Vah. III. 132. l. (jan. 2). Utóbbi napokban Kiss sztratégiai hibát követett el azzal, hogy a decz. 15-én megzavart szerbeket nem üldöztette, hanem főerejét és idejét a temesvári portyázó őrség visszaverésére pazarolta, s végre, eredménytelen és fárasztó ügyelgés után, Pancsova megrohanását akkor határozta el, midőn e helynek megerősítésére az ellenség már önbizalmat és elég időt nyert vala. A visszavert hadsereg minden bizalmát elveszté vezére iránt, s a főtisztek fölszólíták Vukovic kormánybiztost, hogy Kisst lemondásra bírja, s helyébe Damjanics neveztesse ki. A vezéresere után Kiss Debreczenbe ment, hol később a kormány a nemzeti harcz ügyeért tett roppant anyagi áldozatai valamint személyes vitézsége méltánylásaul a 2. osztályu érdemjellel s egy hangzatos üres ezimel tünteté ki.

Bem tábornok Besztercze felől előnyomulva, Urbán alezredest Tihuczánál Dobokamegyében d. e. megtámadja, s véres szuronytámadásaival estére tönkreveri. Urbán hadserege futásban feloszolva jobbára Bukovinába menekül. Bem serege

egy részével másnap felindulván V a t r a - D o r n á i g üzi ellenfelet, honnan Beszterczére visszatér, a B o r g ó s z o r o s védelmére M a r o s é n y b a n ürséget hagyván hátra.

C z e t z B. 121. s köv. l. K l a p. Nat. II. 233. l. K ö v. E. T. 152. l. — (R. d. g. r. volt székely százados közvetlen szemlélet után állítja, hogy azon puszta csárda vidéke, melyet Tihuezának hívnak, nagyobbserü harez vivására teljességgel alkalmatlan, s ott olyan aligha vivatott). Bem ezután Beszterczén egy katonai hatóságot állított fel, mely polgári ügyekre is kiterjeszté működését, Naszód és Besztercze vidékéhez pedig rendeletet (kelt Beszterczén jan. 6.) intézett, melyben a szerte bolyongókat közbocsánat ígérete mellett hazatérésre s a polgári életnöd folytatására szólítja fel, a kat. kerület hatóságát megszüntnek nyilatkoztatja, a fegyverek beadását elrendeli, s a lakosságra 200 ezer pftből és 30 négy lovas fölszerelt fogatból álló hadiserezet vet, melyet 18 nap alatt kellett kiállítani. (B. rend. H o n v. 10. sz.).

Jan. 4. Csütörtök.

G ö r g e i v á e z i kiáltványai. A tábornok a tisztek sürü lemondásainak elejét venni s hadseregét összetartani igyekezvén, két iratot készít s terjeszt haditanáesa elibe. Az elsöben (kelt jan. 6.) önvallomásai foglaltatnak, s vádolja önmagát egy néhány esetért, melyek folyamán a kormánynak engedelmessékedett, vádolja a honvédelmi bizottmányt, hogy Peströl „megfoghatatlan módra“ távozván, ez által, s még inkább az által, hogy az ellenséges fővezérhez a hadsereg tudta és beleegyezése nélkül követséget küldött, e hadsereget „gyámoltalan, tétlen, söt sikamlós helyzetbe juttatá.“ A vezér tehát seregét „a legnagyobb sorstól, a benső feloszlástól megmenteni“ akarván, felhívja harezosait, hogy a következő nyilatkozatot vagy egészen magukévá tegyék, s szolgálják tovább is a hazát, vagy jelentsék ki eltérő nézeteiket, s mint „gyávák és árulók“ azonnal hagyják el zászlóikat; a ki e határidön túl kér elbocsáttatást vagy vonul vissza tisztségétöl, azzal úgy fog bánni, mint szökevénynyel. A második kiáltványbeli nyilatkozat (kelt jan. 4.) „a feldunái hadsereg nevében“ közzé teszi, hogy e sereg „a márcziusi alkotmányt“ védi, s „ellenáll azoknak, kik kora reszpublikai mozgalmak által“ az alkotmányos királyság megbuktatásán törekednek. A hadsereg csupán a m. k. felelős hadügy-

miniszter rendeleteinek fog engedelmeskedni, s „az ellenséggel szőtt egyezmény eredményét csak akkor ismeri el,“ hogy ha az az 1848. törvényekben foglalt alkotmányt s a sereg hadi becsületét garantirozza. — A haditanács mindkét okmányt helybenhagyja és megerősíti.

Az okmányok Görgei-nél I. 149. l. Klapka-nál Mem. 146. l. Nat. I. 133. l. Szem-nél II. 19—28. l. V. ö. Szil. F. Tört. 280. l. F. Férf. 15. l. Asb. I. 12. l. Rüst. 197—199. l. (A kiáltványok viszonylag legjobb bírálatát Klapka adja). Windisch-Grätz a menekülő magyar kormánytól oda hagyott fővárosig nyomulván, komolyabb harc nélkül elérte dicsőségének tetőpontját. A nemzeti ügy híveit pedig a móori szerencsétlenség s a főváros elvesztése nagy rémületbe ejtette. A közszellemet az általános eleséggel bágyadtsága verte le. Különösen élénk aggodalom támadt a volt cs. katonáknál, kik azon esetben, ha Windisch-Grätznek csakugyan meghódolna az ország, egyáltalában nem ígérhettek magoknak valami kellemes jövődőt. Sokan tehát azzal igyekeztek megelőzni a bajt, hogy az elsőyedéshez közelgő ügyet oda hagyták. Görgeinek Buda-Pesten seregestül mondták fel a régibb tisztek további szolgálatukat. Csupán egy napon Lázár György, a Kipke törzstisztek, a két Zichy gróf, Videsrperg. Karger és többen léptek ki a szolgálatból, s különösen igen számosan a Vilmos-, Mikló- és Sándor-huszártisztek közül, annyira, hogy midőn Görgei Vácra ért, a hadsereg régi megszokott tisztei nagy részétől meg volt fosztva. Mint tudjuk, a volt serezek közül legtöbb maradt együtt Görgei keze alatt, s ezen hadfiak tisztei már Teleky vezérlete alatt felmondták egyszer a kormánynak a szolgálatot, midőn arról értesültek, hogy B.-Pesten állítólag nagyszerű republikánusi mozgalom van, kik a kitörő félben (l. szept. 15). E tisztek cs. kir. osztrák katonaszellemben növekedvén föl, nem esnda, ha a hadi fegyelemre visszagondoltak, a dynasztikus elvekhez féltékenyen ragaszkodtak, s oly politikai nézetnek nem akartak oszlopai lenni, melyet hibáztattak. Görgei, ki alárendeltjei aggodalmában hihetőleg maga is osztozék, biztosítékot akart nyújtani nekik fentebbi kiáltványaiban jövőjükre nézve, s mint maga mondja, ezéjlat tökéletesen elérte, mert a kilépések rögtön megszüntek, s a hadfiak meg voltak nyugtatva. Azonban e lépése által halálos ellenségévé tette Kossuthot, miután nyilatkozatában oly durva módon állította pellengérré az ország kormányát a hadfiak szeméi előtt, hogy az e seregben soha többé helyre nem állíthatta tekintélyét. Görgei azon vélt sérelmek befolyása alatt készíté ez iratokat, melyeket a kormány részéről kapott, de e visszatorlás másikat vont maga után, mert Debreczenben rögtön azon elhatározásra vezetete Kossuthot, hogy egy idegen eredetű fővezért keressen, ki a hadak élén ne bírálgassa a kormány lépéit s politikáját, hanem csak az ellenség megverése után lásson. E férfiu Dembinski sze-

mélyéb, en találtatott fel. Görgeit azonban a kormány, fentebbi kiáltványaiért melyeket Kossuth Debreczenben közzé tenni is félt, soha sem merte kérdőre vonni.

Kassai ütközet. Schliek es. tábornok ellen Mészáros tábornok a magyar balszárnyal Perczel Miklós őrnagyot mozditja elő, azonban Perczel ütege, mely a Kermes patak hidja ellen működék, csakhamar a lesbe álló Gablenz őrnagy záskmányául esik. E szerencsétlen kezdet után Bulharin és Dessewffy alezredes a miskolci ut felől nyomulnak elő a magyar középpel, de az ellenség 12 fontos lövegei által visszaüzetnek. E baleset megtörte a magyar hadfiak bátorságát, s midőn a miskolci uttól balra elhelyezett ellenséges röppentyűteger Dessewffy osztályát visszanyomja, Mészáros katonái rendetlen futásnak crednek, miközben a Mészáros patak medrének rohanván, az osztrákok tüzelésétől igen sokat szenvednek. A futók háta mögött azonban a miskolci uton Dessewffy a 26. zászlóaljjal s a lengyel legióval hőiesen visszaveri az üldözőket. Veszteségünk 300 halott, 520 fogoly, 10 ágyu s egy zászló, — osztrákoké 3 halott, 13 sebestült, s 9 hiányzó.

Wint. 119—122. l. Klap. Nat. I. 183. 184. l. Rüst. I. 184. l. (Ez utóbbik a záskmány közé azon 10 ezer darab aranyat is oda számítja, melynek elfogását az osztrákok Pesten falragaszokban hirdették, a Közlöny azonban az aranyak elfogását megezáfolta, s Windisch-Grätz sem említi i. munkájában).—Schlieknek e győzelem után nem lett volna nehéz elfoglalnia Debreczét, sőt tán Váradot sem, azonban ő a zempléni megyei fölkelőktől, s a „lutheranus Szepesség“ mozgalmaitól tartván, Kassáról nem mert kimozdulni. Jan. 7-én Gallicziából segédesapatokat kapott, minek következtében hadereje 8 zászlóaljra, 6 lovasszázadra, s 35 ágyura növekedett, mindamellett Klapka készülődéseinek hírért vévén, jan. 18-án megbizottját küldé Windisch-Grätzhez, s ettől a „legsürgetősebben“ kért segélyt. Jan. 19-én tehát Gyöngyösön, Mező-Kövesden és Miskolcon át Schulzig altábornagy indult el 2 dandárral, (összesen 4 zászlóalj, 8 lovasszázad, s 18 ágyu) támogatására.

Jan. 5. Péntek.

Windisch-Grätz altábornagy hadseregének (28 zászlóalj, 43 lovasszázad és 186 ágyu) élén a magyar csapatoktól

reggel oda hagyott Bu da-P e s t e t d. u. 1. órakor megszállja, s a főváros kulcsait Windisch-Grätz őrnagy által azon tudósítással küldi el a Főlséghez O l l m ü t z b e, hogy „az ellenség a B á b o l n á n á l és M ó o r n á l vallott kudarcok után minden támaszát és önbizalmát tökéletesen elveszíté, sajátképeni ereje még csak a rendes lovasságban és tüzérségben áll, mintán a rendes gyalogságból igen kevés maradt meg nála, s ez is teljesen demoralizálva van; valószínűleg a honvédszázlőaljak és az önkéntesek a visszavonulás közben apránként legnagyobb részt fel fognak oszlani.“

W i n t. 95 — 97. l. (hol a tud. is). K ö z l. 1849. 3. 37. sz. A es. fővezér fentebbi hiedelmében, mely miután Debreczen felé²clő nem nyomult, igen gyöngye alapon nyugvék, úgy látszik csak addig maradt meg rendületlenül, mignem (jan. 8.) a Görgei üldözésére kiküldött W r b n a V á c z r ó l, hová két nap alatt ért, a fővárosba egy nap alatt seregestül vissza akart térni. (W i n t. 159. l.) Ez időtől kezdve a hercege v é d e l m i intézkedésekhez látott. Budavár fölszereltetett s élelmi szerekkel láttatott el, a lánchídi hidők elibe ágyuházak építtetek, s a pesti hidő és az új épület pallisáddal köttetett egyináshoz (i. m. 139. 140. l.) E harezias készülődések közben (sőt előtt) azonban politikai, közigazgatási és rendőri ügyekkel is élénken foglalkodék a fővezér, mint alább tüzetesen is látni fogjuk s itt csak melleleg s pár vonásban érintjük. A titkos feladások s elfogatások korszaka megkezdődött, minnek folytán sokan elveszítették személyes szabadságukat, még olyanok is, kik forradalmi elveket teljességgel nem vallottak. H r a b o v s z k y és C z u e z o r betegen feküdtek, B a t t h y á n y Lajos a K á r o l y i n é termeiben volt, midőn elfogattak, M ó g a és L á z á r György önként jelentkeztek, mindazáltal elzárattak. Egy pár kivégezés is történt. Ellenben P á z m á n d y Dénes, N á d o s y, s némelyek szerint S z e n t k i r á l y i, kegyelemért esdekelvén bánatlanul maradtak. A K o s s u t h u t e z a Budán J e l l a ĉ i é-utezának, a M é s z á r o s-gőzös „S c h l i e k“-nek bémáltatott el. A hivatalok restauráltattak. H a v a s József a városnál. B a b a r e z y Antal a megyénél működtek, mint es, biztosok. (Közl.) H e g y e s i és K o s s a l k ó közvádlók voltak. (Honv. 36. sz.) Átalában a hercegneke emberei nem hiányzottak. Csak egy volt szűken, t. i. a pénz, mely miatt „kényszerülve érzé magát a kormányi pénztárakban lévő vagy a sóhivatalok által oda befolyt magyar pénzjegyeket a polgári hivatalnokok díjazására fordítani, bár mennyire belátta is e rendszabály kárhovatosságát.“ (W i n t. 139. l. V. ö. márcz. 8.)

B e ő t h y kormánybiztos E r d é l y b e n a hadi erő gyarapítása, s az oláhok féken tarthatása végett a magyarhoni

példa szerint mozgó vadász-csapatok toborzását rendeli el s teszi közzé. Szolgálati idő: legalább 4 hó, a hadi zsold ugyanaz a mi a rendes katonaságnál.

B. felhív. K ö v.-nál O. 144. l.

Popovics oláh praefect egy román csapat élén Szász-Sebesre ront, a városon hadisarezot szedet és erőszakosságot követ el, mialatt azonban e tényrt roszaló nagyszcebeni hadparancsnokságtól gyors futár érkezik, s Popoviestól a rablott pénz elvétetik.

K ö v. E. T., 156. l.

Hermány feldulatását l. de ez. 28. jegyz.

Jan. 6. Szombat.

Görgei tábornok Vácraól, hol másfél napot időzött és seregét (15 ezer ember s 72 ágyu) ujonnan osztá be, (jobbszárny: Aulich, közép: Kmety, balszárny: Piller, tartalék: Guyon), két irányban elhuzódik, hadának $\frac{1}{4}$ -ét a Duna mentén Szob s innen egyenes irányban Nagy-Szombath felé, a többi részét pedig Rétság, Nagy-Oroszi, Lévas Lipótvár irányában Simunich ellen rendelvén. Windisch-Grätz es. fővezér különösen tartván attól, hogy Görgei Komáromba veszi magát, vagy épen a védtelen Bécs felé indul, másnap Buda-Pestről Wrbna altábornagyot (10 zászlóalj, és 48 ágyu) küldi nyomába, ki azonban csak Jan. 8-án ér Vácra, hol, midőn innen katonáinak lábbeli-hiánya és a lovak vasalatlansága miatt Pestre visszafordulni szándékozáék, fővezérétől azon rendeletet kapja, hogy Csorich altábornagy hadosztályát Wyss és Jablonowsky dandárnokok alatt (összesen 9 zászlóalj, 8 lovasszázad, és 46 ágyu) utasítsa Görgei üldözésére. Csorich nem előbb mint Jan. 10-én indul ki Vácraól Rétság felé.

Görg. I. 157. l. Wint. 135—135. 147. l. Klap. Nat. I. 119. l. Görgei Vácraól kiindultakor Simunich szétverésén kívül Lipótvár felszabadítását is czélul tüzé ki maga elibe, de miután értesült, hogy

Csorich egy erős sereggel nyomában van, új tábornoki főnöke Bayer tanácsára (ki Pusztelnik helyét foglalta el), „nyaktörő“ szándékáról lemondott, s csupán arra fordítá figyelmét, hogy hadseregét, mely azon feladatát, hogy az ellenséges főerőt vonja el a Tiszától, már betöltte, a bányavárosokba leendő gyors vonulással veszélyes helyzetéből kimentse, a téli utazás sanyaraitól itt kipihentesse, s a hiányosan ruházott honvédeknek öltönyöket varrasson, úgy vélekedvén, hogy ekkép a nemzetnek is leendő feloldozás első rémületéből (v. ö. jan. 4. jegyz.), s még több haderőt állítani ki Windisch-Grätz ellen, ki, erejét is megosztatván az alkalmas időt a Debreczen felé nyomulásra nem tudta felhasználni.

G ö r g e i váci kiáltványait l. j a n. 4.

Jan. 7. Vasárnap.

W i n d i s c h - G r ä t z altábornagy es. fővezér, Budáról hódolatra szölitja fel Magyarországot. A főváros elfoglalásával „a végső percz“ is elérkezett a törvényes királyi hatalom alá leendő visszatérésre, minek megtörténte felöl a hatóságok önkéntes jelentéseket és nyilatkozatokat küldeni köteleztetnek. A fővezér feladata „a lázadók megsemmisítése, s a császár hű jobbágyainak védelmezése.“ Egyidejűleg W r b n a altábornagy s helyi kat. kormányzó a fővárost és a szomszédos megyéket katonai törvények és ostromállapot alá veti, s ehhez képest mindenféle csoportozásokat, gyülekezéseket, klubokat, falragaszok kitűzését, a es. hirdetémenyek leszakítását szigoruan eltiltja, mindenféle eddigi polgári hatóságot feloszlat, a nemzetörséget megszünteti, a fegyvereket 56 óra alatt beadatni parancsolja, az országgyűléssel és a m. kormánynyal minden összeköttetést kemény fenyegetések közt tilalmaz, s az idegenek és utazók összeírását elrendeli.

Az okmányok S a m m l. 38. l. és K l a p. - nál Nat. l. 129. l. W r b n á nak jan. 26-án a csoportosulási tilalmat ismételni kelle, mely alkalommal már a főváros összelövetésével fenyegetödzött; jan. 31-én pedig azt hirdette ki, hogy miután a nemzetöri ruhadarabok és vörös tollas vagy vörös és fekete-vörös pántlikás fővegek „harezias szellemre mutatnak, mindazok, kiknél efféle jelvények találatnak, tekintet nélkül a korra és rangra. . . elfogatnak, s a legközelebbi katonaszállitmánynyal továbbítetnek és a hadseregbe besoroztatnak.“ (W. kiáltványai S a m m l. 43. l.).

Jan. 8. Hétfő.

Nagy-Enyed elpusztítása. A magyar őrségtől oda hagyott virágzó várost, melyet Prodanu alpraefect előzőleg bántatlanság felől biztosított, Axente praefect táborra alkonyatkor Csombord felől megrohanja. Prodanu előőrsei fel akarják tartóztatni támadó véreiket, s sortűzet is adnak, — de hasztalan. Mire az éj beált (est. 10. óra) Axente vérszomju s rabolni vágyó fölkelői előzönlik az utcákat, Prodanu emberei hozzájuk csatlakoznak, s amazokkal kezét fogva gyűjtják fel egyenkint a házakat, s üldözik a szerencsétlen lakosokat. A legyilkoltak nagy számára következtetni lehet onnan, hogy esupán az újkollégiummal átellenes mézsgödörbe mintegy 400 magyar holtteste dobatak. A vadállati pusztítás következő napokon is folyvást tart, miközben a védtelen nép jobbára a határos erdőségbe vonul, hol nélkülözések, s a kemény hideg sanyarai miatt iszonyuan szenved. Végre jan. 11-én egy mentő csapat érkezik Tordáról, minek hírére a vértől és bortól részegült románok a város füstölgő omladékai közül szerte futnak. Ekkor Kemény István a-fehérmegyei főispán a menekülteket (1200 ember) az erdőből s más buvóhelyekből fáklya és szalmavilágnál összeszedeti, s emberbaráti hajlékok alá hordatja

Kem. N.-Eny. 149—194. l. Honv. 22. 25. 143. sz. Köv.

4. l. Szil. N.-Eny. Alb. 35. l. Czetz 37. 127. s köv. l. Közl. 13. sz. A szerencsétlen nagyenyediek, mintán e napon minden vagyonukat és élésüket elvesztették, hatósági intézkedés útján Tordára, majd Kolozsvárra szállítottak, s ott könyöradományokból és közöltségen tartattak. Juniusban pedig a pénzügyminisztérium Fosztó Károlyt küldte 100 ezer forinttal fölségelésükre.

Jan. 9. Kedd.

Képviselőházi első ülés Debreczenben Palóczy korelnöksége alatt. Kossuth az elesüggedés ellen szónokol, s aztán engedélyt kér és nyer 15 meg 30 krajczáros kinestári utalványok kibocsátására, s végül jelenti, hogy intézkedett

magyar köriratú rézpénz, ugyszintén 6 és 12 pkracjáros ezüst-pénzek veretése iránt. V. ö. febr. 23.

Közl. I. vagyis jan. 14. sz. A képviselőknek még ekkor fele sem volt Debreczenben együtt, miután a móori s kassai vereségek a pesti futás, s az akkori általános rémület a legtöbbször annyira elvették bátorságát, hogy tanácsosnak látta személyes sorsát egyidőre elválasztani a nemzet ügyétől. A rendes elnökök is távollétök által tüntek ki. Pázmány, mint láttuk, meghódolt Windisch-Grätznek, Pálffy másodelnök azon az okon, mivel a ház Pestet elhagyá, s mivel Madarász kormányon ülésével kibékülni nem tudott, lemondott az elnökségről, s a honvédelmi bizottmányból is kilépett. Almásy, a másik alelnök, Hevesmegyében működött mint kormánybiztos, s febr. 8-án foglalta el helyét, midőn Palóczy elnökösködésének vége szakad. „Kossuth kínos aggályok közt várta Debreczenben a lassan gyülekező képviselőket“ annyivalinkább, mert tudva lehetett előtte Batthyány azon terve, hogy a békeküldöttség visszatértét Pesten több országgyűlési tagokkal be akarja várni, s a fővárosban Kossuth és a honvédelmi bizottmány ellen „demonstrálni.“ Midőn tehát Debreczenben már annyian voltak együtt, hogy gyűlést tartani lehetett, a kormányelnök láthatólag s kellemesen meg volt lepetve. Ekkor, a környezetében lévők ragaszkodásából is erőt és bizalmat merítve, a gyöngék félénkségét eloszlatja, a debreczeni s hajdukerületi nép lelkesültégétől erkölesileg és anyagilag támogattva, kettőzött hűvel lát a honvédelmi intézkedések után, s szilárdsága és eltökélt kitartása által Debreczent a nemzeti harez ereinek góczává változtatja, melynek éltető lelke tagadhatatlanul maga vala. (V. ö. Füg. II. 226. l.)

Jan. 10. Szerda.

Gál Miklós ezredes Aradvár lövetését megkezdeti, s 48 óra hosszat folytatja.

Klap. Nat. II. 156. l.

A Körmen d s Zala-Egerszeg felől érkező Nugent tábornoszernagy Nagy-Kaniszát minden ellenállás nélkül elfoglalja, Niezki és Festetics grófok csapataik Kaposvár felé huzódván el előle.

Wint. 142. l.

Jan. 11. Csütörtök.

Verebélyről Barsmegyében Görgei tábornok előhad (Aulich ezredes) Simunich előőrseit elkergeti, Ipoly-

s á g h o n azonban utóhadát (G u y o n ezredes) C s o r i e h tábor-
nok megtámadván a városból kiszorítja. Guyon Szántó felé
huzódik el, hol az Ipoly-Sághról ki sem mozdult ellenséget más-
nap hadállásban tétlenül várja.

G ö r g I. 157. 158. l. W i n t. 149. l. K ö z l. 3. sz. Csorich
Ipoly-Sághon egész jan. 10-ig pihent, midőn Windisch-Grätz újra köte-
lességévé teszi, hogy nyomonljuk már gyorsabban előre

Jan. 12. Péntek.

W i n d i s c h - G r ä t z es. fővezér kiáltványa „a magyar lá-
zadó-vezérek parancsnoksága alatt álló es. k. csapatokhoz.“
Meg levén a fővezér győződve arról, hogy az okt. 3. 16. és nov.
12. kiáltványok tartalma „a lázadó-párt ravaszsága“ folytán
közhirre nem tétettek, s e miatt a es. k. csapatok talán nem is
tudták magokat tájékozni a tényállás és kötelességük felől,
ehhez képest ezuttal félhívja azokat, hogy a forradalmi pártot
azonnal hagyják oda, s a legközelebbi es. k. kat. parancsnok-
ságnál jelentsék magokat, előre is azon biztosítást adván, hogy
a legénység őrmestertől lefelé k ö z b o e s á n a t o t kap, a felsőbb
tisztek pedig a Főlség kegyelmét. ha magukat az e végre fel-
állított igazoló bizottság előtt jelentik, szintén remélhetik.

A kiáltv. S a m m l. 41. l. Azon állítás, melyet a fővezér „a lázadó-
párt ravaszságáról“ írt, helytelen volt, miután az általa említett
okmányokat a magyar kormány teljességgel nem titkoita el. minek vi-
lágra szóló bizonyossága, hogy azokat az egykoru nemzeti hirlapok által
közzététetni megengedte.

Jan. 13. Szombat.

A k é p v i s e l ő h á z b a n jelentés tétetik a W i n d i s c h -
G r ä t z hez küldött békekövetség eljárásáról (l. jan. 3). Azután
K o s s u t h feljegeti, hogy „a föltétlen hódolat“-ra ráállani
annyit tesz, mint hogy „a nemzet írja alá saját halálának itele-
tét.“ Békealkudozásról ily alapon tehát több n e m l e h e t szö,
mert ha ajánlatunkra azt felelik : „Halj meg, ha békét akarsz“,
nem tehetünk egyebet, mint hogy védelmezzük magunkat, mert
hiszen halni lesz idő, erre még ráérünk akkor is, ha elveszítet-

tük a nemzeti lét harezát... A véletlenségek sorában megtörténhetik, hogy megmaradunk ha védjük magunkat, de ha megadjuk magunkat, úgy bizonyosan elvesztünk...“ Azonban, így fűzi tovább gondolatait Kossuth, a magyar nemzet csak öngyávasága miatt veszhet el, „ha pedig védi magát“ ugymond „akkor eszküszöm az örökkévaló Istenre, hogy akár én, akár más, ki a kormányon leend, megmenti a hazát.“ E beszéd után a képviselők esküre emelt kezekkel fogadják, hogy mindent elkövetnek a nemzet védelmi ereje kifejtésére, s hogy szétoszolni nem fognak, s ehhez képest határozatilag kinyilatkoztatják, hogy „a nemzet országos lételét, függetlenségét, alkotmányát és nemzetiségét utolsó emberig, utolsó csepp vérig tovább is védelmezni fogják, ... bármely helyen az utolsó perzig együtt maradandnak,“ s a megfutamlókat, főkép a tiszteteket, mint honárulókat halállal fogják büntetni, egyszersmint elrendelik, hogy a háboru alatt a nép lehetőleg kimélve, természetménye s fuvara pontosan kifizetve legyen.

Közl. 1. sz. A beszédek s a határozat még Honv. 23. 26. sz. Szil.-nál F. Tört. 279—294. l. Klap.-nál Nat. I. 210—213. l. Rüstownál (I. 194. l.) a nap hibás. Már e határozat hozatalánál észre lehetett venni, hogy némelyek a házban ellenzékét képeztek Kossuth fentebbi nyilatkozatával, s azt óhajtották kimondatni, hogy a nemzet ugyan megtámadtatva lévén, védi magát, de legfőbb óhajtaása kibékülni. E pártnak, mely Batthyány Lajosban fejét veszté el, legkitünőbb tagjai és szónokai voltak, Nyáry, Kazimezy, Kovács Lajos. és Hunfalvy. Legnagyobb baja volt a b á t o r s á g h i á n y, melynélfogva a határozott föllépéstől félt, s ezzel az elvtársak esatlakozásának útját is megnehezítette. (V. ö. febr. 10.)

Görgei tábornok főhadiszállása Selmeez-Bányán. Itt kapja Kossuth levelét, melyben szemrehányás van a váczki kiáltványokért (I. jan. 4.), s egyszersmint Mészáros hadigymiszter abbeli rendetét, hogy a tábornok Schlick háta mögé kertülni s rajta Klapkával egysülten erőt venni törekedjék.

Görg. I. 181. l. Klap. Nat. I. Görgei, ki egy héttel előbb azt proklamálta, hogy ezután nem a honvédelmi bizottmánynak, nem is a bécsi cs. minisztériumnak, hanem Mészárosnak akar engedelmeskedni, Mészáros ezen rendetét is félre tette, világosan elárulván ezzel, hogy ő tulajdonképen senkinek sem akart szót fogadni. Indoka az engedet-

lenségre az volt, hogy „azon kárt, mely a hazára ezen engedetlenségéből származhatnék, igen kevésre becsülte ahhoz mérve, a mely a feldunai hadsereg előre látható elpusztulását vonná maga után“, s ezért azon oknálfogva, melyet fentebb (jan. 6. jegyz.) láttunk, lépéseket tesz, hogy hadserégét az egész téli évszakra elszállásolja a bányavárosokban. Jan. 15-én hadai állása már ez volt: *Aulich* Körmöczön, *Knety* Besztercze-Bányán, *Piller* Zólyomban, *Guyon* Selmecz-Bányán és *Wind-schachten*. Esetleg azonban az ellenség és az éhség aggodalmi Görgeit kényszerítették a bányavárosok elhagyására, s ő hadvezéri bravourral mutatta meg, hogy ez elvonulást serege elpusztulása nélkül is végre tudta hajtani, s hogy ennél fogva az iménti engedetlenség alapjául fektetett indok hamis volt.

Querlonde alezredes a komáromi őrség egy részével *Nyárasdnál* a csallókői zárlat (*Neustädter* tábornok) csapatai (8 század gyalog, 1 lovasszázad, és 6 ágyu) ellen harcol, s azokat *Szerdahelyen* át Pozsony felé kergeti. Veszteségünk 5 halott s 2 sebesült, az osztrákoké 18 halott (ezek közt *Geramb* alezredes), és 11 sebesült.

Wint. 153. l. *Klap. Nat.* I. 362. l. *Közl.* 14. sz. (hibás nap).
V. ö. *Szil. F. Tört.* 298. l.

Ottinger vezérőrnagy (12 lovasszázad és 12 ágyu) *Buda-Pestről* jan. 9-én kiindulván, *Szolnokot* ellenállás nélkül megszállja, s a magyar kormány által ott hagyott tetemes mennyiségű készleteket (ezek közt 3 mázsa lőpor, 25 mázsa salétrom, 350 mázsa réz, 40 ezer mázsa só, 89,296 mérő gabna, 560 mérő kukoricza, 100 kard és 5 ezer kasza-lándzsa) zsákmányul ejti.

Wint. 139. l.

Jan. 14. Vasárnap.

A *Jár* a falut *Tordamegyében* *Balinte* praefect oláh táborra (mintegy 6 ezer ember) megrohanván kirabolja, felgyujtja, s lakosai nagy részét leöldösi.

Honv. 25. sz. (a nap jan. 14. és 15. közt ingadozik). *Köv. E. T.* 189. l. Jan. 15. este *Tordáról* egy mentő csapat (65 honvéd és egy zászlóalj nemzetőr) érkezik a füstölgő falu romjai közé, s az oláhok házeit „ideiglenesen lakhatatlanná tévén“ hozzá fogott a legnagyobb

kinzások közt kivégzett magyarok holttesteinek, melyek az utczákon és a házak közt meztlenül heverték, összehordásához. „Az unitáriusok temploma romjai előtt volt“ ugymond egy szentanu, „kezén lábán megnyuzva, szemei kiégetve, az unitárius pap, mellette a fia, a református pap, s még egy negyedik holttest, mind meztelen.“ Az elkéseredett magyarok ekkor a némi küzdelem után elfogott oláhok közül bosszúból „mintegy 53-at“ kivégeznek. De alig voltak ezzel készen, midőn, az oláhok a hegyeken nagy számmal tünedezvén fel, elhagyni kényszerültek a falut. A szorongatott havasi magyar lakosoknak pár nap múlva **Szentpáli** parancsnok indul segítségükre, ki jan. 20-án Járábau is megjelenik, „s az utczán elszórt, ebek és sertések eledelül kitett holttesteket“ összehordatja és eltemeteti.

Jan. 15. Hétfő.

Aulich ezredes **Turcsék**nél Turóczmegyében a **Mosóc**zról előnyomult **Götz** tábornokot s a kíséretében lévő töt fölkelő csapatot visszaveri. Másnap

Jan. 16. Kedd.

Aulich és ellenfelei közt megújul a harc, melyben **Götz** véres küzdelem után visszaveretik. Veszteségünk a két napon 54 halott s 60 sebesült, osztrákoké 40 ember holtakban és sebesültekben.

Wint. 191. l. (**Götz** maradt győztes). **Görg.** I. 165. l. (**Aulich** maradt előnyben, nap nélkül). **Klap.** Nat. I. 158. l. (**Aulich** jan. 17-én visszaveri **Götz**öt). **Közl.** 10. sz. (jan. 18-án **Körmöcz**nél, jan. 19-én **Stubnya** és **Háj** mellett **Görgei Frisheisent** és **Hurbant** visszaveri). Mi a napra nézve **Windisch-Grätz** művének adatát fogadtuk el, mely az eseményeket hiv. adatok után teljes összefüggésben tárgyalja, s világosan előadja, hogy miután **Götz** a **Sossay** megigért közreműködésére **Privigyén**él számított, ez pedig azelámitott **Simuniel** által **Nyitrára** visszarendeltetett, — **Götz** jan. 17—21. **Mosóc**zon pihent, nem mervén egy maga újabb támadást tenni **Körmöcz** felé, honnan **Görgei** 63 ezer forintot aranyban s ezüstben vitetett magához.

A magyar hivatalos lap e napi jelentése szerint **Klapka** **György** tábornok ezredes „a meghűtés és hófény által okozott szemgyöngülés miatt“ visszalépett a **Schlick** elleni vezérletet átvette.

Közl. 8. sz. V. ö. **Klap.** Nat. I. 186. l. Mem. 16. l. (a kine-

vezés napja nélkül). Klapkúnak mingyárt a kassai vereség (l. jan. 4.) hírére kellett kineveztetnie, mert jan. 11-én már Miskolczon látjuk, hol a szétszórt sereg romjait rendezí s új csapatokkal erősíti.

A bánsági sereg Damjanics vezérlete alatt a kormány rendeletéből megkezdi felvonulását Nagy-Becskerekről Modos és Zsomboly irányában Aradra, követtetve a hozzá csatlakozott mintegy 40—50 ezernyi bánsági lakostól, kik a szerbek bosszujától félve elhagyták rendes lakásukat, s az iszonyu hidegben jobbára gyalog ezer inséggel küzdve hollyongtak oltalmazóik után.

Klap. Nat. II. 82. 83. l. Függ. II. 112—114. l. E felvonulás alatt halt meg Maderspach, Fehértemplom hős védője. A szerbek, kiknek vezérok a Bánságban Thodorović volt, a magyar csapatok elhuzódása után szabad tért nyertek, s egymásután szállották meg az elhagyott helyeket, miközben a magyar és német lakosokon korlátlanul töltötték bosszujokat. E vad rakonezátlanságokra (v. ö. jan. 20.) gondolva, valóban nem csuda, ha a művelt érzelmű osztrák tiszték idegenkedtek a szerbek szövetségétől, kiknek dulásaitól csak úgy maradhattak menten némely községek, hogy Temesvárról cs. őrséggel láttattak el. Ez történt Fehértemplommal is. — Febr. 28-án Knićaniin visszament Szerbiába, látván, hogy fegyverei forgatására többé nem nyilik alkalom. (Serb. 253. l.)

Jan. 17. Szerda.

Gálfalvai csata. Bem tábornok (5³/₆ zászlóalj, 5 lovasszázad és 30 ágyu) a Kis-Küküllő partján először találkozik Puchner altábornagygyal, s ennek Kalliany tábornok alatt álló hadtestével (8 zászlóalj, 10 lovasszázad s 30 ágyu) összetűz. A támadást a magyar középpel Mikess ezredes kezdi meg Gálfalva ellen, melyet a rettenthetetlen székelyek az ellenséges ágyuk elhallgattatása után elfoglalnak. A császáriak azonban Székfalva előtt új állodást vesznek, s hatalmas gyalogságukkal ismételt ízben rohanják meg a székelyeket s a Kemény-zászlóaljat, de mindannyiszor visszaveretnek. Végre Bethlen Gergely a magyar jobbszárnyyal Pócsfalváról Dieső-Szent Márton ellen nyomul előre, mire az osztrákok bekerítettéstől tartva hátrálni kezdenek, hátrálásuk azonban, midőn utolsó lovas támadásuk is visszaverve lön, Medgyes

irányában féktelen szaladásba fajul át. Veszteségünk mintegy 80 ember, osztrákoké 150 ember holtakban és sebesültekben, s 200 fogoly. Kitérnek Messena és Lázár Albert őrnagyok. Bemásnap Medgyest ellenállás nélkül elfoglalja, s itt élelmi szerekben kívül 2 ágyut és 800 fegyvert zsákmányul ejt.

Czetz B. 150. s köv. l. Klap.-nál II. 235—241. l. Köv. E. T. 161. l. Közl. 8. sz. Puchner e harezvesztés után jan. 19-ről a szászokhoz és oláhokhoz lelkesítő szózatot intézett, hogy ne csüggedjenek, az osztrák csapatok „erősek, hősiések, és naponként szaporodnak, s... ma vagy holnap számban fölülmulják az ellenséget“, de segílyt is kért tőlük, hogy siessenek „a barátságos Nagy-Szeben megvédésére... Jöjjon mindenki, ki a fegyvert elbirja!“ (A kiáltv. Köv.-nál. O. 146. D).

Jan. 19. Péntek.

Salis őrnagy Csorich tábornok előhadával, Guyon ezredes előesapatát Windsehacht-mellett Selmech-Bányánál megszalasztja, de majd Guyon osztályának tulnyomó ereje által Steinbachig visszaveretik, miközben 1 halottat és 4 sebesültet veszit.

Wint. 164. l.

A szerbek Verseezet elfoglalják, honnan a 3. honvéd zászlóalj a roppant tulnyomóságu ellenséges táboron keresztül vágja magát.

Serb. 254. l. harezról nem emlékezik). Vah. III. 134. l. (a 3. z. a. harezát festi). — Klapka (Nat. II. 83. l.) ellenben azt he-széli el, hogy a 28. z. a. Fehértplomról felvonulása közben Verseeznél elkésyvén, körülfogott egy sereg rácz által, s kénytelen volt szuronynyal csinálni utat magának.

Jan. 20. Szombat.

A honvédelmi bizottmány kiáltványa a nemzethez. „A magyar nem lázadt fel sem a királyi hatalom, sem a törvény ellen, sőt inkább a szentesített törvényekért viv védelmi harezot.“ Mindazok, kik alkotmányos esküjüket teljesíteni vo-

nakodnak, avvagy hivatalt vállalnak el az ellenség kezéből, — honárulóknak nyilváníttatnak, s mint ilyenek fognak büntettetni.

Közl. 7. sz. Honv. 29. sz.

A magyar r. kath. püspöki kar pásztori levélben inti a papságot és a hiveket, hogy a „törvényes király“ Ferencz-József Ófölségének hódoljanak meg, s Windisch-Grätz fővezérnek engedelmeskedjenek steff.

Közl. 7. sz. Ezen okmányt Horváth Mihály ismertette a Közöny hasábjain, s azt, miután a püspökök okt. 25. körlevelével összeegyeztethetőnek nem találta, koholtak véleményezé, hihetőleg, hogy tekintélyét és hatását megdöntse a pásztori oklevélnek, mely egyébként a r. kath. püspökök ekkori érületében tökéletes alapját találta. A főpapok fölhívásának átalában nem lett meg várt hatása az alpapságra, mindazáltal akadtak több lelkészek, kik Windisch-Grätz rendeleteit a szöszékből felolvasták a nép előtt, s ezt meghódolásra intették. E tekintetben a vácsi káptalan helynöke különös buzgalmat fejtett ki, kötelezvéni az egyházmegye papságát elszakadni a nemzeti párttól. A magyar kormány ekkor, hogy a r. kath. lelkészekre elrémitőleg hasson, közülök többeket elfogatott, kettőt pedig (u. m. a szécsői és kőkai plebánusokat) föbe lövetett. (Közl. 140. sz. Szeg. Hírl. 19. sz.) Jun. 21-én a szabadelvű plebánusok B o b o r y K. meghívására C z e g l é d e n összegyűltek, s emancipálták magokat a káptalan alól. (A főpapok magokviselétéről l. 1848. okt. 25.)

D e m b i n s k i Henrik, „a szabadság harczairól ismert lengyel tábornok“, ki a magyar kormánynak szolgálatát felajánlá, D e b r e c z e n b e megérkezik.

Közl. 7. sz. Honv. 24. sz. Dembinskit Párisban Teleky szólította fel s nyerte meg honunk ügyének (bővebben Klap. Nat. I. 215. 216. l.), ki azon kikötéssel ajánlotta fel kardját, hogy fővezérnek ne tegyék, miután a magyar születésű vezérek az ő idegen eredete miatt irányában féltékenységre fognának indulni. Mindazáltal Kossuth mingyárt megérkezésekor fővezérnek nevezte ki a lengyelt, mi azonban egyideig titok maradt. (V. ö. jan. 29.)

V é c s e y tábornok a paranesnoksága alá jutott bácskai hadsereget ó-és kis-kéri, becskereki s verbázi táborhelyeiről kimozdítván, a kormány rendelete szerint Szeged felé utnak indítja, hová jan. 25-én érkezik meg.

Közl. 14. 17. 22. sz. — É d e r után (1. szept. 21.) november

közepén B a k o n y i, s ez után decemberben E s z t e r h á z y Sándor állottak a bácsi sereg élére, melynek igen nagy baja volt, hogy vezéreit és a tisztek nagy részét, hazafiatlan érzelem s oly ingatagság jellemzé, melyet okt. 3-ka s Windisch-Grätz fellépése után, midőn már mindenki tisztán tájékozhatta magát a pártok természetfelel, árulásnál egyébként nem mondhatunk. A honvédelmi bizottmány, hogy a habozásoknak végett vessen, s a bizonytalan jellemű tiszteket a hadseregből eltávolítsa, N á d o s y t küldi le a táborba, s azon rendeletét téteti közzé, hogy mindazon tisztek, kik a magyar kormány politikai irányát nem helyeslik, eltávolozhatnak a seregből. Ennek következménye lett hogy, leginkább E s z t e r h á z y biztatására, mintegy 160 tiszt mondja fel a szolgálatot. A 3. húszerredben a tisztek $\frac{1}{3}$ -da kilép, hasonló tön az összes táborok. melynek még irodája is feloszlik, a tüzéség pedig tömegesen jelenti, hogy sem a ráczokra sem az osztrákokra nem fognak többé lőni. Ily állapotban találja a sereget a kormány azon parancsa, hogy a K ö z é p T i s z á h o z vonuljon fel. A vezér ellenszögezi magát a felvonulásnak azon ürügy alatt, hogy őt és seregét a Főlség csupán a b á c s i táborba küldé, s ha Bácsot elhagyandná, a tövényes tért is el kellene hagyania. stb. E válságos helyzetben V é c s e y lépett föl. Helyes elszántsággal, ónhatalmulag kezéhez ragadja a vezéri botot, a lemondókat és ingadozókat eltávolítja a seregtől, s az indulást jan. 18-án elrendeli. Eszterházy és Nádosy titkon elhagyják a táborot. A sereg megkezdvén útját, a ráczok, mint a Bánságban, (1. jan. 16.) egymásután támadták és foglalták el a magyar községeket. Verbászt. (1. jan. 25.) Hegyest és Fekete hegyet (1. e. jan. 23.) kirabolták. fölégették, s magyar lakosait leöldösték. E rémesemények hírére a lakosság nagy része (főleg aggok, nők és gyermekek) becsesb vagyonukat kezűkhöz véve, elhagyják lakhelyöket s ezernyi kocsin utra kelnek Szeged felé, menet közben zaklattatva egyes szerb csapatok által. A harezképes férfiak nagy része pedig, proletárokkal és kalandorokkal szövetekezve, helységenként mozgó csapatokat alakít, egymásután rohanja meg a szerb falukat, hogy az elfogottakat kiszabadítsa, a meggyilkoltakért pedig bosszút álljon. Átalában a kegyetlenkedésben egyik fél sem maradt adósa a másiknak. Így péld. M o h o l y b a n „mezitelenre vetköztették őket“ (a fogoly szerbeket) „s négy kézlábra állítva hasuk alatt szalmával tüzelnek, átfurt fülciknél fogva akasztják őket“ stb. (K ö z l. Honv. 35. sz). „A vagyontalan a d a i magyarok az ottani ráczokat kirablák, a ragadmányynyal ellillantak; erre az ottani ráczok egyesülvén a m o h o l y i a k k a l kirablák az a d a i magyarokat; másnap ismét az adai magyarok sok z e n t a i magyarral kezét fogva a ráczokat kipusztíták s odább mentek, s ekkép Adát a ráczoknak hagyák.“ (Közl. Honv. 39. sz). Bácsmegyében a közigazgatás általában megszűnt, a megye bizottsága mintha nem is léteznék, e garázdaságok ellenében semmi erélyes védelmi lépéseket sem tön, sőt a szabad csapatok főparancsnokává is a hadseregtől megvált Eszterházy

Sándort kérvén fel (ki új állásán színtén semmit sem tőn), szabad tét nyitott az iszonyatosságok előtt. Jan. 26-ika óta koronkint fegyveres nemzetőrök indultak ki Szegedről Bácsba véreik segítségére, de sokkal kisebb erővel, hogysen az ellenség uralmának és kegyetlenkedéseinek végét szakíthatták volna. Ez utóbbiak Z e n t á n majdnem hallatlan jeleneteket idéztek elő, hol a hóhéri iszonyatosságok netovábbjukat érték. Klapka szerint, nők nyilvános veretése, gyermekek herélése, a feszületek akasztófa gyanánt használása voltak itt napirenden. A minden nap kivégezettek fejzeit esténként számon vette a rácz parancsnok, s e nyomorultak száma, kik elvérzettek, hat hét alatt 2 e z e r r e emelkedett! Egyedül S z a b a d k a állott sértetlenül, hol a polgárok, bár a városbeli alnép a vagyonosabb osztály ellen forrongani kezdett (T i s z U j s. 1849. 28. sz.), a szerbek támadását ismételt izben visszaverék.

Jan. 21. Vasárnap.

N a g y s z e b e n i e l s ő e s a t a. B e m t á b o r n o k (6,585 ember s 30 ágyu) N a g y - S z e b e n e l f o g l a l á s a v é g e t t t á m a d , b a l s z á r n y á v a l (K i s S á n d o r ő r n a g y) é s a k ö z é p p e l (M i k e s é s B e t l e n G .) r e g g e l i 7 . ó r a k o r a f ő t u n N a g y - C s ű r f e l ő l m o z d u l v á n P u e h n e r a l t á b o r n a g y (11 ezer ember s 54 ágyu) ellen, kinek gyalogsága az elővárosi sáncokban, lovassága pedig a h a m m e r s d o r f i s i k o n v a l a e l h e l y e z v e . A z á g y u z á s n é g y ó r a h o s z s z a t t a r t s z a k a d a t l a n u l , m i k ö z b e n a s z é k e l y e k , s a b é e s i l é g i ő h á r o m s i k e r e t l e n r o h a m o t i n t é z n e k a s á n c z o k e l l e n , a M á t y á s - é s V i l m o s - h u s z á r o k p e d i g k é t i z b e n v e r i k v i s s z a a z e l l e n s é g e s l o v a s s á g o t . D . e . 11 . ó r a k o r B e m m á r 240 halottat számlál, 6 ágyuja leszerelve s lőszerkészlete elfogyva, — miért is a nagy-esüri hegyoldal felé elrendeli a hátrálást. Ekkor érkezik V i z a k n a f e l ő l a j o b b s z á r n y n y a l a z e l k é s e t t C z e t z a l e z r e d e s , s a z e l l e n s é g ü l d ö z é s é n e k v é g e s z a k a d . C z e t z s i k r a s z á l l v á n P u e h n e r b a l s z á r n y á t é s k ö z é p h a d á t a s á n c z o k k ö z é s z o r i t j a . B e m e k k o r a m a g y a r k ö z é p e t i s r o h a m r a k ü l d i , d e e z o l y e r ő v e l v e r e t i k v i s s z a , h o g y a k ö z é p a b a l s z á r n y n y a l e g y i d e ü l e g f u t á s n a k e r e d , a m i k o r (d. n. 1. óra) aztán Czetz is hátrálni kezd. Bem a folytonos üldözés közben menekülő sereg utját ágyuival maga fődözi, s üldözőit S z e l i n d e k r ő l v i s s z a r i a s z t j a . A v i t é z M i k e s K e l e m e n e z r e d e s m i n g y á r t a h a r e z k e z d e t é n b a j n o k i

halált hal. Veszteségünk 257 ember csupán holtakban s 5 ágyu, osztrákoké 94 halott s 121 sebesült.

Czetz B. 157—163. l. Klap. Nat. II. 241—251 l. Köv. E. T. 163. 164. l. Honv. 47. sz. Bem Szelindeken oly szándékkal állapodik meg, hogy ott bevárja, míg a székekelytől segítséget nyer.

Csorich altábornagy Wyss dandárával (4 zászlóalj, 6 lövasszázad és 24 ágyu) Guyon ezredes 3 ezer főnyi hadát d. u. 3. órakor Steinbach felől Windsehachtnál a Wartha-hegyen megtámadja, melyet Siegelberg felől Pott ezredes is nemsokára megrohan. Guyon, miután észrevette, hogy seregét Simunich csapatai hátban is fenyegetik, Windsehachtbavonul, melyet másfél órai kemény uteczaharez után, bekerítettéstől tartva szintén felad. s éjjél felé Selmeezre huzódik el. Másnap

Jan. 22. Hétfő.

Selmeeznél ujul meg a harez, hol t. i. Guyon ezredest Csorich (Wyss-dandár) a város felől szemben, Collery ezredes pedig A. Hámor felől oldalt támadják meg. Görgei tábornok ekkor a Pusztelnik csapata egy részével siet tulszárnnyalt alvezére támogatására. Guyon azonban ezalatt már Bucsára hátrál, a magyar vezér lesbe jutott rohamcsapata pedig az időközben erősbitéseket nyert Collery vadászai előtt Zsarnóez és Hodries közt gyáván megfutamodik. A tüzerek követik a szégyenteljes példát. Végre Görgei ágyui mellett egyes-egyedül maradván, maga is szaladásnak ered. Collery azonban Csorich előnyomulásáról mit sem tudva, Rudnóra visszahuzódik. Veszteségünk 60 halott s 120 sebesült, sok fogoly és Selmeezen számos fegyver; az osztrákoké 5 halott s 16 sebesült. Pusztelnik alezredes sebesülten elfogatik, s fogságában később meghal.

Görg. I. 169. s köv. l. Wint. 184—187. l. Klap. Nat. I. 154. 156. l. Görgei rendkívül zord időben, hóban és jégben, mint láttuk (jan. 6.) oly szándékkal vezette seregét a bányavárosba, hogy ott megpihenjen, s elesigázott és ruhátlan honvédei számára a magával hordozott posztó-készletből ruhákat varrasson. Azonban alig érkeznek

szálláshelyökre esapatui, midőn az idő megenged, s az előbb oly terhes ut, az ellenségre nézve egyszerre könnyen járhatóvá válik. (v. ö. jan. 14.) Aulich ugyan Körmöcznél (1. jan. 16.) az északról mozdulni kezdő ellenséget derekasan visszazűzte, de nemsokára jelentést vesz Görgei, hogy délről B á t h és S z e n t B e n e d e k felől is erős ellenséges esapatok közelítnek. Z s a r n ó c z o t ekkor, melyet valamelyik alárendeltje hibásan oda hagyott, hogy Selmecz fődőzve legyen, haladék nélkül megkellett szállania. E ezélből némi időt rabló félreértések után jan. 20 és 21. közti éjen Görgei személyesen indul Zólyomról Körmöczre, hogy onnan egy esapatot (1 zászlóalj, 1 lovasszázad és 6 ágyu) Zsarnóczra vezessen, melyet jan. 21. este száll meg, még pedig harez nélkül, miután Collery oman az nap reggel már kivonult, oly ezélből, hogy Hodrieson keresztül Selmeczre törjön. Görgei ekkor (jan. 21. és 22. közti éjen) értesíti Guyont, ki Selmeczről északra helyezkedett el, hogy támadja meg Colletert, ő majd hátulról ugyanazt teszi. Guyon azonban igen gyöngének érezvén magát, mint fentebb előadva van, a harez elől egészen Buesára hátrál, minek következtében Aulich hadosztályának a többi esapatokkal való egyesülése a Garam völgyön lehetetlenné vált. V. ö. jan. 24. — A fentebbi harezban lötték keresztül Görgei esákóját, midőn mondá: „Miért nem lebb egy hüvelykkel?“

A szent-tamási szerbek Feketehegyet Bácsme gyében megrohanják, de a magyar lakosság visszaveri az ellenséget. Másnap a falu felgyujtatván az ellenállás megtöretik, s lakosai, ezek közt a ref. lelkész, leöldöstetnek.

Közl. 21. sz. Honv. 39. sz. V. ö. jan. 20. jegyz.

Szolnoki első ütközet. Perczel Mór tábornok (15,310 ember s 34 ágyu) a Hertelendy osztályával a Tiszahídat bajnalban elfoglaltatja, s Ottinger vezérőrnagy ellen Szolnokon ágyuztatni kezd, mire ez a városból kivonulván attól csekély távolban helyezkedik el. De, miután a Tisza-Bönél átkelt Kazinczy ezredes is megtámadja a magyar tartalékkal, itt sincs maradása, s annálfogva nemsokára Abony felé intézi hátrálását. Perczel a nagy köd miatt nem üldöztet.

Közl. 10. sz. Wint. 172. sz. Klap. Nat. I. 219. I. Vah. II. 57. I. 51. I.

Tarczali ütközet. Schlick es. tábornok főhadoszlopa-Klapka ezredes (8 zászlóalj, 7 lovasszázad és 30 ágyu) hadközépét (Bulharin) Má d felől megtámadja, minek következ-

tében főleg a Tarczaltól északra eső magaslat birtokáért, melyet Thworznicki foglalt el, heves viadal fejlődik ki. Két szuronytámadást vernek már vissza a honvédek, midőn harmadszor a Sun t e n a u-vértések rohannak rájuk, s a magaslatot elfoglalják. Ezalatt Schliek a Fiedler dandárával a tokaji hegymagaslatok ellen is támadtat, de ismételt izben siker nélkül. Végre a császáriak 3 órai küzdes után elhagyják a harezttért, s visszahúzódnak Mádra. Kevesebb szerenesével harezolt Kisfalud és Olasz-Liszka közt a magyar jobbszárnyon, Schulz őrnagy kit Her z m a n o w s k y es. őrnagy hátrálásra kényszerít. Azonban másnap

Jan. 23. Kedd.

Schulz őrnagy Herzmanowskyt Kisfaludon megrohanja, s Klapkától támogatva Bodrog-Keresztúrnál az ellenséget 8 óra hosszat tartó erős ágyuzás után állodása elhagyására kényszeríti. Schliek ismét Mádra vonul vissza. A két napi harez összes vesztesége részünkön mintegy 100 ember, az osztrákoknál 27 halott, 68 sebesült és 53 hiányzó. Mindkét napon nagy köd.

Klap. Nat. I. 194—197. l. Wint. 209—213. l. Közl. 9—12. sz. (Szemeré hivatalos jelentését a harez színhelyéről még Jan. 23. esteli 7. óraker megírván, azt miután győzelmünket lefesté, ezen mondatlall végzi: „Örvend az ember szíve, midőn szemlél hadsereget, mely kötelességét teljesíti.“ E jel. megvan a H o n v. is. 28. sz). Szil. F. Tört. 316. l. és F. Férf. 16. l. (itt az mondatik, hogy Tokaj körül G ö r g e i adott Schlieknek „kemény vereséget“ . . . 25 mérföldnyi távolból). — A tarczali ütközetben azon, kéztusában nem ritka, eset fordult elő, hogy a küzdő felek egyike önmegadást jelzett, s aztán a hiszékeny ellenfelet gyilkos tüzzel fogadá. Klapka s a mi hivatalos jelentéseink szerint a császáriak viselték magokat álnokul, Windisch-Grätz munkája szerint a honvédek.

Jan. 24. Szerda.

Gál Miklós zárlatparancsnok Aradvárat reggeli 6. órától késő estig löveti, siker nélkül. A lövetés f. b. 28-ig naponként megújul.

H o n v. 28. sz. V a h. III. 28. l.

Görgei tábornok Aulich ezredessel, annak a seregzömtől elszakadt hadosztályát járatlan sziklaúton s egy beomlott alaguton keresztül, (melyet a honvédek járhatóvá tesznek), jan. 23. és 24. közti éjen Körmőczről egyenesen Besztercze-Bányára vezeteti, hol mainap egész seregét összpontosítja.

Görg. I. 179. s köv. l. Klap. Nat. 159. l. v. ö. Szil. F. Tört. 215. l. F. Férf. 16. l. Görgei érdekesen írja le az Aulich és a Zólyomon fekvő Guyon osztályát fenyegető veszélyt, melyet legvégső fokra emelt az, hogy az idő ismét meglágyulván a kiáradt Garam az utakat elborítja, s a Buesán és Zólyomban lévő csapatokat egymástól s Besztercze-Bányától tökéletesen elszigetelé. Hogy mint gázolták át Guyon felpálinkázott esapatai az áradatot, s mint hatott buzdítólag e példa a zólyomi osztályra is, Görgei igen humorisztikus modorban festi le. A nagy rémület azonban felesleges volt, miután Csorich altábornagy jónak látta jan. 22-én győzelme babérjain megpihenni, s 23. és 24.-én is vesztég maradni Selmecezen, tudósítván az utóbbik napról Windisch-Grätzet, hogy a nagy hóesés miatt ő nem tudja tovább vontatni ágyuit, különben is a sietésre már nincsen ok. mert Görgei a bányavárosokban akar időzni, s nem fog a Schlick háta mögé kerülni. Szerencséjére a cs. fővezér maga sem kívánta előnyomulását. Ugyanis miután Simunich hoz küldött egyik parancsa utközben fenakadt, ebből (Buda-Pesten!) azt a következtetést voná, hogy Görgei 4—5 menettel jár előtte Simunichnak, s annál fogva többé utól nem érhető. Megírja tehát (jan. 19.) ennek, hogy térjen Nyitra-ra, Csorichnak pedig (jan. 22. és 23.) hogy forduljon vissza Pestre, melyet Perezel előnyomulása miatt nagy veszély fenyeget. Csorich a pesti rendeleket vévén (jan. 24. este), másnap visszafordul, s Görgei üldözését Jablonowsky dandárára (4 zászlóalj, 2 lovasszászad s 12 ágyú) bizván, maga főcrejével jan. 29-re Pestre érkezik; ily módon visszafelé a „nagy hóban“ 5 nap alatt megteszi azt az utat, melyet midőn Görgeit sima úton üldöznie kellett, 15 nap alatt (jan. 7—22.) tett meg! (V. ö. Wint. 166. 167. 174. 193. l.) Jablonowsky jan. 28-ig Selmeceztől meg sem mozdult. (Wint. 209. l.) Windisch-Grätz ekkép jan. 22. óta egészen elvesztette szem elől ellenfelét, s ily módon a hadviselés legelső igényeinek sem tett eleget. Görgei haderejéről s hollétéről egyideig a legképtelenebb és zavarosabb fogalmai voltak, többek közt azt sem hitte, hogy neki még 10—12 ezer embere volna (Wint. 217. l.) Gőtztől pedig a herezeg egészen megfeledkezett. s ez egész febr. 4-ig egy állóhelyében várta Körmőczön Simunichot. — Jablonowsky végre jan. 31-én Zólyomot bátorkodik megszállani. Febr. 4-én azonban a késlekedő tábornokoknak megparancsoltatik, hogy párhuzam-

ban a Görgei által követett uttal, Breznó-Bányán át menjenek Görgei elibe Kassára. Schlickkel egyesülendők. E helyett azonban alkalmatlan hegyi utakon Polomkán s Vernárdon keresztül febr. 10-re megjelennek Görgei háta mögött Lőcsén (Wint, 246. l.). V. ö. jan. 26. jegyz.

Bem tábornok Szeliindeken az öt d. u. 3—4. órákor három felől megtámadó osztrákokat kemény küzdelem után estére visszaveri, s előbbi állodásukba nyomja. E harezban maga Bem Nagy-Csűr felé, Czetz Balázsfalva felé, Zsurmay pedig Vizakna felé vezényelt.

Honv. 48. sz. Köv. E. T. 165. l.

Puchner n.-szebeni hadparanesnok Lüders orosz tábornagnak kereken megírja, hogy a kilátásban lévő segélyhad küldésével ne késedelmezzék, mert már égető szükség van rá. V. ö. decz. 31. jan. 27. febr. 2.

Köv. E. T. 169. l.

Jan. 25. Csütörtök.

A kulai nemzetőrök Verbászról elverik a szerbeket, másnap az ellenség kerekedik felül, s Verbászon kegyetlenkedik.

Közl. 21. sz. V. ö. jan. 20. jegyz.

Perczel Mór tábornok az új segédsapatokat nyert Ottinger vezérőrnagyot (3 zászlóalj, 12 lovasszázad és 24 ágyu) Czegléd és Abony közt megtámadja, s 2 órai erős ágyuzás után állodásából kiverve Irsáig kergeti. E harezban mint tanácsadó Dembinski is jelen. Az osztrákok vesztesége 6 halott, 15 sebesült s 22 hiányzó.

Közl. 14. sz. Wint. 176. l. Perczel jan. 22. és 25. győzelmei a budapesti főhadiszálláson, hol ekkor nem több együtt 12 zászlóaljnál, igen nagy rémületet okoztak, annyival inkább, mert azt vélték, hogy Perczelnek 20 ezer embere és 40 ágyuja van. Windisch-Grätz jan. 23-án tábornoki főnökét indítá Czeglédre 3 zászlóalj és 18 ágyu kíséretében Ottinger segítségére, Csorichhoz pedig, mint láttuk, paranesot küldött, hogy („siettetett menetekben föltétlenül“) Pestre for-

duljon vissza, s hagyjon fel Görgei üldözésével. Ezenkívül Schulzignak utasításban adja, hogy Poroszlónál tétessen átkelési mozdulatokat, s terjeszsze el azt a hírt, hogy ott egy nagy sereg a szolnokiak hátrálási vonalát fenyegeti, egyszersmint pedig igyekezzék „oly gyorsan a mint csak lehet“ Sehlikkel egyesülni. A 25-ki vereség a herceg aggodalmait a legkinosabb fokra esigázta, még azon éjjel minden rendelkezhető katonáját vasutra rakta, Pesten csak 2 zászlóaljat hagyván. Jan. 26-án maga is Albertihez sietett, s miután a pestiek „loyális érzelmeiben“ legkevésbé sem bizott, hogy t. i. általuk visszanyomatása esetére barátságosan fogadtassék, a fővároson kívül a sóházzal szemben áthidalatja a Dunát, hogy szükség esetére Budára hátrálasson, hová a Bakony vidéke megfékezésére kiküldött csapatok visszahivattak, s Nugent is segély adásra szólíttatott, Neustädternek pedig, ki Csallóközből a magyarok s a Duna áradása által kiszorítottván Szempézen tétlenkedett, meghagyatott, hogy azonnal Érsek-Ujvárra siessen, s Nyitra és Esztergom közt az összeköttetést biztosítsa. Jan. 28-án azonban Perezel a Tiszán visszahúzódik, s még a hidat is fölégettetni hagyja, midőn Windisch-Grätz aggodalmai is lecsillapodtak.

Jan. 26. Péntek.

Görgei tábornok Besztercze-Bányáról két vonalban elvezetetti hadseregét. Guyon és Piller ezredesek hadosztályait ugyanis a Garam felső völgyén Pohorellán, Vernárdon, Straezenán és Hután keresztül Iglóra rendeli, maga pedig az Aulich és Kmety osztályait, az azokhoz csatlakozott számnélküli szekerekkel együtt, melyeken egy szétszedhető fegyvergyár, különféle érecek, cukor, kávé és szövétkészletek, fegyverdarabok stb. voltak, a Sturecz hegy és a sztarehori szagatott és szoros utain s járatlan meredélyein 20° R. hidegben 16 órai szakadatlan utazás után Revuzára teszi át, hogy innen a Vág völgyről a Poprád felső völgyére, Csötörtök helyre és Lőesére érjen.

Görg. I. 182. s köv. l. Klap. Nat. I. 160. 161. l. Görgei semmit sem tudván azon mulatságos dolgokról, melyek az ellenséges főhadiszálláson előfordultak, (1. jan. 24. 26.) el volt készülve az üldözetésre, és sietett odahagyni a bányavárosokat, azon okból is, mert a kimerült vidék élelmi szereket nem szolgáltatott néki többé.

Jan. 27. Szombat.

A hovédelmi bizottmány rendeli, hogy a nép a katonaság ingyen ételmezésétől a háboru idején egészen fölmentve legyen. A szállásadó gazdának minden legény után jár a rendes hálás pénzen kívül főzésért, sóért és főzelékért naponként 3 pkr. stb.

Közl. 13. sz. Windisch-Grätz hadfiai, a mennyiben pénzük volt, az élelmiszereket szintén készpénzzel fizették, azonban a fővezér a nemzeti párton lévők vagyont katonai zsákmánynak jelölte ki. (A paranes Samml. 75. l.) Welddenek ép oly kevés pénze volt, mint elődének, s az élelmszereket nagy részben nyugtatvánnyal fizette ki. (A hird. Samml. 94. l.)

Kulán a magokra hagyott nemzetőröket a szerbek megverik, s a várost elfoglalják. V. ö. jan 25.

Közl. 21. sz.

Lüders orosz tábornok válaszul írja Puehnernek, hogy Brassó és Szeben kérésökre azért nem küldhetett segílyt, mivel a ezár megparanosolta, hogy az „a legnyomasztóbb szükségben s az osztrák hadparancsnok világos és formasierü megkeresésére adasssék.“ Puehner levelével azonban a kikötésnek elég lévén téve, a segélyesapat most már utnak indittatik. V. ö. jan. 24. febr. 2.

Lü d. levele Köv.-nál O. 148. l. v. ö. Köv. E. T. 170. l. Midőn az orosz csapatok a Porta főnöksége alatti semleges területen keresztül törtek be hazánkba, igen kézzelfogható nemzetközi sérelmet követtek el. Fuad-Effendi oláhországi török paranesnok telhát értesülvén a muszkák szándékáról, kinyilatkoztatá, hogy ez a benemavatozás elvének s az 1841. szerződvénynek, mely Oroszországot is kötelezi, megszegése, melynek a legkomolyabb következményei lehetnek, egyszersmint tudósítást küldött ez esetről Konstánezinápolyba, hol e miatt az egész diplomáeziai kar felindulásba jött, s az angol és franczia követek összhangzólag kijelentették, hogy kormányaik a beavatkozást a Porta jogai megszegésének tekintik, s mélyen fájlalják. A pétervári udvar azonban ekkor jegyzéket küldött az illető hatalmasságok megnyugtatasára, előadván, hogy az orosz csapatok csupán emberiségi szempontból mentek Brassóba és Szebenbe, melyeket az osztrákok védelmezni nem képesek, s azonnal vissza fognak huzódni, mihelyt

a magyar hadak nem fenyegetik többé a két várost, hol az orosz csapatokat barátságosan fogadták. (Az angol kormány hiv. tudósítási nyomán M a j l. II. 199. 200. l.). S a dolog emnyiben maradt. S c h w a r z e n b e r g miniszternek az egész beavatkozás nem volt inyére, mindazáltal megírta P u c h n e r nek, hogy ha már bevonulának a muszkák, ne küldje vissza. A közönség előtt pedig a bécsi minisztérium oda nyilatkozott, hogy az orosz csapatokat maga Puchner hitta be önkényüleg a „hiúséges szászok“ oltalmára, de a minisztérium rosszalta e lépést, s a mint értesült felöle, azonnal egy tisztet küldött Erdélybe az oroszokat visszautasító rendelettel, azonban a rendelet szerencsétlenségéből a „lázadók“ kezébe jutott! (Mi kár!)

Jan. 28. Vasárnap.

Görgei vezért Rózsahegyén egy es. titkos táborkövet Windisch-Grätz nevében felszólítja, hogy fegyverletétel végett vezesse át az osztrákokhoz a magyar csapatokat, e szolgálataért neki teljes boesánatot s Ausztrián kívül gondnélküli ellátást ajánlván. Görgei az ajánlat megtétele után néhány tisztjét szólítja be szobájába, kikkel közölvén a követ küldetését, ennek a váczki kiáltványok (l. jan. 4.) egy könyomatn példányát nyújtja át, azon megbizással, hogy azt adja át annak, a ki hozzá küldte.

Görg. l. 185. l. V. ö. Wint. 209. l. (hol Windisch-Grätz elismeri, hogy Jablonowskyt egy Görgeinek átadandó levéllel az alkudozásra felhatalmazta, de hozzá teszi, hogy ez át sem adatott Görgeinek, miután ez Jablonowskyt igen messzire elhagyta). — Asbóth kezébe Windisch Grätznek egy febr. 5-én kelt s a magyarok által elfogott levele jut, melyben az osztrák tábornokoknak meghagyatik, hogy Görgeivel, mint a ki meghasonlott a honvédelmi bizottmánynyal, s ennél fogva „csak eltévelyedettnek látszik“, igyekezzenek alkudozni s őt hódolatra bírni. Asbóth (Eml. I. 13—15. l.) aztán ezen iratban „Görgei árulásának első bizonyítványát“ látja és mutatja fel a közönség előtt, azon okból, mivelhogy „ily tényre az osztrák fővezér Görgei részéről történt fontos és ide irányuló lépés nélkül nem határozhatta volna el magát.“ E jegyzetek szerzőjének távolról sem ezélja az igazság és valószínűség rovására bárkit is mentgetni, s Görgei számos tévedéseit és büneit tisztára mosni, mindazáltal Asbóth következtetésének helyességét kétségbe vonja, míg az „Emlékirat“ készítő Görgeinek ama levél írására netalán alkalinat szolgáltató „fontos és ideirányuló lépését“ tényleges adatokkal be nem bizonyítja, s míg az „árulás“-ra (mely igen nagy vád!) a pusztá véletlennél, s a „volna“

náit kissé biztosabb alapot és erősebb indokot nem mutat fel. Addig, míg ez meg nem történik, az elfogulatlan vizsgálat előtt a vád meg nem állhat, mert Windisch-Grätz levele az „árulás“-ra semmi bizonyítékot sem foglal magában, sőt a „Görgei részéről történt fontos és ideirányuló lépéseket“ világosan kizárja, a memyiben határozottan mondja, hogy a cs. fővezért a levélíráásra csupán az indította, hogy Görgei, korányával meghasonlván, előtte csak eltévelyedettnek látszik. — Egyébiránt ha tett volna is Görgei lépéseket az ellenséggel való egyezkedésre, még ez nem lehet elegendő ok arra, hogy őtette árulónak kiáltassék ki. Asbóth mint katona-író bizonyosan jobban tudja nálunk, hogy a háboruban vannak olyan körülmények, midőn a tulnyomó ellenségtől szorogatott hadvezér okosabbat nem tehet, mintha alkudozni kezd, s hogy emelleva Görgeit csupán egyezkedési lépéseieért, midőn minden felől ellenség vette körül, jogosan nem lehetne „árulás“-sal sújtani. Görgei azonban, a történeti nyomozódás eddigi eredményei szerint, még ekkor egyáltalában nem tett ilyen lépéseket. — Más körülmények voltak azok, melyek Windisch-Grätzet az alkudozási kísérletekre indíthatták. A hercege, mint láttuk, már jan. 5-én oly fémhangu jelentést tett császári urának, melynek rövid értelme, hogy Magyarország meg van hódítva, de csak később látta be, hogy a főváros még nem Magyarország, s hogy a honvéd seregek oly ellenállást fejtenek ki, minő reá nézve egészen váratlan volt. Az Ottingeren ejtett vereségek (1. jan. 25.) már azon aggodalmat is felkölthették benne, hogy nemcsak a Fölségnek tett ígérete nem fog valósulni, hanem a honvédek fegyverei még hadvezéri nevéen is esorbát üthetnek, s ily módon azon fővezér, ki jan. 3-án országgyűlésünk küldöttségével szóba sem állott, s oly fennen beszélt „hódítás“-ról és „megsenmisítés“-ről, néhány hét múlva arra szorult, hogy maga lépjen fel kezdeményezőkép az alkudozások terére. — Asbóth gyűlöletét Görgei irányában értjük (v. ö. 1849. jun. 20.), azonban sokat levon Asbóth Emlékiratái becséből, hogy midőn azokat készíté, tollát egészen átereszté ingerültsége szolgálatába. Szerinte Görgei „tehetség és tanulmány hiányában“ hadsereget mozgatni, vezetni, s vezetni és igazgatni egyaránt „képtelen“. — „fővezér korában sem volt más, mint huszárhadnagy“ (Emlék. I. 130. l). „áruló“ már február elején (14. l), áruló, a diesöségteljes áprilisi hadjáratban (1. 19. l), áruló Buda alatt (1. 91. l), áruló Perednél... és így tovább. A mi Görgei hadvezéri képességét nézi, erről mind a forradalom alatt, mind könyvében maga is több ízben kétkedőleg és kicsinylőleg szölt, mindazáltal elfogulatlan szakértők helylyel-közzel elismerőleg is nyilatkoznak hadműveleteiről és sztratégiai belátásáról. Hadszervező képessége pedig minden kétségen felül áll. A mi a számnélküli „árulás“-okat illeti, ezektől valóban visszaborzadnánk, hogyha e végnélküli „árulások“ füzérbe kerekítését igen naivnak nem tartanók. Asbóth azon emberi gyarlóságba esett, hogy egy sorba állítja minden tettét Görgeinek, s az

atósókat úgy világítja meg, hogy ennek következtében a mögötte állók is mind a legelsőig ugyanazon egy árnyékba esnek. De történet-hi-e az ily módon nyert ismeret? Igazságos és lovasias-e ezen eljárás-mód? Nem. Nínesen is arra semmi szükség. Fájdalom, a történelem ugyanis nyer elég adatot Görgei szomorú kárhoztatásához, ha tetteit a cselekvési különféle igaz rugóktól meg nem fosztja, s természetes összefüggésökből erőszakosan ki nem forgatja. Más részről azonban ki fogja mondani azt is, hogy Görgei Arthur, nagy tévedései daczára, a magyar vitézségnek egyik legkitünőbb képviselője, mint a ki vezéri állásán hazánk fegyveres hatalmát a dicsőségnek azon fokán mutatta be a világ előtt, melyen évszázadok óta senki, azon a magaslaton, melyre az egykorúak nemzeti önérettel és tiszteletteljes hódolattal tekintettek fel, Hogy a hős bukása annál nagyobb lön, mentül magasabban állott: ki akarja tagadni? De nem tartom illő és észszerű cselekedetnek, bemocskolni azt is, a mi szemnytelenül állhat, s mindnyájunk büszkeségére válik. Részenről, egy hazai jeles íróval szólva. „nem talállok semmi gyönyört, annak a mi nagy volt, elgázolásában.”

Jan. 29. Hétfő.

A magyar kormány **D e m b i n s k i** altábornagyot „a szolnok-török-szentmiklósi, tiszafüredi. és tokajtáji seregek“ fővezérének nevezi ki, a „szolnoktáji osztály“ parancsnokságát pedig, mely eddig **Perczel Mór** tábornok kezében volt, **Ré pá s y** tábornokra bizza. V. ö. febr. 12.

Közl. 14. 19. sz. **Klap. Nat.** I. 215. 216. l. **Demb.** kiáltványa a hadsereghez (kelt **Polgár.** 1849. jan. 30.) **Honv.** 38. sz. **Perczel** hiuságát sérté, hogy seregének egy része tőle elvétetvén, **Dembinski** közvetlen parancsnoksága alá bízott, s osztálya az ő ellenzése daczára **Füred** felé rendeltetett, minek következtében önként visszalépett, s **Debreczen**be vonult. (Böven **Wint** 183. l. v. ö. **Függ.** II. 273. l.)

Jan. 30. Kedd.

Mesterházy őrnagy **Czibakházán** a tiszai átkelelésnél **Ottinger** lovasaival csatározik. Az apró harcok febr. 2-ig naponként ismétlődnek.

Közl. 22. sz.

Trebersburg cs. vezérőrnagy éjjel (jan. 30 és 31. közt) **Eszéket** megrohanja, s élénk harc után, melyben az osztrá-

kok 15 halottat s 30 sebesültet veszítnék, a külvárosokat elfoglalja.

Wint. 233. l. Az őrség egy része ezen ostrom után tudtul adja a zárlóknak, hogy hajlandó magát megadni rendes katonaság előtt, azonban Trebersburg parasztruhában lévő határhozeivel nem fog egyezkedni. Battthyány Kázmér ekkor, tudván hogy a vár közeli segítségre nem számíthat, nejevel együtt titkon elhagyja az erősséget, s febr. 4-én este Batinaán át Bácsba menekül. A m. kormány egy honvédekből és nemzetőrökből álló csapatot indított utnak Nemegeyi őrnagy vezérlete alatt a „várbeliek hangulatának emelése végett“, a csapat azonban el sem juthatott rendeltetése helyére. Függ. II. 325. l). V. ö. febr. 14.

Szelindeki ütközet. Puchner altábornagy háromszorta nagyobb erejével Bem tábornok (3,800 ember, 25 ágyú) elfogására indul, kinek szelindeki állodásait főerejével a vizaknai uton, jobbszárnyon a Ladamos völgyben, balszárnyon Kakasfalva felől, hátban pedig Rösszről támadtatja meg. Az ellenséges középpel szemben maga Bem áll a 4. zászlóaljjal, s a magaslatokon annyi elszántsággal védi magát, hogy Puchner két órai küzdés után sem bír tőle egy talpalatnyit is elfoglalni. Ezalatt Czetz alezredes Rössz felé harezol, s elleneit ágyulövésseivel és a 11. zászlóalj rohamával visszautzi az erdőbe, mit a Keményzászlóalj észrevévén a magyar balszárnyon, szuronyaival Kakasfalvára szintén visszanyomja támadóit. Esteli 6. órára a harezi koezka Bem javára eldől, habár az ágyuk még 8. óráig folyvást tűzben állnak. Másnap Bem az osztrákok nagy meglepetésére Szelindekről Vizaknára Szebenhez pár órányira teszi át főhadi szállását, mire Puchner Nagy-Csüirt veszi birtokába. V. ö. febr. 1.

Czetz Klapp.-nál Nat. II. 251—255. l. Bem 169. s köv. l. Honv. 36. sz. Közl. 65. sz. (Kövári a szelindeki ütközetről semmit sem szól). A Közlöny i. sz. szerint Bemet jan. 31-én Bécsből mint olyan „csavargót“ köröztetik, kinek holléte nem tudatik. (Kövári azonban — E. T. 173. l. — a köröztetés napját jan. 30-ra teszi, mi amál különösebb, miután a Közl. egykoru tudósítása is tőle eredt).

Jan. 31. Szerda.

Tokaji ütközet. Schlick tábornok, ki jan. 26-án a segélyére érkező Schulzig hadosztályával egyesült, Klapka ezredet d. u. 1. órakor a Tisza jegén át egész erejével (13 ezer ember és 36 ágyu) támadja meg. A magyar vezér, a Kossuthtól küldött segédesapatokat Dembinski tökéletlen intézkedései folytán magához nem vehetvén, számra kisebb erővel a rakama z i töltés és erdő mellett fogadja a támadást. D. u. 4. órakor a Tiszán át ellenséges gyalogság rohanja meg a magyar jobbszárnyat, de Klapka honvédei (34. és 42. zászlóaljak) szuronyaikkal visszaverik a rohamot, s a császáriakat Tokaj utczáin keresztül üldözik. E közben Bulharin ágyúi megérkeznek a balszárnyról, s a várost löni kezdik, mire Schlick az éj beálltával Tarczalon át B. Kereszturba hátrál. Zákó őrnagy. Osztrákok vesztesége 3 halott s 11 sebesült.

Klap. Nat. I. 204—207. 221. l. Közl. 23. sz. Wint. 223. l. Dembinski ezután, a helyett hogy maga is Schlick üldözésére sietne. Klapkát visszaparancsolja Miskolcra, (melyet Szemere jelenlétében febr. 6-án szállnak meg a magyar csapatok), hol ő „jelentékeny ellenséges erő összpontosításáról“ álmódzik, ámbar ekkor Miskolcz körül 30 órai távolságra sehol irmagul sem lehetett volna kapni ellenséget. Szerencséjére az ellenséges vezéreknek is épen ilyen forma ismereteik voltak a magyar hadak állásáról. Így péld. Schlick febr. 1-én Bodrog-Kereszturból azt írja Windisch-Grätznek, hogy „Görgei hadtestének (ez febr. 1-én Poprád körül állott) nagy része . . . szét van kergetve, és Egeren, Mező-Kövesden át Heves felé fordult“ stb. (S. levele Wint. 224. l.). Windisch-Grätz ezt nem igen hitte el egészen, s B. Pestről febr. 3-án megírja Schlicknek, ki Munkácsot és Szigethet akarta elfoglalni, hogy azzal az iránnyal hagyjon fel, s igyekezzék telkeresni és Jablonowskyval kezét fogva megsemmisíteni Görgeit. (W. levele Wint. 216—219. l.). Windisch-Grätz természetesen nem tudta B.-Pesten, hogy Schlicket Klapka folyvást szemmel tartja, s midőn ezt Görgei elibe rendeli, egyszerszint két tűz közé küldi! (V. ö. febr. 8. jegyz.).

Gedeon osztrák tábornok katonái Erzsébetvárosou az ős éget megszalasztják, s a nemzetőröket lefegyverzik.

Febr. 1. Csütörtök.

Czetz ezredes a es. előesapatokat Nagy-Csűrön megtámadja s a faluba kergeti, honnan azonban, miután némi zsákmányra tett szert, egy egész dandár által nyomtatván, harczolva Vizaknára, Bem táborhelyére, huzódik vissza.

Czetz Klap.-nál Nat. II. 254. l. E mozdulat ezélja volt álcázni Kemény Farkas elvonulását, kit Bem egy esapattal küldött Déva felé, hogy a Marosvölgyön közelgető magyarhoni segédesapatot hozzá elvezesse.

Febr. 2. Péntek.

Engelhardt tábornok parancsnoksága alatt Brassóba 6 ezer főnyi orosz segélyhad érkezik. V. ö. j. n. 27.

Köv. E. T. 170. l. Frey II. 246. l. V. ö. febr. 4.

Balásfalvánál a Puhl százados vezetése alatti helybeli őrséget (mintegy 2 század gyalog s néhány lovas) tulnyomó számu oláh fölkelők támadják meg, kik azonban miután 60 halottat veszitettek, a harezből megszaladnak. Veszteségünk 1 halott s 6 sebesült.

Honv. 37. sz.

Bezerédi Miklós alezredes a péterváradi őrség egy részével a kulai és szenttamási szerbeket Kutzuránál Bácsmegyében Kula mellett megtámadja, s szétkergeti.

Klap. Nat. II. 104. sz.

Ordódy őrnagy s várparancsnok Lipótvár kapuit Simunich es. tábornok előtt egy órai bombáztatás után föltétlenül megnyitja. A várban volt 1,310 ember s 30 ágyu.

Wint. Görg. II. 133. l. Szil. F. Tört. 336. l. Frey II. 233. l. A foglyul esett őrség a császár iránti hűségre föleskettetvén Ausztriába bellebbeztetett. A föladás ellen Mednyánszky alparancsnok és Gruber tettek óvást, minek következményeit l. jun. 5.

Feb. 3. Szombat.

Kiesewetter őrnagy (4 század gyalog, $1\frac{1}{2}$ lovasszázad és 3 ágyu) a Schlick tábornok hadtestéből, a vigyázatlan Guyon ezredest éjjel (febr. 2. és 3. közt) Iglón Lőese felől meglepi és megrohanja. Az ébredő magyarok a kezdetben győztes ellenséget Szepes-Váraljára kergetik. Mikovinyi őrnagy, Igló felgyújtatik. Veszteségünk holtakban és sebesültekben 30 ember, az osztrákoké 4 halott, 20 sebesült és 2 ágyu.

Görg. I. 188. l. Közl. 23. sz. Wint. 245. l. Klap. Nat. I. 163. l. Vah. III. 99. l. Szil. F. Tört. 316. (Ezen utóbbi helyen Görgeiről mondatik: „Febr. 3. 4-én Korotnoknál első jelentékenyebb diadalt aratott“, s e tudósítás másutt — F. Férf. 17. l. — azzal egészítették ki, hogy „táboruk Nugent sergein“: -- azonban mindkét közlemény tévedésen alapul. Nugent ez időben Eszéket ostromzárolta — Wint. 198. 232. l. — Görgei főhadiszállása pedig febr. 3. és 4. Poprádon és Lőcsén volt. A zavarra talán az adott okot Szilágyinak. hogy az iglói és branyiszközi harcokban a császáriak közt Nugent-gyalogok is vettek részt).

Febr. 4. Vasárnap.

Mesterházi őrnagy Ottinger tábornok lovasait Czibakházánál két órai kölesönös ágyuzás után visszaveri, az osztrákok azonban a Tiszahídat szétrombolják és fölégetik.

Közl. 22. sz. Wint. 236. l.

Skariatín ezredes egy orosz segédcapat élén N. Szebenbe a szászok védelmére bevonul.

Köv. E. T. 173. l. Az oroszok társaságában Szebenbe ment Grant, angol kormányügynök is, oly szándékkal, hogy Puchnertől, kivel jó viszonyba lenni igyekezett, pontos értesítéseket nyerhessen, azonban a hadakozó felek ügyébe nem ártá magát. (Majl. II. 201. l. hol a brassói és szebeni oroszok összes száma 5 ezerre tétetik). Az oroszok megérkezéséről Erdélyben, és Magyarországon a közönség sokáig semmit sem tudott, miután az új vendégek Brassó és Szeben vidékéről nem mozdultak ki, ama két város pedig légzárólag el volt rekesztve a magyar és székely földtől. Márczius elején azonban már kezdett a dologról némi bizonytalan hír szállongani, de Bem lapja, a Honvéd, oly „képtelenségnek, s a németiség érdekeivel is oly összeférhetetlen esz-

mének" tartá az egészet, hogy valóságát kerekén megtagadta (Honv. 65. vagyis márcz. 15. sz.).

Vizaknai ütközet. Puchner altábornagy (8,104 ember s 30 ágyu) a vizaknai állodásában segély után várakozó Bem tábornokot (2,305 ember s 24 ágyu) igen tulnyomó erővel támadja meg. Midőn ellenfelei lőtávolba érnek, Bem kezdi meg a tüzelést, melyet 4 óra hosszúig folytat sikeresen. Ekkor az ellenség kissé hátrahúzódva mozdulatot tesz a magyar balszárny (Zsurnay őrnagy) megkerülésére, mit utóbbik azzal előz meg, hogy az ellenséges közepet megrohanja s hátraveti. Bem látva ezt, középhadával is kimozdul előnyös fekvéséből, s maroknyi népét vakmerően üldözésre rendeli. Ennek azon következése lett, hogy míg a csekély számú gyalogság a kedvező állodást vett ellenség szuronyaitól visszaveretik, s egy órai gyilkos tűzben marad, az alatt Puchner jobbszárnya a magyar balt megszalasztja, s majd, a középtől elvágva, ezt is visszanyomja. Nemsokára Bem egész hada Szerdahely irányában rendetlen futásnak ered, azonban a nélkül, hogy az ellenségtől nyomban üldöztetnék. Veszteségünk mintegy 500 ember, 16 ágyu, 11 töl-tényszekér, s az egész podgyász, osztrákoké 92 halott és 132 sebesült.

Czetz Klap.-nál Nat. II. 254—259. l. Bem's 174—183. l. Kóv. E. T. 174. l. Honv. 48. sz. Szil. F. Pórf. 69. l. A százszebesiek ez éjjel a hozzájuk menekült magyar sebesülteket a kísérő csapatral együtt gyalázatosan leöldösik.

Engelhardt orosz tábornok Gál Sándor ezredesnek Bem tábornok alá siető székelyeit Szentpéter és Hermány közt, Brassó vidékén. véletlenül feltartóztatja, s öt óra hosszúig tartó harcban visszanyomja. Veszteségünk holtakban és sebesültekben 18 ember.

Kóv. E. T. 174. l. R. d. g. r.—Gál Sándor, Bemtől küldve, Csikból egy csapat élén. jan. 20-án ment át Háromszékbe, hol 3 nap mulva hirdeté, hogy átvette a parancsnokságot. (V. ö. decz. 28)

Febr. 5. Hétfő.

Branyiszkói ütközet. Görgei tábornok Schlick csapatainak az eperjesi útról való elkergetése végett Korotnokról Guyon ezredet küldi ki. Ez d. e. 9. órakor támadja meg Deym vezérőrnagyot, kinek hadereje mintán Kiesewetter őrnagy is hozzá csatlakozott, 2 zászlóaljából, $\frac{1}{2}$ lovasszázadból és 3 ágyúból állott. A viadal leghevesebb fokra hág a Branyiszkó hegyen kigyózó országot mellett, hol a thuróczi és zólyomi zászlóaljak vakmerő elszántsággal verik ki állodásaikból az ellenséget. Végre az éj beálltával a császáriak Eperjes felé elfutnak. Veszteségünk mintegy 150 ember holtakban és sebesültekben, osztrákoké 300 ember és 95 fogoly.

Wint. 247. l. Görgei. l. 188. s. köv. l. Klap. Nat. l. 164—168. l. Szil. F. Férf. 126. l. F. Tört. 316. l. Görgei e harez előzményeiről így ír: „A Branyiszkón átvezető út tisztességes nagyítások következtében hegyi átjáró (Pass) hírében állott, s azonfelül nyugotról bevehetetlennek tartaték. Branyiszkót megrohanni, akkor annyit tett, mint a bikát szarván ragadni. De épen ez volt az, a mibe én kevés zászlóalj kivételével megbízhatatlan gyalogságotat végre valahára bele vezetni akartam. — Guyon osztályának gyalogságát képezték: a 33. honvédzászlóalj, melyet jan. 21-én Windschachtnál tőkéletesen szétverték; a 13. honvédzászlóalj, mely a következő napon, midőn a Selmecczről előnyomulni törekvő Colleery ezredes bekerítő osztályát kellett volna megtámadnia, mihelyt az ellenséges vadászok löni kezdtek, rögtön megtagadta a szolgálatot; továbbá egy zászlóalj ugynevezett utász, egy szakasz önkéntes magyar vadász és két honvédzászlóalj, mely tizenhárom nappal azelőtt egészen faragatlan újonczokból az ország által Zólyomban állítottatott ki. A 33. és 13. zászlóaljak a windschachtli és selmecczi napok óta természetesen gyávaság hírében állottak, és meg voltak érve a tizedelésre; az ugynevezett utászok és a mintegy 30 főből álló magyar vadászok harezban még ismeretlen mennyiségek voltak, mivel nem állottak próbán; a két utóbbi csapat tizenhárom napon katonáitól pedig mit lehetett volna várni. A többi három hadosztályban legalább volt egy-két már kipróbált zászlóalj. Azonban, ha Branyiszkót ezek fogták volna megrohanni, ez a hadseregben esekély sensatiót idézett volna elő; mert hiszen mindenki meg volt arról előre is győződve, hogy ezen egynehány zászlóalj az ellenséggel szemben mindig kifünően elvégzi kötelességét. Sőt attól lehetett félni, hogy ha Branyiszkón a legjobb csapatok vivják ki a győzedelmet, azon rögeszme fog lábra kapni, mintha ezen kedvező eredményt csakis ezen zászlóal-

jaktól lehetne vární. Ez a kevésbé biztos osztályokban a rendkívül veszélyes önbizalom-hiányt annál inkább meggyökerezettette volna, minél elevenebb volt, még az utólszor szenvedett kudarczok emlékezete. A megbízható csapatok ily módon számszerinti erejükből veszettek volna, a meg nem bízhatók pedig erkölesi érejkben semmit sem nyertek volna: míg megfordítva ha ezen utóbbiak vívnak ki jelentékeny győzelmet, ennek az egész hadseregére nézve nagyobb önbizalom forrásává kell vala válnia, melyhez mérve a győzelem netalán számszerint nagyobb áldozatait alig lehetett csak tekintetbe is venni. Ezért rendeltetett ki Guyon osztálya egyedül az ellenségnek Branyiszkón lévő állodására megtámadására, miközben a támogatására kirendelt balszárnnyi osztály Szepes-Váraljára, Kmety osztálya pedig a Hernádszenté haladó útra volt kirendelve tüntetéscsokra. Aulich hadosztálya, mint a látvéd tartaléka, a Poprádvölgyben maradt, a főhadiszállás Lőcsén volt. . . . Itt a tisztok febr. 5. és 6. köztí éjen táncmulatságot rendeztek. Göргеinek azonban nem volt kedve a vigalomba menni, s otthonn kinos várakozásban virasztá át az éjet, tépelődve saját seregének sorsa felett. Mögötte két napi távolban Götz, Jablonowsky és a tót fölkelő-esapat állottak, előtte pedig Schliek egy megedzett és bátor hadsereg élén, mely, hogy Klapka által szorongattatik, előtte tudva nem volt. Seregére nézve a branyiszkói harezot „a lemmi és nem lemmi” kérdésének tartá, nem is sejtván, hogy a háta mögött álló eszásáriaknak bátorságok, Schlieknek pedig ideje nines ellene támadólag lépniök föl. Éjjél után megkapja a jelentést a győzelemről, melynek következtében előtte megnyílt az eperjes-kassai út, s ezzel együtt a Debreczennel való összeköttetés lehetőségessé vált. — Deym serege romjait Eperjesen Schulzig szedi föl, a ki nem érezvén magában elég erőt Göргеivel szembezállni, febr. 6-án reggel sietve oda hagyja a várost, melyet a magyar vezér d. u. megszáll.

Urbán alezredes, ki seregével Bukovinából a tibuczai havasokon 22° R. hidegben mászott át, Marosényban a vigyázatlan Koffler őrnagyot egész őrségével (3 század gyalog, 44 lovas és 2 ágyu) együtt bekeríti s foglyul ejti.

Honv. 40. sz. Köv. E. T. 197. l. Klap. Nat. II. 284. l.

Bem tábornok az utját elzární akaró Bartels alezredes, a gy.-fehárvári őrségből, reggel Szász-Sebes előtt megtámadja, s a város ellen az éjjeli öldöklés miatt felingerült katonáit rohamnak eresztí. Aztán eltorlaszolja magát a városban, s fáradt hadseregét pihenteti. Puchner altábornagy e közben megérkezvén, d. u. 2—7. óráig ágyuztatja a várost.

mely több helyen felgyul. Bem csak gyöngén viszonozza a lövéseket, s csupán akkor tesz egy kirontást, midőn az ellenség Szerdahely és Szász-Pián felé visszavonul támadó helyzetéből. A nyugalomban eltöltött éj után másnap

Febr. 6. Kedd.

Puchner a Szász-Sebesen minden felől bekerített Bem-et fegyverletételre szólítja fel. De ez elutasítólag válaszol, s d. e. 10. óra tájon Czetz alezredest az oláh tábor szétverése czéljából a szászvárosi utra küldi ki, maga pedig személyesen ágyufödözetre áll, s a mindenütt sarkában lévő ellenséges nagy erőt ügyes elhelyezkedései és lövései által egész napon át ugy feltartóztatja, hogy serege alkonyatra nagy obb baj nélkül megérkezik Szászváros-hoz, melyet az oláhoktól szuronynyal elfoglaltat, s éjszakára megszáll.

Czetz Klap.-nál Nat. 262—265. l. Köv. 176—178. l. Közl. 31. 33. sz. Honv. 48. sz. (a megadási felszólítás: febr. 5-én). Czetz Bem 181—192. l. Szil. F. Férf. 70. l. Lev. I. 159. 160. l.

Csány ny kormánybiztos Erdélyben a fölkelők és bujtogatók megfenyítésére büntetőtörvénytörvényt állít fel, a székekhez intézett kiáltványában pedig örömét fejezi ki, hogy 10 ezren utban vannak, biztosítja őket, hogy a határőri szolgálat el fog történni.

Köv. E. T. 189. l. Mikor neveztetett ki Csány Beöthy helyére, mivel Bem nem rokonszenvezett, adatok hiányában kimutatni nem tudom, Kövári szerint Csány febr. 1-én „lépett fel mint kormánybiztos“, e szerint talán kineveztetése s Beöthy visszahivatása is ekkor történt.

A T-Füredről érkező Asbóth őrnagy Poroszlóról 300 fönvi es. lovasságot elkerget.

Közl. 22. sz. Asb. I. 12. l.

Febr. 7. Szerda.

Bem tábornok Szászváros-on Puchner altábornagy üldöző seregével korán reggel harcba bocsátkozik, miután

e helyt a magyarhoni segélyesapatot, melyért Keményt elküldte volt (febr. 1.), bevárni szándékozték. A bihari lovasok azonban mingyárt az ütközet elején megfutnak az ágyutüz elől, Bemnek löszere teljesen elfogy, s ágyui védelmezése közben jobb kezén maga is sebet kap. Ekkor Czetz alezredesnek adja át a vezérseget, s maga személyesen Piski felé siet, hol a Déváról kiindult, de a polgármenekülők töménytelen szerkei által utjában feltartóztatott Kemény Farkas a magyarhoni segélyhaddal (4—6 ezer ember s 12 ágyu) előnyös állásban várakozék. Czetz a számban megfogyott fős reggel nemsokára szintén ide huzódik vissza, s az ellenség további feltartóztatását Keményre bízván, fáradt katonáit Dévára vezeti.

L. a febr. 6. Szászváros alá idézett kutfőket. — A Közlöny hivatalos jelentése Bem középsej ujjának ellövetését, s a segélyhaddal való egyesülést febr. 8-ra teszi. E segélyhadat a bácsbánsági seregből Hrabovszky alezredes vezeté Dévág, hol Bem Beke parancsnoksága alá adja.

Febr. 8. Csütörtök

A képviselőházban a rögtönítélő hadi s polgári vegyes bíróságok szervezése tárgyalatik. A t. javaslat szerint ezen, a honvédelmi bizottmány által bárhol felállítható, katonai és polgári egyének felett döntő, 5tagu bíróságok csupán halálra ítélendnek, mely az ítélet kimondása után, föllebbezés nélkül 3 óra alatt végrehajtandó. Ezen bíróságok ítélete alá tartozik mindaz, a ki „a haza, annak alkotmánya, független állása s területi épsége ellen valósággal fegyvert fog, vagy másokat ily cselekvésre indít“, mindaz, ki az ellenséggel ezimborál, azt ezéljaiban elősegíti, rendeleteit, bár ellenállhatlanul kényszerítve nines, foganatosítja, kezéből hivatalt vállal el, túlnyomó erejéről s győzelmeiről nagyított híreket kohol, mindaz, ki „az országgyűlésnek nem engedelmeskedik“ stb. — E javaslat felett febr. 9. és 10-én folyik a vita, midőn esekély módosítással megerősítették. A bíróságok később „vezstörvényszékek“ neveit kapják.

Közl. 32. sz. A jav. még Honv. 42. sz. és Szil.-nál F. Tört. 302. s köv. l. V. ö. Függ. III. 98. s köv. l. — Máj. 3-án elhatározza

a ház, hogy a résztörvényszékek ítélete alá tartozik azoknak vétkök is, kik a törvényben megnevezett büntényeket a t. ezikk hozatalát megelőző időben követték el. Jun. 20-án azonban Vukovics előterjesztésére a kormány megszünteti mindezen törvényszékeket, s Pesten állít fel a honárulási bűnvádak ellátására egy rögtönítélő vegyes bíróságot. (Res p. 4. sz. V. ö. Gör g. II. 138. l.).

Eszterházy Pál őrnagy a komáromi őrség egy részével Érsek-Ujváron Neustädter tábornok tulnyomó erejű dandárát reggeli 8. órakor véletlenül megrohanja, a kezdetben győztes honvédek azonban a város utcáiról heves viadal után kiveretvén, visszahúzódnak.

Wint. 229. l. Előző nap a várbeliek Gutta felől Eperjést rohanják meg, s az ottani meglepett őrséget mind egy szálíg elfogják.

A Göncz- és Ruszkáról induló Klapka ezredes (Desseffy-osztály) Hidas-Némethinél Schlick tábornok utóhadát (Fiedler-dandár) a Hernádbal partjáról elszorítja. A honvédek az égő hidon keresztül rohanva Kassa felé kergetik elleneiket. A baji önkéntesek.

Klap. Nat. I. 225—229. l. Közl. 26. sz. Wint. 250. l. Ezután történt a két tűz közé jutott Schlick menekülése következőképen. Dembinski kezéhez vévén a fővezérséget (l. jan. 29.) intézkedéseivel mingyárt az első napokban elárulá, hogy nála kevés van abból, a mit vezéri belátás és tapintatnak neveznek. Klapka tehát, saját előadása szerint, febr. 6-án este Szerencsen felkereste, s kijelenté neki, hogy tervébe bele nem nyugodhatik, hogy nekik Görgei támogatására és Schlick üldözésére kell sietniük stb. Végre „meglehetősen heves szóváltás“ után a fővezér megengedi Klapkának, hogy hadteste $\frac{1}{3}$ -dával az ellenséget üldözhesse. Febr. 8-án Klapka előcsapatai H-Némethiben, Görgei Eperjesen, Schlick pedig közbül Kassán és Budaméren állott. Febr. 9-én Klapka előcsapatai Szina előtt vesznek állandást, (főereje a Hernádtól egy napi járásra volt), elhatározva lévén, akkor kezdeni meg a támadást, midőn Görgei ágyúi Kassa felől megszólalnak. Görgei azonban Klapka terveiről előre nem volt értesítve. Miután Branyiszkótól gyorsan visszabuzódott az ellenség, innen azt következteté, hogy Schlick Götz és Jablonowskyval akar egyesülni a bella-hámoss-luknói vonalon, eunélfogva febr. 7-én Kmetty osztályát a Hernád mentén hagyta, Aulichot a szepesváraljai Eperjesi út közepére küldte, főhadiszállását pedig a Piller osztályával Eperjesre tette át. Azonban még azon este értesül kémei útján, hogy Kassáról Eperjes felé erős csapatok közelgetnek, éjszaka tehát

Aulichot szintén Eperjesre szólítja. Kmetynek pedig rendeletbe adja, hogy Hámoron és Bellán át nyomuljon előre Kassának, s a hol találja támadja meg komolyan az ellenséget. Viradat után új meglepetés éri a magyar vezért, azt a hírt vévén, hogy az ellenség Lemesnél a kassaeperjesi úton a hidat szétrombolta, egyszersmint, hogy Klapka közel jár Schlickhez. Görgői ekkor intézkedéseket tesz, hogy azonnal Kassára nyomuljon, de hidászainak kevés gyakorlottsága s hiányos eszközei folytán nem remélvén a Lemesi átjárást gyorsan helyreállíthatni, Aulichnak azon utasítást adja, hogy a Tereza bal partján Felső-Olesárig haladjon előre, hol a vízen kész átjárás van, maga pedig Guyon és Piller hadosztályaikkal a póstauton nyomul előre, s Pillernek kötelességévé teszi Schlicket Aulich nélkül is megtámadni, figyelmeztetve lévén Bayer által, hogy az ellenség hihetőleg Torna felé Windisch-Grätz-czel egyesülni készül. Azonban a Lemesi hid oly lassan készült, hogy Görgői előcsapatai csak aug. 10-én reggel vonultak be Kassára, homán az ellenség, Sepsi és Torna felé febr. 8. és 9. éjén csakugyan elhúzódott. Egyidejűleg Klapka csatárai is megszállják a várost, hol a két vezér Schlick üldözése tervét febr. 10-én este közösen megállapítja. E szerint febr. 11-én Klapka főereje oly közel nyomul az ellenséghez, hogy azt 12. vagy 13-án megtámadhassa s szétszórhassa, Görgői pedig Schlicknek Götz és Jablonowskyval való egyesülését fogja meggátolni, s aztán ez utóbbiakat megtámadni. Azonban febr. 11-én parancs érkezik Dembinski től, hogy Klapka rögtön vonuljon vissza Miskolcra. Schlick üldözése ekként magára Görgőire maradt, ki a Piller-osztályt még azon nap a menekülő ellenség nyomába rendeli, a nélkül, hogy Götz és Jablonowsky ellen szándékolt tervével fölhagyna. (L. tov. febr. 13).

A r a d i ü t k ö z e t. A Thodorovié tábornoktól küldött szerb fölkelők s az ezekkel egyesült temesvári osztrákok (Gläser altábornagy) reggeli 7. óraker Új-Aradról Ó-Aradra ágyuzást kezdenek. Gál Miklós ezredes derékhadával fogja fel, s viszonozza a támadást, azonban déltájon az ellenséges röppentyűk a Maros jegén áthozatván, s a magyar sereg háta mögött néhány lőszerkocsi fellobbanván, a város védelmezői rendetlen szaladásnak erednek, midőn Ó-Aradot megszállja és rabolni kezdi az ellenség. Gál tökéletesen lemondván minden reményről, serege mindkét szárnyához is visszavonulási parancsot küld. De a jobbszárnyon lévő Asztalos százados (29. zászlóalj) Boczkó Dániel kormánybiztostól buzdíttatván, a városból kimenekült lakosokkal kezét fogva d. u. 2. óraker a vezér parancsa ellenére is visszaroohan az elhagyott városba, a

rablásban elfoglalt szerbeket és a meglepett osztrákokat elszántan megtámadja, s mintán soraikban nagy öldöklést vitt véghez, a 10-szer nagyobb számú ellenséget a Maroson át szoritja. A lelki erejét vesztett Gál csak ekkor (este) eszmél futásából. Veszteségünk 100, az ellenségénél mintegy ezer ember holtakban és sebesültekben.

Klap. Nat. II. 159—160. l. Közl. 26. sz. Függ. II. 335. 336. l. Szil. F. Tört. 306. l. Gläser másnap visszaindult Temesvárra, febr. 13-án azonban újra Aradon volt, mindkét izben élelmi és lőszerket hozván magával. Gált, ki febr. 3. és 4-én nyitotta meg az első zárvonat, febr. 26-án Kiss Pál alezredes váltotta fel a zárlat parancsnokságban. (Honv. 60. sz.). A tökéletes zárlat nem előbb mint ápril 7-én létesült, midőn Vécsy veszi át a vezértséget Kistől, s Uj-Aradot ismét őrséggel rakja meg. Támadás azonban a vár ellen nem tétetett, mintán azt mindkét zárlatparancsnok éhséggel akarta hódolatra kényszeríteni. Berger hadereje volt ekkor 1,510 ember és 46 ló, 2 hónapi élelemmel. Ápril óta igen szorongatott helyzetben volt a vár, melynek leírása: Feldz. 248 s köv. l.

Heydte es. tábornok Szilágyi alezredest Medgyesről elveri. Estére kivilágítás a győzőnek. Másnap a császáriakat a Vizaknáról hátráló Zsurnay őrnagy veri ki a városból, s a polgármester előtt kijelenti, hogy neki kivilágításra nem lesz szüksége, hanem fizesse le a város azt a 2 ezer forintot, mibe a tegnapi ünnepély került. Ezen eset után később ismét be akart vonulni Heydte Medgyesre, azonban a Stadthalm elébe állva kinyilatkoztatá, hogy ha a várost elfoglalni akarják az osztrákok, hozzanak nagyobb erőt, hogy azt állandóan megvédhessék, mert annak nincs kedve minden nap 2 ezer forint kivilágítási díjt fizetni. S Heydte kívül maradt a városon.

Közl. 30. sz. Honv. 44. sz. Köv. E. T. 187. l.

Puchner altábornagy előhada Piskinél a hid ellen nyomul, s Kemény Farkast megtámadja, ki a tulnyomó erő ellenében Bemtől segílyt kér. Ekkor Czetz alezredes indul a Sztrigy felé, megérkeztek azonban a magyar ágyuk s a 11. zászlóalj már visszaverték az ellenséget. Czetz Szent-Andrásra és Dédás felé helyezi el csapatait. Másnap

Febr. 9. Péntek.

Piskii esata. Reggeli 8. órakor Puchner (11 ezer ember s 40 ágyu) a jobb partról ágyuztatni kezd a hidtő ellen, miközben főerejét Bem táborával (7,700 ember és 28 ágyu) szemben a piskii magaslatokon helyezi el, jobbszárnyával, hol lovassága állott, a Maros bal partjára támaszkodván. Egy órai ágyuzás után az ellenség rohamot intéz a hid ellen, de a mely visszaveretik. Ekkor a 11. zászlóalj keresztül hatol a Sztrigyen s két ellenséges ágyut hatalmába kerít, de meg visszaveretik. A honvédek s az ellenséges közép gyalogjai egyszerre érkeznek a folyóhoz. Ez utóbbiak fehér kendőt lobogtatva fegyveresen sietnek előre, a hiszékeny magyaroktól barátságosan fogadtatva. A ravaszság azonban csakhamar kiderülvén, a mieink kézi tusában igrkeznek leverni ellenségeiket, s ekkép a hid birtokában maradni. E válságos perczben (d. e. 11. óra) érkezik Déváról is csapatokkal Czetz. Látva a 11. zászlóalj, a Mátyás-huszárok és a Bianchi-gyalogok esodálatosan bonyolult harezát a Sztrigy felett, hogy a zavarnak véget vessen, az ágyuknak és a Máriássy-zászlóaljnak a hid ellen tüzelést paranesol. Mire Bem a harez színhelyére érkezik, már vissza vannak nyomva az osztrákok. kiknek nyomába Czetz a jobb partra ágyukat, majd gyalog és lovas csapatokat rendel. Azonban a harezi koczka fordul. D. u. 4. órakor a bihari lovas nemzetőrök példájára az egész honvéd lovasság megdől; erre a hidon keresztül minden vad futásnak ered. De az előrelátó Czetz s a bajnok lelkű Bethlen Gergely megállítják a futó magyarokat ép úgy, mint az üldöző osztrák csapatot is. Alkonyatkor Bem már új rohamra vezetheti rendbeszedett katonáit, minek következése lön, hogy a meglepett s löszerben hiányt látó esászáriak teljesen visszaveretnek. Veszteségünk 700 ember sebesültekben és holtakban (ez utóbbiak közt Horváth Miklós huszár százados), az osztrákoké mintegy 2 ezer ember (ezek közt Lossenau ezredes), 3 ágyu s néhány száz fogoly.

Czetz Klap.-nál Nat. II. 268—275 l. Köv. E. T. 179 s köv. l. Honv. 44. 47. 48. sz. (két tudósítás Kiss Sándor őrnagy tollából, mely szerint veszteségünk 60 halott s 200 sebesült, az ellenségé 300

halott s 800 sebesült). Czetz Bem's 199—210. l. Rüst. I. 245—246. l. Szil, F. Tört. 307. 318. l. F. Férf. 70. l. Uj. Ism. III. 101. l. V a h. II. 137—139. l. (a csata térrajzával).

Febr. 10. Szombat.

Bem tábornok előhada Szász-Sebesről elveri a császáriakat, este 10. órakor pedig Alvinczen a Stutterheim dandárát lepi meg, mely a gy.felhérvári várba kergettetik.

I. h. Közl. 33. sz.

Madarász József a képviselőházban interpellálja a honvédelmi bizottmányt, hogy magáévá teszi-e a Közlönyben Jókai aláírással megjelent néhány béktülekeny czikk szellemét? Nyáry Pál erre kijelenti, hogy a hivatalos lapot a kormány egyik tagja, t. i. Jósika Miklós minden nap átnézi, s hogy ennél fogva a kérdéses czikk is a kormány átnézésével jelent meg. A ház többsége azonban e felelettel megelégedve nem lévén, a tárgy harmad nap is újra felvételik, mely alkalommal Kossuth előadja, hogy a kormány ugyan megbizta Jósikát a hivatalos lap czikkei előleges átnézésével, de Jósika ezt gyakorlatiatlan dolognak nyilvánítja, s megbiztatásának azzal tett eleget, hogy azok elébe, kik a Közlönyt dolgozataikkal ellátják, néhány, szem előtt tartandó, általános utasítást adott a kormány és az országgyűlési többség politikájának szellemében. Ez utasítások közt van, hogy a kormány ezélja az ellenséget legyőzni, a hont megmenteni, az 1848. törvényeket fenntartani s érvényesíteni, és kikerülni mindent, a mi szakadást okozhatna stb. Előre tehát Jósika nem nézte át a cikkeket, s azok a honvédelmi bizottmány előleges tudomása nélkül jelentek meg. Egyébiránt, ha a haza a kormány politikáját akarja tudni e részben, kijelenti Kossuth, hogy „nékünk, kik a haza védelmi terén állunk, csak kettő lehet feladatunk, t. i. ovakodni attól, hogy a jelen körülmények vontatókötelére akarjuk vonni a jövőt, melyet nem ismerünk, hanem védelmezni a hazát akképen, hogy Magyarország dolgai becsületes kiegyenlítésének semmiféle utja bevágva ne legyen, hogy a nemzet, bölesesége és a körül-

mények szerint akként intézhesse el dolgait, mint legjobb és legtanácsosabb“ stb.

A beszédek Szil.-nál F. Tört. 308—314. l. és Honv. 44. sz.

Febr. 11. Vasárnap.

Windisch-Grätz es. fővezér Budán kelt kiáltványa szerint „megelégedéssel“ látja mindenfelé „jó sikerét“ nov. 13. és decz. 13. esendre szólító iratainak. „Csupán egyes gyalázatos zavargók által elbolondított helységek kísérik még a szükséges esendét és rendet Kossuth-féle felhívások, parancsok és határozatok terjesztésével háborgatni.“ De ezennel tudtul adatik, hogy a ki a debreczeni „felforgató párt“-tal tart, vagy a kinél valami Kossuth-féle felhívás, levél, irás, ujság stb. taláztatik, vagy a melyik postamester ilyeneket szállít, mint fűlségsértő fog büntettetni a kat. parancsnokok által, kiknek a es. fővezér „jus gladii“-t is adott. Végezetre intetnek a fővárosi s különösen az óbudai zsidók, mint a kik a „lázadók“ részére tudósításokat hordanak, élelmiszereket szállítanak, és azoknak állítólagos győzelmeiről híreket terjesztenek, hogy minden efféle működésekkel felhagyjanak, különben mindenik zsidóért, mely a fennemlített vétség miatt hadi- vagy rögtöntörvényszékileg elítéltetik, azon zsidóközség, melyhez tartozik, 20 ezer pfirt-ot fog büntetésbe fizetni.

A kiáltv. Samml. 44. l.

Thodorovic osztrák szerb vezér Uj-Szegedet elfoglalja, s a Tiszán át Szegedet ágyuztatja. Hadik ezredes nemzetőrei azonban nemsokára szuronyt ragadva nyomulnak át a Tisza jegén, s az ellenséget Szőregre visszanyomják. Semsei, Gombás és Fischer. Veszteségünk holtakban és sebesültekben 60 ember, az ellenségé több száz.

Klap. Nat. II. 93. l. Közl. 29. sz. Honv. 50. sz.

A szerb felkelők tábora Zombort megszállja, miután onnan Nemegyei őrnagy 3 ezer önkéntesből és 8 ágyuból álló csapatával az ütközetet kerülve elvonult.

Közl. 39. sz.

Febr. 12. Hétfő.

Mészáros hadügyminiszter a Görgei tábornok vezérlate alatt lévő feldunai hadsereget „16. m. k. hadosztály” vagyis 7. hadtest név alatt Dembinski tábornok főparancsnoksága alá rendeli, ki aztán az összes magyar haderőt ujonnan osztja be. V. ö. j. a n. 29.

Görg. I. 207. 209. l. Klap. Nat. I. 234. l. V. ö. Szil. Forr. Férf. 35. l. A különböző seregek, mint megannyi hadtestek, ezután a következő számokat nyerték: Klapka 1., Perczel 2., Damjanics és Vécsey 3., Hadik 4., Gál Miklós 5., Bem 6., Görgei 7., Komárom 8., Péter-Várad, Bezzerédi ezredes osztályával együtt 9-ik. Ezek közül az új fővezér kezében az 1. 2. 3. és 7. hadtestek parancsnoksága egyesült. A kormány fentebbi rendelete egyébiránt a feldunai hadseregben igen rossz vért csinált. Görgei annyira megtudta nyerni e hadsereg tisztei bizodalmit s ragaszkodását, s váézi kiáltványaiban a régibb hadfiak, kik e táborban legnagyobb számmal voltak, gondolkodásmódjához annyira alkalmazta magát, hogy ezek ő benne látták a kapesot, mely őket a nemzeti párthoz fűzi, s a jelesebb tisztek már előlegesen ismételve nyilvánították, hogy csupán addig vesznek részt harezunkban, míg Görgei köztük marad, s ismert elveit a honvédelmi bizotmányynyal szemben is érvényesíteni fogja. A vezér tekintélye és befolyása különösen nagygyá nőtt az utóbbi hó alatt, midőn Görgei a kormánytól egészen függetlenül, mint egy diktátor, parancsnokolt hadseregében, tiszteket nevezett ki és csapott el, vigalmakat rendezett, arany- és ezüsttel fizetett, s kénye-kedve szerint szabta meg hadműködési irányát, melyeknek nagy eredménye utoljára is az lett, hogy seregét megmentette, s az ellenséges főerőt Debrezen től távol tartotta. A tisztek tehát egyáltalában nem vették közönyösen, hogy a vezér, ki nekik szemökfénye, ki három hónapon át már az ország főerejének volt parancsnoka, egy idegennek alárendeltetik, s hogy 15—16 ezer főnyi hadseregük egyszerűen „16. hadosztály”-nak nyilváníttatik, annyival kevésbé, mert azt, a kinek javára e megaláztatás czéloztaték, t. i. az új fővezért legfeljebb csupán nevérol ismerték, de hadvezéri képességéről nem, sőt ezt első föllépése után (1. febr. 8.), melynélfogva Klapkát szerintük a legalkalmatlanabb időben s kézfelfogható ügyetlenséggel rendelte vis-za Miskolczra, azonnal kétségbe is vonták. Tanácskozások és izgatások folytak tehát Görgei táborában a hadügyminiszter rendelete fölött, melyet híre néhány nappal megelőzött, s azoknak eredménye az lön, hogy három hadosztály a miniszteri parancs ellen s Görgei önálló parancsnoksága mellett nyilvánkozott, sőt a Kmety hadosztálya föltétlen engedelmisségét jelenté

a bálványozott vezér előtt még azon esetre is, ha Debrezen ellen vezettnék. Görgei azonban, bár az alárendelés őt is sértette, meglévén győződve arról, hogy lemondása a régibb tisztek tömeges visszalépését, s ezzel a sereg felbomlását vonná maga után, elhatározta, hogy engedelmessé fogja a kormányt, s tiszteitől is hasonlót követelt, mi ezből febr. 14-én Kassán egy ide vonatkozó napiparancsot (l. e. Görg. I. 209. l.) adott ki, melyben megkívánja a hadseregtől, hogy „a látszólagos megalázást“ fogadja oly közönyösen, mint ő. Ekkép a további ellenszegülési kedvet egyszerre elfojtotta. Mészáros azonban, az előzményekről semmit sem tudva, a mint a napiparancs értésére esett, szemrehányásokat tett érte Görgeinek, mintha ő a kormány ellen lázongást akarna előidézni. — Dembinski pedig megparancsolja Görgeinek, hogy a Götz és Jablonowsky ellenvaló terveivel felhagyván, seregével együtt azonnal induljon Miskolcra. (V. ö. j. a. n. 22).

A Szepes-Váraljáról érkező Pott ezredes Margitfalunál Szepes megyében a magyar csapatokat több órai harc után kiveri állodásaikból.

Wint. 264. l. (A nap, 12. és 13. közt ingadozik).

A magyar kormány Batthyány Kázmért Bács-, Csongrád- és Pestmegyébe, Kis-Kunságba, Szeged és Zombor vidékére teljhatalmu kormánybiztosnak nevezi ki.

Közl. 28. sz.

Kossuth képviselőházi beszédét l. febr. 10.

Febr. 13. Kedd.

Splényi magyar követ Turinban a szárdiniai követkamrának a magyar nemzet Európa népéhez szóló nyilatkozmányát egy jegyzék kíséretében benyújtja, melyszerint ő „még van győződve arról, hogy a nemes szárdinai nemzet tisztelt képviselői szintugy mint kormánya, ezen okirat históriai és jogi adatainak nyomán pártolni fogják Magyarország elsajátíthatlan jogait, s ezen tettökkel oly szövetséget hoznak létre Magyar- és Olaszország közt, mely alapja leend hatalmuk és jövő nagyságuknak“ stb. A kamra a magyar követnek tudtára adatja „legmelegebb rokonszenvét“, s azon ohajtását, bár mi-

nélelőbb szoros szövetség kötné egymáshoz a két nemzetet. V. ö. decz. 21.

A „La Constit. Italiana“ nyomán Közl. és Honv. 84. sz. E szövetség érvényesítésére nem jutott idő, mert miután Károly-Albert legyőzetett (Novara 1849. márcz. 20.) Radeczky békét kötött a szárd királyal, s ez hazánkkal minden összeköttetését félbeszakítá. Splényi ekkor elhagyta Turint, s hazája érdekei előmozdítása végett Konstanziába utazott.

Hadik ezredes s szeged vidéki hadparancsnok Thodorovic tábornok szerbjeit Szöregén megtámadja, mi közben a Vásáksa S. zászlóalj honvédei Forget és Igmándy őrnagyok vezetése alatt rohanják meg az égő falut, honnan makacs védelem után Szent-Ivány és Deszk felé verik ki az ellenséget. Veszteségünk mintegy 100 ember holtakban és sebesültekben, a szerbeké több.

Klap. Nat II. 93. l. Közl. 29. 30. 33. (zavaros s részben egymásnak ellenmondó tudósítások, melyek egyike olv. Szil-nál is F. Tört. 306. l.).

Hrabovszky százados, a péterváradi őrségből, Palánkán a szerbek sánczait megtámadja és elfoglalja. Este-gyalogok. Palánka felgyujtatik.

Közl. 72. sz. Klap. Nat. II. 104. l.

Piller ezredes Görgei tábornok egyik hadosztályával Deym vezérőrnagyot (Schliek utóhada) Szénnél Tornamegyében utolérvén, hajnalban véletlenül megtámadja, s vad futásba bonyolítja. Deym vesztesége 160 ember holtakban és sebesültekben.

Görg. I. 204. l. Klap. Nat. I. 232. l. V. ö. febr. 8. jegyz.

Dembinski tábornok s fővezér a Beje felé huzódó Schliek es. tábornok zömét (Kriegern-dandár) Tornaljánál a Kazincezy-osztályal d. u. megtámadja. Hosszas eredménytelen ágyuzás után a magyar balszárny hártanyomatik. Schliek ekkor üldözéshez lát, de a honvédektől visszaveretik,

mire azonban Deymot segítségül nyeri, akkorára Dembinski már visszarendeli Putnokra csapatait.

Rüst. I. 229. l. Klap. Nat. I. 233. l. Görg. I. 216. 217. Wint. 232. l. Dembinski helyesen gondolta azt, hogy Schlicket nem Kassán, hol meg állani nem fog, hanem Tornalján lehet elfogni és megsemmisíteni, s ezelőből rendelte vissza Klapkát Kassáról (1. febr. 8.). Azonban midőn Tornaljánál febr. 13-án mégis csak a Kazinczy gyöngye osztályával intéz támadást, mit ezelőtt pár nappal Klapka visszahívása nélkül is sokkal alkalmasabb időben megtehetett volna, s midőn Kazinczy visszahúzása után Klapkát, ki Putnoknál tétlenül állott, nem előre, hanem Miskolcra hátra rendeli: kétségbe vonhatatlanul elárulta, hogy terve kivételéhez sem kellő elhatározottsága nem volt, sem a legjobb időt fel nem használta. Schlick ekkép annyira fölényt nyer, hogy végre Dembinskinek kellett félnie, hogy megtámadatik, minek következtében Guyon és Pöhltenberg osztályát Sajó-Szent-Péterre, Anlichét Szikszóra rendeli, hogy Schlicket visszaverhesse, s mindezen utóbbi osztályoknak reggeltől estig harezni rendben, éhen szomjan kellett várakozniok állodásaikban. Schlicknek azonban esze ágában sem volt a támadás, s kellenesen érezte magát, midőn febr. 15-én minden háborgatás nélkül megszállta Rimaszombathot, s ott magát Windisch-Gürtz csapataival összeköttetésbe tehetette.

Febr. 14. Szerda.

Eszék vára Éder ezredes parancsnoksága alatt Trebersburg vezérőrnagy s zárlatparancsnoknak a tegnapi egyezmény értelmében, melyszerint az őrség (4,500 ember) fegyvereit lerakván, kötelezi magát 4 hónapig nem harezolni a császáriak ellen, megadja magát. V. ö. j. a. n. 30.

Wint. 257. l. Füg. II. 325. l. Frey. II. 234. l. Uj. Ism. III. 141. l.

Urbán alezredes Riezkó ezredest, a Bukovina felé rendelt figyelő-had vezérét Király-Némethiben d. e. 10. órakor megtámadja, s harmadszori támadásra megveri. Maga Riezkó golyótól találva elesik, serege pedig, mely a holtakon és sebesülteken kívül 253 foglyot és 3 ágyut vesztett, Dézsre s Kolozsvárra huzódik.

Czetz Bem's 217. l. Klap.-nál Nat. II. 285. l. Köv. E. T. 194. l. (a nap, febr. 18., hibásnak látszik, a mennyiben Czetz szerint

Bem Medgyesen hírét vévén a veszteségnek, már 17-én utban volt Beszterczevidék felé). Függ. II. 365. l. (nap nélkül: febr. 16. előtt).

Febr. 16. Péntek.

Derra őrnagy Horgosról Csongrád megyében a támadó szerb csapatokat visszaveri.

Közl. 39. sz. (hiv. jel.). Klap. Nat. II. 93. l. (Derra helyett Bene alezredest s nemzetőrpáncsnokot emliti).

Febr. 18. Vasárnap.

Klapka ezredes s hadtestparancsnok Dessewffy ezredessel Colredo cs. ezredes lovasait (2 század, Coudenhawe őrnagy alatt) Kompolton Heves megyében reggeli 5. órakor véletlenül megtámadatja. A vértések rövid heves viadal után Bál-Püspökire veretnek. Veszteségünk 4 sebesült, az osztrákoké 45 halott s ugyanannyi fogoly.

Klap. Nat. I. 240. l. Közl. s ennek hiv. jelentése még Honv. 50. sz. Görg. I. 220 l. Wint. 260. l.

Febr. 19. Hétfő.

Hrabovszky százados a péterváradi őrségből Kiszácsnál Bács megyében a támadó szerbeket kemény túsában visszaveri, s tőlük egy ágyut elfoglal.

Közl. 72. sz. Klap. Nat. II. 104. l.

Febr. 22. Csütörtök.

Dembinski és Görgei első találkozásuk Miskolczon. Dembinski ingerülten fogadja alvezérét, miután ez, előfordult esetből alkalmat véve, előző nap irásilag fejtegeté Dembinski előtt, hogy minő hátrányok származhatnak fegyvereinkre onnét, ha a fővezér a hadtestparancsnokok kikerülésével egyenesen az egyes hadosztályokhoz küldi parancsait, holott a hadtestparancsnok kötelessége csapatait harcalképes állapotban tartani. A fővezér Görgei sorait szemrehányásoknak tekintvén

hevesen utasítja vissza, s majd legnagyobb felindulások közt vádolja Görgeit, a miért rendeleteit nem teljesítette. Görgei szóhoz jutván, hideg vérrel válaszolja, hogy a fővezér minden rendeleteit teljesíté. Dembinski ingerültsége azonban folyvást tart, párbajt emleget, s Görgeit tanácsai követésére inti. Görgei ekkor sértő gúnnyal válaszol, s a tanácsokat vissza utasítja.

Görg. I. 213—215. l. Rüst. I. 255—258. l. V. ö. Szil. F. Férf. 17. l. Dembinski ezen első föllépése után, melyet még a szelid lelkű Klapka is „brutal“-nak mond, Görgei harmadnapra Mező-Kövesden ismét fölkeresi előljáróját, ki ezuttal már sokkal több jóindulatot mutat irányában. Midazáltal Görgeiben erős gyökeret ver azon nyugtalanító gyanu, hogy a fővezér az egy ugyanazon hadtesthez tartozó hadosztályokat azért szakgatja és különíti el egymástól, hogy a hadtestparanesnokok befolyását és önállását megrontsa, miután pedig Dembinski az élelmezést tüzetesen nem vonta intézkedései körébe, ő sem sokat gondolt azzal, minek elmaradhatatlan következményei lőn, hogy a csapatok a nélkülözések okát a megváltozott viszonyokban s az új fővezérben Dembinskiben keresték. kihez őket Görgei is utasítá panaszaiikkal.

Bem tábornok a székelyeket a besztérczevidéki gyarmatosításra hívja fel, s e végett a 24—40 éves egyéneket, kiknek a telepedéshez kedvök van, Maros-Vásárhelyre gyülekezni szólítja.

Közl. 46. sz. (a felhívás). Köv. E. T. 194. l. A székelyeknek legkisebb kedvök sem volt ezen különben is békés időkre való vállalatához.

Febr. 23. Péntek.

Windisch-Grätz altábornagy s es. biztos „a Debreczenbe futott lázadók“ által kibocsátott 30 és 15 pkr-ros pénzjegyeket érvényteleneknek nyilvánítja, s azoknak elfogadását a közpénztáraknál és magán forgalomban eltiltja. V. ö. Jan. 3. márcz. 2.

A kiáltv. Samml. 47. l.

Febr. 24. Szombat.

Klapka ezredes Máriássy hadosztályával Schlick es. tábornokot (Schulzig hadosztálya) reggeli 4. óratájon Pétervárára Heves megyében megtámadja, azonban szerenesétlenül, mert, miután Máriássy Dembinski fővezér ellenrendelete miatt új csapatokkal idejében kellőleg nem támogatatható, a kezdetben győztes honvédek Sirokra visszaveretnek.

Klap. Nat. I. 244. l. Görög. I. 220. l. Rüst. I. 265. l. Dembinski nem helyeslé Klapka támadását, mert saját támadótervét az ellenség előtt nem akarta ekkép idő előtt elárulni. Számítása ugyanis az volt, hogy a támadást Szonoknál a 3. hadtest kezdje meg, s a főerő Füred tájáról csak ekkor nyomuljon előre Pest felé. Ugyde Damjanics még ekkor Szentes körül volt, s emiatt Fürednél Dembinski is esendően akart maradni. A febr. 26. és 27. harcok ugyanezen oknálfogva estek kívül a fővezér tervein, mely miatt oly kegyetlenül éleződik rajta Görgei.

A Czibakházáról kiindult Vécsény tábornok Ottinger es. vezérőrnagy dandárát reggeli 8. órakor Varsány nevű pusztán megtámadja. De 10. órakor két ellenséges zászlóalj a hidat ostromolja. Siker nélkül. Leiningen őrnagy foglyul esik, de ismét kiszabadul. Mesterházy őrnagy. A császáriak vesztesége 10 halott és 11 sebesült.

Közl. 39. sz. Szil. F. Tört. 319. l. Wint. 258. l. Klap. Nat. I. 249. l. (hibás nap: febr. 21.)

Bozó őrnagy Uj-Vidékről előnyomulván, Futakon a várost megszálló szerbek ellen harcra, kiket túlnyomó erejük dacára az utcákból véres öldöklés után kiver. Péterfi százados. Veszteség szerb részen több száz halott s 2 ágyu.

Közl. 72. sz. Klap. Nat. II. 104. l.

Febr. 25. Vasárnap.

Egy oláh küldöttség Olmützben a Fölség „igazságszerzeté”-től 8 pontban foglalt kérelem megadásaért ese-

dezik, a románok, mint „legrégebb s negyedfél millió lelket számláló nagy nemzet“, nevében, mint a mely nemzet a magyaroaktól való különszakadását s a dynasztiához és bécsi kormányhoz való állhatatos ragaszkodását tettekkel bizonyította be, s azzal fizette meg, hogy máris több száz falvai felgyújtattak, s több mint 10 ezer vérei legyilkoltattak. A pontok ezek: 1) A birodalombeli minden románok egyetlen egy önálló nemzetté egyesíttessenek, s 2) politikai és egyházi ügyeikben önálló külön kormányt kapjanak, 3) mi ezéلبől, hogy magukat szervezhessék. minélelőbb egy nagy congressusra gyűjtessenek össze, 4) a románokat érdeklő ügyekben a nemzeti nyelv használtassék, 5) évenként nemzeti gyűlés tartassék, 6) az osztrák birodalmi gyűlésen a románok is képviselve legyenek népiségi számarányban, 7) az osztrák minisztériumban külön nemzeti „közegük“ legyen, 8) a Fölség vegye fel a „Románok nagy hercege“ czimét is. — A fejedelem e kérelmek átnyújtásakor „hálával ismeri el“ a románok által hozott nehéz áldozatokat, s a kérelem pontjait „szoros megfontolás“ alá venni igéri.

Az okmány ily czimű könyvben: Die Romanen der Öest. Monarchie. III. Wien 1851. 3. l. ugyszintén a „Korunk“-bau szerk. Kövári 1865. évf. 5. sz. Az aláírást ezek követték el: „Schaguna András m. p. román megyés püspök Erdélyből, Macioni de Foen János földbirtokos Bánságból, Stoica János pénzügyi tanácsos Erdélyből, Popassu János brassói esperes Erdélyből, Lauriani Trebonius A. Erdélyből, Popp de Maedonfi János pénzügyi hivatalnok Erdélyből, dr. Dobran János udvari ügynök Bánságból, dr. Hormuczake Eudoxius földbirtokos Bukovinából, dr. Pomatiu Constantiu Magyarorszagból, Ciupe Vazul es. k. hivatalnok Erdélyből, Mocioni de Foen Lucian földbirtokos Bánságból, Bologna Jakab Erdélyből, Botnar Mihály országgyűlési tag Bukovina részére.“ E 13 egyén a birodalombeli összes románok küldöttei gyanánt vetette föl magát, hónapokon át az udvar székhelyén maradt, s az összbirodalom válságos napjait kizsákmányolandó, felhatalmazva érzé magát, mindent kérni és sürgetni azok nevében, kiktől tulajdonképen semmiféle helyes képviselői megbizásuk sem volt. A kérelemlevelet a vállalkozók márcz. 5-én hosszabb emlékirat kíséretében ajánlják „a es. k. öszminisztérium“ figyelmébe, megvilágítván annak egyes pontjait, s erősen hangsúlyozván, hogy „azon roppant áldozatok“ után, melyeket a románok szen-

vedtek, a kérelem netaláni visszautasítása a nemzetre nézve „igen leverő és kétségbeesztő“ lenne, holott pedig annak, hogy „bátorsága ne esüggjen, gyors felvidámításra van szüksége.“ (Az Emlékir. Die Rom. 8. l.). Eközben azonban megjelenik a k r e m s i e r i oktroyált alkotmány, s a vállalkozók márcz. 12-én már „a román nemzet“ aggodalmait tolmácsolják a Fölség előtt az új alkotmány miatt, mely a várt egyesítés helyett elszaggatta a nemzetet, sőt a régebben is kiváltságolt nemzeteknek újra alárendelte, különösen Erdélyben a Szászföld felállításával (a nyilatk. 16. l.), egyszersmint B é c s ből márcz. 23-án a (s. k. minisztériumot „felvilágosítják“, hogy a K i r á l y földön 297,783 román és csak 163,896 szász lakik, hogy tehát ez nem lehet a szászoké, kiket az uralkodó elődei is több ízben megróttak már. (A felvilágosítás 20. l.). Később észükbe jut, hogy a B á n s á g is a szerbek számára van kijelölve, ekkor (ápril 15.) tehát „ezen a nemzetiségek egyenjogúsításával legszembeszökőbb módon ellenkező“ dolog ellen a „es. ös.zminisztérium“ előtt feljajdulnak, tudatván hogy a Bánságban a szerbek alig vannak 200 ezeren, míg a románok száma 800 ezerre hág. (Az óvás 22. l.). A Fejedelem azonban a felesigázott igényeket sokáig nem vette tekintetbe, jun. 26-án tehát a vállalkozók ismét esedeznek, hogy febr. 25. kérelmök hallgattassék meg, s a románok számára biztosítsák a nemzeti egyenjogúság, melyet az új alkotmány végveszélylyel fenyeget. A Fölségtől ekkor azon választ nyerik, hogy „a birodalmi alkotmány a románoknak ép úgy mint a többi népeknek egyelő jogot és egyenlő érvényt biztosít“, s a kormány gondoskodni fog, hogy a román nép „valódi szükségai“-nek és a birodalmi egység kívánalmainak egyaránt elég tétessék. (A kérvény és a es. válasz 24. l.). A vállalkozóknak azonban nem volt békétürésük bevárniok eddigi szorgalmazó lépéseik jó eredményét, s jul. 18-án új folyamodványt adnak át a Fölségnek, melyben a febr. 25. beadvány elintézését s különösen a románoknak egy és önálló nemzetté alakítását sürgetik. Ekkor B a c h miniszter még azon napon kijelenti S i a g u n a n a k a küldöttség vezérének, hogy a márcz. 4. alkotmány a románok ügyét is kielégítőleg oldotta meg, hogy az alkotmányon az ő kedvükért nem fognak változtatni, s a küldöttek jobban tennék, hogy ha befolyásukat ezen alkotmány fogantatására használnák fel. (A miniszteri levél 35. l.). Természetes, hogy a dolog ilyenmü eldöntésébe a vállalkozók nem nyugodhattak bele, s jul. 30-ról már észrevételeket adtak át Bachnak, melyben kifejtették, hogy a Fölség decz. 2-án a nemzeti egyenjogúságot minden népeinek ünnepélyesen megígérte, de ezen egyenjogúságot a márcz. 4. alkotmány a román nemzetnek nem adta meg, daczára hogy iszonyu áldozatokat hozott az ősszállam fenntartására, a mennyiben t. i. a jelen háboru folytán már 400 faluja égettetett fel, s „mintegy 40 e z e r embere“ gyilkoltatott le! (Az észrevételek 40. l.). De már választ sem kaptak politikai tárgyú beadványaikra, melyet t. i. az előttünk lévő okmánygyűjteményben

közzé tenni jónak láttak, ekkor tehát ugyanazon egyének rögtön úgy mutatják be magokat, mint a román egyház képviselői, s először is egy államköltéségén Balásfalván felállítandó „nemzeti jog-fakultás“-t kérnek, aztán a verseczi püspökség betöltését, majd a román hierarchiának a szerb egyház kormányzatától való elválasztását, s egy nemzeti metropolitáság felállítását kérelmezik. Hanem ennek sem lön kielégítő eredménye. Ezután új kérelmezők állnak elő. November 15-én az aradi püspökség, de czenberben a bánági románok nevében sürgettetik a febr. 25. kérelemvel eligazítása. Következő év első hónapjában pedig Erdélyi Vazul nagyváradi püspök újítja meg püspöki megyéje lakossága és papsága nevében a régi esdekléseket és panaszokat, nyomatékkal hivatkozván ő is azon 40 ezer román vérére, kiknek vérök a forradalom alatt kiöntatott, s különösen esedezvény, hogy legyen a románoknak is nemzeti fejük praefect vagy kormányzó czímen, kinek Balásfalván székelő hatósága az erdélyi, bánági, aradi, bihari, szatlmári és máramarosi részekre terjedjen ki, melyek „Románok országa“ név alatt egy tartománynyá egyesíttessenek. (A kérvény 63. l.). Ezután a türelmetlen panaszok és vádaskodások korszaka következik. A régi vállalkozók, néhány újakkal szaporodva, lefestették a románok szomorú helyzetét, hogy mily nagy igazságtalanságok követték el rajtok az új kerületek határainak megállapítása által, melylyel a szászok, a „lázadó“ magyarok és székelyek vannak megjutalmazva, a románok pedig büntetve: hogy a derék román hazafiak mellőzésével mily érdemtelen egyének nevezettek ki hivatalnokoknak, péld. Grois, Kenyeressi, Nagy Sándor, Bálint Elek, kik „a pártütők szolgálatában tüntették ki magukat“, s ennek bizonyítására a Kőzlöny illető számainak kijelölésével forradalmi szerepléseik leiratnak. (Ezen felterjesztmény, s a többi számos későbbi okmányok 73 s köv. l.). A szebb napok csak a legifjabb öszszbirodalmi alkotmány napjai alatt derültek fel a román szószólókra, midőn külön önálló nemzetiségük végre elismertett (1863.), a birodalmi gyűlésen régi ohajtásuk szerint megjelenhettek, egyházuk a szerbekétől különválasztatott (1864. decz. 24.), s élén egy N.-Szebenben székelő metropolitával diszítettett, mely méltóságra épen az ültetettett, kinek arra legtöbb érdemei voltak. — A mi már mindezen kérvények érdemét illeti, annak tárgyalása itt ezéunkon kívül esik, nem mulaszthatjuk el azonban kiemelni mennyire jellemző vonás az a vállalkozókra nézve, hogy a román nemzet felgyujtott falvai és legyilkolt egyénei számát előtérbe állítják, holott mindezen veszteség a románok által magyarokon elkövetett pusztításokkal és gyilkolásokkal helyes arányba sem tehető. A mi különösen azt a 40 ezernyi számot illeti, mely ugylátszik, később is hagyományossá vált a román vezetőknel, azt mint költenényt is merésznek tartjuk. Hogy a magyar rögtönbíróóságok és véstörvényszékek számos bujtogatót, egyes hadparancsnokok és végrehajtó csapatok

pedig az ellenszegülők közül hadi szokás szerint még több oláhot leölettek és kivégeztek, azon nincs mit tagadni, de a cs. k. hivatalnokok által később eszközölt hivatalos kimutatás is a rendkívüli uton meghalt oláhok számát az 1848/9 forradalom idejéből nem többre, mint 5,405 főre teszi, (Bielz, Handbuech L. Landesk. v. Sieb. 144. l.), ámbár egyáltalában nincs okunk feltenni, hogy azok is, a kik ezen kimutatáshoz az egyes adatokat szolgáltatták és összegyűjtötték, barátságos érzelmeket és elfogulatlanságot ápoltak volna irányunkban. Hogy az 1849. es. k. kormány mint ítélte a románokról l. s z e p t. 2.

Febr. 26. Hétfő.

Bem tábornok Urbán alezredest Borgó-Rusznál, s majd pár óra múlva kemény tusában Borgó-Prundnál megveri, s ujjolag Bukovinába üzi. Veszteségünk 3 halott s 16 sebesült, az osztrákoké mintegy 50 halott.

Hivat. jel. Szil.-nál F. Tört. 327. l. Köv. E. T. 195. l. — Czetz (Bem's 319. l. és Klap.-nál Nat. II. 286. l.) egy febr. 23. jádi ütközetről emlékezik, melyet ő utána mások is (Rüst. I. 247. l. Füg. II. 365. l. Uj. Ism. II. 103. l.) körülményesen leírnak, mely azonban hiteles adatok nyomán valótlanságnak bizonyul be. Ugyanis a Honv. 74. sz. szemtanu tudósítója, ki a febr. 26. harcban részt vett, azt írja, hogy Bem serege febr. 20-án indult meg Medgyesről Urbán visszazűzésére, maga a tábornok pedig, mint a hiv. jelentésben tudatja, csak 23-án hagyta oda Megyest, hová Jád 15 — 20 mérföldnyi távokra esik. Ugyanezen jelentésben írja Bem: „Csupán Rusznál“ (tehát Jádon nem) „találtam először gyenge, később azonban Borgó-Prundnál meglehetősen makacs ellenállásra.“ A Honvéd tudósításában ezzel egyezőleg olvassuk, hogy a székelyek és a 12. zászlóalj Rusznál érték utól Urbánt. „Beérni és megverni“ így folytatja a szemtanu „egy óra műve volt. Másodszor Borgó-Zsoszénny mellett állította fel seregeit, harmadszor Borgó-Prundon, s kivált ez utólsót keményen védelmezte... Másnap (febr. 27.) seregünk egy része tovább a határszélig kergette a gaz rablót“ stb. — R. d. g. r. ki szintén személyesen vett részt ezen hadjáratban, hasonlóképp tagadja a febr. 23. jádi ütközetet; szerinte a sereg febr. 23-án M. V á s á r h e l y e n, 24-én S z á s z - R é g e n b e n, s 25-én B u d a k o n volt. — Urbán ezután nemsokára hagymázba esett, s csapatait Springinsfeld vette át, ki 4 hónapig nem érzett kedvet magában, Erdély ellen támadni.

Az Aradvárbeli őrség egy része este 10. óratájban ladikokra ülve a vártól a Maroson keresztül törni igyekszik, a magyar előőröktől azonban oly hatalmas puskatüzzel fogad-

tatik, hogy a vár ágyuinak védelme alatt nemsokára visszatérni kényszerül. Veszteségünk 16 halott s több sebesült.

H o n v. 60. sz. (Miután Aradnál erdélyi katonaság is tanyázott, az erdélyi hivatalos lap az ottani dolgokról általában folyvást igen bőven volt értesítve).

Kristóf Lajos gömörmegyei nemzetőrei Murányalján megtámadják s szétverik Hurbán felkelő főnök tót csapatát.

Közl. 51. sz. Hurbán az év végén néhányszor megveretvén, azután Götz hadtestéhez esatlakozott, s ennek kíséretében vonult Görgei után, a fentebbi vereség után pedig el sem is vált többé a császári csapatoktól, úgy hogy ezeknek a panszlávokat folyvást őrizniök kellett, nehogy a honvédek kárt tegyenek bennök.

Kápolnai esata. Windisch-Grätz es. fővezér (24 ezer ember s 147 ágyu) reggel Gyöngyösről indul, a magyar hadak (összesen 22 ezer ember) ellen, melyeket Dembinski fővezér a verpelétkáli vonalon állított fel. A támadást a es. balszárnyyal Wrba parancsnoksága alatt Csorich hadosztálya kezdi meg d. u. 2. órakor, Máriaassytól a dőbrői erdőt Pöltenberg segélyadása daczára is elfoglalván, s egyszersmint Kápolnánál a magyar középet (Klapka) ágyuztatván, hol az eredménytelen kölesűnös tüzelés késő éjre nyúlik. Ezalatt az Árokszállásról érkező es. jobbszárny (Schwarzenberg Ödön) Káltól északra a kompolti erdő mellett viv ágyuharczot Szekulics és Máriaassy csapataik ellen, kik az országuttól jobbra felállított Wyss dandára ellen is intéznek egy oldaltámadást, hasonlóan siker nélkül. Schliek tábornok Pétervására felől sötétben érkezik Sirokra, honnan Desseffy osztályát kivonulni kényszeríti. Dembinski és Görgei tábornokok Egerben hallják meg az első ágyuszkat s együtt érkeznek meg estére Kápolnára. Másnapra

Febr. 27. Kedd.

Dembinski vezér a Tarna patak mentén elhelyezett magyar sereg balszárnyára Görgeit, a jobbra Klapkát rendeli, a maga számára a közép vezényletét tartván fenn. Görgei azonban

futárok teljes hiányában a vezér rendeletét kezéhez veszi, s éjjel Mező-Kövesdre nyargal, hogy Guyont a harez színhelyére hívja, s ekkép a balszárny vezényletét Auliebra hagyja, kinek különben is több gyakorlata és tapintata volt a csatamezőn. A viadalt reggeli 7. órakor a honvéd erő jobbszárnya ellen Schlick tábornok újítja meg Verpelétnél, hol Dessewffy ellenállását túlnyomó ágyúval megtöri, s öt egy véres lovassági támadás után d. e. 10. órakor a faluból is kivervén, a Tarnán túl kergeti. Nemsokára azonban Pöltenberg érkezik Dessewffy megsegítésére, s Deym üldöző vérteseit visszanyomja. Ezalatt Wyss dandára az osztrák középből Kápolna előtt fejt ki erejét s Máriássyt hátraveti. Benn a faluban öldöklő utcai harez keletkezik. D. u. 3. órakor Dembinski Kápolna visszafoglalására, melyet legalább is 5 ellenséges zászlóalj szállott meg, vakmerő módra a 47. és a Zanini-zászlóaljat vezeti, s egy véres szuronyharezban már-már eléri ezéjlát, midőn a Zaniniak (olaszok) az ellenséghez tömegesen átpártolnak; ennek következtében a másik zászlóalj szétveretik. Görgei a késedelmes Guyon hadosztályával déli 12 $\frac{1}{2}$ órakor érkezik a csata színhelyére, s a fővezértől a jobbszárny rendbehozására küldetik Verpelét felé, hol Pöltenberg és Dessewffy csapataik a kereesendi magaslatokon Schlick egész ereje, sőt a Tóthfalvánál átkelt Colloredo által is megtámadtatva, vitéz ellenállást fejtenek ki. Azonban d. u. 2 $\frac{1}{2}$ órakor Dessewffy gyalogjai a túlnyomó erő által visszaveretnek, s Pergen dandára által üldöztetnek, minek Görgei személyes hősiessége és Klapka vet véget, ki időközben Szalókról a Schullz-osztályával érkezik. Ekkor (d. u. 3. óra) a magyar hadak fővezére elrendeli a visszavonulást, mely Kereesend, Füzesabony és Maklár irányában végbemegy, a nélkül, hogy Windisch-Grätz üldöztetne. Az ágyuzás azonban mindkét részről estig tart. Kmetty Ábrányban, a rendeletet későn kapván, a harezból elkésik. Veszteségünk a két napi harezban mintegy 1,200 ember holtakban és sebesültekben, s 500 fogoly, a esászáriaké 60 halott, 259 sebesült, és 32 hiányzó.

Rüst. I. 267—279. l. (a csata térrajzával). Görgei. I. 222—254. l. Wint 283—322. l. Klap. Nat. I. 245—265. l. (Wind. had-

ereje 39,200 ember, a miénk 36 ezer). Közl. 42. sz. Hivatalos jelentések magyar és osztrák részről Szil.-nál F. Tört. 320—327. l. Lapinski, Feldzug der Ung. Hauptarmee im Jahre 1849. Hamburg. 1850. 16—26. l. Windisch-Grätz, hihetőleg rögtön a harezterről, a Főlséghez tudósítást küldött, mely így kezdődik: „A lázadócsordákat Kápolnánál iszonyu mennyiségben találtam föl, szétszórtam és legnagyobb részt megsemmisítettem, a maradék a Tiszán keresztül menekült. Remélem, hogy néhány nap alatt Debreezenben leszek, s a pártütés fészket hatalmamba keritem“ stb. Épen az a hang, melyet már Budapestről is hallottunk (jan. 5.). A dolog természete hozta magával, hogy a herezeg későbbi emlékirataiból e jelentés és e hang hiányozzék, hol szerényen beéri azzal, hogy „a szintén kétszerezsen túlnyomó ellenséget Pest felé tervezett előnyomulásában feltartóztatta“, s hogy „ő (Windisch-Grätz) nem v er e t t m e g.“ (Wint. 331. l.). És ebben tökéletes igaza van. Nagy kár, hogy e higgadt belátás egykoru hadijelentéseiből hiányzott; akkor legalább megkímélhette volna a birodalmat, s hazánkat oly meglepetésektől, melyek nemzetünket a végeleseredésre juttatták, s a többi népek eddigi bizodalnát is megrendítették. (V. ö. márcz. 4).

Febr. 28. Szerda.

Csorich tábornok Deym lovas dandárával a hátráló magyar sereg üldözésére kelvén, Kmety ezredest az utóhad vezérét d. u. Szihalom és Mezökövesd közt megtámadja és futásra kényszeríti. Guyon és Anlich ezredesek azonban huszáraikkal Kmety segítségére érkezvén, Deymot visszaverik, s tőle 3 ágyut elfoglalnak. Veszteség az osztrákoknál ezen kívül 9 halott, s 49 sebesült. Dembinski fővezér e győzelem által föllekesült hadseregét, miután támadást sürgető alvezérei tanácsát visszautasítja, Négyesy, Eger-Farmos, Szent-István és Lövő helységekbe szanaszét rendezi szállásra.

I. helyek. Windisch-Grätz reggeli 7. órára a magyar sereg üldözésére Schlieket is kirendelte, de ez, midőn indulnia kellett volna, visszazeni a fővezérnek, hogy a kerecsendi halmokat még mindig tartják a honvédek, s „a támadás nagy nehézségekkel járna.“ A bosszus herezeg ekkor személyesen indul meg, utána nézni a dolognak, midőn nem csekély bámulatára, Schliek csapatait, előnyomulás helyett, főzésben találja. E szerint egyelőre csak Csorich indulhatott, de ez tanácsosnak látta Maklárón bevárni Schlieket, s ennek dandárát (Deym) magához venni.

A képviselőház Madarász József és Irányi Dániel febr. 13. indítványaik folytán elhatározza, hogy tetteleg lemondottnak tekintessék mindazon képviselő, ki 1) az 1849. márcz. 1-ig Debreczenben meg nem jelent, s távolléte igazolva nincs; 2) a ki engedelem nélkül távozott el; 3) a ki a nyert engedelmen túl távol maradt s elmaradását nem igazolta, — s hogy az ekkép lemondottnak tekintett képviselők választókertiletei új választásra utasíttassanak.

A határozat Honv. 60. sz. E végzés következtében az igazoló bizottság márcz. 19-én beterjeszti azon Pestről elmaradt 107 képviselő névjegyzékét, kiknek helyöket ujonnan betölteni szükség. Ezekon kívül estek azok (32-en), kik a háztól és a kormánytól kiküldve voltak. továbbá azok (3-an), kiknek lemondási folyamódványaik már előbb beadatva, külön tárgyalattak, végezetre azok (3-an), a kik időközben meghaltak. E szerint a távollévők összes száma: 145, a Debreczenben jelenlévőké pedig, ha az igazolt képviselők teljes számát 400-ra teszszük. 255. (V. ö. márcz. 25. jegyz.).

Márcz. 1. Csütörtök.

Egerfarmosi ütközet. Windisch-Grätz es. fővezér Dembinski üldözésére s hátrálási vonalának elmetszésére Szihalomról Wrbona alvezérét (13 zászlóalj, 10 lovasszázad, s 63 ágyu) küldi, ki Eger-Farmoson Klapka elszállásolt seregét beérvén, azt a Wyss dandárával megtámadja. Klapka az Eger jobb partján rendezi és állítja fel főerejét, s Máriássy és Szekulics kitartó gyalogjaiknak földözése mellett hadát keresztülvezeti a hidon, esteli 8. óráig azonban folytonos ágyutűzben marad. Ezután pedig Poroszlóra indul, s éjfélre Szökét eléri, a nélkül, hogy Wrbona üldözni merné. Veszteségünk mintegy 120 ember holtakban és sebestültekben.

Klap. Nat. I. 269—271. l. Wint. 325.—327. l. Görg. I. 260—263. l. (hol Dembinski elszállásolási intézkedéseire a legkeményebb bírálat vagon). Görg. I. az ágyuszó hallattára, nehogy Klapka megverettetése esetén Aulich hadosztálya Lövön feláldoztassék, éjjel a feneketlen sárban Pöltenberg és Kmety osztályait Klapka támogatására Szent-Istvánról Lövöre vezeti. Ez éjjeli ut a különben is elesigazott és éhezett csapatokban a fővezér iránti bizalmatlanságot és ingerültséget nagy mértékben kifejleszté. (V. ö. márcz. 3).

Puebner altábornagy előhada a magyar őréséget Asszonyfalva felől Kis-Kapuson Medgyes-Székbén megtámadja. Az őrség azonban Herkálóvics őrnagy vezérlete alatt vitéz ellenállást fejt ki, úgy hogy a császáriak négy órai viaskodás után előbbi állodásaikba kényszerülnek visszatérni.

Czetz. Klap.-nál Nat. II. 288. l. (Herkálóvics † 1864. jul. 29. Nagy-Becskereken. Pol. Ujd. 1864. évf. 32. sz.)

Márcz. 2. Péntek.

Mészáros hadügyminiszter a hivatalos lapban közbirre teszi, hogy addig is, míg a magyar katonai érdemdiszjelek elkészülnének, ideiglenesen egyszerű érdemjelek fognak kiosztatni, melyeknek leírásuk ez. Elsőrendű: sugárokka körített ezüst csillag, melynek közepét arany babérszörű s a magyar kettős kereszt, szintén aranyból, ékesíti. Másodrendű: égő piros szalagon ezüst babérszörű, közepén a magyar kettős kereszttel szín aranyból. Harmadrendű: ugy ékítve mint az utóbbik, csak hogy a babérszörű, melyből az arany kereszt kimarad, kisebb, ez is piros szalagon függ. — Főtisztek tábornokok, mintán nyugalmaztatnak az elsőrendű érdemjeltől 1,500, a másodrendűtől ezer pfirt évi dijt huznak éltök fogytaig, a harmadrendűtől pedig őrmestertől lefelé a vitézek 10 kr, napi dijt nyernek szintén éltök fogytaig.

Közl. 42. sz. Honv. 59. sz. A hadügyminiszter már 1848. jul. 26-án jelenté a honfiaknak, hogy „a magokat kitiintetőket a haza egy magyar jellel fogja díszíteni“ stb. (P. H. 1848. 122. sz.) Decz. 20-án pedig Kossuth jelenté a ház előtt, hogy „érdemkeresztek“ készítése iránt intézkedett, s egyszersmint javaslá azt is, hogy „késztessék egy aranytábla, mely készen legyen befogadni azok nevét, kik érdemesek leendenek, hogy emlékök örök időkre terjesztessék“ stb., midőn a ház az aranytábla készttetését helybenhagyja (P. H. 1848. 246. 250. sz.).

Görgei tábornok, a magyar főserég Tiszta-Füredre vonulása útját fedezendő, Poroszlónál száll táborban; a keskeny tiszai gáton azonban, mely Poroszlótól Füredre vezet, nehogy „a legjobb magyar hadtest haszon nélkül lemészároltassék“

Dembinski fővezér paranesa ellenére sem vesz állodást. Wr b n a altábornagy, kit Win d i s c h - G r ä t z üldözésünkre küldött, a magyar hátvéd állását és „sánczolatait“ (melyek nem léteztek) „megszemlélvén“, d. n. 2. óraker Ze i s b e r g vezérőrnagynak rendeletet ad, hogy két dandárral támadja meg és gyujtassa fel Poroszlót, minek végrehajtását azonban ez, a vállalat veszélyességét kiemelve, megtagadja. Wr b n a ekkor, nem mervén az éjet Poroszló előtt tölteni, üldözésre kirendelt seregét az éj esőndében Me z ő - T á r k á n y felé visszavezeti. Görgői ekkor éjfélt után 2. óraker (márcz. 1. és 2. közt) szintén esőndben elhagyja Poroszlót, s Dembinski paranesa ellenére Tisza-Füredre huzódik.

G ö r g. I. 269. l. W i n t. 322—330. l. Viradat után (márcz. 2.) Wr b n a a fővezértől még két dandárt kap erősítésül, de ő ekkor is kijelenti, hogy, „a Poroszló ellen intézendő támadástól semmi eredmény sem várható“, sőt ezen a ponton még a tovább maradás is veszélyekkel van összekötve. Windisch-Grätznek ekkor, miután már előbb Schlick és Zeisberg is rendelete ellen cselekedtek, nem maradt egyéb hátra, mint elhagyni a tájat, s a Poroszlón álló (?) rettegett ellenfél elől visszahúzódni. A veszélyes helyszemléltetését pedig egy figyelőhad élők Liechtenstein Ferencz altábornagra bizza, ki végre márcz 6-án meg szállja az üres várost, s keresi a „sánczolatok“-at, melyektől Wr b n a megrémült. Másnap, miután a t.-füredi töltés hidjait szétrombolta, ő is visszatért S c h l i c k - h e z J á s z - B e r é n y b e.

Csütök örmagy V a l e m á r e n á l A r a d megyében a M a r o s o n átkelni törekvő oláh fölkelőket és osztrákokat S o b o r s i n felől ágyuztatja és visszanyomja.

Közl. 51. sz.

C s á n y kormánybiztos kiáltványt intéz E r d é l y népeibez. Mintán B e m U r b á n t a határból kikergette, s P i s k i n é l már előbb P u c h n e r t is megverte, felszólíttatnak az oláhok, hogy az elleuségeskedéssel hagyjanak fel. a rablástól, gyilkolástól és égetésektől szünjenek meg, mert ellenkező esetben vagyonuk elvesztése mellett testi büntetésben is fognak részesíttetni. Hasonlókép felhivatnak a szászok is, hogy ne folytassák már tovább eddigi ármányaikat és árulásaikat, „elégüljenek meg azon ezer meg ezer magyar és oláh véráldozatokkal, melyeket eselszövényök és pénzők... idézett elő“, simuljanak

az egyesült hazához, melynek különben lesz hatalma őket erőszakkal is kényszeríteni hódolatra. Végre tudtul adatik, hogy a magyar törvényhozás minden nemzetiség nyelvének és minden vallásfelekezetnek teljesen szabad gyakorlatot biztosít.

Az okmány Honv. 57. sz. Közl. 47. sz. E felhívás (melynek czíme: „Szózat Erdélyország népeihez“) oly keserű, szemrehányó hangon szólott, s oly durvaságokat foglalt magában, mintha csak Windisch-Grätz vagy Haynau tollából folyt volna. E miatt a honvédelmi bizottmány a képviselőházban interpelláltatott is.

A cs. k. főhadparancsnokság Budán azon elterjedt hír ellenében, mintha a magyar pénzjegyek Ausztriában árfolyamon kívül fognának helyeztetni, közhirre teszi, hogy „a magyar pénzjegyeknek a magán forgalomban árfolyamon kívül tétele vagy elkobzása Magyarországra nem alkalmaztatik.“ V. ö. febr. 23. márcz. 8.

A cs. k. hirdetmény Samml. 47. l. Windisch-Grätz, miután nemsokára ellenkezőképen rendelkezett, később azt állítja, hogy a fentebbi hirdetmény az ő távollétében és helybenhagyása nélkül jelent meg.

Medgyesi esata. A támadást Puchner es. vezér (9 ezer ember) Vander Nüll ezredessel reggeli 8. órakor Kis-Kapusnál kezdeti meg, hol Herkalovics őrnagy vezénylete alatt a magyar előhad egy óra múltán feladja állását, s folyvást harezolva Medgyesre hátrál, ott tartalék tisztét átveendő. Ezalatt Czetz ezredes a főerővel Medgyes és Ekemező közt a Nagy-Küküllő jobb partján az első hegyi patak mögött kedvező állodást vesz, a császáriak pedig a Nagy-Küküllő másik partján az Ekemezővel szemben eső vendéglőt szállják meg. D. e. 10. órakor Bem tábornok a színhelyre érkezvén, Bánfi alezredesnek a vendéglő elfoglalását parancsolja. Ekkor mindkét részről megkezdődik az ágyuzás. Inezedy őrnagy a 11. zászlóaljjal három ízben foglalja el az említett pontot, de mindannyiszor visszaveretik. Végre Zsurmay őrnagy és Bethlen alezredes huszáraik visszanyomják a honvéd gyalogságra rontott es. lovasokat. Ennek következtében esteli 6. órára az ellenség fő állodása elfoglalva

lön. Van der Nüll megszalad, s Kis-Kapus utczáin vett utolsó felveséből is kiveretvén, Asszonyfalváig üzetik. A 11-ik zászlóalj vesztesége 9 fiszt s 300 közember. Másnap

Márcz. 3. Szombat.

Medgyesnél megújul a harez, miután Puchner altábornagy összpontosított erejével a segélycsapatokra várakozó Bem-et (7,420 ember és 30 ágyu) d. u. 3. órakor megtámadja. Bem a fentebb említett vendéglő előtt egy hegyi patak jobb partján vesz állodást, s ebben 3 óra hosszat tartó ágyuzással törekszik fenntartani magát, de miután 5 ágyuja leszereltetik, s egy lőszerkocsija légberöppül, gyalogjai hátrálni kezdenek. Majd es. lovasok törnek ágyui ellen, midőn egész seregében felbomlik a harezí rend. Czetz ezredes azonban ismét rendbe tudja szedni a honvédesapatokat. Az ágyuk újra szólnak, s az időközben Maros-Vásárhelyről és Musnárról érkező segélyhadgátat vet az ellenség előnyomulásának. Bem ekkor a friss csapatoknak rohamot parancsol, de a melyet a túlnyomó erejű ellenség visszaver. E csapás végkép eldönti a harez kimenetelét. A kimerült s lőszerben hiányt látó magyar hadfiak rendetlen szaladásban hátrálnak. A futóhad utját Daun 2 ezer főnyi serege Medgyes előtt elállni igyekszik, de Bem ágyuitól szemben, Zsurmay őrnagytól hátban szorongattatva nemsokára szétszóratik. A győztes Puchner nem üldöztet, Bem Segesvárra teszi át főhadiszállását.

Czetz Klap.-nál Nat. II. 286—298. l. Bem's 226—234. l. Rüst. II. 3. 4. l. Köv. E. T. 197. 198. l. Honv. 74. sz. Szil. F. Tört. 337. l. F. Férf. 71. l. Som. XIII. l.

Haditanács Tisza-Füreden. Görgei tábornok Klapka és Répásy hadtestparancsnokokkal egyetértve a magyar fősereg hadiszállásán a tiszteket tanácskozmányra gyűjti össze, melyre Szemere kormánybiztost is meghívja. Ebben Görgei kezdeményezése folytán a főtisztek kinyilatkoztatják, hogy a hadseregnek Dembinskihez nincs bizodalma. Sokan azonnal új vezért akarnak választani, minek azonban Szemere

a kormány nevében ellenmond, s a tanácskozmány az ő ajánlatára megállapodik abban, hogy addig, míg Kossuth és a hadügyminiszter, kiknek Szemere már irt a baj felől, megérkezének, Dembinski tartsa meg a vezéri botot, mellé azonban tanácsadókul Répásy, Aulich, Görgei és Klapka rendeltessenek. Dembinski azonban a haditanácsadókat maga mellé fogadni vonakodik, midőn őt Szemere, hogy a további zavarásoknak elejét vegye, a fővezérségtől felfüggeszti, s ideiglenesen Görgeivel helyettesíti, ki midőn a tábori jegyzőkönyveket Dembinskitől kezéhez nem kaphatá, ennek ajtaja elibe őrt álltat.

Szem. II. 42—46. l. Görgei. I. 271. s köv. l. Klap. Nat. I. 274. 275. l. Kossuth jelentése a vezérek vizzályáról Közl. és Szil. nál F. Tört. 328—331. l. Asb. I. 1. 2. l. A szihalmi ütközet után, mint láttuk (febr. 28.) Dembinskit felszólították alvezérei, hogy rendeljen általános támadást. Dembinski azonban e helyett általános elszállásolást rendelt. Ennek következése lett, hogy a már különben is kiéhezett és a nagy sárban kimerült csapatok még azon éjjel felbriasztattak, s tovább hátrálni kényszerültek. Görgei az éjjeli mozdulat miatt felingerülve márcz. 2. reggel Dembinskihez megy, s követeli tőle, hogy mondja meg, mi a terve: visszautasítatik. Dembinski azonban ezen észnélküli titkolódzással nem szüntetheti már meg a nagygyá nőtt bizalmatlanságot. Az 1. és 2. hadtest tisztikara a vezér elszállásolási intézkedéseit rosszalva, Görgeihez megy, s kijelenti előtte, hogy Dembinskinek ezentul egy parancsát sem fogadja el, ha csak Görgei vagy Klapka ellenjegyezni nem fogja. Görgei azonban „alkotmányos fővezérről” hallani sem akart, s miután a 7. hadtest még különben sem nyilatkozott, s a visszavonulás nem is volt alkalmas ily ügy eligazítására, felszólította a tiszteket, hogy addig, míg az egész sereg a Tisza röögé nem huzódik, engedelmessédjenek föltétlenül Dembinskinek. Miután azonban a 7. hadtestre bizonyosan számított, az 1. és 2. hadtestek által szavazott „consilium abeundi” (Görgei kifejezéssel) arra batorítá, hogy maga a katonai fegyelmet megtörje, s a fővezérnek Poroszlón való maradását illető parancsát (l. márcz. 2.) félretegye. Dembinski magán kívül volt felindulásában, midőn megtudta, hogy Görgei is Tisza-füreden van, de büntetni rögtön nem volt bátorsága. Görgei pedig sietett őt ártalmatlanná tenni. — Egyébiránt, mint láttuk, (márcz. 2. jegyz.) az ellentáborban is hasonló bajok uralkodtak. A tisztek hibáztatták Windisch-Grätzet, hogy a nagy erőfeszítéseknek semmi haszna sem lett, sőt Schlick (ki különösen nehezen felejté eddigi önállóságát), és Wrba már febr. 28. este kijelentették előtte, hogy rendelete daczára nem fognak előnyomulni, mert lészerük fogytán van, s katonáik ki vannak fárasztva.

Márcz. 4. Vasárnap.

Összbirodalmi alkotmány. A Fölség az örökös tartományok Kremsierbe áttett s itt nov. 15-én megnyílt országgyűlését, miután az a birodalom egyik felére sem tudott alkotmányt létesíteni, sőt „okoskodásai egy rendezett jogállapot megállapítását a státusban akadályozzák“, felosztatja, s azon alkalomból, hogy „fegyvereinek diadalmas előmenetelei Magyarországon az egységes Ausztria ujjászületésének nagy munkáját, mit életfeladatává tön, megállapíttatásához közelebb vitték“, egész birodalma számára alkotmánylevelet ad ki. Ezen oktroyált alkotmány hazánkat illető pontjai az ország önállását s törvényes függetlenségét megszüntetik, törvényhozásunk legfőbb jogait a bécsi birodalmi gyűlésre ruházzák, az uniót megsemmisítik, Erdélyt, Horvát-, Szlavon-, Dalmátországot, ugyszintén a Határőrvidéket, s Fiumét az anyaországtól elszakítva külön-külön tartományokká alakítják. V. ö. márcz. 20.

A es. nyilatkozmány és az alkotmány S a m m l. 48—72. l. ugyszintén K ö z l. 61. sz. V. ö. K ö v. E. T. 220. Ezen alkotmányt, melynek kiadására, mint határozottan kimondatik, Wuidisch-Grätz kápolnai tudósítása (l. febr. 27.) adott alkalmat, Schwarzenberg, Stadion, Krauss, Bach, Cordon, Bruck, Thinnfeld és Kulmer irták alá, s egy márcz. 6. nyilatkozmányban tették közzé, melyben a hatóságokat és hivatalnokokat felszólítják, hogy minden erejüket használják fel az új törvények foganatosítására. Az alkotmány főbb pontjai ezek. „Minden népfaj egyenjogu“. Az egész birodalom egy vám- és kereskedelmi terület. A esászár mint osztrák esászár koronáztatik meg, s az alkotmányra esküt teendő le. Ő a legfőbb hadvezér, a harez és béke ura, kinek nevében szolgáltatnak mindenütt igazságot. Az egész birodalomra nézve egy közös osztrák polgári jog lép életbe. A polgárok egyik koronaországból szabadon költözködhetnek a másikba, s törvény előtt egyenlők. A községek képviselőiket szabadon választják, és saját ügyeikben önkormányzattal bírnak. Tartományi ügyek: földmívelés, középítkezés, jótékonyági intézetek, az országos kiadás és bevétel megállapítása stb. Birodalmi ügyek: az uralkodóház, s a külországek viszonyai, egyházi, felsőbb oktatási, birodalmi háztartási, ipar, kereskedelmi és közlekedési stb. ügyek. A törvényhozási hatalom a esászár és birodalmi gyűlés, s illetőleg a esászár és a tartományi gyűlések kezében van. A birodalmi gyűlés felső- és alsóházból áll. A felsőház tagjait a tartományi gyűlések, az alsóházéit a nép választja. A leg-

kisebb (cenzus 5 ftnyi adó, nagy városokban 10 ftnyi adó). A követek a császár által bármikor haza küldhetők, utasítást nem fogadnak el, s esküt tesznek le a császár és az alkotmány iránti hűségre, a hazaküldés után 3 hónap alatt ismét együvé hivandók. Magyarország alkotmánya, a melyben az új alkotmányával össze nem fér, hatályon kívül téte-
 tik stb. A miniszteri felelősségi törvény még ezután hozatik. A végrehajtó hatalom egy és osztatlan, s kizárólag a császárt illeti. Az egyes tartományok helytartókat fognak kapni. Végrehajtási ügyekben a császár egy birodalmi tanács javaslatával élhet, melynek tagjait maga nevezi ki. Egy legfelsőbb birodalmi törvényszék állittatik fel a birodalom és tartományok, a miniszterek és helytartók közti peres ügyek, s a főségsértések megítélésére. Az adó törvény utján határoztatik meg, valamint a katonai kötelezettség is. Az államadósságért a birodalom kezes (Hogy minő fogadtatásra talált az alkotmány a különböző nemzeteknél l. febr. 25. jegyz. ápr. 14. jul. 28).

Tóth őrnagy Gál László alezredes osztályának egy részével (2 ezer ember s 8 ágyu) Szabadkánál a várost megtámadó szerbeket (4 ezer ember s 13 ágyu) Bajmókra visszaveri. Másnap

Márcz. 5. Hétfő.

Bajmóki ütközet. Gál alezredes a Szabadkát nyugtalanító szerb főkelőket d. e. 10. órakor Bajmók és Paesér közt megtámadja, azonban az ellenség gyilkos ágyutüze által csakhamar visszanyomatik. A szerbek ekkor gyalogságukat és ágyúikat a völgynyíláson át merészen előre mozdítják. De Gál gyalogjai rohamot intéznek az ágyúk ellen, s a szerbek a patakon át visszaszaladni kényszerülnek. Földváry Sándor és Beke őrnagyok. Veszteségünk mintegy 30 ember holtakban és sebesültekben, az ellenségé 200 ember s 3 ágyu.

Klap. Nat. II. 96. l. Közl. 48. l.

Kossuth honvédelmi bizottmányi elnök, Mészáros hadügyminiszter, Kiss Ernő, és Vetter tábornokok kíséretében a vezérek közt kifejlődött viszály elintézése végett Tiszafüreden haditanácsot tart. E tanácsban kimondatik, hogy a tisztikar viselete, melyszerint Dembinskinek bizalmatlan ságot szavazott, rosszaltatik, Dembinski pedig, miután az egész

tisztikar haditörvényszék elibe állítható nem volt, s oly tiszték felett, kik neki bizalmatlanságot szavaztak parancsnokoskodni nem kívánt, önként lemond, midőn a kormányelnök a fővezérséget ideiglenesen V e t t e r tábornokra ruházza. V. ö. m á r c z. 8

G ö r g. I. 278. l. S z e m. II. 48. l. K l a p. Nat. I 275. l. Mem. 51. 155. l. Kossuth jelentése ezen ügyről a képviselőházban Közl. és Szil.-nál F. Tört. 331—337. l. Kossuth és Mészáros Füredre érkezvén, S z e m e r e eljökbe ment, s előadása szerint mindent elmondott Kossuthnak, a mi történt, s hozzátette „hogy Dembinski leginkább abban hibázott, hogy az engedetlen (Görgeit) agyon nem lövette, s hogy élte Görgei veszedelmesembernek látszik.“ „Nem csak veszedelmes“ — vizon- z á Kossuth, „hanem áruló, őt törvényszék elibe kell állítani.“ „Kossuth eleinte komoly és hideg, később ép oly nyájas lön Görgei irányában. Este pedig és a következő nap együvé bujtak és hosszú értekezleteket tartottak.“ Görgei, ki Váczon nyiltan pártot ütött a honvédelmi bizottmány s Kossuth ellen, s a ki „hadcserege tisztjei iránt való tartozását“ vélte leróni azzal, hogy a vácsi lépés után a kormányelnökkel minden összeköttetést megszakított, s még hozzá küldött leveleire sem válaszolt, most szintén egyszerre síma és megnyerő magaviseletet öltött Kossuth előtt. E változás okául azt mondja, hogy meggyőződött arról, hogy Mészáros, ki iránt Vác- z o n engedelmisséget ígért „egy részről azon bizalomra, melyet a tiszték az ő politikai érzelmeinek szilárdságába helyeztek, fájdalom, teljes tökéletesen érdemtelen, más részről a rendezett honvédelmet alkalmasabb volt lassanként tökéletesen süllyedésbe juttatni mint fölemelni“. ennek következtében tehát, azon politikai alapnak, melyen Ausztria ellen harczolt, megtarthatása végett, ezélravezetőbbnek látta magával a kor- mány fejével kiegyezkedni. Az eddigi durczásságot levetkezésére azonban különösen indíthatta Görgeit az is, hogy neki, a ki a katonai szubordiná- cziót oly világosan megszegte, hogy e miatt méltán büntetéstől tartha- tott, tanácsos volt a hatalom fejét barátsága által megnyerni, annyival inkább, mert ugyanazon egyén a fővezérség betöltése végett is utazott a táborba, mely tisztségre neki okvetlen voltak vágyai. A titkos érteke- zésekben Görgei azon kérdéssel lepte meg Kossuthot: „nem gondolná-e, hogy Magyarországot az 1848. alkotmányával még úgy is tökéletesen ki lehetne elégíteni, hogy ha a had- és pénzügyi tárczákat ismét átenged- nék a bécsi minisztérium számára?“ Kossuth kitérőleg válaszolt, s csak abbéli meggyőződését fejezte ki világosan, hogy „Magyarhon szabadsága folyvást kétséges lenni, míg csak L e n g y e l o r s z á g is föl nem sza- badíttatik; Magyarhon szabadságával pedig E u r ó p a szabadsága is bizonyosan el fog veszni.“ Egyébiránt pedig kijelentette Kossuth, hogy „mindenkinek, ki szíven hordja a hon ügyét, legszentebb kötelessége semmi olyan kérdést sem támasztani, melynek fejtegetése, semmi olyan lépést sem merészlni, melynek következesei pártokra szakgatnák a

nemzetet, s csupán a mindnyájunkra nézve közös ellenség hatalmát növelnék." Görgeit Kossuth politikai nézetei iránt ez utóbbi nyilatkozat tökéletesen megnyugtató, s eddigi ellenzéki állását a kormányzóval szemben tökéletesen feladta, s „még lengyel-kórságát is, melylyel politikai idegenkedésből egyáltalában nem barátkozhatott össze, csupán a magyar nemzeti becsület álláspontjáról ostromolta." Kossuth, hogy e nemvárt barátságot viszonozza, egészen meghiált lábra helyezte magát Görgeivel, kikérte ennek véleményét Vetter haditervéről, mondá: hogy Vetter végleges kinevezése nem valószínű, s felszólítá Görgeit, hogy vigye tovább is a főparancsnokságot, a mire Vetter is fölkeréte, miután az ő hadműködési iradaszemélyzete Debreczenben maradt. (L. tov. márcz. 8).

Sz o l n o k i m á s o d i k ü t k ö z e t. D a m j a n i e s tábornok éjjel C z i b a k h á z á n á l észrevétlenül átkel a T i s z á n, s K a r g e r vezérőrnagyot (3³ zászlóalj, 6 lovasszásad, és 16 ágyu) ki az átjárás védelmére Sz o l n o k o n elkülönözve állott, d. e. 9. órakor a város előtt megtámadja, s csakhamar Szolnokban nyomja, homán, miután ellenfelét a Tisza balpartján a szolnoki hid előtt tétlenül vesztglő Vécsey miatt, ki az ifjabb tábornok Damjanics hívására segílyt adni vonakodott, el nem foghatta. véres utzaharezban szintén kiveri. Karger a Z a g y v a hidon menekülvén, itt új állodást vesz, de a melyből iszonyu vérontás után szintén kiveretik, s lovasságunk által (N a g y - S á n d o r) üzőbe fogatik. Déli 12. órakor a győzelmes sereg a Karger segílyére érkezett O t t i n g e r lovas dandárával tűz össze az abonyi uton, hol szintén győzedelmet arat. Veszteségünk mintegy 200 ember holtakban és sebesültekben, a császáriaké ezer ember, 800 fogoly, 317 ló, 11 ágyu, 10 lőszerkoesi, az egész pénztár (mintegy 7 ezer forint), és minden málla.

R ü s t. I. 295—299. l. K l a p. Nat. I. 280—285. l. W i n t. 344—353. l. a császáriak vesztesége 170 halott és sebesült, s 381 hiányzó vagy fogoly). K ö z l. 46. sz. H o n v. 64. sz. S z i l. F. Tört. 328. l. L e v. I. 86. l. Damjanics méltán fölingerlődvén Vécseynek a harez alatt nyegle magaviselete miatt, önrzete és népszerűsége tudatában „a hadtestparancsnokságot a kormány további rendeleteig, ifjabb tábornok létére is önhatálmilag s tényleg elfoglalta. Vécsey ennek következtében a seregből azonnal Debreczenbe távozott. Csaknem egy időben érkezett meg ott vele Damjanics jelentése a viszály okairól s tett intézkedéseiről, melyekből a kormány Vécsey hibájáról meggyőződ-
vén, őt a hadosztály vezérletétől elmozdítá. Mivel azonban őt, részint tapasztalt vezérek hiánya, részint a hadosztálynak Eszterházy Sándor

árulása elleni megmentésében szerzett érdemei miatt, egészen mellőzni még sem lehetett, az ügyetlen Gál tábornok helyébe Arad ostromának vezérletére küldötte." (Függetlenség II. 312). — E harezna, mely a leg nagyobb győzelem volt, melyet fegyvereink ekkorig az osztrákok ellen vívtak, Dembinski terve szerint célja volt tüntetni, mintha a magyar főerő Szolnoknál akarna mozdulni, mialatt Dembinski a valódi főerővel a gyöngyösi vonalon tört volna Pest felé. Az ősz lengyel a szerencsés sikert fenyes elégtétel gyanánt tekinté az utóbbi napokban ócsárolt, s az ő titkolódzásai miatt esakugyan érthetetlen tervei javára, s felszólítá Kossuthot, hogy ne akaszsa meg győzelmes működésében, s adja vissza neki a vezéri botot. De hasztalan. — Windisch-Grätzre másnap egy megalázódás várt, a menyiben eddigi tudósításai fehérvári hangjával ellentétben, tudósítja a Főlséget, hogy „nincs elegendő rendelkezhető harezni ereje“, s esdekelve kéri, hogy az olaszországi hadseregtől küldessen neki 2—8 könnyű lovasezredet, mivel a magyar huszárok ellenében a nehéz vértésekkel nem boldogul, különben is ő a honvéd foglyokból már 2 ezeret küldött az ottani gyalogezerdekbe besorozás végett. A herezeg-vezérnél azonban még egyéb is hiányzott. Alvezérei bizalmát nymanis annyira elveszté, hogy márcz. 8-án Schlieck, Wrbona és Jellačić egy előterjesztésben felszólították, hogy miután a magyar haderő a Tisza balpartján összpontosítva van, sőt részben már át is kelt a folyamon, összpontosítsa ő is egész haderejét Czegléd és Albertiben. A fővezér a kissé szokatlan modoru figyelmeztetésre azt válaszolta, hogy a kérdéses mozdulat végett már előzőleg kiadta rendeleteit.

Márcz. 8. Csütörtök.

A magyar kormány a nemzeti hadak főparancsnokságát, az Erdélyben lévő seregek kivételével véglegesen Vetter altábornagra bizza. Görgei tábornok a Felső-, Damjanics tábornok a Közép-Magyarországban lévő hadsereg parancsnokságát nyeri. V. ö. márcz. 5.

Közl. 49. sz. Görgei I. 294—297. l. Rüst. I. 299. l. Mondók, hogy márcz. 5-én Vetter tényleg nem vette át a hadak vezérletét. Az 1. 2. hadtestek Czibakházára rendelését Görgei írta alá, az ő saját (7.) hadtestét pedig Mészáros rendelte Tokajhoz, hogy ott átkeljen a Tiszán a gyöngyösi vonalon tüntetéseket tegyen. Vetter fővezérnek tartá magát, de tisztét nem vitte; Görgei csak annyiban intézkedett, a mennyiben felszólították; a hadtestek közt az összhangzatos Kossuth és Mészáros tartották fel. Ezen interregnum Görgeinek sehogysem tetszett, s miután a tokaji vonulás őt hosszabb ideig feltartóztatá a gyöngyösi uton leendő működéseiben, nehogy a fővezér

e miatt zavarba jön, márcz. 9-ére Debreczenbe sietett, hogy megtudja, ki lesz már a valóságos fővezér, s kívül értekezzék hadteste rendeltetése felől. Kossuth, ekkor kérde tőle, hogy micsoda követelményei vannak neki a leendő fővezér iránt? Görgei válaszolá: „Katonai legyen és magyar; hogy rangban idősb vagy ifjabb-e nála, rám nézve mindegy.” Ekkor Kossuth egyszerűen kijelenté előtte, hogy Vetter ki nevezését már aláírta. Azután kérte, hogy mondja ki véleményét Vetter felől, nem tartja-e őt árulónak? Görgei becsületos embernek mondá Vettert, habár, főkép Kossuth márcz. 5-ki biztatása folytán zokon esett saját mellőztetése. Ezenül ismét a régi drezsás és megsértődött fél szerepét öltötte fel. Így történt, hogy Vetternek, mint ez maga panaszlá Kossuth előtt, márcz. 24-ig egyetlen egy sor tudósítást sem küldött hadtestéről, majd makramezoscodva írá Kossuthnak, hogy az ő serege szeméi felnyitak már, s nincs bizodalma Vetterhez, sem Mészároshoz, sem az országgyűléshez. Ekkor Kossuth fogadta védelmébe a fővezért, kit Görgei becsületében is igen kiméretlenül gyanusított (miben neki D a m j a n i e s i s e z é d k e z e t nyujtott), s kérte Görgeit, hogy személyes ellenszenvék miatt ne visszálkodjék, szabja magát a fővezér parancsaihoz, mit hogy megkönynyebbítsen, maga elutazott a táborba a két vezér közt kapcsul szolgálván, s a villongásoknak a hadműködésekre ártalmas visszahatását meggátolván (Ezen egész tárgyra legjobb világosságot vetnek Kossuth levelei W i n t 408—415.l). Görgei azonban Kossuthot sem látta szívesen, miután benne azon nem egészen áptalan gyanu ébredt fel, hogy a kormányzó azért halogatta a fővezér végleges kinevezését, s most azért ártja magát hadi ügyekbe, mert az egyes hadtestekre megakarja befolyását alapítani, hogy aztán maga lehessen a fővezér. (G ö r g. I. 287. l). Ily torzszalkodások és bizalmatlanságok folytán erőlyes és összhangzó működésről szó sem lehetett, s e miatt sok fárasztó és eredménytelen menetek történtek. Végre márcz. 18-án Danjanics és K l a p k a Czibakházánál átkelnek a Tiszán, s N a g y - K ö r ö s felé nyomulnak, a nélkül, hogy a Nagy-Körösön két erős hadtesttel álló J e l l a c i é (kit W i n d i s c h G r ä t z a tiszai átkelés őrzésére rendelt) őket észre venné. A szemesebb magyar vezérek azonban értesülvén, hogy előttök miféle erő áll, főleg Danjanics sürgetésére, visszahuzódnak, s másnap estére ismét Czibak házáat szállják meg. E mozdulat az esőtől feláztatott földeken történt. A császáriak valami homályos sejtellemmel hírván, hogy közelökben összpontosított magyar hadak mozognak, C z e g l é d, J á s z - B e r é n y és H a t v a n közt, mindenütt egész hadtesteket utaztatva, keresték az ellenséget, nehogy K o m á r o m felé előnyomuljon. Természetesen nem találták, mert ezalatt Vetter ismét új tervet készített, melynek folytán hadaink egyívű vonattak, s márcz. 25-én B o r o s z l ó n á l, 30-án és 31-én D o r m á n d, T a r n a - B ó d, H a l m a j, K á p o l n a és G y ö n g y ö s községekben voltak összpontosítva. — Időközben a hadseregben fontos változások történtek. G u y o n n a k, ki a vezérek pörében Dem-

binski ellen nem nyilatkozott, a hadseregtől Görgei miatt távoznia kelle, s ő Komáromba neveztetett ki várparancsnoknak (1. márcz. 19.), hadosztályát Görgei a többi három között felosztatá. Aulich tábornoki rangot nyert, s Répásytól a 2. hadtest parancsnokságát vette kezébe.

Windisch-Grätz osztrák fővezér s es. biztos Budán kinyilatkoztatja, hogy ő, „lehető szelidséggel“ ohajtván eljárni Magyarországon a rend visszaállítása körül, „a törvénytelen magyar papirpénzt“ nem tétette azonnal árfolyamon kívül. De miután az „a lázadás fő segédeszközévé“ vált, ezennel véglegesen kimondja, hogy „mától kezdve a magyar 5 és 100 forintos jegyeket a nyilvános kinestári és országos pénztáraknál nem szabad elfogadni.“ Az 1 és 2 forintos jegyek, melyeknek érez-alapjuk van, császári jegyekre beváltatnak, azok tehát egyelőre még árfolyamban maradnak. V. ö. márcz. 2. máj. 20.

A hird. Samml. 73. l. A herceg ekkor érkezett vissza Ollmützből. Márcz. 12-én kihirdeteti, hogy az 1 és 2 forintos Kossuthbankók 4 millió forint erejéig az ország különböző vidékein 6—8 nap alatt váltatnak be, azontul értékük mind a köz- mind a magán forgalomban megsemmisül. Mindazáltal a magyar pénzjegyek a fővárosi forgalomban is egész július elejéig fennakadás nélkül keltek, a mit szigorubb rendszabályokkal meg nem akadályozni a es. biztosnak is érdekében állott, s ehhez képest márcz. 21-én „több rendbeli tudakozásokra“ már csak annyit jelentett ki, hogy az 5 és 10 forintos magyar jegyek „elfogadására a fizetéseknel senkit sem lehet kényszeríteni.“ (A hird. Samml. 83. l.)

Márcz. 9. Péntek.

Érdemjelosztás Debreczenben. Kossuth kormányelnök saját termeiben (a város házánál) másodrendű érdemjellel díszíti Vettert, Görgeit és Perczel Mórt, kik helyben, — Damjaniesot, Bemet, Guyont és Kiss Ernőt, kik távol vannak.

Közl. 49. sz. Görg. I. 296. l. Az ünnepélyt elbeszélésben leírta Jókai (Üstökös 1861. 2. sz.), élethűbben s történeti valóságban Vas Gereben (Népbarát 1861. 308 s köv. l.) Máltán feltűnhetett, hogy ez alkalommal Klapka érdemjelt nem kapott, ki a jeles Schlick ellenében ujoncz honvédeinket először tanítá meg győzni és lelkesedni. Görgeinek azt mondá Kossuth, hogy: „Mészárosra való kimélő tekintet-

ből kellett Klapkának kimaradnia, de a pajzán Görgei magát Mészáros gyanusítja, ki mint hadügyminiszter, a kitüntetendők névjegyzékét készíté.

Bem tábornok a es. őrséget Medgyesen véletlenül meglepi és szétszórja. Aztán Perczy ezredet (1,500 ember s 4 ágyu) a városban őrségül hátrahagyván, maga a nagy-szebeni uton előre siet. Nagy eső. Harmadnap

Márcz. 11. Vasárnap.

Nagy-szebeni második esata. Bem tábornok Nagy-Csűr és Nagy-Szeben közt állítja fel a magaslatokon badseregét (d. u. 4. órakor). Pfersman osztrák tábornok és Skariatín orosz ezredes pedig, kik Puchner távollétében mintegy 4 ezer főnyi őrséggel védték a várost, a magaslatokkal szemben helyezkednek el. Bem, midőn egy kozák csapat a magyar jobbszárny megkerülésére indul, erős kartáesztüzzel nyitja meg a harezot, mely elől a meglepett kozákok riadtan visszaszaladnak. Egy órai kölesönös ágyuzás után a székelyek szuronyaikkal az orosz balszárnyat hátranyomják, a midőn Bem az ellenséges jobbszárny megkerülésére is mozdulatot tétet, minek következtében először az ellenség középhada, aztán egész serege az elővárosi sánczokba huzódik vissza. Ez alatt a magyar ágyuk az orosz tüzéségben tetemes veszteséget okoznak, s Kiss Sándor alezredes a Kóburg- és Vilmos-huszárokkal egy ellenséges útteget hátrálásra kényszerít. Esteli 7. órakor a székelyeknek többszöri roham után végre sikerül a sánczokba jutniok. Bem katonáinak kimerültsége miatt egyebet nem tehetvén, gránátlövéseket szórát a városra. E döntő perczben érkezik Bethlen Gergely alezredes a kolozsvári (11-ik) zászlóaljjal. Három szuronytámadást tesznek a honvédek, míg nem a negyedikben a székelyekkel, s a Máriássy-zászlóaljjal egyesülten erőt vesznek az oroszokon, kik 9¹/₂ órakor Vöröstorony felé menekülnek. Bem ekkor bevonul a városba hol 21 ágyut, 5 ezer apró fegyvert, 6 ezer ágyutöltényt, 1 millió puskatöltényt, 150 mázsa löport, tömérdek katonaruhát s 514 foglyot talál.

Czetz Klap.-nál II. 299. l. Bem's 239 s köv. l. Köv. E. T. 202 s köv. l. Rüst. II. 6. l. Közl. 56. sz. Szil. F. Tört. 337. l.

F. Férf. 71. l. Máj. II. 202. l. Honv. 71. sz. Som. XIII. l. Puchner Bemet Medgyesnél tökéletesen megvervén, hogy esapatait a fáradalmaktól kimélje, győzelme után két napot pihen Medgyesen. E kedvezményt Bem köszönettel fogadta, mert azalatt Segesváron rendbeszedte s a székelyektől érkezett esapatokkal megerősítette hadseregét. Puchner azonban veszedelmes tervén töri fejét; elhatározza t. i. bekeríteni s mindenestül elfogni ellenfelét: e czélból Medgyesről Szent-Ágotán át hegyi utakon 9—10 mérföldnyi kerülőt tesz, „azonban“ ugymond a Berl. Milit. Lit. Zeit. egyik referense „elszánt és bátor ellenfele előtt a körüle összehuzódó művészi sztratégiai hálóban, épen a segesvár-medgyesi föntat, majdnem egészen nyitva hagyja. Bem Puchner szándékainak fejlődését nyugodtan bevárja, hanem ekkor valódi hadvezéri pillantással kikémlelve a legalkalmasabb perczet, midőn már félig bekerítve volt, azon merész elhatározást fogja fel, hogy márcz. 9-én az országotat Medgyesnél áttöri, s Puchner főtámpontját, Nagy-Szeben rohanja meg. . . . Bennék ezen gyorsasággal, bátorsággal es erélylyel kivitt működése Puchner lassu es ingatag eljárásával szemben a legkiáltóbb ellentétet képezi“ stb. (Som. i. h.) Márcz. 9-én reggel Puchner innepélyes beszédekert tart tisztei előtt. érdemelek osztogatásával fölti az időt, s megindulván oly lassan halad, hogy előesapatai csak estére érkeznek Segesvárra, hol azonban Bennék hiült helyét találják. Nem is sejté, hová tünt el ellenfele, mert márcz. 10-én egész nap meg sem mozdult Segesvárról. Márcz. 12. híret véve Szeben sorsának megdöbönt, s betegségebe esve átadja Kallianynak a hadvezéri pálczát, maga elhagyván a sereget. Kalliany felhagyva minden további harezczal, csak arra fordítá gondjait hogyan vezesse ki a sereget mindelelőbb Erdélyből. — Bem Szebenből utána küldötte Puchnernek rendjeleit es diplomáit. De az osztrákok nem értik a tréfát, s a huszárokat fogságra vetették volna. ha idején el nem osonnak. Puchmert épen Szeben elvesztése napján neveztek ki Bécsben tábornagynak, s „gyalázatos futása“, miut Rüstow megjegyzi, „legkevésbé sem akadályozta, hogy 1849. szeptemberben az osztrák es. testőrség másodkapitányává, s októberben Velenze városa es vára kormányzójává ki ne neveztessék.“ Bem Szebenbe beszállásolván magát. Fuld Effendit a porta oláhországi ügynökét, felkérte, hogy miután a esászáriak Szebenből 8 közpénztárt magokkal elvittek, melyeket hadi szokás szerint a győztes fél kezei közt kellett volna hagyniok, vegye zár alá e pénztáarakat s kézbesítesse a magyar kormányynak. (Bem levele apr. 1-ről. Honv. 88. sz.) — A lengyel a szászok fővárosának kegyelmet ad, de fölszólítja a lakosságot, hogy miután az oroszok behívásának „szégyene“ az erdélyi összes szászokra nem hárulhat, a tett vádjá alól annak nyilvános visszahuzása által tisztítsák ki magukat. (Bem kiáltv. márcz. 12-ről Honv. 70. sz. es Köv. nál O. 157. l.) Márcz. 26-án tehát, Nagy-Szeben városa nyilatkozmányt ad ki, melyben „az orosz hatalom bárminemű beavatkozása ellen forma-

szerint és ünnepélyesen tiltakozik." (A nyilatk. Köv.-nál O. 153. l.). Hogy e nyilatkozmány csupán kényszermű volt, és semmivel sem különb szerkezetű azon hódolati iratoknál, melyeket a megszállott vidékekről Windisch-Grätz beszédetett, már pikáns kezdete is elárulja, s a dolog természetéből következék, Bem ezután 400 ezer pfrt hadisarcot vetett a városra, melyből azonban ápril vége felé, miután belőle 200 ezernél valamivel több lefizettetett, a szebeniek kérelmére a hátálékot elengedte (Honv. 100. sz.). Kossuth azonban rossz néven vette, hogy Bem a szászoknak közbocsánatot hirdetett s irányukban ismét nagylelkű akar lenni, és márcz. 20-án jelenté a képviselőházban, hogy Bennet minden további ígéretektől letiltotta, s tudtára adta, hogy a szászok ügyét maga a kormány akarja eligazítani. De Bem nem hagyta magát megzavartatni, s midőn tudtára esett, hogy az általa hirdetett amnesztiát a polgári hatóságok s Csány véstörvényszékei kevés figyelemre méltatják, s az elítélések napirenden vannak, még egyszer megújítja közbocsánati ígéretét, s felhívja mindazokat, kik az ő ebbeli nyilatkozatában bizva sérelmet szenvedtek, hogy indokolt panaszukat orvoslás végett jelentsék be nála, egyszersmint azonban a véstörvényezékek további működését Erdély területén betiltja, esupán a befogott gyilkosok és rablók feletti törvényes vizsgálatot engedvén meg, a rögtönbíróóságok polgári és katonai tagjait, ha további működésökkel fel nem hagynak, haditörvényszékekkel és tisztségök elvesztésével fenyegeti, miután „akaron“ ugymond „hogy bizonyos határvonalig a kormány részéről is elismert bűnbocsánati rendeletem valóság maradjon, s ne sértessék meg vagy aljasítassék épen esalétekké.“ (A nevezetes kiáltvány N.-Szeben. jun. 5-ről Honv. 140. vagyis jun. 9. sz). V. ö. márcz. 21. 23. jul. 3.

Windisch-Grätz osztrák fővezér s es. helytartó Budán Magyarországra lakóit arról igyekezik meggyőzni, hogy „a lázadók a felforgatást és kommunizmust képviselik“, s törekvésük nem a haza és nemzetiség javát, hanem „egész Európának anárchiába döntését“ ezélozza. Annálfogva csatlakozzék mindenki a cs. helytartóhoz. Ime „Szirmay István gróf már egy zászlóalj önkéntest vezetett a cs. k. hadsereghez“, mely „hazafini tettet Öfelsége az ő őrnaggyá és zászlóaljparanesnökká lett kinevezésével jutalmazott meg.“ Utánozza tehát az ország ezen loyalis példát.

A felhívás Samml. 76. l. A „Winter-Feldzug“ vagyis a herceg emlékirata többet is közöl Szirmay csapatáról, elmondja t. i. hogy az 480 főből állott, s a gróf által mingyárt a budaméri harc után sárosmegyei és abauji (tót) egyéniségekből gyűjtetett. „Ő volt az

egyetlen⁴ ugymond a herezeg „a ki ezen komoly napokban loyális érzelmeit egyébként is bebizonyítá mint esupán szavakkal.” Ezen érzelmeiért Szirmay később a Szent-István-rendjellel diszítettett. (Wint. 112. l). Seregének vitézi tetteit egyébiránt még a „Winter-Feldzug“ sem volt képes följegyezni. Ellenben a hiv. Honvéd 123. vagyis máj. 21. számában ezen tudósítás olvasható: „Galicziából egy gróf Szirmay István nevű rablófőnök is beüött hazánkba 800-ad magával, de vadászaink és querilláink Tótfalunál Szepesben megtámadták, egész a határig kiűzték, egy kapitányt és két közembert leöltek, két százat foglyokká tettek, és sokat, köztük Szirmayt is, megsebesítettek.” Egyébiránt nem lehet állítani, hogy Windisch-Grätz felhívása és Szirmay példaadása később is sehol sem gyümölcsözőt volna. Kempen altábornagy s cs. biztos Pozsonyban ugyanis ápr. 2-ről közhírré teszi, hogy Szent-György város a cs. seregben szolgáló magyar ezredek újrászervezésére tetemes pénzajánlatot tett (A hird. Samml. 86. l). Haynau pedig jul. 7-ről Mosony megyét s különösen Kroner Lajos alispánt dicséri meg „loyális magaviseleteért.” (I. m. 125. l). V. ö. máj. 17.

Márcz. 12. Hétfő.

A felsőtábla első ülése Debreczenben. Jelen van 60 főispánból alig 4, huszonnégypüspök közül (a g. n. egyesülteket kivéve) 2, a számtalan grófok és bárók közül alighány, a herezgek közül egy sem. Határozat, hogy a képviselőház minden eddig hozott végzéseit elfogadtatnak.

Közl. 51. sz. Perényi a törvényhatóságok útján még januárközepén felszólította a felsőtábla tagjait, hogy az országgyűlésen jelenjenek meg, igérvén nekik a képviselők napi- és szállásdíjával egyenlő költséget.

Márcz. 14. Szerda.

Czetz ezredes Bem seregzőmével Fenyőfalváról Szebenszékben Stutterheim előörseit elveri, aztán a frekki hid előtt száll táborba, melyet másik végén 2 zászlóaljjal, 2 lovasszázaddal, s 4 ágyuval Klokocsán őrnagy védelmezett. Reggelre (márcz. 15.) Czetz a császáriaknak hült helyét találja.

Czetz Klap-nál Nat. II. 308. l. Bem's 250. l. Köv. E. T. 204. (márcz. 16).

Márcz. 15. Csütörtök.

A magyar kormány Perczel Mór tábornokot a Bács-Bánság visszafoglalására, s Péterváradnak ostrom alól fölmentésére küldi, mely ezéلبől Hadik ezredes helyére a 4. hadtest parancsnokává nevezi ki.

Szil. F. Tört. 343. l. F. Férf. 44. 45. l. Rüst. II. 14. l. Perczel márcz. 17-én foglalja el új tisztségét. Hadereje 3,200 főnyi „részben fegyvertelen és ruhátlan gyalogságból, egy gyenge huszárosztályból s láncsás mozgó csapatokból állott.” (Perczel lev. Méz-nál 75. l.)

Márcz. 16. Péntek.

Szemere Bertalan felső-magyarországi kormánybiztos a védserég tervét közzé teszi, s felhív minden alkalmas honfit, hogy a seregbe soroztassa be magát. E querillaesapatnak, mely lovasok-, gyalogok- és vadászokból állandó, a hozzácsatolandó 4 ezer főnyi rendes katonasággal együtt, feladata leendő a gyöngyöses-egerputnok-rozsnyó-lőesci, ugyszintén a lőese-eperjes-ungvárn yi regyház-miskolci vonalon a szabad közlekedést fenntartani, s azon vidékeket a Gallieziából netalán betörendő ellenség esapátaitól tisztán tartani.

Közl. 60. sz. A rend. még Frey.-nál II. 271. l.

Bem tábornok Bánfi János ezredes dandárával Boiczánál a Vöröstoronynban a futó eszászáriakat megtámadja, s balszárnyuk megkerülésével hátraveti. Az osztrákok, kik az oroszok menekülését földözék, 94 halottat veszítenek. Bruckenthal Sámuel n.-szebeni nemzetőrparancsnok menekülés közben az Olta vész. Másnap

Márcz. 17. Szombat.

Bem a Vöröstoronynban tovább üldözi ellencit, s az oroszokat, állodásaikból kivervén, a határszélig kergeti, melynek védelmére az 55. zászlóaljat négy ágyúval hagyja, maga Brassó felé visszaindulván.

Köv. E. T. 204. l. Közl. 59. sz. Uj. Ism. 21. 104. l.

Márcz. 18. Vasárnap.

Feketehalmi ütközet. Czetz ezredes (8,700 ember s 26 ágyu) a Feketehalom előtt utját álló Kalliány tábornokot (Stutterheim és Uracca dandárai) Vledény felől megtámadja, s három órai harcban megvervén Vidombákig űzi. Itt új állást vesz az ellenség, kire az érkező Bem tábornok harcrendben küldi csapatait. Kalliány ekkor, miután Engelhardt orosz tábornok a honvédekkel szembeszállni vonakodék, az elől futó oroszokkal együtt elhagyja a küzdelem terét, s a Tömös-Szoros felé Oláhországba menekülni törekszik. Veszteségiünk 12 halott s 50 sebesült, az ellenségénél 267 ember holtakban és sebesültekben. Másnap

Márcz. 19. Hétfő.

Brassó küldöttei Bem tábornok előtt Vidombákon bejelentik városuk hódolatát. Bem megszállja Brassót.

Czetz Klap.-nál Nat. II. 310. 311. l. Bem's 251. 252. l. Köv. E. T. 205. 206. l. Honv. 86. sz. Közl. 59. 64. sz. A hiv. jel. még Szil.-nál F. Tört. 338. l.

Simunich osztrák tábornok Komáromvárat reggeli 7. órakor a Duna jobb partjáról ágyuztatni kezdi. Az ostromlövések márcz. 26-ig naponként megújulnak.

Wint. 405. l. V. ö. Klap. Nat. I. 364. Vah. II. 100. l. A magyar kormány a gyöngye jellemű Török várparancsnokkal (v. ö. decz. 30.) nem lévén megelégedve, márcz. 3-án Klapkát kinevezi a várparancsnoksággal, miután Dembinski Klapkától szabadulni kívánt. Ez azonban továbbra is a badseregnél akart maradni. Kossuth ezután Guyont nevezé ki a fontos tisztségre, de majd, ennek hadvezéri képessége iránt kevés bizalommal viseltetvén, ugyanazon állomásra Lenkei ezredest is kinevezé, s a két férfit oda utasítá, hogy igyekezzenek bejutni a várba, s a melyiknek ez előbb sikerülend, az foglalja el Török helyét. (Görg. I. 287. l.). A szerencsésebb Lenkey lön, ki ápril közepén csuszott be az erősségbe. (Az itteni állapotokat l. márcz. 31. jegyz.).

Márcz. 20. Kedd.

Windisch-Grätz es. fővezér és helytartó a márcz. 4. oktroyált alkotmányt a Fölség határozott parancsából egy kibocsátvány mellett hirdeti ki, melyben a Fölség abbéli vára-kozását adja elő, hogy Magyarország az új alkotmányt, mely a magyar tartományok alkotmányos jogait kiszélesíté s új politikai jogokkal gyarapítá, „biztonságuk, jólétük és poli-
tikai jövőjük erőteljes valósulásakép“ örömmel fogadandja, annyival inkább, mert a különböző vallásfelekezeteknek és a földmives népnek 1848. elején adott engedmények s más egyéb tapasztalatilag hasonosaknak bizonyult törvényes intézkedések ezután is érvényben fognak maradni. Mihelyst az országban a béke és rend helyreálland, meg fog nyitvatni Magyarország törvényhozói előtt a működési tér. Minden „jó érzelmű“-nek kötelességévé tétetik, hogy a Fölséget „egy nagy birodalom ujjászületése“ érdekében támogassa.

A kibocs. Samml. 80. l.

Márcz. 21. Szerda.

A képviselőház Bem vezérnek a nagy-szebeni stb. hősnek, elsőrendű érdemjelt s altábornagyi rangot adatni határoz.

Közl. 59. sz. A kormány és a képviselőház küldöttsége ápr. 5-én Szász-Szeben adja át Bemnek az érdemjelt, s a kineveztetési okmányt, mely alkalommal, miután a szónoklatok végbementek, Németh alezredes a hadügyminiszter követe, az ősz lengyel sebesült jobbját megcsókolja. Bem azt izeni vissza a képviselőháznak, hogy „bármit tegyen, csak a habsburg-lothringeni házzal ne béküljön ki.“ (A szónoklatok körülményesen Honv. 91. 92. sz.).

Tümöszorososi első harez. Bem tábornok a Braszótól futó orosz- osztrák sereget a határszéli szorosban megtámadja. Szabó Nándor alezredes Vande-Nüll ezredes állodásait egymásután foglalja el, s végre kiveri az ellenséget Erdély határából. Molnár Ádám tüzmaster. Veszteségünk 30

sebesült, az ellenségé 186 halott, 80 fogoly, 100 kocsi, 2 ezer fegyver.

K ö v. E. T. 206. l.

Bem tábornok Erdély ellenséges érzelmű lakosainak közböcsánatot hirdet, a bujdosókat és fölkelteket hazatérésre s testvéri kibékülésre hívja föl, s egyszersmint, miután „a közös ellenség, a muszka és osztrák katonaság, meggyőzetvén Oláhországba szaladt“, rendeli, hogy „a legközelebbi vasárnapon minden vallások szertartásai szerint oltár előtti, vagy pedig szászéki ünnepélyes hálaadások által ezen nap jelentősége“ egész Erdélyben kihirdetessék. V. ö. márcz. 23.

B. kiáltványa K ö v.-nál O. 159. 160. l. és K ö z l. 59. sz. Hogy Kossuthnak Bem ezen lépései, melyekkel a politikai hatóság jogkörébe csapott át, mennyire nem tetszettek, l. márcz. 11. jegyz.

Márcz. 22. Csütörtök.

Perczel Mór tábornok Szöregnél, Szeged mellett, megtámadja a szerbeket, kik, miután Szent-Iványnál táborozó csapatuk (2 ezer ember) Fourget őrnagy által 4 órai harezban legyőzetett, e csapattal egyesülve Béba és Török-Kanizs felé hátrálnak. Szörög, Szent-Ivány és Deszk rácz faluk fölégettetnek. Egyideűleg Keményfi őrnagy a szegedi osztály balszárnyával Makó felől Kis-Zombort rohanja és tisztítja meg az ellenségtől, kik közül itt 83 marad a harezmezőn. Czintula őrnagy pedig a szabadkai osztály balszárnyával (Gálalezredes) Horgos felől Ó-Kanizsánál szorítja vissza a szerbeket a Tisza bal partjára. Zentánál végre a szabadkai osztály züme harezolt, de erős ellenállásra talál, melyet csak másnap győz le.

Klap. Nat. II. 100. l. K ö z l. 65. sz. Honv. 81. sz. (mindkét helyt Perczel hiv. jelentése). Perczel ezután még csak a Ferencz-Csatorna mentén talált némi ellenállásra (l. márcz. 26.), melynek legyőztével márcz. 27-én a már ingadozó Péter-Váradba bevonul (v. ö. márcz. 29). Előnyomulását nagyon megkönnyítette a szerb nemzeti csapatoknak márcz. elején történt hazabocsátása, s a szerbek ellen-szenve a rájok tolt Thodorovic ellen. Bácsban a megyei kormány ápr. 3-án ismét helyreállitattik.

Márcz. 23. Péntek.

Csány erdélyi fő kormánybiztos Nagy-Szebenben e várost és a Királyföldet a kormány további rendeleteig ostromállapot alá veti, s rögtönítelő hadi- és rendes büntetőtörvényszékeket állít fel, mely alá a polgári és katonai egyének a vétek fokozatához képest tartozandnak. A közpénztárakat, a helységek és városok pénztárai kivételével, az állam felügyelete alá rendeli, a kinstári hivatalokat, a postai főigazgatóságot, s tartományi főbiztosságot Kolozsvárra helyezi át, a lotteriákat mindenkorra eltörli.

A rend. Honv. 76. sz. ugyszintén Köv.-nál O. 161. l. Miután Csány ezen rendelete, mennyiben a fölkeltek megfenyítettését tárgyalja, igen éles ellentétbe jutott Bem intézkedéseivel (l. márcz. 11. jegyz. és márcz. 21.), ennek legalább külsőleges megszüntetése végett ápr. 4-én új rendeletet boesát ki a kormánybiztos, mely a fentebbi parancs szigorán enyhít, s a Bem által hirdetett közboesánatot is megerősíti, azon hozzátétellel, hogy abban azoknak, „kik mint ezimborái az ellenségnek azzal eltávoztak, s ez által hűtlenségi vétekbe estek“, nem leend részök. (E rend. Köv. O. 165. l.). Csány Szeben bevételének hírére (Kolozsvárra jutott márcz. 15-én, midőn a város kivilágíttatik) személyesen indult a szászok közé, s a nevezetesebb pontokon mindenütt megfordult.

Kemény Farkas alezredes Gyula-Fehérvár ostromlására siető seregével Nagy-Enyeden és Fel-Enyeden a fölkelte oláhok táborát, kik ezuttal mintegy 60 halottat veszítenek, szélyelveri. Harmadnapra a Tüvisen, Alsó-Fehérmegyében, állomásozó magyar sereget Diód és Gyógy felől törekesznek bekeríteni az oláhok, azonban szétszóratva mintegy 250 halott veszteséggel visszahuzódni kényszerülnek.

Honv. 78. sz. V. ö. Som. 35. l. Kemény Gy.-Fehérvár ellen márcz. 20-án indult el Kolozsvárról.

Márcz. 24. Szombat.

Beniezky őrnagy (400 gyalog, 32 huszár és 3 ágyu) Almássy es. ezredes és Zagitzek es. alezredes portyázó csapatjukat ($1\frac{2}{6}$ zászlóalj, egy lovas-század és 6 ágyu) délben Losoncz utzáin Osgyán felől véletlen meglepi, s gyors

támadásával zavarba hozván, rövid harez után szerencsésen szétkergeti. A császáriak vesztesége 177 halott, 36 fogoly, 1 zászló, az ezred pénztára mintegy 27 ezer pfrt-tal stb.

Wint. 390. 401—403. l. V a h o t Losonezi Phönix I. 99. 20. l. A s b. I. 321. l. G ö r g. I. 19. l. (nap nélkül). Szemere hiv. jelentése: Közl. 66. sz. és Honv. 81. sz. (márcz. 20). Klap. Nat. I. 302 (márcz. 20). Rüst. I. 321. l. (márcz. 23). Almássy, kit Z ó l y o m r ó l oly ezélből rendelt Windisch-Grätz Losoncra, hogy ott a Váczról érkező Zagitzekkel egyesüljön. s a magyarok haderejéről tudósítást szerezzon, a fentebbi harezből B a l a s s a - G y a r m a t h r a futván, azt írta a fővezérnek, hogy „előtte 6 ezereen voltak.“ Windisch-Grätz e tudósítás következtében azon meggyőződésnek ad önmagában helyet, hogy a honvédek az Ipoly mentén már utban vannak Komárom felszabadítására. Ramberget tehát Balassa-Gyarmathra rendeli, Csorichnak pedig megparancsolja, hogy egy erős csapatot Vácra küldjön, szükség esetén Ramberg támogatására. — Beniezkyt, ez ügyes portyázót, miután a tót csapatokat már előbb szétriasztá, Görgei küldte a tokaj-losonezi utra.

Márcz. 25. Vasárnap.

Kossuth a képviselőháznak szemrehányásokat tesz, hogy a Debreczenből elmaradt képviselőkre hozott végzés (I. febr. 28.) alkalmazásánál az ő távollétében némelyek iránt tulságos kedvezéssel járt el, kelletinél többet visszafogadván kebelébe azok közül, kik nem kísérték el a házat a vész napjaiban. Kijelenti, hogy ő, mint kormányzó csupán azon országgyűlésnek akar kifolyása lenni, mely a veszély idején együtt voit, s melynek politikája előtte tudva van. Kívánja, hogy a ház „ezen színt tisztán tartsa meg, hogy ezen országgyűlés maradjon a mint van, ne pedig, hogy derével más alakot öltönn magára azon emberek ideérkeztével, kik nem osztottak velünk a veszélyben, következőleg eljátszották azon jogot, hogy a nemzet sorsa felett intézkedhessenek.“ Ha az országgyűlés a vész idején megfutott tagokat visszafogadandja, „s oly határozatot hoz, mely az előbbi országgyűlés alakját megváltoztatná“ (értsd: lépéseket tesz kibékülni a Fölséggel), „elvesztve . . . a nép előtt nymbusát, melylyel bir, polgárháborunak volna e nemzet kitéve“ stb. Végül a sajtó (értsd: az E s t i L a p o k) jelen működ-

dését „borzasztó és iszonyatos“-nak mondja, minélfogva a szükséges egység helyet elkeseredést idéz elő, azzal, hogy „egy férfit“ (értsd: Madarász Lászlót) „ki a kormánynak is tagja“, nyilvánosan és okmányok alapján a közvélemény előtt vádállapotba helyez.

Közl. ugyszintén a beszéd Honv. 85. 86. sz. E filippika a békepártban oly nézeteket támadott meg, mely ellen a kormányzó csak nem rég (1. febr. 10.), midőn erre alkalma nyílt, s egyenesen kihíva volt, még nem mert föllépni, sőt a melyeket akkor, midőn hadügyeink még sokkal kedvezőtlenebbül állottak, nyilvánosan legyeztetett, s mi több, magáéinak vallott. A békepárt, a mint értesült a Görgei és Kossuth közt kifejtett politikai elvi meghasonlásról, Görgeire vetette szeméit s titkon elhatározá ennek kezére játszani a főhatalmat, hogy a dynasziával való kiegyezkedés lehetővé váljék. A pártnak azonban nem volt elég bizalma vagy bátorsága magát Görgeivel érintkezés-be tennie, sem Kossuth szélsőségre vezető elveit nyíltan ostromolnia, minek következtében Görgeinek, ki egyáltalában keveset törődött a debreczeni politikusokkal, márez. elejéig sejtelme sem volt arról, hogy a házban olyan elem is van, mely Kossuth politikájának vakon nem hódol. (Görg. I. 289. l.). A mint azonban Debreczenben megfordult, s Szemerével és más az országgyűlési dolgokat ismerő egyénekkal a táborban érintkezett, értesült a békepárt felől, de annak politikáját nem helyeslé, hihetőleg, mert a párt erejét keveslé, s nagyravágyó terveit könnyebben elérhetni vélte, ha a talnyomó elemmel s Kossuthal fog kezet, és ez utóbbinak hizeleg. „A szerenesétlen békepárt“ így ír márez. 22-ről Szemerének. „Semmi béke, hanem guillotine, guillotine, guillotine!“ (Görg. levele Szem.-nél II. 146. l.). A békepárt a debreczeni Esti Lapokban Jókai vezetése alatt saját közlönyt alapított. Madarász hihetőleg sejtve a keletkezendő lap irányát, hivatalos gáncsoskodással igyekezett annak megindulását feltartóztatni (márez. 2-án: Közl. 53. sz.), de végre is a sajtótörvény szabványainak tökéletesen elég tétetett. s márez. 9-én a „rendőrniszter“ közhírré tette, hogy a lapra az előfizetések a postákon elfogadtatnak. (Hivat. tud. Honv. 73. sz.). A lap pedig első feladatai közé is az ő megbuktatását tűzte ki, nemcsak azért, mert ezáltal egyszerűs mint Kossuthnak is szür alatt hadat izent, hanem azért is, mert Madarász elbizakodott és kémkedő modorával, s a Zichy-ingóságok hűtlen kezelésével köz botrányt és gyűlöletet keltett. Kossuth Madarászban egyik leghívebb emberét és eszméinek ügyes elősahosát látván megtámadtatva, az ellenségeskedést közvetve önmaga ellen irányzottnak is tekinté, s fentebbi beszédében elég vigyázatlan volt elárulni, hogy az Esti Lapok vitái őt is elevenjén találták. A kormányzó, mint viddini szózatában kimondja, azon gyanuval élt, hogy a békepárt Görgeivel már összeköttetésbe is tette magát, s ekkép akarja végrehajtani az ő

megbuktatását. Oly szándékkal távozik tehát a táborba, hogy Görgeit a képviselőház valódi jelleme felől félrevezesse, s hogy visszatértével a márcz. 4. alkotmányirat alkalmából kiindulva oly határozatot hozasson, mely a békepárt előtt egyszer mindenkorra bevágja az utat. E czélből már a fentebbi ülésben felemlíté, hogy „Ollnützből furesa dolgokat irtak“, a melyekre felelnünk kell, s hogy öt hatalomravágyással senki nem vádolhatja, de akadhat még valaki (czélzás Görgeire), a ki egy második brunaire 18-dikát fog elkövetni, s önhatalmitag diktátorává teendi magát a nemzetnek. (V. ö. úpr. 14).

Márcz. 26. Hétfő.

A P e r e z e l tábornokkal egyesülni törekvő I g m á n d y őrnagy a szerbeket G y á l á n, Torontálmegyében, három oldalról megrohanja, s élénk harc után T ö r ö k - K a n i z s á r a kergeti. Gyála fölégettetik. Veszteségünk 2 halott s 3 sebesült, az ellenségé 30 halott, 30 fogoly s több mint 4 mázsa lőszer, 40 fegyver, igen sok juh és marha.

K ö z l. 68. sz. H o n v. 84. sz. T i s z a v i d é k i U j s á g. Szerk. M o l n á r P á l Szegeden 1849. évf. 24. sz. K l a p. Nat. II. 107. l.

P e r e z e l M ó r tábornok K u l á r ó l é s V e r b á s z r ó l a gyöngye szerb őrseit elűzi.

K l a p. Nat. II. 102. l.

C s á n y fő kormánybiztos E r d é l y b e n a szász és oláh népet felvilágosítja, hogy eddig a gazdagabb nagyravágyóknak, s magánérdekeket hajhászó kalandoroknak szolgáltak eszközüil; egyszersmint hazatérésre szólítja a szerte bujdosókat, közbocsánatot hirdetvén nekik, ellenkező esetben rájuk 8 nap múlva javaik zár alá vétele s elfogatásuk alkalmával testi fenyíték várakozik.

K ö v. E. F. 216. l.

Márcz. 27. Kedd.

B e m altábornagy az oroszokat a V ö r ö s t o r o n y - s z o r o s - b a n három órai heves harc után megveri s O l á h o r s z á g b a üzi, aztán a hegyszoros védelmére 2 ezer emberrel s 6 ágyuval

Ihász Dániel őrnagyot hagyja hátra. Veszteségünk 6 halott s 20 sebesült, az oroszoké 21 halott s mintegy 40 sebesült

Honv. 82. sz. Köv. E. T. 212. l. Klap. Nat. II. 313. l. (márcz. 25 vagy 26).

Kemény Farkas alezredes (2,650 ember és 13 ágyu) Gyula-Fehérvárat ostromolni kezdi, két órai ágyuzás után azonban, mely a várból élénk viszonzásra talál, Borbándra visszahúzódik, önmegadásra hívó felszólítását az őrség válasz nélkül hagyván.

Honv. 78. sz. Feldz. 533. l. Som. 36. l. A vár igen rövid időre volt ellátva élelmiszerekkel, melyeket időről-időre kimentások útján és Jancu segítségével kellett beszerezni. Hórák megvakulása óta a várparancsnok August ezredes volt, ki alatt az őrséget 2,497 ember 71 ágyuval képezé.

Márcz. 29. Csütörtök.

Perezel Mór tábornok és Batthyány Kázmér kormánybiztos, Hollán alezredes által Péter-Váradból Nugent tábornoszernagy (Mamula ezredes) és a szerbek ostromseregére Kamencz felé kimentást tételnek, mely alkalommal a mieink az ellenség sánczaiig nyomulnak előre, s két órai heves harc után húzódnak vissza. Egyidővel Mihalovics őrnagy O-Kérről támadja meg a Despot-Szent-Iványon álló ráczokat, kiknek sánczait, miután közülök mintegy 500 embert lekaszaboltat, elfoglalván, szétrombolatja.

Perezel hiv. jelentése. Közl. 72. sz. Wint. 487. l. (a mi veszteségünk a kimentásnál 150 halott és 200 sebesült). Klap. Nat. II. 105. l. (márcz. 28. Ezt a napot Rüstow is — II. 16. l. — átvette). Perezel és Batthyány mint láttuk (márcz. 22.) márcz. 27-én érkeznek Péter-Váradra, hol, a várat a benső árulástól biztosítani óhajtván, különböző intézkedéseket tesznek, s többek közt mintegy 60 gyanus jellemű főtisztet (köztük Blagoevichet is) kiutasítanak a várból, melynek parancsnokságát Perezel, a magatestvéérére Miklóstra bizza. Márcz. 30-án Batthyány és Perezel Mór visszatérnek a magyar táborba, mely őket Ó- és Kis-Kéren várta, s Verbászon és Kulán át Szent-Tamás alá sietnek. Perezel ezen útjában azon kegyetlenségek visszatörlesztésül, melyeket a szerbek a télen át a magyar lakosokon, főleg Zentán, elkövettek (l. jan. 20.) szabad tért engedett katonái bosszúérzetének. (Tisz. Ujs. 28. sz.).

Bangya őrnagy Bereg megyéből Krywkagallieziai határszéli falut megrohanja, s a nyugtalankodó osztrákokat onnan elszorítja.

Közl. 70. sz.

Márcz. 30. Péntek.

Kossuth honvédelmi bizottmányi elnök Egerben a magyar hadak főparancsnokságát, az Erdélyben lévőkét ide nem értve, a megbetegedett Vetter altábornagytól elvévén, ideiglenesen Görgei Arthur tábornokra bizza.

Görg. I. 304. l. Klap. Nat. I. 300. l. Közl. 132. 81. sz. (Asbóth — I. 6. l. — hibásan írja, hogy Vetter után Görgei a fővezérséget a kormány kinevezése nélkül csak mint legidősb tábornok vette át, a mint hogy hátrább — 19. és 52. l. — már ellenkezésbe is jön önmagával). Görgei hadereje volt ekkor Klapka szerint 44.900 ember és 182 ágyu, a Wint. szerint (hadseregi hivatalos kimutatások után): 58.282 ember és 188 ágyu, Görgei szerint az 1. 2. és 3. hadtestben volt: 26—28 ezer ember. Windisch-Grätz hadereje volt, egy márcz. 12. harczi rend szerint 41⁴/₆ zászlóalj, 56 lovasszázad és 222 ágyu, Klapka szerint: 52 ezer ember és 230 ágyu.

Márcz. 31. Szombat.

A szerbek és Lederer csapatai Perczel Mór tábornokot Verbászánál, Kulán és Szent-Tamás felől, megtámadják; azonban egy ágyujok és egy zászlójuk elvesztésével könnyű viadal után visszaveretnek, s Kulán a győztes Perczel kezei közt nagy mennyiségű gabnakészletet hagynak.

Közl. 72. sz. ugyanaz Honv. 89. sz. V. ö. Klap. Nat. II. 106. l.

Welden tábornoszernagy Komáromvárat erősen bombáztatja és Simunich haderejével (13 zászlóalj, 8 lovasszázad és 42 ágyu) három oldalról megtámadtatja; siker nélkül. Az ágyuzás mindkét részről naponként megújul ápr. 20-ig.

Klap. Nat. I. 365. l. Wint. 479. V. ö. márcz. 19. Komáromvár igen ekkor gyöngye lábön állott, miután a tisztek egy része az ellenséggel rokonszenvezett, az őrségben rend és fegyelem hiányzott, s olykor a leg-

szükségesebb védelmi intézkedések sem tétettek meg. Ily körülmények közt P u k y Miklós kormánybiztos teljhatalmat kért K o s s u t h tól, hogy szükség esetén a várparancsnokot is elfogathassa. Welden Bécsből nagy mennyiségű bombát és nyomtatott kiáltványokat hozott le magával, s el volt rá készülve, hogy a már majdnem érett gyümölcsöt nagyobb nehézségek nélkül le fogja szakítani, azonban a szemes Puky az ellenséggel ezimboráló M a k k tüzérparancsnok elfogatásával s árulása napfényre derítésével elejét vette a vár elesésének. (M a k k ügyét l. E s t. L. 4. sz. a várbeli állapotokat s Puky érdemeit F ü g g. II. 444—449. l. egészen új részletekkel).

Ápr. 1. Vasárnap.

G á s p á r András ezredes (7. hadtest) a maga előhadát (P ö l t e n b e r g) H a t v a n és A s z ó d felé kényszerszemlére mozdítja ki. Aszódról azonban a hasonló ezélra törekvő S c h l i e k es. tábornok előhada (Parrot) a huszárokat Hatvanra visszaveri; estére rövid harez után gyalogjaink is elhagyják Hatvant. Görgői egész hadtestét kirendeli Pöltenberg segítségére. Veszteségünk 2 halott. Másnap

Ápr. 2. Hétfő.

H a t v a n i ü t k ö z e t. G á s p á r ezredes a Hatvan felől kimozdult P a r r o t dandárát déltájon erős ágyutüz után visszaveri. Ekkor Schliek es. tábornok főerejével nyomul előre, azonban G á s p á r és P ö l t e n b e r g által ő is hátravetetik, midőn a Hatvantól keletre eső magaslatokon vesz állodást. Esteli 5. órakor innen is leszoríttatik, s Gáspár a városba űzi be, hol véres utazaharezban harmadszor veri meg, midőn Schliek a maga után lerombolt Z a g y v a hidon át A s z ó d r a és B á g h r a húzódik. Veszteségünk mintegy 150, az osztrákoké 300 ember holtakban és sebesültekben.

G ö r g. I. 305. 306. l. K l a p. Nat. I. 309—311. l. K ö z l. 72. sz. W i n t. 430—433. l. H o n v. 89. sz. A s b. I. 52. l. S z i l. F. Tört. 348. l. F. Férf. 19. 132. l. L e v. I. 126. l. (Gáspárt, Hatvannál kitüntetett vitézségeért, Kossuth tábornoknak nevezi ki). — E két harezczal kezdődik meg a forradalmi háború legdicsőségesebb korszaka. A hadjárat tervet azon régi alapeszme szerint, hogy előre kell menni, K l a p k a, G ö r g e i és B a y e r közösen készítették. Az események

éltető lelke, a harezok vezérlő szelleme azonban maga Görgei volt, ki, mióta dicsvágának a fővezérség elnyerésével elég tétetett, egészen elemében vala, s minden erejét megfeszíté, hogy a fényes polezon katonai képességei számára örök nevet vivjon ki. Az eddigi határozatlan és ingatag vezéri intézkedéseknek rögtön végük szakadt. Görgei a rég óta kitűzött és mindeki által helyeselt irányban gyorsan és összes haderejét kifejtve akart előre nyomulni. A hadsereg már kineveztetése előtt megnyugodott az ő fővezérségében, s a rendkívüli férfit, kinek vezéri lángeszében vakon bizott, s ki rendkívüli jellemével és katonai szigorával tiszteletet és hódolatot ébresztett benne, reménnyel és lelkesültséggel látta a hadak élére állani. Klapka ápr. 1-ről többek közt írja hozzá: „Holnap közlöm veled a szükséges tudósításokat, miket Árokszállásról és Jász-Berényből megszerezni igyekszem, s melyekhez képest a tennivalókat megállapíthatjuk. Epedve várlak a főseregnél, a te közelléted szükséges.“ stb. A lelkesedésnek, mely Görgeit, mint a hadak urát bálványozá, nemsokára a különben féltékeny és gyanakvó Kossuth sem tudott ellenállani, ki ekkor a táborban időzött. „Győztünk“ így ir ezen időből a honvédelmi bizottmányhoz, „győztünk, határozottan, tökéletesen, s Görgei fővezér előtt tisztelettel kell meghajolni minden hazafinak, mert nem hiszem, hogy a história példát mutathasson fel, miként egy fővezér a fővezérnek nagy kötelességeit s a minden veszélyes pontonai jelenlétet, a rettenthetlen közkatona kötelességeivel nagyobb mértékben teljesíthette volna, mint Görgei a tegnapi napon.“ (K. lev. Honv. 91. sz). Ugyanő ápr. 7-ről Perczelnek ezt írja: „Vetter betegen feküdvén, Görgei vezényli az egész hadjáratot, s annyi tapintattal, ügyességgel s rettenthetlen bátorsággal, hogy látván vezéri bölcsességét és elszántságát, lehetetlen multját nem felednünk s ki nem engesztelődnünk iránta“ stb. (K. lev. Mész.-nál 43. l.).

Bem altábornagy Gyula-Fehérvárat d. u. 4. órakor lövetni kezdi, az erős tüzelés szüntével pedig fölkéreti, mire azonban August várparancsnok elutasítólag válaszol. Ekkor Bem megújítja, s másnap hajnalig folytatja a lövetést, mely a várból élénken viszonztatik.

Feldz. 538. l. Som. 36. l. — Czetz (Klap.-nál II. 315. l.) s utána Kővári (E. T. 213. l.) Bemnek a vár alá érkezését s a bombázás kezdetét márcz. 31-re teszik. — Bem ezután az ostromlósereg parancsnokságát Kemény Farkasnak visszaadja, ki a zárlatot ápr. közepe táján létesíti, a vár ellen azonban, kellő lövegei és löszere hiányozván, semmire sem boldogul. Ekkor Bem Debreczenbe ír, hogy küldjenek neki egy ügyes ostromló vezért, mert „az ő csapatvezérei közt született főispánok ugyan vannak, de született hadvezérek, kik ostromot vezetni

képesek volnának, teljességgel nincsenek.“ S így küldik le Stei n ezredest, ki eddig a hadügyminisztériumban Mészárosnak segített. Az új paranesnok ápril. 20-án veszi át tisztségét, de kellő szerekkel ellátva ő sem lévén, a tulajdonképeni ostromot nem is fogantatosítja, s a várát inkább csak kiéheztetéssel igyekszik hódolatra bírni. A nevezetesebb kirontások e meglehetősen csöndes ostromsereg ellen máj. 16—26. és jun. 2-án voltak. (V. ö. j u n. 24).

Csutak Kálmán őrnagy s zarándi hadparanesnok egy oláh felkelőesapatot, melyben határőrök is voltak, Lun k o j n á l Z a r á n d m e g y é b e n megkerget s B o i e z á i g üldöz, miközben a Hunyadmegyébe futott oláhok közül mintegy 100 halott esik. Másnap

Ápr. 3. Kedd.

Csutak Boiezától visszafordulván Szárapez, Mihályfalva és Bucsesd mellett egy másik oláh sereget rohan meg, mely B u t e a n u praefect alatt nevezett falvak mellett elsánczolt táborokban tanyázott. A mieink tetemes vérengezés közben elfoglalják a sánczokat, s az ellenség, mely több mint 100 halottat veszít, A b r u d - B á n y a felé szalad, hagyván maga után mintegy 200 darab marhát, 4 harangot stb.

Közl. 75. sz. H o u v. 91. sz. K ö v. E. T. 225. l. C z e t z B e m ' s 301. l. V a h. I. 117. s köv. l. Csutak előtt B e k e volt zarándi hadparanesnok, kit azonban Bem magához rendelt (l. febr. 7). Csutak után következett H a t v a n i.

Negyedik támadás Szent-Tamás ellen. Perzel Mór tábornok Bosznies és Stefanoviés elsánczolt táborát S z e n t - T a m á s o n megtámadja, Perzel Miklós alezredest a főerővel Kis-Kér felől a hidfői sánczok ellen, Gál László ezredest pedig a Ferenezesatorna tulsó partján a városi erődítmény nyugoti (v e r b á s z i) része ellen indítván. Reggeli 7. óraker részen ágyuzás kezdődik. Gál néhányszor kísérletet tesz a sánczokba batolni, de mindannyiszor eredmény nélkül. Perzel Miklós ellenben d. e. 10¹/₂ óraker Földváry Sándor önkénteseivel a esatorna hidját szurony-nyal elfoglaltatja, s azon keresztül hatolván a Gál ellen harezoló

ellenséget hátban fogja. Végre Gál is a városba nyomul, honnan elleneit makacs utcai harc s iszonyú öldöklés után Beeséress a délkelet felé eső Róma is ánczba kergeti (d. u. 4. óraker). Pernel Szent-Tamást, melynek egész lakossága részt vett az ellenállásban, felgyújtja, a sánczokat szétromboltatja, s zsákmányul 6 ágyut, „tömerdek fegyvert és vagyont“ nyer. Veszteségünk mintegy 200, az ellenségé mintegy 2 ezer ember holtakban és sebesültekben.

Serb. 269—271. l. Méisz. 52—59. l. Klap. Nat. II. 108. 111. l. Tisz. Ujs. 1849. évf. 28. sz. (mindenik: ápr. 3). Ápr. 2-dika mellett bizonyítanak: Pernel hiv. jelentése Közl. 72. sz. Szil. F. Tört. 343. l. Szegedváros e nap emlékeül Földvárnak (ki a szegedi önkéntesek vezére volt) 100 láncz legjobb minőségű földet ajándékozott.

Ápr. 4. Szerda.

Tápióbicskei ütközet. Klapka ezredes (1. hadtest) Dipold őrnagy és Bóbics alezredes dandáraikkal d. e. 10. óraker mozdul Tápió-Bicske ellen, hol Rastic és Sternberg dandárnokokkal (Jellačić hadtestéből) déltájon összetűz. Dipold a faluban lesbe rohanván, az osztrák szoronyok alatt nemsokára megdől. Klapka a Kóburg- és Császár-huszárokat küldi segélyére, de hasztalan. Az egész honvédsereg meghátrál, s Nagy-Tápión át Káta felé futásnak ered. Görgei tábornok ekkor Damjanicssal (3. hadtest) személyesen jelenvén meg a harctéren, átveszi a szerenesétlenül indult ütközet vezényletét, s Vysocki ezredes osztályát a hid elfoglalására s a futók összegyűjtésére küldi. Ennek következtében Knezics ezredes esapatjai (a 3. és 9. zászlóaljak Földvály Károly és Kiss Pál vezetésük alatt) a hidat d. u. 3. óraker el is foglalják, s azon keresztül rohanva Rasticot visszanyomják. Majd Nagy-Sándor ezredes, s a magát rendbeszedett Klapka is előnyomulnak. A esászáriak Tápió-Bicske előtt, s benn a faluban egymásután veretnek ki állodásaikból. Végre esteli 6. óraker, miután a falut felgyújtották, Szécsőre és Sággra hátrálnak. Veszteségünk a holtakat, sebesülteket és foglyokat együvé számítva, 800 ember

s 6 ágyú, az ellenségénél a holtak és sebesültek kevesebb számmal.

Rüst. I. 332. l. Klap. Nat. I. 311—316. l. Görg. I. 307—315. l. Wint. 441. 470—473. l. Közl. 73. sz. Honv. 89. sz. Szil. F. Tört. 349. l. F. Férf. 105. 118. l. Vah. I. 76. l. Lapins. 48—50. l.

Csány fő kormánybiztos Erdélyben a szász nemzet vagyónát, mint a mely Magyarország egységének s szabadságának felfogatására használtatott, nehogy továbbra is ilyen célokra fordítassék, lefoglaltatni rendeli.

Köv. E. T. 217. l. V. ö. márcz. 25.

Ápr. 6. Nagypéntek.

Isa-szeghi csata. A harcot déli 12. óra tájon Gáspár ezredes (7. hadtest) előhadával Pöltenberg kezdi meg Baghnál, hol Schlick tábornokkal eredménytelen ágyúzásba bocsátkozik. Ezalatt (1 $\frac{1}{2}$ órakor) Damjanics tábornok (3. hadtest) a szentkirályi erdő északi részén a Rastie dandárát futamítja meg, melynek aztán a Sáprról érkező Klapka ezredes (1. hadtest) két üldözésére a magyar balszárnnyal, azoban Jellačić bántól visszaveretik, s maga ered szaladásnak. Damjanics ekkor Kiss Pál dandárát küldi Klapka megsegítésére, mire a bán az üldözéssel felhágy, s hadait a Rákos jobb partján helyezi el. Görgei fővezér a csata színhelyére d. u. 4. órakor érkezik, midőn egy tiszttől azon hibás jelentést veszi, hogy Gáspár, ki Baghról előnyomulva Besnyőt ostrommal bevette, már Gödöllő felé jár az ellenség hátban való megtámadására. A magyar vezér ekkor megváltoztatja harcztervét, de alig osztja ki rendeleteit, midőn Klapka emberei ismét futnak. A szaladók közt Görgei megjelenvén, a csüggeteg Klapkát az erdő déli részén Isa-Szegh irányában új támadásra bírja. Onnan a jobbszárnnyra megy, hol az orosz-lánbátorságu Damjanics Schlick tábornokkal szemben rendületlenül állotta a pusztító ágyútüzet. Damjanicstól a centrumra érván, az erdő közepe előtt átveszi a vezényletet, s az épen támadó Ottinger tábornok

ellen Nagy-Sándor huszárait parancsolja, ennek következtében Aulich (2.) hadtestével Ottingert a Rákoson túl kergeti, s majd Klapkával egyesülten az égő Isa-Szeghből Jel-lačić utóhadát kiveri. A bán esteli 8. óraker elhagyja veszélyezett állodásait a magaslatokon, s hogy Schlickkel egyesülhessen Gödöllő felé siet. Damjanics azonban az erdő északi részén éjjeli 11. óráig esatározik, midőn Windisch-Grätz tábornagy egyesült hadseregét Pest alá hátráltatja. Görgei hadereje, miután Gáspár hadteste s Péczelen Dipold dandára a tulajdonképi harcban [nem vett részt, 27 ezer ember, Windisch-Grätzé, ki meg Csorich hadtestét pihentette, 25 ezer ember. Veszteségünk mintegy 800, az ellenségé ezer ember holtakban és sebesültekben.

Rüst I. 338—347. I. Görg. I. 317—327. I. Klap. Nat. I. 316—327. I. Wint. 448—457. I. Füg. II. 421—428. I. Asb. I. 26. 27. 57—60. I. Köz. I. 81. sz. Lapins. 51—53. I. Szil. F. Tört. 349. I. F. Férf. 19. 132. I. Vah. I. 77. II. 63. III. 140. I. A csata térrajza Rüstownál.

Ápr. 7. Szombat.

Gödöllői értekezéslet. Kossuth honvédelmi bizottmányi elnök, a hadtestparancsnokokat Gödöllőn a magyar sereg főhadiszállásán maga köré gyűjtven, előadja, hogy Ausztria nemzetünkkel kibékülni nem akar, sőt újabban oktroyált alkotmányával a magyar királyságot megsemmisítette, s hazánkat egy tartománynyá alacsonyítani törekszik. Ily körülmények közt az uralkodóház a nemzet boesánatára soha sem számolhatván, a trónon többé nem maradhat stb. Véleményében Damjanics, Klapka és Aulich osztoznak, Görgei zárkózott és hallgatag marad, négyszem közt azonban e tárgyban megkérdeztetven, kijelenti Kossuthnak, hogy ily lépés, mely az európai egyensúlyt is megzavarná, nem lenne már jogszerű, s hogy a hadsereg legfőképen az 1848. vívmanyok fenntartásaért küzd, s Ferdinánd királyhoz még most is hü, annyira, hogy ha ez egy győzelem után a honvédek sorai elébe lépne, ezek hódolatukat jelentenék a fejedelem előtt.

Klap. Mem. 157. I. Görg. II. 9—12. 228. I. (arról semmit

sem tud, hogy Kossuth a hadtestparanesnokokkal is értekezett volna). V. ö. A s b. I. 8. l. S z i l. F. Férf. 19. l. — Ugyanesak Gödöllőn állapíttatik meg Bayer ajánlatára, hogy a honvéd főcsoport a szorongatott Komárom felszabadítására siessen, mialatt Áulich a maga hadtestével Windisch-Grätz elűzése végett Pest előtt maradjon. — Mint érintettük, Görgei nem a legjobb szemmel látta Kossuthot a hadsereg közelében, a mit azonban el nem árult előtte, sőt márcz. 22-én Dormánról írván neki, kérdezi tőle, hogy „mikor fogjuk látni egymást?” Kossuth erre válaszolá, hogy márcz. 26-án már Görgeinél lesz, s „egy püspököt is viszek magammal” ugymond, „ki a főpapság nyimbusával fogja megáldani fegyvereinket.” Kossuth csakugyan eljövén, Görgeinek őt alkalma nyílt kiismerni, és tanulni, ellenben Kossuth a fővezér zárkozott, szőfukar és titkolódzó jellemén kevésbé láthatott keresztül. Szemere érdekes apróságokat beszél el e tábori kirándulásból. Kossuth a hadfiak soraiban gyakran megjelenvén „egész kedélyességgel beszélgeté (de senki sem hitte el), hogy memyire vágyik ő lemondani a hatalomról, s hogy jutalmul semmi egyebet sem ohajt, mint valamelyik koronajószág igazgatóságát, mire a ravasz Görgei gunyolódva felelé: „És én a vegytan székét fogom magamnak kikérni.” Kossuth nem szűnt meg naponként figyelmessé tenni a tábornokokat, hogy vigyázzanak az ő személyes biztonságára, mikor aztán a csúfalódó Görgei éjszakára Kossuth küszöbére feküdt le. A tápió-bieskei csata után Görgei egy temetőben volt; meghallja, hogy Kossuth közeledik, hirtelen leveti magát egy sirdombra, s színleli, mintha aludnék, csákója alól azonban félszemmel Kossuth felé pislogatott, ki előtte, a véres csata után nyugodtan alvó nagy férfin előtt, a bánulat felkiáltása közt állapodott meg. Természetes, hogy ily jelenetek után Görgeinek könnyen sikerülhetett egy felől neveltségessé tenni Kossuthot a tisztikar egy része előtt, más felől pedig azon ürügy alatt, hogy az ő személyes biztonléte a hadsereget működéseiben genirozza, eltávolítani a táborból. Fődolog pedig az volt, hogy Kossuth a maga kimeríthetetlen bőbeszédűségével a haditanácsnak terhére volt, s ő, az ügyvéd, szeretett a haditervek kidolgozásába kapkodni, bár ahhoz semmit sem értett.” (Szem. II. 58. l). Kossuth ápr. 12-én érkezik vissza Debreczenbe.

Támadás a Rómaisánecz ellen. Perezel Mór tábornok a szerbeket déli 12. órakor a Rómaisáneczban Gospodinczénél megtámadja. Négy órai ágyuzás után rohamra indulnak a mieink. Földváry Sándor szegedi önkénteseivel ismét első a sáneczokban. Az ellenség erős fészkekből kiveretve a titteli fősikra futamodik. Goszpodincze elhamvad. Veszteség a szerbeknél 50 halott s 8 ágyu.

Közl. 76. 83. sz. Klap. Nat. II. 112—114. l. Mész. 72. l.

Tisz. Ujs. Szerk. Molnár. 1849. 28. sz. Szil. F. Férf. 44. l. Perekének ekkor, a megrémült szerbeket nyomban üldözve, nem lett volna nehéz Tittelt elfoglalni, azonban, mint legtöbb forradalmi vezéreink, ő sem tudott élni győzelmével.

Beniczky őrnagy és Egressy Gábor querillaszázados az osztrákokat Eperjessről pár órai esatározás után Bártfa felé elszorítják s a várost elfoglalják.

Közl. 78. sz. Honv. 93. sz.

Ápr. 8. Husv. Vasárnap.

Mészáros hadügyminiszter a vörössapka viselését, mint a mely a hadseregben vitézségi diszjelül szolgál, mindazon egyénekre nézve eltiltja, valakik azt kitüntetésben el nem nyerték.

Közl. 76. sz. A katonai diszjelekről I. márcz. 2.

Kossuth Gödöllőről az ország lakosait értesíti újabban kivívott győzelmeinkről s figyelmezteti, hogy azon „honárlók”-nak, kik Windisch-Grätz számára akarnak újonczokat szedni, engedelmeskedni tilos, ellenben a honvéderőt szaporítani mindenki tartsa önkéntes szent kötelességének. Felhívja a vagyonosabb polgárokat, hogy tehetségük szerint egy vagy több újonczot állítsanak, a néptől pedig megvárja, hogy legalább is annyi újonczot adjon zászlóink alá, mennyit töle Windisch-Grätz kívánt (t. i. 300 lakostól egyet). Annálfogva a hatóságoknak megrendeli, hogy az országgyűlés azon határozata nyomán, hogy a hadsereg 200 ezer főre szaporíttassék, adják be ne csak a tavalyi újonczhátrálékot, hanem az akkori szabályok és kivétel szerint ismét annyi újonczot állítsanak, a mennyi rájuk tavaly országgyűlésileg kivette volt. E végre mindenek előtt toborzást kell indítani. Foglalópénz 20 forint az országpénztárából. Szolgálati idő 4 év. A lelkészek e rendeletet három egymásután következő vasárnapon fogják magyarázni a nép előtt. „Egyszersmind, mert tapasztalá a nép, hogy az ellenség pusztít és rabol még akkor is, midőn fut a magyarok vitéz fegyvere előtt, ezennel felhívom a népet, ne hagyja magát pusztíttatni ;

sőt parancsolom a nemzet nevében, hogy keljen fel tömegestől, s irtsa ki hazánk szent földéről a zsarnok ellenségét.“

A felhívás töredékben Függ. II. 431. l. Ezen újabb ujoncszedésről szóló rendelet, tán csak felelet akart lenni Windisch-Grätz ujonczozási intézkedéseire, azonban Kossuth túlmént jogkörén, midőn a nemzetre önhatalmulag ismét 200 ezer ujonczot parancsolt, mire esupán az országgyűlés lett volna illetékes. Egyike ez azon hivavatalos tulkapásoknak és nagyhangu intézkedéseknek, melyek annyira jellemzik Kossuth nyilvános szereplését, melyek azonban minden forradalmat vezető életében föltalálhatók.

Ápr. 9. Husv. Hétfő.

Berger várparancsnok Aradvárost löveti, s az ostromlók által felgyújtott hid eloltása végett kirontást tétet, de a mely visszaveretik. A Szent-Miklós felől marhát és lisztet szállító dsidásokat a Lehel-huszárok és a békési önkéntesek visszaverik.

Közl. 92. sz. Vécsey márcz. 25-én vette át a zárlat parancsnokságot. (Honv. 99. sz.)

A Borgó-Prundról kiindult Dobay őrnagy éjjeli 3. órakor Pojana-Stampinál Bukovinában megrohanja az ellenséges két századot, s rövid harc után szétkergeti. Veszteségünk egy, az ellenségé 5 halott.

Honv. 80. sz. (Hiv. jel.).

Ápr. 10. Kedd.

Váczsi első ütközet. Damjanics tábornok (3. hadtest) Götz vezérőrnagy seregét (7 zászlóalj, 7¹/₂ lovasszázad és 27 ágyu), ki néhány nap óta a megbetegedett Ramburg helyett parancsnokolt, d. e. 9¹/₂ órakor a Gombás-patak mentében Vysocki osztályával megtámadja, mialatt Klapka tábornok (1. hadtest) a várost keletről megkerülni indul. Damjanics a 3. és 9. zászlóaljak több ízben megújuló rohamaik, s különösen Földvár y Károlyt felülmulbatatlan hősiessége következtében az ellenséges közép állását (Gombás-hid) elfoglalván, Götzöt a város déli széleig nyomja vissza, ki e közben

Klapka szándékát észrevévén, Jablonowskynak rendeletet ad, hogy dandárával a városon kívül a verőezelton vegyen állodást, mialatt ő maga a visszavonulást fogja fődözni. Gütz azonban, midőn Vác utczáin harezol, homlokán golyótól találva halálos sebet kap, s fogságba esik. Jablonowsky vezérőrnagy ekkor átveszi a vert had paranesnokságát, s Damjanics és Nagy-Sándor üldöző esapataik előtt a Vác mögötti magaslatokon helyezkedik el, de miután itt is megveretett, d. u. 3. óraker Verőezére s majd tovább üzetve éjjeli 11. óraker Szalkára hátrál, maga után leégetvén az Ipoly-hidat. Veszteségünk 150, az osztrákoké több mint 160 ember holtakban és sebesültekben, ezeken kívül 300 fogoly hatalmunkba esik.

Rüst. I. 359—361. l. Wint. 493—495. l. Klap. Nat. I. 330—333. l. (ápr. 9.) Közl. 78. sz. Szil. F. Tört. 349. l. F. Férf. 19. l. Vah. III. 6. l.

Csány főkormánybiztos Erdélyben a törvényhatóságokhoz a közigazgatás folyamát és némely fontosabb tárgyait illetőleg rendeletet boesát, melyben a hadi- és háziadók behajtását, a megakadt törvénykezés ujolag megindítását „a szász és oláh rablók“ által okozott károk „békebiróságok“ után leendő megterítését, ujenezok előállítását, s a nemzetőrség szervekedését megparanesolja. Végül a katonai ruhák kiállításí módja s bizonyos tulajdonjogokon ejtett sérelmek orvoslása iránt intézkedik.

A rend. Honv. 91. sz. Ugy szintén Köv. O. 170—173. l. Csálynak mint szervezőnek és rendkivüli erélyü kormányzónak kitünő képességeiről l. Köv. E. T. 214. l.

Windisch-Grätz tábornagy s es. biztos Budáról tudatja a közönséggel, hogy az ország mostani állapotánál fogva szükségelt rendkivüli kiadások fődözésére a Fölség f. e. márez. 22. elhatározása folytán az ország közjóvedelmére 5, 10, 100 és 1000 írtos utalványok fognak kiboesáttatni kényszer-árfolyammal, melyeket a magán- és közpénztárakban pengő pénz helyett névleges értékben tartozik mindenki elfogadni. V. ö. ápr. 22.

A hird. Samml. 87. l. E hirdetmény tartalmát Haynau

azon módosítással ismétli (N. I g m á n d. júl. 7.), hogy 1. és 2. forintos jegyek is fognak kibocsáttatni. Windisch-Grätz ezen jegyei elől magyar s a hátlapon német szöveggel voltak nyomatva.

Windisch-Grätz es. fővezér reggeli 7. órakor Czinkota és Palota irányában kényszerszemlére küldi ki Schlick és Jellačić hadtesteit, melyeket déltájon Aulichnak a szőlőkben és halmokon ügyesen elhelyezett hadai erős ágyutűzzel fogadnak. Végre, miután az eső is esett, Windisch-Grätz visszavonja hadtesteit, a nélkül hogy ellenfelét hadereje kiutatására kényszerithette volna. Másnap

Ápr. 11. Szerda.

Aulich tábornok (2. hadtest) a Rákos mezején egész táborvonalát előre mozditja, s Windisch-Grätz Pest előtti táborát felriasztja (d. n. 2 óra). Legelőbb Asbóth ezredes kezdi meg a támadást a rákos-kereszturi magaslatok mellől, s míg Kmety Uj-Pestet, s Aulich a rákosi erdőt elfoglalja, a köbányai szőlőig hatol, honnan rendeletre nagy nehezen visszahúzódik, üzetve Ottinger lovasai által. Bocskay-huszárok. Pálinkás őrnagy. Eső.

Wint. 491. l. Klap. Nat. I. 352. l. Asb. I. 85—87. l. (az ápr. 10. mozdulatról semmit sem tud). Közl. 82. sz. Honv. 98. sz. Szil. F. Tört. 366. l. Vah. II. 64. 124. l.

A Fölség Ollmützen, miután Windisch-Grätz herezeget udvarába hívta, hogy „ott belátásának és sokoldalu tapasztalásának igen fontos ügyek feletti tanácskozásnál hasznát vegye“, a Magyarhonban és Erdélyben lévő csapatok főparancsnokává a nov. 6. és decz. 2. nyilatkozmányok értelmében Welden tábornoszernagyot nevezi ki, ideiglenesen reá bízván a polgári ügyek vezetése is, ki iránt tehát a hatóságok ezennel engedelmességre köteleztetnek.

A nyilatlk. Samml. 88. l. Windisch-Grätz, kinek hadvezéri képtelenségét eléggé bizonyítják lettei s kellőleg megvilágosítja Rüstow (I. 370. l.) rosszul, élelmezett s hátráló esapatai előtt a közbizalomban igen alá esett, önfejűséghez szoktatott alvezérei előtt pedig minden tekintélyét elvesztette. A váezi vereség hírére (mit a es. fővezér nem

előbb mint ápr. 12-én vett!) elhatározza, hogy haderejét B.-Pestről Esztergom felé Komáromhoz vezeti, s ott a Duna balpartján a vár felszabadítására siető Görgeinek útját állja. Schlick azonban nem helyeslé Pest feladását, Jellačić pedig Szegedre akart levonulni, s a főerőt a szerbekével egyesítvén, Szabadkáról és Keeskenétől kezdeni meg a támadó harcot Debreczen és Nagy-Várad ellen. Mindazáltal a cs. fővezért ezen eltérő nézetek nem ingatták meg elhatározásában. Ápr. 13-án megrendeli Schlicknek és Jellačićnak, hogy egész haderejükkel menjenek szemlére s kényszerítsék ellenfeleiket erejük kifejtésére. Az alvezérek azonban csak 16 lovasszázadot és 24 ágyut vittek magukkal, s Aulichot nem tudták kimozdítani rejtektől állodásaiból. A cs. fővezér czélját el nem érván, másnapra általános támadást parancsol. Azonban éjjeli 11¹/₂ órakor jelentik az alvezérek, hogy a kereszturi vonalon oly erős az ellenség, hogy a miatt igen veszélyes leend a támadás, s ők azt ellenzik. Két órával később megérkezik Ollmützből Wrba, ki már előbb összezörrent a fővezérral, kezében a császári kéziratot, melyszerint Windisch-Grätz visszahivatik. Ez ápr. 14. és 15. közti éjen elhagyja Budát, midőn ideiglenesen Jellačić veszi kezébe a vezéri botot, s ezzel együtt oly zűrzavar áll be a hadügyek vezetésébe, mely további győzelmeinket nem kis mértékben könnyíté. Windisch-Grätz egy kiáltványban búcsuzik el (Ollmütz ápr. 22.) katonáitól, s ez alkalommal többek közt így szól: „Ezen hadseregnek (az övének) nagy érdemei vannak a világ előtt; a társadalmi rend fenntartása, a törvényes állapot visszaállítása tekintetében vezérletem alatt oly sok szolgálatot tett, hogy c tettek maguk is elegendők arra, hogy számára a történelemben enyészhetetlen érdemet biztosítson.“ (A napiparancs Wint. 511. l.). Egyszersmint Magyarország lakosaihoz is intéz búcsuszózatot (l. Samml. 89. l. és Wint. 512. l.), melyben eddigi durva és gögös modorától eltérőleg szelid részvevő hangon szólít fel bennünket, hogy minboldogságunk érdekében szüntessük meg a további harcot. Welden pályáját egy harcossaihoz intézett kiáltvánnyal nyitja meg, melyben azon hadseregről, mely a cs. sereget nyílt esatákbán oly sokszor megverte s az országból kikergette. nem állal így nyilatkozni: „Vegyétek szemügyre, kikkel van dolgunk. Elvete-medett gonosztevők azok, minden népek s öpredéke, kik egy egész nemzetet megcsálnak, s önző terveiknek fealdoznak, kik egy áldott tartományt, a különben nemes Magyarországot, most gyáva lengyelek játékszerét, egy századra pusztasággá változtatják... Az ellenség... a leggyalázatosabb eszközök választása felett soha sem habozva, rabolt és gyilkolt“ stb. (A kiáltv. Frey.-nál II, 293. l.).

Ápr. 13. Péntek.

Berger várparanesnok Aradvárosát s az ostromló tábornok ágyuztatja, mit Véesey tábornok, a zárlat paranesnoka, hatályosan viszonzoz. Az ágyutűz f. h. 18-ig naponként megújul.

Közl. 92. sz.

Első támadás Tittel ellen. Perezel Mór tábornok (6 ezer ember) Tittel, a szerb hadak erős fészke, ellen indul, azonban Kničanin tábornok (8 ezer ember s 20 ágyu) a támadást megelőzendő, Perezel Kovi-Szent-Iványnál táborozó hadát éjjeli 2. órakor három oldalról véletlen megtámadja. A magyar balszárny (Fouret őrnagy) elsőben inogni kezd, de majd, főleg miután Gál László alezredes 'a középtől egy zászlóaljjal segítségére érkezett, bátorságot merit, s az ellenséget a mossorini töltésig visszanyomja. Mihalovics dandára a közepén a tartaléktól (Perezel Miklós) támogatván, szintén erőt vesz az ellenségén, s azt vilovai sáncaiba kergeti. Ugyanez történik végre a jobbszárnyon is, melylyel Irinyi Bertalan, ki a kovili erdőt tartá, a szerbeket egészen Gardinováézig űzi. Perezel mindemellett meggyőződik, hogy a természettől is nagyon megerősített Tittel ellen kevés erővel jött, s annálfogva Szent-Ivány mögé s onnan másnap, miután Alsó- és Felső-Kovilt az ellenségtől megtisztítá, Ujvidékre huzódik. Veszteségünk mintegy 150 ember holtakban és sebesültekben.

Klap. Nat. II. 116. 117. l. Mész. 45—51. l. Feldz. 210. l. Közl. 84. sz. Rüst. II. 13. 20. l. Szil. F. Tört. 344. l. F. Férf. 45. l. Az ápr. 3. és. 7. vereségek következtében megrémült Rajačić, hogy az általa fölléptetett Thodorović alatti veszteségeket helyrehozassa, s a végveszélyt elhárithassa, Kničanint kérte gyors segélyadásra, ki Karloviczra haladék nélkül meg is érkezett Szerbiából, de a szétszórt hadromokkal semmire sem remélvén mehetni, oda nyilatkozott, hogy e nagy veszélyben még csak Stratimirović segíthet, s Tittel is csupán ő tarthatja meg. Az érsek ekkor, a szerenesétlenségtől megaláztatva, ismét fölkererte Stratimirovićot, hogy álljon a sereg élére. Ez nem vonakodék, pár nap alatt roppant népszerűségénél fogva csapatokat és löszert szerzett, s Tittelét védelmi állapotba helyezte. A Serb.

szerint ő és társai voltak bajnokai a moss orini, szent-iványi, vilovai és kácsi harcoknak, mit azonban az osztrák hivatalos munka természetesen elhallgat, sőt meg sem enged, Kničanint állítván a dolgok élére.

Zárt ülés a képviselőházban. Kossuth honvédelmi bizottmányi elnök szóba hozza, hogy miután a fejedelmi ház a márcz. 4. oktroyált alkotmányirat által a *pragmatica sanctio*, mint két oldalú szerződvény, őt illető részét megszegte, s Magyarországot, mint olyat, megszüntette: mondja ki az országgyűlés, hogy a *pragmatica sanctio*nál fogva többé ő sem érzi magát kötelezettnek a *habsburg-lothringeni* ház uralkodói jogát továbbra elismerni. E lépést a kormányelnök különösen három körülmény miatt tartá *halaszthatatlannak*. 1) A katonaság követeli és a képviselőház daczára is fogja proklamálni, midőn aztán a szuronyok uralkodása elkezddődnék. 2) A nép annyira ohajtja, hogy ha az országgyűlés ellenszegül, a következményekről senki jót nem állhat. 3) *Veronában* egy kongresszust fognak közelebbről tartani, s ha addig az ország függetlensége ki nem mondatik, és nem vonul a figyelem reánk, majd Magyarország árán rendeztetnek az olasz ügyek, míg az ellenkező esetben a nemzet is kihallgattatnék, mint a *lombárdiai* küldöttek Brüsszelben. — Ezen indítvány időszerűség tekintetéből heves ellenzésre talál. Kossuth maga válaszol az ellenvéleményekre, végre kijelenti, hogy a ház szelleméről már felvilágosítva van, s látja, hogy a többség nézete az övével egyezik.

Kemény Forr. Ut. 181—184. I. Függ. II. 496. l. v. ö. ápr. 14.

Ápr. 14. Szombat.

A függetlenség elhatározása. A képviselőházban, mely rendes ülés helyiségéből a főiskolai imateremből a *Nagytemplom*ba tétetik át, Kossuth Lajos lép szöszékre. Előadja az új fővezérllet alá került honvéd erő által ujabban kivívott győzelmeket, s a kormány abbéli meggyőződését, hogy fölkészült hadseregével most már lefogja győzni az ellenséget, bár mennyire szaporítsa is ez haderejét, minélfogva elérkezett

a percz az ország függetlensége kimondására, mert szónok inkább a vérpadot és számlizetést választja, hogysesem még valaha osztrák alattvaló legyen. Az osztrák ház Magyarország törvényeit 300 éven át soha sem tartotta meg, országunk ereje zsarnoki önkény támogatására használtatott fel, s hogy ily helyzetből hazánk jövőre megmentessék, el kell szakítani a kapesot, mely eddig az uralkodóházhoz kötötte, annyivalinkább, mert a nép és a hadsereg iránti méltányosság is azt kívánja, hogy erőfeszítéseik jutalma biztosíttassék. Ehhezképest indítványozza, mondja ki a ház határozatilag, hogy 1) Magyarország magában képez egy külön egységes független európai államot; 2) az eddigi uralkodóház száműzetik; 3) országunk a többi európai államokkal békében, az osztrák örökös tartományokkal pedig szövetségben kíván lenni; 4) addig is, míg a leendő kormányrendszert a nemzetgyűlés megszabná, a honvédelmi bizottmány szüntettessék meg, s helyébe felelős kormány állíttassék egy kormányzóval; 5) ezen elvek bővebb formulázása egy 3-tagu választmányra bizassék. A ház ezen indítványt d. e. 11. órakor egyhangulag elfogadja és határozati erőre emeli, Kossuthot kormányzónak kikiáltja, s a határozat nyilatkozmányba foglalására Kossuthon kívül Szacsavay Imrét és Gorove Istvánt küldi ki. — A felső tábla még ezen a napon szintén magáévá teszi a határozatot, s a választmányba maga részéről Horváth Mihályt és Hunkár Antalt nevezi ki.

Közl. 80. 81. sz. Honv. 97—104. sz. Szil. F. Tört. 352. l. F. Férf. 218. 269. l. Görg. II. 24. 25. 44. 104. 105. l. Kemény Forr. Ut. 184. l. (A határozat hire máj. 2-án érkezik Bécsbe, s róla először az *Oest. Corresp.* 101. vagyis máj. 3-ik száma hoz tudósítást Majl. II. 231. l.). Hogy azon indokok, melyeknek alapján Kossuth a függetlenség kimondását h a i a d é k t a l a n u l szükségesnek állítja (l. ápr. 13.), egytől egyig nem valódiak és költöttek voltak, túl van minden kétségen. E tekintetben, ha valaki bizonyítgatásokat kívánna, térkimélés tekintetéből, csak egyszerűen utasítsuk az ápr. 14-ét közvetlen megelőzőtt s meglepetett közvéleményre, és Kemény Forr. Ut. ezimű kitünő művére. Kossuth maga indokainak erőtlensége felől annyira meg volt győződve, hogy az eredmény biztosítása végett oly fogáshoz látta magát kényszerülve nyulni, mely a gyors kivitelnél sikert csak úgy ígért, ha elszánta magát, hogy személyiségét az előbb-utóbb napfényre jöendő s kézzel fogható perfidia vádjának kiteszi. E fogás az volt, hogy míg a képviselőházzal

azt hitette el, hogy a függetlenséget a hadsereg követeli s a ház nélkül is kikiáltani fogja, a hadseregben viszont azt a fogalmat terjeszté, hogy a honvédelmi bizottmányal többé kormányozni nem lehet, hogy a képviselőház ő felette zsarnokoskodik, s mind e bajokon segíteni és a harezot befejezni csak a függetlenség kimondásával lehet. Eljárása ekkép szakasztott mása volt azon mesebeli történetnek, melyet P h a e d r u s nál (II. 4.) olvashatni, s az ott bölcsen megirt tanúságot a „bilinguis“ Kossuth példája is tökéletesen igazolja. — A mi a határozat jogi oldalát illeti, a „függetlenségi nyilatkozat“ szerint a trónvesztés kimondására az indította a hongyülést, mert arról volt meggyőződve, hogy az uralkodóház a közte és a nemzet között létező két oldalú szerződvény (pr. sanctio) föltételeit a maga részéről megszegte, minek következtében a nemzet sem lehet köteles többé a szerződvény mellett állani. E következtetést a jogtudósok nagy része helyesli. H e f f t e r péld., a nemzetközi jogirodalom egyik új tekintélye, így szól: „Semmi kétség sinesen arról, hogy ha egyik szerződőfél a szerződés teljesítésétől határozottan vonakodik, és nem esupán oly eset forog szóban, mely a szerződés módosítását tenné szükségessé, a másik fél feltétlenül feloldottnak tekintheti magát, habár ama vonakodás a szerződésnek csak egy pontjára vagy czikkére vonatkozik, mert minden szerződésbeli kötelezettség alapja az akarategység, mindazon dolgok körül, mik felett határozás történt, és az egy pontban megsértés után a többiek megsértésétől kellvén tartani. ez az egyenlőtlenség állapotát vonná maga után.“ A jogtudósok másik része azonban ezen okoskodást rossznak tartja, azon az okon, mert két fél beleegyezése által kötött szerződés csak mindkét fél kijelentett egyező akaratával bontható fel, s a feltételeket nem teljesítő félt lehet köteleességre kényszeríteni, de mulasztása nem semmisíti meg a szerződvényt, ha csak ily körülmény a szerződő felek közt világosan kikötte nem volt. (Lásd e jogelv nemzetközi viszonyokra alkalmazását G r o o t -nál: De Jure Belli et Pacis. Amstel. 1670. 172. 579. l). E véleményyt tartja hazánkban Deák Ferencz is, ki husvétii czikkében így szól: „Gyakran hallottuk már azon tant ismételtetni, hogy midőn két szerződő fél közt az egyik meg nem tartja a szerződés pontjait, a másik sem köteles azt megtartani. E tan a „Verwirkungsktheoria“, melyet mi a közjog terén mind elméletileg mind gyakorlatilag helytelennek tartunk.“ (P. N. 1865. 88. sz.). — Tagadhatatlan, hogy a ki a kétoldalú szerződvényt először megszegte, az nem a magyar nemzet volt. Az osztrák minisztérium emlékirata mondá ki először 1848. augusztusában, hogy „ausztriai császárságtól különvált magyar királyság fennállása politikai lehetetlenségnek tekintendő . . . s egységítés, még pedig a ré g i n é l s z o r o s a b b fog ismétlen erő h a t a l m m a l megkisértetui.“ Az oktroyált alkotmány függeszté fel márcz. 4-én országos független életünket, s legnagyobb jogainkat. Az ápr. 14-ki határozat tehát csak lépés volt azon a nem helyeselhető uton, melyre

a nemzetgyűlést mások szólították s megelőző példájukkal vonták, de oly lépés, melyet sem a politikai eszély, sem nemzetünk méltósága és törvényességi érzelme szempontjából nem tudunk igazolni. Tárgyunkra vonatkozólag, sok tanulság van abban, a mit Constant Benjámint az alkotmányok felfüggesztése és megszegéséről ír „Fejtegetés ei“-ben habár nem egészen állik is rá. „Kétségkívül“ugy mond „vannak a politikai társadalmaknak veszélyes korai, melyeket minden emberi okossággal is nehéz feltartóztatni; de vannak oly cselekedetek, melyeket az élet szeretete az egyéneknek nem igazol. Hasonló az eset a kormányokra nézve; és ha a tapasztalástól s minden népek történelmétől tanácsot akarunk elfogadni, megszűnünk e szabályt együgyű erkölestannak nevezni. Ha a bukás kikerülhetetlen: miért tetézni a bizonyos szerencsétlenséget haszontalan bünnel? Ha a veszélynek elejét lehet venni, az nem lesz erőszak által, az igazság elnyomásával, hanem ragaszkodva lelkiismeretesben mint valaha a fennálló törvények, a védő formák, az óvó biztosítékokhoz. Két haszon származik a bátor ragaszkodásból a jogos és törvényeshez. A kormányok ellenségeiknek fogják hagyni a legszentebb törvények megszegését követő gyűlöletet, és a mi több, azon nyugalom és biztosság által, melyet tetteik mutatnak, megfogják nyerni azon félnék tömeg bizalmát, mely legalább is elhatározatlan maradna, ha rendkívüli eszközök alkalmazása a kormányférfiakban súlyos veszély érzelmét árulná el . . . Legyetek igazságosak, ezt mondanám mindig azoknak, a kik kezében a kormány van, mert ha hatalmatok létezése az igazsággal össze nem egyesíthető, ugy hatalmatok nem méltó a fáradságra, hogy fenntartassék. Legyetek igazságosak, mert ha fenn nem állhattok igazságos létekre, ugy még az igazságtalansággal sem fogtok soká megmaradni. Nincs mentség oly eszközökre nézve, melyek egyenlően szolgálnak minden törekvéseknek, minden ezélokot . . . Mi marad egy megsértett alkotmány után? A biztosság, a bizalom megsemmisített. A kormányzóknak a hitörzés érzelme van; a kormányzotok meg vannak győződve, hogy oly hatalom kegyelmétől függnek, mely a törvények alól magát föloldozta. Azoknál az alkotmány iránti tisztelet minden hirdetése gúnynak látszik. ezeknél minden hivatkozás az alkotmányra mint ellenségeskedés tűnik fel. Hiában akarják azok, kik előre nem néző buzgalomukban e rendetlen mozgalomhoz járultak, azt megállítani sajnos következcseiben; többé nem találunk támaszpontot, e gyógyszer túl van az emberi tehetségen, a gát keresztül törve; az önkény kiszabadult lánczaiból. Ha a legtisztább szándékokat vesszük is fel, minden törekvések sikertelenek lesznek. Kiknek kezében a hatalom van, tudják, hogy oly fegyvert készítettek, mely csak elég erős karra vár, hogy ellenök forduljon. A nép talán elfeledné, hogy a kormány oly szabályok megszegése által emelé fel magát, melyek előbb törvényessé tették, de a kormány maga nem felel el. Ez rá gondol, mind azért, mivel mindig észében forog az elsőhöz hasonló államesíny lehetősége; erővel és vakon

követi az igazságtalanság által elébe vont utat; nem függ tőle jobbat követni. Ki nem kerüli minden oly kormányok sorsát, melyek korlátai-
kon túl mentek . . . Szeretek e tárgy felett kiterjeszkedni, és ezt minden
oldalról felmutatni, mert helyes, hogy az írók tegyék jóvá azon bajt,
melyet az írók okoztak. A legtöbb emberek kórsága az, hogy magukat
államférfiaknak lenni követelik. Ennek következtében tisztelettel beszé-
lik el és tetszéssel írják le a hatalom minden nagy kifejtéseit, a törvény-
telen eszközök minden alkalmazásait a veszélyes körülményekben; fel-
melegítik elméikdedő életöket a hatalom minden tüntetéseivel, melyekkel
kifejezéseiket ékesítik; előadási modorukban azon eljárási gyorsaságot
keresik, melyet ajánlanak; szórják minden oldalról az önkényt; egy
pillanatban a hatalommal felruházva érzik magukat, minden erejökéből
ismélik a nép java, a legfőbb törvény, a közérdek nagy szavait, esó-
dálják saját mélységöket, és eltelnek bámulattal erélyességök felett.
Szegény együgyűek! oly emberekhez szólnak, kik mit sem óhajtanak
jobban, mint öket hallgatni, és a kik az első alkalommal épen ő rajtok
teendik saját elméletök kísérletét. Ezen hűségnek, mely oly sok író
ítéletét rontotta meg, sokkal több hákövetkezése volt mint gondolnók,
polgári villongásaink alatt. Minden középszerű szellemek, melyek a ha-
talom valamely részét egyidőre kezökbe kerítették, tele voltak mindezen
maximákkal, melyek annál kellemesebbek az ostobáknál, mivel arra
szolgálnak nekik, hogy ketté vágják a csomókat, melyeket megoldani
nem képesek. Ezek másról sem álmodtak, mint a közboldogság eszkö-
zeiről, nagy eszközökről, államesinyokról. Rendkívüli elméknek hitték
magukat, mivel minden pillanatban eltértek a rendes eszközöktől. Nagy
tehetségeknek hirdették magukat, mivel az igazság nekik valami ki-
esinynek látszott. Minden politikai bűnnél, melyet elkövettek, így kiál-
tottak: „Ismét megmentettük a hazát!“ Valóban, arról eléggé meg-
lehetünk győződve: az oly haza hamar elvész, melyet minden nap így
meg kell menteni.“ (P e r l a k y fordítása szerint Sárosp. Füz. 1865.
évf. 876. s. köv. 1.). — Az ápr. 14. határozat előzményeit már a mi
illeti, egész bizonyossággal mondhatni, hogy az készületlenül találta
a közvéleményt, s a jobbak szívét e véletlen és elbizakodott lépés meg-
döbbsentés és aggodalomba ejtés. A közvélemény csak úgy lett volna e hatá-
rozatra megérve, ha az uralkodóházzal való szakítást tényleg maga is
csakugyan sürgette volna. A nép azonban e tekintetben nyugodtan viselé
magát, s még akkor oly nagy tisztelettel és ragaszkodással viseltetett
királya iránt, hogy a kormány s a nemzetgyűlés midőn a mult év folya-
mán számtalanszor fegyverre szólítá, szükségességnek látta a fejedelmi
tekintély leplét felölneni, s „a király nevében“ buzdítani ellenállásra a
nép ezreit. Kossuth maga ismerte a nemzet ezen érzelmeit, s mult év
végén, midőn hírlapját megindítani akarta, programjába többek közt
e tételt igtatá: „E nemzet roppant tömege monarchiai érzelmű. Ezt
megmutatták az izzalmak napjai, mutatja minden nap tapasztalása. A

király iránti hűség, melyben a világ előtt bebizonyítva állandó jóslatom, hogy ős Budának ormai azok, melyeken a népszabadságra fektetett királyi szék rendíthetetlenebb, mint bárhol másutt.“ Az őszi izgalmas napok azonban az eddig szentnek tartott eszmét megbazudtolással és ellomályosítással fenyegették. Az uralkodóház a kormány némely kiadványaiban, népszónokok előadásáiban s egy némely népies versetekben, melyek rendkívüli elterjedést nyertek, a legkíméletlenebb megtámadásoknak volt kitéve, mire az alkalom amennyivel inkább kiálkozék, mert Ferdinánd lemondásával a trón megürültnek nyilvánították, s a tényleges Uralkodó hatalmának a kormány, az országgyűlés és a hadsereg egyaránt ellenmondottak. A királyi szék fényköre azért meg volt, s a nép azon hitben élt, hogy lesz egy igazságos és jó fedelme ismét, kinek a béke visszatérével hódolni fog. A hírlapok s a pesti klubok ugyan szeptember óta reszpublikai eszméket pengettek, de midőn észrevették, hogy a Dráva melletti magyar hadsereg később átvenni Jellačićhoz, mintsem a reszpublikánusokat védeni, buzgalmokkal alább hagytak. A „National“ (francia nyelvű magyar lap) azonban októberben már kimondá hogy „Magyarországra nézve nem látunk más politikát, minthogy kiáltsa ki függetlenségét; . . . a bécsi demokraták . . . rokonszenvenvel fogják látni, ha közelükben oly reszpublika emelkedik, mely őket mindig készen segítő“; s november óta az itthoni újságok is meg megemlíték, hogy az uralkodóházzal szakítani kellene, de a higgadtabbak mérséklék e túlzásokat, s a Pesti Hírlap több ízben kijelenté, hogy lesz időnk számolni a harez után, háboru alatt pedig a lehető vélemény-elágazások miatt a szakítást nem tanácsolá. (Töbök közt: 233. sz.) Francia-, Német- s Olaszország telve lévén ekkor köztársasági mozgalmaktól, természetes, hogy hírlapjaink s számos kitűnni vágyó szónokaink már csak utánzásai viszketegből is a reszpublika mellé állottak, s annak érdekében izgattak, de mindig tartózkodással, melleleg és mintegy szür alatt, jól tudván, hogy ezen eszme az értelmesbekenél heves ellenszegülésre talál, s saját soraikban is nem kevés ellenbarozosokat számlál. Ezek egyike volt úpr. 14-ig Jókai, ki mint a Pesti Hírlap leendő szerkesztője, midőn decz. közepén politikai hitvallását nyilvánítá, határozottan kijelenté, hogy a reszpublika ellen fog küzdeni. (P. H. 241. sz.). A képviselők egy része (a Madarász-párt) nyilvános üléseken kívül sürgette a monarchiával szakítást. De Kossuth ezt időtlen dolognak tartá. Decz. 14-én péld. a házban, midőn a kassai vereség s Simunich beütése hire tárgyaltatott, többek közt ezt mondá: „Egyet tartok most szükségesnek, hogy mellőzzünk minden elvitatásokat, most meg kell menteni a hazát, hogy azután baldachimunok legyenek-e, vagy egyszerű szalmaszék azok számára, kik a nemzetet kormányozni fogják? akkor lehet arról intézkedni; ezzel most bibelődni gyermekség; mert azon gondolatban kell most egyesülni, hogy meg kell menteni a hazát! (Köztetszés). Az

egyik monarchista, a másik republikánus, a harmadik ismét új theoriát hoz fel: majd elkövetkezik a theoriák ideje, mikor veszekedhetünk egymással, most az istentelen reakeziót kell megtörni, a többivel tisztában leszünk; akkor azután ha tetszik, nyuljunk az osztracizmushoz, lövessük egymást, mihelyst külellenség nem icsz.“ (Közl. 1848. 189. sz). Tüzetesen azonban az uralkodóházzal szakítás és a reszpublika-kérdés a képviselőházban egész ápr. 13-ig soha sem tárgyaltatott, sem a vidéken nyilvános gyűlésekben szőnyegre nem került, annyival kevésbé, mert a kormány e tekintetben maga is igen tartózkodó volt. Egyike a legszenvedélyesebb kiáltványoknak a jan. 20-ki (mely, ha minden jelek nem esálnak, Kossuth tollából folyt), s még e kiáltványban is ilyen hely fordul elő: „Azt mondjátok ti istentelen zsoldosai a császári önkénynek, hogy ti a királyi hatalmaht jöttetek fenntartani s békét szerezni ez országban? Kibántotta itt a királyi hatalmat? Egyetlen egy magyar sem!“ A honvédelmi bizottmány organuma a „Közöny“ még febr. elején is olyan czikkeket hozott, hogy a dynasztiaival kibékülni kívánatos volna, s Kossuth e hó 12-én ünnepelesen kinyilatkoztatá, hogy a kormány politikája „nem vágni be egy utat sem, hogy Magyarország ügyei a nemzeti jogok. becsületesség és szabadság alapján kiegyenlítettessenek.“ Ezen szellemben volt sugalmazva az erdélyi hivatalos lap a „Honvéd“ is, noha Bem által alapítatott, s midőn a márcziusi győzelmek hírére Erdélyben némely túlbuzgók szélsőségekre ragadtatva, a reszpublika mellett izgatni kezdtek, kinyilatkoztatá, hogy akkor lesz időnk a kormányformáról gondolkodni, ha majd teljesen legyőztük az ellenséget. „Jelen komoly percekben“ így feddözik a Honvéd: „ezt hozni szőnyegre, Magyarország miként igazgattassék: szabad köztársaság legyen-e vagy alkotmányos monarchia, nem egyéb, mint ellenségeinknek bizonyos győzelmet eszközölni... Jól tudja Ausztria: ha Magyarországbán a köztársaságot kikiáltanák, a nemzet két részre szakadna, s a két vetélkedő közt egy harmadik, ő lenne a nyertes“ stb. (Honv. 68. vagyis márcz. 17. sz). Kossuth mérsékelt magatartását még márczius elején is kiemeli Görgei, midőn t. i. a kormányzó Tisza-Füreden biztosította őt, hogy minden túlzásoktól óvakodni fog, s hogy „mindazoknak, kik a hont becsületesen szolgálni akarják, legszentebb kötelességök semmi olyas kérdés sem támasztani, melynek fejtegetése, semmi olyas lépést sem merészelní, melynek következei pártokra szaggatná a nemzetet, és ekkép csak a mindnyájunkra nézve közös ellenség hatalmát növelnék.“ (Görg. I. 291. l). Kossuth és a sugalmazottak csak márczius közepe óta kezdtek egészen más hangon szólani, azóta t. i., hogy Bem Erdélyt visszafoglalá s Damjanics Szolnoknál fényes győzedelmet aratott; az ollmützi alkotmány híre pedig hazánkba eljutott. Márcz. 18-án a ezibakháza táborból már így ír a honvédelmi bizottmányhoz, az oktroyált alkotmány alkalmából, a Kormányzó: „Midőn az ausztriai ház márcz. 6.

manifesztumában Magyarország ezredéves státuséletét eltörlöttnek nyilvánítottatni“ stb. stb. . . „én azt hiszem, hogy minden beesületes magyarnak meg kell győződnie, miként itt többé választás nincs, hanem élethalál harezot kell vívni, ha még e nemzet élni akar . . . A mint Debreczenbe érkezem . . . felakarom kérni a házat . . . hogy a Magyarország státuséletét megszüntető márcz. 6. eszászúri manifesztum tartalmát engedje szőnyegre hoznom, s irántai határozatát kikérjem,“ (K o s s. level. H o n v. 75. sz.). A kormányelnök Debreczenbe visszaérkezvén, ágyban fekvő beteg lett, a honvédseregek összpontosítása javában folyt, de bevégezve nem volt, a vezérek közt azonban a viszály széltere dúlt, s a megkezdendő támadó hadjárat szerencsés kimenetelét egyáltalában nem tartá bizonyosnak annyival kevésbé, mintán a ezibak-házai expeditio is visszavonulással végződött. Azonban nem hagyott fel egészen szándékával, habár gondolkodóba esett, mint ezt Görgeihez írt levelei mutatják. Ezekben ezélatok fordulnak elő, melyeknek csak utólagosan találjuk ki értelmét: „A mi győzelmiünk bizonyos“ írja márcz. 23-ról „ha önök most isten igazában egyetértének, — ha nem — akkor azt mondom: Szegény, szegény hazám! Csak egy győzelemre van szüksége, egyetlen egyre! . . . Egyetértés, tehát, egyetértés, míg előttünk áll az ellenség; — én rajta leszek, hogy nagyon messzire ne menjünk, nehogy a hon ügye kockára tétessék.“ „Lássá ön“ így ír továbbá márcz. 24-ről „lelkem barátom, én ezerféle iszonyu lelki kínok, ezerféle nyomoruságok közt, az önzés és álnokság törei középette tartom kezemben a hon ügyét, és miért tudom fenntartani? Azért, mert a pillanatnyi bosszúnak nem engedem meg, hogy e nemzet érzelmein erőszakot kövessen el, és mindig azt mondtam: csak egyet értsünk még az előforduló balfogásokban is. És engedtem, hol a nemengedés szakadást idézett volna elő . . . Ön azt mondja: menjünk mi, és haljunk meg ketten mint vértanuk, tiszta jó szándékból árva hazánk iránt! Én örömet meghalok hazámért, és ez részemről még csak nem is érdem: mert én nem tudnék élni kivüle, nem benne, ha rabigába süllyed. De jó lélekkel mondom, nem a reménytelenség, hanem a hon megszabadulása előestéjén élünk mi most, — nem meghalni, hanem a hont megszabadítani fogjuk . . . Mint tegnap íráim, egy d ö n t ő g y ő z e d e l e m, ez az alap, melyen isteni és emberi jog szerint mindent elintézhetünk.“ (K o s s. lev. W i n t. 408—415. l.). Mit akart ezzel mondani a kormányelnök, világosan megmagyarázta a képviselőházban márcz. 25-én, midőn kinyilatkoztatá, hogy a kremsieri alkotmányra teendő előterjesztést „a hadi munkálatoknak egy kissé bővebb kifejlődéseig“ elhalasztani tanácsosnak látja. Ez időtől kezdve vidéken is nyilvánosan szónokolni kezdtek az uralkodóház száműzetése s a reszpublika, melyet hírből sem ismert a nép, kikiáltása érdekében. A lapok, hihetőleg kormányi sugalmazás folytán, levetkőztek minden tartózkodást, s egynehányan a népezérek s hírlapírók közül a hüledező közönség bámulatára egyszerre úgy léptek

elő, mint a kik valami esendőletes metamorfózisban egy percz alatt a legdühösebb republikánusokká változtak át. Az eszély és a mérséklet szózata nem hangzott. A Pesti Hírlap helyes irányja a fővárosból menekvés áldozataul esett, az Esti Lapok személyeskedéssel voltak elfoglalva s a higgadtabb nézeteket kömlyű humor palástjába takarák. A külföldi lapok járása megszűnt, a pesti, bécsi s a külföldi állapotokról maguk a lapszerkesztők is semmi bizonyost sem tudtak. Szájra adás utján szállongtak némi hírek, melyeket aztán az újságok is elfogadtak, s ekkép néha a legképtelenebb eszmék elterjedését segítették elő. A kormánynak ugylátszik tetszett ez iszonyu fogalomzavar, mert a külföldi hírlapokat jódarabig maga tartóztatá le, ekkép a hazai sajtót és a nemzet képviselőit számdékosan tartá tudatlauságban a politikai világ külföldi fejleményei felől, s ily módon a közvélemény ezen vezetőit és tolmácsait igen lealázó szerepre kényszeríté. Már 1848. ösze óta lefoglaltatta a kormány a bécsi, francia és angol lapokat, s leginkább csak a Kossuth Hírlapja volt a szerencés, mely külföldi hírekhez juthatott. A Pesti Hírlap több mint egy hónapra át ezen stereotip mondattal kezdte „Külföld” rovatát: „Hazai kormányunk a külföldi lapokat folyvást letartóztatván” stb. Január után azonban a közlekedési vonalak az ellenség kezében lévén, külföldi lapok rendszeren nem is érkezhettek az országba. Ily sötétségben természetes, hogy magasabb politikát üzni nem lehetett, s általános szokássá vált a legnagyobb kérdések felett a legközelebbi események és a kósza hírek látpontjából mondani ítéletet. A közönség apró újdonságok által arra volt kaptatva, hogy az ellenségről általában igen megvetőleg és fel-sen vevőleg gondolkozzék, lapjaink a bécsi kormány s hadvezéreinek szorultságát minden alkalommal a lehető legtarkább és néha tulzott színekkel festették. Hogy az akkori közérvényű hírekről az olvasónak némi fogalmat szerezzünk, felvesszük itt a hivatalos Honvéd 83. vagyis ápril 4. számát, s ezen egy számból a következő külföldi újdonságokat emeljük ki. A márcz. 4. és 6. okmányokat Windisch-Grätz elsieltett és nagyított győzelmi tudósításai szültkék. — A krensiéri országyűlés „fegyveres erővel szétkergetése” Csehország több városáiban nagy elégületlenséget szült, s a követek fenyegetőzlések közt oszlottak szét. — „Emyi baklövést és baleredményt előidéző” eljárás és Jellačić feladása következtében Windisch-Grätzet letették a fővezérségből. — „Nem rég találkoztak Grätzben Windisch-Grätz és Radetzky futárai. W. 20 ezer katonát kért R.-tól. R. pedig 30 ezeret W.-tól.” — Frankfurtban azt várták, hogy a német-osztrák tartományok a német birodalomhoz fognak csatlakozni. — Az új alkotmány Frankfurtban a legmegdöbbenőbb hatást gyakorolta. Ausztriától legjobb barátai is elfordultak. Képviselői is „szégyenlik kormányuk jellemét.” Ekkor Ausztria ajánkozott összes birodalmával csatlakozni Frankfurthoz, oly módon, hogy Németország, eltérve az egy szövetséges álladalom eszméjétől, hét kerületre osztassék, melyek

egyikét az egyetemes osztrák birodalom, másikat Poroszország, harmadikát Bajorország képezné, a többi kerületek még ezután lennének alakítandók stb. Ezen ajánlatból kitűnik, hogy „Ausztria egy tollvonással megsemmisíteni szeretné nem csak saját népei, de a német nemzet boldogságát is.” — Az ápr. 11-ki számban már ezek állnak: Prágában a cseh hazafiak Jellačić arezképét megégették. — Ugyanott Kossuthot éljenzik. — Anglia és Franciaország fel vannak ingerülve Ausztria ellen az oroszok behívásáért s a köztársaság fenyegetődzik, hogy hadait az Alpeseken túl indítja. — Ezen és ehhez hasonló számtalan hírek azonban koránsem változtatták meg a néphangulatot annyira, a mennyire Kossuth állítá, mintha t. i. a nép türelmetlenül vagy fenyegetődözleg követelte volna a szakítást. A magyar közönséget természetes nyugodtságából és mérsékletéből a kőszá hírek soha sem szokták kivenni, a hírlapok különben is igen kevésbé voltak elterjedve, a közlekedés lassu volt, győzelmeink pedig csupán az ellenség visszaveréséből állottak, s a közönség, mely a téli rémületekből csak most ocsudott fel, a lapok által közlött hírek elhívésében tartózkodó volt, s birt belátással meggondolni, hogy a megfutamatott ellenség mindig visszajöhet, s hogy tökéletes diadalról és megsemmisítésről szó sem lehet ott, hol a győzők majdnem annyit vesztenek, mint a legyőzöttek, s hol ez utóbbiak vesztesége ritkán haladta meg az egy ezret. Azonban Kossuth oly rendkívüli hatalommal uralkodott a nép és a képviselők szíve fölött, hogy ezek általa a legképtelenebb szélsőségekre is rábirhatók voltak, s arra voltak szoktatva, hogy föltétlenül s vakon helybenhagyják mindazt, a mit e bálványozott férfiú előttök kimondott. — Hogy mi indította Kossuthot a függetlenség oly gyors kimondására, melyet sem az akkori befejezetlen hadmunkálati ügyek, sem a néphangulat, sem a jog, sem az eszély, sem a haza java és méltósága nem kívántak, sőt elleneztek, azt V i d d i n i szövegében később vallotta meg. Az indok az volt, hogy ily módon akarta elvágni a hidat a képviselőházi békepárt előtt. Kossuthnak egyik gyöngéje volt, hogy az ellenzéktől tulságosan félt, és ezekből vagy útpártolt véleményében abhoz, a következetességgel és saját pártja iránt tartozó hűséggel nem sokat törődve (mire mulatságos példákat említ K e m é n y, Forr. Ut. 160 -- 163. l), vagy az ellenzék célja elébe gördített elháríthatatlan akadályokat, s válságra nem engedte jutni a dolgokat. Ez utóbbik volt az eset a függetlenség kimondásánál. Kossuth, mint maga megvallja, félt a békepártiaknak Görgeivel szövetségétől, nem mintha ebből a hazára nézve valami bajt és szerencsétlenséget következtethetett volna, hanem mert e párt csak az ő bukása árán kerekedhetett volna felül. Ekkép merőben s z e m é l y e s politika volt az, mely őt a szakításra sürgette. Ezen nézetben van S z e m e r e is. ki e tárgyban így ír: „Most már kereken kimondom, miért kellett épen akkor kimondani a függetlenségi nyilatkozatot, (melyet Kossuth velem, a kormánynak a táborban tartózkodó tagjával, mint fait accompli-

utólagosan közlött). Azért, mert hadseregünk a Bánságot és Felso-Magyarországot visszafoglalá, a szerencsével együtt pedig nőtt hátszága, mely csakis mindig ezzel együtt nőtt; aztán a Hatvannál, Tápio-Bieskénél, Isa-Szeghnél és Vácznál vitt győzelmek Görgei, mint fővezér nevét oly dicsfényvel övezték körül, hogy Kossuth félni kezdett, hogy ha a kormányzóválasztást még továbbra halasztandja, Görgei pedig azalatt még több győzelmet nyerend, a forradalom a maga örökös menete szerint könnyen elfeledheti a szónokot, s a tettek emberének, a győzödelmes katonának adhatja át a hatalmat. 4 Mástutt: „Mindkettő (Kossuth és Görgei) jól tudta azt, hogy az uralkodóház létételének csak azért kellett oly nyakrafére kimondatnia, hogy a polgári főnök legyen a kormányzó, mielőtt a katonai főnököt, a hadvezért, győzelmei ellenállhatatlanul azzá fognák emelni. Kossuth megnyerte a játsznát, azért volt oly alázatos és nyájas, Görgei elvesztette, azért volt oly bosszus oly elégedetlen.“ (Szem. III. 83. II. 64. l). Kossuth mondhatni mindent elmulasztott, mit ily roppant horderejű lépés előkészítésére megtennie kötelessége lett volna. Indokai, melyeknél fogva a merész szó kimondása halaszthatatlanságát sürgeté, a nép fékezhetetlen kívánsága, s a veronai mese mind költemények voltak; a katonaság képviselőjének, a diadalmas vezérnek ellenkezését számba nem vette, sőt némelyek előtt híresztelé, hogy a dynasztia létételébe Görgei is belenyugodott; a külföldi kormányokat a dologra, mely hazánk sorsát nemzetközi kérdéssé változtatta, elő nem készítette, sőt beleegyezésök kinyerését terve kivitelére még csak meg sem kísérlette. Szóval, a személyes érdeken kívül minden háttérbe szorítottatott. — Görgei, ki, mint forradalmi vezér, méltán bosszankodhatott azért is, hogy ily fontos dologban Kossuth vele egyetértőleg és összhangban nem jár el, ápr. 17-én Léván vette a függetlenség híret. „Bár mily tökéletesen megfelelt is“ ugymond Emlékirataiban maga „—hála azon eljárásnak, a mely szerint a nevezett dynasztia a b. Jellačić horvát bántól eredetileg maga kezére felidézett polgárháboruban Magyarországot ellenében pártot foglalt — efféle országgyűlési határozat saját hazafiai érzelmeimnek, de az, mint ezt én az elnöknek, Kossuthnak már Gödöllőn óva kifejtettem, a köznapi államesély itélőszéke előtt sem találhatott helyeslést, annál kevésbé az okos honszeretetét előtt; annál fogva ily határozat a csapatok s különösen a seregbeli régibb tisztek dynasztikus érzelmei által, kiknek jutott természetesen azon feladat, hogy annak nemesak Magyarországhban, hanem azon kívül is érvényt szerezzenek, teljességgel nem volt igazolva.“ (Görg. II. 24. l). A fővezér még igen jól emlékezett Kossuth tiszafüredi szavaira, melyek szerint megígérte, hogy nem fog tenni semmi olyan lépést, mely pártokra szaggathatná a nemzetet s ennélfogva csak a közellenség hatalmát növelné, s midőn pár nappal előbb Gödöllőről elváltak egymástól, Kossuth még akkor sem mondá határozottan előtte, hogy csakugyan meg

fogja temő, mégpedig hazatérte után rögtön, az óriás lépést. S épen azért, meglepetve annak híre által, majdnem magánkívül volt ingerültségében. „Ti hát mindenen el akarjátok veszteni a hazát” így fakadt ki tiszte jelenlétében az épen ekkor hozzá érkezett L. u d v i g h új kormánybiztos előtt. „Azt hiszitek talán, hogy D e b r e e z e n ben az elüzési komédiával megveritek az ellenséget? Igazán, megérdemelhetek, hogy egy pár zászlóaljjal szétkergeesselek benéteket, mire különben egy zászlóalj is elég lenne. Mert kimásztatok a veszedelemből, úgy felfujjátok magatokat, hogy nem férték bőrötökben. Szereznétek inkább fegyvert és ujoncokat. Nem elég még nektek az osztrák, a rácz, az oláh, az erdélyi szász, a horvát? A muszkát is nyakunkra akarjátok hozni, s ha ezzel megnérköztünk, a porost is? Csuda, hogy egész Európának hadat nem izentetek. A kinek heves a vére, jöjjön ide a tűzbe, de természetes, hogy a szószezből könnyebben lehet háborút folytatni. Azt tudjuk jól, a legutolsó honvéd is tudja, hogy az osztrákokat nem azért páholjuk, mert szeretjük, de az ellenséget soha sem szabad megvetni, annál kevésbé ingerelni. Mirevaló ezt a monarchia és a respublika közti kérdést erőszakosan szőnyegre vonozolni? Mirevaló újerőt és új ürügyet adni az ellenségnek, mirevaló a kétségbeesés harezára kihívni? Hát nem épen azt a szolgálatot teszitek ezzel az ellenségnek, a mit W i n d i s c h - G r ä t z tett volt nekünk? S ennek az elüzési-nyilatkozatnak még csak azaz érdeme sínes, a mi egy bátor tettnek. Miért nem kiáltottátok ki a mult decemberben vagy januárban? Akkor legalább azt mondaná rá a világ: „Bátor, elszánt férfiak!” De míg én az ellenségnek nyugtot nem engedek, s annak nincs ideje Debreezen felő pislogatni, addig ti ott hát mögött elkiáltjátok magatokat. Memyre földre kértem Kossuthot, ne bizza el magát, és semmit se hamarkodjék el, ő megígérte, s im látnivaló, hogy áll szavának? Vagy nyeriünk-e ezzel csak egy fegyvert is? Ha Amerika elismer benniünket, eljleszti ez a muszkákat? Vagy meg fogja gátolni Anglia, Oroszország és Ausztria szövetekezését? Mi csak magunk erejére támaszkodhatunk. Nekem fegyver kell és semmi egyéb, ez többet ér Európa minden véleményénél; de épen ezért ne lázítsunk fel mindent magunk ellen. Holnap ismét csatánk lesz, s ha az osztrákokat ismét szétkergetjük, attól tartok, hogy Kossuth még a khimai eszászárnak is hadat izen. Nem magam publikáltam az uraknak, hogy alkotmányunkért akarunk harezolni, hogy a törvényesség terén akarunk maradni: s ha engemet már most a tisztikar kérdőre von, mit tudjak neki felelni? Meg lesznek-e zzzal elégedve, ha aztválaszolom, hogy Debreezenből máskép parancsolták?” (Szem. II. 61. l.). E késő bosszankodás és szemrehányás azonban már mit sem használt, sőt az sem bizonyos, tiszta forrásból származott-e? Annyi tény, hogy Görgei nem tett annyit a határozat kimondásának m e g e l ő z é s é r e, a memyit állása hatalmánál fogya tehetett volna. Azon pártot, mely a képviselőházban békére hajlott, megvetette, sőt S z e m e r é h e z irt levelében (Márcz. 22.)

maga sürgeté: „Mondjuk ki már valahára, hogy mit akarunk. Én magam mint közkatona állok be a hon igazságos ügyének szolgálatába, csak legyen a ki vezessen. Tegnap egy tisztet agyon lövöttem gyáva-ágért. Ha elhatározott férfiak vannak, álljanak ki a küzdelmi térre: ha nincsenek, ne nyomorgassunk a szegény hazát, hanem akaszszuk fel inkább magunkat. A szerencsétlen békepárt! Semmi béke, hanem guillotine, guillotine, guillotine!” (Szem. II. 145. l. Ily nyilatkozat után még ahhoz is gyann fér, vajjon Kossuth előtt nem mondott-e e rejtélyes jellem olykor szakavat, melyekből a kormányzó következteté, hogy a vezér beleegyezett a függetlenségbe. A gödöllői vezéri tanácskozmányban Klapka előadása szerint egy ígét nem szólt Kossuth tervei ellen, s ekkori hallgatása nagy mértékben ellensúlyozá más alkalomkor tett ellenvetései erejét. Az sem mutat egyenes jellemre, hogy bár a függetlenség kimondását utólagosan elég nyilvánossággal kárhoztatá, mégis miniszteri tárczát fogadott el ápr. 14. után Kossuth kezéből. Erre saját vallomása szerint az vezette, hogy mint miniszter, ki egyszersmind a hadsereg élén marad, alkalmat nyerend visszavonadni az ápr. 14-ki határozatot s az 1848-ki törvények alapján egyezkedni az osztrákokkal. Erre azonban sem elég lelki ereje, sem ideje nem volt!

Ápril 15. Vasárnap.

Mészáros tábornok a képviselőházban hadügyminiszteri hivataláról lemond. A ház a lemondottat Palóczy László indítványára altábornagyi ranggal diszesíti s tárczájának ideiglenes tovább vitélével megbizza. V. ö. máj. 6.

Közl. 81. 82. sz. Frey II. 16—18. l.

Usány főkörmánybiztos Erdélyben megrendeli a törvényhatóságoknak, hogy miután a jelenlegi belháboruban ezer meg ezer polgárok legyilkoltattak s még többen elhagyták feldult lakhelyöket, szerte bolyongván, nehogy a gazdátlanul maradt szántóföldek műveletlenül hagyassanak, s ennek folytán éhség álljon be: az állam költségén vegyék felügyeletök és művelés alá a gazda és munkás kéz nélkül maradt földeket, melyeknek jövedelméből a tulajdonosok jogos részt fognak majdan kapni.

A rend. Honv. 94. sz. Erdélyben 1848. végén igen kevés őszi vetés volt, s miután az oláhok leginkább a birtokosokat gyilkolták le, egész uradalmak voltak pusztán, elhagyatva, hol egy szem vetés sem volt található. Tavaszi vetéssel kellene tehát az őszi vetés hiányát

pótolni“ olvassuk egy kolozsvári levélben, „de boldog isten! már minyárt eltelve a tavaszi vetés ideje, s nézzünk körül a megyék, jelesen a szerencsétlen, feldult, legyilkolt Fehérmegyében, s egész határokat látunk szántatlan, vetetlen.“ A lakhelyeikről eltávozottak közül igen számosan alaptalan félelem és dologkerülés miatt sokáig nem mentek haza. Néhol pedig az otthoni lévők sem szántottak és vetettek, attól tartva, hogy munkájuk gyümölesét más fogja learatni. Az oláhok pedig mindenütt üresen hagyták falvaikat, a hol csak honvédet láttak, s a hegyek közé vonván magukat, szintén üresen hagyták földeiket.

A bécsi kabinet arra kéri az oroszok czárját, hogy indítson 30 ezer főnyi segélyhadat Erdélybe a magyarok ellen.

Ber. I. 21. l. Köv. E. T. 236. l. E kérelmet a czár nem teljesíté, miután az osztrákok szorult helyzetén ily haderővel már nem remélt segíthetni, de meg a segélyadás föltételei és részletei sem voltak még kölesönösen megállapítva.

Ápril 16. Hétfő.

Kossuth kormányzó Meszlényi Kossuth Zsuzsánnát, nővérét, az összes magyarországi tábori kórházak főápolónőjének nevezi ki.

Közl. 84. sz. Görgei különbséget tévén a betegek ápolása és egy harezoló hadsereg ápolási szükségéinek országos vezetése közt, ezen s más ehhez hasonló kinevezésért méltán ingerültségbe jött. (V. ö. Görg. II. 111. l.). Kossuth nejről s a magyar „honvédnők“-ről általában bővebben Vah. I. 105. s köv. l. Sebesülteket ápoló nőegyletek az ország minden vidékein voltak, s nagy részök már 1848-ban keletkezett. A marosmegyei nőegyletről, mely később csupán varrásra szorítkozott, ugy szintén a kolozsvári nőegyletről l. Honv. 104. 143. 164. sz. Köv. O. 182. l., a szegediről, mely Osztrovszki kormánybiztos felhívására 1849. májusban alakult, Szegedi Hirlap 1849. 4. sz., a szabadkairól, mely a betegápolást nem csupán hiu dicsekvés gyanánt tűzte feladatul, hanem tényleg is gyakorolta, Szeg. Hirl. 1849. 31. sz. Katonai rendes szolgálatban sokkal kevesebb nő volt, mint a közhír tartá. Egynehányan a Hunyady-honvédek sorában szolgáltak (Honv. 66. sz.) Kolozsváron 1849. májusban az amazonok tömegesen jelentkeztek honvédi szolgálatra s egy külön csapat alakítására, Csány azonban nem fogadta el ajánlkozásukat, miután „a haza e vészes napokban a fegyvert férfiu erői karokra bizni kénytelenítették,“ hanem felszólítá az ajánlkozókat, hogy,

ha a bont szolgálni akarják, varrásban, mosásban, betegápolásban s több efféle női munkákban segítsenek, a midőn rendes napizsoldot fognak huzni. (Honv. 113. sz.) A nőhónvédek közt legtöbb figyelmet költött a zágrábi születésű *Lebstück* Mária, Görgei táborának egyik legérdekesebb alakja. Ő a tiroli vadászesapatban „Carl“ név alatt szolgált, a katonai szolgálatoakat rendesen teljesíté, s a harcokban is részt vett. A kápolnai csatában zászlóalját szétszórván a vasasok, midőn mindenki csak önélete megmentéséről gondoskodott, ő 86 sebesültet szedett össze és szállított *Tisza-Füredre*. (Közl. és Honv. 72. sz.)

Bem altábornagy, Hátszegről a *Vaskapuszoros* an át érkezvén, *Vaiszlovánál* *Eisler* alezredes oszt-rákjait (2 zászlóalj s 12 ágyu) d. u. 2. óraker megtámadja s a székelek rohamával megvervén. *Obrescha*-ig űzi. Veszteségünk 1 sebesült, az ellenségé mintegy 50 halott s egy ágyu.

Honv. 99. 102. sz. Som. 17. l. (az ellenség parancsnoka: *Chavane* ezredes). *Klap. Nat.* II. 130. l. (ápr. 17. valamint *Rüstow* és *Kövári* is). Bem miután *Erdélyt-Gyula*, *Fehérvár* s a havasok kivételével, megtisztítá az ellenségtől s azon vidék védelmét újból szervezé, *Kossuth* meghívása folytán Magyarhonba a Dunához törekedett. Rendelkezhető állapotban lévő seregét két csapatra osztá s míg az egyikkel *Bánfi* ezredes a dévai uton nyomult előre, a másikat (1200 ember s 12 ágyu) ő maga vezeté a Hátszeg völgyén, mindenekelőtt *Karánsebesre* sietvén, az ottani vashámor elfoglalására, hol ágyugolyókat szándékozott készíttetni. A lengyel ápr. 17-én érkezik ide, s itt veszi *Kossuth* és a hadügyminiszter abbéli figyelmeztetését, hogy mielőtt tovább jöne, tisztítsa meg a *Bán* s ágot, mire nézve *Vécsey* 5—4 ezer emberrel rendelkezésére álland. Bem hajlott a felhívásra, s miután értesült, hogy az *Erdélyből* kivert *Puchner* féle sereg *Orsován* át a *temesvári* ak akarja magát kapcsolatba tenni, elhatározta, hogy mielőtt ez egyesülés megtörténék, *Temesvárra* siet, s a szanaszét portyázó őrségheli csapatokat, melyek előle *Lugosról* (Bem itt ápr. 19-én a német lakosok által roppant lelkesedéssel fogadtatik: *Közl.* 87. 89. sz.) *Nagy Keveresre* vonultak, megverni törekszik. *Lugosról* tehát nyílt rendeletet küldött *Villám* alezredesnek, ki az 5. hadtest egy dandárával *Radnán* állott, ugyszintén az *Aradot* ostromzárló *Vécsey* nek, hogy rögtön hozzá siessenek s ez utóbbik *Rékas* felől hátban támadja még *Leiningent*. *Villám* pontosan engedelmeskedett is, *Vécsey* azonban, ki *Szolnoknál* is egész pedanteriával utasítá visza *Danjanics* hason minémiségű felhívását, egyszerűen ki nyilatkozta, hogy neki Bem nem parancsol, s annál fogva ő nem is tesz egy lépést sem. Bem e miatt bevádolta *Vécseyt* *Kossuth*

előtt s letétetését követelte (Bem levele a honv. biz.-hoz II o. n. v. 104. sz. és Lev. nél II. 95. l.) Véscy azonban később igazolta magát, mire Bem hírlapi uton visszavonta vádját. Egyébiránt Kossuth maga sem volt megelégedve Bennel, egyik Vetterhez írt levelében legalább panaszkodik, hogy a lengyelnek utasítása volt 7500 emberrel ápr. 12-re Szegeden megjelenni, e helyett azonban 6 századot vezetett ápr. 19-én Lugosra, mi miatt a bácsbánsági hadműveletnek igen hátravettettek s Bem át sem kellett a Tiszán (Koss., lev. Feldz. 227. l.) Bem ápr. 24-én hagyja el Lugost. — További működését s terveit. l. máj. 8.

Asbóth ezredes Pest mellett a kőbányai szőlőkben osztrákokkal esatározik, s végre az ellenséges lovasság támadására ágyúvédelem alatt visszahúzódik. Okoloesányi.

Asb. l. 87. l. Vah. l. 127. l.

Ápril 17. Kedd.

Aulich tábornok Pest mellett a Rákosmezőn az osztrákokat megtámadja s Pest falai közé vonulni kényszeríti.

Közl. 89. sz. Asbóth és Klapka e harcot nem említik.

Ápril 18. Szerd.

Asbóth ezredes Pest alatt a Rákosmezőn a eszásáriak ellen kényszerszemlét intéz, mely alkalommal heves ágyútűz és néhány lovas roham után visszaveretik. Rákoskereszturból azonban Jelics százados és Petkó főhadnagy érkezvén, hátrálását hős feláldozással fűdözik.

Klap. Nat. l. 354. l. Asbóth ez eseményt nem említi.

Görgei Armin őrnagy (6 század gyalog, egy lovas század és 2 ágyú) Selmeczet véletlen megrohanja s az ellenséges őrség kiverésével elfoglalja.

Görg. II. 97. l. G. Armin ápr. 10. után küldetett a bányavárosok felé, hogy onnan űzze el az osztrákokat s biztosítsa a Komárom felé húzó sereg hátát.

Ápril 19. Csütörtök.

Az országgyűlés „a magyar nemzet függetlenségi

nyilatkozatát," az ápr. 14. végzés értelmében ünnepélyes okmányban kiadja.

Közl. 85. sz. Az okmány még Szil. uál F. Tört. 352—365 l. ugyszintén Függ. II. 527 s. köv. l.

Nagy-Sallói esata. Klapka és Damjanics tábornokok (összesen 18 ezer ember) Wohlgemuth tábornok ellen, ki az újonnan szervezett osztrák tartalékkal (24 ezer ember) a Komárom felmentésére törekvő magyar seregek a Garmentén utját állá, támadást intéznek. D. e. 10. órakor Dipold dandára északnyugatról, Kazinczy hadosztálya arcvonalban, Vysocki é délről támadnak Nagy-Sallóra. Egy órai ágyuzás után Kazinczy és Vysocki a városba rohannak s onnan iszonyu utzaharezban verik ki a Dreihann-dandárt. Wohlgemuth ekkor, miután Strasdil dandára is visszaverett a várostól, Jablonowsky osztályát állítja fel a délnyugati magaslatokra, hol azt Nagy-Sándor lovassága támadja meg. Ezalatt a jobbszárnyon Dipoldot Herzinger dandára a Bóbies állodása felé vissza nyomja, azonban Guyon ezredes hősiessége s Klapka személyes megjelenése következtében Herzinger d. u. 3. órakor Csekére visszaveretik. Egy óra mulva Wohlgemuth megkezdi elvonulását a magaslatokról, u gyanakkor, midőn Gáspár lovasságával Pöltenberg is megjelen a hareztéren. Nagy-Sándor és az újonnan érkezett lovasság egy része Fajkürt és Málasing üldözik az ellenséget. A esata után d. u. 4. órakor a hőlvényi erdőből egészen váratlanul még egyszer megszólalnak az osztrákok ágyúi, kik azonban a 28. zászlóaljtól Klapka közreműködésével egy órai viadalban visszaveretnek s megfutamíttatnak. Görgei fővezér a harez folyamat Léváról nézi. Veszteségünk 600 ember holtakban és sebesültekben, az ellenségé 2 ezer ember, s ezek közt 1200 fogoly.

Klap. Nat. I. 338—349. l.² Rüst. I. 372—380. l. Asb. 66—70. l. Közl. 89. sz. Görge. II. 29—31. l. Vab. II. 30. III. 9. l. Lapins. 61—69. l.

Jellačić bán és Schlieck tábornok Pestről a Rákosmezőre Aulich tábornok ellen még egy utolsó kény-

szerszemlét tesznek, mely alkalommal végre meggyőződnek arról, hogy előttük egy kised sereg áll, mely őket más fél hét óta tökéletes ámulatban tartá, a mennyiben egy nagy hadsereg mozdulatait utánozván, őket azon hiedelemben ringatá, hogy előttük az összes honvédsereg áll.

Rüst. I. 380. I. Klap. Nat. I. 355. I. v. ö. Asb. I. 19. I. Aulich tábornok egyike volt a forradalmunkban feltűnt katonai tehetségek legnagyobbikának, s a Pest előtti tüntetéseket, melyeket ritka ügyességgel hajtott végre, Görgei épen azért bizta rá, mert alvezérei közt a sztrategia és taktika mezején őt tartá legavatottabbnak. A pesti hadművelet összes vesztesége részünkön mintegy 500 ember holtakban és sebesültekben.

Perczel Mór tábornok Ó-Becsénél a szerbeket kiveri sánczaikból s a Tisza balpartjára nyomja vissza. Tüzelés d. u. 1. órától késő estig.

Közl. 92. sz. Klap. Nat. II. 118. I. Rüst. II. 20. I. Perczel, mint láttuk, nem egészen egy hónap alatt az egész Bácskát visszafoglalá s Péterváradot az ostrom alól az innenső oldalról fölmenté. A dolog nehezét (Tittelt) azonban ott hagyta. „Ha Perczel“ így ír a szerbek történeti jegyzője „az elhagyott községek elpusztításával, a templomok megfertőztetésével, a sírok felhányyásával nem hagyta volna magát feltartóztatni. semmi sem állt útjában, hogy Theodorovičot a Bánságban megsemmisítse, semmi sem gátolta, hogy Tittelt megnehódítsa, a szerémi ut, a szlavoniai ut nyitva állott előtte.“ (Serb. 273. l). Ő azonban egészen más ösvényt követett, a kormányrendeleteit, melyekben kínéletet és szelid bánásmódot is parancsolt a szerbek irányában, legtöbbször félrevetvén, könnyű győzelmek után kapkodott. Ápr. 20. és 21-én Ó-Becsénél átkelt a Tiszán s Czintula szegedi segélyhadával Tiszaszent-Miklóson egyesült. Ezalatt a ráczok Bácsot ismét elfoglalták, ittott iszonyu kegyetlenségeket és pusztításokat követtek el a védtelenül hagyott magyar elemek, a Rómaisánczot újból megerősítik, s Tittelen nagy mérvben elkezülnek a védelemre. Perczelt ezen elkövetett hibájáért Klapka h. hadügyminiszter megrója. (Klap. lev. Mész.-nál 68. l). Perczel a hadügyminiszternek „ismeretlenséget s a hadi munkálkodás törvényeiben való járatlanságot tanúsító iratát megvetéssel olvasván,“ mintán a maga módja szerint sokféle badarságot összeírt, azzal menté magát, hogy a Bánság felső részét ki kellett tisztítani, hogy Bács biztosítva lehessen. Levele végén pedig kijelenti, hogy a Dunán át Baranya felé át nem mehet, mivelhogy neki „tudatlan kevélység, hálátlanság és nyomorult kajánság“ ellenében idejét „holmi védelmi és visszatorló ira-

tokra kell pazarolnia," sőt „bucst vesz pályájától, mert lelki erejétől elragadták a bizodalmat és enthusiasmust“. (P. lev. Mész.-nál 76. l.). V. ö. máj. 7. 22. jun. 15.

Ápril 20. Péntek.

Pöhltenberg ezredes Gáspár hadtestének egy részével Kéméndnél Wyss tábornok hátráló dandárára akad, s azt az 1. és 3. hadtestek közreműködésével állodásából kiveri. Wyss Párkány felé vonul le, miközben Horváth portyázó csapatja a Garam tulsó partjáról intézett lövéseivel nagy mértékben nyugtalanítja; végre a Dunán átkelve, Esztergomba huzza magát.

Görg. II. 31. 55. l. Rüst. I. 378. l. Klap. Nat. I. 348. l. Asb. I. 170. l. Hiv. jel. Szil.-nál F. Tört. 367. l. (nap nélkül).

Ápril 21. Szombat.

Tót bizalmi férfiak Bécsben a Fölség elibe javaslatokat terjesztenek egy, számukra Felső-Magyarországból kihasítandó, külön „Tót-koronaország“ iránt.

Moyses püspök felterjesztménye P. Napl. 1861. évf. 261-sz. — 1849. szept. 17. a tót-koronaország megalapíttatását ismételve kérelmezték a tótok, s egy horvát-szerb és román-szlovák vegyes küldöttség által is bátorítottak és támogattak esedezéseikben. (Ez utóbbiak folyamodványa, mely azonban „közbe jött akadályok miatt“ már be nem nyújtott, Pej.-nál 201. l.) — Áll-e igazi érdekében az egységre törekvő Ausztriának, hogy különben is elég számos országai, még többfelé daraboltassanak, nem itt a helye eldönteni. Elég az hozzá, hogy e korona-országalkotási theóriával némely panszláv izgatók forradalom után is sokáig nem hagytak fel. Így péld. a Schmerling-miniszteriumtól kéz alatt neki biztatott thuróc-szentmártoni értekezletet is (1861. jan. 6.) sikerült rávenniök Francziszczinak (ki 1848. szeptemberében Hurbán alatt mint önkéntes tört be hazánkba: Wanderer. 1865. aug. 23. sz.) és társainak, hogy a képviselőházhoz emlékiratot intézzenek „a szláv nemzet nevében“ egy felsőmagyarországi szláv kerület alkotása iránt. De ezen emlékirat (közölve Magyarorsz. Szerk. Pomp. 1861. évf. 161. 162. sz.) eszméiben jó formán csak azok osztoztak, a kik aláírták (7 pap, 2 ügyvéd és még 6 ember, kiknek állása nincs kitéve), mert a mint benyújtott, majdnem az egész Felső-Magyarország tiltakozott ellene. A tiltakozók közt van

Nyitra megye (P. N. 1861. évf. 154. sz.) Szakoleza (i. m. 155. sz.), Rózsahegy (Magyarorsz. 1861. 173. sz.), Gömör- és Kis-Hont megye (i. m. 188. sz.), Hont megye (i. m. 187. sz.), Zólyom megye (P. N. 1861. 168. sz.), Beszterce-Bánya (i. m. 179. sz.) Selmező-Bánya (i. m. 183. sz.), Liptó megye (166. sz.), Nagy-Szombath (161. 164. sz.), Árvamegye (159. sz.) stb. Ez emlékiratot, melyet az országgyűlés, feloszlattatása miatt nem tárgyalhatott, Moyses püspök később kissé bátrabb szavakban újra öntötte s fölterjesztmény alakjában még azon évi december folyamán egy küldöttség élén a Fölségnek benyújtotta. E szerint az „Okolija“-nak kebelébe csak Pozsony, Nyitra, Trencsén, Hont, Thuróc, Árva, Liptó, Nógrád, Gömör, Szepes, Sáros, Abauj és Torna megyék olvasztatának be!

Nugent altábornagy Mariaschnee ellen Pétervárad mellett támadást intéztet, azonban Perczel Miklós várparancsnoktól visszaveretik. A esatározás más nap megújul.

Közl. 92. sz.

Ápril 22. Vasárnap.

Kossuth kormányelnök a Windisch-Grätz es. helytartó által ápr. 10-én Magyarország közjüvedelmére kibocsátatni rendelt pénztalványokat semmitérőknek nyilvánítja.

Közl. 87. sz. ugyszintén Honv. 105. sz.

Görgei tábornok s fővezér Komárom várat a Duna balpartján és a Vág mentén a zárlat alól felszabadítja. Az 1. és 3. hadtestek (Klapka és Damjanics) a vár előtt álló Vághidfőnél állítják fel táboröreiket, a 7. hadtest két osztálya pedig Bátor-Keszinéll száll táborba. Lenkey várparancsnok az erődből kimentést tesz, minek következtében a Csallóköz felől álló ostromsereget a Duna jobb partjára veri át. Klapka ezután hadtestének nagyobb felét a várba vezeti.

Görg. II. 34. 35. l. Rüst. I. 379. Hiv. jel. Szil.-nál Férf. 20. l. (nap nélkül). Rüstow és Asbóth méltán hibáztatják Görgeit, hogy ekkor mingyárt át nem hidaltatá a Dunát, midőn átkelvén a jobb partra, az egyetlen Lederer-dandárt omau könnyű szerrel elverhette volna. X.

X. Győr, az. Hírnökben hirtelenséggel elaltatott

Martini őrnagy az e hó 1-én hazánkba tört Barco tábornokot (Vogel hadtestéből) Podheringnél, Munkács mellett 4 óra hosszat tartó csatározásban megveri s visszanyomja.

Közl. 89. 104. sz. Honv. 105. sz. Rüst. II. 65. l. Gr. Bubna es. ezredes e harcban halálos sebet kap, s pár nap múlva meghal. V. ö. ápr. 23.

A Rajačić érsek által összegyűjtött s mintegy 15 ezer főre menő rác sereg Mokrinnál Derra őrnagyot (Perczel Mór előhada) megtámadja, de majd. Kohlman ezredes (a magyar sereg balszárnya) által meglepetve, visszahúzódik. Más nap

Ápril 23. Hétfő.

Perczel Mór tábornok Kohlman ezredes hadosztályával a Supan vezérlete alatt álló szerb felkelőket nevezett városnál megtámadtatja, miközben maga hátban, a báesi osztály egy része pedig Török-Beese és Nagy-Beeskerek felől fenyegetik az ellenséget. A megrémült szerbek ekkor, a nélkül, hogy komoly harcba ereszkednének, lovaikra és szekéreikre felkapva, futásnak erednek. Perczel zsákmánya „sok ezer koci és marha,“ 100 fogoly stb.

Közl. 92. sz. Klap. Nat. II. 122. l.

Perczel Miklós ezredes s Péterváradon várparancsnok a Karlovicz és Kamencz felől támadó ellenséget visszaveri.

Közl. 96. sz.

Görgei Armin portyázó esapatai Trenek es. őrnagy hadosztályát Pribócznál, Thuróc megyében megtámadják s Varinig visszaverik.

Görg. II. 98. l. Rüst. II. 64. l.

Kossuth kormányelnök a képviselőházban a hadseregnek 50 ezer fővel leendő szaporittatását indítványozza, s jelenti, hogy a Galliáziából fenyegető betörés ellen állitan-

dó hadsereg vezérének Dembinski tábornokot nevezte ki. Az indítvány ápr. 27-én fogadtatik el.

Közl. A Gallicziából betört Vogel ezután Szepes-, Liptó- és Trenesémegyén keresztül minden háborítatás nélkül összeköttetésbe tette magát a cs. fősereggel, Dembinski előle Sárosba hátrálván, Görgei Armin pedig utját állni gyöngé lévén. (Görg. II. 99. l.).

Ápril. 24. Kedd.

Az osztrák katonaság, sok sebesültjei hátrahagyásával, éjjel (ápr. 23. és 24. közt) teljesen kivonul Buda-Pestről, s felgyújtja az ottani hajóhidat. Utolsó csapatok az elvonulásban a Jellačić bányái, ki a már ekkor Bábolnán lévő Welden fővezértől elválva, a délvidek megtartása s illetőleg visszafoglalása végett a Duna jobb partján Mohács s Eszék felé húzódik le. D. u. 4. órakor Aulich tábornok huszárai megszállják az üresen hagyott fővárost, hol a lakosságtól rendkívüli örömmel és lelkesültséggel fogadtatnak.

Közl. 92. sz. Lev. I. 100. l. Szil. F. Tört. 367. l. V a h. III. 123. l. Welden tábornok ápr. 22-én közhírré tette a fővárosban, hogy ő az ikervárost kimélni akarja, de hogy ha elvonulására s betegeinek elszállíttatására elég idő nem fog adatni, Pest a lánczhiddal együtt halomra fog ágyuztatni. Hentzi várparanesnok pedig, kit a genialis Welden Budán hagyott, s ezzel hadseregét s tán Ausztriát is megmenté a pusztulástól, ápr. 23-án felhívja a vár lakosait, hogy két hónapra lássák el magukat élelmiszerekkel, vagy hagyják el a várat. (A hird. Pal. 91. l.) A cs. fővezérnek nemcsak fegyvereink győzelmei tették igen nehézé helyzetét, hanem a betegek roppant száma (állítólag: 10,068 ember), az élelemhiány s az alvezérek közt elharapódzott ellenmondási szellem is, minélfogva jobbat nem tehetett, minthogy katonai nevének kockáztatásával is, a Pozsonyba hátrálást elrendelé. — A horvátok, az elindulás perce közeledvén, a fővárosban rabolni kezdték. Sehliek, ki még ekkor Pesten volt, a rakonezátlankodások megszüntetésére egy zászlóalj vadászt küldött, de a horvátok rálöttek a vadászokra, s csak Jellačić személyes megjelenésére állott helyre a rend. Ez utóbbi (31 $\frac{1}{3}$ zászlóalj, 35 $\frac{1}{2}$ lovasszázad, vagyis 33,700 ember s 137 ágyu) senki által sem üldöztetvén, egész kényelemmel utazgatott le a Dunán és a Duna mentén, s csak itt-ott állotta utját a népfölkelés, miből természetesen a fölkelteknek több kára lett, mint neki. Az ellenszegülés ugyanis ürügyül szolgált arra, hogy a bán, ki egyébkint sem állott már a fővezér szeme előtt, elővegye ismeretes zsarolásait és erő-

szakoskodásait. Szegszárd és Pécs vidéke kegyetlenül megsanyargatott.

Perez el Mór tábornok Bassahid és Török-Becse közt a szerb fölkelők ellen győzedelemmel harezol.

Klap. Nat. II. 123. l. Közl. 96. sz. (a nap, ápr. 23. hibás). Szil. F. Tört. 45. l. (mint oly sokszor, itt is két harezot csinál egyből).

Ápril 25. Szerda.

Mihályfalvai értekezlet Zaránd megyében. Dragoss, magyar kormányküldött, Janenus Butenan praefectek és Dobra procurator előtt a magyar seregek újabbi győzelmeit, Ausztria szorultságát, kedvezéseit a szászok méltánytalanságát az oláhok iránt fejtegetvén, a népfőnököket békére és meghódolásra szólítja fel. Ezek bővebb alkudozásba nem ereszkednek, hanem fegyverszünetet ajánlnak, mit Dragoss elfogad s másnap Hatvanival, a zarándi hadparancsnokkal is elfogadtat. V. ö. máj. 4.

Kem. Nagy-Eny, 217—220. l. Som. 49. 50. l. Az oláhoknak nem volt bátorságuk a „római légiók“-at sikmezőre kiállítani honvédeink ellen, s Enyed földulása után hegyeik közé vették magukat, csak olykor-olykor csapván le egy-egy magyar falu és uradalom kirablása és elpusztítása végett. Ezenkívül kedvező foglalatosságuk volt, míg Bem távoljárt tőlük, a megyéket román lábra állítani. Legtöbb harezói tevékenységet fejtett ki közülök a „vaderélyü“ Axente, ki Gyula-Fehérvárt élelmiszerekkel látta el, s ostromseregünket több ízben háborgatá.

A horvát-szlavon tartományi gyűlés bizottságának küldöttei, névszerint Vranyczany Ambrus, Mazuranić Iván, Zigróvić Ferencz és Kukuljević Iván. Bécsben panaszkodnak a Fölség előtt, hogy daczára az összbirodalom érdekében tett hű szolgálataiknak, nemzetök sérelmei, melyeket a „váratlan“ márcz. 4. alkotmány sem orvosolt, még mindig fennvannak, s e miatt „a nemzetet tovább-tovább keesegtetni már lehetetlen.“ Esedeznek tehát, hogy a m. é. jun. 5. tartom. gyűlés határozataira a legfelsőbb végzés adassék ki s különösen, hogy saját legfőbb önkormányzatuk létsíttessék, a határ-

ország kebeleztessék be az országba, a nemzeti nyelv kizárólagos érvényű hivatalos nyelv legyen, a szerb vajdasággal tervelt kapcsolatot hagyassék helybe, a dalmát követek a legközelebbi tartománygyűlésre hívassanak meg. Muraköznek Horvátországba a báni tanács által már folyamatba vett bekebelezése erősíttessék meg. A küldöttek ez értelemben készült felirata máj. 6-án adatik át a Főlségnek.

A felirat Pejónál 195. l. Megjegyzendő, hogy a márcz. 4. alkotmányt a horvátok által Bécsbe küldött miniszter, Kulmer, is aláírta. A rendkívül kedvözötenül hangzó válasz az 1848. jun. 5. horvátországi tartománygyűlés határozataira nem előbb, mint 1850. ápr. 7. adatott ki módón a határozatoktól a jóváhagyás megtagadott.

Ápril 26. Csütörtök.

Komárom alatt első csata. Knezić ezredes az 1. és 3. hadtestből összeválogatott 4 ezer főnyi csapatával az osztrákok ágyulövöldözései közben éjjel után átkel a Dunán. Kiss Pál dandára 2. és 3. óra közt a hidfőtől délre eső homokhegyet s a 7 ágyuból álló ellenséges üteget szuronynyal elfoglalja, majd balra térvén Schulerz dandarával egyesül, ki Uj-Szőnyt már azelőtt kemény viadal után birtokába vette, s ketten Monostor ellen indulnak, miközben a Lederer dandára (osztrák balszárny) Ácsra húzódik s a Czenczó-patak mögött helyezkedik el. Ekként a Duna jobb partján lévő sánczok reggeli 4—5. órára mind birtokunkba esnek. Ezután mintegy 3—4 órai, ránk nézve igen káros, szünet áll be, mialatt az ellenség időt nyer ereje összevonására. Végre Damjanics tábornok a várból megérkezvén, Kiss Pál és Kökényessy dandáraikkal Csém és Herkal felé közepet formál, s ott d. e. 9. óra tájon Schlick tábornokkal harcra ereszkedik. Görgei fővezér pedig a jobbszárnyon az 1. hadtest maradékapataival Ács felé mozdul, s az ottani erdőben az ellenség balszárnyával hevesen összetűz; Klapka tábornok végre balszárnyunkon Ó-Szőnynek indul, melyet Dipold virradatkor könnyű viadal után elfoglalt az ellenségtől. S itt ujul meg legelőbb is a harc nagyobb mérvben, miközben a császáriak Klapka esekélyebb erejét a csillagerődbe visszanyomják. Dél felé Simunich tá-

bornok Schlick segélyére a Lederer-dandárát rendeli. Egyidejűleg Nagy-Sándor tábornok a magyar közép lovasságával s a 47. zászlóaljjal Schlicknek jobb oldalon és hátban leendő megtámadása végett a nagyigmándi uton meggondolatlanul s parancs ellenére előnyomul, azonban Montenuovo csapatának Kócsról lett érkezete folytán makacs küzdelemben szétszóratik. Klapka és a 26. zászlóalj indulnak segítségére. Schlick gyalogjaival a Damjanics által elfoglalt területre e kedvező időpontban új támadást tetet, de sikertelenül, mert Damjanics rendíthetetlenül állott. D. u. 1. órakor Görgei félbeszakíttatni rendeli a harcot. Azontul csupán meddő ágyuzás folyik, mialatt a császáriak Győr felé elhúzódnak. Másnap honvédeink, Ácsön tömérdek zsákmányra akadnak s a vár a Duna jobb partja felől is felszabadul. Veszteségünk 800, az osztrákoké 1200 ember holtakban és sebesültekben s ezen kívül hatalmunkba esik 1000 fogoly s 7 ellenséges ágyu.

Rüst. I. 387. 393. I. Klap. Nat. I. 367—376. I. Görg. II. 33—43. I. Asb. I. 74—76. I. Közl. 93. 97. sz. Honv. 113. sz. Vah. II. 104. s köv. I. Lapins. 74—82. I. Szil. F. Férf. 105. I. F. Tört. 367. I. E csata után Bécs sorsa kezeinkbe esett s Görgei előtt megnyílt az út, mely őt az osztrák hadfolytatás életerének elmetzésére s a császári hadsereg tönkrevérésére vezetheté vala. Welden ugyan önkéntesen szakítá félbe az ütközetet már egy korábbi terve szerint elszárván magát Pozsony tájára húzódni vissza s a Vág és Duna mentén helyezni el seregét, de az a folytonos vereségek és hátrálások folytán elsiüggedve, már csak annál fogva sem lett volna képes feltartóztatni diadalmas csapatainkat, mert Komáromtól Bécesig szakértők véleménye szerint egy hadsereg számára előnyös védelmi állás nem létezik. Mindazok, kik forradalmi harcunkról irtak, egyértelműleg kárhozzátják ezért Görgeit, hogy ekkor előre nem nyomult; de legkiváltképen Kossuth (utólagosan). „A komáromi győzelem“ így ír a volt kormányzó „második marenói csata lehetett volna, ha (Görgei) Gáspárnak a színhelytől háromórányira tetlenül álló hadtestét a csatába hívja s ekként képessé teszi magát az ellenséget nyomatékkal üldözni. Bécs ekkor érett gyümölcs gyanánt kardesapás nélkül esett volna kezébe s Ollmützből az uralkodóháznak távoznia kellett volna.“ (Widdini szózat 12. l.). Görgei Komáromban maga is az előrenyomulást itelé legjobbnak s egy nevezetes kiáltványt bocsátott hadseregéhez (megvan Görg. II. 52. l. és Szil.-nál F. Férf. is), melyben a harcot európai jelleműnek nyilatkoztatja s jelszókép ezt tüzi ki: „Előre bajtársak, előre!“ Az előnyomulás azonban mingyárt a csata

után nem állott hatalmában, miután kiürült esapatai a további erőfe-
szítésekre képtelenné váltak, történései az utolsó harcban elfogytak
s tüzérségi készleteit a kormány nem küldte el. Ide járult még az is,
hogy Klapka a Kossuthal együtt Budavár elfoglalását sürgette
(e pontra nézve v. ö. máj. 4. jegyz.) a roppant sztratégiai képességű
Bayerrel ellentétben, ki az osztrák főváros felé előre tervezett. De majd
megérkeztek Görgei löszerei s még mindig a biztos győzelem reményé-
ben üldözhetne volna Weident, ő azonban e tervéről letett, még pedig,
mint emlékiratában mondja, politikai indokok miatt. Úgy vé-
lekedett t. i. hogy az osztrák kormány belátván, hogy saját erejéből
nem lenne képes fogantatni a márcz. 4. alkotmányt, inkább fog haj-
landi kibékülésre mint az oroszok behívására, ha Görgei, miután előbb az
apr. 14. határozatot is visszavétette, győzödelmes hadserege élén az
osztrák határnál békeajánlatokkal kínálndja meg. Ily nemű béke-
ajánlatok sikerére nézve pedig Görgei Budavár előleges elfoglalásában
több „esélyt” látott, mint a rögtöni előnyomulásban (Görg. II.
59—62. l.). Görgei bővebben maga sem fejti ki a Budavárnál remélt
„esélyek”-et, melyek egyáltalában nem is következtek be, s épen azért
bizvást kimondhatjuk, hogy ő nemcsak tévnyezetben volt a béke esélyei
nek keresése körül, mert az esélyeket sokkal jobban feltalálta volna, ha
azon az uton melyet a sztratégia ajánlott tönkre veri az ellenséget, hanem
megfelekedezett katonai kötelességéről is, mely nem más volt, mint har-
czolni s az ellenséget megsemmisíteni, a békekötést bizván az illetékes
hatóságra t. i. a kormányra és országgyűlésre. És hogy ő ily silányul
képes igazolni Budavár vonulását, ezzel mindörökké menthetetlenné
tette önmagát az általa is úgy nevezett „sztratégiai baklövés”-ér-
s azon kemény leczkézést, melyvel e miatt mindenki (péld. Kmetty
Magyarorsz. Szerk. Pomp. 1851. éfv. 254—255. sz.) illeti, megérdemli.
V. ö. Máj. 4. Áruhásból követtetett-e el ez a hiba l. Máj 27.
jegyz.

A bécsi udvar sürgetve kéri Miklós orosz ezárt,
hogy „oly gyorsan a mint csak lehetséges” indítsa hadakat
Magyarország ellen, mire a czár apr. 30-án táviratilag rendeli
Paskevics vezérének, hogy a 3. és 4. orosz hadtestet az
osztrák Galliczia felé mozdítsa. V. ö. apr. 15. máj. 1.

Rüst. II. 59. l. V. ö. Ber. I. 5. l.

Kossuth kormányzó megparancsolja, hogy a székegyek
saját polgári hatóságaik alatt legyenek, székeik megyékké áta-
lakittassanak, tiszteik ezentul főispánoknak neveztessenek s a
katonai parancsnok jogilletősége csupán az átadott ujonczokra

és a mozgó nemzetörségre terjedjen ki, de a székely népre ne. Az örökös határoni kötelezettség megszüntnek nyilvánittatik.

A rend. Köv.-nál O. 176. l. v. ö. E. T. 217. l.

Ápril. 27. Pént.

Kossuth kormányzó ultimatumot küld Aradvárnak az örséget, utóbbi győzelmeink tudatása mellett, önmegadásra hívja fel. Az ultimatum olvasatlanul adatik vissza a táborkövetnek. V. ö. febr. 8. jun. 1.

Feldz. 248. l. Ez időtájon mind az örség mind a zárlati sereg igen csöndesen viselte magát. A lövetések ritkák és gyöngék voltak, az inség és a ragály azonban annál nagyobb erővel dult már májusban a vár falai között.

Bemaltábornagy d. u. 4. órakor Sághról érkezében Temesvár Józsefkülvárosát megtámadja s a meglepett örséget a várba kergeti.

Honv. 218. sz.

Nesselrode orosz külügyminiszter az orosz külföldi követekhez körlevelet intéz, melyben nyilváníja, hogy „Magyarország lázadása utolsó időben oly előmenetelt tett és oly irányban fejlődött, hogy Oroszországnak nem szabad ezt többé közönyösen tekintenie.“ A magyarok legyőzék az osztrákokat, de egész önálló lengyel csapatok s lengyel vezérek is vannak soraikban, s tisztán kivehető azon törekvés, hogy Gallícia s több orosz tartományok is fellázíttassanak. „Az osztrák kormány,“ mely minden haderejét jelenleg nem fordíthatja a magyarok ellen „azon határozott és világosan kifejezett kérelmével folyamodott a császárhoz, hogy a lázadásnak, mely ugyanegy időben két esászárságnak háborgatja nyugalma, mielőbbi elnyomására segítséget nyújtson.“ E kérelemre hajlott a czár, bár nyíltan kimondá, hogy minden álladalomnak elismeri abbéli jogát, melynei fogva politikai alkotmányáról saját belátása szerint intézkedhetik... s hogy ő sem a kormányzási rendszer, sem pedig a belorganizatióban szándékolt változtatások ügyébe bele nem avatkozandik.“ És miután „egy

független Magyarország magát hosszabb ideig fenntartani képes nem lehet,“ ideiglenes allásával pedig azonkívül, hogy Ausztriának szerződéses által biztosított épségét megeseonkítja az európai egyensúlyt megzavarja, s Oroszország irányában ellenséges szellemet mutat: reméli, hogy az európai kormányok bele fognak nyugodni az ő fegyveres beavatkozásába.

A körlev. R e s p. 2. sz. ugyszintén Függ. III. 19. l. (a Correspondence relatif. után). A mennyire az eddig közreboesátott adatokból kitünik, a Magyarhon elleni orosz segélyt még márcziusban kérte az osztrák kormány (Ber. l. 1. l.), oly értelemben, hogy a czár Galliezia és Bukovina határán orosz földön vonasson össze némi csapatokat (mi megis történt), melyek szükség esetén Magyarhonba és Erdélybe nyomulhassanak elő. Ez alkalommal megizeni a czár, hogy a segélyadás módját és mérvét ő maga szabja meg s hadai az osztrákoktól külön fognak működni. Ápr. 20. táján Berg tábornok a czár segédje Ollmützben járt s nagy mérvű segélyről tön ígéretet a megszorult kormánynak, mely ugy látszik csak vonakodva szúnta el magát arra, hogy Ausztriát az oroszok által meg mentesse, habár abból, hogy Ferencz Károly főherczeg már decz. 2-án Szent-Pétervárra utazott s hogy az orosz segélyadás már febr. elején ténynyé vált Erdélyben, bizonyosnak látszik, hogy a két udvar közt e kérdés már régibb idő óta el volt döntve. Rüstow kétségen kívülnek tartja, hogy Miklós czár maga kereste az alkalmat a beavatkozásra, hogy ekkép Ausztria, hálából, szabad kezét engedjen neki a keleti kérdés s különösen az aldnai tartományok ügye körül. Nagyon valószínű, hogy e tekintetben már előre is nyert némi biztosítékokat. Ide mutatnak legalább hires szavai, melyeket évekkel később a keleti kérdés ügyében az Ausztria érdekeit emlegető angol követnek mondott: „Jegyezze meg önmagának egyszer mindenkorra, hogy a mit én mondok, azt Ausztria nevében is mondom.“ (V. ö. Rüst. II. 58. l. Függ. III. 15. köv. l.).

A képviselőház határozatát l. ápr. 23.

Ápril. 28. Szombat.

A képviselőház a Csajkás kerületet mint olyat, Kossuth Lajos indítványára megszünteti s Bács megyébe kebelezi.

Közl. 94. sz. E határozatot Perczel Mór már előzőleg fogana_tosította.

Damjanics tábornok, midőn másnap Debreczenbe indulandó vala, hogy ott Görgeit a hadügyminiszterségben helyettesitse, Komáromban sétakocsizás alkalmával fölborulván, lábát bokán fölül eltöri, minek következtében helyette másnap Klapka indul Debreczenbe.

Közl. 97. sz. Honv. 113. sz. Kossuth 16. l. Klap. Mem. 6. 14. l. Görgei. II. 66. l. Görgei Kossuth által mingyárt ápr. 14. után felszólítottván a hadügyminiszterségre, elhatározta a távezést elvállalni már csak azért is, hogy „azon slendrián“-nak, mely ott eddig uralkodó volt, (érti az egymástól független vezérek önkénykedéseit s a tiszti ki-nevezéseknél és előléptetéseknél uralkodó kedvezéseket), véget vessen. Klapka és Danjanics azonban azon véleményben voltak, hogy Görgeinek rendkívüli népszerűsége miatt, melynél fogva a hadsereg bálványozza, lehetetlen most elhagynia a tábort, miután eltávozása a hadimunkálatok további folyamára károsan hatna vissza. Kossuth maga is úgy tette az ajánlatot, hogy miután Görgei a hadak élén szükséges, egyidőre tartsa meg a fővezérséget is, s magát valakivel helyettesitse Debreczenben. Görgeinek ekkép épen kívánsága szerint folytak dolgai, mert maga szinte ragaszkodott a fővezérséghez, — hogy ekkép a katonaságra közvetlen befolyását fenntartván az ápr. 14-et (s azzal együtt Kossuthot) amál könnyebben megbuktathassa. Ekkép egyesült ama rejtélyes jellemű férfi kezében a hadügyminiszteri és fővezéri hatalom. Vetter ugyan még ápril első felében visszanyerte egészségét s Kossuth előtt kijelenté, hogy a hadak élére akar állani, de Kossuth nem látta tanácsosnak Görgeit győzdelmeiben megállítani s halogatta a dolgot, mi Vettert igen bosszantá. Buda bevétele után Vetter Görgeivel személyesen találkozáván, kiegyezkedett ezzel a vezéri bot iránt s tőle mint hadügyminisztertől kölesönben azt kívánta, hogy adjon neki fővezéri állásával egyenfoku tiszti alkalmazást. Görgei a kívánatot méltányosnak találván, Vettert a bácsbánsági főparancsnoksággal kínálta meg. (V. ö. jun. 15.). — Klapka máj. 3-án érkezik Debreczenbe.

Görgei Armin őrnagy portyázó csapatának egy osztálya Alsó-Kubinnál a felvidéken garazdálkodó tót fölkelőcsapatot szélyelveri s részben (160 ember) foglyul ejti.

Görgei. II. 98. l. Rüst. II. 69. l.

Ápril. 29. Vasárnap.

Melencei ütközet. Thodorovič osztrák-szerb tábornok (10 ezer ember s 30 ágyu) Perczel Mór tábornokot d. u. 4. órakor Nagy-Becskerek és Melence közt meg-

támadja, azonban kemény harc után estére N.-Beeskerekre veretik vissza, honnan másnap Orlovát és Jarkováczt felé a Temes mögé húzódik.

Klapk. Nat. II. 123. l. Közl. Szil. F. Tört. 344. 374. . F. Fert. 46. l. Függ. II. 477. l. (ápr. 24. l.)

Temesváron az ostromló sereg a Gyárvárost megtámadja, azonban a várból kirontó őrség által két izbeli támadás után is visszaveretik, minek következtében az ostromlók a Józsefváros déli részén Freidorfnál szállnak táborba.

Feldz. 374. l. Az ostromsereg május elején 4—5 zászlóaljat, 8 lovasszázadot, összesen 5 ezer embert és 35 ágyut, az őrség pedig 6¹/₂ zászlóaljat, 7 lovasszázadot, összesen 8840 embert és 213 ágyut számlált.

Máj. 1. Kedd.

Pozsonyi értekezlet. Berg orosz tábornok, a czár segédje, Cordon és Schwarzenberg osztrák miniszterekkel Welden cs. fővezér hadiszállásán Pozsonyban az orosz beavatkozás ügyében értekeznek. Az osztrákok kívánják, hogy az orosz segélyhadak 5 oszlopban minél előbb törjenek be az országba s az osztrákokkal egyesülten mentsék fel Budavárát a netaláni ostrom alól. Orosz részen ebbe nem nyugosznak bele, miután a czár hadseregének tekintélyes nagy tömegben, egyetlen egy működési fővonalon kell a magyar földre benyomulniok, mi e hó végénél előbb nem történhetik. Egyelőre a következő pontokban állapodnak meg közösen. Az oroszok betörése az osztrákok előrenyomulásával egyidejűleg történendik. Amazok főparanesnoka Paskevics tábornagy (Erdélyben Lüders) leend, de az osztrák fősereghez esatolandó orosz hadosztály az osztrák fővezér alatt álland. Oroszország a hadiköltségek megtérítését nem igényli, csupán az orosz csapatok élelmezését várja Auszriától. Az orosz csapatok azonnal elhagyandják Magyarországot, mihelyst a magyarok legyőzetnek.

Rüst. II. 60. 61. l. Függ. III. 132. 133. l. II. Mint Rüstow megjegyzi, már ezen értekezleten elárulák a két hatalmasság képviselői egymás iránt való féltékenységet, a mennyiben mindkét részen oda

törekedtek, hogy mellette a másik fél csak mint kiscsigó működhessék. Berg tábornok mint diplomáciai ügynök az oroszok betörése után az osztrák fősereg hadiszállásán tartózkodott, hol, a mint Haynau részéről később felpanaszoltatott, sürgőnyeivel majdnem mindennap foglalkodtatá a futárokat. Az orosz seregben viszont osztrák oiztosok voltak alkalmazva, jobbára magyar mánásokból, kiknek teendőjük volt az oroszok és a magyar hatóságok közt tolmács és közvetítő szerepet vinni, a szállítás, élelmezés, szállásolás dolgában személyesen közreműködni a magyar kiáltványokat elpusztítani, a császári hirdetményeket a nép nyelvén közzé tenni, a megszállott vidékeket lefegyverezni, a magyar pártbeli egyéneket felkutatni és elfogatni, vagyonaikat zár alá venni, a magyar pénzjegyeket elkobozni, a hivatalokat ideiglenesen restaurálni, a nemzeti nyelv suprematiáját tartalmazó eddigi törvényeket érvényteleneknek nyilvánítani, rendet és nyugalmat eszközölni, a népet és a lelkészeket a Főlség iránt hódolatra bírni s megnyugtanni, és a hatóságok nyelvévé a németet tenni stb. (Ezen biztosok számára kiadott utasítás S a m m l. 99—103. l.) Paskevics hadiszállásán főbiztos volt Zichy Ferencz gróf, kit a hivatalos orosz munka egyedül tart érdemesnek az említésre. (Ber. I. 59. l.) Ezen kívül nevezetesebb biztosok voltak: Szirmay István gróf, Drevenyák Ferencz, Dessewffy (Honv. 170. 182. 185. sz.), Majláth György, Mátyus (Resp. 8. sz.), Péchy Imre (Közl. 148. sz.). Erdélyben Török Bálint (Honv. 191. sz.), és Dániel (jul. 15. jegyz). Az Ausztria által eszközendő élelmezés iránt az oroszok előre is kevés bizodalommal voltak Gallicziában tömérdek élelmiszereket szereztek be magok jó előre. Zichy ugyan a betöréskor mindent elkövetett, hogy az ígért beváltassék, de mindössze is csak 7 napra való élelmi szereket tudott lassankint előteremteni, lótakarmányt pedig semmit. E miatt Paskevics kénytelen volt elhatalasztani Pestre nyomulását s egyelőre, míg Gallicziából készletet nem kap, Miskolcz ellen fordulni, felhatalmazván csapatait, hogy készpénz fizetés mellett zsarolhassanak. Mint az orosz munka feljegyzi, Haynautól Pestről csak jul. 21-én érkezik Aszódra az első élelmezésmennyiség (kenyér, liszt és pálinka), de ez esupán 2 napra szólott s mi több, a kenyér fele részben penészes volt (Ber. II. 17. l.). Paskevicsnek ily módon a Gallicziába vezető vonalon, hol élelmeraktárai voltak, S a e k e n tábornok vezérlete alatt tetemes védelmi erőt (10 zászlóalj, 2 lovasszázad és 18 ágyú) kellett hagynia, a főerővel pedig az élelmezési gondok miatt szabadon mozgognia lehetlenné vált, habár csapatai szélre zsarolták is a föld népet s minden ehető és nem ehető terményt oly, nálunk ismeretlen és soha nem hallott, állati mohósággal emésztettek fel, hogy a fővezér e jó út-vágyra támaszkodva bizvást tehette volna magát kissé függetlenebb gallicziai élelmezési vonalaitól.

Görgei Armin őrnagy portyázó csapata Trenk es. őrnagy osztrákjait Varin utczáin és Budatinnél ismételt

izben megveri s Csátzáig kergeti. Veszteségünk 1 halott s 1 sebesült, az osztrákoknál több halott és sebesült és 58 fogoly.

Közl. 100. sz. Görög. II. 98. l. Görgei másnap Radolyáig üzi elleneit, de midőn híret veszi, hogy Vogel 6—7 ezer emberrel s 10 ágyuval tölt be Szepesből Liptóba, üldözésével felhagy s csapatát Szent-Miklósravonja össze.

A szerbek Ó-Becsét megszállják s a esekély erejű magyar őrséget elvonulásra kényszerítik.

Közl. 100. sz. Pár nap mulva a Csurog visszafoglalására kiindult magyar had ismét birtokába veszi Ó-Becsét, melynek oda-hagyásaért Kossuth megróttá Perczelt.

Máj. 2. Szerda.

Kossuth kormányelnök a képviselőházzal tudatja, hogy a felelős miniszteriumot következőkép alakította meg. Belügyminiszter egyszersmint a minisztertanács elnöke: Szemeré, kül: Batthyány Kázmér, pénz: Dusehek Ferencz, közlekedés: Csány László, Vallás és oktatás: Horváth Mihály, igazság: Vukovics. Egyszersmint értesíti a kormányzó a házat azon megállapodásokról, melyek a kormányzó és miniszterium közti viszonyt illetőleg létrejöttek. Ezek szerint a kormányzó csak a miniszterek által kormányozhat, rendeletei tehát csak ugy érvényesek, hogyha miniszteri ellenjegyzésben részesültek. A kormányzó hatósága kiterjed a miniszterek kinevezésére, a polgári és egyházi főhivatalok betöltésére s a kormánypolitika meghatározására, mely tekintetben a miniszterek nála nélkül nem végezhetnek. A miniszterek saját körükben önálló hatósággal bírnak. Az állam jövőjére döntő befolyást gyakorló ügyek, minők: a hadüzenés, béke- és szövetségkötés, az országgyűlés belecgyeztével nyernek végérvényt. Ezután Szemeré Bertalan az új miniszterium programja gyanánt kijelenti, hogy a miniszterium elve forradalmi, iránya pedig demokratikus és republikánus leendő. Beszédét a ház éljenekkel üdvözlí.

Közl. 95. sz. Szem. beszéde még Resp. I. sz. Majl. II. 233—235. l. (Szemerét s a kormányt erőlködik szocializmussal és kommunizmussal is vádolni.) Szil. F. Férf. 282—284. l. F. Tört. 277. l.

Görgeinek hadügyminiszterré lett kineveztetését Kossuth csak máj. 8-án közli a házzal. (Közl. 100. sz.). E miniszterium oly módon alapított meg is állítatott össze, hogy az erélyes és összhangzó kormányzás, ép úgy mint az első miniszteriumnál, esirájában lehetetlené volt téve. Egyik nagy baj volt az, hogy a ház ápr. 14-én Kossuthot is felelőssé tévén a közigazgatás vezetéséért, ennél fogva ő, mire különben is nagy hajlama volt, erős okot talált minduntalan hozzá kapkodni a kormány kerekéhez, át-átcsapni a miniszterek jogkörébe, s a miniszterium önálló munkálkodását annyira megzavarni és felforgatni, hogy utóljára az egész miniszterium alig volt több, mint a Kossuth irodája. A kormányzó mindenben minden akart lenni, különös kedvencz szakja volt a hadügyek kormányzása, e részben diktátori hatalmat vett magának; Bemet önkényüleg fővezérnek tette, Hatvaninak előnyomulási rendeletet adott, Mészáros fővezérsege alatt az egyes hadtesteket egyik táborból a másikba küldte a nélkül, hogy erről a fővezér valamit tudna stb. Önkénykedése néha odáig ment egyéb szakokban is, hogy hivatalnokokat nevezett ki, a nélkül, hogy a kinevezést valamelyik miniszterrel aláíratta volna (Resp. 6. sz.) Oly tettek, melyeknek véghez vitelére alkotmányos országban még a királyi hatalom sem elégséges magában. Szemerét a kormányzó ezen tulkapásai különösen bosszantották s e miatt később le is mondott (de ismét megmaradt). Másik baj volt az, hogy a miniszterek közt politikai elvi meghasonlás létezett. A republikának, bár ezen idő csudálatosan átváltoztatta az embereket, úgy látszik, igazi hive csak maga Szemere volt, neki sem volt elég bátorsága és tekintélye zászlaja alá egy szervezett tábort gyűjteni, sőt fentebbi programbeszédébe is mintegy lopva szurta be az országlási új elvet, a nélkül, hogy az iránt minisztertársait előre megkérdezni tanácsosnak látta volna. Fentebbi beszédének hatását pedig nyilván tulbeesülte, midőn máj. 21-ről Perczelhez így ír: „Kedvetlenül fogadtam el mostani helyemet, csupán kötelességérzetből. A miniszteriumot odarántottam a republika és demokraczia részére, valamint a nemzetgyűlést is, s nekem ez elég.“ (Szem. lev. Mész.-nál 114. l.); mert Csány máj. 23-ról ugyancsak Perczel előtt már így nyilatkozik: „Elfogadom a miniszteri tárczát, bár nem vagyok megelégedve a kitűzött iránnyal, . . . hogy a felmerülhető egyenetlenségeknél, mennyire birhatom, a kiegészztelésnek szolgáljak eszközül“ (Csány lev. u. o.). Görgei monarchikus és 1848-as nézetei sokkal ismertebbek és határozottabbak voltak, hogysem őt Szemere a republikának megnyerhetni alaposan csak egy perezig is remélhette volna. Hogy Duschek és Horváth valaha a republika mellé nyilatkoztak volna, szintén valószínűtlen. Kossuth junius végén ugyan az országezimeréből s a honvédek esáköiről a koronát eltávolította (E. Lap. 22. sz. Szem. III. 45. l.), de a nélkül, hogy e ténynek nyilvánosan magyarázatát adta volna, s a nélkül hogy őt magát republikánusnak lehetett volna mondani, sőt maga Szemere

számos oly tetteit sorolja elő a kormányzónak, melyek tökéletesen igazolják némelyek gyamját, kik néha még bizonyos nevetséges koronázási esetre is el voltak készülve. Maga a kormány tehát Szemere köztársaságának ellene volt, s a miniszterelnöktől annak önkényes kikiáltása, eltekintve az időtlenségtől, mindenesetre méltánytalan volt a miniszter-társak irányában, habár azt ismét nem lehet mondani, mit Szemere némely ellenségei mondanak, hogy minden későbbi szerencsétlenséget e helytelen programu okozott volna, miután az uralkodóházat élethálál harezra az ápr. 14-ke hívta ki, és nem a respublika kérdése, melyről a nemzetgyűlés még különben sem határozott, s melyet Kossuth, bár érte Szemerének egy szó szemerehányást sem tett, ennek háta mögött különben is meghazudtolt. (Szem. III. 47. l.) A mi a közönséget illeti, miután a magyar nemzet ezer esztendő óta a legválságosabb időkben is mindig monarchikus érzelmű volt, természetesen nem tüntetett a respublika mellett; hogy a miniszterelnök programja mégis minden visszhang nélkül ne maradjon, a Debreczenhez két órányira eső H. Bösör-mény némely előjárói ismeretes nyilatkozmányukat (I. máj. 4.) küldték be a háznak. A lapok azonban a Pestre átköltözés után néhány héten át (mert jul. elején ismét mindnyájan megszűntek) republikánus elveket tüztek zászlaikra, így péld. a *R e s p u b l i k a*, a *F u t á r*, az *E s t i L a p o k*, sőt Erdélyben a *H o n s*, de a Közlöny e részben egészen tartózkodó maradt. A forradalmi sajtó napjai azonban már megvoltak számlálva, annyira, hogy a *M á r e z. T i z e n ö t. R e s p.* és *E s t. L a p.* közül a vidékre egy sem járt csak hatvan példányban sem, s mérték-telen versengéseik miatt annyira nem is voltak érdemesek a figyelemre, hogy egy közülök ezt írja: „Oda jutottunk, hogy örülnünk kell rajta. ha a nép nem olvassa a mit írunk.“ (*E s t. L a p.* 25. sz.).

Kossuth kormányzó közhírré teszi, hogy a debreczeni k o l o z s v á r i v a s u t készítettése iránt az intézkedések haldéktalanul meg fognak tétetni.

K ö z l. 95. sz. Ezen vasut benne volt Sz é h e n y i fentebb érintett tervében is, s az erdélyi hatóságok által (többek közt Közl. 1848. 71. sz.) s a képviselőházban (aug. 19.) egy idő óta élénken sürgettetett: a zavaros idők s a pénzhiány azonban e tekintetben semmi tényleges lépéseket sem engedtek meg, míg nem május elején az erdélyi hiv. lap jelenté, hogy az előmunkálatok megtételére a kormány már kikiüldé a mérnököket. (*H o n v.* 107. sz.).

Schwarzenberg miniszterelnök és Welden osztrák fővezér fölkéri Paskevics orosz fővezért, hogy indítson utnak 25 ezer katonát a legnagyobb sietséggel G ü d i n g felé az osztrák sereghez leendő csatlakozás végett. Paskevics e kére-

lenre egyelőre nem hajlik, mivelhogy ily dolgot az orosz hadakozás módjával összegegyeztetetőknek nem tartott, de majd Schwarzenberg azon újabb sürgetésére, hogy „Bécs a legnagyobb veszélyben van s e fővárosnak bevétele a lázadók által az egész osztrák monarchiára határtalan nyomoruságot hozand,“ Panutine tábornok osztályát (13 ezer ember s 48 ágyu) Krakóból Hradischrá vasuton elküldi (máj. 9-én).

Ber. I. 6. l. Rüst. II. 63. l. Panutine kiállandóan az osztrák fővezér parancsa alá bocsátattott, azon kikötéssel, hogy csak mint tartalék alkalmaztassék, máj. 28-án Ungrisch-Brodot Morvában, máj. 31-én pedig Nagy-Szombathot szállja meg, honnan jun. első felében Pozsonyba (itt jun. 12-én) és Modorba osztatik szét s csak aug. 20-án Ujszent-Annán esatlakozik ismét a többi oroszokhoz.

Máj. 3. Csütörtök.

Az őrség Temesvárból a Józsefvárosra kimentést tesz, mely alkalommal Bem altábornagy kis bián elfogatik. Két óra hosszat tartó ágyuzás után az osztrákok visszavonulnak a várba.

Czetz Bem's 281. l.

Máj. 4. Péntek.

Budavár vívása kezdődik. Görgei tábornok hadserege (34 zászlóalj s 47 lovaszászad) Budára érkezik s a várat körülfogja és zárolja, Aulich (2. hadtest) a fehérvári utra, Nagy-Sándor (1. hadtest) a Svábhegyre, Knezius (7. hadtest) a Vizivárosba, Kmety O-Buda déli részére állittatván. A magyar vezér déltájon lövetni kezdi a várat, s három órai tüzelés után felszólítást küld Hentzi vezérőrnagy várparancsnokhoz, hogy adja meg magát. A tagadó válasz után ismét működésbe hozza lövegeit, mialatt Kmety véres de sikertelen rohamot intéz a vízvezeték ellen. Az ágyuzás éjfélig nyulik. Hentzi Pestvárosra 316 ágyulövést tétet, noha onnan a vár ellen támadás nem intéztetett. Veszteségünk több mint 170 ember holtakban és sebesültekben.

Görg. II. 70. l. Rüst. II. 38. 39. l. Klap. Nat. I. 378. l. Pal. 96. 99. l. Lapins. 88—90 Szil. F. Tört. 368—371. l. Köel. 99 sz. — Mint ápr. 26. alatt láttuk, Budavár ostromával a sztratégia ellen megboesáthatatlan vétek követtetett el. Ki volt ennek tulajdonképeni oka, nem könnyű megmondani. A „Feldzug“ szerzője, ki a magyar kormány hivatalos iratait is felhasználta s általában igen óvatos állítmányaiban, (kivéve mikor Haynaut dicsérni kell), azt mondja, hogy Görgeinek szándoka volt üldözni Bécs felé az osztrákokat, hanem „a debreczeni kormány abbéli hő vágyában, hogy Buda-Pesten székelhessen, rendelte el a leghatározottabb módon Buda ostromát“ (6. l.). Kossuth maga ide vonatkozólag így ír: „Azt parancsoltam neki (Görgeinek), miszerint 8—10 ezer embernyi hadtestet küldjön Buda ellen és 30 ezer emberrel a vert és elkedvetlenülült ausztriaiakat szakszerűen üldözze s nekik pillanatnyi nyugalmat se engedjen, de ő ellenkezőleg eszelekedett, s csak 10 ezer embert küldött az ellenség üldözésére s ezeket is csak Győrig, Jellačić után pedig egy embert sem, ellenben Buda ostromát 30 ezer, köztök 7 ezer huszárral kezdé.. Három hetet vesztett, utána ismét kipihent, újonta elveszett egy hét s azzal a haza.“ Hogy Kossuth csakugyan ily határozott és világos rendeletet küldött volna Görgeihez, a mint későbbi szövegében írja, azt aligha lehet egykoru bizonyítékokkal támogatni, s csak annyi van tudva, hogy utólagosan midőn a csapatok már Budán voltak, hibáztatta Görgeit, hogy miért hozott ide ily nagy sereget, de a kormányzó előbbi parancsra akkor sem hivatkozott. Görgei azt válaszolta a kormányzónak, hogy azért jött oly nagy erővel, mivel „egy csapással két legyet akart ütni; Jellačićot elfogni s aztán venni meg csak Budát. Jellačić ugyan elillant“ (máj. 3-án, midőn Görgei csapatai még Budára sem értek, már Szekszárdon állott: Feldz. 206. l.) „de midőn már Buda előtt áll, vissza felé nem mehet annak megvétele előtt.“ Függ. II. 584. l.). Görgei azonban maga egyáltalában semmi parancsról sem emlékezik, mely neki Buda bevételét rendelte volna (ilyenről Klapka sem tud semmit, Nat. I. 387. l.), hanem úgy adja elő a dolgot, mint a melyre ő hadi tanácsadóival való értekezése után önként határozta el magát, bár ezzel egészen magára veszi az ostromért a felelőséget. Szerinte Buda vivását ápr. 26-ika után Klapka ajánlá, mit ismét ez nem ismét be, bár abból, hogy Budavár erődítményeinek személyes megvizsgálása után (máj. 1. és 4-én) igen sürgetőleg szólítja fel Görgeit az ostromkészületek félbehagyására, Görgei állításának valószínűsége következik, mint szintén abból is, hogy az előbbik levél kézhez jutása iránt Klapka úgy intézkedett, hogy azt csak akkor kapta meg Görgei, midőn Hentzi már kiadta tagadó válaszát. Szemere előadása szerint az ostromot „Kossuth indítványozta, Görgei pedig helyben hagyta, Kossuth elrendelte, Görgei végrehajtotta. Igaz, hogy midőn Kossuth meg tudta, hogy Görgei majdnem egész seregével visszafordult, azonnal irt

neki, hogy az osztrákok üldözésével se hagyjon fel, de már későn volt, a sereg már Buda alatt állott s csak papíron járja, három különböző irányban diadalmasan működni, t. i. Jellačićot dél felé üldözni, Budavárat ostromolni és Welden észak felé kiszorítani.“ (S z e m. II. 69. l.). V. ő. Á p r. 26. M á j. 27. j e g y z. — Görgei a vár alá sem öreg ágyukat sem egyéb ostromlószereket nem hozott magával, számítva Hentzi önkéntes hódolására, s épen ezért tökéletlen intézkedései némelyekben gyanút is költöttek iránta. „Miatán a táborkövet ezen hirt (a tagadó választ) meghozta, az egész hadsereg harezi rendben minden irányban előnyomult a vár ellen“ így ír Lapinski, Görgei szenvedélyes gyűlölője. „Sok tiszt egymásra nézett, a nélkül, hogy ezt a különös fogást érthetné. Minden kapu ellen útegek vezettettek, mit a tüzértisztek meg épen örültségnek nyilatkoztattak s ezáltal a paranesot visszavették. Azonban a tüzéség a kis és nagy Gellérthegyet és a Svábhegyet tarackokkal és 12 fontosokkal mégis megszállotta, s ezek szakadatlanul de siker nélkül tüzeltek a vár ellen. Öt napig kiállították a csapatokat, tanácskoztak és döréseket követtek el, míg végre a főparancsnok belátta, hogy egy várat öreg ágyuk nélkül bajosan, határozott terv nélkül pedig soha sem lehet bevenni.“ Görgei mindenesetre hibázott, hogy várívó ágyukat K o m á r o m ból magával nem hozott, később írt ezek iránt Guyonnak, de ez ingerült lévén reá, nem küldött, végre is Kossuthnak kelle magát közbevetnie. — A mi végezetre P e s t lövetését illeti, Welden, mint maga mondja, Hentzinek azon utasítást adta, hogy a P e s t ről i n t é z e n d ő l ö v é s e k r e csak kartácescal és golyóval feleljen s a várost csupán azon esetben bombáztassa, midőn a lakosság tömeges fölkelése a vár ellen ezt elkerülhetlenné tenné s az ellenség Pest felől is lövetné a várost. (W e l d e n, Episoden aus meinem Leben. Gratz 1853. 135. l. Majl.-nál II. 222. l.). Mintán pedig Pestről lövések nem intézettek a vár ellen, nyilván való, hogy a főváros ágyuztatása a vad lelkű Hentzinek önkényű esekelménye volt. A várparancsnok ugyan máj. 5. hirdetményében (l. e. P a l. 100 l.) ezt írta: „A budai várnak tegnapi megtámadtatása alkalmával Pestről ágyulövészek történtek a lánczhid ellen, melyek közül mingyárt az első golyók a parti oszlopra estek,“ azonban ezen állítmánya valótlanságot tartalmaz, mert a golyók nyomai a lánczhidoszlopnak Buda felől való oldalán látszanak s e szerint a golyók Pestről nem indulhattak. Görgei máj. 4-én biztosítá Hentzit, hogy Pest felől semmiféle megtámadástól sem tarthat, s annál fogva felszólítá, hogy a lánczhidat és Pestet ne lövesse, mert különben örségét a vár bevétele után utolsó emberig kardra hányatja. Ugyan ő A n l i c h n a k még az ostrom előtt megparancsolta, hogy a pesti parton még tüntetéseket se engedjen meg a vár ellen, Pesten maradt lövegeit pedig úgy helyezze el, hogy azokat a várból lőtávolban látni se lehessen, s hozzá teszi, hogy utólagos vizsgálat folytán bebizonyult, hogy parancsa lelkiismeretesen teljesítve lön. (G ö r g. II. 75. l.). Mindazonáltal M a j l á t h és P a l u g y a y hiteles tanúkra tá-

maszkodva (előbbik P a t a y István pesti parancsnok egy rendeletére) állítják, hogy Pestről is történtek lövések a vár ellen. Azonban ha történtek is, legfeljebb egyes vigyázatlan lakosok részéről puskából történhettek, noha az is föltehető, hogy a pesti magyar hatóságok városuk bombáztatását esupán azért tulajdonították némely lakosok a vár ellen intézett tüzeléseinek, hogy ilyen eseteknek annálinkább elejét vegyék. Egyébiránt Pest bombáztatása tökéletesen jellemzi H e n t z i t, ki fontos állomását azzal törekedett megvédeni, hogy oly ponton idezett előpusztításokat, honnan semmi veszély sem fenyegette, míg azt tétlenül elmézte, hogy a Gellérthegyen szemé láttára mint készítik Görgei réstörő és romboló ágyutelepeit!

A k é p v i s e l ő h á z tudomásul veszi H a j d u - B ö s z ö r m é n y városa azon beadványát, melyben „jelenti hogy... a közsársaságot elfogadta“ s ezen országformát „ohajtja“ az egész hazára nézve is.

K ö z l. 99. sz. Ezen okmányt S i l l y e Gábor böszörményi képviselő és kormánybiztos nyújtja be.

A b r u d b á n y a i értekezlet. Dragoss magyar kormánykövet J a n e u és B u t e a n n praefectekkel békealkudozásban, s ez alkalommal az oláhoknak a miniszterium nevében a következő főbb ajánlatokat teszi. A magyar kormány az oláhokat „román“ név alatt külön nemzetiségnek elismeri. Községi tanácskozási s iskolai nyelv az oláh lehet. A g. n. e. vallás a szerb egyházi kormánytól függetlenül egy pátriárka-püspök alatt a többi bevett vallásokkal egyenjogusíttatik. A fölkelők két hét alatt leteendik fegyvereiket s miután Magyarország függetlenségére fölesküdtek, közboesánatot nyerendnek, S i a g u n a kivételével. — Az oláh népfőnökök azonban, főleg a békétől idegen A x e n t e praefecttől tartva, kijelentik, hogy az egyezkedésre ninesenek felhatalmazva, mindamellett beleegyeznek, hogy másnap népgyűlés tartassék a szomszéd K e r p e n y e s e n, hogy D r a g o s s az oláh néphez is szólhasson. E népgyűlés kitűzött időben megtartatván, Dragoss békeszavait és ajánlatait kevés részvétellel fogadja. V. ö. máj. 6.

K e m. Nagy-Eny. 221—227. l. S o m. 49—51. l. A kormány ajánlatai még C z e t z-nél B e m, s K ö v.-nál E. T. 228. l. H o r v á t h-nál F ü g g. III. 296. l. és M a j l.-nál II. 355. l.

Máj. 5. Szombat.

Görgei tábornok Budavárat ágyuztatja, mit a várból hason erővel viszonoznak, végre a magyar vezér lövegei elfogyása miatt félbeszakítja a tüzelést. Másnap és harmad azonban a kölesönös tüzelések megújulnak.

Közl. 100. sz. Pal. 99. l.

Arányi őrnagy Károlyi alezredestől küldetve a tulnyomó erejű osztrák őrséget Oraviczáról egy órai kemény harc után elkergeti s a várost birtokába veszi.

Klap. II. 134. l.

Máj. 6. Vasárnap.

Klapka tábornok, Görgei helyettese Debreczenben, Mészáros altábornagy kezeiből ideiglenesen átveszi a hadügyminisztérium vezetését.

Közl. 100. sz.

Geysau századosnak Jellačićé bántól küldött csapatai a népfölkelést Szeremlén hazaalban megtámadják, de a Szeremlén és Báth-Monostoron félrevert harangok jeladására ismét hajóra ülnek és Baját rohanják meg, honnan azonban az ágyúkkal is ellátott népfölkeléstől visszaveretnek s átlukgatott hajójukon csak nagy bajjal menekülnek Szekszárdra.

Feldz. 207. l. Közl. 104. sz.

Czintula őrnagy Csuroghnál a Csajkás-fölkelteket leveri. Csurogh felgyújtatik.

Közl. 104. sz. V. ö. Perczel levele Mész.-nál 90. l.

Szentiványi Károly gömői főispán a miniszteriumba lépett Csány László helyébe erdélyi kormánybiztosnak nevezetik ki.

Közl. 99. sz. Köv. E. T. 222. l. Sz. máj. 9-én érkezik Kolozsvárra. (Honv. 114. sz.).

Hatvani őrnagy zaránci hadparancsnok Abrud-Bányát fegyveres erővel megszállja, Buteanu praefectet és Dobra procuratort elfogatja s a városbeli oláhokat lefegyverzi. Janeu praefect, kivel Drágoss már fegyverszünetre lépett, szerencsésen menekül. V. ö. ápr. 25. máj. 4. 9.

Kem. Nagy-Eny. 228—235. l. Som. 51. l. Feldz. 482. l. Hatvaninak, azon előterjesztésre, hogy most gyors hadművelettel több előnyt lehet kivívni az oláhok fölött mint alku dozással, egy megfontolatlan perczében Kossuth adott előnyomlási engedélyt, a hadügyministerség megkérdezése nélkül. Drágoss rendkívül indulatba hozta e méltatlan tett, váltig tiltakozott Hatvani előnyomulása ellen s Janeut a visszatérésre szólította, de minden siker nélkül. Janeu megerősödött azon gyanujában, hogy a békealkudozások csak arravalók voltak, hogy a havasok árulás útján elfoglaltassanak.

Máj. 7. Hétfő.

Uzdini harez. Perczel Mór tábornok a Puffer ezredes vezérlete alatt lévő szerbeket reggeli 7. órakor a thomaschováczy hidfőtől erős ágyutüzzel elveri s a folyón átkelve Uzdin és Jarkovác közt ismét megtámadja s szélyelveri. A szerbek a folytonos vereségek miatt rémületbeesvén, minden fegyelemnek bucsut mondva szaladnak Szakula és Opova felé, s majd a Duna jobb partján keresnek menedéket, az együtt szolgáló határőrök pedig nagy részt hazájukba szétoszolnak. Perczel a roppant számu foglyok kétségbeesett helyzetét megszánva, velök emberileg bánik. Zsákmány több ágyu és sok lőszer.

Közl. 105. sz. Klap. Nat. II. 123—125. l. Feldz. 209. l. Rüst. II. 24. l. Füg. II. 478. 479. l. Szil. F. Tört. 373 l. F. Férf. 45. l. A szerb nemzeti erőt e csapás végkép megtörte s a ráczok, miután lelkesedésök tüztét az osztrák tisztek megvető bánásmódja különben is igen lehűtötte, ezután önállóan semmiféle nagyobb hadműveletben sem vettek részt. Jellačić hallván elcsüggedésöket, máj. 16-án Eszékről kiáltványt intézett hozzájuk, melyben igéri, hogy ezután ő is velök harezoland, biztatja öket, hogy „ne veszítsék el bátorságukat,“ hanem inkább, a horvátokkal kezét fogva „mint egy anyának a mi Szlavánoknak szövetséges fiai,“ tovább is harezoljanak. (Jell. kiáltv. Pej.-nál 214. l. és Freynál III. 101. l.). Perczel pedig a fentebbi győzelem után a bánási szerbek főhelye Pancsova ellen indul s oda

máj. 10-én bevonul. Innen egy jegyzéket intéz a diadalmas vezér Sz er b i a kormányához, melyben győzelmeit s a magyar nemzet békehajlamait jelentvén, az ország nevében kívánja, hogy a szervian segélycsapatok azonnal visszahivassanak (A jegyz. F r e y III. 100. l.). Ezen kívül Mészáros K. (82 - 84. l.) szerint az europai hatalmasságok bel g r á d i konzulait felszólítá, hogy miután Magyarország 1849. ápr. 14-én független állam lett, azzal mint önálló hatalmassággal kezdjék meg diplomáciai összeköttetésüket. Mire a szárd, angol és francia konzulok küldöttei személyesen fölkeresik Perczelt s kormányaik nevében üdvözlő a független Magyarországot s „ígérék a hatalmasságok pártfogolását.“ Perczel panaszait utjában (máj. 9. vagy 10-én) irt Kossuthnak legközelebbi dolgairól. Ekkor azonban a türelméből kibozott kormányzó végre kifakad, s válaszában az eddig megtartott baráti hangot mellözve, hivatali szigorral kercken megírja Perczelnek, hogy „Önnek missiója nem terjedt annyira, hogy a Bánátban kalandozzon, hanem hogy B á c s o t megtisztítsa és megtartsa. s a nemzet kormánya nem tűrheti, hogy az ország megmentésének nagy munkáját s tervét egyesek személye s önkényes kísérletei zavarják s elvégre megsemmisítsék.“ Később azonban úgy látszik Kossuth ismét kibékült Perczellel, mert ezt máj. 20-án már bácsbánsági hadparancsnoknak nevezi ki. V. ö. ápr. 19. máj. 22.

Máj. 8. Kedd.

Miklós csár közhirré teszi, hogy miután Ausztria Magyarorszában nem bírta levernı a „láza dá s t,“ sőt ez, „növekedve a mi 1831-ki lázadó lengyeleinknek s minden más nemzetek szerencselovagjainak, számütötteinek és kóborlóinak csapatai által, a legfenyegetőbb kiterjedésben van,“ s miután Ausztria császára tőle kért segedelmet a közös ellenség ellen, ő megindította hadait a „láza dá s elfojtására, s azon vakmerő pártütők megsemmisítésére, kik a mi tartományaink nyugalma t s bátorokna k fenyegetni.“

A csár nyilatkozma nya F ü g g. III. 26. l.

K á r o l y i alezredes Bem altábornagy seregéből F e h é r t e m p l o n n á i M a l k o v s k y osztrák tábornok előhadát (R i e b e l őrnagy) s az ahhoz csatlakozott ráczokat megtámadja s elsánczolt állodásukból kivervén Sz á s z k á r a M e h á d i a felé kergeti. Veszteség a császáriaknál 50 ember holtakban, sebesültekben és hiányzóknban, s 160 fogoly, részünkön sem halott sem sebesült nem esik.

Honv. 124. sz. Som. 19. l. Közl. 106. sz. Czetz Bem's 282. l. Köv. E. T. 236. l. Klap. Nat. II. 135. l. Malkovszky Puchnert az Erdélyből Oláhországba kivert es. hadsereg vezérletében ápril közepén váltotta fel s ápr. 22-én tette Mehádiára főhadiszállását. E hadseregnek (9200 ember s 30 ágyu) feladata volt, hogy Orsován át a Bánságba törjön s magát egy felől Thódorovi-ésal, más felől Araddal s Temesvárral tegye kapcsolatba. (Feldz. 210. l.). Bem terve pedig az volt, hogy a rendelkezése alá boesátott bánsági csapatokkal Temesvárat zárolja (3 ezer főnyi ostromsereggel s ezernyi őrséget tartván sakkban), további lugosi és karánsebesi végbádaival az erdélyi összeköttetést maga számára fenntartsa, Malkovskyt azonban Temesvártól elszakítsa, s ezen kívül többi esapataival a nagy távolokban fekvő Véceseyvel és Perczellel is fenntartsa a közlekedést. (V. ö. ápr. 16.).

Az oláhok tábora a csekély magyar őrséget Verespatakön Abrud-Bánya mellett megrohanja s részint leöldösi, részint Abrud-Bányára kergeti. Verespatak föléggettetik. Más nap.

Máj. 9. Szerda.

Jancu és Balinte praefectek Hatvani őrnagyot (1400 ember s 3 ágyu) Abrud-Bánya előtt délután megtámadják s a városba nyomják. Késő éjszakáig tart itt a esatározás, melynek hevében Klein, a jeles német legiobeliek egyik parancsnoka, és a honvédek bátor elszántsággal védelmezik magokat s a várost, végre azonban hajnali 3. órakor löporuk fogyása s a mind sürűbben tóduló ellenség tulnyomó ereje miatt elhagyják a várost (miközben az utcai néptömeg a fogoly Dobra procuratort kivégezi), s folyvást harezolva Bród felé huzódnak el. Ez alatt az utóhad a deréktől elszakittatván Abrud-Bányára szorittatik s ott felkonezoltatik. A románok Hatvani elvonulása után felgyujtják a várost, melynek polgárai részt vettek a harezban, s Jancu szerint „mindazon magyarokat, kik valami uton nem menekültek, válogatás nélkül felkonezolják,” a szerencsétlen Drágosst is darabokra vágják. Eső. V. ö. máj. 6. 19.

Som. 52. l. Kem. Nagy-Eny. 237—242. l. Köv. E. T. 229. l. Czetz Bem's 306. l. Közl. 108. sz. Szil. F. Tört. 159—162. l.

Uj. I s m. III. 104. l. l. 15. l. E g y e t. E n e y k l o p. Kiadja a Szent-Istvánt. I. 241. l. F e l d z. 282. l. (a harez máj. 8. — máj. 9. hajnali 3. óráig tartott). F ü g g. III. 298. 299. l. (az abrudbányai dolgokat s Drágoss kivégeztetését sokszoros hibával írja le). Ezen emberiségből kivetközött napon a leölték száma román adat szerint 2 ezer, a „S o m m e r - F e l d z u g” szerint „több mint ezer,” a „Honvéd” 138. sz. szerint pedig 5 ezer. Hatvani a maga abrudbányai dolgairól Kossuthhoz jelentést küldvén, ennek nyomán a hivatalos jellemű „Honvéd” (123. sz.) következő hazug jelentést közli. Hatvani „f. h. 6-án seregével Abrud-Bányára szerencsésen bevonult, Drágoss képviselő és a város főbirája által úgy értesítettvén, hogy a béke meg-van s az oláhok lefogják tenni fegyvereiket. Az oláhok részéről azonban aljas hitszegés történt. Janeu Topánfalvánál nagy tömeget gyűjtött s azzal f. h. 9-én két felől támadta meg Verespatakot és Abrud-Bányát. A micink visszaverték az oláh esordát, elejtvén belőlök százon felül. Verespatak azonban kipuródlatatott. Janku Abrudot is megtámadta. Nagyszerű esata volt. Az ellenség részéről több esett el 2 ezernél. A mi veszteségünk 17 közvitéz, két tiszt. Dobra hirhedt rablóvezér az utcán összevagdaltatott. B u t e a n u és V i e z i á n B r á d o n vannak őrizet alatt. Drágost az oláhok elfogták. A mi seregünk 11-én bajnalban B u c s e s d r e vonult, minek következtében az oláhok Abrud-Bányát kirabolták s az ott maradt magyarokat leölték.” Május végén S z e n t i v á n y i Bihari Mártont küldte ki a szerencsétlen városba, hogy ott a nyomor nagyságához képest orvoslásról intézkedjék s a havasi oláhok minden vagyonát foglalja le az állam számára. (A megbízás H o n v. 130. sz.).

H o r v á t h Mihály vallás- és közoktatási miniszter minden-nemű egyházi és iskolai hatóságoknak megrendeli, hogy a füg-gelenség iránt való hódolatukat a kormány előtt hat.hét le-folyása alatt írásilag tegyék meg.

K ö z l. 101. sz.

Hentzi budai várparancsnok Pest városát reggeli 4—5 $\frac{1}{2}$ óraig erősen bombáztatja. A Redout homlokzata össze-rongáltatik, a Trattner-Károlyi ház leég, a Fehér-hajó, a Brunszvik és Boscoviczházak megrongál-tatnak.

K ö z l. 106. sz. H o n v. 119. sz. P á l. 101. 102. l. (a meg-rongált házakat hibásán jelöli ki). A főváros bombáztatása okairól l. máj. 4. jegyz.

Máj. 10. Csütörtök.

A magyar népfölkelők éjjel, máj. 9. és 10. közt, Batinát Baranya megyében a Duna balpartjáról két ágyuból lövetik s felgyújtják, oly czélból, hogy a délre huzódó Jellačić előtt a dunai közlekedés akadályoztassék. A cs. gyöngye őrség Batináról a hegyek közé huzódik, de pár nap mulva Mohácsről erősítést nyervén máj. 13-án előnyomul, Batináról a magyar örököt elkergeti, az ágyukat leszereli s Bezdaót erősen lövöldözi.

Feldz. 207. l. v. ö. Közl. 108. sz.

Máj. 11. Péntek.

A Fehértemplomról előnyomult Bem altábornagy Malkovszky osztrák tábornok utóhadát d. u. 4. órakor Petrillova felől Szlatina előtt megtámadja s élénk ágyuzás után Német-Szászkára szoritja, hol a Néra-híd leromboltatása miatt az üldözésnek vége szakad. V. ö. máj. 8.

Közl. 108. sz. (hivat. jelentés). Honv. 124. sz. (egy szemtanútól). — Klapka (Nat. II. 135. l.) s utána Rüstow (II. 25. l.) a napot hibásan máj. 10-re teszik. Bem máj. 12-két Szászkan tölti.

A császáriak a magyar előőrsüket Lesvárnál Győr mellett megtámadják, azonban Pöhltenberg ezredes segélyt küldvén szorongatott vitézeinek, ezek ellenfeleiket Encseig verik vissza. Trebersberg tüzérszázados. Veszteségünk 2 sebesült s 4 fogoly.

Közl. 106. sz. Szil. F. Tört. 371. l.

Csallóközben Duna-Szeghnél magyar és osztrák előőrök közt esatározás.

Közl. 106. sz.

A kolozsvári haditörvényszék Roth Lajos musnai ev. lelkészt, küllömmegyei es. biztost, bujtogatásai miatt halálra ítélvén Kolozsvárt föbe löveti.

K ö v. E. T. 222. l. S o m. 27. l. A zászlapok e kivégeztetés fölött igen feljajdultak, s bár még Bem megszállva tartotta a királyföldet, Róthot mint vértanút siratták meg, s Blum Roberttel állították egy sorba. A kivégzett 4 árvát hagyott maga után, kiknek a Fölség forradalom után tekintélyes évidíjat rendelt.

Máj. 12. Szombat.

Fer encz-J ó z s e f császár S c h w a r z e n b e r g miniszter ellenjegyzése mellett S c h ö n b r u n n b ó l kiáltványt intéz Magyarország népeihez. E szerint itt „egy vétkes párt a hazugság és ámitás minden eszközét kimeríté, hogy a népet fölségsértő hűtlenségre bírja.“ E párt „most főtámaszát más országok esőselékében keresi... s a kalandorok közül némelyek a lázadás vezéreivé lévén... a népet, mint ármányuk vak eszközét minden igaz szabadság felforgatására használják fel.“ A Fölség „az elnyomóktól való felszabadítás s a hűn ohajtott béke biztosítása végett... fölséges szövetségesével az orosz czárral egyesült,“ hogy „a közös“ ellenség legyőzöttessék. Az ő kívánatára jelennek meg az oroszok Magyarországon. Fogadja őket a nép úgy, mint „királya barátait.“

A kiáltv. S a m m l. 90. l. és S z i l.-nál F. Tört. 384. l.

A magyar kormány K l a p k a h. hadügyminiszter hadműködési tervét elfogadja. E terv szerint az eddig független hadsereg-vezérek a működésekben való összhang és egység tekintetéből a hadügyminisztérium parancsai alá helyeztetnek, mely a sztratégiai irányt megszabja s a főtiszti előléptetéseket és kinevezéseket megerősíteni fogja. A további működések tervének alapeszméje, hogy tekintettel az oroszok lehető betörésére, a honvéderő inkább védelemre szorítkozzék s nagyobb-szerű összecsapások elkerülésével huzva-halasztva legyen a háboru, kedvező körülmények közt azonban határozott föllépéssel végére vezetve. A felvidéki működések főtámpontja K o m á r o m, melynek őrsége a főseregből 16 ezer emberrel szaporítatik. A fősereg egyéb részei a N y i t r a és V á g mentén helyezkednek el. D e m b i n s k i seregének egy része a fősereg jobb szárnyát képezendi, másik része pedig az e r d é l y i hadsereg-

gel hozatik kapcsolatba Beszterczénél. Bem Tittel bevétele után a Duna bal partján Komáromig vonul felfelé s ott átveszi a főserég vezérletét.

Klap. Mem. 16. 18. 29—31. l. Mész. 99—106. 108. l. Szil. F. Férf. 106—109. l. E tervet a magyar kormány máj. 20-án bocsátotta ki a hadsereg-vezérekhez, kik azt, a mennyiben további önállóságukat felfüggesztette, általában kelletlenül fogadták. Dembinski egyszerűen leköszönt (l. jun. 17.), Perczel tiltakozott, hogy egy ember (Görgei) kezébe ily nagy hatalom adassék, Bem kijelenté, hogy közvetlenül Kossuthal fog lenni ezentul is összeköttetésben, az alárendeltségre pedig semmit sem hajtott; Görgei, nem akarván szakítani Kossuthal, ebbe bele is egyezett, de kikötötte, hogy Vécsey és Perczel Bemnek alá ne rendeltessenek. Egyébiránt neki az egész terv csupán azon okból tetszik, mert az eddig önálló seregvezéreket hatósága alá rendelé, a tulajdonképeni hadműködési tervet azonban, bár abba belenyugvását jelenté ki, maga részéről nem helyeselé, s nem is foganatosítá. Klapka e miatt bosszankodék, mignem június elején Győrben személyesen eligazíták magok közt a dolgot. Egyébiránt Klapka ezen terve Rüstow bírálata alatt is igen gyöngének bizonyul be.

Leiningen vezérőrnagy (2320 ember s 19 ágyu) hajnali 3. órakor Temesvárból kiront s Perczey ezredes zárletesapatait (3 zászlóalj, 4 lovasszázad és 18 ágyu) a Józsefvároson át Friedorf előtt megrohanja. Perczey az erős támadást szuronyaival vitézül felfogja, sőt miután az Aradról épen érkező Vécsey által is segítve lön, a szintén erősítéseket nyert ellenséget győzelemmel visszaveri. Vécsey tábornok ezután átveszi az ostromló sereg parancsnokságát. Veszteség a császáriaknál 14 halott és 37 sebesült.

Klap. Nat. II. 139. l. Feldz. 375. l.

Hentzi budai várparancsnok Pest városát este felé bombáztatja és gránáttal löveti. A Dunasor ekkor lángba borul, s a szél által elősegített tűz a főváros legszebb részén 41 házat elhamvaszt. Másnap

Máj. 13. Vasárnap.

Hentzi iszonyu cselekedetét megújítja, s a fővárost d. u. 5—12. óráig löveti, sőt a tüzelést Budára is kiterjeszti. Pest

6—10 helyen ég. A Redout, az Angol királynő, a Német színház, az Ürményi-ház, a Lipótt templom stb. Budán a Viziváros lángban. Az őrség a Csepelszigetnél a honvédek által épített hajóhid elpusztítására 3 gyújtó és 4 kövel rakott naszádot bocsát le a lánczvidtől a Dunán, azonban Rohlicz főhadnagy e naszádotkat felfogva elsüllyeszti. Görgei fővezér a Krisztinavárosból a Nagy-Svábhegyre teszi át főhadiszállását.

Közl. 106. 108. sz. Honv. 122. sz. Szil. F. Tört. 371. (mind három munkában Görgei igen érdekes jelentése, melyben a dynasztia ellen is kikel). Pal. 130. l. Klap. Nat. II. 380. l. Rüst. II. 40. l. Legfestőbb: Honv. 123. sz.

Sass tábornok oroszai Spytkowicz énél Galliciából Árvamegyébe törnek. Első oroszok a magyarországi Karpáthoknál.

Ber. I. 9. l. Sassnak feladatául tüzett, hogy a Vág és Árvavölgyet foglalja el s ekkép a magyar főerő egy részét az osztrák fősergnyakáról vonja le. Egyébiránt az orosz tudósításból kiderül, hogy ezen a tájékon már május 5-én is fordultak meg orosz csapatok. A muszkák betörését Görgei Ármin híradása nyomán Hajnik Pál országos rendőrigazgató máj. 17-ről Pestről tudatta Kossuthal. Szerinte mintegy 2 ezer orosz ütött be Árvába, s négy mérföldet haladt előre, midőn visszahúzódott.

Bezdán lövetését l. maj. 10.

Máj. 14. Hétfő.

Kossuth kormányzó a nemzetgyűlésnek s a miniszterek Kossuthnak kezeibe ünnepélyesen leteszik esküiket.

Közl. 105. 106. sz. Lev. I. 28. l. E jelenet a debreczeni ref. Nagytemplomban roppant közönség jelenlétében történt.

Az osztrák lovasok Pöltenberg ezredes (7. hadtest) előreit Győrben megtámadják s Ujfaluig nyomják, honnan azonban a magyar segély érkezének hírére Ráóba visszavonulnak.

Közl. 108. sz.

Vécesy tábornok Temesváron az őrségtől elszándott Gyárvárost megtámadtatja. Asztalos őrnagy (29. zászlóalj) a városrész elzárt kijárásait megrohanván, azokat a két ellenséges zászlóalj s egy ágyutelep ellenállása daczára elfoglalja. A várba szolgáló itteni vízvezetékek szétromboltatnak. Lovassy őrnagy.

Klap. Nat. II. 139. l. Közl. 108. sz. Feldz. 376. l. Másnap Vécesy a külvárosokat mind elfoglaltatja.

Máj. 15. Kedd.

Görgei tábornok réstörő és romboló-litegei Budavár ellen megkezdik működésüket. Hentzi várparancsnok Pestet bombáztatja Budára pedig a vizivárosi kapun kitörést intéz, s a Nyulka szárnyából mintegy 400 foglyot (lábbadozó osztrák katonák) magához ragad. Másnap

Máj. 16. Szerda.

Görgei újból löveti a várat s a várpalotát, mely azon éjen el is ég, fölgyújtatja. Hentzi viszontorlásból ismét Pestet bombáztatja.

Pal. 103—105. l. Közl. 120. sz. Klap. Nat. I. 380. l. (a várpalota leégését hibásan teszi május 15-re). Mem. 35. l. Lapins. 4. 95. l.

A Mehádiáról érkező Bem altábornagy Ó-Orsovát d. e. 10. órakor megszállja, midőn előle Malkovszky osztrák tábornok futó hada Oláhországba menekül. A Bánság Temesvár kivételével megtisztítva az ellenségtől.

Közl. 108. sz. Szil. F. Tört. 375. l. F. Férf. 76. l. Klap. Nat. II. 135. l. Som. 20. l. (Bem ez időtájon egy békére intő kiáltványt intéz a ráczokhoz, mely megvan Freynál III. 103. l.) Malkovszky mingyárt a fehértemplomi vereség után (l. máj. 8. 11.) haditanácsot hívott össze, melyben kifejté, hogy ő nem képes ellenállani Bem és Perczel egyesült (?) erejének, s az Oláhországba visszahúzódást szükségesnek látja. A tábor ezután Cerneznél állítatott fel. De itt Puchner, ki ezen hadsereggel már egy ilyen hátráló utat végrehajtott, szemrehányást tesz neki e lépcséért, s Malkovszkyt a bécsi

minisztériumnak följelentí. Ekkor Clam-Gallas küldetik le az igazán sok ügyetlenséggel és banyagsággal vezérlett sereghez, mely oláhországi tartózkodása idején iszonyu nyomort és sanyaruságokat szenvedett. Az új vezér jun. 21-én érkezik Cernezbe. — Bem Ó-O r s o v á r a megérkezvén még máj. 16-án átküldte köveit a várparancsnokhoz, O z m a n beyhez azon, Omer pasához intézendő, felszólítással, hogy a török földre menekült osztrákokat fegyvereztesse le s fegyvereiket és az általok elrabolt két gőzöst és három vontató hajót küldje át neki; továbbá tiltakozott a Duna tulsó partjáról esapataira irányzott lövések ellen. O z m a n kitünő szívességgel fogadta a magyar követeket, megígerte, hogy a kívánság teljesítve leendő s az átnyujtott függetlenségi nyilatkozatot is igen szívesen fogadta (H o n v. 129. sz.). Harmadnapra Bem személyesen ment át hozzá s nagy tisztséggel fogadtaték. (Körülményesen leírva L e v. I. 165—167).

S a s s tábornok kozákjai az Á r v a v ö l g y ö n Lomnánál magyar előőrökkel csatároznak s azokat néhány leölése után visszaverik. Első összeütközés a Karpáthoknál betört oroszokkal.

B e r. I. 9. l. Közl. 110. 115. sz. (nap és hely nélkül).

Máj. 17. Áldozócsütörtök.

Budavár ellen első támadás. Görgei tábornok a hajnali 2. órakor kezdődő támadás végett A u l i c h o t a Rácvároson keresztül a várkapura, a 3. hadtestet az északi homlokzat ellen s a bécsi kapura, K m e t y osztályát (a 7. hadtestből) a vízvezeték ellen, N a g y - S á n d o r t a fehérvári köröndtől délnek eső rohamrésre rendeli. A rés azonban még nem vala járható. A honvédek visszaveretve több ízben megújítják támadásaikat, míg nem virradatra Görgei félbe szakíttatja az elhamarkodva rendelt támadást s a véres viadalt.

G ö r g. II. 84. l. R ü s t. II. 41. l. K l a p. Mem. 35—37. l. E támadást Klapka is végig nézte, kit, Nagy-Sándor feladása következtében, Kossuth küldött fel Budára, hogy tartsa szemmel Görgeit s nézzen szét az ostrommiveletekben. Klapka mindent rendben talált és úgy látszik ekkor sokkal kedvezőtlenebbül ítélte Kossuth mint Görgei felől. (v. ö. máj. 28. jegyz).

A magyar m á g n á s o k P o z s o n y b a n felszólítást szerkesztenek, melyben a közönséget arra hívják fel, hogy adakoz-

zanak a Fölség segélésére, s állítsanak Szirma y gróf példájára önkéntes csapatokat a honvédek ellen.

Res p. 1. sz. Ezen felhívást következő főrendüek írták alá: „Pálffy Mór, Apponyi Károly, Batthyány Ker. János, Cziráky József, Zichy Ferencz, Dezasse Ferencz, Teleki Ferencz. Zichy Pál grófok, Kucsera Antal, Jankó M. Brin, Wohlgemuth szül. Sztrada, Eszterházy Ant. szül. Schröffl grófnök, Nagy Ignác, Keglevich Viktória, Hunyadi Julia, Eszterházy Rosina grófnök, Vitál Alajos, Eszterházy szül. Crenneville Karolina grófnő, Forgách Aug., Pálffy Leopold, Chotek Ottó grófok“ és még 33 pozsonyi polgár, kiknek neveik szintén megvannak Szemere lapjában. A Füg g. II. 141. l. szerint május 23-án függesztetik ki óriási hirdetmény alakjában Pozsony falaira egy felszólítás hason czéllból, ígértetvén az új „nemzeti harezosok“-nak a városi tanács által 39 frt. foglalópénz is, majd néhány nap mulva (máj. 27-ére) a megyeház termébe e tárgy feletti tanácskozmány s az aláírások megtétele végett népgyűlés is hirdettetett, melyet azonban a városi tanács „részvevő hazafiak hiánya miatt“ eredmény nélkül kényszerült feloszlalni. A mágnások ezen vállalkozásáról s a pozsonyi főhadiszálláson való összegyülekezésökről az egykoru magyar lapok a leg-sajátságosabb híreket közölték, minek következtében általános volt az országban azon hiedelem, hogy Pozsonyban valami reakzionarius „országgyűlés“-ült össze, hogy a debreczeni képviselők ellenében tüntessen. Hogy e hírekről olvasóinknak némi fogalmat nyujtsunk, ide írjuk az Esti-Lapok jun. 14. számának humorisztikus értesítését. „Pozsonyban megnyitotta ő es. kir. ap. szent felsége az országgyűlést. Kétszázhatvan mágnás alkotja a felsőtáblát... Az alsótábla áll az innen elfutott kanczellisták, kommisszáriusok s más efféle szélverte hadak seregeiből... Elnök az ordineseknél: gróf Almássy Mór, al elnök: gr. Forgács Sándor... országgyűlési jegyző: Osztro-luczky Miklós... A státusok táblájával praeses: Brandtner Mátyás becsületes, tisztességes, nagyhasú serfőzőmester... Az országgyűlés összehívatasának okai közt első a király megkoronáztatása, második az alkotmány megerősítése.“ A koronázásra „a sasasini boldogs. Szüz Mária koronája fog kölesön kéretni... melyet Hám János fog a nagyreményű császár fejére illeszteti... Hanem van ennek komolyabb oldala is, szoros egybefüggésben van a sokszor emlegetett interventioval. A czárnak nem elég ürügy a betörésre az, hogy néhány lengyel részt vesz a magyar forradalomban, hanem egyenesen a magyarok részéről hozzá intézendő segélyül hívásra is szükség van. Az országgyűlési tagok tehát kifogják jelenteni, hogy ők Magyarország jobbik felét képviselvén, ezen jobberzelmű Magyarország nevében meghívják az ő szeretett rokonaikat a muszkákat az ország szivében dühöngő, mindent felforgató lengyelek ellen... s az orosz czár ilyen proklamációkkal fog, a diplomácia

szemébe port hinteni : „A pozsonyi országgyűlés egyenes meghívása következtében, felajánlom segítségemet a szegény háborgatott magyaroknak a lengyelek legyőzésére ?“ — Ide megy ki a pozsonyi országgyűlés összehívása.“

Máj. 18. Péntek.

Kossuth kormányzó és Batthyány Kázmér külügy-miniszter a minden hadizenet nélkül történő orosz beavatkozás ellen a magyar nemzet nevében Európa színe előtt óvást tesznek, s kijelentik, hogy a nemzet „habár az egész világtól elhagyatnék is... a zsarnok erőszaknak meghajolni nem fog, hanem önvédelmének igazságos harezát utolsó csepp vérig megvivandja.“ — Ezen kívül a miniszteri tanács előterjesztésére elhatározza a kormányzó, hogy miután „a muszka katonaság egy esoportja azóta talán már át is lépte a magyar föld határait,“ az idegen hadsereg beavatkozásának veszélye pedig minden bizonynyal közel vagy, bár nem hihető, hogy isten és Európa népei veszni hagyják a magyar népet, szükség, hogy rendes hadseregünkön kívül az összes nép részt vegyen a harezban. „Veszélyben van hazánk, nemzetiségünk, vallásunk, szabadságunk, életünk ; mindezt megmenteni hirdettessék keresztesháboru országszerte.“ E végből a nép fölhívások által általános fölkelésre buzdittassék ; f. h. 27-től kezdve „3 héten keresztül minden ünnepe napon és csütörtökön az egyházakban mise tartassék és könyörgések s egyházi beszédek mondassanak, elhárítása végett azon irtóztatós veszedelemnek, mely az európai népek szabadságát, különösen a magyar nemzet legdrágább kineseit fenyegeti :“ minden honpolgárra nézve f. é. jun. 6-ra a böjtölés kötelezőleg mondassék ki ; máj. 27. — jun. 17-ig „meghatározott napokon napjában kétszer minden templomban minden harangok meghuzattassanak ; s annak idejében a püspöki kar és a papság papi öltözetben a fölkelő néppel együtt jelenjen meg s a népet az emberi nem szabadságaért halált szenvedett Megváltó nevében hősi harezra buzdítsa ; végre a határszéleken a beavatkozó muszka sereg elől minden élelmi szerek és szükségletek egész mérföldekre elháríttassanak, az

álladalom tökéletes kárpótlást igérvén azoknak, kiknek ez által kár okoztatik.“

K ö z l. 111. sz. Az okmányok még Sz i l.-nál F. Tört. 380—383. l. és Fre y-nál III. 60—62. l. V. ö. j u n. 6. 27.

Máj. 19. Szombat.

Az oláh fölkeltectől szorongatott Hatvani őrnagy (1200 ember s 4 ágyu) miután esapatait élelmezni sem tudá Abrud-Bányát másod izben is odahagyja s Zalahna felé indul. Jancu praefect azonban észrevévén az őrnagy zavarát, üldözésére kél. s miután Balinte oláhjai az utakat a menekülők előtt már elállották, ezek a mindenfelől rájuk törő ellenség által nagyrészbzen legyilkoltatnak. Az öldöklés legiszonyubb fokát éri el Cerbu közelében a Bolfú hidnál s Dupa-Piatránál, hol a szerenesetlen futókat, hegygerincezen várták az oláhnők s aláboesájtott szikladarabokkal verték agyon, míg az oláh férfiak a fegyvereiket is elhányt s minden hadi fegyelmet felbontott menekülőket löfegyverekkel és lánésákkal végezték ki. Hatvani seregéből s az ahhoz csatlakozott menekülőkből (férfiak, nők és gyermekek) ez uton több mint két ezer ember vesz el. Maga a vezér, mindenütt legelől futván, gyalázatos életét megmenti, és serege romjaival (mintegy 200 ember) Hal mágyra s innen Dévára huzza magát, miközben a Körös-Bányán letartóztatott Buteanu praefectet adott szó ellenére felakasztatja.

S o m. 53—55. l. Lásd még a máj. 9. Abrud-Bánya alá felhozott többi kufőket. Hatvani máj. 16-án szálotta meg ismét Abrud-Bánya romjait, hol Jancuval máj. 17. és 18-án is csatározott.

Máj. 20. Vasárnap.

Welden táborszernagy Pozsonyból tudatja Magyarország és Erdély népeivel, hogy a Fölség ápr. 12. ki paranesa folytán a hadi és polgári kormányt átvette, s egyszersmint megtérésre hívja „az eltévedteket,“ annyival inkább, mert „az ország alkotmányos szabadságát s a nemzetiséget semmi veszély

sem fenyegeti,“ az ellenállás pedig ugyis haszontalan, mert „bármilyen erőbe és áldozatba kerüljön e szép ország meg fog tartani önmaga s a dynasztia számára,“ a vétkesek pedig „kérlelhetetlen szigorral semmisítettnek meg.“ Továbbá, egy másik kiadványában közhírré teszi a tábornagynagy, hogy minden nemű magyar pénzjegyek törvénytelenek, semmiek és a forgalomból föltétlenül kizáratvák, és a ki ilyen jegyeket pénz gyanánt elfogad, magánál tart és tovább szállít, „mint a lázadás előmozdításának részese bűnösnek tekintetik s szigorú haditörvényszéki büntetés alá esik.“ Ezen jegyek megsemmisítés végett tulajdonosaiktól elvétetvén az állampénztáraknak adandók be. V. ö. márcz. 8.

Az okmányok Samml. 92. 93. l. és Frey nál II. 293—295. l. A magyar pénzjegyek ellen hasonló értelmű tilalmat boesát ki jun. 29-én Győrben Haynau is (Samml. 98. l). Jul. 16-án déli 12. órakor a pozsonyi főpiacon egy rakás beszédett pénzjegy már megégettetik (i. m. 125. l.) Hasonló égetés történik Pesten az Ujépület előtt jul. 22-én. (Honv. 186. sz.). Azonban, ha egykoru tudósításoknak hinni lehet, nemesak az oroszok közt járt széltiben a magyar bankó, hanem itt-ott Haynau katonái is ezzel fizettek egy darabig.

Máj. 21. Hétfő.

Kossuth kormányzó tudatja Perczel Mór bácsbánsági főhadparancsnokkal azon elveket, melyekhez magát a délvidéki szerb kérdésben szabnia kell. „Hogy a szerbeknek vajdak legyen, ki minden magyarországi szerbnek főtisztviselőjét képezze, az... nevetséges, absurdum,“ s életbe sem léptethető, miután „szerb territorium a magyar álladalomban nincs.“ Mivé lenne így a Vajda alatt a Bács-Bánságban lakó magyarok, oláhok és németek nemzetiségi joga és szabadsága? „Horvátországnak lehet bánja, tartományi gyűlése, mert horvát territorium van, de szerb vajdaság, szerb provinciális gyűlés nem lehet, mert Magyarországnak Szerbia nincs.“ A hajdani vajda nem volt egyéb, mint a még meg nem telepedett bevándorló fegyveres nép vezére, de „miután többé külön szerb had nincs, külön vajda nem is lehet.“ Diplomátikus nyelv csupán a magyar, azonban a szerbek iskoláikban, egyházaikban, anya-

könyveiknél, leendő eskütszékeiknél, községeik igazgatásában saját nyelvüket szabadon használhatják. Az örvidéki örökös katonai rendszer megszüntetendő s a határőrök jogviszonyaikra nézve az ország egyéb lakosaival egyenlő lábra helyezendők. A Szerbiából betört segélyesapatokra pedig annyit mond, hogy „ha a szerbiai kormány alattvalóinak ellenünk háborút viselni enged, előbb-utóbb arra fog kényszeríteni, hogy ezen népjogsértésért Szerbiának háborút izenjük.”

Koss. levele Mész-nál 95—99. l. Perczel nyilatkozatát a szerbián csapatok ellen l. máj. 7. jegyz.

Budavár ellen második támadás. Görgei tábornok összes ágyuinak egyszeri sorlövésére a máj. 17. rend szerint hajnali 3. órakor kezdődik az általános támadás a honvédek rohamával. Legkeményebb viadal fejlődik ki a fehérvári köröndtől délnek eső résnél, hol a bánsági határőrök törhetetlen erővel védik a falat. Görgei tehát visszaparancsolja Nagy-Sándor rohamoszlopát a réstől, s ez ellen réstörő- és romboló-títegeit hozatja ismét működésbe. Ezalatt Kmetya Vizivárosban Hentzi várparancsnok személyes ellenállásával küzd. Nem sokára Nagy-Sándor újra támad, s reggeli 5. óratájon Inkey őrnagy (47) zászlóaljával keresztülhatol a résen. Egy csapat honvéd a réstől oldalirányban, egy másik (a 2. hadtestből) a Ráczvárostól délre lajtorjákon mászsa meg a falat. Nagy-Sándor pedig a résen belől folyvást viaskodva közeledik a fő őrhely felé, midőn Hentzi tartalékhadával eleibe veti magát, de a várparancsnok mellén golyótól találva halálosan sebesülve lerogy (reggeli 8. óra). Ez időtájon Aulich a déli részen, Kneziés (3. hadtest) az északin szintén a várba hatolnak; a küzdés mindazáltal egyes helyeken d. e. 10. óráig elhúzódik, midőn Alnoch ezredes megkísérli a pesti lánczhid-fő léggeröpítettését. Veszteségünk 1118 ember, az osztrákoké 1906 ember holtakban és sebesültekben s ezen kívül 2600 fogoly, mintegy 100 ágyu s 1500 db. löfegyver. A budai magán házakban az ostrom folyama alatt vallott kár összesen 509701 frt. és 37 kr. p. p.

Rüst. II. 42—44. l. Görg. 76—96. l. Klap. Nat. I. 383—386. l. Pal. 107—113. l. Asb. I. 22—26. l. Közl. 111. 113. sz. Honv. 128. sz. Szeg. Hírl. 8. sz. Szil. F. Tört. 372. l. F. Férf. 23. l. Fényes Magyarország. Geogr. Szótára: „Buda“ cím alatt. Vah. II. 2. s köv. Frey III. 25—29. Szem. II. 51. l. Lapins. 97—100. l. Görgei beszéde a várban a győzelem után következett rendjelosztáskor: „Fiaim! Mindén jónak gyorsan és egyszerűen kell törtennie. Én tegnap azt mondtam nektek: Ezt a várat ostromolni fogjuk; — s ti bevettétek. Beesületesen teljesítettétek a haza iránti tiszteteket, s most nekem kötelességem, titeket kitüntetések által megjutalmazni.“ (Áruló volt-e Görgei Budavár alatt? l. máj. 27.)

Máj. 22. Kedd.

A képviselőház Szemere miniszterelnök indítványára Görgei tábornoknak Budavár bevételéért első rendű érdemjelt s altábornagyi rangot határoz.

Közl. 113. sz. Görg. II. 107. l. Szil. F. Férf. 23. l. Görgei egyik kitüntetését sem fogadta el, az ápr. 14. ki párttól, melynek megbuktatására törekedett, jutalmat elfogadni nem akarván.

Varsói találkozás. Miklós császár és Ferencz-József császár Varsóban összejönnek s szövetséges hadaik leendő működése általános elveit megállapítják.

Ber. 10. l. Rüst. II. 63. l. Az osztrák császár máj. 21—23-ig időzött Varsóban, s a találkozás napjául én önkényszerűleg választám a középsőt. A fentebbi értekezés folytán a császár jun. 4-én a következő tervet szabja seregei elibe. Az orosz balszárny (2. és 4. hadtest) Paskevics alatt jun. 18-án nyomul Duklából, Eperjes s Kassa felé. A jobbszárny (3. hadtest) Rüdiger alatt jun. 15-én Neumarkról tör be s a Karpáthok déli völgyeit elfoglalván, egyesül a ballal, melynek megtörténtével Paskevics Pest ellen indul s a magyarokat a Duna és Haynau irányában szorítja. Erdélybe Grottenhielm jun. 18-án Vatra-Dornánál Beszterezé, Lüders jul. közepén Brassónál Gy. Fehérvár irányában tör be. Galliciát Sacken és Grabbe tartják megszállva, utóbbik később Alsó Kubint foglalván el. Panutine az osztrák főseregnél marad, melynek vezére azonnal támadásba megy át, a mint a magyarok Paskevics ellen mozdulnak.

Második támadás Tittel ellen. Perczel Mór tábornok új támadást tétet a titteli fősik ellen, s míg Perlasz-

nál és Mossorinál tüntetések folynak, főerejével (5 zászlóalj, néhány lovas század és 4 üteg ágyu) Vilova ellen indul, melyet Bunčić őrnagy (3 zászlóalj s 10 ágyu) oltalmaz. A harc itt d. e. 10. orakor kezdődik s alkonyatig tart, miközben a csajkások és szerbek oly erős ellenállást fejtenek ki, hogy Perczel egy talpalatnyi tért sem képes tőlök elfoglalni. Másnap Knićanin főparancsnok hívásából Szalánkeméntől Horváth vezérőrnagy (Jellačić előhada) érkezik a kimerült szerbek segélyére. Perczel gránátai Vilovát felgyújtják. Harmad napra

Máj. 24. Csütörtök.

Perczel (3 zászlóalj, 2 lovasszázad s 3 üteg ágyu) hajnali 3. orakor új támadást vezet a természetből is rendkívül megerősített hegység ellen. Reggeli 6. orakor kezdődik meg a harc Vilovánál, azonban a honvédeket mingyárt kezdetben oly gyilkos kartáestűz fogadja, hogy annak ellent nem állhatván mintegy 50 holt és sebesültből álló veszteséggel egy óra múlva Kovil-Szent-Iványra kényszerülnek hátrálni. Egyidejűleg Bene ezredes (1 zászlóalj, 2 lovasszázad s 1 üteg ágyu) is megtámadja Perlaszról a Bega mentén felállított ellenséges előcsapatokat, s azokat eleintén visszakergeti. Azonban d. u. 2. orakor az ellenség erősítést kapván, Benét a Begán átveri, ki Perlaszt is oda hagyva Eeskára hátrál. Veszteségünk csupán holtakban 70 ember, az osztrákoknál 12 sebesült.

Feldz. 217. l. Mész. 81. l. v. ö. Közl. 127. sz. Frey III. 107—109. l. (lúbas nap, érdekes részletek). Perlaszt, melyet az ellenség minden nagyobb erősítés nélkül hagyott, a miénk harmadnapra ismét elfoglalják.

Máj. 25. Péntek.

Mamula ezredes Pétervárad Kameniez felől eső sánczeit hajnali 2. orakor három oszlopban megrohanja, s míg egy felől a meglepett előőröktől egy ágyu üteget elfoglal és két taraczkot beszögez, azalatt más felől a majorsági épületekben is megrohanja a mieinket, kik minden ponton futásnak ered-

nek. A várból megkezdett ágyuzás végre feltartóztatja az ellenség elnyomulását. Az ellenség vesztesége 4 halott s 10 sebesült, a miénk több.

Feldz. 216. l. A zárlati seregben máj. 24-én a kholera ütött ki, s nem sokára oly erővel dühögött (naponként mintegy 40 halott), hogy az ostromsereg minden további kedvét elveszíté a harchoz s tömegestől kezdett haza szökdösni. E miatt Jellačić kénytelennek látta magát egyidőre teljesen fölhagyni a további ostrommal s a zárlatot föl-oszlatá. E szünet azonban csak néhány napig tartott. V. ö. jun. 4.

Máj. 26. Szombat.

A képviselőház törvényczikket hoz az 1848. november-decemberi, ugyszintén az egész 1849. évi adó tárgyában.

Közl. 126. sz. Föld- és keresetadóba az évi jövedelem 7°/_o-ka határoztatik.

Vukovics Sebő igazságügyminiszter a nemzet bizalmát eljászott főtörvényszékeket, nevezetesen a hétszemélyes táblát, a királyi ítélőtáblát és a váltófeltörvényszéket feloszlatja.

Közl. 117. sz. Füg g. III. 97. l. A főtörvényszék tagjai a kormány elvonulásakor Buda-Pesten maradtak s Windisch-Grätznek meghódolva folytatták működésüket. A főtörvényszékeket a kormány nemsokára ismét beállitá működésökbe. V. ö. jun. 16.

Benezredes Kiss őrnagygyal egyesülten Perlaszról harmadszori támadásra elveri az osztrákokat s a fontos helyet birtokába veszi.

Közl. 127. sz.

Az oláh fölkelők a Zala thna felé nyomuló Beke ezredet (2 zászlóalj s 4 ágyu) hátban megtámadják, azonban a gyulafehérvári ostromlósereg közreműködése folytán egy ágyujok elvesztésével visszaveretnek.

Feldz. 483. l.

Máj. 27. Pünk. Vasárnap.

Görgői tábornok Budavárnál harczott seregét az új támadóhadjárat megkezdhetése végett a Vág és Rába irányá-

ban utnak indítja Buda-Pestről; maga pedig személyesen Debreczenbe indul hadügyminiszteri távezetésére, a fővezéri teendőket egy, általa Bayer ezredes főnöksége alatt felállított tábori központi irodára bízván, melynek rendelkezései alá a hadtest- és osztályparancsnokok tartozának.

Görgei rendelete A s b.-nál I. 109. l. K l a p. Mem. 48. l. (A központi iroda székhelye jun. 3-ig B u d a, azontul E s z t e r g o m, jun. 18. után T a t a.) Görgei ápr. 26-án verte meg utolszor nyílt esatában az osztrákokat s máj. 27-én indult ismét azoknak fölkeresésére, tehát Buda ostroma miatt épen egy hónap vesztett el a legdrágább időből. S ezen egy hónap, mint örökös teher, be van táblázva Görgei lelkére s hadvezéri nevére. Haynau könyve ezt mondja: „Azon sztrategiai ballépés, melyet a magyar hadvezérség Budának tetemes erővel ostromlása általi elkövetett, nagy hasznára szolgált az osztrák hadseregnek s néhány heti időt adott annak, hogy megállapodjék és megerősödjék, úgy hogy az erők sulyegyen már helyre volt állítva, midőn a magyar hadsereg Buda bevétele után jelentékeny erővel szaporodva a V á g n á l és G y ö r n é l megjelent.“ (F e l d z. 6. l). Á r u l ó volt-e Görgei ezen általa elkövetett hibáért vagy sem, erre mind a nemzetnek mind a történetírónak az eddiginél talán nagyobb megfontolással kell felelnie. Mint már láttuk, Görgeit az vitte Buda alá, hogy e várat, melynek elfoglalását a közvélemény Magyarország szabaddá tételével egynek tartotta, rövid idő alatt bevén, ez által oly népszerűsége tegyen szert, hogy az ápr. 14. határozatot és Kossuthot megbuktassa, győzdelmes hadserege élén Ausztria határszéleig nyomuljon, s ott mielőtt még az oroszok tényleg betörték volna, békével kínálja meg a dynasziát. Görgei bevette a várat, s a nemzet öröme határtalan volt. A diesőséges vezér az éjig magasztaltotta. Kossuth Ludvig hnak a vár bevételeéről szóló jelentését ezen toldalékkal tette közzé: „Lelkesüljön fel a nemzet minden erőfeszítésre, hogy a harc, mely még hátra van rövid, s a haza megmentésének műve bevégezze legyen! Zúduljanak meg a harangok országszerte, hirdessék a magyar szabadság fegyverének győzelmét országszerte! Adassék hála Istennek és diesőség a magyar hadseregnek, melyet hős tettei a világ legretenthetetlenebb seregévé avattak fel!“ Az országgyűlés a lelkesedéstől megragadtatva egy szívvel lélekkel szavazá meg a legnagyobb kitüntetést a sereg vezérének, t. i. az első rendű érdemjelt s az altábornagyi rangot. Ezek után nem tudnánk mit gondolni nemzetünk jelleme felől, ha oly következmények alapján, melyeket előre senki, s Görgei sem tudott, u t ó l a g o s a n árulásnak kiáltaná ki azonényt, melyet egykoradag, mint a nemzeti vitézség dieső bizonyítványát önmaga oly kitorő örömmel üdvözölt. A napi események sokak belátását elhomályosíták

azon időben, s a közvélemény nemegyszer riadt fel örömhangokban oly dolgokon, melyeken inkább sirnia lett volna oka. Görgei ez izgalmas napokban is egy volt azok közül, kik higgadtan számítottak, ki az 1848. alkotmány visszaállítására gondolt, oly időben, midőn az sokak által már nagy részben legyőzött álláspontnak tartaték. Hogy számításában hiba esett, s a vár nem fog oly gyorsan elesni, mint előre vélte, azt ő már az ostrom kezdetén belátta, s azért volt Buda alatt oly komor és elborult, minek okát akkor nem is sejté a nagy tömeg; de csalódását árulásnak mondani nem lehet, miután szándéka, hogy t. i. a Föl-séggel az 1848. törvények alapján kibéküljön s ápr. 14-ét megbuktassa, utólag sem mondható rossznak s hazecellenesnek. Honárulónak azt lehet mondani, a ki önző érdekből hazája javát és boldogságát tudva alássa; ámde az erkölesi elvetemültség ezen legelső fokára taszítani le a férfit, ki Buda alatt a haza érdekéért vélt harezolni, kinek győzedelmes fegyverére akkor az egész hon büszke volt s kinek még hibáját is (Buda alatt) égis magasztalák kortársai, nem tartom a nemzethez méltó dolognak. Görgei nagyot hibázott Buda alatt, mint hibáztak mindazok, kik az ostromot elrendelték és kivánták, s mint hibáztak sokan egyéb dologban is, a mint azt utólagosan megítélni könnyű: de sem a nemzetnek, sem a történetírásnak nincs joga elítélni azokat, kik a jövőt nem tudva, nevök beesületét és életüket kockára tették az egész javáért, s nincs joga a számos tévedők közül egyet kiválasztani, s ezt mint valami erkölesi szörnyet megbélyegezni, a többieket pedig boesánatával, sőt bizalmával és hálájával megajándékozni. (V. ö. Rüst. II. 34. s köv. l. hol a hires katonai író Budavár ostromai indokait Görgei lelkületéből fejtí ki pártatlan és találó fölfogással).

Déva várát Kodiac főhadnagy várparancsnok, ki azt 150 kiehült emberrel tartá, azon föltétel alatt, hogy az őrség katonai diszben Temesvárra kísértessék, Forró ezredesnek feladja.

Som. 43—45. l. Közl. 126. sz. Honv. 131. sz. Czetz. Bem's 270. l. Klap. Nat. II. 217. l. Köv. E. T. 232. l.

A pozsonyi gyűlést l. máj. 17. jegyz.

Máj. 28. Pünk. Hétfő.

Kossuth kormányzó utasítja a hadügyminiszteriumot „a függetlenségi harcz“-ban elesettek neveinek összegyűjtésére, hogy azok valami „nagyszerű emlék által“ adathassanak át az utókornak,

Közl. 121. sz. v. ö. márcz. 2. jegyz.

A magyar Kormány Klapka tábornokot komáromi várparancsnoknak s az egyidőre Csallóközben és a Dunán a jobb partján álló 7. és 8. hadtest parancsnokának nevezi ki; Görgei hadügyminiszter pedig Debreezenben személyesen átvesz tárczája vezetését.

Közl. 120. sz. Görge nem sok kedvet vitt magával tárczája átvételéhez, miután Klapka budai látogatása alkalmával (I. máj. 17.) oly felleplezéseket tőn előtte, melyek reá leverőleg hatottak. Klapka ugyanis debreezen tapasztalásaiból elbeszélte Görgemek, hogy az ország segédeszközei korántsem állanak olyan jó alapon, a mint egyelőre híreszteltetett. s arra nézve sem kielégítő, hogy a háborút még egy félévig erőlyesen folytatni lehessen. Duschek nem nyomtat pénzt, a löpor- és salétromkészlet oly kevés, hogy belőle a várakat sem lehet tökélyesen ellátni, a fegyvergyárak csak kis részét képesek kiállítani azon fegyvermennyiségnek, mit a kormány előre ígért. Ez alkalommal leplezetlenül kimondá Klapka abbeli szomorú meggyőződését, hogy hazánk megmentése általában csak a külföld segélye által lehetséges, s erre csak egy számíthatunk, ha az egyesült orosz-osztrák hadak ellenében ősz végeig fenn tudnók tartani magunkat; ekkor az ellenség kényszerűlne félbeszakítani s tavaszra halasztani a házet, mi közben időt nyerhetnénk a külföldet részünkre megnyerni. Ezen sikeres ellenállásra azonban már csak annál fogva is kevés a kilátás, mert Kossuth a hadműködések egységes vezetését minduntalan megzavarja, a mennyiben a hadügyminiszter előleges tudta nélkül egyes önálló vezérek munkálataira közvetlen s káros betolyást gyakorol, s ekkép a különben is önféjűséghez szokott vezéreket a hadügyminisztérium iránti engedtlenségben s azon irányzatukban, hogy az összes hadműveletekre semmi tekintettel se legyenek, még inkább megerősíti. Átalában Kossuthról s az ápr. 14. határozatról ez alkalommal igen kemény megrovással nyilatkozá Klapka, s „ezen törvény sajátképeni teremtőit egyáltalában nem tisztességes kifejezésekben egyenesen úgy tüntette fel, mint olyan embereket, kik a hon javára még soha semmi áldozatot sem hoztak s kiknek mondhatni semmi elveszténi valójuk sincsen.“ (Görg. II. 102—104. l). Görgei Klapka tapasztalatainak ezen utóbbi részével meg lehetett elégedve, mert az csak megkönyebbítette ezélja kivitelét, mely a függetlenség visszavonátása volt. Azonban ily nagy lépésre hiányoztak benne a nagy elhatározások. A békepártiak, kiknek fejeivel akkor ismerkedett meg, midőn azok neki Budára a ház máj. 22. határozatát felvitték, a tábornokot mingyárt megérkeztek értekezletre hívták fel. A képviselők ohajták, hogy a kérdékes határozat megsemmisítettése iránt, a hadsereg-től származzék az első lépés. Görgei ekkor, hogy ütőkre tapintson, szóba hozza, hogy fegyverrel fogja kényszeríteni a törvényhozó testet a visszavonásra, de a képviselők Görgei bosszuságára egyező akarattal

tiltakozának a katonai lázadás ellen. (Görg. II. 114—122. l.). A hadügyminiszter ezután minden további bizalmát elveszíté a már azelőtt is becsnérlett párt iránt, s úgy látszik nem is tanácskozott többé velök. Zárkózott és rejtélyes modorát megtartotta minisztertársai előtt is, kik egyelőre azt sem tudták, miö politikája van. Kossuth és Szemere egyideig mindketten saját emberöknek vélték. Ez utóbbik megválasztatta a dédesi kerületben képviselőnek Görgeit s igyekezett öt megnyerni magának Kossuth ellen. Görgei úgy tett, mintha nem értené. Kossuth eleinte messziről ezélozgatott előtte, hogy ö [maga] ohajtaná kezéhez venni az összes magyarországi hadak parancsnokságát, majd világosan is kimondá. Görgei nem ellenkezett. Kossuth ezután felszólítá, hogy terjesztszen elébe valakit, a ki a fővezéri botot vigye. Görgei ekkor nem öt, hanem Klapkát nevezé meg, a mi természetesen nem tetszék Kossuthnak. Végre a kormányzó belátván, hogy Görgeivel semmire sem boldogulhat s hogy ez ravaszságban mindnyájuk eszén túljár, kijelentette előtte, hogy jobb volna ha tárezáját másra bizná, maga pedig a hadsereghez menne, hol a fővezérre nagy szükség van. Görgei ekkép 8—10 napi hadügyminisztereskedés után ott hagyta miniszteri irodáját s a táborba indult.

Máj. 30. Szerda.

A képviselőház Palóczy László indítványára az országkormányzó fizetését 200 ezer ezüst forintban állapítja meg s a miniszteriumnak meghagyja, hogy annak lakásáról „a nemzet méltóságához képest” gondoskodjék.

Közl. 119. sz. Ezen akkori időben (midőn a nádor évi t. díja is 200 ezer frt. volt) tulságosan nagy fizetés elvállalásáért Szemere megróttá Kossuthot.

Ferencz-József császár Schönbrunnban kelt rendelete szerint Haynau Gyula fáborszernagyot a nov. 6. és decz. 2. nyilatkozmányok értelmében a magyarhoni és erdélyi összes csapatok főparancsnokának nevezi ki a polgári kormányt is reá bizván, ki iránt a lakosok s mindennemü hatóságok föltétlen engedelmességre köteleztetnek.

A rend. Samml. 95. l. Az öreg Welden a folytonos tevékenység miatt testi lelki erejét tulfeszítve érezvén, más felől az oroszok halogatósai niatt is bosszankodván, maga kérte fölmentetését s ajánlotta maga helyett Haynaut. Ez utóbbik máj. 22-én már Pozsonyban volt s kineveztetése után újból rendezé főserégét, melynek ereje, Panuti-

net (11,938 ember s 48 ágyu), a betegeket és egyéb szolgálaton kü-
vülieket nem számítva 70,633 ember és 288 ágyu volt. (Görgei főser-
gében volt ez időben 62,640 ember).

Máj. 31. Csütörtök.

A képviselőház a nemzetgyűlés és kormány további
székhelyeül Buda-Pestet tüzi ki s a maga üléseit Szeme-
re Bertalan indítványára jul. 2-ig elnapolja. Utolsó ülés
Debreczenben.

Közl. 121. sz. Függ. III. 113. l. A képviselők közül rég nem látott
családi körükbe oly sokan távoztak el s az együtt lévők oly erősen ki-
váncokztak hazá, hogy az ülések fölfüggesztése közkívánat volt. Görgeit
e dolog, mint a mely terveiben hátraveté, kellemetlenül érinté, a Pest
re költözésben pedig csak Kossuth hiúságát látta, ki egy diadalmenetben
akarta magát bemutatni az országnak.

Jancu, Axente és Moga román főnökök Maros-
Portus, Tövis és Borbándnál a gyulafehérvárat ostrom-
ló maroknyi sereget reggeli 5. órakor egyszerre három oldalról
rohanják meg. A honvédek azonban bátran törnek a fegyel-
mezetlen tömegre, mely miután belőle mintegy 127 halva ma-
radt, rémült futásban vonul vissza a hegyek közé. Veszteségünk
3 halott s 8 sebesült.

Honv. 134. 137. 141. sz. Kem. Nagy-Eny. 249. l. — A
„Feldzug“ s utána Rüstow (II. 81. l.) a napot hibásan máj. 30.
teszi.

Jun. 1. Pént.

Vécsey zárlatparanesnok Aradvárat föltétlen hodo-
latra szólítja. A várbeli haditanács a hozzá átküldött hirlapok-
ból meggyőződván az osztrák sereg megverettetéséről s Temes-
vár formyszerű ostromoltatásáról, kinyilatkoztatja, hogy fölt-
tétlenül nem adja meg magát.

Feldz. 249. l. V. ö. ápr. 27.

Jun. 2. Szombat.

Kossuth kormányzó Debreczenben közhírré téteti, hogy intézkedik egy Buda-Pesten létesítendő nagyszerű rokkantak-házáról, mely „az angol hajóssereg vagy a párisi rokkantak-palotájával vetélkedhessék,” továbbá intézkedik, a Margitszigetnek népkertté leendő átalakításáról, s végre Pest keleti oldalának egy nagy esatornával körülvetetéséről, mely a város díszét, erődítését s-a mennyiben kikötők, rakhelyek és hajógyárak alkalmazását is igénybe venné, kereskedelmi fontosságát emelje. V. ö. nov. 19.

Közl. 121. vagyis jun. 2. sz.

Jun. 3. Vas.

Szövetségkötés Velenczével. Braticz János mint a magyar kormány képviselője és Pasini Lajos mint a velencei köztársaság megbízottja Anconában szerződést írnak alá, melyben Magyarország és Velenceze közt véd- és dacszövetség köttetik, ily feltételek alatt: A közös ellenséggel a szerződő felek egyike sem köt békét a másik hozzájárulása nélkül. A szövetkező felek szárazon és vízen egymást segítve és összehangzólag működnek. Velenceze segíti Magyarországot egy tengeri haderő felállításában, melynek fölfegyverzése Magyarország költségén történik. Mihelyt a körülmények engedik, Magyarország egy hatalmas diversiot teend az Adria tenger felé, miben öt Velenceze minden tengeri és szárazai erejével támogatandja. Az Olaszországban elszórt magyar katonák Velenczében a köztársaság költségén magyar légiová alakíttatnak s szükség esetén Velenceze által a magyar tengerpartra szállíttatnak. Velenceze a magyar kormány által szállítandó fegyvereknek rakhelyet nyújt, hogy azokat kellő időben a magyar tengerpartra lehessen szállítani. Magyarország méltányolván Velenczének a szabadság ügyéért tett áldozatait, hadisegélyül lehetőleg rövid idő alatt bizonyos pénzösszeget fog küldeni, s e segély a háboru végéig időről időre ismételtetni fog.

F ü g g. II. 574. 575. I. Kossuth ápr. 20-án nevezte ki Bratic hot Turinba és Velenezébe az ország ügynökéül. A kinevezés Turinra nézve már elkésett, a mennyiben márcz. 23-án a novarai esata megesett, s ápr. 18-án az új király békére lépett az osztrákokkal. Az ügynök Velenezébe sem juthatott el, a város ostromzár alatt lévén. M a n i n, a köztársaság elnöke jun. 26-án levélben is tudósítá Kossuthot, hogy a szövetségkötést a kormánytanács örömmel fogadta, annak mielőbbi érvényesítését várja, s hogy a köztársaság hadi és pénzügyi állapotát tudassa, T o m a s o l j a r személyében követet is küld hozzá. Egyébiránt a szövetséget a szerenesetlen hadi események miatt fogatatosítani nem lehetett. Velenze és Magyarország tökéletesen el lettek zárva egymástól, s később hirt sem kaptak egymás dolgairól.

V é c s e y tábornok Aradvár őrségét, az őrség vitéz magatartását tekintetbe vévén, tisztességes föltételek mellett szólítja önmegadásra. Az őrség kívánja, hogy kebeléből, a magyarok diadaláról leendő közvetlen meggyőződhetés végett, két tiszt indulhasson utnak, kiknek egyike a bécsi udvarhoz menjen további rendeletekért az őrség számára. Mely kívánatba az ostromlók másnap beleegyeznek, azon kikötéssel, hogy a pesti kormányon álland a Fölséghez törekvő követnek utat engednie.

F e l d z. 250. I. A jun. 4. tanácskozmányban, melybe a miéink az őrség néhány tagját meghitták, az is megállapittatik, hogy a várbeliek T e m e s v á r r a is küldjenek egy embert, ki az ottani állapotokról hirt hozzon. Jun. 12-én és 19-én visszatértek az őrség követei s ekkor fegyverszünet kötöttek. L. t o v. J u n. 27.

A x e n t e praefect 1500 főnyi serege a N a g y - Á g h ról Z a l a t h n a felé törekvő K o v á s I g n á c z őrnagyot (egy zászloalj) K ö z é p - A l m á s nál körülfogja s megtámadja. A székely honvédek azonban sortüzet adnak s aztán, rohammal szétkergetve az oláhokat, tovább folytatják menetöket.

H o n v. 146. sz. E esapat, mely az oláhok ellen volt küldve, másnap Zalathnára elérkezik, de onnan, bekerítettéstől tartva, néhány nap mulva ismét fölkerelkedik s az oláhokat M a g y a r I g e n i g ü z v e e helyet jun. 7-én megszállja. Innen élelemszerzés végett a környékbe egy század küldetett ki, mely jun. 7. vagy 8-án K i r á l y p a t a k á nál és K r a k k ó nál ismételt ízben diadalmasan esatározott s 150 db. márhát elhajtott. V. ö. j u n. 11. j e g y z.

Jun. 4. Hétfő.

P e r e z e l Mór tábornok H a r t l i e b altábornagy ostromseregére hajnali 2. órakor P é t e r v á r a d b ó l K a m e n i e z és B u k o v i c z felé k i r o n t á s t intéz. A mieink eleintén tetemes vérontással elfoglalják a K a r a k a e s - k ö r ö n d ö t s majd a V e z i r a z h e g y e n levő erődítményekből is kiverik az ellenséget. azonban később, a segélyesapatokat nyert zárlattól oldalt és hátban szorongattatván, visszahuzódni kényszerülnek. Veszteségünk 60 halott és 300 sebesült, az osztrákoké 85 halott és 173 sebesült.

F e l d z. 220. l. R ü s t. II. 87. l. V. ö. K ö z l. 133. sz. S z i l. F. Férf. 52. l. Az ostromsereg ez időben állott a Mamula és Hallavanya ezredesek dandáraikból, összesen 10 zászlóalj 1 lovasszázad és 51 ágyu. Az utóbbi danfár a fentebbi harcban szétveretvén, ezután a P u f f e r dandárával váltatott fel.

A F ö l s é g S c h ö n b r u n n b a n kéziratot intéz G e r i n g e r Károlyhoz, melyben őt „teljhatalmú császári biztos“ minőségében H a y n a u fővezér oldala mellé M a g y a r o r s z á g polgári kormányá elére rendeli.

A S c h w a r z e n b e r g által ellenjegyzett kézirat S a m m l. 96. l.

P a s k e v i e s orosz tábornagy fővezér V a r s ó b ó l kiáltványt intéz M a g y a r o r s z á g lakóihoz. E szerint az ország „törvényes királya igénybe vévén“ a czár segélyét, az ő p a r a n e s n o k s á g a alá helyezett csapatok egyesültek az osztrákokkal a törvényes rend helyreállítása végett. „A lázadás vezetői, kik körül rögtön minden országbeli kalandorok esoportosultak, a ti boldogtalan elvakulástokat saját személyes czéljaikra zsákmányolják ki. Gonosz fondorlataikkal eskiütöresre ragadtak benneteket.“ A czár nevében felszólítatnak a lakosok, hogy „büntetésre méltó tévelygésükből térjenek meg, s a becsület, hűség és kötelesség ösvényére forduljanak vissza. Az orosz sereg nem mint ellenség lép földetekre, királytok hívására nyomul be. Ha ellenségkép fogadjátok, ezen vakmerőségtek következményeit érezni fogjátok.“

A kiáltv. S a m m l. 94. l. és Fre y-nál III. 109. l. (hibás kelt). V. ö. Rüst. II. 76. l. A Magyarország ellen rendelt összes orosz erő volt a Kárpáthoknál 166¹/₂ zászlóalj, 165 lovasszáhad, 512 ágyu, 184,152 ember. Erdélyben 28 zászlóalj, 34 lovasszáhad, 56 ágyu, 28,636 ember; összesen 194¹/₂ zászlóalj, 199 lovasszáhad, 568 ágyu, 212,788 ember. (A Ber. hiv. adatai nyomán, hol a kárpáti hadsereg nézve ezen összeg van kitéve 168 zászlóalj, 190 lovasszáhad, 528 ágyu, 162,951 ember, mely számok azonban, ha az egyes tételek összeadatnak hibásoknak bizonyulnak).

Jun. 5. Kedd.

Kossuth kormányzó és a kormány, fényes bevonulást tartják Buda-Pestre, hol roppant közönségtől nagy lelkesedéssel és sok ünnepélyességgel fogadtatnak. Kossuth családjával együtt ül be a számára kirendelt díszkocsiba s estére az összelövdözött város kivilágításában gyönyörködik.

Közl. 124. sz. Függ. III. 116. l. Lev. I. 30. II. 104. 105. l. Szil. F. Tört. 384. l. F. Férf. 218. l. Kossuth és társai jun. 4-én indultak el Debreczenből s a kormányzót Duschek, Horváth és Szemere miniszterek kísérték diadalútjában, kik azonban Pesten, midőn észrevették hogy a kormányzó családját beleültetvén a díszkocsiba családívá akarja tenni a nemzeti ünnepélyt, láttatlaná tették magokat. Nem kevesebb gánes éri Kossuth hiúságát, a miért a kivilágítást, mely utóljára sem történt meg kravall nélkül, megengedte.

Haynau es. fővezér, b. Mednyánszky László őrnagyot és Gruber Fülöp hadnagyot, mint a kik Lipótvár feladásának (l. febr. 2.) ellenmondtak s ez alkalommal hadifogságba estek, éjjeli 2. óraker Pozsonyban felakasztatja.

Közl. 137. 144. sz. Resp. 5. sz. Görg. II. 132. l. A két fogolyra a halálos ítélet mindjárt a vár feladása után kimondatott (Ordódy csak 3 évi börtönt kapott), azonban sem Windisch-Grätz sem az emberséges Welden nem hajtották végre az ítéletet. Haynau, a bresciai hős, mingyárt kezdetben ily szörny tett általa akarta bemutatni magát hazánknak. Mednyánszky előtt jun. 4-én felolvastatván az ítélet, ebből megnyugvással értette, hogy Komárom el nem foglalhatása egyedül neki tulajdoníttatik, minthogy Simunich az ő ellenszegülése miatt volt kénytelen 4 hetet késni Lipótvárnál, mialatt Komárom ellen sikeresen működhetett volna. E kivégeztetések Görgei szerint „az Ausztria elleni gyűlöletet“ tetőpontra fejlesztették. „En“ ugymond a magyar vezér

„még ápr. 14-ke előtt Windisch-Grätzhez intézett iratomban azzal a fenyegetődzéssel éltem, hogy mindenik magyar hadifogoly tisztért három osztrák fog feláldoztatni. Most K o s s u t h a nemzet, K l a p k a a hadsereg nevében kívánták tőlem, hogy fenyegetésemet hajtsam végre.“ Görgei azonban az Ausztriával tervezett egyezkedés útját megnehezíteni nem akarván, bár Mednyánszky személyes barátai közé tartozott, nem engedett a sürgetésnek.

Jun. 6. Szerda.

Országos b ő j t, melyet a kormány H o r v á t h miniszter ajánlatára az orosz betörés veszedelmének elháríttatása végett mindenik vallás felekezete által megtartatni rendelt. V. ö. máj. 18.

K ö z l. 111. sz. Bármily szép vonás legyen is a vallásosság egy kormány rendeleteiben, mindig oly módon kell annak nyilatkoznia, hogy belőle a csüggeteg kedély bátorságot merítsen, a külön hitűek meggyőződése pedig sérelmet ne szenvedjen. A kormány bőjtje ezen kelékek hiával volt. A bőjt s a többi egyházas intézkedések elrendelésében azon vallomást tette a kormány, hogy a muszka ellen saját ereje többé nem elég, hogy, Görgei szerint „az orosz olyan, mint a dögvész és az inség, kinek az ellenszegülés és a fegyver nem árt.“ A forradalmi napokban a szenvedélyek felizgatására, a kétségbeesés vak elszántságának felköltésére törekedtek kormányférfiaink. és erre akkor szükség volt, de alkalmas eszközök voltak-e erre a bőjt és az imádkozások, melyek egyenesen az ellenkezőt t. i. a higgadt reflektálást, komoly magabaszállást és önmegadást idézik elő. Másik hibája volt e kormányi rendelkezésnek, hogy a zsidós bőjtöltetés, a protestansok lelkiismeretbeli meggyőződésén, kik a bőjt valláserkölesi értékét semmisnek tartják, az 1848: 20-ben kimondott „tökéletes egyenlőség és viszonyosság“ daczára nyílt erőszakot követett el. — A kormány sokkal helyesebben cselekedett volna, hogy midőn a népet a mennyei segísége utalá, a helyett idejében minden védelmi erőt kifejt, s az országot a valódi veszélyvel minden nagyítás nélkül megismerteti. Nem sokára maga is észrevette, hogy intézkedései következtében, — mig t. i. a vallás szolgálai „az irtóztató veszedelem ellen“ imádkoznak, a harangokat zugatják és bőjtöltetnek, — a nép szívért egészen rémületbe ejtette, s ekkor azon másik szintén hibás fogás vétett elő, hogy az eddigi tudósításokkal homlok egyenest ellenkezőleg a „Közlöny“ és valamennyi lapok azt híresztelték, hogy az orosz betörés elnarad, minden ide vonatkozó hír csak mese és ámitás, az eddig elfogott muszkák nem egyebek, mint orosz ruhába bujtatott osztrákok és tótok stb. Azonban e helytelen ámitás által, mely egész június végeig

tartott, nemesak a kormány hitele rendült meg a közvélemény szemében, midőn a muszkák sakugyan betörték, hanem egyszersmind közvetve azon meggyőződés is általános lön, hogy a kormánynak sem önmagához sem a néphez nincs többé annyi bizalma sem, hogy a fenyegető veszélyt őszintén bevallani merje.

Jun. 7. Csüt.

Kátyi ütközet. Perezel Mór tábornok (13 zászlóalj, 14 lovasszázad és mintegy 30 ágyu) Jellačićé bánt (25 zászlóalj, 30 lovasszázad és 129 ágyu) a titteli fónsikra visszanyomni, s támadását megelőzni törekedvén, középhadával (Gál osztálya) reggeli 4. óra tájon a kátyi erdőség ellen indul s ott erős ágyutűzzel támad. Ottinger tábornok ekkor az osztrák középről lovasdandárának zömét (12 század) indítja az erdő szöglete felé, oly czélból, hogy Perezel balra mozduló gyalogságát és lovascsapatát minden oldalról megrohanja, ezenkívül Csurogh félé álló balszárnyunk ellen Fejérváry vezérőrnagy indul. Kátyi előtt elhelyezett jobbszárnyunkra pedig Zastawnikovié őrnagy tör ágyúkkal és lovasokkal. Perezel csapatai az erdő körül az ellenséges lovasság erős támadását ki nem bírhatván, mihamar megszaladnak. Ottinger a Rómaisánézig, s bár innen a lovasokra nézve alkalmas átjárások hiányzottak, ezentul is veri üldözve a honvédeket, kik közül a 8. zászlóalj s egy zászlóalj Turcsky bekerítettvén, nagy részt levagdaltatik. Összes veszteségünk 1500 ember; több mint 500 halottunk és 230 sebesültünk marad a Jellačić kezében, sokan pedig gyalogjaink közül szétfutva elszélednek. Az osztrákok vesztesége 2 halott s 12 sebesült.

Feldz. 223. 224. l. (hol Perezel hiv. jelentése is). Magyar lapok e vereségről egyidejűleg semmit sem közöltek. A bán május végétől jun. 4-ig szállította át Tittelre csapatait Szalánkeménél s összes hadereje ekkor, a péterváradí ostromsereget és Knićanint is ide érte, 41 $\frac{1}{3}$ zászlóalj, 35 $\frac{1}{2}$ lovasszázad, és 188 ágyu. Perezel a szenvedett veszteség után, nehogy Uj-Vidéken rekedjen, Petrováczon át a Ferenczcsatorna tulsó oldalára húzódik s a becese-zombor-bezdáni vonalon helyezkedik el.

Jun. 8. Pént.

Sass tábornok kozákjai (32 lovasszázad) Alsó-Kubinba érkeznek.

Közl. 135. sz. Az orosz hiv. tudósítás (Ber. I. 14. l.) azt mondja, hogy Sass egyik osztálya jun. 7-én az Árva folyó mentén „Kn gení” (?) falu mellett összecsapott a magyarokkal, kik a hidat fölégetni akarták. Sass Alsó-Kubinban parancsot adott ki, hogy minden 18—40 éves férfi jelenjék meg táborában, hogy ott a királynak hűséget esküdjék s ha fegyverfogható, besoroztassék. (Resp. 4. sz.). Ettől kezdve az egész országban szokássá vált, hogy az oroszok közelgetésekor a katonáknak alkalmas fiatal emberek szülőföldökről elbujdostak, nehogy besoroztassanak, s vitték magokkal mindenüvé a ragadós féltékenységet.

Jun. 9. Szombat.

Sempthei ütközet. Máriaassy ezredes (5 zászlóalj, 8 lovasszázad és 17 ágyú Nagy-Sándor hadtestéből) Wohlgemuth tábornok elővédét (3 zászlóalj, 2 lovasszázad és 9 ágyú) megtámadván Patán állodásából kiveri és Sempthénél a Vághídon átkergeti. Szereden azonban a Perindandár fogja fel a futókat s Máriaassy előnyomulását és a hid elrontását ágyulövéseivel d. e. 9. órakor meggátolja. A kölcsönös ágyuzás d. u. 3. óráig tart, midőn Máriaassy Patára visszahúzódik. Egyideűleg Bóbieh hadosztálya és Horváth portyázóesapata is intéznek támadást a Vág mentében Galgócz felé. Veszteségünk 2 halott s 7 sebesült, az osztrákoké 1 halott s 1 sebesült.

Feldz. 44. l.

Csanády őrnagy mintegy 4 ezer fűnyi oláh tábortól reggeli 5. órakor Halmágnál Záránd megyében megtámadtatván 3 órai harc után ellenségeit szétkergeti s közülök mintegy 100-at elejt. Veszteségünk 6 sebesült.

Resp. 2. 4. sz. Czetz Bem's 308. l. Közl. 135. sz. (máj. 9).

Köszegre a nádorhuszárok egy százada (114 ember) érkezik, mely midőn Felső-Ansztrián keresztül mel-

lékutakon Olaszországba szállították, titkon összebeszélve elhagytá osztrák kísérőit s hazája védelmére megszökött.

Frey III. 88—90. l. V. ö. R e s p. 2. sz. A szökést négy század kísérlette meg, azonban a többiek menekvésök közben B r u c k nál körülfogatván kétségbeesett védelem közben részint leszabdaltattak, részint elfogattak. „A foglyok“ így beszéli Frey „mindnyáján lefegyvereztetvén haditörvényszék elibe állították. A haditörvényszék ítélete meg-tizedelésre szólott. Tíz ember jelöltetett ki a halálra, azonban a kormányzó a büntetést oda szelidíté, hogy a tíz huzzon sorsot életére; 3 fekete sors jelenté a halált. . . A foglyok halvány ábrázattal mindnyáján egy teremben voltak: egy-egy könyesepp gördült le a torzonborz bajuszokra; a tíz sorsot huzott s három kihuzta a fekete sorsot, mely a halált jelenté. Ezeket levezették az udvarba. Nem sokára hármás kiáltás hallatszott: „Éljen Magyarország!“ s erre három lövés esattant el. A foglyok egymásra néztek fájdalommal, dühvel és megindulással s a jelenlévő tiszték bosszuságára esküre emelték kezeiket és mennydörögve kiáltották: „Éljen a szabadság!“ A Kőszegen átvonult huszárak érkezése felől K m e t y j u n, 11-ről tudósítja K o s s u t h o t. (H o n v 147. sz.). A nádorhuszárók közül V i r á g Gida és H o l l á n Hugó főhadnagyok vezetése alatt már okt. 29-én is érkeztek 154-en S z a k o l c z á r a, kik C s e h o r s z á g b ó l folytonos üldöztetés közt szöktek meg. (K ö z l. 1848. 146. sz.).

Jun. 11. Hétfő.

Támadás Ujvidék ellen. Jellačić bán a város elfoglalása s a Péter-Váradra vezető hid szétrombolása végett az ujvidéki földerődtményekket három oszlopban támadja meg. A pirosi és kiszatsi utféleken lévő sánezolatokat Budisavliević és Drasković dandáraik éjjeli 11¹/₂ óra-kor megrohanván mondhatni ellenállás nélkül elfoglalják. Az ellenség ekkor a hidfő közelibe nyomul elő, honnan azonban a magyar ágyuk gyilkos tüztétől visszahátrálni s a házak mögé huzódni kényszerülnek. Ez alatt Futakról Grammont dandára is megszállja a várost. Hajnalban a várbeli ágyuk még nagyobb hatást fejtenek ki. A város minden ponton lángba borul, s az osztrákok, kik már roppant sereget (40 ezer adag kenyér, 20 ezer mázsa széna, 20 ezer mérő zab, ezer akó bor, 500 akó pálinka és 150 ezer pfrt.) vetettek a lakosságra, a házak közül kivonulni kénytelenek. Egy idejűleg a Duna jobb

partjáról is tétetnek eseltámadások a vár ellen. Veszteségünk 2 halott, az osztrákoké 6 halott és 39 sebesült.

Feldz. 230—233. l. Res p. 2. sz. Jellačić, minden józan számítás nélkül az őt jellemző ábrándos szeszélyből tette e támadást s kényszeríté a várat arra, hogy egy népes és vagyonos várost, melynek fele magyarellenes érzelmű volt és melynek jóléte az osztrák sereg célmezhetése szempontjából is igen kívánatos vala, halomra lövessen. Ezen hadjárata után a táborában kiütött kholerától és váltóláztól szorongatva, miután az elpusztított vidéken különben sem tarthatta volna fel magát, a Ferenczesatorna mellé húzódik el s ott átengedi magát a kényelmes várakozásnak.

Vécsey tábornok Temesvárat a Mihala, József és Gyár város felől erősen ágyuztatja. A lövetés némi félbeszakítással 8 nap és 8 éjen át folyvást tart.

Feldz. 377. l.

Janeu praefect mintegy 10 ezer főnyi oláh tábora a Brádról érkező Kemény Farkas ezredes maroknyi seregét (mintegy 5 század gyalog) d. n. Abrud-Bányán megtámadja. Kemény két órai szuronyharcban szétveri és Topánfalvára üzi támadóit. Veszteségünk 1 sebesült, az oláhoké „sok” halott.

Honv. 147. sz. (Kemény hiv. jelentése, mely nagyon felületes). Czetz Bem's 313. l. V. ö. Köv. E. T. 230. l. Kemény Nagy-Eny. 250. l. — Kemény Farkast a havasi oláhok szétverésére Bem jun. 3-án küldötte Déváról. egyideűleg indult Stein ostromseregéből Kovács őrnagy Zalathnára, hogy a dévaiak előnyomulását megkönnyítse (V. ö. jun. 3). Kemény jun. 6-án Brádot szállja meg és dulja fel, 8-án Bucsesdnél áthatol a hegyszoroson s végre tömérdek veszökséggel jut Abrud-Bányára, miután a hegyszorosokat eltorlaszolja találta s az ellen folyvást nyugtalanítá.

Teleki László magyar követ Párisban a francia külügyminiszternek emlékiratot nyújt be, melyben kifejti, hogy hazánk önálló és független ország, hogy az uralkodóház a nemzetünk irányában való kötelezettségeit megszegte, hogy mi a polgárisodás bástyája vagyunk keleten, s hogy mindezen okoknál fogva, ne tőrje el Franciaország az oroszoknak hazánkba való beförését.

Fre y III. 114—116. l. (hol az emlékirat töredéke is). Telekit még Batthyány küldte Párisba, miután a francia köztársaság kormányának maga adá értésére, hogy ohajtana Párisban magyar követet, részéről is hajlandónak nyilatkozáván képviselőjét B. P e s t r e elküldeni. De mire Teleki rendeltetése helyére érkezett, ott már annyira megváltoztak a körülmények, hogy őt a francia kormány el sem ismeré, habár magán uton biztatásokkal keesgteté. Teleki már októberben is intézett egy jegyzéket hazánk ügyében a francia kormányhoz. Máj. 22-én benyújtá ennek a függetlenségi nyilatkozatot is. (Bővebben Függ. II 50-570. III. 49—61. l. utóbbik helyen a francia nemzeti gyűlés meddő tárgyalása máj. 12-ről az orosz beavatkozás felől). — A R e s p u b l i k a 2. és 3. számaiba egy közlemény van bevezetve e szavakkal: „Mielőtt még a muszka intervencio tény volt, Teleki következő emlékiratot nyújtott be a francia kormányhoz: „Ez volt-e a fentebb megjegyzett alkalommal benyújtott irat vagy más, nem tudjuk eldönteni. Mi, ha a Republica „emlékiratát“ magát kellene tekintenünk, hajlandóbbak volnánk azt inkább az olvasóközönség kapacizitálására, mint diplomaták számára készített iratnak vélelmezni, s mellettünk bizonyítani látszanék az, hogy a Republica „Emlékirata“ első részét képezi ezen munkának: „Die russische Intervention nebst diplomatischen Actenstücken. Von Graf Lad. Teleki. Original Ausg. für Deutschland. H a m b u r g. 1849.“ — hol egy szóval sem mondatik, hogy a röpirat első része a francia kormánynak benyújtott emlékirat volna.

Jun. 13. Szerd.

Csornai ütközet. Kmety ezredes Illichtritz alvezredes lovasait a Csornán elkülönözten álló Wyss tábornok (4 zászlóalj, 2 lovasszázad és 12 ágy) hátban leendő megtámadása végett Fara d felé rendeli, maga pedig személyesen Szil-Sárkány felől Pongrácz alvezredes gyalogosztálya élén indul az ellenség meglepésére. Reggeli 5. órakor Wyss minden felől bekerítettvén e két hadoszlop által egyszerre megtámadtatik. Három óra hosszat védi magát az ellenséges dandár, midőn Kmety szuronyainak tovább ellent nem állhatván Bő-Sárkány felé hátrálni kezd, miközben maga Wyss is elesik. Veszteségünk 111 ember holtakban és sebesültekben, az osztrákoké 55 halott, 78 sebesült és 125 hiányzó. Egy ideüleg e támadással Klapka tábornok Pölteberg ezredessel Győr-ből Öttevény felé tétet eseltámadást, Zambelly ezredes pedig Kónynál kergeti el a császáriakat.

Klap. Mem. 66, 67, l. Feldz. Közl. 132, 137. sz. Resp. 1. sz. Frey III. 117, l. (Görgei hív. tudósítása). Lev. I. 210. l. Görg. II. 147. l. Szil. F. Tört. 386. l. Vas. Ujs. 1861. 27. sz. — E harc után Haynau bosszúból fölégeti és elpusztítja Bő-Sárkányt, mivel e falu lakosai futó katonái iránt nem mutattak barátságos érzelmeket Bő-Sárkány fölégetését a es. fővezér egyik győri kiáltványában (l. e. Resp. 16. sz. és Frey nál III. 127. l.) „intő példaul“ magy teszi közzé.

Kemény Farkas ezredes maroknyi seregét Axente és Jancu praefectek Abrud-Bánya és Topánfalva közt mintegy 10 ezernyi oláhval rohanják meg. Kemény, miután lövegeinek a havasok közt semmi hasznát sem veheti, szuronyal fogadja s kergeti szét a három oldalról előnyomult ellenséget, mely ruháját és tarisznyáit szétszórva futásnak ered. Veszteségünk 4 halott, az oláhoknál számos halott.

Honv. 147. sz. Som. 57. l. Előző nap az oláhok Kemény élelem-szállítmányát 38 szekér kenyér és 2 szekér szalonna) Bucsesd-nél elfogták s a kíséretben lévő honvédek közül 15-öt leöltek. Jun. 14-én Kemény alkudozáshoz folyamodik: hiába. V. ö. jun. 11.

Feleki Miklós főhadnagy ujoncz vadász-százada Kis-Bányát Tordamegyében, az oláh fölkelők egyik fészket ostrommal beveszi s fölégeti. A oláhok vesztesége 5 halott s 2 sebesült, a székelyeké semmi.

Honv. 146, 147. sz.

Jun. 14. Csütörtök.

Miklós ezár Zmygrodon, Gallieziában, össz pontosított hadain szemlét tart, s majd a Karpáthok magaslatain Magyarország határaig (Grabfalu) kíséri el s ott megáldja katonáit (jun. 18-án), aztán pedig Varsó felé haza indul.

Ber. I. 16. l. — Rüdiger jun. 15-én Neumarkról érkezve, Ó-Falunál lép magyar földre. (V. ö. Közl. 135. és Resp. 2. sz. hol egy hivatalos tudósítás van, mely mondja, hogy Ó-Faluban egy 800 főnyi kozákcsapat jun. 15-én meglepi az ujonczozó bizottságot, azonban a szepesi querillak és népfölkelők pár órai tüzelés után visszaverik a muszkákat). Kúpriánoff és Cseodéff ellenben jun. 17-én jutnak Sárosba, 18-án a főhad már általában honunk földén.

Szekulies ezredes (5 zászlóalj, 8 lovasszázad és 18 ágyú) Guttárról előnyomulván Derschatta ezredes osztrák-jait (1 zászlóalj) d. e. 11. órakor Vásáruton megrohanja s egy órai ellenállás után Kürtre veri. Veszteségünk 9 ember holtakban és sebesültekben, az ellenségé 3 halott s 15 sebesült.

Feldz. 46. l. E támadás ezéjja volt az Aszód és Sereg-Akolkuti hidverést álcázni.

Jun. 15. Pént.

A magyar kormány Görgei hadügyminiszter előterjesztésére Perczel Mór tábornoktól az alvidéki hadvezérséget elvévén, ezt Vetter altábornagra bizza, kinek előbbiket is alárendeli. V. ö. ápr. 28.

Közl. 145. sz. Rüst. II. 52. l. V. ö. Mész. 107. l. nap nélkül). Perczel, kinek letétele már jun. 7-én elhatározva volt, bár az általa elkövetett hibák kézzelfoghatók voltak, egy szenvedélytől viharzó levélben felel az elnozdítatásra. (E levél Szil.-nál F. Férf. 49—53. l. melynek alaphangulata megértésére szükség tudni azt a mi Lov. l. 144. l. írva van). Vetter megérkezéig ideiglenesen Tóth Ágoston vette kezébe a vezéri botot. (A hadsereg alkatrészei ezen időben Feldz. 228. l. V. ö. jun. 25. jegyz.

Horváth vallásminiszter a magyar kath. egyház összes (egyházi és világi) képviselőinek ez évi aug. 20-ra Pestre közgyűlést hirdet, melynek feladata leendő, az „egyháznak a szabadság alapjain ujjászülése“ s az autonómia visszanyerése ugy az álladalom irányában, mint a belkormányzat tekintetében. V. ö. jun. 33.

Közl. 135. sz. A kiadvány még Resp. 3. sz. A reform szükségét igen érdekesen és bölcsen írja le a Füg. Harez (III. 123—130. l.) kitünő szerzője.

Borotha őrnagy (1 zászlóalj és 5 ágyú) Pécsét, hol a népfölkelők magokat eltorlaszolták, reggel megrohanja s két órai ágyuztatás után szuronnyal elfoglalja. A szétfutott népfölkelők közül sokan elfogatván, néhányan kivégeztetnek.

Feldz. 236. sz. Ezzel végződött a Kossa Dániel által szervezett baranyai népfölkeles, melyet Perczel legendő katonai erővel

nem támogatott. A másik nevezetesebb összeütközésük volt a népfölkelőknek Turony és Szalánta közt, mely alkalommal Turony lángok martalékaul esik.

Nagy-Sándor tábornok Sopornyáról és Patáról elszorítja az osztrákokat; egyideűleg Zambelly ezredes Kónyról Maglóczára véri az ellenséget, Pöltenberg pedig Öttevény felé csatározik.

Közl. 132. 137. sz. Szil. F. Férf. 120. l.

Vécesey tábornok osztrómló seregének egy része éjjel (jun. 15. és 16. közt) a Temesváron elsánezolt ellenséget a Józsefváros felől megtámadja s a Bega hidját fölégeti, de a támadás visszaveretik.

Feldz. 379. l. Vécesey másnap alkura szólítja a várat: hiába.

Az oláh fölkelők a thoreczkói magyar helyőrséget a gyertyánosi havason Remete és Ponor felé Alsó-Fehér megyében lesből megtámadják, azonban rövid csatározás után, visszahúzódnak. Veszteségünk 1 halott és néhány sebesült, az oláhoké 20 halott.

Honv. 147. sz.

A roppant számu oláhok Kemény ezredes kisedel seregét d. u. 5. óraker Ábrud-Bányán megtámadják. Kemény elszánt rohamaival minden irányban visszakergeti ellenfeleit s az üldözésből esteli 10. óraker tér vissza a városba. Másnap

Jun. 16. Szombat.

Jancu oláhai korán reggel megújítják a támadást, mely ismételt izben visszaveretik; mindazáltal Kemény Farkas, miután katonáit élelem- lőszer- és ruházathiány miatt a földult és elpusztított városban tovább ki nem tarthatá, délben Zalátina felé megkezdi elvonulását, melyet maga és Forró ezredes fedez a 11. zászlóalj hősiességével, az üldözésére kelt Axentével folyvást harezolva, miközben seregéből mintegy 300 holtat és sebesültet veszit.

Honv. 154. sz. Kor. 187—190. l. Som. 57. 58. l. Kov. T. 230. l. Czetz Ben's 314. l. Szilágyi Magy. Emléklapok. Pest. 1850. 375. l. Kem. Nagy-Eny. 250. l. Feldz. 483. l. Kemény e nap Zalathán, jun. 17-én folyvást üldöztetve Magyar-Genben állapodik meg, homán másnap Kolozsvárra indul.

Zsigárdi ütközet. Asbóth ezredes (2. hadtest) az Érsekujvári-Dunán Aszódnál korán reggel átkelvén, Rakóvszky őrnagyot az osztrák jobbszárny ellen Farkasd felé küldi, mialatt seregzömével maga Királyrév ellen támadsonnan Pott tábornok őrségét könnyű viadaiban elveri, majd d. e. 10. órakor Zsigárdra megy, hol Pott főerejével tüz össze. A véres harc déli 12. órakor Pott rövidségére végződik, ki Pered felé hátrál. Ez alatt Asbóth másik csapata, mely az Érsekujvári-Duna bal partján föl felé huzódott, az utjába akadt osztrák előhadat a Vásárutról ennek segélyére jött zászlóaljat visszanyomja, minckövetkeztében a eszászáriak Királyrév felé vonulnaksonnan Asbóth őrségét kiverik. Más részről Herzinger vezérőrnagy is megérkezik Diószeg felől Pott segítségére (d. u. 1. óra) s a vezényletet átvévén, Pottot Zsigard visszafoglalására mozdítja elő, maga pedig személyesen Asbóth bal-szárnyára veti magát, ki ennek folytan Sereg-Akolla, jobbszárnyával pedig Zsigádról Farkasd- és Négyedre kénytelen huzódni. Nagy-Sándor (1. hadtest) d. u. 5. órakor hallja meg Asbóth viaskodása hírét, mire Sempthénél, hol Wohlgemuth altábornagy állott, azonnal támadásba megy át, s bal-szárnya a sempthei erdős halmokat már birtokába veszi és az ellenséget Galgócz felé veri, midőn a Nagy-Szombath felől elhelyezett osztrák röppentyük honvédeinket feltartóztatják, kik azután Patára és Sopornyára veretnek vissza. Knezes (3. hadtest), miután a támadásra világos rendelete nem volt, Farkasd és Négyed közt tétlenül áll. Kosztolányi (5. hadtestből), hogy a eszászáriak figyelmét a Vág vonaltól elvonja, Nagy-Megyerről kiindulva reggeli 7. órakor Patasnál a Reischach dandárát hátranyomja, de majd Patas és Bős közt véres küzdelem után visszaveretik. Veszteségünk 400 ember holtakban és sebesültekben és 200 fogoly. Asbóth 6, Nagy-

Sándor 4 ágyujától fosztatik meg. A császáriak vesztesége 42 halott és 63 sebesült.

Rüst. II. 122. 123. l. Feldz. 47. s. köv. l. Asb. l. 93—101. l. Klap. Mem. 72—77. l. Görög. II. 153. l. Közl. 135. 137. sz. Görgei e harezossal nyitatta meg vágvonalí támadó hadjáratát, melyvel azonban igen soká késett. Nemesak Buda ostromával telt az idő, hanem a főserög azután is téflenségre volt kárhoztatva. Görgei e késedelmet azzal igyekszik igazolni, hogy harezosai ruházata, különösen lábbelije már előbb tökéletesen elrongyolott, s attól tartott, hogy ha ezen általános hiányon segítve nem lesz, egy erős menet alkalmával, minőre nyílt táborozásnál mindig számítani kell, a hullározók száma felülmúlja a harczipesekét. Az öltönykészítetést Kossuth maga ellenőrzé és vezeté, de ő a Pestre készülődés gondjaitól elbannoztatván, a ezabóknak és esztradiáknak nem adott annyi munkát, a mennyit elvégezhettek volna. Ezenkívül az áprilisi hadjáratban elesettek helyét is ki kellett pótolni újonezokkal. Szemere azzal biztatá a fővezért, hogy e célra s egy tartalék felállítására 10—12 ezer újonez ki van állítva. Kossuth ezek ruházatáról és fölszereléséről szintén mint kész dologról nyilatkozik. Görgei ennélfogva remélé, hogy a mi hadseregénél hiányzik, pár nap alatt ki leend pótolva. De az újonezok június közepéig csak felé részben állottak elő, a ruházatnak pedig színét sem lehetett látni, s csak ekkor vette észre a fővezér, már későn, hogy mily helytelenül eselekedett, midőn a kormányfők ígéréteiben bizva hadjárata vétes megkezdését napról napra halogatá. E halogatás alatt azonban legalább időt nyert a sztrategiai terv körültkintő és alapos megválasztására. De Görgei itt ismét nagy hibába esett. Ohajtandó lett volna, hogy mielőtt az oroszok btrömnének, Görgei összesített erővel verje meg az osztrákokat s nyomuljon az örökös tartományokba (különösen Sziléziába). Görgei azonban e tervet egyidőre mellőzé s midőn az előnyomulásra végre elszánta magát, az osztrákok hadain áttörni sem volt képes. Ennek oka a támadó terv silánysága volt. Nemesak a tolj folyóktól és moesároktól szaggatott síkság) volt rosszul választva, hanem a kiviteli intézkedések is hibások voltak, a mennyiben a működést csupán maga Asbóth kezdé meg s ekkép az egész főerő további szerepe egy kis rész sorsától lön függővé téve. Midőn Zsigárdnál az első szerencsétlen kozkavetés megtörtént, Klapka, ki előbb Görgei tervét maga is helyeslé, jun. 18-ról irt a fővezérnek, hogy azon a földgen ne tétessen több nagyobbserü támadást, hanem fogja fel az ő védelmi tervét (1. máj. 12.). Görgei e tanácsot félrevetette, mintán, ugy látszik. Klapkában, kit ápr. 14-esnek tartott, egészen nem bizott. Levelére csak a pered i esata alkalmával válaszolt, előszóval, kijelentvén, hogy tanácsa elkésett, a rendeletek kiadvá, az intézkedések megtéve voltak már a támadás folytatására, eltitkolván előtte mint emlékiratában mondja, abbéli szándékát, hogy neki terve, előnyomulni az osztrák határig a Duna balpartján, s ott az 1848. törvények

alapján békével kínálni meg az ellenséget. Ezenkívül Görgei az új hadtestparancsnokoknak is (Asbóth és Knezićs) alkalmat akart szerezni, hogy hadi képességeiket kimutassák s magokat előtte megismertethessék.

Kossuth kormányzó Vukovics előterjesztésére a fő-törvényszék elnökeit és tagjait kinevezi. V. ö. Máj. 26.

Resp. 5. 12. sz. Az országos törvényszékhez (ezelőtt kir. ítélőtábla) kineveztetnek, első alelnöknek Pálffy János, közbiráknak Balla Endre és Gellén József a volt kir. tábla közbirái, Omaszta Zsigmond, Keller János, Horváth Boldizsár, Gyeryai Ferenc, Galánfi János nyiregyházi bíró, Kovács Sámuel hajdukerületi főjegyző és Horváth Ferenc; jun. 26-án: Osztrovszky József, Pataki János m. szigetih tanár, Zerpák Eduard zágrábi volt államügyész, Olgyay Titus és Nagy Lajos volt kir. táblai ülnökök. A hétésemélyes fő-törvényszékhez jun. 18-án másodelelnöknek Almásy Pál, közbiráknak Vjházy László, Halász Boldizsár, Repeczky Ferenc, Ludvig János és Rác János belügyminiszteri tanácsos; jun. 26-án pedig: Szacsva Jure, Császár Ferenc és Laczkovics János mindkettő volt kir. táblai ülnök. A váltófeltörvényszékhez végre jun. 26-án elnököknek Molnár József ügyvéd, ülnököknek Zádor György és Katinelli Károly volt váltófeltörvényszéki ülnök, Mayeresák Márton, Ledniczki Mihály ügyvéd és Gabrieli János pesti váltó-törvényszéki ülnök.

Jun. 17. Vasárnap.

Dembinski tábornok Deméthén Eperjes mellett, szózatot intéz hadseregéhez, melyben jelenti, hogy helyére vezérnek Vysocki tábornok van kinevezve, s ő azért kérte fölmentetését, mert ha állomásán megmarad, „vagy insubordinatiót kellett volna elkövetnie, vagy oly parancsokat foganatosítania, melyek az ő tapasztalatai szerint Magyarországra nézve károsak lehettek volna,“ egyébiránt „mint önkéntes“ tovább is az északi seregben marad s részt veend az oroszok ellen való harcban.

A szóz. Lev.-nél l. 153. 154. l. A szózat némely helyei csak úgy lesznek érthetők, ha tudjuk, hogy a kormány Dembinski Gallieziába törési tervét azon okból, nehogy ekkép az oroszok háánkba rontani törvényes okot nyerjenek, visszantásította, s igazi bárgyúsággal még akkor sem engedte foganatosítani, midőn az orosz hadüzenés sőt a be-

törés is tényleg megtörtént. Még inkább sérté a lengyelt, hogy május derekán tudára adatott, hogy magát ezentul a hadügyminiszterség rendelkezéseihez kell szabnia, „Jól tudja a kormányzó“ így ír máj. 24-ről Kossuthhoz intézett lemondásában „mennyit kellett már túrnie azon két irtól (Görgei és Klapka) kik jelenleg a hadügyet vezetik. . . Azt sem teheti, hogy oly rossz terv szerint munkálkodjék, mely az ország veszedelmét vonja maga után. . . És mindemellett neki még más hadvezérekkel is összeköttetésbe kellene lépnie; mit egyáltalában nem fogadhat el.“ (A lev. töredéke Függ. III. 147. l.). Dembinski jun. 26-ra Pestre érkezik. (Est. I. 20. sz.).

Grotenhielm orosz hadvezér (8 zászlóalj, 6 lovaszázad és 32 ágyu) Vatra-Dornánál Erdélybe tör, s az Urbánféle osztrák sereggel (2800 ember és 9 ágyu) egyesül.

Ber. I. 29. l.

Jun. 18. Hétfő.

Kossuth kormányzó és Bem altábornagy Nagy-Váradra érkeznek, hol másnapon át is maradnak s megegyeznek abban, hogy Bem a hadügyminiszternek nem leend alárendelve, hanem csupán a kormányzónak. A lakosság a két férfiut lelkesülten és nagy ünnepélyességekkel fogadja.

Közl. 143. sz. Honv. 151. sz. Szem. II. 74. l. Köv. E. T. 240. l. A rendszerint jólértesült Feldz. 229. l. azt írja, hogy Váradon tervet állapítottak meg, mely szerint Bem a havasi oláhok gyors leverése után (8—10 nap múlva) 10 ezer emberrel ismét a Bánságba menend, hogy Jellačić amál biztosabban megsemmisíttessék. De ezen ut, az oroszok Erdélybe törése folytán elmaradt.

Jun. 19. Kedd.

Vysocki előőrsei Paskevics tábornagy szemlegezésre indult kozákjait Lófálnál Bártfa mellett megtámadják s visszautzik, de a tábornagy ekkor a mieinket tulnyomó erővel hátban támadtatja meg, kik ennek következtében két tűz közé szorítatva, öldöklő kézi tusában huzódnak vissza s estére elhagyják Lófalut. Veszteségünk mintegy 20 halott és 1 fogoly, az oroszoké 2 halott és 2 sebesült.

Ber. I. 19. l.

Grabbé tábornok Rózsahegyét némi ellenállás után, melyben a mieink 4 foglyot vesztenek, elfoglalja és megszállja.

Ber. I. 28. l. v. ö. Resp. 11. sz. (jun. 28.).

Tömös-szorosí második ütközet. Lüders orosz tábornagy Dyck vezérőrnagyot (8 zászlóalj, 16 lovaszázad és 20 ágyu) rendeli a Predjal hegyen lévő zárdánál Szabó Nándor alezredes (3 ezer ember s 3 ágyu) ellen, ki támadói ellen reggeli 7 $\frac{1}{2}$ órakor ereszkedik harezba. A tulnyomó ellenséges erő előtt a mieink folytonos viaskodás közben Felst-Tömösre emek felgyújtatása után d. u. 2. órakor Alsó-Tömösre hátrálnak, hol a tulajdonképeni szoros létezik. Másnap

Jun. 20. Szerda.

Lüders az orosz részen, Kiss Sándor ezredes a mieinknél személyesen veszik át a vezényletet. Dyck az orosz előhaddal reggeli 4. órakor kezdi meg a heves támadást, melyet azonban az eleintén hősileg küzdő székelyek, kiknek hadállásuk a természettől is rendkívül megerősítve vala, négy ízben vernek vissza. Veszteségök azonban perezről perezre szaporodik s bátorságuk azon mértékben hanyatlik. Maga a vezér két ízben sebestülve eszméletén kívül fekszik, s annál fogva midőn Lipski ezredes csapata a székely balszárnyat áttörvén az őrség háta mögött az ut elzárására előnyomult, a mieink rendetlen futásnak erednek s csak Prásmáron állapodnak ismét meg, hol Szabó Nándor összeszedi a hadromokat. D. u. 1. órakor az oroszok Brassó elibe nyomulnak. — Veszteségünk a két napi harezban mintegy 100 ember holtakban és sebesültekben, 10 fogoly, 5 ágyu és 1 zászló, az oroszoké 48 halott s 253 sebesült, ez utóbbiak közt Dyck tábornok is. — Egyideűleg e harezszal Engelhardt tábornok az orosz balszárnyval (4 zászlóalj, 2 lovasszázad s 8 ágyu) a tőrcsvári szoroson nyomul keresztül s innen, miután Krasznai őrnagy ezen állását harez nélkül feladta, akadálytalanul vonul belebb Erdélybe.

Czetz Bem's 320—327. l. Köv. E. T. 242. 243. l. Ber. I. 33. 37. l. Som. 68. l. Feldz. 490. l. Frey III. 134. l. Szil. F. Férf. 80. l. F. Tört. 393. l. F. Napj. 35. l. Lüders jun. 18-án összpontosítja seregét a Sinaja-zárdánál (Oláhországban) s összes ereje itt 21 zászlóalj, 16 lovasszázad és 48 ágyu volt. Az Uj. Ism. III. 106. l. hibásan harezeltatja Lüderset már jun. 17-én Szabó ellen. Fentebbi napról (jun. 20.) az orosz tábornagy kiáltványt intéz „Erdély lakóihoz,” jelentvén, hogy „vitéz, harezias esapataival” átlépte a határt. „a lázadás, pártviszály és anárkhia” megszüntetése s „a csend helyre állítása” végett, a czár parancsára „szövetségársa felszólítása” folytán. (A kiált. Samml. Anh. 29. l. és Köv.-nál O. 185. l. A sebesült Kiss Brassóba elfogatván Czernoviezba vitetik, hol önmegsebesben meghal, (R.d.g.r. és Honv. 177. sz. v. ö. 181. sz. mely szerint Kiss Bukarestbe vitetett s itt halt meg).

Vysocki tábornok esapatai (mintegy 3 ezer gyalog, 3 század lovas és 2 ágyu) Héthárs-nál Rüdiger oroszai és rejtekben felállított ágyui ellen nyomulnak, de ez utóbbiak gyilkos tüze miatt zavarba esnek, s midőn egy orosz esapat által szuronynyal támadtatnak meg, Kis-Szeben felé hátrálva visszahuzódnak. Veszteségünk az orosz kutfő szerint 300 halott, a muszkáké 6 halott, és 15 sebesült.

Ber. I. 20. l. Ezen munkának sajátságai közé tartozik, hogy az oroszok harezis veszteségét a miénkhez képest rendszerint oly aránytalanul kevésre teszi, mely akaratlanul is a muszka hivatalos haditudósítók „egy halott” jába emlékeztet) — A fentebbi harezot Dessewffy az időről szóló hivatalos jelentése (E. L. 22. sz. Resp. 12. sz.) nem említi.

Perediesata. Asbóth ezredes (2. hadtest) jobbszárnyát Aszódról Zsigárdnak, balszárnyát Királyrév ellen mozditja (reggeli 5. óra), mialatt Rakóvszky őrnagy egy esapattal Négyed felől indul szintén Zsigárdra, honnét 9¹/₂ órakor Pott tábornok őrségét Peredre elveri s itt Asbóth zömével egyesülten újból megtámadja; azonban Pott makaesul tartja magát. Asbóth e közben balszárnyát Alsó-Szelire teszi át, minek következtében a Pott segélyére érkezett Herzinger tábornok által egész középhada megfutamittatik. Görgei fővezér személyesen ekkor érkezik a színhelyre s az aszód-zsigárdi uton szemben találja a futó hadat, a mint megállításával Asbóth s tisztikara vesződik. A kozzka nemsokára fordul. A magyar balszárny nygvanis a Herzingerrel jött Theissing

dandárán Királyrévben erőt vesz s azt egész Felső-Szeliig visszanyomja. Asbóth ekkor maga is előre tör s a jobb oldalán fődözetlenül maradt Pottot d. u. 1 $\frac{1}{2}$ óraker Pereden bátran megrohanja s heves küzdelem után, melyben személyes bátorságát hősileg kitünteti. legyőzvé, tetemes veszteséggel Deákira kergeti. — Nagy-Sándor tábornok (1. hadtest) Semptné-nél pusztá ágyuzással éri be. Knezics (3. hadtest) elkésik. Klapka ellenben az aszódi hid biztosítása végett Kosztolányival Nyárasd mellett megtámadatja Csorich hadait. A harc itt nem a legjobb szerencsével kezdődik, mert az újonez Károlyi-huszárok megszaladnak, de a Hunyadyak hamar helyreütik a esorbát. Zichy Antalnak Szakállós-ról megérkezéivel pedig a mieink határozott fölényre jutnak, s az ellenség kényszerülve érzi magát Nyárasdra visszahúzódni. Csata után Görgei Knezieset és Asbóthot hadtestparanokságuktól elmozdítja, amazt önbizalom, ezt haditapintat hiánya miatt. Másnap

Jun. 21. Csütörtök.

Görgei fővezér és Wohlgenuth altábornagy személyesen viszik a vezényletet. A támadást Herzinger vezérőrnagy kezdi meg (Theissing-dandár és 4 zászlóalj orosz) virradat előtt Felső-Szelitől a mi elővédünk és balszárnyunk ellen, mely Kászonyi ezredes vezérlete alatt (ki Asbóth helyére következik) Alsó-Szeliről Királyrévra húzódik vissza. Teljes erővel ujul meg a harc d. e. 10. óraker, midőn Panutine orosz tábornok főereje (12 zászlóalj és 24 ágyu) egyesülten Pott dandárával Görgei főállodását Pered előtt erős ágyuntűzzel vivja. Egy órai küzdés után Leiningen (3. hadtest) és Kászonyi zöme feladják állásukat s Peredet, miközben a magyar balszárny vigyázatlanásából Sereg-Akol felé messzire hátrál. Görgei épen a tartaléklovasságot akarja az egyesültek ellen vezetni, midőn értesül, hogy már Királyrév is elveszett, Theissing által elfoglaltatván. Erre a lovastámadást Kászonyira bizza, maga pedig egy csapat élén az elveszett hely felé siet. Pereden azonban Panutfn. Pott, az osztrák balszárnynyal előnyomult

Perin s a Királyrévtől érkező Herzinger vivnak a magyar hadak ellen, s tulnyomó lovasságukkal Kászonyinak a falu előtt nemcsak lovas támadását verik vissza, hanem több ízben megújuló véres szuronyharez után gyalogságát is követik a faluból s rendetlen futásba keverik Gutta felé. A magyar fővezér akkor érkezik vissza Királyrévtől, midőn Kászonyi néhány nála megmaradt zászlóaljjal végső kísérletét tevé Pered nyugoti részének elfoglalására; a történeteket megértvén, parancsot ad Leiningennek, ki a felgyújtott falu keleti részét még mindig védelmezé, hogy vonuljon hátra Zsigárd felé, maga pedig ujlag Királyrévnek nyargal, honnan Rakóvszky őrnagy és Kempelen százados segélyökkel Theissing dandárat kiveri s Alsó-Szelire üzi. A legyőzött Theissingnak ekkor Herzinger indul Peredről némi csapatokkal támogatására, de ezek utközben Kászonyi által feltartóztattnak. Herzinger ekkor Wohlgemuth parancsából egész erejét magához véve nyomul előre Királyrév visszafoglalására. Ezalatt Leiningen bal felől földőzet nélkül maradván, Panutin, Pott és Perin rohamaik által kényszerítve lőn Zsigárd előtti állodását is feladni s Farkasdra huzódni. Görgei most, hasztalannak tartván tovább is várakozni arra, hogy Nagy-Sándor Szerednél az osztrákokat hátban támadja meg, Farkas és Aszód felé elrendeli a visszavonulást (d. u. 4. órakor). Esteli 7. órakor az elkésett Csorich Klapka tábornok ellen támad, s mintán előesapatainkat Nyárasdról elverte, az aszódi hid elfoglalásaért kezd ágyuharezot. Klapka azonban bátran helyt áll s földőzi a 2. hadtest elvonulását a hidon. Görgei hadereje alig 20 ezer, Wohlgemuthé 22 ezer ember. Veszteségünk a két napi harezban 126 halott, 180 sebesült, 520 hiányzó, 6 ágyu s ezenkívül esupán a 2. hadtestnél mintegy 2 ezer ember holtakban és sebesültekben; az ellenségénél 125 halott, 333 sebesült és 127 hiányzó.

Rüst. II. 123—134. l. Görgei. II. 159—180. l. Klap. Mem. 84—94. 98—102. l. Asb. I. 33—35. 102—117. l. Feldz. 57—70. l. (a esata tervrajzával). Ber. I. 40. s köv. l. (a győzelmet az orosz csapatok érdemének tulajdonítja). E. L. 23. sz. Resp. 7. sz. Szil. F. Tört. 387. l. Közl. 139. sz. Vah. I. 80. II. 19. s köv. l. Görgei az első napi esatában Pered erőszakolásaért hibáztatván

Asbóthot így ír: „Az erőszakolás, mint tudva van, a legnagyobb ár, melyet az ember a háboru szünpadán egy helyért fizet. Önálló parancsnok, ki szükségtelenül erőszakol, tékozló. Tékozlók pedig gondnokság alá valók.“ Kmetye vádra, midőn Görgei könyvét bírálá, csak azt felelé, hogy Görgei még nagyobb és helyrehozhatatlan veszteséggel járó erőszakolást követett el Budavár ellen. (Magy. orsz. Szerk. P o m p. 1861. évf. 258. sz.). Az ellenség hadi szakértő történetírója pedig Görgeit az egész perediesatáért hibáztatja. A jun. 16. meghiúsult kísérlet után ugyanazon a helyen, melyet már az első támadás után hatalmasan megerősítettek, nem lett volna szabad másodszer erőszakolni a folyón átkelést egy tulnyomó erejű ellenféllel szemben, mintán efféle áttörések csak az ellenség előleges ferevezetése után, tulnyomó erővel s véletlen támadás utján sikerülnek: ugyanezen katona szerző még keményebben megírja Nagy-Sándort, a miért 21-én az átmenetelt idején nem erőszakolta, mi a esekély véderő ellen bizonyosan sikerült volna s ennek következtében Görgei esatája egészen más fordulatot vehetett volna.

Mintegy 6 ezer főnyi oláh sereg Boicezát Zarándmegyében reggeli 6. órakor megrohanja, azonban a 300 főből álló magyar őrség által 4 órai harc után visszakergettetik.

H o n v. 160. sz.

Springensfeld alezredes Grotenhielm altábornagy előhadával Dobay József ezredet a Borgo-szorosban megtámadja s Marosény és B.Tiha közt reggeli 8. órától estig tartó esatározás után állodásaiból kivervén Borgó Prundra szoritja. Másnap

Jun. 22. Péntek.

Grotenhielm altábornagy Borgó-Prundnál három oszlopban támadja meg őrségünket; ez egy darabig védi magát, de majd löszere fogytával az ellenség gyilkos tüzét ki nem bírhatván, Beszterezén át Dézsre futamodik. Veszteségünk 24 halott s 100 fogoly, az oroszoké 17 halott s 50 sebesült.

Feldz. 503—505. l. Som. 74. 75. l. Ber. l. 30. l. Honv. 153. sz. (veszteségünk 14 ember). Köv. E. T. 244. l. Bem Váradról visszaérkeztében Kolozsvárt vette az oroszok északi betörésének híret, jun. 24-én. Még az nap Dézszen termett, s miután Dobay minden szükség nélkül hátrált ennyire, őt a vezényletben Damaszkinnal eserélte ki. A hős lengyel személyes megérkezése mindenütt bátorítólag hatott,

niire valóban szükség is volt, mert az orosz beütés hírére B.-S z o l n o k, D o b o k a és K o l o z s megyéket mondhatni halálos rémület fogta el. Az utakat ellepték a menekülők szekerei, a közigazgatás gépezete egészen fennakadt, mert ezen a vidéken még a közhivatalnokok is odahagyták állásaikat. (Bövebben H o n v. 157. sz.)

K l e m e n t őrnagy (2-zászlóalj, 1 lovasszázad és 3 ágyu) az előző nap U j - R a d n á n á l betört P a w l o f f vezérőrnagyot K i s - I l v á n á l megtámadja, azonban a tulnyomó erejű ellenségtől csakhamar visszaveretik s N a s z ó d r a nyomatik. F ő l d - v á r és Naszód felgyújtatik. Veszteségünk 40 ember holtakban és sebesültekben s 32 fogoly.

F e l d z. 505. l. K ö v. E. T. 243. l. (jun. 20.).

A Tóth Sámuel parancsnoksága alatt lévő brassói vár (320 ember s 5 ágyu) egy napi lövetés után (jun. 21. reggeli 5. — esteli 4. óráig) az oroszoknak meghódol. L ü d e r s B r a s s ó városát megszállja.

Ber. l. 38. l. F e l d z. 493. l. R. d. g. r. Kővári. Rüstow és Horváth M. a F e l d z. nyomán az írják, hogy a várparancsnok a lengyel S i d l o v s k i volt, ki magát, az orosz fogságot kikerülendő, a feladás előtt föbe lőtte. Rödiger Rezső székely tiszat azonban ezen adatot tévesnek állítja, azon a megdönthetetlen alapon, hogy Sidlovskival a ferradalom bukása után N.-Szebenben együtt volt elzárva. C z e t z szerint a várparancsnok neve Tóth J á n o s; mit Tóth Sámuel személyesen ezáfolhat meg, miután, Kézdi-Vásarhelyen tán még mind enapig (1855.) életben van.

A Szucsánról hátráló magyar csapatok Turóc-Szent-Márton utczáin G r a b b e üldöző kozákjait megtámadják, de csak hamar a házakba szétfutnak. A kozákok ekkor 46 embert foglyul ejtenek, az utczákon és magán házakban többeket leöldösnek, a megyeházat s számos magán lakházatokat kirabolnak és feldolnak. Veszteségük 4 sebesült.

Ber. l. 19. l. R e s p. 12. sz.

A es. k. főhadparancsnokság P o z s o n y ban közhírré téteti, hogy a Főlség Magyarország számára z s a n d á r s á g felállítását rendelte el, az örökös tartományokban érvényes alapelvek szerint. Egyszersmind közzé tétetnek e hadtestbe fölvetetés kellékei s azon előnyök, melyek avval járnak, felhivatván az illetők az önkéntes jelentkezésre.

A hird. Samml. 97. l. Jun. 30-ról már közhírré tétetik, hogy a csendőrség megalakult s tagjainak mindenki „föltétlen engedelmességgel” tartozik. (A felhív. i. m. 140. l).

Vukovics igazságminiszter mindazon püspököket, kanonokokat s más egyházi személyeket, kik az ellenség kivonultával hazánkából eltávozván javadalmukat hűtlenül oda hagyták, edictaliter megidéztteti s minden vagyonukat lezáróltatni rendeli.

Közl. 139. sz. V. ö. e Krónika 1848. okt. 25. jegyz.

Jun. 23. Szombat.

Somos-i ütközet. Dessewffy tábornok (3 zászlóalj, 3 lovasszázad és 6 ágyu) Somos és Moesármány közt Sárosmegyében Bagghaufnd vezérőrnagy szemlemező kozák-ezredét megtámadja és visszalázi. Az orosz tábornok ekkor harczirendet képez erősített csapatával s heves ágyuntüzével csakhamar hátranyomja a mieinket, kik tüzetve az Olga-ezredtől, este felé Lemesre a Tareza jobb partjára húzódnak. Veszteségünk 65 halott s 113 fogoly, az oroszoké 6 halott s 33 sebesült.

Ber. I, 24. l. Dessewffy tudósítása: E. L. 22. sz. ugyszintén Resp. 12. sz. veszteségünk 87 ember. Közl. 144. sz. Frey III. 131. l. E volt az utolsó összeütközés, melyben északi seregeink a beharóhoz oroszok előtt sort képeztek, komoly ellenállásnak azonban sem ez, sem a többi apró harc nem nevezhető. Paskovics egész kényelemmel üthető fel sátorfáját Bártfán (jun. 19.), Eperjesen (jun. 23.), Kassán (jun. 24. midőn a cholera először mutatkozott táborában) és Miskolczon (jun. 30.), hol 2 hadtestét 8 napon át heverteté. A hivatalos orosz munka írja: „Katonáink kedvetlenek voltak, hogy a nagy napi menetek daczára nem érthették utól az ellenséget... A lázadók megállapodás nélkül futottak... Balgatagság lett volna üldözni azokat, kik a harcot határozottan kerülték. Egész bizonyossággal fel lehetett tenni hogy a lázadóknak tervök volt, hadseregünket gyors visszavonulás által maguk után csalogatni, minél nagyobb távolságra életárától s Közép-Magyarország felette egészségtelen síkjaira vezetni, magokat ezalatt ismételt ujonevezések által erősíteni, nem bocsátkozván ütközetbe mind addig, míg csapatainkat a betegség és nélkülözés meg nem gyöngíti, mialatt portyázócsapataik közléki vonalainkat fogják fenyegetni.” Nemsokára a pusztító ragály teljes erővel dult az ellenség sorai közt s erejét a beállott esőzések és az egészségtelen baromi táplálkozás, melynél fogva a muszkák éretlen gyümölesöt,

nyers tököt, ugorkát, bodzabogyót s minden moslékot felfaltak, még inkább kifejték. Az utazó esapatokból naponként 60—100 ember hullott el, kiknek hulláit a hátuljövők szedték fel és temették el. A máhás szekerek betegekkel voltak megrakva, s mindenik hadtest ezrével hordozta magával betegeit, kiknek számára a mágnás-biztosok és kozákok a vidékeken szekereket zsaroltak össze. A ragály tetőpontját jun. 29. jul. 5. érte el, mely idő alatt 2 ezer ember halt meg, ezer beteg pedig Kassára küldetett, miután Miskolczon már nem volt több hely számukra. Ez utóbbik városban több mint 2 ezer halott temetettet el. A betegek száma a 2. és 3. hadtestben jun. 25. — jul. 13-ig összesen 14,472 volt. Paskeviés föltevése a magyar vezérek terve felől, mintha a hátrálás csalogatási szándékból történnék, hibás volt. Vysocki az első előőresi esatározások után belátván, hogy ily roppant erő ellenében ő az északi sereggel (összesen 17,230 ember s 57 ágyu. M.-Szigettől Szent-Miklósig, félkörben) mit sem kezdhet. a 9. hadtestet magához hozta s jun. 25-én Forróon, 26-án Miskolczon szállott meg. Itt veszi a kormány rendeletét, hogy Miskolcznál tovább már ne hátráljon, annyival kevésbé, mert ott egy Komáromból érkezendő segédhad is fog hozzá csatlakozni, (ez nem történt meg). Azonban Vysockinak, kitől a függetlenül működő Kazinczy (7020 ember és 23 ágyu) Máramarosban különvált, nem volt megállása. Hadiszállása jun. 28-án Harsányon, 29-án M. Kövesden, 30-án Kápolnán, jul. 1-én Gyöngyösen, 2-án Hatvanon volt. Itt megállapodék, várakozni a segélyhadra, s a főváros birtokáért esatút vivni. Szakadatlan hátrálása nemesekély aggodalmat szült az országban. Eddig a nagy hangú lapok a mennyiben az orosz betörést tagadni többé nem lehetett, mindig azt híresztelték, hogy a muszka gyáva, és egy perczig sem állhat meg a magyar katonák előtt, ezek diadallal verték vissza már több ízben a határszélékről, s égnek a vágytól, hogy velök nagyobb harezban is megmérkőzzenek. A közönség azonban egyszerre kézzelfoghatólag győződött meg az ellenkezőről, s épen azért, mint a kit az áltatások helyes ítéletétől is megfosztottak, nagy rémületbe esett. Az eddig nálunk soha nem látott ellenség és annak egyszerű tömege, melynél fogva egész Felső-Magyarországot s Erdély széleit egyszerre mint valami özönvíz elárasztá, pusztá megjelenésével is döbbenő volt. Pest utczái már jun. 25-én telve voltak kétségbeesett, dult arcokkal, melyek ellen a lapok nem győztek eléggé tiltakozni. Jun. 28. és 29-én védelmi s népfelkelési intézkedések végett váosi gyűlés tartatott, de a képviselők és hivatalnokok a botránkozásig esekély számmal jelentek meg. (Resp. 11. 12. sz.). Kossuth megjelenése elveszté minden lelkesítő hatását. A kormányzón is észrevehető volt a levertség (V. ö. jun. 30).

Az oláhok Algyógyon rabolnak, majd hasonló szándékból Szászvárosra indulnak, Gyalmárnál azonban Frits százados vadászai és a székely honvédek utjokat állják, kik jól irányzott lövéseikkel őket feltartóztatják.

Honv. 161. sz. E harcban két fiatal tüzér tünt ki, t. i. Fritsnek 15. és 16. éves fia, kik az abrúnbányai hadjáratban is részt vettek Hatvany alatt.

Jun. 24. Vasárnap.

Kossuth kormányzó Szemeré belügyminiszter javaslatára Pest, Buda és Ó-Buda hatóságai egyesítését cirendeli s a két festvérfővárost egy törvényhatóság s Buda-Pest név alatt egyesíti.

Közl. 142. sz. A rend. még Resp. 11. sz.

Stein ezredes Gyula-Fehérvárat reggeli 5. órától délig teljes erejéből löveti s a város egy részét fölgyújtatja. Ez égés alatt az ostromlók rohamot intéznek a Károlykapu ellen, azonban visszaveretnek. Délután az ostromló vezér becsületes föltételek mellett fölkéri a várat, mire August várparancsnok elutasítólag válaszol. Stein másnap újból löveti a várat.

Jun. 25. Hétfő.

Batthyány Kázmér külügyminiszter Pesten körlevelet intéz Magyarország külföldi követeihez, tudósítván őket, hogy az orosz betörés kétségbeyonhatatlan ténynyé vált s felhíván, hogy sürgessék a francia, angol és török kormányokat, hogy az oroszok beavatkozását ne tűrjék el, mert ha az udvarok a nemzetközi jogot, hazánknak az osztrák háztól szenvedett sérelmeit, Ausztria jövődöbeli fémállhatásának képtelenségét, a humanitást, s a polgárisodást nem akarják is tekinteni, vegyék gondolóra, hogy Magyarország leigázása és elpusztittatása után rájuk kerülend a sor.

A körlevél Freyaál III. 128—130. l.

Ó-Beesei ütközet. Jellačić bán Ó-Beese elfoglalása s a tiszai hid elrombolása végett éjjel (jun. 24. és 25. közt) Szent-Tamásról indul e város megrohanására. A Tóth Ágoston ezredes fővezérlete alatt álló Perczy-osztály

(6 zászlóalj, 6 lovasszázad és 30 ágyu) két szárnyával a Tiszára támaszkodva földhányásokkal megerősített állodásban várta a tulnyomó ellenséget. D. e. 8. órakor megkezdődik az ágyuzás s Horváth és Budisavljević dandáraik Ó-Beese ellen törnek, azonban visszaveretnek. Egyidejűleg Czintula őrnagy csapata is (mintegy 8 század és 3 ágyu) megtámadtatik Földváron a Lang-dandár által oly czélból, hogy a beesei seregtől elszakíttassék. Czintula azonban még kellő időre ügyesen Ó-Beesére huzódik, hol Percezy két órai ellenállás után feladja állodásait. D. e. 11. órakor a mieink Török-Beeséről segélycsapatokkal erősödvén, a hidon át még egy kísérletet tesznek Ó-Beese visszafoglalására, siker nélkül; aztán a Tisza bal partján elvonulnak. Jellačić azonban esteli 6. órakor főerejével Szent-Tamástra visszahuzódik, éjjel pedig a hidat fölégetteti. Veszteségünk mintegy 40 halott s 200 sebesült, az osztrákoké 17 halott s 32 sebesült.

Feldz. 237 - 241. l. Rüst. II. 181. l. Szeg. Hirl. 1849. 18. sz. Tóth más nap Zsombolyáig huzódik fel s a Bácskát minden összeköttetés nélkül hagyja, minek következtében Szabadkára és Szegedre Jellačićnek nyílt út maradt. Vetter azonban, ki e tájon érkezett le állomása (v. ö. jun. 15.), jun. 28-án az ó-beesei hidat helyreállíttatja, a 4. hadtestet (melynek parancsnokságát Gayon veszi át), ismét átvezeti a Bácskába s ezzel Jellačić győzelmének további jelentőségét megsemmisíti.

A Lüderstől küldött Hasford orosz tábornok (7 zászlóalj, 6 lovasszázad és 12 ágyu) Kézdi-Vásárhelyet, a székely haderő főtámaszpontját, miután a mieink előle Csik-Szeredára huzódtak, ellenállás nélkül elfoglalja, lefegyverzi, az ágyuöntődét, gyutaecgyárt és löpormalmot földig lerombolja.

Ber. I. 38. l. Köv. E. T. 248. l. Hasford Vásárhelyen dolgát elvégezvén jun. 30-án Szent-Péterre visszatért.

A magyar őrség a tittel-perlaszi töltésen álló ellenséges figyelőesapatok ellen Perlaszról erősen ágyuztat, mi éjfélig nyulik. Más nap

Jun. 26. Kedd.

Perlaszváros on hajnali 3. órakor erősebben ujul meg a tüzelés, miközben 3 század gyalog és néhány esikós egy kompon észrevétlenül átkel a Tiszán s a hidfői útegek elfoglalása végett elötör, azonban a vakmerő vállalkozók a esajkásoktól és szerviánoktól észrevétetvén, visszaveretnek s a Begába kergettetnek, hol a gyalogok nagy része elvész. Az ágyuzás esteli 7. óráig tart. Veszteség az ellenfélnél 10 halott s 30 sebesült.

Feldz. 241. l.

Görgei hadügyminiszter s fővezér Pesten miniszteritanácsban. Sürgetésére határozatba megy, hogy a kormány világosítsa fel a nemzetet a veszély igazi nagysága felől s élet-halálharcra hívja fel a népet, abbeli kívánatát és sürgetését azonban, hogy a kormány vegyen személyes részt a küzdelemben, esatlakozzék a fősereghez s menjen Komáromba, valamint azon nézetét, hogy egyelőre minden hadierő az osztrákok tönkre verésére fordítottassék, az oroszok foglalkodtatása végett pedig velük alkudozások kezdessenek, a miniszterek csak ellenmondás nélkül fogadják, de e részben végzés nem keletkezik, mivelhogy a tanácsülés esetleg lakomába megy át.

Görgei II. 188. l. Füg. II. 217—219. l. (Melyik napon történt (jun. közepe táján) azon másik miniszteri tanács, melyben Görgei a sereg számára pénzt sürgetvén mellékesen a függetlenségi nyilatkozatra kemény vágást tett, melyet Kossuth és a többi miniszterek szó nélkül eltűrtek, nem tudom meghatározni. E tanácsülést leírják Görgei II. 139—141. l. és Horváth III. 151. l.). — Görgei jun. 21. és 22. közti éjen Aszódon veszi a hirt, hogy az orosz főerő északon betört, sietett tehát Pestre, hogy az eddigi hibákat ha lehet még helyre üsse. Most már belátta, hogy az ápr. 14. ellen való fellázadás akár a seregtől akár a képviselőktől induljon ki, „a kényszerű vezeklés erkölcsi színvonalán felül nem emelkedhetik,“ s békereményei a vágvonalí megvertetés után hasonlókép hiábavalók. „Magyarország megmentését“ így gondolkodik a fővezér „még csak egygyel lehetne kivívni, t. i. az egyesült ellenséges seregek legyőzésével.“ Képes volt-e Magyarország magára hagyatva ily földadat megoldására? „Katonai meggyőződésen“ ugymond Görgei „erre föltétlenül tagadólag válaszolt; és azt a kérdést:

hogyan lehet mégis megmenteni Magyarhont — én már hiábavalónak tartám. Rég óta a volt! És hogy ezt általában csak most ismertem föl, hogy eddig azok hiszékenységén, kik kívülről vártak bizalommal segítséget, mosolyogva, magam is ép oly valószínűtlen föltevéseknek adtam helyet, sőt hogy ez utóbbiak befolyása által magamat, mint a főszereg vezérét, még sztratégiai működésben is félvezettetni engedém: ebben feküdt épen az én 1849. ápr. 14. utáni nyilvános működésem tagadhatatlan félszegségének legfőbb oka. Rég be kellett volna látnom, hogy azon pillanattól kezdve, melyben az osztrák hadsereg magát az orosz segély kilátásával kezdé vigasztalni, Magyarország alkotmányos jogai védői előtt csak egy megoldani való kérdés állott: a kétségbeesés kérdése t. i. hogy a halálos ellenséget az utolsó görcsös erőfeszítéssel mi-kép lehessen legérzékenyebben sújtani. Minden eszemet és igyekezete-met kizárólag rég ezen kérdés megoldására kellett volna fordítanom, semmit sem törődve azzal, hogy vajjon az 1848. alkotmány, vagy az 1849. ápr. 14. függetlenségi okmány-e a zászló, mely alatt Magyarhon eredeti ellensége ellen a végesapások méretnek. Fájdalmasan érzém a használatlanul elmúlt hónapok elvesztését. Most már Magyarország létezését csak hetek szerint számítám. Ezek legalább ne múljanak el felhasználatlanul.“ (Görg. II. 187. 188. l.). A fővezér azon eltökéléssel megy Pestre, hogy miután az osztrákok megverése „a nemzet erkölcsi szükségletét“ képezi, a főszereggel Komáromnál marad, s ezen legalkalmasabb helyen csapást csapás után mérend Haynaura, és e tervét ki-viszi, még ha a miniszterium nem egyeznék is bele. A kormány azonban mint K. maga írja, elfogadá Görgei ezen tervét s azt azon ábrándos toldalékkal látta el, hogy a főszereg bizonyos idő múlva elhagyván Komáromot, a harezot a körülmények szerint Ausztriába, Galicziába, vagy Olaszországba ültesse át. (Bővebben Kossuth 27. l. E toldalék sztratégiai helytelensége: Feldz. 128. 135. l.).

Ferencz-József osztrák császár Magyar-Óváron Haynau főhadiszállásán szemlét tart összpontosított seregein. Haynau a hadjárat legjobb sikere felől biztosítja a Fölséget. „Hat hét alatt“ ugymond „vége lesz a háborúnak.“

Feldz. Rüst. II. 136. l. Az ifju császár, miután a jun. 28. győri s a jul. 2. komáromi csatákban személyes részt vőn, jul. 5-én Bábólnánál tért vissza Bécsbe.

Jun. 27. Szerda.

A magyar kormány kiáltványa a nemzethez. „Fegyverre, fegyverre minden honpolgár!“ Magyarhonba és Erdélybe már be-törttek az oroszok, s pusztítva és barczolva nyomulnak előre.

„Ha az egész nemzet férfias elszántsággal föl nem kél, hogy magát utolsó eseppe vérig védelmezze, akkor hiába omlott oly sok nemes vér, akkor minden eddigi erőfeszítéseink hasztalauok,“ mert orosz járom alá fogunk jutni. Senki másra sem számithatunk, esupán az igazságos Istenre és saját erőnkre. Itt az ideje, hogy a lelkészek a kereszt es népháborút megindítsák, hogy az ellenség előtt az élelmi szerek elhordassanak. s az utjában eső községek felgyujtassanak. Általános népfölkeles rendeltetik „a szabadságért, Isten és a haza nevében!“ V. ö. j u l. 1.

Közl. 143. sz. A kiáltv. még. Res p. 11. sz. és Freynái III. 148—153. l. v. ö. Görg. II. 202. 370. l. (hol az élelmi szerek elpusztítása és a falvak felgyujtása ellen kemény bírálat olvasható). A magyar nép természetes józan eszével belátta, hogy e kiáltványt, mely a fővezér kiváratától sok tekintetben elütött (v. ö. jun. 26.) hányad részében kell fogantatosítani. V. ö. máj. 18. j u n. 6.

Vécsey tábornok Aradvárrai kezdett alkudozásait befejezi. Az örség 2 ágyuval zeneszó mellett katonai tisztelgés sel fegyver nélkül elbagyja a várat és Steyermarkba ki sértetik, kötelezvéu magát 6 hónapig nem harezolni Magyarors zág ellen. A várbán lévő papok s polgári egyének személyük és vagyonuk bántatiansága mellett szabadon elvonulhatnak. A vár és mindennemü hadiszerek jul. 1-én adatnak át. V. ö. j u n. 3.

Feldz. 251. 252. l. Az örségnek jun 20-án, midőn a vár kapui nak megnyitását elhatározá, 14 napi elesége volt. Érdekes Guyon beszéde az alkudozni kívánó örség követeléhez Freynái III. 146. l.

Kmety tábornok Schütte tábornok elől Marczalt ö r ő l Veszprémmegyében a pápai uton elhuzódik s az I h á s z i pusztán vesz állodást, hol Schütte által d. n. 4. óraker két harezirendben megtámadtatik. Az ellenség az erős tüzelés daczára megtöri a mieink hadvonalát s huszárainkon is erőt vesz, minek következtében Kmety esteli 6. óraker P á p á ra elhuzódni kény szerül. Az osztrákok vesztesége 65 halott és 162 sebesült.

Rüst. II. 140. l. Feldz. 93. l. Kmety e mozdulat következtében a feldunai magyar főseregtől elváगतott s ezután Pakson át a Bácska felé vette útját, hol Szivacznál jul. 13-án Guyonnal összeköttetésbe lép.

Já a d i ü t k ö z e t. A Beszterczéről előnyomult Bem altábornagy (6 ezer ember s 14 ágyu) G r o t e n h i e l m összpontosított hadával (11 zászlóalj, 13 lovasszázad és 33 ágyu) Jáad és B o r g ó - R u s z közt összeesap. A lengyel vezér erős és pusztító ágyutüz után, az ellenséges jobb- és balszárny ellen rohamot parancsol, de a mi visszaveretik. Estére a harez félbenszakad s Bem, kinek 7 ágyuja leszerelve lőn, Besztercze felé, az orosz B o r g ó - R u s z-ra visszahúzódik. Másnap

Jun. 28. Csütörtök.

Bem a tegnapi eldöntetlen harez folytatása végett Á l l d o r f n á l h a r e z i r e n d b e állítja seregét, mely ott d. u. 1. órakor Grotenhielm által megtámadtatik. A székelyek eleintén több rohamot visszavernek, azonban később, Bemet elesettnek vagy elfogottnak vélvén, egy részben rendetlenül megfutamodnak. Bem ekkor általános hátrálást parancsol s ágyufüdüzetten tüzel üldözői ellen, kiket S ó f a l v á tól egyidőre visszariaszt. Végre a S z e r e t f a l v i hidnál állapotodik meg (est. 9. óra), melyet félig lerontat, midőn az ellenség az üldözésnek s a hareznek végét szakítja. Veszteségünk a két napi harezban 200 ember holtakban és sebesültekben, 300 fogoly, 2 ágyu és 1 löszerkocsi, az ellenségnél első nap 40 halott és 105 sebesült.

B e r. I. 31. l. (veszteségünk az első nap 400 halott s 70 fogoly). F e l d z. 506. l. S o m. 77—80. l. H o n v. 159. sz. K ö v. E. T. 246. l. C z e t z B e m s 333. l. S z i l. F. Tört. 393. l. E visszavonulás alatt a székelyekből igen sokan elszóródnak és megszöknek, mi aztán Bemot, ki eddig nagyon is elnéző volt irányukban, arra indítja, hogy egy napi-parancsban Beszterczén jul. 5-én, kemény szemrehányásokban megdörögálja őket, kiket ugyanod, ha törvény szerint akarna büntetni, vagy „tömegenként kellene agyon lövetnie vagy százanként megboltatnia“ (A napiparancs H o n v. 166. sz. és S o m. 80. l.). A multakért azonban megbocsátott, hanem jövőre elrendelé, hogy „minden gyáva tiszt és gyáva katona, ki zászlóját vagy esapatját rendelet nélkül oda hagyja, azonnal hadi törvény elibe idéztessék s agyonlövettessék.“ (A rend. H o n v. 162. sz.). Grotenhielm jun. 29-én visszatér Borgó-Ruszra, Bem pedig új csapatokat vesz magához s Besztere-ét szállja meg.

Kossuth kormányzó Szemere ellenjegyzése mellett nyilatkozmányt intéz „Európa népeihez.“ A magyar kormány

a szabadság és humanitás érdekeiért folytat háborút. Az „uralkodott ház“ a nemzet és alkotmány ellen elkövetett vétségei miatt közgyűlölet tárgya lön. A nemzet fegyvere az osztrák sereggel már végzett is... de most 120 ezerből álló muszka had tört be hazánkba. „Ti kormányok, hivatalos örei vagytok nemcsak országotok, hanem egész Európa szabadságának és jogszerű érdekeinek is... Ti népek, ébredjetek fel a szörnyű veszélyre, midőn a zsarnokok hadai szövetkezve kezdik eltiporni s kioltani a szabadság szent igéjét Németföldön, Itáliában és magyar hazánkban. Te büszke angol nemzet, elfelejtkezel az általad felállított benemavatkozás elvéről s töröd azt épen az alkotmányos szabadság érdeke ellen? A brit árboez kévély zászlaját gyalázat fenyegeti. Isten levonja róla áldását, ha hűtelen lesz az ügühöz, melytől dicsőségét kölesönözte. Te francia rezpublika, elfelejtkezel azon elvekről, melyeket születésedkor kijelentettél... Azt mondád, szíves és lélek szerinti frigyre hivad fel mindazon népeket, a kik általában a szabadság s különösen a rezpublika elvét fogadják el nemzeti létök alapjául,“ és elnézed mégis a zsarnokság diadalait. „Rómát pedig magad adod áldozatul a pokol bálványainak... Tehát ébredjetek fel ó népei és nemzetei a szabad és keresztyén Európának!... Mi nem vagyunk utolsók a sorban, a vihar, melyet nem tartóztattok fel, elsodor titeket is... Magyarország terén Európa szabadsága döntetik el. Ez országgal a világszabadság egy nagy földet, e nemzettel egy hív bajnokot fog elveszteni. Mert mi küzdünk utolsó esepv végig, hogy e föld vagy választott tartománya legyen a vérrel vívott szent szabadságnak, vagy örökké kárhuzatos emléke annak, mint birnak szövetkezni a zsarnokok s mint tudják a szabad népek és nemzetek egymást gyalázatosan elhagyni.“

Közl. 146. vagyis jul. 1. sz. A nyil. még Honv. 169. 170. sz. és Frey nál III. 138. l. (E nyilatkozmányban áll: „Az osztrák zsarnokság annak, ki saját hazája mellett viv, elvéteti vagyonát, és gyalázatosan felakasztatja tiszteinket; a mi kezünkben 2 tábornok, 800 főtiszt és 20 ezer fogoly van, ezek közt több nemzetünkbeli hazaáruló, de mi még egyet sem végeztettünk ki, és 4 ezer horvát fogolynak nagy lelküleg visszadtuk a szabadságot“).

Kusnetzoff alvezér Cseodaeff tábornok előhadával Szikszó felől Tokajhoz érkezik. A mieink (3 ezer ember s 2 ágyu) az ellenség érkeztere a Tisza hidat elrontják s a bal partról ágyuzást kezdenek, mi hatalmas viszonzásra talál. Ez miatt egy század kozák Gubkin őrnagy vezérlete alatt mezitelenre vetkezve derékön karddal átuszsa a folyamot s a hidat birtokába keríti. A fegyvertelen és ujonez magyarság ekkor Rakamaz felé elhúzódik s utközben a Debreczenből érkező 4 ezer főnyi segélyhaddal egyesül. Veszteségünk 50 ember holtakban és sebesültekben, az oroszoké 2 halott s 8 sebesült.

Ber. I. 63. l. Frey III. 131. l. Rüst. II. 113. l. A tokaji és t. főredi átjárás védelme Knezics főparancsnoksága alatt állott.

Győri ütközet. Pültenberg tábornok (7. hadtest) Haynau cs. tábornagy főerejével (66 ezer ember és 290 ágyu) egyenetlen harcban. A harcot d. e. 9. órakor Kossuth Sándor alezredes kezdi meg a Rábeza hídfő mögött az Abdával szemben lévő sánczainkból, honnan Schlick előhadát (Bianchi-dandár), egyideig derekasan feltartóztatja. E közben Wohlgemuth előhada (Benedek-dandár) Bécs-külváros sánczáig nyomul, midőn Kossuth hátrahuzódni kényszerül, majd a Rába és Rábeza közt a külvárosból huszáraival előtör ugyan, de a tulnyomó osztrák lovasság által visszanyomatik. Schlick erre d. u. 4. órakor főerejével támad s környöskörül a sánczok ellen 48 ágyuból tüzeltet. De a mieink bátran helytállanak s csak midőn Liechtenstein tábornok Bianchi dandárával a Fácánerdőt és Szigetkülvárost elfoglalván Bécs északi részébe hatolt, kezdenek hátrálni, minek valóban nagy ideje is volt, mert Görgei fővezér azon hirrel érkezett meg a harczterre, hogy az ellenség (Wolf dandára, Moltke hadtestéből) Liptay osztályát Szemerétől Heesére szorítá. A fővezér a visszavonulást Ács felé személyen fődözi. Veszteségünk 33 halott, 77 sebesült s 373 hiányzó, a császáriaké 16 halott s 50 sebesült.

Rüst. II. 141—145. l. Feldz. 91. s köv. l. (az ütközet tér-rajzával). Görg. II. 195. l. Klap. Mem. 105—110. l. Klapka e harczvesztés miatt vádolja a Görgei tábornoki irodáját, mint a mely az

ellenséges főerő előtt Pöltenb. rget minden ellenvetések daczára egyedül hagyá. Ellenben v. ö. Frey II. 123. 124. l.

Görgei fővezér éjjel jun. 28. és 29. közt levelet ír Kossuthnak, melyben felszólítja a kormányt, hogy mentse meg a ná menthető, a bankot, ruhatárakat stb. s ha Komáromba jőni nem akarna, meneküljön Nagy-Váradra, őt pedig hagyja sorsára, mert túl van szárnyalva s többé nem képes a fővárost 24 óráig sem fűdözni, a főserég számára azonban, 100 millió frt-ot küldjön.

Kossuth 28. l. (nap nélkül). Feldz. 107. l. (határozatlan állítja, hogy a levél jun. 28. éjjel kelt). Görgei II. 281. l. (nap nélkül). Szem. II. 75. l. (jun. 29-én). — Horváth (III. 236. l.) Szemerét követve a levél keltét szintén jun. 29-re teszi, s hibásan állítja, hogy az jul. 1. után kézbesítetett, majd a levél tartalmát Görgei jun. 30. másik levelével összeolgyiti s ekkép az akkori válságos események rugóit felismerhetetlenekké teszi. — Görgei fentebbi levele, mint Kossuth jun. 29-én Bemhez írott levelében beismeri, már jun. 29-én kézbesítve volt. (V. ö. Koss. levele Szil.-nál F. Napj. 40. l. (hol azonban Görgei levelének kelte „Komárom jun. 20^a-ra hibásan tétetik). — Jun. 29-én Ludvigh kormánybiztos is felhívja Kossuthot Komáromból, hogy meneküljön a kormánynyal sietve Nagy-Váradra, mert a hadsereg Pestet nem védheti meg Ácsnál. „Ne késsetek“ így ír L. „Pesten, mert az ellenség 3 nap alatt ott esz.“

Jun. 29. Péntek.

Kossuth kormányzó Görgei tegnapi levelének vételére Pesten a jelenlévő tábornokokkal együtt haditanácsot tart, melyben a következő működési terv állapítatik meg. Komáromnál erős őrség marad hátra, a főseréget pedig Görgei délre vezeti le, hol a maros tiszai vonalon a nemzeti összes haderő összpontosíttatni fog, hogy az ott egyesült hadakkal a nemzet védelme s az ellenség megverése eszközöltessék. Ez értelemben készült rendelettel Kiss és Aulich tábornokok Csány társaságában éjfélkor indulnak Görgeihez Komáromba, hogy őt a kormány tervének fogantatására bírják.

Koss. 28. l. Kossuth levele Bemhez Szil.-nál F. Napj. 15. l. Szem. II. 75. l. Mint láttuk (jun. 26.) Görgei azt sürgeté, hogy az osztrákokat Komáromnál kell tőnkre verni s a miniszteri tanács e néze-

tét helyeslé. A fentebbi terv alapjául azonban Kossuth már azon tételt fekteté: hogy az osztrákok tökére verése nem sikerült s annál fogva a kormányunk nézetein változtatnia kell. Általában a győri veszteség mind a kormányt mind a fővárosi közönséget nagy zavarba ejtette. A haditanács a vész első szelét arra magyarázta (s Görgei és Ludvig h ijesztgető tudósításai következtében nem is ok nélkül), hogy főserégünk gyöngébb, hogysem Haynauval elbánhatna. Kossuthban pedig keserű gyanu ébredt fel Görgei iránt, hogy ez neki a Nagy-Váradra menekülést ajánlja, melyet véleménye szerint az oroszok kevés napok alatt megfog-
 nak szállani, sőt a hasonlót tanácsló Ludvig h iránt is elveszté bizalmát s épen azért vissza is hívá a táborból. A kormány ismét a költözködés után látott. A bankógyár szétszedetett. A Közlöny kiadása jun. 30. után megszünt, jul. 1—5-ig a Szemere lapja is fennakadt s jul. 6-án jelenti, hogy egy ideig, míg a Közlöny ismét megjelenend, a hivatalos lapot is pótolni fogja. A képviselők legnagyobb részben már együtt voltak Pesten, hogy ismét megkezdjék tanácskozá aikat (l. máj. 31.), Kossuth azonban rúdtokra adá, hogy az ülések ismét elnapoltatnak s csak Szegeden, a kormány leendő székhelyén fognak megnyíttatni. (l. jul. 2.). A magyar pénzjegyek hitele egyszerre megrendült, s darab ideig senki sem akarta elfogadni. Az ezüst pénzek rég eltűntek a forgalomból, most az apró váltópénzek sőt a 15 és 50 kros utalványok is, melyek különben is kevés mennyiségben nyomattak, eltitkoltattak. Végre a bajon az által vélték segíthetni, hogy a kormány jul. 4-én meghagyta Pestváros hatóságának, hogy 500 ezer forint erejéig 1, 2, 3, és 6 kros jegyeket nyomasson, melyek kényszerforgalommal fognak birni. (Res p. 14. sz.). A komáromi esata határozott győzelemnek lévén híresztelve a magyar pénzjegyek hitelét pár nap mulva helyre állította ugyan, de számos kereskedők még ezután sem akarták elfogadni, a mi rendkívül ingerlé Kossuthot. Egyébiránt a kormányzó épen úgy, mint a múlt évben Jellicsé közéletésekor (l. okt. 4. szept. 24.) elbagyta a fővárost, természetesen most is védelmi intézkedések czéljából, s csak koronként tekintett be Pestre. A komáromi táborban pedig leplezetlen örömmel fogadták a hirt, hogy a kormány minő zavarba jutott s miként kényszerül ismét futni Buda-Pestrii. (Görg. és a Vil. 11. l.). A főváros rémületéről még l. jun. 23. jegyz.

Haynau tilalmát a magyar pénzjegyek ellen l. máj. 20. jegyz.

Jun. 30. Szombat.

Az ország kormánya felhívja Buda-Pest polgárait, hogy „a hadi munkálatokra való tekintetből, melyek a pontosabb közigazgatási érdekeket is áldozatul viszik,“ ne legyen

előttök váratlan esemény, ha a kormány némi időre székhelyét innen el- és odahelyezné, hol az a hadi munkálatok kellő fejlődését nem akadályozza.

Közl. 146. sz.

Horváth vallásminiszter Budapesten az aug. 20-ra kitűzött magyar kath. egyházi közgyűlés megtartatását közbejött akadályok miatt elhalasztja.

Közl. 146. sz.

Vukovics igazságügyminiszter, miután „az ország hadviselési körülményei, a népfölkelés és keresztesháború” szükségessé teszik a törvénykezés felfüggesztését, a hétszemélyes főtörvényszék, az országos törvényszék, és a váltófeltörvényszék üléseit a további rendeleltig megszünteti. a törvényszékek tagjait szétosztatja s azoknak az ezentul hivatalos működést megtiltja, az illető elnököknek pedig meghagyja, hogy a kormányt utjában mindenüvé kövessék.

Közl. 146. sz. v. ö. jun. 16.

Görgei tábornok Komáromban levelet ír Kossuth kormányzónak, tudatván vele, hogy terve itt minél több haderőt összegyűjteni, s még mielőtt az oroszok által akadályoztatnék, Haynau ellen a Duna majd jobb majd bal partján működni, s az osztrákokat döntő esatában megsemmisíteni. „Ha ön más-kép gondolkodik“ így ír Görgei, „határozzon mást a minisztertanács, mert a hadügyminiszter felelőssége a bácsbánsági sereggel való viszály s Bem elkülönözöttsége miatt különben is csak pusztá szó. Dolgaink a legszomorubb lábón állanak, és a hadseregben nincs fegyelem. A szegény nép pedig többé nem is tudja igazán, hogy tulajdonkép ki ellen védje magát, az osztrákok ellen-e, az oroszok ellen e, vagy magok a magyarok ellen? Mert hogy a népnek a magyarok ellen van mit panaszolnia, kétségbe vonhatatlan, ha a kormány saját intézkedéseit vissza nem vonja, péld. hogy a nép minden falut leégessen, mindenét a mie van, önmaga megsemmisitse . . . Én soha sem küzdöttem a kormányért, hanem a népért, s ha meg volnék győződve, hogy a

nép boldogabbnak fogná magát tartani, első lennék, a ki lerakja fegyvereit.“

A levél (töredékben) Feldz. 131. 132. l. Görög. II. 203. 226. l. (Horváth (III. 236. l.) mint mondók (jun. 28.) e levélre nézve tévedésben van). E nevezetes okmányban először mondá ki Görgei, hogy közte és Kossuth közt (mert a kormány alatt a kormányzót sújtá) a kiegyezkedés lehetetlen s utaik merőben különváltak. A levél keletkezése történetére tartozik, hogy Görgei bosszankodék Kossuthra, a miért Komáromba jöni vonakodék s a miért az ellenség útjában pusztításokat és égetéseket rendelt, mi ellen határozott idegenkedését, mint láttuk, már a mult év végén is kijelenté. Jun. 29-én Ácson két polgári hivatalnok jelent meg a tábornok előtt, kik jelentették, hogy a falut föl akarják égetni. Görgei ennek ellenszegült s miután magát a biztosokkal kipörölte, felfingerült kedélyvel hozzá lát a levélíráshoz. Ennek hatása felől, mint mondja, egy előre sem volt kétségben, a mint hogy nem is lehetett, mert a sorokból elég világosan meg lehetett érteni, hogy ő czentul nem akar engedelmeskedni a kormánynak, vagyis ez ellen fellázad. Csány és a tábornokok (l. jun. 29.) azonban még ekkor nem értek fel Komáromba.

Kiss Ernő altábornagy, Aulich tábornok és Csány miniszter, mint a kormány küldöttei Komáromban a tegnapi pesti tanács határozata értelmében fölszólítják Görgei fővezért, hogy a feldunai fősereget Komáromból vezesse le a délvidékre, egyelőre pedig az oroszoknak a czeplédi vonalon feltartóztatása végett Buda-Pestre tegye át főhadiszállását. Görgei ennek következtében kijelenti, hogy a kormánynak engedelmeskedni fog, s a mint parancsolva van, levonuland, Komáromot azonban jul. 3-ka előtt nem hagyhatja el.

Görög. II. 203. 204. l. Klap. Mem. 112. l. Függ. III. 233. l. Görög. és a Vil. 9. l. — Miután Görgei engedelmességi fogadása kinyerésének főszekőze Csány és Aulich voltak, kiket a fővezér rendkívül szeretett és becsült, semmi okunk sem lehet kétkedni, hogy ígérete, mely a sereg levezetésére vonatkozott, őszinte volt, s jellemének becsületére vált annyival inkább, mert a déli hadösszpontosítást ő meggyőződésből nem helyeselé. De Görgei még sem fojthatta el keserűségét saját, kétségen kívül sokkal helyesebb, terve meghiusittatása fölött. „Azon urak Pesten“ ugymond Ludvigghoz a követek eltávoztása után, „jobban biznak a török határookban, mint Komáromban és a hadseregben.“ Bayer lemondása pedig, ki állitá, hogy „a minisztertanácsban elfogadott sztratégiaához nem ért,“ ugy látszik, mingyárt megingatá elhatározásában. És midőn Ludvigh kijelenté előtte, hogy nem elég csak

ganesolni a kormány tervét, hanem okokkal kell meggyőzni a helyesebb-ről. megbizta Bayert, fejtse ki a kormánybiztosnak a kormány terve hibáit s a Komárom körül maradás szükségét. Bayer megtette, s kimutatá azt a mi később csakugyan be következett, hogy t. i. a kormány terve kevés idő alatt „sakk-matt“-ra vezet. Mindazáltal Görgei határozottan nem tagadta meg a kormány tervének fogantatását, a mint hogy azt, habár késlekedve, később is végrehajtotta.

Jul. 1. Vasárnap.

H o r v á t h vallásminiszter felbivást intéz az ország minden hitfelekezetü lelkészeihez. E szerint „a vad muszkák és pogány kozákok“ már betörték „hazánk. polgári és vallási szabadságunk legyilkolására.“ E u r ó p a népei magára hagyták a magyart, de azért nem kell elesüggedni, mert „a nép, ha bátor és elszánt, legyőzhetetlen.“ Mintán a lelkészeknek van legnagyobb befolyásuk a népre, ezek ujjolag felbivatnak, hogy lelkesítsék a népet az önvédelem legvégső harezára, mely, ha diadalra nem vezet „a legvadabb ellenségnek esünk martalékává.“ Harangoztatások és imádkozások történjenek naponként többször, ha pedig az ellenség a határra lép, álljanak a lelkészek a nép élire s vezessék azt „az élet-halál szent harezára, a diadalra.“ V. ö. j u n. 27.

A rendelet, kelt nélkül R e s p. 13. vagyis jul. 1. sz.

K o s s u t h kormányzó G ö r g e i tábornok tegnapi levelét vevén éjjel (jul. 1. és 2. közt) haditanácsot hív össze Pesten, melyben elhatároztatja, hogy mintán Görgei a kormány követelnek adott szavát megszegte s engedelmeskedni nem akar, s mintán távollétében a hadügyminiszterség teendői elhanyagoltak: tüle a fővezérség elvételük s a tábornok a hadügyminiszterség személyes vezetésére utasítottak. Görgei helyébe fővezérnek Mészáros altábornagy neveztetik ki, mellé tábor kari főnök gyanánt Dembinski ajánlatván. Bayer és L u d v i g h Görgei táborából szintén visszabivatnak, utóbbik kormánybiztosi helye B ö n i s Samuval töltetvén be.

K o s s u t h levele M é s z. -nál 121. l. K l a p. Mem. 123. 124. l. G ö r g. II. 225. 232. l. A s b I. 134. F ü g g. III. 237—246. l. Mészáros nyílt rendelete, melyben Dembinskit felhatalmazza, hogy a hadak

mozdulatai, elhelyezése és ellátása felől jogérvényesen intézkedhessék : Szeg. Hirl. 1849. 20. sz. ugyszintén Levél. 134. l. — Kossuth nem tudta vagy nem akarta tudni, hogy Görgei jun. 30. levelét azelőtt írta, mielőtt a kormány követivel találkozott volna s hogy annál fogva levelének pártütő irányzata, a kormányküldöttek előtt tett engedelmségi fogadás által vissza van vonva. Neki, miután Görgeit a hadak elől minden áron vissza akarta híni, a levél éppen kedvező alkalmat szolgáltatott szándéka kivételére, noha bárki előtt is képtelenségnek látszik, Görgeit jul. 1-én szószegéssel vádolni a Komáromnál maradásért, holott Görgei a kormányküldöttek előtt világosan azt mondá, hogy le fog húzódni, de jul. 3-a előtt nem hagyhatja oda Komáromot. Helyesebben lehetett volna Kossuthnak, ha már a levelet minden áron úgy akarta tekintetni, mint a melyet Görgei a kormányküldöttekkel való találkozásánál int, az elmozdítást egyedül arra fektetnie, hogy Görgei felmondta az engedelmséget a kormánynak s pártütővé vált. De ezt nem mondta ki kerekén Kossuth, mert akkor büntetnie is kellett volna Görgeit, mihez egyáltalában hiányzott bátorsága. Sőt a hadügyminiszterség és fővezérség különválasztatása szüksége magában is elegendő ok lett volna Görgei visszahívására, ki e két fontos tisztséget saját kezeiben egyesítvén, egyik hivatali ágat sem volt képes teljesen betölteni, mert mindkét hivatal oly fontos és nehéz volt, hogy külön-külön is igénybe vette minden erejét egy embernek. Láttuk (ápr. 28.) mikép történt az, hogy Görgei fővezér és hadügyminiszter lett egy személyben. Kossuthnak már rég orvosolnia kellett volna e bajt, melyet maga idézett elő, de Görgeit nem merté megsérteni. A közvélemény és a sajtó lenyűgöztetve e két férfi tekintélye által, hallgatott, csak a fentebbi határozat hozatala után szólott tüzetesen a dologhoz. A Máz. Tíz. ö. t. d. k. Görgeit vette pártfogása alá, a Republica edelben a miniszteri tanácsot, s megrotta mind Kossuthot, „ki nagy hibát követett el, midőn a hadügyminiszterséget és fővezérséget egy személyre bizta,“ mind Görgeit, ki „megfontolatlanul eselekedett a haza érdekében, midőn a kettőt együtt elváltatta.“ Resp. 15. sz.). Kossuth, miután a miniszterek által nem volt rábírható, hogy személyesen menjen Komáromba, a fentebbi határozatot mindenki hadtest-parancsnokkal külön közlé, a határozat értelmében készült hivatalos rendelet pedig egy magán levél kíséretében Klapkának (és nem Görgeinek) küldi meg, kinek „római jellemét“ sokat várt, s kit, úgy látszik, már azelőtt megbizott, hogy Görgeire ügyeljen fel s a kormány érdekeit a hadseregnél ellenőrizze.

Berger várparancsnok Aradvárból kivezeti 1400 főnyi lefegyverzett őrségét, hagyván maga után számunkra 66 ágyut, 2 ezer mázsa löport, 1500 db. lefegyvert. Az őrségből 595 ember (karánsebesi határőrök) a honvédek soraiba át lép. v. ö. jun. 27.

Feldz. 252. l. Honv. 163. sz. Refsp. 17. sz. Aradi várparancsnok lett ezután Perczel Miklós.

H a y n a u - t ö r v é n y s z é k e k. Az osztrák fővezér s cs. helytartó Győrben kiáltványt ad ki, melyben közhírré teszi, hogy miután Magyarhon m. e. okt. 3. óta Erdély pedig m. e. okt. 18. óta haditörvények alá van vetve, ezen idő óta elkövetett minden bűntények és vétségek, melyek a „lázadás“-sal összefüggésben állanak, ha polgárrendű egyénektől követtettek is el, haditörvényileg fenyítettnek. E törvények ítélnék halálra, száműzésre, börtönre és pénzbírságra. A fölségsértési ítélet az összes vagyon elvesztésével van összekötve. Haditörvényszék elébe tartoznak a magyar országgyűlés, a honvédelmi bizottmány tagjai s a kormánybiztosok. Rögtönbiróság alá esnek, kik az ápr. 14. határozat hozatalában, a nép lázításában, az osztrákok és oroszok elleni harcban részt vettek, kik még ezután a magyar kormánytól rendeletet fogadnak el, a cs. k. hatóságok kiáltványait ki nem hirdetik, honvédeket toborznak vagy vezetnek, népfölkelést rendeznek s teff. Fegyverek és hadiszerek eltitkolása körülmények szerint hadi- vagy rögtöntörvényszékileg büntetetik. A cs. k. hadsereg iránt ellenséges érzelmű községek felgyujtatnak. Zsidók elítéltetése esetén azon zsidóközség, melyhez az elítélt tartozik, pénzbírságot fizet.

A hirdetmény Samml. 109. l. Másnap kiadta a tábornagy a haditörvényszékek szervezetét és ügykezelését tárgyazó parancsát. (L. e. i. m. 107—118. l. a rögtönbiróságok rendszabálya okt. 10-ről 166—173 l).

Kosztolányi ezredes hadosztálya az Aranyosról előnyomuló Liebler vezérőrnagyot d. u. 4. órakor Ujfalunál megtámadja s élénk ágyutüzével és tulnyomó lovasságával visszakergeti. Csorich altábornagy azonban ágyúütegeket és uhlánokat küld Liebler segítségére, minek következtében a miénk hátranyomatva Komáromvár ágyúi védelme alatt Nemes-Örs mellett vesznek állodást. Veszteségünk 5 halott s 40 sebesült, az ellenségé 3 halott s 16 sebesült.

Feldz. 122. l.

Jul. 2. Hétfő.

A képviselőházban Palóczy László korelnök felolvastatja Almásy Pál alelnök levelét, melyben ez, miután a rendes elnökség szabályszerű megalakítására az idő jelen van, s ő vele a kormány másképp rendelkezett, képviselőházi alelnökségéről lemond; majd a korelnök a ház abbéli kívánságát fejezi ki, hogy Kossuth kormányzó a haza jelen állapotát a gyűlés színe előtt adja elő. Kossuth ennek következtében megjelenvén, kifejti, hogy a főváros rövid idő alatt oly helyzetbe juthat, melyben a nemzetgyűlés nem találná fel a kellő biztonságot. Északról két muszka sereg tört be s az egyiknek portyázói már Mező-Kövesd-nél járnak, az osztrák hadsereg is előnyomul. Szükség tehát, hogy az országgyűlés másuvá tegye át székét s kövesse ismét a kormányt, a mellett azonban senki félelembe ne essék. A ház határozatilag kijelenti, hogy pesti üléseit felfüggeszti, de tovább is együttmaradand s követni fogja a kormányt és a hadsereget.

Közl. 148. vagyis jul. 15. sz. (hol az ülés naplója). Kossuth a fentebbi ülésben előadá, hogy a kormány a hadsereg állásában és a hadvezéri személyzetben módosításokat tett, azonban részletekbe nem bocsátkozék, sőt még azt is a titkos közlés számára tartotta fel, hogy a székhely ezentul Szeged leend. Növelte a rejtelmességet az az indokolás, hogy az országgyűlésnek azért kell együtt maradnia és a kormányt követnie, nehogy a hatalom egészen „egy ember“ kezében legyen. Aztán reményeit és félelmeit adá elő. „Ha Magyarország fennáll, fennállásán fog alapulni a világ szabadsága, ha pedig Magyarország eldől, a népek szabadságának hosszú időn át vége van.“ A hadsereg vitézsége s népünk áldozatkészsége az osztrák-orosz erőt legyőzheti s „a világszabadságot“ megalapíthatja, sajuos, hogy itt Pesten az utóbbi időben a hazafiui érzés sokakban megesökkent. A kereskedelmi körök a nemzeti pénzjegyek iránt megfoghatatlan módra bizalmatlankodnak, mi-ért a kormányzó hevesen kikél s rögtönbirósággal fenyegetődzik. „Bolond“ ugymond többek közt „valóságos bolond azon ember, ki a magyar pénzjegyek értékét nem becsüli sokkal felebb a cs. auxiliárseregek commissáriusainak nyugtatóványainál“ melyeket néhol Zichy Ferencz és Péchy Imre osztogatnak. Végül félhivja a főváros lakosságát s a nemzetet, hogy ne csüggedjen el, mert Bőrue szerint csak az kell, hogy „az ur Isten csupán öt percze tegyen bátorrá minden embert, s a világszabadság ki lesz viva.“ V. ö. Jun. 29. jegyz.

Második csata Komárom alatt. Haynau osztrák fővezér, ki a Czornezópatak vonalát még jun. 30-án megszállotta, Görgei tábornok elsánczott tábora ellen nyomul. A harczt reggeli 8. órakor balszárnyunkon Leiningen tábornok (3. hadtest) kezdi meg, azonban szerencsétlenül, mert míg huzsárai a Herkál felől mozduló Bechtold-osztály ellen intézett támadásukbar ismételve visszaveretnek, azalatt Ó-Szönyből gyalogcsapatainkat Benedek s majd Simbsehen dandárnokok szintén hátranyomják. Nemsokára még több ponton fölényre jutnak az osztrákok. Schliek tábornok ugyanis Reischachot a monostori sánczok ellen küldvén, az sánczainkat, a 8. hadtest ellenállása legyőzése után, birtokába keríti. Görgei ekkor, ki a jobbszárnyon és középen vezényelt, miután a Monostor s áesi erdő közt futó komáromi zászlóaljnak megállítással eredménytelenül bajlódott, a monostori sánczok első vonalának visszafoglalására a 48. zászlóaljjal Rakovszky őrnagyot rendelj, minek következtében ez, Pöltenberg tábornok közreműködésével, ki a futó 7. hadtestet összeszedé s az áesi uton előnyomult, a megjelölt vonalat újra birtokunkba keríti. D. u. 5. órára Pöltenberg Schneiders és Ludwig dandáraikat is hátraveti, és Schliek teljes legyőzésével Pusztaherkált elfoglalja. Rakovszky és Pöltenberg győzödelmes működéseikről hirt vévén Klapka tábornok, ki a balszárnyon vezényelt, Ó-Szöny visszafoglalására parancsot ad. Háromszor ujul meg e ponton a véres küzdelem, míg végre Leiningen Benedeket csakugyan kiveri a faluból. Pöltenbergnek azonban ezalatt a Schliek segélyére érkezett Simbsehen, Panutine és Wohlgemuth hadaikkal gyűlt meg a baja. A válságos küzdelem heve 6. óra tájon tetőpontját éri. Görgei vezéri fényes diszöltönyében a harezi sorok előtt száguld, hol jelenléte legszükségesebb, és midőn egy ízben az ellenséges lovasság előnyomulásakor a kedvezőtlen helyzetben hátramaradt Pöltenbergnek levett fővegével integet, meztelen fejére hirtelen életveszélyes vágást kap. Pöltenberg buszárai a kardviadalban utoljára is visszanyomatnak. Épen új támadást rendel Görgei, midőn a sötétség beálltával az osztrák fővezér visszarendeli csapatait a harezből, mire a miéink is el sánczott táborukba huzódnak vissza.

Veszteségünk mintegy 1250 ember holtakban és sebesültekben s mintegy 250 hiányzó, az ellenségé 139 halott, 588 sebesült és 162 hiányzó.

Rüst. II. 148—157. l. Feldz. 109. 121. l. Görg. II. 204—223. l. Klap. Mem. 115—122. l. Ber. I. 162—170. l. (szokott gorombasággal így ír: „Igazán el lehet mondani, hogy az orosz hadosztály e napon nagy szolgálatot tett az osztrák hadseregnek s talán a megverettetéstől mentette meg,“ egyszersemind elsorolja Haynau hibás intézkedéseit a harez folyama alatt. V. ö. ezzel Ramming ezredes replikáját Oest. 37—38. l). Lapins. 120—123. Szil. F. Férf. 25. l. Vah. II. 70. l. Kossuth jelentése autograf másolatban Lev.-nél és Szil.-nál, ugyanaz nyomtatásban Resp. 17. sz. és Honv. 166. sz. — Haynau e harez után Lovadnál áthidalatja a Dunát (jul. 7-re), s e cselekedetét a mieink komolyan meggátolni még csak kísérletet sem tesznek, a mi felett az ellenség történetírója esudálkozóását fejezi ki.

Uzoni harc. Adlerberg orosz vezérőrnagy (3 zászlóalj, 9 lovasszázad és 6 ágyu) a kökői hidnál táborozó Gál Sándor ezredes mintegy 6 ezer főnyi székely seregét megtámadja, Gál az oroszok előnyomulására Uzoni g hátrál vissza, hol ellenfele előtt harezai rendet formál s azt a kökői hidon is visszaveri, de majd Jessauloff tábornok tartalékhadának megerkeztére visszavonul a küzdelemből. Szabó Nándor és Szilágyi Samu alezredesek. Gábor Áron a kökői hidnál elesik.

Köv. E. T. 249. l. Czetz Bem's 329. l. V. ö. Feldz. 495. l. és Ber. I. 148. l. Ez utóbbik így ír: „Adlerberg gyalogságával a nevezett falu (Kökös) ellen mozdult, lovassága ugyanazt megkerülvén. A nélkül, hogy nagy ellenállást fejtettek volna ki, a székelyek Uzonyfaluig mentek vissza „hol 8 ezer főből és 25 ágyuból álló főerejük erős állodásban volt elhelyezve. Miután ekként Adlerberg vezérőrnagy az ellenséget ereje kimutatására kényszeríté, szükségtelennek tartá egyenetlen erővel harcba keveredni, s azért a Fcketeig (így) rendben visszahúzódott, hol Jessauloff vezérőrnagy esapataival egyesült,“ Adlerberg ezen tudósítása folytán jul. 5-én maga Lüders intéz támadást. (Az Egyet. Encyk. l. 24. l. kiadta a Szent-Istvt. hibásan állítja, hogy Gábor Áron jun. 17-én esett el a Sinaja-kolostornál, miután a Ber. Köv. és Czetz e részben egyező adatai hitelességét a szemtanu R.d.g.r is bizonyítja).

Jul. 3. Kedd.

Cseoda orosz tábornok (20 zászlóalj, 41 lovasszázad és 84 ágyú) Hadház felől megszállja Debreczent s ott és a környéken három nap alatt 6 ezer esetvert (20,520 p. mérő) gabnát s összesen 30 ezer embernek 21 napra való eleséget s annak elszállításához szükséges fogatot zsarol össze.

Ber. I. 65. 131. l. Honv. 172. sz. (legterjedelmesebb, s különösen érdekes a város hódolati nyilatkozata). Frey III. 132. l. Cs. Debreczent, hol sok gyalázatosságot követett el, jul. 6-án hagyja oda, s a füredi ut mocsárjaitól félve, (akkor tájon sok eső esett), Tokaj, Póga és M. Kövesden át esatlakozott a főszereghez. Debreczeni előnyomulása kormányunkat egészen meglepte s nem kis zavarba hozta; visszaüzésére a 8. és 9. hadtesttel Perczel Mór küldetett. V. ö. jul. 8.

Bem altábornagy Beszterczén az oroszoknak Erdélybe ütése miatt szükségesnek látván, hogy a hadműködések a legnagyobb összhangzásban és pontossággal folyjanak, e célból a székelyföldet s a körülfekvő vidéket ostromállapot alá veti s a megjelölt területet a polgári és kormánybiztosi hatóságok felfüggesztésével távolléte alatt Gál Sándor ezredes katonai parancsnoksága alá veti, ki rögtöntörvényszékileg fogja büntetni mindazokat, kik e rendeletnek ellenszegülendnek s kötelességöket, mint katonák hiven nem teljesítendik.

A rendelet Honv. 162. sz. Valószínűleg ezen intézkedésre ezelőz Kossuth, midőn jul. 16-án Bemnek írja; „Olvasám a lapokból ön rendeletét, melynél legva minden civil t. hatóságot felfüggeszte; e lépésnek felsáníthatlanok következményei s megegyezésem nélkül ugy eshetik meg, ha meg ismerem a nemzetgyűlés előtt, hogy nem vagyok kormányzó. Miatta a félország lángban áll. Mért compromittál ön, drága atbn. ur? Hígye el, van elég gondom. Ne neveljék barátaim. Ez annyit tesz, mint felfüggeszteni az alkotmányt, még a miniszteriumnak is a nemzetgyűlése megegyezése kívántatik, különben vádállapotba helyeztetelhetik. Borzasztó crisis támadhat belőle. Nyujtson kezet el-Lárítani a zavar véseit. Kérem rá, a nagyváradi beszélgetésre hivatkozva.“ (K. lev. Szil.-nál F. Najj. 44. l.).

Jul. 4. Szerda.

Vedő tábornok, ki ostromütegeit e nap 20-ra egészíti ki, Temesvárat újból lövetni kezdi, Rukavina vár-

paranesnok csak gyöngén viszonozza az erős ágyutüzet, éjjel azonban (jun. 4. és 5. közt) a józsefvárosi ostromművek ellen kirontást tétet, mely alkalommal honvédeinket meglepően 18 ostromágyut beszögeztet. Vécsey a következő napokon némi szünetekkel jul. 19-ig folytatja a lövetést. Az őrség pedig jul. 11-én az Ujvilágban lévő ágyuink ellen újabb kirontást intéz s azok közül 7-et ismét beszögez, mely alkalommal holtakban és sebesültekben 23 embert is veszttünk. Az osztrákok vesztesége a két kirontás alatt összesen 49 halott és 91 sebesült.

Feldz. 378. 379. l. Vécsey hadereje jul. 4-én 11 ezer ember és 55 ostromágyu, jul. 13-ka óta 68 ágyu. Az első ostromvonal jul. 1-én készült, a 2-ik pedig jul. 15-én nyílt meg. A zárlati intézke dések és munkálatok általában oly tökéletesek voltak, hogy azokról az ellenség történetírója is (Ramming, Haynau tábornoki főnöke) nagy elismeréssel és dicsérettel nyilatkozik. Jun. végén a várbeli betegek száma (1100) hagymáz és skorbut miatt naponként nagyobbodott. Jul. 14-én már lóhus járja, jul. 28-ka óta pedig hetenként ez is csak kétszer osztatik.

Klapka tábornok Komáromban, miután a jul. 1. kormányrendelet a seregben, főleg a 3. és 7. hadtestekben, oly ingerültséget és ellenszegülést keltett, hogy e miatt a rendelet foganatosítására gondolni sem mert, haditanácsot hív össze. Ez Nagy-Sándor és Klapka tábornokokat követségbe küldi Buda-Pestre oly megbizással, hogy jelentsék ki a kormánynak a főszereg nevében, hogy Görgein kívül semmiféle más vezérben sincs bizodalma, s ha neki két hivatala közül valamelyiket le kell tennie, az a miniszteri legyen.

Klap. Mem. 128—131. l. Görgei. II. 225. l. Lev. I. 73. l. Függ. III. 252—253. l. E történet (v. ö. Jul. 7.) kétségbevonhatatlannal bizonyítja, mennyire bálványozá a főszereg Görgeit, ki katonáinak szíven, azóta hogy a vezéri botot kezébe vette, a legkorlátlanabb hatalommal uralkodott. Hogy a hadsereg ezen hangulatát, melynél fogva ha a kormány és Görgei közt választania kellett, mindig ez utóbbi részére nyilatkozott, e supán mesterfogásokkal néhány meghittje által idézte volna elő maga Görgei, mint némelyek állitják, teljességgel nem hihető. Mert a főszeregben a forradalmi kormány iránti ellenszenv értelme eleitől fogva mindig megvolt. E hadsereg a feloszlás szélén volt már a Drávánál, Vácson, Eperjesen, a nélkül hogy erre Görgeitől nyerte volna az indítást. Hogy Görgei tábornoka s meghittebb környe-

zete a vezér érdekeit ápolá s féltékenyen őrzé a kormánynyal szemben, annál semmi eincs természetesebb, meggondolván főkép, hogy Görgei e régibb katonákból lett tiszteknek előljárójuk volt, kinek mostani fényes állásukat köszönhették s kinek a kormánynyal ellenkező politikai nézetei s a haditerveket készítő „táblabíró“ kormányférfiakra szórt gunyai különben is köszájón forogtak. Más felől azonban, miután több felől állittatik, hogy Görgei körül rendszerezett katonai kamarilla alakult (élén Bayer és Görgei Armin), mely ama kormányellenes irány kifejtését tűzte feladatul s Görgeiben egy félistent látott, kinek vakon tömjénezett: igen valószínű, hogy az ellenszegülés érzelmét e kamarilla hatatosan ápolá és felcsigázta. Maga a vezér jul. 2. estéjétől fogva, midőn a rendeletről még semmit sem tudott, jul. 5-ig orvosi tilalom folytán minden hivatalos ügytől távol tartatott s a tisztikar ellenszegüléséről is csak utólagosan, jul. 5. este, értesült, s e körülmény, hogy t. i. a jul. 2. esatában magát oly hősileg kitüntető vezért eszméletlen betegségében akarják letenni, még inkább kifejtette az irányában való ragaszkodást, noha az már azelőtt is oly erős és általános volt, hogy Ludvig h. jun. 29-ről ezt írá Kossuthnak a tábor közepéből: „Ne engedd, hogy Görgeit nyilvános lapokban megtámadják s ez által elkedvetlenítsék. A hadsereg Görgei nélkül nem létezhetik (kann nicht sein), s valóságos örültség lenne most más valakire gondolni, — ez az én véleményem.“ (Ludvig levele töredékben Feldz. 132. l.). S őszintén kimondva, Mészáros, e hü és beesületes hazafi, mint hadvezér legkevésbé sem volt alkalmas és méltó Görgeit pótolni. Személyes vitézsége ugyan kétségen kívül állott, de az altábornagy mind annyiszor a hányszor vezéri tisztet vállalt, annyira megverettet, hogy a kormány mindig kénytelen volt visszahívni s mást bizni meg azzal, hogy a fegyvercink beesületén az ő vezérkedései alatt ütött esorbát hozza helyre. S a következmények a Mészáros vezérkedése iránti bizalmatlanságot igazolni látszottak, a mennyiben hivatalos föllépéséből sem erély, sem képesség nem tűnt ki. Jul. 2-án Pestről elindul, hegy a komáromi táborba megy, de a szőnyi ágyuzás hallattára Almásytól visszafordul. Jul. 3-án írásban nyilatkozatra hívja fel Görgeit, mondja meg, „akar-e“ seregével Pest felé sietni vagy sem? Jul. 7-én azt „tanácsolja“ és „parancsolja,“ hogy inkább Komáromban maradjon, mint áttörést kíséreljen. Jul. 9-én ismét kérdésbe teszi előtte, „akarja-e magát alávetni a kormánynak“ s levezetni a sereget? Majd ismét azt a tanácsot adja, hogy 3 ezer huszár vágja keresztül magát Haynau táborán, melyet egy egész hadsereg sem tudott keresztültörni. (Mészáros levelei Klap.-nál Mem. 133. 159. 172—175. l.). Ily gyönögeségre mutató levelezetésnek még a semminél is kevesebb haszna volt, mert e kézzelfogható erélytelenség és ügyetlenség csak tápul szolgált Görgei makaeszkodási hajlamának.

Jul. 5. Csütörtök.

A magyar kormány Pesten Klapka és Nagy-Sándor tábornokok előterjesztése folytán (l. jul. 4.) határozza, hogy Görgei továbbra is a hadseregnél maradjon, nevezetesen a feldunai főszereg parancsnokságát vigye Mészáros fővezérségének elismerésével, a hadügyminiszterségtől azonban vissza kell lépnie.

Klap. Mem. 136. l. Görgei. II. 226. l. Mint gondolhatni, Kossuthnak a tisztikar közbevetése igen zokon esett, s más nap többek közt írta Klapkának: „Gondja legyen önnek, hogy a haditanács csak is ezen cselekvési körre (a hadműködéseikére) szorítkozzék, s az országgyűlés és a kormány rendeleteinek bírálgatásától mindenkor távol tartsa magát.“ Bónisnak pedig kötelességévé teszi, hogy a haditanács ülésiben jelen legyen. (Koss. lev. Mészáros-nál 124. 125. l.). Görgei más nap megírta lemondását a hadügyminiszterségről, melyet távollétében Szabó Imre ezredes vezetett.

Bemaltábornagy Beszterczéről szöveget intéz a magyar nemzethez. E szerint az otthon népszerűtlen muszka ezárnak minden perczben a birodalmában kiütendő forradalomtól kell félnie, minekkövetkeztében ellenünk küldött hadait nemsokára visszahíni kényszerülend. Addig legyünk bátrak és kitartók. A Beszterczénél betört oroszok már a határig visszaverettek, a Brassónál táborozók pedig ki fognak üzetni, annyival inkább, mert Oláhországot és a törököket is háboruba fogja keverni az oroszokkal. „Seregünk többre megyen 150 ezernél, míg az ellenség összes ereje nem számít 80 ezeret,“ Erdély és Magyarhon minden bizonynyal meg fog tisztítani ezektől, hogyha a seregvezérek határszéli állomásaikat gyáván oda nem hagyják, a netalán előnyomult ellenséget pedig hátulról bátran megtámadják.

A szózat Honv. 163. sz. (megértésére v. ö. jun. 28. az Alldorf alá tett jegyz. ugyszintén jun. 22. jegyz).

Uzoni ütközet. Lüders tábornagy (8 zászlóalj, 12 lovasszázad és 20 ágyu) Gál Sándor ezredes ellen arcvonalban Jessauloff alatt középhadát, Sepsi-Szent-Györgynél a micink bekerítésére Rennekampff alatt balszárnyát,

Prásmártól pedig a Fekete-Úgy balpartján Adlerberg alatt jobbszárnyát indítja titküzetbe. Gál székely esapatait Jessauloff közeledésére Kököstől Sepszi-Szent-György felé hátráztatja, hol alvezérei felmondják az engedelmességet s a lovasságot és az ágyukat a színhelyről Csik-Szere d a felé elvezetvén, az Uzontól előnyomult gyalog századokat az oroszok dühös öldökléseinek átengedik. Veszteségünk mintegy 500 ember holtakban és sebesültekben, 4 ágyu, 2 zászló és 12 fogoly, az oroszoké a két (jul. 2. és 5.) harezban összesen 5 halott és 40 sebesült.

Kö v. E. T. 249. l. C z e t z 330. l. B e r. 1. 149. 150. l. S o m 72. l. (A „Feldzug,“ ezen különben kitünő pontossággal készült mű, e harezot két helyt írja le. A 494. lapon az ó-naptár napját tartván meg, és a 496. lapon az új-naptár szerint, ekként egy harezból kettőt esínál). Bem, kinek ugy látszik, a székelyek közül egyetlen egy megbízható alvezére sem volt, s ki D o b a y dézsi hátrálása miatt már különben is ingerült volt a sok rossz tisztre, az u z o n i eset hírére hallva, magán kívül lett haragjában. Jul. 21-én S e p s i - S z e n t - G y ö r g y ö n napiparancsot adott ki, mely szerint „a rendetlen megfutamlásért felelős, szintugy fegyelmetlenség bünével is terhelt fő- és törzstiszteket elfogtatván hadiszék elébe állította“ s megigéri, hogy az állomásaikat gyáván odahagyó tiszteket föbe löveti vagy rangjoktól megfosztva bebörtönözteti (B. napiparancsa H o n v. 184. sz.); Gál Sándort azonban a vezérségben meghagyta. — Lüders a fentebbi harez után J e s s a u l o f f o t Sz. Györgyön és vidékén hagyván, maga Földvárra vomult vissza, C l a m G a l l a s osztrák hadára várakozván, hogy támadását megkezdhesse. Előhadát E n g e l h a r d t Vledénybe vezette. Ezen helyzetben maradnak az oroszok jul. 13-ig.

H e i n z hadnagy mintegy 100 főre menő osztrák és orosz lovassággal korán reggel Szász-Régenben egy honvédzászlóaljat véletlenül megrohan és teljesen szétszór. Veszteségünk 50 halott és 28 fogoly.

F e l d z. 512. l. S o m. 79. l. Ugyanezen portyázó csapat visszavertében Nagy-Sajónál egy 104 szekérből álló cselmi szállítmányt is elfog s ez alkalommal a kíséretből 27 embert elejt 24-et pedig elfog.

Jul. 6. Pént.

S a s s tábornok (7 lovasszázad és 2 ágyu) portyázó esapatainkat Debrődnél Abauj megyében szétveri s majdnem

egészen leöldösi, aztán seregét kétfelé osztván a Rozsnyó és Nagy-Idk irányában huzódó csapatainkat veszi üldözőbe s utolérvén kegyetlenül megszabdalja. Veszteségünk e harcokban 150 halott, 70 fogoly és 2 zászló, az oroszoké 2 halott s 4 sebestült.

Ber. I. 132. 133. l. Sass tábornok gyors lovasaival azon hirre indult ki Miskolcra, hogy portyázó csapataink jul. 5-én Jabloncza lakosságával egyesülten az oroszok élelmi szállítmányát megtámadták s részben elfogták. Jul. 7-re a tábornok már Miskolcra visszaérkezik.

Görgei tábornok Komáromban, meg lévén győződve, hogy délen összpontosított haderünk az egyesülendő osztrák és orosz haderő ellen sikerrel küzdeni képtelen leend, s hogy ennélfogva a déli hadösszpontosítás vagy bekerítettésen vagy semleges területre való kiszorításon fog végződni, hogy e bajoknak elejét vehesse, haditanácsot hí össze, melyet arra igyekszik rábírní, hogy a kormány összpontosítási tervének mellözésével a fősereg az ő régíbb tervét követve, Haynaut tönkrevénní igyekezzék, s e végett tovább is Komáromnál maradjon. Klapka és Nagy-Sándor tábornokok azonban a vezér szándékának ellene szegülnek, mindazonáltal Görgeinek sikerül a haditanácssal elhatároztatni, hogy a sereg ne „szökjék“ meg Komáromból, hanem igyekezzék egy támadócsatában keresztül-törni az osztrák táborát és ugy huzódní le a délvidékre. — Azonban Klapka késő este Kossuth e napról kelt levelét veszi, melyben a kormányzó a seregnek Komáromból más nap, azaz jul. 7-én leendő kiindulását az oroszok közelgetése miatt halaszthatatlanul szükségesnek nyilatkoztatja s „a haza megmentését“ egyenesen e mozdulattól függeszti fel. Klapka a seblázban fekvő Görgeivel nem érintkezhetvén, Bayer tábornokari főnök előtt kijelenti, hogy ő a sereg Komáromban való további időzéseért egy perzig sem vállalja el a felelősséget, annál fogva, mint Görgei után legidősb tábornok, kit a vezér akadályoztatása esetén a parancsnokság illet, megbizza Bayert, hogy a holnapi elindulás felől rögtön intézkedjék, mit ez teljesít.

Klap. Mem. 134—144. 163—171. l. (hol Koss. levele is).
Görge. II. 234—251. l. A Komáromban maradás tervének hadtani

birálatát l. Feldz. 134. 135. l.). E haditanács, melyben Görgei a kormányt kijátszani törekedett, ép oly erős bizonyítványt szolgáltat makacs jelleméről, mint éles eszü ravaszságáról, melylyel tulajdonképeni célját eltítkolni s az ellennézeteket leküzdeni tudta. Görgei nem sietett délre a kormány közelébe, mert lélekben meghasonlott a kormány politikájával, utálta annak haditerveit és ezek készítőit, s mert attól is tartott, mint ezt maga is elárulja (II. 228. l.), hogy a kormány őt mihelyt hatalmába keritheti, megalázza s láb alól eltéteti. A kormány pedig kénytelen volt tűrni a pártos vezért, e szükséges rosszat, s úgy látszik maga is beleegyezett vagy legalább jó képet csinált ahhoz, hogy a főserég egyideig még Komáromban maradjon. K o s s u t h legalább jul. 8-án ezt írja Görgeinek: „Tíz nap alatt háromszor történt, hogy az elfogadott terv halogatás miatt nem foganatosított. — A Buda irányában való összpontosítás akkor, midőn még lehetséges volt, nem teljesített, most már, mint látom, lehetetlen. E perezben tehát nincs más választásom, mint a hadparancsnokságnak megrendelni, hogy Dunántúl az osztrákok ellen döntőleg működjék, Komáromot mindenestre biztosítsa, igyekezzék F e h é r, T o l n a és B a r a n y a megyéken a kormányval Szegeden feltartani az összeköttetést, és körülmények szerint a bácsbánsági sereggel való egyesülést a megjelölt irányban lehetségessé tenni. A fő cél marad mindig, előbb megverni a z o s z t r á k o k a t.“ (K o s s u t h levele Görgeihez Feldz. 133. l.) E sorok olvasására a történetíró zavarba fog jőni, merje-e hibáztatni Görgeit engedetlenségeért, melyet a kormány ekkép helyeselt.

V e t t e r altábornagy előesapatai (8 zászlóalj, 2 osztály lovas és mintegy 18 ágyu) a F e r e n e z - C s a t o r n á t ó l szemlevezésre kiindult O t t i n g e r altábornagyot (12 lovasszázad s 9 ágyu J e l l a č i é hadtestéből) reggeli 5. órakor H e g y e s e n megtámadják. Öttinger a falu mögött vesz állodást, majd ebből kiveretve V e r b á s z r a hátrál.

F e l d z. 253. l.

A J a n e u praefectől küldött C a r t e s i u tribun Buzgó százados esapatát (600 ember s 3 ágyu) M a r ú c z e l n é l K o l o z s m e g y é b e n bekeríti. Buzgó a F o n t a n e l l nevű eltorlaszolt szorosba jutván egy mellékuton folytonos harezolás közben nagy nehezen G y a l u r a kivágja magát, azonban esapatának nagy része, szám szerint több mint 100 ember, s ezek közt V a s v á r y P á l a Rákóczy-esapat parancsnoka, e szorosban, a hegytetőkről aláboesátott kövekkel s a mindenfelől elő-

tört lándzsások által leöletik vagy elfogatván mellen faczóvekekkel földhöz szögeztetve kivégeztetik.

S o m. 58. 59. l. (A harc s V a s v á r y elesése napját csupán ezen könyv adja). K o r. 190—196 l. (legkörülményesebb V. végnapjaira s halálára nézve). K ö v. E. T. 231. l. B e m K e m é n y hadjárata kiemeneteléről (l. jun. 15. 16.) akkor értesült, midőn N a g y - V á r a d - ról, Kolozsváron keresztül utazott (jun. 24-én). Keménynek megparancsolá, hogy tüstént induljon ismét a havasok ellen, s minthogy egyszerre működő és rendező szerepet nem folytathat, ez utóbbi hatalommal szárnységédét Zarziéki alezredest bizta meg. Zarziéki a bánfihunyadi helyőrségnek is előnyomulási parancsot küldött. Bem azonban az oroszok előnyomulása folytán magához kívánván venni hadait, nemsokára az egész havasi táborozást megszüntetni rendelte. A visszatérésre intő parancs a többi vezérekhez még idején elérkezett, azonban a bánfihunyadihoz már nem; s ily módon ez már jul. 2-án M a r ú c z e l e n állott, melyet folytonos esatározások közt elfoglalva fölégetett. Itt várta, hogy a gyalui őrség is hozzá esatlakozandik. Az éhség gondjaitól is gyötretve már épen visszavonuló félben volt, midőn az oláhok minden felől bekerítették.

Jul. 7. Szombat.

G ö r g e i tábornok K o m á r o m ban had serege utra keléséről véletlen értesül, mire fölingerülvén rögtön megírja kérését a szolgálattól való teljes fölmentetésért. Lemondása azonban az egész tábornagy izgatottságba hozza, minnek következtében a 3. és 7. hadtestből nemsokára küldöttség jelen meg nála, mely őt fölkeri, hogy ne hagyja el a sereget. Klapka, a sereg tökéletes fölmozgásától tartva, maga is a kérelmezők közt. Görgei, tiszteit maga körül látván, fölfödözi előttök jul. 6. indítványa (l. e.) valódi indokát, hogy t i. „ő nyilt ellenkezésben áll Kossuthal, mert az általa s az ő főhadparancsnoka által elrendelt általános déli visszavonulásban semmi egyebet sem lát, mint az országból való gyalázatos futás kezdetét... s hogy a főszeregnek kötelessége az ellenséget, a melyik előtte áll, határozottan megtámadni, nem pedig kikertülni,“ s ehhez képest kijelenti, hogy a vezérséget csak úgy vállalja el, ha a hadsereg el van tökévelve Komárom alatt megtámadni az ellenséget. Miután a tiszték a föltételt elfogadták, Klapka visszarendeli

Nagy-Sándort Bátor-Kesziből s maga készül el-
 hagyni a katonai pályát, de Görgei azon előterjesztésére, hogy
 neki, mint legidősebb tábornoknak őt betegsége alatt helyettesi-
 tenie kell, szintén eláll szándékától.

L. a jul. 6. Komárom alá felhozott kútföket.

Pawloff tábornok portyázó-csapata Bem egyik vigyá-
 zásra kirendelt zászlóalját Kozmatelkén kora hajnalban
 véletlenül megrohanja s rövid véres harez után teljesen szét-
 veri. Veszteségünk több mint 100 halott és 44 fogoly, az öro-
 szoké 1 halott és 2 sebesült.

Ber. II. 142. l. Som. 82. l. Grotenhielm portyázó-csapatai Bem marosvásárhelyi szállítmányát (mintegy 150 szekér) jul. 4-én elfogták. Bem hasznoló zsákmányolásoknak elejét veendő Oláhujfalun át Kozmatelkére vigyázó-csapatot küldött, mely azonban elég hibásan meglepetni hagyta magát.

Jul. 8. Vasárnap.

Kossuth kormányzó Perczel Mór tábornokkal egyet-
 értőleg Czegléden határozatba teszi, hogy az osztrák és
 orosz hadak közeledése folytán a Jellačić tönkrevetésére in-
 ditott bácsbánsági sereg creje ezentul ne szaporíttassék, hanem
 a Mészáros által Vetterhez levonulásra rendelt Vysocki
 és Dessewffy féle hadtest Nagy-Kőrösről visszahívassék
 és Perczel parancsai alá adassék, s hogy e haderő hozzájárulásával
 alakíttassék Perczel Mór vezérsege alatt egy 24 ezer főnyi
 új sereg, melynek rendeltetése a Tiszán át kelt s a főerőtől kü-
 lönvált orosz sereget megverni s a Tisza háta mögé visszaszorí-
 tani, hogy ekkép Debreczen visszaszereltetvén az Erdélylyel való összeköttetés ismét helyreállíttassék s a kor-
 mány, ha Szegeden biztonsága veszélyeztetve lenne, Nagy-
 Váradra huzódhassék. Perczel teendője általában oly módon
 foglalkodtatni az egész orosz főerőt, hogy az Komárom és Gör-
 gei ellen (ki az osztrákokat a Duna jobb partján fogja meg-
 támadni s Székesfehérváron és Tolnán át vonuland le Szegedre)
 döntőleg működni megakadályozva legyen.

Feldz. 184. l. Függ. III. 321. l. Koss. levele Bemhez Szil.-nál F. Napj. 43. l. Kossuth ezen önesinálta tervével a marostizsai összpontozás tervét keresztül-kasul huzgálta. Mészáros és Dembinski, bár a fővezérséget azon kikötéssel vállalták el hogy Kossuth a hadmozdulatokba megegyezésök nélkül ne avatkozzék, minderről mégis csak utólagosan értesítettén, e miatt más nap élesen összeszólkoztak vele. Dembinski, mint Horváth írja „indulatosan kelt ki a kormányzó kétszínűsége ellen; Mészáros pedig, bár esőndesebb vérell ajánlá neki, gondoskodjék új fővezérről. Forma szerint azonban egyikök sem mondott le.“ A közép-tizsai haderő azonban gyorsan szaporodott. Jul. 17-én a 9. hadtest (Vysocki) már 13 zászlóaljat, 22 lovasszázadot és 30 ágyut, a 10-ik hadtest (Perczel) pedig 16 zászlóaljat, 6 lovasszázadot és 17 ágyut, összesen a két hadtest 27,800 embert számlált, s ide esatlakozandók voltak még a Kazinezy (8800 ember s 30 ágyu) és Knezics (2500 ember s 7 ágyu) esapataik is. Ez utóbbiak ekkor Nagy-Váradnál állottak.

Jul. 9. Hétfő.

Kossuth kormányzó Czegléd-en levelet ír Bem altábornagyhoz, melyben őt a magyarországi összes esapatok főparancsnokságával megkinálja. Ez ajánlatra Bem jul. 17-én Csik-Szeredáról válaszul írja, hogy kész elvállalni a tisztséget azon esetre, hogy ha neki az országgyűlés katonai diktátorságot enged két hónapra, mely idő alatt reméli, hogy Magyarországot az osztrák-orosz seregektől megtisztítandja.

K. levele B.-hez Szil.-nál F. Napj. 23. l. B. levele K.-hez Feldz. 510. l. V. ö. Köv. E. T. 250. l. (K. levele keltét hibásan Szegedre teszi). Kossuth már ezelőtt több ízben írta chajtásképen a lengyelnek, hogy jöjön ki egész haderejével Erdélyből s vegye át Magyarhonban a fővezérséget. De Bem a kormányzó felhívására jun. 23-án azt felelé, hogy mintán Erdélybe az oroszok betörttek, addig nem mehet ki, míg azt a földet meg nem tisztítja tőlök.

Haynau osztrák fővezér Nagy-Igmándról felhívja Magyarországi földmivelőit, hogy elhagyott lakaikba térjenek vissza s ne bígyenek a „lázadók“ hazugságainak és ámitásainak, mintha t. i. jogaikat és szabadságaikat veszély fenyegetné; egyszersmind megígéri, hogy az osztrákok és oroszok az előfogatot és a naturalékat készpénzzel fogják fizetni, személyöket és vagyonukat nem bántják, az urbér eltörülve marad,

mig a lázadás vezetői egyebet sem akarnak, mint „tekintet nélkül a ti javatokra, meggazdagodni, haszintén e miatt nektek s családotoknak tönkre kellene is jutnotok.“

A kiáltv. S a m m l. 123. l.

Szentiványi Károly erdélyi kormánybiztos jelenti a Királyhágon túl fekvő résznek, hogy őt a b. pesti kormány saját kérelmére fölmenté a további hivataloskodástól, s helyébe országos teljhatalmu kormánybiztosnak Boczkó Dániel képviselőt nevezte ki.

A hirdetmény Honv. 170. sz. Köv. O. 188. l. Szentiványi visszalépésére Bem azon tulkapása adott okot, hogy az ostromállapotot kihirdette. (l. jul. 3.) Boczkó jul. 11-én már K o l o z s v á r t intézkedik. (H o n v. 168).

Gyula-Fehérvárból az őrség egy része a Városra kirontást tesz, honnan a vár ágyúni támogatása mellett 4 órai heves harc után honvédeinket kiveri. Veszteségünk mintegy 100 halott és sebesült.

F e l d z. 539. l.

Jul. 10. Kedd.

Besztereczei ütközet. Grotenhielm altábornagy Bem altábornagyot reggeli 5. órakor Beszterecze előtt 4 hadoszlopban véletlenül megtámadja. Bem (Füzi főhadnagy) ágyutüzzel fogadja ellencit s két óra hosszat védi magát. De majd észrevévén, hogy Pawloff tábornok és Springensfeld alezredes jobb- és balszárnyát megkerüléssel fenyegetik, az áruló várost is feladja s Bessenyő felé elhúzódik. D. u. 2. órakor megállapodik a lengyel vezér Sófalvánál s ott Incze őrnagy mindaddig feltartóztatja az ellenséget, mignem a sereg a Sajó hidon átvonulván, Bem Szeretfalvánál tüzéségét újból elhelyezheti, hol d. u. 3. órakor a harcnak vége szakad. Bem itt a parancsnokságot Damaszkini alezredesre bizza és serege nagyobb részével még azon éjjel elhagyja e tájat. Veszteség az ellenségnél 15 halott s 36 sebesült, részükön több.

Köv. E. T. 247. 248. l. Feldz. 512. l. Som. 82. l. Bemutja: jul. 11-én hajnalban Maros-Vasárhely, este Udvarhely. Jul. 13-án Csik-Szereda, jul. 14-én Tusnád, hol az Uzonnál szétfutott székelyeket rendezi, 15-én Tusnád és Bükszád, 16-án Csik-Szereda, 17-én és 18-án Kézdi-Vasárhely és Eresztévény, mely vidéken mintegy 12 ezer embert és 50 ágyut vont össze Brassó vissza foglalására s a moldvai hadjárat megkezdésére.

Jul. 11. Szerda.

A Főlség Wohlgemuth altábornagyot Erdély polgári és katonai kormányzójának nevezi ki, mellé rendelve a polgári ügyekben teljhatalmu császári biztoskép Bach Edét, Bukovina volt id. főnökét. V. ö. a u g. 11.

A kézirat Samml. Anh. 29. l. és Köv.-nál O. 190. l. E ki-nevezések egy jul. 19-én kelt legfelsőbb rendeletben tétettek közzé, s valószínűleg e körülmény vezette Kövárit és Rüstowot (II. 267. l.) azon hibás föltevésre, hogy a kinevezés jul. 19-én történt. Utóbbik rendeletben, valamint a márcz. 4. alkotmányban is a Részek már ismét az „Erdélyi nagyfejedelemség“-hez vannak csatolva. (A rend. O. 194. l.)

Harmadik esata Komárom alatt. Görgei tábornok a jul. 6. haditanácsban elhatározott áttörés eszközlése végett Klapka tábornok vezénylete alatt kiindíttatja hadait Haynau ellen Komáromból. A harcot d. e. 11. órakor Ó-Szöny és Almásközt az Eszterházy osztálya kezdi meg (8. hadtestből) a Wolf dandára ellen. Egyideűleg indul jobbszárnyunkon Assermann ezredes, Janik és Rakóvszky osztályaikkal (8. és 2. hadtestekből) az ácsi erdő felé, melyet rövid ágyutüz után Schneider től elfoglal. Déli 12. óra tájon Piqueti és Leiningen tábornokok (3. hadtest) is tusára kelnek, előbbik Jablonowszky és Benedek dandáraik ellen Pusztá-Herkálnál kezdvén hosszura nyuló ágyucsatát, utóbbik pedig Pusztá-Csem ellen indulván, melyet miután Klapkától tetemes tüzéségi erővel támogatott, Herzinger tábornoktól d. u. 2 $\frac{1}{2}$ órakor elfoglal. Azonban Schlick tábornok Bianchi, Sartori és Reischach dandáraikat küldi a tulszárnyalt Schneider segítségére, melyek aztán Assermann ts a délirészen álló Pöltenberget (7. hadtest) ne-

gyedszeri heves rohammal d. u. 5. órakor az ácsi erdőből kiverek. Puszta-Csem ellen pedig d. u. 3. órakor Haynau Bechtoldot és Panutinet rendelvén, ezek Leiningent bátor magatartása daczára szintén visszanyomják. Klapka belátván, hogy a nap célját (a Czenezópatak elfoglalása torkolatától Nagy-Igmándig) többé el nem érheti, parancsot ad a visszavonulásra, miközben az eddig Ó-Szőny nél tétlenül vesztegelt Nagy-Sándor (1. hadtest) az üldözésre kelt Simbschen dandárát huszáraival feltartóztatja. Veszteségünk mintegy 1500 ember holtakban és sebesültekben, az ellenségé 124 halott, 608 sebesült és 81 hiányzó.

Rüst. II. 168—175. l. Feldz. 137. s. köv. l. (hol a csata tervrajza is). Klap. Mem. 169—187. l. Ber. I. 172—175. l. Görög. II. 253. l. V. ö. Kossuth levele F. Napj. Szilágyitól 40—44. l. Lapins. 128. 129. l. Rüstow szerint Klapka e harcz tervezésénél azon hibába esett, hogy haderejét az első tábor nagy területén igen vékonyra nyújtá ki, a helyett hogy főerejét az osztrák balszárny ellenében összpontosította volna. A győzelmet Haynau Simbschen és Panutinenak köszönhető, kik e napon kitüntetett vitézségökért a Főlségtől a Mária Theresia rendjelét vagyis a legnagyobb katonai kitüntetést kapták. (Oest. 39. l.).

Buda-Pestet d. u. 5. órakor Wussin őrnagy alatt (Ramberg hadtestéből) osztrák katonaság (3 lovasszázad és 6 ágyu) szállja meg.

Feldz. 154. l. Frey III. 153. l. Szil. F. Tört. 394. l. Klap. Mem. 178. l. A fővárosban az osztrákok semminemű ellenállásra sem találtak, a lánczhid fapallóját azonban mintegy 70 lábnyi hosszáságban, ugyszintén a Szolnokra vezető vasut sineit is fölszedve lelték. Más nap már Ramberg is Budán volt, ki hadteste legnagyobb részét jul. 15-én Pesten szállásolja el, honnan csak jul. 23-án távozzék el Szabadkára. Haynau nagy sulyt fektetett rá, hogy az oroszokat a főváros „elfoglalásá”-ban megelőzze, mi neki egy napnyi előnnyel csakugyan sikerült is. Hanem az orosz hivatalos munka így ír: „Az első osztrák csapatok, melyek Budát megszállották, azon véleményben, hogy Pest még a lázadók kezében van, nem szánták el magokat előbb átmenni a Dunán, csak midőn egy kozák őrszem Budára ráakadt, hová az nap estére egy lovas és gyalog osztályt vártak Ramberg tábornok parancsa alatt.”

A temesvári kirontást lásd jul. 4.

Jul. 12. Csütörtök.

Kossuth kormányzó délben Szegedre a kormány székhelyére érkezik, hol lelkesültséggel és estére nagyszerű fáklyás-zenével fogadják. „A. hadműködések központjává“ ily formán szólott Kossuth ez alkalommal „e hely lévén kiválasztva, hiszem, hogy Európa szabadsága Szegedről sugárzandik ki, és ha találkozónék oly nyomoru, ki a hazát leigázni s diktatori hatalomra vergődni erőlködnék (ezézés G ö r g e i r e), azt én magam gyilkolnám le.“

Szeg. Hir. 1849. 22. sz. Szil. F. Napj. 25. sz.

Engelhardt tábornok Fogarasnál 800 főnyi s 4 ágyúval ellátott csapatunkat viradatkor Vledény felől tulnyomó erővel megtámadja, lovasságával Bethlen és Segesvár irányában előre megrakván az utakat. A mieink rövid ellenállás mulva Segesvár, majd az ublának megpillantása után Bethlen felé törekszenek menekülni, azonban az itt szintén lesben álló kozákok által szétveretnek. Veszteségünk 200 ember holtakban és sebesültekbén, 400 fogoly s 4 ágyu, az oroszoké 4 halott s 3 sebesült. A vár orosz kézre esik.

Ber. I. 151. l. Feldz. 500. v. ö. K ö v. E. T. 251. Czetz Bem's 350. l. Bem jun. 23-án M ó r i c z n a k, a fogarasi várparancsnoknak azt rendeli, hogy őrségét 300 főre szaporítsa. (A rend. Honv. 153. sz.). M ó r i c z, k i e t i z t s é g r e 1849. áprilban neveztetett ki (K ö z l. 85. sz.), a fentebbi harcban maga is foglyul esik.

Buda-Pestet Adlerberg százados alatt orosz katonaság (2 század kozák) szállja meg.

Ber. I. 176. l. V. ö. Jul, 11.

Jul. 13. Pént.

Görgei tábornok az 1. 3. és 7. hadtestekkel (összesen 26—28 ezer ember s 130—150 ágyu) a délvidéki hadösszpon-tositás eszközlése végett elhagyja K o m á r o m o t s V á c z felé utban. Klapka tábornok ellenben K á s z o n y i (2.) és Assermann (8.) hadtesteikkel (összesen 22 zászlóalj, 12

lovasszázad és 66 mezei ágyu) a várban marad, a kormány érdekeinek ellenőrizését Görgei táborában egyidőre Nagy-Sándor tábornokra bízván.

Görg. II. 254. l. Klap. Mem. 190—197. l. (hol az őrség részletes elhelyezése, a védelmi intézkedések a vár leírása stb.) Feldz. 451—453. l. Asb. I. 135. l. A kiindulást Görgei Armin az előhaddal még jul. 12-én megkezdé. Haynau jul. 11-én megígérte Paskevicsnek, hogy ha Görgei Vác felé menend, ő a Duna bal partján fogja üldözni s ekkép Paskevics körmei közé hajtani. Ez ígéret azonban nem váltatott be. Haynau Görgeinek nem indult nyomába s ennek elfogását vagy megtörését egészen-magára Paskevicsra bízta, mint a ki maga is elbánuhat Görgeivel. Paskevics e miatt mérgeledött, s azzal boszulta meg magát, hogy Grabbet nem engedte át Haynaunak Komárom zárlatára. Haynau ugyanis oly szándékkal volt, hogy mihelyst a rég várt Grabbe (ki jun. 17-én már A. Kubinban állott) Komárom tájára érkezik, seregét Pesten át Jellačić és Temesvár megsegítésére délre vezetendi le. Grabbe azonban, bár a czár „megmásíthatatlan” parancsa szerint feladata lett volna csupán a bányavárosokban működni, s bár előzőleg megígérte, hogy Komáromot a Vág és Duna balpartjáról zárolni fogja (Oest. 32. l.), sokáig váratott magára, függeszteni fel, ki őt épen ellenkező irányban rendelé. Jul. 7—18-ig ugyanis Szent-Kereszten időzött, ekkor az orosz fővezértől parancsot kap, hogy Zólyomon és Dévényen keresztül siessen Losonezra, bevágni Görgei előtt az utat. Ebből azonban semmi sem lön. Grabbe R. Szombathra jul. 23-án, Putnokra jul. 26-án, Miskolcra jul. 27-én érkezik, s csak miután 23 napig távol kalandozott a bányavárosokból, érkezett vissza aug. 12-én Zólyomra. (Oest. 28. l.) Haynau megunva a várakozást, s Komárom zárolására Csorichot és egyidőre Sellicket hátrahagyván, főrejével jul. 16-án elindult a vár alól. (V. ö. jul. 15. jegyz.).

Grotenhielm portyázó csapata Nagy-Sajónál Beszterezem mellett Damaszkín alezredes jobbszárnyának egyik osztályát viradatkor megtámadja s szélyelveri. A székelyek 60 halottat és 4 foglyot vesztenek.

Ber. I. 143. l. Feldz. 511. l. Czetz 366. l.

Jul. 14. Szombat.

Kossuth kormányzó Szegeden az ország törvényhatóságaihoz körlevelet indit, mely szerint a kormány székhelye

Pestről Szegedre hadműveleti helyes szempontokból tétetett át, mi aggodalomra nem adhat okot, annál kevésbbé, mert a tiszántuli kerület egészen tiszta az ellenségtől s e tér és a Duna-Tisza köze hadaink birtokában van. Dunántul 50 ezer főnyi sereg működik Komáromra támaszkodva, Bács-Bánság és Erdély miénk, a Brassónál betört oroszok ellen Bem most indul. „Ha a nemzet önmagához és hazájához hiv marad“ kevés hónap alatt le fogja győzni az osztrák-orosz haderőt következő okoknál fogva. 1. Seregeink létszáma az ellenségével legkedvezőbb arányban áll, az egyesült hatalmasságokénál alig 10 ezerrel kevesebb. 2. Mi itthon vagyunk s minden helyen gyámolításra találunk, az ellenség pedig idegen földön mozog, hol a víz, levegő, éghajlat, és az emberek ártalmára vannak. 3. „A népharez legyőzhetetlen,“ ha valamely vidéken átronul az ellenség, háta mögött fölkél a vidék lakossága. 4. A nép, mely önmagáért harezol s honszeretettől van áthatva, leigázhatatlan. — Felhivatnak tohát a hatóságok, hogy mindezeket a nép hitévő tétén, azt a lehető legnagyobb erőfeszítésre buzdítsák.

A rend. Honv. 178. 179. sz. (E rendelet alá jul. 14. van írva, de miután benne Guyon hegyesi győzelméről is van szó, melvről Kosuth jul. 14-én még nem értesülhetett, kétségen kívül áll, hogy az okmány később iratott és adatott ki).

Hegyesi esata. Jellačić bán Vetter altábornagy támadó föllépését megelőzendő, Verbászon összpontosított hadával (15 zászlóalj, 22 lovasszázad és 79 ágyu), a miénk meglepésére éjszakra indul; de a jólétesült Guyon tábornok (mintegy 7 ezer ember s 42 ágyu) elkészülve várja támadását. Hajnali 3. óra tájon Hegyes, Szeghegy és Feketehegy előtt egyszerre felvillannak a magyar őrtűzek s megdördülnek az ír vezér ágyui. Jellačić ekkor Hegyes ellen balszárnyával két gyalog dandár élén Dietrichet küldi, de a ki a miénk ágyutüze és szuronyai által visszautetik. Ez alatt balszárnyunk Szeghegynél Puffer ezredes dandárát Verbász felé visszaveti. A bán rendbe szedi s új előnyomulásra vezetí ugyan a futókat, de midőn híret veszi, hogy egyik csapatunk Feketehegy föl hátrálási vonalát fenyegeti, Horváth vezérőrnagy fődözete alatt Verbász felé visszahuzódik, majd a csatorna jobb partján

vett állodásából is kiveretve Kis-Kérre futamodik. Ezalatt Veprováz és Keresztur felől Kmety tábornok is megtámadja a Kulán fekvő Lederer-dandárt, Földvállról indult esapataink pedig d. u. 4. órakor Lang-dandárnokot támadják meg, ki a mieinket visszanyomva Mossorin felé huzódik el. Jellačić éjfél után 2. órakor Kátyánál szedi össze szétszóródott esapatait. Veszteségünk 81 halott s 141 sebesült, az ellenségé 200 halott s 500 sebesült.

Feldz. 254—267. l. Rúst. II. 181—189. l. Ber. I. 159. l. Frey III. 160—162. l. Kossuth hiv. jelentése Honv. 175. sz. v. ö. 195. sz. (A hivatalos „Feldzug“ általában mindenütt tulzott kimélettel sőt hízélgéssel tárgyalja Jellačić, e „grata persona,“ hadműveleteit. Így „fontos sztratégiai eredményüek“nek mondja a kátyi és óbecei harcokat, holott tudja van, hogy a kátyi ütközetre Ujvidék eszélytelen ostromlása és haszon nélküli elpusztíttatása következett. Ó-Becsét pedig miután Jellačić meg nem erősíté, 4-ed napra Vetter ismét elfoglalta s ily módon a taktika folytán nyert pillanatnyi előnyök a sztratégiai hibák által tökéletesen elvesztek. A bán a helyett, hogy, mint a Fölség kívánata magával hozta volna (214. l.), gyors előnyomulással kezdte volna meg a támadó hadjáratot, egy a hosszas háboru alatt elpusztított s az ő támpontjától is elszigetelt területen, egy ellenséges várat háta mögött hagyva, várakozásban tékozlá az időt, miközben a honvédsereg nyakára nőtt s három oldalról körülfogta. A fentebbi vereség után Szalánkeménél átkelvén a Dunán, Karlovicz és Kamencz közt helyezte el seregét s ezen állásban hagyta mindaddig, míg Haynau a Bánságból kezet nem nyujt neki (aug. 16.), mindön azonban már nem volt kivel verekednie.

Derra őrnagy a verbászi ágyuzás hallattára a Begamentén álló osztrák-serb őrhadat Perlásznál reggeli 8. órakor megrohanja, de az átjárást négy órai folytonos harc után sem képes birtokába keríteni. Veszteségünk néhány halott és 41 sebesült, az ellenségé 6 halott és 27 sebesült.

Feldz. 268. l. Hiv. jel. Honv. 182. sz.

Jul. 15. Vasárnap.

Aulich tábornok rendes hadügyminiszternek kinevezetik.

Klap. Mem. 420. l. Feldz. 283. l. (jul. 16.).

Második váezi ütközet. Görgei hadseregének a Paskevics fővezérlete alatt álló orosz erő, melyet a magyar vezér Szolnoknál lenni hitt, útját szegi. Előhadunk Görgei Armin őrnagy vezérlete alatt kora reggel érkezik Vácra, honnan Bebutoff muzulmán és kaukázusi lovasait rövid esatározás után Kis-Ujfalura kergeti. E hirre Rüdiger tábornok Sassért küld, hogy Gödöllőről 22 lovasszázzal és 8 ágyúval Vác ellen nyomuljon elő, mi déltájon megtörténik, azon különbséggel, hogy Sass egész seregét (8 zászlóalj, 22 lovasszázad és 32 ágyú) magával hozza. Ezalatt Rüdiger Offenberg tábornokot is (48 lovasszázad) Ujfaluba rendeli Sass támogatására. Déltájon Sass és Offenberg egyesülve támadást intéznek s velök a Hétkápolnáál állást vett Görgei Armin és Nagy-Sándor (1. hadtest) tábornok tűznek össze, mégpedig kedvező eredménnyel, a szödi szőlőkből a dukai hegyekből elervén a kozákokat. D. u. 3. órakor a Gombáspatak mentén elhelyezkedett Leiningen tábornok (3. hadtest) támad Sass újabb lovassággal erősített jobbszárnya ellen, ki ugyanekkor Nagy-Sándorra intéz egy erős lovastámadást, melylyel a császárhuszár-ezred erejét megtöri. A kölcsönös ágyuzás késő estig tart, miközben az ellenség esapatai a dukai hegy és a szödi szőlők előtti szabad térségen védelmi állásban tartják magokat, az éj beálltával pedig visszahúzódnak a harcztérről.

Görg. II. 255—259. l. Ber. I. 179—183. l. Feldz. 188. s. köv. l. Lapins. 130—134. l. Görg. és a Vil. 18—22. l. Szil. F. Tört. 391. l. Paskievics Kuprianoff és Rüdiger hadtesteikkel jul. 9-én indult el Miskolcra és vidékéről s azon szándékkal igyekezett Hatvan felé, hogy Görgei előtt a pesti és váezi utat, hol Vysockival egyesülhet vala, bevághassa. Jul. 12-én Bebutoff vezérőrnagyot küldi Vácra, hogy hozzon hirt Görgeiről. Jul. 14-én éjjel már értesül, hogy ellenfele Szobbon van s ehhez képest következő tervet adja ki. Sass menjen Gödöllőre Görgeinek Vysockival való egyesülése meggátlására, Kuprianoff és Rüdiger (összesen mintegy 45 ezer ember) Aszódon maradjanak s innen egyenes vonalban induljanak Görgei ellen. Az élelmi szekerek (mintegy 4 ezer db.) Hatvanon, Cseodaeff hadteste Mezőkövesden álljanak. Paskevics szándéka volt csak jul. 16-án lépni fel támadólag s Rüdiger is azért rendelt esupán lovasságot Bebutoff segítségére, hogy ekkép nem leend kenytelen idő előtt megkezdeni a harcot. De Sass egész erejét harcba vezetvén, a

fővezér tervét elrontotta. — Görgei Komáromból lett kiindulásáról a kormányt egy igével sem tudósítá, s ez és a nagy közönség egy darabig egyáltalában semmit sem tudott sorsáról; a kósza hír néha győzelméről, majd tönkre veretéséről, majd az oroszokkal szövetségkötéséről szólt, jul. 26-án pedig egy hivatalos közlemény annyit mond róla, hogy P o z s o n y n á l Radeckivel csatázik (H o n v. 179. sz.). Perzel számíttva arra, hogy Görgei Vác felé a Duna balpartján is vonulhat le, ennek megkönnyebbitésére jul. 13-án S z o l n o k ról előnyomult, jul. 15-én A b o n y n á l állott s paransa volt hátulról megtámadni az oroszokat, mihelyst értesül, hogy Görgei Vácraól délnek indul.

Clam-Gallas Ede altábornagy a Bem által máreziusban és májusban Oláhországba kivert osztrák sereget (11⁵/₆ zászlóalj, 16 lovasszázad és 36 ágyu) a t ö r e s v á r i szoroson át Erdélybe vezetí s vele Brassót megszállja, hol Lüders tábornagy Rennenkampf vezérőrnagy dandárát (2 zászlóalj, 8 lovasszázad és 8 ágyu) Clam rendelkezése alá b e s á t j a .

Feldz. 498. l. Ber. I. 152. l. Som. 88. l. Köv. E. T. 252. 256. l. Clam aug. 4-én kiáltványt intéz a székelyekhez, kiknek „eltántorodottságból eredt boldogtalanságukat tekintve és sajnálva,“ engedelmesség esetére közböcsánatot ígér. De ha meg nem térnek „a legkeményebben fog velök bánni s azon helységeket porrá téteti, melyek csak a legkisebb ellenkezésben találtatnának.“ E szózat még nagyon kegyelmes azon nyilatkozmányhoz képest, melylyel Daniel es. k. osztrák biztos a Bem után Moldvából bejött Moller táborából aug. 10-én megtisztelí székely atyánkfiait. Daniel megparancsolja, hogy senki tovább „e piszkos forradalom gyalázatos eszközévé felhasználtatni“ magát ne engedje, hanem „esászár Ófelségéhez“ visszatérjen. „E nemes nézettől vezéreltetve legfelsőbb helyről nyert kegyelmess utasításnál fogva“ megrendeli, hogy a fegyverek és löszerek 24, illetőleg 36 és 48 óra alatt beadassanak, mert a kivél ezentul találtatnak „mint pártütő azonnal föbe lövetik . . . Egész faluk, melyek e rendeletet pontosan teljesíteni elmulasztának, mint megátalkodott pártütő fészkek kizsákmányolatván, azonnal porrá tétetnek“ stb. (A kiáltvány Köv.-nál O. 201. 202. l.). E derék férfi, ki a dsingiskámizmusban a muszkát nagyon sokkal túlhaladni akarta, hazánkfia volt.

Jul. 16. Hétfő.

Szeretfalvai ütközet. Grotenhielm altábornagy Bem elutazásáról értestílvén (l. jul. 9.) Pawloff dandárnok-

kal Damaszkini alezredes székelyeit (mintegy 3 ezer ember s 14 ágyu) Szeretfalvánál megtámadtatta. Damaszkini, kinek Bilakon és Galaczon lévő jobbszárnyí csapatait egyideűleg maga Grotenhielm szétkergette s tekei hátrálási vonalát is elvágta, csakhamar feladja állodását s csapatai egy részével, Tæczon át véresen üldöztetve Szent-Györgyre hátrál. Kálnoki őrnagy. Nagy eső. Veszteségünk csupán Tæczon mintegy 50 halott s 2 ágyu, az ellenségé összesen 7 halott és 27 sebesült.

Ber. I. 144. l. Feldz, 514. l. Som. 84. 85. l. Köv. E. T. 254. 255. l. Kövári szerint a hátráló sereg még azon éjjel Szász-Régenbe érkezvén, ott az elkésett Inczédi Samuval egyesül s kivánni kezdi, hogy az utóbbik vegye át Damaszkintól a vezényletet (R.d.g.r ezt valótlannak mondja; szerinte „Inczédi köztünk sem volt s a sereg nem Inczédit, hanem Kálnokit ohajtá vezérül“).

Seregmozdulatok Váczon. Paskevics tábornagy éjjel (jul. 15. és 16. közt) Hartyanál rendezi csapatait, várva Görgei támadását s Haynau megjelenését annak háta mögött. Görgei azonban az orosz főerő jelenlétéről meggyőződván, délben arra batározza el magát, hogy a tulnyomó ellenséges erővel harzba ereszkedni nem fog s ez okból a Gödöllő felé való áttörés eszméjével felhagy, hanem miután annak is hirét vette, hogy Ramberg hadteste a Duna balpartján Pest felől huzódik fel ellene, a losonez-miskolcz-tokaji kerűlön vonuland le a délvidékre. D. u. 4. órakor az orosz előhad (Kaufman tábornok) Vác ellen ágyuzást kezd, melyet azonban Paskevics nemsokára megszüntetni parancsol. Görgei hadserege éjjel a postanton Rétság felé megkezdí elvonulását, mi azonban a sereghez csatlakozott polgárrendű menekűlők több százra menő szekerei miatt főleg a város északi szélén lévő hidnál annyira akadályozva és feltartóztatva lön, hogy reggelre csapataink fele része sem hagyhatta el Vácot. Födözeten Leiningen tábornok (3. hadtest). Másnap

Jul. 17. Kedd.

Harmadik váczisata. Paskevics tábornagy virradtkor erős lovascsapatot küld Vác ellen szemlezésre. E lo-

vas had, miután Nagy-Sándor tábornok (1. hadtest) előőrseit gondatlanul visszavonta, a Hétkápolnánál állást vett Görgei Armin őrnagy balszárnyát megkergeti s a város utcáiba tizi. Görgei Armin ugyan mihamar rendbeszedi s a városból délre kivezeti hadát, azonban Leiningen tábornok (3. hadtest) egyik érkező csapatát félreértésből ellenségnek véelve, Vác nyugoti szélén a Duna hosszában ismét futásnak ered. Az oroszok ekkor ellenállás nélkül benyomulnak a városba, de a honnét Leiningen említett csapata s a magát másodszor is rendbeszedett Görgei által nemsokára kiveretnek. Ezalatt a 3. hadtest másik fele a Gombás patakon túl vesz állodást, Görgei Arthur tábornok pedig rettenthetetlen bátorsággal rendezi seregének északra vonulását, miközben a város szélén lévő hidnál ismét tömérdek vesződsége és akadályoztatása volt a futó csapatok s a málhás szekerek miatt. Paskevics ekközben, a magyar vezér tervén keresztül látván, Rüdiger tábornokot rendeli a város ellen, egy másik csapatot pedig Vác keleti részének indíttat. Leiningen ekkor a sződi szőlők felé tesz egy győzödelmes előnyomulást s hadteste egyik részével Rétságon vétet állást, másikkal pedig Görgei Armin ágyuinak védelme alatt ettől jobbra Vác északi része előtt helyezkedik el, hol utolsó katonái a felgyújtott hidon épen akkor vonulnak keresztül midőn a nyomában lévő Rüdiger az északi kijárást megtámadja. Leiningen Rétságnál Pöltenberg tábornokkal egyesülve késő estig vív az oroszok ellen, midőn a község felgyújtatik. Görgei főserege e nap Vadkerten száll táborba. Veszteségünk a jul. 15. és 17. harezokban összesen ezer fogoly, 1 ágyu, 2 zászló s esupán a vácsi kórházakban hátramaradt 130 sebesültünk, az oroszok vesztesége 146 halott, 303 sebesült.

Görgei: II. 259—275. l. Ber. I. 182—190. l. Feldz. 191. s köv. l. Rüst. II. 231—236. l. Szil. F. Férf. 26. l. Vah. III. 147 s köv. l. Paskevics Váczon Görgei teljes megsemmisítésére számított s hogy ez nem történt, Haynau-ra vetett, ki jul. 10. abbeli ígérétét, hogy Görgeit a Duna bal partján üldözni fogja. Nem váltotta be. Haynau, hogy magát Paskevicsnak alá ne kelljen rendelnie s legyőzetésünk dicsőségét az osztrák fegyvereknek szerezhesse meg, igyekezett mentül messzebbre távozni az orosz főerőtől. Paskevics viszont óvakodott neki támogatására lenni s esupán a végző esetet tartotta szem előtt, hogy t. i.

Haynaut „megmenthesse,“ ha netalán tulnyomó erő által ezorongattatnék. Ily módon lehetségessé vált, hogy hadaink a roppant tulnyomó erő ellenében is tovább huzhassák a háborút, sőt az is, hogy G ö r g e i Vácra visszafordulva Bécs-et rohanja meg és foglalja el. Haynau ugyan a váci ütközet után felhívta az orosz, hogy Grabbét állítsa Komárom elébe, egy hadtestet küldjön Szolnok és Nagy-Várad felé, többi esapataival pedig üldözze Görgeit a felvidéken, de a különben is bosszús Paskevics ezen tervet, mint a mely az ő erejét a magyar főhadsereggel szemben nagyon megosztatta volna, „visszautasította,“ egyszersmint jul. 19-én megírta Haynaunak, hogy a K ö z é p - T i s z a védelmére ő küldjön egy h a d t e s t e t, különben Panutinet visszaveszi tőle. Haynau Szolnok megerősítését elvállalta, de nem foganatosította (Ber. II. 14. 15. l.) mindaddig, mig nem Paskevics egy másik fenyegető levelet küldött hozzá, a midőn Benedek d a n d á r a csakugyan megszállja Szolnokot (jul. 27.) Haynau ugy bosszulta meg magát, hogy Pesten az orosz sereg számára felhalmozott élelmi készleteket lefoglalta, s Zichynek kijelenté, hogy ő még az élelmiszereket szállító előfogatókat sem engedheti át, mert szüksége van rájuk. (Ber. II. 63. l.). Paskevics Görgeit markából kisiklani látván, sőt mint az orosz munka bevallja, egyidőre még nyomát is elveszítvén, nem tudta mihez fogjon. Egyelőre K u p r i a n o f f o t és R ü d i g e r t Vác tájékán hagyja „bevárni, mihez kezd Görgei.“ E hűléséget az osztrák kommentáló így emeli ki: „Hogyha nyert esata után oly óriási tulnyomóság mellett, mint a minő itt volt, semmi megerősített pont által, semmi területi akadály által sem gátoltatva megállunk, bevárni azt a mit az ellen tenni fog, a helyett, hogy mi szabnók elibe a törvényt, akkor természetesen minden további kombináció lehetetlen és fölösleges.“ (Oest. 13. l.) Majd hírért vevén Paskevics, hogy Gyöngyös és Hatvan tájáról Perczel által hátban fenyegettetik, málhás szekereit Pestre rendeli s ennek védelmére T o l s t o y tábornokot küldi egy erős hadosztálylyal. Görgei nyomába Rüdiger A n r e p tábornokot mozdítja előre Vadkertről B.-G y a r m a t h i g, ettől kezdve pedig csak C h r o u l e f f ezredet (3 lovasszázad és 2 ágyu). Végre a fővezér Görgei l o s o n c z i utjáról értesülvén, üldözésére jul. 19-én Sass tábornokot (22 lovasszázad s 8 ágyu) indítja utnak, maga főerejével, a hegyi utaktól s az ellenséges érzelmű lakosságtól féltében, utána nyomulni nem mervén. E helyett Kuprianoffot és Rüdigert G y ö n g y ö s r e, Cseodaeffet Kápolnáról M. K ö v e s d r e rendeli, ezélul tüzvén ki Görgeinek a Tiszán átkelését megakadályozni. Majd attól tartván, hogy Görgei közléki vonalait elvágja s Kassán és Eperjesen lévő raktárai ellen fordul, jul. 22-én Rüdigert P a t á r o l P é t e r v á s á r á r a mozdítja, azon utasítással, hogy ha Görgei északra nyomulna, mindenütt üldözze. Másnap azonban Pétervásáról ismét visszarendeli Hatvan irányában, s meghagyja neki, hogy jul. 26-ra Kerecsendnél legyen, hová Kuprianoffot

is rendelé. Ezalatt a miskolcz-tokaji vonalon Görgei sarkába Cseodaeff paranesoltatott, de jul. 21-én Miskolezról ez is visszarendeltetett Abrányba, minek következtében Görgei a Sajó-vonalt háborítás nélkül megszállhatta. Hogy micsoda okszerűség és összhang volt ezen ide oda szaladgálásokban, annak előadását még a hivatalos Ber. sem meri megkísérteni. A zürzavart csak Haynau történetírója deríté fel, ki világosan kimondja, hogy Paskevics ez időben tökéletesen elvesztette tájékozását s anyira desperált, hogy egész hadseregével vissza akart hátrálni Kassára, nehogy Görgei közléki vonalait és raktárait hatalmába kerítse. „Szerenesére“ ugymond a történész „ezen hátramenő mozdulat eszméjével ismét felhagyott.“ (O e s t. 17. l.).

Jul. 18. Szerda.

Pültenberg tábornok (7. hadtest) Görgei északra húzódását fűdözendő, d. e. Balassa-Gyarmath és Vadkert közt a Lókos pataknál az üldözésre kiindult Anrep tábornok ellen (28 lovasszázad s 8 ágyu) ágyuzást kezd. majd folytonosan harezolva B.-Gyarmathig húzódik, hol a hátvéd tisztét Nagy-Sándor tábornok (1. hadtest) veszi át, azonban ő feladatát nagyon silányul teljesíti, mert az ellenség előtt egyetlen egyszer sem állapodik meg, hanem hátráló esapataival minduntalan a főserég sarkában jár, éjjel pedig egy vaklárma következtében rémült zavarba esik s ezzel az egész kifáradt hadsereget féket és rendet vesztett ijedelembe keveri. Görgei fejsében beteg.

Görgei II. 278. 279. 332. l. Ber. II. 4. l.

Jul. 19. Csütörtök.

Haynau osztrák fővezér Buda-Pestre teszi át főhadiszállását s kemény fenyegetődzések közt dorgálja a főváros lakosságát. Midőn az osztrák esapatok kevés idővel ezelőtt elhagyták a fővárost, lehetetlennek tartották, hogy „ismét hűtlenül és ellenségesen“ lépjenek fel ellenökben annak lakosai, de ebbeli hűtökben „keserűen esalatkoztak.“ „Ti nagyobb részt nem e t e k nyelv és erköles dolgában, részt vettetek azon törekvésben, hogy egy istentelen szájhős kíséretében egy magyar köztársaság ábrándszerü épületén dolgozzatok. A nemes H e n t z i

és vitéz bajtársai vére részben a ti fejetökre száll... Üdöztettek a jó érzelmiüket magatok között... Én saját elpusztíttatásokkal és várostokéval bosszút állhatnék rajtatok, de császárom és uram nagylelkűségét követem. Fogadjátok azonban egy régi hadfi intő szavát, ki megmutatta, hogyan váltja be adott szavát. Halál fia les z rang- és nem különbség nélkül a legrövidebb idő alatt a büntény színhelyén mind az, a ki szóval, tettel vagy forradalmi jelvények viselésével a lázadók ügyét gyámolítani merészkedik, a ki osztrák vagy orosz katonát szóval vagy tettel megsért s a ki magánál fegyvert rejteget.“ — Egy másik ki-boesájtvány szerint a fővezér a pesti és ó-budai zsidóköz-ségekre, melyek „többszöri valóban gyalázatos és törvényellenes magaviseletöknek álalában, különösen pedig a lázadók ügyének többszöri felkarolásával és gyámolításával“ nyilvános bizonyítékát adták, következő serezt vették: 40 ezer db. gyalog katonaköpeny, 8 ezer db. lovas katonaköpeny, 40 ezer gyalog nadrág, 24 ezer lovas nadrág, 12 ezer lovas felsőnadrág, 60 ezer pár német esizma, 20 ezer pár magyar esizma, 15 ezer bakkanes, 60 ezer ing, 6 ezer gatya, 20 ezer nyakravaló, 16 ezer nyakfátyol, 16 ezer rőf szürke posztó, 30 ezer rőf fehér posztó, 800 mázsa talpbőr, 400 mázsa felsőbőr, 300 mázsa közép talpbőr stb. stb. stb. késedelmi serezt az első napra 500 ft. a 2-ikra kétszer, a 3-ikra háromszor anyi, s így tovább.

A két okmány Samml. 126—128. l. V. ö. Feldz. 155. l. Más nap közzé teszi a fővezér, hogy a lakházak a netalán elrejtett fegyverekért sorra motóztatnak s üres lakásokban lévő fegyverekért „a halálbüntetés a felügyelőt vagy házmestert éri; utcákon 10 embernek együttállani nem szabad, ellenkező esetben egyszerü felszólítás után az örök tüzet adnak; a nemzetöri ruha, háromszinü jelvények vagy vöröspántlika viselői „kérdés nélkül... rögtönbírótság elibe állíttatnak és agyonlövetnek.“ (A hird. i. m. 129. l.). Haynau jul. 24-én hagyta el serege egyik főreszével (Liechtenstein Ferencz) a fővárost, mit egy kegyetlen hangu fenyegető szózatban tudat a lakossággal, melynek, ha a rendet megtörné s hátrahagyott katonáit megsértené, világosan megígéré, hogy városukat „Brescia sorsára“ fogja juttatni. (E szörnykiáltvány i. m. 131. l.).

Guyon tábornok a titteli fősík ellen reggeli 6 órakor Vilonánál szemlegezést eröltet s két óra hosszatt ágyuz-

tat, mit azonban az ellenség csak gyöngén viszonz. G u y o n ekkor K o v i l - S z e n t - I v á n y r a visszahuzódik.

F e l d z. 270. l.

R ü d i g e r orosz tábornok B a l a s s a - G y a r m a t h r ó l egy udvarias hangu levélben felszólítja G ö r g e i Arthurt, hogy miután hadserege az oroszoktól győzedelmesen üetve veszélyes helyzetbe jutott, lépjen „az alkudozások ösvényére, s közölje vele föltételeit, melyek mellett a reá nézve egyenetlen küzdelemnek végét szakíthatná, s ő igyekezni fog azokat P a s k e v i e s n é l szorgalmazni“ (solliciter). — G ö r g e i e levelet jul. 23. és 24. közti éjen A l s ó - Z s o l e z á n v é v é n, jul. 24-én válaszul írja Rüdigernek, hogy miután nem arról van szó, hogy a veszélyből magát és seregét, hanem hogy „szegény szorongatott hazája politikai lételét megmentse,“ hadseregével „mindaddig kénytelen harezolni, míg békés polgártársai a leigáztatás veszélyétől meg szabadítva nem lesznek, vagy magunk is dicsőséggel elveszünk az egyenetlen harezban.“ Egyébiránt az egyes hadvezérekkel való alkudozással aligha lehet ezélt érni. Ha Paskevics az ország ideiglenes kormányával alkudozni akar, közölje vele (Görgeivel) föltételeit, ő kötelességének tartandja a titkos értekeződések megnyitását eszközölni.

Rüd. lev. Görgeihez s ennek válasza S z e m. - n é l II. 103—107. l. Rüd. levele még G ö r g. - n é l II. 301. l. Mindkét levél kézbesítője egy hölgy, Lapinski szerint Görgei nőrokona volt, ki ez utóbbik levelével jul. 24-én éjjel Szikszón halt, hol Nagy-Sándor, gyanakodván Görgeire, ennek Rüdigerhez írott levelét titkon hataamába ejti, feltöri, elolvassa, s ismét lepecsételve a hölgy holmija közé visszadugja. Nagy-Sándor néhányad magával ellenpártot képezett Görgei táborában „de“ mint egy hadtestebeli tiszt írja „sokkal gyöngébb és következetlenebb volt, hogysem az ügyes és hatalmas eselszövő (Görgei) ellen valamit kivinni képes lett volna. Hiába ösztönözték meghittei, hogy válják külön, s utazzék el saját felelősségére, midőn a többiek példáját önként követni fognák. Többször elszánta erre magát, de egy negyed óra mulva ismét megváltoztatta szándékát.“ (L a p i n s. 145. l.) Rüdigernek valószínű célja volt e levél írásában, miután maga visszarendeltetett, biztonságot szerezni a Görgei nyomában lévő Chrouleffnek.

Jul. 20. Péntek.

Az első orosz tábornokövetek Görgei hadiszállásán. Chrouleff ezredes (3 lovasszázad s 2 ágyu) Losoncra elnyomulván, onnan Nagy-Sándor előőrseihez egy tisztet és egy trombitást azon üzenettel küld át, hogy tegyék le a fegyvert, különben megtámadja őket. Az ezredes Nagy-Sándortól Görgeihez utasítatva, ehhez éjjel két követet (Kotlároff százados és Rüdiger alhadnagy) indít, megígérvén, hogy míg a követek vissza nem térnek, addig nem támadja meg a micinket. A követek Görgeihez Rima-Szombatba érkezvén, Paskevics nevében, kitől azonban semmi megbízó levelük sem volt, fegyverletételre és seregeinek szétosztására szólítják fel a magyar vezért s előlegesen 48 órai fegyvernyugvást kérvén, és kívánván, hogy nemesak a tartalék, hanem az előőrsök is még azon éjjel Losonc mögé huzódjanak vissza. Görgei a követekkel való beszélgetést ravaszul használja fel, hogy kitudja az orosz hadak állását, s míg a követek a fegyverletétel föltételeit írásba teszik, addig ő levelet ír Paskevicsnek (Rima-Szombat. jul. 21. hajnali 2. óra) hogy a fegyvernyugvásra nem áll rá, a fegyverletétel dolgában pedig magától nem adhat feleletet, miután e tárgyban előbb meg kell kérdeznie hadseregét. Négyszem közt azonban Kotlároffnak kijelenti, hogy Magyarország szorultság esetén inkább elvállalna egy orosz fejedelmet, mint egy osztrákot, s hogy Paskevics ezen ügyben a magyar kormányval alkudozhatik. Reggel felé a követek visszatérnek Losoncra, Sass tábornok pedig ugyan oda Chrouleff támogatására s Görgei üldözésére megérkezik.

Ber. II. 11. 12. l. Görg. II. 283—287. l. Görgei levele Paskevicshez s alvezéreihez Szem.-nél II. 99—102. l. Ez utóbbik még Lapins.-nál 143. l. Rüst. II. 242—246. l. A vácz-losonczy hátrálás alatt csapataink igen sok sanyaruságot láttak. „Vácztól kezdve sem kenyeret, sem húst nem láttunk“ így ír Lapinski, „s a szegény katonák kénytelenek voltak kiásni a burgonyát a szántóföldeken és megsütni, hogy éhes gyomrukat valamivel megtölthessék. Egy ital bor sem üdíté fel a lankadozót, ki éjjel ört állni s nappal harezolni kény-

szerült . . . A lovak csak rosz szénát és szalmát kaptak, néha semmit; zabra gondolni sem lehetett, s gyakran kidőlték a szegény párák s ott kellett hagyni őket az utfélen. A lovasság egy nehány nap alatt többet szenvedett, mint az egész hadjárat alatt . . . Végre Losenezra értünk, hol a katonák kenyeret és húst kaptak.“ E nyomoru utazás alatt egy képtelen hiedelem gyökerezett meg hadfiainknál, hogy t. i. az oroszok készek velünk szövetségre lépni Ausztria ellen. Az oroszok em berséges bánásmódja a hadifoglyokkal s a megszállott vidékekkel és nyiltan kimutatott gyűlöletük az osztrák katonák iránt elősegítették e balvélemény kifejlődését. „A hiszékeny magyarok“ így ír a lengyel Lapinski „annyira el hagyták magokat bolondíttatni, hogy sokan K o n s t a n t i n nagyherceget már valósággal a magyar királyi trónon látták, főkép miután egyidő óta sok efféle hírek keringtek a hadseregben, melyeket Görgei emberei terjesztettek. Ezen eszme már annyira hatott, hogy midőn az ellenséges táborkövetek bekötött szemekkel keresztülvezetettek a táboron, hosszas Éljen kiáltások fogadták az oroszokat.“ — A táborkövetek által írásba tett föltételek a fegyverletételre vonatkozólag ezek voltak: 1. a tisztek rangjuk megtartásával orosz szolgálatba léphetnek vagy szabadon boesáttatnak; 2. a legénység fegyverét lerakja s azután az osztrákokhoz átmehet vagy haza boesátatik. (A követek irata Sz e m.-nél II. 98. l.). E föltételek legkézzelfoghatóbban bizonyítják, hogy az oroszok ezélja a követküldésben csupán Görgei és katonái félrevezetése volt, főkép oly ezélból, hogy miután Chrouleff esekély erejével igen veszélyes közelségig nyomult elő csapatainkhoz, ezektől meg ne semmisíttessék, hanem S a s s megérkeztéig békességben maradjhasson. Ez alkalommal történt, hogy a két táborkövet Görgei környezetebeli két tiszttel katonaijelt. (Dienstzeichen) eserélt. E dolognak Sass és Chrouleff azon értelmet adták, hogy az orosz táborköveteket maga Görgei ajándékozta meg s ennélfogva a szentpéteri levelet (I. jul. 23.) vivő magyar táborkövetektől Görgei számára viszon ajándékol pisztolyaikat küldötték el. Görgei erre a két orosznak saját pisztolyaiból küldött egy párt. P a s k e v i e s azonban aug. 4-én alkalmileg visszaküldette Görgeinek pisztolyait, nem távtn megengedhetőnek, hogy tisztei A u s z t r i a ellenségeitől ajándékokat fogadjanak el. Görgei tehát szintén vissza akarta küldeni S a s s nak és C h r o u l e f f nek fegyvereiket, de a táborkövet nem érzé magát felhatalmazottnak arra, hogy azokat magához vegye s Görgei pisztolyait visszavitte az orosz-táborba. — Ez volt a történet, melyet az izgatott kor közvéleménye a legképtelenebb hírek alapítására és terjesztésére zsákmányolt ki.

T u r a i ü t k ö z e t. Perezel Mór tábornok (17 lovasszázad s 12 ágyu) N a g y - K á t á r ó l F é n s z a r u r a nyomulván elő, innen az orosz uhlánokat lovashada egy részével kora hajnalban Turára kergetteté. Ez eset hírére T o l s t o y tábornok (Rü-

diger hadtestéből) A szódáról előre indul s hadát (8 zászlóalj, 21 lovasszázad, összesen 10,500 ember és 38 ágyu) Tura előtt harcizrendben kiállítja, azonban a magyar lovasságot igen tulnyomó erejűnek tartván, lőtávolon kívül vesztég marad. A miéinknél a jobbszárnyon Thworznieki, a balon Perczel, a középen Dessewffy vezényelt, jelen lévén Mészáros és Dembinski fővezérek is. Végre d. u. 1. órakor jobbszárnyunkon Dembinski megkezdi a tüzelést, melyet Tolstoy is viszonzoz. Kölesönös ágyuzásban körülbelül egy óra telik el, midőn mindkét szárnyunkról lovastámadás intéztetik az ellenség ellen, melynek lovas csapatai több izben visszaveretnek, de az orosz ágyuk tovább nyomulásukban mindannyiszor feltartóztatják a miéinket. Este felé Labintzoff tábornok tetemes erővel érkezik az oroszok segítségére, mit észrevévén a miéink, az egész vonalon félbeszakítják a harcot, s miután Vysocki is hozzájuk csatkozott a Felső-Szent-Györgyön maradt gyalogsággal, Nagy-Kátára s Abonyba hátrálnak, a nélkül, hogy üldöztetnének. Veszteségünk összesen 100 ember holtakban és sebesültekben, az ellenségé 9 halott és 59 sebesült.

Függ. III. 332—334. l. (Mészáros emlékiratai után). Ber. III. 8—11. l. Feldz. 196. l. E harcznak, mint maga Perczel írja, czélja lett volna „a Pest, Hatvan és Gyöngyös körül összpontosuló ellenséget a szegedi irányból s Görgei üldözésétől elvouni s tervében megzavarni“ (Perczel a Feldz.-nál i. h.), mi végett neki szándékában volt az ütközet után Jász-Berényen át Kápolnára előnyomulni, de ezen mozdulatnak a fővezérek ellenszögezték magokat, kik a tiszai átkelés s a Bács-Bánságba vezető vonal védelmét sürgették. Perczel, bár a fővezérségnek már előbb kereken felmondta az engedelmességet, az oroszok tulnyomó ereje felől meggyőződván s az osztrákok előnyomulásától meglepetvén, maga is letett nemcsak minden támadó, hanem minden védelmi tervről is. Jul. 23-án Nagy-Körösön, 25-én Keeskeméten, 26-án Félegyházán, s 28. és 29-én Szegeden volt, hátán hordozván mindeuütt egy napi távolban az osztrákokat. (Freynál — III. 164. 165. l.— Dembinskinek egy Kossuthhoz írt harezi tudósítása közöltetik (Gyöngyös jul. 24.) mely szerint ő jul. 24-én hajnali 2. órától d. e. 10. óráig az orosz sereget Hatvanon meglepén zavarba hozta s roppant veszteséggel (12 ágyu, 800 fogoly s minden podgyász) visszakergette. E tudósítás azonban valami koholt mű, miután tartalma nyilvános valótlanásról szól).

Lüders tábornagy Talmácsnál Ihász alezredest (mintegy 2 ezer ember s 8 ágyu) korán reggel megtámadja s a természettől is megerősített állodásából kivervén, Boiczán át a vöröstoronyi szorosba nyomja, melynek hátulról különben sem védhető sánczait rohammal szintén birtokába veszi. Ihász a vesztegháznál még egy utolsó állodást vesz, de majd megkerültetvén, ezt is feladja s folytonos üldöztetés közben Oláhországba hátrál, hol Kieniennél megmaradt esapatai déltájon török katonaság előtt lerakják fegyvereiket, melyek az oroszoknak kiadatnak. Veszteségünk 300 fogoly, az oroszoké 14 halott és 66 sebesült. A törökök előtt meghódolt 31 tiszt és 987 közlegény, kik Wid din be vitetnek.

Ber. I. 153. l. Feldz. 501. Som. 90 l. Köv. E. T. 257. l. Czetz Bem's 337. l. Vah. III. 55 l. Lüders jul. 18-án Szakadát-nál kelt át az Olton, s hogy a miénket megkerülje, Hermányon és Vestényen át nyomult a talmács-vöröstoronyi uton.

A Brassó elfoglalására törekvő Bem altábornagy Clam-Gallas osztrák altábornagy középhadát (Van-der Nüll) Sepsi-Szent-Györgyről elveri, jobbszárnyát (Rennenkampff orosz dandára) a Fekete-Ügytől szintén elszorítja, s a várost d. u. 5. órakor megszállja. Más nap

Jul. 21. Szombat.

Bem Úzon és Sepsi-Szent-Györgynél megújítja támadását, aztán pedig a vezényletet Gál Sándor ezredesnek adván át, hadának egy részével az ojtózi szoros felé Moldvaországnak indul, melynek határát jul. 23-án lépi át.

Köv. E. T. 257. l. Czetz. 237. l. Feldz. 520. l. (v. ö. jul. 10. jegyz.). Clam ezután a miénk tulnyomósága felől ábrándozva, sietve írt Lüdersnek, hogy jöjjen segítségére, minélfojga Lüders Gyula-Fehérvár fölmentését egyidőre elhalasztani kényszerült.

Lüders tábornagy Nagy-Szebent megszállja. Az 500 főnyi s 2 ágyuval ellátott őrség a szászok fővárosából előző nap Medgyesre elvonul.

Ber. I. 155. l. Köv. E. T. 257. l. Szil. F. Férf. 83. l.

Damaszkin alezredes Grotenhielm altábornagynak Tekénél, Inezédy alezredes Wladislawlewics tábornoknak Nagy-Sajónál útját állják. Amott rövid harez fejlődik ki, melyből Damaszkin Szász-Régen felé hátrál, minek hírére Inezédy is visszahúzódik. Másnap Grotenhielm Dédrád előtt egyesíti hadoszlopait, honnan esapatainkat rövid ágyutüz után Szász-Régenbe szoritja.

Köv. E. T. 255. l. Som. 36. l. Ber. III. 42. l. Szil. F. Férf. 82. l. F. Napj. 45. l.

A képviselőház első ülése Szegeden Palóczy korelnöksége alatt. Szemere miniszterelnök az ország állását, haderejét s ennek elhelyezését tárgyalván, abbeli reményét fejtegeti, hogy az osztrák-orosz seregek, melyek létszámához képest a honvéderő soha kedvezőbb arányban nem állott mint most, lefognak győzetni, hogy a fellázadt idegen népfajok békésen lefognak csünesedni, s hogy Franzia ország segélyét, a többi európai udvarok pedig elismerésüket adandják a „jogszerű forradalom“-ban függetlenné lett Magyarországnak. Utána Hunfalvy Pál szól s kívánja, hogy a külföldi udvarokkal folytatott levelezés és a kormány viszonya Görgeihez terjesztesenek a ház elébe s adassék felvilágosítás az iránt, kiesoda követte el tulajdonképen a sztratégiai hibát Buda ostromoltatásával? Szemere és Irinyi azonban kijelentik, hogy a kívátnak nem lehet eleget tenni.

Szeg. Hir. 1849. 20. sz. Szemere beszéde még Szil.-nál F. Napj. 47—54. l. F. Férf. 393—403. l. V. ö. Függ. III. 353. l. (hol az ülés napja hibásan tétetik jul. 20-ikára).

Szemere miniszterelnök lemond hivataláról s felszólítja Kossuthot, hogy miután ő mint kormányzó a miniszterium kezéből a hatalmat kiragadta s a formákon tényleg tultevén magát, egy maga kormányoz, a felelősség pedig mégis a miniszteriumra nehezedik, s miután az egyeduralkodás jövöre szükségessé is vált, hogy a rendeletek végrehajtása körül a sok pártvezér és korlátlan hatalmu tábornok ellenében rendszeres és erőteljes szigor gyakoroltathassék: mindezen okoknál fogva működjek oda, hogy diktátorság állittassék fel, s vagy ő (Kos-

suth) vagy méginkább Görgei vegye kezébe a diktátorságot, miután ellenkező esetben „a vezetők közti egyenetlenkedés el fogja veszíteni a hazát.”

Sz. emlékirata K.-hoz Szem.-nél III. 153—159. l. Kossuth Szemerének lemondására vonatkozólag azt felelte, hogy ne idézzen most elő zavart és rázkódtatást a kormányban, hanem maradjon helyén, minek következtében Szemere lemondását maga visszavette, diktátorsági tervével azonban nem hagyott fel. Miután ugyanis Kossuth Görgeivel találkozásra elindult, írt Kossuthnak jul. 25-ről, baráti hangon figyelmeztetvén, hogy ne beesülje túl saját tehetségeit, s őszintén kiegyezkedve Görgeivel, osztozzék meg ezzel a főhatalmon, — a polgári ügyekben legyen Kossuth, a katonaiakban Görgei a diktátor, s ugyanazon napról fölléve Görgeit is, hogy legyen közlékeny Kossuth előtt, jelentse ki őszintén vágyait, egyezkedjék ki ezzel, s hogy a nemzet hiába ne ontsa véréit, vagy lépjen vissza egyikőjük vagy osszák meg egymás közt a főhatalmat, mely esetben a miniszterium kész rögtön lemondani. (Szemere levele Kossuthhoz és Görgeihez Szem.-nél II. 87—97. l.). Szemere ezen lépéseire az is szolgált alapul, hogy a szegedi közvélemény szemében Kossuth naponként sülyedt. Görgei pedig hihetetlen magassra emelkedett, vagyis mint maga kifejezi „Kossuth erkölcsi tehetetlensége már tényryé vált, benne senki sem bízott már, míg Görgei mint valami bizonytalan remény tündöklött a homályos távolban, a memyben t. i. jó szándékában bizni lehetett.” A Szegedi Hírlap, mely a kormány Szegedre költözése után egyszerre kiemelkedett eddigi homályából s igénytelenségéből s a Közöny mellett egyetlen lap volt a székhelyen, megróttá Kossuthot, a miért magát egy veszélyes udvarszerű női környezet befolyása alá engedé át, mely Görgei iránt gyűlölettel viseltetik, kimondá, hogy a „fényes óráziók kora lejárt, a politikai kapaezítás tőrjön míg béke lesz s a fenhangu orátor magyarázza ügyünket a népnél,“ hogy „a hadi kapaezítások működését a kormánynak szabályozni nem szabad, hogy miniszterium döntsön a haditervek felett s a harezban járatlan emberek jelöljék ki a vezérek utát,“ — hogy a kormánynak kötelessége Görgeit fővezérre tenni, hadd legyen ő Magyarhonban az, a mi Bem Erdélyben, Kossuthnál pedig maradjon a politikai kormányzat (A Szeg. Hírl. ezikke Szil.-nál F. Napj. 68—71. l.). Ugyan ezen lap jul. 21. számában ily czim alatt „Sorsunk és Görgei“ miután ez utóbbikat édig magasztalá, többek közt így nyilatkozik: „Ügyünk szent igazsága kezeskedik, hogy lesz mindig magasztos lekületű s lángtehetségű egyéniségünk a csatamezőn is, ki a forradalom anyagából meritve tetterejét, annak érdekeit kardja hatalmával érvényesítendő. Görgei volt ilyen férfiú... a jövő tütkai közé tartozik, vajjon nem lesz-e reá ezentul még nagyobb szükség, mint eddigelé volt. Azt tudjuk minden bizonynyal, mikép ő meg-

bizatus nélkül is, mindent megteend, mi hatásköréhez képest hatalmában álland, szabadságharcunknak ohajtott ezéljához vezetése." A Jul. 25. számban pedig ez áll: „Görgeinek közelebröli elhatározó csatái fölemelték nevét s hazánknak egy kijelölt harezi név kell, minő Washingtoné volt Amérikában vagy Napoleoné Frankhonban, kinek pusztá neve is páni rettegéssel töltse el az ellent... Magyarhon legnagyobb csatáinak hőse Görgei... Görgeit a sors megkínálni látszik a halhatatlanság koszorújával... legyen ő katona, legyen fővezér és semmi más, míg a nemzet nem fogja őt más kötelességekre szólítani" stb. E ezikkek kétségen kívülé teszik, hogy a közvélemény örömmel üdvözölte volna Görgeit a diktátori polezon is, habár Kossuth iránt való kiméleltből a dolog ily világosan nevéen nem szólittatott. A Szemere kettős diktátorsága azonban nemesak tárgyi ellenmondást foglalt magában, hanem mint félrendszabály épen a legfőbb bajt, mitől mindenki szabadulni vágyott, hagyta volna orvosolatlanul. Kossuth mint szívnyomás az alvóra nehezedett a kormányra, Szemere ezt belátta, s a közvéleménynyel együtt meg volt győződve a kormányzó „erkölcsi tehetetlenségéről," és mégis őt a diktátorság részesévé akarja tenni. Micsoda ez más: mint ingatagság, és a személyes érdekek simogatása a haza kárával.

Jul. 22. Vasárnap.

Görgei tábornok Sajó-Szent-Péteren az 1. 3. és 7. hadtest megkérdezése után a tábornokok és tisztek nevében válaszul írja Paskevicsnek, hogy hadserege az 1848. alkotmányra esküdött fel, s ezen alkotmány fenntartásaért küzd, fegyverét tehát csak akkor teheti le, ha ezen alkotmány újból garantíroztatik s Magyarország határiról minden ellenséges erő kiszorittatik. V. ö. Jul. 20.

G. levele Pask.-hez. Szem.-nél II. 102. l. Kossuth átalában rossz néven vette Görgeitől, hogy alkudozott, különösen sérté pedig, hogy Görgei: 1. az orosz követek ajánlatait közölvén a hadtestparancsnokokkal, ez alkalommal azt írta nekik, hogy a választ azért akarja a hadsereg többsége véleménye szerint formulázni, mert ő „azon a napon, midőn a kormány által letétetett, s a sereg tisztikara által önként főparancsnoknak választatott, politikai tekintetben is megszűnt lenni a sereg korlátlan parancsnoka, hanem esupán a többség képviselője marad;" 2. az ápr. 14. határozatot egy szóval sem érinté, hanem csak az 1848. törvényekre hivatkozott, noha a Görgei levelében érintett „ellenséges erő" alatt, miután a korona már fel volt ajánlva Kotlároff utján a ezárnak, az oroszokat érteni alig lehetett. Egyébiránt Kossuth hiúsá-

gáról és becsvágjáról feltehető, hogy neki az is zokon esett, hogy a korona felajánlásában Görgei megelőzte, a dologba azonban utólagosan belenyugodott, mert jul. 28-án a táborba küldött minisztereknek azon utasítást akarta adatni, hogy a trónnal valamelyik orosz főherceget kínálják meg. (S z e m. III. 48. l.). V. ö. Aug. 4.

Jul. 23. Hétfő.

Harsányi ütközet. A Görgeitől szemlegezésre küldött Pöltenberg tábornok (7. hadtest) előcsapatai (4 zászlóalj, 1 lovas-ezred és 4 ágyu) Kousnetzoff hetmannal, (9 zászlóalj, 24 lovasszázad és 42 ágyu), ki Cseodacff előhadat képezé, déltájon Harsány és Vatta közt az erdőben össze esap. A mieink a tulnyomó erejű oroszok elöl mihamar visszahuzódnak s az aranyosi esárda előtt vesznek új állodást. Itt egy óra hosszáig védik magokat, midőn a kozákok jobbszárnyukat hátban támadják meg, egy zászlóaljat pedig egészen bekeritnek és belőle mintegy 100 embert leöldösnék s 32-öt elfognak. Mintegy 4 $\frac{1}{2}$ óra hosszat tart már az erdőben a harez, midőn a mieink Görömbölyre hátrálnak, hol Pöltenberg főhada várta készen a miskolezi országuton előnyomuló ellenséget. Kousnetzoff tulnyomó erőtől tartva ekkor Vattára visszahuzódik. Az oroszok vesztesége 3 halott s 5 sebesült.

Ber. III. 18. 19. l. Görg. II. 335. l. Rüst. II. 252. l. Előző nap Cseodacff hadteste Ábrányon volt, s az elővéd örsei Vattáról kiindulva Miskolez irányában már e napon is összeütköztek a mi őrszemekkel s ezeket elkergetvén, közülök 9-et foglyul ejtettek.

Negyedik támadás Tittel ellen. Vetter altábornagy s délvidéki fővezér Guyon tábornokkal a titteli fensik ellen utolsó támadást tétet. Hajnali 3. órakor Vilová t (Lang ezredes) és Mossorint (Kničanin tábornok) külön hadoszlopokban támadják meg a mieink, de az előbbik helyen idő előtt megkezdett ágyuzás Guyon tervét elárulja. A vilovai csapatok 7. órára már Szent-Ivány felé visszahuzódnak, Mossorinnál pedig, hol Guyon személyesen vezényelt, roham oszlopaink egy keskeny töltésen nyomulnak elő, mely moesáros lapályon nyulik keresztül. Kničanin lőtávolságba várva a mieinket, egy-

szerre minden ágyuit kisütteti s az összeszorult hadlábát golyó és gránátzapporral borítja el. Ekkor az élve maradtak visszafutnak. Reggeli 6. órára ágyuink is megszüntetik tüzelésüket. D. u. 2. órakor azonban Guyon nagyobb erővel (15 zászlóalj, 5 lovasszáhad és 24 ágyu) indul Mossorin ellen s a töltés mindkét oldalán az ingoványon kéresztül is rendel rohamoszlopokat. A roppant elszántsággal vitt harez d. u. 5. órakor a válság pontját éri el. Egyik esapatunk már a fűsikra lép, de a vezérség hibájából újabb erővel nem támogatván, a segédhadakat nyert ellenség által visszaveretik s nagy részt a moesárba fojtatik. Guyon ekkor minden irányban elrendeli a hátrálást Gyurgyevóra, a foganatlan ágyuzás azonban esteli 8. óráig nyulik. Veszteségünk mintegy ezer ember, kiknek legnagyobb része a moesárokba fuladt, szerb-osztrák részen 8 halott s 25 sebesült. D. u. 2. és 4. órakor Kámen irányában és Perlaszról is intéztek eseltámadások a fűsik ellen, melyek azonban szintén visszaveretnek.

Feldz. 270—273. I. Rüst. II. 271—274. I. Füg. III. 392. I. Vettere meghiusult kísérlet után Jellačić szemmel tartására, Kmetyt (10 ezer ember s 33 ágyu) hátrahagyván, serege nagyobb részével a kormányrendelete szerint Szegedre húzódik fel, hol Kosuth és Dembinski hadügyi intézkedéseivel elégedetlen lévén, augusztus elején hivataláról leköszön. Helyét a 4. hadtest parancsnokságában Guyon foglalta el. A hadtest (18,991 ember és 86 ágyu) jul. 25-én Beodrán, 26-án Adánál volt összpontosítva, s 30. és 31-én ért Szegedre.

Szászrégeni ütközet. Grotenhielm altábornagy (7 $\frac{1}{2}$ zászlóalj, 5 lovasszáhad és 23 ágyu) Damaszkínal ezredes esapatait reggeli 5. órakor Teke felől három oszlopban támadja meg Szász-Régen előtt. A mieink a tulnyomó erő által esakhamar minden ponton visszanyomatva Szász-Régent is feladják. Radnótfája mellett a Görgény vizénél még egyszer helyezkedik el hátvédük, de itteni állodásából is kiveretik, midőn a nagyobb részben szétriadt sereg az oroszoktól Sáromberkeig üldöztetve Nagy-Ernyénél a hegyek közé esap be, Maros-Vasárhelyet ész nélkül mellőzván. Veszteségünk 70 halott, 100 sebesült s 95 fogoly, az oroszoké 9 halott s 44 sebesült.

Ber. II. 43. l. Feldz. 517. l. Som- 86. l. Köv. E. T. 256. 256. l. Uj. Ism. III. 108. l. (hibás). Bem az északi vigyázósereg felbomlásáról értesülvéu, jul. 28-án Maros-Vásárhelyen termett s ott összegyűjté harczosait, de távozásával a székelyek ismét hátrahúzódtak, úgy hogy aug. 3-án Grotenhielm már ellenállás nélkül megszállá Maros-Vásárhelyt, miután előbb a vidéket lefegyvereztette s a fegyvereket osztrák biztosoknak kiadta.

Szemeriai ütközet. Clam Gallas osztrák altábornagy a hétúri és illyefalvai vonalon támad Gál Sándor ezredes ellen, ki székely esapatait Szemeria előtt állítá fel. D. u. 5. órakor Van-der Nüll ezredes az erdőkön át tör jobbszárnyunkra, míg Stutterheim ezredes dandára (osztrák közép) az országuton arczvonalan nyomul előre, Rennenk'amp f tábornok oroszai pedig Sepső-Szent-György nél az Olthid felé száguldának, hol az erős ágyuzás a késő éjbe nyulik. Székelyeink két izben támadnak szuronyaikkal Van-der Nüll dandára ellen, de ez végerőfeszítéssel megtartja állodását, ellenben esteli 10. órakor, midőn a sötétség miatt az ágyukat már nem lehetett használni, Schönberger ezredes lovasait (osztrák jobbszárny) honvédeink rohammal szétkergetik, hasonló sorsra jut Eisler őrnagy tartalékdandára is, mely segélyadásra nyomult elő, mignem egy gránátos zászlóalj a mieinket szuronyal visszanyomja. Gál, kinek löszere egészen elfogyott, ekkor Sepső-Szent-Györgyre húzódik vissza. Szemeria lángban. Veszteségünk mintegy 20 halott és 40 sebesült, az osztrákoké 26 halott és 84 sebesült.

Feldz. 520. 521. l. Gál jelentése Honv. 182. v. ö. 185. sz. Köv. E. T. 252. l. Czetz 338. l. Gál jul. 26-án midőn Bem Udvarhelyen állott, hagyja oda Szent-Györgyöt Clamtól nem üldöztetve.

Bem Moldvában. Az altábornagy (2 ezer ember s 4 ágyu) viradatkor az ojtózi szoroson át elhagyván Erdély földét, Ustragow vezérőrnagy határszéli esapatait Hirsánál megrohanja s állódásaiból egymásután kivervén Grozesdig üldözi. Az ujsapatokkal s 4 ágyuval erősödött ellenség itt délben ismét állodást vesz, de a melyből három órai harez után szintén kiveretik. Veszteségünk 12 ember sebesültekben és holtakban, ez utóbbiak közt Egyed főhadnagy. Bem ezután

(jul. 24.) Oknát elfoglalja s ott a hadiszertárt kizsákmányolván, Moldva lakosait az orosz elnyomók ellen fegyveres szövetségre és csatlakozásra szólítja fel. De látható siker nélkül. — Végre Moller orosz altábornagy tulnyomó ereje által fenyegettetvén, a zászárégeni vesztett harezről is értesülvén, jul. 25-én visszahuzódik Erdélybe s elhagyja Moldva földét.

Bem hiv. tud. Honv. 183. sz. egy másik Szil.-nál F. Napj. 65. l. Feldz. 526. l. Ber. III. 46. l. Som. 94. l. Köv. E. T. 253. l. Legbővebb a „Honvéd“ magán tudósítása 126. sz. Bem, kinek hadjáratait általában némi kalandosság jellemzé, ugylátszik régóta tervezett már egy moldvai hadjárat felől s szándékainak Kossuthot is megnyeré, ki sztratégiai dolgokban képzelmének még szabadabb tért engedett. Ez utóbbik jul. 16-ról többik közt írá Bemnek: „Pollexes és Bolliák, oláhországi emigrans urak ajánlatot tettek oláh légiót alakítani. Elfogadtam az elvet, detalle-ok végett altábornagy urhoz utaltam őket. Ajánlom őket. A dolog igen fontos. Ha ön Oláhországba nyomulna, (mit igen szeretnék), e zászlóalj az avantgarde-ot képezhetné. A következmény felszámíthatatlan volna. Ha a dolog oláhhonbai menetle kerül, kérem ez urakat pár nappal azelőtt tanácskozásra hívni fel, hogy előre intézkedhessenek; mert ohajtandó, hogy ottan barátoknak tekintsenek. Igen szükségesnek vélem megmondani a proclamációban: „mint a törökök és oláhok barátai jövünk, felszabadítani őket az orosz nyomás alól.“ A törökök kétes politikát követnek, il faut les compromettre.“ (Koss, lev. Szil.-nál F. Napj. 43. l.). Kossuth a porta jóakarátának kinyerhetése végett Beöthy Ödönt már előzőleg kinevezte konstánzinápolyi követnek, ki, mint Horváth tudósít, egy láda arannyal s egy rakás Ziehy féle ékszerrel Brassóban várakozott, török utlevélre. Az ajándékok Ibrahim bégnél és Omer basánál a porta oláhországi hadparancsnokánál nem is tévesztették el hatásukat s az utlevél megjött, de az oláhországi kormány megtagadta az utlevelet Beöthy és segédei (Teleki Sándor és Bethlen Olivér) számára. A kormány tehát Andrassy Gyulát más utakon küldé Konstánzinápolyba (Függ. III. 301. 302. l.). Bem maga is igyekezett érintkezésbe jöni Omerrel, kit e végből jul. 3-án találkozáásra kért fel. Levelére sokáig késvén a válasz, innen azt következteté, hogy Omert az oroszok már lekenyerezték. Jul. 17-én tehát felszólítá Kossuthot, hogy hasonló módon („un présent considérable“ által) kísértse meg a basát ügyünknek megnyerni. (Bem lev. Koss.-hoz. Feldz. 511. l.). Pár nappal ezután Lüders tökéletesen elálta az Oláhországba vezető utakat s Iházt elkergeté védelmi állásából, midön Ihász honvédeit a törökök rögtön lefegyverzé, mig az osztrák és orosz csapatok több mint egy félév óta szabadon barangolhattak Oláhországban. Bemnek e szerint nem maradt más hátra, mint Moldvában kísérteni szerencsét. Az itteni lakosokhoz

intézett kiáltványát az ojtózi szorosban jul. 22-én adta ki. Ebben értesíté őket, hogy seregével országukba lépend, felszabadítani őket az „orosz járom“ alól s biztatván egyszersmind, „hogy a magas porta nem fog segítségével késni.“ (Bem kiáltványai Honv. 184. sz. K ö v. O. 194. l. L e v. I. 169. l.). A moldvai székelyek meglepetésükben bámulták honvédeinket s az ezüst pénzt, melylyel fizettek, de az egész megjelenés oly tüneményes volt, hogy sem ők, sem a különben is indolens oláhok el nem határozhatták magokat a cselekvésre. A kiáltványt még el sem olvashatták a lakosok, midőn Bem már a faképnél hagyni kényszerült őket.

Jul. 24. Kedd.

Görömbölyi ütközet. Cseodaeff tábornok Miskolcz ellen rendeletet kapván, hadtestét A brányból kimozdítja, K o u s n e t z o f f előhadi seregével egyesíti s összes erejével (mintegy 52 ezer ember és 160 ágyu) a harsányi országoton Görömböly felé nyomul előre. Pöltenberg tábornok (7. hadtest) a harsányi erdő északi részén elhelyezkedve, erős ágyutűzzel fogadja elleneit, de bár a kozákok támadását visszaveri, később feladja állodását s Görömbölyhez közelebb foglal újat. Midőn pedig észreveszi, hogy Mályinál lévő balszárnya az E m ö d felől tóduló oroszoktól visszanyomatik, Csaba elibe hátrál, s itt még egyszer megállapodván, Miskolczra, innen végre, miután a Diós-Györben lévő hadoszlopot magához vette, sötétben Felső-Zsolezára huzódik. Egy erős orosz esapat éjszakára Miskolcz előtt vesz állodást. Veszteségünk mintegy 20 halott, 100 sebesült és 10 fogoly, az oroszoké 21 ember holtakban és sebesültekben.

Görg. II. 306. l. Ber. III. 20. 21. l. Hiv. jel. Szil.-nál F. Napj. 60. l. v. ö. 57. l.

Görgei levelét Rüdigerhez l. jul. 19.

Jul. 25. Szerda.

Miskolczi ütközet. Görgei tábornok a Sajóvonalon Vámostól Ónodig állítván fel Leiningen és Pöltenberg hadtesteiket, ez utóbbik (7. hadtest) Alsó- és Felső-Zsolezánd. e. 10. órakor erős ágyutűzzel támadja meg Cseodaeff hadát, mely a Miskolcz alatt elterülő la-

pályon a Sajó tulsó partján foglalt helyet. Nem sokára az arnót-kereszturiton a Cseodaeffel tegnap egyesült Chrouleff ezredes is előnyomul kozákjaival s jobbszárnyunkon Vámos irányában egy század huszárt megfutamit, de majd ágyunk s egy új huszártámadás visszavonulni kényszerítik, midőn a felvidékről épen érkező Sassa tábornokkal egyesül. Miután a Sajó-Petri felé küldött esapatok azon a vidéken alkalmas gázlót nem találva tértek vissza s a miskolcz-zsolczai Sajóhidnál fölállított ellenséges röppentyüket Gózon alezredesnek vakmerő bátorsággal visszaüzni sikerült, Cseodaeff esteli 6. órakor megszünteti a tüzelést s visszavonul a hareztérről. Görgei, kinek részére a Sajó vonal különben is kevés biztonságot nyújtott, éjjel szintén elhagyja hadállásait s a Hernád bal partja felé indul. Veszteség az oroszoknál 14 halott s 21 sebesült, részünkön még kevesebb.

Görg. II. 306—309. l. Ber. III. 27—29. Feldz. 398. l. Szil. F. Tört. 400. l. Görgei ezen manoeuvreirozással kettőt ért el, először ügyesen feltartóztatta az orosz haderőt s másodsor önezéljaira nézve félrevezette Paskevicset, minek következtében minden harez nélkül kelhetett át a Tiszán s érhetett el Debreczent. E sajói hadi fogást az ellenség szakértő történésze (Feldz. 408. l.) kitünőnek és „igen szép“-nek ismeri el, habár Görgei azon hiedelemben tervezte, hogy Miskolczról az orosz főerő fenyegeti.

Képviselőházi zárt ülés. A képviselők többségi megállapodás szerint interpellálják a kormányt a hadügyek mi-benléte felől, mire igen hiányos választ nyervén, vádat emelnek a kormány ellen, mint a mely Görgeivel való ujjhuzása által a haza romlását előidézte, s hogy a nemzeti ügy a végelbukástól megmentessék, Görgeit fővezérnek azonnal kikiáltják, oly felhatalmazással, hogy a hadjáratokat mindenkitől függetlenül ő vezesse. Szemere ekkor körülményesen előadja Görgei pártos magaviseletét, leleplezi a Görgei és a kormány közt június vége óta kifejlett eseményeket, melyek ügyeink alászállását okozták. Előadását kiegészíti és támogatja Vukovics. A képviselők ekkor elállnak szándékuktól s a következő ülésben Görgei fővezérségét szóba sem hozzák többé.

Függ. III. 371—376. l. Szil. F. Napj. 79. l. (a nap: jul. 27. Görög. II. 346. 368. l. A képviselők ezen erélyes föllépését, kik eddig a kormányval szemben általában semmi önállást sem mutattak s csupán szolgálai visszhangja voltak Kossuthnak, főleg a közvélemény azon változása fejt meg, mit jul. 21-ke alatt megjegyeztünk. Növelé az izgatottságot az, hogy Szegedre az oroszok előnyomulásáról s az északi táborból semmi biztos tudósítás sem érkezett, ellenben annak hirt terjedt, hogy Haynau elindult Pestről, Szegedre nyomulandó. Ez utóbbi hír annál rémitőbb vala, mert köztudomáson volt, hogy a jelenlegi fővezérségben sem erély, sem egység nincs, miután Kossuth és Perczel a fővezérek rendelkezéseit keresztül kasul huzgálják, s hogy annál fogva a haderőt továbbra is ily fővezérlet alatt hagyni bizonyos veszedelem. Tudva volt, hogy a kormány és Görgei közt viszály támadt, de a közönség azt hitte, hogy e viszályban a kormány hibásabb, s ha valaki, csupán Görgei lehet még az, ki a hazát megmentheti. Kossuthnak azonban szándéka volt, hogy maga veszi kezébe a fővezérséget s úgy látszik, leginkább ezen ügyben indult találkozásra Görgeihez. A képviselők ekkor azon férfias elhatározást tették, hogy ezt mindenáron meg fogják akadályozni. Azonban midőn a tanácskozmány elején Kossuthot bünösnek tarták, ellene fenyegetőleg föllépni nem mertek, s midőn a miniszterek beszédéből arról győződtek meg, hogy Görgei még bünösebb, ezt sem helyezték vád alá, mely gyámoltalanságukkal a további versengéseknek szabad folyást biztosítottak. Talán az interpellációra s Görgei kikiáltására is csupán azon körülményből merítették bátorságot, hogy Kossuth távol volt Szegedtől.

Klapka tábornok Komáromból a csekély őrséggel ellátott Tatára éjjel (jul. 25. és 26. közt) Kossuth nyi ezredes által kirontást eszközöltet, minck következtében élelmi szerkekben tetemes zsákmányra tesz szert s egy postakocsit is elfog, melynek tartalmából egyebek közt arról is értesül, hogy a vár alól már Schliek is lehuzódott, s a zárlatot mintegy 12 ezer főnyi sereggel csupán Csorich serege képezi.

Klap. Mem. 199. l.

Eldődi György százados (3 század gyalog s 2 ágyu) Tótfalunál a gyula-fehérvári ostromló sereget háborgató Axente praefectet (mintegy 5 ezer oláh) hátra nyomja s megkergeti. Veszteségünk 1 halott s 2 sebesült, az elleniségé 50 halott. Estére seregünk átkel a Maroson s Váradjára huzódik, minck következtében a vár zárlata megszűnik.

Honv. 191. sz. A szerdahelyi harcok lásd aug. 1. jegyz.

Poroszlónál a tiszafüredi töltésen Goresakoff tábornok (17 zászlóalj, 22 lovasszázad és 16 ágyu) Korponay ezredessel (mintegy 2500 ember és 8 ágyu) viaskodik. A harez d. u. 5. órakor az első hidnál kezdődik el, s mire beesteledik, az oroszok már az egész töltést hatalmukba kerítik s a Tiszazapartjáig nyomulnak elő, azonban a hidat fölgyújtva s égvé találják, mely éjszakára összerogyik. Másnap délre

Jul. 26. Csüt.

Goresakoff a hevenyészett Tiszahidat elkészíteti, miközben az orosz ágyuk rendkívül erős tüzelését Korponay csak gyöngén viszonzhatja. Aztán az ellenség megszállja Tisza-Füredet, Korponay pedig Debreczenbe húzódik. Veszteség a két napi harezban az oroszoknál 3 halott s 56 sebesült.

Ber. III. 23—25. l. Honv. 189. sz. (az Alf. Hirl. — debreczeni ujság — után). Goresakoffot Kerecsendről küldi Paskevics Poroszló s Tisza-Füred elfoglalására, s aztán a Kuprianoff egész hadtestét átküldte a Tiszán Füredre, oly czélből, hogy Görgei Miskolcz és Tokaj közt való állását és a Tiszán átkelését fenyegetse s Perczellel lehető egyesülését meggátolja, aztán pedig, hogy Füredtől Debreczen s Nagy-Várad felé vonuljon le, hol Lüdersszel egyesülni szándékozzék. (V. ö. Paskevics levele Oest. 15. l. s jul. 29. jegyz.).

Cseodaeff tábornok Sass tábornokkal Görgei sergének egy részét (Pöltenberg) Ónod mellett Póga és Köröm közt megtámadtatta. Paskevics azonban hirt vévén a felől, hogy Goresakoff már Füreden áll, az ágyuzást megszünteti, s Cseodaeffet Miskolczra parancsolja vissza, Görgei további üldözése, kinek Tiszán tul akarta utját szegni, tervén kívül esvén.

Ber. III. 29. l. Görg. II. 309. l. Rüst. II. 258. v. ö. 256 l. Paskevics másnap Grabbe (Miskolcz) és Sacken (Kassa) egyesítendő hadaikra bizza, hogy Tokajra nyomuljanak s Görgeit tartsák szemmel, Cseodaeffet pedig szintén Füredre rendeli, hol már Kuprianoff állott. Rüdiger a 3-ik hadtesttel e nap Poroszlón és Kerecsenden szállásolt.

Vécsy tábornok Temesvárat éjjel (jul. 25. és 26. közt) minden ágyuiból löveti s a harmadik táborlatvonal megnyithatása végett az északi és északkeleti vártért sűrű esatár-tömegekkel rohantatja meg, melyeket azonban az éber őrség szuronyaival visszaver. Vécsy a következő napokban is szórátja bombáit s jul. 31-én egyik 60 fontos lövete egy bástyát és egy löporraktárt szétrombol és légből röpít.

Feldz. 380. 381. l. Vécsynek már ekkor 98 ágyuja volt. A várban pedig a házak jobbára leégve és összerombolva voltak s Rukavina betegei pinezékben és kásamátákban találtak menhelyet.

Jul. 28. Szombat.

Szemere miniszterelnök a képviselőházban a legújabb hadi események vázolósa után egy máj. 24-én elkészült törvényjavaslat szerint indítványozza a hazánkbeli különböző nemzetiségek egyenjogosítását s a zsidók felszabadítását, ide értvén a keresztyénekkal való házasodhatást is. „A mi forradalmunknak“ ugymond Szemere „három alapeszméi vannak, melyeken, mint megannyi oszlopokon nyugszik.“ Első a kormányforma megigazítása a népképviselő által. Második a jog- és kötelességbeli egyenlőség a kiváltságok és a királyi hatalom eltörlése által. Harmadik a nemzetiségek szabad fejlődése. Mintán a két első eszme már elfogadva és életbeléptetve van, „bekövetkezett a legvégső idő“ az utolsó megadására is. A ház Szemere javaslatait egyhangulag elfogadja s törvény erejére emeli. E szerint országlati, közigazgatási, törvénykezési és hadügyekben diplomatikus nyelv ugyan a magyar, de a községi életben (tanácskozmányok, jegyzőkönyvek, anyakönyvek, tanodák, magánosak folyamodványai) mindenütt a lakosság anyanyelve használható. A görög szertartásuak önkormányzatot s az államtól a többi hitfelekezetekével egyenlő kedvezményeket, Buda-Pesten külön hittani kart nyernek. A zsidók mindenuem politikai és polgári jogokban részeseülnek s hitágazataik leendő reformálhatása tekintetében intézkedés fogtétetni. — E javaslatokon kívül Szemere még két előterjesztést tesz. Egyik: hogy a kormány Szegedről másuvá teendő szé-

két, másik: hogy a ház függeszsze fel egyidőre üléseit s ha a hadmüködések a tanácskozmányokat ismét megengedni fogják, a kormány szólítsa fel a korelnököt a ház üléseinek folytatására. Ezen előterjesztések elfogadtatván, D u s c h e k pénztgy-miniszter kéri, hogy miután a mult évi augusztusban megszavazott 61 millió frnyi hitel ideje nem sokára lejár, az állam jüvedelmi forrásai pedig jelenleg semmit sem hoznak be, a ház a közköltségek fedezésére 60 millió frtig új hitelt szavazzon, mi egyhangu felkiáltással megtörténik.

Szem. beszéde s a t. czikkek H o n v. 186—189. sz. Töredékek S z i l.-nál F. Napj. 81—85. l. K ö v.-nál O. 196—198. l. (a. t. czikkek). F ü g g. III. 358—360. 384. l. (Ez utóbbi mű, mely a szegedi dolgokról egyébként számos verőben új fölleplezéseket tesz, a képviselőház itteni üléseinek napjait általában hibásan közli. Hibás azon állítás, hogy a nemzetiségi javaslat tárgyalása jul. 21-én nyilvános ülésben megkezdődött volna, miután Szemere leveléből (Szem. II. 87 l.) melyet egyébként H o r v á t h is használt, világosan kitünik, hogy az előleges tanácskozmányok e tárgyban jul. 25-én folytak, midőn történtek mindazon dolgok, melyeket Horváth jul. 21-re tesz. Azután téves azon adat, hogy a keresztülment javaslat jul. 30-án olvastott s hirdettetett volna ki a házban, miután ennek napját a Szeg. Hirlap, a Honvéd és Szilágyi, ki, ha nem csalódom, a kormányt Szegedre lekísérte, egyezőleg jul. 28-ra teszik. A mi végezetül a pénzügyi előterjesztés és a ház elnapolását illeti, miután Horváth maga is azt mondja, hogy azok a nemzetiségi t. javaslattal kapcsolatban s egy alkalommal vétettek fel (384. l.), alig marad fenn kétség, hogy azon dolgok is jul. 28-án merültek fel, midőn a ház utolsó ülése volt). — A zsidók emanezipációja iránt már az 18³⁹/₄₀ országgyűlésen tett indítvány, de a mely az akkori kormány részéről is kevés részvételre talált. 1848. nyarán egy képviselő e tárgyban ismét indítványt tett s nemsokkal ezután (jul. 25.) a magyarországi zsidók nevében Pesten összegyűlt választmány kérelemlevelet nyújtott be a háznak, az általános emanezipáció iránt, mely akkor a kérvényi választmányhoz utasított (K ö z l. 1848. 48. sz.). P o z s o n y város azonban, mely, mint láttuk (1848. ápr. 23.), féktelenkedéseivel is nevezetességet vivott ki a zsidók ellenében, azon évi aug. 18-án a házhoz ellenfolyamodást intézett, melyben az emanezipáció „boldogabb időkre halasztását“ kéri. (P. H. 1848. 140. sz.). Hasonló tartalmu kérvény érkezett aug. 24-én N a g y - S z o m b a t h és T r e n e s é n város részéről (i. m. 138. sz.). Kossuth, ki semmit sem volt hajlandó nyilvánosan cselekedni, a miért az uralkodó közvéleménytől rögtön visszhangot nem remélt, a dolgot halogatá, miután a közönség nagyobb része tagadhatatlanul kedvezőtlen érzelmeket ápol a zsidók iránt.

Zsidó testvéreink azonban szabadsági harcunkban mindvégig igen tevékeny és nagy részt vevén, s az emancipáció kimondása, ha csak a zászlóinkra tüzött jogegyenlőséget megesufolni nem akartuk, a művelt kor-szellem elutasíthatatlan követelménye lévén, Szemere többször sürgette a kormányzót, ne halogassa már tovább ezt a kérdést (S z e m. III. 76. l.), s végre Kossuth távollétét felhasználta a nemzetiségi t. javaslat, a képviselőház utóbbi napjainak ezen fénypontja, szőnyegre hozatalára s keresztülvitelére. Egyébiránt ő az emancipációt már jun. 18-án tetteleg életbe léptette azzal, hogy több zsidókat (ezek közt a derék H e i l p r i n t) a belügyminiszteriumban hivatalnokoknak kinevezett és alkalmazott. De Kossuth nem engedhette meg, hogy ő a nagy tömeg előtt szabadelvűségben bárki által is tulszárnyaltassék, s azokból maga részéről a kormányhoz D i ó s i Mártont nevezé ki. (K ö z l. 135. sz. R e s p. 6. sz.).

G e s z t e l y i ü t k ö z e t. Grabbé tábornok (11 zászlóalj, 16 lovasszázad s 32 ágyu) előcsapatai L e i n i n g e n (3. hadtest) őrszemeit O n g á r ó l elkergetik. Grabbe ezután P a s k e v i c s habozó intézkedései által félrevezettetvén, seregét M i s k o l e z r ó l kiindítja, s Ongárról a H e r n á d vonal ellen szertelen nagy távoból ágyuzni kezd. A mieink közel Gesztelyhez eleinte veszteg maradnak, de midőn Grabbe lőtávolba érkezik, L e i n i n g e n egyszerre oly hatalmas ágyutüzzel fogadja, hogy az orosz sereg zavarba jő s holtjai és sebesültjei hátrahagyásával a Sajó mögé Miskolcra visszaszalad. Veszteség az orosznál 47 halott s 56 sebesült, részünkön 1 sebesült.

G ö r g. II. 323. 324. v. ö. 319. 353. l. B e r. III. 32. 37. l. L a p i n s. 149—151. S z i l. F. Napj. 59. l. Grabbe ezután azon alaptalan félelemből, hogy Miskolcz lakosai a portyázó csapatokkal kezét fogva őt bekeríteni szándékoznak, még jul. 28-én P u t n o k r a hátrált, honnan Paskevicss visszaküldte az északi megyékbe a „rend fenntartása“ végett. — Görgei miután F ü r e d r ó l az oroszok ottani átkelése felől saját és Korponay hibája miatt semmi értesítést nem kapott, azt vélte, hogy Miskolczon az orosz főerővel volt dolga (1. jul. 25.), s e miatt a v á c z - m i s k o l c z i gyors utazásban kifáradt seregét szándékosan pihentette a H e r n á d vonalon, oly ezélből, hogy a vélt főerőt Miskolczról kicsalja, s a Máramarosban fekvő Kazinczynak is időt szerezzen a dél felé levonulásra, hol Görgei véleménye szerint különben is első teendő volt T e m e s v á r a t elfoglalni, s aztán támadólag lépni fel az osztrákok ellen, mely ezélből szintén kívánatos vala távotartani az orosz főerőt a M a r o s v o n a l t ó l. De miután megtudta, hogy azalatt míg ő a Hernádnál tölti az időt, az orosz főerő Fürednél átkelt a Tiszán,

bár Kazinezyt magához vonni kívánta, még jul. 28. éjjelén megkezdte Tokaj felé vonulását. Ő maga személyesen e nap Nyiregyházán volt, utban Karezag felé, hová Kossuth Aulich aláírása mellett találkozássra hívta meg. Korponaytól azonban Nyiregyházon a fűredi dolgok felől értesítettvén, azonnal visszatért főhadiszállására, Szeczenesre. — Kossuth szintén megindult e találkozássra, hogy Görgeivel a vezérség felett, melyet maga akart kezébe venni, kiegyezkedjék. Azonban Madarásnál orosz előőrsökre akadt. Ezek Chrouleff (600 lovas és 4 ágyu) kozákjai közül valók voltak, kit Paskevics küldött Szent-Miklósrá, hogy Haynau kérelme folytán a Szolnokon lévő Beudek dandárát támogassa.

Uj-Szegeden a löporraktár tüzet kap s iszonyu robajjal légberöpl; áldozatul több mint 800 ember esik.

Szil. F. Napj. 86. l. Feldz. 308. l. (jul. 29-én, reggeli 9. órakor, mely alkalommal 100 tüzér és 300 napszámos veszti életét s 150 mázsa lőpor lobban fel).

Jellačić bán Rumából kiáltványt intéz a horvátok, szlavónokhoz és határőrökhöz. „A f. e. márcz. 4. legfelsőbb nyilatkozmányban,“ így kezdi J. „es. k. fölsége az ausztriai ősszállamnak alkotmánylevelet adott, mely minden kívánatainkat kielégíti.“ Ez alkotmány „még többet megadott, mint a mennyit a császári állam egysége fenntartásaért való fölkelésünk kezdetén... remélhattünk,“ s ehhez képest, az alkotmány kedvezményeit és jelességét kiemelvén, tudatja, hogy azt megküldi honfitársainak, kötelességökhöz, hogy az alkotmány értelmében teendő szervezési munkálatokat azonnal megtegyék. A bán bizalmat kér maga iránt s figyelmezteli honfiai, hogy ne hallgassanak „azon kevés meggondolatlanokra, vagy gonosz szándékuakra, kik minden törvényes rend ellenségei lévén. egyenetlenkedést, bizalmatlanságot s háborút predikálnak,“ s ezek „bőbeszédü szemtelenségét“ megvetéssel fogadják stb.

A kiáltv. Pej.-nál 215 s köv. l. E fölhívás által kihivott „meggondolatlanok“ stb. nem késtek sokáig a felelettel. Aug. 4-én a báni tanács kijelenté a bánnak, hogy „az alkotmányt, mely nemalkotmányos uton jött létre“ addig nem hirdeti ki, míg a nemzeti gyűlés elibe nem terjesztetik, annyival kevésbbé, mert „az oktroyált alkotmány nem csak a királyság politikai és históriai jogait, a báni méltóságot s a nemzet jövőjét rontja meg, hanem általa a hon régi határai is megsértetnek, elszakítottván attól a horvát-szlavon határörség“ stb. s egyszersmint emlé-

kezteté a bánt azon esküjére, melyet a háromegy királyság színe előtt letett. A báni tanács mint láttuk az előző évben „egységes Ausztriát“ kívánt, de utólagosan beismerte, hogy nem tudta mit eselekedett, s az aug. 4. ki felterjesztvényben már az ősi törvények, az 1791. 10. 12. és 58., érvényére hivatkozik, vagyis ugyanazon törvényezikre, melynek kötelező erejét 14 hónappal előbb, midőn Magyarországhoz való viszonyról volt szó, nem átallotta megtagadni! (1848. j u n. 2). E felterjesztmény oly időben, midőn Jellačić diktatori hatalommal hirt, bizonyosággal szolgál, hogy mily keservesen érte megosalattatását a horvát nemzeti párt, mely az „egységes Ausztria“ elvét programjába beesempésztetni engedé. (A báni tanács felterj. P e j. 218. l). Jellačić azonban a forradalom után grófi rangra emeltetett, de kiábrándult honfiai szeretetétől elhagyatva halt meg 1859. máj. 20-án.

Jul. 29. Vasárnap.

A minisztertanács éjjel (jul. 29. és 30. közt) Szegeden a Szeged vidékén és a Bánságban lévő magyar seregek főparancsnokává, ideiglenesen t. i. addig, míg Görgei csapatai megérkeznek, Kossuth Lajos ajánlatára Dembinszki tábornokot nevezi ki, mellé tábornoki főnök gyanánt Mészáros Lázárt rendelve. Továbbá a középtiszai hadsereg vezérségét Perczel Mór tábornoktól elveszi s ideiglenesen Vysocki tábornokra ruházza. Végre Görgeitől értesítettván, hogy az oroszok vele alkudozni akarnak, Szemere és Battyány Kázmér minisztereket Görgei táborába küldi, hogy ott az alkudozás fonalát fölvegyék, Görgeit szemmel tartsák, s délre vonulását siettesék.

F ü g g. III. 379—385. l. Feldz. 283—284. l. Szem. II. 108. l. A miniszteri rend. Perczel napiparancsában Szil-nál F. Napj. 77. l. (Vysocki nem akarván Dembinski alatt, kivel meghasonlott, szolgálni, a neki szánt tisztséget betegség ürügye alatt nem vállalá el s ezért Gaallal helyettesített). -- Azóta hogy a fővezérség Görgei kezéből kivétetett, e legfontosabb állás nagy árvaságra jutott s némiképp esáksizalmává lön, a menyiben a pártfőnökök közül reá mindenki igényt tartott s kellő tekintetbe senki sem vette. A legtöbb zavart és bajt azonban Kossuth maga okozta. Jul. 8-án láttuk minő tulkapásokat engedett meg magának a sztratégiai ügyek vezérlésében. Majd nemsokára elérkezettnek látván az időt, hogy a fővezéri botot saját ügyvédi kezébe vegye, ebbeli ohajtását nyíltan kijelenté a miniszterek előtt, s kívánta, hogy tábornoknak neveztessek ki. De a miniszterek többsége kíván-

ságának ellene szegült. Miután azonban Haynau már Félegyházán, Szegedtől 3—4 óra járásiyra állott, Mészáros pedig Dembinskivel együtt már előbb elhagyta táborunkat s tisztségét tényleg letette, halaszthatatlan szükség volt, valakit a hadak vezérletével megbizni. Kossuth, bár bizalma Dembinskiben sem volt, Dembinskit ajánlá a vezérségre, remélvén talán, hogy ha Bem, kit ismét meghítt a fővezérségre, Erdélyből megérkezendik, Dembinskit legkönnyebb szerrel elmozdíthatja tisztségétől. Perczel elküldésének következő oka volt. Damjanics aradi hadparancsnok elzáratta Perczel Miklóst, Aradvár parancsnokát, a miatt, mert ez neki az engedelmességet megtagadta, s egyszersmind kívánta Damjanics, hogy Perczel Miklós a fegyveléssértésért haditörvénytől elbocsátásért állítsák. A kormány, miután Damjanics kinevező levelében tévedésből csak ugyan nem volt benne, hogy neki a várparancsnok is alárendeltetik, Perczel Miklóst szabadon bocsátatá, de állomásától mégis elmozdítá. Öcsésének ily sorsán felingerülvén Perczel Mór, mihelyst Szegedre érkezett (jul. 29-én), Kossuthhoz sietett, kinél épen a miniszterek tanácskoztak, s rögtön a legdurvább sértésekkel tett szemrehányást a kormánynak. E föllépésnek aztán nem lehetett más következménye, minthogy ő is letétetett hivatalából. (Perczel ezen esetét, melyet Szilágyi egészen elferdít, Horváth írja le először). Perczel Mór ekkor elbucszuk új hadseregétől, eredménytelen hadjáratát szokott modorában azon mondattal dicsérvén fel, hogy azzal „a hazának dicsőségét és végtelen hasznot szerzett.“ (V. ö. jul. 20. jegyz).

Görgei tábornok serege Tokajnál átkel a Tiszán s miután háta mögött a hidat elrontá, Nyiregyháza felé indul. Paskeviics tábornagy pedig ugyanezen nap Csegénél vezeteti át főerejét a Tiszán.

Görgei II. 324. l. Ber. III. 33. l. Rüst. II. 262. l. Paskeviics, ki, mint láttuk (jul. 26.), előbb már Tisza-Füreden összpontosítá Kuprianoff és Rüdiger hadtesteit, azért változtatta meg az átkelési pontot, mert köztudomás szerint Csege közelebb esik Miskolchoz és Debreczenhez mint Füred, annál fogva Csegéről könnyebben szemmel tartható volt Görgei mint Füredről. Az orosz ugyanis meg hagyván magát esalattatni Görgeinek saját hadifogásai által, azt képzelé, hogy Görgei még mindig Miskolczon áll (e várost már jul. 25-én Paskeviics katonái szállották meg), nem más czélből, minthogy onnan északnak forduljon, Grabbe és Sacken seregeiket megtörje s azután a kassai főraktárt elfoglalja és a gallicziai közléki vonalat az orosz főerő háta mögött elzárja. Ebbeli remegésében Fürednél a Tiszán ismét átvonja hadait s azokat Csegénél szállítja át ismét a folyamon, minek következtében az utazgatással és az új hidveréssel négy napot elveszteget. Csegén azonban ismét nem tudta mihez fogjon. „Az ellenségről semmi bizonyos

tudósítást sem lehetett kapni“ így ír az orosz hivatalos könyv „s a lakosok közül a legnagyobb pénzajánlatok mellett sem lehetett kémet szerezni.“ (E bajt *Windisch-Grätz* és *Haynau* is — ez utóbbik *Feldz.* 205. t. elpanaszolják). Ily körülmények közt a fővezéri intézkedések merő ingadozásokból és ellenrendeletekből állottak. Végre megunván a Görgeire való tovább várakozást, jul. 30-án *Kupriano* off hadtestét ismét visszszállíttatja a Tiszán s *Csáthra* küldi, hogy *Cseoda* cffel egyesülve hajtja már át Görgeit a vízen. Másnap azonban a tokaji átkelésről hirt vévén, *Kupriano* offot ismét visszarendeli *Csegére* s *Rüdiger* rel egyesítvén Görgei útjának elvágására *Debr* ezen felé küldi. *Cseoda* cff és *Sacken*, kiknek feladatuk volt Görgeit a főerő torkába hajtani, Tokajba érkeztvén már csak hült helyét találják a magyar seregnek s előbbik aztán csak aug. 12-én csatlakozik *Debr* ezenben a főerőhöz. Általában a vácz-tokaji utban fényesen tűnt ki Görgei hadvezéri jelessége az orosz hüleség és lassuság ellenében, habár (mint jul. 28. alatt láttuk) az orosz főerő füredi állásáról idejében ő sem lévén értesülve, hernádi késedelmezésével, mint utólagosan maga is bevallja, „sztratégiai esztelenséget“ követett el. *Paskevic* aránytalanul tulnyomó erővel vadászott reá, egyszerre 4 hadtesttel fogta körül, melyeknek mindenike részint tulnyomó, részint a Görgeiével felérő haderővel rendelkezett. Ez azonban nem gátolta Görgeit, hogy tervszerű útját végrehajtsa. „Ezen ember engemet minduntalan megeseal,“ mondá felőle *Paskevic* maga, bizalmas környezetében. (L e v. t. 76. l.).

Clam-Gallas osztrák altábornagy *Tasnádon Csikszék* ben *Gál Sándor* ezredes székelyeit megtámadja s rendetlen hátrálásra bírja.

Czetz. 346. l. *Rüst.* II. 302. l. (K ö v á r i nem említi).

Jul. 30. Hétfő.

Dyk orosz tábornok *Fogaras* ról előnyomulván, *Kőhalom* és *Garád* közt *Dobay* ezredest (mintegy 2500 gyalog, 1 lovasszázad és 8 ágyu) megtámadja s visszanyomja. *Dobay* ennek következtében *Homoród* és *Mirkvásár* irányában elhúzódik.

Som. 112. l.

Szentpéteri ütközet. *Klapka* várparancsnok *Komárom* ból kitérésrendelvén, *Kosztolányi* ezredes (mintegy 4 zászlóalj, 2 lovasszázad és 8 ágyu) *Pott* vezérőrnagyot (5 zászlóalj, 2 lovasszázad és 6 ágyu) *Hetény* nél megtámadja

s hátranyomja. Pott, azon ezélből, hogy segédbadait bevárja, Szent-Péter és Bagotta közt új állandást vesz, melyben mindaddig védi magát, mignem jobbszárnya Schulz ezredes által Bajesra elveretik, a midőn 7 órai folytonos harez után maga is Érsek-Ujvárra futamodik. Veszteség az osztrákok részén 219 ember holtakban és sebesültekben, nálunk kevesebb.

Klap. Mem. 202. 204. I. Feldz. 459. l.

Haynau fővezér s es. helytartó Félégyházán hadi paranesban közzé teszi azon főelveket, melyeket a forradalom részesei ellenében követni kell. Az elfogott egyének Pestre és Pozsonyba küldessenek. A legénység őrmestertől lefelé, a mennyiben hadi szolgálatra alkalmas, besoroztassék, akár önkéntesen adja meg magát, akár elfogatik. A hadifoglyok, tekintet nélkül a sor- és honvédekre, Bécsbe s onnan az Olaszországban állomásozó ezredekhez küldessenek, még pedig mint besorozott közlegények, habár a honvédseregnél tiszték voltak légyen is. A szolgálatra nem alkalmas egykori es. k. katonákat haditörvényszék elibe kell állítani, a honvédeket pedig politikai batóság útján hazájukba visszaküldeni. A hadifogoly tiszteket a szervezett politikai és hadi vizsgáló-bizottságok elibe kell állítani. Mindezen egyének számára az élelmi díj is megszabatik. A politikai egyének azonban, ha magán vagyonuk van, tartási díjt (naponkint 6 p. kr. és kenyér) nem kapnak.

A hadiparancs Samml. 136. l.

Csongrádvárost Haynau fölguytatja és kirabol-tatja. Jul. 27-én Bruselle őrnagy alatt két század osztrák lovasság szállja meg a várost, s a hatóságtól élelmiszereket követelvén és nyervén, másnap reggel Félégyházára visszahuzódik. Ugyanezen napról a Szentesen időző Kossuth egy fölhívást intéz a csongrádiakhoz, hogy „mossák le becsülettökről azon gyalázatot,” melyet magokra vettek a midőn a cs. lovasokat beszállásolni engedték, holott „kiesiny ellenséges csapatokat agyon kell verni; — ez a legjobb szabadulás.” Jul. 29-én Bruselle értesülvén e levélről, visszatér a városba, s durva kihágások közben, melyeket tisztai az utcái védtelen nép iránt

maguknak megengedtek, előköveteli a levelet, valamint a hadikaszákat is. A Szentesen lévő magyar sereg előőrsei ezalatt a császáriak előőrseit a Tiszántulról megtámadják s ellenök ágyúval is tüzelnek. Az ágyuszó hallattára a városban rekviráló katonák összefutnak s Bruselle, a mieink részéről komoly támadást véelve, sietve kiszalad a városból. Ekkor a toronybeli harang félreveretik s a botokkal és rögekkel fegyverzett lakosság azon katonákat, kik a város S előkelő polgárát kocsin Bruselle után kísérték, megtámadja, s részben elkergeti, részben (7 ember) agyonveri. Ezen eset visszatörlesztéséről a nép bizonyos lévén, miután Szentestről honvéderőt segítségül nem nyerhetett, a városból nagyobb részt a mezőre s Tiszántulra vonult. Jul. 30-án Haynau Félégyházáról Thun dandárát indítja az üresen maradt város ellen, kinek katonái a lakházakat kirabolják s majd egyszerre minden oldalról felgyújtják, minek következtében a szélesendben mintegy 39 ház a lángok martalékaul esik. Másnap Thun dolgát végezvén visszaindul Félégyházára.

Szeg. Hiradó. Szerk. Szabados. 1866. évf. 1. sz. (hol Éder István csongrádi ügyvéd e sorok írójának nyilvános felszólítása folytán a történeteket hiteles szemtanukra támaszkodva érdekesen és körülményesen leírja). Feldz. 295. l. (hol Kossuth levele a Csongrádiakhoz). „A gyújtás indoka“ nem állja irni e hivatalos munka, „nem jutott tudomásra, azonban... hihető, hogy u. n. pátrióták gyújtották fel a várost, hogy az osztrákok ne fudhassák megszállva tartani.“ Éder megdönthetetlen igazsággal írja: „Mind a rablás mind a felgyújtás paranszerűleg történt, t. i. Gyovai János nagypiaczon lévő házában (hol italt is mértek) volt a katonatisztek nagyobb része összeseregelve, ezek paransolatjára egy akó pálinka a gazda pinezéjéből felhozatván, a konyhába a kémény alá helyzetetett s egy üstben meggyújtott, ezt a tisztek körülállván, papírt és kártyát dobáltak bele, zsebóráikat folytonosan nézték, midőn az égő anyag alkonyatkor teljes lángban volt, egy vödör vizet paransoltak behozatni, melyet egyszerre az égő szeszbe öntvén, a láng a kéményen kitört, s mintegy 15—16 öl magasságra felhatolt. Ugy látszik, ez volt jeladás a gyújtásra, mert azon perczben, midőn a lángok láthatók voltak, a piaczon összesereglett egész katonaság kezdett a városból kivonulni, s a bentmaradottak, leginkább lovasok, kis csapatokra oszolva a város különféle utczáin szétoszlottak és minden 4 és 5-ik házra tüzet dobtak... Öresapatok köröztek minden irányban, kik az oltani szándékozótak fegyverrel üldözték és bántalmazták, miközben az utczán járó-keelő még honn maradt esekély

szánu öreg emberek közül sokan bántalmaztattak, sőt karddal oly sérelmes sebeket kaptak, hogy ezek következtében ki előbb ki utóbb meg is halt, kiket én mind személyesen ismertem . . . Hogy Csougrádnak teljes leégetése a főhadiszállásról nyert parancs következtében volt megrendelve, de hogy ezt Liechtenstein tábornok lehetőleg enyhítette és egész szigorral végrehajtani nem engedte, azt a tiszteknek német nyelven folytatott magok közti társalgásukból értették meg némely egyének, kik a német nyelvben kis jártassággal bírtak.“

Jul. 31. Kedd.

Klapka tábornok éjjel Komáromból kirontást tétet, minek folytán a mieink (3 század gyalog, $\frac{1}{2}$ lovasszázad és 3 ágyu) Liebler vezérőrnagy balszárnyát Keszegfalvánál megtámadván szétkergetik, mely alkalommal a meglepett osztrákok teljes rendetlenségben Aranyosra szaladnak.

Feldz. 456. l. Klap. Mem.

Segesvári esata. Bem altábornagy esekély seregével (5 ezer ember s 11 ágyu) az öt bekeríteni szándékozó Lüders tábornagyot (mintegy 12 ezer ember s 32 ágyu) d. e. 11. órakor Segesvárnál Udvarhely felől vakmerően megtámadja. Lüders, Bem haderejének kicsiny voltából ítélve, a támadási helyen (jobbszárnyán) mindössze is csak tüntetést vélvén, seregét Ivin alvezérre bizza s személyesen a balszárnyra Maros-Vásárhelyre siet, hogy a hiedelme szerint onnan előnyomulandó főcseregüknek útját állja. — Fehér-Egyházán azalatt az orosz előhadtól elfoglaltatik, s míg a mieink jobbszárnyukon e falura támaszkodva erősen ágyuznak, azalatt Bem a balszárnyával ismételt támadásokat tétet a völgyben. De majd visszaérkezik Lüders M.-Vásárhelytől, új útegeket és friss csapatokat vegyít a harezba, s Fehér-Egyházából a mieinket kiveri. Alkonyatig tartja magát maroknyi seregünk, mig nem végre az orosz lovasság Bem jobbszárnyát, tartalékhuszárait, majd gyalogságát is megtöri, midőn egész táborunk rendetlen futásban keres menekülést, miközben az üldözésére kelt uhlánok és kozákok nagy öldöklést visznek véghez. Veszteségünk mintegy ezer halott, 309 fogoly, 8 ágyu, 2 zászló, töménytelen löszér stb., az oroszoké 41 halott (ezek közt Skariatín tábor-

nok) és 205 sebesült. Bem a csatából életveszély közt menekülve aug. 2-án M.-Vásárhelyen szedi össze serege romjait,

Rüst. II. 298—301. l. Feldz. 530. l. Ber. III. 48- l. Som. 106—111. l. Köv. E. T. 258. 259. l. Czetz. 339. 340. l. E csatában veszett el nyom nélkül Petőfi őrnagy, Bem segéde, a genialis költő. Elcsésését s levágtatását határozottan és körülményesen előadja Vah. II. 131. s köv. l. ellenben ugyanazon mocsárba vesztését, melynek szélére Bem huzódott, a szitáskereszturi bíró Maeszkásy tanuságára hivatkozva, kihez Bem a menekvés közben beszállott, állítja a Som. i. h. Halála körülményeit és hollétét sokáig de kellő eredmény nélkül nyomozta a V. Ujs. Szerk. Pákh. 1860. évf. 42. 45. 47. 48. 49. 52. és 53. 1861. évf. 3. 4. 6. 9. 10. és 11. sz. E harc elvesztése után, melyet Bem Gál Sándor hadtestének magához vonása s több óvatosság által elkerülhetett volna, Lüders Bem egyik elfogott leveléből értesül, hogy a lengyel Gálfalvánál a Kolozsvárról oda érkezett Kemény Farkast akarja bevárni. Ezen összpontosítás meggátolása végett tehát aug. 4-én estére Gálfalvára siet, hol azonban a micinket nem találja, sőt híriül veszi, hogy Bem mintegy 7 ezer emberrel s 17 ágyuval aug. 2. és 3. közti éjen már Medgyes irányában, tehát az orosz sereg háta mögött, huzódik, Hasfordot e mozdulatával a főerőtől elvágván. Lüders e váratlan hírre elámul, s tervét megváltoztatván Nagy-Szebenbe siet, hogy, ha még nem késő, Hasfordot a megsemmisítéstől megmentse. Az ellenség történetírója a segesvári esata leírásánál a lengyel hősnek következő elismeréssel adózik: „Valóban e vezér (Bem) hadjáratának igazságot kell szolgáltatnunk. Kevésbé fegyelmetezett csapatokból álló esekély erővel, mely a gyulafehérvári ostromsereg és a Móecz földön álló hadi erők levonásával oly sok kiállott vereség és veszteség után még keze alatt maradt, tulnyomó hadierőktől bekerítve s naponként mindinkább összecsbb szoruló térre kényszerítve, ezen harcban tapasztalt vezér mindig kellő időben s a döntő ponton jelenik meg, hogy jelenléte és példája által a csapatokat bátorítsa s a mindenesetre egyenetlen küzdelmet oly makaessággal és ügyességgel huzza tovább, a mint csak ezen sok jó utak által keresztül-kasul szeldelt hegyi tartományban lehetséges. Jelesül fel tudja használni közepes helyzetének előnyeit s esapatainak különös mozgékonyága által támogattatva, minden fenyegetett pontra, ha nem tulnyomó is, de elegendő erőt vezet, hogy a hegyi földég előnyei mellett tovább harezoljon s a támadót majd itt majd amott tartóztassa föl. Ezen ügyes és gyors hadifogások által megsokszorozza mintegy erejét, sőt több ízben még döntő harcok is merészel. Valahányszor a szerenese s a haderők viszonya kedvezőtlen reá nézve, mindig kellő időben el tud vonulni a tökéletes megverettetés elől, sőt olykor egyik vagy másik szárny irányában intézi hátrálását, hogy a győztes felet rövid idő alatt ismét fenyegetse. Váratlanul és bátran jelen meg mindig ismét, ott hol megsemmi-

sítettését hitték, s nem ritkán az ellen elszánt támadását meglepő módon előzi meg“ (Feldz. 531. l.).

Aug. 1. Szerda.

A magyar kormány és képviselők sietve oda hagyják Szegedet, hol tömérdek gabna- és tüzéségi készlet marad az ellenségnek zsákmányul. Éjszakára kelve (aug. 1. és 2. közt) Dembinski fővezér is feladja a jul. eleje óta nagy erőfeszítéssel hányt s jobbára kész szegedi sánczokat, s Tiszán túl a szőregi Maros-töltés mögött vesz állodást, a folyam jobb partját önként Haynau nak engedvén át, ki azt másnap, t. i. aug. 2-án, Simbschen és Jablonsky dandáraikkal megszállatja.

Feldz. 299—309. l. Rüst. II. 282—285. 290. l. Görg. II. 290. l. Szil. F. Napj. 88. l. A szegedi sánczok, melyek a városon alól Mátyi pusztán a Tiszánál kezdődtek, félköralakban Dorosmát is magukba zárták s másik végen Tápnál érintkeztek a Tiszával. A sánczok Gál tábornok vezetése alatt készültek s szertelen nagy hosszaságuk (3 mérföld) és gyöngeségök miatt Ramming és Rüstow szerint legalább is 90 ezer emberből és 240 ágyuból álló védelmi erőt vettek igénybe, hogy ezéljknak megfelelhessenek, Dembinskinek pedig összes hadereje 33 ezer emberre és 104 lövegre terjedt. Egyszóval az erődítmény elsánczolt tábornak gyöngye, hidfői ezélokra kiterjedt és hibás volt. Ily körülmények közt Vetter azt az okos tanácsot adta Dembinskinek, hogy miután itt védelmi harcban ugy sem tarthatja magát, lépjen fel gyorsan támadólag Haynau ellen, kinek ez időben nem volt több együtt 26 ezer emberénél. Szerencsétlenségre Dembinski nem az az ember volt, ki a maga keze alá beszélni hagyjon, s különös hiúsága vala saját terveit követni; a jó tanács tehát elvettetett. Alaposabb körültekintés után azonban maga is belátta, hogy a sáncz védelemre nem való, s ekkor vissza vonulással a határozta el magát. — Hadseregének alkatrészei a „Feldzug“ szerint ezek voltak. A Tisza jobb partján: Gál és Desseffy 20,800 ember s 48 ágyu, Guyon 10,500 ember s 50 ágyu, Zambelly osztálya, mely Bajáról huzódott fel, 2000 ember, Asbóth tartalékosztálya, melyet Kossuth gyűjtött, hogy közvetlenül maga vezérelje, 5000 ember. A Tisza bal partján: Lenkey Vásárhelynél 7000 ember s 5 ágyu, Kmety a Csajkás-kerületben (a Járosy, Bene és Rákóczy stb. esapataikkal Perlasztól Pancsováig) 18,300 ember s 69 ágyu, összesen 63,600 ember és 176 ágyu.

Szerdahelyi ütközet. A Nagy-Szebentől előre moz-

dult Hasford orosz tábornok (4 zászlóalj, 2 lovasszázad s 8 ágyu) s a fehérvári osztrák őrség Stein ezredes mintegy 4 ezer főnyi s 15 ágyuval ellátott seregét Szász-Sebes és Szerdahely közt megtámadják. A harcot megnyitó erős ágyuzást, mely több mint két óra hosszáig tartott, a miénk derekasan kibírják, később azonban, miután az orosz gyalogság arcvonalban tört elő, a kozákok pedig oldalt támadtak majd hátulkerültek, egész seregünk, mely vezérébe rég óta nem bízott, féktelen zavarba jő és vad futásnak ered, melyből Stein csak Szász-Sebesnél tud némi rendet csinálni. Veszteségünk mintegy 200 halott, 1185 fogoly (s ezek közt 190 sebesült), 2 ágyu és különféle löszerek. Gyula-Fehérvár az ostromzár alól végkép felszabadul.

Feldz. 335. l. (aug. 1.) Som. 121. l. (aug. 1.). Ber. III. 105. 106. l. (aug. 1.). Köv. E. T. 260. l. (jul. 31.). Hasford serege egyik részével a „Feldz.“ szerint már jul. 25-én (Szil. F. Férf. 132. l. szerint jul. 26-án) is győzödelmesen tüzött össze Stein előhadával Szerdahelyen. (Az orosz munka nem írja). Aug. 2-án Hasford visszatér Szebenbe.

Clam-Gallas osztrák altábornagy főerejével Kézdivásárhelyről előnyomulván, Kászon-Ujfalunál Gál Sándor ezredes székelyei (2 zászlóalj s 8 ágyu) ellen harcol, kik, két szárnyukon bekerítettéstől fenyegettetvén, csakhamar hátrabuzódnak. Gál Tusnád és Kozmás közt a Nyerges hegyen új viadalt kezd, azonban d. u. 2. órakor az orosz röppentyűk s gyalogsági rohamok innen is hátrálni kényszerítik. Egyideűleg Coppet tábornok is megtámadja Eisler erősített dandárával (4½ zászlóalj, 3 lovasszázad és 9 ágyu) Gál seregének Bükszád előtt álló másik részét (3 zászlóalj és 7 ágyu), hol a székelyek a természettől is nagyon megerősített Mitás-szorost mindaddig védelmezik, míg nem a nyergesi hátrálás felől hirt vesznek, midőn a fegyelmezetlen csapatok 6 ágyujok, minden löszerük és podgyászuk odabagyásával Csik-Szereďa felé futnak. A katonáitól elhagyott vezér néhány hű bajtárs kíséretében járatlan erdei utakon Oláhfalvára menekül, hol a csiki ágyukat s Dobay alezredesnek Köhalmoltól érkező zászlóalját magához veszi, minek folytán hadereje 1100 emberre s 21 ágyura növekedik.

Honv. 194. sz. (Jul. 31-én Mitácsban és Nyergesen már előőrsi csatározások voltak). Feldz. 527—530. l. Som. 114—118. l. Kőv. E. T. 265. l. (mindkét harc aug. 1-én). V. ö. Czetz 346. l. és Rüst. II. 302. l. (e két utóbbi szerző az időt eltéveszti). — A harc-ból szétfutott székelyek jobbra Csik-Szent-Márton felé menekülvén, itt tőlök Grotenhielm 117 láda löport és a podgyász egy részét elfoglalja (Ber. III. 99. l. aug. 6-án). Gál csapatja pedig aug. 5-én Magyaróra érkezvén, vezérének Dobayt választá meg, aztán pedig tömérdek nélkülözések és sok bolyongás közt, miután magát Körtvély fájánál az orosz előcsapatokon keresztülvágtá, Vajda-Szent-Iványon, Mező-Rücsön, Nagy-Sármáson (hol aug. 8-án ismét oroszokra bukkantak) és Móeson keresztül, ágyuit a nehéz hegyi oldalutakon mindenütt magával hordozva, aug. 9-én Kolozsvárra érkezik. (V. ö. Kor. 166. 169. l.). Clam pedig ezalatt az egész székely földet meghódította s lefegyverezte, támogatva Dorschner esiki ezredes által, ki szülőtteföldét kegyetlenül kinzá.

Palmerston angol külügyminiszter Ponsonby bécsi angol követhoz kimerítő diplomáciai jegyzéket küld, melyben a magyar nemzeti szabadságnak pártjára kél s a forradalmi háboru bevégzésére közvetítését felajánlja. E jegyzék aug. 13-án nyújtatik be Schwarzenberg osztrák külügyminiszternek, ki egyelőre azt válaszolja Ponsonbynak, hogy az osztrák kormány a maga dolgait legjobban meg tudja itélni. Pétervárad meghódolása után pedig Schwarzenberg a közvetítést kereken visszautasítja, kimondván, hogy Angliának idegen országok ügyeibe avatkozni joga nincs, hogy Palmerston a magyar dolgok felől félre van vezetve, nemes gerjedelemnek nevezve oly tetteket, melyeket az angol törvények mint fölségsértést számüzetéssel és halállal büntetnek s melyeket ő Kefalóniában, Irlandban és Kanadában maga is vérontással nyomott el.

Correspondence relatif to the Affairs of Hungary 286. 322. 384. l. (Majl.-nál II. 301. 302. l.). Osborne képviselő jul. 21-én a parlamenti ülésbe vitte a magyarországi ügyeket, s kívánta, hogy az angol kormány ne nézze el közönyösen az oroszok fegyveres betörését. Palmerston ekkor kijelenté, hogy „Ausztria az európai egyensuly egyik legfontosabb eleme,“ Angliának régi szövetség társa, s kell hogy Ausztria nagyhatalmi állása jövőre is fennmaradjon; mindazáltal kívánatos lévén, hogy a magyarországi harc, mely Ausztria erejét is emészti, megszűnjön, „barátságosan minden erejét

rá fordítandja, hogy az ügyek a hadakozó felek közt elintéztessenek.“ (E kérdés tárgyalása az angol parlamentben: F ü g g. III. 69—73. l.). Aug. elején W i m m e r ev. lelkész ment K o s s u t h tól utasítva B e r l i n b e, s az ottani kormánynak a magyar ügyek felől terjedelmes emlékiratot nyújtott be. B r a n d e n b u r g miniszter azonban tudtára adá, hogy a király nem akar forradalmi kormányról szövetekezni s Wimmer megintetett, hogy Berlint mielőbb hagyja el. (Majl. i. h.).

Aug. 2. Csütörtök.

Sz e m e r e és B a t t h y á n y Kázmér miniszterek mint a kormány küldöttei V á m o s - P é r e s e n G ö r g e i tábornok főhadiszállásán. Szemere azon kérdésére, hogy mennyire haladt Görgei az oroszokkal való alkudozásban, Görgei azt feleli, hogy ő az erre vonatkozó iratokat a kormányhoz elküldötte s maga részéről azt tartja, hogy miután R ü d i g e r h e z írott levelére (l. jul. 19.) válasz nem érkezett, kormányunk az oroszoktól nem várhat békeajánlatot, s e részben a kormánynak kell kezdeményeznie. Szemere ekkor kijelenti, hogy P a s k e v i c s e k levelet fog írni, mely aug. 5 én N a g y - V á r a d o n e l is készül s egy akkor történetesen a táborba érkező orosz parlamentaireknek átadatik. E levélben a miniszterelnök panaszt emel Ausztria ellen s sejtetni engedí, hogy a Magyarhon és Ausztria közt fennforgó viszályból Oroszország hasznot húzhatna. Görgei a levél hatása felől megkérdeztetvén, azt jósolja, hogy arra, miután igen homályos és burkolt értelmű, válasz sem érkezendik. V. ö. j. ul. 29. a u g. 7.

G ö r g. II. 354—356. l. R ü s t. II. 344—346. l. F e l d z. 412. l. Görgei előadása szerint Szemere már e találkozás előtt írt neki, hogy jelen a pillanat Kossuth megbuktatására s Görgein áll, hogy a legfőbb hatalmat Szemerével megosztva kezébe vegye, — s chezképest első kérdése volt Vámos-Péresen Görgeihez, hogy vette e levelét? Görgei, megakarván büntetni Szemerét e tetteért, egy darabig maga elibe sem boesátá s környezete tisztái gúnyainak dobta ki, kiknek gorombaságáról aztán Szemere a kormány előtt keservesen panaszkodott. Szemere azonban nem ismeri be, hogy ő Görgeivel Kossuth ellenében ily módon szövetekezni akart volna, s egészben közli azt a levelet, melyet Görgeihez jul. 25-én írt (S z e m. II. 91—97. l.), s melynek tartalmát jul. 21. alatt már röviden előadtuk. „Midőn Görgei táborába értünk“ így panaszkodik Szemere „öt udvariasnak, de hidegnek találtuk; került bennünket, míg csak tehette,

daezos és zárkozott, hizalmatlan és közlékenytelen volt... Környezete már gunyt üzött a szent ügyből, melynek azelőtt bajnokai voltak. A seregben semmiféle lelkesedés sem ápoltatott. A fegyelem egészen el-tűnt. A betegek, a hullározók, a gyávák naponkint százával szöktek meg... Véletlen megjelenésünk nagy bámulatot sőt ijedséget szült, azt hitték, azért jövének, hogy Görgeit letegyük. Ő még akkor maga is az oroszokkal való alkudozás ellen volt, midőn megmondtuk neki, hogy csak ki akarjuk tapogatni őket, hogy majd csak az oroszoktól kiejtendő első szóra akarunk válaszolni. Később ebbe bele egyezett, sőt azonfelül sürgetett bennünket, hogy Magyarország koronáját ajánljuk fel kereken az oroszoknak, a mit azonban nem tettünk. A kormány előtt pedig aug. 5-ről kemény vádat emelt Görgei ellen. „Mély sajnálattal mondom ki, hogy Görgei nem az, a minek őt véltem... Felhivom a kormányt, hogy vezér után nézzen, de addig ne, míg ez a sereg is nem egyesült a többiekkel. Felhivom arra, hogy ezt a sereget valószínűleg fel kell oszlatni, azaz az oszványokat megcserélni, a parancsnokokat változtatni. E politikát már rég követni kellett volna. E sereg, ugy látszik, hogy mindinkább magára ölti nem a Wallenstein, hanem a Monk táborra jellemét. Görgei eljárásában oly titkos politikát látok, melynek következtében a hadsereg elveszhet, a nélkül hogy a vezér maga vere-séget szenvedne“ (Szem, II. 109—115. l.). Az átirat tartalmát azon-ban Szemere maga sehol egy szóval sem említi.

Debrecezeni csata. Nagy-Sándor tábornok (7500 ember és 41 ágyu), kit Görgei azon világos parancsossal rendelt ki oldalfedezetre, hogy minden egyenetlen harczt kerüljön, a Balmaz-Ujváros felől nyomuló Paskevics tábornagy-gyal (Kuprianoff és Rüdiger hadtesteik, összesen mintegy 90 ezer ember s 320 ágyu) vigyázatlanul harcztba ereszkedik. D. u. 2. órakor egy ezred uhlán kezd meg a támadást négy század huszárság ellen, melyet midőn üzöbe vesz, vakon ágyuink lő-távolába rohan, s azok erős tüze által visszavetetik. Ekkor az orosz tábor is megkezdi ágyuzását. Nagy-Sándort, kit a harczt kezdete benn a városban lakománál talált, tisztikara két iz-ben kísérli meg rábirni, hogy a vezér parancsa szerint vonuljon vissza, de hasztalanul. Ő balszárnya (Korponay ezredes) ágyuit is kirendeli a szőlőskert mellett, s azzal az orosz lovas-ütegeket visszahuzódni kényszeríti. Négy óra tájon az ellenség két gyalog hadosztályt 48 ágyuval (Gillenschmidt tábor-nok) mozdít elő jobbszárnyunk ellen a Nagyerdő felé s a mieinket oldalt kezd lőni, mire ütegeink állodásaikat oda hagy-

ják. Paskevics ekkor más két dandárt egyenesen a város ellen küld, egy lovas hadosztályt s 6 század muzulman (Beboutoff tábornok) és kaukazi lovasságot pedig jobbszárnyunk megkerti-
lésére hasonló irányban indít. E roppant erő megtöri a város előtt álló huszáraink ellenállását, kik rendetlen futásban menekülnek. A jobbszárnyi gyalog zászlóaljokat a város előtti szőlőskertben érik utól Bebutoff lovasai, s honvédeinket a város utcáin keresztülözve nagy részben leöldösik s ágyuiktól megfosztják. Ellenben a balszárny és közép gyalogsága, a kozákok előtt tömegeket formál s 4 század huszár és 8 ágyu által fűdözve szárnyékain, a szőlőskerteken át rendben hátrál Szováthra, honnan tovább utazva másnap estére a sereg többi romjaival együtt Várad — Püspököt szállja meg. Veszteségünk, a mint néhány nap múlva összeszámoltatott. 53 halott, 90 sebesült s 1273 hiányzó, ezenkívül Korponay csapatából holtakban és sebesültekben 500 ember, 4 ágyu, 1 zászló, sok podgyász, az oroszok vesztesége 60 halott 277 sebesült ez utóbbiak közt Kuprianoff tábornok kinek jobb lábát gránát szakította el.

Görg. II. 327—331. l. Ber. III. 58—63. l. Lapins. 153—162. l. Rüst. II. 340—343. l. Szil. F. Férf. 29. 120. l. Fényes Geogr. Szót. II. 247. l. Vas. Ujs. Szerk. Pákh. 1866. évf. 7. 25. sz. Nagy-Sándor, mint Kossuth mondja (Koss. 38. l.) már a harez előtt titkos megbízottat küldött a kormányzóhoz, azon tudósítással, hogy Görgei Nagy-Sándort és hadtestét készakarva igyekszik tönkre tenni, hogy mindig őt teszi ki a legnagyobb veszélyeknek s minden támogatás nélkül. E feladás tulzott félelemből származott, a meny nyiben elvitázhatatlan tény, hogy a vezér-tokaji útban Pöltenberg és Leiningen hadtesteik sokkal több harezban és veszélyben forogtak mint a Nagy-Sándoré, kiből a vezérnek különben is kevés bizodalma volt, s ki épen e miatt jul. 15. óta ütközetben nem is forgott. Kossuth és Szilágyi a fentebbi vereséget Görgei „árulásának és ármányának“ tulajdonítják bűnül. Elfogulatlan szakértők azonban kénytelenek bevallani, hogy a vezér menetrendében, melynél fogva Nagy-Sándor Debreczenbe küldetett, semmi olyas sincs, mi az „ármány és árulást“ indokolná, sőt az a sztrategiai közönségesen vallott elveknek pontosan megfelel. Görgei maga Nagy-Sándort vádolja e három dologban. 1. Nem állított szemlegető előőröket s meg hagyta magát lepetni. 2. Komoly harezba vegyült visszavonulás helyett. 3. Keresztes és Várad-Püspök felé futott Görgei háta mögé minden kényszerűség nélkül,

minek következtében a Berettyóvonal védelmi terve füstbe ment s a sereg balszárnya fedezet nélkül maradt. Az előleges határozott parancs ellen való ezen hármass vétségért csak azért nem állíttatá Nagy-Sándort haditörvényszék elé, mert erie már nem volt idő. — Paskevics a helyett hogy Görgeit nyomban üldözné, Debreczenben 10 napot pihen, s gondját arra terjeszti ki, hogy a kivívt győzelemért tábori Te Deumot tartson s a reformátusok Nagytemploma falairól az ápr. 14-ki ezentségtelenítést egy a esászárért rendelt könyörgéssel lemosassa. Végre Görgei délre huzódásából hadvezéri éles pillantással belátván, hogy annak nem lehet más célja, mint a szegedvidéki honvédsereghez csatlakozni s azzal egyesülten Haynaut megsemmisíteni, aug. 7-én Rüdiger 48 lovasszázaddal Görgei üldözésére s az osztrákok segítségére rendel előre Nagy-Várad irányában „siettetett menetekben,” azonban, mint az orosz munka (Ber. III. 69. l.) elárulja, Rüdiger ezen sietős utjában is ráért a különböző falvakban 60 ezer, Nagy-Váradon pedig 120 ezer kenyeret készíttetni. Maga a fővezér serege zómével csak aug. 14-re igyekezik Váradra, oly szándékkal, hogy ott 50 ezer embert egyesítván, ezzel a ug. 15-én Arad felé előnyomuljon, s ott „a szövetséges seregek egyesült működésüket megkezdjék.” Haynau azonban, ki valamivel kevesebb kenyeret süttetett, de annál több sztrategiai előnyöket vívott ki, aug. 9-én már megejti a temesvári csatát, s aug. 13-án Görgei önként letette fegyvereit. És így a harez befetje volt, mielőtt Paskevics a kombinált működést megkezdhetett volna.

Azalatt míg e mű sajtó alatt volt, a debreczeni harez ügyében érdekes adatok és vallomások jöttek napfényre a legilletékesebb forrásokból. Értjük azok alatt a Jókai által szerkesztett „Hon“-ban (1867. 157. és 205. sz.) megjelent közleményeket, melyeknek dologra tartozó részök ez. Pongrácz István, ki a debreczeni esata idején táborkari főnök volt Nagy-Sándor hadtestében, Rüstownak azon, Görgeitől vett állítását, hogy Nagy-Sándornak nem volt feladata Debreczennél komolyan ütközni, tévesnek bizonyítja, a mennyiben közzé teszi, hogy a táborhoz, melyben már aug. 2. hajnalán tudva volt az orosz főerőnek Ujvároson léte, ugyan ezen nap a reggeli órákban ez a parancs érkezett (németből fordítva): „Az első hadtesthez. Az első hadtest álljon ki Debreczentől Ujváros felé jobbra-balra az uttól (à cheval der Strasse), s ha föltünik az ellenség, támadja meg és verje meg. Görgei m. p.” E parancs vétele után rögtön összegyűlt a haditanács, melynek folyamát Pongrácz így írja le: „Az ellenség állását ismerve, az előbbi rendelkezésre utalva, és hogy jelen helyzetünkben még egy győzedelmes csatázás sem felel meg azon célznak, mely után törekedünk, említett rendelet megtartását veszélyesnek tartottam, és a haditanácsban ellene szavaztam, sőt mai napig is megfoghatlan előttem, hogy lehetett a főhadiszállásnak az ily modorú parancsot kiadni. Nagy-Sándor és a többi főtisztek a komáromi viszályok óta el valának keseredve, nem hitték,

hogy már az idővesztés végett az alsó seregekkel egyesülhetünk, vagy hogy, tekintve az európai viszonyokat, képesek lehetnénk magunkat sokáig fentartani, ily kedélyállapotban, de a hazai ügyért lelkesedve, helyezze magát a tisztelt olvasó, hogy a haditanács rövid végzését megérthesse, már nem mint értelmeskatonák, de mint a hazának elkeseredett hű szolgálói akartak egy végső harezot vívni, utalva az utolsó rendeletre, mely azt nekik úgyis parancsolja. A mindig tüzes és harezvágó Máriásy János, az öreg bátor Bobich, és ezen rendelet által még jobban feltüzelt tábornokom a parancs szigorú megtartása mellett szóltak; a finom műveltségű Mesterházy ingadozott, Korponay mellettem szólt, a többi jelenlévő tiszteknek nézeteit, bocsánat, de már nem tudom. Nagy-Sándor többször említé, hogy az ily parancs el nem fogadása után még bátorságát is kétségbe vonhatnák; végre indítványoztam, hogy engedjék nekem a lovassággal és könnyű ütegekkel hátramaradni, az oroszokat megtámadni, nialatt seregünk hihetőleg esata nélkül visszavonulhat; de az ily nézetek nem találtak a megjött rendelet után visszhangra, a koczka eldőlt, a esatát elfogadni, ha az ellen támad, elhatároztatott. Most kérdem tehát, hogyan képzelhető, hogy a főtábornoknak ezen rendeletről nem lett volna tudomása? Hogyan képzelhető, hogy említett rendeletet Görgei Armin merte volna (akkoriban már Bayer ezredes kegyet veszte, mint mondották, és Görgei Armin lett az irodai igazgató —) a főtábornok tudta nélkül nekünk küldeni? És midőn a 43 lövegeink dörgését Vámos-Péresen hallhatták, mit jelentsen egyik főtisztje felkiáltása „most mutassa a vitéz, hogy mit tud“ — ez egyetlen Nagy-Sándorra volt ezélozva, és erősíti azt, hogy azon említett parancsról a főhadiszálláson tudomásuk volt. Végre miért nem vont minket a főtábornok felelősségre? Sőt midőn Nagy-Váradon átvonultunkban, személyesen tettem néhai Behner püspök előtt jelentésemet, miért nem nyilatkozott akkor hadaink fővezére oly értelemben, hogy rendeletere ellen fogadtuk el a esatát? Nagy-Sándor és a főtisztek, szoros katonai szempontból véve a tényt, csak a kötelességet vélték teljesíteni.“ Eddig az érdekes tudósítás, melynek szerzője cikke elején többek közt mondja, hogy „szerencsétlen tábornokom“ (Nagy-Sándor) „már egy néhány nap óta gyöngélkedő és buskomor állapotban lévén, a sereg további“ (jul. 30. ótai) „menetét és ügyeit nekem kellett elintéznem.“ E közleményre Görgei Arthur helyett, ki, miután pár hóval ezelőtt megjelent „Gazdátlan Levelei“-ben úgyis tüzetesen igazolni törekvék magát a debreczeni harez ügyében is, ugy látszik semmi újat sem tudott volna már mondani, öcsese, Görgei Armin felelt. Válasza egészben következő.

„Pongrácz István az 1849 ki I. honvéhadtest tábornoki főnöke, a „Hon“ idei 157. számában Arthur testvér öcsém ellen tárczaciziklevén, egy „Görgei“ aláírású (különben kelet nélküli támadási parancsot közöl, mely állítása szerint 1849. évi aug. 2-án reggel a

Debreczen alatt tanyázó I. honvéd hadtest parancsnokságához érkezett s ezáltal okává lett volna minden az nap délután történet szerencsétlenségnek.

A katonai dolgokhoz kevésbé hozzáértő olvasó közönség — úgy látszik — megegyezhetetlennek vette Pongrácz Istvánnak ily parancs létezéséből levont következtetéseit; különben nem szólítottak volna fel Arthur öcsém tisztelői közül annyian arra, hogy a P. I. közlötte támadási parancs létezését, mint szeintök lehetetlent, nyilvánosan tagadjam én, mint (P. I. szerint) akkori igazgatója a hadművelési irodának a főhadiszálláson.

Pusztán tagadni, avagy csak kétségbe vonni is valamely — eredeti és valódi gyanánt közzétett — történeti okmány létezését, felette bajos! minthogy egyáltalán úgy érzem, hogy lelkiismerettel járó dolog, falsificatumnak valódi okmánykép közreboesátását bárkiről is föltenni. Másfelől azonban szintoly lehetetlen nekem, e támadási parancs létezését constataálnom, lehetetlen már csak azon egy okból is, minthogy a hadművelési iroda igazgatásával csak pár nappal a debreczeni esata előtt, mint P. I. tévesen állítja. Lehet, hogy e parancs nem létez; lehet hogy létez, de falsum; lehet, hogy létez és valódi is, de más időben, egy korábbi, lényegesen különböző momentumban (talán előlegesen figyelmeztetőleg) volt kiadva; lehet végre, hogy e támadási parancs azért kelt, nehogy Nagy-Sándor valamiképp kelleténél jobban siettesse hátravonulását. Mindezen lehetőségekbe én, míg ama közlemény eredetijét nem látom, belé nem bocsátkozhatom; csupán annyit mondhatok, hogy ily parancs léteztéről tudomásom nincsen.

Hanem hiszen e parancs létezésének tagadása merőben fölösleges is végre, — azon ezél tekintetéből t. i., mely mindazoknak szeme előtt lebeg, kik netalán a „gazdátlan levelek“ állításainak egy-némelyikét ez oldalról való megingattatástól féltik.

Ugyanis:

Az I. honvédhadtest rendeltetése aug. 1-től egészen 4-keig (Debreczentől Berettyó-Ujfaluig) az volt, hogy a Vámos-Pérestől Kis-Marjáig vonuló hadzöm oldala (illetőleg háta) az Ujváros felől fenyegető oroszok ellen megvédessék s egyszersmind annyi idő biztosítsák hadzömuinknek, a mennyi a mondott hadműveletnek erő-túlfezítés nélküli kiviteléhez szükséges vala.

E feladatnak Nagy-Sándor többféleképpen felelhetett meg: jól, — kevésbé jól, — vagy legkevésbé jól.

Jól megfelelhetett feladatának Nagy-Sándor, ha ő felváltva — hadtestének mindíg csak egy részével ügyesen és meglepő elszántan intéz villámszerű rajtaütéseket a bárhol, bármikor s bármekkora erővel fenyegetődző ellenségre, — minden ilyen (rendszerint jó sikerrel mérészelhető) roham után nyomban, váratlanul, gyorsan, de jó

rendben visszavonul, de csak oly távolra, hogy az ellen-erő további mozdulatainak folytonos kipuhatólása meg ne szakadjon, s ha az ily magatartás ismétlése által Nagy-Sándor az ellenséget mindannyiszor meghökkenti, zavarba ejti, aránytalan nagymérvű ellenintézkedések megtételére, majd óvatosabb előnyomulásra kényszeríti, s így időt vesztet véle, mi ilyenkor mindég a fődolog.

Csak kevésbé jól felelhetett meg feladatának Nagy-Sándor, ha ő folyvást csak szenvedőlegesen viseli magát, még az ellenség előesapatai ellenében is; minthogy olyankor az ellenség, felbátorítva az ily túlváto magaviselet által, még a megszabott menetrend megtartására sem engedett volna elegendő időt Nagy-Sándornak, s ekkor hadzömünknek még sokkal nagyobb mérvben kellett volna siettetnie meneteit, nehogy a Berettyó déli (bal) partját az oroszok érhék el hamarább a magyar hadzömnél. — Egy előnye azonban mégis meglett volna az ily módoni folytonos esatakerülésnek: az t. i. hogy legalább nem esett volna semmi kár holtakban és sebesültekben I. hadtestünkknél.

Mindezek után magában érthető dolog, hogy előbb tönkre menni engedni I. hadtestünket és csak azután tenni meg annak szét szórt maradványaival, még ugyanaznap aug. 2-án egyhuzomban azon meneteket, melyek az előleges dispositiók szerint, csak a következő két napon valának végbeviendők, minden kifejtett hősiesség mellett is, oly megoldása volt a szóban forgó feladatnak, hogy nálánál még tökéletlenebbet már alig képzelhetni.

Nagy-Sándor — fájdalom — így és nem másképen oldá meg feladatát. Pongrácz István pedig most kénytelennek akarja kimutatni e megoldást — se kényszerűséget egy állítólag birtokában levő eredeti támadási parancsból akarja bebizonyítani, melynek magyar fordítását ő maga így adja:

„az I. hadtest álljon ki Újváros felé jobbra balra az uttól, és ha az ellen mutatkozik, támadja és verje meg azt.“

Pongrácz I. említett táreazikkének más helyén maga magáról ezt beszéli: „végre indítványoztam, (az e parancs felett tartott haditanácsban) hogy engedjék nekem a lovassággal és könnyű ítegekkel hátramaradni, az oroszokat megtámadni, mialatt seregünk hihetőleg esata nélkül visszavonulhat“ s ezzel katonai értelmességének oly kitünő jelét adta, melylyel szemközt merő lehetetlenség elképzelni, hogy ő mind abban, mit ő Nagy-Sándor mentésére ama támadási parancsból következtet, maga higgyjen.

Minden értelmes katona ugyanis tudja:

hogy az ellenséggel közvetlenül szemközt önállólag működő alvezérnek jogában, sőt (mikor saját belátásához nem bizik) kötelességében áll, távol levő fővezérétől érkező bármily hadmiveleti parancsot — ha kivitele a helyi körülményekkel szemben kétes vagy egyenesen

káros következményünek látszik előtte, — egy rögtön alakítandó haditanács elibe vinni komoly megítélés illetőleg helybenhagyás vagy módosítás végett;

hogy azon pillanatban, melyben e kisegítő eszközhez folyamodik az ideiglen önálló alvezér: reá nézve az ily veszélyesnek látszó fővezéri parancs azonnal elveszti föltétlen engedelmességre kötelező erejét;

hogy e pillanattól fogva már nem a távol eső fővezér többé, hanem a helyszínen tanakodó alkalmi haditanács többsége parancsol ideig óráig helyben;

hogy tehát a felelősség is mindenért, mely ily rendkívüli esetben azontul történik, nem a fővezért többé, hanem már csakis a mondott haditanács többségét illetheti.

Mindezeket jól tudva Pongrácz István, ha s z a k é r t ő o l v a s ó előtt akarta bevádolni Arthur ösémet, — hogy akkor miért constatálja ő maga amaz állítólagos eredeti parancsnak fogatnba vétel előtt haditanács elibe lett terjesztését? valóban nehéz megérteni!

Hogy katona-dolgokhoz nem értő olvasóra lehetett és bizonyosan volt is hatással P. I. cikkje: azt természetesnek találom. Kelt Késmárkon, augusztusban 1867. G ö r g e i A r m i n .“

Aug. 3. Pént.

S z e m e r e miniszterelnök N a g y - V á r a d o n fölhívást intéz M a g y a r h o n népéhez, melynek czíme: „A z e l l e n s é g e l h a l a d t, k e l j e n f e l a n é p !“ Hazánkba valami 70 ezer orosz katona tört be, de ebből 30—40 ezernél több nem alkalmazható csatában. Ugyanis a merre elvonul az orosz, mindenütt őrséget kénytelen hagyni maga után, mely igen meggyöngíti. Ha a nép saját vezérei alatt csoportosulva az orosz főerő háta mögött fölkél, ekkor az egyes őrségeket meg kellend erősítnie az ellenségnek, midőn füserege annyira megfoggy, hogy honvédeink könnyű szerrel el fognak vele bálni. „A muszka tábor már most is vékony mint a fonalszál, mert V a r s ó t ó l D e b r e c z e n i g nyult el. A nép szakítsa ketté e gyenge fonalt az ellenségnek s kigyói élete meg van ölve.“ Csupán a nép kebeliből elő lépendő hős fogja megmenteni a hont s a szabadságot. E hős tán már megvan s valahol, de még most nem ismeretik. Keljen fel tehát a nép saját vezérei alatt, s „pusztán ordító hangjára is leteszik az elmaradott őrségek fegyvereiket“ s tb.

A fölhívás Honv. 193. vagyis aug. 9. sz.

Komáromi ütközet. Klapka várparanesnok egy ki-
rontással fölmenti a várat a további zár alól. A harezot hajnali
2 $\frac{1}{2}$ órakor Assermann ezredes kezdi meg Almás mellett.
Sternfeld őrnagy meglepett csapatait elriasztván, mely egy
lélekzettel Bicskei gyalad. Ezalatt Kossztolányi ezre-
des és Krivácsy alezredes dél felé Mócsa ellen támadnak
s az ottani őrséget majdnem egy lábíg foglyul ejtik. Ez alka-
lommal a huszárok egy 2750 darabra menő s Haynau nak
szánt ököresordát s nagy mennyiségű zabszállítmányt is zsák-
mányul vesznek. Nagyobb mérvben újul meg a harez d. n. 4.
órákor, midőn t. i. Schulz és Janik ezredesek Pusztá-
Herkáls az áesi erdő mellett az osztrák főerővel (Barco
vezérőrnagy, mintegy 4 ezer ember és 26 ágyu) tűznek össze.
Egy órai harez után a mieink kivívják a győzelmet, s az osztrá-
kok Lovadra hátrálnak, honnan Lieblerrel egyesülve esteli
8. órákor Csallóközbe húzódnak át, a Dunabídat elrontván
hátnk mögött. Az ellenség, kit Colloredo altábornagy ve-
zényelt, vesztesége több mint ezer ember holtakban, sebesül-
tekben és foglyokban, 30 ágyu, 3600 db fegyver s 700 mázsa
lőpor.

Klap. Mem. 208—214. l. Feldz. 457—464. l. Rüst. II.
319. 385—387. l. Klapka a győzelem alkalmával Berg táborok
Miklós csárhoz intézett egyik levelét is elfogja, melyből meggyőző-
dőtt, hogy az oroszok igen aggódnak a közelgető ősz miatt, s el voltak
rá készülve, hogy a háborut az 1850. évben is folytatniok kellend.
Klapka elküldé e levél másolatát Kossuthhoz és Görgeihez, de az csak
Törökországban ez pedig Nagy-Váradon orosz fogságban
veszi tudósítását s a diadal híret. Klapka ezután Győrig nyomul elő-
re, hol nagy mennyiségű élelmiszereket foglal el. Haynau pedig az
aug. 3-ki vereségről aug. 7-én Ó-Besenyőn értesül s Pest és a
nagyobb városok fölkelésétől tartva, Jablonowskyt (4 zászlóalj,
3 lovasszázad és 12 ágyu) Szent-Miklósról azonnal visszaküldi a fő-
város felé oly megbízással, hogy a főserég közléki vonalát megszakít-
tatni ne engedje. Csak most látta át, mily iszonyu felelősséget vállalt
magára, midőn Komáromnál oly csekély erejű zárlatot hagyott s
maga a főerővel oly messzire húzódt le! Valóban, ha Klapka nyrt
élőnyeit oly éles pillantással s oly villámgyorsan képes lett volna
felhasználni, mint lehetett volna, e harez után egyenesen Bécs et fog-
lalthatta volna el.

Uj-szegedi ütközet. Haynau tábornaszernagy a tiszai átjárás elfoglalása s az elrontott híd fölépíthetése végett Szegedről a folyamon át támadást rendel Dembinski ellen. Liechtenstein altábornagy e rendeletet foganatosítandó, a várat és a parti házakat megrakja osztrák és orosz vadászokkal, kiknek tüzelése közben d. u. 3. órakor a folyam partján ágyukat helyez el, melyek 4. órakor teljes erőből megkezdik tüzelésüket. Ezalatt Jablonsky vezérőrnagyot (2 zászlóalj s 12 ágyu) Szeged északi széléről dereglyéken, majd, a híd helyre állíttatván, Benedek vezérőrnagyot (mintegy 3 zászlóalj) a vártól indítja Uj-Szeged ellen, honnan ez utóbbiknak, miután az osztrák röppentyűk a falut lángokba boríták, többszörös támadás után végre sikerül kiverni a mieinket, kiknek soraiban az ellenség számos ágyui nem kevés kárt okoztak. Az esteli sötétben még egy kísérletet tesznek a mieink a hídfő visszafoglalására, azonban kezdetben győztes előnyomulásuknak az Emigránatosok és orosz vadászok szuronynyal szegülnek ellene s őket mintegy 70 halottnyi veszteséggel Szőregre kergetik. Haynau vesztesége 4 halott s 22 sebesült, az utóbbiak közt Liechtenstein, Benedek és Cordon tábornokok.

Feldz. 309. s köv. l. Rüst. II. 291. l. Szil. F. Férf. 95. l. — Haynau Pestről három vonalban érkezett le délre, seregét három felé osztván, u. m. a soroksár-kunszentmiklós-izsákszabadka-szegedi (Ramberg hadteste), a pest-kecskeméti-szegedi (Bechtold és Panutine) s végre az illő-alberti-czegléd-szolnok-nagykőrös-szegedi (Liechtenstein Ferencz hadteste) vonalon. E hadoszlopok jul. 22. 23. és 24-én indultak ki Buda-Pestről, hol Haynau fenyegető rendszabályok és rémkiáltványok készítésével 5—6 napig pihent. A két utóbbik hadoszlop jul. 30. — aug. 1-ig Fülegházán időzött, várva Schlick előnyomulását, ki egy külön terv szerint aug. 4-re (l. e.) Makóra volt rendelve a főerővel közreműködni. A „Feldz.“ hivatalos jellemű munka Haynau délre vonulását azzal indokolja, hogy „Arad meghódolt és tudva vala, hogy Temesvár sokkal erősebben szorongattatik, hogysen néhány hétnél tovább ellenállni képes lenne... Temesvár fölmentésére sürgető szükség volt.“ Miután ez indokolás őszinteségét a Buda-Pesten való hosszas időzés megtámadja, alaposabb azon föltevés, hogy Haynau nem akart együttesen működni Paskeviessel s azért siettet tőle minél nagyobb távolságra elvonulni, hogy ott hadaik leverése dicsőségéből az osztrák

fegyvereknek egy külön önálló részt szerezzen meg, mely gondolkodás az ő szempontjából tökéletesen helyén is volt.

R a m b e r g altábornagy (17 zászlóalj, 14 lovasszázad és 48 ágyu) Ó-Kanizsán a Tiszát este áthidalni törekszik, azonban dereglyéit a tulparton álló magyar had összelövéldözi s éjfélig tartó ágyutüzével az átkelést meggátolja. Éjfélkor R a m b e r g riadót veretvén egész táborát H o r g o s r a rendeli, hol, hamis hírektől félrevezetve, D e m b i n s k i áttörését várta.

F e l d z. 313. 314. l.

Aug. 4. Szombat.

A Hód-Mező-Vásárhelyen lévő Schliek tábornok előhada (3 lovasszázad és 6 ágyu) Makónál a Gajdoscsárda körül Szerdahelyi őrnagy vezetése alatt lévő előhadi esapatainkkal viaskodik. Szerdahelyi mindaddig feltartóztatja elleneit, mígnem Lenkey tábornok (7 ezer ember s 5 ágyu) Makóról a Maros balpartján elhúzódik, a midőn (d. e. 10. órakor maga is átkel a folyón s háta mögött a hidat szétrombolván, d. u. 3. óráig a kis-zombori töltésről ágyuztat a várost megszálló lovasság (Ludwig-dandár) ellen. Makón az osztrákok élelmiszerekben tetemes zsákmányt nyernek.

F e l d z. 306. v. ö. 318. l. — Schliek jul. 23-án indult el Komárom alól (v. ö. jul. 13. jegyz.) s Pesten, Körösen, Alpáron és Szentcsen át sietett a délvidekre Haynau támogatására. Aug. 3-án H.-M.-Vásárhelyt éri el a nélkül, hogy utjában bárhol is ellenállásra talált volna. Innen még az nap egy lovas osztályt indít Mező-Hegyesre, mely az ottani királyi ménest (mintegy 4—5 száz ló) aug. 6-án lefoglalja.

Kossuth kormányzó a debreezeni harezvesztés és az osztrák sereg marosvidéki előnyomulása híret vévén, A r a d o n hajnali 2. órakor utasítja a Görgei táborában lévő kormányképviselőket (v. ö. aug. 2.), hogy miután Magyarország az osztrák házzal soha ki nem egyezkedhetik s miután a nemzet ereje még elég tekintélyes arra, hogy szükség esetén keletet lázadásba borítsa, az oroszokkal való alkudozásba vegyék fel Magyarországnak az 1848. törvények alapján az orosz császári ház uralkodása alá térése kérdését.

Kossuth utasítása, melyet Kemény Zsigmond a Pesti Napló 1867. 221. sz.-ban azalatt tett közzé, míg e műsajtó alatt vala, egészben így hangzik: „Szemere miniszterelnök és Batthyány Kázmér külügyminiszter urnak. Arad, aug. 4-én, reggeli 2. óraker. Most veszem a tudósítást, hogy Nagy-Sándort szétverték Debreczenél, legalább ma“ (tollhiba „tegnap“ helyett) reggel futamodóinak minden neme Váradon volt. E mellett hallok, hogy Benedek 8000 emberrel Hód-Mező-Vásárhelyen van. Nekünk 15,000 emberünk Makónál, 10 Szőregens Uj-Szegeden, 10 ezeren Gyuláig van. Irtam Dembinskinek, hogy Benedeket támadja meg. Mit tett Görgei a debreczeni veszteség helyrehozására? A dolog helyzetében az oroszszali értekezésnek nézetem szerint nyiltabb alapot lehetne adni. 1-ső alap: hogy a hitszegő ausztriai ház elannyira kitépte a bizodalomnak minden alapját a népből, hogy ő alá vissza nem térünk semmi áron. 2-dik: ne gondoljon minket oly könnyen legyőzhetni, mert mintsem Ausztria alá kerüljünk, készebbek vagyunk minden erőnkkel (mi nem esekélység) Valaehiába, Törökországba vetni magunkat s felgyújtani Oriént, mint Ausztriának megadni magunkat; ezt soha, soha! 3-dik kérdés: mit mondanak egy orosz fejedelmi házbóli uralkodóhoz az 1848. alkotmányról? — Emlékeztetés a párisi, bécsi, békekötésekre, melyeknél az autocraton nem mutatkozott szenvedelmes ellenségnek az alkotmányosság irányában. 4-dik: ha Paskevicsnek erre nincs felhatalmazása, adjon salva guardiát s utlevelet egy pár követünknek, kik egyenesen Péterváramhessenek a csárhoz. — Ezek privat nézeteim. Kossuth, kormányzó.“

A magyar miniszterium Aradon rendeletet ad ki, melyben köztudomásra hozza, hogy harczi viszonyok közt a kormány nem kötheti székét állandóan egyes helyekhez s ügyekszik a felől meggyőzni a közönséget, hogy a kormány székének változtatása semmi aggodalomra sem adhat okot. Mostantól fogva Arad lesz székhelye a kormánynak, e helyesere azonban „nem változtat semmit a kormány munkásságán s minden vidékre egyaránt terjedő gondoskodásán.“ Utasítatnak a hatóságok, hogy levelezéseiket ezentul ide intézzék, a nép pedig felhivatik bizodalomra, egyetértésre, kitűrésre és erős akaratra.

A rend. Szilágyinál, Forr. N. 105. l.

A képviselőház zárt ülésében Aradon kérdés intéztetik a kormányhoz a hadügyek állása felől. Szemere miniszterelnök helyett, ki távol volt, Hajnik Pál belügyminiszteri

osztályfőnök feleli, hogy e tárgyban körülményesebb tudósítás a K ö z l ö n y ben fog adatni, egyébiránt a ház mostani székhelye biztosítva vagyon. Utolsó összegyűlése a forradalmi képviselőháznak.

S z i l. Forr. Napj. 107. l.

V é c s e y tábornok T e m e s v á r ellen a kormány parancsából utolsó rohamot intéz. A támadás esteli 9. óraker két hadoszlopban történik a vártér foka ellen, hol a mieink az elszenvezett táborát ugyszintén a vár déli részét is szuronynyal elfoglalni törekednek, azonban, bár háromszor ujul meg a küzdelem, határozottan visszaveretnek. Veszteségünk 8 halott és 53 sebesült, az ellenségé 2 halott és 4 sebesült. Másnap Vécsey becsületes föltételek mellett megadásra szólítja az őrséget, de ez ki nyilatkoztatja, hogy az „utolsó töltényig“ védeni fogja magát.

F e l d z. 381. l. Vécsey aug. 5-én megkezdi elvonulását a vár alól, 2 zászlóalj, 2 lovasszázadot és néhány ágyut A r a d felé utak indítván, aug. 7-én pedig már ostromágyuit és löszert is elküldte ugyanoda, hol kormányunk minden hadi erejét összpontosítani törekedett. Az őrség mindezekről pontosan értesülvén, aug. 6. 7. 8-án támadólag lép fel, Vécsey ütegeit löveti s földmunkálatait szétrombolni törekszik.

Aug. 5. Vasárnap.

R a m b e r g altábornagy (17 zászlóalj, 14 lovasszázad és 48 ágyu) Ó - K a n i z s á n korán reggel újra kezdi a T i s z a áthidalását s míg ágyuival G u y o n tábornok (3 zászlóalj, 4 lovasszázad és 12 ágyu) tulsó parton álló seregét löveti, azalatt egy zászlóalj gyalogságot és 6 ágyut hajókon a balpartra átszállítat, minck következtében a mieink meglepetve 3 ágyu veszteséggel visszahuzódnak. Guyon ekkor tartalékhadával tör az átkelt gyalogokra, azonban ezalatt még több ellenséges csapatok szállítatván át, támadása visszaveretik. Ramberg R á c z - K e r e s z t u r irányában csak gyöngén üldözteti a mieinket, kik S z e n t - I v á n y o n Dembinskihez esatlakoznak, míg az ellenséges vezér estére S z ő r e g n é l teszi magát összeköttetésbe Haynauval. Veszteségünk 60 halott és 3 ágyu.

F e l d z. 316. 317. l. R ü s t. II. 289. l.

Szöregi csata. Haynau osztrák fővezér (38 ezer ember s 230 ágyu) az épen elvonuló félben lévő Dembinski tábornokot (41 ezer ember és 100 ágyu), kinek hadserege Szöregen, Deszken s Szent-Iványon volt elhelyezve, tüzéségi főereje pedig az ujszegedi hid átellenében a szöregi töltés végén állott, Uj-Szegedről megtámadja. A harc kezdetén (d. u. 4. óra) balszárnyékunk megkerülése végett tulnyomó erejű orosz-osztrák csapatok foglalják el a szentiványi erdőt, s Bechtold altábornagy Desseffy tábornoknak balszárnyunkról előremozdult huszárait visszaüzi, a meredek töltéstől azonban, melyen lovasait keresztül nem vezetheti, visszafordul. D. u. 5 $\frac{1}{2}$ órakor Haynau az ujszegedi hidfőtől kimozdított 99 ágyuból arcvonalban löveti a töltést. Ez iszonyu ágyuzás, melyet Hauslab tábornok vezényel, s melyet a micink csak gyöngén viszonzhatnak, másfél óráig tart. Ágyuink teljes elnémulása után Benedek vezérőrnagy dandára a Maros partján tör elő s utána jobbról Jablonowsky. A honvédek azonban már ekkor elhúzódtak a töltés mögül s utban voltak Temesvár felé. Csupán Jablonowsky talált még néhány gyalog zászlóaljakra, melyek ágyufödözetben hátramaradván, az ő rohamát visszaverték, de a melyek, miután ellenökben még a Thun dandára is kiállított, később a töltéstől hátrahúzódni kényszerültek. Ezalatt az osztrák utászok Bechtold lovas-hadosztályára nézve is járhatóvá teszik a vonalt, s Bechtold a töltésen belől balszárnyunk megkerülésére Szent-Ivány felé nyomul előre, a töltés és Szöreg közt ellenében felállított huszárezredekét pedig 18 ágyuból löveti. Ez ágyuk védelme alatt 8 uhlán századdal Simbschen dandárnok gyorsan nyomul előre s Szent-Ivány előtt elhelyezett huszárcsapatainkat visszaveti. Ezalatt a beállott szürkületben a töltés és Lederer dandárnok lovasai közti téren huszáraink elővágtatván, Bechtold ágyuira vetik magokat s azokat már már elfoglalják, midőn Lederer tulnyomó számu vérteseitől megtámadtatva visszaveretnek. Huszáraink ekkor Szöreg irányában húzódnak el s innen a töltésen már átnyomult osztrákokat kikergetik, a falut azonban, mely tavasz óta romban hevert, Benedek rohamára hátvédünk nemsokára feladja. Dembinski az éjelt Béban tölti,

Haynau pedig Szőreg, Deszk és Szent-Ivány között száll éjjeli táborba. Veszteségünk mintegy 400 ember holtakban és sebesültekben, 300 fogoly s 6 ágyu, az ellenségé 45 halott s 195 sebesült. Benedek és Dembinski tábornokok sebet kapnak.

Feldz. 318—333. l. (itt van a csata térrajza is). Ber. III. 120—122. l. Rüst. II. 311—317. l.

Nagy-szebeni harmadik csata. Bem altábornagy (14 zászlóalj, 8 lovasszázad és 20 ágyu) Hasford orosz tábornok szebeni őrségét (6 zászlóalj, 4 lovasszázad és 12 ágyu) déltájon Nagy-Csűrnél megtámadja. A harcot a miénk erős ágyutüze nyitja meg, mit ismételt rohamok követnek az ellenség jobb- és balszárnyára. Hasford két órai viadal után bekerítettétől fenyegettetve hátravonul s a város falai mögül védi magát. Estére azonban innen is kiveretik, midőn Talmácsra huzódik. Az oroszok vesztesége 78 halott s 251 sebesült. A szászok virágokat szórnak győztes honvédeink útjára.

Köv. E. T. 260. 261. l. Czetz. 343. 344. l. Ber. III. 107. l. Feldz. 541. l. Som. 122. s köv. l. Rüst. II. 305. 306. l. Szil. F. Férf. 412. 413. l.

Szemeré levelét Paskevicshez l. aug. 2.

Aug. 6. Hétfő.

Nagy-Szebeni negyedik csata. Lüders tábornagy (11 zászlóalj, 15 lovasszázad és 50 ágyu) a szászok fővárosa visszafoglalása végett Bem altábornagyot reggeli 8. órakor megtámadja. A küzdelem a kozákok támadásával s ezt követő erős ágyutüzzel kezdődik, melynek szüntével az orosz balszárny Nagy-Csűrre elfoglalja. Bem, kinek ágyuit az ellenség tüzésége hallgatásra kényszeríté, hasztalan kísérli meg visszafoglalni a falut. Végre az uhánok balszárnyunkat elnyomják s megkergetik, azután pedig a fődözet nélkül maradt középre rohannak, de a hol egy darabig gyilkos tűz tartóztatja fel őket. Bem Nagy-Szebenen keresztül tüzetve Kis-Toronyra hátrál, szokása szerint személyesen fődözvéni ágyuival a vo-

nulást, miközben az üldözésre kelt kozákokat visszariasztja. Veszteségünk mintegy 600 halott, 500 sebesült, 1034 fogoly, 15 ágyu, 3 zászló és sok fegyver, az oroszoké 16 halott s 48 sebesült. A szászok ablakaikból lövöldözik a futó honvédeket.

L. a legutóbb felhozott kutföket.

Veigl vezérőrnagy Ramberg hadteste előhadával (5 lovasszázad és 6 ágyu) Dembinski tábornok hátvédét Ó-Besenyőnél megtámadja s huszárainkat ismételt rohamok után a városba kergeti. Ramberg ezután egész erejét (17 zászlóalj, 14 lovasszázad és 48 ágyu) harezi rendben küldi előre s d. u. 4 órakor Kis-Teremiánál ismét utóléri hátvédünket, mely épen főzés végett táborba szállott, s azt haladék nélkül megrohanván Nagy-Teremiára kergeti, hol derékseregünk állott. Veszteségünk 700 fogoly, az ellenségé 1 halott és 2 sebesült.

Feldz. 333—335. Rüst. II. 318-1.

Szemere és Batthyány Kázmér kormánybiztosok Gyapjun, Nagy-Várad és Szalonta közt, Görgei főhadiszállásán, Görgeit az oroszokkal alkudozás ügyében titkos értekezletre szólítják; ez alkalommal Szemere egy új átirat szövegét olvassa fel, melyben Paskevics előtt a nagyvárad levél némely pontjait körülírja. Görgei kijelenti, hogy ezen levélnek sem lesz semmi eredménye, mert egy olyan hadvezér, ki annyira tulnyomó erejű sereggel bír mint Paskevics, nem szokott alkudozni. A kormány tehát úgy szerkesztsze ajánlatát, hogy erre vonatkozólag a hallgatást is feleletnek vehesse, vagyis kínálja meg kereken az orosz Magyarország koronájával. Szemere azonban kinyilatkoztatja, hogy diplomáciai jegyzékekben ily teketória nélkül beszélni nem szokás, mindazáltal megígéri, hogy levele szerkezetén változtatni fog. Az elkészült levelet, a nélkül hogy Görgeinek bemutattnék, más nap Pöltenberg tábornok viszi az ellenséges táborba.

Görg. II. 356—359. l. A „Feldzug“ (412 l.) e tárgyban ennyit mond: „Aug. 8-án megjelent Pöltenberg főkelővezér, Beniczkytól és b. Bethlentől kísértetve Rüdiger főhadiszállásán Nagy-Várad közelében, hogy egy Görgeitől alájegyzett, a varsói

herczeg tábornaghoz intézett levelet adjon által, s annak tartalmával összhangzásban előleges lépéseket tegyen a békealkudozásokra, melyeket a szerenesétlen Magyarhon ideiglenes kormánya Oroszország fegyveres erejével megkötni magát jogosultnak tartá... Görgei fentebbi levelének főzélja volt az orosz czár Ófelségének közvetítését kikérni Magyarország pacificatiojára nézve.“ E tudósítással egyezőleg az orosz hivatalos munka is azt állítja, hogy Pöltenberg aug. 8-án Görgei levelével jelent meg Rüdiger előtt. E tárgyban tehát még e hivatalos irók sem közölheték a valóságot.

A magyar kormány székét Aradról elteszi s Lugos irányában hurezolóskodik, hová a bankógyár már előző nap utnak indittatott.

Feldz. 370. l. Aradon a költözködést akkor kezdték meg, midőn értesültek, hogy Schlick aug. 4-én Makóra érkezett s egy esapat lovasságot Apátfalva és Csanád irányában előre küldött. A miniszterek azonban, mint látni fogjuk, személyesen még tovább is Aradon maradtak.

Aug. 7. Kedd.

Boezkó erdélyi kormánybiztos Kolozsvárt körlevelet boesát ki, melyben elpanaszolja, hogy az ércz pénznek s a biztos alapon nyugvó apró bankjegyeknek a közforgalomból eltűnése miatt a katonaságot fizetni s a háborut kellőleg folytatni nem lehet, valamint a polgárok is meggátolva vannak mindennapi szükségleteik beszerzésében; ennélfogva „mindazok, kik akár a reakezió, akár uszoráskodási haszonvadászat érdekében az apró pénzt elvonják a forgalomból, nagyobb bankjegyeinket felváltani vonakodnak, vagy azokat értékük alatti áron váltják fel, ugy tekintethetvén, mint veszélyesség könnyen válható zavarok okozói, hitelünk esökkentői s szent ügyünk ellenségei: mulaszthatatlan kötelességévé tétetik ezennel a hatóságok minden tisztviselőinek, hogy az ilyeneket nyomoztassák ki, s tényök bebizonyosodván, nevöket az országos biztosságnak jelentsék fel, a hirlapok utjáni köröztetés s megbüntetésök eszközölhetése végett.“

A rend. Honv. 192. sz. A kolozsvári ekkori állapotokat így festi egy szemtanu. „A 34-re felgyüilt törzstisztek nagyobb része játékasztalnál bünyösen tölté azon órákat, miket kötelességöknek kell

vala szentelniök. Az apró bankjegyek eltűntek, a közvitéz ötös, tízre ivá fertály borát, a tiszt százasa kívánt ebédelni; erőszakolások jöttek napirendre, hogy végre alig vala egy pár vendéglő, vagy italház, hol a sereg a magasra emelt ár mellett is szivesen látott. Boltosok, töképenzceseknek bizonyos mennyiségű százast kelle koronkiut apróra váltaniok, hogy a legénység százassal ne fizettessék. Szóval: a főnökök kéjbemerültsége s a pénzjegyek nagysága, hitelének esökkenése sejdítették, hogy a magyar ügy alkonya felé jár. Elveszett még mindenik hadsereg, mely fegyelmet nem tarta, s melyet kormánya rendetlenül fizetett.“ (K o r. 168. l.) A bankjegy-hiányról l. még jun. 29.

Aug. 8. Szerda.

Pö l t e n b e r g mint táborkövet a kormány levelével d. e. 10^{3/4}. órakor Á r t á n d o n, Nagy-Várad mellett, megjelen R ü d i g e r tábornok főhadiszállásán. Rüdiger a követet P a s k e v i c s h e z küldi, ki azonban őt el nem fogadja, hanem utasítja Rüdigert, tudatni G ö r g e i v e l, hogy az oroszok „egyedüli rendeltetése harezolni, és ha Görgei az önmegadás felől a törvényes uralkodóval alkudozni óhajt, forduljon az osztrák fővezérhez, kinek arra egyedül lehetnek felhatalmazásai.“ Pöltenberg Rüdiger főhadiszállásán beszéd közben kimondja, hogy Görgei kész volna a ezár seregei előtt letenni fegyvereit, de osztrákok előtt soha.

G ö r g. II. 400. l. B e r. III. 68. l. Rüdigernek Paskevics izenete értelmében szerkesztett levele aug. 9-ről Görg. i. h. és M a j l. II. 298. l. V. ö. A s b. I. 11. l. K o s s. 48. l. Az osztrák hivatalos jellemű munka Rüdiger levele közlése után így ír: „Mután Rüdiger... részéről a táborkövetnek tudára adatott, hogy esupán a törvényes uralkodó előtt való föltétlen hódolás adhatja meg az országnak a kívánt békét, s hogy az orosz fegyveres erő a fölkelőknek csak seregét, mint olyat, veszi tekintetbe s azzal egyezkedhetik“ (ezt az orosz munka nem vallja be) „a forradalom életéből előállott kormánynyal pedig soha sem, aug. 8- és 9. közt éjszakán Pöltenberg Aradra visszatért.“ (Szemere és Görgei egyező állításuk szerint Pöltenberg R. levelével aug. 11-én este felé érkezik Aradra).

Lugosi egyezkedés. A magyar kormány alkudozásai J a n e u praefectel, ki már aug. 3-án semlegességet ajánlott, Lugoson befejeződnek. Ezek szerint a havasi oláh tábor közhoesánat biztosítása mellett esatlakozandik seregeinkhez

s főképp egy Oláhországba tervezett hadjáratban veendő részt. A román tisztek megfelelő tiszti rangot kapnak, Jancut az épen érkező Bem altábornagy tábornoknak kinevezi.

Köv. E. T. 268. l. Jancu levele aug. 3-ról Asbóthnál I. 44. l. (e levélben még azt írja Jancu, hogy „főképp a magyar haderő távozása s az orosz közeledése miatt“ béke felől nem alkudozhatik.

Rukavina várparanesnok Temesvárból a Józsefvárosra kirontást tétet, mely alkalommal zárlatbeli csapataink a Begacsatorna hidjához visszanyomatnak s 2 ágyut és 55 foglyot vesztenek. Az osztrákok közül 2 meghal, 7 sebet kap.

Feldz. 383. l. Vah. I. 23. l. (nagy képtelenségekkel). Az ország Vécsy elvonulási készülteiről s Haynau közeledéséről már értesülve volt s ebbeli örömeben merészelte e kirontást, noha mint a legilletékesebb helyen elismerik, 10 napnál már nem tarthatta volna tovább fel magát. Vesztesége az egész ostrom alatt: 160 halott s 175 sebesült. Ezen kívül ragályban meghalt mintegy 2400, betegen feküdt 2000 ember. A várból az ostromlókra intézett lövetek száma 42 ezer. Rukavina meghalt 1849. szept. 9.

Losonez veszedelme. E várost, azon okból, mert utcain a guerillák aug. 1-én egy utazó orosz csapatot (9 tiszts s 87 közlegény) megtámadtak s belőle 8 embert lelöltek, 7-et megsebesítettek s 5-öt elfogtak, Grabbe tábornok kirabolttatja és egészen leégetteti. Az embertelen dúlás másnap is tart.

Fényes, M. org. Geogr. Szót. III. 38—42. l. Vahot, Losonczy Phönix. I. 22—27. Szil. F. Férf. 27. l. A hivatalos orosz munka (Ber. III. 95. l.) e tárgyban így ír. „Grabbe alvezérnek szándéka volt Losonez lakosainak megbüntetése végett“ (kik az aug. 1. támadásban állítólag részt vettek) „a várost felpörzsöltetni. A fővezér azonban oda utasította, hogy hasonlíthatlanul hasznosabb leend ilyen esetekben a főczinkosokat meglövetni, s erre felhatalmazta. Grabbe alvezér $\frac{\text{jul. 22.}}{\text{aug. 3.}}$ osztyája főerejét Losonez ellen indította, s oda $\frac{\text{jul. 26.}}{\text{aug. 7.}}$ megérkezik . . . A lakosok teljes hódolatot mutattak, a főczinkosok azonban a hegyek közt voltak. $\frac{\text{Jul. 27.}}{\text{Aug. 8.}}$ délben a fölkelők több oldalon felgyújtották a várost, valószínűleg, hogy az élelmiszerek kivitelét a városból akadályozzák. A csapatainktól kiküldött emberek nem olthatták el a tüzet, azonban megmentették a lakosok vagyona egy részét, mely

nekik visszaadott.⁴ E hivatalos hazugságot hogyan kelljen érteni, azt nálunk, hol még ezek tehetnek mint szemtanuk bizonytságot az oroszok gyújtásai és rablásairól, mindenki tudja. Az egész történet azonban, épen úgy mint C s o n g r á d fölégetése is, tanulságot szolgáltat arra nézve, mennyit ért kormányunk azon utasítása, melyben fegyveres ellenséget békés polgárok utasítáin apró és semmitérvő támadások által rendelt nyugtalaníttatni és leöldöstetni, miután ily ténynek, a legmiveltőbb ellenségnél is az illető község folgyújtás szokott rendes következménye lenni. — A pusztítási rendszernek, mely a század elején Oroszországban még keresztülvihető volt, mint maga bevallja (S z e m. III. 77. l.) Szemere volt egyik buzgó hőse a kormányban, a mennyiben ő sürgette Kossuthot, „hogy lásson rendelete fogantatásához, s a galieziai határtól kezdve Miskolczig és Debreezenig környöskörül minden háztetőt, minden élelmi szert és marhát pusztítsanak el és távolítsanak el.“ Kossuthnak tetszett az eszme, de a népre való tekintetből nem merte fogantatni. És itt a népnek ismét helyesebb ösztöne volt, mint kormányának. Áldozataiban a szabadságért nem volt ugyan farkas, de ily iszonyú pusztításokat nem tarthatott ezéla vezetőknek, midőn az orosz sereget jobbra kétszersülttel és más, Galieziából kényelmes és rövid utakon hozott, élelmi szerekkel táplálkozni látta, míg kormányunk a netalán földön futóvá lett nép élelmezése tekintetében előre semmi kezességet sem nyújtott, s arról sem volt képes gondoskodni, hogy a bevonuló oroszok hátulról és oldalról gyors hadesapatok által háborgattassanak, mi nélkül a pusztításnak alig lehet valami haszna. Sőt ellenkezőleg a nép azt tapasztalta, hogy a kormány c s u p á n saját biztonságáról gondoskodik, tisztviselői és vezérei rendszerint megszöknek, midőn az ellenség közelit, s ekképen ő saját gyámoltalanságára hagyatják. Görgei, mint 1848. deczemberében s 1849. jun. 30-án láttuk, ellenszögezte magát e pusztításoknak. Ludvigh kormánybiztos pedig így ír Kossuthhoz jul. 1-ről. „Csak arra kérlek, hogy a gyujtogatási eszmével hagyj fel, mert ez dühössé teszi a népet ellenünk.“ (Ludv. levele Feldz. 132. l.)

A G r a b á c z ról előnyomult W a l l m o d e n altábornagy (Simbschen és Lederer dandáraik, összesen 32 lovasszásad és 13 ágyu) D e m b i n s k i tábornok hátvédét (14 lovasszásad és 12 ágyu) C s a t á d nál utoléri s a város déli részén megtámadja. A mieink hathatósan viszonzozzák az osztrák ágyuk tüzét, azonban a tulnyomó számú lovasság támadását ki nem bírhatván, nemsokára N a g y - J é c s á r a hátrálnak, hol gyalog zászlóaljkat és 8 ágyut nyernek támogatásul s ezek közreműködésével d. u. 3. órakor az üldöző vértéseket visszakergetik. Veszteségünk mintegy 60 ember holtakban és sebesültekben s 1 ágyu, az ellenség vesztesége 16 halott és 16 sebesült.

Feldz. 337. 338. I. Rüst. II. 322. I. Dembinski Nagy-Teremiáról Bánát-Komlóson és Grabáczon át aug. 7-én Csatádra vezeti seregét. Itt veszi a kormány abbéli ismételt és határozott rendeletét, hogy útját haladék nélkül Arad felé intézze, hol Görgei, Véesey, Kmety, Knezies és Querlunde hadaik együvé várásával mintegy 80 ezer ember összpontosítása terveztetik. Dembinski azonban, bár az Arad felé vonulás, mint egyik leveléből (l. e. Feldz. 333. I.) látjuk, neki magának is szándékában feküdt, miután Schlick a szeged-aradi utat elállotta, az egyenes irányban való vonulást már lehetetlennek tartá hadseregére nézve s Temesvár felé huzódott, úgy számítván, hogy Temesvártól sokkal biztosabban eljuthat Aradra, mint a kormánytól elibe szabott uton. Kossuthot ez engedetlenkedés nagy felindulásba hozta, s njoblag sürgette Bem-et, jöjjön minél előbb átvenni e sereg felett a vezértséget.

Aug. 9. Csütörtök.

Temesvári esata. A harezot reggeli 8¹/₂ órakor Kis-Beeskereken Wallmoden altábornagy kezdi meg Dembinski hátvéde megtámadásával, mely ekkor a falut elhagyván Új-Bessenyő felé az Arankapatak mögé, s majd rövid esatározás után innen is tovább a Nyárad patakon túl foglal állodást. Ezalatt Bem altábornagy Lugosról a főhadiszállásra érkezik (deltájon) s Dembinskitől, ki harez nélkül akarta Aradhoz vezetni csapatainkat, átveszi a főparancsnokságot s a hadat a vár és a Csókaerdő közt lévő állásából a Beregszó és Nyárad közti térre támadó föllépésre parancsolja ki, ezélja lévén Haynaut Kis-Beeskerekről visszakergetni s ezután estére huzódni el Aradra. Ágyuink új állodásukban Wallmoden és Ramberg ellen élénk tüzelést kezdvén, Haynau Kis-Beeskerekről az Új-Bessenyő előtti magaslatra Panutine oroszait állítja ki s egyideűleg Liechtenstein Ferenc alvezérének Hodonyra rendeletet küld, hogy hadtestével jobbszárnyunk ellen Szent-András felől nyomuljon előre. Ez intézkedésre nagy szükség vala. Bem megjelenésével ugyanis honvédeink hátorsága és szereneséje ujból támadni látszék. Jobbszárnyi lovasságunk gyors föllépése a Nyáradon túl felállított osztrák 12 fontosokat oly zavarba ejti, hogy azok Kis-Beeskerek felé visszafutván, a mögöttök álló oroszok soraiban is rendtelenséget idéznek elő. Simbsehen dandára ugyan nem-

sokára visszanyomja az üldözésbe elmerült huszárokat, de a patak bal partján az ő ereje is megtörik s lovasaival visszafutamodik, hogy Panutine védelme alatt találjon menedéket. Haynau ezután csak puszta ágyuzásra kényszerül szoritkozni, mi ezélből tüzéségi főerejét (108 ágyu) a patakkal szemben állítja fel, melynek tulsó partján Bem 120 ágyuval 3 óra hosszaiig tüzeltet ellene. Ezalatt Kmety Szakálháznál több sikertült huszártámadást tön az Auersperg-vértések ellen, s az osztrák jobbszárnyat már már megkerülé. Azonban d. n. 4¹/₂ órakor Szent-Andrásnál megdördülnek Liechtestein ágyui, Herzinger és Siegenthal dandárnokai átkelve a Nyáradon a Vadász-erdő felé előnyomulnak, Medvey százados pedig ezalatt Aradra előre küldött ostromszereinket és podgyászunkat (260 málhás szekér, 4 ágyu, mintegy 280 ember) Orczifalván elfogja, minek következtében a menet hátulján lévő csapatok (kaszás ujonezok) táborunkhoz visszaszaladnak. Bem, kinek löszere már előbb elfogyott, tartaléklöszere pedig az aradi utról nagy késedelemmel érkezett vissza, szorongatott jobbszárnyunk segítségére két század huszárságot indit, de a mely véletlenül keresztttüzebe jut s Dessewffy tábornok biztatásai daczára rendetlen szaladásnak ered, egyideüleg maga is személyesen siet a vész színhelyére, de utközben lovával elbukik, midön a további szolgálatra alkalmatlanná válván, a sereg háta mögé vitetik. Darab ideig seregünk vezér nélkül magára hagyatva maradt. Haynau ezalatt arezvonalban megkezdi átvonulását a patakon. Kmety hasztalan kísérle meg Szakálháztól az előnyomulást. A jobbszárny megfutamodása után Gál László és Guyon hadtesteik is hátrálnak az erdő irányában, de a nélkül, hogy üldöztetnének. Dembinski a történtekről értesülvén, ekkor ismét átveszi a vezérséget s hátrálási pontul Remetét tüzi ki. Ekkor a temesvár-ara di uton néhány ágyuink minden józan számítás ellenére puffogni kezdenek, minek következtében az ellenség hátrálási vonalunkat fölfödözve, gyilkos löveteket bocsát honvédeink közé, mire ezek minden rendet felbontva vad futásnak erednek s az erdőben összevissza keveredve menekülnek, de ismét a nélkül, hogy üldöztetnének. Ekkor Vécey és Kmety is, kik a hátrvédet képezték, Remete felé meg-

lehetős rendben elhúzódnak. Előbbik e napon a várbeliek szemmel tartására volt rendelve, s azok kirontását d. u. 3 órakor győzedelmesen verte vissza. Este 9. órakor Haynau egy csapat élén bevonul a várba, mely a zár alól végkép felszabadul. Veszteségünk holtakban és sebesültekben mintegy 300 ember, Haynaué 36 halott és 172 sebesült.

Függ. III. 445—452. l. (Mészáros emlékiratait is felhasználva). Feldz. 341—364. l. (a mi haderők: 59 ezer ember s 164 ágyu, az osztrákoké mintegy 28 ezer ember s 162 ágyu). Ber. III. 125. l. (érdemesen kimutja Haynau-nak a harez folytán elkövetett balfogásait). Vah. III. 57—63. l. (adalékok a podgyász történetéhez). Hiv. jel. A s b.-nál I. 45 l. E csatában annyira szétszóródtak neki vadult csapataink, hogy, mint Mészáros írja az események benyomása alatt: „Másnap voltak még hadosztályok, de sereg többé nem létezett.“ A honvédek csoportosan hagyták oda zászlóikat azon eltökéléssel, hogy ezentul nem harezolni, hanem szökni akarnak. De miután a csata egynehány lovastámadást leszámítva esupán ágyuzásra szoritkozott, mely nagy távolból történvén egyik részen sem okozott nagyobb veszteséget, s miután a hátrálás után csapataink nem üldöztettek, kétségbe vonhatatlan tény, hogy a hadsereg ezen állapotát alapjában nem Haynau idézte elő, ki erre csak az alkalmat adá meg, hanem a belső felbomlás minden kellékei megvoltak már abban, annyira, hogy csak az első nagyobbserű rázkódásra volt szükség, hogy a sereg önmagától a közel feloszláshoz vezetessék, mely nemsokára be is következett. Haynau arról, hogy mily eredmények követték győzelmét, egyelőre annyira semmit sem tudott, hogy tetemes lovassággal üldöztetni sem merete a micinket, s ezek részéről másnapra még támadást várt (Feldz. 357.) és csak miután portyázó csapatai aug. 10. és 11-én főhadiszállására ezrével hajtották össze az elfogott szökevény honvédeket, kezdte sejtteni, hogy micsoda dolgok történhettek táborunkban, s ekkor (aug. 12-én) hagyta el főerejével Temesvárat. Veszteségünk azonban, mint a következő napok folytán kiderült, korántsem volt oly nagy és megsemmisítő, a mint azok képzelték, kik a szerenesétlenség közvetlen szemlélete benyomása alatt írták, vagy mint azok lefesték, kik Haynau-ra szerették átruházni főeregünk ekkori tökéletes megsemmisítése szerepét, akár azon ezélből, hogy a szerenesés vezér katonai dícsőségét és érdemeit hizelegve emeljék, akár azon rejtett szándékból, hogy ekkép, bizonyos rájuk is háromló felelősségek alól szabaduljanak. Először is bizonyos, s ezt Haynau történetírója is kénytelen bevallani (Feldz. 434), hogy Temesvárnál egyetlen egy ágyunk sem veszett oda, s azok, mint a későbbi fegyverletelek alkalmával részletesen látni fogjuk, csak később kerültek az ellenség birtokába, midőn például Vécseytől 78, Lázártól 36, Guyontól 50 ágyunk s így tovább jut Haynau birtokába. A foglyok számát

ugyancsak Haynau történetírója 6 ezerre s azokét, kik fegyvereiket elszórva szanaszét futottak a csatából „több mint 10 ezerre“ teszi (353. l.), de miután ugyan ezen szerző a magyar hadvezérség hiteles irataira támaszkodva Dembinski haderejét a csata kezdetén 59 ezerre számolja, meglehetősen valószínűséggel állíthatjuk, hogy hadseregünk a csatavesztés után még mintegy 40 ezer embert számlált, a mint hogy, mint később látni fogjuk, Bem Fiacsónál maga is 40 ezerre tette csapatai létszámát, s a mint ezzel hasonlóképp összhangzásban S z e m e r e is állítja, (Szem. II. 132. l.), hogy honvédcink aug. 15-én Lugoson mintegy 35 ezeren voltak együtt. Ágyukban és katonákban tehát nem volt hiány, s Temesvár alatt hadseregünket nem érte utól a megsemmisülés, mely mint előadni fogjuk még csak ezután következett be. Hanem annyi tény, hogy a Lugosra lassanként egybegyűlt csapatokat már teljességgel nem lelkesíté a harc vágya s azok aggodalma alapos volt, kik azt mondák Kossuthnak, hogy honvédcink az első ágyuszóra szét fognak futni. A demoralisatio tehát oly nagy volt, hogy a katonai fegyelmet tökéletesen elpusztította. Micsoda okok idézték elő e kétségbeejtő állapotot, kísérljük meg kifejezni. Általában az ellenséges egyesült erő, bár a miénknél szám szerint több mint kétszerte nagyobb volt, az utóbbi napokban épen nem éreztette harci tulnyomóságát a miénk felett s inkább csak pusztá jelenléte által hatott. Paskevicz mozdulatai nebezkesek és határozatlanságot elárulók voltak s hozzá még, egészen veszélytelen távolban Temesvártól. Mint láttuk, óriás erejével nem hogy bekeríteni, de ütközetre kényszeríteni sem bírta Görgeit egyetlen egyszer sem, s midőn ez vele mégis összetűzött, vagy Görgei ajánlotta a harcot mint Miskolcznál, vagy az alvezérek elhirtelenkedéséből esett az meg, mint Váczon és Debreczennél (amott Sass itt Nagy-Sándor hibájából) a vezérek terve ellenére. Az osztrák fővezér levonulásában sem volt semmi, minélfogva annak, ha tisztán sztratégiai szempontból vétetik, magában döntő eredményeket lehetett volna jósolni, melyeket csak a mi hibáink tettek lehetségessé. Haynau azzal, hogy az erős Komárom zárlatát csupán Csorich hadtestére bízta, maga pedig attól ropant távolságra vonult le, tetemes vétséget követett el, melyet a későbbi fejlemények kézzelfoghatólag kimutattak, mert Csorich tökéletesen szétveretvén, Klapka előtt megnyílt az út az örökös tartományokba s Bécsbe. Másik hiba volt, a melyet Haynau cselekedett, hogy bár R u k a v i n a és Jellačić megsegítésére sietett el Komárom alól, Pesten mégis 5—7 napot hevert, mialatt kormányunk időt nyert déli hadai összpontosítására. A szerencse azonban rendkívül kedvezett e tagadhatatlanul merész hadvezérnek. P e r e z e l a mint T u r á nál ráriasztottak az oroszok, bár feladata a Közép-Tisza védelme volt, békén engedte átkelni az osztrákokat A l p á r nál, s Haynauval, bár ez háromfelé szakítá szét különben sem nagy erejét, egyetlen egyszer sem mert harcot kísérlelni, D e m b i n s k i nek szintén nem volt belátása és bátorsága egye-

sült haderejével támadólag föllépni az osztrák ellen, kit Schliek és Ramberg távolléte, ha a mieink gyorsan és bátran járnak el, könnyen a legveszélyesebb helyzetbe juttathatott volna. Haynau maga is belátva, hogy levonulását eszélytelenül intézte, midőn Görgei közeledéséről is értesült, aug. 1-én „esdekelve (inständigst) kérte Rüdigerert, hogy egyesüljön vele.“ (Ber. III. 80. l.). Az aug. 5-ki szőregi esata, bár a „Feldz.“ mindent felhasznál, hogy azt sztratégiai döntő eredményünek iüntesse fel, Dembinski levonulási tervén, mely már azelőtt meg volt állapítva, mitsem változtatott, s miután benne a levonulásra már kirendelt gyalogság jóformán részt sem vett, elhatározó fontosságának legkevésbé sem tartható. — A főbaj, mely hadseregünk feloszlását előkészíté az volt, hogy honvédeink Temesvárnál a költővel szólva „megvert reménnyel indultak csatába s hitben már előre feladták a diadalt.“ A nemzeti haderő erkölcsileg meg volt verve és összetörve egy idő óta, mielőtt az ellenségtől döntő csatában megtámadtatott s külsőleg is legyőzetett volna. E bajt véleményem szerint a következő okok idézték elő. 1. A közönség elveszté bizalmát a kormány iránt s a katonaságnak sem volt kedve a kormányért, melyet a nemzeti ügygel azonosított, vérét ontani. A félszeg rendszabályok következtében (l. többek közt: jun. 6.) a nép tévhiedelmekben ringtatott az orosz iránt, melyből midőn felécsudott, elfordult vezetőitől. Kormányunk az oroszok sima politikáját nem ismerve, őket vadállatok és barbarok színében tüntette fel a közönség előtt. A muszka azonban, hol nem ingerelték, emberséges, sőt velünk rokonszenvező bánásmódot mutatott, s ekkép kijátszá kormányunkat; azon tulságos félelem tehát, melybe leginkább kormányi intézkedések döntötték már előre a népet, csakhamar feleslegesnek bizonyult be. Ide járult, hogy a nép nem számhatta el magát arra, hogy mindenét elpusztítsa az ellenség előtt s keresztes háborura fölkeljen, miután észrevette, hogy a kormány semmivel sem tudná anyagi veszteségeit kárpótolni, hadseregeit az oroszok előtt folyvást hátráltatja, s a kormány tagjainak legkisebb kedvök sincs élére állani a népháborunak s kockára tenni életüket oly vállalatban, melyre mindig csak másokat biztatnak. (V. ö. Aug. 8.). Ily módon a közönség megszokta a kormány szavát és parancsait tizedében venni, mi arra mutatott, hogy vezetőinek tekintélyét többé el nem ismeri s bennök nem bizik. De még egy másnemű kiábránduláson is keresztül kellett menni a népnek. Némely nagy száju főnökök és hirlapok általában telve voltak bizonyos negédes önteltséggel, mely a közönség nemzeti büszkeség-érzetére számítva saját vitézségünk és az ellenség gyávasága felől a legképtelenebb ámitásokat terjeszté. A közvélemény e miatt mondhatni meg volt vesztegetve s az öndicsékvés mánorában egyidőre ösztönszerű helyes tapintatát is elveszítni látszék. A nép egy darabig olyasmit hitt, hogy a magyar katonának vitézségben nincs párja a világon, s az ellenség a h u s z á r n a k, vagy G ö r g e i n e k már neve hallatára is megrémül s

közeledtetre szertefut. E hiu önámításra csakhamar a legiszonyubb csalódás következett. Győr, Komárom és Vácz keserü leczkét adtak arra nézve, mennyire helytelen az elbizakodás, s mily veszélyes dolog megvetni az ellenséget. Az oroszok felől különösen mindjárt az első harcok után kétségtelen lón, hogy kitünőleg be vannak gyakorolva, hatalmasan fölszerelve s derekasán állják az ágyútüzet. E tapasztalat s a kormány rémítgetései folytán siettek sokan elbújni az oroszok elől. A nép korábbi vezetői magok jártak elől a példával, s a roppant számu menekülők vitték magokkal mindenüvé a féltékenység ragadós betegségét. A közönség pedig saját szemével meggyőződött, hogy az oroszok hadereje óriási, sokkal nagyobb, mint a kormány hirdetgeti, s miután népünk általában fatalista s a harezra teljesen fanatizálva sola sem volt, kezdett megbarátkozni azon eszmével, hogy ezentul hiábavaló minden erőfeszítés, s visszasülyedt a mozdulatlanságba. Egyik eredménye lón, hogy Szegeden, a kormány székhelyén s a katonaság gyűlpontján, mint láttuk (jul. 21—25.) Kossuth népszerűsége is nagyon alászállott. A kormány zavara eltitkolhatlan volt. A közönség lassanként lemondott reményeiről, vezetői iránt pedig igen közönyös hangulatot öltött, annyival inkább, mert a kormány a forgalomban s a szegényebb osztály kebelében csakugyan sok bajt és bosszúságot idézett elő azzal is, hogy apró bankjegyeket kel'ő mennyiségben nem nyomatott, mi pedig boldogabb időkben módjában állott volna.

2. A kormány ezen hibái által előidézett közérzület átment katonaságunk szellemébe is, s a rémület és kiállott nélkülözések lassanként megtörték honvédeink lelkesedését, mely a katonai képzettség hiányát eddig pótolá. Majd a kormány iránt való bizalmatlanságot tetőpontra esigázta azon körülmény, hogy a hadseregnek zsoldja nem járt ki rendesen, vagy ha kijárt is, oly nagy bankjegyekben, melyeknek főleg az alsóbb katonák majdnem semmi hasznát sem vehették. „Már két hét óta“ így ír maga Kossuth „egy fillérünk sem volt, s a hadsereg zsoldot nem kapott. A közlegényység tüirt ugyan és várt, de nem ugy a tisztok, melyek nagyrészt mellékutakon elszökdősvé a földnépét fizetetlen előfogatokkal podgyászai s kéjhölygcik számára kegyetlenül kinzák.“ (K o s s. 41. l). 3. A honvédek demoralisatioját legfelsőbb fokra juttatá a kormány D e m b i n s k i kinevezésével. Mi nem gunyolódunk, e derék katonának a lengyel foradalomban kimutatott hadvezéri képessége felől, s teljes elismeréssel vagyunk nemzeti ügyünk érdekében táplált részvéteért és lelkesedéseért, de kénytelenek vagyunk kimondani, hogy az ő cddigi szereplése köztünk teljességgel nem olyan volt, hogy neve iránt már előre valami különösebb tiszteletet és lelkesedést gerjeszthetett volna honvédeinkben. Nemsokára pedig azon bizalmat is teljesen elvesztette, melylyel vezéri állása iránt a hadfiak viseltetni tartoztak, s ő e bizalom visszanyerhetése iránt egyetlen egy kis győzelmet vagy előnyös hadműveletet sem tudott hátrálása alatt kivívni. Egymás után

szenved vereséget Uj-Szegednél, Szőregen, Bessenyőn, Kis-Teremiánál és Csatádon, s a mi ezen örökös páholtatások ártó hatását megsokszorozta, a volt, hogy seregét élelmezni nem tudta s a szeged-temesvári vonalon a honvédek iszonyu nélkülözéseket állottak ki. Természetes, hogy oly hadseregben, mely folytonosan hátrál és éhezik, a harczedvet fennartani lehetetlen, s ez különösen áll forradalmi csapatoknál, hol a fegyelem rendszerint gyöngye szokott lenni. A harezot kerülő henye tiszték száma különben is egész hadjáratunk alatt légió volt. Ezek ellenében sem a kormány, sem a lapok gyakori fenyegetődzései s felszólalásai nem használtak. Szegeden e léhák csoportozása már a botrányig fajult s példaadásuk ellen, melylyel a közdemoralisatiót mozdították elő, a Szegedi-Hiradó nem győzött eléggé tiltakozni. Szegedtől Temesvárig, mint az ellenség történetirója feljegyzé, a mellékutakon s a kukoricaföldekben a köz-honvédek is százanként szökdöstek és maradoztak már el a seregből, kik jobbára az osztrákok fogságába jutottak. — E három pont alatt mindent elmondtnak, mi véleményünk szerint az egyesült déli haderőt a belső feloszlásra megérlelte. Mindent összefogva azon meggyőződésre jutunk, hogy míg egyfelől a nép kiapadhatatlan volt segélyforrásaiban s fiait önként és szívesen küldte a nemzetí szabadság védelmére, a kormány képtelen volt feladatának megfelelni s maga iránt a bizalmat eljátszván hibás intézkedései által, a legnagyobb magyar hadsereg gyors feloszlásának közvetve egyedüli főokozója volt.

Rüdiger levelét Görgeihez 1. aug. 8.

Aug. 10. Pént.

Sághi ütközet. Görgei tábornok, a temesvári esata kimeneteléről mit sem tudva, hogy a Dembinski féle hadsereggel egyesüljön, Nagy-Sándor alvezérét (1. hadtest: 8 ezer ember és 40 ágyu) Aradról Temesvár felé utnak indítja. Sághnál (Dreisnitz) azonban Schlick tábornok (9 ezer ember és 60 ágyu) utját állja a mieinknek. Elővédünket d. u. 1. órakor támadják meg az ellenséges ágyuk s csakhamar vissza is riasztják. Ekkor Schlick egész erejét harezí rendbe állítja ki, s rövid tüzelés után Reischach dandárnokot balszárnyunk ellen Alberti alezredest pedig a jobbszárny ellen és hátba küldi rohamra. Nagy-Sándornak az utazás sanyarai által kimerült s elkedvetlenülült serege csekély ellenállás után meghátrál, s estére, üldöztetve az osztrákoktól, Uj-Arad előtt vesz állodást. Veszteség az ellenségnél 1 halott és 14 sebesült.

Feldz. 364—368. l. Lapins. 172. 173. l. Görgei. II. 363. l. Rüst. II. 348. 349. l. Kossuth (46. 47. l.) és Szilágyi (ki a sáagi harezon kívül egy aug. 9. vingai és egy aug. 11. ujaradi harezról is beszél F. Férf. 122. l. v. ö. F. Tört. 418. l. és F. Napj. 120. l.) ezen ütközet napját hibásan teszik aug. 9-re, mert Nagy-Sándor egykoru jelentése (Görgeinél) és az osztrák hivatalos munka egyező adatai e tekintetben megdönthetetlenek. — Az aug. 11. ujaradi harezot (bár azt a Ber. III. 71. l. és a Magy. Orsz. Szerk. Pom p. 1861. évf. 191. sz. is említik) szintén nem tartom megtörténtnek. Ugyanis hallgat róla a nagyon részletes „Feldzug.“ tagadják Görgei II. 409. l.) Lapinski (173. l., ki a Nagy-Sándor táborában történekről mint szemtanu általában jól van értesülve) és Kossuth (48. l.) utóbbik azt írván, hogy a temesvári veszteség híre vételére (aug. 10. és 11. közt éjjel) Görgei a Maros mögé rendelte vissza hadait, mit megerősít a „Feldzug“ is Kossuth és Görgei sajátkezü egykoru kéziratai nyomán kimutatván, hogy aug. 11-én az 1. hadtest Ó-Aradnál, a 3. Buzsákon (ó-arad-pécskai uton) sa 7. a simándi uton állott. Aug. 12-én azonban Lippánál volt némi jelentéktelen esatározás, midön Hoviger ezredes a Radnánál átkelt s Lippára törekvő máhásszekereket és a kíséző esapatot a Maroson visszakergeti, (mely esetből az osztrák történetről azon neveléséges következtetést hozza, hogy akkor is Görgei egyesülni törekedett a Maroson át Dembinski serege romjával, de Hagnan ebben meggátolá s ekkép egyenesen arra kényeszeríté, hogy fegyvereit letegyje).

Kormánytanács Aradon. Szemere és Batthyány Kázmér a táborból visszaérkezett kormány biztosok d. e. jelentést tesznek eljárásukról s egyszersemint felemlitik, hogy az oroszokkal való alkudozási lépéseiket Görgei ezélhoz nem vezetőknék állitá. Kossuth ekkor az épen jelenlevő Görgeit felszólítja, hogy fejtse ki ebbeli nézeteit, midön Görgei ismétli azt, mit már aug. 6-án Gyapjun mondott a biztosoknak s a dolog végleges és gyors megoldása végett ajánlja, hogy az ország koronájával, ne képes beszédben mint eddig tették, hanem világosan és egyenesen kínálják meg a ezárt. Kossuth e nézetet jóvá hagyván s ellene a jelenlevő miniszterek közül senki sem szólalván fel, még Görgei jelenlétében ily értelmű határozat hozatik, melynek Paskevicshez való elvitelére Kossuth keresett alkalmas embert. D. n. Görgei Nagy-Sándor megtámadtatásáról értesülvén, épen a harez színhelyére akart indulni, midön Kossuthtól ismét kormánytanácsba hiva-

tik. A kormányzó ekkor azon előadással kezdi meg a tanácskozmányt, hogy Bem Temesvárnál átvévén a főparancsnokságot támadólag lépett fel, s remélni lehet, hogy a esatát, melynek kezdetéről Kossuth értesült, mi nyertük meg. Görgei Nagy-Sándor útján vett saját tudósítás alapján e remény valószínűségét kétségbevonja s egyszersmint felvilágosítást kíván az iránt, hogy mikép eshetik az, hogy Bem Temesvárnál Dembinski jelenlétében átveszi a parancsnokságot az erdélyi sereg vezérletét oda hagyván. Kossuth ekkor kénytelen bevallani, hogy Bemet már régebben fővezérré nevezte ki Aulich ellenjegyzésével. Csánye kinevezést törvénytelennek állítja, mintán az országgyűlés Görgeit kívánta fővezérül. Vukovics pedig a fővezérválasztást nyílt kérdésnek tartván, kívánja, hogy mielőtt ebben valami határozat hozatnék, egyenlítettessenek ki azon differenciák, melyek a kormány és Görgei közt kifejlődtek s ez utóbbit felszólítja, hogy igazolja magát azon elterjedt vádak ellenében, mintha ő katonai despotismusra törekednék. Görgei ekkor kijelenti, hogy efféle felületes vádakra, melyek alól egyszerű nyilatkozatával ugy sem tisztázhatná ki magát, itt felelni nem fog, hanem ha a kormány szükségét látja, állítsa haditörvényszék elibe. Ezután elhagyja a tanácskozmányt s ó-aradi szállására siet, hogy a más napi előnyomulás felől intézkedjék. A minisztérium ezután Görgeit fővezérnek kinevezi.

Görg. II. 360—361. l. E nevezetes tanácskozmány dolgait Szemere és még inkább Horváth több rendbeli eltéréssel újják le. Előbbik (Szem. II. 115 l.). — mintán előrebocsátja, hogy ő és küldötttársa Batthyány tábori tapasztalataikról aug. 5-ről tudósították Kossuthot, kifejtvén, hogy a vezér és környezete ügyünk elárulására törekszik, s felhíván a kormányt, hogy az egyesülés végrehajtása után Görgei helyett új vezérről gondoskodjék, — elbeszéli, hogy Görgei aug. 9-én este érkezett Aradra s Kossuth ekkor a nélkül, hogy az alkudozás végett ikküldöttek megérkezését bevárná s a nélkül, hogy ezek Paskevieshez intézett iratát ismerné, Görgeitől új alkutervet fogad el, egyenesen Görgeit bizván meg az alkudozás vezetéével. „Mi” ugymond Szemere „t. i. Batthyány és én, csak más nap reggeli 10. órakor érkéztünk meg a minisztertanácsba, épen mikor az új alkuterről tanácskoztak, melyben a ezért föltételezen a koronával is megkínálják. Természetesen, hogy mi, kik a nagyváradi aug. 5. levelet írjuk, ezen eljárást rosszaltuk, és letettük teljhatalmunkat, melyet Kossuth külö-

ben is Görgeire ruházott.“ (Kossuth aug. 10-én csak elfogadta a Görgei által ajánlt alkudozási tervet, de a felhatalmazást az alku vezetésére, mint látni fogjuk, csak másnap ruházta rá). Horváth (Függetlenségi harcz III. 454—462. l.) pedig lényegileg így ír. Kossuth és a miniszterek, ezek közt Szemere és Batthyány is, már együtt voltak s ez utóbbiak előszóval is jelentést tettek eljárásukról, midőn Görgei, ki szintén hivatalos volt, megérkezék. A miniszterek még ekkor semmit sem tudtak arról, hogy Kossuth Bemet már régebben kinevezte fővezérnek. Görgei Kossuth azon előleges kérdésére, hogy elfogadná-e Bem főparancsnokságát, kijelenti, hogy ő, miután esapatai Aradra érkeztek s a déli sereghez esatlakozást többé semmi sem gátolja, szükségesnek tartja, hogy a kormány fővezért nevezzen ki, de ne Bemet, mert Bem harezvesztés esetére a háborut Erdélybe tenné át, hová Görgei nem követné. (Bem fővezérségének kérdésbe tétele s Görgei erre adott válasza, mint mingyárt látni fogjuk, nem e tanácskozmányban, hanem este négy szem közt történt). Aztán kifejti Görgei, hogy a nép, melyet az ellenség és a honvédek egyaránt sanyargatnak, megunta már a háborut s ideje volna békét kötni, amnyival inkább, mert a had folytatására szükség es eséség és lőszer ugy is hiányzik. Ő kész harezolni az osztrákok ellen, de az oroszok ellen többé nem; szükségesnek látja, hogy ez utóbbiakkal új alapon t. i. Ferencz-József elismerése s a függetlenség visszavonása alapján új alkudozások kezdessenek, (Horváth sehol sem ismeri be, hogy a minisztérium elhatározá a ez árt megkínálni a koronával), melyek ha nem vezetnének célhoz s ő az osztrákokat sem tudná visszaverni, készebb lerakni fegyvereit az oroszok előtt, mintsem honvédeit haszontalanul lövetni. (E nyilatkozat is este történt). A miniszterek meg lévén magok közt állapotva az iránt, hogy a fővezérség Görgeire ruháztassék, nevökben Vukovics emelt szót, ohajtván, hogy mielött Görgei átvénné a főparancsnokságot, oszlasson el némely róla szállongó gyanukat, mintha t. i. Görgei a kormány tekintélyét esorbítani, a függetlenséget megdönteni, a polgári elemet megvetőleg lenézni s katonai diktátorságot alapítani törekednék. Aztán Kossuth tesz hasonló szellemben Görgeinek szemrehányásokat, különösen hibáztatván azért, hogy magát a tisztikar által választott vezérnek írta (l. jul. 22.), hogy az oroszok békeajánlatait a tisztikar és nem a kormány megfontolása alá boesátá, s hogy méltán okot adott azon aggodalomra, melyhez képest diktátorságra törekvőnek tartják. Görgei a vádakra azon feleletet adja, melyet fentebb irtam, hozzá tévén még azt is, hogy őt a diktátorságra több képviselő felszólította s el is vállalná azt, ha az országgyűlés neki felajánlaná. Kossuth ekkor, a további vitáknak elejét veendő, kibékülésre inti a tanácsot, Görgeit pedig felhívja, hogy ha kívánsága van kezéhez venni a főhatalmat, jelentse ki, ő kész visszalépni előtte s neki pártot szerezni a nemzetben. (Kossuth viddini szózatában a végnapok eseményével kapcsolatban szintén megemliti, hogy Görgeit megkínálta

a főhatalommal, de hogy mikor? azt nem írja. Görgei pedig azt vallja, hogy Kossuth márciusban Tisza-Füreden intézett hozzá ilyen felszólítást s erre az esteli találkozáskor, melyet mingyárt látni fogunk, tett czélzásokat); s mintán még arra szólítja fel Görgeit, hogy tegye írásba azon pontokat, melyek alapján az oroszokkal való alkudozást czélra-vezetőnek hiszi, mit Görgei vezéri teendőivel mentegetődzve nem ígér meg, — vége szakad a tanácskozmánynak, hallgatólagosan megegyezvén a miniszterek abban, hogy a seregek egyesülése után Görgei vegye át a főparancsnokságot. — Mi a tanácskozmány menete és dolgai tekintetében Görgei előadását tartjuk legtörténethűbbnek, miután azzal Szemere is több lényeges pontban megegyezik s mintán azzal az előző és következő események leginkább összhangzásban állnak. Horváthnak pedig, bár ő a végdolgokról legtöbb s részben új részleteket sorol elő, egynehány olyan tévedéseit ismerjük, melyekből kiderül, hogy emlékezetében az idő nem maradt meg pontosan s e miatt az események is egymással összekeveredtek.

Kossuth és Görgei utolsó találkozásuk. A kormányelnök késő este az aradi várba magához hivatván Görgeit s szemrehányásokat tesz neki, hogy iránta a nemzeti harez folyamán keresztül nem volt őszinteséggel és bizalommal, mi okozá, hogy az orosz-osztrák hadakat legyőzni nem lehetett. Görgei a nemzeti ügy súlyedéseért Kossuthra hárítja vissza a felelősség vádját. Kossuth ezután kérdi, hogy mit szólna hozzá Görgei, ha a kormány Bemet ruházná fel a fővezérséggel. Görgei válaszolja, hogy ez esetben ő tüstént elhagyná állását, mert a nem magyar fővezérben nincs kezesség az iránt, hogy a harezot személyes érdekből nem fogná-e még akkor is folytatni, midőn az a nemzetre nézve már semmi erkölcsi eredményt sem ígéreendne. Ekkor azt kérdé Kossuth, mit tenne akkor Görgei, ha Temesvárnál Dembinski fogott volna győzni s a főparancsnokság Görgeire bíztnék? Görgei felelé, hogy egész erejével megtámadná az osztrákokat. És mit tenne akkor, szól újra Kossuth, ha Temesvárnál az osztrákok fogtak volna győzni? Akkor, mond Görgei, leteszem a fegyvert. — A találkozás után pár órával még azon éjjel megérkezik Guyon tábornok tudósítása a kormányzóhoz, melyben azon jelentés volt írva, hogy a temesvári harezban a fősereg megsemmisült. Kossuth a lesújtó levelet elolvassván, Görgeinek haladék nélkül megküldi. Görgei

pedig tüstént megparancsolja alvezéreinek, hogy az aug. 11-re már megrendelt új-aradi támadást halaszszák el.

Görgei. II. 378—386. l.

Aug. 11. Szombat.

A kormány lemondása s Görgei diktátorsága. Görgei Arthur szilárdan eltökélve lévén tegnap Kossuth előtt nyilvánított fegyverletételi szándékában, hogy ebbeli törekvése honárulás vagy az állambatóság irányában pártütés színével ne bírjon, kora hajnalban felszólítja Kossuthot s a kormányt, hogy „a közös haza jövőjét biztosító cél elérhetése végett“ lépjen le s a legfőbb polgári és katonai hatalmat ruházza ő reá. Kossuth ekkor minisztertanácsot gyűjt össze (reggel), s a nélkül, hogy Görgei hozzá intézett felszólításáról csak említést is tenne, közli a miniszterekkel Guyor tudósítását a temesvári veszteségről, felhíván őket, hogy miután e harezvesztés miatt a kormányt eddigi alakjában s bizonyos helyen fenntartani ugy sem lehet, hatalmaztassék fel Görgei az oroszokkal megkezdett alkudozások folytatására, maga a kormány pedig, melynek e felhatalmazás után hatásköre nem marad, oszoljon fel. A miniszterek a felhatalmazás szükségét elismervén oklevelet állítanak ki, melyben Görgeit az összes nemzeti haderő főparancsnokává kinevezik s teljhatalommal ruházzák fel a béke megkötésére, melyet semmi föltételhez sem szabnak. Görgei ezen iratot vévén azonnal Csányhoz siet s felhívja őt, hogy fejtse ki a kormányzó előtt, hogy ő sem a fővezéri kinevezettségnek, miután saját hadseregén kívül más hadsereg nincs, sem ezen alkudozási felhatalmazásnak hasznát nem veheti, s bírja rá Kossuthot, hogy mondjon le világosan a hatalomról, melynek különben is csak nevét viseli. Csány tehát Vukovics és Aulich miniszterekkel együtt irásilag lemond (délben) s felszólítják a kormányzót, hogy maga és az összes minisztérium nevében hasonlót tegyen, „miután Görgei tábornok azt hiszi, hogy feladatát az oroszokkal való alkudozásra nézve egyébként sikeresen meg nem oldhatja.“ Kossuth ekkor vonakodás nélkül

rögtön lemond s még d. u. 1. óra előtt sietve elhagyja Aradot Lugos felé indulván.

Függ. III. 462—484. l. Szem. II. 115—118. l. III. 69. 131. l. Görög. II. 386. 387. l. Feldz. 414. l. Az okmányok Asb.-nál I. 39—44. l. (legteljesebb számban). Szil.-nál F. Napj. 123. 124. l. F. Tört. 419. 420. l. F. Férf. 32. l. Görög.-nél II. 388. l. Klapp.-nál Mem. 227—229. l. Szem.-nél II. 119. l. Samml. 146. l. Lapins.-nál 175—178. l. Majl.-nál II. 296—298. l. Midőn Kossuth a minisztertanácsot hajnalban összehívta, mint Szemere mondja, szobájában már minden össze volt pakolva az elutazásra. A kormányzó izgatottan járt fel alá szobájában, s oly határozott hangon, mely többé semmi vitatást sem engedett meg, mondá: „Itt van a Guyon levele, Temesvárnál elvesztettük a csatát, a hadsereg megsemmisült.“ stb. „Kossuth,“ így folytatja Szemere, „egészen elvesztette az eszét s nem volt rábirható arra, hogy akár mint kormányzó tovább tanácskozzék, akár mint barát velünk beszédbe ereszkedjék, még csak buesut sem vett tőlünk e végpillanatban.“ Kossuth elutazása után Szemere és Batthyány Bem táborába siettek Lugosra. „Utközben Radna helységben találkoztunk Kossuthtal“ így ír Sz. „s csak akkor tudtuk meg tőle, hogy valósággal lemondott. Még tiltakozásra szólított fel bennünket, s midőn némi gunynyal és elkeseredéssel megjegyeztem, hogy: Valóban csuda, hogy Görgei a legfőbb hatalomnál fogva, melyet rá ruháztál, el nem fogatott! — ekkép felelt: Hozzátettem azt a záradékot, hogy hatalma csak esti 9. órától kezdve lép életbe s azalatt elutaztam.“ — Szemere Lugosra érkezvén másnap Battyányval egyetértőleg csakugyan írt Görgeihez, hogy Kossuthnak a minisztériumot feloszlatni nem volt joga s a korlátlan hatalomnak egy személyre ruházása tekintetében előre is bizonyos erkölcsi és politikai garanciák kívántatnak; egyszersmint levelet intézett a volt minisztertársakhoz, hogy gyűljenek Lugosra Bem hadiszállására s ott, miután a Kossuthi lemondása törvénytelen, a főhatalom törvényes átruházásáról intézkedjenek. (Függ. 483. l. Szemere maga e cselekedetét nem vallja be). De leveleinek, melyeket volt tisztársai meg sem kaptak, már semmi foganatja sem lőn. Szemere ekkor Törökország felé indult, magával vivén a koronát, melyet Orsován egy erdőben elásott.

Görgei és hadserege föltétlen hódolatra szánja el magát. A diktátor, miután Pöltenberg Rüdiger levelével (I. aug. 8.) megérkezett, esteli 9. óraker levelet ír Rüdigernek, előadván, hogy miután az ideiglenes kormány, mely az orosz beavatkozásra okot adott, visszalépett s a főhatalmat Görgeire ruházta, ő pedig „minden további vérontást hasztalannak s Magyarhonra nézve vészthozónak talál,“

ennélfogva az embervér megkinélése s a had nyomorai megszüntetése végett, elhatározta föltétlenül lerakni fegyvereit az oroszok előtt, de később egész erejét megsemmisítetteti egy kétségbeesett harcban, mintsem az osztrákok előtt föltétlenül hódolni. Bizik a czár nagylelkűségében, hogy Magyarhon népeit általában s különösen azon honvédeket, kik előbb osztrák szolgálatban voltak, a bizonytalan sorsnak s elleneik bosszudühének nem fogja kitenni, magát (Görgeit) áldozatul önként felajánlván. Továbbá megírja, hogy seregét aug. 12-én Világosra, 13-án Boros-Jenőre s 14-én Béelre vezetendi Nagy-Várad irányában, s felkéri Rüdigert, hogy oroszaival álljon az ő serege és az osztrákok közé s válaszsza el utóbbiaktól. — Görgei e levelet elkészítvén a hadiszállásra gyűlt tábornokok és főbb törzstisztekből alakított haditanács jóváhagyása alá terjeszti, melynek Rüdiger ártándi levelét is átnyújtja s tudtára adja, hogy a czár nagylelkűségére való hivatkozástól a tábornokok és tisztek épen semmit sem várhatnak, sőt mindenki legyen készen arra, hogy osztrák haditörvénszék elibe fog állíttatni. Aztán magára hagyja a tanácsot azon nyilatkozattal, hogy bármi határozatot hozzon, előre kötelezi magát annak végrehajtására. A tanács elégtelennek tartván a honvéderőt, hogy az egyesült seregekkel sikeresen megmérkőzhessék, helyben hagyja Görgei levelét, melylyel még azon este három tábor követ indul Rüdiger szállására; a csapatoknak pedig kiadatik a parancs, hogy Aradról Világosra induljanak, hová reggelre (aug. 12.) érkeznek meg.

Görg. II. 403. 404. l. Asb. I. 135. 136. l. Görgei és a Vil. 40. l. Lapins. 179. l. Görgei levele Rüdigerhez Klap.-nál Mem. 235. 236. l. Szil.-nál F. Férf. 30. l. F. Napj. 119. 120. l. Szem.-nél II. 121. l. és Presb. Allg. Zeit. 1849. évf. 12. sz. — Görgei meg volt győződve, hogy az erdélyi és a bánági sereg megsemmisülés. után, ő a komárom-tokaj-aradi utban (összesen 80 mérföld) különben is nagyon meggyöngült hadseregével nem képes többé megmenteni a hazát s nem foglalhat el oly állást sem, hogy vele a tulnyomó erejű oroszok tisztességes béke iránt komoly alkudozásba ereszkedjenek, és saját állítása szerint ezen oknál fogva akart meghódolni föltétlenül. A fegyverletételnek gyorsan meg kellett történnie, mert a hadseregnek már darab idő óta zsoldja nem járt ki, élelmiszere fogytán volt, s főleg mert Schlick Arad előtt állott s Görgei számíthatott rá, hogy az osztrá-

kok nemsokára tulnyomó erővel lépnek fel ellene, midőn egy nem fizetett és rosszul élelmezett sereg élén nagyon kétes eredmények vártak volna rá. A szétveretés vagy belső felbomlás gyalázatának tehát elibetette az önkéntes hódolást. De bár ily módon az önmegadásnak, ha csak Görgei Bemmel egyesülve Erdélybe vagy Oláhországba nem vonul, okvetlen meg kellett történnie, mindazáltal kétségbevonhatatlan, hogy a nagy sietséget, melylyel azt Görgei és haditanácsa végrehajtotta, a hadi körülmények nem kívánták. Ügyeink még a temesvári esata után sem állottak oly nyomoruságos lábon, hogy a kétségbeesés végmenedékéhez ily nyakrafőre kellett volna folyamodni s Görgeinek és tanácsnak köteleességükben állott harezolni mindaddig, míg harezolni képesek, s csak midőn ez már reájok nézve egy általában lehetetlenné vált, akkor hódolni, merth hiszen irgalom kegyelemre lerakni a fegyvert soha sem késő. Görgei egy legyőzeten hadsereg élén hódolva, hadvezéri hírnevét mindenestre megmentette, de egyszersmint maga adott alkalmat arra, hogy árulónak tartsák, miután a fegyverletétel multhatatlan szükségét harezosai nagyobb része nem látta be. Ma már, midőn a hosszú idő sok szenvedélyeket lehiggasztott, kétségen kívül senki sem láthat árulást e tényben, ki igazságos lenni akar; ily erkölcsi elvetemedést sem Görgei általános jelleméből, sem azakkori s későbbi körülményekből semmivel sem lehetne igazolni, hanem annyi való, hogy elhírtelenkedéseért s vigyázatlanágaért, melylyel magát az oroszok politikája által el hagyta szédítetteti, méltán fordult el tőle az akkori nép véleménye. Mindazáltal el fog jöni az idő, midőn a történelem egészen véve másképp ítéli meg e férfit, mint a kortársak, s ki fogja mondani, hogy e porba hullott nagyság annyi mocokra nem volt érdemes, a mennyivel némelyek nevét is átkozat és megvetés tárgyává tenni igyekeztek, s hogy a közvéleménynek nem volt igazsága, midőn a haza kikerülhetetlen leigáztatása okát mindenáron egy bünbakra akarta háritani, kinek legnagyobb szerenesétlensége volt, hogy életben hagyatott akkor, midőn számos hason gondolkozásu társai vértanuságot szenvedtek s ez által halbatatlanságot nyertek. — Visszatérve a fegyverletételre, főoka annak az volt, mit Kossuth maga is bevallott aug. 11-ki s utolsó hirdetésményében: „A szerenesétlen harezok után, melyekkel Isten a legközelebbi napokban meglátogatta e nemzetet, u n e s t ö b b é r e m é n y, hogy az egyesült osztrák és orosz nagyhatalmasságok ellen az önvédelem harezát siker reményével folytathassuk.“ De hogy e főokon kívül mellékokok sem hiányoztak Görgeire nézve, az kétségbevonhatatlan s azt maga Görgei is elárulja. Klapka hoz ugyanis három nappal a fegyverletétel után Nagy-Várád ról így ír: „Mióta nem láttuk egymást, ha nem is váratlan, de elhatározó dolgok történtek. A kormány örökös féltékenysége, tagjai némelyikének közös féltékenysége oda vitte a dolgot, hová áprilben megmondám. Miután a Tiszán néhány az oroszokkali becsületes esata után átkeltem, kimondá az országgyűlés, hogy főparancsnoknak engem ohajt. Kossuth itkon Bem-et nevezte ki. Az ország hitte,

hogy én vagyok, mert Kossuth az országgyűlés ajánlatára jezsuita feleletet adott. Minden későbbi történetet e gázság okozott.“ E szeriut kétségen kívül áll, hogy az elkeseredés és méltatlanság érzete is egyik rugó volt Görgeinél utolsó dolgaira nézve. Hogy voltak bizonyos ígéretek az oroszok részéről, melyek által Görgei és a tisztek, kik a fegyverletételt elhatározták, magokat elesábitatni engedék, szintén kétségenkívül áll. Láttuk (jul. 20.), hogy már Chronleff követei azzal igyekeztek megvesztegetni a hadsereg szellemét, hogy a homéd fő- és altisztek előtt határozottan kilátásba helyezték az oroszokhoz hasonló rangban való átléphetést s az orosz tisztek hadifoglyaikkal oly nyájasan bántak s itt-ott szállásaikon oly rokonszenvet mutattak nemzeti ügyünk s megvetést az osztrákok iránt, hogy ebből sokan már azt következtették, hogy az oroszok barátaink, s nemsokára velök együtt harezolhatunk Áusztria ellen. Bár Görgei emlékirataiban kereken tagadja, hogy ő az oroszok ígéreteiben valaha legkisebbet is bizott volna, az eseményekből ítélve mindazonáltal azon következtetésre jutunk, hogy ő szintén várt valamit (tán az ország alkotmánya s a tisztek büntetlensége biztosítását) az oroszok ígérétéől. Szemere írja (Szem. II. 128. l.), hogy Görgei eleinte az osztrákok előtt akart hódolni s már hozzá is fogott az alkupontok írásához, melyeket Schliekhez akart átküldeni, midőn néhány óra unlvá Pöltenberg és társai megérkeztek az orosz táborból. Ezek lefestették a lekötelező bánásmódot, melyben részesültek. „azt mondták, hogy nekik mindenesetre jó, habár bizonytalan remény nyujtatott: egyideűleg az a hír is eljntott hozzá (Görgeihez), hogy az osztrák hadsereg sietve és gyorsan Arad felé nyomult elő; mindez arra indítá Görgeit, hogy szándékát megváltoztassa és fegyvereit nem az osztrákoknak, hanem az oroszoknak adja át, s így írta a Rüdigernek szóló levelet.“ Klapka pedig arról értesít, hogy midőn Komáromvár küldöttei nagyváradi fogságában fölkeresték Görgeit, oly időben, mikor fogoly tiszteink már az osztrákoknak kiadattak s további sorsuk iránt kétség nem lehetett, az egykori diktátor szomorunak látszék s oda nyilatkozott, hogy a vár csak tartsa magát s ne higgyen az oroszoknak. Így csak reményében esalatkozott ember szólhat! Tudva van végzetre az is, hogy Paskévics Ferencz - József esászárnál a fogoly magyar tisztek számára csakugyan kért kegyelmet, de a Fölségtől visszautasított, azon kijelentéssel, hogy „birodalmam közjava kötelezéseket rak reám, melyeket nem téveszthetek szem elöl.“ Annak okát, hogy Görgei miért nem az osztrákok előtt hódolt meg, ő maga így adja elő: „Azon megtiszteltetést, hogy fegyvereinket közvetlen a mi kezecnkől vegyék át, Oroszország beavatkozása után lehetetlen volt az osztrákoknak megszereznem. Az osztrákok e megtiszteltetéshez való igényüket nézetem szerint már régen azon pillanatban eljátszották, midőn az áprilisi hadjáratban megtört bátorságot nem bírták saját önbizalmukkal föléleszteni, hanem csak Oroszország gyors mentő segítségébe vetett

reményökkel. Egyébiránt abbéli elhatározásom, hogy fegyvereimet az osztrákok előtt tegyem le (a mennyiben e tekintetben még szabad választásom volt), azon elv megtagadása lett volna, a melyért a hadsereg, a melyért én személyesen síkra szálltunk. Nem, mintha kezeset láttam volna Oroszországon Magyarhon alkotmányos monarchiai államformáját illetőleg, hanem mivel még kevésbé tartottam ilyennek Ausztria kormányát, miután e tekintetben semmi tény sem jutott tudomásomra, a melyből következtethettem volna, hogy Magyarország V. Ferdinánd király által szentesített alkotmányának erőszakos felforgatása talán Oroszországtól, s nem Ausztriától származott. És valóban az általam (s mindenesetre Isten, a nemzet és a történelem előtt saját felelősségemre) elhatározott önkéntes fegyverletétel, a meddig csak vezére vagyok a hadseregnek, csupán azon két esetben történhetett volna meg az osztrákok előtt, hogyha vagy legyőztek volna bennünket ez utóbbiak az oroszok segítsége nélkül, vagy a vezérletem alatti sereg határozottan kívánta volna, hogy azon önmegalázási tény az osztrákok előtt, és ne az oroszok előtt történjék.“ (Görg. II. 403. l.) Ez indokolást, ha ugyan az aug. 11-én Görgei fejében megfordult, részemről tökéletesen méltányolni tudom, s szintén azon meggyőződésben vagyok, hogy Ausztria, miután ellenünk az oroszokat behívta, megérdemelte azon büntetést és megalázást, melyben részesült a nagy világ előtt az által, hogy Görgei a legvitézesebb és még egyetlen nagy sereg fegyvercit Miklószár katonái előtt rakta le s hogy Görgei és a haditanács ezen elhatározásban a nemzet erkölcsi érzetével összhangzóan járt el. Haynau e miatt rendkívüli ingerültségbe jött s dühössége leírhatatlan volt azon ellenfél iránt, mely őt még bukásában is sértette. A hivatalos osztrák történetíró „kevély nyakaskodásnak, a politikai tényállás félreismerésének, sőt a boszu után való ajúlodozó erőlködésnek“ nevezé az osztrákok mellőzését s Görgeinek kemény leczkét ad azért, hogy nem a törvényes király seregei előtt rakta le fegyvereit irlalom-kegyelemre, és utána teszi, hogy „Görgei, ugy szintén mindazok, kik utánozták, az elvakult nyakaskodás ezen eselekménye által nemzetének ezreit döntötte mély szerenestlenségbe és nyomorba s azok átkát vonta fejére!“ De mi, Görgei és társai ezen átkoztatásában csak a sértett hiúság hangját találjuk, az igazságét pedig nem, és sajátos visszatorlási módnak véljük azon „mély szerenestlenség és nyomor“ felelősségét, melybe az osztrák kormány a honvédeket és hazáukat a forradalom után beleölni akarta, Görgeire és társaira háritni akarni. Ugyanis 1) az orosz hadak a bécsi kormány érdekében s az ő esapatai kisegítésére működtek hazánkban, tehát ugyanazon célra, melyre az osztrák sereg; 2) Haynau, kinek serege jó részét szinten oroszok (Pautin) képezték, Görgei megsemmisítését egyenesen Paskevicsre bizta, sajátkezüleg irván ennek jul. elejéről, hogy Paskevics „az osztrákok segítsége nélkül magában is elbánhat Görgeivel.“ (Ber. III. 190. l.) Jogilag tehát mindegy volt, akár Pas-

kevics akár Haynau előtt hódoljanak a honvédek, miután e két férfi egy ugyan azon bevallott főcélra törekedett, s a nemzetközi törvények azt hozták volna magokkal, hogy a meghódoltak mint hadifoglyok tekintessenek s harez végeztével szabadon bocsáttassanak; de 3) Haynau ezt nem tette, még azokkal sem, kik osztrákok előtt hódoltak, sőt ezeket s kivégezteté és börtönözteté, szintgy mint az oroszoktól átvett foglyokat; s mind ezt tevő 4) oly előleges intézkedések alapján, melyekben a követendő bünyfenyítéki eljárás megszabva volt még mielőtt Görgei és társai az oroszok előtti hódolásra gondoltak volna (Haynau intézkedéseit a forradalom részesei ellen 1. jul. 1. és 30.). Kell-e ennél világosabb bizonyosság arra nézve, hogy Haynauinak s Ausztriának nincs joga az általa elkövetett iszonyatosságokért Görgeire és társaira háritni a felelősséget?

Wohlgemuth altábornagy tudatja az erdélyiekkel, hogy a polgári és katonai kormányt a Főlség parancsából személyesen átvette s egyszersmint több rendbeli kiáltványokat bocsát ki, melyek szerint a m. e. okt. 18-án kihirdetett ostrom-állapotot megújítja, a nemzetiségek jogegyenlőségét kinyilatkoztatja, a magyar pénzjegyek beadását elrendeli, végre Haynau jul. 1. győri hirdetményét közzé teszi, miután a hadi és rögtöntörvényszékek hatásköre Erdélyre is kiterjesztett.

Köv. E. T. 271. l. v. ö. jul. 11.

Aug. 12. Vasárnap.

Szász-sebesi ütközet. A Gyula-Fehérvár felé nyomuló Lüders tábornagy (8 zászlóalj, 18 lovasszázad és 30 ágyu) a Stein ezredes vezérlete alatt álló erdélyi fősereget (7 zászlóalj, 5 lovasszázad s 18 ágyu) napfelkeltekor Szász-Sebes előtt megtámadja. Egy óra hosszáig tart az ágyuharcz, midőn a micink, a Maros-Portus felől kirozott várőrség s Dyck tábornok által szorongattatván, állodásnkból visszahúzódnak s Szász-Sebesen keresztül a szászvárosi utra térnek. E közben Kenyérmezéjére érkezvén, az előlről és hátulról előtörő ellenséges lovasság által megtámadtatnak, szétszóratnak s majdnem 4 mérföldön keresztül szakadatlanul üldöztetnek. A sereg forgácsai (mintegy 2 ezer ember) Déván szedetnek össze. Veszieségünk mintegy 500 ember holtakban

és sebesültekben, 400 fogoly, 10 ágyu s 2 röppentyű ütég; az oroszoké 4 halott s 29 sebesült.

Ber. III. 111—114. l. Kőv. E. T. 268. l. Czetz. 347. l. Másnap a vert had egy része az oroszoktól üldözöttén Piskire hátrál, hová azonban a főerő csak aug. 16-ra érkezik. Bemé hátrálás miatt haragra gyuladván, aug. 17-én Steint elmozdítja a vezérségtől s helyére Bekét állítja.

Görgei diktátor tábornokövetei Boros-Jenőn Rüdiger tábornok főhadiszállásán fegyverleleteli ajánlattal. Rüdiger az eseményről azonnal jelentést tesz Paskevics fővezérnek, ki „a további vérontás elkerülése végett” a magyar sereg hódolatának elfogadására s Görgei bekerítésére teljes falhatalmazást ad Rüdigernek. Rüdiger ekkor Uj-Szent-Anna felé kozákesapatot rendel, elzárni a netalán előnyomulni akaró osztrákok elől a világosi utat, éjszakára pedig tábornkarifőnökét (Froloff) küldi Világosra a fegyverlerakás helyiségének megállapítása végett, ki által arra is felszólíttatja Görgeit, hogy tudassa vele a sereg legsürgösebb kérelmeit, hogy azokért Paskevics előtt közben járhasson.

Görg. II. 419. 421. s köv. l. Ber. III. 73. s köv. l. Asb. I. 137. köv. l.

Aug. 13. Hétfő.

Világosi fegyverleletétel. Görgei hadserege (1. 3. és 7. hadtest s az Aradról hozzá esatlakozott tartalék) d. e. 10. órakor kimozdul utolsó táborhelyéről Világosról. Görgei több tiszték, ezek közt Leiningen, Pöltzenberg, Nagy-Sándor, Aulich, Kiss Ernő, Lenkey és Schweidel tábornokok kíséretében Szöllős felé előre lovagol, midőn Uj-Pankotánál Rüdiger tábornoköve által személyes találkozásra hivatik fel, hogy Görgei élőszóval is véglegesen jelentse ki fegyverleletési szándékát. Görgei ekkor Rüdigerhez vezettedi magát s átnyújtja ennek serege létszáma s hadereje kimutatását s a táborához esatlakozott tiszték és pogár menekülők azon kérelmét, hogy egyelőre ők is a sereg-nél maradhassanak. Miután még Rüdiger Görgei kérdésére

kijelenté, hogy a fegyverletétel formaságainak meghatározását egészen reá bizza, ez utóbbik visszaindul seregéhez. D. u. 4. óraker a malomesatorna hidján léptetnek át a mieink s e patak és Szöllös közt a Szöllös előtt felállított orosz hadsereggel átellenesen két harezai rendben helyezkednek el, a szárnyakon a lovasezredek, középiütt pedig az ágyuk állittatván fel. Átalános tisztelkedés után a gyalogság gulába rakja fegyvereit s esomóba hányja a tölténytáskákat. A huszárok leszállnak lovaikról s kardjukat (a tisztok kivételével) nyeregkapába akasztják. A nap lemenőben volt, midőn Rüdiger az esti fényben szemlét tart a lefegyverkezett hadsereg felett. Pask evies fővezér pedig jelentést tesz az eseményről „a minden oroszokézarjának,” ezen szavakkal: „Magyarország Fölséged lábai előtt fekszik“ stb.

Görg. II. 422. s köv. I. Ber. III. 75—79. I. Asb. I. 141. s köv. I. Rüst. II. 369. s köv. I. Szil. F. Tört. 421. I. F. Napj. 125—127. I. (hol Pask. jelentése is). Val. I. 137. I. Fényes Geogr. Szót. IV. 302. I. Görgei jegyzéke szerint (mely az orosz munkában közöltetik) a lefegyverkezett hadseregben volt 11 tábornok (u. m. Aulich, Görgei, Kiss Ernő, Knezies, Lahner, Leiningen, Lenkei, Nagy-Sándor, Pöntenberg, Schweidel és Török), 1426 törzs- és főtiszt, 30,889 ember, 141 ágyu, 7967 ló, 60 zászló, 28,063 ágyutöltény, 34,500 puskatöltény, 42,700 pisztolytöltény, 20,395 puska, 3235 pisztoly, 6783 szablya, 13,848 tölténytáska stb. A tartalék (mintegy 6 ezer ember és 3 ágyu) Knezies parancsnoksága alatt állott. — Görgei a haditanácsesal együtt abban állapotott meg aug. 11-én, hogy a fegyelem könnyebb fenntarthatása végett a fegyverletétel dolga egyelőre egészen eltítköltassék a csapatok elől; midőn azért Rüdiger kozákjai aug. 12. d. e. az agadi uton Új-Szent-Anna felől megjelentek, a tábor bekerítettve látván magát, egyelőre nem gondolhatott mást, mint hogy el van árulva, s ekkor zajos csoportosulások és lázongások kezdődtek. Görgei hírt vévén a dologról, személyesen jelent meg a lázongók közt, elibök adá a fegyverletétel szükségét, s hogy az minélelőbb meg fog történni, egyszersmint kérte őket, legyenek esőndesen. A rend ekkép helyre lön állitva. A táborba Aradról Csányval egyesülten számos polgármenekülök is jöttek, főleg békepárti képviselők. Ezek előtt Csány, kit Görgei beavatott tervibe, ez utóbbik megbizásából, nem titkolá el a küszbőben álló dolgokat, s már aug. 11-én közölte velök, hogy a sereg föltétlenül rakja le fegyvereit, s azért a kinek bátorsága nincs mindvégig megosztani a hadfiak sorsát s szemébe nézni a gyalázatos halálnak is, meneküljön baladék nélkül. Hasonlóra szólitá fel

Görgei a tábornokokat s főtiszteket. De mindenki jobbnak látta maradni s szégyennek tartá a futást, midőn az oroszok barátsága és jóakarata felőli hírek egyenesen a vezér környezetéből származtak s látták, hogy a vezér maga el van szánva osztani a sereg sorsában. — Az állam ezüst és aranykészletét, melyet Kossuth Lugosról Aradra visszakiüldött (aug. 11.), Görgei Világosra hozatja, mégpedig, miután Duschekben nem bizott. katonai kísérettel. Itt a pénzkészletet kiosztatja katonái közt, kiknek zsoldjuk már hetek óta elmaradt, az ezüst és aranyrudak felügyeletét pedig továbbra is Duscheknél hagyja, ő reá bízván, hogy adja át tetszése szerint az osztrákoknak vagy az oroszoknak. Az állam kincstárban lévő arany és ezüst összes értéke Szuere szerint (Szem. III. 139. l.) $12\frac{1}{2}$ millió frank volt; Duschek a kincstárt az osztrákoknak adta át s ezért egyelőre nem lön semmi bántódása, később napjainkban pedig cs. k. nyugdíjat kapott. Görgei táborának legénysége Szöllös alól Sarkadra kísértetett, aug. 23-tól kezdve pedig Aradra hurczolás végett osztrák tiszteknek kiadatott, kiknek a lefegyverkezett tábor minden hadiszerei s lovai is kiszolgáltattak. — Miklós ezár, ki Magyarországra küldött hadserege felől egyideig folyvást aggasztó híreket kapott, a mint Görgei fegyverletételéről értesült, e szavakra fakadt: „Mily szereneséje van ennek a Paskeviésnek!” s ezzel azt értette, hogy érdemetlen szereneséje, mert hogy a vezérnyelet rossz volt, belátta. „Az orosz hadseregben,” így tudósít Warnhagen, „heves visszálkodás volt. Paskeviés alarendeltjei szidalmazták, elfogatásáról beszélték s a esászár bizalmatlan ellenséges indulattal volt iránta. Rüdiger már parancsot kapott, hogy a fővezérséget vegye át s a hadsereget vigye Magyarországból haza. A világosi fegyverletétel mentette meg a fővezért.” (Warnhagen Naplója után a Pest. Napl. 1862. évf. okt. 7. sz.). Amnyit, mint aug. 3-án láadtuk, Berg leveléből is lehet érteni, hogy az oroszok nem remélték 1849-ben bevégezhetni a Magyarország elleni hadjáratot.

Aug. 14. Kedd.

Bem altábornagy Lugosról szemrehányásokat tesz Kossuthnak lemondásaért, kijelentvén, hogy ő maga részéről Görgei diktátorságát nem ismeri el s csupán a képviselőház által rendelt hatalomnak fog engedni. Kossuth még e napon Teregováról válaszul írja Bennnek, hogy kész visszavenni a kormányt három feltétel alatt: 1. ha arra Görgei hadserege is felszólítja, 2. ha Bem néhány sikeres hadműveléssel zsarolás nélkül is fenntudja tartani hadseregét, 3. ha a bankgyár a Kossuth rendelkezése alatt dolgozhatik. E feltételek

nélkül nem fog többé kezét nyújtani a barezra, s ha azok kivi-
hetetlenek, ajánlja a lengyelnek, hogy képviselőkből alakítson
egy bizottságot, mely a kormányt kezébe veheti. Magyarhon
egykori kormányzója ezután magánosan, csupán egyik segé-
lőtől kísértetve, folytatja útját a török határok felé s aug. 17-én
elhagyva a szerencsétlen haza földét Oláhországba buj-
dosik.

Czetz. 355. l. Koss. l. Szil-nál F. Napj. 131. l. Klap-nál
Mem. 231. l. Mész-nál 134. l. V. ö. Szem. III. 72. l. Asb. I.
137. s köv. l. Koss. 37. l. Kossuth ki a világsi dolgokról még ekkor
semmit sem tudhatott, ugy látszik akarta is a további háborut, nem is,
„Ráb nézve” ugymond „a had nem cél, hanem mód a hazát megmen-
teni: ha nem lehető ezelmhoz közelíthetni, nem fogok kezét nyújtani a
hadat egyedül a had kedvéért folytatni.” E szavaknak más közönséges
ember logikája szerint e lett volna folytatása: „Tehát altábornagy ur
se nyujtsou kezét oly háboru vérszeinek növelésére, mely a hazát már
meg nem menti.” De Kossuth nem ide gondolt. Megírja Bemnek, hogy
alakítson egy kormányt s aztán nyuljon erőszakos rendszabályokhoz a
nép ellenében, de a Kossuth nevéet hagyja ki az egész játékból. Ismét
egy erős vonás, mennyire féltékeny volt Kossuth nevének népszerű-
ségére s a nehéz perezekben mennyire elpalástolhatatlan volt féltékenysége.
A forradalmi főnökök közül ő futott ki legelőbb az országból, mit a
többiek, mint Perczel, Batthyány Kázmér, Mészáros,
Dembinski, Bem, oly rossz néven vettek tőle, hogy Widdinben
és Kuthiában eleintén még társaságát is kerülték. Szemere írja:
„Nem kell feledni, hogy midőn Kossuth az országot elhagyá, még négy
vár volt kezében, ezek közt Komárom és Péter-Várad, a két
legnagyobb vár az egész osztrák birodalomban, s a nemzeti hadsereg
még 135 ezer emberből állott 3—4 száz ágyuval. Nincs példa a világ
történetben, hogy valamelyik államfő ily haderőt hagyván hátra maga
után kiszaladt volna országából.” (Szem. III. 73. l.). E kemény
szemrehányás egészen helyén van, csak annyiban téved Szemere, hogy
midőn a haderő létszámát tekintetbe veszi, nem mondja utána, hogy ez
esakis „numerus” volt már, erő és lelkesültség nélkül, a közel fel-
bomlás minden ismerveivel s elfeledkezik arról, hogy a haderő ily
roppant demoralisatiojaért s e szomorú önmegsemmisülésért nemcsak
Kossuth, hanem a felelős miniszterek, s ezek közt ő is, számadással
tartozik.

Grottenhielm altábornagy előhada (2 század kozák)
a Kolozsvárról Makrai alezredes alatt szemlegezésre kiin-
dult csapatainkat (3 század huszár s 2 ágyu) Kis-Czégén

megtámadja s Mócsón és Kaljánon keresztül Apahidára kergeti. Makrai néhány halottat s egy ágyut veszít.

Ber. III. 101. l. (a nap aug. 13-ra hajlik, de nem világos) Kor. 169. l. Köv. E. T. 272. l. Szil. F. Napj. 129. l.

Déva vára löporfellobbanás következtében szétvetetve légbe röpül s az őrség (114 honvéd) életét veszti. Stein ezredes, ki Piskinél épen harezra kelni akart Lüderssel, a fellobbanás után, az irányában bizalmatlankodó és engedetlenkedő sereget Déva és Lesnyek közt a Branyieska-szorosba vezeti.

R.d.gr. Som. 131. l. (szentanura hivatkozással állítja, hogy itt honvédek puskatöltény készítés végett mentek a löporraktárba midőn a fellobbanás nemsokára megtörtént). Feldz. 427. Köv. E. T. 268. l.

Aug. 15. Szerda.

Lugosi ütközet. Veigl vezérőrnagy Ramberg hadteste elővédével, Bem altábornagy elősapatait reggeli 8. órakor Kostélynál megtámadja. A mieink rövid küzdés után Lugosra veretnek vissza, honnan a seregzömmel Vécseny tábornok időközben a facséti úton elhuzódik. Lugos mögött Kmety tábornok (3 ezer ember s 12 ágyu) földözi hősileg a visszavonulást s mintán Ramberg tulnyomó ereje által hátravetetik, Poganyestnél vesz új állodást, melyben mindaddig védi magát, mígnem Hezeres felől a Siegenthal dandára is (Liechtenstein hadtestéből) megrohanja, midőn Bozsúr felé elhuzódik.

Feldz. 423. l. Szil. F. Napj. 133—135. l. A temesvári csatából rendetlenül hátráló honvédek jobbra Lugoson állapodtak meg, hová egy szentanu állítása szerint mindjárt az első napokban 25—30 ezer ember gyült össze lassánként, kik újból rendezettek. A városban a reakzionárius oláh lakosság volt többségben. „Az oláhok“ ugymond ezen szentanu „kik kirekesztőleg mind földművelők s csaknem minden élelmiszerek birtokában vannak, a menekült sereg közelettének hírére bőséges gabnagyűjteléköket elásták s a magyar sereg megérkezésének már első napján (aug. 10.) az élelmiszerek ára oly roppant magasra hágott, hogy egy darab fekete félig sült kenyérért, mi így is igen ritkán tünt elő, 1—2 p. frt ígértetett s szerencsés volt az, ki ezen az

áron is kaphatott, a következő napokban pedig már nemesak hogy a kenyér, de minden gyümölcs és zöldség eltűnt s a minden órán szaporodó menekültek kénytelenek voltak szabad ég alatt, kötetlen sebbel, az oláhok telt gabnaverneik felett éhezni.“ (Temes: Egy magyar hadsereg felbomlása. Megjel. Szil.-nál Magy. Emlékl. Pest. 1350. 132. l.). Jelen voltak a vezérek közül Bem, Guyon, Vécsey és Kmety s a hadak bátorításában és újra alakításában tevékeny részt vett Kossuth is. Dembinski, kihez Perezel is esatlakozott, a lengyel légio egy részével mingyárt a temesvári esata után különvált s aug. 16-án Facséton volt főhadiszálláson, hol Bemnek, ki őt Lugosra a többiekhez esatlakozásra rendeli, felmondja az engedelmességet. (D. levele Szil.-nál F. Napj. 183. l.) Desseffy és Lázár pedig aug. 14. vagy 15-én indultak el ismét külön egy 5 ezer főnyi sereg élén Karánsebes felé. Bem, hogy Kossuthal találkozassék, aug. 14-én személyesen elindult az oláhországi uton, de Karánsebesen már nem találván a volt kormányzót, innen visszafordult s aug. 16-án Facséra ért, hová a lugosi harez után serege is hátrált. A lugoson lévő sereg főbbjei aug. 14-én este értesültek a világosi eseményről, a kormány lemondásának híre már azelőtt kiszivárgott. Ezt követő éjjel a legénység is megtudta, hogy Kossuth titkon elhagyta őket, s ekkor minden felbomlásnak indult. A bosszúság és a kétségbeesés a tisztek lelken átalában erőt vett. Kinek lehetett volna még kedve és reménye küzdeni azon ügyért, melyet legfőbb örei és képviselői reményvesztetten oda hagytak? Kossuth a vezérek előtt kimondta, hogy a hon ügyét elvesztettek tartja s hogy maga Törökországba menekül, honnan a hazát Anglia segélyével diplomáciai uton véli megmenteni (S zem- III, 71. l.).

Görgei, Magyarhon volt diktátora, Kis-Jenőn elhagyja bajtársait s Nagy-Váradra, Paskevic s fővezér elibe vitetik. Ez eleintén szemrehányásokat tesz Görgeinek makacs ellenszegüléseért, de majd önmegadását méltányolva, minden felhívás nélkül megigéri, hogy megkegyelmeztetéseért lépéseket teend. Görgei következő napokban kifejti Paskevic előtt, hogy a fegyverletételt nem lehet csupán neki egymagának róni fel, mert annak végrehajtása tisztársai készsége és közreműködése nélkül lehetetlen lett volna, s hogy saját megkegyelmeztetését igen kevésre fogná becsülni, ha társai kiadatnának Haynaunak. Paskevic erre azt válaszolja, hogy neki nem áll hatalmában Görgei tisztársai számára kegyelmet nyerni ki, mindazonáltal ennek kieszközlése végett Ferencz-József császár előtt közben fogja magát vetni.

Görg. II. 429. 434. l. Paskevics ígérte beváltotta. Nyolcz nap mulva a czár részéről már megjő a kegyelem azon tudósítással együtt, hogy ha a trónörökösnek Ferencz-József császárnál nem sikerülne Görgei számára megnyerni az amnesztiát, Görgei Oroszországba fog vitetni: addig míg ez az ügy eldőlné, kardjától és egyenruhájától megfosztatik. Ezalatt a világosi seregben volt magyar tábornokok, tisztek és polgárrendű menekülők aug. 14. és 15-én Kis-Jenőre, aug. 16-án Nagy-Zerindre, 17-én Sarkadra, 19-én Gyulára vitettek, miközben az oroszok (Anrep tábornok) mindenkinek tág rést engedtek az elszökhetésre. Azután pedig, a közlegényekhez és altisztekhez hasonlóan, kiadtattak az osztrákoknak. Paskevics közbenjárása itt, mint láttuk, semmit sem használt.

Grotenhيلم altábornagy Kolozsvárat megszállja. Jöttének hírére Kemény Farkas ezredes kivezeti seregét (7 ezer ember s 24 ágyu) a városból, hol az ellenség zsákmányaul nagy élelmi és lőszerkészlet esik. Az üldöző kozákok Szász-Fenesnél utólérik a mieinket s utközben 16 löszerkoesit s 86 honvédet elfognak, mintegy 60-at pedig leöldösnek.

Ber. III. 101. l. Som. 135. l. Köv. E. T. 272. l.

Aug. 16. Csütörtök.

Klapka tábornok a szövetséges ellenfelek győzelméi hírét hallván, visszaérkezik Komáromba Győről, hol néhány nap alatt 5 ezer ujonevezal erősbíté hadseregét s honnan már épen indulni akart mozgó csapatával Steyermark felé, nyugtalanítani az osztrákokat.

Klap. Mem. 216—224. l. Feldz. 464. l. A vár zárata ezután tetemesen erősült. A bécsi hadügyminiszterium ugyanis a mint meghallotta, hogy aug. 3-án Csorich szétverett, Nobili altábornagyot (1. tartalékhadtest) Alsó-Ausztriából és Nugent tábornagyot (2. tartalékhadtest) Pécs vidékéről gyors segítségre szolította, s Gyulay hadügyminiszter az előnyomulás elrendelésére az oroszvári főhadiszálláson személyesen jelent meg. Aug. 20-án az osztrák dandárok már ismét a Czonczópatak mögött állottak. Nugent azonban csak szept. 1-én érkezett Komárom alá, hol a zárlat paranesuokságát nyerte. Baranya-Zala és Tolna megyék féken tartására Pálffy gr. altábornagyot (4 zászlóalj, némi lovaság és 15 ágyu) hagyván, Szept. elején a zárlat ereje már $47\frac{5}{6}$ zászlóalj, $22\frac{1}{2}$ lovaszászad és 154 ágyu, összesen mintegy 44 ezer ember (Grabbet is ide számítva: 60 ezer) ember volt.

A magyar déli hadsereg feloszlása. Facsét-nál, a Lugosról rendetlenségben elhúzódt G u y o n, V é c s e y és K m e t y hadaik táborban. Bem fővezér K a r á n s e b e s ről megérkezvén, este haditanácsot tart. a sereg tisztikarát a háboru további folytatására buzdítja s felhívja, hogy vele együtt Erdélybe Dobrára induljanak. A honvéd tiszteket azonban már elhagyta a harszi lelkesedés s Bemre nem hallgatván, jobbára V é c s e y tábornok mellé állanak, ki G ö r g e i től kapott levél következtében az oroszok elibe való menetelre határozza el magát. Másnap reggel G u y o n parancsnoksága alatt csak kevesen indulnak Dobra felé, a nagyobb rész Vécseyt kíséri északra, legtöbbben pedig elhagyják zászlóikat s fegyvereiket eldobva szétszakadozott csoportokban szöknek meg s indulnak haza szülőföldjökre, miközben tömegestül esnek az osztrákok fogságába. R a m b e r g hadteste még az napon megszállja Facsétot, hol ő ágyut és nagy mennyiségű élelmikészletet talál, melyeket a mieink hagytak ott.

T e m e s : Egy magyar hadsereg felbomlása. Megjel. Szil.-nál Magy. Emléklapok 1850. 134. s köv. l. F e l d z. 424. 425. l. Előbbik helyen egy szemtanu így részletezi a dolgot: Vécsey gyalog kocsija körül összegyülekezővén a haditanács, az érkező Bem legrík kocsijáról s a legénység éljenzései közt a körbe lépven, tört németiséggel így szól: „Uraim, én a kormány s magam nevében jövök önökhöz mint főparancsnok s minden zászlóaljnak, lovasszázadok és ágyúütegek parancsnokait folszólitom, holnap reggeli 6. órára csatarendben állni, Erdély felé Dobrára vonulandók.“ Itt félbe szakítá egy magas szál, jelentékteljes arcú és fekete szakállú ezredes a körből, eme szavakkal: „Altábornagy ur! Mi kormányt nem ismerünk. A kormány bennünket gyalázatosan elhagyott, annak nem volt ereje azon ügy végrehajtására, melyet mi oly dicsően kezdtünk meg, és a melyért mi szívünk vérével áldoztunk. Az a sereget a legtermékenyebb vidéken éhezni hagyta, az nemesek hogy erélytelenséget tanusított a küllellenség irányában, de tehetetlen is volt a nemzet erejét, mely oly bőven kínálkozott, használni. Az, azon feladatra, mit a végzet neki kiszabott, méltatlannak tanusítá magát.“ E szavakra, melyekben a forradalmi kormány oly keményen de igazságosan volt elítélve, Bem nyersen válaszolá: „De miért szaladnak hát önök? Harszoljanak és a seregnek lesz kenyere; egy szaladó sereg mindig éhezik, míg a győző mindig jól van lakva.“ Majd Vécsey szólott: „Altábornagy ur, mi Dobra felé nem megyünk, mi Görgei felhívását követjük s átmegyünk a Maroson. Bem megnézte keményen a beszélőt,

kivel már áprilisban is volt egy becsületbeli ügye, s aztán nyugodtan felelt. „Urain, én sem gyilkos sem hóhér nem vagyok. Hivatolomnál fogva hatalmam lenne önöket kényszeríteni is, de az ügy, melyért harcolunk, szabad harezosokat kíván,“ s ekkor ismétli előbbi felhívását, hogy t. i. a ki vele akar tartani, másnap reggel készen álljon az indulásra Dobra felé, hol kedvező állodás vár a honvédseregére. „Ne higyük önök“ így végzi „hogy gyögek lennénk; mi ha akarunk, még erősek, hatalmasok lehetünk, gyalázat volna 40 ezer emberrel magunkat megadni.“ Itt Vécsey szakítá félbe. „De kérem, altábornagy ur, miként gondolja seregét élelmezhetni.“ Bem így felelt: „Ha az oláh egész éven át máléval élélhet, akkor a katona is, ki az emberiség legszentebb ügyéért harcol, ugyanezen kosztal megélhet.“ Bem a legénység ismételt „éljen“ ei közt távozék, mely semmit sem tudott arról, mi történt a haditanácsban. Itt pedig nagy elkeseredettséggel folyt tovább a vita. Majd egyes esoportokban gyültek össze a különböző tisztek s a tábornok a szenvedélyes kitörések hangjai járták keresztül-kasul. A Görgeitől Vécseyhez küldött levelet, melyből e szó „fegyverletétel“ hiányzott, sokan oda magyarázták, hogy Görgei már szövetségre lépett az oroszokkal s egyesülésre hívja fel Vécseyt is, s számosan voltak, kik azt hitték, hogy ezután a muszkával kezét fogva harezolandnak az osztrákok ellen, sejtelmök sem lévén arról, hogy világosi bajtársaik rábök s maga Görgei is orosz fogságban ül Nagy-Váradon. (Görg. és a Vil. 55. l.). Reggelre a honvédsereg megtette kötelességét és fegyverben kiállott; de „sem a csapatok“ ugymond ismét Temes „sem ezek egyes osztályai nem tudták bizonyosan, hogy parancsnokuk merre akarja őket vezetni. És most már elkezdődött a sereg felbomlása, mely leginkább egy vegytani szétesztláshoz volt hasonlítható. A zászlóaljok századokra s még kisebb részekre is osztáltak, ezek némelyike Bemhez, mások meg Vécseyhez hajlottak. Vécsey hadtestéből eskély számú csapatok váltak el, de Kmety és Guyon hadtestei rendetlenül oszolva fel, azoktól egész szakaszok Görgei bizalmas barátjához csatlakoztak. Az országuton és benn a helység utcaín pedig nagy zürzavar keletkezett. Bem követői keletre, a többiek pedig nyugot felé akartak visszamenni. Mindenféle egybekapások, kiabálások és ezivakodások voltak... Az egész olyan volt mint egy kétségbeesett szaladás... Bem még a Faeséttől három órányira eső Dobraig sem mehetett, serege még az uton szétesztlott. A közlegénység csak most világosodott fel a dolgok mikénti állásáról s az egyesek is eltökélten pártokra szakadtak. Némelyike hazájába akart menni, sokan az oroszokkal szövetségre lépni.“ E jelenetet egy másik szemtanu így egészíti ki: „Faesétről egyik ut jobbra Erdélybe visz, a másik egyenesen Boros-Jenőnek. Ez utfordulón mindenki megállt, s kezdé számot vetni magával; latra veté sovány reményeit forradalmi vétségeinek ellenében s a szerint ment jobra vagy előre, de mindkét esetben nehéz öntudattal s látszólag ingadozva. A minden

perczben változó s minden ajkról különböző értelemben jajveszékelt kétségbeejtő hírek hangzavara csapdosta lelkeinket s maga a vigasztaló remény anyala ijesztő rémalakká változott, mely legfőlebb akasztófa helyett sötét börtönrel biztatott. S mindezek közt végre legnyugodtabb az volt, ki semmit nem remélt, a legrosszabbat várta s reá elkészült. Rendről, fegyelemről szó sem volt. Ha kocsin ültél, nem annyira lovaidd buztak, mint szomszédaidd szekerei, melyek a tieddel összeakadtak. Egy perezig mentél, tizig állottál. A tulajdonjog elenyészett; ha leszálltál szekeredről, mások elfoglalták, ha ismerőid nem voltak, senki nem könnyörült, mindenki magáról gondoskodott. Rekedt, porrette torkok lármája, egyenetlenkedők vitája, félénk nők sírása, a gyávábbak ijesztő hirtárogatója, kétségbeesett arczok vonaglása — mit gyakran a jőtevő por elfödött szemeid elől — s ittas honvédek puska kilövődözéseinek ropogása között állottál s szárnyakat ohajtál magadnak, hogy kirepülhess e zavarból, mert reményed megszűnt kihatolni belőle. Közepette ez irtó-zatos zürzavarnak, hol a legbátrabb is legfőlebb porlekedni, de parancsolni semmi esetre esetre sem mert, találkozott egy ember, ki az összefonnyadt keblü tömeg bámulatára nemcsak parancsolt, sőt büntetett is. Kocsim mellett, melyen (feledtemben) szivarozva azon elhatározottsággal ültem, hogy senkire nem hallgatok, nem nézek, egy sivitó hangon s rossz magyarsággal ejtett káromkodás s parancsolás vonta magára figyelmemet. Guyon tábornok egy pár suitejebeli tiszt kíséretében, vászonkabátban, kard és rangjelek nélkül a megadásra vezető útfélen megindult tömeget igyekezett visszaparancsolni. Egy lovas különösen piromgatott s parancsolá neki, hogy forduljon vissza. A huszár azonban mereven állott s a fölött látszék elmélkedni: ki lehet ez az egyéniség, ki még most is parancsolni erőlködik. Guyon azonban kijöven a phlegnából, lekapta oldaláról kardját s azt tokostól két kézre fogva, ugy vágta föbe a huszárt, hogy az a parancsnok kiléte felőli elmélkedéstől rögtön elállott, mert hanyathomlok földre zuhant. De ez még nem volt elég. A Faesét melletti esaternán lévő hidat bontatni kezdte, hogy senki Boros-Jenő felé ne mehessen; de ez mit sem használt, mert a megadási föltételben állhatatos csoport a folyamon keresztülgázolt néhány összetört koesi veszteséggel." stb. (K o r. 198—200. l.). A közdemoralisatio okait l. aug. 9. és 15. jegyz.

Aug. 17. Pént.

Dévai fegyverletétel. Bem és Guyon a Faesétről hozott csapatokat Dévánál a Stein vezérlete alatti erdélyi sereggel egyesítik, utközben Guyont Liechtenstein hadtestparancsnok fegyverletételre hasztalanul szólítván fel. Este felé Bem szemlét tart sorakozott honvédei felett s harcra

szólítja azokat, kik szóval mindenre ígérkezének. Valósággal azonban semmi akaratuk sem volt már a további háborúra s így történt, hogy midőn Lüders békekövete a tábor vezérét Görgei példája követésére felszólítja, 24 órai fegyvernyugvás létesül. Éjjel seregünk azon része, mely még rendet tartott, megszállja az orosz előőrsoktől átengedett Dévát, hol Bem haditanáesot tart. Itt kiderül, hogy a magyar seregnek nincs szándokában többé harcolni. Bem és Guyon tehát másnap d. e. 11. órakor néhány bajtárs kíséretében oda hagyják Dévát s titkon Törökország felé menekülnek. Távoztukkal féktelen zavargás üt ki e seregben s az alkalmat felhasználva mintegy 4 ezer ember megszökik. D. u. 5. órakor Beke ezredes személyesen jelenti Lüdersnek, hogy a sereg le akarja tenni fegyvereit, a mi alkonyatkor meg is történik. A táborban volt még ekkor 7760 közlegény, 350 tiszt és 64 ágyu. A lefegyverzett honvédek Nagy-Szebenbe és Gyula-Fehérvárba kísértetnek az osztrákok hatalmába.

Czetz 357—359. l. Ber. III. 116. l. Feldz. 427. 428. 546. l. R.d.g.r. Köv. E. T. 270. l. Allg. Zeit. Presb. 1849. 4. sz. Szil. F. Tört. 423. l. A „Feldzug“ (424. l.) szerint Guyon 8 zászlóalj, 12 lovasszázadot és 42 ágyut hozott volna magával Facsettól, melyek alatt azonban csak rou.okat lehet értenünk. R.d.g.r. e tárgyban így ír: „Dobra és Lesnek közt találkoztam Steinmal; átadtam neki mindakettőt“ (a pénztárt és Bem sürgönyét). „Ez a sürgöny felbontá, átolvasta és újból átadta, hogy vigyem Beke ezredesnek. Ezen sürgöny rendelet vala Steinhoz, hogy a piskii hidat tartsa, mert Bem 12 ezer emberrnyi erősítéssel jő. E hír némi bizalmat öntött elcsigázott csapatainkba, de mekkora lön a csalódás, midőn déltájban szállongani kezdtek (a vélt 12 ezer főnyi erősítés helyett) a Lugoson szétvert seregnek romjai, melyek minden vezénylet és rend nélkül apró csapatokban érkezének. Jöttek hadszeri kocsi. köztük ágyuk, megint egy kis csapat gyalogság vagy lovasság. Ez így tartott d. u. 4. óráig. Ekkor jött Bem Guyonnal stb. de rendezett sereg seh. Bem és társai a hegyek közi való 3 napi bujdozás után mintegy 400 főnyi katonaság kíséretében aug. 20-án Mörulba érkeznek (Karánsebes mellett) s itt a helységbíró által letartóztatott Kmety, kinek honvédei a lugosi harc után részint haza szöttek, részint Vécseyhez csatlakoztak, kiszabadítják s harmadnapra a Sęhíll-völgyön át Oláhországot elérik. — A fegyverletét elől menekült nagyszámu honvédek összefogdosása végett pedig osztrák portyázóesapatok járták fel a vidéket. A hivatalos „Feldzug“ ide-

vonatkozólag ezt írja: „Ezen menekülők sorsa... szájalomra méltó volt. Csaknem ruházat és élelem nélkül bolyongtak a hegyek közt: irányukban ellenséges érzelmű lakosság közepette; mert mindenütt felkeltek ekkor az u. n. móczok (oláhok) régóta táplált bosszuvágyaikkal s megrohanták a szerencsétleneket, úgyhogy a mi portyázócsapataink feladata inkább az üldözöttek magukhoz vételében s védelmezésében, mint megsemmisítésében állott.“

Aradvár feladása. A várat legelőször aug. 14-én az Uj-Aradot megszálló Schliek osztrák tábornok szólítja fel hódolásra. Damjanics várparancsnok azonban a haditanács végzése szerint e felszólítást visszautasítja, hanem még azon nap ír Rüdiger orosz tábornoknak, hogy a vár föltételek mellett kész megadni magát. Rüdiger ekkor felszólítja a Kis-Jenőben időző Görgeit, nyilatkoztassa ki Arad küldötteinek, hogy mennyire helytelen abbéli várakozásuk, hogy föltételeket kívánnak kinyerni. Görgei értekezvén a küldöttekkel, általuk levelet küld Damjanicsnak, melyben ezt a föltétlen meghódolásra szólítja fel. E levél vétele után másnap (aug. 15.) Buturlin orosz tábornokvet jelenik meg a várban s elfogásaival oda viszi a dolgot, hogy az őrség beleegyezik az orosz csapatok előtt formyszerű alku nélkül is felnyitni a kapukat, biztosítatván Buturlin által, hogy az önmegadásnál osztrák csapatok nem fognak jelen lenni. Hanyan fővezér, Temesvárt, az osztrákok ily modoru mellőztetése miatt ingerültségbe jövé, Schlieknek a vár ellen nyomulási rendeletet küld, de a melyet az oroszok hathatós fenyegetődzéseire visszavon, az orosz és osztrák csapatok összeütközését azonban leginkább csak Schliek böles késedelmezése hártja el. A vár lefegyverkezése aug. 17-én d. n. 5. órakor történik, midőn Buturlin tábornok Radeczky huszárokkal megszállja a várat s Damjanicsot, Nagy-Váradra, az őrséget pedig Sarkad felé kísérteti. Egy órával később az orosz Schliek csapatainak engedi át az erősséget. A várban volt 3768 ember, 143 ágyu, (300 várágyu), 6 hónapra való élelmi és lőszerkészlet, a bankgyár stb.

Ber. III. 81—84. l. Feldz. 371. 414. l. (utóbbi helyen a várágyuk száma 200-ra a 37 lapon pedig 300-ra téterik). Asb. I. 143. l. Görg. II. 455. 436. l. Allg. Zeit. Presb. 1849. évf.

4. sz. Asbóth szerint az orosz hadsereg fővezére kötelezé magát a feladásnál a várbeli őrség számára kegyelmet eszközölni a cárnál. Ily kötelezésnek az orosz hivatalos munka kereken ellentmond, azonban a körülmények csakugyan oda mutatnak, hogy Paskevics és a czár nevével az ügyefogyott őrség elámitására valaki visszaélt és játékot űzött. Még 1849. végén jelent meg ugyanis angol lapokban Danjanics egyik segédtitiszének levele Buturlinhoz intézve, melyből kiderül, hogy Buturlin az őrséget biztosította a czár rokonszenvéről Magyarország iránt s abbéli ígéretéről, hogy a honvédeket az osztrákok további üldözése elől megoltalmazandja, s egyszersmint Buturlin mindazoknak, kik orosz védelem alá menekülnek, tökéletes amnesztiát s vagyonuk és fegyverük megtartását garantirozta és csak ezen ünnepélyesen fogadott ígéretre adta meg magát az őrség. (Az érdekes levél Freynál III. 176. l). E szerint kétségen kívül való, hogy Aradvár őrsége épen azon politika által hagyta magát rászédetni, mely Görgeit és seregét is oly csufosan jégre vitte.

Urbán osztrák ezredes (3 zászlóalj gyalog, 4 lovasszázad és 9 ágyu) a Gál Sándor vezérlete alatt lévő sereg (mintegy 6 ezer gyalog, 600 lovas és 23 ágyu) utóhadát Sárvásárnál alkonyatkor megtámadja, Bánfi-Hunyadig visszaveti s a város utcain keresztülkergeti. A városon alul azonban Gál vadászai állandást vévén, néhány ágyu s egy század Württemberg huszárság közreműködésével az üldözőket visszaverik. Veszteségünk mintegy 60 ember holtakban és sebesültekben, 400 fogoly s 1 zászló. Ekkor értesül a honvédtábor a világosi fegyverletételről. Másnap

Aug. 18. Szombat.

Urbán Gál seregét Bánfi-Hunyadnál ismét megtámadja. A mieink, kik e nap már Dobay ezredes vezérlete alatt állottak, három órai harcban védik magukat, mignem állandásaikból kiveretve Csucsáig üldöztetnek, honnan Sibóra huzódnak el. Veszteségünk 150 halott, 500 fogoly s 2 ágyu, az osztrákoké 11 halott s 28 sebesült.

Köv. E. T. 273. l. Feldz. 547. l. (az aug. 18. harczról semmit sem tud). Ber. III. 101. 102. (nap nélkül). Czetz 348. l. Rüst II. 374. l. (aug. 16.). A betegségéből felgyógyult Urbánt saját seregével s egy kozák esapattal Grotenhielm mozdítá előre Gál ellen, ki a bizalmat elveszített Kemény Farkastól az aug. 17. harcz előtt pár órával vette át a vezérséget.

Aug. 19. Vasárnap.

Karánsebesi fegyverletétel. Lázár Vilmos ezredes, ki az egykori 9. hadtest romjait Karánsebesre vezette, Wallmoden osztrák tábornok előtt leteszi fegyvereit. E hadtestben volt 3 ezer ember, 600 ló és 36 ágyu. Dessewffy tábornok kíséretével együtt ez alkalommal szintén bejelenti magát Wallmoden előtt.

Feldz. 430. l. Szil. F. Férf. 148. l. Lázár és Dessewffy ezen tettökért, hogy t. i. nem orosz hanem osztrák csapatok előtt hódoltak, azon kegyelemben részesültek, hogy kivégeztettek kötél helyett golyó utján.

Első táborkövetek Komáromban. Liebler vezérőrnagy Csorich altábornagy nevében Klapka várparancsnokot Görgei példája követésére szólítatja fel. A várbeli haditanács a kissé nevetséges felszólításra (v. ö. jul. 31. aug. 3.) azt válaszolja, hogy az őrség nem lévén hivatalosan tudósítva a délvidéki eseményekről, semmiféle alkudozásba sem croszkedik.

Az eredeti levelek Klap.-nál Mem. 225—227. l. és Allg. Zeit. Presb. 1849. évf. 2. sz.

Aug. 20. Hétfő.

Ujtáborkövetek Komáromban. Aleaini osztrák alezredes a bécsi hadügyminisztérium nevében föltétlen hódolatra szólítja a várat. Isakow orosz alezredes pedig Görgei aug. 11-ki Rüdigerhez intézett levelét adja át Klapkának. A várbeli haditanács a föltétlen hódolatra való felszólítást visszautasítja.

Klap. Mem. 234. s. köv. l.

Vysocki tábornok, a lengyel legió főparancsnoka, Ó-Orsováról bucsuszt intéz a magyar nemzethez. E szerint a legiónak az orsovai közlekedést kelle fedeznie és fenntartania; e feladata bevégzése után nem maradt egyéb hátra számára, mint hogy elhagyja Magyarország földét s fegyveret a török kezébe letegye. A nemzet tudja, hogy szabadságharczában a lengyelek

azon reményben vettek részt, „hogy a szabadság kiküzdése s abban vett részök egy további harez alaposzlopait képezendik, éltök folytonos czéljának *Le n g y e l h o n* szabadságáérti hareznak.“ Czéljok volt továbbá még a lengyeleknek, a magyarok és a szláv-román törzsek közt közbenjáróul szolgálni. „Emlékezzék meg a nemzet, hogy ők mindvégig vele maradtak.“

V. kiáltványa *S z i l.*-nál *F. Napj.* 136. l.

Aug. 21. Kedd.

A *k o m á r o m i* haditanács főleg a *s i m a I s a k o w* mesterkedéseire fegyverszünet kötésébe egyezik bele, mely déltől számítva 14 napon át tartand. Ez alatt az ellenségeskedések kölcsönösen megszüntettetnek. *Klapka* portyázócsapatai (ezek közt *N o s z l o p y* és *M e d n y á n s z k y*) a várba bevonulhatnak, s a vár küldöttei elutazván, a többi magyar hadak meghódolásáról helyszínén meggyőződhetnek.

K l a p. Mem. 234—238. l. *F e l d z.* 467. l. *L a p i n s.* 201. l. (erősen kárhoztatva a fegyverszünet megkötéséért *Klapkát* V. ö. Szept. 20.). *Osztrák* részen a fegyverszünetet a főhadparancsnokság előleges megkérdezése nélkül, s ugylátszik bosszúságára, *G y u l a y* hadügyminiszter kötötte meg. (*Noszlópyról* bővebben *F r e y* III. 81. l.).

Boros-jenői fegyverletétel. *Vécsy* tábornok, miután 2 ezer szekérből álló podgyászát aug. 17-én elveszté, a *b á j a - s z l a t i n a i* uton pedig 76 ágyuját a hegyszakadékokba hányta, folytonos szökdösések és elfogdosások által megapadt s minden fegyelmet széttépett táborával együtt *Boros-Jenőn* az oroszok kezébe föltétlenül lerakja fegyvereit. Vele volt 505 fő-tiszt, 7443 közlegény, 1067 ló, 8 zászló, 2 ágyu és 400 darab fegyver.

B e r. III. 87. l. *F e l d z.* 427. l. *K o r.* 197—202. l. (a sereg nyomoru hangulatát érdekesen festi a *lugcs-b.-jenői* utról). *Vécsy* már aug. 19-én jelenté *Rüdiger* előtt, hogy *Görgei* módjára hódolni kíván, s aug. 19. és 20-án a *V y s o c k i*-féle hadtestből már 9 lovaszázad állított be 5 ágyuval és 4 zászlóval önkéntesen *Nagy-Váradra*. Ezekkel volt személyesen *Vécsy* is.

Hátszegi fegyverletétel. *Frummer* alezredes, ki

a Lázár-dandárból egy csapatot Erdélybe vezetett át, Hítsegen Hasford orosz tábornok előtt föltétlenül lerakja fegyvereit. Vele volt 1 zászlóalj, 9 vadász osztály, 4 lovasszázad, összesen 1800 ember és 8 ágyu.

R. d. g. r. — Frummer nevét a „Feldzug“ (423. l.) Brunnernek irván s fegyverletételét még. 19-re tévén, utána Rüstow, Kövári és Horváth sorra eltévednek s „Brunner“ meghódolását mindnyájan aug. 19-re teszik. Azonban már az orosz „Ber.“ (III. 117. l.) világosan írja hogy „Frummer őrnagy... aug. 9-én (6-naptár) adta meg magát.“

Aug. 23. Csütörtök.

Ferencz-József császár Schönbrunnban kelt napiparancsában elismeri, hogy „vitéz hadserege uj és enyészhetetlen érdemeket szerzett az uralkodóház és a haza“ iránt. Ennélfogva „a haza nevében“ köszönetet szavaz katonáinak. „Bátor tetteiknek, hős kitartásuknak lehet köszönni, hogy benn vissza tért a birodalom békéje, künn pedig hatalma erősbödött.“ Megvárja tőlök, hogy „maradjanak ezután is büszkesége és disze Ausztriának, rendíthetetlen támasza a trónnak s a társadalmi rendnek.“

A napiparancs Samml. 151. l.

Mehádiai ütközet. Mertens osztrák alezredes, ki előző nap Teregovánál is szétvert egy honvédesapatot, a Vogtner ezredes vezérlete alatt lévő lengyeleket és olaszokat (mintegy 2 ezer ember s 16 ágyu) Mehádiánál megtámadja s a Bela-Rakán keresztül nyomja. A mieink ekkor a Mehádia-kulesában vesznek erős állodást s több mint két óra hosszúig ágyuval védik a szorost, mely ellen Mertens komoly támadást tenni nem mer. Éjjel azonban erősítéseket nyernek az osztrákok, a mieink pedig Orsovára huzódnak, melyet aug. 24-én szintén elhagynak, s nagyobb részt török földre lépnek, hol lefegyvereztetvén Widdinbe kísértetnek.

Feldz. 430. 431. l. Rüst. II.

Aug. 24. Pént.

Sibói fegyverletétel. Kazinezy tábornok, ki az aug. 18-án hozzá csatlakozott kolozsvári sereg felett is átveszi a vezérséget, aug. 24-én Sibón haditanácsot tart, melyben tudtul adja, hogy Timascheff orosz százados, mint Grotenhielm követe, azon felszólítással érkezett a táborba, hogy a sereg haladék nélkül tegye le fegyvereit, s továbbá előmutatja Görgének egy aug. 16-ról kelt s az erdélyi hadsereg parancsnokához czimzett levelét, melylyel Grotenhielm gr. Kornist küldé aug. 18-án a táborba s melyben föltétlen fegyverletétel ajánlatik, s végezetre kinyilatkoztatja, hogy ő a maga részéről már el is tökélté magát a föltétlen hódolásra. De a tanács tagjai közül sokan, köztük leginkább Váradi Gábor nemzetőr őrnagy, ellenmondanak. A gyűlés zúg és zajong, mignem Kazinezy fölfüggeszti, Timascheffnek pedig hírül adja, hogy tábora kész föltétlenül lerakni fegyvereit. E határozat a legénységgel is közöltetik, midőn az a fegyelmet felbontja s az éjet kétségbeesett hangulatban és vad kihágásokban tölti el. Másnap aug. 25-én Grotenhielm oroszai előtt megtörténik a lefegyverkezés.

Köv. E. T. 277—279. l. Ber. III. 102. l. Szil. F. Fért. 129. l. Görg. levele Steinhöz az erdélyi fővezérhez Köv.-nak i. h. és O. 202. 203. l. ugyszintén Kor. 176. l. Kazinezy sajátosságos tétlen szerepet vitt a forradalom végső korszakában. Vysocki tól júniusban elszakítottván, sem Görgével sem Bemmel nem egyesült, sem az oroszok háta mögött támadó föllépéseket és portyázásokat nem tön. Aug. 17-én Dézsén volt. 18-án Sibóra érkezett, s ekkor hadereje a „Feldzug“ szerint 11 ezer ember s 37 ágyu, miután pedig az erdélyiek hozzá csatlakoztak, 12—15 ezer ember s 56 ágyu volt. Kővári szerint, ki itt szentanu volt, a fegyverek átadása aug. 26-án történt volna, miután 25-én az oroszok nem érkeztek meg. A „Feldzug“ (433. 548. l.) és a „Bericht“ (II. 103. l.) hivatalos munkák azonban az átadás napját egyezőleg aug. 25-re teszik, mi Kővári tévedését hihetővé teszi. Előbbik azt állítja, hogy a legénységből még ekkor 4 ezer lett volna együtt, mi azonban sem az orosz munka sem Kővári előadásával nem fér össze. Az esemény lefolyásából kiemelünk itt némely részleteket az orosz tudósítás nyomán, melyeket Kővári nem említ. Aug. 23-án az egész sereg beleegyezett volna a fegyverletételbe. Aug. 24-én a lengyel tiszték (élükön Jordán őrnagy) lá-

zongást idéztek elő a táborban a magyar tisztek ellen. Már megindult a sereg Magyarhon felé, midőn Kazinczy a dologról értesülvén, tisztikarával utána indul s visszavezeti. A lengyelek azonban és Váradi Nagy-Bánya felé folytatták utjokat. Aug. 25-én Grotenhielm némi orosz csapattal megérkezik Sibóra. De már akkor „a magyar katonák majdnem mindnyájan elhánták fegyvereiket s hazájokba oszlottak szét csak a törzs- és főtisztek maradtak ott, összesen 100-an, továbbá 56 ágyu, 76 löporosláda s fegyverek.” Nagy-Bányán 5 ágyu, 2 zászló, sok fegyver s 100 mázsa lőpor jutott Urbán kezébe, kit Grotenhielm oda azonnal utnak indított. Váradi csapatja utközben elhánta fegyvereit s feloszlott.

Aug. 26. Vasárnap.

Munkácsvár, miután biztosai által Görgej hódolásáról meggyőződött, Karlovics orosz tábornok előtt esteli 7. órakor föltétlenül megnyitja kapuit. A várban volt 32 tiszt, 329 közlegény, 23 ágyu, több mint 500 fegyver, 1 zászló, 12 ezer tötény és kevés élelmiszer.

Ber. III. 88. 92. l. Feldz. 433. l. Szil. F. Tört. 423. l. Napj. 137. l. Ezen időtájon történt, valószínűleg Munkács hódolása után, hogy Selvan tábornok Rembovszy csapatát (mintegy ezer ember s 4 ágyu) Ungváron tulnyomó erővel megtámadván megveri s Ungvárt elfoglalja. Veszteségünk 40 halott s 14 fogoly, az oroszoké 3 sebesült s 4 hiányzó. (Ber. III. 90. l.)

Táborkövetek Komáromban. Paskévics fővezér segéde s egy osztrák alezredes a várat föltétlenül hódolatra hívják fel, előbbik Görgeitől is hozván Klapkához egy aug. 16-án kelt levelet, melyben a volt diktátor előadja, hogy ő a harc sikerét nem remélvén, békeség okáért föltétlenül lerakta fegyvereit s Klapkát arra szólítja fel, hogy „fontolja meg mit tehet s mit kell tennie.” Az őrség kijelenti, hogy „békére hajlandó, azonban szétküldött biztosai visszaérkezte előtt alkudozásokra nem gondolhat.”

Klap. Mem. 430. 431. l. Görg. levele Klap.-hoz. Szil.-nál F. Napj. 138. l. Lapins.-nál 194. l. és Allg. Zeit. Presb, 1849. évf. 12. sz.

Haynau fővezér e napról kelt levelében tudatja Görgei Arthurral, hogy az osztrák császár neki megbocsátott,

azonban a Magyarországbau való további tartózkodás nem engedtetik meg, hanem Görgei köteleztetik Kariuthiába elutazni, hová a volt diktátor nejével együtt, másnap, Andrásy Róbert őrnagy kíséretében, saját költségén Galiczia felé, utnak indittatik.

Görg. II. 430. 431. l. Paskeviés aug. 26-án este megtudván, hogy Görgei nem államköltségen fog utazni, s hogy ennek egyelőre annyi vagyona sincs a miből megéljen, 500 darab félimperialaranyat adott át neki személyesen, u. n. kölcsön alakjában, s ezen kívül ugyanazon alkalommal még 300 db. imperiált nyújtott át neki, hogy ossza szét a Váradra érkezett honvédtisztek közt, oly czélből, hogy rajta polgári ruhát vegyenek, miután egyoruhájukat le kell vala venniök. A segélyt mind Görgei, mint a tisztek elfogadták. Görgeinek saját vallomása szerint a fegyverletétel után összes vagyona 50 db. arany és mintegy 2 ezer frt Kossuthbankó volt, melyet tőle az orosz seregbeli osztrák biztosok Váradon elvettek. Görgei ennek következtében kényszerült lovait eladni és eseléideit elbocsátani. Paskeviés erről történetesen értesülvén, 300 db. félimperialt küldött neki. E szerint Görgei összesen 800 db. imperialaranyat kapott Paskeviés barátságából.

Aug. 30. Csütörtök.

Paskeviés főhadiszállása Nagy-Váradról eltéteetik és az orosz főszereg Lengyelországba visszautazni megindul.

Ber. III. 93. l. Paskeviés Arad meghódolása után megkérdezteté Hyna utól, hogy meddig maradjanak még csapatai Magyarországon. Haynan oda nyilatkozott, hogy az oroszok Komárom átadása s az egyes magyar csapatok meghódolása után még 3—4 hétig tartásuk megszállyva Kolozsvárat, Beszterezét, M. Vásárhelyet, Segesvárat, N. Szebent, Gy. Fehérvárat, N. Váradot, Debreczent, Kassát, Eperjést, Lőesét, Egert és Munkácsot. Paskeviés e terv keresztülvitelére a Rüdiger hadtestét, a Lüders és Grotenhielm néhány hadosztályát elegendőnek vélvén, a többiekkel megtéette az utikészületeket. Grabbe, ki az osztrák miniszterium kérésére Komárom zárlatához csatlakozni nem akart s csak a ezár aug. 22. világos parancsára ment a vár alá, okt. 1-én indul vissza Lengyelországba. Az oroszok összes veszteségét a magyarhoni és erdélyi hadjárat alatt a hivatalos munka így számítja: harezban elesett 543 ember, megsebesült 1670 ezek közül sebeiben meghalt 343, kholerában megbetegedett 20,200, meghalt 7819 egyéb okból beteg lett 8735 s meghalt 3209 ember, a harez folyama alatt összesen elveszett 13,554 ember. Paskeviés, kinek az osztrák esúszár „bálája jeleül“ a Mária-Therézia-reud nagy keresztjét küldte meg

(a legf. kézirat Allg. Zeit. Presb. 1849. évf. 13. sz.), mintegy 65 magyar zászlót vitt el tőlünk győzelme jeleül, melyek Szent-Pétervár utczáin meghordoztattak. (i. m. 21. sz.).

Szept. 1. Szombat.

Haynau idézőlevele Pestről. „A magyar forradalomnak“ ngymond a császári helyettes „vége van. Felszólítok azért minden cs. k. tisztet, katonai és polgári tisztviselőt, ki a főkelökhöz átment vagy a forradalomban egyébként részt vett, — minden tagját a képviselők kamrájának, valamint a mágnási táblának, ki a m. e. okt. 3. nyilatkozmányának, mely a magyar országgyűlést feloszlata, közzétételése után annak tárgyalásában és harározataiban okt. 8. óta részes volt, — minden tagját a volt u. n. honvédelmi bizottmányának, a mennyiben abban m. e. okt. 8. után szolgált, — mindenkit, ki a főkelöknél mint kormánybiztos, mint hadtestparancsnok, vagy önállósapatvezér, vagy mint valami katonai és polgári kormányzási ág előjárója szolgált, — végre mindenkit, ki a forradalmi törvényszékeknél vádtói, vagy birói minőségben közreműködött, hogy magát a cs. k. katonai parancsnokság előtt, vagyis azon kerület törvényszéke előtt melyben lakik vagy lakott, mától számitandó három hó alatt igazolás végett följelentse, ellenkező esetben a törvények rendszabása szerint ellenében megindítandó közkere-sel következményeit ömagának tulajdonítsa.“

A hirdetmény, melyet itt egész terjedelmében közlénk, megvan Samml. 155. l. és Allg. Zeit. Presb. 1849. évf. 8. sz. (Haynau aug. 21-ig maradt Temesváron. Ekkor Aradra, a hó végével pedig ismét Pestre tette át főhadiszállását).

Komáromvár alkudozni kezd. Az őrség Csorich osztrák tábornok abbeli felszólítására, hogy közölje vele a hódolati föltételeket, 11 pontot állapít meg, melyek közül a négy első, mint az egész hont érdeklő, a következő kikötéseket tesz: Adassék általános közböcsánat az országnak s az összes magyar hadseregnek, a nemzeti pénzjegyek értékesíthet-senek, és mind azon honfiak, kik külföldre akarnak utazni, ut-levelekkel láttassanak el. E pontok Csorichnak s alkalmazko-dás végett Péter-Váradra is elküldetnek.

Klap. Mem. 248—252. I. A vár küldöttei már ekkor visszatértek Nagy-Váradról és Aradról. Thaly, ki Aradon Haynau-nál volt, hírt hozott azon bánásmódról, melyben az osztrákok az önkéntesen meghódoltakat részesítik, egyszersmint egy „pimasz“ (brutal) levelet kézbesített Haynautól Klapkának, melyben a föltétlen önnegadás követeltetik.

Szept. 2. Vasárnap.

Nugent altábornagy, ki a komáromi zárlatparancsnokságot e napon átveszi, felmondja a várnak a fegyverszünetet s egyuttal Haynau es. fővezér aug. 26. levelét közli Klapkával, melyben a várparancsnok óva intetik, nehogy az oroszok előtt hódoljon, mi az őrségnek csak kárára válnék, míg hogy ha a vár az osztrákoknak föltétlenül megnyitja kapuit, ezen esetben Klapka a maga személyére nézve számíthat Haynau „nagylelkiségére.“ Az őrség e levélre kinyilatkoztatja, hogy Csorich tábornokkal már megkezdte az alkudozást, föltétlen megadásról pedig egyáltalában szó sem lehet.

Klap. Mem. 254—257. I. Nugent átvévén a parancsnokságot, komolyan készül a vár vivásához. A Duna jobb partján sánczolatokat és köröndöket készített 2—3 ezer lépésnyi távolban az elsánczolt magyar tábortól, egy részt a vár lőtávolában. P. Pálnál új hídát veret, Almásnál gőzhajókat tart készen a két parton lévő osztrákok közt fenntartani az összeköttetést, s mindezt egész kényelemmel végzi, a nélkül, hogy az aluszékony őrség által legkevésbé is háborgattatnék.

Wohlgemuth es. k. kormányzó Nagy-Szebenben ismételve megparancsolja a „román nemzetnek,“ hogy miután a forradalomnak vége van, a fölkelőség oszoljon szét dolgára, fegyvereit pedig az illető hatóságoknak adja be, s midőn „mind a vezetőknek, mind egyeseknek, a mennyiben jót műveltek, köszönetét és elismerését“ nyilvánítja, egyszersmint megrendeli, hogy „senki a multakért bosszút ne álljon, annál kevésbé jogkeresés ürügye alatt ne lopjon és ne raboljon, a mint ez fájdalom, elég gyakran történt,“ miért is keményen megdorgálja a románokat, miután „még mindig alapos panaszok érkeznek, melyek az erkölcsi érzés teljes elfajulására s az anárkhia iránt

való hajlamra mutatnak, miből a társadalmi rendre nézve a legkomolyabb következmények háramolhatnak“ stb.

A hird. Samml. Anh. 34. l. V. ö. febr. 25. jegyz.

Szept. 5. Szerda.

Péter-Várad, miután küldöttei által a magyar hadsereg megsemmisítése felől értesült, az osztrákok előtt föltétlenül meghódot. Várparancsnok Kiss Pál. Vele volt 8 ezer ember, 392 ágyu, 4749 lőfegyver, több hónapra való lőszer és élelem. A vár és a fegyverek szept. 7-én adatnak át.

Feldz. 439. l. (a vár küldöttei már aug. 24-én megjelentek az osztrák főhadiszálláson, hogy a magyar kormány és a honvédsereg feloszlásáról meggyőződjenek). Hiv. jel. Samml. 150. l. Szil. F. Napj. 137. l. E hatalmas erősség ily korai és ily gyáva hódolása okai felől mondhatni semmi sem jutott a nyilvánosság elibe s ohajtandó volna, ha valaki e tekintetben felvilágosítást adna a történelem számára. Lapinski (241. l.) e tekintetben ennyit mond „okt. 2-án megérkeztek“ (Komáromba az onnan Péterváradra küldött) „futárok a szomoru hírrel. Péter-Várad nemesak elesett hanem gyalázatosan is esett el. Nehány tiszt áruló módra megnyitotta a kapukat, elfogta a várparancsnokot Kiss ezredest és átadta az osztrákoknak. Míg az őrség két pártra szakadva a vár belsejében egymás ellen harczolt, (?) benyomult az ellenség és elfoglalta a várat.“

Szept. 11. Kedd.

Táborkövetek Komáromban. Haynau es. fővezér két békekövet által levelet küld Klapka várparancsnoknak, melyben tudatja Péter-Várad föltétlen hódolását s felhívja e példa követésére. Klapka a haditanács megkérdesése után válaszul írja, hogy Komárom csupán becsületes föltételek mellett nyitja fel kapuit, ellenkező esetben utolsó emberig védi magát.

Feldz. 471. l. (Hol Haynau és Klapka leveleik is). Rüst. II. 400. l. Klapka ezen esetről hallgat. Szerinte Péter-Várad elesését Nugent szept. 7-én tudatja vele, de ezen állítás tévesnek látszik, miután az osztrák hivatalos munka szerint Péter-Várad önmegadása híre az ostromlók táborába is csak szept. 11-én érkezett meg.

Szept. 15. Szombat.

Szökések és kivégezések Komáromban. A 61. zászlóaljbeli jobbára tót és oláh ujonczok közül szept. 12-én 48-án elszöknek a várból, de nagy részben (30-an) foglyokként visszahuzeltatnak. A Boeska y-huszárok egy százada pedig, megtudván, hogy az ezredből három osztály, mely a temesvári esatából elfutott, már otthonn van, hangosan kívánja elbocsáttatását azon az okon, mert szolgálati ideje letelt. Klapka beszédére a Boeska y-ak ugyan elállnak kívánságuktól s lecsillapodni látszanak, de nemsokára nyíltan fölmondják az engedelmességet s hazabocsáttatásukat fenyegetődzések közt kezdi újra követelni. Ekkor közülök 75-en halálra ítéltetnek. Klapka azonban kegyelmes akarván lenni, a huszárok közül csak 7-et lövet agyon, a szökevény honvédek közül pedig 8-on hajtja végre a haláltételeket (szept. 15-én). Másnap a vörös republikánus Thalyt, harmadnap a „Komáromi Lapok” ifju szerkesztőjét zárattja el a várparanesnok, mivelhogy mindketten izgattak ellene.

Klap. Mem. 261—267. l. Rüst. II. 368—403. l. Thaly és társainak ezéjlok volt az örséget arra birniok, hogy az alkupontok négy első tételétől, melyek az egész ország számára közboesámatot sürgettek, el ne álljon. V. ö. Szept. 17.

Szept. 17. Hétfő.

Klapka várparanesnok egy hitvány gazembert, ki meggyilkolására volt kibérelve, azonban a gonosztettet megkísérteni sem birt elég bátorsággal, Komáromban föbelövet.

Klap. Mem. 267. l.

Szept. 19. Szerda.

Táborkövetek Komáromban. Nugent zárlatparanesnok közli Klapkával Bécsből érkezett utasításait a várórség alkufeltételeire nézve, egyszersmint arra szólítja fel, hogy a föltételek közül a 4 első pontot terjeszsze föl az ör-

ség kérelem alakjában a Fölséghez, s a további alkudozást tisztán katonai szerződési pontok alapjára fektesse.

Klap. Mem. 269. l. Rüst. II. 401. l. A követek ezuttal Kiss Ernőtől is hoztak levelet Klapkának, melyben ez baráti hangon igen sürgetőleg kéretik, hogy a várat adja fel minélelőbb föltétlenül, mert sorsa enyhülése ettől függ. Több fogoly tiszték levelei is érkeztek ez időtájon a várba, melyek mindanyian azon meggyőződést tolmácsolták, hogy az ifju császár kegyelmezési hajlamának csupán Komárom makacsága állja útját.

Szept. 20. Csütörtök.

Komárom egyszerre nagyon sokat leenged föltételeiből. Klapka, Nugent tegnapi izenete fontosságától indítva, bővített haditanácsot gyűjt maga köré, melybe a törzstiszteken kívül mindenik zászlóaljából még két tisztet hív meg. E haditanács elvégezi, hogy a megadási föltételek közül az egész országot illető négy első pont kihagyassék s a további alkudozásokban nem említettvén, levélben kérelmeztessék a Fölségtől. Az egyesség tárgyaul szolgáló föltételekkel 11 tagu küldöttség megy Nugenthez. Hogy Péter-Várad sorsa felől az őrség teljesen biztos tudósítást nyerhessen, a helyszínére a várból Nugent hajóján négy küldött utnak indítatik.

Klap. Mem. 269—273. l. A föltételek (lényegileg a szept. 27-ki ekkal azonosak) megvannak Feldz. 472. l. A komáromi állapotok jellemzésére ide igatjuk Lapinski nyers észrevételeit, ki a világosi fegyverletétel után a várba vette magát s az őrség egyik tagja volt. „A világosi árulás a Komáromban lévő számos és foglalkozás nélküli törzstisztek közt a legnagyobb ijedséget idézte elő. Valamint az egész hadsereg elveszését a rossz és alkalmatlan törzstisztek nagy sokasága okozta, így történt Komáromban is. Az arany galléru, illatos urak, kik közül sok sem a fegyvert forgatni, sem 3 embert vezényelni képes nem vala, tökéletesen megrémülve futkosott ide-oda, s azon törte a fejét, hogyan mentse meg bőrét mindenáron. Ezek, — kik utánjárásaikkal kivitték, hogy mindenféle ürügy alatt elválhassanak a főseregtől és a bevehetetlen vár kedélyes biztosságába huzzák meg magukat minden egyéb foglalkozás nélkül, minthogy hónaponkint megírják a nyugtatványt a pontosan megkapott illetékről, — megijedtek ezen gondolatról: „Védelem, életre halálra.“ Mily iszonyu érzés olyan emberekre nézve, kik megszokták a halált a legborzasztóbbnak tekinteni s kiknek most

kilatásuk volt, hogy verekedniök kell. Inkább elhatározták volna magokat arra, hogy ellenségeik lábainál kegyelemért kolduljanak, mintsem a halállal dacoljanak. E nyomorultak voltak azok, kik a tábornoknak rémképeket hazudtak belső nyugtalanságról, lazadásról stb. azért hogy öt a vár átadására oly gyorsan rábirják, a mint csak lehetséges. Hogy vajjon a kapituláció jó vagy rossz lesz-e a hazára nézve, vajjon ezáltal az elfogott és elárult testvérek kiszabadulnak-e vagy sem, azt ezen emberek nem kérdezték, csak magukat és vagyonukat helyezték biztonságba. Ez utóbbi sok embernek nyomta a szívét, mert a forradalom alatt egész törekvésük a volt, hogy megszédjék magukat, a mi egynémelyiknek sikerült is. A meggazdagodás némely egyéneknek igen könnyen ment, mert néha egy félév is eltelt, a nélkül, hogy az átvett pénzről számolt volna. S miután ez a hűtlenségnek és a csalásnak kedvezett, egy némelyik mélyebben is belenyulhatott a pénztárba, mintsem hogy arról felelhetett volna. E körülménynek szintén volt behatása a Világosnál s egyéb helyeken történt fegyverletételre. Sokan tehát biztosították magukat a jövődre, s a nélkül, hogy honszeretetőik vagy katonai beesületük lett volna, félték a haláltól. Nagy számu efféle emberek vették körül Klapkát, s elibe folyvást rémképeket festettek, úgy hogy végre nem tudta, kinek higgyen. Mindent rátenni egy kártyára nem merészelt, miután ily sok, teljességgel nem halni-kész alakokat látott maga körül, kik csak akkor mosolyogtak, ha kapitulációról és elutazásról volt szó. Természetes, hogy nem csupán ily nyomorultakból állott az őrség; a tisztek többsége nem gondolt átadásra és hibáztatta a fegyverszünetet, mint az első lépést a kapitulációra. Azonban Klapka iránt nagy volt a bizalom és senki sem gondolt arra, hogy ellene föl lépjen. A katonákra természetesen fájdalmasan hatott a világosi katasztrófa, de egyáltalában nem esüggesztette el, s távolról sem gondoltak átadásra. A világosi hír óta bizonyos gyanakodó szellem farta be magát a csapatok közé, gyanakodtak előjáróikra s mindenik táborkövetben, ki a várat elhagyta, egy-egy árulót láttak. A fegyverszünet elhatározása után, midőn a tábornok kiadta a paranesot, hogy a sánczokon és előőrseken fekvő csapatok luzzóljanak vissza és a szomszédos falvakba szállásra menjenek, vonakodtak a katonák elhagyni a sánczokat, elárultaknak vélvén magukat, s csak miután a tisztek komolyan szólottak hozzájuk s a fegyverszünet jelentését nekik megmagyarázták, sikerült őket meggyőzni s a paranes végrehajtására bírni. A fegyverszünet megkötetett; de hogyan használták fel? A várban lévő s egy esztendőre szóló élelmiszerekből szükségtelen nagy adagokat vittek ki a falvakra, ellenben a környékből élelmiszert nem hoztak be; még a legközelebbi falukban lévő parasztok szénáját és zabját is, a kik kérték, hogy vegyék meg tőlök, ott hagyták, s néhány héttel később kozák lovak emésztették fel a parasztok vagyonát, míg mi a várban szükségről panaszkodtunk. Az itt lévő vágómarhákat, azon ürügy alatt, hogy nincs elegendő takar-

mány számukra, a városon kívül eladták. Assermann ezredes hihetőleg nem tudta, hogy a husz besózni is lehet. A gabna nagy részét szintén eladták, azon indokolás mellett, hogy megdohosodik; ez nyíltan történt, titokban még több... A fegyverszünet 14 napja letelt, a falvakban beszállásolt osztályok visszahuzódtak a várba s előbbi állodásait elfoglalták. Egy rakás férfi, asszony és gyermek, kik az oroszok jövetelétől való féltőkben a várba menekültek, beboesáttatott. Ugyhogy Komárom az őrséggel együtt mintegy 60 ezer embert tartott falai közt... A fegyverszünet lefolyása után Komárom meg volt érve az átadásnak. A vár, tönve menekültekkel, Assermann ezredes várparancsnok gondoskodása folytán alig volt ellátva 3 hónapra élelmiszerekkel. Mintán a kormány megugrott és az ország pénztára Duschek pénzügyminiszter gazsága következtében az osztrákok kezeibe esett, ily módon mi Komáromban pénzt nem kaphattunk többé, s hogy a csapatokat fizetni lehessen, a polgári kormányzó Ujházy László kényszerült egy új bankóprést esináltatni."

Szept. 21. Péntek.

Nugent zárlatparancsnok „beesületszárával kezeskedik“ Klapka várparancsnok előtt, hogy számára Komárom átadása esetén nyugdíj rendeltetik, melyet külföldön háboríthatatlannal huzhatand.

Klap. i. h. Az öreg Nugent mindenféle fát megmozgatott, hogy ezéjlát érhesse. Egy idő óta kiáltványokat is esempésztetett be a várba, melyekben a legénységet arra biztatja, hogy pártoljanak át hozzá vagy kényszerítsék hódolatra parancsnokukat. A tiszteket isnét hogyan tette próbára, olvashatvi Klap.-nál.

Szept. 23. Vasárnap.

Táborkövetek Komáromban. A követek egyike, az Uralkodó szárnysegéde, tudatja Klapkával, hogy az őrségnek a nemzetet illető kérelmeit személyesen átnyújtá a Főlségnek, s biztosítja az őrséget, hogy „ámbar az országot illetőleg végleges rendszabályok még nem hozattak, mindazáltal az iránt, mint szintén a fogoly magyar katonák ügyében is, bizvást a legjobb reményeket táplálhatni.“ A követ Nugent számára is hozott utasításokat Bécsből, melyek szerint épen nem várhatni, hogy a szept. 20. pontok, főkép a huszárok és a

sorkatonaság szabadon boesátása, helybenhagyást nyerhesse-
nek. Klapka ekkor haditanácsot tart, melylyel határozatba té-
teti, hogy az őrség többé nem enged föltételeiből, s ha azok meg
nem adatnak, megujtja ellenállását s utolsó emberig védi magát.

Klap. Mem. 272. l. Rüst. II. 402. l.

Szept. 26. Szerda.

A Komáromvárat ostromló osztrákok Ó-Szönyt,
melyet a mieink megszállva tartottak, reggel megtámadják.
Élénk puskatüz után, minthogy a nagy köd miatt ágyut hasz-
nálni nem lehetett, az ellenség visszavonul. A esatározás azonban,
mely e nap más helyt is megujult, estig tart.

Lapins. 224. l. Rüst. II.

Haynau es. fővezér személyesen Ácsra érkezik s dél-
után egy szokatlanul szelid és illedelmes hangu levélben Klap-
kát másnap délelőttre értekezletre hívja meg, ennek helyi
sége meghatározását a várparanesnokra bizván. Klapka, kinek
az értekezleten megjelenni nem volt kedve, haditanács elibe-
terjeszti a levelet. Másnap

Szept. 27. Csütörtök.

Pusztaherkáli egyezkedés. A haditanács ha-
tározatából ugyanis reggel egy 11 tagu bizottság indul, Klap-
ka nélkül Pusztaherkálra alkudozni az osztrák fővezér-
rel a vár átadása iránt. Két órai meglehetősen heves értekezés
után elkészül a vár átadását tárgyzó szerződvény, Haynau
esekély változtatással elfogadván és megerősítvén a szept. 21-én
Nugenthez áttett pontokat. Ezek szerint 1. az őrség tegyverte-
lenül szabadon elvonul, a tisztek kardjukat megtartván. A tisz-
tek bántatlanul hazamehetnek vagy, a mennyiben azelőtt es.
k. szolgálatban voltak, utleveleket nyerhetnek, ha akarnak, kül-
földre. A es. k. szolgálatban volt legénység őrmestertől lefelé
büntetlenül szabadon boesáttatik, (a honvédlegénységről semmi
említés). 2. Utlevelet külföldre mindenki kap, a ki 30 nap alatt

jelenti magát. 3. Tisztek számára egy havi díj s a közlegénységnek 10 napi fizetés adatik a cs. k. hadidíj számitás szerint osztrák bankjegyekben. 4. Az őrség számára kibocsátott Ujház yféle bankók s egyéb utalványok beváltására 500 ezer pfrt. fizettetik szintén osztrák bankjegyekben. 5. A Komárombéli nyomorékok és kórházi beteg katonák ápoltatnak. 6. Ingó és ingatlan magán vagyon megtartatik. 7. A fegyverletétel helye, módja és ideje utólagosan fog meghatározatni. 8. Az ellenségeskedés mindkét részen megszünttetetik. 9. A vár hadi szokás szerint s bekövetkezett mindkét részről jóahagyáss után adatik át.

Klap. Mem. 279—283. l. hol az egyezvény is. Ugyanez még Lapins-nál 226. l. Samml. ban Anh. 161. l. Frey-nál III. 189. l. Szil-nál F. Napj. 140. l. F. Férf. 110. F. Tört. 423. l. V. ö. Feldz. 473. l. E pontok bírálatát és Haynau által lett meg nem tartatását l. Lapins. 245—252. l. Utóbbik szerző arról értesít, hogy szept 25-én este az eddigi alkudozásokkal elégületlen tisztek egy része (sokan nem lehettek) titkon összeült, s ez alkalommal a többség véleménye oda ütött ki, hogy el kell fogni Klapkát táborkarával együtt, a rögtöntörvényt ki kell hirdetni a várban s új várparancsnokságot előállítani stb. De midőn a kérdés arra kerüle, ki legyen az új várparancsnok, mindenki elnémult, mert senkit sem ismertek, kiről föltehették volna, hogy ily válságos perczben a tisztséget elvállalja. Végtére is csak abban állapodtak meg, hogy a vár átadását erőszakosan meg fogják gátolni azon esetre, ha Péter-Várad még netalán el nem bukott volna. Klapka, a feladási pontokat közzétévén, az ellenzék megnyugtatta érzé magát, mert ki volt mondva, hogy a vár csak azután adatik át, ha a Péter-Váradra küldött biztosok visszaérkeznek. Szept. 29-én azonban reggeli 4. óraker több tiszteket hirtelen elfogtak s Klapka parancsából zendülés miatt haditörvénytől elibe állítottak. Az elfogottak közt volt egy, ki a szept. 25. tanácskozmányban is jelen volt s akadt olyan ember a ki ezen titkos érkezetet nagyított és elferditett vonásokkal tudtára adá Klapkának. Ez zendüléstől és belső harcztól félve, több előtte gyanusaknak látszó tiszteket befogatott, kiket azonban a haditörvénytől, mintán sem vádlók sem bizonyítékok nem voltak, legnagyobb részt szabadon bocsátott. „Átalában“ ugymond a lengyel Lapinski „a gyáva törzstisztek közt oly sok leskelődő és kém volt, hogy végre veszélyes volt az osztrákokról valamit szólani, ha nem akarta az ember hogy bezárják.“ (233—237. l.). Ugy látszik, a felzendülni akarók jobbára lengyelek és idegen származásnak voltak, kiknek a harez elemök és életpályájuk volt.

Szept. 30. Vasárnap.

Klapka várparancsnok Komáromban az őrség legnagyobb része jelenlétében a forradalmi háború alatt elesett bajtársak emlékére tábori gyász-isteniztetést tartat. A csapatok utólszor gyűlnek össze fegyverben.

Klap. Mem. 284. l. Lapins- 240. l.

Okt. 1. Hétfő.

Komáromvár átadásának rende és módja mindkét részről lett közös megegyezés útján elhatároztatik. Klapka napiparancsban tudatja az őrséggel, hogy a vár feladása becsületes föltételek mellett meghatároztatott, erre „az ép emberi értelem“ vezette a vár urait, „mely könnyen beláthatja, mily hasztalan volna folytatni a harcot, továbbá Komáromváros lakosainak sorsa, kiket hosszabb reménytelen harc folytatással kínozni honárulás volna s végre... azon meggyőződés, hogy az egész magyar hazában a komáromi őrséget kivéve tartható védpont nincs.“ Másnap (okt. 2.) a pétervárad-i küldöttek haza érkezvén, a fegyverletétel megkezdődik s 3. és 4-én folyik az osztrákok jelen nem létében. Utóbbik napon már az egész várat megszállják az osztrákok s 5-én reggel legtöbb honvédesapatok igazolójeggyel ellátva utban voltak szülőföldjeik felé. Klapka maga e napon már Pozsonyban volt, hol 8 nap múlva kényszerlevelet adnak kezébe Anglia és Amerika felé. A várban az osztrákok számára nagy mennyiségű élelmi és lőszerkészlet s összesen 519 löveg marad hátra.

Feldz. 474. l. Klap. Mem. 286—298. 360. l. A napi parancsok Lapins.-nál 238—241. l. Szil.-nál F. Férf. 109—111. l. F. Napj. 139—142. l. az okt. 3-ki Lev.-nél I. 83. l. — A vár önmegadási szándékáról Kossuth Widdinben értesülvén, esudálatos dolgokra hagyta magát elragadtatni. Ő, a ki már aug. 11-én minden hatalmáról lemondott, egyszerre magátul ismét föllép mint Magyarország kormányzója, Klapkát a várparancsnokságból leteszi, s az őrséghez okt. 2-ról levelet intéz (olvasható Sem.-nél III. 134—136. l. és Függ. III. 590. l. melyet, mintha magát akarná igazolni, így kezd: „Görgei a hazát elárulta“ stb. E levélben előadja, hogy ő ismét kezeibe vette a főhatalmat.

Henningsen angol utazót „hazánk ügye legmelegebb barátai egyikét“ korlátlan teljhatalommal küldé hozánk, kinek joga van alkut kötni az ellenséggel s „mindent elkövetni, a mit Koinárom megtartására és biztosítására szükségesnek tart, hivatalba tenni, vagy attól elmozdítani a kit jónak lát, a nemzetet jutalmazásokra és kártérítésekre kötelezni.“ Az alkudozásoknál kössé ki a vár az 1848. alkotmány fenntartását, Anglia garantírozása mellett; de 6 hónapig még védje magát, mert ekkor a nemzetet meg fogja menteni, miután „Anglia rokonszenveivel hatalmasan nyilatkoznak s a segély perceze közeledik!“ Az egyezmény megkötése Kossuth helyben hagyása és aláírása nélkül „hazaárulás!“ — E levélre méltán jegyzé meg Szemere, hogy az ismeretlen angol turista, kit Kossuth Widdinben életében először látott, ezen teljhatalmánál fogva akár eladhatta volna Magyarországot ha vevője akad vala.

Okt. 6. Szombat.

Aradi vérnep. A cs. k. haditörvényszék itelele folytán Aradon felakasztatnak: Aulich, Damjanics, Kneziacs, Lahner, Leiningen, Nagy-Sándor, Pöltenberg, és Vécsey tábornokok, agyon lövetnek Dessewffy, Kiss Ernő, Lázár Vilmos és Schweidel tábornokok. Ugyanezen napon Batthyány Lajos, Magyarország egykori miniszterelnöke, Pesten haditörvényszékileg föbe lövetik. Mindezen kivégzettek javai az állam részére lefoglaltatnak.

Ezen és a többi kivégeztésekről bővebben lásd Szil. F. Napj. 143—180. l. és Forr. Férf. Lev. I. II. Klap. Mem. 298—336. l. (hol e véres dolgok felől a külföld itelele is feljegyezve vagyon). Füg. III. 569—573. l. Az aradi várban fogva volt és elítélt honvédtisztek betürosor névjegyzéke Vah-nál II. 141. köv. I. 137. köv. l. Batthyány vértanui haláláról és u. n. elítéltetéséről különösen Füg. III. 551—569. l. Horváth S. Gr. Ludw. Batthyány. Hamburg. 1850. Szem. I. 95—110. l. Perényi végóráiban irt levele okt. 23-ról M. O. Szerk. Pomp. 1861. évf. 71. sz. Azalatt míg e Krónka sajtó alatt volt, jelent meg a „Szeg. Híradó“ 1867. évi 56—59 számaiban Vinkler Bruno közleménye, melyben ő az aradi vértanuk végső perceit s a kivégeztetés folyamát, mint az ez alkalommal lelkészü végszolgálatot tevő pap legelőször írja meg teljes hűséggel és részletességgel.

M u t a t ó.

Jegyzet. A római számjegyek a kötetre, az arab számjegyek a lapra utalnak. A hol a kötettség kitéve nincs, az első kötet értetik.

A. Á.

- Abancourt 173.
 Abaujmegye II. 7. 80.
 Abda II. 199.
 Abony II. 27. 30. 228. 237.
 Abonyi Istv. 146.
 Ábrány II. 63. 272. 246.
 Abrud-Bánya II. 94. 142.
 144. 146. 156. 174. 177.
 179.
 Ács (falu) II. 128. 129. 203.
 208. 221. 272. 322.
 Ada II. 24. 243.
 Adlerberg százados II. 223.
 Adlerberg tbk II. 209. 214.
 Adminisztrátori kérdés 14.
 15. 16.
 Adóügy 16. 23. 307. II. 167.
 Ágics 300.
 Ágoston Józ. 143.
 Agyagfalva 257.
 Aidinger Pál 145.
 Aigner +1.
 Albert főhg 37.
 Alberti alezr. II. 290.
 Alberti (falu) II. 31. 75.
 Algyógy 275. II. 191.
 Allaga Imre 143.
 Államadósság 61. 153.
 Alldorf (Wallendorf) II. 167.
 Allibunár 122. 173. 221. 300.
 311.
 Almás (Komárm.) II. 212.
 221. 272.
 Almás (Kozozsm.) 321.
 Almásy cs. ezr. II. 86.
 Almásy Mórész II. 154.
 Almásy Pál 142. 143. 195.
 310. II. 182. 267.
 Almásy honv.-százados 151.
 Alnoch cs. ezr. II. 158.
 Alpár II. 274. 284.
 Alsó-Gálla 336.
 Alsó-Hámor II. 26.
 Alsó-Jára II. 19.
 Alsó-Kubin II. 133. 173. 224.
 Alsó-Szeli II. 185.
 Alsótábla (pozsonyi) szerke-
 zete 18., első ülése 20.
 válaszfelirata 21—23., a
 közteherviselés 23., a ma-
 gyar nyelv, nemzetiség és
 honosítás 25., az adminisz-
 trátori sérelmek 28., a
 Részek 28. ügyét tárgyal-
 ja, felirata az orsz. gyűlés
 teendőiről 35.. ennek el-
 fogadására sürgeti a felső-
 táblát 36., értelmezést csa-
 tol a felirathoz 37., új or-
 szágyűlést ohajt 42., a
 szavazási rendet megvál-
 toztatja 42., a közteher-
 viselés, urbér és papi tized
 ügyében határoz 42., az
 évenkinti országgyűlésről
 43., a hitelintézetéről 43..
 sajtóról 43., a sz. k. váro-
 sokról, sz. kerületekről és
 községi választásokról 46.,
 a nemzetőrsegről és mi-
 niszteriumról 47., az ur-
 périségről 47., ősiségről
 47., Fiume-, Buccari- és
 Túrmezőről 47., a marc. 28-
 iki leiratról 55., az
 orsz. gyűlés berekesztésé-
 ről 57., a népképviselőtről
 és vallásügyről határoz
 57., a király lejtövetelét
 sürgeti 57., a nádornak
 hálaünnepet tart 58., az
 miőről 58., a megyei ha-
 tóság gyakorlásáról 58.
 végez, Horvátországot ba-
 rátságára hívja fel 59., a
 közhivatalnokokról; az
 1836: 21 foganatosításá-
 ról 60. s a megyei tiszt-
 ujitásról határoz 60., Jó-
 zsef nádor emlékéiről 63.,
 István elválasztásáról 63.,
 a közlekedési ügyekről t-
 zikket állapít meg. — V.
 ö. Képviselőház, Ország-
 gyűlés.
 Alsó-Tömös II. 185.
 Alsó-Zsolca II. 234. 246.
 Alvincz 263. II. 49.
 Ambrózy Lajos 271.
 Ambrus Józ. 143.
 Ancona II. 167.
 Andrassy Gyula 72. II. 245.
 Andrassy Em. 72.
 Andrassy Róbert II. 320.
 Anglia 163. 288. II. 114.
 198. 263. 331.
 Angyalkot 263.
 Angyal Pál 143.
 Anrep tb. II. 231. 232. 308
 Antal Imre 144.
 Antal Mihály 146.
 Anyós István 146.

- Apahida 327. II. 306.
 Apor Lázár 66. 120. 128.
 Apostol Pál 180.
 Appel tbnok 199. 291.
 Apponyi György 14. 15. 18.
 20. 21. 26. 28. 37.
 Apponyi Károly II. 154.
 Aradacz 199.
 Aradmegye 104. 123. 271.
 272.
 Aradváros 233. 242. 264.
 283. 288. 289. 294. 295.
 304. II. 16. 190. 104. 274.
 275. 280. 284. 290. 291.
 304. 331.
 Aradvár, őrsége semlegesség-
 get ígér 246., kiront II.
 100., ostroma 263. 289.
 304. 314. II. 16. 28. 46.
 61. 101., szorultsága II.
 47., az ultimátumot visz-
 szakuldi II. 131., alkudo-
 zik Vécseyvel II. 166. 168.
 ennek meghódol II. 196.
 205., új parancsnoka Per-
 czel Miklós II. 205., ura
 Damjanics II. 255., az
 oroszok előtt meghódol
 II. 313.
 Arankapatak II. 284.
 Arany- és ezüst-kivitel 162.
 Aranyi főhődn 172., százados
 251.
 Arányi őrnagy II. 143.
 Aranyos (Borsodmegye) II.
 242.
 Aranyos (Komáromm.) II.
 206. 259.
 Aranyos-Lóna 197.
 Árapatak 301. 331.
 Árok-Szállás II. 62.
 Ártánd II. 281.
 Árva megye 73. II. 151.
 Árvavölgy II. 151. 153. 173.
 Asbóth Lajos 170. 172. 208.
 291. 320. II. 43. 102. 120.
 180. 185. 186. 261.
 Assermann 315. II. 221. 272.
 Aszód (Komáromm.) II. 180.
 185. 194.
 Aszód (Pestm.) II. 92. 135.
 227. 237.
 Asszonyfalva II. 66. 68.
 Asszonynépe 275.
- Asztalos, hadfi, 263. 314. II.
 46. 152. 292. 303.
 Asztalos Pál 144.
 Athanazkovicus Plató 133.
 158.
 August várparancsn. II. 90.
 93. 192.
 Aul József 41.
 Aulich 168. II. 13. 19. 27.
 20. 29. 31. 12. 54. 63. 64.
 65. 70. 77. 97. 98. 102. 121.
 126. 139. 153. 158. 200.
 203. 226. 253. 292. 295.
 331.
 Ausztria 37. 77. 128. 151.
 163. 175. 214. II. 38. 68.
 71. 97. 113. 127. 132. 134.
 145. 195. 236. 252. 263.
 275. 300.
 Axente II. 15. 127. 142.
 166. 168. 177. 179. 248.
- B.**
- Babarczy 19. II. 12.
 Bábolna 330. II. 126. 195.
 Bach Ede II. 221.
 Bach miniszter 237. 259. II.
 71.
 Bács megye 96. 123. 125. 126.
 151. 155—157. 171. II.
 21. 36. 52. 82. 85. 122.
 132. 193. 196.
 Bagdahufud tbnok II. 190.
 Bágh II. 92. 96.
 Bagosy képv. 144.
 Bagotta II. 257.
 Baja II. 144. 261.
 Bajcs II. 257.
 Bajmok II. 72.
 Bajza 117.
 Bakalovics Szil. 146.
 Bakonyi ezr. 168. II. 24.
 Balacsescu 166. 208.
 Balásfalva 82. 97. 204. 274.
 II. 30. 38.
 Balassa-Gyarmath II. 87.
 231. 233. 234.
 Balassa János 41.
 Balaton 214.
 Balázs őrn. 162.
 Balázs Manó 299.
 Baldacci 100. 236. 292. 293.
 Balinto 266. II. 19. 146.
- Balla Endre II. 182.
 Ballány százados II. 7.
 Ballomiri Simon 145.
 Balmaz-Ujváros II. 265.
 Balogh Kornél 30. 143.
 Balog Sándor (?) 56.
 Bál-Püspöki II. 55.
 Baugya őrn. II. 91.
 Bánfi-Hunyad 293. 295. 321.
 II. 314.
 Bánfi János (kettő) 71. 72.
 Bánfi János, hadfi 267. 272.
 274. 292. 307. II. 68. 82.
 119.
 Bánhida 335.
 Bánhidy 141.
 Báni értekezet (tanács) 85.
 90. 111. II. 253.
 Bankjegyek, osztrák, 30.
 104. 162. II. 101. 124. —
 L. Pénzjegyek.
 Bántáság 96. 115. 123. 154. II.
 21. 82. 119. 122. 146. 183.
 152. 254.
 Baracska 336.
 Baraics 300.
 Báránd 236.
 Baranyamegye 86. II. 178.
 308.
 Barbucz 271.
 Barco tbnok 150. 125. 272.
 Bárczay képviselő 142.
 Bárczay százados 202. 276.
 Báró 249.
 Barkóczy 63.
 Barnucz 82. 97. 166. 208.
 Bars megye 311.
 Bartal György 146. 215.
 Bartels II. 42.
 Bártfa 251. II. 99. 190.
 Barthos 113.
 Barwinok 305.
 Bassahid II. 127.
 Báth II. 27.
 Báth-Monostor II. 143.
 Batina II. 36. 148.
 Bátorkeszi II. 124. 218.
 Battornay Imre 146.
 Batthyány István 145.
 Batthyány Kázmér 20. 72.
 241. 292. 322. II. 36. 52.
 90. 136. 155. 192. 254. 264.
 275. 279. 291. 296. 305.
 Batthyány Ker. János II. 154.

- Batthyány Lajos az ellenzék feje 19., miniszterelnök 42., álláspontja a horvati kérdésben 52., lemondani készül 54., a pozsonyi országgyűlés berokasztásán 67., Pestre érkezik 68., miniszteri első intézkodései 42. 70., tizezer honvédet gyűjt 100., a székelyeket harcra szólítja 103. 107., az unió t. czikk megerősítése körül 122., Jellačićot letéteti 121. 164., a nemzetőröket háborúra küldi 138. 162., képviselő 146., Szalaynak utasítást ad 152. 165., Jellačić-csal Bécsben értekezik 156., a dunántúliakat fegyverre szólítja 164. 199., a Németországgal való szövetség ügyében 165., az alvidéki vezérségnek pártját fogja 169. Deákkal együtt Bécsben a jul. 11. határozatok megerősítését sürgeti 172. 190., hazáját a forradalomtól félti 172., a közvélemény előtt gyanyban 186. 203. 230., miniszteriumával lemond 195., a ház permanentiája ellen 197., ismét miniszterelnök 198., a sorkatonák átlépését a honvédek közé megtiltja 201. 234., a képviselőház által megkérik hogy maradjon állásán 203., második miniszteriuma 209., a honvédelmi bizottsány felállításá ellen tiltakozik 218., Kossuthtól a külföldi utlevellét megtagadja 221., Jellačić-csal alkudozni törekszik Székes-Fehérváron 221. 223. 225. 226., a kormányról s képviselőségről lemond 229., ismét képviselő 229., Kossuthal párhuzamba állítva 234., Récesey és Vay mi-
- niszterelnöksége ügyében 237., mint nemzetőrtszét harcban 250., Ferenc József elismertetését sürgeti 306. indítványozza, hogy a kormány monjon Debreczenbe, a képviselőház pedig maradjon Pesten 337., Windisch-Grätz által az orsz. gyűlés küldöttségében el nem fogadtatik II. 8., elfogatik II. 12., Kossuth ellen tüntetni készül II. 16., Telekyt Párisba küldi II. 176., kivégeztetik II. 331.
- Baungarten 272, 321—323.
Bay Antal 143.
- Bayer, Görgei tábornoki főnöke II. 14. 16. 92. 98. 130. 162. 203. 204. 212. 215. 268. 269.
- Béba II. 85. 277.
- Beboutoff tábornok II. 227. 266.
- Bechthold 149. 151. 168. 178. 183 II. 208. 221. 277.
- Bécs 37. 38. 99. 106. 156. 212. 236. 253. 278.
- Bécsi legió 212. 296. II. 146.
- Bécsi országgyűlés 148. 157. 201. 212.
- Beczman 258. 278.
- Beél II. 297.
- Bega II. 160. 179. 194. 226. 282.
- Beje II. 53.
- Békásy Imre 146.
- Beke őrn. II. 72.
- Beko seregparancsnok Erdélyben II. 44. 94. 161. 302. 312.
- Békepárt, képviselőházi, II. 18. 88. 164. 303.
- Békésmegye 76. 151., békései nemzetőrök 264. 314., önkéntesek II. 100.
- Béldi Ferencz 72. 166.
- Belecescu 166. 208.
- Belgrád 125. 213.
- Beliczay Imre 41.
- Bella II. 45.
- Belső-Szolnokm. 200. 275. II. 189.
- Bem a bécsi legiót sirtatja 213., a lengyelek tömeges alakulása ellen 262., Magyarban érkezik 277., erdélyi fővezér 301., a nemzetiségek és vallások jogegyenlőségét s a honvéd sebesültek nyugdíjazását biztosítja 306., Dézsnél Jablonszky ellen 327., Kolozsvárat elfoglalja 327., innen közbozsánatot hirdet s a fegyvereket bekívánja 329., Bethlenen 332., Naszdot felprédálja 337., Tihuczán II. 8., Gál-falván II. 21., Nagy-Szebennél II. 25., Szeliindeken II. 30. 36., Bécsből mint csavargó köröztesik II. 36., Vizaknán II. 38. 40., Gál Sándort Háromszékbe küldi II. 40., Szászsobesen II. 42. 49., Szászvároson, hol újját öllövik II. 43. 44., Piskinél II. 47. 48., Beszterczen s itteni telepítvénye II. 55. 56., Borgó-Szorosban II. 61., Medgyesen II. 68., másodosztályú érdemjelt kap II. 77., Nagy-Szebent beveszi II. 78., Puchnernek rendjeleit utána küldi II. 79., N-Szebennnek kegyelmet ad II. 79., a vérszótörvényszékeket baltja II. 79. 80., Czetzet Fenyőfalvára küldi II. 81., Vöröstoronyban II. 82., Feketebalmon II. 83., Brassót meghódoltatja II. 83., első osztályú érdemjelt s altábornagyságot nyer II. 84., az uralkodóház ellen II. 84., Tömös-szorosban II. 84., ismét közbozsánatot hirdet II. 85., győzelmeiért hála-istenítészeletet rendel II. 85., Vöröstoronyban II. 89., Gy.-Fehérvár alatt II. 93., ide vezért kér Debreczenből II. 93., Vaiszlován II. 119., a

- Bánságba jö II. 119., Vé-
 cseyvel összeütközik II.
 119., Temesvár alatt II.
 131. 139., Fehértemplom-
 on II. 145., terve a Bán-
 ság megtisztítására nézve
 II. 119. 146., Szlatinán
 II. 148., Magyarhonba a
 főserég élére hivatik II.
 149., senkitől sem akar
 függeni II. 150., Orsován
 Malkovszkyt üldözi II.
 152., Ozman bey előtt II.
 153., Nagy-Váradon Kos-
 suthal értekezik II. 183.,
 innen Kolozsváron át
 Dézsre siet II. 188., Jáa-
 don II. 197., a székelye-
 ket gyávaságért feddi II.
 197. 214., a Székelyföldet
 ostromállapot alá veti II.
 210., a magyar nemzetet
 az oroszok ellenében bá-
 torítja II. 213., Keményt
 a havasok ellen küldi s
 innen visszahija II. 217.,
 fővezérséggel kínálják
 II. 219., Beszterezén har-
 czol II. 220., Brassón
 Clam-Gallast visszaveri
 II. 238., Moldvában II.
 244—246., Segesváron II.
 259., N.-Szebent ismét el-
 foglalja II. 278., és elve-
 szíti II. 278., Jancut tá-
 bornoknak kinevezi II.
 282., Temesvár alatt esa-
 tát veszti II. 284., lugosi
 tábora II. 296. 306., Fa-
 csóten a déli hadsereg II.
 309., Déván az erdélyi se-
 sereg II. 311. feloszlását
 meggátolni törekszik, Kos-
 suthnak szemrehányáso-
 kat tesz lemondásáért II.
 304., kimenekül II. 312.
- Beneze Ign. 143.
 Benez alezr. II. 55. 160. 161.
 261.
 Benedek tbnk 150. II. 199.
 208. 221. 231. 253. 273.
 II. 277.
 Benedek (falu) 275.
 Beniczky Lajos Budatinon
 311., Brodnón II. 7., Lo-
 sonczon II. 85., Eperjesen
 II. 99., az orosz táborban
 II. 279.
- Beniczky Ödön 145.
 Beniczky Pál 145.
 Benigni 166.
 Beodra II. 243.
 Beöthy Ödön 56. 71. 78. 139.
 143. 171. 184. 247. 252.
 287. 321. 329. II. 6. 43.
 245.
 Berde Mózsá 144. 295.
 Beregszó-patak II. 284.
 Berényi János 60.
 Berettyó II. 267.
 Berény (Somogym.) 193.
 Berg tbnk II. 132. 134. 135.
 272.
 Berger várparancsnok 233.
 242. 283. 288. 294. 295.
 304. 314. 320. II. 47. 100.
 104. 205. — V. 6. Arad,
 Aradvár.
 Bergman 151.
 Berlin II. 264.
 Bernáth József 78. 143. 284.
 Berzenczey László 144. 257.
 258. 278. 284.
 Bessenyei Károly 144.
 Bessenyő II. 96.
 Bessenyő (Erd.) II. 220.
 Besze Ján. 143. 288. 311.
 Beszterezé 222. 320. 332.
 338. II. 8. 55. 56. 159.
 188. 197. 213. 220. 224.
 Beszterezé-Bánya II. 19. 29.
 Bethlen (falu) 332. II. 223.
 Bethlen Gábor 72.
 Bethlen Gergely 267. 274.
 323. II. 21. 25. 48. 68. 78.
 Bethlen Istv. II. 279.
 Bethlen János Kolozsvárt
 44. 108., Pesten 146.
 Bethlen Olivér II. 215.
 Bezdán II. 148.
 Bezerédj Istv. 146. 198. 219.
 337.
 Bezerédi László 116.
 Bezerédi Miklós II. 38.
 Bia 336.
 Bianchi dandárnok II. 199.
 221.
 Bianchi-gyalogok II. 48.
- Bieske 335. II. 8. 272. — V.
 6. Tápió-Bieske.
 Bigga 216.
 Bihari Márton II. 147.
 Biharmegye 104. 321.
 Bikafalva 284.
 Bilak II. 229.
 Binder es. őrn. 323. 332. 338.
 Biró Antal 145.
 Birodalmi gyűlés Bécsben
 148. 157. 201. 212.
 Bittó Istv. 145.
 Blagoevich 140. 247. II. 90
 Blahó Ant. 274
 Blomberg ezr. 161. 167. 173.
 216. 221.
 Blum Robert 287.
 Bobalics 155. 167. 220.
 Bóbiacs II. 95. 121. 173. 268.
 Bobori Károly II. 23.
 Boesckay-huszárok 299. II.
 102. 124.
 Boesor Istv. 146.
 Boeza 275.
 Boezkó Dániel 143. II. 46.
 220. 280.
 Boezkó Károly 145.
 Bodaik 131.
 Bodon Ábr. 143.
 Bodrog Keresztúr II. 28.
 Bodzaforduló (falu) 301.
 Boér Antal 143.
 Bogdánháza 273.
 Bogdanovics Vilib. 146.
 Bogdán Vizeze 146.
 Bogsán 291. 324.
 Bogyó Sándor 143.
 Bohetzel 108. 207. 143.
 Bohus 71.
 Bója Gergely 146.
 Bojeza (Szébenysz.) II. 238.
 Bojeza (Zarándm.) II. 138.
 Bojt az oroszok ellen II.
 155. 171.
 Boldizsár Istv. 145.
 Boln II. 156.
 Bolliák II. 245.
 Boneczida 268.
 Bónis Samu 145. II. 204.
 213.
 Borbánd II. 90. 166.
 Borbély Lajos 144.
 Borgó-Prund II. 9. 61. 100.
 188.

- Borgó-Rnsz II. 61. 197.
 Borgó-Tiha II. 188.
 Borgó-Zsoszény II. 61.
 Boronka 222.
 Boros földh. 221.
 Boros-Boesárd 275.
 Boros-Jenő II. 297. 302. 310.
 316.
 Borotha örn. II. 178.
 Borsa 89.
 Borsiczky kép. 146.
 Borsodmegye 310.
 Borsody Endre 40.
 Borzova 324.
 Borzsinka Axent 144.
 Börvény 321. 322.
 Bös II. 180.
 Bősárkány II. 176. 177.
 Bosznies 149. II. 94.
 Botka Imre 145.
 Botnár Mih. II. 58.
 Botosh 238. 304.
 Boyneburg 87.
 Bozó örn. II. 57.
 Bozsúr II. 306.
 Brád II. 146. 174.
 Brády-család II. 272.
 Brandenburg porosz minisz-
 ter II. 264.
 Brandtner Mátyás II. 154.
 Branicska-szoros II. 306.
 Bransch Mih. 146. 211.
 Brauyisztkó II. 41.
 Brassó 108. 187. 305. 338.
 II. 32. 38. 82. — 84. 159.
 184. 189. 228. 238.
 Braternai Sánd. 249.
 Braticz Ján. II. 167.
 Breszlern-Stern 213.
 Breznó-Bánya II. 30.
 Brezova 213.
 Brodnó II. 7.
 Brogyáni Imre 145.
 Bruck (miniszter) II. 71.
 Bruck (város) 253. II. 274.
 Bruckenthal Samu II. 82.
 Brunner alezr. II. 317.
 Brüssel II. 105.
 Bruselle örn. II. 257.
 Bubna 202. 226. II. 185.
 Buccari 47. 77.
 Bucsa II. 26. 29.
 Bucsák-erdő 161.
 Bucsesd II. 94. 147. 175. 177.
 Buda 87. II. 192. V. 6. Buda
 Pest.
 Budai Andr. 147.
 Budai Sándor 143.
 Budak II. 61.
 Buda-Keszi 336.
 Budamér 309.
 Budaörs 336.
 Buda-Pest 110. 153. 224. II.
 5. 11. 14. 165. 170. 201.
 222. 223. 232. 233. V. 6.
 Pest.
 Buda Sándor 144.
 Budatin 311. II. 7. 135.
 Budavár vivása. II. 130. 140.
 134. 139. 142. 150. 152.
 153. 158.
 Budisavlievic II. 174. 193.
 Bugát Pál 41.
 Bukovicza II. 169.
 Bukovina II. 8. 54. 61. 100.
 132
 Bükszád (Erd.) II. 221. 262.
 Bukurest 339.
 Bulharin II. 11. 27. 38.
 Bulyovszky Gyula 41.
 Bunčić örn. II. 160.
 Bunyeváz 182.
 Bunyik Józ. 25. 180. 192.
 Burgman Kár. 41.
 Buriel 150. 287.
 Busán 57. 182.
 Buteanu 272. II. 94. 127.
 142. 144. 146. 156.
 Buturlin II. 313.
 Butyka százados. 301.
 Buzgó százados. II. 216.
 Buzsák II. 291.
- C.**
- Capesius Guszt. 144.
 Cartesiu tribun II. 216.
 Castiglione ezr. 162. 168.
 Cerbu II. 156.
 Cerini 87.
 Cernez II. 152.
 Chavanc ezr. II. 119.
 Chotek Ottó II. 154.
 Chronleff ezr. II. 231. 234.
 235. 236. 247. 253. 299.
 Ciupe Vazul II. 58.
 Clam-Gallas II. 153. 211.
 228. 238. 244. 256. 262. 263.
 Cnicienin I. Kničanin.
 Colley ezr. II. 26.
 Collorido tbuk. II. 55. 63.
 272.
 Conservativok 19. 22. 27. 29.
 31. 241.
 Coppet tbk. II. 262.
 Cordon miniszter II. 71. 134.
 Cordon tbk. 246. II. 273.
 Crenneville Karolina II. 154.
 Coudenhove örn. II. 55.
- Cs.**
- Csaba (Borsodm.) II. 246.
 Csáca 274. 311. II. 136.
 Csajkás kerület 116. 122.
 126. 127. 150. II. 132. 143.
 160. 261.
 Csáktornya 193. 209. 259.
 287.
 Csákvár 334.
 Csalai erdő 314.
 Csallóköz II. 19. 31. 125.
 169. 272.
 Csanádmegye 123. 151. 155.
 171. 264.
 Csanády örn. II. 173.
 Csány László a közesendi
 választmányban Pesten 41.
 házánál értekezlet 54. a
 drávai táborban 80. kép-
 viselő 146. a házat Teleki
 visszalépéséről tudósítja,
 mint kormánybiztos 201.
 Görgei táborában kor-
 mánybiztos 308. Pestről a
 kormányt költözteti II. 5.
 ugyanitt haditanácsban II.
 6. kormánybiztos Erdély-
 ben II. 43. az oláhokat és
 szászokat keményen fe-
 nyegeti II. 67. Bem ko-
 gyelmi lépéseinek ellenáll
 II. 80. a szászokat ostrom-
 állapot alá veti II. 86.
 Erdélyt közigazgatásilag
 szervezi, a lottójátékot el-
 törli II. 86. a bujdosókat
 hazatérésre inti II. 89. a
 szász nemzet vagyonát le-
 foglalja II. 96. közigazga-
 tási újabb intézkedései II.
 101. békebiróságokat ál-

- lot II. 101. a vetetlen szántóföldekről intézkedik II. 117. a nőhonvédeket visszantastítja II. 118. közlekedési miniszter II. 136. Görgei táborában követésében II. 200. 203. Bem fővezérsége érvényét tagadja II. 292. Görgeivel Kossuth lemondatására szövethetkezik II. 295. a miniszterségről lemond II. 295. Világosnál menekülésre int II. 303.
- Csányi János 286.
Csapó Vilmos 241.
Császár Ferencz II. 182.
Császár huszárok II. 95.
Császár Zsigmondné 266.
Csatád II. 283.
Csáth (Borsódm.) II. 256.
Csáca 274. 311. II. 136.
Csausz 41.
Csege II. 255.
Csehi Zsigmond 145.
Cseke II. 121.
Csem II. 128. 221.
Cseoloeff II. 177. 199. 210. 232. 242. 246. 249. 256.
Csepelsziget II. 151.
Csepin 290. 322.
Csepreg 250. 257.
Csermelyi Laj. 298.
Csernátony Laj. 144.
Csernovics Péter 72. 74. 92. 96. 113. 123. 125. 132. 133. 155.
Csertán Sándor 146.
Csiky Sándor 142.
Csikszék 258. 279. 284.
Csik-Szentmárton II. 263.
Csik-Szereda II. 193. 214. 219. 221. 262.
Csolokos Dénes 144.
Csombord 272. II. 15.
Csongrád megye 123. 151. 155. 171. II. 52.
Csongrádváros II. 257. 283.
Csorich II. 13. 17. 22. 26. 29. 62. 64. 87. 97. 186. 187. 206. 206. 248. 321.
Csorna II. 176.
Csötörtökhely II. 31.
Csucs 301. 307. 321. 322. II. 314.
Csuha alezr. 251. 301.
Csuncsics 77.
Csupor Gábor 145.
Csurog 216. 251. II. 136. 143. 172.
Csutak Kálm. 78. II. 67. 94.
- Cz.**
- Czegléd 220. II. 30. 75. 76.
Czéh-szabályzat 117.
Czerova 305.
Czetz 290. 291. 322. 323. II. 25. 36. 35. 38. 43. 17. 48. 68. 81. 83.
Czibakháza II. 35. 57. 74. 75. 111.
Cziffer 318.
Cziunkota II. 102.
Czintula II. 85. 122. 143. 193.
Cziráky Ján. 57.
Cziráky Józ. II. 154.
Czonzó-patak II. 128. 208. 222. 308.
Czuczor II. 12.
- D.**
- Daco-Románia 224. II. 58.
Dada (v. Deda) százados 320.
Dalmácia 18. 19. 115. 118. 141. V. 6. Horvátország.
Damaszkin II. 188. 220. 224. 228. 239. 243.
Damjanics 144. 150. 251. 286. 311. 315. II. 6. 8. 21. 57. 74. 75. 76. 77. 76. 95. 96. 97. 100. 124. 121. 128. 133. 282. 255. 313.
Dániel Pál kép. 146.
Dániel a muszka táborban II. 135. 223.
Darvas Ant. 142.
Daun II. 69.
Deák Ferencz 44. 47. 56. 59. 63. 68. 70. 146. 172. 184. 190. 196. 198. 219. 333. 334. 337. II. 8.
Deáki (falu) II. 186.
Deáki Sámuel 146.
Debelliacsa 188.
Debreczen 230. 284. 301. II. 5. 11. 14. 15. 73. 77. 81. 138. 151. 162. 166. 199. 210. 249. 256. 265. 267. 320.
Debreczeni nemzetőrök 263. 289. 304.
Décsey László 144.
Dédács II. 47.
Dédes 131.
Dedinszky József 143. 334.
Dédrád II. 239.
Dedrőd II. 214.
Degefeld Imr. 72.
Degre 41. 54.
Dembinski II. 10. 23. 35. 37. 45. 51. 55. 57. 62. 64. 69. 70. 72. 73. 75. 125. 149. 182. 183. 204. 219. 237. 254. 261. 289. 273. 277. 279. 283. 284. 290. 307.
Demény Józ. 146.
Demeter Józ. 145.
Deméthe II. 182.
Derra őrn. II. 55. 125. 226.
Derschatta ezr. II. 178.
Döschau Achil 271.
Dóskó Athanáz 148.
Despot-Szentivány II. 90.
Dessewily Ariszt. II. 11. 45. 55. 63. 190. 237. 267. 277. 285. 307. 315. 331.
Dessewily Emil 19.
Dessewily a muszka táborban II. 135.
Döszk II. 53. 85. 277.
Deutsch-Haslau 303.
Daym tbk. 309. II. 40. 53. 63. 64.
Dezasse Ferencz II. 154.
Déz 185. 200. 283. 295. II. 188. 214. 318.
Déva II. 38. 14. 48. 156. 174. 301. 311.
Dévavár II. 163. 306.
Dévény II. 224.
Dévény-Ujfalu 294.
De-Witte őrn. 163.
Dianicsné 266.
Dieső-Szentmárton II. 21.
Dietrich II. 225.
Diktátorság 131. II. 219. 239. 293.
Dód II. 86.

Diós-Győr II. 246.
 Diósi Márton II. 252.
 Diószög (Pozsonym.) II. 180.
 Dipold II. 95. 121. 128.
 Dobay Hugó 145.
 Dobay József 295. 322. II.
 100. 188. 214. 256. 261.
 262. 311.
 Dobokamegye II. 189.
 Dobolyi Kár. 146.
 Dobozy Istv. 273.
 Dobozy Laj. 285.
 Dobozy Mihály 143.
 Dobra 265. II. 127. 144. 146.
 309.
 Dobrá János II. 58.
 Dobricza 315.
 Döbrö II. 62.
 Domokos (falu) 283.
 Donáth 258.
 Donmiguelek 125. 151. 160.
 247. 297.
 Dormánd II. 76.
 Dorosma II. 261.
 Döry Frigyes 146.
 Dorschner 258. 278. 284. II.
 263.
 Dráhóc 337.
 Dragoss 143. II. 127. 142.
 144. 146.
 Drakulics 122. 150. 182.
 Drasković II. 174.
 Dráva folyó 156. 190. 193.
 199. 300.
 Dreihann alezr. 126. 132. II.
 121.
 Dreispitz II. 290.
 Drevényák Ferencz II. 135.
 Dualszky Ign. 146.
 Duka II. 227.
 Dukla. 255 II. 159.
 Duna 274. 308. II. 7. 31. 83.
 103. 122. 124. 126. 128.
 144. 148. 153. 159. 163.
 174. 181. 209. 224. 229.
 230. 322.
 Duna-Almás II. 212. 221.
 272. 322.
 Duna-Földvár 235.
 Duna-Szegh II. 148.
 Dupa-Piatra II. 156.
 Duschek 244. 136. 164. II.
 170. 251. 304.
 Dyk tbk. II. 184. 256. 301.

E.

Eckstein Rud. 145.
 Ecska 150. 172. 183. 305.
 Éder 78. 150. 160. 216. II.
 23. 51.
 Eger (folyó) II. 65.
 Eger (város) II. 62. 91. 320.
 Eger-Farmos II. 64. 65.
 Eger-Lövő II. 64. 65.
 Egloffstein 280.
 Egressy Gáb. 39. 41. II. 99.
 Egressy Sam. 40.
 Egri János 146.
 Egyed főhadn. II. 244.
 Egyházak, g. u. egyos. 77.
 180 II. 250. kathol. II.
 178. prot. 77. 180.
 Eisler alezr. II. 119. 244.
 262.
 Eitl Frigyes 144.
 Ekemező II. 68.
 Eldödi György II. 248.
 Elek Mih. 145.
 Elek százados 286.
 Elemér (falu) 199.
 Elemi oktatás 159.
 Eummerling 41.
 Emőd II. 246.
 Emödy Dán. 41. 117.
 Encse II. 148.
 Engelhardt. II. 38. 40. 83.
 184. 214. 223.
 Eötvös József 41. 47. 58. 68.
 70. 79. 102. 112. 133. 140.
 143. 158. 159. 209.
 Eperjes (Pozsonymegye) II.
 45.
 Eperjes (Sárosm.) 254. 306.
 309. II. 40. 42. 45. 99.
 159. 190. 231. 320.
 Eressey Zsigm. 143.
 Erdemjelok, magyar, II. 66.
 77. 169.
 Erdödy Ján. 72. 110.
 Erdödy Sánd. 209.
 Erdő-Szada 282.
 Erdővidék 332.
 Eresztevény II. 221.
 Ernesztháza 160.
 Ernőczred 250. 319.
 Erős Lajos 145.
 Érsek-Ujvár II. 31. 45. 257.
 Erzsébetváros II. 37.

Este-gyalogok 113. 125. 247.
 II. 53.
 Esti Lapok II. 87. 98. 113.
 137. 154.
 Eszék 101. 179. 247. 289.
 292. II. 35. 54. 126. 144.
 Esztorgom II. 31. 103. 123.
 162.
 Eszterházy Antonia II. 154.
 Eszterházy-Creneville Karo-
 lina II. 154.
 Eszterházy Mihály 225.
 Eszterházy örn. 149.
 Eszterházy Pál (hadü) II.
 45. 221.
 Eszterházy Pál (miniszter)
 42. 47. 76. 102. 129. 164.
 196.
 Eszterházy Rozina II. 154.
 Eszterházy Sándor II. 24. 75.
 Ezeres (falu) 292.

F.

Fábíax Dani 144.
 Fábíán Gáb. 142.
 Fábinyi Frigyes 144. 211.
 Fábri Ist. 145.
 Fak 252.
 Facset II. 306. 309.
 Falk Károly 144.
 Farad II. 176.
 Farkasaszó 282.
 Farkasd II. 180. 187.
 Farkas János 54.
 Farkas Károly 143.
 Farkas László 266.
 Farkas Lajos 145.
 Farkas Lőrincz 146.
 Farkas Pál 143.
 Fehéregyháza 259. II. 259
 Fehér János 143.
 Fehér Lajos 144.
 Fehér Márton 143.
 Fehérmegye II. 117.
 Fehértemplom 122. 132. 158.
 167. 173. 187. 208. 220.
 230. 259. II. 21. 22. 145.
 148.
 Fehérvár cs. tbk. 172.
 Feketehalom II. 83.
 Feketehegy 248. II. 24. 27.
 225.
 Fekete Lajos 145.

- Fekete Lőrincz 146.
 Fekete-Úgy 209. 214. 238.
 Félégyháza II. 237. 255. 257. 273.
 Felek 327.
 Feleki Mikl. II. 177.
 Felenyed II. 86.
 Felső-Bánya 282.
 Felső-Olesár II. 46.
 Felső-Rákos 312.
 Felső-Szeli II. 186.
 Felső-Szőcs 283.
 Felsőtábla (főrendek) 19. 22. 38. 43. 55. 57. 63. 139. 159. 238. 243. 267. 306. II. 81.
 Felső-Tömös II. 184.
 Felső-Zsoleza II. 246.
 Felvincz 291.
 Fénsszaru II. 236.
 Fenyőtálva II. 81.
 Ferdinánd király 18. 21. 26. 41. 48. 54. 57. 58. 61. 66. 77. 83. 84. 85. 120. 99. 102. 107. 111. 119. 127.—129. 133. 137. 147. 154. 161. 163. 166. 169. 174. 183. 189. 194. 200. 217. 219. 221. 222. 231. 237. 245. 257. 262. 264. 285. 291. 302. II. 97.
 Ferdinándy Bertalan 142.
 Ferencz-csatorna II. 85. 94. 172. 175. 216.
 Ferencz-József 67. 157. 302. 306. 308. 328. II. 12. 64. 59. 71. 83. 104. 102. 105. —117. 123. 127. 131. 145. 149. 153. 159. 165. 169. 195. 221. 226. 299. 317. 319. 320.
 Ferencz-Károly főhg. 61. 67. 129. 132. 157. 302. II. 132.
 Ferencz hadn. 89.
 Fertő-Szentmiklós 313.
 Festetics Géza 143.
 Festetics gróf II. 16.
 Festetics Miklós 145.
 Fésüs György 146.
 Fiáth István 143.
 Fiáth Pomp. 106. 168.
 Fiedler 306. 309. II. 28. 45.
 Fiquelmont 157.
- Fischament 276.
 Fischer (honvéd) II. 50.
 Fischer István 156.
 Fiume 47. 94. 101. II. 71.
 Flór Ferencz 41.
 Flórián 208.
 Fogarassy Mih. 57.
 Fogaras-vár II. 223. 256.
 Főkormányzók (erdélyi) 68. 130. 281. II. 6.
 Földvár (Magyarhon) 78. 151. 168. 252. 301. II. 225.
 Földvár (Naszód mellett) II. 189.
 Földvár (Székelyföld) 301. II. 214.
 Földváry Károly 286. II. 95. 100.
 Földváry Sándor II. 72. 94. 95. 98.
 Fontanel-szoros II. 216.
 Forgách Aug. II. 154.
 Forgách Sándor II. 154.
 Forget II. 53. 85. 104.
 Főrendek I. Felsőtábla.
 Forró (Abaujm.) 330. II. 191.
 Forró alezr. II. 163. 179.
 Forró (A. Fehérm.) 275.
 Fosztó Ferencz. 142.
 Fosztó Károly II. 15.
 Főtörvényszékek II. 161. 182.
 Foule 151.
 Francsek Ján. 145.
 Franczfeld II. 5. 8.
 Franciaország. 30. 163. II. 110. 114. 198. 239.
 Franczisci II. 123.
 Frangepán huszárok 299.
 Frankfurt 94. 152. 157. 158. 165. 174. II. 113.
 Frányova 252.
 Freidenreich 286.
 Freidorf II. 134. 150.
 Freund Fer. 143.
 Friedan 287.
 Frideczky Laj. 145.
 Friedenfels Öd. 146. 211.
 Frischeisen 311. II. 20.
 Frits százds II. 191.
 Froloff tbk. II. 302.
 Frummer alezr. II. 317.
 Fuad Eifendi II. 32. 79.
 Fűbis 271.
- Függetlenség és dethronisatio II. 97. 105.—117. 164.
 Futak 186. II. 57. 174.
 Futár, hirlap, II. 137.
 Fűzes-Abony II. 63.
 Fűzi főhadn. II. 220.
- ## G.
- Gablencz II. 11.
 Gábor Áron 295. 301. II. 209.
 Gabrieli János II. 182.
 Gabriel Istv. 142.
 Gaj Lajos 50.
 Galánfi Ján. II. 182.
 Galacz II. 229.
 Gál Dániel 144.
 Gálfalva II. 21. 260.
 Galgócz II. 173. 180.
 Galiczia 106. 233. 255. 261. 262. 284. 311. II. 11. 81. 82. 125. 130. 135. 151. 159. 177. 182. 195. 320.
 Gál János 145.
 Gál László 272. II. 72. 85. 94. 104. 172. 254. 285.
 Gál Miklós 314. II. 16. 28. 46. 75. 261.
 Gálszécs II. 7.
 Garád II. 256.
 Garam II. 27. 29. 31. 121. 123.
 Gáspár Andr. 241. 259. 287. 300. II. 92. 96. 121. 123.
 Gáta 303.
 Gaura 283.
 Gazdasági egyesület, magyar, 307.
 Gazette, njság, 167.
 Gedeon Ján. 146.
 Gedeon László 310.
 Gedeon osztzr. tbk 283. 331. II. 37.
 Gellén József II. 182.
 Gellérthegy II. 141. 142.
 Gemeinde-Ausschuss, Bécsben 53.
 Gencsy 143.
 Geramb II. 19.
 Gerend-Keresztur 275.
 Gergely őrn. 312.
 Geringer II. 169.
 Gerliczi Henr. 110.

Gosztoly II. 252.
 Geysau százs II. 113.
 Gillenschmidt tbk II. 265.
 Gioberti 325.
 Glyczy Kálmán 144. 209.
 219. 230.
 Gläser altb. II. 46.
 Glatz 143.
 Glavina 146.
 Glózer 145.
 Göding II. 139.
 Gödöllő II. 96. 97. 98. 227.
 Gombás, honvéd, II. 50.
 Gombás patak II. 109. 227.
 230.
 Gombócz főhadn. 268.
 Gombos László 298.
 Gömöri nemzetőrök II. 62.
 Gores 330. II. 45.
 Goresakoff II. 249.
 Görgei Ármán II. 120. 125.
 133. 135. 211. 224. 227.
 230.
 Görgei Arthur szolgálatba lépése s első dolgai 127.
 képviselő 143. Zichyt felakasztatja 227. 234. csapatvezér 234. Táczon 235.
 Ozorán 241. a főszereghoz küldetik 250. itt a támadó had ellen érvel 265. Schwechaton 276. hadvezér 250. hadszervezői működése 281. 317. Windisch-Grätz nov. 12. felhívását visszaveti 296. eljárása a kóbor tisztek irányában 299.
 Prellkirchennél 303. a trónváltozás ellen 308. Griechenaunál 308. Győrbe húzódik 316. 317. első izetlenkedései a kormány-nyal 317. Kossuthot diktatőrsággal kínálja 318. Mosonyinál 320. Győrből Pest felé vonul 329. 330. a móri harc alatt 335. Kussuth ellen bosszus 336. 338. lemondással fenyegetőzik 338. II. 5. Vác felé rendeltetik II. 6. Hamzabegen II. 7. váczi kiáltványában a honv. bizottmány ellen partot üt II. 9.

a bányavárosok felé indul II. 13. Verobélyen II. 16. Selmeczen II. 18. Schlick háta mögé rendeltetik II. 18. Körmöczön II. 20. Hodrieson II. 26. Beszterczobányára elhúzódik II. 29. Windisch-Grätz fitkos követével találkozik II. 33. Guyont Branyiszkóra küldi II. 40. Schlicket Kassáról elszalasztja II. 45. Dembinskinek alárendeltetik II. 51. Széneu II. 53. Dembinskivel Miskolczon összepöröl. II. 55. Kápolnán II. 62. Dembinskivel elégedetlen II. 56. 65. neki nem engedelmessékedik Poroszlón II. 66. 67. 70. Dembinskit elfogatja II. 70. Kossuthal kibékül II. 73. felsőmagyarországi főparancsnok II. 75. Debreczenben rendjeltosztáson II. 77. Vettér irányában gyanakodó és durezás II. 76. Beniczkyt Losoncra küldi II. 87 viszonya a békepárttal II. 88. 165. ideigl. fővezér II. 91. Gáspárt Hatvan ellen küldi II. 92. T. Bieskén II. 95. Isa Szeghen II. 96. gödöllői tanácskozmány- nál II. 97. Kossuthot tábori tartózkodása alatt nevetségessé teszi. II. 98 a függetlenségi határozat ellen kifakad II. 115. 116. Léván. II. 121. Komáromtól menti II. 127. 123. innen miért nem nyomul Bécs felé? II. 129. 130 lehet-e ezért árulónak itélni? II. 162. hadügy- miniszter és fővezér II. 133. 137. ápr. 11-ét megbuktatni igyekszik II. 130. 133. 164. 165. Vettertalvidéki parancsuokká teszi II. 133. Budavár alatt II. 139. 143. 152. 153. 158. 161—163. 181. az I. oszt.

érdemjelt és az altábornagyságot visszautasítja II. 159. Debreczenben mint miniszter II. 162. a Pestre költözésért bosszankodik II. 166. azon felhívásnak, hogy vizsontorlatból nehány osztrák tiszter lövessen föbe, nem enged II. 171. Percelet letéteti. II. 178. vágvonalai hadjárata II. 181. az 118. törvények alapján békülni akar Ausztriával II. 181. Pereden II. 185. Asbhot és Kneziest eltávolítja II. 188. a kormányt rá bírja, hogy minden erő az osztrákok ellen fordítsák II. 194. ápril 14-ét minisztertanácsban megtámadja II. 194. a kormány székhelyeül Komáromot ajánlja II. 194. Győrben II. 199. Kossuthot N. Váradra küldi, pénzküldésre kéri II. 200. 201. délvidekre rendeltetik II. 200. Kossuthnak írja, hogy Haynaut komáromnál akarja megverni II. 202. megígéri hogy lehúzódik II. 203. a fővezérségből letétetik II. 204. Komárom alatt sobot kap II. 208. a hadsereg által vezérnek kívántatik II. 211. ilyenül a kormány által is elismertetik II. 213. rá bírja a sereget, hogy Komáromnál még egy esztát vivjon II. 215. 217. tisztei előtt Kossuthal való feszültségét föfedi II. 217. Komáromból kiindul II. 223. Váczon Paskevicselel ütközik II. 227. —230. Rüdigernek írja, hogy alkudozni a kormány dolga II. 234. az oroszok által fegyverletételre szólítottatik II. 225. Paskevicseknak izoni, hogy Magyarország a czár alá terti hajlandó II. 235. az

orosz tisztekekkel piszto-lyokat cserél. 236. a közvélemény által Kossuth felebe emeltetik II. 240. 248. Paskevicstől az 1848. alkotmány garantirozását kívánja II. 241. Miskolcz alatt harczol II. 246. a ház által fővezérnek kívántatik II. 247. a Hernádnál időzik II. 252. 256. Tokajnál átkel a Tiszán II. 255. megvető bánásmódja Szemere iránt II. 264. Nagy Sándort Debreczenbe küldi II. 265—271 sürgeti, hogy a trónt fel kell ajánlani a czárnak II. 279. 291. Nagy Sándort Schlick ellen Sáhgra küldi II. 290. Aradon minisztertanácsban II. 292. 295 itt kimondja, hogy a háborut be kell végezni II. 293. Ferencz-József elismerését sürgeti II. 293. diktatórsági bajlamaiért kérdőre vonatik II. 293. Kossuth által a főhatalommal megkínáltatik II. 293. a temesvári veszteségről értesül II. 294. Kossuthot lemondásra szólítja II. 295. az oroszokkal alkudozni hatalmat nyer II. 295. diktátor II. 295. Rüdigernek megírja, hogy föltétlenül hódol II. 296. ezen tervét a haditanács elibe terjeszti II. 297. indokai a fegyverletételben II. 297. 298. miért nem hódolt az osztrákok előtt? II. 299. Világosnál II. 303—304. N. Váradon Paskevics előtt II. 307. Vécseyt II. 309. Damjanicsot II. 313. Klapkát II. 315. 319. az erdélyi sereget II. 318. példája követésére szólítja, a Fölségtől kegyelmet II. 319. Paskevicstől aranyakat II. 320. kap s belebebetetik.

Görgény II. 243.
Görög n. e. vallásnak 77. II. 250.
Görömböly II. 242. 246.
Gorove Ist. 146.
Gospodincez 179. II. 98.
Gosz Károly 145.
Gosztonyi Józ. 144.
Götz tbk. 311. II. 7. 20. 29. 45. 52. 62. 100.
Gozmán 143.
Gózon alezr. II. 247.
Gózon Imro 144.
Grab (falu) 305. II. 177.
Grabác II. 283.
Grabbe II. 159. 184. 189. 224. 249. 252. 282.
Gradiskai határőrök 290.
Graenzenstein Guszt. 208.
Gräff Józ. 41.
Grammont 193. 334. II. 174.
Gránátosok 237. II. 244.
Grant II. 39.
Griechenau 308.
Grois 293.
Gross Ferencz 40.
Grotenhelm II. 159. 183. 188. 197. 220. 224. 228. 230. 243. 244. 263. 305. 308. 314. 318.
Grozesd II. 244.
Gruber II. 38. 170.
Gubkin őrn. II. 199.
Guizot 289.
Guravoj 272.
Gutta II. 45. 178. 187.
Guyon 276. 280. 318. II. 13. 17. 19. 22. 26. 29. 39. 40. 54. 63. 64. 76. 77. 83. 121. 141. 193. 196. 225. 233. 242. 243. 261. 274. 276. 285. 294. 309. 311. 312.
Gverillák 315. II. 82.

Gy.

Gyála II. 89.
Gyalmár II. 191.
Gyalóka 250.
Gyalu 292. 295. II. 216.
Gyapju (falu) II. 279.
Gyene Kár. 283.
Gyergyay Fer. 144. II. 182.
Gyergyó-szék 284.

Gyertyámosi havas II. 179.
Gyika Jenő 146.
Gyógy II. 86.
Gyökeres 283.
Gyöngyös II. 11. 62. 75. 76. 191. 231. 237.
Győr 127. 277. 321. 329. II. 129. 149. 151. 157. 162. 199. 206. 308.
Győri Sánd. 144.
Gyula II. 308.
Gyula-Fehérvár 237. 263. 272. II. 312. 320. őrsége II. 90. kiront II. 94. 220. zárolata és ostroma II. 90. 93. 161. 192. fölmentetik II. 262. 301.
Gyulay Fer. 150. II. 308. 136.
Gyulay Laj. 144.
Gyurgyevó II. 243.
Gyurics 173.
Gyűrky Pál 56.
Gyurkovits Máté 40.
Gyurman 116.

H.

Hadház II. 210.
Hadifőtanoda 309.
Hadik II. 6. 50. 53. 82.
Hadparancsnokság, n. szebeni cs. k. 130. 327. 338. II. 13.
Hadzsics Lázár 144. 156.
Háj (falu) II. 20.
Hajdu-Böszörmény II. 137. 142.
Hajdu-Kertület 46. 292. 321. II. 16.
Hajnik Pál 40. 41. 145. II. 275.
Hajós József 145.
Halasy Ede 144.
Halász Bódi 145. 245. II. 182.
Halász Géza 41.
Hallavanya ezr. II. 169.
Haller Ferencz 72. 258.
Haller Lajos 144.
Haller Sándor 143.
Halmágy 272. II. 156. 172.
Halmaj II. 76.
Hám János 133. 270. II. 154.

- Hammersdorf II. 25.
 Hammerstein 165.
 Hamzsabeg II. 7.
 Harmadik z. a. 311. II. 5.
 22. 95. 100.
 Harminezharmadik z. a. II. 4.
 Harminecznegyedik z. a. II.
 37.
 Háromszék 258. 295. 299.
 301. 308. 327. 331. II. 40.
 Harsány (Borsodm.) II. 191.
 243. 246.
 Hartlieb 193. II. 169.
 Hasford II. 193. 260. 262.
 278. 317.
 Hátszeg 247. 275. II. 119.
 316.
 Hatzel Márton 144.
 Hatvan II. 76. 92. 191. 227.
 231. 237.
 Hatvanegyedik z. a. II.
 324.
 Hatvány II. 94. '127. 144.
 146. 156.
 Hank Laj. 277.
 Hanke 143.
 Hanlik 52. 72. 113. 270.
 Hanser Ernő 145.
 Hanslab tbk. II. 277.
 Haydte I. Heydte
 Haynau II. 135. 157. 165.
 169. 170. 195. 199. 206.
 208. 219. 221. 222. 224.
 230. 232. 233. 253. 255.
 257. 261. 272. 273. 277.
 284. 287. 288. 300. 313.
 320—323. 328.
 Házmán 143.
 Havas József 146. II. 12.
 Heckscher 166.
 Heese II. 199.
 Hegedüs Imre 143.
 Hegyes (falu) II. 24. 225.
 Hegyesi II. 12.
 Hegyifalu 250.
 Heilprin II. 252.
 Heinz földn. II. 214.
 Hengel 40.
 Henningsen II. 331.
 Hentzi II. 126. 139. 141.
 147. 150.—152. 158.
 Herkal II. 128. 208. 221.
 272. 328.
 Herkalovics II. 66. 68.
 Hermány 305. 332. II. 40.
 238.
 Hermann Gáspár 146.
 Hernád 309. 330. II. 42. 45.
 247. 252. 256.
 Hertelendy Ign. 57.
 Hertelendy (hadfi.) II. 27.
 Hertelendy Miksa 146.
 Herzinger II. 121. 180. 185.
 196. 221. 285.
 Herzmanovszki II. 28.
 Hetény II. 256.
 Héthárs II. 185.
 Hétszemélyes tábla II. 162.
 182.
 Hettyei István 146.
 Hettyei Vincze 146.
 Hétur II. 244.
 Hezeres II. 306.
 Heydte 284. 299. 301. 305.
 308. II. 47.
 Hevesmegye 310.
 Hevesi Bert. 143.
 Hidas-Némethi II. 45.
 Hídvég (Erd.) 299. 301. 327.
 331.
 Hírlapkezelési szabályzat
 135.
 Hírsa II. 244.
 Hitelintézet 43.
 Hód-Mező-Vásárhely 189. II.
 274.
 Hodony II. 284.
 Hodrics II. 26.
 Hodzsa 88. 210.
 Hollán Ernő II. 90.
 Hollán Hugó II. 174.
 Holtsche 226.
 Holztrau 287.
 Homoród II. 256.
 Hontmegye 311.
 Honvéd, napilap, 284. II. 39.
 113. 147.
 Honvédelmi bizottság 215.
 243. 246. 249. 250. 254.
 286. 287. 297. 301. 307.
 317. 322. 324. 333. 335.
 337. 338. II. 22. 32. 68.
 111.
 Honvédsereg 100. 165. 170.
 201. 256. 297. 200. 321.
 326. II. 51. 280. 286—290.
 306. 307. 309—311.
 Horák 263. 266. II. 90.
 Horpács 251.
 Horgos II. 55. 85. II. 274.
 Hormuczake II. 58.
 Horogi Sám. 146.
 Hort II. 92.
 Horváth Boldizsár 146. II.
 182.
 Horváth Dán. 143.
 Horváth ezr. 324.
 Horváth Ferencz 145. II.
 182.
 Horváth, hadi, (honvéd) II.
 123. 173.
 Horváth, hadfi, (osztrák) II.
 160. 193. 225.
 Horváth István 143.
 Horváth János 72.
 Horváth Mihály 133. 145.
 270. 136. 147. 170. 171.
 178. 204.
 Horváth Miklós II. 48.
 Horváth Ödön 145.
 Horváth Péter 146.
 Horvátország 19. 25. 42. 49.
 56. 59. 79. 84—86. 89.
 93. 111. 113. 117. 119.
 123. 141. 147. 164. 179.
 184. 190. 201. 209. 242.
 II. 71. 128. 253. V. ö. Tar-
 tományi gyűlés. Jellačić.
 Hosszuszó 275.
 Hosszuszó 271. 289.
 Hoviger II. 291.
 Hrabovszky tábornok 85.
 89. 93. 120. 122. 124.
 126. 132. 133. 140. 153.
 II. 12.
 Hrabovszky alezr. II. 44.
 Hrabovszky száz. II. 53. 55.
 Hradek 214.
 Hradisch 88. II. 139.
 Hunfalvy Pál 145. II. 18.
 239.
 Hunkár Ant. 72.
 Hunkóc 306.
 Hunyadmegye II. 94.
 Hunyadyesapat 231. 290. 298.
 322. 334. II. 118. 186.
 Hunyady Julia II. 154.
 Hurban 88. 141. 210. 213.
 311. II. 20. 62.
 Huszágh Dáu. 146.
 Huszka Ján 144.
 Huszonharmadik z. a. 319.

Huszonkilenczadik z. a. II.
152.
Huszonnyolczadik z. a. II.
22.
Huta II. 31.

I.

Ibrahim bog II. 245.
Igló II. 31. 39.
Igmány II. 53. 89.
Ihász II. 90. 238.
Ihászi, puszta, II. 195.
Ilkey 41.
Illanesa 251.
Illési Józsa. 114.
Illyefalva II. 244.
Imely földn. 307.
Imrédy 144.
Incze őrn. II. 220.
Inczédy II. 67. 22. 239.
Inkey őrn. II. 158.
Innsbruck 102. 107. 157.
161.
Ipoly II. 191.
Ipoly-Szigb II. 16.
Irányi -0. 142. 145. 254.
310. II. 65.
Irinyi Bert. II. 104.
Irinyi Józsa. 38. 40. 143. 154.
II. 239.
Irsa II. 30.
Isakovics 77.
Isakow II. 315. 319.
Isa-Szegh II. 96.
István nádor 18. 22. 38. 42.
55. 58. 72. 74. 77. 80. 86.
89. 93. 96. 123. 128. 130.
137. 155. 156. 161. 186.
195. 198. 201. 214.
Istvánföld 173.
Izmay 232.
Ivánka Inre 226. 268.
Ivánka Zsigmond 144.
Ivin tbk. II. 259.

J.

Jáad II. 61. 197.
Jabloneza 282. II. 215.
Jablonsky Ia. 23. 29. 33.
46. 52. 101. 121. 221. 261.
272. 273. 277.
Jablunka 311.

Jablonsky 185. 327. 332.
Jakobi Ján. 144.
Jakovics Józsa. 145.
Jakubik Ant. 141.
Ján 208. 220.
Janen 266. 274. 291. 307.
II. 90. 127. 142. 144. 156.
166. 175. 177. 179. 216.
281.
Janik 221. 272.
Jankó M. Brin II. 154.
Jankovics Gynla 72.
Jankovics László 72.
Jankovics (Eszéken) 179.
János főhg. 121. 129. 133.
156. 156. 164. 166.
Jára II. 19.
Járek 162. 179. 182.
Jarkovác. 160. 315. II. 134.
144.
Jaroslav 214.
Járosvy II. 261.
Jász-Berény II. 67. 75. 237.
Jászknok 46. 163. 171. 310
Jekelfalusy Emil 145.
Jekelfalusy Vincze 133.
Jelics II. 120.
Jellačić 48. 66. 72. 77. 79.
81. 90. 93. 100. 101. 106.
107. 112. 113. 116. 120.
125. 128. 134. 141. 142.
153. 156. 164. 182. 183.
190. Magyarországra be-
tér 193. 201. 214. 225.
232. 239. 253. 276. 302.
308. 316. 320. 334. II. 75
76. 95. 96. 102. 103. 121.
124. Pestről délre indul
II. 126. 140. 143. 144.
148. 160. 161. 172. 174.
192. 215. 253.
Jendrassik 145.
Jessanloff. II. 209. 213.
Jeszenák 72. 247.
Joanneszkó 144.
Joannovics Csicsa 84. 116.
122. 168. 312.
Joannovics Mihály 316.
Jókai 38. 41. II. 49. 88.
Jónák 162.
Jordán őrn. II. 318.
Jósika Miklós 225. II. 49.
Józszika Samu 66.
Jozipovich Istv. 106.

József nádor 18. 63.
Jovieh, délen, 78. 123. 179.
Jovieh, Erdélyben, 185.
Juhász, század. 324.
Jura György 89.
Jurka Ján. 89.
Justh György 146.
Justh József 71.
Justh Manó 41.

K.

Kabos 71.
Kács I. Káty
Kaeskovics 40. 145.
Kakafalva II. 36.
Kál II. 62.
Kalauz Pál 146.
Kalehberg 283.
Kalján II. 306.
Kalliany 293. II. 21. 79.
83.
Káhnoky Dénes 258.
Kálnoky földn. 170.
Kálnoky őrn. II. 229.
Kálóczy Laj. 143.
Kalotaszeg 285.
Kamenicz 124. 126. II. 90.
125. 160. 169.
Kanczellária, erdélyi, 128.
magyarhoni 69.
Kandó Kálm. 146.
Kapnyik-Bánya 282.
Kápolna II. 62. 191. 237.
Kápolna (Erd.) 327.
Kaposvár II. 16.
Kapy Ede 145.
Karácsonyi Ant. 146.
Karácsonyi Istv. 160.
Karácsonyi Ján. 145.
Karácsonyi László. 71.
Karagyorgyevics 125.
Karánsebes II. 119. 205. 307.
309. 315.
Karas, folyó, 187. 230. 300.
Kárász Benj. 72.
Karger 251. II. 10.
Karger, osztrák, II. 74.
Karika Ján. 144.
Karlovecz 74. 96. 112. 124.
126. 247. II. 104. 125.
226.
Karlovits tbk. II. 319.
Karner 133.

Károly-Albárt 163. II. 53.
 Károly-Ferdinánd-gyalogok 305.
 Károlyi aozr. II. 143. 145.
 Károlyi György 71.
 Károlyi-huszárok 286. 299. II. 186.
 Károlyi Istv. 72. 286.
 Kassa 305. 309. 330. II. 10. 16. 45. 52. 159. 190. 191. 231. 249. 320.
 Kasselik 41.
 Kászony-Ujfalu II. 262.
 Kászonyi II. 186. 223.
 Káta II. 95.
 Katolikus egyház II. 178.
 Katinelli Kár. II. 182.
 Katona Miklós 282. 296.
 Káty 179. II. 172. 225.
 Kaufman tbk. II. 229.
 Kazinczy Gábor 142. 146. 154. II. 18.
 Kazinczy Lajos II. 27. 54. 121. 191. 219. 252.
 Kecskemét 220. 286. II. 237.
 Kedves Laj. 311.
 Keglevics Gábor. 19. 43.
 Keglevics Viktória II. 154.
 Keleti Zsigmond 41.
 Keller Ján. 142. 146. II. 182.
 Kéménd II. 123.
 Kemény Dén. 143. 209.
 Kemény Domok. 142.
 Kemény Farkas 323. II. 38. 44. 47. 86. 90. 93. 174. 177. 179. 260. 308. 314.
 Kemény Ferencz II. 6.
 Keményi örn. II. 85.
 Kemény István 72. II. 15.
 Keményzászlóalj II. 21. 36.
 Kemény Zsigmond 144. 273.
 Kempelen százados II. 187.
 Kempen 193. 226. II. 81.
 Kendelényi 41. 145.
 Kengelátz 77.
 Kenyérmező II. 301.
 Képviselői törvény 37. 39. 49. 57.
 Képviselőház összehívása 102. megnyitása 137. 138. kétszázézer ujonczot és 42 milliónyi hitelt szavaz meg 147. válaszfelirati vi-

tái 153. az olasz ügyben 153. küldöttsége Innsbruckba 154. a délvidékre ostromállapotot kíván 156. és székelő telepeket rendel 157. Németországgal szövetezik 158. ujoncz-állítási törvénye 164. a költségvetés körül 170. száz tagu küldöttsége Bécsbe 184. Mészárosat a délvidéki tábor élére küldi 184. a kormányt Kossuth és Szemerére bizza s a jul. 11. határozatok fogadtatását elrendeli 195. a nádornak a kormány átvételét nem enged 195. permanensnek nyilvánítja magát 197. a hazamenő szász követek ellen 211. küldöttsége a bécsi országgyűléshez 201. 211. a a nádort a sereg élére állítja 201. Batthyánnak bizalmat szavaz 202. a honvédelmi bizottmányt felállítja 218. a szept. 19. kéziratot félretesz 220. Lambert küldetése ellen óvat tesz 223. a honvéd. bizottmánynak kormányi hatalmat ad 225. az okt. 3. leiratot elveti, Jelačić alkirályságának ellenmond s a feloszlatás daczára együtt marad 238. az oroszai győzelemért köszönetet szavaz 242. a kormányt egészen a honv. bizottmányra ruházza 243. az osztrák kormány foglyait kibocsátatja 248. a külföldön lévő magyarokat haza parancsolja 248. Mógát Jellačić ellen Ausztriába küldi 249. s onnan visszahíja 252. a hadsereg nemzeti lábra állítását elrendeli 256. a nagyobb pénzjegyeket forgalomba bocsátatja 256. Windisch-Grätz és Puchner ellen tiltakozik 267. Erdély népei-

hez kiáltványt intéz 273. az okt. 20. nov. 6. és nov. 7. kir. iratokat elveti 301. az adóügyben 307. Ferencz-József királyságának ellent mond 306. a Ludovicum dolgában 309. az urbéri kárpótlás körül 333. székét Debreczenbe áttenni s egybekeröveltséget indítani határozza 337. követsége Windisch-Grätz előtt II. s. 17. első ülése Debreczenben II. 15. kinyilatkoztatja, hogy együtt marad s a függetlenséget védi II. 17. a vésztörvényszékeket szervezi II. 44. a távollévő képviselőket lemondottaknak tekinti II. 65. Bemet jutalmazza II. 84. Kossuth által igazolási engedékenységeért dorgáltatik II. 87. a függetlenséget és az uralkodóház száműzését kinondja s Kossuthot kormányzóvá teszi II. 105—117. 129. a Csajkáskerületet feloszlatja II. 132. Szemere miniszteriumának elveit helyesli II. 136. H-Böszörmény resublikai vágyait tudomásul veszi II. 142. Görgeit Budavár bevételéért jutalmazni kívánja II. 158. az 1848. nov. — 1849. adót tárgyalja II. 161. a kormányzó fizetését megszabja II. 165. székét Pestre áttenni s üléseit jul. 2-ig elnapolni határozza II. 166. pesti egyetlen ülése II. 207. a Szegedre költözést elhatározza II. 207. Szegeden a hazai ügyek állása felől értesül II. 239. Görgei ügyében a kormányt szemrehányást tesz II. 247. a nemzetiségek egyenlőségítését s a zsidók emancipációját kimondja. II. 250. Du-

- sheknek ujra 60 millió hitelt nyit II. 251. üléseit felfüggeszti II. 251. Aradon II. 275.
- Képviselek, 1848. országos, 142—147.
- Keresend II. 63. 231. 249.
- Keresztes háboru II. 155. 159.
- Keresztesy Ambrus 143.
- Keresztur (Bácsm.) II. 225.
- Kermespaták II. 11.
- Kerpényes II. 142.
- Keszegfalva II. 250.
- Keszthely 202.
- Kézdi-Vásárhely II. 193. 221. 262.
- Khail Mihály 145.
- Kholera II. 190. 320.
- Kiesewetter II. 39. 40.
- Kilenczedik z. a. 173. 178. 286. 300. 311. II. 95. 99.
- Kinizsári utalványok 104.
- Kinie II. 238.
- Kipke 319. II. 10.
- Királyi tábla II. 161. 182.
- Király-Némethi II. 54.
- Király-Pataka II. 168.
- Király-Rév. II. 180. 185.
- Kis-Bánya II. 177.
- Kis-Becserek 258. II. 284.
- Kis-Bér 334.
- Kis-Czég II. 305.
- Kis-Enyed 260.
- Kisfalud (Engelsbrunn) 263.
- Kisfalud (Tokaj mellett) II. 28.
- Kis-Ilva II. 189.
- Kis-Jenő II. 308. 313.
- Kis-Kanizsa 232.
- Kis-Kapus II. 66. 68.
- Kis-Kér 168. II. 23. 90. 94. 225.
- Kis-Kikinda II. 127.
- Kis-Küküllő II. 21.
- Kis-Marja II. 269.
- Kis-Miklós 146.
- Kis-Sebes 322.
- Kiss Ernő 77. 150. 160. 168. 172. 182. 197. 199. 304. II. 8. 72. 77. 200. 203. 302. 325. 331.
- Kiss Károly 100. 298.
- Kiss Pál 183. 300. 315. II. 47. 95. 96. 128. 323.
- Kiss Őrnagy. II. 161.
- Kiss Sándor 323. II. 25. 78. 184.
- Kis-Szeben 131. II. 185.
- Kis-Teremia II. 279.
- Kis-Torony II. 278.
- Kisuczta-Ujhely II. 7.
- Kis-Ujfalu II. 227.
- Kiszács II. 55.
- Kis-Zombor II. 85.
- Klapka 103. 127. 143. 287. 305. vezér Schlik ellen II. 11. 20. 27. 37. 45. 46. 55. 56. 62. 65. 69. 76. 77. 83. 92. Tápió-Bicskén 95. 96. 97. 100. 121. 124. 128. 130. 140. 133. 143. 153. 149. komáromi várpáranesnok II. 164. 176. 181. 186. 187. 205. 208. 211. 213. 215. 217. 221. 223.
- Tatára kiront II. 228. 256. 259. 272. 308. 315. 319. 322—324. 327—330.
- Klauzál 53. 47. 54. 26. 117. 134. 135. 143. 198.
- Klein II. 116.
- Klement őrn. II. 189.
- Kloek 197.
- Klokoesán II. 81.
- Kmety 316. II. 13. 19. 31. 42. 63. 64. 65. 102. 139. 153. 157. 179. 195. 225. 261. 285. 306. 309. 312.
- Knéz 294.
- Knozies II. 95. 128. 139. 158. 186. 199. 219. 303.
- Kničanin 125. 167. 173. 188. 199. 300. 304. II. 8. 21. 104. 160. 242.
- Kőbánya II. 102. 120.
- Kőburghuszárok II. 78. 95.
- Kócs 335. II. 129.
- Kocsárd 275.
- Kodić II. 163.
- Koffler II. 42.
- Köhalom II. 256. 262.
- Kohlman 149. 226. II. 125.
- Koics 122. 149.
- Kóka II. 23.
- Kökényessy 242. II. 128.
- Kökös (falu) II. 214.
- Kökös (folyó) II. 209.
- Koller Józ. 145.
- Koller Londonban 288.
- Kolozsmegye II. 189.
- Kolozsvár 45. 81. 108. 236. 250. 260. 292. 293. 327. II. 15. 54. 118. 138. 180. 263. 280. 308. 320.
- Kolowrath 149. 168.
- Kolto-Katalin 282.
- Költésügyet, országos, 170. 307. II. 261.
- Komáromvár 209. 236. 336. II. 45. 77. 83. 91. 92. 98. fölmentetik II. 124. 128. 149. 208. 211. 217. 221. 223. 248. 256. 256. 259. 271—272. 308. hódolatra szőlítatik II. 315. 316. 319. 321. 323—325. 328—330.
- Komáromváros 209. II. 330.
- Komáromi nemzetőrök 276.
- henvédek II. 208.
- Komáromi Lapok, ujság, II. 324.
- Komlós Imre 143.
- Komlós őrn. 301.
- Kompolt II. 55. 62.
- Konop 271.
- Konstanczinápoly II. 53. 245.
- Konstantin főhg. II. 236.
- Kóny II. 176. 179.
- Kőpocz 308.
- Körmen II. 16.
- Kőröcz II. 19. 29.
- Kornis II. 318.
- Kőröm (falu) II. 249.
- Koronthály 210.
- Kőrös 322.
- Kőrös-Bánya 272. II. 156.
- Korotnok II. 39. 40.
- Korponay II. 249. 265. 268.
- Körtvélyfája II. 263.
- Kossa Dán. II. 178.
- Kossalko II. 12.
- Kossuth Hirlapja 269. II. 113.
- Kossuth-huszárok 257. 312. 331.
- Kossuth Lajos az adminisztratori rendszer ellen 15.
- Széchenyivel vitázik 17.
- az ellenzék szónoka 19.
- Pozsonyban a választfelirati ügyben 21. a horvát-

tokról megvetőleg szól 25. az adminisztratori kérdésnél szerepétől elűttetik 28. a Részek ügyében 28. a Vukovár-fümei vasut érdekében 29. az örökös tartományoknak és az olaszoknak szabadságot sürget 29. felelős miniszteriumot indítványoz 30. felirati javaslata az országgyűlés teendői felől 35. 36. a márcz. 15.-ki pesti küldöttséggel szemben 40. pénzügyminiszter 47. álláspontja a horvát kérdésben 52. kívánja hogy a megerősített t. czikkeket az új miniszterek írják alá 55. Zsedényit védi 56. a népképviselőlet ügyében 59. az újvidéki küldöttséget fogadja 64. Pestre érkezik 68. itteni első dolgai 70. kincstári utalványai 104. Jellačićnak a pénzküldést megtagadja 105. a felsőtábla eltöröltetését nem akarja 139. képviselő 145. kétszáz ezer unjonzot és 42 milliónyi hitelt indítványoz 147. az olasz ügyben nyilatkozik 153. telepítvényi t. javaslata 157. a német ügyben szól 159. egy és két forintos pénzjegyei 160. Ferencz-József megkoronáztatását kívánja 161. a nádrt a koronával megkinálja 161. nemely osztrák bankjegyeket betilt 162. költségvetési t. javaslata 170. Bécsbe 100 tagu küldöttséget indítványoz 184. az utczai közvéleménnyel fog kezelt 186. öt forintos pénzjegyeket bocsát ki 187. indítványozza, hogy a júl. 11. határozatok foganatosíttassanak, Istvánnak pedig a kormány át ne engedtesék 195. a kormány átalakítását sürgeti 198. Bat-

thyálynak védelmére kél 200. 204. küldöttséget indítványoz a bécsi országgyűléshez 201. 212. a nádort Jellačić ellen küldetni indítványozza 201. Batthyányt kéri, hogy ne mondjon le 203. a felvidéki panszlávok ellen 210. a haza menő szász követekek ellen 211. sürgeti, hogy Batthyány ossza meg a hatalmát a honv. bizottmányynal 218. első kirándulása az Alföldre 221. külföldi utlevelet kér 221. Lamberg ellen 223. Lamberg gyilkosai ellen szól 223. a honv. bizottmány tagja 225. Ferdinánd általi megbélyegeztetik 231. 285. Szegeden szónokol 233. az okt. 3. leirat elvetését sürgeti 239. a honv. bizottmány elnöke 243. a külföldön levő magyarok haza jövetelét, az olasz foglyok szabadon eresztését indítványozza 249. az Olaszországban lévő magyar katonákat haza hívja 249. a „kilencz támadás“ tervét a ház előtt föltárja 253. a parndorfi táborba indul 254. 265. utasítása a népfölkelési ügyben 257. lengyel legiókat állítat 262. Windisch-Grätzet békére szólítja 268. Ivánka elfogatása ellen óvást tesz 269. Schwechatnál 276. Görgeit vezérré teszi 280. Rózsa Sándornak megkegyelmez 292. Szalayt és Pulszkyt Londonba küldi 288. 289. a honvédeket a sorkatonákkal egyenlősíti 297. Ferencz-József el nem ismerését indítványozza 306. a közcsüggedést a kassai vereység után oszlatja 310. 329. gverillákat állittat 315. a n. szombathi harcvesz-

tést közzé teszi 319. Görgei részéről diktatúrással kínáltatik meg 320. ennek mosonyi magán tudósítását közzé teszi 321. Beöthy Erdélybe küldi 321. a népet harcra buzdítja s a bénultáknak jutalmakat ígér 294. 326. Windisch-Grätz által közzétetik 332. javaslata az urbéri kárpótlás ügyében 333. a fővezérséget tényleg gyakorolja az év végén 335. Pestről menekül 338. Debreczenhez nyilatkozatot ír II. 5. Görgei vázzerkiáltványaival szemben II. 10. 18. Dembinskit fővezérnek szánja II. 10. aprópenzeket készített II. 15. aggodalmaj a ház össze-gyűlése felett II. 16. a házat kitartásra lelkesíti II. 17. a béke érdekében nyilatkozik II. 49. 73. Tisza-Füreden a vezérek pörében II. 72. Görgeivel kibékül II. 73. 74. a táborba utazik s a fővezérségre vágyik II. 76. érdemjeleket oszt. II. 77. Bemet kegyelmezési hajlamaiban korlátozza II. 80. Guyont és Lenkeyt Komáromba küldi II. 83. a házat igazolási engedékenységéért orgálja, a kibékülés ellen inti, s a sajtóra panaszkodik II. 87. Görgeit id. fővezérré teszi II. 90. Pukynak Komáromban teljhatalmat ad II. 91. a vezérekkel a függetlenség kikiáltása felől értekezik II. 97. Görgei által a táborban neveltségessé tétetik II. 98. az ellenség számára való unjonzadást megtiltja s a nemzetre önkényüleg ismét 200 ezer unjonzot vett ki II. 99. a függetlenséget és az uralkodóház szám-

fizetését a házban indítványozza II. 105—117. országhoz kormányozza II. 106. nővérét országos kórházi főpolónének kinevezi II. 118. némely osztrák bankjegyeket ismét betölt II. 124. a házban 50 ezer újczet indítványoz II. 125. Dembinskit Galiczia széléhez küldi vezérnek II. 126. Budavár elfoglalását megrendeli II. 130. 110. a székokolyok közgazgatása felől intézkedik II. 139. Aradvárba ultimátumot küld II. 131. a Csajkáskerület felosztatását indítványozza II. 132. Görgeit hadügyminiszterré teszi s a fővezérséget is nála hagyja II. 133. Percz lt O-Becse odahagyásaért megfedi II. 136. miniszteriumot alakít II. 139. ennek hatáskörét nyírálja II. 137. a királyság jolvényeit eltörli s a republikát ellenzi II. 137. 138. a debreczen-kolozsvári vasut ügyében II. 138. Hatványt A. Bányára küldi II. 144. Perczelt bánsági kirándulásiért fedi II. 145. kormányzói esküjét leteszi II. 151. az oroszok ellen Európa előtt óvást tesz II. 155. Perczelt a ráczok ügyében utasítja II. 175. fővezéri vágyait ismét elárulja II. 165. Görgeit Debreczenből a táborba visszaküldi II. 165. az elstek emléke felől intézkedik II. 162. kormányzói fizetése II. 165. fényes bevonulása Budapestre II. 170. 181. esatortát ígér Pestnek II. 167. a kat. öltönykészítést maga ellenőri II. 181. a főtörvényszék tagjait kinevezi II. 182. N.-Váradon Bemmel II. 183. Pes-

tot Budával egyesíti II. 192. Európának az oroszok miatt szemrehányást tesz II. 197. Görgeit a délvidékre parancsolja II. 200. erre bosszus, a miért neki székhelyül Váradot ajánlja. II. 201. Ludvigot a táborból visszahívja II. 201. ingerfilsége a nemz. pénzjegyek el nem fogadása miatt II. 201. Görgeit a fővezérségtől megfosztja II. 204. a képviselőházban a Szegedre költözést javallja II. 207. Bemnek az ostromállapot kihirdetéseért szemrehányást tesz II. 210. a komáromi táborra Görgei kegyeléseért bosszus II. 213. Klapkát megbizja hogy a sereget Komáromból indítsa ki II. 215. belenyugszik, hogy a főserög Komárom körül működjék II. 216. Perczeit a Közép-Tiszához rendeli II. 218. önkényileg hadi dolgokba nyúl 335. II. 218. 219. 248 a fővezérséget Bemnek felajánlja II. 219. Szegedre érke. hol Európa szabadságát hirdeti II. 223. v. ö. 73. a hatóságokat biztatja ügyeink jól állásával II. 224. Szemere által lemondásra szólíttatik II. 230. a közvélemény bizalmát veszíti II. 240. 248. Görgeinek az oroszokkal való alkudozásait rossz néven veszi II. 241. 293. Bemnek Oláhország felhívását ajánlja II. 244. Karczagra indul Görgeivel találkozni II. 248. 253. fővezéri vágyai ismét előjönnek II. 248. 253. 254 a zsidók emancipációjával szemben II. 251. 252. Dembinskit délvidéki parancsnokká teszi II. 254. tábornoki czímet kíván II.

254. a csongrádiakat harezra tüzeli II. 257. a tartalékok személyesen akarja vezetni II. 261. Wimmert Berlinbe küldi II. 264. a trónt a czárnak felajánlani akarja II. 274. 275. 291. az ellenség előtti pusztításokat foganosítottani elmulasztja II. 283. a minisztertanács előtt bevallja, hogy Bem már régen fővezérnek nevezte ki II. 292. Görgeit a legfőbb hatalommal kínálja II. 293. utolsó találkozásával ezzel II. 294. Görgei részéről lemondásra szólíttatik II. 295. a miniszteriumot felhívja, hogy adjon felhatalmazást Görgeinek az alkudozásra s oszoljon szét II. 295. lemond II. 295. 296. Szemerét felszólítja, hogy tilfakozzék a kormány lemondása ellen II. 296. Bemnek írja, hogy bizonyos feltételek alatt kész visszavenni a kormányt II. 304. kimonekül II. 305. Lugoson II. 307. Widdinben ismét kormányzónak nyilvánítja magát II. 330. s mint ilyen a haza sorsát Hemmingson kezébe teszi le II. 331.

Kossuth Sándor II. 199.

Kossuth Zsuzs II. 118.

Kostély II. 306.

Kostics 64. 125.

Köszeg 250. 251. II. 173.

Kosztolányi 295. 302. II. 180. 186. 203. 248. 256. 272.

Kotlároff II. 235.

Kottori 194 259.

Kousnetzoff II. 199. 242. 246.

Kozárvár 296.

Köcsendi választmány Pesten 38. 43. 53. 56. 68.

Közép-Almás II. 168.

Közép-Szolnokm. 74.

- Közlöny. hirlap. 116. 121.
277. 293. II. 49. 111. 201.
240. 275.
- Kozmás (falu) II. 262.
- Kozmatelke II. 218.
- Közoktatás 159.
- Köztársaság 202. II. 10. 109
—117. 136. 137. 142.
- Közteherviselés 23. 36. 38.
45. 49. 83. 98.
- Kovács Gáspár 146.
- Kovácsics Ján 145.
- Kovács Ign. II. 168. 175.
- Kovács Ján. 145.
- Kovács Lajos 145. II. 18.
- Kovács Lőrincz 268.
- Kovács Miklós 143.
- Kovács Sám. II. 182.
- Kovács Zsigm. 251.
- Kövárvidék 200. 282.
- Kövesd (Temesm.) 289.
- Kovil-Szentivány II. 104.
160. 234. 242.
- Krakkó (Galliczia) 305. II
139.
- Krakó (Erd.) 274. II. 168.
- Krassómegeye 104. 157.
- Krasznai őrn. II. 184.
- Krasznamegye 74. 275. 322.
- Krauss 237. II. 71.
- Krems 237.
- Kremsieri alkotmány. II. 58.
59. 71. 253.
- Kriesfalusy Laj. 145.
- Kriegern II. 53.
- Kristóf Laj. II. 62.
- Krivácsy alezr. II. 272.
- Krivaja-mocsár 163.
- Króner Laj. II. 81.
- Krywka (falu) II. 91.
- Kruschicza 170. 187.
- Kubieza Pál 146
- Kubinyi Ferencz 145.
- Kubinyi Ödön 143.
- Kubinyi Rudolf 143.
- Kuesera Ant. II. 154
- Kukuljevics 52. 115. 131.
II. 127.
- Küküllővár 258.
- Kula II. 30. 32. 38. 89—91.
225.
- Kulmer 119. II. 71.
- Kund Vinceze 145.
- Kunewalder 41. 73.
- Kun Kocsárd 72.
- Kuprianoif II. 177. 227. 231.
249. 255. 265.
- Kupricz Imre 146.
- Kürt II. 173.
- Kusich 167. 187. 259.
- Kustil 220.
- Kutzura II. 38
- Kypke 319. II. 10.

L.

- Láb (falu) 302.
- Labinczoff II. 237.
- Laczkovics II. 182.
- Ladamövölgy II. 36.
- Lagerdorf 286. 292
- Lahner 298. II. 303. 331.
- Lajos fhg. 37.
- Lajos Fülöp 30.
- Lajtha 254. 303
- Lamberg 209. 210. 221—226.
232.
- Lánchíd, B-Pesten. 153. II.
12. 158. 222
- Landerer és Heckenast 38.
41.
- Lang. hadfi, II. 225. 242.
- Lang Dán. 143.
- Langendorf 276.
- László Imre. 144.
- Latour 135. 186. 230. 236.
237.
- Laube 264.
- Lauriani 166. 167. II. 57.
- Lázár Albert II. 22.
- Lázár Dénes 258. 267
- Lázár György 276. II. 10.
12.
- Lázár Vilmos II. 307. 315.
331.
- Lázárföld 160. 304.
- Lebstück Mária II. 119
- Lederer Ignác 54. 70. 85.
87.
- Lederer Mórincz 337. II. 91.
124. 225. 277. 283.
- Ledniczki Mih. II. 182.
- Legay 158.
- Legedics 150.
- Legio. lengyel. 261. II. 315.
212. 296. II. 146.
- Légrád 300.
- Lehelhuszárok 298. II. 100
- Leiningen, magyar párti. II.
57. 186. 208. 221. 227.
229. 246. 252. 302. 331.
- Leiningen, osztrák. 314. II.
119. 159.
- Leiningen-gyalogok 264.
- Lenény 107. 208. 212.
- Lenes II. 46. 190
- Lengyelek a forradalomban
261. II. 131. 145. 315
- Lenkey 106. 168. II. 83
124. 261. 274. 302.
- Lentulay 113. 116.
- Lesnek II. 148.
- Lészay 198. 145.
- Letenye 193. 287. 294.
- Letenyei Kár. 143.
- Léva II. 13. 15.
- Lewartovsky 88.
- Liebler II. 206. 272. 315.
- Liechtenstein tbk II. 67. 199
233. 259. 273. 284. 285
306. 311.
- Lipese 285.
- Lippe 87.
- Lipótvár 247. 337. II. 13. 38.
- Lippa 263. 289. 311. II. 291.
- Lipski II. 184.
- Liptay II. 199.
- Liptómegeye 73. 88. II. 126.
136.
- Liptó-Szentmiklós 88.
- Liszko 305.
- Lobkovicz 190.
- Löcse II. 30. 31. 39. 42.
320.
- Lőfalu II. 183.
- Lókospatak II. 232.
- London 289.
- Lonovics 33. 270. 337. II. 8.
- Lónyai Gábor 146.
- Lónyai Menyhért 143. 171.
307.
- Loqua 158.
- Losenau II. 48.
- Losoncz 305. II. 86. 224.
235. 282.
- Löv Vilmos 145.
- Lovad II. 209. 272.
- Lovas-Berény 336.
- Lovassy őrn. II. 152.
- Lövő 250.
- Lüders 335. II. 30. 32. 134.
159. 184. 185. 189. 213.

228. 238. 259. 278. 301. 312.
 Luloviczeoum 309.
 Lulvigh, képviselő. 142. 145. 274. II. 115. 182. 200. 201. 203. 204. 212. 283.
 Ludwig, hadfi, II. 208. 274.
 Lugo 271. 272. 289. II. 119. 280. 281. 296. 304. 306.
 Lukács Sándor 144. 313.
 Lukinics Mih. 145.
 Lunkoj II. 94.
 Luzsánszky Ján. 146.
 Luzsánszky Pál 144.
- M.**
- Macioni de Foen II. 58.
 Mácsay Lukács 123.
 Mál II. 27.
 Malaras II. 253.
 Malarász Józ. 143. 148. 309. II. 49. 65.
 Malarász László 56. 139. 143. 154. 169. 199. 203. 204. 214. 218. 223. 228. 234. 244. 302. 337. II. 88.
 Madenspach 132. 161. 167. 187. 220. 259. 300. II. 21.
 Malbesányi 71. 73.
 Maertz 209.
 Maglócza II. 179.
 Magyarfalva 302.
 Magyar-Igen 275. II. 168. 180.
 Magyar Mih. 41.
 Magyaros II. 262.
 Magyar-Ovár 227. 236. II. 195.
 Magyar-Sáros 258.
 Magyar-Ujvár 275.
 Majertsik 143. II. 182.
 Majláth Antal 337. II. 8.
 Majláth György 30. 139. 222. 337.
 Majláth György II. 135.
 Majláth János 241.
 Majszter Sám. 145.
 Majthéyi 236. 337.
 Makk 226. 318. II. 91.
 Maklár II. 63. 64.
 Makó 189. II. 85. 273. 274. 280.
 Makrai alezr. II. 305.
 Malkowsky II. 145. 146. 148. 153.
 Mályi II. 246.
 Mamula II. 90. 160. 169.
 Manics 143.
 Mann József 89. 141.
 Mannswörth 276.
 Máramarosmegye 89. 282. II. 191. 252.
 Máramaros-Szigeth 294.
 Marczali 222.
 Marczaltó 196.
 Marczibányi 255.
 Márczius 15-diko, hírlap. 103. 186. II. 205.
 Margó György 41.
 Mariampol 106.
 Maria-Ralna 289. 311. II. 119. 291. 296.
 Maria-Schnee kápolna 152. II. 124.
 Máriássy Aradon 233. 243. 263. 272. 289. 294. 304. 314.
 Máriássy Görgeinél II. 57. 62. 65. 173. 268.
 Máriássy százasos 151.
 Máriássy-zászlóalj II. 48. 78.
 Markhot János 144.
 Maros 264. 283. 289. 314. II. 6. 38. 46. 48. 61. 67. 200. 248. 252. 261. 274. 277. 291. 309.
 Marosseny II. 9. 42. 188.
 Marosmegye II. 118.
 Maros-Portus II. 166. 301.
 Marosszék 258.
 Maróti száz. 282.
 Marsovszki Bert. 146.
 Martinesek Mikl. 146.
 Martini Frigyes 145.
 Martini őrn. II. 125.
 Mártonfy Károly 143. 229.
 Maruczel II. 216.
 Másvilági István. 113.
 Matho őrn. 179. 182.
 Mathoy Guszt. 218.
 Mátyás huszárok 267. 291. 308. 324. II. 25. 45.
 Mátyás József 144.
 Mátyus II. 235.
 Matisehek száz. II. 7.
 Mayerhoffer 213. 216. 220. 228. 329.
 Mayeresak 113. II. 182.
 Mavromaty 41.
 Mazuranc II. 127.
 Melgyes II. 21. 47. 61. 66. 65. 78. 79. 238.
 Mednyánszky alezr. II. 316.
 Melnyánszky László II. 38. 170.
 Medvey száz. II. 285.
 Melhália II. 145. 152. 317.
 Mészes 44. 144.
 Molencze II. 133.
 Mertens alezr. II. 317.
 Meskóné 56.
 Messina II. 22.
 Messenhausser 277. 278.
 Mesterházy II. 35. 39. 57. 268.
 Mészáros Lázár 47. 85. 106. 123. 143. 123. 150. 162. 139. 179. 184. 196. 209. 216. 225. 244. 245. 297. 303. vezér Schlick ellen 310. 330. II. 11. 18. 20. 51. 66. 72. 75. 77. 93. 117. 118. fővezér II. 204. 212. 219. 237. 254.
 Meszlényi Kossuth Zsuzs. II. 118.
 Metternich 37.
 Meussinger hadn. 161.
 Mező-Hegyes 71. II. 274.
 Mező-Köves I. II. 11. 56. 63. 64. 191. 210. 227. 231.
 Mező-Rücs II. 263.
 Mező-Tárkány II. 67.
 Miava 210. 227.
 Mihálczfalva 111. 166.
 Mihályfalva II. 94. 127.
 Mihályi György 89.
 Mihályi Gábor 89. 144.
 Mihályka László 89.
 Mihalovics II. 90. 104.
 Mikás 97. 267. 323.
 Mikes János 144. 293.
 Mikes Koloman 190. 293. 323. 332. II. 21. 25.
 Miklószázr II. 118. 130. 132. 145. 159. 177. 224. 304. 308.
 Miklóstalva 265. 316.
 Miklós huszárok 202. 334.
 Mikó Imre. 151. 257. 291. 293.
 Mikó Mih. 143.

- Mikovinyi II. 39.
 Millutinovic 247.
 Milos 210.
 Mirkvásár II. 256.
 Miskolcz 310. 330. II. 11. 21.
 37. 46. 55. 190. 191. 215.
 224. 227. 232. 246. 249.
 Miskolczi Károly 143.
 Miszla patak II. 11.
 Mitács-szoros II. 262.
 Mitrovicz 101.
 Mocioni de Foen II. 58.
 Mócs II. 263. 306.
 Mócsa II. 272.
 Mócséri János 41.
 Mocsármány II. 190.
 Modor II. 136.
 Modos II. 21.
 Módos Pál 71.
 Moga, román főnök, II. 166.
 Moga tbk. 225. 250. 251.
 276. 289. II. 12.
 Mohács II. 126. 147.
 Moholy II. 24.
 Mokrin II. 125.
 Moldva II. 222. 228. 238.
 244.
 Moller II. 223. 245.
 Mollinary 245.
 Molnár Ádám II. 84.
 Molnár Dénes 146.
 Molnár György (hajdnkerü-
 leti) 144.
 Molnár György (pesti) 40.
 145.
 Molnár György (zempléni)
 146.
 Molnár József II. 182.
 Moltke II. 199.
 Monostor (Komár.) II. 128.
 208.
 Monostor (Kápolnak) 200.
 Monteuovo II. 129.
 Monti 325.
 Mór 334. II. 10. 16.
 Morgu Euthym 144.
 Móríc Ant. 144.
 Móríc várparancsnok, II.
 223.
 Morvaország 282, 311.
 Morva, folyó, 294. 302.
 Mörul II. 312.
 Mosócz II. 20.
 Mosonymegye II. 81.
 Moszorin 199. II. 104. 160.
 225. 242.
 Mujszer József. 145.
 Múlek Fér. 142.
 Müller József 42.
 Müller Gottfried 339.
 Munkács 242. 194. II. 319.
 220.
 Mura 259.
 Muraköz 209. 287. 294. II.
 128.
 Murányalja II. 62.
 Musna II. 68. 148.
 Mysz 143. 212.
- N.**
- Nadály, falu 176.
 Nádas szoros, 282. 305. 313.
 Nádasdy püspök 270.
 Nádor-huszárok II. 173.
 Nádosy Istv. 40.
 Nádosy Sándor 297. II. 12.
 24.
 Nagy-Ágh II. 168.
 Nagy-Bánya 282. 296. 301.
 II. 319.
 Nagy-Becserek 150. 162.
 183. 197. 199. II. 8. 21.
 125. 133.
 Nagy-Csűr II. 25. 30. 38. 78.
 278.
 Nagy-Dani 301.
 Nagy Enyed II. 243.
 Nagy-Idka II. 215.
 Nagy-Igmánd 830. II. 129.
 219. 222.
 Nagy Ignác, kezelet, 145.
 Nagy Ignác, csengeri, 145.
 Nagy Ignác, osztrák, II.
 154.
 Nagy István 188.
 Nagy Géza 284. II. 283.
 Nagy József 143.
 Nagy-Kanizsa 193. 210. II.
 16.
 Nagy Károly képv. 145.
 Nagy Károly őrn. 280.
 Nagy-Káta II. 236. 237.
 Nagy-Koveres II. 119.
 Nagy-Kikinda 76. 113. 352.
 Nagy-Körös 220. II. 76. 237.
 273.
 Nagy-Küküllő II. 68.
 Nagy Lajos II. 182.
 Nagy-Lak 297.
 Nagy-Magyar II. 180.
 Nagy-Oroszi II. 13.
 Nagy-Sajó II. 221. 239.
 Nagy-Salló II. 121.
 Nagy-Samu 143.
 Nagy-Sándor József 252. 254.
 283. 293. II. 74. 95. 97.
 Vácou harcrol II. 101.
 121. 129. 139. 153. 153.
 173. 179. 186. 187. 189.
 Komáromból követségben
 Pestre megy II. 211. 213.
 215. 218. 222. 224. 227.
 229. 234. Debreczennél II.
 265. 266. 290. 302. 331.
 Nagy-Sármás II. 263.
 Nagy-Sebes 307.
 Nagy-Szeben 83. 108. 166.
 187. 272. 338. II. 25. 52.
 39. 78—80. 86. 238. 278.
 312. 320.
 Nagy-Szombath 274. 314.
 318. II. 13. 180. 251.
 Nagy-Tápió II. 95.
 Nagy-Teremia 252. II. 279.
 Nagy-Zerind II. 308.
 Nagy-Várad 230. 292. 301.
 II. 183. 200. 219. 264.
 267. 271. 318. 316. 320.
 Nassau ezred 237.
 Naszód 185. 200. 275. 296.
 332. 338. II. 9. 189.
 National, hirlap, II. 110.
 Návoy Tamás 72.
 Négyed II. 180. 185.
 Négyedik z. a. II. 36.
 Negyvenhetedik z. a. II. 63.
 158.
 Negyvenkettedik zászlóalj
 II. 37.
 Negyvennyolcadik z. a. II.
 208.
 Négyes (falu) II. 64.
 Nemgyei 276. II. 36. 50.
 Nemes, román főnök, 265.
 Nemes-Kér 250.
 Nemes-Órs II. 206.
 Németh Albert 144.
 Németh alezr. II. 84.
 Német legio 212. 296. II. 146.
 Németország 94. 152. II.
 110. 113.

Német-Szászka 170. II. 145. 148.
 Nemzeti gyűlés. oláh, 97. 204. 331. székely, 257. szerb, 74. 91. 96. 247. tót 88.
 Nemzetiségek egyenjogosítása II. 250.
 Nemzetörség 39. 40. 42. 44. 47. 97. 138. 162. 325.
 Nemzetörségi, országos, haditanács 297.
 Népfölkelési ntasítás 257.
 Néra, folyó, II. 148.
 Nesselrode-II. 131.
 Neszter József. 145.
 Neudorf II. 5. 8.
 Neumark II. 159. 177.
 Neusina 160. 238.
 Neustädt-r tbk. II. 19. 31. 45.
 Nezdler 316.
 Niezki Sándor 145.
 Niezki II. 16.
 Nikolincze 300.
 Nobili II. 308.
 Növegletek II. 118. 119.
 Nopcsa László 303.
 Nozdlópy II. 316.
 Nozdroviczki Gyula 146.
 Novara II. 168.
 Nugent, id., II. 16. 35. 90. 123. 124. 308. 322. 324. 327.
 Nugent, ifj., 99. 125. 173. 179. 232. 287.

Ny.

Nyárad, patak, II. 284.
 Nyárad II. 19. 186. 187.
 Nyáry Pál 39. 40. 43. 54. 87. 138. 145. 148. 154. 169. 198. 202. 211. 218. 225. 244. II. 18. 49.
 Nyéki Alb. 145.
 Nyerges-hegy II. 262.
 Nyíregyháza II. 252. 255.
 Nyitra, folyó, II. 149.
 Nyitra megye 88. 218.
 Nyitra, város, II. 20. 31.
 Nyolczadik zászlóalj II. 53.
 Nyugdíj, honvédeké, 326.

O. Ö.

Ó-Becse 74. 78. 113. 149. 257. II. 122. 136. 192. 193.
 Ó-Bessenyő II. 272. 279.
 Obrenovics 125.
 Obresela II. 119.
 Ó-Buda II. 50. 192. 237.
 Ócskai 67.
 Odbor I. szerb nemz. bizotts.
 Ó-Falu II. 177.
 Offenbergr tbk II. 227.
 Ó-Futak 151.
 Ojtozi szoros II. 238. 244.
 Ó-Kanizsa 78. II. 85. 274. 276.
 Ó-Kér 126. 216. 268. II. 90.
 Okna II. 245.
 Okolicsányi Ant. 144.
 Okolicsányi, honvéd, II. 120.
 Okolicsányi László 143.
 Oláhfalva II. 262.
 Oláh-Lápos 283.
 Oláh nemz. bizottság 97. 166. 208. 260. 339.
 Oláh nemz. gyűlés 97. 204. 331.
 Oláhország II. 83. 85. 89. 152. 213. 228. 238. 245. 275. 282. 305. 312.
 Olasz-Liszka, II. 28.
 Olaszország II. 52. 110. 174. 195. 257.
 Olesváry Gáb. 146.
 Olgyay Lajos 145.
 Olgyai Titus II. 182.
 Ollmütz 256. 267. 302. 328. II. 8. 12. 57. 77. 111. 132.
 Olt 308. II. 82. 238. 244.
 Omaszta Zsigm. 143. II. 182.
 Omer basa II. 153. 245.
 Ó-Moldova 172.
 Öndöd 355.
 Onga II. 252.
 Onód II. 246. 249.
 Onucz János 144.
 Opora II. 144.
 Oravicza 208. 220. II. 143.
 Orbán Gyula 142.
 Orszifalva II. 285.
 Ördödy 274. 305. 337. II. 38. 170.
 Ördöghidja 300.
 Örgidán 339.

Orlath 167.
 Orlováth 305. II. 134.
 Ormai Norbert 325.
 Orosz beavatkozás 289. II. 30. 32. 38. 39. 116. 117. 130—132. 134. 145. 151. 155. 159. 169. 192. 195. 197. 263. 271. 275. 279. 299. 320.
 Oroszhegyi 41.
 Oroszló 225.
 Oroszvár II. 308.
 Orsova II. 146. 152. 153. 269. 315. 317.
 Országgyűlés. bécsi. 148. 201. 212.
 Országgyűl. erdélyi, horvát. I. Tartományi gyűlés.
 Országgyűlés. magyar. I. Alsótábla. Képviselőház, Felsőtábla.
 Országos törvényszék II. 182.
 Osborne II. 263.
 Osgyan II. 86.
 Ostromállapot 156. 259. II. 14. 210. 301.
 Ó-Szőny II. 128. 208. 221. 328.
 Osztóelek Ján. 271.
 Osztrócluczky Miklós II. 154.
 Osztrovszki József. 115. II. 118. 182.
 Ötvenévi II. 176. 179.
 Ottinger 202. 330. 334 II. 7. 19. 27. 30. 35. 39. 57. 74. 96. 102. 172. 216.
 Ötvenötödik z. a. II. 82.
 Ó-Tura 213.
 Ožogović 25.
 Ozman bey II. 153.
 Ozora 241.

P.

Paesér II. 72.
 Pákozd 225.
 Paks II. 196.
 Paky tizedes 303.
 Palánka 230. 300. II. 53.
 Pálffy János 66. 142. 234. 271. 321. II. 16. 182.
 Pálffy József. 71. 218.
 Pálffy Lipót II. 154.

- Pálffy Móricz 211. 269. 329. II. 151. 308.
 Pálinkás őrn. II. 102.
 Palmerston 62. 288. II. 263.
 Palóca 138. 114. II. 15. 117. 165. 198. 207. 239.
 Palota II. 102.
 Pancsova 122. 125. 132. 155. 183. 189. 312. 315. 328. II. 114.
 Pandy 298.
 Panutin II. 139. 186. 208. 221. 284.
 Pápa város, II. 196.
 Pap Endre 145.
 Pappfalvi Konst. 146.
 Pap János 141.
 Pap János 146.
 Pap Máté. 143.
 Pap Mihály 308.
 Pap Mór 144.
 Pap őrn. 299.
 Pap Pál 144.
 Pap Sándor 97.
 Pap Zsigm. 141
 Páris 326. II. 23. 175.
 Párkány II. 123.
 Parlekovies 250.
 Parndorf 316.
 Parrot II. 92.
 Pasiui II. 167.
 Paskovies II. 130. 134. 135. 138. 159. 169. betör. II. 183. 190. 224. 226—231. 236. 249. 251. 252. a Tiszán átkél II. 255. 256. 261. 265. 267. 275. 281. 299. Görgei hódolatát elfogadja II. 302—304. 307. 319. 320.
 Paszku Miksa 141.
 Pata II. 173. 179. 180. 231.
 Pataki Ján. II. 182.
 Patas II. 180.
 Patay Istv. II. 142.
 Patay Józ. 72. 115.
 Paulis 140. 314.
 Pázmány id. 71. 225.
 Pázmány ifj. 36. 59. 94. 142. 144. 189. 225. 229. 238. 244. II. 12.
 Pazsura 209.
 Pawloff II. 189. 218. 220. 228.
 Pecherné 266.
 Péchy Imre II. 207.
 Peczelt 41.
 Pécs H. 127. 178.
 Pécska 263. II. 291.
 Pejacsewich László 72.
 Pénzjegyek, magyar, 160. 187. II. 15. 56. 68. 77. 157. 201. 280. 289. 301. szerb, 247.
 Perbulyevicz 271.
 Perczel Antal 225.
 Perczel Miklós 116. II. 11. 90. 94. 104. 124. 125. 208. 255.
 Perczel Mór 11. 54. 58. 143. 151. 169. 210. vezér Dunántúl 235. 236. 241. 259. 287. 294. 300. Móron 334. II. 6. 27. 30. 35. 77. Bácskában II. 82. 85. 89. 90. 94. 94. 98. 104. 122. 125. 132. 133. 150. 157. 159. 160. 169. Kátyon II. 172. 178. a Közép-Tiszánál II. 210. 218. 228. 236. 248. 251. 255. 287. 305. 307.
 Perczel Vincze 143.
 Perczy II. 78. 150. 192. 193.
 Pered II. 180. 185.
 Perényi 20. 63. 139. 222. 225. II. 81.
 Peresznye 251.
 Pergen 309. 330. II. 63.
 Perlak 193.
 Perlasz 122. 150. 155. 182. 197. II. 160. 193. 194. 226. 242. 261.
 Periu II. 173. 186.
 Pesti Hirlap 23. 29. 30. 183. 270. 277. II. 110. 113.
 Pesti Kaszinó 105.
 Pestmegye 43. 46. 151. 310. II. 52.
 Pestváros 38. 40. 43. 72. 105. közhangulata összel 110. 172. 186. 203. 213. alatt harczok II. 102. 120. 121. 126. lövetik II. 139. 141. 147. 150. 151. —167. Budával egyesítetik II. 192. pénzt készítetik II. 201. az ellenség

- miatt ismét rémületben II. 191. 201. — V. o. Buda-Pest.
 Péterfi And. 89. 291.
 Péterfi száz. II. 57.
 Pétervárad 71. 113. 125. 178. 182. 247. 297. II. 38. 53. 55. fölmentetik II. 85. 90. 124. 125. 160. 169. 174. 323.
 Pétervására II. 57. 231.
 Pethe főh. 250.
 Petles Józ. 144.
 Petkó II. 120.
 Petőfi 38. 40. 53. II. 260.
 Petrichevich Horváth 318.
 Petrillova II. 148.
 Petrovác II. 172
 Petrovoszelle II. 5.
 Pfersmann II. 78
 Piller Gedeon 115.
 Piller, hadf. II. 13. 13. 31. 45. 53.
 Pillersdorf. 96. 135. 157.
 Pípos 265.
 Piqueti 252. II. 221.
 Piret 85. 152.
 Piski II. 47. 48. 302. 306.
 Plechl Józ. 146.
 Pliech 173. 187. 220. 230.
 Pocha őrn. 293.
 Pócsa Fer. 143.
 Pócsfalva II. 21.
 Podhering II. 125.
 Póga II. 210. 249.
 Poganyest II. 306.
 Pohorella II. 31.
 Pojana-Stampi II. 109.
 Polaxes II. 245.
 Polomka II. 30.
 Pöltenberg 316. II. 54. 62. 65. 92. 96. 123. 148. Győrben II. 151. 199. 176. 179. 208. 221. 230. 232. Miskolcz mellett II. 242. 246. 249. 279. 281. 296. 299. 302. 331.
 Pólya József 41.
 Pomutin Const. II. 58.
 Pompéry Ján. 144.
 Pongrácz alezr. II. 176.
 Pongrácz Guidó 274.
 Pongrácz Istv. 267.
 Ponsonby II. 263.

Papassu Ján. II. 58.
 Popovics Miklós 145.
 Popovics, praefect II. 13.
 Popovics Vazul 270.
 Popp de Macedonfi II. 58.
 Poprád II. 31. 42.
 Porosz-gyalogok 330.
 Poroszló II. 31. 43. 65. 76.
 249.
 Posta száz 305.
 Pott II. 26. 180. 185. 186.
 256.
 Pozsegamegye 94.
 Pozsonymegye 88.
 Pozsonyváros 18. 71. 216.
 308. II. 126. 129. 131. 139.
 153. 154. 157. 165. 170.
 189. 254.
 Prága 95. 128.
 Prásmár II. 184. 214.
 Predjál-hegy II. 184.
 Prellenkirchen 303.
 Preszálka 267.
 Pribék Ant 116.
 Privígye II. 20.
 Privitzer 110.
 Prodann 272. II. 15.
 Promontor 54. 338. II. 7.
 Próny Gábor 116.
 Protestans egyház 180.
 Puchner 83. 103. 107. 109.
 166. 208. 209. 251. 230.
 258. 259. 269. 263. 272.
 281. 295. 332. II. 21. Nagy-
 Szebennél harcol II. 25.
 30. 32. 36. 40. 42. 43. 47.
 48. 66. 68. 79. 146.
 Puffer II. 114. 169. 225.
 Puhl II. 38.
 Puky Miklós 114. II. 92.
 Pulszky Ferencz 41. 73. 115.
 154. 241. 245. 277. 289.
 Pulszky Sándor 251. 309.
 Püspökök, magyar, kath.
 269. 270. II. 23. 155. 190.
 Pusztá-Csem II. 128. 221.
 Pusztá-Herkál II. 128. 208.
 221. 272. 328.
 Pusztelnik 318. II. 11. 26.
 Puthány József 146.
 Putnok II. 53. 224. 252.

Q.

Querillák 315. II. 82.
 Querlonde 311. II. 38.

R.

Rába II. 161. 199.
 Rábeza II. 199.
 Rác János II. 182.
 Rác örn. 292. 322.
 Rác száz. 170. 172. 187.
 220. 230. 259.
 Raczkovics Kozma 146.
 Rác-Keresztur II. 276.
 Radák Gy. 76.
 Raday 71.
 Radecky 163. 325. II. 53.
 113. 228.
 Radikál-kör 71. 82.
 Radna (Aradn.) 289. 311.
 II. 119. 291. 295.
 Radnai szoros Erd. II.
 189.
 Radnics Pál 146.
 Radnóth 267. 284.
 Radnóthfaja II. 243.
 Radolya II. 136.
 Radvánszky Ant. 71.
 Ragályi Ferd. 143. 245.
 Raisz Szilárd 145.
 Rajácié 71. 76. 91. 103. 112.
 113. 115. 125. 128. 152.
 hivatalától megfosztatik
 a m. kormány által 158.
 183. 199. 247. 252. 287.
 328. 329. II. 104. 125.
 Rajovaszella 101.
 Rakamaz II. 38. 199.
 Rákóczy-csapat II. 216.
 Rákóczy, csapatvezér II.
 261.
 Rákosd 247.
 Rákos-Keresztur II. 102.
 120.
 Rákosmező II. 102. 120.
 121.
 Rákos-patak, II. 97.
 Rakovszky II. 180. 185. 187.
 208. 221.
 Ramberg 337. II. 87. 100.
 222. 229. 273. 271. 276.
 279. 284. 306. 309.
 Ráró II. 151.
 Rastié II. 95. 96.

Récesei 232. 237.
 Reesky And. 144.
 Rékas II. 119.
 Reichach II. 180. 208. 221.
 240.
 Reissig 116. 250.
 Rembovszky II. 319.
 Remete falu, II. 285.
 Rendfentartási választmány
 I. Közesendi vál.
 Renny Ferd. 145.
 Rengenkaupf II. 213. 223.
 238. 244.
 Répásy 276. 298. II. 6. 35.
 69. 77.
 Repecky Fer. 145. II. 182.
 Resicza 320.
 Respublika, hírlap, II. 137.
 201. 205.
 Respublika, I. Köztársaság.
 Részek, partium, 15. 59. 74.
 321. II. 221.
 Rétság H. 13. 229. 230.
 Révay Sim. 71.
 Revueza II. 31.
 Ricci 326.
 Rieckó 295. 322. 338. II. 54.
 Riebel 217. 275.
 Rieger 212.
 Rika-erdő 312.
 Rima-Szombath II. 54. 224.
 235.
 Riskó Ign. 245.
 Ripp 151.
 Rogoz 282.
 Rohonczy örn. 251.
 Római Sándor 116. 126. 151.
 179. II. 95. 98. 122. 172.
 Román Fer. 143.
 Rónafalu 280.
 Rónay Laj. 116.
 Rosenfeld József 145. 210.
 Roth Illés 198. 143.
 Roth Lajos II. 118.
 Roth-Nensiedel 269.
 Roth tbk. 193. 225. 227. 232.
 235. 236. 241.
 Roth Sándor 146.
 Rottenbiller 38. 40. 54. 213.
 Rózsa Sándor 286. 292.
 Rózsahegy II. 33. 184.
 Rozsnyó II. 215.
 Rüdiger hadn. II. 235.
 Rüdiger tbk. II. 159. 177.

185. 227. 230. 231. Gár-
goit alkura szőlitja II.
233. 249. 255. 265. 267.
Ártándon Pöltenberggel
össze jö II. 279. 281. 297.
302. 313. 316.
Rudnó II. 26.
Radnyánszky Ján. 114.
Radnyánszky Józ. 276.
Rukavina 216. 218. II. 210.
250. 282. — V. 3. Te-
mesvár.
Ruma II. 253
Ruszka II. 45.
- S.**
- Sacken tbk II. 135. 159. 249.
256.
Ságh II. 290. .
Sajó (Erd.) II. 220.
Sajó (Magyarh.) 330. II. 232.
216. 252.
Sajó-Szentpéter II. 54. 241.
Sajtó törvény 43.
Salamonra 250. 251.
Salamon György 114
Salamon Józ. 180.
Salkon Laj. 143.
Salis őrn. II. 22.
Salmen 83. 108.
Sány László 146.
Sándorgyalogok 168.
Sándorhuszárok 202.
Sáp II. 96.
Sárd 275.
Sarkad II. 304. 308. 313.
Sárkány 334.
Sár-Keresztúr 242.
Sárközey Józ. 144.
Sáromberek. II. 243.
Sárosy Ferencz 145.
Sárosi Száz. 301.
Sárosmegye 254. II. 80. 177.
Sárpatak 278.
Sártori II. 221.
Sárvásár II. 314.
Sass tbk II. 151. 153. 173.
II. 214. 227. 231. 235. 236.
246. 249.
Schiffner 160.
Schillyölgly II. 312.
Schinder Ján. 114.
Schlick 305. 309. II. 7. 11.
27. 28. 37. 45. 53. 57.
62. 64. 70. 75. 92. 96. 10.
13. 199. 128. 208. 221.
248. 274. 290. 313.
Schlosshof 295.
Schmerling 166.
Schmidt Henrik 115. 21.
Schmidt Konrád 108. 115.
198.
Schmidt Mihály 144.
Schneider II. 208. 221.
Schuell Józ. 144. 211.
Schölkorn 170.
Schönberger II. 244.
Schönbrunn 189. 200. 218.
219. 241. 312. II. 118.
165. 317.
Schönecke 323.
Schröfl grófó II. 154
Schrot 111.
Schulz II. 28. 63. 128. 257.
272.
Schulzig II. 11. 31. 37. 42.
57.
Shlurttter 327.
Schütte II. 196.
Schwarzenberg miniszter II.
33. 71. 134. 138. 143. 263.
Schwarzenberg Ödön II. 62.
Schwarzenberg gyalog. 168.
lovások 233.
Schwechat 276.
Schweidel II. 302. 331.
Scitovszky 57. 270.
Sebestyéni Ignác 143
Sebestyéni László 145.
Sebő 11.
Segesvár II. 69. 79. 223.
250. 320.
Selevér 144.
Selmecz-Bánya 76. II. 18.
26. 120.
Selvan II. 319.
Sempthe II. 173. 180
Semsei II. 50.
Sendruc 274.
Sennyeyi Pál 146.
Sepsi II. 16.
Sepsi-Szent György 295. 299.
II. 213. 214. 238. 244.
Serbelloni 317.
Sereg Akol II. 180. 186.
Siaguna 97. 212. 331. 339.
II. 53. 142.
Sihó 250. 323. II. 311. 318. .
Sidlovszki II. 189.
Siogelberg 26.
Siogenthal II. 285. 306.
Silye Gábor 141. II. 142.
Simay Gergely 145.
Simbschen II. 208. 221. 261.
277. 283.
Simonies tribun 249.
Simon Pál 146.
Simon Rudolf 146.
Simontornya 242.
Simonyi Ernő 145.
Simonyi Lajos. 142.
Simunich 209. 254. 274.
282. 305. 313. 318. 347.
II. 6. 13. 16. 20. 38. 83.
91. 123.
Sinaja-zárda II. 185.
Sinkai János 146.
Siófók 241.
Sirok II. 57.
Sivkovics 270. 271.
Sivkovics-gyalogok 264.
Skariatin II. 39. 78. 259.
Skublich 167. 217. 312.
Skupstina 74. 91. 96. 247
Smaich 72.
Smidegg 41.
Soborsin 271. II. 67.
Sófalya II. 197. 220.
Soltész János 146.
Soltész Trángott 143
Solymos 292.
Somogyi Ant. 143
Somas II. 190.
Somosi Ign. 145.
Somsich Pál 19.
Somsich Pongrácz 225.
Soponya 241.
Soponya II. 179. 180.
Sopron 318.
Sorkatonák 189. 195. 201.
203. 256. 297. 298.
Sós-kut 336.
Sossay II. 20.
Spélyi Laj. 325. 326. II.
52.
Springensfeld II. 61. 183.
220.
Spytkovieze II. 151.
Sréter László 145
Stábriger 143.
Stadion 157.

- Staffenberger 40.
 Stefanovics 149. 197.
 Stein 124. II. 94. 174. 192.
 262. 301. 302. 306. 311.
 Steinbach II. 22. 26.
 Sternberg II. 95.
 Sternegg II. 7.
 Sternfeld II. 272.
 Steyer 287. II. 196. 308.
 Stojanovits 144.
 Stoica Ján. II. 58.
 Straczena II. 31.
 Strasdil II. 121.
 Stratimirovics 97. 113. 123.
 125. 150. 152. 155. 162.
 168. 178. 182. 183. 197.
 199. 229. 248. 328. II. 104.
 Strobach 212.
 Stubnya II. 20.
 Stur 88. 210.
 Stareczhegy II. 31.
 Stutterheim II. 49. 83. 211.
 Sükei 41.
 Sukoró 224.
 Sustenau vértések II. 28.
 Supan ez. II. 125.
 Suplikatz 91. 247. 248. 315.
 328.
 Susanni József. 113.
 Svábhegy II. 139. 151.
- Sz.**
- Szabadfi Sánd. 146.
 Szabadka II. 6. 25. 72. 85.
 118. 222.
 Szabadkai nemzetőrök 151.
 271.
 Szabad kir. városok 35. 46.
 Szabó alezr. 268.
 Szabó Imre II. 213.
 Szabolcsi nemzetőrök 292.
 294.
 Szabolcsmegye 32.
 Szabó Nándor 324. II. 81.
 184. 209.
 Szabó Sándor 143.
 Szabó Sándor 144.
 Szacs vay 141. II. 106. 182.
 Szakadát II. 238.
 Szakálház II. 285.
 Szakállas 282.
 Szakállos II. 185.
 Szakoleza II. 174.
 Szakula II. 144.
 Szalánkemén II. 160. 172. 226.
 Szalánta II. 179.
 Szalay Lászl. 94. 152. 165.
 288.
 Szalbek György 145.
 Szálé Ant. 145.
 Szalka II. 101.
 Szallopék 146.
 Szalmásy 143.
 Szalók II. 63.
 Szamos 290. 332.
 Szamosfalva 292.
 Szamos-Ujvár. 290. 296.
 Számwald 41.
 Szanesal 275.
 Szántó II. 17.
 Szántód 222.
 Szántóffy Ant. 41.
 Szapári Ant. 146.
 Szaploneczay József. 114.
 Szarapez II. 94.
 Szarcsa 160. 238.
 Szardínia 325. II. 52.
 Szarvas 292.
 Szász-Fenes II. 303.
 Szász Ferenc 232.
 Szász-Hermány 305. 332. II.
 40. 238.
 Szász-Károly 108. 147.
 Szászok Erdélyben 81. 135.
 231. 59. 96.
 Szászka 170. II. 115. 118.
 Szász-Pián II. 42.
 Szász Régen 278. 279. II.
 61. 241. 229. 249. 243.
 Szász Sebes 108. II. 13. 40.
 42. 49. 84. 262. 301.
 Szász-Város 106. II. 43. 191.
 Szatmár 296.
 Szatmári nemzetőrök. 296.
 Szatmármegye 76. 321.
 Szebenszék 83. 227.
 Széchenyi Antal 19. 22.
 Széchenyi hadi 179.
 Széchenyi 16. 17. 22. 29. 42.
 47. 59. 63. 68. 102. 105.
 145. 185.
 Szécső II. 23. 95.
 Szeged 103. 221. 243. 248.
 II. 23. 24. 20. 50. 52. 53.
 95. 118. 207. 223. 237.
 239. 248. 251. 254. 261. 273.
 Szegedi Hirl. II. 240. 241. 290.
- Szegedi önkéntesek II. 91. 98.
 Szegedy alezr. 303.
 Szegyi Mór II.
 Szeghegy II. 225.
 Székács József II.
 Székely Gábor 41.
 Székely nemzetgyűlés 257.
 Székes-Fehérvár 73. 226.
 232. 331.
 Szekszárd II. 127. 143.
 Szekulics 287. II. 62. 65.
 178.
 Székváros 267.
 Széles Laj. 115.
 Szelindék 213. II. 25. 30.
 36.
 Széll József. 146. 250.
 Szemenye 295.
 Szemere 19. 23. 47. 53. 56.
 71. 75. 82. 121. 87. 117.
 123. 126. 128. 130. 139.
 képviselő 144. 151. 155.
 195. 225. 244. 311. II. 37.
 69. 70. 73. 82. miniszterrel
 nők II. 136. 159. 165. 166.
 170. 197. 239. 240. 247.
 250. Görgei táborában II.
 254. 264. 265. 271. 275.
 279. 283. 291. 296.
 Szemere falu II. 199.
 Szemeria II. 244.
 Szemes 214.
 Szemcz II. 31.
 Szén II. 53.
 Szelecz 210. 214. 282.
 Szent-Ágota, II. 79.
 Szent András (Erd.) II. 47.
 Szent András (Temesm.) 293.
 II. 284.
 Szent Benedek II. 27.
 Szentes 264. II. 57. 257.
 271.
 Szent-Györgyváros II. 81.
 Szent György (Erdély) II.
 229.
 Szentgyörgyi 120.
 Szentimrey 112.
 Szent-István II. 64. 65.
 Szent-Ivány II. 53. 85. 276.
 277.
 Szentiványi György 143.
 Szentiványi Kár. 72. II. 143.
 147. 220.
 Szentiványi Márton. 144.

- Szentiványi Ödön 72.
 Szent-János 235, 243.
 Szent-Kereszt II. 224.
 Szent-Király 272, 286.
 Szentkirályi Mór. 19, 36, 71, 144, 155, 171, 169, 209, II. 12.
 Szent-Mihály (Végvid.) 134.
 Szent Mihály (Zalam.) 232.
 Szent-Miklós (Liptóm.) II. 136.
 Szent-Miklós (Temesm.) II. 100.
 Szentpáli Józsa. 144.
 Szentpáli, hadi, II. 20.
 Szent-Péter (Erd.) II. 10, 193.
 Szent-Péter (Borsodm.) II. 51, 241.
 Szent-Péter (Komár.) II. 256.
 Szent-Pétervár II. 321.
 Szent-Tamás 74, 78, 126, 149, 158, 186, 216, 248, 300, II. 27, 38, 90, 91, 94, 95, 192, 193.
 Szepesi Fer. 38.
 Szepesmegye 73, II. 11, 126, 136, 177.
 Szepesmegyei z. a. 311.
 Szepesváralja II. 39, 41.
 Szerb Tivadar 142.
 Szerb nemzeti gyűlés 74, 91, 96, 247.
 Szerb nemzeti bizottság 96, 122, 132, 328.
 Szerbiai segédesapatok 125, 151, II. 145, 157.
 Szerdahely (Erd.) II. 40, 42, 261.
 Szerdahely (Magyarhon.) II. 19.
 Szerdahelyi őrn. II. 274.
 Szered 79, 318, II. 173, 187.
 Szerédy 213.
 Szeremle II. 143.
 Szerémmegye 44, 84, 94, 115, 126.
 Szerencs II. 45.
 Szeretfalva II. 197, 220, 228.
 Szidor 144.
 Szihalom II. 64, 65.
 Szikszó 330, II. 54, 199, 231.
 Szilágyi Samu, II. 47, 209.
 Szilágy-Somlyó 301, 322.
 Szilas 242.
 Szilézia 311, II. 181.
 Szil-Sárkány II. 176.
 Szina II. 45.
 Szintay 113, 264.
 Szinyó 41, 7.
 Szirög 162, 171, 179, 182, 268, 300.
 Szirmay Istv. II. 80, 135.
 Szirmay Józsa. 146.
 Szirmay Ödön 146.
 Szirmay Pál 145.
 Szivacz II. 196.
 Szivák Mikl. 143.
 Szlatocza 187.
 Szlatina II. 148.
 Szlavonország I. Horvátor.
 Szob. II. 13, 227.
 Szoboszlói F. György 144.
 Szöd II. 227, 230.
 Szögyény 48, 55, 69.
 Szöke (falu) II. 65.
 Szökefalva II. 21.
 Szöke Károly 112.
 Szöllődézma 201.
 Szöllös (Aradm.) II. 302.
 Szöllös Győrök 228.
 Szolnok 127, 220, II. 19, 27, 57, 74, 231, 253.
 Szombathely 259.
 Szontagh Guszt. 216.
 Szontagh Pál 277.
 Szörög 243, II. 50, 53, 85, 273, 276, 277.
 Szováth II. 266.
 Szepletics 145.
 Sztankovánszky 72.
 Sztarehori II. 31.
 Sztrada grófnő II. 151.
 Sztrigy 275, II. 47, 48.
 Sztrimbui 282, 291.
 Szuboticza 203.
 Szuesán II. 189.
 Szüllő György 145.
 Szumrák 143.
 Szunyog Rudolf 145.
 Szurdok 323.
 Szurduczki 126.
 Szvidnik 305.
- T.**
- Táborkari központi iroda II. 162.
 Tács (Fehérm.) 235, 241.
 Talmács II. 238, 278.
 Tanai Mátyás 146.
 Tanárky 144.
 Tancsics 38, 113.
 Tányó II. 261.
 Tápó-Bieske II. 95.
 Tápó-Ságh II. 95.
 Tár Károly 113.
 Taras 150, 168.
 Tareza II. 46, 190.
 Tarezal II. 27.
 Tarna-Böd II. 76.
 Tarna patak II. 62.
 Tarnóczy 74, 75, 82, 144.
 Tarnov 255.
 Tartományi gyűlés, erdélyi 83, 107, 108, 111, 151.
 Tartományi gyűlés, horvát, 107, 113, 114, 116, 117, 131, 133, 139, 141
 Tata II. 162.
 Tehany 309.
 Tehénfalva 272.
 Teke II. 229, 239, 243.
 Teleki Adám 201, 226.
 Teleki Domok 57, 114.
 Teleki Ferencz II. 154.
 Teleki József 68, 109, 180.
 Teleki László 21, 22, 58, 81, 145, 154, 326, II. 23, 175.
 Teleki Sándor 71, II. 245.
 Temerin 125, 171, 179, 182, 268.
 Temes folyó 304.
 Temesmegye 156.
 Temesvár 112, 216, Őrséga portyázásai 271, 284, 288, 299, 320, II. 21, 46, ostroma 131, 134, 152, 175, 179, 210, 250, 276, Őrsége kiront II. 139, 149, 282, alatt esata II. 284, fölmentetik II. 224, 273, 285.
 Teregova II. 301, 317.
 Ternoza 272.
 Ternyei Ján 145.
 Tessén 303.
 Tétény 336, II. 7.
 Thaly 141, 322, 324.
 Theissing II. 135, 186.
 Theresovác 101.
 Thinnfeld II. 7.
 Thodorovič 250, 251, 328, II. 21, 85, 46, 50, 53, 133, 146.

- Thomasovác 160. 167. 199. 247. 252. 286. 300. 304. II. 144.
- Thoroczko II. 179.
- Thun II. 258. 277.
- Thworznicki II. 7. 27. 237.
- Tihanyi Ferencz 63.
- Tihó 324.
- Tihucz II. 9. 42.
- Timascheff II. 318.
- Timbul 282.
- Tisza II. 6. 14. 27. 31. 37. 39. 50. 74. 76. 85. 122. 193. 194. 199. 200. 230. 237. 249. 255. 257. 261. 273. 274. 276.
- Tisza-Bő II. 27.
- Tisza-Füred II. 35. 43. 57. 66. 67. 69. 72. 199. 249. 255.
- Tiszaszabályozás 242.
- Titttel 116. 183. II. 98. 101. 122. 150. 159. 172. 193. 233. 242.
- Tizenegyedik z. a. 322. II. 36. 48. 68. 78. 179.
- Tizenharmadik z. a. II. 11.
- Tizenkettődik z. a. 331.
- Tóth János 144.
- Tokaj II. 28. 37. 75. 199. 210. 253. 255. 256.
- Tolnai Kár. 116.
- Tolnai őrn. 321.
- Tolstoy II. 231. 236.
- Tomasoljar II. 168.
- Tömösszoros II. 83. 84. 181.
- Topánfalva II. 117. 174. 177.
- Toperezer 143.
- Topler 141.
- Torda 252. 292. II. 15. 19.
- Torma István 143.
- Torma József 143.
- Tormay György 145.
- Torna II. 46.
- Tornalja II. 53.
- Török Bálint. h. m. vásár helyi, 114.
- Török Bálint, a hony. biz.-ban 298.
- Török Bálint, a muszkákánál II. 135.
- Török Becse 252. II. 125.
- Török Gábor 123.
- Török Ignác 337. II. 83. 303. 331.
- Török-Kanizsa II. 85. 89.
- Török-ország II. 307. 312.
- Török Pál II.
- Torontálmegye 104. 155 — 157. 171.
- Tosoni 72.
- Tótfalu (Erd.) II. 248.
- Tótfalu II. 81.
- Tótfalya II. 63.
- Tóth Ágost 280. 337. II. 178. 192.
- Tót Gáspár 41.
- Tóth János 144.
- Tóth Lőrincz 144. 209.
- Tóth őrn. II. 72.
- Tóth Sámuel II. 189.
- Tót nemzeti gyűlés 88.
- Tót-Várad 271.
- Töviss II. 86. 166.
- Traugott 259.
- Traunau 289.
- Trebbersberg II. 148.
- Trebbersburg II. 35. 54.
- Trencsek II. 125. 135.
- Trencsénmegye 73. 82. 255. II. 126.
- Trencsényváros II. 82. 251.
- Triest 191.
- Tura II. 236.
- Turesek II. 20.
- Turia 150. 168. 300.
- Turin 325. II. 52. 168.
- Turmező 47. 106.
- Turóczy z. a. 311. II. 40.
- Turóczmegye 73. 88. 311.
- Turócz-Szentmárton II. 189.
- Turony II. 179.
- Turszky gyalogok 291. 307. II. 172.
- Tusnád II. 221. 256. 262.

U. Ű.

- Udvarhely II. 221. 244. 259.
- Udvarhelyszék 66. 258. 259.
- Udvar-Szállás 208. 220
- Uchtritz II. 176.
- Uj-Arad 263. 289. 294. 314. II. 46. 47. 290. 313.
- Uj-Bessenyő II. 284.
- Ujfalusy Laj. 145.

- Ujházy László 71. 215. II. 182. 327. 329.
- Uj-Moldova 170.
- Uj-Pankota II. 302.
- Uj-Pest II. 102.
- Uj-Szeged II. 50. 253. 273. 277.
- Uj-Szent-Anna II. 139. 302. 303.
- Uj-Szöny II. 128.
- Ujvidék 64. 73. 113. 125. 297. 11. 57. 101. 174.
- Ujvezárlítási-javaslat 164.
- Ülluan 146.
- Ungrisch-Brod II. 139.
- Ungvár II. 319.
- Únio 37. 39. 43. 45. 58. 82. 83. 108. 120. 147. 205. 293. II. 71.
- Uracea II. 83.
- Urban 89. 185. 206. 236. 258. 273. 275. 278. 290. 292. 293. 296. 321. 322. II. 6. 8. 42. 54. 61. 158. 314. 319.
- Urbériség 24.
- Ürményháza 219.
- Ürményi József 22.
- Usdin 155. II. 144.
- Ustragov II. 244.
- Uzon 103. II. 209. 213. 238.

Z.

- Zaboklicki 260.
- Záborszky Alaj. 142. 145.
- Záborszky Imre II. 145.
- Zádor György II. 182.
- Zagitsek II. 86.
- Zágon 301.
- Zágráb 49. 53. 80. 86. 114. 131.
- Zagyva II. 74. 92.
- Zahoray 143.
- Zákó Ist. 78. 142. 143.
- Zákó Péter 143.
- Zákó őrn. II. 38.
- Zala-Egorszeg II. 16.
- Zalatna 265. II. 156. 161. 168. 174. 179.
- Zám 271. 302.
- Zamárdi 220.
- Zambelly II. 176. 179. 261.
- Zanini z. a. 179. II. 63.

- Zatánmegye 71 271. 272.
 II. 91.
 Zaujees 274.
 Zarka 18. 28.
 Zarziczki II. 217.
 Zastavnikovič II. 172.
 Zay Kár. 72.
 Zboró 305. 306.
 Zeisberg II. 67.
 Zelenay 145.
 Zempléniak 330. II. 7. 11.
 Zenta 78. II. 25. 85. 90.
 Zentelke 286.
 Zerpák II. 182.
 Zeyk József. 143.
 Zeyk Károly 144.
 Zichy Antal. hadi. II. 186.
 Zichy Antal, képviselő 141.
 Zichy Domokos 270.
 Zichydorf 219. 235. 243. 251.
 311.
 Zichy Ferencz. osztrák. 39.
 II. 135. 155. 207. 231.
 Zichy Ferencz. honvéd. 158.
 Zichy Herman 250.
 Zichy János 74.
 Zichy Jenő 227. 228. II. 215.
 Zichy Lipót 316. II. 7.
 Zichy Manó 105. 251.
 Zichy Ödön 22.
 Zichy Pál II. 151.
 Zidarich János 72.
 Zigróvič 114. II. 127.
 Zimmermann József. 145.
 Zimony 189.
 Zmertics 145. 210.
 Znoygrad II. 177.
 Zoltán 87.
 Zólyomváros II. 19. 27. 29.
 86. 224.
 Zólyommegye 311.
 Zólyomi z. a. II. 40.
 Zombor II. 50. 52.
 Zrinycsapat 211. 235.
 Zuriés 263. 289.
- Zs.**
- Zsablya 199.
 Zsandárok II. 189.
 Zsarnócz II. 26. 27.
 Zsedényi 54. 56. 186.
 Zsemberi 114. 197. 218. 225.
 Zsidók 60. 72. 75. 79. 82.
 II. 50. 206. 233. 250.
 Zsigárd II. 180. 185. 187.
 Zsigmondfalva 217. 304.
 Zsigmondháza 283.
 Zsira 250.
 Zsitvay 113.
 Zsivkovicz 270. 271.
 Zsombolya II. 21. 193.
 Zsombori 258. 283. 305.
 327. 332.
 Zsupanjen 101.
 Zsurmay 296. II. 39. 10. 47. 68.
- V.**
- Vác 305. II. 6. 9. 12. 13.
 87. 100. 221. 226—230.
 Vadászeszredek 325. II. 13.
 Vadkert II. 230. 232.
 Vadnay Miksa 113.
 Vág, folyó. II. 7. 31. 121.
 129. 149. 151. 161. 162.
 173. 221.
 Vág-Ujhely 82.
 Vág-Vecse 133
 Vagyon Aut. 114.
 Vajdaság 91. 115. II. 157.
 Vajdaszegh 267.
 Vajda-Szentivány 278. II.
 263.
 Vaiszlova II. 119.
 Váka 272.
 Vále Mare II. 67.
 Vallásügy 17. 49. 57. 97.
 Vámos II. 246.
 Vámos-Péres II. 264.
 Van-der Nüll II. 68. 81.
 238. 241.
 Váradja II. 248.
 Várad Gábor II. 318. 319.
 Várad-Pijspöki II. 266.
 Várady Ádám 114.
 Varsad 52. 80. 161. 165. 193.
 259. 295.
 Varga Benedek 143.
 Varga Istv. 246. 253.
 Varga Sándor 113.
 Várhegy 308.
 Varin II. 125. 135.
 Várkonyi Ád. 146.
 Varsány II. 57.
 Varsó II. 159. 169. 177.
 Vársolcz 268.
 Vas Samu 113.
 Vas-Égyalogok 168. 179.
 II. 53.
 Vá-árhelyi I-iv. 289. 322.
 Vásártut II. 178. 189.
 Vaskapu II. 119.
 Vasmezeje 76. 250.
 Vasnt-lálózat 29. 63. 64. II.
 178.
 Vasvári II. 53. 68. II. 216.
 Vatina 217.
 Vatra-Gálo II. 242.
 Vatra-Dozna II. 8. 159.
 Vay Lajos 71. 319.
 Vay Mikl. 21. 58. 130. 136.
 166. 204. 209. 222. 229.
 237. 249. 258. 263. 265.
 289. 291. 293. 296. 321.
 322.
 Veesej 41.
 Vécsey 167. 197. II. 6. 23.
 57. 57. 71. 100. Aradot
 vivja II. 101. 119. 159.
 166. 168. 196. Temesvár
 alatt II. 150. 152. 179.
 210. 250. 276. 282. 285.
 Lugoson II. 306. 309. 316.
 331.
 Védsereg II. 82.
 Veigl II. 279. 306.
 Velencez, olaszországi, II.
 167. 186.
 Velencez, magyarhoni, 225.
 Vels 322.
 Veprovác II. 225.
 Verbász 162. 216. 300. II.
 23. 30. 89. 91. 91. 158.
 216. 225.
 Verébely II. 16.
 Vermes Illés 115.
 Vernád II. 30.
 Verőczemegye 94.
 Veronai congressus II. 105.
 115.
 Verpelét II. 62.
 Versecz 74. 132. 149. 167.
 170. 208. 216. 220. 221.
 243. 300. II. 8. 22.
 Vértesi hegyek 334.
 Vestény II. 238.
 Veszilínovics 271.
 Veszprém 127.
 Veszter Pál 145.
 Vetter 182. 197. 286. 287.
 298. 300. 304. 314. 315

335. II. 57. fővezér II. 72.
73. 75. 76. 77. 91. 93.
133. déli főparancsnok II.
133. 178. 193. 216. 225.
242. 243. 261.
- Viczián II. 147.
Victor tbk 182.
Vidombak II. 83.
Vidacs 41.
Vidersberg II. 10.
Vidos 202. 250. 251.
Világos 264. 272. II. 237.
302.
Vilmos-gyalogok 209.
Vilmos-huszárok 296. 320.
Villám 173. II. 119. V. 3.
Pliccz.
Vilova II. 104. 160. 233.
242.
Vinga II. 291.
Virág Gida II. 174.
Vis 250.
Vitál Alaj. II. 154.
Vitalos 170.
Vitulay 146.
Vizakna II. 25. 30. 36. 38.
40. 47.
Vlád Alaj. 144.
Vlád László 29.
Vlajkovecz 110. 221.
Vledény II. 83. 214. 223.
Vogel tbk. 150. II. 125. 136
Vogtner II. 317.
Vojnics 210. 227.
Vojvodinez 220. 286.
- Vörös-Egyház 275.
Vörösmarty 41. 143
Vörös Mihály 188.
Vörös-Patak II. 146.
Vörös-Torony II. 78. 82. 89.
238.
Vraesehaj 132. 161. 167.
187. 230.
Vranyczany II. 127.
Vrányova 252.
Vukovár 271.
Vukovics 146. 123. 287. II.
8. 41. 136. 161. 182. 190
247. 292. 295.
Vysocki 262. 314. II. 95. 100.
121. 182. 183. 185. 191.
218. 219. 254. 315.
- W.**
- Wallendorf I. Alldorf.
Wallmodon II. 283. 284. 315.
Wanderer 293. 322.
Wartha hegy II. 26.
Wéér Farkas 72.
Weinberger 124.
Weize 235.
Welden II. 32. 102. 91. 103.
126. 128. 129. 134. 138.
141.
Wenkheim 71.
Wenrich 145.
Wesselényi 71. 71. 81. 103.
186. 306.
Wessenberg 237.
- Widdin II. 238. 305. 317.
Wiener Zeitung 167. 214.
221. 237.
Wimmer II. 264.
Windisch Grätz 128. 213.
225. 227. 246. 267. 268.
276. 277. 278. a magyar
hadsereget átpártolásra
szöllitja 290. 296. 291.
302. 305. 313. 316. 318.
329. 332. 333. II. 8. Buda-
Pestet megszállja II. 10.
14. 17. 29. 30. 32. 33. 37.
50. 56. Kápolnán II. 62.
64. 65. 70. 79. 76. 77. 79.
80. 84. 87. Isaszeghen
97. 99. 101 - 103.
Windschacht II. 22. 26.
Wittstock 143.
Wladislawlievits II. 139.
Wodianer 105.
Wolgemuth II. 6. 121. 173.
180. 186. 199. 208. 221.
322.
Wolf II. 199. 221.
Wollnhoffer 162. 168.
Woronieczky 151. 182.
Wrhna 317. II. 12. 13. 14.
62. 65. 66. 67. 70. 75.
Württemberg huszárok 106.
286. II. 314.
Wussin II. 222.
Wyss II. 13. 26. 62. 65. 123.
176.

Toldalék az előszóhoz.

A rövidítésekkel idézett kútfők jegyzékéből részint tévedésből, részint a műírásakor fennállott sajtóviszonyokra való tekintetből kimaradtak a következő munkák:

Csengeri: Magyar szónokok és státusférfiak. Pest. 1851.

Függetlenségi harc története 1848. és 1849-ben. Irta Horváth Mihály. Genf, 1865. 3 kötet.

Österreichischer Commentar, ein, zu der russischen Darstellung des ungarischen Revolutionskrieges. Pest, 1851.

(Vége).

50 / 587

~~587~~ K.

411

DB Szeremlei, Samu
935 Magyarország krónikája az
S9 1848. és 1849 évi forradalom

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

